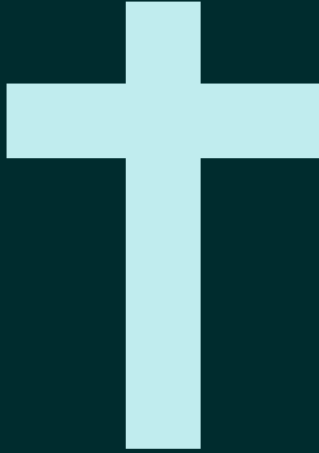

Diiloŋ-nelma
Tobisĩfelenni

New Testament in Cerma (UV:cme:Cerma)

Diilon-nelma Tobisifeleenni

New Testament in Cerma (UV:cme:Cerma)

copyright © 2011 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Cerma

Translation by: Wycliffe Bible Translators, Inc.

Copyright Information

© 2011, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation text is made available to you under the terms of the Creative Commons License: Attribution-Noncommercial-No Derivative Works. (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>) In addition, you have permission to port the text to different file formats, as long as you do not change any of the text or punctuation of the Bible.

You may share, copy, distribute, transmit, and extract portions or quotations from this work, provided that you include the above copyright information:

You must give Attribution to the work.

You do not sell this work for a profit.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Permissions beyond the scope of this license may be available if you contact us with your request.

The New Testament

in Cerma

© 2011, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2014-04-22

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files dated 29 Jan 2022
ff6ceee3-e395-5530-a5c5-85fce8e77c3d

Contents

Matie sebe	1
Marke sebe	40
Like sebe	63
Nsaa sebe	102
Yesu popuorbiemba maacemma	129
Oromutaamba sebe	164
Korēntitaamba sebedielāño	180
Korēntitaamba sebehāalño	195
Galasitaamba sebe	205
Efesitaamba sebe	211
Filiputaamba sebe	216
Kolositaamba sebe	220
Tesaloniketaamba sebedielāño	224
Tesaloniketaamba sebehāalño	227
Timote sebedielāño	229
Timote sebehāalño	234
Tite sebe	238
Filemō sebe	240
Ebire ba sebe	242
Sake sebe	255
Pier sebedielāño	259
Pier sebehāalño	264
Nsaa sebedielāño	267
Nsaa sebehāalño	271
Nsaa sebesielño	272
Yuda sebe	273
Ampigāama	275

Matien nyεgāaŋ Yesu maama man Nelmuoyamma

Matie waa Yesu *hāalābiloŋo (9.9; 10.3). U nyεgāaŋ u seɓe-i a vii *Yuifubaa. U taa u taara u pigāaŋ-ba wuɔ nuharuŋgu si dii, Diilonŋ unŋ pāa nuŋgu-i aa saan *Koŋkortierŋo man, u yaa Yesu-i. Aa Diilonŋ unŋ waan mamanŋ *Tobisicɔlɔnninŋ-seɓe-i-na, u yaa juɔ ji ce-ma hiere.

Yesuŋ huɔŋ dumaa, Matie duɔŋ u seɓe-i baa ku yaa-i aa suonu-kuɔ baa u *batemu-i ka cor baa *Sitāninŋ juɔ tuɔ taara u guɔl u gbeini-i dumaa *hɛkuraanŋu-na (sap. 1–4).

Ku huonŋu-na, u dii u nuŋgu-i Yesuŋ ciε u maacemma-i dumaa *Galile-i-na: U waanŋ Diilonŋ-nelma-i baa nuɔmba-i, aa sire jaamba-i, aa donya *jinabaa-ba-i nuɔmba yunni-na. U ciε gɓeɛ-wεima bɔi (sap. 5–18). U siire kusuɔŋ-nu'i a kɔ *Yerusalemu-i-na ba ka ta ba ko-yo. Baŋ fiε ko-yo, Diilonŋo siire-yuɔ u temma-i (sap. 19–28).

Yesu waanŋ nelma bɔi a kɔ *Diilonŋ-nellentesinni kɔŋgu-na.

Matie huɔnu u seɓe-i sɔmma ndii: Bamanŋ hūyāa Diilonŋ-maama-i baŋ saaya ba ta ba wuɔ dumaa (sap. 5–7). Yesuŋ puɔraa u *hāalābiemba-i ba ka waŋ *Diilonŋ-bāanŋu maama-i kusuɔŋ-nu (sap. 10). Gbāncini manŋ pigāaŋ Diilonŋ-nellentesinni-i (sap. 13). Diilonŋ-dūŋ-baambaŋ saaya ba bel ba-naa dumaa (sap. 18), baa miwaanŋo timmanŋ-maama-i (sap. 24–25).

*Yesu bīncuɔmbaŋ cuu ba-naa dumaa
(Like 3.23-38)*

¹ Yesu-Kirsa bīncuɔmbaŋ cuu ba-naa dumaa ku yaa daaku: Yesu-Kirsa hilaa *Davidi hāayɛlmba-na. Davidi fuɔ u hel *Abiramu hāayɛlmba-na.

² Abiramu siire da *Isaki.

Isaki sire da *Yakɔbu.

Yakɔbu sire da *Yuda a naara bisālmba namba.

³ Yuda sire da Peresi baa Sera. Bisālŋ daaba nyu-i ba taa ba bī-yo Tamar.

Peresi sire da Esiramu.

Esiramu sire da Aramu.

⁴ Aramu sire da Aminadabu.

Aminadabu sire da Naacūɔŋo.

Naacūɔ sire da Salmɔ.

⁵ Salmɔ sire da Bosi. Bosi nyu-i ba taa ba bī-yo Araabu.

Bosi sire da Obedi. Obedi nyu-i ba taa ba bī-yo Uruti.

Obedi sire da Yese.

⁶ Yese sire da Davidi. Davidi faŋo yaa juɔ ce nellentierŋo-i.

Fuɔ sire da *Salomɔ. Salomɔ nyu-i, Uri ciεŋo'i waa.

⁷ Salomɔ sire da Orobamu.

Orobamu sire da Abiya.

Abiya sire da Asa.

⁸ Asa sire da Yosafa.

Yosafa sire da Yoramu.

Yoramu sire da Osiyasi.

⁹ Osiyasi sire da Yotamu.

Yotamu sire da Akasi.

Akasi sire da Esekiyasi.

¹⁰ Esekiyasi sire da Manase.

Manase sire da Amɔ.

Amɔ sire da Yosiyasi.

¹¹ Yosiyasi sire da Yekoniya a naara bisālmba namba.

Huɔŋgu faŋgu'i nuɔ-i baŋ bilaa *Isirahel-baamba-i kɔ baa-ba *Babiloni-i-na.

¹² Baŋ kɔa Babiloni-i-na, Yekoniya wuɔ ka da Salatiel.

Salatiel sire da Sorobabel.

¹³ Sorobabel sire da Abiyudi.

Abiyudi sire da Elakimu.

Elakimu sire da Asɔr.

¹⁴ Asɔr sire da Sadaki.

Sadaki sire da Akimu.

Akimu sire da Eludi.

¹⁵ Eludi sire da Elasar.

Elasar sire da Matā.

Matā sire da Yakōbu.

¹⁶ Yakōbu sire da Yosefu. Yosefu sire bie cieŋo.

U cieŋo-i ba taa ba bi-yo Maari.

Maari faŋo yaa huəŋ Yesu maŋ baŋ biŋ-yoŋ *Kirs-a-i.

¹⁷ Kuu dii ŋaa a doŋ Abiram-u-i-na a ji hi Davidi-i, tonaamba c̄ncieluo ba naa-i dii. Aa a doŋ Davidi-i-na a ji hi baŋ bilaa *Isirahel-baamba-i huəŋgu maŋ nuə-i, tonaamba c̄ncieluo ba bi naa-i dii. A doŋ huəŋgu faŋgu-na, ji hi Kirsa homma-i, tonaamba c̄ncieluo ba bi naa-i tiraa ba ye dii holma-na.

Yesu-Kirsa homma-i

(Like 2.1-7)

¹⁸ Yesu-Kirsan huəŋ homma maŋ, ma yaa daama: U nyu-i, Maari-i, Yosefu yaa naa bel-o u dərŋo. Huəŋgu naŋgu juə hi, *Diilon-Ŷal die ce kusūŋgu yiəra Maari-i-na. A ne da Yosefu saa naa hi suə-yo cieŋo yogo. ¹⁹ Yosefu waa nelfefeinjo. Uŋ daa kusūŋguŋ yiəraaya u dərŋo-na dumaanjo-na, u sa taara u dii senserre yuo; wuə tuə taara u hiel u gboluonjo-i u maama-na molo baa suə. ²⁰ Uŋ diyaa mafamma-i u huəŋga-na, Itienjo *dərɔpɔurbilonjo nan wuə carrayuo dānsāan-nu a waŋ baa-yo wuə: «Yosefu, *Davidi hāayēlŋ nuə, *Diilon-Ŷalle yaa cie kusūŋ daaku yiəra Maari-i-na; baa káalá, bie-yo. ²¹ U ka hoŋ naacombilonjo. Duə hoŋ-yo, ŋ haa u yerre-i Yesu; ku yunŋu yaa wuə koŋkortienjo. U yaa ka kor u nellen-tobimba-i ba ámbabalma-na.»

²² Itien uŋ cie u *pɔpɔurbilonjo wan maman, ma'isa cieŋ daama-i wei? Pɔpɔurbilonjo waanma wuə:

²³ «Bilonɔnyuro ka ce kusūŋgu

a hoŋ naacombilonjo.

Ba ka ta ba bi-yo Emaniel.*

Ku yunŋu yaa wuə Diilonjo dii baa-ye.

²⁴ Yosefuŋ juə sire duəfūmmu-na, wuə ce Itienjo dərɔpɔurbilonjo uŋ waan maman baa-yo aa u dərŋo káal jo ji tēna baa-yo. ²⁵ Maariŋ káaláa jo, u juə bɔɔɔ dumaaya Yosefu saa suə-yo cieŋo. Uŋ buəra, Yosefu wuə haa bilonjo yerre-i Yesu.

2

Hiriemba namba taara Yesu terienju-i

¹ Yesu huəŋ Betelēmu, dii *Yude mara nuə. Huəŋgu faŋgu-na, *Erədi yaa waa *Yude yunŋu-na. Uŋ huəŋ, hiriemba namba waa bāpagūŋgu-na; baa sire a jo *Yerusalēmu-i-na ² a ji ta ba yuure u kūŋgu-i wuə: «*Yuifu ba nellentienjo maŋ huəŋ felemma-i uu dii hie? I daa u mæle-i bāpagūŋgu-na ku'i cie i sire tie jo die ji jaal-o.»

³ Erədiŋ nuə nel daama-i, u huəŋ kaa pān cu ka hel baa Yerusalēmutaamba-i hiere. ⁴ Wuə bi *Diilojgāntaamba yuntaamba maŋ waa nelle-na hiere baa *āŋjīnamma pigāataamba-i a ji yuu-ba wuə: «Diilon uŋ pāa nuŋgu-i wuə u ka saan *Koŋkortienjo* maŋ, u saaya u hoŋ terien haku-i nuə-i?» ⁵ Baa cira: «U saaya u hoŋ Betelēmu dii Yude mara nuə. *Diilopɔurbilonjo nɔyegān ma yaa-i wuə:

⁶ *Betelēmutaan namaa,*

baa na ta na ne wuə sl Yude nilēŋa-na hiere
namaa nelle yaa huon-nu de!

Uman ka waa *Isirahel-baamba yun-nu,
uman ka ta mi baamba yaan-na tuə ne-ba,
u ka hoŋ namaa nelle yaa nuə-i.»†

⁷ Erədiŋ juə suə *Kirs-a maŋ hommuŋ-terienju-i, wuə cuo bi hirien daaba-i a ji yuu-ba suə mæel daaden duəŋ ta di hel huəŋgu maŋ nuə-i. ⁸ Uŋ juə yuu ba piye tūnu-yuə, wuə cira: «Kāan Betelēmu-i-na na ka yuure u kūŋgu-i jeje na ne; da na ka da-yo, na jo na ji tūnu muəŋo-i mi bi ká ka jaal-o.»

⁹ Erədiŋ piye baa-ba tī, baa sire ta ta ba ká Betelēmu-i-na. Ba'a ba ne, tiraa da mæel daade-i ba yaanŋa-na di wuə di ká. Baa ta ba nyaanu-die. Diŋ kaa hi bilonjo uŋ waa terienju maŋ nuə-i, die yiəra ku yudəɔ-i-na. ¹⁰ Ba hoŋ muə gbuu pān fē. ¹¹ Baa har suur ka da bilonjo-i baa u nyu-i. Baa dūna jaal-o aa naa fir ba conŋorni-i hiel sēne hā-yo baa wusūnaŋo a naara *miir-namma.

¹² Baŋ juə'a ba bir, Diilon wuə piye baa-ba dānsāan-nu wuə ba baa ká Erədi terienju-na ka tūnu-yuə. Baa pān bie ba denj hūmelle.

* 1:23 Isayi (Ésaie) 7.14

* 2:4 Baŋ gbēŋ Yuifu ba nellentienjo maŋ, baa Koŋkortienjo-i, nelduəŋo yaa-i bande-i-na.

† 2:6 Mise (Michée) 5.1

Yosefubaa-ba gbaraa ka Esipi

¹³ Hirien banj taa, Itienjo *dɔrpɔpuɔrbilonj wuɔ carra Yosefu-i dānsāan-nu a wanj baa-yo wuɔ: «Yosefu, *Erɔdi ka sire wuɔ u taara naacombilonjo-i ko-yo. Sire η gbar baa-yo baa nyunjo-i hiere na ka tɛna Esipi. Da mi saa ji cira na jo, molo baa jo.» ¹⁴ Yosefu wuɔ bi sire isuɔngu fanju-na a biɛ naacombilonjo-i baa u nyu-i hɔu η hā-mi! Esipi. ¹⁵ U kaa ka tɛna kusuan-nu'i Erɔdi ji tuɔ ku. Itienj unj ciɛ u *pɔpuɔrbilonjo wanj nelma manj, ma'i sa juɔnj daama-i wɛi? Pɔpuɔrbilonjo waan-ma wuɔ:

«Mi ciɛ mi biɛno hel Esipi-i-na.»†

Erɔdinj ciɛ karaangju manj baa Betelɛmutaamba-i

¹⁶ *Erɔdinj juɔ niya naa, wuɔ suɔ wuɔ hirien daaba tɔalɔa-yo aa cor ba denj. U huɔnj kaa gbuu pɔnj du. Wuɔ cira ba wuɔra ko naacombiamba manj saa cor bienja hɔi yogo Betelɛmu-i-na hiere baa nilɛnja manj u kɔtɔnni-na. Hiriamba naa pigɔan-jyo huɔngju fanju yaa-i wuɔ mɔɛle duɔnj ta di hel. ¹⁷ *Diilonj unj puɔraa *Seremi wanj mamanj, ma'i saa ce daama-i wɛi? Seremi waan-ma wuɔ:

¹⁸ «I nu molo kaal Arama-i-na;

kutienjo kaal kuliin-kaalungu.

Arasɛl yaa kaalaanj wuɔ ba kuɔ u bisɔlmba.

U sa nu gbɛnyɛmma.

U bisɔlmba taa aa yan-jyo.»§

Yosefubaa-ba siire ka tɛna Nasarɛti

¹⁹ *Erɔdinj juɔ ku, Itienjo *dɔrpɔpuɔrbilonjo nanj wuɔ carra Yosefu-i dānsāan-nu dii Esipi-i-na ²⁰ a wanj baa-yo wuɔ: «Bamanj taa ba taara ba ko naacombilonjo-i ba kuu. Sire η biɛ-yo baa nyunjo-i na bir na kɔ *Isirahɛl-na.» ²¹ Yosefu wuɔ bi sire a biɛ naacombilonjo-i baa u nyu-i ba bir kɔ Isirahɛl-na. ²² Erɔdi biɛno nanjo waa, ba taa ba bi-yo Arkelɔsi. Yosefunj kaa, wuɔ nu-ma wuɔ tuɔnj unj kuu, u yaa ciɛ nellentienjo-i *Yude-i-na. Kor maa ta ma da Yosefu-i u saa siɛ duɔ kɔ ka tɛna terienju-na. Diilonj wuɔ piiye baa-yo dānsāan-nu wuɔ u kɔ u ka tɛna *Galile mara nuɔ. ²³ Wuɔ kɔ ka tɛna Galile nelle nande-na ba bi-de Nasarɛti. *Diilopuɔrbiamba waan-ma wuɔ: «Ba ka ta ba bi *Konjortienjo-i Nasarɛtiyenjo», ma bi ciɛ.

3*Nsaa-Batise andaangju-i*

(Marke 1.1-8; Like 3.1-18; Nsaa 1.19-28)

¹ Ku huɔngju-na, *Nsaa-Batise wuɔ ji sire tuɔ wanj Diilonj-nelma-i baa nuɔmba-i dii *Yude *hɛkuraangju-na. U taa u piiye wuɔ: ² «Naananj na cilɔbabalanjo-i, *Diilonj-baangju piyaa ti!» ³ Diilonjo puɔraa *Isayi wanj Nsaa fuɔ maama yaa wuɔ:

«Molo dii tuɔ hohuola hɛkuraangju-na wuɔ:

«Migaañ Itienjo hɔmienja-i

Caañ-yan na viinu-yei.»*

⁴ Jonjoruo manj waa Nsaa nuɔngju-na, baa sɔɔ-yo baa nyɔgɔmekuɔsɔnni aa u taa u pɛyɛ u nɛgelle-i baa caanun-kpɔnkpaangju. U taa u wuɔ dɔnjgbermba baa sɔllu. ⁵ Yerusalemutaamba-i baa Yudetaamba-i hiere ka hel baa bamanj waa *Yurdɛ nuoraangju kɔtɔnni-na hiere ba taa ba kɔ u wulaa ⁶ ba kɔ ba wanj ba cɔlmuɔ-i baa-yo aa u tuɔ *batisen-ba Yurdɛ nuoraangju-na.

⁷ Nsaañ juɔ da *Fariɛɛbaa-ba-i baa *Sadusɛbaa-ba kɔɔl ba-naa ba jo u wulaa wuɔ u batisen-ba, wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Nelbabalaanj namaa temma-i daana-i! Hai juɔ tɔnu-nei wuɔ da na batisenj Diilonjo siɛ ka gɔnj baa-na? ⁸ Yaan aa na ta na ce kumanj faa, ku yaa ka pigaañ wuɔ na naana na cilɔbabalanjo-i kelkel. ⁹ Baa na da niɛ si *Abiramunj yerj na bincɔinj Diilonjo siɛ ka gɔnj baa-na. Mi tɔnu-nei: Nanj fiɛ da tɔmpɛnja manj daaya-i, Diilonjo gbɔa bir-a ce-ya Abiramu hɔayɛlmba namaa fuɔngju-na. ¹⁰ Maale nunju saaraa jina. Tibiingju manj da ku saa manj bieɛɛɛɛnja, ku jɔnj aa senu. ¹¹ Muɔmi batisen-na baa hɔmma yonj da mi pigaañ wuɔ na naana na cilɔbabalanjo-i; nja molo ka jo mi huɔngju-na. Kutienjo fɔngɔɔ jɛnya mei wuɔnj-o. Mei saa piɛra u nataangju-i. Fuɔ ka batisen-na baa *Diilonj-Yalle baa daamu. ¹² Kɔkɔruɔngju dii u nanja-na. U ka pe u dimma-i. Duɔ ji pe-ma ti hiere torre-na, u ka kɔɔl belle-i dii-de inɔnjɔ-na aa senu fuoru-i baa daamu. Daamu fammu sa dinj dede.»

Yesu batiseɛmma-i

(Marke 1.9-11; Like 3.21-22)

13 Ns̄aa unj taa u *batischen nuɔmba-i huɔŋgu-na, Yesu wuɔ sire *Galile-i-na a k̄a *Yurdɛ-i-na u duɔ ka batischen-yo. 14 Ns̄aa wuɔ ka muo j̄an wuɔ fuɔ s̄ie ce-ma. Aa naa tuɔ piye baa-yo wuɔ: «Nuɔnei saaya ŋ batischen muɔ, nuɔ da ŋ bir yanj aa jo wuɔ m̄ei ji batischen-ni, mi batischen-ni nie?»

15 Yesu wuɔ cira: «Diilon unj'a ma ce dumaa, yanj i ce-ma dum̄ei. Yanj aa ŋ ce-ma ŋaa miŋ waan-ma dumaa.» Ns̄aa wuɔ naa wuɔ h̄u-ma.

16 Banj juɔ batischen Yesu-i t̄i aa u hel h̄umma-na, d̄ɔrɔ wuɔ puur. Wuɔ u ne da *Diilon-Yalle hilaa konjhuruŋ temma jo ji diire-yuɔ. 17 Baa nu molo piye d̄ɔrɔ-i-na wuɔ: «M̄i Biɛŋo yaa daayo-i; u maama sa suɔ aa d̄ɔlnu-m̄ie. U yaa f̄ieŋ mi huɔŋga-i.»

4

Sit̄ani taara duɔ guɔl Yesu gbeini-i
(Marke 1.12-13; Like 4.1-13)

1 Ku huɔŋgu-na, *Diilon-Yalle k̄a baa Yesu-i *h̄ie kuraan̄gu-na *Sit̄ani duɔ ka guɔl u gbeini-i. 2 Unj k̄aa, wuɔ ce b̄aan-yinni komuɔŋa h̄ai baa isuɔyinni komuɔŋa h̄ai u saa dii kuuwuɔŋgu u nur̄gu-na. Yin daaniŋ juɔ cor, nyulmu sire cuɔl-o. 3 Sit̄ani wuɔ jo ji wanj baa-yo wuɔ: «Da kuɔ Diilon-Biɛŋo yaa nuɔŋo-i kelkel, ce t̄amp̄leŋ daaya bir niwuoni i ne!»

4 Yesu wuɔ cira: «Ma nyeḡaan Diilon-nelma-na wuɔ: «*N̄i wuoni-yoŋ, ni s̄ie gb̄aa ce nelieŋ nuɔ ŋ ba. Ny saaya ŋ bi ta ŋ nu Diilono nur-āndaan̄gu-i hiere naara.*»*

5 Unj piye dumaan̄o-na, Sit̄ani wuɔ k̄a baa-yo *Yerusalemu-i-na, ka haa-yo *Diilodubuo d̄ɔrɔ-i-na 6 aa naa cira: «Da kuɔ Diilon-Biɛŋo yaa nuɔŋo-i kelkel, tie ŋ diire i ne! Ma s̄i ma nyeḡaan Diilon-nelma-na wuɔ: «*Diilono ka ce *d̄ɔrɔpuɔrbiemba t̄u-ni ba nammu-na ŋ baa ji tist̄ŋ ŋ f̄eŋ*»† ke?»

7 Yesu wuɔ cira: «Ma bi nyeḡaan Diilon-nelma-na wuɔ: «*Baa d̄an Itieŋo-i Diilono-i ŋ ne.*»‡

8 Sit̄ani wuɔ tiraa k̄a baa-yo t̄anun̄gu nan̄gu d̄ɔrɔ-i-na, ku maama saa fa baa jajaatamma-i, ka piḡaan-yo nileiŋ-i hiere baa a huɔya-niini-9 aa naa cira: «Da ŋ d̄una jaal-mi, niŋ daa nileiŋa manj daaya-i hiere mi ka h̄a-ni baa-ya.»

10 Unj waan mafamma-i, Yesu wuɔ cira: «Sit̄ani, k̄a ŋ filieŋ ŋ halan̄! Ma nyeḡaan Diilon-nelma-na wuɔ: «*Ny saaya ŋ ta ŋ d̄uuna ŋ jaal Itieŋo-i Diilono yaa-i, aa ta ŋ c̄aa u yaa u diei yoŋ.*»§

11 Sit̄ani wuɔ naa u ta aa yanj-yo. Unj taa, d̄ɔrɔpuɔrbiemba namba jo ji ta ba k̄aȳa-yuɔ.

Yesuŋ duɔŋ u maacemma-i dumaa Galile-i-na
(Marke 1.14-15; Like 4.14-15)

12 Huɔŋgu nan̄gu juɔ hi, baa bel Ns̄aa-i dii-yo kaso. Yesu wuɔ nu-ma aa bir k̄a *Galile-i-na.

13 Unj k̄aa, u saa ka t̄ena Nasareti-i-na, wuɔ k̄a ka t̄ena Kafarnamu, dii dalan̄ga caan̄gu-na. Terien̄gu fan̄gu-i, Sabul̄s̄ h̄iema, fuɔ baa Nefutali. 14 Diilon unj puɔraa *Isayi wanj maman, ma'i s̄i daama-i wei? 15 Isayi waan̄-ma wuɔ:

«*Sabul̄s̄ h̄iema-na, Nefutali nelle-na, dii dalan̄ga caan̄gu-na, k̄a ka hel dii *Yurdɛ nuoraan̄gu bomborma-na, a biɛ Galile-i hiere, *miɛraamba nelle-i, bamanj waa hiere kukulma-na, cecerma hilaa-bei.*»

16 *Bamanj waa kukulmanj-nelle-na kuliŋgu nammu-na, b̄aan̄gu paa-bei.**

17 Yesuŋ k̄aa dumaan̄o-na, wuɔ doŋ tuɔ wanj Diilon-nelma-i baa nuɔmba-i wuɔ: «Naananj na cilɔbalaŋo-i, *Diilon-b̄aan̄gu diya ta!»

Yesu biɛ gbosobaa-ba namba
(Marke 1.16-20; Like 5.1-11)

18 Yiin̄gu nan̄gu-na, Yesu wuɔ ji tuɔ cor a da gbosobaa-ba namba nanj juɔŋo *Galile dalan̄ga-na. Ba waa ba h̄ai; nelieŋo baa u h̄aan̄o. Ba b̄i m̄l̄ŋo-i Sim̄o, u yerre nande yaa Pier, aa b̄i h̄aan̄o-i Andere. 19 Yesu wuɔ gb̄e-ba wuɔ: «Juɔŋ i ta, mi ka ce-na nelbilien-gbosobaa namaa.»

20 Baa bi p̄an̄ nanna ba j̄onaamba-i aa cu Yesu huɔŋ-nu. 21 Ba'a ba k̄a yaan̄ga-na, a tiraa da naacol̄ŋo nan̄jo baa u h̄aan̄o a naara ba to. Ba b̄i tuɔŋo-i Sebede aa b̄i b̄epom̄l̄ŋo-i Sake aa h̄aan̄o-i Ns̄aa. Ba waa beŋ-na ta ba miḡaan ba j̄onaamba. Yesu wuɔ b̄i b̄epuɔmba-i. 22 Bafan̄ baa tiraa nanna ba beŋo-i baa ba to-i aa cu u huɔŋ-nu.

Yesu waan̄ Diilon-nelma-i aa sire jaamba

23 Yesu taa u wuɔraa *Galile-i-na hiere u wanj Diilon-nelma-i *Diilonelh̄aal̄ad̄unni-na, aa tuɔ wanj *Diilon-b̄aan̄gu *Neld̄ɔd̄ɔlma-i, aa bi tuɔ sire jaamba-i ba s̄inni-na hiere u k̄a.

24 Siiritaamba-i hiere baa nu u maama-i ka saa. Baa ta ba jo baa jaamba-i ba s̄inni-na

* 4:4 Anj̄inamma tiyemmanj-sebɛ (Deutéronome) 8.3 † 4:6 Gbelieŋman-nal̄aan̄gu (Psaume) 91.11-12 ‡ 4:7 Anj̄inamma tiyemmanj-sebɛ (Deutéronome) 6.16 § 4:10 Anj̄inamma tiyemmanj-sebɛ (Deutéronome) 6.13 * 4:16 Isayi (Ésaie) 8. 23-9.1

hiere ba jo ba hã u tuo sire-bei. *Jinabaa-bañ waa bamañ nuo-i ba waa, kurmarõntaamba waa, ka hel baa murgubaa-ba-i hiere. Yesu wuo sire-bei kpõmmu! ²⁵ Nuonj baa sire kũl banaanã ta ba nyaanu-yuo; Galiletaamba waa, a naara banamba naa hel Dekapol jo, banamba *Yerusalemu, banamba *Yude, banamba hel *Yurdẽ bapagũngu-na jo.

5

Bamañ yunni-i dõlaa (Like 6.20-23)

¹ Yesuñ daa nuombañ kũlãa ba-naa ta ba nyaanu-yuo dumaanjo-na, wuo kã ka nyugũñ tãnuñgu nanju-na tãena. U *hãalãbieñ baa jo ji cãilã-yuo. ² Wuo donj tuo piye baa-ba wuo:

³ «Bamañ kaalaan baa Diilonjo-i, ba yunni dõlaa;

*Diilonj-nelle-i bafamba diele-i.

⁴ Bamañ dii kaalũngu-na, ba yunni dõlaa;

Diilonjo ka hur ba nyinyolma-i.

⁵ Hõhĩnantaamba yunni dõlaa;

hẽma ka ce ba maama.

⁶ Bamañ kuuyenj kuuviĩngu cemma-i, ba yunni dõlaa;

ma ka dõl-ba.

⁷ Hujarrenj yej bamañ nuo-i, ba yunni dõlaa;

Diilonjo ka bi ce hujarre bei.

⁸ Bamañ hõmmu-i kuonj, ba yunni dõlaa;

ba ka da Diilonjo-i.

⁹ Bamañ fiej ba muntfẽnammu-i, ba yunni dõlaa;

Diilonjo ka tuo bi ba yaa u bisãlmba-i.

¹⁰ Bañ ceñ bamañ kpãncõlgũo ba viisĩnni maama-na, ba yunni dõlaa;

Diilonj-nelle-i bafamba diele-i.

¹¹ «Da ba ta ba tuora-nei, aa ta ba ce-na sũlma, aa haa balaanjo sĩnni-i hiere nei mei maama-na, na yunni dõlaa. ¹² Taa na gbu na nye aa na fẽ na hõmmu-i; Diilonjo ka pã-na boi dõro-i-na. Na saa da, *Diilopõpuorbiemba manj siire namaa yaanga-na, ba cie-ba sũlma dumei.»

Namei dãmma, namei cecerma (Marke 9.50; Marke 4.21; Like 14.34-35)

¹³ «Namei dii dãmma-i hẽma-na. Nja dãn da ma ji saara, ma gbãa tiraa ce nie ce kpõnne? Ma sie gbãa fa weĩma; ba bie ka kũnna fuorenj.

¹⁴ «Namei fitĩmbaa namaa hẽma-na. Na saa da, nelle manj da di waa tãnuñ dõro, di sa fuo. ¹⁵ Na suyaa wuo ba sa celienj fitĩnuo-i aa bie bĩnkũngu cure-yuo. Ba haa-yo dõro terienj ce hiere da gbaa. ¹⁶ Fitĩnuonj ceñ gbagbaama-i dumaa, namaa na saaya na ta na ce gbagbaama-i dumei nuomba hõlma-na; ku yaa ba ka da na maacenfafamma-i aa ta ba kaal na To-i dõro-i-na.»

Yesu saa jo baa u denj hũmelle

¹⁷ Ku huonju-na, Yesu wuo cira: «Baa na da nie sĩ *Moisi-i baa *Diilopõpuorbiembanj nyegãanj mamañ hã-na wuo na ta na ce, mi juo da mi ji gbuonu ma yaa-i, ma'i sĩ. Mi juo da mi ji pigãan-na nelma famma belle yaa-i. ¹⁸ Yaan mi wanj ninsoñjo-i baa-na: Dõro-i baa hẽma-i da ni gbãñ waa tĩ, nelma diei sie gbãa gbuo nel daama-na. Halle cekũo, ma sie gbãa gbuo, fuo miwaanjo tĩmma. ¹⁹ Terienj fangu-na, halle nelma manj yuraanu yaj nel daama-na, umanj duo saa wuo ma hũmelle-i, aa tiraa ce banamba ce fuo temma-i, u yaa ka waa huonju-na *Diilonj-nelle-na. Nga umanj duo wuo ma hũmelle-i, aa ce banamba ce fuo temma-i, kutienjo ka ce nelbuo Diilonj-nelle-na. ²⁰ Mi tũnu-nei: Da na saa vii yaj *anjĩnamma pigãataamba-i baa *Farišebaa-ba-i, na cerra na suur Diilonj-nelle-na.»

Yesuñ waan mamañ a kã hõdulle-na (Marke 11.25; Like 12.57-59)

²¹ «Nanj siire, na nuo wuo ma waan baa i bĩncuamba-i wuo molo saa saaya u ko u nanoljo.* Da ñ ko ñ nanoljo-i ba saaya ba bi-ni fãamaanj ba terienj-nu. ²² Nja ma miñ ka wanj mamañ baa-na ma yaa daama: Nuoni manj da ñ nyo ñ nuonju baa ñ nanoljo-i, ba saaya ba bi-ni fãamaanj ba terienj-nu. Umanj duo tuora u nanoljo-i wuo mimilãño, ba ka bi kutienjo-i fãamaanj ba terienj-nu. Umanj duo bi gbẽ u nanoljo-i wuo nelsõsoñjo, ba ka caa kutienjo-i. ²³ A ce dumaanjo-na, da ñ fie kã baa bĩnkũngu da ñ ka pã-ku hã Diilonjo-i, aa ka ne da weĩma

* 5:21 Helmanj-sebe (Exode) 20.13; Anjĩnamma tiyemmanj-sebe (Deutéronome) 5.17

dii nuɔ baa molonj hɔlma-na, ²⁴ yanj ku bɪŋkũngu-i dii mumbuolmunj-terienju caanju-na aa ŋ jo na ji nuu na-naa baa kutienjo-i igɛna aa ŋ suɔ ŋ kã ŋ ka pã-ku ŋ hã Diilonjo-i.

²⁵ «Molonj cɛmɛl da di waa-niɛ aa wuɔ u ka bi-ni, gbãnj baa-yo; baa yanj ãndaanju hi faamaambaa-ba-i. Da ku hi-ba, ba ka hã fɔŋgɔtaamba-i baa-ni, fɔŋgɔtaamba bel-ni ka dii-ni kaso. ²⁶ Mi wanj ninsoŋo-i baa-ni: Da ba dii-ni kaso-i-na, da ŋ saa ji pã ŋ cɛmɛlle tɪ hierɛ, ŋ cɛraa ŋ da munjhelmu.»

Yesuj waanj mamaj a kã cakũngu-na
(Matie 18.8-9; Marke 9.43,47-48)

²⁷ «Nanj siire, na nuɔ ba ciɛra wuɔ ŋ saa saaya ŋ ce *fuocesinni.† ²⁸ Nga ma minj ka wanj mamaj baa-na ma yaa daama: Nuɔni manj da ŋ ne molonj ciɛŋo-i baa yufelle nande, kuu dii ŋaa ŋ gaala baa-yo tɪ ŋ huɔŋga-na. ²⁹ Terienju fanju-na, da ŋ da ŋ nadieyufelle dii-ni kuubabalaanju cemma-na, hiel-de ŋ fara ŋ nanna dii daalei. Da ŋ suur yufeduɔla nuɔ Diilonj-nelle-na, ku bɔyaa ba da ba ka caa-ni baa ŋ yufienja-i a hã-i-na. ³⁰ Da ŋ da ŋ nadienanŋa dii-ni kuubabalaanju cemma-na, kar-ka ŋ fara ŋ nanna dii daalei. Da ŋ suur nagãduɔla nuɔ Diilonj-nelle-na, ku bɔyaa ba da ba ka caa-ni baa ŋ nammu-i mu hã-i-na.»

Yesuj waanj mamaj a kã ãnsorɛ bɔrɔmma-na
(Matie 19.7-9; Marke 10.11-12; Like 16.18)

³¹ «Nanj siire, na nuɔ ba ciɛra wuɔ: «Umanj duɔ nanna u ciɛŋo-i, u saaya u nyɛgɛŋj sebe hã-yo. Sebe manj pigãan wuɔ ba ãnsorɛ buɔra.»‡ ³² Nga ma minj ka wanj mamaj baa-na ma yaa daama: Ciɛŋo manj duɔ u sa wuɔra u ce bɛmba, aa u bɔlɔ nanna-yuɔ, kuu dii ŋaa u diyaa-yo *fuocesinni-na. Aa da ba bi nanna ciɛŋo manj aa ŋ biɛ-yo, ŋ saa wuɔ Diilonj-hũmelle; ŋ ciɛ fuocesinni-i dumaanjo-na.»

Yesuj waanj mamaj a kã Diilonj-yerre bɪmma-na

³³ «Nanj siire, na nuɔ wuɔ ma waanj baa na bɪncuɔmba-i wuɔ: «Da ŋ pã nunju aa bɪ Diilonj yerre-i wuɔ ŋ ka ce mamaj, ce-ma; baa yanj-ma.»§ ³⁴ Nga ma minj ka wanj mamaj baa-na ma yaa daama: Molo baa tiraa u ce weima aa u bɪ Diilonj yerre-i u unju-na gbula. Molo baa hiel u niele dɔrɔ-i-na; Diilonj-muntienammu. ³⁵ Molo baa bi hiel u niele hiɛma-na; Diilonj gbeiniŋ-munjinammu. Molo baa bi cira fuɔ baa *Yerusalemu; Itienjo nelle yaa difande-i. ³⁶ Molo siɛ gbãa ce halle kuɔŋŋu diei pusũŋ u yunju-na, u siɛ bi gbãa ce ku biil; terienju fanju-na, molo baa bi cira fuɔ baa u yunju. ³⁷ Da ba yuu-na mamaj, da kuɔ ma yaa-i, na cira: «Uu, ma yaa-i.» Da kuɔ ma' i sl, na cira: «E'e, ma' i sl.» Baa na cira: «Muɔ baa Diilonjo mi saa ce daama-i!» *Sitãni-nelma-i mafamma-i.»

Yesuj waanj mamaj a kã sɔlaanju maama-na
(Like 6.29-30)

³⁸ «Nanj siire, na nuɔ ba ciɛra umanj duɔ muonu u nanolj yufelle, ba bi muonu kutienjo diele-i ku sɔlaanju. Umanj duɔ ka u nanolj nyilãanju, ba bi ka u kũngu-i ku sɔlaanju.* ³⁹ Nga ma minj ka wanj mamaj baa-na, ma yaa daama: Umanj nuɔ ŋ baa ji ce ŋ nanoljo-i kuubabalaanju wuɔ ŋ suu sɔlaanju. Umanj duɔ caa ŋ nadietũngu-i, bir daaku-i ŋ hã-yo. ⁴⁰ Umanj duɔ u ka bi-ni fɔŋgɔtaan-terienju-nu a hũu ŋ jongoryelle-i, hã-yo baa-yo baa ŋ jonjorbuɔ-i hierɛ. ⁴¹ Fɔŋgɔtienjo manj duɔ haa conjoruonju hã-ni wuɔ ŋ tũu saan-yo cɛlle, saan-yo ŋ maa baa-yo. ⁴² Umanj duɔ cãrã ŋ wulaa, hã-yo. Umanj duɔ jo wuɔ ŋ hor-o, baa balan-yo.»

Taa na dɔl baa na bigãarãamba-i
(Like 6.27-28,32-36)

⁴³ «Nanj siire, na nuɔ ba ciɛra wuɔ: «*Nj saaya ŋ ta ŋ dɔl baa ŋ nanuɔmba-i*† aa bigãan ŋ bigãarãamba-i.» ⁴⁴ Nga ma minj ka wanj mamaj baa-na, ma yaa daama: Taa na dɔl baa na bigãarãamba-i, taa na cãrã Diilonjo-i na hã bamanj ciɛŋ-nanj kpãncɔlgũ-i, ⁴⁵ ku yaa na ka waa na To-i dɔrɔ-i-na u bɛŋ namaa kelkel. U yaa hielaan bãanju-i u hã nelbabalaamba-i baa nelfafaamba-i hierɛ aa bi tuɔ ããa u hã nelfafaamba-i baa nelbabalaamba-i hierɛ. ⁴⁶ Da na ta na dɔl na dɔdɔltaamba yonj, yunj haku-i dii-kuɔ? Halle nelbabalaamba-‡ gbã ba dɔl ba dɔdɔltaamba-i. ⁴⁷ Da na ta na fiɛlnu na jaal na sɔsuɔtaamba yonj, hai moloŋo-i siɛ gbãa ce

† 5:27 Helmanj-sebe (Exode) 20.14; Anjinamma tiyemmanj-sebe (Deutéronome) 5.18. ‡ 5:31 Anjinamma tiyemmanj-sebe (Deutéronome) 24.1 § 5:33 Nieŋ Bulmanj-sebe-i-na (Lévitique) 19.12; Kãmmaŋ-sebe-i-na (Nombres) 30.3; Anjinamma tiyemmanj-sebe-i-na (Deutéronome) 23.22-24. * 5:38 Nieŋ Helmanj-sebe-i-na (Exode) 21.23-25; Bulmanj-sebe-i-na (Lévitique) 24.19-20; Anjinamma tiyemmanj-sebe-i-na (Deutéronome) 19.21. † 5:43 Bulmanj-sebe (Lévitique) 19.18 ‡ 5:46 Nelbabalaamba: Ma nyɛgãan girekimma-na wuɔ: «Halle *nampohũtaamba gbã ba dɔl baa ba dɔdɔltaamba-i.» Bafamba taa ba kãnj nampohũtaamba-i nelbabalaamba. Nieŋ anfirnumma-na.

kufanɔŋu-i? Bamanɔ sa suyaanɔ Diilonɔŋo-i ba sa ce-ku dii wei, aa ji da baa namaa? ⁴⁸ Yaanɔ aa na ta na ce kumanɔ faa, ɔaa na To manɔ darɔ-i-na unɔ ceɔ duma.

6

Ba ha molonɔ-i binɔkɔŋu-i niɛ?

¹ Ku huonɔŋu-na Yesu wuɔ cira: «Baa na ta na wuɔ na Diilonɔŋu-humelle-i wuɔ nuɔmba da-na; da na ce mafamma-i, na To-i darɔ-i-na u siɛ ka pã-na. ² Da ɔ da binɔkɔŋu da ɔ ha sũntienɔ-i, baa ce ɔaa yetaarataambanɔ ceɔ duma *Diilonelhaalãdũnni-na baa nellen-huonɔŋa-na; ba taara nuɔmba da-ba aa cira bafamba faa. Mi wanɔ ninsonɔ-i baa-na: Bamanɔ ciɛɔ kufanɔŋu-i, ba daa ba maacemma sulu-i ti. ³ Nɔga da ɔ'a ɔ ha molonɔ-i binɔkɔŋu-i, hã-yo aa ɔ baa yanɔ halle ɔ ɔɛkpekpeɔŋo suɔ, ⁴ ku yaa ma siɛ hel bomborma-na. Niɔ ciɛ kumanɔ, ɔ To-i Diilo fuɔ daa-ku, u ka pã-ni ku sãlanɔŋu.»

Diilonɔ unɔ saaya u carã duma

⁵ «Da na'a na carã Diilonɔŋo-i baa na ta na ce ɔaa yetaarataambanɔ ceɔ duma. Yetaarataanɔ da ba'a ba carã Diilonɔŋo-i *Diilonelhaalãdũnni-na, halle baa nellen-huonɔŋa-na, ba sire yiɛra ba gbeiniɔ nuɔmba da ba da-ba. Mi wanɔ ninsonɔ-i baa-na: Bamanɔ ciɛɔ kufanɔŋu-i, ba daa ba maacemma sulu-i ti. ⁶ Da ɔ'a ɔ carã Diilonɔŋo-i, suur dũn-nu aa ɔ binɔ-ku ɔ ferɛɔ nuɔ, ɔ To dii terienɔŋu fanɔŋu-na, carã-yuɔ. Niɔ fuyaa ta ɔ ce kumanɔ u daa-ni, u ka pã-ni.

⁷ «Da na ta na carã Diilonɔŋo-i, baa na ta na piye pirri ɔaa bamanɔ sa suyaanɔ Diilonɔŋo-i banɔ ceɔ duma. Bafamba daa niɛ si da ba piye agaga ku yaa Diilonɔŋo ka nu ba nuɔŋu-i. ⁸ Baa na suur ba nallu-na. Na saa da, namaanɔ-i, aa na suɔ da na puur na nunni-i da na carã, na To suyaa kumanɔ maama-i dii-nei ti.»

(Like 11.2-4)

⁹ «Taa na carã Diilonɔŋo-i dumande:

ɔ To nuɔni manɔ dii darɔ-i-na,
yanɔ nuɔmba-i hiere ba suɔ wuɔ nuɔnei Diilonɔŋu-i.

¹⁰ Pa ɔ baanɔŋu-i yiɛ.

N huonɔŋanɔ ceɔ duma darɔ-i-na, yanɔ ka ta ka ce dumei hiɛma-na.

¹¹ Hã-ye nyunɔŋo ku niuwuoni-i i wuɔ.

¹² Ce jande yiɛ ɔaa miɛ inɔ ceɔ jande-i duma bamanɔ calãan-yeɔ.

¹³ Baa yanɔ weima gbãa taal-e dii-ye kuubabalaanɔŋu cemma-na. Huu-ye *Bigãarãno nyisɛnni-na.

[Fõnɔgũ dii baa nuɔnei honni-na hiere baa himma-i aa ɔ tiraa waa boi.]

¹⁴ «Na saa da, molonɔ duɔ cal-ni aa ɔ yanɔ ma ti, nuɔ da ɔ bi cal ɔ To-i darɔ-i-na, u ka bi yanɔ ma ti. ¹⁵ Nɔga namaa da na'a na siɛ yanɔ banamba maama ti, na To ce niɛ aa yanɔ namaa maama ti u huonɔŋa-na?»

Yesunɔ waanɔ mamannɔ a kã sũnɔŋu yanɔŋa-na

¹⁶ «Da na dii sũnɔŋu-i, baa na vã na yammu-i ɔaa yetaarataambanɔ ceɔ duma. Yetaarataanɔ da ba dii sũnɔŋu-i, ba vã ba yammu-i nuɔmba da ba suɔ wuɔ bafamba diyaa sũnɔŋu. Mi wanɔ ninsonɔ-i baa-na: Bamanɔ ciɛɔ kufanɔŋu-i, ba daa ba maacemma sulu-i ti.

¹⁷ Nɔga da ɔ dii sũnɔŋu-i, saar ɔ yaanɔŋa-i da welewele aa ɔ migãanɔ ɔ yukuosĩnni-i fafamma, ¹⁸ ku yaa molo siɛ suɔ wuɔ ɔ diyaa sũnɔŋu. Nɔga ɔ To manɔ fuyaa, u yaa ka suɔ u diei yonɔ. U da mamannɔ fuyaa hiere. U ka pã-ni.»

Yesunɔ waanɔ mamannɔ a kã weisĩnni yanɔŋa-na

(Like 12.33-34)

¹⁹ «Baa na ta na bɔgbarra miwaanɔ daayo weisĩnni huonɔ-nu. Na saa da, nyɛinɔ dii, gbẽllũɔ bi dii a naara cuobaa-ba bi dii ta ba kanu dũnni-i. ²⁰ Yaanɔ aa na ta na taara dar-niini yaa-i. Nyɛinɔ si dii terienɔŋu-na duɔ ji wuɔ-ni, gbẽllũɔ si dii, cuobaa-ba bi si dii. ²¹ Na saa da, nelienɔ nuɔ da ɔ tiera kusuonɔ-nu, ɔ huonɔŋa dii kusuonɔ-nu'i.»

Yufelle-i baa fitnuɔ-i kuuduonɔŋu yaa-i

(Like 11.34-36)

²² «Neliɛɔ nuɔ ɔ yufienɔ yaa ɔ ferɛɔ kerre fitnuɔ-i. N yufienɔ da a fa, ɔ waa cecerma-na. ²³ Nɔga ɔ yufienɔ da a saa fa, ɔ waa kukulma-na. Kumanɔ ciɛɔ cecerma-i ku hã nuɔ, da ku dũnɔ aa yanɔ-ni, ɔ ce niɛ ɔ siɛ waa kukulberre-na?»

Diilonɔŋo-i baa gbeinɔ-i nanɔ par bige-i?

(Like 16.13)

²⁴ Ku huonngu-na, Yesu wuo cira: «Neliε sie gbāa tuo cāa nuomba hāi. Nj ka da u bigāan u diei aa dōl u diei; u ka waa baa u diei aa cīna u diei. Ku yaa ŋaa namaa kūnngu-i, na sie gbāa ta na kuye Diilono-i aa bi ta na kuye gbein̄a-i terduonngu fanngu-na.

(Like 12.22-31)

²⁵ «Baa na ta na tie holle baa na niuwonin̄-kūnngu-i baa na niidiin̄-kūnngu-i. Neliεn̄ nuō ŋ yungu saa buō niuwonin̄-na wei? Aa ŋ kūōma saa buō niidiin̄-na wei? ²⁶ Neliεn̄ hurimba-i doro-i-na, ba sa guona, aa inon̄gōbaa-ba sī baa-ba, ŋga na To-i doro-i-na u hā ba ta ba wuo. Namaa saa buō hurimba-na titirre wei? ²⁷ Namaan̄o-na, hai moloŋo-i baa u hōculle-i u gbāa naara kunan̄gu u yinni-na? ²⁸ Mafamman̄ yaraa-na, bige-i ciε na hōmmu ta mu cu baa na niidiin̄-kūnngu-i? Na sa ne hēn̄guŋ pun̄ fafamma dumaa wei? Ku sa bi ce maacemma, ku sa bi sū jon̄gorbaa. ²⁹ Mi tūnu-nei: *Salomō-i baa u weisīnni-i hiere u saa ji dii kompanga man̄ faa yii baa pūlma-i dede. ³⁰ Hēn̄gu man̄ hēn̄gu, Diilon̄ duō diiya-kuō fafamma nyun̄go-i-na diiyān̄ daama temma-i, aa bisīnuō dāamu waa da mu caa-ku, namaa naman̄ nelbilieŋ namaa, u ka diiya-nei ka hi hie? Na saa haa na nan̄ga-i Diilono-na ku haama. ³¹ Baa na ta na cira: «I ka wuo bige-i? I ka nyon̄ bige-i? I ka dii bige-i?» ³² Baman̄ sa suyaŋ Diilono-i, ba yaa gbagbaraayan̄ nifanni huon̄-nu. Ŋga namaa To-i doro-i-na, u suyaa wuo ni maama dii-nei. ³³ Yaŋ *Diilon̄-nelle maama yaa yu na hōmmu-i igēna aa na ta na ce u huon̄ga-i, na ka da u hā-na baa daani-i hiere naara. ³⁴ Yaŋ bisīn̄ ku maama-i na hā bisīn̄ ku yiin̄gu baa-ma. Yiin̄gu yiin̄gu, baa ku yun̄-maama.»

7

Yesuŋ waan̄ mamāŋ a kā cālma yan̄ga-na

(Like 6.37-38,41-42)

¹ «Baa na ta na cāl banamba-i ku yaa Diilono sie ka cāl-na. ² Nan̄ cāl nuomba-i dumaa, Diilono bi ka cāl-na dumēi. Aa nan̄ fiŋ baa kekerien̄gu man̄ na hā nuomba-i ba ka bi fi baa ku yaa-i hā namaan̄o-i. ³ Nan̄ ciε niε da hūyāŋo-i unāŋ yufelle-na, aa daabolma man̄ nan̄ yufelle-na ŋ saa da-ma? ⁴ Daabolma-i nan̄ yufelle-na jūnnu dumandē-i, ŋ bir gbē ŋ nabentien̄o-i wuo: «Yan̄ mi hiel hūyāŋo-i ŋ yufelle-na hā-ni!» ⁵ Angbāŋgbāama! Hiel daabolma-i ŋ yufelle-na igēna ku yaa ŋ ka ta ŋ da dei a gbāa hiel hūyāŋo-i ŋ nabentien̄o yufelle-na.

⁶ «Baa na ta na hā juoraamba-i Diilon̄-bimbīnni-i. Da na hā-ba baa-ni, ba gbāa sire pu baa-na. Baa na ta na nanna na niibilenni-i perm̄ba hōlma-na, ba ka fiεna-niε muonu-niε hā-na.»

Yesuŋ waan̄ mamāŋ a kā Diilocārālle-na

(Like 11.9-13)

⁷ «Cārāŋ! Ba ka hā-na. Taaraayan̄! Na ka da. Biεŋ! Ba ka siε-na. ⁸ Uman̄ duō tuo cārā, ba hā u yaa-i, uman̄ duō tuo taara, u yaa daan̄, aa uman̄ duō tuo bi, ba siε kufan̄gu tien̄o yaa-i. ⁹ Namaan̄o-na, hai moloŋ biεŋo-i duō cārā *buruo u wulaa, u yan̄-yo aa biε tāmpēlle hā-yo? ¹⁰ Ni ma-i sī, duō cārā teterien̄o, u yan̄-yo aa bel jien̄o hā-yo? ¹¹ Namaa naman̄ balaan̄, da na ta na suō-ma na hā na bisālmba-i bimbīfafanni, ku ce niε aa na To-i doro-i-na, baman̄ cārāŋ bimbīfafanni-i u wulaa, u siε hā-ba baa-ni?

¹² «Da na ta na taara ba ta ba ce kuman̄ ba hā-na, taa na ce ku temma na hā banamba-i. *Moisi-i baa *Diilopopuorbiemba-i ba a i tiε ce ku yaa-i.»

Hūmeyelle baa hūmbuo

(Like 13.24)

¹³ «Suuriin̄ baa dumelle man̄ wullu-diele yaa-i, baa na suur baa diman̄ gbāa-diele-i, difande kā dāamu-na. Hūmelle man̄ bi kāan̄ dāamu-na dii bi dii gbāa dumēi. Nuomba boi cor baa di yaa-i. ¹⁴ Ŋga hūmelle man̄ kāan̄ Diilon̄-nelle-na, di wuoŋsaŋgu jan̄, aa di dumelle tiraa waa wullu. Nuomba boi sa biε difande-i.»

Ba suō nelfefiεŋo-i u cilu yaa nuō-i

(Like 6.43-44)

¹⁵ «Coikartaamba man̄ wuo bafamba *Diilopopuorbiemba, bilaan̄ na fere bei. Da ŋ da-ba, ŋ cira nelfafaamba, ŋga ba hōmmu sa suō aa don̄ ŋaa maamunaamba. ¹⁶ Da na da ba ciluō-i, na ka pāŋ suō-ba. Namaa daa ba yagal musīεŋa kaapugammu-na wei? Aa ba sa bi biεra hālēiŋa caatterreŋ-yun̄-nu. ¹⁷ Tibifafaan̄gu man̄ biefefiεŋa, aa tibibabalaan̄gu man̄ biebabaleiŋa. ¹⁸ Tibifafaan̄gu siε gbāa man̄ biebabaleiŋa, aa tibibabalaan̄gu siε bi gbāa man̄ biefefiεŋa. ¹⁹ Tibiin̄gu man̄ da ku saa man̄ biefefiεŋa ba ka jūŋ-ku aa senu-kuo. ²⁰ Terien̄gu fan̄gu-na, coikartaamba man̄ wuo bafamba Diilopopuorbiemba, na ka bi suō-ba ba ciluō yaa nuō-i.»

A bî mi yerre-i aa ce mi huɔŋga-i kuuduɔŋgu sî
(Like 13.25-27)

²¹ «Baa na da nie sî baman hilaan ba bî-mi yinni man jon «Itie, Itie», ba'i ka suur *Diilon-nelle-na de! Ba'i sî. Baman cieŋ mi To man dɔɔ-i-na u huɔŋga-i, ba'i ka suur. ²² Gɛŋgeryiin da ku ji hi, nuamba bɔi ka cira: «Itie, i saa tie ce Diilopɔpuɔrunɔŋu-i nan yerre yaa nuɔ-i wei? I taa i gbuuse nuɔnei aa tie donya *jɛnabaa-ba-i. I cie gbere-weima-i baa nan yerre yaa-i.» ²³ Da ba wan mafamma-i, mi ka gbɛ-ba mie: «Kaan na halan mi caan-nu; mi sa suɔ-na! Na hieron-i ambabalmanciraan namaa.»

Jaagɔciraamba hâi maama
(Like 6.47-49)

²⁴ Yesun wan mafamma-i, wuɔ cira: «Uman duɔ nu mi nelma-i aa ce-ma, kutienon-i mi gbâa saa-yo baa cɛcɛmuntienon man maa u dɔŋgu-i tãmpɛllen. ²⁵ Diilon un juɔ tã, kanni gbar, fafalmu sire mu siremna-i dɔŋ daaku saa sagalla. ²⁶ Nga uman duɔ nu mi nelma-i aa u saa ce-ma, kutienon saa baa mimilãŋon man maa u dɔŋgu-i hɛmugãan-nu. ²⁷ Diilon un juɔ tã, kanni gbar, fafalmu sire, ku pãŋ cii hiere bɛŋkɔŋgu saa tie!»

²⁸ Yesun juɔ piye tɛ, u nel maa cu nuamba hammu-i. ²⁹ U taa u piye baa bibesinni u yan *anjɛnamma pigãataamba-i.

8

Yesu siire wontoronon nan
(Marke 1.40-45; Like 5.12-16)

¹ Yesun juɔ piye tɛ, wuɔ hiire tanunɔŋu-na tuɔ kã. Nuon baa sire cu u huon-nu. ² *Wontoronon nan wuɔ jo ji dũna u yaanɔŋa-na aa naa cira: «Itie, da ŋ ta ŋ taara mi jarma ta-mie, ku sie yar-ni.»

³ Yesu wuɔ haa u nanɔŋa-i yuɔ aa naa cira: «Mi taara ma ta!» Naacolɔŋon jarma pãŋ ta-yuɔ terduɔŋgu fanɔŋu-na. ⁴ Yesu wuɔ cira: «Baa tũnu nelienon baa-ma de! Maman dii, kã *Diilojigãntienon wulaa u ka ne-ni aa ŋ pã niikonni man dii pãmma ŋ hã-yo ŋaa *Moisin nyegãan-ma dumaa* ku yaa nuamba ka suɔ wuɔ ŋ jarma taa-nie.»

Yesu siire sorosi ba yuntienon nan maacembilonon-i
(Like 7.1-10)

⁵ Ku huonɔŋu-na, Yesu wuɔ ta tuɔ kã Kafarnamu. Un kaa tuɔ suur nelle-na, *Orome ba sorosi ba yuntienon nan wuɔ kã u wulaa ⁶ ka cira: «Itie, mi maacembilonon nanon gaala dii ciŋgu-na u sa gbãa sire, kuu dii-yuɔ kpelle! Jande, kãyã-mie!»

⁷ Yesu wuɔ cira: «Mi ka kã ka sire-yuɔ.»

⁸ Sorosi ba yuntienon cira: «Itie, nuɔ ŋ saa saaya ŋ suur mei temman-temma dumelle-na. Nga yan aa ŋ wan nelma diei yon, mi maacembilonon ka sire. ⁹ Ŋ saa da, ma min yey terienɔŋu man nuɔ-i, nuamba dii mi yan-nu; aa mei bi dii banan yan-nu. Da mi gbɛ uman mie: «Kã!» ŋ da u kãa. Da mi bi cira: «Jo!» ŋ da u juɔ. Da mi bi gbɛ mi maacembilonon-i mie: «Ce daama!» ŋ da u cie-ma.»

¹⁰ Yesu wuɔ kar da hammu! Naacolɔŋ un juɔ piye tɛ, Yesu wuɔ wan baa nuamba-i wuɔ: «Yan mi wan ninonon-i baa-na: *Isirahel-baamba-na, mi saa da uman haa u nanɔŋa-i mie *nieryien daayo temma-i! ¹¹ Mi tũnu-nei: Nieraamba bɔi ka hel bãpagũŋu-na baa bãsuurũŋu-na a ka tɛna baa *Abiramubaa-ba-i† dii *Diilon-nelle-na ta ba gbu ba ce ba bãanɔŋu-i. ¹² Aa baman naa saaya ba suur, ba nyaa bafamba-i hiel-ba fuoren dii kukulmana. Kaalunɔŋu sie waa dei terienɔŋu-na!»

¹³ Un piye dumaanon-na, wuɔ bir wan baa sorosi ba yuntienon-i wuɔ: «Bir ŋ kũŋ, nin haa ŋ nanɔŋa-i mie ma ka dɔl-ni.» Un taa u wan mafamma-i huonɔŋu man nuɔ-i, maacembilonon wuɔ sire dii ciŋgu-na.

Yesu siire jaamba bɔi
(Marke 1.29-34; Like 4.38-41)

¹⁴ Ku huonɔŋu-na, Yesu wuɔ ta kã Pier dumelle-na kã ka da Pier cura† si dii hinni. U kũma gbuu huol da pãmpãmpãŋ, u galla. ¹⁵ Yesu wuɔ bel u nanɔŋa-i, fafal muɔ pãŋ da-yuɔ terduɔŋgu fanɔŋu-na. Wuɔ sire a tuɔ ce u nersinni-i.

¹⁶ Bãanɔŋun juɔ suur huonɔŋu man nuɔ-i, baa funun jo baa *jɛna ba nuamba-i ji hã Yesu-i. Wuɔ donya jɛnabaa daaba-i baa u nun-ãndaanɔŋu aa naa bi sire jaamba man waa hiere. ¹⁷ Diilon un puɔraa *Isayi wan manan, ma'i sî daama-i wei? Isayi wan-ma wuɔ:

* **8:4** Buolman-sebe (Lévitique) 14.2-32 † **8:11** Ku birii a saanu baa cerna. Ma nyegãan girekimma-na wuɔ... a ka tɛna baa *Abiramu baa *Isaki baa *Yakɔbu dii *Diilon-nelle-na. ‡ **8:14** Curanɔŋ waa cieŋon a saanu baa manan nyegãan girekimma-na.

«U hũyáa i mulɛma-i ce-ma u maama.

U siire-yiɛ i jarma-na.»^S

Nuɔmba namba taara da ba ta ba nyaanu Yesu-i

(Like 9.57-62)

¹⁸ Yesuŋ daa nuɔmbaŋ yuu-yuɔ dumaanjo-na, wuɔ waŋ baa u *hãalãbiemba-i wuɔ ba jãal kã dalanga bomborma namma-na. ¹⁹ *Anjɛnamma pigãatienjo naŋ wuɔ piɛ a waŋ baa-yo wuɔ: «Hãalãtie, mi ka ta mi nyaanu-niɛ ninj kãŋ terni maŋ nuɔ-i hiere.»

²⁰ Yesu wuɔ cira: «Mi jɛɛ, ne! Muncõmmu dii baa buɔrãamba-i aa kamma dii baa huriimba-i. Nga terienjo sɪ baa *Molon-Bienjo-i u duɔ tuɔ cɪnnu u yunju-i.»

²¹ U hãalãbilonjo naŋ wuɔ gbɛ-yo wuɔ: «Itie, yaŋ mi to duɔ ku mi fuure-yuɔ tɪ, mi ka suɔ jo i ji tie wuɔra.»

²² Yesu wuɔ gbɛ-yo wuɔ: «Jo i ta aa ŋ yaŋ, kuomba ka fuure ba nakuomba-i.»

Yesu yisraaya fafalbuɔ naŋo

(Marke 4.35-41; Like 8.22-25)

²³ Yesuŋ piye dumaanjo-na, wuɔ kã ka suur beŋo-na baa u *hãalãbiemba-i ta ba karnu dalanga-i. ²⁴ Ba'a ba hi yaanga-i Yesu wuɔ duɔfũŋ. Fafalmu naŋ temma sire suuye-bei dii dalanga-na, ta mu pe hũmma-i mu dii beŋo-na. ²⁵ Hãalãbienj baa cira «Itie, sire ŋ kor-e! I yii diɛ ku!»

²⁶ Yesu wuɔ sire aa naa cira: «Korŋ hama-i temma-i dumaanjo-na? Na saa haa na naŋga-i Diilonjo-na ku haama.» Aa naa nuola fafalmu-i baa hũmma-i niɛ kã ka ciire. ²⁷ Kuɔ cu hãalãbiemba hõmmu-i. Baa ta ba piye wuɔ: «Neliɛŋ hayo-i temma-i dumande-i? Fuɔ dii niɛ aa duɔ nuola fafalmu-i baa hũmma-i ni kã ka ciire ni temma-i?»

Yesu siire pepetaamba hãi

(Marke 5.1-20; Like 8.26-39)

²⁸ Yesubaa-baŋ karaanu kã bomborre maŋ nuɔ-i, ba bɪ nelle fande-i Gadara. Pepetaamba namba waa Gadara-i-na, ba waa ba hãi. Ba taa ba cõ cɪncuɔŋ-na. Baa naa silaa balaŋ cor, a ce molo saa tuɔ sie u cor baa hũmelle fande-i. *Jinabaa-ba'i naa cie-ba dumaanjo-na. Baŋ juɔ da Yesu-i, baa sire ta ba jãrã-yuɔ ²⁹ aa ta ba kaasŋ wuɔ: «Diilon-Biɛ, i cie-ni niɛ? Nj juɔ da ŋ ji haa kakãlle-i yiɛ a ne da ku yiingu saa hi yogo.»

³⁰ Persãlle nande waa ba yaanga-na ta di wuora. ³¹ Jinabaa baa ta ba cãrã Yesu-i wuɔ: «Da ŋ'a ŋ ka nyaa-ye, jande yaŋ i hel ka suur pɛrŋ daaba-na.»

³² Yesu wuɔ cira: «Hilaŋ na kã!» Baa hel ka suur pɛrmba-na. Pɛrŋ baa pãŋ ta ba gbar ba hiire ba kã ba tie ba suur dalanga-na ba kunu.

³³ Nuomba waa ta ba ceŋ pɛrŋ daaba-i. Baŋ gbaraa ka kunu hiere dumaanjo-na, kutaan baa gbar ka waŋ-ma cɪngu-na. Pepetaan daaba maama yaa waa ba nunni-na. ³⁴ Nuon baa hel hiere da ba ji ne Yesu-i. Baŋ juɔ ji da-yo, baa cãrã-yuɔ wuɔ u ce jande aa u ta u halaŋ ba terienjo-na.

9

Yesu siire murgu naŋo

(Marke 2.1-12; Like 5.17-26)

¹ Baŋ birii Yesu-i dumaanjo-na, wuɔ biɛ beŋo-i a karnu kã ba nelle-na. ² Baa jo baa murgu naŋo-i kuugallaŋ-nu ji hã-yo wuɔ u sire-yuɔ. Wuɔ ne da ba haa ba naŋga-i yuɔ cor, wuɔ gbɛ ba jɛinjo-i wuɔ: «Mi jɛɛ, baa tie holle. Nj ãmbabalma hurii hiere.» ³ Unj piye dumaanjo-na, *anjɛnamma pigãataamba namba ta ba piye ba huonjo-na wuɔ: «Naacolŋ daa u tuora Diilonjo-i de!»

⁴ Yesu wuɔ suɔ baa-ba. Wuɔ cira: «Bige-i cie na ta na jõguonj nelbabalaŋ daama temma-i na hõmmu-na? ⁵ Namaa wulaa, a hur u ãmbabalma-i, baa a ce u sire tuɔ wuɔ-i, ma hãi-i-na hama-i ce fɛu yaŋ? ⁶ Mi ka sire naacolŋ daayo-i ku yaa na ka suɔ wuɔ Diilonjo hãa *Molon-Bienjo-i ku fõŋgũ-i u tuɔ hur nelbiliemba ãmbabalma-i.» Aa naa gbɛ murgu-i wuɔ: «Sire ŋ biɛ ŋ kuugallaŋ-i ŋ kũŋ.» ⁷ Naacolŋ wuɔ bi sire ba yufelle-na a biɛ u kuugallaŋ-i tuɔ wuɔ u kũŋ. ⁸ Korma bir yaŋ aa bel nuɔmba-i, baa ta ba piye wuɔ: «Diilonjo-i bibienjo! Hiŋ daama temma-i u hãa nelbiliemba baa-ma.»

Matie ciɛ Yesu hãalãbilonjo

(Marke 2.13-17; Like 5.27-32)

⁹ Yesuŋ hilaɛ terienjo-na, wuɔ u cor da *nampohũutienjo naŋo tɛnaana u maacemmanj-dũŋgu-na. Ba taa ba bɪ-yo Matie. Yesu wuɔ cira: «Matie, sire i ta.» Matie wuɔ bi sire cu u huonjo-nu.

¹⁰ Yiingu nanngu-na, Yesu wuɔ ji waa baa u *hāalābiemba-i Matie dumelle-na ba ta ba wuɔ niwuoni. Nampohūutaamba boi waa a naara āmbabalmanciraamba namba. ¹¹ *Farišɛbaa-ba daa mafamma-i ce nie? Baa ta ba piiye baa Yesu hāalābiemba-i wuɔ: «Bige-i ciɛ na hāalātienjo tuɔ wuɔ niwuoni-i baa nelbabalaan daaba temma-i?»

¹² Yesu wuɔ nu banj piiyen; wuɔ wan baa-ba wuɔ: «Da η waa hinni, η ka ce bige-i perruntien terien-nu? ¹³ Diilonjo ciera: «*Taa na ce hujarre na-naa nu, ku yaa dɔlaa-minj kuyan na nikonni-i.*»† Kāan na ka taara nelma famma yungu-i. Na saa da, muɔmi saa jo nelfafaan maa-na, mi juɔ nelbabalaan maa-na.»

Kuucɔlaangu saa saaya ku gwɔl baa kuufɛliɛngu-i
(Marke 2.18-22; Like 5.33-39)

¹⁴ Ku huongu-na, *Nsāa-Batisei *hāalābiɛn baa jo Yesu wulaa ji cira: «Hāalātie, miɛno-i baa *Farišɛbaa-ba-i i hinu i dii sɔngu, bige-i ciɛ nanj hāalābiemba sa dii?»

¹⁵ Yesu wuɔ cira: «ŋ jɛn duɔ tuɔ jɔ ciɛno, η gbāa kɔ ka vāa η yaanga-i tɛna wei? Ku yaa ŋaa bafamba kungu-i: Da mi saa ji waa ba hɔlma-na yingu man nuɔ-i, ba ka suɔ dii sɔngu-i.»

¹⁶ Aa naa cira: «Ba sa taalnu kompafɛlɛnga a nar jonjorɔɔɔno. Da η ce-ma, jonjorɔɔɔno migāan tuɔ taalnu u kɔ. ¹⁷ Aa ba sa bi dii duvɛnfɛlɛno cirkpɔɔɔɔɔno-na. Umanj duɔ ce-ma, cirkpɔɔ ka muonu aa duvɛno tiraa kɔnna. Ŋga da η'a η dii duvɛnfɛlɛno-i, η saaya η dii-yo cirkpɔɔfɛlɛn-na, ni yaa gbɛ baa ni-naa.»

Yesu yieraaya ciɛno nanj tamma aa sire bikulonjo nanjo
(Marke 5.21-43; Like 8.40-56)

¹⁸ Nelma saa ji tɛ Yesu nunngu-na, ba'a ba ne da *Yuifu ba yuntienjo nanjo juɔ ji dūna u yaanga-na aa naa cira: «Mi bilonjo jarma yaraa-yo, ŋga jo i ta η ka haa η nanja-i yuɔ u ka sire.» ¹⁹ Yesu wuɔ sire baa u *hāalābiemba-i ba ta ta ba kɔ baa naacoljo-i.

²⁰ A ne da ciɛno nanjo waa ba hɔlma-na, u tamma taa ma kɔnna ku bien cɔncieluo baa a hāi waa belle fande-na. Wuɔ piɛ Yesu huon-yanja a yieya u jonjoro tɔngu-i. ²¹ U taa u piiye u huon-na wuɔ: «Da mi gbān hi yieya u jonjoro-i yonj, mi kuraa.» ²² Ŋ yieyaaya-yuɔ dumaano-na, Yesu wuɔ miɛl da-yo, wuɔ cira: «Mi bilo, baa tie holle, ninj haa η nanja-i miɛ, η kuraa.» Terduonjo fangu-na, ciɛno tɔn maa pɔn yiera.

²³ Banj kaa hi Yuifu ba yuntienjo ciɛngu-i, baa da niimarnintaamba, aa da nuɔmba haa ba nammu-i ba yunninj ta ba kaal terni-na hiere. ²⁴ Yesu wuɔ wan baa-ba wuɔ: «Biriinj na kɔn, bilonjo saa ku, u duɔfɔn.» Baa bir yanj aa ta ba cɔmuɔnjo-yo. ²⁵ Baa hiel nuɔmba-i kulonj unj waa dɔngju man nuɔ-i aa Yesu wuɔ suur. Ŋj suurii, wuɔ bel bilonjo nanj-na, wuɔ bi sire. ²⁶ Nelma fanj maa pɔn gbuo teriengu fangu-i hiere.

Yesu puurii yiriemba hāi yufienja

²⁷ Yesuj juɔ hel tuɔ kɔn, yiriemba namba cu u huon-nu. Ba waa ba hāi; ta ba fara ba piiye baa-yo wuɔ: «*Davidi hāayɛlɛn nuɔ, jande ce hujarre-yie aa η puur i yufienja-i.» ²⁸ Ŋj kaa hi ciɛngu-i, baa jo ji yiera u caangu-na. Wuɔ yuu-ba wuɔ: «Na hūyāa-ma wuɔ mi gbāa puur na yufienja-i wei?»

Baa cira: «Itie, i hūyāa-ma.»

²⁹ Yesu wuɔ yieya ba yufienja-i aa naa cira: «Ma ce ŋaa nanj hūyāa-ma dumaa!» ³⁰ Ba yufienj aa bi pɔn puur. Yesu wuɔ wanj-ma kuola-mɛi baa-ba wuɔ ba baa yanj ma hel. ³¹ Banj taa, ba saa gbāa fiinanj-mɛi, baa wuɔra gbuo nelle-i hiere baa-ma.

Yesu ciɛ bobo nanjo gbāa tuɔ piiye

³² Yirienj daabanj birii ta ba hel, baa jo baa bobo nanjo Yesu wulaa. *Jina'i naa ciɛ-yo dumaano-na. ³³ Yesu wuɔ donya jina daayo-i naacoljo-na. Naacolj wuɔ pɔn donj tuɔ piiye. Kuɔ ce nuɔmba-i gbɛɛ. Baa ta ba piiye wuɔ: «ŋj siire, i saa da daama temma-i dede *Isirahel-na!»

³⁴ *Farišɛbaa-ban'la ba ka wanj mamanj, baa bir yanj aa ta ba piiye wuɔ: «Jina ba yuntienjo‡ yaa hāa-yo himma famma-i u tuɔ donya jina-ba-i nuɔmba-na.»

Nuɔmba hujarre bilaa Yesu-i

³⁵ Yesu taa u wuɔra nileiɛna-na hiere u wanj Diilonj-nelma-i *Diilonelhāalādūnni-na aa tuɔ wanj *Diilon-bāangu *Neldɔɔɔlma-i aa bi tuɔ sire jaamba-i ba sɔnni-na hiere u kɔ. ³⁶ Nuɔmba naa mulienj aa ba kɔsoma naa tiraa kara ŋaa tɔlmba manj tienjo si-bɛi. Yesuj daa-ba dumaano-na, ba hujarre gbuu bel-o. ³⁷ Wuɔ wanj baa u *hāalābiemba-i wuɔ: «Dɔmma dii boi a ne da ma kartaamba saa ciinu. ³⁸ Cāarɔn suontienjo-i u puɔr nuɔmba namba naara.»

† 9:13 Ose (Osée) 6.6 ‡ 9:34 Ba bi *Sitani yaa *Jina ba yuntienjo-i. Nienj 12.22-28.

10

*Yesu haa u haalabiemba-i himma**(Marke 3.13-19; Like 6.12-16)*

¹ Uj waan mafamma-i, wuɔ bi u *haalabienj cincienuo ba hai baamba-i a ha-ba himma ba da ba gbãa ta ba donya *jinabaa-ba-i aa ta ba sire jaamba-i ba sinni-na hiere. ² U haalabiemba fama yaa u *pɔpuɔrbiemba-i. Ba yireinja yaa daaya: Diɛlã-wuonjo yaa Simo, baa u hãaŋo-i Andere. Simo yerre nande yaa Pier. A naara Sebede bamba-i ba hai-i-na: Sake baa Nsãa-i. ³ A naara Filipu baa Batelemi. Toma baa Matie. Matie waa *nampohutienjo. A naara Sake manj Alfe bieŋo-i, baa Tade. ⁴ A naara Simo manj taa u kuye u nelle maama-i, baa *Yuda-Isikaro. U yaa juɔ hel Yesu huonju-na.

*Yesu puɔraa u pɔpuɔrbiemba-i**(Marke 6.7-13; Like 9.1-6)*

⁵ Yesuŋ hãa u *pɔpuɔrbiemba-i himma-i, wuɔ puɔr-ba aa naa wanj baa-ba wuɔ: «Mi saa cira na kã *nieraan wulaa, mi saa bi cira na kã *Samari. ⁶ Kãan *Isirahel-baamba yaa wulaa-i. Ba baala ŋaa tũmba. ⁷ Da na hi terienju terienju, na wanj baa nuomba-i wuɔ *Diilon-bãanju piyaa tɛ. ⁸ Taa na sire jaamba-i baa bikuomba-i baa *wontuɔrmba-i. Taa na donya *jinabaa-ba-i nuomba-na. Na daa ku fɔŋgũo-i gbãngbãŋ, taa na bi ce na hã nuomba-i gbãngbãŋ. ⁹ Da na'a na ta, molo baa biɛ gbeinja, ¹⁰ molo baa biɛ buɔra, molo baa biɛ jongoruo nanjo a naara uŋ diyaa umanj, molo baa biɛ naatenni, molo baa bi biɛ bũɔle. Maacembilonjo saaya baa u yerrenj kalaanju.

¹¹ «Da na suur nelle manj nuɔ-i, na taara hartiefɛŋjo baa na fere igɛna. Da na da hartienjo, na fiɛna baa u yaa-i a ji hi na tamma-i nelle fande-na. ¹² Da na suur dumelle manj nuɔ-i, na cira: «Tiyãan dɛi!» ¹³ Da ba siɛ na har dumelle fande-na, Diilo yanj na jaalungu kãya di taamba-i; ŋga da ba saa siɛ na har-bei, Diilo yanj ba fiɛ ba temma-i. ¹⁴ Da na kã terienju manj nuɔ-i aa ba'a ba sa taara ba da na yufelle, na pir na nallu-i na ta aa naa yanj-ba. ¹⁵ Mi wanj ninsonjo-i baa-na: Bamanj da ba ce mafamma-i, Diilon duɔ ji tuɔ yuu nuomba-i yiiŋju manj nuɔ-i, uŋ ka haa kumanj kutaamba-na, ku ka balan yanj Sodamutaamba kũŋgu-i baa Gomortaamba kũŋgu-i.»*

*Multema manj dii Diilon-maacemma-na**(Marke 13.9-13; Like 21.12-19)*

¹⁶ «Na saa da, minj puɔraa-na dumandɛ-i, kuu dii ŋaa mi ciɛŋ tũmba ka dii-ba maamunaamba-na. Terienju fanju-na, taa na suɔ na fereŋ belma, aa na baa yanj ba da cãlmuɔ haa-nei. ¹⁷ Yaan mi gboya-nei jina: Ba ka bi-na fãamaambaa-ba wulaa ka ger-na. Ba ka muo-na *Diilonelhaalãdũnni-na. ¹⁸ Ba ka kã baa-na fɔŋgõtaamba wulaa, baa nellentaamba wulaa mei maama-na. Na ka hi-ba kusuɔŋ-nu'i baa *nierraamba-i hiere a piyye nanj suonunj kumanj mei kũŋgu-na. ¹⁹ Da ba ji bel-na da ba ka yuu-na, baa na tie holle wuɔ na siɛ ka suɔ nanj ka wanj mamanj; yaan mafamma-i na hã Diilonjo, u kaa pigãan-na baama terduonju fanju-na. ²⁰ Ku saa ce ŋaa nelma famma-i namaa kusũnnin-maama'i kaa waa dɛ! Na To yaa kaa ce u *Yalle dii-ma na hõmmu-na na wanj-ma.

²¹ «Banamba ka bel ba fereŋ hãmba ha-ba wuɔ ba ko-ba, banamba ba fereŋ mɔlbaa, banamba ba bisãlmba, banamba bi sire pu baa ba bĩncuomba-i aa ce ba bel-ba ko-ba. ²² Nuomba-i hiere ba ka bigãan-na mei maama-na. Ŋga umanj duɔ nyaar ka hi ku bãlma-i, kutienjo ka kor. ²³ Da ba donya-nei nel daade-na, na gbar na kã daade-na. Mi wanj ninsonjo-i baa-na: *Molon-Bieŋo ka bir jo ji da na saa hi *Isirahel nileinja-i hiere.

²⁴ «Na saa da, *haalãbilonjo sa maar u haalãtienjo-i, aa maacembilonjo sa bi maar u yuntienjo-i. ²⁵ Haalãbilonjo jɔguɔŋ u ce u haalãtienjo temma aa maacembilonjo jɔguɔŋ u ce u yuntienjo temma. Da ba gbɛ dumellentienjo-i wuɔ *Belsebul† ba ka tuora u dumellen-baamba-i ka hi hie?»

*Umanj saaya kãalãmma**(Like 12.2-9)*

²⁶ Yesuŋ waan mafamma-i wuɔ cira: «Terienju fanju-na, baa na ta na kãalã nuomba-i. Mamanj fuyaa hiere, ma ka hel. ²⁷ Da mi fuo wanj mamanj baa-na, hilaan na muonu-mei na gbuo terni-i hiere. ²⁸ Baa na ta na kãalã bamanj gbãa ko-na aa ba siɛ gbãa ce bĩŋkũŋgu na yaleinja-na. Umanj dii kãalãmma, u yaa ŋaa Diilonjo-i; u yaa gbãa caa-na baa na yaleinja-i hiere. ²⁹ Tigãlãamba hãi sulu saa cor warbelle diei; a ne da na To duɔ saa hũu-ma, u diei siɛ gbãa par diire. ³⁰ Halle na yukuɔsinni manj daani-i, Diilonjo kãan-ni hiere. ³¹ Terienju fanju-na, baa na ta na tie holle; na bɔyaa tigãlãamba-na titirre.

* 10:15 Sodamutaamba kũŋgu-i baa Gomortaamba kũŋgu-i: Nieŋ Miwaanjo jĩnamman-sebe-i-na (Genèse) 18-19.

† 10:25 *Sitani yerre nande yaa *Belsebul. Nieŋ 12.24-28.

³² «Umanj duo yiera-mei nuomba yaanga-na wuo mei wuonjo, muami ka bi yiera-mei mi To manj dorɔ-i-na u yaanga-na wuo kutienjo-i mei bi wuonjo. ³³ Nga umanj duo cina-mie nuomba yaanga-na, muami ka bi cina kutienjo-i mi To manj dorɔ-i-na u yaanga-na.»

Yesu saa jo baa yaafelle
(Like 12.51-53; 14.26-27)

³⁴ «Baa na ta na ne wuo si mi juo baa yaafelle hie-ma-na; mi saa jo baa yaafelle, mi juo baa beru. ³⁵ Mi juo da mi ji gbo beru-omba-i baa ba tobaa-ba-i, aa gbo biemba-i baa ba nyubaa-ba-i, aa bi gbo caamba-i baa ba huoba-ba-i. ³⁶ Nanj ferɛj dɔn-baamba ka bigaan-ni.†

³⁷ «Umanj duo dal u bincuamba-i yanj muonjo-i, kutienjo sie gbãa cu mi huonj-nu. Umanj duo bi dal u bisalmba-i yanj muonjo-i, kutienjo sie gbãa cu mi huonj-nu. ³⁸ Aa umanj duo u sa sie muliema-i baa kuliingu-i, u sie gbãa cu mi huonj-nu. ³⁹ Umanj duo tuo kaal baa u yungu yonj, kutienjo ka kosuonj u ferɛ. Nga umanj duo tuo kosuonj u ferɛ mei maama-na, u ka da cicelma manj sa tɛn dede-i.»

Anfafamma pã ma tienjo-i
(Marke 9.41)

⁴⁰ «Umanj duo suo na belma, kutienjo suyaa mei belma yaa-i. A ne da umanj duo suo muami belma, u suyaa mi pɔpɔrtienjo belma yaa-i. ⁴¹ Umanj duo ne *Diilopɔpɔrbilongo maacemma-i aa bel-o fafamma, Diilonj unj ka pã u pɔpɔrbilongo-i dumaa, u ka bi pã kutienjo-i dumei. Umanj duo bel nelviinjo-i fafamma wuo nelviinjo, Diilonjo ka pã kutienjo-i a saa baa nelviinjo-i. ⁴² Umanj duo ne mi *haalãbilongo-i baa u yornumma-i aa hã-yo hɔnkoljo-i yonj u nyonj, mi wanj ninsonjo-i baa-na, u sie naa u daluɔ-i Diilonjo wulaa.»

11

Nsãa-Batise puura ba jo Yesu wulaa
(Like 7.18-23)

¹ Yesunj juo piye ti baa u *haalãbienj cincieliu ba hã baamba-i, wuo sire suur nileinjo-na tuo wuora u wanj Diilonj-nelma-i. ² Nsãa wuo tɛ dii kaso-i-na aa naa nu *Kirsanj cej mamananj hiere. Wuo puor u haalãbiemba-i wuo ba ka yuu-yo ³ keɛ *Konjortienjo manj saaya u jo, u yaa ufanjo-i wei sisɔ uu dii huonj-nu? Baa kã ka hi Yesu-i baa-ma. ⁴ Yesu wuo gbɛ-ba wuo: «Kãan na ka tũnu Nsãa-i baa nanj nanj mamananj baa nanj danj mamananj; ⁵ Yiriemba yufienja puurii, murgubaa-ba wuo, *wontuormba jarma taa-bei, tugbentaamba tũnni puurii, bikuomba siire aa sũntaamba nuɔ *Neldɔdɔlma.* ⁶ Umanj gbeini-i da ni saa ji guɔl mi huonjgu-na, kutienjo yungu dɔlaa.»

Nsãa-Batise sɔnni-i
(Like 7.24-35)

⁷ Nsãa pɔpɔrbiembanj taa, Yesu wuo tuo taara u pigãan nuomba-i Nsãa sɔnni-i. Wuo yuu-ba wuo: «Na kãa ka ne bige-i hienjgu-na? Fafalmunj sagallanj hienjgu-i dumaa, na kãa ka ne ku yaa wei? ⁸ Namaa kãa ka ne bige-i? Na kãa ka ne umanj diyaa bimbifafanni wei? Ma si bamanj diyaa bimbifafanni-i baa dii tɛna fɔngɔtaamba dũnninj ke? ⁹ Nga namaa kãa ka ne bige-i? Ma si na kãa ka ne *Diilopɔpɔrbilongo-i ke? Aa naacoljo fanjo-i, mi tũnu-nei: U maaraa Diilopɔpɔrbilongo-i. ¹⁰ Ma nyegãanj Diilonj-nelma-na wuo:

«Mi ka puor mi pɔpɔrbilongo wuɔya ta nj yaan-na

ka cãa nj hũmelle-i†,

ba gbɛ Nsãa yaa-i. ¹¹ Mi wanj ninsonjo-i baa-na: *Nsãa-Batise temma saa hi honj yogo caanj biemba-na. A ne da umanj si dii baa yungu *Diilonj-nelle-na, u maaraa Nsãa-i. ¹² A donj dii Nsãa-Batise baanj-nu, ji hi baa nyungo, nelbabalaamba cinaana *Diilonj-nellentesɔnni-i aa ta ba taara ba hũu u nelle-i ce-de ba diele.† ¹³ Diilopɔpɔrbiemba-i hiere ka hel baa *Moisi-i ba siire piye Diilonj-nellentesɔnni maama a ji hi Nsãa-Batise baangu-i. ¹⁴ Na saaya na suo wuo banj wanj *Eli manj maama-i wuo u ka jo, u yaa juo Nsãa-i. ¹⁵ Umanj duo u ka nu, u nu!»

¹⁶ Aa naa cira: «Mi gbãa saa fiefie ku nuamba-i baa haba-i? Mi gbãa saa-ba baa bisalmba manj tɛnaana ponsanatigerrenj. Banamba ta ba wanj baa banamba-i wuo:

¹⁷ † I hulii tulammu hã-na, na saa nyɛn.

I hãl kuliinj-neini hã-na, na saa kaal.»

¹⁸ Nsãa juo, u sa dii dibelle u nunjgu-na, u sa nyonj kolma, na cira wuo *jina dii u yungu-na. ¹⁹ *Molonj-Bienj unj wuo aa tuo nyonj, na sire ta na piye wuo: «Naacolj daa fuɔ bi yii

† 10:36 Mise (Michée) 7.6 * 11:5 Niej Isay sebe-i-na (Ésaïe) 35.5-6; 61.1. † 11:10 Malaki (Malachie) 3.1 † 11:12 Girekimma-na terienj daaku gbãa bi nu nunj daama-i: Dii Nsãa-Batise baanj-nu ji hi baa nyungo *Diilonj-nelle kpakpa da humelle-i di hiel-de. Aa nuamba gbãanj kpelle da ba suur-die.

baa niwuoni yaa-i yonj baa konyolle! Aa tiraa sire bel j̄eru baa *nampohūutaamba baa nelbabalaamba.› Nga Diilonj-nelma fafaan̄gu da u maacemma'i nuo-i.»

Sūlma haraa n̄ileiŋa nan̄a-na

(Like 10.13-15)

²⁰ Yesuŋ cie gberε-weima b̄oi n̄ileiŋa maŋ nuo-i, a taan̄ baa sa hūu-ma nanna ba cilobabalaŋo-i. Yesu wuo doŋ tuo wan̄ baa-ba wuo: ²¹ «Korasitaŋ namaaŋo-i, sūlma haraa-nei! Gberε maŋ cie namaa h̄olma-na, ku u naa ce Tiir nelle yaa nuo-i baa Sid̄o nelle-na, dii yiinaa baa naa kūnna cuon̄gu ba ferεŋ nuo aa dii buor ba jon̄gorbaa a pigāan̄ wuo ba naana ba cilobabalaŋo-i! ²² Terien̄gu fan̄gu-na, mi t̄nu-nei: Diilon̄ duo ji tuo yuu nuo-mba-i, uŋ ka haa kumaŋ nei, ku ka balan̄ yan̄ Tiirtaamba kūn̄gu-i baa Sid̄otaamba kūn̄gu-i hierε. ²³ Kafarnamutaan̄ namaaŋo-i, na daa niε s̄i na kaa da Diilon̄o-i wei? Na t̄aal na ferε, na ta na k̄ā d̄āamu-na. Gberε maŋ cie namaa nelle-na*, ku u naa ce Sod̄omu yaa nuo-i, nyun̄go daayo-na, nelle fande naa waa yogo. [†] ²⁴ Terien̄gu fan̄gu-na, mi t̄nu-nei, kumaŋ ka haa-nei ḡēŋeryiŋgu-na, Sod̄omu kūn̄gu ka waa h̄aan̄o.»

(Like 10.21-22)

²⁵ Ku huon̄gu-na, Yesu wuo cira: «Baba, nuonei Yuntien̄ nuo d̄oro-i-na baa h̄ēma-na hierε. Niŋ fuyaa ŋ huon̄ga-i c̄ēc̄ēmuntaamba-na baa sebesuotaamba-na aa cer pigāan̄ bis̄ambiembra-i baa-ka, ŋ jaaluŋgu b̄oi. ²⁶ Ninsoŋo, ŋ cie ŋ huon̄ga yaa dumaan̄o-na, Baba.»

²⁷ Aa naa wan̄ baa nuamba-i wuo: «Mi To birii weima-i hierε h̄ā-mi. Da ma hel Tuon̄o-na, molo sa suo Bepol̄ŋo-i, aa da ma bi hel Bepol̄ŋo-na baa uŋ taaran̄ u pigāan̄ bamaŋ baa-yo, molo sa suo Tuon̄o-i.»

Fiisaan̄gu dii Yesu huon̄gu-na

²⁸ Yesuŋ waaŋ mafamma-i, wuo cira: «Namaa namaŋ t̄ȳāa con̄gorni ta ni ko-na, juon̄ mi ji har-na na fiisa. ²⁹ Mi huon̄ga sa doŋ, aa mi sa tetεŋ mi ferε. Juon̄ mi ji haa mi con̄goruon̄gu-i h̄ā-na na cu mi huon̄-nu ku yaa na ka da fiisaan̄gu. ³⁰ Mi con̄goruon̄gu si dii yonduo, mi tusalle dii fiefieŋε.»

12

Yit̄fenan̄gu maama-i

(Marke 2.23-28; Like 6.1-5)

¹ Yibien̄a fan̄a-na, *yit̄fenan̄gu nan̄gu-na, Yesubaa-ba taa ba karnu sonni nanni-i ba cor. A ne da nyulmu waa u *h̄aal̄ābiembra-na. Baa doŋ ta ba kar bile-i ba wuo. ² *Fariŋεbaa-ba daa mafamma-i ce niε? Baa sire ta ba piye baa Yesu-i wuo: «Ne ŋ h̄aal̄ābiembra-i, kumaŋ saa saaya ku ce yit̄fenan̄gu-na ba ce ku yaa-i!»

³ Yesu wuo cira: «Nyulmu nan̄ bilaa *Davidi-i baa u nuamba-i wuo ce kumaŋ, ma s̄i na kalaan̄-ku kε? ⁴ Davidi suurii Diilon̄-dūn̄gu-na a biε Diilon̄-buruo-i ba wuo baa u nuamba-i.* A ne da a saa baa miε Diilon̄-h̄umelle-i, da kuo *Diil̄ojiḡāntien̄ nuo s̄i, ŋ siε gb̄āa wuo buruo fan̄o-i. ⁵ Ma s̄i na bi kalaan̄ *ān̄j̄inamma-i kε? Wuo nelie saa saaya u ce maacemma yit̄fenan̄gu-na, ŋga Diil̄ojiḡāntaamba ce maacemma-i *Diil̄odubuo-i-na aa molo sa k̄āŋ-ku wuo c̄almuo. ⁶ A ne da bande-i-na, kunaan̄gu dii kumaŋ maaraa Diil̄odubuo-i. ⁷ Diilon̄o ciera wuo: «*Taa na ce hujarre na-naa nuo ku yaa d̄alaan̄-min̄ ku yan̄ na niikonni-i.*»[†] Ku na taa na suo nel daama yun̄gu-i, naa naa saa ta na c̄al nuamba-i na yun̄-nu. ⁸ A tiraa naara kufan̄gu-i: *Molon̄-Bien̄o yaa yit̄fenan̄gu tien̄o-i.»

Yesu siire naḡaduwa nan̄o

(Marke 3.1-6; Like 6.6-11)

⁹ Yesuŋ juo piye baa *Fariŋεbaa-ba-i t̄i, wuo ta k̄ā *Diilonelh̄aal̄ādūn̄gu-na. ¹⁰ Naacol̄ŋo nan̄o waa ba holma-na, u nan̄ga diei naa minan̄. Fariŋεbaa baa ta ba taara ānt̄aal̄amma da ba haa Yesu-i-na, a ce dumaan̄o-na baa yuu-yo wuo: «A saa baa miε Diilon̄-h̄umelle-i, ŋ gb̄āa sire jeiŋo *yit̄fenan̄gu-na wei?»

¹¹ Yesu wuo cira: «Namaan̄o-na, uman̄ duo waa baa t̄ūmaan̄o diei yon̄ u kūndūn̄gu-na aa t̄ūmaan̄ daayo par suur fuon̄-nu yit̄fenan̄gu-na, kutien̄o ka yan̄-yo dii fuon̄gu-na wuo yit̄fenan̄gu wei? ¹² Nelbilon̄o-i baa t̄ūmaan̄o-i, hai b̄oyaa? Terien̄gu fan̄gu-na, ānfafamma gb̄āa ce yit̄fenan̄gu-na, weima si dii.» ¹³ Aa naa wan̄ baa naacol̄ŋ daayo-i wuo: «Fara ŋ nan̄ga-i.» Naacol̄ŋ wuo bi fara u nan̄ga-i, kaa firnu kanaan̄ga temma-i. ¹⁴ Fariŋεbaa baa p̄āŋ hel ka ta ba da ba-naa Yesu komman̄-kūn̄gu-na.

§ **11:22** Kumaŋ haa Tiirtaamba-na baa Sid̄otaamba-na: Niεŋ Isayi sebe-i-na (Ésaïe) 23.1-18; Esek̄iel sebe-i-na (Ézéchiel) 26; Yowel sebe-i-na (Joël) 4.4-8; Amosi sebe-i-na (Amos) 1.9-10. * **11:23** Niεŋ 8.5-17; 9.1-8; na ka da gberε-weima namma.

† **11:23** Sod̄omu: Niεŋ u kūn̄gu-i Miwaan̄o j̄lanman̄-sebe-i-na (Genèse) 19.24-28. * **12:4** Niεŋ Samiel sebed̄el̄an̄o-na (1 Samuel) 21.2-7. † **12:7** Ose (Osée) 6.6

Yesu yaa Itienjo cāarāŋo-i

¹⁵ Yesuŋ juo suɔ wuɔ ba taara ba ko-yo, wuɔ ta halan terienju-na. Nuɔŋ baa kũɔl ba-naa ta ba nyaanu-yuɔ. Jaamba waa ba hɔlma-na. Wuɔ sire-bei hiere ¹⁶ aa naa wan-ma kuola-mei baa-ba wuɔ ba baa yan molo suɔ wuɔ u yaa siire-bei. ¹⁷ Diilonj un puɔraa *Isayi wan maman, ma'i sɪ daama-i wei? Isayi waan-ma wuɔ:

«Diilonjo ciera wuɔ:

¹⁸ *«Mi hielaa mi cāarāŋo yaa daayo.*

U maama sa suɔ aa dɔlnu-mie.

U yaa fley mi huŋga-i.

Mi ka hā-yo mi *Yalle-i.

U yaa ka pigāan nuɔmba-i nilsiŋa-na hiere baa hūmeviile-i.

¹⁹ *U sie gāŋ baa moloŋo.*

U sa jo duɔ ji hohuola baa moloŋo.

Molo sie nu u piye hūngbeŋennij.

²⁰ *U sie perienj terre manj kaanu tɪ, aa u sie dɪŋ dāamu manj kusiriye tɪ.*

U ka waa ma yaa nuɔ-i fuɔ nuɔmba-i nilsiŋa-na hiere ba ji hūu viistnni maama-i.

²¹ *Nuɔmba-i hiere ba ka haa ba nanŋa-i yuɔ.»*†

Yesu hilaa baa u himma-i hie?

(Marke 3.22-30; Like 11.14-23)

²² Ku huonju-na, baa ji jo baa bobo-yironjo nanjo-i Yesu wulaa. *Jinabaa-ba'i naa cie-yo dumaanjo-na. Yesu wuɔ puur u yufienja-i aa naa ce u tuɔ gbā u piye. ²³ Kuɔ cu nuɔmba hɔmmu-i; baa ta ba yuu ba-naa wuɔ: «Ku biyaa ŋaa *Davidi hāayēŋjo yaa-i?» ²⁴ *Farisēbaa-ban juo nu-ma, baa gbē-ku dumaa wuɔ: «Jina ba yuntienjo-i *Belsebul[§] yaa hāa naacolj daayo-i himma-i u tuɔ donya jinabaa-ba-i.»

²⁵ Yesu wuɔ suɔ baa-ba. Wuɔ gbē-ba wuɔ: «Da ŋ da neduolenj-baan namaanjo-i na sa gbo, yiinju dɪi baa yiinju na nelle ka muonu. Da na bi waa cingju-na sisɔ dumelle-na aa na sa taara na da na-naa, na dumelle ka muonu. ²⁶ *Sitāni duɔ tuɔ donya fuɔ ferēŋ baamba-i, ma sɪ kuu dɪi ŋaa u gāŋ baa u fere ke? Dumaanjo-na, u fōŋgūɔ ce nie aa cɔ u wulaa? ²⁷ Na gbē-ku dumaa wuɔ Belsebul yaa hāa muɔ himma-i mi ta mi donya jinabaa-ba-i, namaa nuɔmba fuɔ, hai moloŋo-i hāa bafamba-i himma-i ba ta ba donya-bei? Na saa da, namaa ferēŋ baamba yaa ka karnu ciiruo-i. ²⁸ Muɔ fuɔ, *Diilonj-Yalle yaa hāa-mi himma-i mi ta mi donya jinabaa-ba-i. Ku yaa pigāan wuɔ *Diilonj-bāanŋu paa-nei tɪ.

²⁹ «Hai moloŋo-i gbāa suur u nabienj dūŋgu-na a biera u bimbɪnni-i hel baa-ni aa u nabienjo yan-yo dumaa? Nga kutienj duɔ bel u nabienjo-i vaa-yo igēna, u gbāa suur biera u bimbɪnni-i hiere ta baa-ni.

³⁰ «Umanj duɔ uu si dɪi baa-mi, kuu dɪi ŋaa kutienjo bigāan-mi; aa umanj duɔ u sa tigiinj baa-mi, kuu dɪi ŋaa u pisallā.

³¹ «Mi tūnu-nei: Nelbilibanjanj cāl Diilonjo-i aa ta ba haa tuosinni manj yuɔ hiere, u gbāa ce jande bei aa yan ma tɪ. Nga umanj duɔ tuora u *Yalle-i, jande cɔraa u ce-yuɔ hēma-na, jande cɔraa u ce-yuɔ dɔɔɔ-i-na. ³² Umanj duɔ wan āndababalaanŋu hā *Molonj-Bienjo-i, ma gbāa tɪ. Nga umanj duɔ piye āndaparaanŋu hā Diilonj-Yalle-i, ma sie tɪ nyunjo, ma sie tɪ bisɪnuɔ.

³³ «Tibifafaanŋu yaa maanj biefefeinja-i. Tibibabalaanŋu manj biebabaleinja. Ba suɔ tibiinju-i ku bienja yaa nuɔ-i. ³⁴ Nelbabalaan namaa temma-i daana-i! Nanj balaan, nelfafamma ce nie aa hel na nunni-na? Nelienj nuɔ ŋ huonjanj yuu baa maman, ma yaa hilaan ŋ nunju-na. ³⁵ Nelfefein u ānfafamma hel u hɔfafanja'i nuɔ-i. Aa nelbabalanj u maacembabalamma hel u hɔbabalanja'i nuɔ-i. ³⁶ Mi tūnu-nei: Gēŋgeriinjju-na, bamanj waanj āndasɔɔnni-i hiere, Diilonjo ka gāŋ baa-ba. ³⁷ Diilonjo ka ne nanj ferēŋ nunj-āndaanŋu yaa-i aa cira ŋ cālāa sisɔ ŋ saa cāl.»

Nuɔmba ciera Yesu ce himma ba ne

(Marke 8.11-12; Like 11.29-32)

³⁸ Yesuŋ juo piye tɪ, *anjinamma pigāataamba namba-i baa *Farisēbaa-ba namba cira: «Hāalātɪe, i taara ŋ ce himma i ne.»

³⁹ Yesu wuɔ gbē-ba wuɔ: «Fiefie ku nuɔmba saa fa, ba jēnaamba sa ku! Ba gbē-ku dumaa wuɔ mi ce himma ba ne. Bɪŋkūŋgu sa ce dɪi hā-na. *Yonasinjie maman, ma ka saanu baa-na. ⁴⁰ Yonasinjie yinni sici-i dumaa teterienjo kusūŋgu-na*, *Molonj-Bienjo ka bi ce yinni sici-i dumai hēma-na. ⁴¹ Ninivetaamba nuɔ Yonasi nunju-i aa nanna ba cilɔbabalaanjo-i†, a ne da namaa hɔlma-na bande-i-na, moloŋo dɪi umanj maaraa Yonasi-i aa na yagar wuɔ na

† 12:21 Isayi (Ésaïe) 42.1-4 § 12:24 *Sitāni yerre nande yaa *Belsebul. * 12:40 Nienj Yonasi sebe-i-na (Jonas) 2.1.

† 12:41 Yonasi (Jonas) 3.5-10

sie nu u nuŋgu-i! Diilonŋ duɔ ji tuɔ yuu nuɔmba-i, Ninivetaamba ka cira na cālāa cemma. 42 Gēŋgeryiŋgu-na, Seba nellentieno[†] ka da nuŋgu fiefie ku nuɔŋ namaaŋo-na. Fuɔ siire termaan daaku-na a karnu nileiŋa-i hiere ji nu *Salomɔ nelma-i, a ne da namaa hɔlma-na bande-i-na, moloŋo dii umanŋ maaraa Salomɔ-i aa na yagar na sa nu u nuŋgu-i!»

*Jina duɔ bir jo u sa fa
(Like 11.24-26)*

43 Ku huonŋgu-na, Yesu wuɔ cira: «*Jina duɔ waa moloŋo-na aa ji hel, u ká ka tuɔ wuɔra u bliŋ hleŋ-nu duɔ taara muntienammu. 44 Duɔ saa ka da, u cira: «Mi ka bir ká mi muntercɔlmmu-na.» Aa bi bir. Duɔ ká ka da bliŋkūŋgu si dii kutieno huɔŋga-na, aa u gbuu migāaŋ-ka da welewele aa tigiŋ-ka, 45 u bir ka bl u najinabaa niehái, bamanŋ balaanŋ yanŋ ufaŋo-i ba jo ji suur tlena-kei. Da ba suur tlena dumaanŋo-na, ku migāaŋ balaŋ kutieno-na a yanŋ dielá-kūŋgu-i. Mafamma temma yaa ka da fiefie ku nuɔmba-i; ba saa fa.»

*Yesu baamba juɔ da ba ji ne-yo
(Marke 3.31-35; Like 8.19-21)*

46 Yesuŋ waa tuɔ piye baa nuɔmba-i, u nyu wuɔ jo baa u hamba-i da ba ji ne-yo. Banŋ juɔ ji da u piye, baa yiera gōŋgūŋ-nu. 47 Naacolŋo nanŋ wuɔ da-ba aa naa pie wanŋ baa Yesu-i wuɔ: «Ŋ nyu-i baa ŋ hamba juɔ da ba ji ne-ni, baa dii yiera gōŋgūŋgu-na ta ba cie-ni.»

48 Yesu wuɔ gbē naacolŋo-i wuɔ: «Na suɔ mi nyu-i baa mi hamba-i wei?» 49 Aa naa wuɔra pigāaŋ u *hāalābiemba-i baa u nanŋga aa cira: «Mi nyu-i baa mi hamba yaa daaba. 50 Bamanŋ cieŋ mi To manŋ dɔɔ-i-na u huɔŋga-i, ba yaa mi hamba-i, ba yaa mi tūɔbaa-ba-i, ba yaa mi nyubaa-ba-i.»

13

*Fūmanarāŋo nanŋ maama
(Marke 4.1-9; Like 8.4-8)*

1 Yinduonŋu fanŋgu-na, Yesu wuɔ sire hel ká ka tlena dalanŋa nuŋgu-na. 2 Nuɔmba jo ji yu-yuɔ. Wuɔ bel nyugūŋ beŋo nanŋo-na tlena aa nuɔmba waa bomborma-na. 3 Uŋ tlenaana, wuɔ bie gbāŋeini tuɔ nanŋ baa-ba wuɔ: «Naacolŋo nanŋo káa ka nanŋ fūma u suonŋgu-na. 4 Fūma nanŋo ká ka diire hūmellen-huɔŋ-na, hurriimba jo ji wuɔ ufaŋo-i. 5 Unanŋo ká ka diire tãmpellen-terien-nu. Hiema saa waa boi terienŋu-na; a ce u pa yanŋ unanŋo-i. 6 Uŋ paa, u kaasinni saa gbāa suur ká yaanŋ-na. Bāanŋuŋ juɔ donŋ ta ku jo, wuɔ kuol hiere kpēmmu! 7 Unanŋo ká ka diire hleŋ-nu. Hleŋgu tu suuye-yuɔ. 8 Umanŋ diiriye suon-huɔŋga-na munterfafammu-na, u sire gbuu kpatalla: unanŋo bienŋa komuɔŋa da-a-ndii, unanŋo bienŋa komuɔŋa sa-a-siei, unanŋo komuɔŋa baa cinciilbaa.»

9 Yesuŋ waanŋ mafamma-i wuɔ cira: «Umanŋ duɔ u ka nu, u nu!»

*Kumanŋ cie Yesu tuɔ nanŋ gbāŋeini-i
(Marke 4.10-12; Like 8.9-10)*

10 Yesuŋ juɔ nanŋ tɪ, u *hāalābiemba pie u caanŋ-nu ka cira: «Itie, bige-i cie ŋ ta ŋ nanŋ gbāŋeini baa nuɔmba-i?»

11 Yesu wuɔ cira: «Diilonŋo cie baa namaaŋo-i. U *nellentesinni maama manŋ fuyaa, u pigāaŋ namaaŋo-i baa-ma, a ne da banamba sa suɔ kuanŋgu mei. 12 Umanŋ duɔ tuɔ suɔ yiŋŋgu, kuanŋgu ka ta ku naara u sɔsuɔmunŋgu-i; ŋga umanŋ duɔ u sa suɔ bliŋkūŋgu, celle-kūŋgu manŋ uŋ suɔ-kunŋ, ku ka kor-yuɔ. 13 Na saa da, kumanŋ cie mi ta mi nanŋ gbāŋeini-i baa-ba, yufienŋa dii baa-ba, ŋga ba sa da baa-ya. Tūnni dii baa-ba, ŋga ba sa nu baa-ni. Ba sa suɔ nelmanŋ kāŋ yanŋa manŋ nuɔ-i. 14 Diilonŋ uŋ puɔraa *Isayi wanŋ manŋ, ma'i sɪ daama-i wei? Isayi waanŋ-ma wuɔ: «Diilonŋo ciera wuɔ:

*«Na ka ta na nu nelma-i,
ŋga na sie ta na suɔ ma yaanŋga-i.
Na ka ta na ne colcol, ŋga na sie ta na da bliŋkūŋgu.*

15 Hama-i nuɔ-i?

Bande ku nuɔmba nyaayá ba feré cor;

ba suunu ba tūnni-i

aa suuye ba yufienŋa-i.

Ba sa taara ba da bliŋkūŋgu.

Ba sa taara ba nu weima.

Ba sa bi taara ba suonu kuanŋgu aa jo mi wulaa mi ji kor-ba.»*

† 12:42 Nellentien daayo waa cicierŋo a saanu baa manŋ nyegāaŋ girekimma-na.

* 13:15 Isayi (Ésaïe) 6.9-10

¹⁶ Yesu wuo cira: «Namaa fuo, na yunni dolaa; na da baa na yufienja-i aa ta na nu baa na tunni-i. ¹⁷ Mi wan ninsoŋo-i baa-na: *Diilopɔpuɔrbiemba bɔi baa nelviimba bɔi taa ba taara ba da nan dan kuman, aa nu nan nun maman, nga ba saa da ma diei, ba saa bi nu ma diei.»

Yesu firinu fumanarɔŋo gbɔnalɔaŋgu-i
(Marke 4.13-20; Like 8.11-15)

¹⁸ Yesuŋ waan mafamma-i, wuo cira: «Karaan na tunni-i na nu fumanarɔŋo gbɔnalɔaŋgu yungu-i. ¹⁹ Nuomba nan hommu dii nga hɔmellen-huɔnga; da ba nu *Diilon-baŋgu maama-i ba sa bel-ma nammu hai, ba yan *Bigaarɔŋo jo ji hiel-ma aa yan-ba. ²⁰ Banan hommu dii nga tɔmpellen-terienŋu; da ba nu Diilon-nelma-i ma pɔn dolnu-bei ba hu-ma. ²¹ Nga ma sie gbɔa nan kaasinni. A ce dumaanɔ-na wein da ma da kutaamba-i, sisɔ da ba ta ba huol ba yammu-i ma maama-na, ba har jina. ²² Banan hommu dii nga hien-terienŋu; da ba nu Diilon-nelma-i ba yan anjɔgu-ma-i baa gbein-maama jo ji suye-mei; a ce ma sa da belle ba wulaa. ²³ A ne da banan hommu dii nga hiefafamma; da ba nu Diilon-nelma-i ba suɔ ma yungu-i aa wuo ma humelle-i din saaya di wuo dumaa. Kufanŋu taamba yaa dii nga fuma nan gbuu sire kpatalla; unanɔ bienja komuɔŋa da-a-ndii, unanɔ bienja komuɔŋa sa-a-siei, unanɔ komuɔŋa baa cɔncielbaa.»

Suontienɔ nanɔ baa u bigaarɔŋo

²⁴ Yesu wuo tiraa nan gbɔnalɔaŋgu nanŋu baa-ba wuo: «*Diilon-nellentesinni dii nga molonɔ nan siire ka duu dimma u suonŋu-na aa jo ji tɛna. ²⁵ Isuonŋu nanŋu-na, u bigaarɔŋo nanɔ yan nuomba duɔfɔn aa sire ka nan hɛbienja dimma holma-na. ²⁶ Dimman juɔ ta ma hon huonŋu-na, suontienɔ maacemiemba da hien daaku-i. ²⁷ Ba jo ji ta ba yu suontienɔ-i wuo: «Yuntie, ma si n duu dimma'i ma kula suonŋu-na ke, hienŋu maama nie?»

²⁸ «Suontienɔ gbɛ-ba wuo: «Unanɔ si, mi bigaarɔŋo nanɔ'i cie mafamma-i.»

²⁸ «Maacemiemba cira: «I ka ka for-ku nanna wei?»

²⁹ «Suontienɔ gbɛ-ba wuo: «Yan-kun, baa na for-ku; da na'a na for-ku, na ka for baa dimma namma. ³⁰ Yaan ni vaa hiere. Din da ma ji hi karma, mi ka ce ba for ku yaa igena a tigiin-ku caa-ku aa suɔ kar mi dimma-i dii-ma inonŋɔ-na ha-mi.»

Diilon-nellentesinni dii nga mutardi-belle

(Marke 4.30-32; Like 13.18-19)

³¹ Ku huonŋu-na, Yesu wuo tiraa nan gbɔnalɔaŋgu nanŋu baa-ba wuo: «*Diilon-nellentesinni dii nga mutardi-belle nan ban duu-de. ³² Mutardi-belle yaa yuraanu yan hiere, nga da di pa, di sire maar niifielu-i hiere a ce tibiinŋu huriimba ta ba jo ba se kamma ku.»

Diilon-nellentesinni dii nga konsiini

³³ Aa naa tiraa cira: «*Diilon-nellentesinni dii nga konsiini. Da ba par-ni ba nakoluon-nu a du burjumu-i kolloyufienja siei baa-ni, ni sire-muo hiere.»

Kuman cie Yesu tuɔ nan gbɔnɛini-i?

(Marke 4.33-34)

³⁴ Yesu waan nel daama-i hiere baa nuomba-i gbɔnɛinin; duɔ puur duɔ piye gbɔnalɔaŋgu, a puur duɔ piye gbɔnalɔaŋgu. ³⁵ *Diilopɔpuɔrbilon yan waan maman ma'i si daama-i wei? Diilopɔpuɔrbilon waan-ma wuo: «Diilonɔ ciera wuo:

«Mi ji ta mi piye baa-ba gbɔnɛinin.

Maman naa fuo dii miwaanɔ domma-na,

mi ka wan-ma baa-ba.»†

Yesu firnu suontienɔ-i baa u bigaarɔŋo-i ba gbɔnalɔaŋgu-i

³⁶ Yesu juɔ piye ti, wuo yan nuomba-i aa naa ta kun. U *haalabiemba ka u wulaa ka cira: «Nin naan gbɔnalɔaŋgu nan wuo suontienɔ nanɔ duu dimma aa u bigaarɔŋo ka ka nan hɛbienja dimma holma-na, n sa firnu-kuɔ baa-ye i suɔ ku yungu-i wei?»

³⁷ Yesu wuo cira: «*Molon-Bienɔ yaa suontienɔ-i; u yaa duu dimma-i. ³⁸ U suonŋu yaa miwaanɔ-i. Dimma yaa baman cuu Diilonɔ huon-nu aa hɛbienja yaa baman cuu *Bigaarɔŋo huon-nu. ³⁹ Suontienɔ bigaarɔŋo yaa *Sitani-i. U yaa ka ka nan hɛbienja-i dimma holma-na. Dikara-huonŋu yaa miwaanɔ tɔmman-huonŋu-i aa dikartaamba yaa *dɔrɔpuɔrbiemba-i. ⁴⁰ Ban kaal hienŋu-i ba caa-ku dumaa, miwaanɔ tɔmma-na, ku ka waa dumɛi. ⁴¹ Yiinŋu fanŋu-na, Molon-Bienɔ ka ce u dɔrɔpuɔrbiemba jo ji bel baman guɔlaan nuomba gbeini-i baa baman cien ambabalma-i hiere a hiel-ba u nelle-na ⁴² ka caa-ba danŋogɔnŋu-na. Kaalungu sie ji waa dei. ⁴³ Nga baman wuɔyaan Diilon-humelle-i, ba ka waa huonŋu fanŋu-na ba To nelle-na ta ba gbu ba caa nga baansienŋu. Uman duɔ u ka nu, u nu!»

Diilon-nellentesinni dii nga sɛne

† 13:35 Gbelieman-nalɔaŋgu (Psaume) 78.2

⁴⁴ «*Diilonj-nellentesinni dii ɲaa sɛnɛ manj fuyaa suonɔŋu nanɔŋu-na, naacolɔŋo nanɔŋo kã ka paya-yuɔ. U huɔŋga gbuu fɛ, u migãan fuo-yo aa kã ka suor u nagãŋ-niini-i hiere a jo ji sãa suonɔŋu fanɔŋu-i.»

Diilonj-nellentesinni dii ɲaa niibilienɔŋu

⁴⁵ «*Diilonj-nellentesinni tiraa ni ye ɲaa torgocerɔŋo manj taaraayanj niibilefaffanni duɔ sãa. ⁴⁶ U juɔ da sukpekpellun-kunɔŋu nanɔŋu-i, u kã ka suor u nagãŋ-niini-i hiere a sãa-ku.»

Diilonj-nellentesinni dii ɲaa juɔŋo

⁴⁷ «*Diilonj-nellentesinni tiraa ni ye ɲaa tetebeɓjuɔŋo. Da ba nanj juɔŋo-i, duɔ hi teterienɔŋo teterienɔŋo, u bel. ⁴⁸ Da ba fa-ba hel baa-ba hũmma-na, ba kã ka tɛna fiɛl baafafaamba-i aa nanna baababalaamba-i. ⁴⁹ Miwaanɔŋo timma ka waa dumɛi: *Dɔŋpɔpuɔrbiemba ka jo ji fiɛl nelbabalaamba-i hiel-ba nelfafaamba-na ⁵⁰ ka dii-ba dãnɔŋbɔɔŋu-na. Kaalunɔŋu sɛ ji waa dɛi.»

⁵¹ Yesunj waan mafamma-i, wuɔ yuu u *hãalãbiemba-i wuɔ: «Minj waan manan, na nuɔ-ma hiere wei?»

Baa cira: «Ūu, i nuɔ-ma.»

⁵² Yesu wuɔ cira: «*Anjinamma pigãatienɔŋo manj duɔ hũu-ma hãalã Diilonj-nellentesinni kunɔŋu-i, uu dii ɲaa dumellentienɔŋo manj hielaanɔŋ bĩmbĩfɛɛnni-i baa niicolɔnni-i u muntierammu-na u hã nuɔmba-i.»

Nasarɛtitaamba cɛnaana Yesu-i

(Marke 6.1-6; Like 4.16-30)

⁵³ Yesunj juɔ nanj gbãɛniini-i tɛ, wuɔ ta terienɔŋu fanɔŋu-na ⁵⁴ a kã ba nelle-na[†]. Unj kãa, wuɔ kã ba *Diilonelhãalãdunɔŋu-na ka tuɔ wanj Diilonj-nelma-i baa-ba. Kuɔ cu ba hammu-i. Baa ta ba piye wuɔ: «Fuo kaa hel baa nelnul daade-i hie? U ciɛ niɛ tuɔ gbã u ce hinj daama temma-i? ⁵⁵ Ma sɛ fãnanɔŋo biɛŋo yaa ke? Maari biɛŋo'i sɛ wei? Fuo hãanɔŋo nanɔŋo yaa banj bĩŋ-yonj Sake-i, unanɔŋo-i Yosefu, unanɔŋo-i Simɔ aa unanɔŋo-i *Yuda. ⁵⁶ U tuɔbaa-ba dii baa-ye tɛnamma-na. Fuo kaa hel baa hinj daama-i hie?»

⁵⁷ Kunj ciɛ dumaanɔŋo-na, ba saa gbãa hũu Yesu nelma-i. Yesu wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Ba kãn *Diilopɔpuɔrbilonɔŋo-i terni-na hiere; ɲga u nellenj-baamba-i baa u dũŋ-baamba sa kãn-yo.»

⁵⁸ Banj a ba saa hũu u nelma-i dumaanɔŋo-na, u saa ce gbɛɛ-weima boi terienɔŋu-na.

14

Nsãa-Batisin kuu kulinɔŋu manj

(Marke 6.14-29; Like 9.7-9)

¹ Yibienja fanja-na, fãamaanɔŋo manj waa *Galile yunɔŋu-na, wuɔ nu ba piye Yesu maama-i. Ba taa ba bɛ-yo *Erɔdi-Antipasi. ² Wuɔ gbɛ u maacembiemba-i wuɔ: «Naacolɔŋ daayo-i mi suyaa miɛ *Nsãa-Batise yaa birii jo. U hilaa kuonj-nelle-na jo, ku'i ciɛ u hi hinj daama temma-i.» ³ A ne da Erɔdi fuɔ fɛɛ yaa naa ciɛ ba bel Nsãa-i vaa-yo aa dii-yo kaso Erodiyadi maa-na. Erodiyadi fanɔŋo waa u malɔ cɛŋo aa u hũu-yo malɔŋo wulaa. Ba taa ba bɛ malɔŋo-i Filipu. ⁴ Unj hũyãa-yo dumaanɔŋo-na, Nsãa wuɔ wanj-ma baa-yo wuɔ fuɔ uudiinɔŋo sɛ. ⁵ Erɔdi wuɔ tuɔ taara u ko-yo. ɲga nuɔmba-i hiere baa naa suɔ wuɔ Nsãa waa *Diilopɔpuɔrbilonɔŋo. Erɔdi duɔ ne terienɔŋu fanɔŋu-i, korma da-yo baa nuɔmba-i.

⁶ Yiinɔŋu nanɔŋu-na, Erɔdi wuɔ ji tuɔ ce u hommanj-yiinɔŋu ponsaanɔŋu-i aa naa bɛ u jɛnaamba-i. Erodiyadi bilonɔŋ wuɔ nyɛŋ Erɔdi jɛnaamba yaanɔŋa-na ponsaan daaku-na; kuɔ fũnuɔŋ dɔlnu Erɔdi. ⁷ Wuɔ pã nuɔŋu baa bilonɔŋo-i wuɔ fuɔ baa Diilonɔŋo, keɛ unj taaranj kumanj, u wanj-ma, u ka hã-yo baa-ku. ⁸ Bilonɔŋo nyu wuɔ gbo-yo wuɔ u cira u taara Nsãa-Batise yunɔŋu. Bilonɔŋ wuɔ bi cira: «Mi taara ɲi kar Nsãa-Batise yunɔŋu-i a dii-ku tasaan-aa jo baa-ku ji hã-mi bande.» ⁹ Fãamaanɔŋo yaan kaa pãn bir ka denj birma; ɲga u ka ce-ma niɛ? U yaa pãa nuɔŋu-i baa-yo nuɔmba-na. Wuɔ naa wuɔ cira: «Weima sɛ.» ¹⁰ Aa naa puɔr ba kã ka kar Nsãa-Batise yunɔŋu-i dii kaso-i-na ¹¹ a dii-ku tasaanɔŋo-na ji hã bilonɔŋo-i baa-ku. Bilonɔŋ wuɔ hũu-ku hã nyunɔŋo-i baa-ku. ¹² Nsãa *hãalabienj baa kã ka biɛ u bomborre-i ka fuure-die aa naa kã ka tũnu Yesu-i baa-ma.

Yesu hãa nelpunɔŋu nanɔŋu wuo ye

(Marke 6.30-44; Like 9.10-17; Nsãa 6.1-14)

¹³ Yesunj nuɔ nel daama-i, wuɔ biɛ benɔŋo ta tuɔ kã u denj. Nuɔŋ baa yagar nu-ma aa naa hel nileinɔŋa-na a bella nuoraanɔŋu nuɔŋu-i ta ba nyaanu-yuɔ. ¹⁴ Unj kaa hi, wuɔ hual, wuɔ u ne da nelpunɔŋu nanj temma u yaanɔŋa-na. Ba hujarre gbuu bel-o. Wuɔ donj tuɔ sire jaamba manj waa baa-ba.

[†] 13:54 Ba nelle yaa Nasarɛti. Nienj Like 4.16.

¹⁵ Bãangun juo hir huongu-na, u *hãalãbiemba pie kã u wulaa ka cira: «Bãangu tte ti, aa ii dii hien-nu, ñ sa ce nuamba boro kã niliẽna man kotonni-na ka taara niwuoni-sãa wuo wei?»

¹⁶ Yesu wuo cira: «Yungu si dii ba da ba kã; namei saaya na hã-ba niwuoni-i ba wuo.»

¹⁷ U hãalãbien baa cira: «*Buruo u ndii dii baa-ye bande-i-na yon baa titiraamba hãi.»

¹⁸ Yesu wuo cira: «Jung baa-ni na ji hã-mi.»

¹⁹ Baa jo baa-ni, wuo ce nuamba tẽna hien-gu-na, aa naa bie buruo u ndii daayo-i baa titiraamba hãi baan daaba-i a ciir u yungu-i doro-i-na a jaal Diilonjo-i aa naa bulnu buruo-i a hã u hãalãbiemba calnu-yuo hã nuamba-i. ²⁰ Nuon baa wuo nie yar-ba. Baa gbura ni boini-i a dii segeyufien cinciuelo a hã. ²¹ Baman naa waa, ba gbãa yu nuamba neifiera hã nuosiba ndii temma. Caamba nungu si baa bisãlmba-i.

Yesu wuoyaa hũmma doro

(Marke 6.45-52; Nsãa 6.16-21)

²² Ban bi wuyaa niwuoni-i, Yesu wuo guor u *hãalãbiemba bie bejo-i ta u yaan-na ta ba karnu ba kã bomborre nande-na aa fuo wuo tẽna duo ce nuamba boro kũn ba cinnin. ²³ Nuomban juo boro hiere, wuo kã ka nyugun tanungu-na tuo cãrã Diilonjo-i. Bãangun fie ji ti, wuo tẽna dii u da-u-diei tuo cãrã Diilonjo-i. ²⁴ A ne da huongu fan-gu-na, u hãalãbiemba naa maa baa bejo-i. Fafalmu nan temma sire ta mu jãrã-bei. Hũn maa ta ma sagalla bejo-i baa-ba. ²⁵ Cicanjãale-na, Yesu wuo sire a tuo wuo hũmma doro-i-na u kã ba wulaa. ²⁶ Ban juo'a ba ne da u wuo u jo hũmma doro-i-na, ba huleina gbuu pan caar wuo si suotienjo. Baa donj ta ba kaasinj.

²⁷ Yesu wuo cira: «Baa na tie holle, muamei!»

²⁸ Pier wuo cira: «Itie, da ku nuonei kelkel, ce mi wuo hũmma doro-i-na kã ñ wulaa.»

²⁹ Yesu wuo cira: «Jo!» Pier wuo hel bejo-na tuo wuo hũmma doro-i-na u jãrã-yuo. ³⁰ Un juo joguon fafalmu maama-i, u holle pan caar, wuo donj tuo nyierã hũmma-na. Un nyierãnj dumaano-na, wuo tuo kaasinj wuo: «Itie, kor-mi o! Kor-mi!» ³¹ Yesu wuo fara u nanga-i a bel-o aa naa cira: «Ŋ saa haa ñ nanga-i mie ku haama ku'i cie. Bige-i cie ñ ce ñ hõmmu-i mu hã?»

³² Un bilaa u nanga-i dumaano-na, baa kã ka suur bejo-na, fafal muo bi pan yiera. ³³ Baman waa bejo-na, baa jo ji duuna Yesu yaanga-na aa naa cira: «Coima saa fa, nuonei Diilon-Bien nuonjo-i kelkel!»

Yesu siire jaamba Genesareti-i-na

(Marke 6.53-56)

³⁴ Fafalmun yieraaya, Yesubaa baa perien karnu kã Genesareti. ³⁵ Genesaretitaamban daa Yesu-i, baa suo-yo aa naa wuora tunu ba-naa ka hel baa kotonni-nileina-i hiere. Nuon baa hel jo baa ba jaamba-i hiere ³⁶ ji ta ba cãrã-yuo wuo u ce jande aa u yan ba yieya u jongoruo tunju yaa yon. Ku waa umanj duo yieya u jongoruo tunju-i, kutienjo pan sire da yeyer.

15

Bincuon-hũmelle maama

(Marke 7.1-13)

¹ Ku huongu-na, *Fariisbaa-ba namba-i baa *anjnamma pigãataamba namba sire *Yerusalemu-i-na a kã Yesu wulaa ² ka yuu-yo wuo: «Bige-i cie ñ *hãalãbiemba sa wuo bincuon-hũmelle-i? Da ba'a ba wuo niwuoni-i ba sa saara ba nammu-i?»

³ Yesu wuo cira: «Bige-i bi cie namaa na yan Diilonjo un waan maman aa ta na ce na bincuon-maama? ⁴ Diilonjo ciera: «*Ta ñ dii ñ bincũmba nun-gu-i.*»^{*} Aa tiraa cira: «*Umanj duo wan andaparaangu hã u to-i sisõ u nyu-i, kutienjo saaya komma.*»[†] ⁵ Nga namaa birii cira wuo umanj duo wan baa u bincũnjo-i wuo: «Min ña naa da kumanj da mi kãyã-nie, mi pãa-ku hã Diilonjo.» Kere umanj duo ce mafamma-i aa u saa ji fenj da binjũngu hã u bincũnjo-i weima si. ⁶ Terienju fan-gu-na, na huraa Diilon-nelma-i baa na bincũnjo-maama. ⁷ Huhurmantaan namaa temma-i daana-i; *Isayinj fii-na baa kumanj, na yuu-ku. Isayi waan-ma wuo: «Diilonjo ciera wuo:

⁸ «*Nel daade taamba kãñ-mi ba nun-nu yon.*

Mi maama si dii ba hõmmu-na.

⁹ *Ban pigãan nuamba-i hũmelle man, bafamba diele.*

A ce dumaano-na, yungu si dii ba Diilojaale-na.»[‡]

Kumanj gbãa guõla nelien nuonjo-i

(Marke 7.14-23)

* 15:4 Helman-sebe (Exode) 20.12; Anjnmanjan-sebe 5.16 † 15:4 Helman-sebe (Exode) 21.17 ‡ 15:9 Isayi (Esaie) 29.13

¹⁰ Yesuŋ piiye mafamma-i, wuɔ bɪ nuɔmba-i a ji cira: «Karaan na tūnni-i fafamma na nu mi nelma-i: ¹¹ Kumanj suuriinj nelieŋ nuɔ ŋ nuŋgu-na, ku sie gbāa guɔla-nie Diilonj-húmelle-na. Kumanj hilaanj, ku yaa gbāa guɔla-nie.»

¹² U *hāalābiemba piɛ u caanj-nu ka cira: «Ŋ saa suɔ wuɔ ŋ nelma jaanj *Fariŋɛbaa-ba-i wɛi?»

¹³ Yesu wuɔ cira: «Mi To manj dɔɔɔ-i-na, uŋ'a u saa sū tibinni manj hiere, ni ka fuur halanj. ¹⁴ Yaan-banj, baa dii ŋaa yiriemba manj bilaa ba nayirienj nammu. Na suyaa kerre yironj duɔ bel u nayironj nanŋa, ba ka par suur fuonj-nu ba hāi-i-na hiere.»

¹⁵ Piɛr wuɔ cira: «Ninj waŋ nelma manj daama-i i saa suɔ ma yaanŋa-i; firnu-mɛi baa-ye.»

¹⁶ Yesu wuɔ cira: «Bisālmba'i namaanjo-i yogo wɛi? ¹⁷ Namaa saa suɔ wuɔ kumanj suuriinj nelieŋ nuɔ ŋ nuŋgu-na ku ká ŋ kusūŋ-nu aa cor ka ce binieŋa wɛi? ¹⁸ A ne da nelieŋ nuɔ ninj waŋ mamanj ŋ nuŋgu-na, ma hel ŋ huonŋa'i nuɔ-i; ma yaa gbāa guɔla-nie Diilonj-húmelle-na. ¹⁹ Anjogɔbabalamma hel nelieŋ nuɔ ŋ huonŋa'i nuɔ-i: Ŋ huonŋa'i diyaanj-ninj nelkolle-na, *fuocesinni-na, bɪŋwosinni-na, cuosinni-na, coikarre-na, baa yebɛnande-na. ²⁰ Daama temma yaa guɔlaayanj nelieŋ nuonjo-i. Nga a wuo niwuoni-i ŋ saa saara nammu-i, kufanju sie gbāa guɔla-nie.»

Nercieŋo nanjo haa u nanŋa Yesu-i-na
(Marke 7.24-30)

²¹ Ku huonŋu-na, Yesu wuɔ ta terienŋu fanŋu-na a ká Fenisi mara nuɔ. ²² A ne da nercieŋo* nanjo waa terienŋu fanŋu-na. Yesuŋ káa, cieŋ daa wuɔ cu u huonj-nu tuɔ fara u piiye baa-yo wuɔ: «Itie, *Davidi háayɛŋ nuɔ, jande ce hujarre-mie! *Jina nanjo dii mi bilonjo yunŋu-na, kuu si dii-yuɔ dɛi.» ²³ Yesu saa seŋ sūnuŋgu yuɔ. U *hāalābiemba piɛ u caanj-nu ka cira: «Itie, ŋ sa bir cieŋ daayo-i i huonŋu-na wɛi? Ŋ saa da uŋ ceŋ ijieni-i u nyaanu-yie wɛi?»

²⁴ Yesu wuɔ cira: «Diilonjo puɔraa-mi *Isirahel-baamba yaa wulaa-i yonj, baa dii ŋaa túlmba manj baala.»

²⁵ Cieŋ daa wuɔ jo ji dūuna u yaanŋa-na aa naa cira: «Itie, jande suuye-mie!»

²⁶ Yesu wuɔ cira: «Da ŋ biɛ bisālmba niwuoni-i há juoraamba baa-ni ku saa fa.»

²⁷ Cieŋ wuɔ cira: «Itie, ŋ waanj ninsonjo, ŋga ma sɪ juoronjo tienj duɔ wuo niwuoni-i aa nimanj diire, juoronjo wuo-ni kɛ?»

²⁸ Uŋ waanj mafamma-i Yesu wuɔ cira: «Cieŋ nuɔ, ŋ haa ŋ nanŋa-i mie kelkel! Ninj taaran kumanj, Diilo ka há-ni baa-ku.»

Terduonŋu fanŋu-na, bilonj wuɔ bi pāŋ da u fɛɛɛ.

Yesu siire jaamba bɔi

²⁹ Yesu wuɔ ta terienŋu fanŋu-na a ká *Galile dalanŋa-na ka nyugūŋ tānuŋgu nanŋu-na tɛna. ³⁰ Nuonj baa kūɔl ba-naa ta ba ká u wulaa baa ba jaamba-i: Cisɛduɔlbaa-ba waa, yiriemba waa, murgubaa-ba waa, bobobaa-ba waa a naara jaamba namba. Ba saa waa dɛi. Umanj duɔ jo baa u wuonjo, u jo ji jina-yuɔ Yesu caanŋu-na. Yesu wuɔ sire-bei hiere kpɛmmu! ³¹ Bobobaa-ba piiye, murgubaa-ba siire ta ba wuɔ, cisɛduɔlbaa-ba wuɔ fafamma, yiriemba yufienja puurii. Kuɔ ce nuɔmba-i gbɛɛɛ. Baa ta ba gbɛlieŋ *Isirahel-baamba Diilonjo-i.

Nuɔmba neifeŋa hāi wuyaa buruo niehāi yar-ba
(Marke 8.1-10)

³² Yesuŋ waa dalanŋa-na, yiinŋu nanŋu-na, wuɔ bɪ u *hāalābiemba-i a tuɔ piiye baa-ba wuɔ: «Nuonj daaba hujarre ko-mi; ba yinni siei yaa dɛ-i baa-mi ba saa da bɪŋkūŋgu wuo. Da mi ce ba ta baa nyulmu-i, ku kaa nuɔl ba hūmelle-na.»

³³ U hāalābiemba yuu-yo wuɔ: «I ka da niwuoni-i hie hieŋ daaku-na die há nelpūŋ daaku da ku wuo ye?»

³⁴ Yesu wuɔ yuu-ba wuɔ: «*Buruo u nie dii baa-na?»

Baa cira: «Buruo niehāi baa tetebiemba namba.»

³⁵ Yesu wuɔ gbɛ nuɔmba-i wuɔ ba tɛna hɛma-na ³⁶ aa naa biɛ buruo niehāi daayo-i baa tetebienj daaba-i a jaal Diilonjo-i aa naa bɪlnu-nie há u hāalābiemba calnu-nie há nuɔmba-i. ³⁷ Nuɔmba-i hiere baa wuo nie yar-ba. Baa gbura ni boini-i a dii segeyufienj niehāi. ³⁸ Bamanj naa waa, ba gbāa yu nuɔmba neifeŋa hāi temma. Caamba nunŋu sɪ baa bisālmba-i. ³⁹ Banj juɔ wuɔ tɪ, Yesu wuɔ ce ba bɔɔ kūŋ ba cɪnnij aa fuɔ wuɔ ká ka biɛ berjo tuɔ ká Magadā.

§ 15:21 Ku birii a saanu baa cerma; ni ma'ɪ sɪ ma nyegāanj girekimma-na wuɔ «Tiir baa Sidɛ mara». Nileinŋa fanja dii Fenisi huonj-na. * 15:22 Cieŋ daayo bɪncuɔmba taa ba hel Kanaa; ku kaalaaya girekimma-na. Ku pigāanj wuɔ ba saa waa *Yuifubaa.

16

*Yesu suwaaaya**(Marke 8.11-13; Like 12.54-56)*

¹ Ku huonngu-na, *Fariisēbaa-ba namba-i baa *Sadusēbaa-ba namba siire kā Yesu wulaa wuɔ ba ka piye cure-yuɔ. Banj kaa, baa cira: «Haalätie, ce himma namma i ne, mamanj pigaanj wuɔ nj juɔ Diilonj-jomma.»

² Yesu wuɔ cira: «Baanj da ku ta ku suur huonngu manj nuɔ-i, da na ne diilonjo yaanga-i da-ka dāa, na cira: «Diilonjo sie dāa, terienju ka fa.» ³ Aa da na sire cucuuyungu-na a da diilonjo yaanga saa fa, na cira: «Diilonjo ka dāa nyungo-i-na.» Na cie nie ta na suɔ diilonjo yammu-i na bɔrɔ-muɔ aa na sa suɔ mamanj ciej fiēfiē-i-na ma yungu-i? ⁴ Fiēfiē ku nuɔmba saa fa, ba jēnaamba sa ku. Ba gbē-ku dumaa wuɔ mi ce himma ba ne. Bɩnjkungu sa ce dii hā-na. *Yonasi maama ka saanu baa-na.»

Uj waanj mafamma-i, wuɔ ta aa naa yanj-ba.

*Yesu gbuɔya u haalābiemba-i**(Marke 8.14-21)*

⁵ Yesubaa-banj taa terienju-na, baa kā ka biē beŋo ta ba karnu ba kā dalaŋga yiēngju nangu-na. A ne da banj'a ba ta, ma saa tēnu u *haalābiemba biē *buruo. ⁶ Yesu wuɔ gbē-ba wuɔ: «Jande, bilaanj na fere *Fariisē ba siini-na baa *Sadusē ba bi niini-na.»

⁷ U haalābiēnj baa donj ta ba piye ba-naa nuɔ wuɔ: «Inj'a i saa biē buruo ku'i cie u tuɔ piye de-i-na.»

⁸ Yesu wuɔ suɔ banj wanj mamanj. Wuɔ cira: «Na saa haa na nanja-i miē ku haama. Na bilaa-ma nie aa cira nanj'a na saa biē buruo ku'i cie mi ta mi piye de-i-na? ⁹ Na saa suɔ ku yaanga-i yogo wei? Nanj calaanu buruo u ndii manj hā nuɔmba neifienja hāi nuosiba ndii ba wuo u yar-ba,* u maama karaanu-nei wei? Aa nanj biyaa segeyufienja manj ta ku yiinguna, a maama karaanu-nei wei? ¹⁰ A naara buruo niehāi manj nanj calaanu-yuɔ hā nuɔmba neifienja hāi ba wuo u yar-ba,† mafamma karaanu-nei wei? A tiraa naara segeyufienja manj nanj biyaa-ya ta kufangu yiinguna a maama karaanu-nei wei? ¹¹ Naa naa gbē na suɔ wuɔ minj ciera na bel na fere Fariisē ba siini-na baa Sadusē ba niini-na, mi sa wanj bur-maama!» ¹² Terienju fangu-na, u haalābiemba suɔ suɔ wuɔ u saa cira ba bel ba fere siini-jerrenj, nja wuɔ ba bel ba fere Fariisē ba nelma'i nuɔ-i baa Sadusē ba maama-na.

*Yesu sinni yaa hani-i?**(Marke 8.27-30; Like 9.18-21)*

¹³ Yesubaa baa kaa kunangu-i Sesare manj Filipu wuonjo-na. Yesu wuɔ ka yuu u *haalābiemba-i wuɔ: «Nuɔnj ba'a hai moloŋo-i *Moloŋ-Bieŋo-i?»

¹⁴ U haalābiēnj baa cira: «Banamba ciera nuɔnei *Nsāa-Batissi-i; bananj ba'a nuɔnei *Eli-i; bananj ba'a *Seremi; bananj ba'a *Diilopɔpɔrbilono nanj nuɔ.»

¹⁵ Yesu wuɔ cira: «Aa namaa fuɔ, na'a hai moloŋ muɔmei?»

¹⁶ Simɔ-Pier wuɔ cira: «Diilonj uj paa nunju-i aa saanj *Konjortienjo manj, u yaa nuɔŋo-i. Ciceɔmantienjo Bieŋo yaa nuɔŋo-i.»

¹⁷ Yesu wuɔ cira: «Pier, Nsāa bieŋ nuɔ, nanj yungu dɔlaa, ninj waanj mamanj daama-i nanj kusɔŋj-maama sɩ, mi To manj dɔrɔ-i-na, u yaa diyaa-ma nj nunju-na.» ¹⁸ Aa naa cira: «Pier, nj yerre yungu yaa wuɔ tãmpɛlle. Mi tũnu-nie: Mi ka fu mi dũngju-i tãmpɛlle fande yaa nuɔ-i. *Sitani yufelle kuɔ, u sie gbāa ce-ku bɩnjkungu. ¹⁹ Mi ka hā-ni *Diilonj-nelle dieŋa-i: Da nj cɩna kumanj hɛma-na bande-i-na, ba ka cɩna ku bɩnjkungu-i dɔrɔ-i-na; da nj bi sie kumanj hɛma-na bande-i-na, ba ka bi sie ku bɩnjkungu-i dɔrɔ-i-na.» ²⁰ Aa naa wanj-ma kuola-meɩ baa-ba wuɔ ba baa yanj ma hel wuɔ Diilonj uj saanj *Konjortienjo manj u yaa ufanjo-i.

*Yesu kaal u mulɛma-i baa u haalābiemba-i**(Marke 8.31-9.1; Like 9.22-27)*

²¹ A donj huonngu fangu-na, Yesu wuɔ donj tuɔ piye u pigaanj u *haalābiemba-i wuɔ: «Da ku fie ce nie nie, fuɔ mi kā *Yerusalemu-i-na. Da mi kā, nelle bɩncumba-i baa *Diilojigantaamba yuntaamba-i a naara *anjɩnamma pigāataamba ka ce-mi sũlma aa komi. Nja da ba ko-mi, mi ka ce yinni hāi yonj hɛma-na, sielinj-yiingju-i, mi ka sire hel jo.» ²² Uj waanj mafamma-i, Pier wuɔ bɩ-yo ba kā ba denj ka tuɔ wanj baa-yo wuɔ: «Itie, baa ta nj piye dumaa, ku saa fa. Diilo baa jo baa-ma, Diilo sie hũu-ma ma ce.»

²³ Yesu wuɔ ne-yo da fie aa naa cira: «*Sitani, kā nj halanj mi caanj-nu! Nj taara nj guɔl mi gbeini-i wuɔ nie? Nj kusɔŋj-maama-i Diilonj-maama sɩ, nelbilienj-maama.»

²⁴ Ku huonngu-na, Yesu wuɔ gbē u haalābiemba-i wuɔ: «Umanj duɔ tuɔ taara u cu mi huonju-nu, kutienjo saaya u cɩna u fere, aa u bi saaya u sie mulɛma-i baa kulijngu-i. ²⁵ Umanj duɔ tuɔ

* 16:9 Nierj 14.15-21. † 16:10 Nierj 15.32-38.

kaal baa u yunɔu yon, kutienɔ ka kɔsuɔn u fɛrɛ; nɔa umanɔ duɔ tuɔ kɔsuɔn u fɛrɛ mei maama-na, kutienɔ ka da ciɛlma man sa fɛn dede-i. ²⁶ Neliɛn nuɔ da nɔ da nɔ yufien-niini-i hiere miwaanɔ-na aa ka caa, yun haku-i dii-kuɔ? Neliɛn nuɔ nɔ gbɔa sɔa nɔ yunɔu-i baa bige-i Diilonɔ wulaa? ²⁷ *Molon-Bienɔ ka jo baa u To fɔngɔ-i baa u *darpapuarbiemba-i. Duɔ jo, u ka pɔ nuamba-i ba maacemma sullu-i. ²⁸ Yaan mi wan ninsonɔ-i baa-na: Banamba dii na hɔlma-na bande-i-na, ba sie hi ku, ba ka da Molon-Bienɔ juɔ u fɔngɔtesinnin-jomma-i.»

17

Yesu birii u den birma

(Marke 9.2-13; Like 9.28-36)

¹ Yesuɔn waan mafamma-i, yinni niedie i ku huonɔu-na, wuɔ ce fuɔ baa Pier baa Sake a naara Sake haanɔ-i Nsɔa, ba kɔ ba den ka nyugun tanujaataama nanɔ-na. ² Ba'a ba ne da Yesu birii u den birma: U yaanɔa caa duma ka fɛrɛn nuɔ nɔa baanɔu, u jonɔgorbaa-ba bir baapiemba ta ba caa da muimui. ³ Ba'a ba tiraa ne da *Moisi-i baa *Eli-i ba caraaya-bei ta ba piye baa Yesu-i. ⁴ Pier wuɔ gbɛ Yesu-i wuɔ: «Tie, i jomma faa bande-i-na de! Da nɔ sie, nɔ yan mi ce gbuganni sie: ku diei nan kunɔu, ku diei Moisi kunɔu, aa ku diei kunɔu nanɔu-i Eli kunɔu.» ⁵ Nelma saa ji ti u nunɔu-na, nyaasinni nanni jo ji cinnu-bei. Ba'a ba ne da, molo piye ni huonɔa-na wuɔ: «Mi Bienɔ yaa daayo-i, u maama sa suɔ aa dɔlnu-mie. U yaa fɛn mi huonɔa-i. Taa na nu u nunɔu-i!»

⁶ Molon daa un piye, *haalabiemba kɔma pan ta ma nyen; baa duuna hiere nisɔn ba yunni-i hɛma-na. ⁷ Yesu wuɔ pie a wuɔra haa u nanɔa-i bei aa naa cira: «Baa na kaalɔ; siiren!» ⁸ Ba ciiri ba yunni-i ku yaa nuɔ-i, a da Yesu yaa u diei yon.

⁹ Ban juɔ ta ba hiire tanunɔu-na, Yesu wuɔ wan-ma kuola mei baa-ba wuɔ *Molon-Bienɔ duɔ saa sire hel kuomba hɔlma-na, ba baa wan nel daama-i baa molonɔ.

¹⁰ U haalabien baa cira: «Ma si *anjnamma pigataamba ciera wuɔ Eli yaa saaya u bir jo igɛna aa Diilon un paa nunɔu-i wuɔ u ka saan *Konkortienɔ man, u suɔ jo ke?»*

¹¹ Yesu wuɔ cira: «Ba saa kar coima, Eli naa saaya u jo ji migaan weima-i hiere, ¹² nɔa mi tunu-nei: Eli juɔ ti. Un juɔ, ba saa suɔ wuɔ u yaa-i, ba ce ba baanɔu-i yuɔ. Ba ka bi ce ba baanɔu-i Molon-Bienɔ-na dumei.» ¹³ Terienɔu fangu-na, u haalabiemba suɔ suɔ wuɔ u gbɛ *Nsɔa-Batisei yaa dumaanɔ-na.

Yesu duɔnya jina naacombilonɔ nanɔ-na

(Marke 9.14-29; Like 9.37-43)

¹⁴ Ban hiiriye tanunɔu-na ka hi nuamba terienɔu-i, naacolnɔ nan wuɔ pie ka duuna Yesu yaanɔa-na aa naa cira: ¹⁵ «Tie, jande ce hujarre mi bienɔ-na aa nɔ sire-yuɔ; kurmorɔnɔ dii-yuɔ, ku si dii-yuɔ dei. Da ku sire-yuɔ de-i-na, kuniɛ u ci suur daamu-na, kuniɛ u ci suur humma-na. ¹⁶ Mi juɔ baa-yo nɔ *haalabiemba wulaa, nɔa u maama yaraa-ba.»

¹⁷ Yesu wuɔ cira: «Fieɛ ku nuon namaanɔ-i na sa huɔ neliɛn maama, na saa fa! Na daa nie si mi ka tɛna baa-na gbula wei? Namaa ji huɔ mei maama-i yaku-i?» Aa naa cira: «Juɔn baa naacombilonɔ-i bande.» ¹⁸ Baa jo baa naacombilonɔ-i. *Jina'i naa cie-yo dumaanɔ-na. Yesu wuɔ nuola jina-i wuɔ u cor u hel naacombilonɔ-na. Jina wuɔ bi hel. Naacombilonɔ wuɔ da u fɛrɛ.

¹⁹ Jinan hilaa, haalabiemba pie ba kula a yuu Yesu-i wuɔ: «Bige-i cie mie i saa gbɔa donya-yuɔ?»

²⁰ Yesu wuɔ cira: «Na saa haa na nanga-i mie ku haama ku'i cie. Yaan mi wan ninsonɔ-i baa-na: Halle da na fie haa na niele-i mie yon, weima sie gbɔa yar-na cemma: Na gbɔa gbɛ tanunɔ daaku-i wuɔ ku sire kɔ dii daalei, aa ma bi ce.» [²¹ Aa naa cira: «Jina daayo temma-i, da na saa dii sunɔu aa cara Diilonɔ-i na sie gbɔa donya-yuɔ.»]

Yesu tirii u kuliɔu maama-i

(Marke 9.30-32; Like 9.43-45)

²² Yiinɔu nanɔu-na, Yesu-i baa u *haalabiemba waa ta ba wuɔra *Galile huonɔa-na, Yesu wuɔ tuɔ piye baa-ba wuɔ: «Yiinɔu dii baa yiinɔu, ba ka bel *Molon-Bienɔ-i hɔ nuamba-i baa-yo ²³ ba ko-yo. Nɔa da ba ko-yo, u ka ce yinni hai yon hɛma-na, siɛlin-yiinɔu-i u ka sire hel jo.» U haalabiemba nuɔ mafamma-i ce nie? Baa gbuu pan vaa ba yammu-i.

Nampo kunɔu

²⁴ Ban kaa hi Kafarnamu-i, baman huyaan *Diilodubuɔ nampo-i, baa pie yuu Pier wuɔ: «Na haalatiɛnɔ pɔ Diilodubuɔ nampo-i wei?»

²⁵ Pier wuɔ cira: «U sa pa-yo wuɔ bige-i cie?»

Pieren juɔ jo ji tuɔ suur, Yesu wuɔ sɛn-yo cira: «Pier, nan wulaa haba-i paan nampo-i ba hɔ fɔngɔtaamba-i hɛma-na bande-i-na? Ba bisalmba'i paan-yon waa nierraamba'i paan-yon?»

* 17:10 Malaki (Malachie) 3.23

²⁶ Pier wuɔ cira: «Nieraamba'i paaŋ-yoŋ.»

Yesu wuɔ cira: «Kuu dii ŋaa ba bisalmba nuŋgu si dii nampo pamma-na; dumɛi sɪ wɛi? ²⁷ Ŋga, mi sa taara i guɔla Diilodubuɔ yaataamba hɔmmu-i. Kã nuoraangu-na ŋ ka dii halle. Da ŋ ka bel teterienjo maŋ dielã-wuonjo-i, ŋ gbaar u nuŋgu-i, ŋ ka da warbelle nande, ŋ hiel-de ŋ ka pã meɪ nampo-i baa naŋ bi wuonjo-i hiere; di ka gbɛ.»

18

Hai moloŋo-i nelbuɔ-i Diilon-nelle-na?

(Marke 9.33-37,42-48; Like 9.46-48; 17.1-2)

¹ Huɔŋgu fangu-na, Yesu *haalabien baa piɛ u caaŋ-nu ka cira: «Itie, hai nelbuɔ-i *Diilon-nelle-na?» ² Yesu wuɔ bi bisambilonjo naŋo a ji yiera-yuɔ ba hɔlma-na ³ aa naa cira: «Yaan mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Da ŋ da na saa bir ce bisambien temma, na cɛraa na suur Diilon-nelle-na. ⁴ Umanj duɔ hiire u fɛɛ a ce u fɛɛ cɛkũɔ bisambilonj daayo temma-i, kufangu tienjo yaa nelbuɔ-i Diilon-nelle-na. ⁵ Na saa da, umanj duɔ ne muɔŋo-i aa bel bisambilonj daayo temma-i fafamma, kuu dii ŋaa u bilaa meɪ fɛɛ yaa-i.

⁶ «Bisambiamba manj haa ba nanŋa miɛ daaba-i hiere, umanj duɔ guɔl unanj gbeini bei Diilon-humelle-na, sũlma haraa kutienjo-na! Kuɔ baa na to namelle u nuonŋu-na aa sɛ-yo dii-yo nuoraan-nu u ciire, kuu naa buɔ-yuɔ.

⁷ «Sũlma haraa nelbiliemba-na; ba siɛ gbãa naa kuubabalaangu muncemmu-i, ŋga umanj duɔ dii u nanolŋo-i ku cemma-na, sũlma haraa kutienjo-na.

⁸ «Da ŋ da ŋ nanŋa dii-ni kuubabalaangu cemma-na, siɔ ŋ gboluonŋu, kar-ku ŋ nanna dii daalei. Da ŋ suur Diilon-nelle-na ba nanŋa diei, siɔ baa gboluonŋu diei, ku bɔyaa ba ka caa-ni baa ŋ nammu-i mu hã-i-na, siɔ baa ŋ gbeini-i ni hã-i-na.

⁹ «Da ŋ da ŋ yufelle dii-ni kuubabalaangu cemma-na, hiel-de ŋ fara ŋ nanna dii daalei! Da ŋ suur Diilon-nelle-na baa yufelle diei, ku bɔyaa ba ka caa-ni baa ŋ yufienja-i a hã-i-na.»

Diilonjo sa sieya u bisalmba-i

(Like 15.3-7)

¹⁰ Ku huonŋu-na, Yesu wuɔ cira: «Nienj, taa na kãŋ bisalŋj daaba-i hiere, baa na yanj u diei. Mi tũnu-nɛi: *Dɔɔpɔpuɔrbiemba maŋ nieyanj-bei, baa dii baa mi To-i dɔɔ-i-na bãangu-i baa isuonŋu-i. [¹¹ *Molon-Bienjo juɔ duɔ ji taara bamanj baala a kor-ba.] ¹² Aa naa cira: «Namaa wulaa, tũlmba komuɔŋa ndii da ba waa baa umanj, aa u diei balla-bei, kutienjo sie yanj komuɔŋa naa baa cincieliu nennaa maŋ tɔyã ba ta ba wuora* aa kã ka taara u diei-wuonj daayo-i wɛi? ¹³ Mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Duɔ ka da-yo, u huonŋa ka gbuu fɛ. A ne da komuɔŋa naa baa cincieliu nennaa maŋ tɔyã ba saa balla, bafamba kũŋgu saa gbãa fɛ u huonŋa-i fɛŋ daama temma-i. ¹⁴ Ku yaa ŋaa na To maŋ dɔɔ-i-na u kũŋgu-i; u sa taara u diei balla bisambien daaba-na.»

Nelmaŋ saaya ma ta ma fiɛlnu dumaa

¹⁵ Ku huonŋu-na, Yesu wuɔ cira: «ŋ natobin duɔ cãl, kã u wulaa ŋ ka pigãan-yo uŋ cãlãa kusuonj-nu; na hã-na-hã. Duɔ hũu-ma wuɔ u cãlãa, na cor baa na horre-i. ¹⁶ Duɔ saa hũu-ma, ŋ yanj-yo aa ŋ taara nelduɔŋo ŋ naara ŋ fɛɛ, siɔ nuamba hã na kã u wulaa na ka fiɛlnu-meɪ ŋaa Diilon-nelmaŋ waan-ma dumaa wuɔ: «*Siertaamba hã siɔ ba sieɪ da ba da nelma maŋ nuɔ-i, ma ka fiɛlnu.*»[†] ¹⁷ Duɔ saa ka hũu bafamba maama-i, kã ŋ ka hi Diilon-dũŋ-baamba-i baa-ma. Duɔ saa nu Diilon-dũŋ-baamba nuŋgu-i, baa tiraa ŋ ta ŋ kãŋ-yo na horre-na; ta ŋ kãŋ-yo baa *nieraamba siɔ ŋ ta ŋ kãŋ-yo baa nelbabalaamba.‡

¹⁸ «Mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Da na cɪna bɪŋkũŋgu bɪŋkũŋgu hɛma-na bande-i-na, ba ka cɪna-kuɔ dɔɔ-i-na. Da na bi siɛ bɪŋkũŋgu bɪŋkũŋgu hɛma-na bande-i-na, ba ka siɛ-ku dɔɔ-i-na. ¹⁹ Aa mi tũnu-nɛi: Na hɔlma-na, bamanj da ba nunu ba-naa hɛma-na bande-i-na aa cãrã bɪŋkũŋgu mi To-i dɔɔ-i-na u wulaa, u ka hã-ba baa ku bɪŋkũŋgu-i. ²⁰ Na saa da, nuamba hã siɔ nuamba sieɪ da ba tiŋiŋ ba-naa meɪ yerre-na, mi dii ba hɔlma-na.»

Diilonjo taara i tie ce jande i-naa nuɔ

²¹ Yesuŋ waan mafamma-i, Pier wuɔ piɛ yuu-yo wuɔ: «Itie, moloŋ duɔ tuɔ cãl-mi aa mi ta mi yanj ma ta ma tɪ, da ku ji hi niel hade-i mi saaya mi pɛ? Da ku ji hi niehã wɛi?»

²² Yesu wuɔ cira: «Mi sie cira niehã yonj de! Ŋga mi ka cira da ku hi komuɔŋa sieɪ baa cincieliu a tir sãmma niehã.»

* **18:12** Ma nyegãan girekimma-na wuɔ: «Kutienjo sie yanj komuɔŋa naa baa cincieliu nennaa maŋ tɔyã dii tãnuŋu-na.» Bafamba hɛma-i hiere tãnni. † **18:16** Anjɪnamma tiyemmanj-sebe (Deuteronomie) 19.15 ‡ **18:17** Ma nyegãan girekimma-na wuɔ: «... ta ŋ kãŋ-yo baa *nieraamba siɔ *nampohũtaamba.» Bafamba taa ba kãŋ nieraamba-i baa nampohũtaamba-i nelbabalaamba. Nienj Anfɪnumma-na.

²³ Aa naa cira: «Na saa da, *Diilonj-nellentesinni dii nja nellentienjo manj taaraayan duɔ yuu u cɛmiɛɲa-i u maacemiamba wulaa. ²⁴ U ce ba ta ba bi-ɲa ba hã-yo u tuɔ yuu-ba. Ku juɔ hi unajo-i u cɛmelle waa gbɛge-diele. § ²⁵ U saa naa waa duɔ gbãa pã-de. Nellentienjo cira: «Da ma waa dumaanjo-na, suoraan-ɲon baa u ciɛɲo-i baa u bisãlmba-i a naara u nagãɲ-niini-hiere na suu u cɛmelle-i.»

²⁶ «Naacoljo kã ka dũna nellentienjo yaanɲa-na aa cira: «Jande, ne Diilonjo-i aa ɲ fɛ ɲ huɔɲga-i, mi ka gbãɲ kpelle suu-de.» ²⁷ Uɲ piiye dumaanjo-na, u hujarre ko nellentienjo-i, u cira u yanj u baa tiraa u pã bɲɲkũngu aa u sire u kã.

²⁸ «Maacembilonj daa u bi hilaa ku yaa nuɔ-i a suu baa u nabentienjo nanjo. Ba ce maacemma-i baa ba-naa. U cɛmelle waa u nabentienjo fanjo-na. Di saa bi waa bɔi.* U pãɲ nyɔɲ u nuhɔɲ-na aa cira: «Jo baa mi gbeɲa-i!» ²⁹ U nabentienjo dũna u yaanɲa-na aa cira: «Jande, ne Diilonjo-i aa ɲ fɛ ɲ huɔɲga-i mi ka gbãɲ kpelle suu-de.» ³⁰ Naacolj wuɔ ma sa fi. Aa ce ba bel-o dii-yo kaso wuɔ duɔ saa suu cɛmel daade-i u sa da hel. ³¹ Ku saa dɔlɲu u nabaamba-i. Baa kã ka tũnu nellentienjo-i baa-ma. ³² Nellentienj wuɔ ce ba bi u jo. Uɲ juɔ, nellentienj wuɔ cira: «Nelbalaɲ nuɔ nanj temma-i daani-i, ma sɪ nanj cãara-muɔ mei ce nanj yanj mei gbeɲa-i kɛ?» ³³ Ma miɲ ciɛ hujarre-i nuɔ-na dumaa, nanj saa waa ɲ ce hujarre-i ɲ nabentienjo-na dumei wei?» ³⁴ U huɔɲganj guɔlaaya baa-yo cor dumaanjo-na, wuɔ pãɲ saan-ɲo u ka tuɔ ce pɔrtɔmma duɔ suu u cɛmelle-i.»

³⁵ Yesunj waanj mafamma-i, wuɔ cira: «Namaa da na saa bi ta na ce hujarre na-naa nuɔ, mi To manj dɔrɔ-i na u bi ka ce-na dumei.»

19

Bige-i gbãa biɲna ansorre-i? (Marke 10.1-12)

¹ Yesunj juɔ wanj nel daama-i fi baa nuɔmba-i *Galile-i-na, wuɔ ta kã *Yude ka waa dii *Yurdɛ bomborma namma-na. ² Nuɔɲ baa sire kũɔl ba-naa kã u wulaa baa ba jaamba-i. Wuɔ sire-bei hã-ba.

³ *Fariɛbaa-ba nanj baa ta ba ne wuɔ sɪ ba ka gbãa piiye cure-yuɔ. Baa piɛ u caan-ɲu a yuu-yo wuɔ: «A saa baa mie Diilonj-hũmelle-i, da ku dal-nɲɲ ɲ gbãa nanna ɲ ciɛɲo-i wei?»

⁴ Yesu wuɔ cira: «Namaa saa kalanj mamanj nyegãan Diilonj-nelma-na wei? Ma sɪ ma waan Diilonj-nelma-na wuɔ Diilonj unj'a u jɲna miwaanjo-i «u maa biɛɲo baa ciɛɲo»* ⁵ aa cira: «A ce dumaanjo-na bibiɛɲo ka yanj u bɲncuɔmba-i aa waa baa u ciɛɲo ba gbonu ce kuuduɔɲgu.»[†] ⁶ Da ba waa dumaanjo-na, ba sa tiraa kãɲ-ba nuɔmba hãi, ba kãɲ-ba njaa nelduɔɲo. Terienjgu fangu-na, Diilonj duɔ gbonu kumanj, nelbilo saa saaya u bɔrɔ-kuɔ.»

⁷ Fariɛbaa baa yuu-yo wuɔ: «Manj yɛɲ dumaanjo-na, bige-i ciɛ *Moisi wuɔ umanj duɔ nanna u ciɛɲo-i u nyegãɲ sebe hã-yo a pigãan wuɔ ba ansorre buɔra?»[‡]

⁸ Yesu wuɔ cira: «Diilonj unj taa u ma miwaanjo-i u saa naa dii mafamma-i u huɔɲga-na, nja Moisi daa na tũnni sa nu, ku'i ciɛ u hã-na hũmelle-i wuɔ na ta na nanna na caamba-i. ⁹ Nja mi tũnu-nei: Umanj ciɛɲo-i duɔ u sa ce bamba fuɔ aa u nanna-yuɔ aa jã unajo, kutienjo saa wuɔ Diilonj-hũmelle; u ciɛ *fuocesinni'i dumaanjo-na.»

¹⁰ Uɲ waanj mafamma-i, u *hãalãbiemba cira: «Da kuɔ maa dii dumei, ba'a ɲ bie ciɛɲo-i fiɲgu wei? Nj sa yanj aa fiɛ serɲ nuɔ bɔlbɔl wei?»

¹¹ Yesu wuɔ cira: «Diilonj duɔ hã bamanj ku fiɲgũo-i ba'i gbãa hũu nel daama-i, da ma'i sɪ nuɔmba-i hiere ba maahũuma sɪ. ¹² Na saa da, banamba huɔɲ baa ba sersinni-i, banamba nelbiliemba'i diyaa-ba nie, banamba Diilonj-maama'i diyaa-ba nie. Umanj duɔ u ka gbãa hũu-ma u hũu-ma.»

Yesu cãara Diilonjo-i hã bisãmbiamba namba (Marke 10.13-16; Like 18.15-17)

¹³ Ku huɔɲgu-na, baa jo baa bisãmbiamba namba-i Yesu wulaa wuɔ ji haa u nammu-i bei aa cãrã Diilonjo-i hã-ba. *Hãalãbienj baa sire ta ba nuola bamanj juɔ baa-ba. ¹⁴ Yesu wuɔ cira: «Yaanj bisãlmba ta ba jo mi wulaa, baa na ta na ciɛ-ba. Na saa da, bamanj dii bafamba temma-i, *Diilonj-nelle dii bafamba diele.» ¹⁵ Aa naa haa u nammu-i bei aa cãrã Diilonjo-i hã-ba. Uɲ ciɛ mafamma-i, wuɔ ta halanj terienjgu-na.

§ 18:24 Cɛmelle manj waa-yuɔ di gbãa pã gonɲuonaamba neifienja ndii a ka hi bienj cɲcieluo a ndii a saa baa gbeɲɲ nunɲu manj bie girekimma-na. * 18:28 Girekimma-na na ciera u cɛmelle waa «*deniebaa komuɔɲa ndii». A ne da ba taa ba pã gonɲuonajo-i denie diei baɔduɔɲgu-na. A ce dumaanjo-na caamba siei baa yinni cɲciel maacemmanj-sullu'i waa-yuɔ.

* 19:4 Miwaanjo jɲnammanj-sebe (Genɛse) 1.27 † 19:5 Miwaanjo jɲnammanj-sebe (Genɛse) 2.24 ‡ 19:7 Anjɲnamma tiyemmanj-sebe 24.1

Weinjo nanj maama
(Marke 10.17-31; Like 18.18-30)

¹⁶ Banj taa dumaanjo-na, naacoljo nanj wuɔ piɛ tuɔ yuu Yesu-i wuɔ: «Haalátie, mi saaya mi ce ánfafan hama-i da mi gbáa da cicɛlma manj sa tɛnɛn dede-i?»

¹⁷ Yesu wuɔ cira: «Bige-i ciɛ nɛ ta nɛ yuu-mi baa ánfafammanj-maama? Nelduɔnjo diei dii umanj faa; u yaa Diilonjo-i. Da nɛ ta taara nɛ da cicɛlma manj sa tɛnɛn dede-i, nɛ saaya nɛ ta nɛ wuɔ un'a i tɛ wuɔ hũmienja manj.»

¹⁸ Naacolj wuɔ cira: «A yaa haya-i?»

Yesu wuɔ cira: «*Baa ko nelienjo, baa ce *fuocestnni, baa cuo, baa kar coima nɛ haa molo-na, 19 ta nɛ dii nɛ to-i baa nɛ nyu-i ba nunju-i, ta nɛ dɔl nɛ nanoljo-i nɛaa ninj dɔl nɛ ferɛ duma.*»^S

²⁰ Naacolj wuɔ cira: «Mafamma-i daama-i hiere mi ciɛ-ma. Mi saaya mi tiraa ce hama-i naara?»

²¹ Yesu wuɔ cira: «Da nɛ ta nɛ taara nɛ gbuo-ma ma tuole-na hiere, ká nɛ ka suor nɛ nagán-niini-i hiere aa nɛ cal gbeinja fanja-i nɛ há sũntaamba baa-ya, ku yaa nɛ ka ce weinj nuɔ dɔrɔ-i-na; aa nɛ jo nɛ ji ta nɛ nyaanu-miɛ.» ²² Naacolj daayo naa silaa waa weinj cor. Yesun juɔ wanj mafamma-i, wuɔ pán vaa u yaanja-i aa naa ta.

²³ Yesu wuɔ tuɔ piye baa u *haalábiemba-i wuɔ: «Yaanj mi wanj ninsoŋo-i baa-na: Kumanj ka ce weinj duɔ gbáa suur *Diilonj-nelle-na kuu dii kpelle. ²⁴ Na suyaa wuɔ kumanj ka ce nyogɔme duɔ gbáa cor misɛnɛ-fuonju-na kuu dii kpelle dɛ! Nɛa mi tũnu-nɛi: Kumanj ka ce weinj duɔ gbáa suur Diilonj-nelle-na, kufanju dii kpelle yanj.»

²⁵ Unj waanj mafamma-i, u haalábiemba hɔn muɔ gbuu cu da kullu! Baa ta ba piye wuɔ: «Dumaanjo-na, hai moloŋo-i ka gbáa suur Diilonj-nelle-na?»

²⁶ Yesu wuɔ ne-ba aa naa cira: «Nelbiliemba wulaa ma siɛ gbáa ce, nɛa weima sa yar Diilonjo-i.»

²⁷ Terienju fanju-na, Pier wuɔ cira: «Itie, ne, miɛ manj yaanj i weima-i hiere aa tɛ nyaanu-niɛ i ka da bige-i kuɔ?»

²⁸ Yesu wuɔ cira: «Yaanj mi wanj ninsoŋo-i baa-na: Bimbɔn da ni ji bir hiere niiflenni, *Molonj-Bienjo ka tɛna u fɔnɔgɔtesinni-na aa namaa namanj nyaanunj-miɛ cinciɛluo baa na hái, na ka bi tɛna fɔnɔgɔtesinni-na ta na fiɛlu *Isirahel dũnni cinciɛluo ni hái niini yunj-maama-i. ²⁹ Aa umanj duɔ ta aa yanj u dumelle-i, u hamba-i, u mɔlbaa-ba-i, u tũɔbaa-ba-i, u to-i, u nyu-i, u bisálmba-i, u sonni-i mei maama-na, unj taa aa yanj nimanj, u ka da ni temma sɔmma komuɔnɛ ndii. Aa u ka tiraa da cicɛlma manj sa tɛnɛn dede-i. ³⁰ Na saa da, bamanj taa yaanja fiefie-i-na, ba bɔi ka bir waa huonj-nu, aa bamanj dii huonju-na fiefie-i-na, ba bɔi ka ta yaanja.»

20

Suontienjo nanjo baa u maacenciraamba

¹ Ku huonju-na, Yesu wuɔ cira: «*Diilonj-baanju dii nɛaa suontienjo manj siire naar taara maacenciraamba ba da ba ka guona u suonju-na. ² Unj daa maacenciraamba-i ba wanj ma saa wuɔ u pá-ba *deniebaa-ba* da-ba-diei báduɔnju-na aa ce ba ká suonju-na.

³ «Baanjunj juɔ boŋ, u ká nellenj-huonja-na ka tiraa da banamba wuɔra ba bɔn ba sa ce bɔnkũnju. ⁴ U gbɛ-ba wuɔ: «Káan mi suonju-na, mi ka pá-na, mi siɛ du-na.» ⁵ Bafanj baa bi ta ká.

«Baanjunj juɔ huol, u tiraa hel da banamba-i, u tiraa ce bafamba ká. Batarunju-na, maaduɔma. ⁶ U juɔ tiraa hel baan-jufellenj kán suurma huonju-na, a tiraa da banamba-i, u yuu-ba wuɔ: «Bige-i ciɛ na tɛna nanj baanju-i na saa ce bɔnkũnju?»

⁷ «Baa cira: «I saa da maacemma kul'i ciɛ.»

«Suontienj wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Da ma waa dumaanjo-na, káan mei suonju-na.»

⁸ «Baanjunj juɔ tɛ huonju-na, suontienj wuɔ wanj baa u suonj-tayaana-i wuɔ: «Bɔi maacenciraamba-i nɛ pá-ba. Nɛ donj baa bamanj juɔ huonju'i nuɔ-i nɛ ka bál baa dɛlɛl-baamba-i.» ⁹ Bamanj juɔ baanunj kán suurma-i huonju-na, ba bɔi bafamba jo, ji há-ba deniebaa-ba da-ba-diei ba yunnin. ¹⁰ Kunj juɔ hi dɛlɛl-baamba-i, bafamba da nie sɔ ba ka da maar bamanj juɔ huonju-na; ba há-ba kuuduɔnju yaa baa-ba; deniebaa-ba da-ba-diei. ¹¹ Baa sire ta ba waana baa suontienjo-i ¹² wuɔ: «Bamanj juɔ huonju-na ba saa da ce bɔnkũnju aa baanju tɛ aa nɛ bel diilonjo-i pá-ba kuuduɔnju baa miɛ manj juɔ dii cucuuyun-nu, baanju ye-ye nanj baanju!»

¹³ «Suontienj wuɔ gbɛ unajo-i wuɔ: «Mi jɛ, mi saa du-ni. Ma sɔ i naa saa-ma wuɔ dánambaanju-na mi pá-ni denie u diei ke? ¹⁴ Nɛ gbeinja'i si a nunju-na wei? Bie-ya nɛ ká. Muɔmei ciɛra mi ka há umanj juɔ huonju-na kuuduɔnju baa umanj juɔ yaanja-i, nanj nunju

§ 19:19 Helmanj-sebɛ (Exode) 20.12-16; Anjinamma tiyemmanj-sebɛ (Deutéronome) 5.16-20; Buolmanj-sebɛ (Lévitique) 19.18 * 20:2 Ba taa ba pá gonjuonanjo-i denie diei báduɔnju-na.

dii-kuo wei? ¹⁵ Mei gbeija-i, mi baa ce kumanɔ dolaanu-mie baa-ya wei? Sisɔ miŋ cie ʔnfafamma-i ma'i jaa-ni?»

¹⁶ Yesuŋ waŋ mafamma-i wuo cira: «Na saa da, bamaŋ dii huonɔgu-na, ba ka ta yaanɔga, aa bamaŋ dii yaanɔga-na, ba bir tɛ huonɔ-nu.»

Yesu tira a tir u kuliŋgu maama-i
(Marke 10.32-34; Like 18.31-34)

¹⁷ Yesuŋ juɔ bie hũmelle-i tuɔ kã *Yerusalemu-i-na, wuo bi u *hãalãbiɛŋ cɪncieluo ba hã baamba-i ba denɔ a waŋ baa-ba wuo: ¹⁸ «Na daa iŋ kãŋ Yerusalemu-i-na ke. Diɛ kã, ba ka bel *Molon-Bieŋo-i a hã *Diilopɔjigãtaamba yuntaamba-i baa *ãŋjɪnamma pigãataamba-i baa-yo. Da ba hã-ba baa-yo, bafamba ka cira u saaya komma ¹⁹ aa bel-o hã *niɛraamba-i baa-yo ba nyɛ-yo sũlma aa muo-yo aa gbu-yo *daaŋ-nu ko-yo. Nɔga da ba ko-yo, u ka ce yinni hã yon hɛma-na aa sieliŋ-yiŋgu-i u ka sire hel jo.»

Nelbu saaya u ce u fere maacembilonɔ
(Marke 10.35-45; Like 22.25-27)

²⁰ Ku huonɔgu-na, Sebede cieŋ wuo pie Yesu caaŋ-nu baa u bepuɔmba-i ba hã-i-na† ka dũuna duɔ cãã. ²¹ Yesu wuo yuu-yo wuo: «ŋ taara bige-i?»

Wuo cira: «Mi taara da ŋ ji da ŋ nellentesinni-i, ŋ yan mi bepuɔŋ daaba-i ba hã-i-na unanɔ tɛna ŋ nadienɔga-na unanɔ-i ŋ nanyuonɔgu-na.»

²² Yesu wuo cira: «Na saa suɔ nanɔ cããŋ kumanɔ de! Yaahuolo maŋ ka haa-mie, namaa ka siɛ u temma haa-nei wei?»

Bisãlŋ daa baa cira: «Uu, i ka siɛ u haa-yie.»

²³ Yesu wuo cira: «Yaahuolo maŋ ka haa-mie, u ka haa-nei ninsonɔ, nɔga mei siɛ gbãa pã nungu wuo melɔŋo'i ka tɛna mi nadienɔga-na aa melɔŋo'i ka tɛna mi nanyuonɔgu-na. Mi To uŋ tigiŋ muntɛnammu fammu-i tuɔ cie bamaŋ, ba yaa ka da-mu.»

²⁴ U *hãalãbiɛŋ cɪnciel-baamba nambaŋ juɔ nu nel daama-i, ba hɔŋ muɔ pãŋ guɔla baa ba hã-baŋ daaba-i. ²⁵ Yesu wuo bi-ba hiere a ji tuɔ piiye baa-ba wuo: «Na suyaa wuo fãamaambaa-ba ce hãlmaangu baa ba fãamaansinni-i aa nelbõmbõmbaa-ba ta ba haa fõŋgũ-i nuɔmba-na. ²⁶ Nɔga ku saa saaya ku waa dumaanɔ-na namaa na wulaa. Umanɔ duɔ tuɔ taara u ce nelbuɔ-i na hõlma-na, kutienɔ saaya u ce u fere na maacembilonɔ, ²⁷ aa unanɔ duɔ tuɔ taara yaanɔga-i, u saaya u ce u fere na kɔrieŋo. ²⁸ Na saa da, *Molon-Bieŋo juɔ jomma famma yaa-i hɛma-na duɔ ji cãa nuɔmba-i, aa pã u fere duɔ sãa nuɔmba bõi yunni, u saa jo ba da ba ji cãa-yo.»

Yesu puurii yiriemba nanɔ yufienɔ
(Marke 10.46-52; Like 18.35-43)

²⁹ Baŋ siire Yeriko-i-na, nelpũŋgu nanɔ temma cu Yesu huonɔ-nu. ³⁰ Yiriemba namba waa tɛna hũmelle tũŋgu-na, baa tũnu-bei wuo Yesu yaa curaanɔ. Ba waa ba hã. Baa pãŋ don ta ba piiye da gbagaga wuo: «Itie, *Davidi hãayɛlŋ nuɔ, jande ce hujarre yie!» ³¹ Nuɔŋ baa ta ba nuola-bei wuo ba budii. Baa migãan ta ba kaasŋ ba naara wuo: «Itie, Davidi hãayɛlŋ nuɔ, jande ce hujarre yie!»

³² Yesu wuo yiera aa naa yuu-ba wuo: «Na taara mi ce bige-i hã-na?»

³³ Baa cira: «Itie, i taara ŋ puur i yufienɔ-i.» ³⁴ Baŋ piiye dumaanɔ-na, ba hujarre ko Yesu-i, wuo wuora yieya ba yufienɔ-i. Terduɔŋgu fanɔgu-na, aa pãŋ puur. An puurii dumaanɔ-na, baa cu u huonɔ-nu.

21

Yesu suurma-i Yerusalemu-i-na
(Marke 11.1-11; Like 19.29-40; Nsãa 12.12-19)

¹ Yesubaa-baŋ kaa pie *Yerusalemu-i, a saanu baa Betifage-i, dii *Olivi-tibinni-tãnunɔgu hõlma-na, Yesu wuo waŋ baa u *hãalãbiemba hã wuo: ² «Kãan nelle maŋ i yaanɔga-na daade-i, na ka da ba vaa kakũncieŋo nanɔ baa u bilonɔ. Na fir-ba na jo baa-ba. ³ Umanɔ duɔ yuu-na, na cira: «Itienɔŋo'i puɔraa-ye.» Da na waŋ mafamma-i, ba ka yan na ta baa-ba.» ⁴ *Diilopɔpuɔrbilon uŋ waŋ mamaŋ ma'i sa cieŋ daama-i wei? Diilopɔpuɔrbilonɔ waŋ-ma wuo:

⁵ «Waaŋ baa *Sinyɔtaamba-i wuo:

Nieŋ, na nellentienɔŋo'i juɔŋ daayo na wulaa,
uu dii hõhɪnantienɔ.

U nyugãan tɛna kakũnyuŋ-na, baa kakũmbilon-na.»*

† 20:20 Sebede bepuɔŋ daaba-i ba gbɛ Sake baa Nsãa. Nieŋ 4.2. * 21:5 Sakari (Zacharie) 9.9. Nellentienɔ maŋ duɔ nyugũŋ kakũmuɔ-i-na ku pigãan wuo u hiiriye u fere.

⁶ Håalåbierj baa kã ku yaa nuo-i, ka bi da-ma ñaa Yesuñ waan-ma dumaa. ⁷ Baa jo baa kakũmuo-i baa u biloño-i. Banñ juo baa-ba, baa hiel ba jonjorbaa-ba-i haa ba honni-na aa Yesu wuo nyugũñ tẽna. ⁸ Nuomba manñ waa hiere, baa bi hiel ba baamba-i ta ba fara-bei hũmelle-na Yesu tuo wuo ba dõrõ. Banañ baa kar fielu ta ba jina. ⁹ Bamanñ naa waa u yaanga-na baa u huonju-na hiere, baa ta ba piye da gbagaga wuo:

«*Davidi hãayẽlño temma si dii!

Itierj uñ saañ umañ u jo, Diilo baa-yo!

Dõrwuonjo temma si dii!»[†]

¹⁰ Yesuñ kãa ka suur Yerusalemu-i-na, nelle-i hiere die sire yiera di gbeiniñ. Da ba cor kusuoñ-nu, nuomba ta ba yuu wuo: «Hai moloño-i?» ¹¹ Baa ta ba sie-ba wuo: «Yesu manñ Diilopõpuorbiloño yaa-i. U hilaa Nasareti, dii *Galile.»

Yesu duonya torogociraamba-i Diilodubuo-i-na

(Marke 11.15-19; Like 19.45-48; Nsãa 2.13-22)

¹² Yesuñ kãa *Yerusalemu-i-na, wuo kã ka suur *Diilodubuo-i-na a donya niisuorn-intaamba-i baa niisãanintaamba-i hiere hiel-ba. Aa naa kã ka tisñj gbeihortaamba taabalebaa-ba-i nanna, aa se bamanñ suorañ nõnsõr ba huriimba-i ba titienja-i nanna. ¹³ Uñ cie mafamma-i, wuo cira: «Ma nyegãañ Diilon-nelma-na wuo: «*Ba ka ta ba bl mi dũngu-i Diilojaaldũngu*»[‡], ma sñni nie namaa ce-ku cuo ba terienju?»

¹⁴ Yesuñ suuri Diilodubuo-i-na, yiriemba namba-i baa ciseduõbaa-ba namba kã u wulaa u ka sire-bei. ¹⁵ *Diilojigãntaamba yuntaamba-i baa *anjnamma pigãataambanñ daa uñ ceñ gber-weima-i, aa bisålmba manñ waa baa-yo ba ta ba piye gbagaga Diilodubuo-i-na, ku saa dõnu-bei. Bisålñj daaba taa ba piye wuo: «*Davidi hãayẽlño temma si dii.»

¹⁶ Diilojigãntaamba yuntaamba-i baa anjnamma pigãataañ baa ta ba piye baa Yesu-i wuo: «ñ nuo bisålmbañ wañ mamañ wei?»

Yesu wuo cira: «Mi nuo.» Aa naa cira: «Diilon-nelmanñ piye terienju manñ nuo-i wuo: «*ñ cie halle bisålmba-i baa tontobaa-ba tuõlnu nuõnei*»[§] namaa saa kalanñ terienju fangu-i dede wei?» ¹⁷ Uñ waanñ mafamma-i, wuo ta kã Betani aa naa yan-ba. U kaa co kusuoñ-nu'i.

Yesu cie yensãangu nanju kuol

(Marke 11.12-14,20-24)

¹⁸ Ku cuo kaala-i-na, Yesu wuo sire cucuuyungu-na tuo jo nellen-huonja-na, a ne da nyulmu waa-yuo. ¹⁹ U juo hi hõlma namma-i a da *yensãangu nanju-i hũmelle tũngu-na. Wuo pie kã ka da fiegbãngbãnlãndu. Wuo gbẽ yensãangu-i wuo: «Ma bålãa nyungo, nanñ ceraa ñ ji manñ bienja!» Terduõngu fangu-na, yensãangu pãñ kuol. ²⁰ Kuõ cu u *håalåbiemba hõmmu-i. Baa ta ba yuu-yo wuo: «Itie, ku cie ceñ hama-i aa yensãañ daaku kuol hõdõmma dumandẽ-i-na?»

²¹ Yesu wuo cira: «Yaañ mi wañ ninsoño-i baa-na: Da na saa ce na hõmmu-i mu hãi, aa haa na nanja-i mie, minñ cie kumanñ daaku-i na gbãa ce ku temma. Halle na gbãa gbẽ tãnuñ daaku-i wuo: «Juur ñ halañ bande-i-na ñ ka suur nuoraangu-na, ñ da ma bi cie. ²² Da na carã bñjkũngu bñjkũngu Diilonoñ wulaa, aa haa na nanja-i yuo, na ka da ku bñjkũngu-i.»

Hai hãa Yesu-i hũmelle-i u tuo ce u maacemma-i?

(Marke 11.27-33; Like 20.1-8)

²³ Yesuñ juo ji hi, wuo suur *Diilodubuo-i-na donñ tuo wañ Diilon-nelma-i baa nuomba-i. *Diilojigãntaamba yuntaamba-i baa nelle bñncuoñ baa pie yuu-yo wuo: «Niñ ceñ kumanñ daaku-i, hai moloño-i hãa-ni hũmelle-i ñ ta ñ ce-ku?»

²⁴ Yesu wuo cira: «Muõmi ka bi yuu-na baa nelma diei. Da na sie-mi, mi ka pigãañ-na umañ hãa-mi hũmelle-i. ²⁵ Hai moloño-i puõraa Nsãa jo ji tuo *batisenñ nuomba-i? Diilono'i puõraa-yo waa nelbiliemba'i puõraa-yo?» Baa donñ ta ba piye ba-naa nuo wuo: «Die cira Diilono'i puõraa-yo, u ka cira: «Nañ suyaa-ma dumaaño-na bige-i cie na saa hũu u nelma-i?», ²⁶ Die bi hõr-ma cira: «Nelbiliemba'i puõraa-yo», bamanñ dii bande-i-na hiere ba suyaa wuo Nsãa waa *Diilopõpuorbiloño, ba sie yan-ye.» ²⁷ Baa naa baa cira: «I saa suõ umañ puõraa-yo.»

Yesu wuo cira: «Muõmi sie bi pigãañ-na umañ hãa-mi hũmelle-i mi ta mi ce kumanñ daaku-i.»

Bepuõmba hãi maama

²⁸ Ku huonju-na Yesu wuo cira: «Niern, naacolho nanjo waa baa bepõmba hãi. Yiinju nanju-na, wuo ji gbẽ moloño-i wuo: «Sire ñ kã suonju-na.»

²⁹ «Naacombiloñ wuo: «Mi sie kã.» Aa ji jõguõñ aa ta kã.

³⁰ «Tuonñ wuo kã ka ce maaduõma baa hãaño-i. Hãañ wuo: «Baba, weima sí, mi ka kã.» Aa u saa ji kã.»

[†] 21:9 Gbeliemañ-nalãangu (Psaume) 118.25-26

[‡] 21:13 Isayi (Ésaie) 56.7

[§] 21:16 Gbeliemañ-nalãangu (Psaume)

³¹ Yesu wuɔ yuu-ba wuɔ: «Ba hāi-i-na, hai moloŋo-i nuɔ tuoŋo nuŋgu-i?»

Baa cira: «Dielā-wuoŋo yaa-i.»

Yesu wuɔ cira: «Mi wan ninsoŋo-i baa-na: *Nampohūutaamba-i baa saasorbaa-ba ka suur yaanga nei *Diiloŋ-nelle-na. ³² Na saa da, Nsāa juɔ ji pigān-na hūmeviile-i na yagar na saa hūu u nelma-i, ŋga nampohūutaamba-i baa saasorbaa-ba hūyāa-ma. Mafammaŋ fiɛ ce na da-ma, ku saa jaŋ-na na nanna na cilobabalaŋo-i aa hūu Nsāa nelma-i.»

*Suontienjo nano baa u maacembamba
(Marke 12.1-12; Like 20.9-19)*

³³ Ku huonŋu-na, Yesu wuɔ cira: «Yaŋ mi tiraa naŋ gbānalāanŋu nanŋu baa-na: Naacolŋo nano diyaa *eresɛ-suonŋu aa kalla-kuɔ. Uŋ kalaaya-kuɔ, u hiŋ fuonŋu ba da ba ta ba kāmāl eresɛ-i aa ce felge ba ta ba nyugūŋ ba niya suonŋu-i. Uŋ ciɛ mafamma-i, u bie maacenciraamba jina-kuɔ aa ta kā nelle.

³⁴ «Eresɛŋ juɔ hi karma, u puɔr u maacembamba siei maacenciraamba wulaa wuɔ ba ji hūu fuɔ yufelle-i ka hā-yo. ³⁵ Maacembambaŋ juɔ, maacenciraamba bel diiloŋo-i a muo unajo-i aa ko ba hāi-baamba-i. Ba naan unajo-i baa tāmpɛlɛŋa'i ko-yo. ³⁶ Suontienjo tiraa puɔr maacembamba namba. Bafamba maaraa dielā-baamba-i. Baŋ juɔ, maacenciraamba tiraa ce-ba ŋaa baŋ ciɛ dielā-baamba-i dumaa. ³⁷ Suontienjo naa u puɔr u bieŋo yaa wuɔ u jo u fere ba wulaa. U ta u ne wuɔ si bepohŋ duɔ jo, ba ka kāŋ-yo.

³⁸ «Baŋ juɔ'a ba ne da bepohŋo-i, ba piye baa ba-naa wuɔ: «Ciiluwuotienjo yaa juɔŋ daayo! Yaan i ko-yo aa ciilunŋu ce mie kūŋgu!» ³⁹ Ba siire ku yaa nuɔ-i a bel naacombiloŋo-i hel baa-yo suonŋu-na ka ko-yo.»

⁴⁰ Yesu wuɔ cira: «Namaa wulaa, suontien duɔ jo, u ka ce maacenciraanŋ daaba-i nie?»

⁴¹ Baa cira: «Kartaanŋ daaba-i! Duɔ jo, u ka ko-ba hiere aa hā banamba baa suonŋu-i. Bafamba ka ta ba hā-yo u yufelle-i ku huɔŋ-nu.»

⁴² Yesu wuɔ cira: «Na saa kalaŋ nel daama-i Diiloŋ-nelma-na wei? Ma nyegān wuɔ:

«Dumarāambaŋ ciinaana kpāŋkpara maŋ,

u yaa juɔ bella dūŋgu-i.

Itienjo yaa wuɔ ma ce dumaanjo-na.

Miɛ fuɔ ku ciɛ nerma i wulaa.»*

⁴³ «Ku'i ciɛ mi ta mi tūnu-nei mie: Ba ka hūu *Diiloŋ-nelle-i na wulaa a hā *nieraaamba maŋ nuɔŋ Diiloŋo nuŋgu-i baa-de. [⁴⁴ Ŋga miŋ waan kpāŋkpara maŋ maama-i, uman duɔ par diire naŋ u fere yuɔ, u ka kara u fere; duɔ bi par naŋ uman, u ka putienu kutienjo-i.]»

⁴⁵ Yesuŋ naan gbāneini maŋ daani-i, *Diilojigāntaamba yuntaamba-i baa *Fariŋɛbaa baa pāŋ suɔ wuɔ u gbɛ ba yaa-i. ⁴⁶ Baa ta ba taara ba bel-o. Ŋga nuɔmba naa suɔ wuɔ *Diilopuɔrbiloŋo, a ce dumaanjo-na Diilojigāntaamba yuntaamba-i baa Fariŋɛbaa-ba ta ba kāalā-bɛi.

22

Nellentienjo nano baa u jēnaamba

(Like 14.15-24)

¹ Yesu wuɔ cor baa u gbāneini-i wuɔ: ² «*Diiloŋ-nellentesinni dii ŋaa nellentienjo maŋ jāan cienjo duɔ hā u bieŋo aa bi nuɔmba bɔi. ³ Niiwuoniŋ-huonŋuŋ juɔ hi, u puɔr u maacembamba-i wuɔ ba ka wan baa nuɔmba jo. Maacembamba kā, nuɔmba ka yagar wuɔ ba sie jo. ⁴ Nellentienjo tiraa puɔr u maacembamba namba ba wulaa wuɔ: «Kāan na ka wan baa-ba wuɔ mei ciɛra mi hūyāa bɔi aa ko mi balyunni-i baa fombayaamba-i, keɛɛ ba jo, niwuoni bie ti.» ⁵ Popuɔrbiambaŋ kāa, nuɔmba saa ghuu suɔ dii wuɔ ba wan weima, ba bɔɔɔ hiere kā ba munjāmmu: Banamba kā sonniiŋ, banamba kā torŋuon-nu. ⁶ Banamba bir yan aa bel nellentienjo maacembamba-i muo-ba da dei aa ko-ba. ⁷ Nellentienjo huonŋ kaa pāŋ guɔla. Wuɔ ce u sorosibaa-ba kā ka ko kutaamba-i aa caa ba nelle-i.

⁸ «Uŋ ciɛ mafamma-i, wuɔ wan baa u maacembamba-i wuɔ: «Niiwuoni bie ti, ŋga miŋ ŋa naa bi bamaŋ, ni saa naa waa bafamba niini. ⁹ Kāan hūŋgbesenni-na, da na ka da nellɛŋo nellɛŋo, na ce u jo.» ¹⁰ Maacembamba taa ku yaa nuɔ-i kā hūŋgbesenni-na ka bi nelbabalaamba-i baa nelfafaamba-i hiere ji dii nellentienjo dūŋgu yu. ¹¹ Nellentienjo suur wuɔ u ka ne-ba, kā ka da naacolŋo nano diyaa jonŋorgbāŋgbālāŋo tɛna, a ne da ba hāa-ba jonŋorbaa ma yerren. ¹² Wuɔ yuu-yo wuɔ: «Mi jɛ, naŋ ciɛ nie suur bande-i baa jonŋorgbāŋgbālāŋo-i?» Naacolŋo saa da weima wan. ¹³ Nellentien wuɔ wan baa u maacembamba-i wuɔ: «Bilaanŋ naacolŋ daayo-i na vaa u nammu-i baa u gbeini-i aa na tɛtɛŋ-yo na nanna-yuɔ fuorenŋ dii kukulma-na. Duɔ tɛ dii terienŋu-na, kaalunŋu sie ghuu waa dei.» ¹⁴ Yesu wuɔ cira: «Na saa da, ba bie nuɔmba bɔi, ŋga baŋ fielaa bamaŋ ba saa ciinu.»

* 21:42 Gbelieman-nalāanŋu (Psaume) 118.22-23

Nampo saaya u pã hã jãmatigi-i wei?
(Marke 12.13-17; Like 20.20-26)

¹⁵ Yesuŋ piye dumaŋo-na, *Fariŋsebaa baa kã ka da ba-naa ban ka ce dumaa cure-yuɔ bel-o fuɔ fereŋ nuŋ-ãndaŋgu-na. ¹⁶ Ban juɔ nunu ba-naa tĩ, baa puɔr ba *hãalãbiemba-i u wulaa baa *Erodi baamba namba. Baa kã ka gbẽ-yo wuɔ: «Hãalãtie, i suyaa wuɔ ŋ warj ninŋoŋ yaa-i; ŋ gbu ŋ pigãan nuɔmba-i baa Diilonŋ-hũmelle yaa kelkel, ŋ sa kãalã neliŋo baa ŋ ninŋoŋ-i, ŋ sa bi ce cieluɔ.» ¹⁷ Aa naa yuu-yo wuɔ: «A saa baa miẽ hũmelle-i, ku saaya i tie pã nampo-i i hã *Orome ba *jãmatigi-i wei?»

¹⁸ Yesu wuɔ suɔ ba kusũŋ-maama-i; wuɔ cira: «Huhurmantaŋ namaa temma-i daana-i, na taara na cure muɔmei wei? ¹⁹ Nan pãŋ nampo-i baa warbienja man, hãa-min di diei mi ne.» Baa hã-yo warbelle nande. ²⁰⁻²¹ Wuɔ hũu-de ne aa naa yuu-ba wuɔ: «Ba ciẽ hai yunŋu-i warbel daade-na?»

Baa cira: «Ba ciẽ Orome ba jãmatigi yunŋu.»

Wuɔ yuu-ba wuɔ: «Ba nyegãan hai yerre-i die?»

Baa cira: «Ba nyegãan Orome ba jãmatigi yerre.»

Yesu wuɔ gbẽ-ba wuɔ: «Kumaŋ da ku waa jãmatigi kũŋgu-i, pãan-kun na hã jãmatigi-i baa-ku, aa kumaŋ da ku bi waa Diilonŋ-kũŋgu-i na bi pã-ku na hã Diilonŋo-i baa-ku.»

²² Nel daama cu ba hõmmu-i, baa naa baa ta aa naa yan-yo.

Kuomba siremmaŋ-kũŋgu-i
(Marke 12.18-27; Like 20.27-40)

²³ *Saduŋsebaa-ba wulaa kuomba siẽ sire. Yinduŋgu fanŋu-na, banamba piẽ Yesu-i a yuu-yo wuɔ: ²⁴ «Hãalãtie, *Moisi ciera wuɔ umaŋ duɔ saa da biloŋo baa u ciẽŋo-i aa ku, u hãanŋo saaya u biẽ ciẽŋo-i a hoŋ biloŋo hã kuloŋo-i.* ²⁵ A ne da i hõlma-na, naacombiemba namba waa niehã ba nyu wulaa. Mõlŋo sire jã ciẽŋo, u saa da biloŋo baa-yo aa ku. Umaŋ cuu-yo u biẽ ciẽŋo-i ²⁶ u saa da biloŋo baa-yo. Sielĩŋ-wuɔŋo-i maaduɔma. Ba ciẽ dumẽi ka ku gbuo hiere niehã-i-na molo saa ji da biloŋo baa ciẽŋ daayo-i. ²⁷ Ku huonŋu-na, ciẽ fuɔ fere u suɔ tuɔ nyaanu-bei. ²⁸ Ba hieroŋo-na, ban diyaa-yo ba ciẽŋo cor, kuon da ba ji sire yiŋgu man nuɔ-i, u ka ce hai wuɔŋo-i?»

²⁹ Yesu wuɔ cira: «Na piẽra! Na saa suɔ Diilonŋ-nelma-i, aa na saa bi suɔ u himma-i. ³⁰ Na saa da, kuon da ba ji sire, cadiile siẽ ji waa, ba ka waa ŋaa *dõrpoɔrɔrbiemba.» ³¹ Aa naa cira: «Kumaŋ ŋaa kuomba siremmaŋ-kũŋgu-i, na saa kalaŋ Diilonŋ-nelma-i wei? ³² U ciera wuɔ: «*Abiramu Diilonŋo yaa muɔŋo-i, *Isaki Diilonŋo yaa muɔŋo-i, *Yakõbu Diilonŋo yaa muɔŋo-i.† Ku pigãan wuɔ Diilonŋo-i ciẽlmantaŋ-wuɔŋo; bikuon-wuɔŋo sɩ.» ³³ Bamaŋ waa terienŋu-na nu nel daama-i maa gbuu suurnu-bei.

Nelma man dii yunŋu Diilonŋ-nelma-na
(Marke 12.28-34; Like 10.25-28)

³⁴ *Fariŋsebaa-ban juɔ nu-ma wuɔ Yesu piye yar *Saduŋsebaa-ba-i, baa ne ba-naa kã u wulaa ³⁵ da ba ka piye cure-yuɔ. *Anjĩnamma pigãatienŋo nanŋo waa ba hõlma-na, wuɔ biẽ ãndaŋgu-i wuɔ: ³⁶ «Hãalãtie, Diilonŋ un'a i tie wuɔ hũmienja man, hade-i yunŋu?»

³⁷ Yesu wuɔ cira: «*Ŋ saaya ŋ dõl Itienŋo-i Diilonŋo-i baa ŋ huonŋa-i hiere, baa ŋ kusũŋgu-i hiere, baa ŋ anjũguma-i hiere.*† ³⁸ Hũmelle fande yaa yunŋu aa tiraa maar ananja-i hiere. ³⁹ Hãalĩŋ-diele man nyaanu di-naa baa difande-i di yaa daade: *Ŋ saaya ŋ dõl ŋ nanolŋo-i ŋaa nin dõl ŋ fere dumaa.*§ ⁴⁰ *Moisi hũmienja-i hiere a yunŋu dii hũmienja daaya-i nuɔ-i a hã-i-na baa *Diilõpõrɔrbiemba nelma-i hiere.»

Koŋkortienŋo bige-i baa Davidi-i?
(Marke 12.35-37; Like 20.41-44)

⁴¹ *Fariŋsebaa-ban tigiŋ ba-naa dumaŋo-na, Yesu wuɔ yuu-ba wuɔ: ⁴² «Namaa na'a Diilonŋ un pã nuŋgu-i wuɔ u ka saan *Koŋkortienŋo man, u ka hoŋ dũŋ haku-i nuɔ-i?»

Baa cira: «*Davidi dũŋ-nu, u ka waa *Davidi hãayẽlŋo.»

⁴³ Yesu wuɔ cira: «A ma ce niẽ *Diilonŋ-Yalle ce Davidi bi-yo u Tienŋo? Ma sɩ Davidi fuɔ fere ciera wuɔ:

⁴⁴ *Itienŋo gbɛ mi Tienŋo-i wuɔ:*

«Jo ŋ ji tẽna mi caan-nu

aa ŋ yan mi mal ŋ bigãarãamba-i hã ŋ ce ŋ bãanŋu-i bei.»*

* 22:24 Anjĩnamma tiyemman-sebe (Deutéronome) 25.5-6 † 22:32 Helman-sebe (Exode) 3.6 ‡ 22:37 Anjĩnamma tiyemman-sebe (Deutéronome) 6.5 § 22:39 Buolman-sebe (Lévitique) 19.18 * 22:44 Gbelieman-nalãanŋu 110.1

⁴⁵ Diilonj unj pãa nunju-i aa saanj Konjortienjo manj, Davidi fuo fere duo tuo bi-yo u Tienjo, u ce nie aa ce u hãayeljo yonj?» ⁴⁶ Unj piye dumaajo-na, molo saa da nelma duo sie-yo. A bal dii yijngu fanju-na, ba saa ji tiraa da holle yuu-yo baa nelma.

23

Baa na suur anjnamma pigãataamba kuucejgu-na
(Marke 12.38-39; Like 11.43,46; 20.45-46)

¹ Ku huonjgu-na, Yesu wuo waj baa nuomba-i baa u *haalabiemba-i wuo: ² «*Moisinj'a i tie wuo humienja manj, *anjnamma pigãataamba-i baa *Farislebaa-ba yaa saaya ba ta ba pigãanj nuomba-i a wuosaanjgu-i. ³ A ce dumaajo-na, da ba waj mananj baa-na, na ce-ma; nga baa na suur bafamba kuucejgu-na. Banj waj mananj ba sa ce-ma. ⁴ Da ba ce ba haa conjgorni-i hã nuomba ta ba kpekpelle aa yagar wuo ba sie kãyã-bei ba migãanj tũu. ⁵ Ba ce ba weima-i hiere ba taara yerre baa-ma. Na saa da, bafamba kuolbaa-ba* maar banamba baamba-i. Aa banj nanj kompammu manj, bafamba muumu comienja dii pãmpãr banamba waanja-na. ⁶ Da ba kã kãlle manj nuo-i, siso *Diilonelhaalãdũngu manj nuo-i, ba taara ba tãna yanj-na. ⁷ Aa da ba waa nuomba-na, ba taara ba ta ba pie ba jaal-ba aa ta ba bi-ba hãalãtaamba. ⁸ Jande, namaajo-i, baa na yanj ba ta ba bi-na hãalãtaanj namaa. Namei baaduonj namaa aa na hãalãtienjo dii u diei yonj. ⁹ Mi baa da na bie molonjo hãema-na wuo na to. Na To dii u diei yonj, u yaa doro-i-na. ¹⁰ Na baa bi ce ba ta ba bi-na yuntaanj namaa. Na yuntienjo dii u diei yonj, u yaa *Kirsã-i. ¹¹ Umanj na yunju-na, u saaya u ce u fere na maacembilonjo. ¹² Na saa da, umanj duo tuo teten u fere, ba ka hiire-yuo, nga umanj duo tuo hiire u fere, ba ka teten-yo.»

Sũlma haraa huhurmantaamba-na
(Marke 12.40; Like 11.39-52; 20.45-47)

¹³ Yesunj waanj mafamma-i wuo cira: «*Anjnamma pigãataanj namaajo-i baa *Farislebaa namaajo-i, huhurmantaanj namaa; sũlma haraa-nei! Na suu *Diilonj-nelle humelle-i, namaa fere-i na sie suur, bamanj taaraayanj da ba suur na suu-de bei.

[¹⁴ «Anjnamma pigãataanj namaajo-i baa Farislebaa namaajo-i, huhurmantaanj namaa; sũlma haraa-nei! Da na ce na bel diilonjo-i a hũu bikulcaamba nagãnj-miini-i a wuoni, aa da na'a na cãrã Diilonjo-i, na cãrã-yuo da agaga wuo ba cira namaa faa. Kumanj ka haa-nei, ku ka balanj cor.]

¹⁵ «Anjnamma pigãataanj namaajo-i baa Farislebaa namaajo-i, huhurmantaanj namaa; sũlma haraa-nei! Da na ce na wuora gbuo terni-i hiere a taara nuomba-i dii-ba na humelle-na. Nga umanj duo gbãnj suur tũ, na bir-o na birma a ce u bir balanj yanj namaa fere-i titirre.

¹⁶ «Namaa yirii aa bi cira na pigãanj banamba humelle. Sũlma haraa-nei! Na gbãle-ku dumaa wuo molonj duo pã nunju aa bi *Diilodubuo yerre-i, duo fie'a u saa ji gbãa ce-ma, weima sl. Nga umanj duo cira: «Mu baa sene manj Diilodubuo-i-na mi ka ce daama-i.» Da ku fie balanj nie nie, u saaya u ce-ma. ¹⁷ Mimiãl namaa temma-i daana-i! Na yunni kuu aa yanj-na. Diilodubuo-i baa sene-i haku-i boyyaa haku-i nuo-i? Sene unj yerj Diilodubuo-i-na ku'i saa ce-yo Diilonj-wuonjo wei?

¹⁸ «Da na bi ce na ta na piye wuo molonj duo pã nunju aa bi mumbuolmunj-terienju yerre-i, duo fie'a u saa ji gbãa ce-ma, weima sl, nga umanj duo cira: «Mu baa tãmmaj-kũngu manj mumbuolmunj-terienju doro-i-na mi ka ce daama-i», da ku fie gbãnj nie nie, u saaya u ce-ma. ¹⁹ Mimiãl namaa temma-i daana-i! Na yunni kuu aa yanj-na. Mumbuolmunj-terienju-i baa tãmmaj-kũngu-i haku-i boyyaa haku-i nuo-i? Tãmmaj-kũngunj yerj mumbuolmunj-terienju doro-i-na, ku'i saa ce-ku Diilonj-kũngu wei?

²⁰ «Umanj duo pã nunju aa bi mumbuolmunj-terienju yerre-i, kuu dii ñaa u bie baa nimanj dii ku doro-i-na hiere. ²¹ Umanj duo pã nunju aa bi Diilodubuo yerre-i, kuu dii ñaa u bie baa ku tienjo-i hiere. ²² Umanj duo pã nunju aa hiel u niele doro-i-na, kuu dii ñaa kutienjo bie Diilonjo yerre-i baa u muntãenammu-i hiere.

²³ «Anjnamma pigãataanj namaajo-i baa Farislebaa namaajo-i, huhurmantaanj namaa; sũlma haraa-nei! Da na ce na dii Diilonjo *yufelle-i ka cor baa niifielu-i du sũnni-na hiere, a ne da kumanj yungu *anjnamma-na na sa ce-ku: Na sa ce kumanj vii, na sie bi tiraa ce kumanj faa, na sa wuo Diilonj-humelle-i. Naa naa saaya na yu nyolma baa ma yaa igãna aa suõ haa manamma-i ma doro. ²⁴ Namaa yirii aa bi cira na pigãanj banamba humelle. Da na ce na sejj humma-i wuo na sa taara na nyonj baa kilekilebaa, a ne da nanj nyonj baa nimanj ni saa baa nyogõmebaa-ba-i.

* 23:5 *Yufubaa-ba taa ba ce Diilonj-nelma-i ba pũu kuolbaa baa-ma. Da ba'a ba jaal Diilonjo-i ba bie kuolbaa-ba famba-i a vaa-ba: unajo ba napuonj-na, unajo ba yaadamma-na. Ba ce mafamma-i wuo Diilonj unj hãa-ba *anjnamma manj, ma maama baa karaanu-bei.

²⁵ «Äñjnamma pigäataañ namaaño-i baa Farisëbaa namaaño-i, huhurmantaañ namaa; sülma haraa-nei! Naa dii ñaa nelieñjo mañ saaraa kalni honni-i aa yañ ni hõmmu yu baa duganni. Da na ce na migäañ na kũma yaa da welewele aa yañ na hõmmu yu baa cuosinni baa nenemuñgu. ²⁶Mimiël namaa temma-i daana-! Na yunni kuu aa yañ-na. Saaraañ kalni hõmmu yaa igëna, na ka da ni honni bi kuõñ.

²⁷ «Äñjnamma pigäataañ namaaño-i baa Farisëbaa namaaño-i, huhurmantaañ namaa; sülma haraa-nei! Naa dii ñaa cñcuõña mañ bañ puu-ya baa pilammu a ta a ne da fafamma, a ne da a hõmmu yuu baa kokonni baa huläbalaanñgu. ²⁸Ku yaa ñaa namaa kũngu-i. Nuõñ da ba da-na, ba cira: «Bamañ wuõyaañ Diilon-ñümelle-i fafamma ba yaa daaba-i.» A ne da na hõmmu yuu baa huhurma baa balaanñgu.

²⁹ «Äñjnamma pigäataañ namaaño-i baa Farisëbaa namaaño-i, huhurmantaañ namaa; sülma haraa-nei! Na siire ta na ma *Diilopõpuõrbiemba cñcuõña-i aa ta na tuõlnu bamañ siire wuõ Diilon-ñümelle-i fafamma aa ku ba waanja-i ³⁰aa ta na piiye wuõ: «Kuõ ii naa waa i bñcuõmba bãanñgu-na, ii naa saa cu ba huon-ñu Diilopõpuõrbiemba komma-na.» ³¹Terieñgu fanñgu-na, na pigäañ wuõ bamañ kuõ Diilopõpuõrbiemba-i namaa bñcuõmba. ³²Ku faa! Gbãañ na cor baa na bñcuõmba maacemma-i na ka bäl-ma. ³³Nelbabalaanñ namaa temma-i daana-! Diilonjo ce nie aa u sie ka caa namaa? ³⁴Nieñ, mi ka saañ Diilopõpuõrbiemba hã-na, baa nelnuraãmba a naara añjnamma pigäataamba namba. Da ba kã, na ka ko banamba bei, aa gbu banamba ðennij aa muo banamba na *Diilonelhaälädünni-na. Na ka nyaa ba huon-ñu nileiña-na hiere ce-ba kpãncõlgü. ³⁵Terieñgu fanñgu-na, bañ fieñ bamañ ko-ba hiere a doñ Abel-na a ji hi Barasi bieñjo-i Sakari-i, nañ kuõ umañ mumbuolmuñ-terieñgu halma-na baa Diilodubuo-i, Diilonjo ka haa-ma hã namei baama hiere. ³⁶Yaañ mi wañ ninsoñjo-i baa-na: Diilonjo ka haa nuõñ daaba kuliñgu maama-i hiere hã fieñ ku nuõñ namei baa-ma.»

*Yesu kũma sieñ baa Yerusalemutaamba-i
(Like 13.34-35)*

³⁷ Ku huonñgu-na, Yesu wuõ cira: «E Yerusalemutaanñ namaa! Namei kuõñ *Diilopõpuõrbiemba-i. Diilonjo duõ saañ umañ hã-na, na bel diilonjo-i nañ kutieñjo-i baa tämpëleiña ko-yo. Mei cie ji gbë; mi na'a mi tigiin-na ñaa kũnanañ uñ tigiin u biemba-i dumaa aa pül-bei. Nga na saa hü-ma. ³⁸Kuñ hii terieñgu mañ fieñie-i-na, Diilonjo ka yañ na nelle-i hã-na. ³⁹Aa mi tũnu-nei, da na saa ji ta na cira: «*Tieñ uñ saañ umañ u jo, Diilo baa-yo*»† na sie tiraa da mi yufelle.»

24

*Mamañ ka da nelbiliemba-i aa miwaanjo suõ duõ tñ
(Marke 13.1-13; Like 21.5-19)*

¹ Yesuñ juõ hel *Diilodubuo-i-na tuõ ta, u *hãalãbiemba kã u wulaa ka ta ba piiye baa-yo wuõ u ne Diilodubuo-i keere u mamma faa. ²Yesu wuõ cira: «Yaañ mi wañ ninsoñjo-i baa-na: Nañ daa dũñgu mañ daaku-i, yĩñgu dii baa yĩñgu ku ka fara hiere hẽma-na!»

³ Uñ kaa hi *Olivie-tibinni tänuñgu-i, wuõ tẽna. U hãalãbiemba pie kã u wulaa ba kula, a ka yuu-yo wuõ: «Itie, niñ waan nelma mañ daama-i, ma ka ce yaku-i? Aa i ka ce nie suõ ñ jommañ-huõñgu-i baa miwaanjo tĩmmañ-huõñgu-i?»

⁴ Yesu wuõ cira: «Baa na yañ molonjo ji pira-nei. ⁵Nuõmba bõi ka jo ji bie mi yerre-i ce-de ba diele. Uman duõ jo, u ka cira Diilon uñ saañ *Konkortieñjo mañ, u yaa ufaño-i. Ba ka pira nuõmba bõi. ⁶Na ka da berru ce terni-na hiere. Nga da na ji ta na da-ma, baa na tie holle, mafamma saaya ma ce, nga miwaanjo tĩmma'i sie pãñ waa huõñgu fanñgu-na. ⁷Nuõmba kaa ta ba gãñ siyaabaa siyaabaa, baa nileiña nileiña. Nyulmu kaa ta mu suur aa hẽma kaa ta ma sagalla terni nanni-na. ⁸Nifanni-i daani-i hiere hãano. Ku domma'i dumaanjo-na.

⁹ «Ba kaa bel-na ce-na sũlma aa ko-na. Ba ka bigãañ-na nileiña-na hiere mei maama-na. ¹⁰Huõñgu fanñgu-na, nuõmba bõi kaa nanna Diilon-ñümelle-i. Ba kaa hel ba-naa honnij aa bigãañ ba-naa. ¹¹Nuõmba bõi ka jo ji ta ba taal nuõmba-i wuõ bafamba *Diilopõpuõrbiemba. Ba ka pira nuõmba bõi. ¹²Ambabala kaa ta yaannga nuõmba-na a ce ba bõi sie tiraa ta ba ce nelnyulmu-i. ¹³Nga umañ duõ nyaar ka hi ku bälma-i, kutieñjo ka kor. ¹⁴*Diilon-bãanñgu *Neldodõlma ka wuõra wañ terni-na hiere nuõmba-i nileiña-na hiere ba suõ-ma aa fieñie-i-na miwaanjo tĩmma suõ da ma hi.»

(Marke 13.14-23; Like 21.20-24)

¹⁵ «Nuõni mañ da ñ kalañ terieñ daaku-i, ñ gbãñ kpelle ñ suõ ku yunñgu-i. Diilon uñ puõraa Daniel wañ Terbiënatieñjo mañ maama-i,* da na ji da u juõ ji tẽna *Diilodubuo-i-na, ¹⁶bamañ da ba waa *Yude-i-na, ba ta ba gbar ba kã tännij. ¹⁷Uman duõ ji waa u dũñgu

† 23:39 Gbeliemañ-nalãanñgu (Psaume) 118.26

* 24:15 Daniel (Daniel) 9.27; 11.31; 12.11

dɔrɔ-i-na, u hiire u tuɔ gbar, u baa cira u suur bie bɪŋkɪŋgu. ¹⁸ Umanɔ duɔ ji waa suonɔ-nu, u baa cira u jo cɪŋ-nu ji bie waanɔ-jongoruo.

¹⁹ «Kusɪntaamba-i baa biantaamba-i sɪlma haraa-bei yinni fanni-na. ²⁰ Taa na cɔrɔ Diilonɔ-i ku baa ji ce waanɔ-huonɔgu aa ku baa ji waa *yɪfɪnanɔgu. ²¹ Diilonɔ unɔ jɪna miwaanɔ-i ji hi baa nyunɔ, yaahuolo manɔ temma-i saa da nelbilibiamba-i, u i ka da-ba yinni fanni-na. Aa yaahuolo daayo temma sa ji tiraa da-ba dede. ²² Kuɔ Diilonɔ saa naa hiel kuanɔgu yɪn daani-na, molo naa saa kor. Nga u yufellenɔ hilaa bamanɔ nuɔ-i, u ka ne ba yaa-i aa parra yɪn daani-i.

²³⁻²⁴ «Coikartaamba ka ta ba jo. Umanɔ duɔ jo, u ka cira Diilonɔ unɔ saanɔ *Konɔkortienɔ manɔ, u yaa ufanɔ-i. Bananɔ ba'a bafamba *Diilonɔpɔurbiemba. Ba ka ce nelma bɔi baa himma bɔi da ba gbɔnɔ pira halle Diilonɔ yufellenɔ hilaa bamanɔ nuɔ-i. A ce dumaanɔ-na, umanɔ duɔ ji gbɛ-na wuɔ Diilonɔ unɔ saanɔ Konɔkortienɔ manɔ, uu dii bande, sisɔ uu dii daalei, baa na hɪu-ma; u taal-na. ²⁵ Muɔ fuɔ, mɛi gbuaɔya-nei jɪna.

²⁶ «Terienɔgu fanɔgu-na, molonɔ duɔ ji gbɛ-na wuɔ: «*Kirsɔ juɔ; uu dii hienɔgu-na», baa na kɔ; u taal-na. Da ba bi gbɛ-na wuɔ: «Nienɔ, uu dii fuo bande», ba taal-na; baa na hɪu-ma. ²⁷ Diilonɔ unɔ nyiesɪnɔ dumaa nuɔmba da-yo a donɔ bɔpagunɔgu-na ka jɪnɔ bɔsuurunɔgu-na, *Molonɔ-Bienɔ duɔ jo, ba ka da-yo dumɛi. ²⁸ Bɪŋkɪkuliɪnɔ da ku waa kusuonɔ-nu, kpaalbaa-ba tigiɪnɔ kusuonɔ-nu'i.»

(Marke 13.24-31; Like 21.25-33)

²⁹ «Yaahuolo daa duɔ tuɔ bɔl, bɔanɔgu ka bir cure, cɛinɔ ka ce da blntuu. Mɔɛnɔ ka par diire, aa bɪmbɪnni manɔ dii dɔrɔ-i-na hiere ni ka hel ni fonni-na.† ³⁰ Huonɔgu fanɔgu'i nuɔ-i *Molonɔ-Bienɔ dɔnyuɔ ka carra dɔrɔ-i-na. Duɔ carra, nuɔmba-i hiere hɪema-na ba ka haa ba nammu-i ba yunnɪnɔ ta ba gbu ba kaal. Da ba'a ba ne, ba ka da u hiire u jo baa duherru. Ba ka da u yuntesɪnni-i baa u bɔbɔima-i. ³¹ Huonɔgu fanɔgu-na, na ka da ba buu yerre manɔ bɔmbɔale diele-i. Da ba bu-de terienɔgu manɔ nuɔ-i, u ka ce u *dɔrɔpɔurbiemba wuɔra terni-na hiere a tigiɪnɔ u yufellenɔ hilaa bamanɔ nuɔ-i ba waa terduonɔ-nu.

³² «Na saa da *yensɔanɔgu-i wei? Da na ji da ku caa fielu-i huonɔgu manɔ nuɔ-i, na bi suɔ kerre ifelle hii tɪ. ³³ Kuuduonɔgu yaa-i, da na bi ji da mamanɔ daama duonɔ ta ma ce huonɔgu manɔ nuɔ-i, na saaya na suɔ wuɔ Molonɔ-Bienɔ jomma piyaa. ³⁴ Yaanɔ mi wanɔ ninsonɔ-i baa-na: Nel daama ka ce hi fiefie ku nuɔmba namba aa ba suɔ ku. ³⁵ Dɔrɔ-i baa hɪema-i ni ka gbuo, nɔga mɛi nelma sa ji gbuo dede.»

(Marke 13.32-37; Like 17.26-30,34-36)

³⁶ «Ŋga kumanɔ nɔaa yɪnɔgu fanɔgu fere-i, baa huonɔgu-i, molo sa suɔ-ku. Halle *dɔrɔpɔurbiemba famba fere-i dɔrɔ-i-na baa Bepolnɔ fuɔ fere-i ba sa suɔ-ku. U To yaa suyaanɔ-kunɔ u diei yonɔ. ³⁷ Kumanɔ cie *Nowe bɔanɔgu-na, *Molonɔ-Bienɔ duɔ u bir jo, ku temma ka ce. ³⁸ Nowe bɔanɔgu-na, aa diilobuɔ suɔ duɔ dɔa, nuɔmba naa gonya niwuoni baa kolma baa cejɔlle a ji hi yɪnɔgu manɔ Nowenɔ suurii begubuɔ-i-na. ³⁹ Ba saa suɔ wuɔ weima jo dii. Ba juɔ'a ba ne da diilopepetienɔ nanɔ-i duonɔ tuɔ dɔa. Hɪmma wuɔ-ba hiere kpɛmmu!‡ Molonɔ-Bienɔ duɔ ji'a u jo, ku ka tugol nuɔmba-i dumɛi. ⁴⁰ Nuɔmba hɔi gbɔa waa ta ba guona, ba bie u diei ta, aa yanɔ unanɔ-i. ⁴¹ Caamba hɔi gbɔa waa ta ba soronɔ, ba bie u diei ta, aa yanɔ unanɔ-i. ⁴² Terienɔgu fanɔgu-na, baa na gonya duɔfɪmmu, na saa suɔ na Tienɔ jommanɔ-yɪnɔgu-i. ⁴³ Na saa da, da nɔ suɔ cuoyuo unɔ ka suur-nie huonɔgu manɔ nuɔ-i isuonɔgu-na, nɔ ka tɛna cie-yo, nɔ sie yanɔ u ji kanu nɔ dɪnɔgu-i. ⁴⁴ Terienɔgu fanɔgu-na, na saaya na tigiɪnɔ na fere. Nanɔ'a na saa tɛna baa-ma wuɔ Molonɔ-Bienɔ ka jo huonɔgu manɔ nuɔ-i, u bi jo huonɔgu fanɔgu'i nuɔ-i.»

Maacembiemba hɔi maama

(Like 12.41-48)

⁴⁵ «Da nɔ nu wuɔ maacembilonɔ manɔ vii aa tuɔ cɛ, u yaa umanɔ u yuntienɔ kɔa nelle aa haayo u namaacembiemba namba yunɔ-nu u tuɔ hɔ-ba niwuoni-i fafamma. ⁴⁶ U yuntienɔ duɔ ka bir jo ji da u cie u maacemma-i fafamma, fuɔ yunɔgu dɔlaa. ⁴⁷ Mi wanɔ ninsonɔ-i baa-na: Yuntienɔ ka haa-yo u nagɔnɔ-niini yunɔ-nu hiere. ⁴⁸ Nga da ku waa maacembilobabalanɔ, u ka tuɔ jɔguonɔ wuɔ u yuntienɔ sie jo fiefie, ⁴⁹ aa donɔ tuɔ muo u nabaamba-i, aa tɛ tuɔ wuɔ aa tuɔ wuɔra u nyonɔ kolma baa konyɔrɔamba. ⁵⁰ Unɔ'a u saa tɛna baa yɪnɔgu manɔ maama-i, baa huonɔgu manɔ maama-i, u yuntienɔ jo huonɔgu fanɔgu'i nuɔ-i. ⁵¹ Duɔ jo ji da-yo dumaanɔ-na, banɔ ka haa kumanɔ huhurmantaamba-na, u ka haa ku yaa yuɔ. Kaalunɔgu sie gbuu waa dei.»

25

Nyonɔyuriimba nanɔ maama

† 24:29 Nicnɔ Isayi sebe-i-na (Ésaïe) 13.10 baa 34.4.

‡ 24:39 Miwaanɔ jɪnmaanɔ-sebe (Genèse) 6-7

¹ Ku huonju-na, Yesu wuo nan gbānalāan daaku-i baa-ba wuo: «*Diilon-nelle suurman-kūngu ka waa ŋaa biemba cīncieluo nan kūngu: Ba siire isuonju nanju-na a bie ba fitmbaa-ba-i wuo ba ka jārā dōrbieŋo. ² Ba hōlma-na, ba ndii cē aa ba ndii baamba namba sa cē. ³ Baman sa cāan ba biyaa ba fitmbaa-ba-i aa ba saa bie namma bel ba nan-na. ⁴ Baman cāan, bafamba bie ba baamba-i aa bie namma bel ba nan-na wuo ba sa suō weiman maa-na. ⁵ Ban kaa, dōrbieŋo jomma ka ce panna, ba kor duōfūn hiere.

⁶ «Isuohollen juō hi, ba nu molo piye da gbagaga wuo: «Dōrbieŋo'i juōn daayo! Hilaan na jārā-yuō!» ⁷ Ba sire ku yaa nuō-i ba hieroŋo-i, ta ba migāan ba fitmbaa-ba-i. ⁸ Baman saa bie namma-i, ba ta ba piye baa baman biyaa wuo: «I namma tē, i fitmbaa-ba ce da ba dīn; na sa hā-ye manamma wēi?» ⁹ Baman biyaa namma-i ba cira: «Mie in biyaa manan, ma sie gbē i calnu-mēi. Kuman bōyaa, kāan na ka sāa manamma na jo.» ¹⁰ Ba sire ku yaa nuō-i da ba ka sāa. Ban taa, dōrbieŋo jo. Ba ndii baamba suur baa-yo källen-dūngu-na aa ba gbonu-kuo. ¹¹ Daaban kaa jo, ba jo ji ta ba muo dūngu-i wuo ba hīl-ku ba suur. ¹² Dōrbieŋo gbē-ba wuo: «Mi sa suō namaŋo-i, mi sie fuo-ma nēi!»

¹³ Yesu wuo miel gbē u *hāalābiemba-i wuo: «Terienju fanju-na, baa na gonya duōfūmmu. Na sa suō *Molon-Bieŋo jomman-yiingu ka feŋ bī u jomman-huonju.»

*Ba sa biera japūngu hēn-nu gbāngbān
(Like 19.11-27)*

¹⁴ «*Diilon-nelle kūngu ka waa ŋaa naacolŋo man wuo u kā nelle aa bī u maacembiemba-i a ji hā-ba u gbein-a-i. ¹⁵ U hāa unajo-i tāmabaa-ba* ndii, aa hā unajo-i ba hāi, aa hā sielin-wuonjo-i u diei. U nie ba fōngōbaa-ban hii ba ce manan aa hā-ba saanu baa ku yaa-i, aa ta. ¹⁶ Uman daa tāmabaa-ba ndii-i, u pān kā ka donj tuo bibirre u nanja baa u waŋa-i ji da u gbeinyuŋo temma. ¹⁷ Uman daa tāmabaa-ba hāi maaduama; fuō-i a bi ji da u gbeinyuŋo temma. ¹⁸ Uman daa u diei u bir yan aa kā ka hīn fuonju fuo u wuonjo-i.

¹⁹ «Ba yuntien unj taa dumaŋo-na, u kaa vaaya. Un juō jo, u bī-ba ji tuo yuu-ba. ²⁰ Un ŋa naa hā uman tāmabaa-ba ndii-i, u pie pigāan-yo tāmabaa-ba ndii daayo-i aa cira: «Yuntie, nin ŋa naa hā-mi tāmabaa-ba ndii man, mi tiraa da ba temma naara-bei; ba yaa daaba.»

²¹ «U yuntieno gbē-yo wuo: «Ku faa, maacembiloviiyon nuō. Nin suyaa cekūō kūngu belma, mi ka hā-ni bāmbāale kūngu. Jo ŋ ji ta ŋ ce ŋ bāanju-i baa-mi.»

²² «Un ŋa naa hā uman tāmabaa-ba hāi, u pie aa cira: «Yuntie, nin ŋa naa hā-mi tāmabaa-ba hāi man, mi daa ba hāi nanjo naara-bei, ba yaa daaba.»

²³ «U yuntieno gbē-yo wuo: «Ku faa, maacembiloviiyon nuō. Nin suyaa cekūō kūngu belma, mi ka hā-ni bāmbāale kūngu. Jo ŋ ji ta ŋ ce ŋ bāanju-i baa-mi.»

²⁴ «Un ŋa naa hā uman u diei, u pie aa cira: «Yuntie, mi suyaa mie nan kūngu dii kpelle, nuō da ŋ saa kū suonju man, ŋ kar kufanju dīmma yaa-i; da ŋ saa duu dīmma man, ŋ kar ma yaa-i. ²⁵ Mēi kāalāayā aa kā ka hīn fuonju fuo ŋ gbein-a-i, a yaa daaya.»

²⁶ «U yuntieno gbē-yo wuo: «Maacembilobalan nuō nan temma-i daani-i, yentien nuōni man daani-i, nii naa suō wuo da mi saa kū suonju man, mi kar kufanju dīmma yaa-i; aa da mi saa duu dīmma man, mi kar ma yaa-i, ²⁷ bige-i cie ŋ saa kā ka jīna mi gbein-a-i gbeindūn-nu? Mīn juō dē-i-na mii naa saa jo ji da a huonaana mi hūu-ya wēi?» ²⁸ Aa naa cira: «Hūyāan tāma man u wulaa na hā uman daa tāmabaa cīncieluo-i baa-yo! ²⁹ Uman duō da, kunanju ka naara u kūngu-i a ce ku yure baa-yo, ŋga uman duō saa da, cēlle kūngu man dii baa-yo, ku hūu. ³⁰ Aa maacembielonjo fanjo-i daayo-i, u sie bi gbāa cii muonu canja, hielaan-yon fuoren dii kukulma-na. Duō tē dii terienju-na, kaalunju sie gbuu waa dēi.»

Da ŋ duu kuman, ŋ ji kar ku yaa-i

³¹ Yesun waan mafamma-i, wuo cira: «*Molon-Bieŋ duō ji jo u fōngōtesinnin-jomma-i baa *darpopuorbiemba-i u ka tēna u fōngōtesinni-na. ³² Nuōmba-i nilein-a hiere ba ka tigiin u yaanja-na u fiel nelfafaamba-i hiel-ba nelbabalaamba-na ŋaa āncīnan unj fiel tūlmba-i dumaa hiel-ba yermba-na ³³ a jīna tūlmba-i u nadien-na aa yermba-i u nanyuon-nu.

³⁴ «Baman da ba ji waa u nadienja-na ba yaa nelfafaamba-i; u ka gbē-ba wuo: «Juon, mi To cie baa namaŋo-i. *Diilon-nelle migāan dii miwaanjo jīnman-huonju ta di cie-na, juon na ji ta na ce na bāanju-i die. ³⁵ Na saa da, nyulmu taa mu ko muo, na hā-mi niuwuoni mi wuo. Hūnkuōsinni waa-mie, na hā-mi hūmma mi nyon. Mi kaa na wulaa, na hūu-ma mi har-nēi. ³⁶ Mi waa bebelle, na hā-mi nyarkpātāni mi cinnu mi kūōma-i. Mi taa mi jan, na kā ka ne-mi. Mi waa kaso-i-na, na kā ka jaal-mi.»

³⁷ «Duō wan mafamma-i, nelfafaamba ka bir yuu-yo wuo: «Itie, i daa-ni nyulmu-na yaku-i aa i hā ŋ wuo? Yiin haku-i nuō-i hūnkuōsinni waa-nie aa i hā-ni hūmma-i ŋ nyon? ³⁸ Yiin haku-i ŋ juō i wulaa i hūu-ma ŋ har-yie? Aa yiin haku-i i daa-ni bebelle i hā-ni

* 25:15 Bafamba tāma diei gbāa pā gonjuonajo-i bien cīncieluo baa a ndii.

nyarkpātānni-i η cinnu η kūōma-i? ³⁹ N taa η jan yaku-i aa η waa kaso-i-na yaku-i i kā ka ne-ni?»

⁴⁰ «U ka gbē-ba wuo: «Yaaj mi wan ninsono-i baa-na: Nan taa na ce-ma na hā mi baamba-i baa ba hāasimma-i, kuu dii ŋaa na taa na ce-ma na hā muamei.»

⁴¹ «Ku huongu-na, u ka bir wan baa baman dii u nanyuɔŋgu-na wuo: «Halaaj mi caaj-nu, Diiloŋo gāaj baa namaa fuo! Dāngboguɔŋgu man diyaa ta ku cie *Sitāni-i baa u popuɔrbiemba-i, taa na kā ku yaa nuɔ-i! ⁴² Na saa da, nyulmu taa mu ko-muo, na saa hā-mi niwuoni mi wuo. Hūŋkuɔsŋni waa-mie, na saa hā-mi hūmma mi nyɔŋ. ⁴³ Mi kāa na wulaa, na saa hū-ma mi har-ŋei. Mi waa bebelle, na saa hā-mi nyarkpātānni mi cinnu mi kūōma-i. Mi taa mi jan, na saa kā ka ne-mi. Mi waa kaso-i-na, na saa kā ka jaal-mi.»

⁴⁴ «Duɔ wan mafamma-i, ba ka cira: «Itie, i daa nyulmu taa mu ko-ni yaku-i aa i yagar wuo i sie hā η wuo? Yiin haku-i nuɔ-i hūŋkuɔsŋni-i waa-nie aa i balaj-ni hūmma-i? Yiin haku-i nuɔ-i η juɔ i wulaa aa i saa hū-ma η har-yie? Aa yiin haku-i nuɔ-i i daa-ni bebelle i saa hā-ni nyarkpātānni-i η cinnu η kūōma-i? N taa η jan yaku-i aa η waa kaso-i-na yaku-i aa i saa kā ka ne-ni?»

⁴⁵ «U ka gbē-ba wuo: «Yaaj mi wan ninsono-i baa-na: Nan ŋa naa ta na yagar ma cemma da na hā mi baamba-i baa ba hāasimma-i, kuu dii ŋaa na taa na yagar da na ce-ma hā muamei.» ⁴⁶ Terienju fanju-na, bafamba ka ta ba kā dāamun-nellen aa nelfafaamba ta ba kā Diiloŋ-nellen.»

26

Ba saa Yesu belman-maama-i

(Marke 14.1-2; Like 22.1-2; Nsaa 11.47-53)

¹ Yesuŋ juɔ wan nel daama-i hiere ti, wuo wan baa u *hāalābiemba-i wuo: ² «Ma sī na suyaa wuo yinni hāi tyaā aa *korsŋni tmmaj-ponsaanju da ku hi ke? Da ku hi, ba ka bel *Moloŋ-Bieŋo-i a hā ba gbu-yo *daaj-nu ko-yo.»

³ Yibienja fanja-na, *Diilojigāntaamba yuntaamba-i baa nelle bŋncuɔŋ baa tigiin ba-naa *Diilojigāntaamba yuntieno dumelle-na, ba taa ba bi-yo Kayifu, ⁴ a saa-ma ban ka ce dumaa bel Yesu-i ko-yo. ⁵ Ba taa ba piye wuo: «I saa saaya i bel-o ponsaanju yinni-na ni ma'i sī ku ka du.»

Cieŋo nanjo kūōna natikolo-hūmma Yesu yunju-na

(Marke 14.3-9; Nsaa 12.1-8)

⁶ Huɔŋgu fanju-na, Yesu waa Betani, *jardāaman waa Simo man nuɔ-i u dumelle-na. ⁷ Cieŋo nan juɔ kā u wulaa baa sukpepellun-natikolo nanjo *alabati-kamoelen. Yesubaa-ba waa ta ba wuo niwuoni. Wuo kā ka kūnna-yuo Yesu yunju-na. ⁸ *Hāalābieman daa kufanju-i, ba hōmmu gbuu pān guola. Baa ta ba piye wuo: «Bige-i cie u bŋna natikolofeiŋ daayo-i? ⁹ Uu naa gbāa suor-o a da gbeibuɔ a calnu hā sūntaamba-i do!»

¹⁰ Yesu wuo suɔ baa-ba; wuo cira: «Bige-i cie na ta na piye na guola cieŋo huɔŋga-i? Uŋ cie kuman mie daaku-i, ku faa. ¹¹ Na saa da, sūntaamba dii baa-na bāanju-i baa isuɔŋgu-i, ŋga muami sie tŋna baa-na gbula. ¹² U kūōna natikolo daayo-i mie tuo cie mi kuliin-yiŋgu yaa-i. ¹³ Mi wan ninsono-i baa-na: *Neldɔɔl daama da ma wan terienju terienju hŋema-na bande-i-na, cieŋ daa uŋ cie maman daama-i, ma ka bi wan nuamba suɔ-ma.»

Yuda suora Yesu-i

(Marke 14.10-11; Like 22.3-6)

¹⁴ Ku huongu-na, Yesu *hāalābien cŋcieluo ba hāi baamba-na, ban bŋ umaj *Yuda-Isikaro-i, fuɔ wuo sire kā *Diilojigāntaamba yuntaamba wulaa ¹⁵ ka yuu-ba wuo: «Da mi kāyā-ŋei na bel Yesu-i, na ka hā-mi bige-i?» Baa kāŋ bafamba warbien komorre baa cŋcieluo a hā-yo. ¹⁶ A don huongu fanju-na, Yuda wuo don tuo ne uŋ ka ce dumaa ba bel Yesu-i.

Korsŋni tmmaj-ponsaanju tigiima-i

(Marke 14.12-16; Like 22.7-13)

¹⁷ *Ban'a ba sa dii siini-i *buruo man nuɔ-i u ponsaanju yidielāŋgu-na, Yesu *hāalābiemba yuu-yo wuo: «Itie, η taara i ce *korsŋni tmmaj-ponsaanju niwuoni-i hie a hā-ni?»

¹⁸ Yesu wuo cira: «Kāaj nellen-huɔŋga-na melŋ daayo wulaa, na ka wan baa-yo wuo: «Hāalātien wuo ku hii u wulaa ti, u ka ce korsŋni tmmaj-ponsaanju-i nan terien-nu'i baa u hāalābiemba-i.»

¹⁹ Hāalābiemba ta kā nellen-huɔŋga-na ŋaa Yesuŋ bi waaj-ma dumaa ka ce korsŋni tmmaj-ponsaanju niwuoni-i.

Korsŋni tmmaj-ponsaanju niwuoni wuoma-i

(Marke 14.17-21; Like 22.14; Nsaa 13.21-30)

²⁰ Baaŋgun juo suur huonŋu maŋ nuo-i, Yesu-i baa u *hāalābierj cīncieluo ba hāi baamba kā ka tēna ta ba wuo niuwuoni-i. ²¹ Yesu wuo waŋ baa-ba wuo: «Yaaj mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Na hōlma-na unaa ka hel mi huonŋ-nu.»

²² Ba yammu pān vāa hiere; baa doŋ ta ba yuu-yo, wulawula wuo: «Itie, muomei wei?»

²³ Yesu wuo cira: «Umanj wuyaaŋ baa-mi kaladuonŋu-na u yaa ka hel mi huonŋ-nu. ²⁴ *Molon-Bierjo ka ku ŋaa maŋ nyegāaŋ Diilonŋ-nelma-na dumaa; ŋga umanj ka hā-ba baa-yo ba ko-yo, sūlma haraa-yuo! Bōlōl uu naa baa hoŋ.»

²⁵ *Yuda wuo suuye u yufienja-i aa naa cira: «Hāalātie, muomei wei?»

Yesu wuo cira: «ŋ suo-ma ŋ yaŋ muo.»

(Marke 14.22-25; Like 22.15-20; Kor. dte. 11.23-25)

²⁶ Baŋ waa ta ba wuo niuwuoni-i, wuo bie *buruo aa jaal Diilonŋo-i aa būlnu-yuo hā u hāalābiemba-i aa cira: «Hūyāaŋ mi kūōma yaa-i daama na wuo.» ²⁷ Ku huonŋu-na, wuo bie duvēŋo ciin-na, aa jaal Diilonŋo-i aa hā-ba baa-yo aa cira: «Nyuoŋ hiere, ²⁸ mi tāmna yaa-i, *tobisinnij-tāmna yaa-i. Ma ka kūnna pir nuōmba bōi āmbabalma. ²⁹ Mi tūnu-nei: Da ma hel fiefie-i-na, ni mi To neller si, mi sie tiraa nyon duvēŋo baa-na.»

³⁰ Ku huonŋu-na, baa hāl neiŋi gbēlieŋ Diilonŋo-i aa sire ta ba kā *Olivi-tibinni-tānuŋu-na.

Yesu gboya Pier wuo u ka ctina-yuo

(Marke 14.27-31; Like 22.31-34; Nsāa 13.36-38)

³¹ Baŋ kāŋ hūmelle-na, Yesu wuo gbē u *hāalābiemba-i wuo: «Mamaŋ nyegāaŋ Diilonŋ-nelma-na wuo:

«Mi ka ko āncīnaŋo-i

aa yaŋ tūlmba pisallā hiere.*

ma yaa ka da-mi isuon daaku-na. Na ka nanna-mie na hieroŋo-i hiere. ³² Ŋga da mi sire, mi ka kā ka cie-na *Galile-i-na.»

³³ Pier wuo cira: «Banaŋ da ba fie nanna-nie hiere, muo fuo, mi ceraa mi nanna-nie gbula.»

³⁴ Yesu wuo cira: «Pier, mi waŋ ninsoŋo-i baa-ni: Isuoŋ daaku-na, kōhōldielāŋo sie hi bu, ŋ ka ctina-mie da i siei wuo naŋ sa suo-mi.»

³⁵ Pier wuo dii u naŋga-i dāamu-na wuo da ba fie'a ba ka ko-ba ba hāi-i-na, fuo ceraa u cira u sa suo-yo. Hāalābiemba namba-i hiere baa bi waŋ maaduōma.

Yesubaa-ba hii Getisemane

(Marke 14.32-42; Like 22.39-46; Nsāa 18.1)

³⁶ Yesubaa-ba kaa hi terienŋu naŋgu-i ba bi-ku Getisemane. Yesu wuo gbē u *hāalābiemba-i wuo: «Tiēnaanaŋ bande aa mi kā dii daalei ka cārā Diilonŋo-i aa bir jo.» ³⁷ Aa naa kā baa Pier baa Sebede bepūōmba-i ba hāi-i-na.† Uŋ kāa terienŋu-na, u huonŋa doŋ ta ka guola aa korma tiraa ta ma da-yo. ³⁸ Wuō gbē-ba wuo: «Mi huonŋa si dii huonŋa, tiēnaanaŋ bande-i-na na cie-mi; baa na duōfūŋ.» ³⁹ Aa kā yaan-na celle ka dūuna nišij u yungu-i hēma-na aa cira: «Baba, da ŋ'a ŋ ka gbāa, hiel-muo yaahuolo daayo-na. Ŋga baa cira ŋ fer-muo, ce-ma niŋ taaraŋ ma ce dumaa.»

⁴⁰ Ku huonŋu-na, wuo bir jo u hāalābiemba siei baan daaba wulaa, a jo ji da ba kuraa duōfūŋ. Wuō pīŋ-ba aa naa tuō piiye baa Pier wuo: «Halle na saa gbāa tēna da huonŋu celle baa-mi! ⁴¹ Baa na duōfūŋ, taa na cārā Diilonŋo-i weima baa gbāa tāal-na dii-na kuubalaanŋu cemma-na. Anfafamma cemman-maama dii nelbilonŋo huonŋa-na, ŋga ku fāŋgūo yaa si dii-yuo.»

⁴² Uŋ waŋ mafamma-i, wuo bir ta ka cārā Diilonŋo-i. Uŋ waŋ mamaŋ gboluonŋu fāŋgu-na, u ciera: «Baba, da ku yaahuolo daayo saaya u da-mi, weima si, ma ce niŋ taaraŋ ma ce dumaa.» ⁴³ Aa naa bir jo u hāalābiemba wulaa jo ji da duōfūmmu kuure-bei. ⁴⁴ Wuō bir ta ka tiraa cārā Diilonŋo-i baa āndaduōŋ daaku yaa-i. Ku ce i siei. ⁴⁵ Uŋ juo kufanŋu-i, wuo jo ji gbē u hāalābiemba-i wuo: «Na saa ye dumaa duōfūmmu-na wei? Ku piyaa. Ba ka hā āmbabalmanciraamba-i baa *Molon-Bierjo-i. ⁴⁶ Siireŋ i ta! Umanj ka hā-ba baa-mi u'i juon daayo, u saa maal!»

Yesu belma hii

(Marke 14.43-50; Like 22.47-53; Nsāa 18.2-12)

⁴⁷ Nelma saa ti Yesu nuŋgu-na; ba'a ba ne da baŋ biŋ umanj *Yuda-i u *hāalābierj cīncieluo ba hāi baamba-na, u juo ji tuō yiera baa nelpūŋu naŋgu u huonŋu-na. Banamba waa baa jigāmmu, banamba bōeŋa. *Diilojigāntaamba yuntaamba-i baa nelle biŋcuōmba yaa puōraa-ba. ⁴⁸ A ne da baŋ'a ba jo, Yuda naa gboya-bei wuo: «Da mi ka pūrā umanj da mi jaal-o, u yaa-i; na bel-o.»

* 26:31 Sakari (Zacharie) 13.7 † 26:37 Sebede bepūōŋ daaba-i ba gbē Sake baa Nsāa. Nienj 4.2.

⁴⁹ Banj kaa ka hi, Yuda wuɔ pɔn piɛ Yesu caan-nu aa cira: «Haalátie, jaaluŋgu yaa-i!» Aa ká ka púrã-yuɔ.

⁵⁰ Yesu wuɔ cira: «Mi j̄ie, nin juɔ mamaŋ nuɔ-i ce-ma.»

Bamaŋ juɔ baa Yuda-i baa pɔn piɛ bel Yesu-i. ⁵¹ Bamaŋ waa baa Yesu-i, unan̄ wuɔ fa u jigãŋga-i hiel-ka a jafũŋ *Diiløjigãntaamba yuntienjo maacembilonjo tũŋgu-i a kar-ku.

⁵² Yesu wuɔ cira: «Dii ŋ jigãŋga-i ka foguon̄gu-na. N̄ saa da, unan̄ duɔ tuɔ ce b̄erri-baa jigãŋga, jigãŋga'i ji wuyaan̄-yon̄. ⁵³ N̄ daa nie s̄i mi sie gbãa muo mi natiɛŋa mi To-i-na wɛi? Aa da ŋ bi da mi muyaa mi natiɛŋa yuɔ, hoi huon̄gu-i baa huon̄gu-i, un̄ ka saan̄ *d̄orɔpuɔrbiemba man̄ ba ji kãyã-miɛ, ba ka cor pũnni c̄incieluo baa ni hãi. ⁵⁴ N̄ga da ba jo, mamaŋ nyɛgãan̄ Diilon̄-nelma-na ma ka ce nie aa gbãa ce? Diilon̄ wuɔ ma ce d̄e'i nuɔ-i.»

⁵⁵ Aa naa wan̄ baa nuɔmba-i wuɔ: «Na hilaa baa jigãmmu baa b̄ɛŋa da na ji bel-mi ŋaa cuoyuo muɔ. Yinni man̄ jon̄ mi wan̄ Diilon̄-nelma-i baa nuɔmba-i *Diilodubuɔ-i-na, bige-i ciɛ na saa bel-mi terien̄gu-na? ⁵⁶ N̄ga *Diilopɔrbiemban̄ wan̄ mamaŋ Diilon̄-nelma-na, ma saaya ma ce, ku'i ciɛ.» Haalãbiemba gbar hiere aa nanna-yuɔ.

Ba kaa baa Yesu-i Yuifu ba nellentaamba wulaa

(Marke 14.53-65; Like 22.54-55,63-71; Nsãa 18.12-14,19-23)

⁵⁷ Banj bilaa Yesu-i, baa ká baa-yo Kayifu terien̄-nu. U yaa waa *Diiløjigãntaamba yuntienjo-i. *Anj̄namma pigãataamba-i baa nelle b̄incuɔmba waa tigiin̄ kusuon̄-nu'i. ⁵⁸ Banj kãŋ baa Yesu-i, Pier wuɔ yan̄ ba maa aa suɔ cu ba huon̄-nu. Banj kaa hi Diiløjigãntaamba yuntienjo c̄iŋgu-i, wuɔ suur t̄ena baa maacembiemba-i duɔ ne kuŋ ka cor dumaa.

⁵⁹ Diiløjigãntaamba yuntaamba-i a naara *nellentaamba-i, baa ta ba taara antaalãmma da ba haa Yesu-i-na da ba gbãa ko-yo, ⁶⁰ ŋga ma saa d̄al-ba. Nuɔmba b̄oi juɔ ji kar coima haa-yuɔ. Ku huon̄gu-na, banamba sire ba hãi ⁶¹ ta ba piye wuɔ: «U ciera wuɔ fuɔ gbãa muonu *Diilodubuɔ-i aa ma-yo yinni siei.»

⁶² Diiløjigãntaamba yuntien̄ wuɔ sire yiɛra aa naa cira: «Naacolŋ nuɔ, banj cãl-nin̄ nan̄'a nie?» ⁶³ Yesu saa seŋ s̄un̄ŋgu yuɔ. Diiløjigãntaamba yuntien̄ wuɔ cira: «Diilon̄ un̄ pãa nun̄gu-i wuɔ u ka saan̄ *Kon̄kortienjo man̄, u yaa nuɔŋo-i wɛi? Nuɔnei Diilon̄-Bien̄ nuɔŋo-i wɛi? Da kuɔ nuɔnei, hiel ŋ niele-i C̄ic̄ɛlmantienjo-na aa ŋ sie-ma i ne.»

⁶⁴ Yesu wuɔ cira: «Muɔmei. Aa mi gbar-ma baa-na: A don̄ fiefiɛ daayo-na, na ka da *Molon̄-Bienjo t̄enaana Itienjo caan̄gu-na, na ka da u hilaa d̄arɔ-i-na tuɔ jo baa duherru.»[†]

⁶⁵ Terien̄gu fangu-na, Diiløjigãntaamba yuntienjo huon̄ kaa pãŋ guɔla. Wuɔ pãŋ fa fuɔ fɛɛŋ jon̄gorbaa-ba-i taalnu-b̄ei aa naa cira: «U tuoraaya Diilon̄o-i! Ii si dii diɛ ka tiraa yuu molon̄o; ma ciɛ miɛ fɛɛɛ-i i yufellen!» ⁶⁶ Aa naa yuu nuɔmba-i wuɔ: «Un̄ tuoraaya Diilon̄o-i, namaa na'a nie?»

Nuɔŋ baa cira: «U cãlãa, u saaya komma.» ⁶⁷ Aa naa ta ba tu taalni u yaan̄ga-na aa ta ba dudul-o. Banamba ta ba caa u tũnni-i. ⁶⁸ Da ba muo-yo, ba cira: «Da kuɔ Diilon̄ un̄ saan̄ *Kon̄kortienjo man̄ u yaa nuɔŋo-i, suɔ unan̄ muyaa-ni i ne!»

Pier c̄inaana Yesu-i

(Marke 14.66-72; Like 22.56-62; Nsãa 18.15-18,25-27)

⁶⁹ Banj ta ba muo Yesu-i huon̄gu-na, Pier waa t̄ena dumellen̄-huon̄ga-na. Maacembilon̄o S̄ nanjo piɛ ká u wulaa ka cira: «Ma s̄i nuɔ ŋ bi waa baa Galiletaan̄ Yesu daayo-i kɛ?» ⁷⁰ Pier wuɔ hel-kuɔ nuɔmba yaan̄ga-na hiere. U birii yuu ciɛŋo-i wuɔ: «ŋ taara ŋ wan̄ wuɔ nie?» ⁷¹ Aa naa sire ta tuɔ ká fondumelle-na. Ciɛŋo nanjo tiraa da-yo aa tuɔ piye baa bamaŋ terien̄gu-na wuɔ: «Naacolŋ daa u waa baa Nasaretitaan̄ Yesu-i.»

⁷² Pier wuɔ cira: «Muɔ baa Diilon̄o, mi sa suɔ naacolŋ daayo-i.»

⁷³ Kuɔ ku ce celle, bamaŋ waa, baa piɛ Pier caan̄-nu ka cira: «Coima saa fa, unan̄o'i nuɔŋo-i. Da ŋ ta ŋ piye, ba pãŋ suɔ nin̄ hilaa kusuon̄-nu.»

⁷⁴ Pier wuɔ pãŋ cira: «Muɔ baa Diilon̄o, mi sa suɔ naacolŋ daayo-i! Aa da kuɔ mi kar coima, Diilo baa yan̄-mi!» Un̄ ta u wan̄ mafamma-i huon̄gu man̄ nuɔ-i, k̄ohld̄elãŋo don̄ tuɔ bu.

⁷⁵ Yesun̄ ŋa naa wan̄ mamaŋ baa-yo wuɔ: «K̄ohld̄elãŋo sie hi bu, ŋ ka c̄ina-miɛ da i siei wuɔ nan̄ sa suɔ-mi», maa pãŋ t̄enu-yuɔ. Wuɔ hel gbuu pãŋ tuɔ kaal.

27

Ba kaa baa Yesu-i Pilati wulaa

(Marke 15.1; Like 23.1; Nsãa 18.28)

¹ Ku cuo kaala-i-na kãŋkãŋkãŋ, *Diiløjigãntaamba yuntaamba-i hiere baa nelle b̄incuɔmba wan̄-ma aa yiɛra-mei wuɔ ba ko Yesu-i. ² Aa bel-o vaa-yo ká baa-yo ka hã *Pilati-i baa-yo, u yaa waa *Yude yun̄gu-na.

[†] 26:64 Gbelieman̄-nalãan̄gu (Psaume) 110.1; Daniel (Daniel) 7.13 § 26:69 Maacembilon̄ daayo waa ciciɛŋo a saanu baa mamaŋ nyɛgãan̄ girekimma-na.

*Yuda kuɔ u fɛɛ
(Pəpuɔ: 1.16-20)*

³*Yudan juɔ da ba'a ba ko Yesu-i, a ne da u yaa suuraa-yo baa-ba, kuɔ ce-yo bɪŋkɪŋgu. Ban hāa-yo komorre baa cɪncieluo* man, wuɔ biɛ-ya bir k̄a baa-ya ba wulaa ⁴ka cira: «Mi saa ce maacɛfafamma; mi bilaa diilonjo-i hā-na nellɛŋo man saa ce bɪŋkɪŋgu na da na ko-yo.»

Baa bir gbɛ-yo wuɔ: «Maasɔmpɛ! Ma sɔlma dii ŋaa nuɔnɛi.» ⁵Yuda wuɔ nanna gbeɪŋa-i *Diilodubuɔ-i-na aa ta ka nuŋ u fɛɛ.

⁶*Diilojigāntaamba yuntaamba biera gbeɪŋa-i aa naa cira: «Gbeɪŋ daaya-i tāmman-gbeɪŋa, a saa baa miɛ hūmelle-i, i siɛ gbāa dii-ya Diilon-waanja-na.» ⁷Baa saa-ma, aa k̄a ka s̄aa bitomarāŋo suonju-i baa-ya, wuɔ ba ce terienju-i ta ba fuure niraamba kuɔ. ⁸Ku'i ciɛ na da a ji hi baa nyunjo, ba bɪ suonju fanju-i «tāmman-suonju.» ⁹*Diilon uŋ puɔraa *Seremi wan man, ma'i saa ce daama-i wɛi? Seremi waan-ma wuɔ:

«Ba biyaa komorre baa cɪncieluo daayo-i.
*Isirahɛl-baamba naa kar u sellu-i dumei.

¹⁰ Ba biyaa-ya a dii-ya bitomarāŋo suonju-na
ŋaa Itien uŋ ŋa na'a mi ce-ma dumaa.»†

*Pilati tɛnaana Yesu āndaanju-na
(Marke 15.2-15; Like 23.3-5,13-25; Ns̄aa 18.29-40; 19.4-16)*

¹¹ Ban k̄aa baa Yesu-i *Pilati wulaa, wuɔ yuu-yo wuɔ: «*Yuifu ba nellentienjo yaa nuɔŋo-i wɛi?»

Yesu wuɔ cira: «Muɔmɛi.» ¹²*Diilojigāntaamba yuntaamba-i baa nelle bɪncuɔmba donj ta ba cāl-o. Wuɔ fiinan u sa wan wɛima. ¹³Pilati wuɔ cira: «Ban cāl-nin ŋ sa nu wɛi?» ¹⁴Yesu saa ji seŋ s̄ununju yuɔ. Kuɔ bir yan aa cu u huɔŋga-i.

¹⁵Belle belle, Yuifu ba *kors̄inni t̄mman-ponsaan da ku hi, Pilati ce ba pigāan kasobilonjo diei u nanna-yuɔ. ¹⁶A ne da naacoljo nanjo waa huɔŋgu fanju-na kaso-i-na, u yerre naa silaa du cor. Ba taa ba bɪ-yo Yesu-Barabasi. ¹⁷Pilati wuɔ yuu nuɔmba-i wuɔ: «Yesu-Barabasi-i, baa Yesu man ban bɪŋ-yo *Kirs̄a-i, na taara mi nanna hai?» ¹⁸Pilati wuɔ suyaa wuɔ nenemunju'i ciɛ ba bel Yesu-i ka hā-yo baa-yo.

¹⁹Uŋ waa tuɔ ger āndaan daaku-i, u ciɛŋo puɔr ba ka t̄nu-yuɔ wuɔ u baa dii u nuŋgu Yesu āndaanju-na, u saa ce bɪŋkɪŋgu, kɛɛ isuonju man curaa u mulāan fuɔ dānsāanju-na.

²⁰ Diilojigāntaamba yuntaamba-i baa nelle bɪncuɔŋ baa gbo nuɔmba ta ba piye wuɔ ba taara ba nanna Barabasi yaa-i aa ko Yesu-i. ²¹Pilati wuɔ tiraa yuu-ba wuɔ: «Na taara mi nanna hai ba hā-i-na?»

Baa cira: «I taara ŋ nanna Barabasi yaa-i!»

²² Pilati wuɔ cira: «Aa Yesu man ban bɪŋ-yonj *Kirs̄a-i mi ce ufanjo-i niɛ?»

Baa cira: «U saaya u gbu *daan-nul!»

²³ Pilati wuɔ cira: «U guɔlaaya bige-i aa na'a mi gbu-yo?»

Baa migāan dii kunanju naara wuɔ: «U saaya u gbu daan-nul U saaya u gbu daan-nul!»

²⁴ Pilatin juɔ da ijieni maara ni k̄a, wuɔ ne da fuɔ j̄an vakulonj-juuru. Wuɔ biɛ hūmma a saar u nammu-i nuɔmba yaanŋa-na aa naa cira: «Da na ko naacolj daayo-i, na da-na-diei, mi nuŋgu s̄l.»

²⁵ Baa siɛ hiere wuɔ: «I hūyāa-ma! Die ko-yo, miɛ yun-maama-i baa i bisāmba!» ²⁶ Pilati wuɔ nanna Barabasi-i aa naa ce ba muo Yesu-i da dei aa hā-ba baa-yo wuɔ ba ka gbu-yo daanju-na.

*Sorosibaa-ban haa kuman Yesu-i-na
(Marke 15.16-32; Like 23.11,26-43; Ns̄aa 19.2-3,17-22)*

²⁷ *Pilatin hā-ba Yesu-i, u sorosibaa-ba hūu-yo suur baa-yo c̄in-huɔŋga-na aa bɪ ba nabaamba-i hiere ba jo. ²⁸ Ban ciɛ mafamma-i, baa hiel u jongorbaa-ba-i aa dii jongorbuɔ nanjo hā-yo. Jongorbuɔ fanjo waa dāa-wuonjo. ²⁹ Aa ce huani s̄u nyantuoluo a dii u yunju-na aa hā-yo gboruonju u nadienŋa-na u bella. Ban ciɛ mafamma-i, baa ta ba d̄tuna u yaanŋa-na ba jaal-o. Ba taa ba nyɛ-yo'i dumaanjo-na. Uman duɔ d̄tuna wuɔ: «*Yuifu ba nellentie, mi jaalaa-ni!»

³⁰ Ba taa ba ta taalni yuɔ aa hūu gboruonju-i u nangna-na ta ba muo-yo baa-ku u yun-nu. ³¹ Ban gbuu ji nyɛ-yo ye huɔŋgu-na, baa hiel jongorbuɔ-i aa bir dii fuɔ fɛɛɛŋ bɪmb̄inni yaa hā-yo aa k̄a baa-yo da ba ka gbu-yo *daanju-na.

³² Ban ŋ'a ba hel nellen-huɔŋga-na, baa suu baa Sireniyenjo nanjo, ba bɪ-yo Simɔ. Baa guor u t̄tū daanju-i. ³³ Ba kaa hi terienju man ban bɪŋ-kun «Golgota-i» ku yunju yaa wuɔ yukoluon-terienju. ³⁴ Baa guɔl gbegege k̄unju nangu baa d̄uvenjo a hā Yesu-i wuɔ u nyonj. Yesu wuɔ dāa ne aa naa cira u siɛ nyonj.

* 27:3 Nienj 26.15. † 27:10 Sakari (Zacharie) 11.12-13; Seremi (Jérémie) 18.2-3; 19.1-2; 32.6-15.

³⁵ Ban juo gbu Yesu-i daangu-na ti, baa ful tienja a cal u jonjorbaa-ba-i ³⁶ aa naa tiena ta ba niya-yuo. ³⁷ Ban gbuu-yo yungu man nuo-i, baa nysgeŋ-ku jina u yudɔɔ-i-na wuo: «Uman daayo-i Yesu, Yuifu ba nellentienjo yaa-i.» ³⁸ Baa bi gbuu cuobaa-ba hai baa-yo; unajo-i u nadienga-na unajo-i u nanyuonju-na.

³⁹ Huncortaamba ta ba misirra ba yunni-i aa ta ba tuora-yuo. ⁴⁰ Ba taa ba piye wuo: «Nuoni man ciera nan gbāa muonu *Diilodubuɔ-i aa ma-yo yinni siei holma-na, kor ŋ fere i ne! Da kuɔ Diilon-Bienjo yaa nuonjo-i, hiire daangu-na i ne!» ⁴¹ Halle *Diilojigantaamba yuntaamba-i baa *anjnamma pigāataamba-i a naara nelle bincumba taa ba bi nyɛ-yo aa ta ba piye wuo: ⁴² «U kuraa banamba-i, ŋga u yaa daayo u sie gbāa kor u fere! Da kuɔ u yaa-i *Isirahel-baamba nellentienjo-i u hiire fiefie daangu-na i ne ku yaa i ka hūu-ma. ⁴³ Ma si u haa u nanja-i Diilonjo'i nuo-i aa cira fuɔ Diilon-Bienjo ke? Da kuɔ Diilonjo dɔl-o, u kor-o i ne!» ⁴⁴ Ban ŋa nan gbuu cuobaa-ba man baa-yo, baa bi kã ba ta ba tuora-yuo hiere.

Yesu kuliŋgu-i

(Marke 15.33-41; Like 23.44-49; Nsaa 19.25-30)

⁴⁵ Bãanŋun juo hi yuhuanja-i huonju man nuo-i, ba'a ba ne da terienju cuure hiere. Ku tɔyãa dumei fuɔ bãanŋu ji tɛɛŋ. ⁴⁶ Bãanŋun juo tɛɛŋ, Yesu wuo kaasŋ da gbagaga wuo: «Eli, Eli, lama sabatani?» Ku yungu yaa wuo: Diilo, Diilo, bige-i cie ŋ nanna-mie?† ⁴⁷ Baman waa, banamba ta ba piye wuo: «U bi *Eli!» ⁴⁸ Unajo pãŋ gbar ka bie kãnsaarma namma a nyie-ma niisaarniŋ aa ful-ma gboruon-nu a kã baa-ma Yesu nunju-na wuo u mɔsũnya. ⁴⁹ Banamba bir yan aa gbɛ-yo wuo: «Yan i ne si Eli ka jo ji kor-o!» ⁵⁰ Yesu wuo tiraa kaasŋ da gbagaga aa bi pãŋ hūu u fere.

⁵¹ Hoduonju fangu-na, kompanga man naa karnu *Diilodubuɔ-i kaa pãŋ taalnu sɔmma hai; a donj dɔɔ-i-na ji hel cicaara-i-na. Hiŋ maa sagalla; tãŋ niɛ wuɔra muo hiere, ⁵² cɔncuɔŋ aa puur. Baman waa Diilon-baamba-i aa ku, ba fɔŋgũɔ baa sire. ⁵³ Yesun juo sire, baa hel ba cɔncuɔŋa-na a suur *Yerusalemu-i-na. Ban suurii, nuɔmba boi daa-ba.

⁵⁴ Sorosibaa-ba man taa ba niya Yesu-i baa ba yuntienjo-i, ban juo da hɛma sagalaaya a naara maman taa ma ce hiere, korma gbuu bel-ba. Baa ta ba piye wuo: «Naacolj daayo waa Diilon-Bienjo kelkel!»

⁵⁵ Caamba boi waa yiera da yargaa ta ba fara ba ne. Ba yaa naa nyaanu Yesu-i a hel *Galile-i-na ji ta ba kãya-yuo. ⁵⁶ Maari man taa u hel Magidala-i-na u waa baa-ba, baa u duonjo-i Sake ba nyu-i§ a naara Sebede cieŋjo-i.

Yesu fuuremma-i

(Marke 15.42-47; Like 23.50-56; Nsaa 19.38-42)

⁵⁷ Bãanŋun juo hir huonju man nuo-i, weiŋo nanjo jo. Ba taa ba bi-yo Yosefu; u taa u hel Arimate. Fuɔ bi waa Yesu huonju-na. ⁵⁸ Un juo, wuo kã *Pilati wulaa ka carã kulonjo-i. Pilati wuo hã-yo baa-yo. ⁵⁹ Yosefu wuo kã ka har-o a finya-yuo baa kompafelɛŋja ⁶⁰ aa kã ka fuure-yuo fuɔ fereŋ cɔncorren. Wuo cie ba hiŋ-de felemma; di waa tãmpellen. Un fuuriye-yuo, wuo bũmal tãmpɛkãŋkarre nande-i a suuye di nunju-i aa ta. ⁶¹ Maari man ta u hel Magidala-i-na wuo tiena cɔncorre yaanja-na baa u duonjo-i hiere.

⁶² Yesun kuu yiŋgu man nuo-i*, *Yuifubaa-ba taa ba tigiŋ ba *yitlenanju-i yiŋgu fangu'i nuo-i. Ku cuo kaala-i-na, *Diilojigantaamba yuntaamba kũl ba-naa kã Pilati wulaa baa *Fariŋbaa-ba-i. ⁶³ Ban kãa ka hi, baa cira: «Yuntie, coikartien daayo naa cira wuo da ba ko-yo, u ka ce yinni hai yon hɛma-na aa sielin-yiŋgu-i u sire hel jo. ⁶⁴ Ku'i cie i tie jo ŋ wulaa yie ŋ hã-ye nuɔmba ba ka ta ba niya u cɔncorre-i yin daani-i ni sie-i-na, ni ma'i si u *hãalãbiemba gbãa kã ka hiel-o ka fuo-yo aa tãal nuɔmba-i wuo u siire. Da ba ce mafamma-i ma ka balan yan kulon un cie mamon.»

⁶⁵ Pilati wuo cira: «Sorosibaa-ba yaa-i. Nan taaran ba ka niya-die duma, kãan baa-ba ba ka niya-die.»

⁶⁶ Baa ta ku yaa nuo-i baa sorosibaa-ba-i kã cɔncorre terienju-na. Ban kãa ka hi, ban ŋa naa bũmal tãmpelle man suuye cɔncorre nunju-i, baa tiela-die aa ce sorosibaa-ba tiena ta ba niya-die.

28

Yesu siire hel kuomba holma-na

(Marke 16.1-8; Like 24.1-12; Nsaa 20.1-2)

¹ *Yitlenanŋun juo cor, ku cuo kaala waa jumaansi. Maari man taa u hel Magidala-i-na, baa u duonjo-i, baa naar sire ta ba kã da ba ka ne cɔncorre-i. ² Ba'a ba ne da hɛma sagalaaya

† 27:46 Gbelieman-nalãanju (Psaume) 22.2
gɛɛkimma-na wuo: Sake baa Yosefu ba nyu.

§ 27:56 Sake ba nyu-i: Ku birii a saanu baa cerma. Ma nyegãan
* 27:62 Yesun kuu yiŋgu man nuo-i ku waa jumayiŋgu.

həduəŋgu baa fəŋgū! Itienjo *dərɔpɔwərɔbilonjo nanjo hiire jo ji būmal tãmpelle-i halan-de aa bel nyugun fɛna di dərɔ. ³ U taa u caa ŋaa diilon duɔ nyiesin unj caa dumaa, aa u jonjorbaa-ba pusun ŋaa cɛikoinj. ⁴ Korma gbuu da sorosibaa-ba manj taa ba niya cɛncorre-i fuɔ ba kũma ta ma nyen; baa galla ŋaa bikuomba. ⁵ Dərɔpɔwərɔbilonj wuɔ tuɔ piye baa caanj daaba-i wuɔ: «Baa na yanj korma da-na. Mi suyaa miɛ banj gbuu Yesu manj *daangun-na ko-yo, na taara u yaa-i. ⁶ Uu si dii bande-i-na, u siire hel ŋaa unj ŋa naa wanj-ma baa-na dumaa. Juɔnj na ji da, ba ŋa naa galla-yuɔ terienjgu manj nuɔ-i ku yaa daaku. ⁷ Biriinj na kũnj donduo na ka tũnu u *hãalãbiemba-i wuɔ u siire hel kuomba hɔlma-na. U taa duɔ ka cie-na dii *Galile, na ka da-yo kusuəŋ-nu'i. Ma yaa waa mi da mi wanj-ma baa-na.»

⁸ Caanj daaba saa tiraa yiera, baa pãŋ gũunu ta ba gbar ba kũnj da ba ka wanj banj kaa da mamanj baa hãalãbiemba-i. Korma'i daama, hɔfelle-i daade. ⁹ Ba'a ba ne da hai molonjo-i juɔnj daayo-i ba yaanga-na? Yesu fuɔ fɛɛ yaa-i. Wuɔ cira: «Mi jaalaa-na!» Baa piɛ kã ka dũuna u yaanga-na aa pũrã u gbeini-i. ¹⁰ Wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Baa na yanj korma da-na. Kãanj na ka wanj baa mi baamba-i wuɔ ba ka da-mi Galile-i-na.»

¹¹ Caanj daabanj curaa ta ba kũnj, sorosibaa-ba manj taa ba niya cɛncorre-i, banamba sire kã nellenj-huɔŋga-na ka tũnu *Diilojigãntaamba yuntaamba-i baa mamanj curaa hiere.

¹² Diilojigãntaamba yuntaamba tigiinj ba-naa baa nelle bɛncuɔmba-i a wanj ma saa, aa naa hã sorosibaa-ba-i gbeibuɔ. ¹³ aa gbɛ-ba wuɔ: «Wuɔraayan na wanj baa nuɔmba-i, wuɔ namaa gaala ta na duɔfũŋ isuəŋgu-na, u hãalãbiemba jo ji hiel-o ta baa-yo na saa suɔ ku huɔŋgu.»

¹⁴ Aa naa cira: «*Pilati duɔ fiɛ nu-ma, i ka suɔ inj ka wanj mamanj baa-yo u baa gãnj baa-na.»

¹⁵ Sorosibaa-ba hũu gbeinj-a dii ba jufanninj aa bi wuɔra ce banj'a ba ce kumanj. A ji hi baa nyunjo, da ŋ cor terienjgu terienjgu, nelma famma yaa dii *Yuifubaa-ba nunn-i-na ba ta ba wanj-ma.

Yesu caraaya u hãalãbiemba-i

(Marke 16.14-18; Like 24.36-49; Nsaa 20.19-23; Pɔpuɔr. 1.6-8)

¹⁶ Yibienja fanja-na, *hãalãbienj cɛncieluo u diei manj tɔyãa, baa sire kã Yesunj ŋa na'a ba ta ba jã ba-naa tãnunju manj nuɔ-i dii *Galile-i-na. ¹⁷ Banj ka'a ba ne da-yo, baa dũuna hiere. Bananj hɔmmu saa hũu-ma. ¹⁸ Yesu wuɔ piɛ ba caanj-nu aa naa cira: «Diilonjo hãa-mi dərɔfəŋgū-i baa hɛmanj-wuɔŋo-i hiere. ¹⁹ Terienjgu fanju-na, kãanj nilɛŋja-na hiere na ka gbãnj baa nuɔmba cu mi huonj-nu. Umanj duɔ hũu-ma, na *batisenj-yo Tuonjo-i baa u Biɛnjo-i a naara u *Yalle yerre-na. ²⁰ Minj ciera na ta na ce mamanj hiere, na bi hãalã-bei ma cemma-i ba ta ba ce-ma. Niɛnj, mi ka waa baa-na yinni manj jonj a ji hi miwaanjo tɔmma.»

Marken nyegāan Yesu maama man Nelmuoyamma

Marke nyegāan u sebe-i a vii *nieraamba baa-yo, u saa nyegēn-yo hā *Yuifubaa. Sebe domma-na, u waaŋ-ma wuɔ Yesu-i Diilonj-Bieŋo. Nga wuɔ Yesu saa tuɔ taara nuɔmba gbāana suɔ u sɪnni-i a ce u taa u hinu u bɪ u fere «*Molonj-Bieŋo». U juɔ ku yaa aa sire, ku suɔ kaala dei wuɔ Diilonj-Bieŋo.

*Nsāa-Batisin tigiin nuɔmba-i dumaa hā Yesu-i, Marke duɔŋ u sebe-i baa ma yaa-i, aa suonu-mei baa Yesu batisemman-kūngū-i, ka cor baa *Sitānin taa u taara u guɔl u gbeini-i dumaa *hɛkuraanġu-na. Uŋ hɪlaa mafamma-na, u waŋ-ma kaala-mei wuɔ bɪŋkūngū sa yii baa Yesu-i: Duɔ bɪ uman wuɔ u nyaanu-yuɔ kutienjo sie gbāa yagar; duɔ cira jɛinjo man sire, u bi sire; duɔ donya *jɪna man u bi ta; duɔ pir āmbabalma man, ma bi halan (sap. 1.1–8.30). Yesuŋ gbuɔya u *hāalābiemba-i baa u kuliin-maama-i kusuoŋ-nu, u nunġu hii-ma (sap. 8.31–10.52).

U piraan u sebe-i baa Yesu kuliin-maama yaa-i. U suurma-i *Yerusalemu-i-na, nuɔŋ ban jāarā-yuɔ fafamma dumaa, Yuifu ba yuntaamban bigāan-yo dumaa, ban gbuu-yo *daanġu-na dumaa ko-yo, aa Diilonj uŋ siire-yuɔ dumaa, u nunġu hii-ma hiere (sap. 11–16).

*Nsāa uŋ tigiin Yesu jomma-i dumaa
(Matie 3.1-12; Like 3.1-18; Nsāa 1.19-28)*

- 1 Yesu *Kɪrsa *Neldɔdɔlma duɔŋ bande yaa nuɔ-i. U yaa Diilonj-Bieŋo-i.
- 2 Ma duɔŋ ŋaa man bi nyegāan dumaa *Isayi* sebe-i-na wuɔ: «Diilonjo ciera:
«Mi ka puɔr mi pɔpuɔrbilonjo ta ŋ yaaŋ-na
ka cāa ŋ hūmelle-i.†
- 3 U ka kā ka tuɔ hohuola baa nuɔmba-i *hɛkuraanġu-na wuɔ:
«Migāan Itienjo hūmien-a-i.
Cāan-yaj na viinu-yɛi.»‡»

- 4 Pɔpuɔrbilonjo fanjo yaa juɔ jo Nsāa-i, a ji kā ka waa hɛkuraanġu-na tuɔ piye baa nuɔmba-i wuɔ: «Naanaj na cilɔbalaŋo-i aa na jo na ji *batisen, ku yaa Diilonjo ka hur na āmbabalma-i.» 5 Yudetaamba-i hiere ka hel baa Yerusalemutaamba-i ba taa ba kā u wulaa ba kā ba waŋ ba cālmuo-i baa-yo aa u tuɔ batisen-ba *Yurdɛ nuoraanġu-na.
- 6 Nsāan taa u dii jonġoruɔ man, baa sūo-yo baa nyegōmekuɔsɪnni, aa tuɔ pɛyɛ u negelle-i baa cāanuj-kpāŋkpaanġu. U taa u wuɔ dūŋgermba, baa sɔllu. 7 U taa u piye baa nuɔmba-i wuɔ: «Molo ka jo mi huonġu-na. Kutienjo fɔŋgū jɛnya mei wuonjo-i, mei saa piera u natāanġu-i.
- 8 Muɔmi batisen-na baa hūmma yon, ŋga fuɔ duɔ jo, u ka batisen-na baa *Diilonj-Yalle.»

*Yesu batisemma-i
(Matie 3.13–4.11; Like 3.21-22; 4.1-13)*

- 9 Nsāa uŋ waa *Yurdɛ-i-na tuɔ *batisen nuɔmba-i, Yesu wuɔ hel Nasareti-i-na, dii *Galile mara-i-na a kā u wulaa u ka batisen-yo. 10 Uŋ baatisen aa u tuɔ hel hūmma-na, wuɔ u ne da dɔɔ puurii aa *Diilonj-Yalle hel konjhuruj temma jo ji diire-yuɔ. 11 Baa nu molo piye dɔɔ-i-na wuɔ: «Mi Bieŋo yaa nuɔŋo-i, ŋ maama sa suɔ aa dɔlnu-mie; nuɔnei fleŋ mi huonġa-i.»
- 12 Diilonj-Yalle pāŋ ce Yesu ta kā *hɛkuraan-nu. 13 Uŋ kāa, *Sitāni wuɔ ka tuɔ taaɔl-o duɔ guɔl u gbeini-i. U cie yinni komuɔŋa hāi bɪmbaamba hɔlma-na. *Dɔŋrɔpuɔrbiemba taa ba kāyā-yuɔ.

*Yesu bɛ nuɔmba naa cu u huon-nu
(Matie 4.12-22; Like 4.14-15; 5.1-11)*

- 14 Huonġu nanġu juɔ hi, baa bel Nsāa-i dii-yo kaso. Yesu wuɔ sire kā *Galile-i-na ka tuɔ waŋ *Neldɔdɔlma-i baa nuɔmba-i. 15 U taa u piye wuɔ: «Ku hii, *Diilonj-bāanġu piyaa. Naanaj na cilɔbalaŋo-i aa na sie Neldɔdɔlma-i.»
- 16 Yiinġu nanġu-na, wuɔ ji bella Galile dalanġa nunġu-i tuɔ wuɔ u kā, a ka da gbosobaa-ba namba nanġuŋo; nelienjo baa u hāanjo. Ba bɪ mɔlŋo-i Simo aa bɪ hāanjo-i Andere. 17 Yesu wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Juɔŋ i ta, mi ka ce-na nelbilien-gbosobaa namaa.» 18 Baa bi pāŋ nanna ba jonaamba-i aa cu u huon-nu. 19 Ba'a ba kā yaanġa-na, a da naacolŋo nanjo-i ba bɪ-yo Sebede, u tɛnaana baa u bepuɔmba hāi benjo nanjo-na ta ba migāan ba jonaamba. Ba bɪ bepɔlŋo-i

* 1:2 Isayi: Ku birii a saanu baa cerma. Girekimma-na ba naaraaya *Isayi yerre-na wuɔ *Diilopuɔrbilonjo. † 1:2 Malaki (Malachie) 3.1 ‡ 1:3 Isayi (Esaie) 40.3

Sake, aa bī hāaŋo-i Nsāa. ²⁰ Yesu wuɔ bī-ba. Baa yaŋ tuoŋo-i beŋo-na baa maacembiemba waa, aa sire cu u huoŋ-nu.

Yesu duɔnya jīna naŋo
(Like 4.31-37)

²¹ Ku huonŋu-na, Yesubaa-ba ji ká Kafarnamu. *Yitienanŋun juɔ hi, Yesu wuɔ ká *Diilonelhāaládunŋu-na ka tuɔ waŋ Diilon-nelma-i u pigaaŋ nuɔmba-i. ²² U taa u piye baa bibesinni u yaŋ *aŋjīnamma pigāataamba-i; a ce dumaŋo-na, u nelma taa ma suurnu nuɔmba-i ma cor. ²³ Naacolŋo naŋo waa ba hólma-na, *jīna waa u yunŋu-na. Wuɔ kaasīŋ wuɔ: ²⁴ «Nasaretitaan Yesu, i cie-ni nie? N juɔ da ŋ ji kɔsuon-ye wuɔ bige-i cie? Mi suɔ-ni; Diilon-nolŋo yaa nuɔŋo-i.»

²⁵ Yesu wuɔ nuola-yuɔ wuɔ: «Suuye ŋ nuŋu-i aa ŋ cor hel naacolŋo-na.» ²⁶ Jīna wuɔ gbuu sagalla naacolŋo-i aa naa kaasīŋ da gbagaga aa suɔ hel-yuɔ. ²⁷ Kuɔ ce nuɔmba-i hiere gbere, baa ta ba yuu ba-naa wuɔ: «Bige-i dumandε-i? Naacolŋ daayo hii de! Anfeleno-i daayo-i. Halle baa jīnabaa-ba-i hiere ba nu u nuŋu-i.» ²⁸ Kunŋ cie dumaŋo-na, Yesu yer diε paŋ gbuo *Galile-i hiere.

Yesu siire jaamba bɔi
(Matie 8.14-17; Like 4.38-41)

²⁹ Ku huonŋu-na, Yesu wuɔ hel *Diilonelhāaládunŋu-na, fuɔ baa Sake baa Nsāa, a ká Simɔ baš dumallen. ³⁰ Simɔ cura saa waa hinni; u kúoma naa gbuu huol da pāmpāmpaŋ, u galla. Ba himma-i, baa tūnu Yesu-i wuɔ cieŋ daayo si dii hinni. ³¹ Yesu wuɔ ká ka bel u naŋ-na u sire; terduonŋu fanŋu-na, fafal muɔ paŋ da-yuɔ. Wuɔ sire tuɔ ce ba nersinni-i.

³² Bāanŋun juɔ suur huonŋu maŋ nuɔ-i, nuɔmba ká baa jaamba-i baa jīna ba nuɔmba-i hiere Yesu wulaa. ³³ Nuɔmba-i hiere nelle-na baa hel ká ka yu dumelle yaanŋa-i. ³⁴ Yesu wuɔ sire jaamba bɔi ba jarma-na, aa bi donya *jīnabaa bɔi hiel-ba nuɔmba-na. Jīnabaa-ba taa ba suɔ Yesu-i, a ce dumaŋo-na u saa tuɔ yaŋ ba ta ba da ba piye.

Yesu wuɔra Galile-i-na u waŋ Diilon-nelma-i
(Like 4.42-44)

³⁵ Ku cuo kaala-i-na, Yesu wuɔ naar sire cicānjāale-na ká hīeŋ-nu ka tuɔ cārā Diilonŋo-i. ³⁶ Simɔ-i baa u nabentaamban juɔ sire naa-yo, baa hel ta ba taara-yuɔ. ³⁷ Baŋ kaa da-yo, baa cira: «Itie, nuɔmba-i hiere ba taara-nie.»

³⁸ Yesu gbε-ba wuɔ: «Yaan j ta i halan bande-i-na mi bi ka waŋ Diilon-nelma-i nileiŋa maŋ dii kɔtɔnni-na; mi jomman-yunŋu yaa kufanŋu-i.» ³⁹ Ba taa ku'i nuɔ-i a wuɔra gbuo *Galile *Diilonelhāaládunni-i hiere u tuɔ waŋ Diilon-nelma-i aa tuɔ donya *jīnabaa-ba-i nuɔmba-na.

Yesu siire wontorŋo naŋo
(Matie 8.1-4; Like 5.12-16)

⁴⁰ Yiinŋu naŋu-na, *wontorŋo naŋo káa ka dūna Yesu caanŋu-na aa cira: «Itie, da ŋ ta ŋ taara mi jarma ta-nie, ku sie yar-ni.» ⁴¹ U hujarre gbuu bel Yesu-i. Wuɔ haa u nanŋa-i yuɔ aa naa cira: «Mi taara ŋ jarma ta-nie.» ⁴² Naacolŋo jarma paŋ ta-yuɔ terduonŋu fanŋu-na. ⁴³ Yesu wuɔ hā-yo hūmelle-i aa naa waŋ-ma kuola-meɪ baa-yo wuɔ: ⁴⁴ «Baa tūnu nelieŋo baa-ma de! Yaŋ aa ŋ ká *Diilojigāntienŋo wulaa u ka ne-ni, aa ŋ pā niikonni maŋ dii pāmma ŋ hā-yo u migāan ŋ yun-maama-i ŋaa *Moisīŋ nyegāan-ma dumaa*, ku yaa nuɔmba ka suɔ wuɔ ŋ jarma taa-nie.» ⁴⁵ Naacolŋo taa ku yaa nuɔ-i, u saa ka gbāa fiinan, wuɔ wuɔra waŋ-ma baa nuɔmba-i hiere. A ce dumaŋo-na, Yesu wuɔ ká ka tēna u deŋ dii hīeŋ-nu u sa sie suur nileiŋa-na. Uŋ fiε ce mafamma-i, nuɔmba ta ba hel terni-na hiere ba ká u wulaa.

2

Yesu siire murgu naŋo
(Matie 9.1-8; Like 5.17-26)

¹ Yesuŋ siire *wontorŋ daayo-i, ku saa da yinni wuɔ bir ká Kafarnamu-i-na. Nuɔmban juɔ nu-ma wuɔ u juɔ, ² baa ká ka suur yu uŋ waa dūŋu maŋ nuɔ-i ka hel baa gŋŋgūŋgu-i hiere, halle gboluŋ-munjinammu saa waa. Yesu wuɔ donŋ tuɔ waŋ Diilon-nelma-i baa-ba. ³ Ba juɔ'a ba ne da nuɔmba naa tūyāa murgu naŋo-i ta ba jo baa-yo Yesu wulaa. ⁴ Baŋ juɔ ji da nuɔmba yuu dūŋu-i dumaŋo-na, ba saa da munsuurmu. Baa nyugūŋ dūŋu dɔrɔ-i-na, a ne Yesuŋ waa hólma maŋ nuɔ-i aa kaasīŋ dūŋu-i a dii jeiŋo-i baa u kuugallaŋgu-i hiere. ⁵ Yesu wuɔ ne da ba haa ba nanŋa-i yuɔ cor. Wuɔ gbε ba jeiŋo-i wuɔ: «Mi jīε, ŋ āmbabalma hurii hiere.» ⁶ *Aŋjīnamma pigāataamba namba waa tēna terienŋu-na. Ba nuɔ mafamma-i ce nie? Baa

§ 1:29 Ku birii a saanu baa cerma. Ma nyegāan girekimma-na wuɔ: Ba káa Simɔ baa Andere ba dumellen. * 1:44 Nien Buolman-sebe-i-na (Lévitique) 14.2-32.

donj ta ba jɔguɔŋ wuɔ: ⁷ «Bige-i ciɛ naacolŋ daayo tuɔ tuora Diilonj-o-i tuoranj daama temma-i? Da ma hel Diilonj-na, hai gb̄aa hur u nanolj ɔmbabalma?» ⁸ Yesu wuɔ p̄n̄j suɔ ba huɔya-maama-i, wuɔ cira: «Bige-i ciɛ na ta na jɔguɔŋ nel daama temma-i na hɔmmu-na?» ⁹ A hur u ɔmbabalma-i, baa a ce u sire biɛ u kuugallanju-i tuɔ wuɔ-i, ma h̄ai-i-na, namaa daa hama-i ce fɛu yanj? ¹⁰ Nga mi ka sire naacolŋ daayo-i ku yaa na ka suɔ wuɔ Diilonj h̄aa *Molon-Bieŋj-o-i ku fɔnḡuɔ-i u tuɔ hur nelbilolj ɔmbabalma-i.» Aa naa gb̄ɛ wurgu daayo-i wuɔ: ¹¹ «Sire ŋ biɛ ŋ kuugallanju-i ŋ k̄ŋj, muɔmei waan-ma duma.» ¹² Naacolŋ wuɔ bi p̄n̄j sire nuɔmba yufelle-na a biɛ u kuugallanju-i ta tuɔ k̄ŋj. Kuɔ ce nuɔmba-i hiere gb̄ere, baa ta ba gb̄elienj Diilonj-o-i aa ta ba piye wuɔ: «ŋj huɔŋ, i saa da nel daama temma dede.»

Yesu biɛ Levi

(Matie 9.9-13; Like 5.27-32)

¹³ Ku huonju-na, Yesu wuɔ ji bir k̄a *Galile dalanja-na. Nuɔmba k̄uɔl ba-naa k̄a u wulaa. Wuɔ tuɔ wanj Diilonj-nelma-i u piḡaanj-ba. ¹⁴ Wuɔ u cor a da Alfe bieŋj manj *nampohutuɛŋj-o-i, u tɛnaana u maacemman-d̄unju-na. Ba taa ba bi-yo Levi. Yesu wuɔ cira: «Levi, sire i ta!» Levi wuɔ bi sire cu u huonj-nu.

¹⁵ Nuɔmba boi taa ba nyaanu Yesu-i. Yiingu nanju-na, wuɔ ji k̄a Levi wulaa ba ka ta ba wuɔ niwuoni baa u *h̄aalabiemba-i. Nampohuutaamba waa boi a naara ɔmbabalmanciraamba namba. ¹⁶ *Anjinamma piḡaataamba manj waa *Farisɛbaa-ba-i, ba daa mafamma-i ce nie? Baa ta ba piye baa u *h̄aalabiemba-i wuɔ: «Bige-i ciɛ na h̄aalatienj tuɔ wuɔ niwuoni-i baa nelbalaan daaba temma-i?» ¹⁷ Yesu wuɔ nu banj piyenj; wuɔ wanj baa-ba wuɔ: «Da ŋ waa h̄inni, ŋ ka ce bige-i perruntienj terienj-nu? Mi saa jo nelfafaan maana, ŋga mi juɔ nelbalaan maana.»

Kuucɔlanju saa saaya ku guɔl baa kuufelienju-i

(Matie 9.14-17; Like 5.33-39)

¹⁸ Yiingu nanju-na, *Ns̄aa-Batisei *h̄aalabiemba-i baa *Farisɛbaa-ba naa dii s̄unju. Baa jo ji yuu Yesu-i wuɔ: «Bige-i ciɛ Ns̄aa h̄aalabiemba-i baa Farisɛbaa-ba ta ba dii s̄unju aa nanj h̄aalabiemba sa dii?»

¹⁹ Yesu wuɔ cira: «Namaa daa d̄arbieŋj j̄enaamba gb̄aa dii s̄unju a ne da d̄arbieŋj dii ba h̄olma-na w̄ei? Na suyaa wuɔ ma sie gb̄aa ce! ²⁰ Nga yiingu dii baa yiingu, ba ka bel d̄arbieŋj-o-i ta baa-yo. Kufanju yiingu'i nuɔ-i banj ka dii s̄unju-i.» ²¹ Aa naa cira: «Ba sa taalnu kompafelienja a nar jonjorɔɔlɔŋj. Da ŋ ce-ma, kompafelienja ka taalnu jonjorɔɔlɔŋj-o-i naara. ²² Aa ba sa bi dii duv̄ɛnfelienj-o-i cirkpɔɔlɔŋj-na. Umanj duɔ ce-ma, cirkpɔɔlɔŋj ka muonu aa duv̄ɛŋj tiraa k̄inna. Duv̄ɛnfelienj gb̄iɛ baa cirkpɔɔfelaamba.»

Yitɛnanju maama-i

(Matie 12.1-8; Like 6.1-5)

²³ *Yitɛnanju nanju-na, Yesubaa-ba taa ba karnu sonni nanni-i ba cor. U *h̄aalabiemba ta ba kar bile-i ba wuɔ ba k̄a. ²⁴ *Farisɛbaa-ba ta ba piye baa Yesu-i wuɔ: «Bige-i ciɛ ŋ h̄aalabiemba ta ba ce kumanj saa saaya cemma yitɛnanju-na?»

²⁵ Yesu wuɔ gb̄ɛ-ba wuɔ: «Nyulmu nanj bilaa *Davidi-i baa u nuɔmba-i wuɔ ce kumanj, ma s̄i na kalaan-ku Diilonj-nelma-na ke?» ²⁶ U suurii Diilonj-d̄unju-na Abiyataarnj waa *Diilojiḡantaamba yuntienj-o-i huonju manj nuɔ-i, a biɛ Diilonj-buruɔ-i wuɔ-yo. A ne da a saa baa mie Diilonj-h̄umelle-i, bamanj si dii *Diilojiḡantaamba, ba saa saaya ba wuɔ buruo fanj-o-i. Nga Davidi suurii biɛ-yo wuɔ, aa bi h̄a u nuɔmba wuɔ.»

²⁷ Ŋj waan mafamma-i, wuɔ cira: «Ku saa ce ŋaa Diilonj hielaan nelbilonj-o-i a h̄a yitɛnanju de! Nga u hielaan yitɛnanju yaa h̄a nelbilonj. ²⁸ A ce dumaanjo-na, *Molon-Bieŋj yaa yitɛnanju tienj-o-i.»

3

Yesu siire naḡaduɔla nanjo

(Matie 12.9-14; Like 6.6-11)

¹ Ku huonju-na, Yesu wuɔ ji bir k̄a *Diilonelh̄aalad̄unju-na. Naacolŋ nanjo waa ba h̄olma-na u nanja naa minanj. ² *Farisɛbaa-ba tɛna ta ba ne Yesu-i wuɔ duɔ sire naacolŋ daayo-i *yitɛnanju-na ba ka da ɔnt̄aalamma haa-yuɔ. ³ Yesu wuɔ gb̄ɛ naacolŋ-o-i wuɔ: «Sire ŋ ji yiera nuɔmba yaanja-na.» Naacolŋ wuɔ sire k̄a ka yiera. ⁴ Yesu wuɔ yuu-ba wuɔ: «A saa baa mie Diilonj-h̄umelle-i, bige-i faa cemma yitɛnanju-na? Anfamma'i faa cemma waa ɔmbabalma? Da ŋ da molo yii duɔ ku, ku saaya ŋ kor kutienj-o-i waa ku saaya ŋ yanj u ku?» Ba saa senj s̄unju yuɔ. ⁵ Ba hodoriɛ du Yesu huonja-i, wuɔ wuɔra ne ba yammu-i aa naa

* 2:25 Nienj Samiel sebedlelɔŋj-na (1 Samuel) 21.2-7.

gbɛ naacolŋo-i wuo: «Fara ŋ nanŋa-i.» Naacolŋ wuo bi fara u nanŋa-i, kaa bir ka temma-i. ⁶ Farisɛbaa-ba pɔŋ hel ka ta ba da ba-naa baa *Erɔdi baamba-i Yesu komman-kũngu-na.

Nuomba kũlɔa ba-naa jo Yesu wulaa

⁷ Ku huongu-na, Yesu wuo ji ta baa u *hɔalɔbiemba-i a kɔ Galile dalanŋa-na. Nuomba kũlɔ ba-naa cu ba huon-nu. Banamba taa ba hel *Galile, banamba *Yude, ⁸ banamba *Yerusalemu, banamba Idume, banamba karnu *Yurdɛ-i jo, banamba hel nilɛŋa manj Tiir baa Sidɔ-i a kotɔnni-na. Baa nuɔ Yesu maama-i ku'i ciɛ ba kũlɔ ba-naa ta ba jo u wulaa dumaanjo-na. ⁹ Ban juɔ ji yu-yuɔ dumaanjo-na, wuo wan baa u hɔalɔbiemba-i wuo ba ne beŋo nanjo hɔ-yo, jaamba baa ji tiɛŋ-yo nanna. ¹⁰ U taa u sire-bei bɔmbɔŋ a ce ba ta ba nii-yuo hiere da ba yiɛya-yuo. ¹¹ *Jɛnabaa-banj waa bamanj nuɔ-i, da ba da Yesu-i ba kɔ ka dũna u yaanŋa-na aa piye da gbagaga wuo: «Diilonj-Bieŋo yaa nuɔŋo-i kelkel!» ¹² Da ba wan mafamma-i, Yesu siɛl u yufienja-i a wan baa-ba wuo ba baa wanj u sinni-i baa molo.

Yesu fiɛlaa pɔpuɔrbiemba

(Matie 10.1-4; Like 6.12-16)

¹³ Ku huongu-na, Yesu wuo kɔ ka nyugũŋ tɔnũngu nanŋu-na aa naa bɔ u yufellen-nuomba kɔ u wulaa. ¹⁴ Ban kɔa, wuo hiel nuomba cɛncieluo ba hɔi bei a ce-ba u *pɔpuɔrbiemba. U hielaa-ba ba da ba waa u caan-nu u tuɔ puɔr-ba baa *Neldɔdɔlma-i ¹⁵ aa duɔ hɔ-ba himma ba ta ba donya *jɛnabaa-ba-i nuomba-na.

¹⁶ Uŋ hielaa nuomba cɛncieluo ba hɔi manj, ba yireŋa yaa daaya: Simɔ, Yesu taa u bɔ Simɔ fanjo-i Picr, ¹⁷ baa Sebede bɛmba-i ba hɔi-na Sake-i a naara Nsɔa-i, Yesu taa u bɔ-ba wuo «Buwaneŋɛsi», ku yungu yaa diilonj-naarmaj-bɛmba, ¹⁸ baa Andere, baa Filipu, baa Batelemi, baa Matie, baa Toma, baa Alfe bieŋo-i Sake, baa Tade, baa Simɔ manj taa u kuye u nelle maama-i ¹⁹ a naara *Yuda-Isikaro manj juɔ hel Yesu huongu-na.

Yesu hilaa baa u himma-i hie?

(Matie 12.22-32; Like 11.14-23; 12.10)

²⁰ Ku huongu-na, Yesu wuo ta kũŋ baa u *hɔalɔbiemba-i. Banj kaa hi, nuomba tiraa kɔ ka yu-bei a ce halle ba sa da ba ferɛ wuo niwuoni-i. ²¹ U nyu-i baa u hɔmbanj nuɔ mafamma-i, baa ta ba piye wuo u yungu si dii; aa sire wuo ba ka bel-o kũŋ baa-yo.

²² A ne da *anjinamma pigɔataamba namba naa hel *Yerusalemu-i-na jo. Bafanj baa ta ba piye wuo: «*Jɛna ba yuntienjo-i *Belsebul* yaa dii u yungu-na. U yaa hɔa-yo himma-i u tuɔ gbɔ u donya jɛnabaa-ba-i nuomba-na.» ²³ Banj piiyenj dumaanjo-na, Yesu wuo bɔ ba jo ji tuɔ piye baa-ba wuo†: «Namaa daa *Sitɔni siɛ tuɔ donya fuɔ ferɛŋ-baamba-i wei? ²⁴ Nelle manj di nuomba bigɔan baa-naa, yiingu dii baa yiingu, nelle fande ka muonu. ²⁵ Aa da na bi da dumelle manj di nuomba sa dɔl ba-naa, yiingu dii baa yiingu dumelle fande ka muonu. ²⁶ Sitɔni duɔ bir tuɔ gɔn baa fuɔ ferɛŋ-baamba-i, da ba gɔn bɔrɔ hiere, u fiŋgɔ ce nie aa cɔ u wulaa? ²⁷ Hai moloŋo-i gbɔa suur u nabieŋ dũngu-na a biera u bɔmbɔnni-i hel baa-ni aa u nabieŋo yanj-yo dumaa? Nga kutienj duɔ bel u nabieŋo-i vaa-yo igɛna, u gbɔa suur biera u bɔmbɔnni-i hiere ta baa-ni.»

²⁸ Yesuŋ waan mafamma-i, wuo gbɛ-ba wuo: «Yaan mi wanj ninsoŋo-i baa-na: Nelbiliem-banj ciɛ ɔmbabalma manj cor hiere, halle baa banj wanj ɔndaparni manj ba hɔ Diilonjo-i, Diilonjo gbɔa ce jande bei aa yanj ma ti. ²⁹ Nga umanj duɔ tuora *Diilonj-Yalle-i, kutienjo cɔlɔa bɔi cor; jande siɛ gbɔa ce-yuo.»

³⁰ Ban taa ba piye wuo jɛna dii Yesu yungu-na, ku'i ciɛ u tuɔ wanj mafamma-i baa-ba.

Yesu nyu-i baa u hamba kɔa u wulaa

(Matie 12.46-50; Like 8.19-21)

³¹ Ku huongu-na, Yesu nyu-i baa u hamba jo u wulaa dii uŋ waa kusuon-nu a ji yiera fuorenj aa puɔr wuo ba bɔ-yo hɔ-ba. ³² Nuomba waa bɔi fiɛna ciilɔ Yesu-i. Ba jo ji gbɛ-yo wuo: «Itie, ŋ nyu-i baa ŋ hamba-i [a naara ŋ tũɔbaa-ba] dii yiera fuore-na ta ba cie-ni.»

³³ Yesu wuo cira: «Na suɔ mi nyu-i baa mi hamba-i wei?» ³⁴ Aa wuɔra ne nuomba yammu-i aa cira: «Mi nyu-i baa mi hamba yaa mi yaanŋa-na daaba-i. ³⁵ Na saa da, bamanj cienj Diilonjo huonŋa-i, ba yaa mi hamba-i, ba yaa mi tũɔbaa-ba-i, ba yaa mi nyubaa-ba-i.»

4

Nuombanj bel Diilonj-nelma-i dumaa

(Matie 13.1-23; Like 8.4-15)

¹ Ku huongu-na, Yesu wuo ji bir kɔ Galile dalanŋa-na ka tuɔ wanj Diilonj-nelma-i. Nuomba kũlɔ ba-naa kɔ u wulaa. Wuo bel nyugũŋ fiɛna beŋo nanjo-na dii hũmma-na aa nuomba

* 3:22 *Sitɔni yerre nande yaa *Belsebul. † 3:23 Ku birii a saanu baa cerma. Ma nyegɔanj girekimma-na wuo... ba jo ji tuɔ nanj gbɔneŋ daani-i baa-ba wuo...

waa yiera nuŋgu-na. ² U piye nelma boi baa-ba gbānēiniŋ. Uŋ'a u don, u gbē nuomba-i wuo: «Karaaŋ na tūnni-i deŋ na nu: ³ Naacolŋo naŋo kaa ka naŋ fūma u suonŋu-na. ⁴ Fūma naŋo kaa ka diire hūmellen-huonŋa. Huriimba jo ji wuo-yo. ⁵ Unaŋo kaa ka diire tāmpellen-terienŋ-nu. Hēma si dii boi terienŋu-na, a ce u pa yaŋ unaŋo-i. ⁶ Uŋ paa dumaŋo-na, u kaasinni saa gbāa suor kaa yaŋ-na. Bāaŋuŋ juo ta ku jo huonŋu-na, u kuol hiere kpēmму! ⁷ Unaŋo kaa ka diire hienŋ-nu. Hienŋu tu suuye-yuo a ce u saa gbāa dii belle. ⁸ Uman diiriye suon-huonŋa-na, munterfammu-na, u sire gbuu kpatalla: unaŋo bien komuonŋa baa c̄ncielbaa, unaŋo bien komuonŋa sa-a-siei, unaŋo bien komuonŋa da-a-ndii.» ⁹ Uŋ waan mafamma-i, u cira: «Uman duo u ka nu, u nu!»

¹⁰ Bamaŋ taa ba nyaanu-yuo koko baa u *hāalābien c̄ncieluo ba hāi baamba-i, ban juo waa ba kula-i baa-yo, baa ta ba piye wuo ba saa suo u gbānēini yaanŋa-i baa ni huonŋu-i. ¹¹ Yesu wuo cira: «Diilonŋo cie baa namaanŋo-i. U *nellentesinni maama man fuyaa, u pigāan namaanŋo-i baa-ma, ŋga ma piye baa banamba-i gbānēiniŋ,

¹² a ce da ba ne-ma, ba sie da ma terienŋu-i,
da ba nu-ma, ba sie suo ma yunŋu-i.

Kuo maa naa kaala ba wulaa, baa naa cu Diilonŋo huonŋu-nu

aa ban calaa-yo baa mamaŋ hiere, uu naa hiel-ma u huonŋa-na.*

¹³ Uŋ waan mafamma-i, wuo bir yuu-ba wuo: «Naŋ'a na saa suo gbānalāan daaku yunŋu-i, na ka ce nie gbāa suo ninanni yunni-i? ¹⁴ Fūma yaa Diilonŋ-nelma-i. ¹⁵ Banaŋ hommu dii ŋaa hūmellen-huonŋa, da ba nu Diilonŋ-nelma-i ma sa co; ba yaŋ *Sitāni jo ji hiel-ma aa yaŋ-ba. ¹⁶ Banaŋ hommu dii ŋaa tāmpellen-terienŋu, da ba nu Diilonŋ-nelma-i, ma pān dalnu-bei ba hūu-ma. ¹⁷ ŋga ma sie gbāa naŋ kaasinni. Wein da ma da kutaamba-i, sisō da ba ji ta ba huol ba yammu-i ma maama-na, ba har jina. ¹⁸ Banaŋ hommu dii ŋaa hien-terienŋu; ¹⁹ da ba nu Diilonŋ-nelma-i, ba yaŋ anjoguoma-i baa gbein-maama-i a naara ba kusun-maama jo ji suuye-mei a ce dumaŋo-na ma sie gbāa dii belle. ²⁰ A ne da banaŋ hommu dii ŋaa munterfammu; da ba nu Diilonŋ-nelma-i, ba jārā-mei hūu-ma nammu hāi a wuo ma hūmelle-i diŋ saaya di wuo dumaa. Kufanŋu taamba yaa dii ŋaa fūma man diyaa bien komuonŋa baa c̄ncielbaa-ba-i, komuonŋa sa-a-siei-i a naara komuonŋa da-a-ndii-i.»

Fitŋ-gbānalāanŋu

(Like 8.16-18)

²¹ Yesu wuo tiraa yuu-ba wuo: «Namaanŋo-na, hai moloŋo-i duo celien fitnuo-i u ce binŋuŋu cure-yuo? Sisō u dii-yo munŋallammun-tuolen? Ma si da na celien-yo, na haa-yo dorō ke? ²² Na saa da, ku weima si dii mamaŋ sie ji hel, aa ku nelma si dii mamaŋ sie ji nu. ²³ Uman duo u ka nu, u nu!»

²⁴ Yesuŋ waan mafamma-i, wuo cira: «Naŋ nuŋ nelma man, taa na ne-ma torro. Nin fin baa kekerienŋu man ŋ hā banamba-i, ba ka fi baa ku yaa a bi hā nuonŋo-i aa naara kunanŋu kuo. ²⁵ Kuŋ yey baa uman, ba ka hā-yo naara, aa uman kuu si baa-yo, celle künŋu man dii baa-yo, ba ka hūu-ku aa yaŋ-yo.»

Diilonŋ-nellentesinni dii nie?

(Matie 13.31-32; Like 13.18-19)

²⁶ Yesu wuo tiraa cira: «*Diilonŋ-nellentesinni dii ŋaa nelienŋo baa u dīmma. U duu-ma, ²⁷ aa kaa ka tuo ce u den-maama. Dīmman paŋ dumaa baa man vāa dumaa, u sa suo kunanŋu kuo. ²⁸ Hēma yaa cien dīmma pa ma fere, aa ce ma vāa a ji dii bienŋa. ²⁹ Da ma ji vāa hi karma-i, u jo ji kar-ma.»

³⁰ Aa tiraa cira: «I ka naŋ gbānalāan haku-i a pigāan Diilonŋ-nellentesinnin yey dumaa? I gbāa saa-ni baa bige-i? ³¹ I gbāa saa-ni baa mutardi-belle, di yaa yuraanu yaŋ. ³² ŋga da ŋ duu-de, di sire pa a hiel negemmu a maar niifelu-i hiere, huriimba gbāa jo ji se kamma muo.»

³³ Yesu naan gbānēin daani temma boi a pigāan nuomba-i Diilonŋ-nelma-i a saa baa ba nelnulle-i. ³⁴ Yesu saa tuo waŋ Diilonŋ-nelma-i aa u saa dii gbānalāanŋu hōlma-na. Duo puur duo piye, gbānalāanŋu, a puur duo piye, gbānalāanŋu. ŋga da ba ji waa ba kula-i baa u *hāalābiemba-i u suo firnu-nie hiere baa-ba.

Yesu yieraaya fafalmu

(Matie 8.23-27; Like 8.22-25)

³⁵ Bāaŋuŋ juo hir huonŋu man nuo-i, Yesu wuo tē dii beŋo-na aa gbē u *hāalābiemba-i wuo: «Yaan i karnu i kaa bombor damaale!» ³⁶ U hāalābien baa yaŋ nuomba-i terienŋu fanŋu-na aa naa suor baa Yesu-i uŋ waa beŋo man nuo-i a ta ba karnu ba kaa. Benni nanni bi waa terienŋu-na, nuomba naŋ baa bie nifanni-i a cu ba huonŋu-nu. ³⁷ Ba'a ba ne da fafalmu naŋ temma siire ta mu pe hūmma-i mu dii beŋo-na. Hoi huonŋu-i baa huonŋu-i beŋ wuo tuo yii

* 4:12 Isayi (Ésaie) 6.9-10

duo yu. ³⁸ Yesu waa galla beŋo huon-yanŋa-na a kuo u yunŋu-i yukuodaan-nu tuo duofun. U haalabiemba pin-yo aa cira: «Haalatie, i tie yii die ku, aa nanj waa galla ta ŋ duofun ŋaa weima si dii.»

³⁹ Yesu wuo yiye sire nuola fafalmu-i aa wanj baa humma-i wuo ma ciire. Terduonŋu fanŋu-na, nie ka ka ciire. ⁴⁰ Wuo gbē u haalabiemba-i wuo: «Bige-i korda-kunŋu fuo? Ku ce ŋaa na saa haa na nanŋa-i Diilonŋo-na wei?» ⁴¹ Ba kūo maa pān ta ma nyen, baa ta ba yuu ba-naa wuo: «Neliŋ hayo-i temma-i dumande-i? Fuo dii nie aa duo nuola fafalmu-i baa humma-i ni kā ka ciire ni temma-i?»

5

Yesu duonya jinabaa naacolŋo nano-na
(Matie 8.28-34; Like 8.26-39)

¹ Yesubaa-ban taa ba karnu dalanŋa-i ba kā bomborre manj nu-i, ba bi nelle fande-i Geres. ² Banj kaa hi huol, Yesu wuo u ne da naacolŋo nano hila cincunŋa-na tuo jārā-yuo. Naacolŋo fanŋo-i *jina waa u yunŋu-na. ³ U taa u cō cincunŋa yaa nu-i. Ku bibie saa waa amanj gbāa bella-yuo u tēna terduonŋu-na. Da ba fie vaa-yo baa jolgobaa u kar-ba. ⁴ Nuomba cie u maama yar-ba. U waa da ba ce ba bel-o dii kollu u gbeini-na aa vaa u nammu-i baa jolgobaa wuo u baa kā terienŋu. Da ba vaa-yo, u kar jolgobaa-ba-i aa kara kollu-i hiel-du u gbeini-na aa sire ta. ⁵ U waa da ŋ saa da-yo cincunŋa-na, ŋ ka da-yo tānni-na. Bāanŋu-i baa isunŋu-i uu dii tuo wuora u biŋ yaa-i u kaasŋ ŋaa tuo ce tāmpienŋa-i u posol u fere.

⁶ Uŋ juo fara da Yesu-i, wuo gbar jo ji dūuna u yaanŋa-na ⁷ aa naa piye da gbagaga wuo: «Yesu, Dərwuonŋo Bieŋ nu-i, mi cie-ni nie? Jande, baa ce hədorre baa-mi; ne Diilonŋo-i aa ŋ yanj-mi.» ⁸ Yesu wuo nuolaaya jina-i wuo u cor hel-yuo ku i cie wuo tuo piye dumaanŋo-na. ⁹ Yesu wuo yuu-yo wuo: «Ba bi-ni nie?»

Wuo cira: «I ciinu, ba bi-mi Sälle.» ¹⁰ Aa gbuu tuo cārā Yesu-i wuo u ce jande aa u baa donya-bēi hiel-ba nelle-na.

¹¹ A ne da pərsälle nande waa ta di wuora tənunŋu-na. ¹² Jinabaa baa gbē Yesu-i wuo: «Jande, ŋ sa yanj i hel ka suur pərn daaba-na wei?» ¹³ Yesu wuo hā-ba hūmelle-i. Baa hel naacolŋo-na ka suur pərnba-na. Pərn daaba naa yu pərnba neifelle-i. Baa pān ta ba gbar ba hiire ba kā ba suur dalanŋa-na ba kunu.

¹⁴ Nuomba waa ta ba ceŋ-ba. Banj juo da ba gbaraa ka kunu hiere dumaanŋo-na, baa pisallā baa gbarunŋu; banamba kā nellen-huonŋa-na, banamba kā sonni-na ka tūnu nuomba-i. Nuomba hel da ba ji ne. ¹⁵ Banj juo ji hi da naacolŋ daayo diyaa bimbinni tēna da welewele Yesu caanŋu-na, korma pān ta ma da-ba. ¹⁶ Bamanj waa da manj cie dumaa hiere, baa suur ma yaanŋa-na wanj-ma. ¹⁷ Nuonj baa cārā Yesu-i wuo u ce jande aa u ta u halanŋ ba terienŋu-na. ¹⁸ Yesu wuo kā ka tuo nyugun beŋo-na duo bir. Uŋ duonya jinabaa-ba-i naacolŋo manj nu-i, wuo cārā-yuo wuo u yanj u kā baa-yo. ¹⁹ Yesu wuo wanj baa-yo wuo: «Yan aa ŋ kūn ŋ ka tūnu ŋ baamba-i Itienj uŋ cie hujarre nie aa ce baa-ni dumaa.» ²⁰ Naacolŋ wuo ta ka tuo wuora Dekapol-na u wanj Yesunj cie kumanj yuo hiere. Umanj duo nu nel daama-i, ma ce-yo gbere.

Yesu yieraaya cieŋo nanj tamma aa sire bikulonŋo nano
(Matie 9.18-26; Like 8.40-56)

²¹ Yesubaa-ban birii karnu dalanŋa-i kā bomborre nande-na, nuomba kūl ba-naa kā u wulaa dii hūmma nunŋu-na. ²² *Diilonelhaaladunŋu yuntienŋo nano-i ba taa ba bi-yo Yarusi; wuo kā ka dūna Yesu caanŋu-na ²³ aa naa cira: «Itie, mi bilonŋo ka ku mi wulaa, jande kā ŋ ka haa ŋ nammu-i yuo ŋ kor-o ŋ hā-mi.» ²⁴ Yesu wuo kā ba ta. Nuonj baa sire hiere ta ba kā baa-ba. Ba nogol Yesu-i terni-na hiere dumaa.

²⁵ Cieŋo nano waa ba halma-na, u tamma taa ma kūna ku bienj cincieluo baa a hāi waa belle fande-na. ²⁶ U cie perrumbaa-ba-i ji gbē. U gbeinŋa ji tē hiere aa ku migān ta ku hor-yuo ku kā. Perru boi mulaan-yo. ²⁷ Uŋ juo nu Yesu maama-i, wuo suur nuomba holma-na a cor u huon-yanŋa ka yieya u jonŋoruo-i. ²⁸ U taa u piye u huon-na wuo: «Da mi gbān hi u jonŋoruo-i yieya-yuo yonj, mi kuraa.» ²⁹ U tān maa pān yiera. Terduonŋu fanŋu-na, wuo pān suo wuo fafalmu daa-yuo. ³⁰ Hoduonŋu fanŋu-na, Yesu wuo suo wuo fŋngūo nano hilaa fuo-i-na. Wuo miel yuo nuomba-i wuo: «Hai moloŋo-i yieyaaya-mie?» ³¹ U *haalabienj baa cira: «Itie, nuomba yuu ta ba nogol-ni terni-na hiere ŋ bir ta ŋ yuu wuo: «Hai moloŋo-i yieyaaya-mie?»» ³² Yesu wuo yanj-ba aa tuo wuora u nira nuomba-na umanj yieyaaya-yuo. ³³ Cieŋ daa uŋ suyaa wuo fafalmu daa-yuo, ku ce-yo kūnyelle. Wuo pie dūna Yesu caanŋu-na aa naa wanj ma yaanŋa-i hiere baa-yo; u saa fuo ma diei. ³⁴ Yesu wuo cira: «Mi bilo, ninj haa ŋ nanŋa-i mie, ŋ kuraa. Kā ŋ kā fiei; ŋ ceraa ŋ ji nunu jarnj daama-i.»

³⁵ Yesunj taa u wanj mafamma-i huonŋu manj nu-i, nuonj baa hel Diilonelhaaladunŋu yuntienŋo cinŋu-na ji ta ba piye baa-yo wuo: «Baa yanj haalatieŋo mulenj u fere, ŋ bilonŋo jarma yaraa-yo.» ³⁶ Yesu wuo nu-ma. Wuo wanj baa Yarusi-i wuo: «Baa tie holle. Haa ŋ

nanğa-i miε yonj.» ³⁷ Aa naa bir nuomba-i hiere aa wanj Piεr, baa Sake a naara Sake hāaŋo-i Nsāa ba yaa cu u huonj-nu yonj.

³⁸ Banj kaa hi cinggu-i, baa da nuomba haa ba nammu-i ba yunninj ta ba kaal hiere. ³⁹ Yesu wuɔ suur aa naa gbε-ba wuɔ: «Bige-i maacemma-i na wulaa dumaanjo-i? Bilonjo saa ku, u duɔfūŋ.» ⁴⁰ Baa bir wanj aa ta ba cōmuonj-yo. Wuɔ ce ba hel hiere aa naa ce fuɔ baa bilonjo bincuamba-i a naara u hāalābiemba-i suur bilonjonj waa dūngu manj nu-i.

⁴¹ Banj suurii, wuɔ bel bilonjo nanj-na aa naa cira: «Talita kumi.» Ku yunju yaa wuɔ: Bilo, sire, muɔmei waanj-ma dumaa! ⁴² Terduonju fangu-na, bilonj wuɔ pānj sire tuɔ wuɔ. Ku ce-ba gbεrε. Bilonj daa u waa baa bienj cīncieluo a hāi. ⁴³ Yesu wuɔ wanj-ma kuola-mei baa-ba wuɔ ba baa wanj nel daama-i baa moloŋo. Aa naa cira ba hā bilonjo-i bīnjkūngu u wuɔ.

6

Nasaretiamba cīnaana Yesu-i

(Matie 13.53-58; Like 4.16-30)

¹ Ku huonju-na, Yesu wuɔ sire terienj daaku-na baa u *hāalābiemba-i a kā ba nelle-na*.
² *Yitēnanjuŋ juɔ hi, wuɔ kā *Diilonelhāalādūngu-na ka tuɔ wanj Diilonj-nelma-i. U nelma taa ma ce nuomba-i gbεrε, a ne da ba saa waa dei baa yuliingu-i. Baa ta ba piije wuɔ: «Fuɔ hilaa baa nel daama-i hie? Fuɔ kaa da nelnul daade-i hie baa hinj daama-i? ³ Ma sī Maari bienjo manj fānanjo-i, u yaa kε? Fuɔ hāaŋo nanjo yaa Sake-i, baa Yose-i, baa *Yuda-i a naara Simɔ-i. Halle u tūɔbaa-ba dii baa-ye tēnamma-na.» Kunj cie dumaanjo-na ba saa gbāa hūu Yesu nelma-i. ⁴ Yesu wuɔ gbε-ba wuɔ: «Ba kāŋ *Diilopɔpuɔrbilonjo-i terni-na hiere; nga u nellenj-baamba-i baa u dūnj-baamba sa kāŋ-yo.» ⁵ Kunj cie dumaanjo-na, Yesu saa gbāa ce gbεrε-weima terienju-na. Unj cie kumanj, ku yaa ŋaa a haa u nammu-i jaamba namba-na a sire-bei ba jarma-na. ⁶ U nellenj-baambanj'a ba saa hūu u nelma-i kuɔ ce-yo gbεrε.

Yesu puɔraa u hāalābiemba-i

(Matie 10.5-15; Like 9.1-6)

Ku huonju-na, Yesu wuɔ ji ta baa u *hāalābiemba-i tuɔ wuɔra nileiŋa manj Nasareti kotonni-na u wanj Diilonj-nelma-i baa nuomba-i. ⁷ Yiingu nangu-na, wuɔ ji bī u hāalābienj cīncieluo ba hāi baamba-i a puɔr-ba ba hā-ba-hāi aa hā-ba himma ba ta ba gbā ba donya *jīnabaa-ba-i, ⁸ aa naa gboya-bei wuɔ ba tamma-na, molo baa bie bīnjkūngu: Molo baa bie niuwuoni, molo baa bie buora, molo baa bie gbeinj; kεrε ba bie gborni yonj. ⁹ Wuɔ ba dii naatenni aa molo baa bie jonjorbaa-ba hāi. ¹⁰ U taa u bi piije wuɔ: «Da na har dumelle manj nuɔ-i, na tēna dumelle fande-na fuɔ na tamma. ¹¹ Da ba ka cira ba sa taara ba da na yufelle terienju manj nuɔ-i, na pir na nallu-i na ta, ku yaa ba ka suɔ wuɔ ba maacemma saa fa.»

¹² Hāalābiemba taa ku yaa nuɔ-i ka ta ba wanj Diilonj-nelma-i baa nuomba-i wuɔ ba nanna ba cilɔbalaŋo-i. ¹³ Ba bi hii donya jīnabaa bɔi nuomba-na aa hure namma jaamba bɔi-na sire-bei ba jarma-na.

Nsāa-Batisinj kuu kuliingu manj

(Matie 14.1-12; Like 9.7-9)

¹⁴⁻¹⁵ Huonju fangu-na, Yesu yer die wuɔra gbuo terni-i hiere. Bananj ba'a *Nsāa-Batisi'i siire hel kuomba hɔlma-na jo, ku'i cie u hi hinj daama temma-i. Bananj ba'a *Eli yaa siire jo. Bananj ba'a yiinataanj *Diilopɔpuɔrbilonjo nanjo-i juɔ. *Erɔdi wuɔ nu-ma. U yaa waa *Galile yunju-na. ¹⁶ Wuɔ cira: «Nsāa yaa-i! Ŋ sie suɔ wuɔ mi cie ba kar u yunju-i, ŋga u'i siire jo daayo.» ¹⁷ Ninsie ninsie, fuɔ fεrε yaa naa cie ba bel Nsāa-i dii-yo kaso Erodijadi maa-na. Erodijadi fanjo-i u mɔlɔ cienjo'i waa aa wuɔ hūu-yo mɔlŋo wulaa dii-yo. Ba taa ba bī mɔlŋo-i Filipu.

¹⁸ Unj hūyāa u mɔlɔ cienjo-i, Nsāa wuɔ wanj-ma baa-yo wuɔ fuɔ uudiinjo sī. ¹⁹ Cienj wuɔ pānj cɔ Nsāa-i aa naa tuɔ taara-yuɔ baa komma. Nga ma saa naa waa ma gbāa ce. ²⁰ A haa hama-i nuɔ-i? Erɔdi taa u kālāl Nsāa-i. Uu naa suɔ wuɔ nelviinjo aa tiraa suɔ wuɔ Diilonj-nolŋo, a ce dumaanjo-na u saa tuɔ sieya-yuɔ. Nsāa nelma taa ma surnu-yuɔ ma cor. Nga u waa duɔ tuɔ piije, Erɔdi holle pānj caar.

²¹ Erodijadi maamanj'a ma ka ba dumaanjo-na, Erɔdi ji tuɔ ce u hommanj-yiingu ponsaangu aa bī u kuoyataamba-i, faa sorosi ba yuntaamba-i, baa Galile yuntaamba-i hiere. ²² Erodijadi bilonj wuɔ nyεnj nyεmunju nanj temma, kuɔ gbuu dɔlnu Erɔdi-i baa bamanj waa hiere. Erɔdi wuɔ yuu-yo wuɔ: «Ŋ taara bige-i mi hā-ni baa-ku?» ²³ Aa naa cira: «Muɔ baa Diilonjo, ninj taaranj kumanj mi ka hā-ni baa-ku. Halle da ŋ fiε cira mi cal mi nelle-i sɔmma hāi, a hā-ni sɔmma diei, mi ka ce-ma.»

²⁴ Bilonj wuɔ hel nuomba-na ka yuu nyunjo-i. Nyunj wuɔ cira: «Kā ŋ ka cira ŋ taara Nsāa-Batisi yunju.» ²⁵ Bilonjo gūunu baa gbarunju kā nellentienjo wulaa ka cira: «Mi taara ŋ kar

* 6:1 Ba nelle yaa Nasareti. Nienj Like 4.16.

Nsāa-Batise yunḡu-i dii-ku tasaan-na hā-mi fiɛfiɛ!»²⁶ Nellentienjo yaan kaa pān bir ka denj birma. Nga u ka ce-ma niɛ, u yaa pāa nunḡu-i baa-yo nuɔmba-na.²⁷ Wuɔ naa wuɔ bi pān puor sorosiyienjo nanjo-i wuɔ u ká ka kar Nsāa-Batise yunḡu-i ji hā-yo baa-ku. Sorosiyienj wuɔ bi ta ká kasodunḡu-na ka kar Nsāa yunḡu-i²⁸ a dii-ku tasaan-na jo baa-ku ji hā bilonjo-i baa-ku. Bilonj wuɔ hūu-ku ka hā nyunjo-i baa-ku.²⁹ Nsāa *hāalābiembanj juɔ nu-ma wuɔ ba karaa ba yuntienjo yunḡu-i, baa ká ka biɛ u bomborre-i ka fuure-die.

Yesu hāa nelpūnḡu nanḡu wuo ye
(Matie 14.13-21; Like 9.10-17; Nsāa 6.1-14)

³⁰ Yesu *pɔpuorbiembanj kaa bir jo, baa jo ji tūnu Yesu-i baa banj kaa ce mamananj hiere.
³¹ A ne da nuɔmba boi taa ba jo u wulaa, a ce halle fuɔ baa u *hāalābiemba-i ba sa da ba fiɛɛ ba wuo niwuoni-i yeɛɛ. Yesu wuɔ gbɛ u hāalābiemba-i wuɔ: «Yaan i ká hīɛn-nu na ka fiisa celle.»³² Baa sire ku yaa nuɔ-i a biɛ beŋo-i ta ta ba ká.

³³ Banj taa dumaanjo-na, nuɔmba boi daa-ba aa suɔ banj kān kusuɔn-nu. Baa hel terni-na hiere a gbar ta yaanga beɛi.³⁴ Yesunj huɔlāa hūmma-na, wuɔ u ne da nelpūnḡu nanj temma u yaanga-na; ba ne ŋaa túlmba manj tienjo sí beɛi. Ba hujarre gbuu bel-o. Wuɔ pān donj tuɔ wanj Diilonj-nelma-i baa-ba. U piye baa-ba vaaya.

³⁵ Bāanḡunj juɔ ta ku hir huɔnḡu manj nuɔ-i, u hāalābiemba piɛ u caan-nu a wanj baa-yo wuɔ: «Itie, ŋ suyaa wuɔ ii dii hīɛn-nu de? Bāanḡunj hir ku ká³⁶ ŋ sa yanj nuɔmba ká niɛinja manj kɔtɔnni-na ka taara niwuoni sāa wuo wei?»

³⁷ Yesu wuɔ cira: «Namei saaya na hā-ba niwuoni-i ba wuo.»

Baa cira: «Itie, die fiɛ sāa niwuoni-i *deniebaa nuɔsūɔ, ni sie gbɛ!»

³⁸ Yesu wuɔ cira: «Kāan na ka ne, *buruo u niɛ dii baa-na?»

Baa ká ka ne aa jo ji cira: «Buruo u ndii a naara titiraamba hāi.»

³⁹ Yesu wuɔ cira ba ce nuɔmba calnu tlena hīɛbinaanḡu-na.⁴⁰ Nuɔn baa tlena. Banamba komuɔŋa da-a-ndii, banamba komuɔŋa hā-a-hāi baa cīncielbaa.

⁴¹ Yesu wuɔ biɛ buruo u ndii daayo-i baa titiraamba hāi baan daaba-i a ciir u yunḡu-i dɔrɔ-i-na aa jaal Diilonjo-i aa búlnu-yuɔ hā u hāalābiemba calnu-yuɔ a hā nuɔmba-i. Aa bi calnu titiraamba-i hā-ba hiere.⁴² Nuɔn baa wuo ye hiere.⁴³ Baa gbura ni boini-i a dii-ni segeyufienj cīncieluo baa a hāi.

⁴⁴ Nuɔmba manj waa, bibemba-i yonj, ba ká nuɔmba neifenja hāi nuɔsiba ndii temma nuɔ.

Yesu wuɔyaa hūmma dɔrɔ
(Matie 14.22-33; Nsāa 6.16-21)

⁴⁵ Banj bi wuyaa niwuoni-i, Yesu wuɔ guor u *hāalābiemba biɛ beŋo-i ta u yaan-na ta ba ká Betisada yanja aa fuɔ wuɔ tlena duɔ ce nuɔmba bɔrɔ kūn ba cīnnin.⁴⁶ Nuɔmbanj juɔ bɔrɔ hiere, wuɔ ká ka nyugūn tănunḡu-na tuɔ cārā Diilonjo-i.

⁴⁷⁻⁴⁸ Bāanḡunj juɔ suur, Yesu yaa waa yonj bomborma-na. A ne da fafalnu taa mu jārā u hāalābiemba-i. Wuɔ fara da ba ce sūlma-i dii hūmma holle-na baa beŋo-i. Cuo kaalmanjanḡu-na, wuɔ sire tuɔ wuɔ hūmma dɔrɔ-i-na u ká ba wulaa. Uŋ kaa hi, wuɔ ce ŋaa u ciɛl-ba duɔ cor.⁴⁹ Hāalābienj ba'a ba ne da hai moloŋo-i wuɔyaan hūmma dɔrɔ-i-na daayo-i! Baa donj ta ba kaasīn wuɔ sí isuɔtienjo.⁵⁰ Banj daa-yo, ba huleinja caaraa. Yesu wuɔ cira: «Baa na tie holle, muɔmei!»⁵¹ Aa ká ka bel beŋo-i suur. Fafal muɔ bi pān yiɛra. Hāalābienj baa kar da hāmmu!⁵² Niwuonin-kūnḡu manj fiɛ ce cor, ba saa suɔ ku yaanga-i. Nelma famma yaraa-ba suoma.

Yesu siire jaamba Genesareti-i-na
(Matie 14.34-36)

⁵³ Fafalmanj yiɛraaya, Yesubaa-ba perienj karnu ká Genesareti.⁵⁴ Banj hii bi huɔl, nuɔmba pān suɔ Yesu-i⁵⁵ aa gbagbarra tūnu ba-naa terni-na hiere. Da ba nu wuɔ u dii kusuɔn-nu, ba biɛ ba jaamba-i ba niigallanni-na gbar ká u wulaa.

⁵⁶ Yesu waa duɔ cor terienḡu terienḡu, nuɔmba biɛ ba jaamba-i ka jīna ponsanatigerre-na aa cārā-yuɔ wuɔ u yanj ba yiɛya-yuɔ; da ku fiɛ'a u jonḡoruo tūnḡu, ku ka saanu. Ninsie ninsie, ku waa jainjo manj duɔ yiɛya-yuɔ fafalnu pān da-yuɔ.

7

Bīncuɔŋ-hūmelle saa saaya di buonu Diilonj-hūmelle-i
(Matie 15.1-9)

¹ Yiinḡu nanḡu-na, *Fariɛɛbaa-ba-i baa *anjinamma pigāataamba manj naa hilaa *Yerusalemu-i-na jo, baa kūlāa ba-naa ká Yesu wulaa.² Ba'a ba ne da Yesu *hāalābiemba namba wuo niwuoni-i a ne da ba saa saara ba nammu-i a saanu baa *Yuifu ba bīncuɔŋ-hūmelle-i.³ A ne da Fariɛɛbaa-ba-i baa Yuifubaa-ba-i hiere ba sa puona baa ba bīncuɔŋ-maama-i: Ba sa sie wuo niwuoni-i ni ba saa saara ba nammu-i.⁴ Aa da ba hel sanja-na kūn,

ba ce hümma'i igēna aa suō wuo niiwuoni-i. Ba bīncuōŋ-maama'i saa waa mafamma-i yonj: Hūŋkaacimmuŋ-saarma waa ma deŋ, būnammuŋ-saarma waa, bitonniŋ-saarma bi waa.

⁵ Barj daa ba wuo niiwuoni-i dumaanjo-na, baa yuu Yesu-i wuo: «Bige-i cie ŋ hāalābiemba sa wuo bīncuōŋ-hümelle-i? Ku cie nie ba saa saara ba nammu-i aa ta ba wuo niiwuoni-i?»

⁶ Yesu wuo cira: «Huhurmantaan namaa temma-i daana-i, *Isayin fii-na baa kuman, na yuu-ku. Isayi waan-ma wuo: «Diilonjo ciera wuo:

«Nel daade taamba kŋ-mi ba nuŋ-nu yonj.

Mi maama si dii ba hōmmu-na.

⁷ Barj pigāan nuōmba-i hümelle marj, bafamba diele.

A ce dumaanjo-na yunŋu si dii ba Diilojaale-na.»* »

⁸ Yesu wuo cira: «Na birii yanj Diilonj unj waan maman aa vaa na fere baa na bīncuōŋ-maama ta na ce. ⁹ Maa namaa cā! Na yagaraa Diilonjo nuŋgu-i aa bir bel na bīncuōŋ-maama yaa nammu hāi. ¹⁰ Ma sī *Moisi waan-ma wuo na ta na dii na bīncuōmba nunni-i ke? Aa tiraa cira umanj dūo waŋ āndaparaangu hā u to, si sō u nyu, kutienjo saaya baa komma. ¹¹ Ŋga namaa birii cira wuo umanj dūo waŋ baa u bīncuōŋ-i wuo: «Min ŋa naa da kumanj da mi kāyā-nie ku cie «kōrbā»; ku yunŋu yaa wuo mi pāa-ku hā Diilonjo.» Wuo kere umanj dūo ce mafamma-i aa u saa ji fie da bīŋkūŋgu hā u bīncuōŋ-i weima sī. ¹² Terienŋu fanŋu-na, na ce nuōmba ta ba yanj ba bīncuōmba-i ba sa kāyā-bei. ¹³ Na birii bie na bīncuōŋ-maama yaa-i a dii-ma Diilonj-nelma fuonŋu-na ta na hāalā na-naa baa-ma. Na cie ma temma bōi cor tī a ne da ma saa fa.»

*Kumanj gbāa guōla nelienj nuōŋo-i
(Matie 15.10-20)*

¹⁴ Ku huonŋu-na, Yesu wuo tiraa bī nuōmba-i ji tuō piye baa-ba wuo: «Karaan na tūnni-i fafamma na nu mi nelma-i. ¹⁵ Kumanj suuriinj nelienj nuō ŋ nuŋgu-na, ku sie gbāa guōla-nie Diilonj-hümelle-na; kumanj hilaan, ku yaa gbāa guōla-nie. [¹⁶ Umanj dūo u ka nu, u nu!]»

¹⁷ Uŋ juō hel nuōmba hōlma-na kūŋ cīŋgu-na, u *hāalābiemba cira u firnu nel daama-i pigāan-ba. ¹⁸ Wuo cira: «Bisālmā'i namaanjo-i wei? Namaa saa suō wuo kumanj suuriinj nelienj nuō ŋ nuŋgu-na ku sie gbāa guōla-nie wei? ¹⁹ Kumanj suuriinj ŋ nuŋgu-na ku sa kā ŋ huonŋ-na, ku kā ŋ kusūŋ-nu ka ce binieŋa a hel.» Terienŋu fanŋu-na, Yesu taara dūo pigāan wuo niiwuoni-i hiere ni gbāa wuo. ²⁰ Aa naa tiraa cira: «Mamanj dii nelienj nuō ŋ huonŋa-na, ma yaa gbāa guōla-nie Diilonj-hümelle-na. ²¹ Anjogōbabalamma hel nelienj nuō ŋ huonŋa'i nuō-i: Ŋ huonŋa'i diyaar-nin bīŋwosīnni-na, cuosīnni-na, nelkolle-na, ²² *fuocesīnni-na, cāncāya-i-na, hōdorre-na, nuōŋ-tāalma-na, kakarkuonjo-na, nenemuŋgu-na, yebīenande-na, bombolma-na, ānyagarma-na. ²³ Nelbabalanj daama-i hiere ma hel nelienj nuō ŋ huonŋa'i nuō-i. Ma yaa guōlaayan-nie Diilonj-hümelle-na.»

*Nieryienjo nanjo haa u nanŋa Yesu-i-na
(Matie 15.21-28)*

²⁴ Ku huonŋu-na, Yesu wuo ji ta halan terienŋu-na a kā Tiir: Uŋ kāa, wuo suur dūŋgu nanŋu-na dūo fuo nuōmba baa da-yo. Ŋga u saa gbāa. ²⁵ Cieŋo nanj wuo nuō u maama nelle fandena, a ne da *jīna waa u bilonjo-na. Yesu bi himma-i, cieŋ daa wuo jo ji dūuna u yaanŋa-na ²⁶ a cārā-yuō wuo u donya jīna daayo-i u bilonjo-na. Cieŋ daa u waa *nieryienjo. U taa u hel Fenisi manj dii Siiri mara-i-na. ²⁷ Yesu wuo cira: «Da ŋ bie bisālmāa niiwuoni-i hā juoraamba baa-ni ku saa fa. Yanj da ba wuo ye, ŋ suō ŋ bie boini-i ŋ hā juoraamba-i.»

²⁸ Cieŋ wuo cira: «Itie, ma sī bisālmāan wuo aa jubienja manj ta a diire hīema-na, juoraamba biera-yei ba wuo ke?» ²⁹ Uŋ waan mafamma-i, Yesu wuo cira: «Ninj suyaa mafamma-i waŋ-ma, bir ŋ kūŋ, jīna taa halan ŋ bilonjo-na.» ³⁰ Cieŋo birii ku yaa nuō-i kūŋ, kā ka da bilonjo gaala u mungallamma-na: Jīna taa.

Yesu cie bobo nanjo tuō piye

³¹ Ku huonŋu-na, Yesu wuo sire Tiir-na a hel Sidō aa bir hiire kā ka karnu Dekapol nilienja-i kā ka hel Galile dalanŋa-na. ³² Baa jo baa bobo nanjo-i a ji cārā-yuō wuo u haa u nanŋa-i yuō a firnu u jumelle-i aa puur u tūnni-i. ³³ Yesu wuo bel-o hel baa-yo nuōmba-na. Barj hila, wuo dii u nienja-i naacoljo tūnni-na aa ce u taalunŋu-i hure u jumelle-na. ³⁴ Uŋ cie mafamma-i, wuo ciir u yunŋu-i aa fiisa da fūō aa cira: «Efata!» Ku yunŋu yaa wuo: Puur! ³⁵ Terduonŋu fanŋu-na, naacoljo tūŋ nie pāŋ puur aa u jumel die bi pāŋ firnu u tuō piye da welewele ŋaa u'i sī. ³⁶⁻³⁷ Kuō fūnuŋ cu nuōmba hōmmu-i. Baa ta ba piye wuo: «Naacolj daa u maacemma faa cor! U puur tugbentaamba tūnni-i aa tuō ce bobobaa-na ta ba gbā ba piye.» Yesu wuo tuō piye baa-ba wuo ba baa yanj ma hel. Dūo waŋ mafamma-i, ku ce ŋaa u kaa namma dii dāamu-na.

* 7:7 Isayi (Īsaie) 29.13

8

Nuɔmba neifienja hāi wuyaa buruo niehāi yar-ba
(Matie 15.32-39)

¹ Yibienja fanja-na, nuɔmba tiraa kūol ba-naa ka tigiin Yesu caanɔ-*na*. A ne da niwuoni saa waa baa-ba. Yesu wuɔ bi u *hāalābiemba-i ji tuɔ piye baa-ba wuɔ: ² «Nuɔɗ daaba hujarre gbu di ko-mi; ba yinni siei yaa de-i baa-mi ba saa da bɪŋkūngu wuɔ. ³ Banamba hilaā termaan-nu jo, da mi yan ba bir baa nyulmu-i ku kaa nuol-ba hūmelle-na.»

⁴ U hāalābiemba cira: «Itie, i ka da niwuoni-i hie hɛŋ daaku-na die ji hā nelpɔŋ daaku temma da ku wuɔ ye?»

⁵ Yesu wuɔ yuu-ba wuɔ: «*Buruo u nie dii baa-na?»

Baa cira: «Buruo niehāi.» ⁶ Yesu wuɔ ce nuɔmba tɛna hɛma-na aa naa biɛ buruo niehāi daayo-i a jaal Diilonjo-i aa bɪlnu-yuɔ hā u hāalābiemba-i wuɔ ba calnu-yuɔ hā-ba. U hāalābiemba hūu-yo bi calnu-yuɔ. ⁷ Tetebiemba namba bi waa, wuɔ tiraa biɛ bafamba-i a jaal Diilonjo-i aa hā u hāalābiemba-i baa-ba wuɔ ba calnu-bei hā nuɔmba-i.

⁸ Nuɔmba manj waa hiere, baa wuɔ ye. Baa gbura ni boini-i dii-ni segeyufienj niehāi. ⁹ A ne da nuɔmba manj waa, ba gbāa yu nuɔmba neifienja hāi temma.

Ban juɔ wuɔ tɪ, Yesu wuɔ hā-ba hūmelle-i wuɔ ba kūŋ ba cɪnnɪŋ ¹⁰ aa fuɔ baa u hāalābiemba-i baa biɛ beŋo-i ta ba kā Dalmanuta.

Nuɔmba ciera Yesu ce himma ba ne
(Matie 16.1-12)

¹¹ Yesubaa-banj kaa Dalmanuta-i-na, *Fariɛbaa-ba namba jo ji ta ba fanu ba-naa baa-yo. Baa ji cira wuɔ da kuɔ Diilonjo'i puɔraa-yo, u ce himma ba ne. Ba taa ba wanj mafamma-i wuɔ sɪ ba ka gbāa cure-yuɔ. ¹² Yesu wuɔ fiisa da fūɔ aa naa cira: «Bige-i cie fiɛfiɛ ku nuɔɗ namaanjo-i na'a mi ce himma pigāan-na ku yaa na ka suɔ wuɔ Diilonjo'i puɔraa-mi? Mi wanj ninsoŋo-i baa-na, bɪŋkūngu sa ce dii pigāan-na!» ¹³ Aa naa pāŋ ta baa u *hāalābiemba-i ka suur beŋo-na ta ba karnu ba kā dalanga yiɛŋgu nanɔ-*na*.

¹⁴ A ne da ma saa naa tɛnu u hāalābiemba biɛ *buruo. Buruo diei waa baa-ba yonj beŋo huɔŋa-na. ¹⁵ Yesu wuɔ tuɔ piye baa-ba wuɔ: «Jande, bilaan na fere Fariɛ ba siini-na baa *Erɔdi bi niini-na.» ¹⁶ Hāalābiemba donj ta ba piye ba-naa nuɔ wuɔ: «Na saa da, in' a i saa biɛ niwuoni ku'i cie u tuɔ piye de-i-na.» ¹⁷ Yesu wuɔ suɔ baa-ba. Wuɔ yuu-ba wuɔ: «Bige-i cie na ta na piye wuɔ mi daa na saa biɛ niwuoni ku'i cie mi ta mi piye de-i-na? Ku ce ŋaa a ji hi baa nyunɔ, minj wanj nelma manj na saa hi ta na da ma teriŋgu-i wei? ¹⁸ Na sa da baa na yufienja-i wei? Aa na sa nu baa na tūnni-i wei? Ma karaanu-nei wei? ¹⁹ Minj bɪlāanu buruo u ndii-i a hā nuɔmba neifienja hāi nuɔsiba ndii-i, na biɛraaya boini-i segeyufienja nie ta?» Baa cira: «Segeyufienj cɪncieluo a hāi.»

²⁰ Wuɔ cira: «Aa minj bɪlāanu buruo niehāi a hā nuɔmba neifienja hāi ba wuɔ, segeyufienja nie juɔ tɛ?»

Baa cira: «Segeyufienj niehāi juɔ tɛ.»

²¹ Yesu wuɔ cira: «Ji hi baa nyunɔ na saa hi suɔ ku yaanɔga-i yogo wei?»

Yesu puurii yironjo nanjo yufienja-i

²² Yesubaa-banj kaa hi Betisada-i, baa jo baa yironjo nanjo ji hā-yo wuɔ u ce jande aa u haa u nanɔga-i yuɔ a puur u yufienja-i. ²³ Yesu wuɔ bel yironj daa u nanj-na ba hel nellen-huɔŋa-na a kā ba deŋ. Banj kaa hi, wuɔ ce taalunɔ a hure naacolɔ yufienja-na aa ce u nammu-i cuye-yei ku ce celle aa suɔ halan-mu. Uŋ halan-mu, wuɔ yuu-yo wuɔ: «ŋ da wei?» ²⁴ Naacolɔ wuɔ ne aa naa cira: «Mi da nuɔmba-i ŋga mi sa da-ba dei; mi da-ba ŋaa tibinni aa ta ni wuɔ.» ²⁵ Yesu wuɔ tiraa bir cu u nammu-i naacolɔ yufienja-na. Uŋ juɔ halan-mu kufanɔ-*u*, naacolɔ wuɔ pāŋ tuɔ da fafamma. ²⁶ U yufienj anj puurii, Yesu wuɔ wanj baa-yo wuɔ: «Ta ŋ kūŋ cɪŋ-nu, baa tiraa ŋ suur nellen-huɔŋa-na.»

Yesu sɪnni yaa hani-i?

(Matie 16.13-20; Like 9.18-21)

²⁷ Ku huɔŋu-na, Yesu-i baa u *hāalābiemba ji ta ba kā nileinja manj dii Sesare manj Filipu wuɔŋo-i u kɔtɔnni-na. Banj kāŋ hūmelle-na, Yesu wuɔ yuu-ba wuɔ: «Nuɔmba ciera hai moloŋo-i muɔŋo-i?»

²⁸ U hāalābiemba cira: «Banamba ciera wuɔ nuɔnei *Nsāa-Batise-i, bananj ba'a nuɔnei *Eli-i, bananj ba'a *Diilopɔpuɔrbilono nanjo-i nuɔŋo-i.»

²⁹ Yesu wuɔ bir yuu-ba wuɔ: «Aa namaa fuɔ, na'a hai moloŋo-i muɔŋo-i?»

Pier wuɔ cira: «Diilonj uŋ pāa nuŋgu-i aa saanj *Kɔŋkɔrtienjo manj, u yaa nuɔŋo-i.» ³⁰ Yesu wuɔ wanj-ma kuola-mei baa-ba wuɔ ba baa yanj ma hel molo nu-ma.

Yesu kaal u mulɛma-i

(Matie 16.21-28; Like 9.22-27)

³¹ A donj huɔŋgu fangu-na, Yesu wuɔ donj tuɔ piye u pigāan u *hāalābiemba-i wuɔ *Molon-Bieŋo ka mulleŋ da dei! Nelle bincuamba-i, baa *Diilojigāntaamba yuntaamba-i, a naara *anjɪnamma pigāataamba ka ciina-yuɔ aa ko-yo. Nga da ba ko-yo, u ka ce yinni hāi hēma-na, sieliŋ-yiingu-i u ka sire hel jo. ³² Yesu wuɔ waan nel daama-i kaala-mei baa-ba. Pier wuɔ bi-yo ba kã ba denj ka tuɔ wanj baa-yo wuɔ: «Itie, baa ta ŋ piye dumaa, ku saa fa.» ³³ Yesu wuɔ miel ne u hāalābiemba-i aa naa gbē Pier wuɔ: «*Sitāni, kã ŋ halan mi caan-nu! Nj kusɔŋ-maama-i Diilon-ŋ maama sɪ, nelbilieŋ-maama.»

³⁴ Ku huɔŋgu-na, wuɔ bi nuɔmba-i baa u hāalābiemba-i ji tuɔ piye baa-ba wuɔ: «Nuɔni manj da ŋ ta ŋ taara ŋ nyaanu-mie, ŋ saaya ŋ ciina ŋ fere, aa ŋ saaya ŋ sie mullema-i baa kuliingu-i. ³⁵ Umanj duɔ tuɔ kaal baa u yungu yonj, u ka kɔsuɔŋ u fere, nga umanj duɔ tuɔ kɔsuɔŋ u fere mei maama-na baa *Neldɔɔɔlma maama-na, kutieŋo ka da cicelma manj sie ji tɪ dede. ³⁶ Nelieŋ nuɔ, da ŋ da ŋ yufieŋ-niini-i hiere miwaanjo-na aa ka caa, yunj haku-i diikuɔ? ³⁷ Nelieŋ nuɔ, ŋ gbāa sãa ŋ yungu-i baa bige-i Diilonjo wulaa? ³⁸ Na saa da, fiefie ku nuamba saa fa, ba jēnaamba sa ku. Umanj duɔ tuɔ ce senserre bei u sa taara ba suɔ wuɔ mei wuonjo, u sa bi taara u wanj mi maama-i baa-ba, Molon-Bieŋo duɔ ji jo baa u To fɔŋgũɔ-i baa *dɔrpɔurbieamba-i, u ka bi ce senserre baa kutieŋo maama-i.»

9

¹ Aa naa cira: «Yaan mi wanj ninsoŋo-i baa-na: Banamba dii na hɔlma-na bande-i-na, ba ka da *Diilon-bāanngu-i aa suɔ da ba ku. Diilonjo ka ce u bāanngu-i baa fɔŋgũɔ.»

*Yesu birii u denj birma
(Matie 17.1-13; Like 9.28-36)*

² Yesunj waan mafamma-i, yinni niediei temma cor, wuɔ ce fuɔ baa Pier, baa Sake a naara Nsāa ba kã ba denj ka nyugɔŋ tãnujaataama nanjo-na. Ba'a ba ne da Yesu birii u denj birma. ³ U jonjorbaa-ba birii baapielmba ta ba caa da kpoikpoi; halle molo sie gbāa ce bɪŋkũngu pusɔŋ dumaanjo-na. ⁴ *Hāalābieŋ ba'a ba tiraa ne, a da *Eli baa *Moisi ba caraaya-bei ta ba piye baa Yesu-i. ⁵ Pier wuɔ gbē Yesu-i wuɔ: «Hāalātie, i jomma faa bande-i-na dei! Nj sa yanj i ce gbuganni siei wei? Ku diei nanj kũngu, ku diei Moisi kũngu, aa ku diei kũngu nanju-i Eli kũngu.» ⁶ Korma'i naa bilaa Pierbaa-ba-i a ce u tuɔ piye dumaa u yun-nu u sa suɔ unj wanj mamanj. ⁷ Duherru nandu jo ji ciŋnu-bei. Baa nu molo piye du huɔŋga-na wuɔ: «Mi Bieŋo yaa daayo-i; u maama sa suɔ aa dɔlnu-mie, taa na nu u nunngu-i.» ⁸ Hāalābiemba wuɔra ne terni-na hiere ba saa da molonjo baa Yesu-i.

⁹ Banj juɔ ta ba hiere tãnunngu-na, Yesu wuɔ wanj-ma kuola-mei baa-ba wuɔ *Molon-Bieŋ duɔ saa sire hel kuomba hɔlma-na, ba baa wanj nel daama-i baa molonjo! ¹⁰ Hāalābiemba sie aa ta ba yuu ba-naa wuɔ: «A sire hel kuomba hɔlma-na, ku yungu yaa wuɔ nie?»

¹¹ Banj kaa hi yaannga-i, baa yuu Yesu-i wuɔ: «Ma sɪ *anjɪnamma pigāataamba ciera wuɔ Eli saaya u bir jo igēna aa Diilon unj pãa nunngu-i wuɔ u ka saan *Kɔŋkɔrtieŋo manj u suɔ jo ke?»*

¹² Yesu wuɔ cira: «Ba saa kar coima; Eli saaya u jo igēna ji migāan weima-i hiere. Nga bige-i cie Diilon-nelma cira wuɔ: «Molon-Bieŋo ka mulleŋ da dei aa ba sie ta ba kãŋ-yo?» ¹³ Mi tũnu-nei: Eli juɔ tɪ. Unj juɔ, nuɔmba cie ba bāanngu-i yuɔ. Diilon-nelmanj waan-ma dumaa, ba bi cie-ma dumei.»

*Yesu duɔnya jɪna naacombilonjo nanjo-na
(Matie 17.14-21; Like 9.37-43)*

¹⁴ Yesubaa-banj hiiriye ka hi u *hāalābiemba namba terieŋgu-i, baa da nuɔmba juɔ ji yu ba caanngu-na, aa da *anjɪnamma pigāataamba namba juɔ ba ji ta ba fanu ba-naa baa-ba. ¹⁵ Nuɔmba juɔ'a ba ne da Yesu jo, kuɔ ce-ba gbere, baa gbar jārã-yuɔ ka ta ba jaal-o.

¹⁶ Yesunj juɔ ji hi, wuɔ yuu u hāalābiemba-i wuɔ: «Na fanu na-naa baa-ba nel hama-i nuɔ-i?» ¹⁷ Naacolŋo nanjo tɪe dii nuɔmba-na aa cira: «Hāalātie, *jɪna nanjo dii mi bieŋo yungu-na a ce-yo bobo. Mi juɔ baa u yaa-i ŋ wulaa. ¹⁸ Duɔ sire-yuɔ terieŋgu terieŋgu, u mal-o. Duɔ mal-o, sãmpugaaru ta du hel u nungu-na, aa ŋ da u wuo u nyieni-i aa kuola da girri. Mi waan baa ŋ hāalābiemba-i mie ba donya-yuɔ, ba saa gbāa.»

¹⁹ Yesu wuɔ gbē-ba wuɔ: «Fiefie ku nuɔŋ namaanjo-i, na sa hũu nelieŋ maama. Na daa nie sɪ mi ka tɪena baa-na gbula wei? Namaa ji hũu mei maama-i yaku-i?» Aa naa cira: «Juoŋ baa naacombilonjo-i.» ²⁰ Baa ta ta ba kã baa-yo da ba ka hã-yo. Jɪnanj kaa cira u ne da Yesu-i, wuɔ pãŋ bel naacombilonjo-i gbuu sagalla-yuɔ. Naacombilonj wuɔ hel cii tuɔ bũmallã aa sãmpugaaru ta du hel u nunngu-na.

²¹ Yesu wuɔ yuu tuonjo-i wuɔ: «jɪna daayo dii-yuɔ ku bāanngu cuɔ wei?»

* 9:11 Malaki (Malachie) 3.23

Tuonj wuɔ cira: «Uu dii-yuɔ dii u bisānsinnij. ²² Duɔ ce u ce u suur dāamu-na sisɔ hūmma-na duɔ ko-yo hā-mi. Da ŋ'a ŋ ka gbāa, jande ne Diilonjo-i aa ŋ kāyā-yiɛ.»

²³ Yesu wuɔ cira: «Bige-i ciɛ ŋ'a da miɛ mi ka gbāa? Umanj duɔ haa u nanɔa-i Diilonjo-na, wɛima-i hiere ma gbāa ce hā kutienjo-i.»

²⁴ Yesuŋ waan mafamma-i, naacombilonjo to wuɔ pān cira: «Mi haa mi nanɔa-i Diilonjo-na ŋga kāyā-miɛ ni mei sɪ kuu dii kpelle.»

²⁵ Ban tɔyāa kufanɔgu-na, nuɔŋ baa ta ba jo ba naara. Yesuŋ daa ba kūlōla ba-naa ta ba jo dumaanjo-na, wuɔ cira: «Jina nuɔ, ma'a ŋ'a ŋ gbān ce nuɔmba-i bobobaa baa tugbentaamba? Cor ŋ hel naacombilonjo-na, mi sa taara mi tiraa da-ni yuɔ gbula.» ²⁶ Jina wuɔ kaasɪŋ da gbagaga aa naa gbuu sagalla naacombilonjo-i aa suɔ hel-yuɔ. Naacombilonj wuɔ galla ŋaa u kuu. Nuɔmba manj waa hiere baa da niɛ sɪ u kuu. ²⁷ Yesu wuɔ bel u nanj-na sire-yuɔ u yiɛra u gbeiniŋ.

²⁸ Yesuŋ juɔ kūn baa u hāalābiemba-i ba ka waa ba kula-i, baa yuu-yo wuɔ: «Hāalātie, bige-i ciɛ miɛ i saa gbāa donya jina daayo-i?»

²⁹ Yesu wuɔ cira: «Jina daayo temma-i Diilocārālɛ' i gbāa donya-yuɔ yonj.»

Yesu tirii u kuliŋgu maama-i

(Matie 17.22-23; Like 9.43-45)

³⁰⁻³¹ Ku huonɔgu-na, Yesu-i baa u *hāalābiemba sire terienɔgu-na a suur *Galile huonɔga-na ta ba karnu ba kā. Yesu taa u piye Diilonj-nelma-i u pigāan u hāalābiemba-i a ce dumaanjo-na u saa tuɔ taara molo suɔ ba saangu. U taa u piye baa-ba wuɔ: «Ba ka bel *Molonj-Biejo-i hā nelbiliemba-i baa-yo ba ko-yo. Da ba ko-yo, u ka ce yinni hāi yonj hīema-na, siɛlɔn-yiŋgu-i u ka sire hel jo.» ³² Hāalābiemba saa suɔ u nelma yaanɔa-i; ŋga ba siɛ bi siɛ yuu-yo.

Hai molonjo-i nelbuɔ-i hāalābiemba-na?

(Matie 18.1-5; Like 9.46-48)

³³ Yesubaa-ban kaa hi Kafarnamu-i a suur ba dūnɔgu-na, Yesu wuɔ yuu u *hāalābiemba-i wuɔ: «Inj jonj hūmelle-na, na taa na fanu na-naa nel hama-i nuɔ-i?» ³⁴ A ne da hūmelle-na, ba taa ba fanu ba-naa da ba suɔ umanj nelbuɔ-i ba hōlma-na. Yesuŋ yuu-ba dumaanjo-na, ba fiinanj ba saa wanj wɛima. ³⁵ Yesu wuɔ bir tɛna aa bɪ-ba cncieluo ba hāi-i-na hiere a tuɔ piye baa-ba wuɔ: «Na hōlma-na umanj duɔ tuɔ taara u waa na yaanɔa-na, kutienjo saaya u jina u fere na hieronjo huonj-nu aa tiraa ce u fere na maacombilonjo.»

³⁶ Uj waan mafamma-i, wuɔ bel bisāmbilonjo nanjo-i jo baa-yo ba hōlma-na. Uj juɔ baa-yo, wuɔ tūu-yo aa cira: ³⁷ «Umanj duɔ bel bisāmbilonj daayo temma-i fafamma mei maama-na, kuu dii ŋaa u bilaa mei fere yaa-i, aa umanj duɔ bel muonjo-i fafamma, kuu dii ŋaa kutienjo bilaa umanj puɔraa-mi.»

Umanj duɔ saa bigāan-ye, uu dii baa-ye

(Like 9.49-50)

³⁸ Ku huonɔgu-na, Nsāa wuɔ cira: «Hāalātie, i daa naacolnjo nanjo gbuuse-niɛ aa tuɔ donya *jinabaa-ba-i, miɛ ne da u sa nyaanu-niɛ baa miɛnjo-i i ce u yanj.»

³⁹ Yesu wuɔ cira: «Baa na cie-yo. Na saa da, molo siɛ gbāa gbuuse-miɛ a ce gberɛ-wɛima aa tiraa bir bɪ mi yebabalande-i terduonɔgu fanɔgu-na. ⁴⁰ Umanj duɔ saa bigāan-ye, uu dii baa-ye. ⁴¹ Aa umanj duɔ ne muonjo-i aa hā-na hūmma-i na nyonj wuɔ *Kirsaa baan namaa, da ku fiɛ waa ciyufelle yonj, coima saa fa, kutienjo siɛ naa u daluɔ-i Diilonjo wulaa.»

Kunanɔgu bɔyaa kunan-ɔa

(Matie 18.6-9; Like 17.1-2)

⁴² «Bisālmba manj hūyāa mei maama-i, umanj duɔ guɔl unanj gbeini bei Diilonj-hūmelle-na, sūlma haraa kutienjo-na. Kumanj ka haa-yuɔ, kuɔ baa naa to nammelle u nuonɔgu-na aa se-yo dii-yo nuoraan-nu, kuu naa ce bōlɔl yuɔ. ⁴³ Da ŋ da ŋ nanɔa dii-ni kuubabalaangu cemman-na, kar-ka ŋ nanna. Da ŋ suur Diilonj-nelle-na baa nanɔa diei, ku bɔyaa ba da ba ka caa-ni baa ŋ nammu-i mu hāi-i-na. [⁴⁴ Jamba manj wuyaanj nuɔmba-i terienɔgu-na ba sa ku, aa ku dāamu sa dɪŋ.] ⁴⁵ Da ŋ da ŋ gboluonɔgu dii-ni kuubabalaangu cemman-na, kar-ku ŋ nanna. Da ŋ suur Diilonj-nelle-na baa gboluonɔgu diei, ku bɔyaa ba da ba ka caa-ni baa ŋ gbeini-i ni hāi-i-na. [⁴⁶ Jamba manj wuyaanj nuɔmba-i terienɔgu-na ba sa ku, aa ku dāamu sa dɪŋ.] ⁴⁷ Da ŋ da ŋ yufelle dii-ni kuubabalaangu cemman-na, hiel-de ŋ nanna. Da ŋ suur *Diilonj-nelle-na baa yufelle diei, ku bɔyaa ba da ba ka caa-ni baa ŋ yufienja-i a hāi-i-na. ⁴⁸ Jamba manj wuyaanj nuɔmba-i terienɔgu-na ba sa ku, aa ku dāamu sa dɪŋ.

⁴⁹ «Na saa da, dāamu ka dii dāmma yiɛ hiere.

⁵⁰ «Dāmma-i bɪŋkufafaanɔgu; ŋga da ma ji saara, namaa gbāa ce-ma niɛ ma tiraa ce kpɛnne? Diyaanj dāmma na fereŋ nuɔ aa na bel na-naa fafamma.»

10

*Ansorre boromman-künju-i
(Matie 19.1-12; Like 16.18)*

¹ Ku huongu-na, Yesubaa-ba sire terienju-na a kā *Yude, kā ka waa dii *Yurdē bomborma namma-na. Nuomba tiraa kūl ba-naa kā u wulaa. Wuɔ doj tuɔ piye Diilonj-nelma-i u pigāan-ba ŋaa uŋ cemmaŋ duma koko. ² *Fariŋbaa-ba namba ta ba taara ba cure-yuɔ baa nelma-i, baa piɛ a yuu-yo wuo: «A saa baa miɛ Diilonj-hümelle-i, nelienj nuɔ ŋ gbāa nanna ŋ ciejɔ-i wɛi?»

³ Yesu wuɔ bir yuu-ba wuo: «*Moisi hāa-na hama-i wuɔ na ta na ce?»

⁴ Baa cira: «Moisi hāa-ye hümelle-i wuɔ i gbāa tie nanna i caamba-i; ŋga da ŋ'a ŋ nanna-yuɔ ŋ nyegɛŋ sebe ŋ hā-yo igɛna umaj pigāan wuɔ na ānsorre buɔra.»

⁵ Yesu wuɔ cira: «Moisi daa na tūnni sa nu ku'i cie u nyegɛŋ mafamma-i hā-na. ⁶ Da ma'i sɪ Diilonj uŋ'a u jina miwaanjo-i u maa bieŋjo baa ciejɔ. ⁷ A ce dumaanjo-na, bibieŋjo ka yanj u bñcuomba-i aa waa baa u ciejɔ ⁸ ba gbonu ce kuuduŋju.* Da ba waa dumaanjo-na, ba sa tiraa kāŋ-ba nuomba hāi, ba kāŋ-ba ŋaa nelduɔŋ. ⁹ Terienju fangu-na, Diilonj duɔ gbonu kumanj, nelbilo saa saaya u borɔ-kuɔ.»

¹⁰ Barj juɔ kūŋ ciŋju-na, u *hāalābiemba tiraa sire nel daama-i ta ba yuu-yo. ¹¹ Yesu wuɔ cira: «Umaj duɔ nanna u ciejɔ-i aa jā unajɔ, kutienjo cie *fuocesinni, u calāa cɛdɛlāŋjo-i. ¹² Ciejɔ manj duɔ bi hel u bɔlɔ wulaa aa kā ka sorj yanja nanja, ciejɔ fanjo cie fuocesinni'i dumaanjo-na.»

*Yesu cāarā Diilonjo-i hā bisāmbiamba namba
(Matie 19.13-15; Like 18.15-17)*

¹³ Ku huongu-na, baa jo baa bisāmbiamba namba-i Yesu wulaa wuɔ u ji haa u nammu-i bei a cārā Diilonjo-i hā-ba. U *hāalābiemba sire ta ba nuola bamanj juɔ baa-ba. ¹⁴ Ku saa dɔlnu Yesu-i, wuɔ tuɔ piye baa-ba wuo: «Yaan bisāmba ta ba jo mi wulaa, baa na cie-ba. Bamanj dii bafamba temma-i, *Diilonj-nelle dii bafamba diele-i. ¹⁵ Yaan mi wanj ninsoŋo-i baa-na: Umaj duɔ u saa siɛ *Diilonj-nellentesinni-i ŋaa bisālāanjo, kutienjo siɛ gbāa suur *Diilonj-nelle-na.» ¹⁶ Ku huongu-na, wuɔ tūtu bisālŋ daaba-i aa haa u nammu-i bei aa cārā Diilonjo-i hā-ba.

*Weijɔ nanj maama
(Matie 19.16-30; Like 18.18-30)*

¹⁷ Ku huongu-na, Yesu-i baa u *hāalābiemba sire biɛ hümelle-i ta ba kā. Naacoljɔ nanjo gbar jo ji dūuna Yesu yaanja-na aa cira: «Hāalātiefefɛi, mi saaya mi ce bige-i da mi gbāa da cicɛlma manj sa tɛŋ dede-i?»

¹⁸ Yesu wuɔ cira: «Bigɛ-i cie ŋ ta ŋ bɪ-mi nelfɛfɛin muɔ? Da ma hel Diilonjo-na, nelfɛfɛinjo dii wɛi? ¹⁹ Diilonj uŋ'a i tie wuɔ hümienja manj, ma sɪ ŋ suɔ-ya ke? «Baa ko nelieŋjo, baa ce *fuocesinni-i, baa cuo, baa kar coima ŋ haa moloŋ-na, baa du moloŋjo, ta ŋ dii ŋ to-i baa ŋ nyu-i ba nunju-i.»†

²⁰ Naacolj wuɔ cira: «Hāalātie, mi duɔŋ dii mi bisānsinnin ta mi ce mafamma-i hiere.»

²¹ Uŋ piye dumaanjo-na, u maama gbuu pāŋ dɔlnu Yesu-i; wuɔ ne-yo aa naa cira: «Ma tɪyāa ma diei: Kā ŋ ka suor ŋ nagāŋ-niini-i hiere aa ŋ cal gbeinja fanja-i ŋ hā sūntaamba baa-ya, ku yaa ŋ ka ce weinj nuɔ dɔrɔ-i-na. Da ŋ ce mafamma-i, ŋ jo ŋ ji ta ŋ nyaanu-miɛ.» ²² Naacolj daayo naa silaa waa weinjo cor. Yesuŋ juɔ wanj mafamma-i, wuɔ pāŋ vāa u yaanja-i aa ta. ²³ Uŋ taa, Yesu wuɔ wuɔra ne u hāalābiemba-i aa cira: «Kumanj ka ce weinjo duɔ gbāa suur *Diilonj-nelle-na kuu dii kpelle.»

²⁴ Nel daama cu u hāalābiemba hōmmu-i. Yesu wuɔ tiraa tir-ma wuo: «Mi jēnaanj namaa, Diilonj-nelle suurma dii kpelle dɛ! ²⁵ Na suyaa wuɔ nyogōmɛ duɔ gbāa cor misɛnɛ-fuonju-na kuu dii kpelle dɛ! Ŋga weinjo duɔ gbāa suur Diilonj-nelle-na kufangu dii kpelle yanj.»

²⁶ Nel daama migāan juɔ u hāalābiemba hōmmu-i. Baa ta ba yuu ba-nigaa wuo: «Dumaanjo-na, hai moloŋo-i ka gbāa kor?»

²⁷ Yesu wuɔ ne-ba aa cira: «Nelbiemba wulaa ma siɛ gbāa ce, ŋga weima sa yar Diilonjo-i.»

²⁸ Pier wuɔ cira: «Hāalātie, aa miɛ manj naana i weima-i hiere aa tie nyaanu-niɛ fuɔ?»

²⁹ Yesu wuɔ cira: «Mi wanj ninsoŋo-i baa-na: Umaj duɔ ta ba aarj u dumelle-i, u hāmba-i, u mɔlbaa-ba-i, u tūɔbaa-ba-i, u nyu-i, u to-i, u bisāmba-i, siɔ u sonni-i mɛi maama-na baa *Neldɔdɔlma maama-na, ³⁰ kutienj uŋ ka da nimanj hɛma-na bande-i-na, ni ka maar uŋ taa aa yanj nimanj sōmma komuɔŋa ndii. U ka da dumienja-i, hāmba-i, mɔlāmba-i, nyunaamba-i, bisāmba-i, sonni-i, aa bi da mulɛma-i naara. Aa bisinuo-i-na, u ka da cicɛlma manj sa tɛŋ dede-i. ³¹ Na saa da, bamanj taa yaanja fiefiɛ-i-na, ba bɔi ka bir waa huonj-nu, aa bamanj dii huongu-na fiefiɛ-i-na, ba bɔi ka ta yaanja.»

* 10:8 Miwaanjo jnammanj-sebe (Genɛse) 2.24 † 10:19 Helmanj-sebe (Exode) 20.12-17

Mamanj dii ta ma cie Yesu-i Yerusalemu-i-na
(Matie 20.17-19; Like 18.31-34)

³² Ku huongu-na, Yesubaa-ba ji sire ta ba ká *Yerusalemu. Yesu wuɔ ta nuɔmba yaan-na hiere. Banj kán dumaŋo-na, korma doŋ ta ma da u *hāalābiemba-i baa bamanj naa cuu ba huonj-nu hiere. Yesu wuɔ bī u hāalābienj cincielluo ba hāi baamba-i ba denj ka tuɔ piye baa-ba wuɔ: ³³ «Na daa inj kán Yerusalemu-na ke? Die ká, ba ka bel *Molonj-Bieŋo-i há *Diilojigāntaamba yuntaamba-i baa *anjīnamma pigāataamba-i baa-yo. Da ba hā-ba baa-yo, ba ka cira wuɔ u saaya komma aa bir-o há *niēraamba-i baa-yo ³⁴ ba nyē-yo súlma aa tu taalni yuɔ aa muo-yo aa suɔ ko-yo. Da ba ko-yo, u ka ce yinni hāi hīema-na, sieliŋ-yiingū-i u ka sire hel jo.»

Sebede bēmban muyaa ba natiēŋa Yesu-i-na
(Matie 20.20-28)

³⁵ Ku huongu-na, Sebede bēmba manj waa baa Yesu-i, ba taa ba bī unanjo-i Sake aa bī unanjo-i Nsāa, baa piē Yesu caanj-nu ka cira: «Hāalātie, i juɔ die ji cārā bīŋkūngu nangu ŋ wulaa, jande baa yagar.»

³⁶ Yesu wuɔ yuu-ba wuɔ: «Na'a mi ce bige-i hā-na?»

³⁷ Baa cira: «I taara da ŋ ji waa ŋ fōŋgūo-i-na, ŋ yanj miēŋo-i, u diei tēna ŋ nadieyangŋa-na aa u diei bi tēna ŋ nanyuɔyangŋa-na.»

³⁸ Yesu wuɔ cira: «Na saa suɔ nanj cārāŋ kumanj de! Yaahuolo manj ka haa-miē na ka siē u temma haa-nei wei? Na ka siē muliēŋ meī temma-i wei?»

³⁹ Baa cira: «Ūu, i ka siē.»

Yesu wuɔ cira: «Yaahuolo manj ka haa-miē, baa muliēma manj ka bi haa-miē, ni ka bi haa-nei ninsoŋo. ⁴⁰ Nga meī siē gbāa pā nungu wuɔ meljo'i ka tēna mi nadieŋga-na aa meljo'i ka tēna mi nanyuɔŋgu-na. Muntēnammu fammunj tigiin ta mu cie bamanj, ba yaa ka da-mu.»

⁴¹ Ba nahāalābienj cincielluo baambaŋ juɔ nu nel daama-i, ba hōmmu pāŋ du baa-ba. ⁴² Yesu wuɔ bī-ba hiere a ji tuɔ piye baa-ba wuɔ: «Na suyaa wuɔ fāamaambaa-ba ce hālmaangū baa ba fāamaansīni-i aa nelbōmbōmbaa-ba ta ba haa fōŋgūo-i nuɔmba-na. ⁴³ Nga ku saa saaya ku waa dumaa namaa na wulaa. Umanj duɔ tuɔ taara u waa nelbuo-i na holma-na, kutieŋo saaya u ce u fere na maacembilonj; ⁴⁴ aa umanj duɔ tuɔ taara yaangŋa-i, kutieŋo saaya u ce u fere na koriēŋo. ⁴⁵ Na saa da, *Molonj-Bieŋo juɔ kufangū jomma yaa-i hīema-na duɔ ji cāa nuɔmba-i aa pā u fere duɔ sāa ba bōi yunni; u saa jo ba da ba ji cāa-yo.»

Yesu puurii Bartime yufieŋa-i
(Matie 20.29-34; Like 18.35-43)

⁴⁶ Ku huongu-na, Yesu wuɔ ká ká hi Yeriko. A ne da nelpūngu nanj temma taa ku nyaanu-yuɔ a naara u *hāalābiemba-i. Banj juɔ ta ba hel Yeriko-i-na da ba ta, yironj nanjo waa tēna hūmelle tūŋgu-na tuɔ cārā. Ba taa ba bī-yo Bartime aa bī u to-i Time. ⁴⁷ Yironj daa unj nuɔ nuɔmba piye ba cor, wuɔ yuu. Baa cira wuɔ Nasaretitaanj Yesu yaa curaan. Wuɔ pāŋ sire tuɔ fara u bī da gbagaga wuɔ: «Yesu, *Davidi hāayēlŋ nuɔ, jande ce hujarre miē!» ⁴⁸ Uŋ faranj u bī dumaŋo-na, nuɔmba bōi baa yanj aa ta ba nuola-yuɔ wuɔ u budii. Wuɔ migāan dii kunangū naara wuɔ: «Davidi hāayēlŋ nuɔ, jande ce hujarre miē!» ⁴⁹ Yesu wuɔ yiēra aa naa cira: «Bieŋ u jo.»

Baa cira: «U bī-ni, fē ŋ huongŋa-i aa ŋ sire ŋ ká.» ⁵⁰ Yironj wuɔ pāŋ nanna u jongoruo-i aa tie sire ta tuɔ ká. ⁵¹ Uŋ kaa hi, Yesu wuɔ yuu-yo wuɔ: «ŋ taara mi ce bige-i hā-ni?»

Wuɔ cira: «Hāalātie, mi taara ŋ puur mi yufieŋa-i.»

⁵² Yesu wuɔ cira: «Kā! Niŋ haa ŋ nanjga-i miē, ŋ kuraa.» Terduangū fangū-na, naacolŋo yufieŋa pāŋ puur. Wuɔ cu Yesu huonj-nu ba ta ba ká.

11

Yesu suurma-i Yerusalemu-i-na
(Matie 21.1-11; Like 19.28-40; Nsāa 12.12-19)

¹ Yesubaa-banj kaa ta ba piē *Yerusalemu-i, a saanu baa nilēiŋa nanja hōlma-i, dii *Olivitibinni-tānūngu-na, ba bī dinande-i Betifage aa bī dinande-i Betani. Yesu wuɔ wanj baa u *hāalābiemba hāi wuɔ: ² «Kāanj nelle manj i yaangŋa-na daade-i, na suurma-i, na ka da ba vaa kakūmbilonj nanjo, molo saa nyugūŋ-yuɔ dede. Na fir-o na jo baa-yo. ³ Umanj duɔ yuuna, na cira: «Itieŋo yaa wuɔ i ji fir-o ka hā-yo; wuɔ u ka bir jo baa-yo fiēfiē.»

⁴ Baa ká ka bi da ba vaa kakūmbilonj nanjo-i dumelle nande yaangŋa-na; hūmelle tūŋgu-na. Baa ture ta ba fir-o. ⁵ Nuomba waa, banamba ta ba piye baa-ba wuɔ: «Haba-i daaba-i! Na ce bige-i dumaŋo-na?» ⁶ Yesunj waanj mamanj baa-ba, baa bi wanj ma yaa-i baa-ba. Banj piye dumaŋo-na, baa yanj ba ta baa-yo.

⁷ Banj káa baa-yo, baa hiel ba jonjorbaa-ba-i haa u huongu-na aa Yesu wuɔ nyugūŋ tēna-yuɔ. ⁸ Nuomba fōŋgūo baa hiel ba jonjorbaa-ba-i fara-bei hūmelle-na Yesu tuɔ wuɔ ba dōrɔ u

kā. Banamba kar fielu ta ba jina. ⁹ Bamanj waa u yaangna-na baa u huongu-na hiere baa ta ba puiye da gbagaga wuo:

«Diilonjo temma si dii.

Itienj wj saanj umanj jo, Diilo baa-yo!^{*}

¹⁰ I bincainjo-i *Davidi fɔŋgũw temma yaa juonj!

Diilo migaaŋ-yo hã-ye.

Dorwuonjo temma si dii!»

¹¹ Yesuj kaa suur Yerusalemu-i-na, wuo kā *Diilodubuɔ-i-na ka wuɔra ne kumanj ciɛŋ hiere. Bãangu naa tɪ tɪ, wuo ta baa u hãalãbieŋ cɪncieluo ba hãi baamba-i a kā Betani.

Yesu ciɛ yensãangu nanju kuol

(*Matie 21.18-19*)

¹² Ku cuo kaala-i-na, Yesubaa-ba sire Betani-i-na ta ba kā *Yerusalemu-i-na, a ne da nyulmu waa Yesu-i-na. ¹³ Ba kaa hi halma namma-i, wuo da *yensãangu nanju fielu gbu caa da fafamma ŋaa ku maanj, a ne da ku mammanj-huonju'i saa waa huongu fanju-na. Yesu wuo haar duɔ ka ne sɪ u ka da biena kuɔ. Uŋ kaa piɛ, wuo da figbãŋgbãŋlãndu yonj du kula. ¹⁴ Wuɔ gbɛ yensãangu-i u *hãalãbiemba yufelle-na wuo: «Ma bãlãa nyunjo; nanj cɛraa ŋ j j maŋ biena hã molo wuo.»

Yesu duɔnya torgociraamba-i hiel-ba Diilodubuɔ-i-na

(*Matie 21.12-17; Like 19.45-48; Nsãa 2.13-22*)

¹⁵ Yesubaa-banj kaa hi *Yerusalemu-i, wuo kā *Diilodubuɔ-i-na ka donya niisuornintaamba-i baa niisãanintaamba-i hiere hiel-ba. Aa kā ka tiŋŋ gbeihortaamba taabalebaa-ba-i nanna, aa se bamanj suoraŋ nɔnsɔr ba huriimba-i ba titiɛŋa-i nanna, ¹⁶ aa cie-ba wuo molo baa suur baa kuusuorŋgu Diilodubuɔ dumelle-na. ¹⁷ Uŋ cie mafamma-i, wuo bie Diilonj-nelma-i tuɔ puiye u pigãaŋ-ba wuo: «Ma nyɛgãaŋ Diilonj-nelma-na wuo: *«Ba ka ta ba bi mi dũngu-i niliŋa-i hiere a Diilojaaldũngu.»*[†] Ma sɪnni niɛ namaa ce-ku cuo ba terienju?» ¹⁸ Nel daama kā ka hi *Diilojigãntaamba yuntaamba-i baa *ãnjɪnamma pigãataamba-i. Baa paŋ ta ba taara-yuo baa konna. A ne da u nelma taa ma suurnu nuɔmba-i ma cor, a ce dumaanjo-na ba taa ba kãalã-yuɔ. ¹⁹ Bãanguj juɔ suur huonju manj nuɔ-i, Yesu-i baa u *hãalãbieŋ baa hel nellenj-huonja-na.

A haa ŋ nanja-i Diilonjo-na ku fa wɛima

(*Matie 21.20-22*)

²⁰ Ku cuo kaala-i-na, Yesu-i baa u *hãalãbiemba naar sire bie hũmelle-i. Banj kaa hi *yensãangu terienju-i, ba'a ba ne da ku kuolaa baa ku yungu-i hiere. ²¹ Mamanj ciɛ cor hiere ba kãmma-na *Yerusalemu-i-na, maa tɛnu Pier. Wuɔ tuɔ puiye baa Yesu-i wuo: «Hãalãtie, ne, niŋ waasaŋ yensãangu manj, ku kuolaa hiere.»

²² Yesu wuo gbɛ-ba wuo: «Haan na nanja-i Diilonjo-na. ²³ Yaan mi wanj ninsonjo-i baa-na: Da na haa na nanja-i Diilonjo-na, na gbãa gbɛ tãnuj daaku-i wuo: «Juur ŋ halanj bande-i-na ŋ ka suur nuoraanju-na», aa ma bi ce. Nga nanj waanj mamanj, da na saa hũu-ma wuo ma gbãa ce, ma sie bi ce. ²⁴ Ku'i ciɛ mi ta mi puiye baa-na miɛ: Da na ta na cãrã kumanj Diilonjo wulaa, na saaya na hũu-ma wuo na daa ku bɪŋkũngu-i tɪ. Da na hũu-ma, ku yaa Diilonjo ka hã-na baa-ku. ²⁵ Aa da ŋ'a ŋ cãrã Diilonjo-i, a j i ne da molo cãlã-ni, ce kutienjo-i jande aa ŋ hiel-ma ŋ huonja-na, ku yaa nuɔ niŋ ciɛ mamanj, na To manj dorɔ-i-na u ka bi ce-ni jande aa hiel-ma u huonja-na. [²⁶ Nga da na'a na sa hiel nuonj-maama-i na hommu-na, na To manj dorɔ-i-na, u sie bi hiel namaa maama-i u huonja-na.]»

Hai hãa Yesu-i hũmelle-i u tuɔ ce u maacemma-i?

(*Matie 21.23-27; Like 20.1-8*)

²⁷ Yesubaa-banj kaa hi *Yerusalemu-i, baa kā *Diilodubuɔ-i-na. Yesu wuo tuɔ wuɔra u bɪŋ dumellenj-huonja-na. *Diilojigãntaamba yuntaamba-i, baa *ãnjɪnamma pigãataamba-i a naara nelle bɪncuɔmba sire jo u wulaa ²⁸ j yuu-yo wuo: «Niŋ cɛŋ mamanj daama-i, hai moloŋo-i hãa-ni hũmelle-i ŋ ta ŋ ce-ma?»

²⁹ Yesu wuo cira: «Mi ka bi yuu-na baa nelma diei, da na sie-mi, mi ka pigãaŋ-na umanj hãa-mi hũmelle-i.» ³⁰ Aa naa yuu-ba wuo: «Hai moloŋo-i naa puɔr Nsãa jo j i tuɔ *batisenj nuɔmba-i? Diilonjo'i naa puɔr-o waa nelbiliemba'i naa puɔr-o?» ³¹ Baa donj ta ba puiye baa ba-naa wuo: «Diɛ cira Diilonjo'i puɔraa-yo, u ka cira: «Nanj suyaa-ma dumaanjo-na bige-i ciɛ na saa hũu u nelma-i?» ³² I sie bi sie cira nelbiliemba'i puɔraa-yo.» Nuɔmba-i hiere baa suyaa wuo Nsãa waa *Diilopɔpuɔrbilonjo, da ŋ da ba ciera nelbiliemba'i puɔraa-yo, maacemma haraa-bɛi. ³³ Baa naa ba cira: «I saa suɔ moloŋo manj naa puɔr-o.»

* 11:9 Gbeliemanj-nalãangu (Psaume) 118.25-26 † 11:17 Isayi (Ésaie) 56.7

Yesu wuɔ bi cira: «Muɔ mi sie bi pigāan-na uman̄ hāa-mi hūmelle-i mi ta mi ce min̄ cen̄ man̄an̄ daama-i.»

12

Suontien̄o nan̄o baa u maacenciraamba

(*Matie 21.33-46; Like 20.9-19*)

¹ Ku huon̄gu-na, Yesu wuɔ bie gbāneini tuɔ nan̄ baa-ba wuɔ: «Naacol̄o nan̄o diyaa *ereṣē-suon̄gu aa kalla-kuɔ. Un̄ kalaaya-kuɔ, u h̄n̄ fun̄gu ba da ba ta ba kām̄al ereṣē-i, aa ce felge ba ta ba nyugūn̄ ba niya suon̄gu-i. Un̄ cie mafamma-i, u bie maacenciraamba j̄na-kuɔ aa ta kā nelle.

² «Tibibien̄a karman̄ juɔ hi, wuɔ puɔr u maacembilon̄o nan̄o-i maacenciraamba wulaa, wuɔ u ji hūu fuɔ yufelle-i ka hā-yo. ³ Maacembilon̄ un̄ juɔ, maacenciraamba bel-o muo-yo aa bir-o ba saa hā-yo b̄n̄kūngu. ⁴ U tiraa puɔr maacembilon̄o nan̄o ba wulaa. Baa muo ufan̄o-i kaas̄nya-yuɔ aa naa tuora-yuɔ. ⁵ U tiraa puɔr maacembilon̄o nan̄o ba wulaa. Baa ko ufan̄o-i. Ba muyaa ba f̄n̄gūɔ aa ko ba f̄n̄gūɔ. ⁶ Maacembiemba ji t̄i suontien̄o wulaa aa ku t̄ie u b̄duɔla yaa-i. U cira: «F̄ieṣie fuɔ, mi ka puɔr mi b̄duɔla yaa ba wulaa. Fuɔ duɔ kā, ba ka k̄n̄-yo.» Aa ce b̄epol̄o sire ta. ⁷ Maacenciraamban̄ juɔ'a ba ne da b̄epol̄o jo, baa ta ba piye baa ba-naa wuɔ: «Ciiluwootien̄o yaa juɔn̄ daayo, yaan̄ duɔ jo i ko-yo aa ciilun̄gu ce mie kūngu.» ⁸ Ba siire ku yaa nuɔ-i, naacombilon̄ un̄ h̄ii, a bel-o ko-yo, aa hel baa-yo suon̄gu-na ka nanna.»

⁹ Yesu wuɔ cira: «Namaa wulaa, suontien̄ daa u ka ce bige-i f̄ieṣie-i-na? U ka jo ji ko maacenciraan̄ daaba-i aa hā banamba baa suon̄gu-i. ¹⁰ Na saa kalan̄ nel daama-i Diilon̄-nelma-na wei wuɔ:

*«Dūmarāamban̄ c̄inaana k̄p̄n̄k̄para man̄,
u yaa juɔ bella d̄n̄gu-i.*

11 Ku cie nerma mie i wulaa.

Itien̄o yaa wuɔ ma ce dumaan̄o-na.»*

¹² *Yuifu ba yuntaamba p̄n̄ juɔ wuɔ Yesu naan̄ gbānalāan̄ daaku-i hā ba yaa-i. Baa ta ba taara ba bel-o. A ne da ba taa ba k̄alā nuɔmba-i, baa naa ba yan̄-yo aa ta.

Nampo saaya u p̄ hā j̄amatigi-i wei?

(*Matie 22.15-22; Like 20.20-26*)

¹³ Ku huon̄gu-na, baa ji puɔr *Faris̄iebaa-ba namba-i baa *Erodi baamba namba-i Yesu wulaa, wuɔ ba ka gb̄n̄ baa-yo bel-o fuɔ f̄ereṣ̄ nūn̄-āndaan̄gu-na. ¹⁴ Ban̄ k̄āa, baa cira: «H̄aal̄atie, i suyaa wuɔ n̄ wan̄ nin̄soṅo yaa-i, n̄ sa k̄aal̄ nel̄ien̄o baa n̄ nin̄soṅo-i, n̄ sa bi ce cieluɔ. N̄ gbu n̄ pigān̄ nuɔmba-i Diilon̄-hūmelle yaa kelkel.» Aa naa yuu-yo wuɔ: «A saanu baa mie hūmelle-i, ku saaya i t̄ie p̄ nampo-i i hā *Orom̄e ba *j̄amatigi-i wei?»

¹⁵ Yesu wuɔ suɔ baa-ba. Wuɔ gb̄e-ba wuɔ: «Na taara na cure muɔmei wei? H̄āa-min̄ warbelle mi ne.» ¹⁶ Baa hā-yo warbelle-i. Wuɔ yuu-ba wuɔ: «Ba cie hai yun̄gu-i die?»

Baa cira: «Ba cie Orom̄e ba j̄amatigi yun̄gu.»

Wuɔ tiraa yuu-ba wuɔ: «Ba nyegāan̄ hai yerre-i die?»

Baa cira: «Ba nyegāan̄ Orom̄e ba j̄amatigi yerre'i die.»

¹⁷ Yesu wuɔ cira: «Kuman̄ da ku waa j̄amatigi kūngu-i, p̄an̄-kun̄ na hā j̄amatigi-i baa-ku, aa kuman̄ da ku bi waa Diilon̄-kūngu-i, na bi p̄a-ku na hā Diilon̄o-i baa-ku.» U kūn̄ kuɔ cu ba h̄mmu-i.

Kuomba sireman̄-kūngu-i

(*Matie 22.23-33; Like 20.27-40*)

¹⁸ *Sadus̄iebaa-ba wulaa kuomba sie sire. Banan̄ baa kā ka gb̄e Yesu-i wuɔ: ¹⁹ «H̄aal̄atie, *Moisi nyegāan̄ nelma namma hā-ye wuɔ: «*Uman̄ duɔ saa da bilon̄o baa u cien̄o-i aa ku aa yan̄-yo, u h̄ān̄o saaya u bie-yo a hon̄ bilon̄o hā kulon̄o-i.*»[†] ²⁰ A ne da naacombiemba namba waa nieh̄ai ba nyu wulaa. Mal̄n̄o sire j̄a cien̄o, u saa da bilon̄o baa-yo aa ku. ²¹ Uman̄ cuu-yo, u bie cien̄o-i u saa da bis̄al̄mba baa-yo, fuɔ u ku aa yan̄-yo. Sielin̄-wuon̄o-i maaduɔma. ²² Ba kuu dumei ka gbuo hiere unaa saa ji da bilon̄o baa cien̄ daayo-i. Ku huon̄gu-na, cie fuɔ f̄ere suɔ tuɔ nyaanu-bei. ²³ Ba hieron̄o-na ban̄ diyaa-yo ba cien̄o cor, kuon̄ da ba j̄i sire, u ka ce hai wuon̄o-i?»

²⁴ Yesu wuɔ cira: «Na pīera. Aa na suyaa kuman̄ cie na pira wei? Na saa suɔ Diilon̄-nelma-i, aa na saa bi suɔ u himma-i ku'i cie. ²⁵ Na saa da, kuon̄ da ba j̄i sire, cad̄iile sie waa. Ba ka waa n̄aa *d̄orp̄puɔrbiemba. ²⁶ Kuman̄ n̄aa kuomba sireman̄-kūngu-i, Moisin̄ piye d̄āamu nan̄ bilaa per̄fielu† man̄ du maama-i Diilon̄-nelma-na terien̄gu man̄ nuɔ-i, na saa kalan̄ ku

* 12:11 Gbelieman̄-nalāan̄gu (Psaume) 118.22-23 † 12:19 An̄j̄namma tiyemman̄-sebe (Deutéronome) 25.5-6 ‡ 12:26 Helman̄-sebe (Exode) 3.2-6

terienġu-i wɛi? Ma nyegāan terienġu-na wuɔ: Diilonġo gbɛ Moisi-i wuɔ: ‹*Abiramu Diilonġo yaa muɔŋo-i, *Isaki Diilonġo yaa muɔŋo-i, *Yakɔbu Diilonġo yaa muɔŋo-i.›[§] 27 Ku pigāan wuɔ Diilonġo-i cicɛlmantaan-wuɔŋo, bikuon-wuɔŋo sɪ. Na piera boi.»

Nelma man dii yunġu Diilonġo-nelma-na
(Matie 22.34-40; Like 10.25-28)

28 *Anġnamma pigāatienġo nan unġ daa Yesu suyaa *Sadusɛbaa-ba sɛma, wuɔ piɛ u caanġu-na a yuu-yo wuɔ: «Diilonġ unġ ciera i tiɛ wuɔ hūmienġa man hiere, hade-i yunġu?»

29 Yesu wuɔ cira: «Hūmelle man yunġu, di yaa daade: ‹*Isirahɛl-baan namaa, karaanġ na tūnni-i! Diilonġo yaa Itienġo-i u diei yonġ.›³⁰ N saaya ŋ dɔl Itienġo-i Diilonġo-i baa ŋ huɔŋga-i hiere, baa ŋ kusūŋgu-i hiere, baa ŋ ānġoġuɔma-i hiere, baa ŋ fŋŋgūɔ-i hiere.›^{* 31} Mamanġ cuu mafamma-i ma yaa daama: ‹N saaya ŋ dɔl ŋ nanolġo-i ŋaa niŋ dɔl ŋ fɛɛ duma.›[†] Diilonġ unġ'a i tiɛ wuɔ hūmienġa man hiere, a hāi-waanġ daaya yaa yunġu.»

32 Anġnamma pigāatienġ wuɔ cira: «Hāalātɛ, ŋ waanġ ninsoŋo, Diilonġo dii u diei yonġ, unanġo si dii yanga nanga.›³³ Terienġu fanġu-na, ku saaya nɛliɛŋo nɛliɛŋo, u dɔl-o baa u huɔŋga-i hiere, baa u ānġoġuɔma-i hiere, baa u fŋŋgūɔ-i hiere; aa u saaya u dɔl u nanolġo-i ŋaa unġ dɔl u fɛɛ duma. Kufanġu bɔyaa tāmmanġ-niini pāmman-na.›³⁴ Yesu wuɔ ne da u siyaa-yo baa cɛcɛmunġu. Wuɔ cira: ‹Ŋ saa maa baa *Diilonġ-nelle-i.› A hel mafamma-na, moɔo saa tiraa sɛ yuu-yo baa wɛima.

Koŋkortienġo bige-i baa Davidi-i?
(Matie 22.41-46; Like 20.41-44)

35 Ku huonġu-na, Yesu wuɔ biɛ Diilonġ-nelma-i tuɔ piye u pigāan nuɔmba-i *Diilodubuɔ-i-na aa ji yuu-ba wuɔ: «Bige-i cɛ Diilonġ unġ paa nunġu-i aa saanġ *Koŋkortienġo manġ, *anġnamma pigāataamba ta ba piye wuɔ u ka waa *Davidi hāayɛlġo? Ba taara ba wanġ wuɔ nie dumaanġo-na?›³⁶ Ma sɪ Davidi fuɔ fɛɛ-i, *Diilonġ-Yalle cɛ u nyɛgɛŋ-ma wuɔ:

Itienġo gbɛ mi Tienġo-i wuɔ:
«Jo ŋ ji tɛna mi caanġ-nu

aa ŋ yanġ mi mal ŋ bigāarāamba-i hā ŋ ce ŋ bāanġu-i bei.›[†]

37 «Diilonġ unġ paa nunġu-i aa saanġ Koŋkortienġo manġ, Davidi fuɔ fɛɛ bi-yo u Tienġo, u ce nie aa ce u hāayɛlġo yonġ?»

Yesu firiiye anġnamma pigāataamba-i
(Matie 23.1-36; Like 20.45-47)

Nuɔmba boi waa ta ba nu Yesu tuɔ piye. U nelma taa ma dɔlnu-bei ma cor. ³⁸ Wuɔ tuɔ piye baa-ba wuɔ: «Bilaanġ na fɛɛ, baa na ta na ce *anġnamma pigāataamba temma-i, ba maacemma saa fa: Ba hinu ba dii joŋorbɔmbɔmbaa, aa da ba waa nuɔmba-na, ba taara ba ta ba piɛ ba jaal-ba.›³⁹ Da ba suur *Diilonelhāalādunġu-na, sisɔ da ba kā kalle manġ nuɔ-i, ba taara ba tɛna yaanġ-na.›⁴⁰ Da ba ce ba bel diilonġo-i a hūu bikulcaamba nagāŋ-niini-wuonɪ, a ne da da ba'a ba cārā Diilonġo-i ba cārā-yuɔ da agaga wuɔ nuɔmba cira bafamba faa. Kumanġ ka haa-bei, ku ka balanġ cor.»

Bikulcɛŋo nanġo maama
(Like 21.1-4)

41 Ku huonġu-na, Yesu wuɔ kā ka tɛna kekerienġu caanġu-na *Diilodubuɔ-i-na tuɔ ne nuɔmba ta ba dii ba gbeɲa-i ba hā Diilonġo-i. Waamba boi taa ba kā ba dii gbeibɔmbɔmbaa. 42 Bikulcɛsūntienġo nanġo jo ji dii tāmabienġa hāi. 43 Yesu wuɔ bi u *hāalābiemba-i a tuɔ piye baa-ba wuɔ: «Yaanġ mi wanġ ninsoŋo-i baa-na: Cɛŋ daa unġ diyaa kumanġ, ku maaraa banambanġ diyaa kumanġ hiere.›⁴⁴ Bafamba paraa dii aa yanġ boluonġu; ŋga cɛŋ daa unġ diyaa kumanġ, ku yaa waa u yunġu-na yonġ; kunanġu si dii yanga nanġa.»

13

Mamanġ ka da nelbiliemba-i aa miwaanġo suɔ duɔ tɪ
(Matie 24.1-2; Like 21.5-6)

¹ Yesuŋ juɔ hel *Diilodubuɔ-i-na, u *hāalābilonġo nanġo tuɔ piye baa-yo wuɔ: «Hāalātɛ, ne dubuɔ daayo temma-i! Ne banġ maa-yo baa tāmptɛŋa manġ! A faa cor!»

² Yesu wuɔ cira: ‹Ŋ daa dūŋgu manġ daaku-i kɛ? Yiinġu dii baa yiinġu ku ka fara hiere hɛma-na!»

(Matie 24.3-14; Like 21.7-19)

§ 12:26 Helman-sebe (Exode) 3.2,6 * 12:30 Anġnamma tiyemman-sebe (Deutéronome) 6.4-5 † 12:31 Buolman-sebe (Lévitique) 19.18 ‡ 12:36 Gbelieman-nalāanġu (Psaume) 110.1

³ Banj kaa hi *Olivi-tibinni-tānūngu-i, Yesu wuɔ tɛna bir u yaannga-i *Diilodubuɔ-i-na. A ne da huɔngu fangu-na, Pɛr baa Sake baa Nsaa, a naara Andere, ba yaa waa baa-yo yonj. Baa yuu-yo wuɔ: ⁴ «Haalatie, ninj waan nelma manj daama-i, ma ka ce yaku-i? Aa i ka ce nie suɔ ma cemmanj-huɔngu-i?»

⁵ Yesu wuɔ cira: «Gbāan molo baa ji pira-nei. ⁶ Nuɔmba bɔi ka jo ji biɛ mi yerre-i ce-de bafamba diele. Umanj duɔ jo, u ka cira wuɔ Diilonj unj paa nungu-i wuɔ u ka saanj *Konjortienjo manj, u yaa ufaŋo-i. Ba ka pira nuɔmba bɔi. ⁷ Da na ji da berru ce terni-na hiere, baa na tie holle. Mafamma saaya ma ce, nga miwaanjo tɛmma'i sie pānj waa huɔngu fangu-na. ⁸ Nuɔmba kaa ta ba gānj siyaabaa siyaabaa, baa nileiŋa nileiŋa. Hiɛma kaa ta ma wuɔra ma sagalla. Nyulmu kaa bi waa. Nifanni-i daani-i hiere hāanjo. Ku domma'i dumaanjo-na.»

⁹ «Namaanjo-i, mi ka gbuya-nei jina. Ba ka bi-na faamaambaa-ba wulaa. Ba ka muo-na *Diilonelhaalādūnni-na. Ba ka kā baa-na fōngōtaamba wulaa, baa nellentaamba wulaa mei maama-na. Huɔngu fangu'i nuɔ-i na ka da na fere piye mi maama-i baa-ba. ¹⁰ Aa miwaanjo suɔ duɔ tɛ, nuɔmba-i nileiŋa-na hiere ba saaya ba nu *Neldōdōlma-i ka saa. ¹¹ Da ba ji bel-na ta ba kā baa-na faamaambaa-ba wulaa, baa na tie holle wuɔ na sie ka suɔ nanj ka wanj mamanj. Da na ka hi, mamanj da ma ka par hā-na, na wanj ma yaa-i. Ma sie ji hel namaa hōmmu-na, ma kaa hel *Diilonj-Yalle huɔŋ-na.»

¹² «Banamba kaa bel ba fereŋ hāmba-i a hā ba ko-ba, banamba ba fereŋ mɔlbaa, banamba ba bisāmba, banamba bi sire pu baa ba bincumbaa-i aa ce ba bel-ba ko-ba. ¹³ Nuɔmba-i hiere ba kaa bigāan-na mei maama-na. Nga umanj duɔ nyaar ji hi ku bālma-i, kutienjo ka kor.»

(*Matie 24.15-28; Like 21.7-19*)

¹⁴ «Nuɔni manj da ŋ kalanj terienj daaku-i, ŋ gbānj kpelle ŋ suɔ ku yungu-i. Da na ji da Terbiɛnatienjo juɔ ji tɛna terienju manj u saa saaya u tɛna-kuɔ*, namaa namanj da na ji waa *Yude-i-na, na ta na gbar na kā tānnin. ¹⁵ Umanj duɔ ji waa u dūngu dɔrɔ-i-na, u hiire u tuɔ gbar; u baa cira u suur biɛ biŋkūngu dūngu-na. ¹⁶ Umanj duɔ ji waa suɔŋ-nu, u baa cira u jo cɛiŋ-nu ji biɛ waan-jonjoruo. ¹⁷ Kusūntaamba-i baa biantaamba-i, sūlma haraa-bei yinni fanni-na. ¹⁸ Taa na carā Diilonjo-i ku baa ji ce waan-huɔngu. ¹⁹ Diilonj unj jɛna miwaanjo-i ji hi baa nyungo, yaahuolo manj temma-i saa da nelbiliemba-i, u'i ka da-ba yinni fanni-na. Aa da ma hel ufaŋo-na, u temma sa ji da-ba. ²⁰ Kuɔ Itienjo saa naa hiel kunanj yinj daani-na, molo naa saa kor. Nga u yufellenj hilaa bamanj nuɔ-i, u nie ba yaa-i aa hiel kunanj nie.»

²¹⁻²² «Na saa da, coikartaamba ka ta ba jo; umanj duɔ jo, wuɔ Diilonj unj paa nungu-i wuɔ u ka saanj *Konjortienjo manj, u yaa ufaŋo-i, banamba ka cira bafamba *Diilopɔurbiebamba. Ba ka ce nelma bɔi baa gbere-weima bɔi da ba pira halle Diilonjo yufellenj hilaa bamanj nuɔ-i. A ce dumaanjo-na, umanj duɔ ji gbɛ-na wuɔ Diilonj unj paa nungu-i wuɔ u ka saanj Konjortienjo manj uu dii bande, sisɔ uu dii daalei, baa na hūu-na, u taal-na. ²³ Terienju fangu-na, bilaanj na fere, mi gbuɔya-nei jina.»

(*Matie 24.29-31; Like 21.25-28*)

²⁴ «Yaahuolo daa duɔ tuo bāl, bāanju ka bir cure, cɛiŋo ka ce da bintūu. ²⁵ Mɔɛŋa ka par diire, bimbitni manj dɔrɔ-i-na hiere ni ka halanj ni fonni-na. †

²⁶ «Huɔngu fangu'i nuɔ-i ba ka da *Molonj-Bienjo jo duherru-na. Ba ka da u yuntesinni-i baa u bɔbɔima-i. ²⁷ Duɔ jo, u yufellenj hilaa bamanj nuɔ-i, u ka ce *dɔrɔpɔurbiebamba wuɔra terni-na hiere baa hiɛma-na hiere a tigiinj-ba terduɔŋ-nu.»

(*Matie 24.32-35; Like 21.29-33*)

²⁸ «Na saa da *yensāanju-i, da na ji da ku caa fiɛlu-i, na bi suɔ kerre ifelle hii. ²⁹ Kuuduɔŋgu yaa-i, da na bi ji da mamanj daama ce, na saaya na suɔ wuɔ *Molonj-Bienjo jomma piyaa. ³⁰ Mi wanj ninsoŋo-i baa-na, nel daama ka ce hi fiɛfiɛ ku nuɔmba namba aa ba suɔ ku. ³¹ Dɔrɔ-i baa hiɛma-i ni ka gbuo, nga mei nelma sa ji gbuo dede.»

(*Matie 24.36-44*)

³² «Ŋga kumanj ŋaa yiingu fangu fere-i, sisɔ huɔngu fangu fere-i, molo sa suɔ-ku. Halle *dɔrɔpɔurbiebamba famba fere-i dɔrɔ-i-na baa Bepolj fuɔ fere-i, ba sa suɔ-ku. Tuonjo yaa suyaanj-kunj u diei yonj. ³³ Nanj'a na sa suɔ yiingu-i, baa na duɔfūŋ. ³⁴ Mi gbāa saa-ku baa naacoljo nanj maama. U taa u kā nelle. Unj'a u ta, u dii u dumelle weima-i hiere u maacembiebamba nanj-na; neliɛŋo neliɛŋo baa u maacemma. Unj cie mafamma-i, u wanj baa umanj taa u niya fondumelle-i wuɔ: «Baa duɔfūŋ!» ³⁵ Terienju fangu-na, baa na bi duɔfūŋ, na sa suɔ dumellentienj unj ka jo huɔngu manj nuɔ-i: U ka jo dānambāan-nu wa, isuhollenj wa, kohlaamba-na wa, cucuuyun-nu wa, na sa suɔ. ³⁶ Duɔ fiɛ jo huɔngu huɔngu, na baa yanj u jo ji da na duɔfūŋ. ³⁷ Minj waanj mamanj daama-i baa-na, mi bi wanj maaduɔma famma yaa-i baa nuɔmba-i hiere wuɔ ba baa duɔfūŋ.»

* 13:14 Daniel (Daniel) 9.27; 11.31; 12.11 † 13:25 Nienj Isayi sebe-i-na (Ésaïe) 13.10; 34.4.

14

*Ba saa Yesu belmanj-maama-i
(Matie 26.1-5; Like 22.1-2; Nsaa 11.45-53)*

¹ *Diilojigantaamba yuntaamba-i, baa *anjɪnamma pigaaataamba taa ba taara nelma da ba cure Yesu-i gbaa bel-o ko-yo. *Korsɪnni tɪmmanj-ponsaanɟu-i, baa *ban'ja ba sa dii siini-i *buruo manj nuɔ-i u kɪngɟun juɔ tɛ yinni hai aa da ni hi, ² baa ta ba piye wuɔ: «I saa saaya i bel-o ponsaanɟu hɔlma-na ni ma'i si ku ka du.»

*Cieŋo nanjo kɔna natikolo Yesu yunɟu-na
(Matie 26.6-13; Nsaa 12.1-8)*

³ Yibienja fanja-na Yesu waa Betani baa u *haalabiemba-i tuɔ wuo niiwuoni *jardamaan waa Simɔ manj nuɔ-i u dumelle-na. Cieŋo nanjo jo baa natikolo nanjo *alabati-kamoelej. Natikolo fanjo cie baa *naar-yomma ma kula. U sullu waa kpelle. Uj juɔ, wuɔ kaya kamoele nunɟu-i aa kɪnna natikolo-i Yesu yunɟu-na. ⁴ Nuɔmba manj waa, banamba hɔmmu pɔn du baa cieŋ daayo-i. Baa ta ba piye wuɔ: «Bige-i cie u bɛna natikolofefeiŋ daayo-i temma-i? ⁵ U naa gbaa suor-o *deniebaa nuɔsɔɔ komuɔŋa ndii a kayɔ sɩntaamba-i.» Aa ta ba waana. ⁶ Yesu wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Yaaj cieŋo fiisa! Bige-i cie na ta na guɔla u huɔŋga-i? Uj cie kumanj mie daaku-i, ku faa. ⁷ Sɩntaamba-i dii baa-na baanɟu-i baa isuɔŋgu-i; na gbaa kayɔ-bei huɔŋgu manj dolaanu-nei. Nga muɔmi si dii baa-na gbula. ⁸ Cieŋ daayo cie u kuusaanunɟu yaa-i: U kɔna natikolo-i mie tuɔ cie mi kuliŋ-yiŋgu yaa-i. ⁹ Yaaj mi wanj ninsoŋo-i baa-na: *Neldɔɔlma da ma wanj terienɟu terienɟu hɛma-na bande-i-na, cieŋ daa uŋ cie mamanj daama-i, ba ka bi ta ba wanj-ma nuɔmba ta ba suɔ-ma.»

*Yuda suuraa Yesu-i
(Matie 26.14-16; Like 22.3-6)*

¹⁰ Yesu *haalabienj cɪncieluo ba hai baamba-na, ba nanj bɪŋ umanj *Yuda-Isikaro-i, wuɔ ta ka wanj baa *Diilojigantaamba yuntaamba-i wuɔ fuɔ gbaa kayɔ-bei ba bel Yesu-i. ¹¹ Kuɔ gbuu silaa dɔlnu-bei. Baa pɔ nunɟu baa-yo wuɔ duɔ gbaa ce-ma, ba ka ha-yo gbeinja. Yuda wuɔ donj tuɔ taara uŋ ka ce dumaa ba bel Yesu-i.

*Yesu ce korsɪnni tɪmmanj-ponsaanɟu-i baa u haalabiemba
(Matie 26.17-25; Like 22.7-14,21-23; Nsaa 13.21-30)*

¹² *Ban'ja ba sa dii siini-i *buruo manj nuɔ-i u ponsaanɟu yidielanɟu-na, banj konj *korsɪnni tɪmmanj-ponsaanɟu niikonni-i yiŋgu manj nuɔ-i, Yesu *haalabiemba yuu-yo wuɔ: «Haalatie, ŋ taara i ka ce korsɪnni tɪmmanj-ponsaanɟu niiwuoni-i terienj haku-i nuɔ-i a ha-ni?» ¹³ Yesu wuɔ wanj baa ba hai wuɔ: «Kaaŋ nellenj-huɔŋga-na na ka da naacolŋo nanjo tɩyaa hɩmmanj-bɩnanɟa, na cu u huɔŋ-nu. ¹⁴ Duɔ ka suur dumelle manj nuɔ-i, na suur baa-yo. Da na suur, na wanj baa dumellentienjo-i wuɔ haalatieŋ wuɔ u pigaaŋ-na dɩngɟu manj uŋ ka ha-yo baaku u wuo korsɪnni tɪmmanj-ponsaanɟu niiwuoni-i baa u haalabiemba-i. ¹⁵ U ka pigaaŋ-na dubuɔ nanjo dorɔ-i-na. U tigiŋ tɩ; bɩmbɩnni-i dii-yuɔ. Na ce niiwuoni-i kusuɔŋ-nu' i ka wuɔ.» ¹⁶ Haalabiemba ta. Banj kaa ka hi, ba bi da-ma ŋaa Yesuŋ waanj-ma dumaa. Baa ce niiwuoni-i.

¹⁷ Baanɟun juɔ suur, Yesu wuɔ jo baa u haalabienj cɪncieluo ba hai baamba-i. ¹⁸ Banj juɔ tɛna ta ba wuo niiwuoni-i, Yesu wuɔ cira: «Yaaj mi wanj ninsoŋo-i baa-na: Na hɔlma-na, unaa ka hel mi huɔŋ-nu; kutienjo-i dii tuɔ wuo baa-mi bande-i-na.» ¹⁹ Ba yammu pɔn vaa. Baa ta ba yuu-yo ba da-ba-diei. Umanj duɔ puur wuɔ: «Haalatie, muɔmei wei?»

²⁰ Yesu wuɔ cira: «Kutienjo dii haalabienj cɪncieluo ba hai baan namaa hɔlma yaa nuɔ-i; kutienjo wuo baa-mi kaladuɔŋ-nu. ²¹ *Molonj-Bieŋo ka ku ŋaa Diilonj-nelmanj waanj-ma dumaa, nuharunɟu si dii-mei. Nga umanj ka ha-ba baa-yo ba ko-yo, sɩlma haraa kutienjo-na; bɔlbɔl uu naa baa honj.»

(Matie 26.26-30; Like 22.15-20; Kor. dɛ. 11.23-25)

²² Banj waa ta ba wuo niiwuoni-i, Yesu wuɔ ji bie *buruo, aa jaal Diilonjo-i aa bulnu-yuɔ ha-ba aa cira: «Hɩyaaŋ, mi kɔma yaa daama.» ²³ Ku huɔŋgu-na, u bie duvɛŋo ciŋ-na aa jaal Diilonjo-i aa ha-ba baa-yo ba nyɔŋ hiere. ²⁴ Banj juɔ nyɔŋ tɩ, wuɔ cira: «Mi tamma yaa-i; tobisifelenŋiŋ-tamma yaa-i. Ma ka kɩnna nuɔmba bɔi maa-na.» ²⁵ Aa cira: «Yaaj mi wanj ninsoŋo-i baa-na: Ni *Diilonj-nellenj si, mi sie tiraŋ nyɔŋ duvɛŋo.» ²⁶ Ku huɔŋgu-na, baa hal neini gbelenj Diilonjo-i aa sire ta ka *Olivi-tibinni-tanunɟu-na.

*Yesu gboya Pier wuɔ u ka cɩna-yuɔ
(Matie 26.31-35; Like 22.31-34; Nsaa 13.36-38)*

²⁷ Yesubaa-banj kaa *Olivi-tibinni-tanunɟu-na, Yesu wuɔ tuɔ piye baa u *haalabiemba-i wuɔ: «Ma nyegaaŋ Diilonj-nelma-na wuɔ: *«Mi ka ko anctinanjo-i aa yanj tɩlmba pisalla.»* * Yesu

* 14:27 Sakari (Zacharie) 13.7

wuɔ cira: «Terienġu fanġu-na, namaa na ka nanna-miɛ hiere. ²⁸ Nġa da mi ji sire, mi ka ká ka cie-na *Galile-i-na.»

²⁹ Pier wuɔ cira: «Banamba da ba fiɛ nanna-niɛ, muɔ fuɔ mi cɛraa mi nanna-niɛ.»

³⁰ Yesu wuɔ cira: «Pier, mi wan ninsoŋo-i baa-ni, nyunġo daayo-na, isuɔduɔŋ daaku-na, kohɔldielɔŋo sie hi tir bu, ɲ ka cina-miɛ da i siei wuɔ nanj sa suɔ-mi.»

³¹ Pier wuɔ dii u nanġa-i dāamu-na wuɔ da ba fiɛ'a ba ka ko-ba ba hāi-i-na, fuɔ cɛraa u cira u sa suɔ-yo. Banamba bi wan maaduɔma.

Yesubaa-ba kaa Getisemane

(Matie 26.36-46; Like 22.39-46)

³² Ku huonġu-na, Yesubaa-ba sire ká terienġu nanġu-na ba bi-ku Getisemane. Banj kaa, Yesu wuɔ wan baa u *hāalābiemba-i wuɔ: «Tɛnaanan bande mi ka cārā Diilonġo-i aa jo.»

³³ Uŋ'a u ta, wuɔ ta baa Pier, baa Sake a naara Nsaa. Banj kanj hūmelle-na, u holle donj ta di tie, korma ta ma da-yo. ³⁴ Wuɔ wanj baa-ba wuɔ: «Mi huonġa si dii huonġa; tɛnaanan bande na cie-mi. Baa na duɔfūŋ!» ³⁵ Aa ká yaan-na celle ka dūna wuɔ cārā Diilonġo-i wuɔ duɔ sie u baa wan yaahuolo daayo haa-yuɔ. ³⁶ Uŋ wanj manj ma yaa daama, u ciera: «Baba, weima si dii manj gbāa yar-ni cemma, jande maaya yaahuolo daayo-i muɔ-na; ɲga baa fer-muɔ, ce-ma niŋ taaranj ma ce dumaa.»

³⁷ Ku huonġu-na, wuɔ sire duɔ ji ne Pierbaa-ba-i; a jo ji da ba kuraa duɔfūŋ. Wuɔ cira: «Simɔ, ɲ duɔfūŋ wei? Halle ɲ saa gbāa tɛna da huonġu celle, ɲ wanj duɔfūmmu nuɔl-ni. ³⁸ Baa na duɔfūŋ, taa na cārā Diilonġo-i weima baa gbāa tāal-na dii-na kuubabalaangu cemma-na. Anfafamma cemanj-maama dii nelbilonġo huonġa-na, ɲga ku fōŋgūo yaa si dii-yuɔ.» ³⁹ Uŋ wanj mafamma-i, wuɔ tiraa bir ta ka cārā Diilonġo-i baa nelduɔŋ daama yaa-i.

⁴⁰ Uŋ kaa cārā tɛ aa bir jo hāalābiemba wulaa, wuɔ jo ji da duɔfūmmu yirii-ba. Ba saa suɔ banj ka wan manj baa-yo. ⁴¹ Wuɔ tiraa bir ta. Uŋ kaa bir tuɔ jo sielinj-jomma-i, wuɔ jo ji gbɛ-ba wuɔ: «Na saa duɔfūŋ ye dumaa wei? Ku hii. Ba ka hā āmbalalmanciraamba baa *Molonj-Bienj-o-i. ⁴² Siirenj i ta, umanj ka hā-ba baa-mi u i juɔŋ daayo.»

Yesu belma hii

(Matie 26.47-56; Like 22.47-53; Nsaa 18.3-12)

⁴³ Nelma saa ji tɛ Yesu nunġu-na, ba'a ba ne da *Yuda juɔ ji tuɔ yiera baa nelpūŋu nanġu u huonġu-na. Yuda nunġu waa baa u *hāalābienj cɛncieluo ba hāi baamba-i. Bamanj waa baa-yo, banamba waa baa jigāmmu, banamba bōɛŋa. *Diilojigāntaamba yuntaamba-i, baa *anjɛnamma pigātaamba-i, a naara nelle bɛncuɔmba yaa naa puɔraa-ba.

⁴⁴ A ne da banj'a ba jo, Yuda gbuɔya-bei wuɔ: «Da mi ka purā manj jaal-o, u yaa-i, na bel-o fafamma na ká baa-yo.» ⁴⁵ Banj juɔ ji hi, wuɔ piɛ Yesu caan-nu aa naa cira: «Hāalātie» aa purā-yuɔ jaal-o. ⁴⁶ Bamanj waa u huonġu-na baa bi pāŋ piɛ bel Yesu-i. ⁴⁷ Hāalābilonġo nanj wuɔ pāŋ fa u jigāŋa-i hiel-ka a jafūŋ *Diilojigāntaamba yuntienġo maacembilonġo tūŋgu-i a yer-ku. ⁴⁸ Yesu wuɔ cira: «Na hilaa baa jigāmmu baa bōɛŋa da na ji bel-mi ɲaa cuoyoo muɔ. ⁴⁹ Ma si i da i-naa yinni manj jonj *Diilodubuɔ-i-na ke? Mi ká mi wanj Diilonj-nelma-i mi pigāan nuɔmba-i kusuoŋ-nu'i. Bige-i cie na saa sie bel-mi? Nġa manj nyegāan Diilonj-nelma-na, ma saaya ma ce ku'i cie.» ⁵⁰ Hāalābiemba gbar hiere aa yan-jo.

⁵¹ Banj bilaa Yesu-i ta ba ká baa-yo, naacombilonġo nanj cu ba huonj-nu. Naacombilonġo fanj wuɔ nanj kompanġa yonj u kūɔma-na. Bamanj bilaa Yesu-i, baa ká nii-yuɔ da ba bel-o. ⁵² Wuɔ nanna kompanġa-i hā-ba aa gbar tāmporuonġu.

Ba kaa baa Yesu-i Yuifu ba nellentaamba wulaa

(Matie 26.57-68; Like 22.54-55,63-71; Nsaa 18.13-14,19-24)

⁵³ Banj bilaa Yesu-i, baa ká baa-yo *Diilojigāntaamba yuntienġo ciŋgu-na. *Diilojigāntaamba yuntaamba-i, baa nelle bɛncuɔmba-i, a naara *anjɛnamma pigātaamba-i, baa jānu ba-naa terienġu-na. ⁵⁴ A ne da banj taa ba ká baa Yesu-i, Pier wuɔ wanj ba maa aa suɔ cu ba huonj-nu ká ka suur baa-ba Diilojigāntaamba yuntienġo ciŋgu-na. Uŋ suurii, wuɔ ká ka tuɔ yiraan dāamu baa bamanj niɛyanj dumelle-i. ⁵⁵ Diilojigāntaamba yuntaamba-i a naara *nellentaamba-i, baa ta ba taara āntaalamma da ba haa Yesu-i-na da ba gbāa ko-yo, ɲga ma saa dɔl-ba. ⁵⁶ Nuɔmba boi taa ba kar coima-i ba haa-yuɔ, ɲga ba nelma taa ma hel ma-naa honniŋ. ⁵⁷ Banj baa sire baa coinj daama-i ta ba piɛye wuɔ: ⁵⁸ «i nuɔ u ciera wuɔ: «Nelbiliembanj maa *Diilodubuɔ manj daayo-i, mi ka muonu-yuɔ aa ma uufelɛŋo yinni siei hɔlma-na; ufanj sie waa nelbilienj uumanj.» ⁵⁹ Halle banj fiɛ wan mafamma-i, ma saa ce kuuduonġu. ⁶⁰ Diilojigāntaamba yuntienj wuɔ sire yiera nuɔmba-na aa naa cira: «Naacolj nuɔ, banj cāl-niŋ nanj'a niɛ?» ⁶¹ Yesu saa seŋ sūnunġu yuɔ. Wuɔ cira: «Diilonj uŋ pāa nunġu-i wuɔ u ka saanj *Konkortienj manj, u yaa nuɔŋo-i wei? Inj tuɔlnuŋ Diilonj manj, fuɔ biɛŋo'i nuɔŋo-i wei?»

⁶² Yesu wuɔ cira: «Muɔmei.» Aa naa cira: «Yiin̄gu dii baa yiin̄gu na ka da *Molon-Bien̄o t̄enaana Itien̄o caan̄gu-na. Na ka da u hilaa d̄arɔ-i-na duherru suuye-yuɔ u tuɔ jo.» ⁶³ Uñ waan̄ mafamma-i, Diilojiḡantaamba yuntien̄o huɔŋ kaa p̄an̄ du; wuɔ fa fuɔ fer̄eŋ jon̄gorbaa-ba-i taalnu-bei aa naa cira: «Ii si dii die ka tiraa yuu molon̄o! ⁶⁴ Uñ tuoraaya Diilon̄o-i namaa na'a nie?» Baa sire hiere wuɔ u cālāa, ker̄e u saa baa kuliin̄gu. ⁶⁵ Banamba p̄an̄ ta ba tu taalni yuɔ, aa naa vaa u yufien̄a-i aa ta ba dudul-o. Da ba dudul-o, ba yuu-yo wuɔ: «ŋ suyaa uman̄ muyaa-ni wei? B̄i kutien̄o yerre-i i ne!» Baman̄ naa nieyan̄ dumelle-i, baa bel-o ta ba caa u t̄unni-i.

Pier c̄inaana Yesu-i

(*Matie 26.69-75; Like 22.56-62; Ns̄aa 18.15-18,25-27*)

⁶⁶ Ban̄ taa ba ce Yesu-i kp̄ānc̄ōlḡuɔ fan̄o-i, Pier waa yogo h̄iema-na† dumellen̄-huɔŋga-na. *Diilojiḡantaamba yuntien̄o maacembilon̄o‡ nan̄o jo ⁶⁷ ji da u yiraan̄ d̄aamu-i. Wuɔ ne-yo da kelkelkel aa cira: «Ma si nuɔ ŋ waa baa Nasaretitaan̄ Yesu-i ke?»

⁶⁸ Pier wuɔ cira: «C̄ien̄ nuɔ, mei saa suɔ ŋ nelma yaan̄ga-i; ŋ taara ŋ wan̄ wuɔ nie?» Uñ waan̄ mafamma-i, wuɔ p̄an̄ hel ka yiera fondumelle-na. [K̄h̄ald̄iel̄an̄ wuɔ don̄ tuɔ bu.]

⁶⁹ Uñ k̄aa ka yiera fondumelle-na, maacembilon̄ daayo daa-yo. Wuɔ tuɔ piye baa baman̄ waa dumelle-na wuɔ: «Unan̄o yaa yieraaya daayo-i.» ⁷⁰ Pier wuɔ tiraa ju-ma wuɔ coima. Celle, baman̄ waa, baa gb̄e-yo wuɔ: «Ma s̄i Galileyien̄ nuɔ ke? N̄ ju-ma gb̄āngb̄ān̄, unan̄o'i nuɔŋo-i.»

⁷¹ Pier wuɔ cira: «Muɔ baa Diilon̄o mi sa suɔ naacolŋ daayo-i! Aa da kuɔ mi karaa coima, Diilon̄o baa yan̄-mi!» ⁷² Uñ taa u wan̄ mafamma-i huɔŋgu man̄ nuɔ-i, k̄h̄ald̄iel̄an̄ wuɔ don̄ tuɔ bu h̄āal̄n̄-bumma-i. Yesuŋ ŋa naa wan̄ maman̄ baa-yo wuɔ: «K̄h̄ald̄iel̄an̄o sie hi tir bu, ŋ ka c̄ina-mie da i siei wuɔ nan̄ sa suɔ-mi» nelma famma p̄an̄ t̄enu-yuɔ. Wuɔ p̄an̄ nan̄ yun̄gu tuɔ kaal.

15

Ba k̄aa baa Yesu-i Pilati wulaa

(*Matie 27.1-2,11-14; Like 23.1-5; Ns̄aa 18.28-38*)

¹ Ku cuo kaala-i-na, *Diilojiḡantaamba yuntaamba naar tigiin̄ ba-naa, baa nelle b̄incuɔmba-i, a naara *āñj̄namma piḡātaamba-i. Kuu dii ŋaa *Yuifu ba *nellentaamba yaa naa naaraa tigiin̄ ba-naa, a da ba-naa, aa bel Yesu-i vaa-yo k̄a baa-yo ka h̄ā *Pilati-i baa-yo. ² Pilati wuɔ yuu-yo wuɔ: «Yuifu ba nellentien̄o yaa nuɔŋo-i wei?»

Yesu wuɔ cira: «Muɔmei.» ³ Diilojiḡantaamba yuntaamba don̄ ta ba cāl-o baa nelma boi.

⁴ Pilati wuɔ yuu-yo wuɔ: «Ban̄ cāl-nin̄ balbalbal nan̄'a nie?» ⁵ Yesu saa ji sen̄ s̄un̄un̄gu yuɔ. Kuɔ bir yan̄ aa cu Pilati huɔŋga-i.

Pilati h̄aa-ba Yesu-i wuɔ ba ka ko-yo

(*Matie 27.15-26; Like 23.13-25; Ns̄aa 18.39-19.16*)

⁶ Belle belle, *kars̄inni t̄imman̄-ponsaan̄ da kuɔ hi, *Pilati nanna kasobilon̄o diei. Nuɔmba yaa piḡaan̄ ba yufellen̄-nol̄ŋo u nanna-yuɔ. ⁷ Naacolŋo nan̄o waa kaso-i-na, ba taa ba b̄i-yo Barabasi. U waa baa bub̄laamba namba. Ijieni nan̄ nie cie nelle-na bafamba hi ko nelien̄o, baa bel-ba ka suuye-bei. ⁸ Nuɔmba sire k̄a Pilati wulaa dii u c̄in̄gu-na ka ta ba cār̄a-yuɔ wuɔ u h̄ā-ba kasobilon̄o-i ŋaa uñ jo u h̄ā-ba dumaa koko. ⁹ Pilati wuɔ yuu-ba wuɔ: «Na taara mi nanna *Yuifu ba nellentien̄o yaa wei?» ¹⁰ Fuɔ fer̄e wuɔ suyaa wuɔ nenemun̄gu'i cie *Diilojiḡantaamba yuntaamba bel Yesu-i ka h̄ā-yo. ¹¹ Pilatin̄ yuu dumaan̄o-na, Diilojiḡantaamba yuntaamba gbo nuɔmba-i wuɔ ba cira u nanna Barabasi. ¹² Pilati wuɔ tiraa yuu nuɔmba-i wuɔ: «Na'a mi ce nan̄ b̄in̄ uman̄ Yuifu ba nellentien̄o-i nie?»

¹³ Baa kaas̄in̄ hiere wuɔ: «Gbu-yo *daan̄-nu!»

¹⁴ Pilati wuɔ yuu-ba wuɔ: «U guɔlaaya bige-i?»

Baa miḡaan̄ ta ba kaas̄in̄ b̄ōmb̄ōŋ nan̄o: «Gbu-yo *daan̄-nu! Gbu-yo daan̄-nu!» ¹⁵ Pilati wuɔ hiel Barabasi-i kaso-i-na duɔ f̄e ba h̄ōmmu-i aa naa ce ba muo Yesu-i da dei aa suɔ h̄ā-ba baa-yo wuɔ ba ka gbu-yo daan̄gu-na.

Sorosibaa-ban̄ cie karaan̄gu man̄ baa Yesu-i

(*Matie 27.27-31; Ns̄aa 19.2-3*)

¹⁶ *Pilatin̄ h̄aa-ba Yesu-i, sorosibaa baa h̄ū-yo suur baa-yo c̄in̄-huɔŋga-na aa naa b̄i ba nabaamba jo hiere. ¹⁷ Ban̄ juɔ, baa bie jon̄gorbuɔ nan̄o dii h̄ā-yo. Jon̄goruo fan̄o waa d̄aa-wuɔŋo, aa naa ce huɔni s̄ū nyantuoluo dii u yun̄gu-na. ¹⁸ Ban̄ cie mafamma-i, baa ta ba nye-yo aa cira ba jaal-o. Uman̄ duɔ puur wuɔ: «*Yuifu ba nellentie, mi jaalaa-ni!» ¹⁹ Aa ta ba

† 14:66 Ba waa baa Yesu-i s̄ānj̄k̄āns̄o-d̄arɔ. ‡ 14:66 Maacembilon̄ daayo waa cicien̄o a saanu baa maman̄ nyeḡaan̄ girekimma-na.

muo u yunḡu-i baa gboruonḡu aa ta ba tu taalni yuo, aa naa ta ba cor ba dūuna u yaanga-na. ²⁰ Baḡ juo nye-yo ye huonḡu maḡ nuo-i, baa hiel ba jongorbuo-i u nuonḡu-na aa bir dii fuo ferēḡ hĩmbĩnni-i hā-yo aa hel baa-yo da ba ka gbu-yo *daanḡu-na.

Yesu gbummaḡ-huonḡu hii
(*Matie 27.32-44; Like 23.26-43; Nsāa 19.17-27*)

²¹ Sorosibaa-baḡ hilaa baa Yesu-i ta ba ká da ba ka gbu-yo, baa suu baa Sireniyiēḡo naḡo hilaa suon-nu tuo jo. Ba taa ba bĩ-yo Simo. U bema waa ba hāi; ba taa ba bĩ unano-i Alesāndire aa bĩ unano-i Urufusi. Baḡ taa ba ká baa *daanḡu maḡ da ba ka gbu Yesu-i, baa bel u yaa-i a haa-ku hā-yo. ²² Baḡ káa baa Yesu-i terienḡu maḡ nuo-i, ba bĩ-ku Gōlgota, ku yunḡu yaa wuo yukoluon-terienḡu. ²³ Baḡ hii, baa guo *miir baa duvēḡo a hā-yo wuo u nyon. Wuo yagar wuo u siē nyon. ²⁴ Baa gbu-yo daanḡu-na aa naa ful tienḡa a cal u jongorbaa-ba-i. ²⁵ Baḡ gbuu Yesu-i huonḡu maḡ nuo-i, bāanḡu naa bon tĩ. ²⁶ Baḡ gbuu-yo yunḡu maḡ nuo-i, baa nyeḡēḡ-ku jĩna u yudoro-i-na wuo: «*Yuifu ba nellentienḡo.» ²⁷ Baa bi gbuu cuobaa-ba hāi baa-yo. Unano-i u nadienḡa-na, unano-i u nanyuonḡu-na. [²⁸ Mamaḡ nyeḡān Diilon-nelma-na wuo: «*Ba diyaa-yo baa nelbabalaamba**», ma'i saa ce daama-i wei?]

²⁹ Hūncortaamba ta ba misĩrrā ba yunni-i aa ta ba tuora-yuo. Ba taa ba piye wuo: «Hai daayo-i! Naḡ saa cira wuo naḡ ka muonu *Diilodubuo-i aa ma-yo yinni siei wei? ³⁰ Kor ḡ ferē i ne! Hiire daanḡu-na i ne!» ³¹ *Diilojigāntaamba yuntaamba-i, baa *anḡnamma pigātaamba taa ba bi nye-yo aa ta ba piye baa ba-naa wuo: «U kuraa banamba-i, ḡga u yaa daayo u siē gbāa kor u ferē. ³² Da ku u yaa-i *Konḡortienḡo-i Diilon uḡ saan-yo, da ku u yaa-i *Isirahel-baamba nellentienḡo-i, u hiire fiefie daanḡu-na i ne, ku yaa i ka hūu u maama-i.» Baḡ ḡa naḡ gbuu bamaḡ baa-yo, baa ká ba ta ba tuora-yuo hiere.

Yesu kuliḡu-i
(*Matie 27.45-56; Like 23.44-49; Nsāa 19.28-30*)

³³ Bāanḡuḡ juo hi yuhuonḡa-i, ba'a ba ne da terienḡu cuure hiere. Ku tĩyāa dumēi fuo bāanḡu jĩ terēḡ. ³⁴ Kuḡ juo terēḡ, Yesu wuo kaasḡ da gbagaga wuo: «*Eloyi, Eloyi, lama sabatani?*» Ku yunḡu yaa wuo: Diilo, Diilo, bige-i cie ḡ nanna-mie? ³⁵ Bamaḡ waa, bamaḡ baa ta ba piye wuo: «Niēḡ, u bĩ *Eli.» ³⁶ Unan wuo gbar ká ka nyie kánsaarma namma-i niisaarniḡ aa to-ma gboruon-nu a hā-yo wuo u mōsūnya hĩḡ, aa naa cira: «Yaan mi hā u mōsūnya, aa i ne si Eli ka jo jĩ har-o *daanḡu-na.» ³⁷ Yesu wuo tiraa kaasḡ da gbagaga, aa bi pāḡ hūu u ferē.

³⁸ Kompanḡa maḡ naa karaanu *Diilodubuo-i, kaa pāḡ taalnu sōmma hāi; a donḡ doro-i-na jĩ hel cicaara-i-na. ³⁹ Sorosi ba yuntienḡo naḡo waa yiera Yesu caanḡu-na. Uḡ juo da u kuu kuliḡ daaku-i, wuo cira: «Naacolḡ daayo waa Diilon-Bienḡo kelkel.»

⁴⁰ Caamba namba bi waa yiera yargaa ta ba fara ba ne. Maari maḡ taa u hel Magidala-i-na u waa baa-ba baa u duonḡo-i Sake bisālāanḡo-i ba nyu-i†. A naara Salome bi waa. ⁴¹ Ba yaa naa cuu Yesu huon-nu ta ba kāyā-yuo uḡ waa *Galile-i-na. Caamba namba naa bi nyaa u huon-nu jo *Yerusalemu-i-na. Caamba faḡ baa ciinu.

Yesu fuuremma-i
(*Matie 27.57-61; Like 23.50-56; Nsāa 19.38-42*)

⁴² Yesuḡ hūyāa u ferē huonḡu maḡ nuo-i, bāanḡu naa ta ku ká suurma-na. Aa ba *yitienanḡu waa ḡaa bisḡ ku temma, a ce dumaanḡo-na ba waa gbaggarramma-na. ⁴³ Naacolḡo naḡ wuo donḡ holle ká *Pilati wulaa ka carā kulonḡo-i. Ba taa ba bĩ-yo Yosefu, u taa u hel Arimate. U waa nelbuo *Yuifu ba *nellentaamba hōlma-na. U taa u niya *Diilon-bāanḡu domma-i. ⁴⁴ Pilatiḡ nuu wuo Yesu kuu, ku ce-yo gbere. Fuu wulaa u kuu donduo. Wuo ce ba bĩ sorosi ba yuntienḡo-i a jĩ yuu-yo da ku u kuu yiinaa. ⁴⁵ Sorosi ba yuntien wuo suur ma yaanga-na a waḡ-ma baa-yo. Wuo suu hā Yosefu-i hūmelle-i wuo u ka har-o. ⁴⁶ Yosefu wuo ká ka sāa kompanḡa-i aa ká ka har-o *daanḡu-na a fiḡnya-yuo aa ká baa-yo ka fuure-yuo cĩncorre nande-na baa naa hĩḡ-de tāmpēlēḡ.

Baḡ kaa nanna tĩ, wuo būmal tāmpēlle nande-i a suuye cĩncorre nuḡu-i. ⁴⁷ Maari maḡ taa u hel Magidala-i-na baa u duonḡo-i Yose ba nyu-i, baa yiera ne baḡ gaala Yesu-i kusuon-nu.

16

Yesu siire hel kuomba hōlma-na
(*Matie 28.1-8; Like 24.1-12; Nsāa 20.1-10*)

* 15:28 Isayi (Ésaie) 53.12 † 15:40 Ku birii a saanu baa cerma. Ma nyeḡān girekimma-na wuo: Sake bisālāanḡo-i baa Yose ba nyu-i.

¹ *Yit̄enan̄gun̄ juo cor, Maari man̄ taa u hel Magidala-i-na, baa u duon̄o-i Sake ba nyu-i, a naara Salome-i, baa s̄aa natikolo wuɔ ba ka k̄unna Yesu-i-na. ² Ku cuo kaala-i-na*, baa naar biɛ h̄umelle-i ta ba k̄a c̄incorre-na. ³ Ban̄ k̄an̄, baa ta ba piye wuɔ: «I kaa da hai u b̄umal t̄amp̄elle-i halan̄-de c̄incorre nun̄gu-na h̄a-ye?»

⁴ Ban̄ kaa piɛ, baa fara da t̄amp̄elle b̄umal̄aa halan̄. A ne da di maama saa naa fa baa b̄oɔima-i. ⁵ Baa k̄a ka suur c̄incorre-na. Ba'a ba ne da naacolon̄o nan̄o t̄enaana ba nadieyan̄ga-na baa jon̄gorp̄ilanj̄o. Korma p̄an̄ ta ma da-ba. ⁶ Naacolon̄o daa wuɔ tuɔ piye baa-ba wuɔ: «Baa na yan̄ korma da-na, mi suyaa miɛ ban̄ gbuu Nasar̄etitaan̄ Yesu man̄ *daangu-na ko-yo, na taara u yaa-i. Uu si dii bande-i-na, u siire hel kuomba h̄alma-na. Niɛn̄, baa naa galla-yuɔ bande yaa nuɔ-i. ⁷ K̄aan̄ na ka t̄unu u *h̄aal̄abiemba-i baa Piɛr, wuɔ u taa duɔ ka cie-na *Galile; na ka da-yo kuson̄-nu' i t̄aa un̄ t̄a naa wan̄-ma baa-na dumaa.» ⁸ Caan̄ daaba k̄uɔma gbuu ta ma nyɛn̄; baa hel baa gbarun̄gu ta. Ban̄ taa dumaan̄o-na, ba saa ka gb̄aa wan̄ w̄eima baa molon̄o korma nammu-na.

*Yesu caraaya Maari-i
(Matie 28.9-10; Ns̄aa 20.11-18)*

[⁹ Yesun̄ naaraa sire jumaansi cucuuyun̄gu-na, u caraaya Magidalataan̄ Maari yaa iḡena. Wuɔ duɔnya *jinabaa nieh̄ai fuɔ-i-na. ¹⁰ U yaa k̄aa ka t̄unu Yesu wuɔrataamba-i. U k̄aa ka da-ba kuliin̄-kaalun̄gu-na yogo. ¹¹ Wuɔ cira: «Yesu siire, mi daa-yo nuɔ baa mi yufelle!» U wuɔrataamba saa h̄uu-ma wuɔ nin̄son̄o.

*Yesu caraaya u h̄aal̄abiemba-i
(Matie 28.16-20; Like 24.13-49; Ns̄aa 20.19-23)*

¹² Ku huon̄gu-na, Yesu *h̄aal̄abiemba h̄ai baamba namba ji ta ba k̄a neyelle nande-na; Yesu wuɔ bir u den̄ birma carra-bei. ¹³ H̄aal̄abien̄ daaba bir ka wan̄-ma baa ba nabaamba-i. Ba saa tiraa h̄uu bafamba maama-i.

¹⁴ Kufan̄gun̄ curaa, Yesu fuɔ f̄ɛɛ wuɔ yan̄ u h̄aal̄abiemba man̄ t̄iȳaa c̄incieluo baa u diei wuon̄o-i ba t̄ena ta ba wuɔ niwuoni aa u carra-bei tuɔ wan̄ baa-ba wuɔ: «Bige-i cie min̄ siire ba da-mi aa jo ji wan̄-ma baa-na na saa h̄uu-ma?» ¹⁵ Aa naa cira: «K̄aan̄ nilein̄a-na hiere na ka wan̄ *Neld̄od̄olma-i baa nuɔmba-i hiere. ¹⁶ Uman̄ duɔ h̄uu-ma aa *batisen̄, u kuraa. Nga uman̄ duɔ saa h̄uu-ma, kutien̄o ka caa. ¹⁷ Baman̄ da ba h̄uu-ma, ban̄ ka ta ba suɔ-ba dumaa ku yaa daaku: Ba ka ta ba gbuuse-miɛ aa ta ba donya *jinabaa-ba-i, ba ka ta ba piye nelf̄ɛmma-na; ¹⁸ da ba fiɛ bel̄ j̄ien̄o-i, u siɛ gb̄aa ce-ba bin̄k̄un̄gu, aa da ba fiɛ nyon̄ puɔson̄o-i, u siɛ gb̄aa ce-ba w̄eima. Ba ka ta ba haa ba nammu-i jaamba-na aa ta ba c̄ar̄a Diilon̄o-i ba sire-bei.»

*Yesu tamma-i duɔ k̄a d̄or̄o-i-na
(Like 24.50-53; P̄opuor. 1.9-11)*

¹⁹ Itien̄o-i Yesun̄ juo piye baa-ba t̄i, wuɔ nyuḡun̄ ka t̄ena Diilon̄o caan̄-nu. ²⁰ Un̄ taa dumaan̄o-na, u *h̄aal̄abiemba ta ka ta ba wuɔra terni-na hiere ba wan̄ *Neld̄od̄olma-i. Itien̄ wuɔ tuɔ k̄aȳa-bei ba maacemma-na aa bi tuɔ k̄aȳa-bei ba ta ba ce gb̄ɛɛ-w̄eima ba piḡaan̄ nuɔmba-i ba da ba suɔ wuɔ ban̄ wan̄ maman̄ nin̄son̄o.]

* 16:2 Ku cuo kaala waa jumaansi.

Likɛɲ nyɛgáaɲ Yesu maama maɲ Nelmuoyamma

Like nunɲu saa waa Yesu *pɔpuɔrbɛmba-na, ŋga fuɔ wuɔraaya baa Pol ba ta ba waɲ Diilonɲ-nelma-i (File. 24). U yaa bi nyɛgáaɲ Yesu pɔpuɔrbɛmba maacemma sebɛ-i. Yesuɲ siire ce mamaɲ hiere, u wuɔraaya yuure ma yaanga-i aa suɔ nyɛgɛɲ-ma. U sebɛ-i-na, u pigáaɲ wuɔ Yesu yaa *Konkortieɲo-i. U juɔ duɔ ji kor *Yuufubaa-ba-i baa *niɛraamba-i hiere ámbabalma nammu-na. U waanɲ Yesu nelnyulmuɲ-kúɲgu-i bɔi u sebɛ-i-na. Wuɔ nuɔmba maama dɔlɲu Yesu-i, nawalaamba hujarɛ ko-yo, baa jaamba-i baa sũntaamba-i hiere.

U duanɲ u sebɛ-i baa *Nsáa-Batisi hommaɲ-kúɲgu ka cor baa Yesu hommaɲ-kúɲgu (sap. 1–2). Ku huonɲu-na, u piye Nsáa-Batisiɲ *baatisɛɲ Yesu-i dumaa baa *Sitániɲ taa u taara u guɔl u gbeini-i dumaa *hɛkuraanɲu-na (sap. 3.1–4.13). Kufanɲu huonɲu-na, u suɔ dii u nunɲu-i Yesu nunɲ-ándaanɲu-na baa u áncemɲa-na *Galile-i-na (sap. 4.14–9.50). Yesuɲ taa dumaa Galile-i-na ká *Yerusalemu-i-na, u nunɲu hii-ku. U waanɲ nelma bɔi u sebɛ-i-na, a ne da banamba nunni saa hi-ma (sap. 9.51–19.27).

U piraanɲ u sebɛ-i baa mamaɲ daa Yesu-i Yerusalemu-i-na. Wuɔ ba gbuu-yo *daanɲ-nu ko-yo, Diilonɲo yan-ba aa sire-yuɔ. Kufanɲu huonɲu yaa nuɔ-i unɲ nyugáaɲ ká Tuonɲo wulaa (sap. 19–24).

Like piye unɲ nyɛgáaɲ u sebɛ-i yunɲu maɲ nuɔ-i

¹ Tofil, mi ninsontieɲ nuɔ, Yesuɲ siire ce nelma maɲ i hɔlma-na, nuɔmba bɔi duɔɲ ta ba nyɛgɛɲ-ma. ² Bamaɲ waa da-ma baa ba yufelle dii ma domma-na, aa ce ma wataamba, banɲ waanɲ-ma baa-ye dumaa, nuɔmba bi nyɛgáaɲ-ma dumei. ³ Ku'i cie, meɪ fɛrɛ-i, mi bi sire wuɔra yuure-meɪ fafamma a ne maɲ cie dumaa. Miɲ juɔ suɔ ma yaanga-i, mi da ku saaya mi gburamei nyɛgɛɲ-ma há-ni ⁴ ŋ da ŋ suɔ wuɔ banɲ waanɲ mamaɲ baa-ni u maama-na coima sí.

Dɔrpɔpuɔrbilonɲo caraaya Sakari-i

⁵ *Erɔdɲ waa nellentesinni-na huonɲu maɲ nuɔ-i *Yude-i-na, *Diilojigántieɲo naɲo waa Abiya baamba-na, ba taa ba bi-yo Sakari. U cieɲo waa *Aarɔ háayɛɲo; ba taa ba bi-yo Elisabeti. ⁶ Sakari-i baa u cieɲo-i baa naa vii baa Diilonɲo-i. Ba taa ba nu u nunɲu-i aa ta ba wuɔ u húmelle-i fafama. ⁷ Nga Elisabeti waa cnyɛɲo, a ce ba ji vaa ba hai-i-na hiere ba saa da bilonɲo baa ba-naa.

⁸ Yiɲgu nanɲu-na, Sakari wuɔ suur *Diilodubuɔ-i-na tuɔ ce u maacemma-i, bafamba yiɲgu'i waa. ⁹ Ku waa da ku bibirre hi bamaɲ, ba hiel nelduɔ suur ka ce mamaɲ dii cemɲa. Yiɲ daaku-na, baa hiel Sakari yaa suur ka dii wusúnaɲo-i. ¹⁰ Nuɔɲ baa yiera gɔɲgúɔɲgu-na ta ba cárá Diilonɲo-i. ¹¹ Sakari juɔ'a u ne da Itieɲo *dɔrpɔpuɔrbilonɲo naɲo-i u caanɲ-nu. Dɔrpɔpuɔrbilonɲo waa yiera wusúnaɲ-igáɲga nadienɲa. ¹² Sakari holle gbuu pán caar, u kúoma ta ma nyɛɲ. ¹³ Dɔrpɔpuɔrbilonɲo cira: «Sakari, baa yanɲ korma da-ni. Niɲ cárán kumaɲ Diilonɲo wulaa, u ka há-ni baa-ku. Nɲ cieɲo ka ce kusúɲgu, a hoɲ naacombilonɲo. Duɔ hoɲ-yo, ŋ haa u yerre-i Nsáa. ¹⁴ U homma ka dɔlɲu-niɛ aa fɛ ŋ huonɲa-i ŋaa bige-i! Ku ka bi dɔlɲu nuɔmba bɔi. ¹⁵ U ka waa nelbuɔ Diilonɲo wulaa. U siɛ ji tuɔ nyonɲ kolma maɲ gbáa bel nelieɲo. *Diilonɲ-Yalle ka yu u huonɲa-i aa u suɔ duɔ hoɲ. ¹⁶ U ka ce *Isirahel-baamba bɔi bir jo ba Tienɲo-i Diilonɲo wulaa. ¹⁷ U ka ce Diilonɲo maacemma-i baa *Eli huonɲa temɲa, baa u himma bi temɲa a dii bisálɲmba-i baa ba bíncuɔmba-i ba-naa nuɔ. Bamaɲ sa nuɔɲ Diilonɲo nunɲu-i, u ka ce ba ta ba nu-ku. U ka tigiɲɲ nuɔmba hɔmmu-i a ce ba ta ba niya Itieɲo jomma-i.»*

¹⁸ Sakari wuɔ cira: «Muɔ baa mi cieɲo-i i vaa tí, de-i-na mi ce niɛ suɔ wuɔ ŋ waɲ ninsonɲo?»

¹⁹ Dɔrpɔpuɔrbilonɲ wuɔ cira: «Ba bi-mi Gabiryel. Mii dii baa Diilonɲo-i u tuɔ puɔr-mi. U yaa puɔraa-mi wuɔ mi ji túnu-niɛ baa neldɔdɔl daama-i. ²⁰ Nga nin'a ŋ saa hũu mi nelma-i, ŋ ka ce bobo nuɔ, ŋ siɛ gbáa ta ŋ piye a ji hi maɲ ka ce yiɲgu maɲ nuɔ-i. Miɲ waanɲ-ma baa-ni dumaa, ma yiɲ da kuɔ hi, ma ka bi ce.»

²¹ Kuɲ cie dumaanɲo-na, Sakari wuɔ vaaya dii huonɲa-na. A ne da nuɔmba taa ba cie u helma-i gɔɲgúɔɲgu-na. Unɲ vaaya dumaanɲo-na, kuɔ cu ba hɔmmu-i. ²² Unɲ juɔ hel, u saa gbáa duɔ puur u nunɲu-i piye baa-ba; wuɔ naa u tuɔ piye baa u nammu. Baa pán suɔ wuɔ bíɲkúɲgu cie-yo dii dũɲ-huonɲa-na.

²³ Unɲ juɔ bál u maacemma-i, wuɔ kúɲ. ²⁴ Yinni saa da, kusúɲgu yiera u cieɲo-na. Wuɔ ce caamba ndii u sa hel, aa naa tuɔ piye u huonɲ-na wuɔ: ²⁵ «Diilonɲo niɛ mi yaanɲ-na; senserre maɲ taa di da-mi baa nuɔmba-i, u hurii-de.»

Dɔrpɔpuɔrbilonɲo caraaya Maari-i

* 1:17 Malaki (Malachie) 3.23-24

²⁶ Caamba niediei ku huonḡu-na, Diilonḡ wuḡ puḡ *dḡrpḡpuḡrbilonḡ-i† *Galile nelle nande-na ba bī-de Nasareti, ²⁷ bilonyḡnyuroḡo naḡo wulaa ba bī-yo Maari. Baa naa bel-o dḡrruḡ tī. U dḡrḡo-i ba taa ba bī-yo Yosefu. U waa jāmatigi *Davidi hāayēlḡo.

²⁸ Dḡrpḡpuḡrbilonḡ kā ka suur Maari wulaa aa naa cira: «Maari, gbunḡ fē ḡ huonḡa-i; Itienḡo ciē baa-ni. U kuḡonu u huonḡa-i baa-ni cor.» ²⁹ Nel daama cu Maari huonḡa-i, u tuḡ piye u huonḡ-na wuḡ: «Nel hama-i temma-i dumande-i?»

³⁰ Dḡrpḡpuḡrbilonḡ gbē-yo wuḡ: «Diilonḡo ciē baa-ni, baa yanḡ korma da-ni. ³¹ Nḡ ka ce kusūḡḡu a hoḡ naacombilonḡo. Da ḡ hoḡ-yo, ḡ haa u yerre-i Yesu. ³² U ka waa nelbuḡ, ba ka ta ba bī-yo Dḡrwuonḡo Biēḡo. Diilonḡo ka ce-yo fḡḡḡḡo-tienḡo u haayieḡo-i Davidi temma. ³³ U ka tēna *Isirahel-baamba yunḡ-nu gbula, aa u fḡḡḡḡo sa ji tī dede.»

³⁴ Maari wuḡ cira: «Muḡmi sa bi suḡ bibiēḡo yogo, ma ka ce niē gbāa ce?»

³⁵ Dḡrpḡpuḡrbilonḡ gbē-yo wuḡ: «*Diilonḡ-Yalle ka jo ḡ wulaa, Dḡrwuonḡo ka hā-ni ku fḡḡḡḡo-i. Ku i ciē miē niḡ ka hoḡ naacombilonḡo maḡ, ba ka ta ba bī-yo Diilonḡ-Biēḡo. ³⁶ Nḡ daa na horonḡo-i Elisabeti-i ke! Naacombilonḡ-kusūḡḡu yieraaya-yuḡ; ḡ siē suḡ wuḡ u yaanḡa cāa. Baḡ taa ba gbē umanḡ wuḡ cenyeyiḡo, u caamba niediei yaa dei kunḡ yaraa-yo. ³⁷ Weima sa yar Diilonḡo-i.»

³⁸ Maari wuḡ cira: «Mii dii Itienḡo nanḡ-na, u yanḡ ma ce ḡaa niḡ waanḡ-ma dumaa.» Unḡ waanḡ mafamma-i, dḡrpḡpuḡrbilonḡo bir ta.

Maari kaa Elisabeti terienḡ-nu

³⁹ Yibienḡa faḡa-na, Maari wuḡ sire gbāana kā *Yude nelle nande-na duḡ ka ne Elisabeti-i. Nelle fande waa tānniḡ. ⁴⁰ Unḡ kaa hi dii u gboluonḡu-i Sakari dumelle-na a jaal Elisabeti-i, ⁴¹ bilonḡo pāḡ sagalla Elisabeti kusūḡḡu-na. *Diilonḡ-Yalle pāḡ yu Elisabeti huonḡa-i. ⁴² U tuḡ piye baa Maari-i da gbagaga wuḡ: «Diilonḡo ciē baa-ni a yanḡ caamba-i hiere, aa bi ce baa bilonḡo maḡ ḡ kusūḡḡu-na.» ⁴³ Aa cira: «Mi Tienḡo nyu waa hie ji har mei temma-i mi wulaa? ⁴⁴ Miḡ nuḡ ḡ jaaluḡḡu-i, ku gbuu dḡlḡu bilonḡo-i mi kusūḡḡu-na; u sagalla. ⁴⁵ Itienḡ unḡ puḡraa ba ji wanḡ mamaḡ baa-ni, niḡ hūyāa-ma wuḡ ma ka ce, nanḡ yunḡu dḡlaa.»

⁴⁶ Maari wuḡ bi pāḡ doḡ tuḡ hāl wuḡ: «Mei gbu mi jaal Itienḡo yaa mi huonḡa-na.

⁴⁷ Diilonḡo maḡ kuraanḡ-miḡ, mi huonḡa gbuu fē baa-yo da hīninni!

⁴⁸ U niē u maacembilonḡo yaanḡ-na.

Coima saa fa, a doḡ fiēfiē-i-na, nuḡmbanḡ sirenḡ ba jo dumaa, ba ka cira mi yunḡu dḡlaa.

⁴⁹ Itienḡo ciē baa-mi cor.

U fafaanḡu temma si dii.

⁵⁰ Bamanḡ kālāayāḡ-yuḡ, u ka tuḡ ce baa-ba baḡ sirenḡ ba cu ba-naa dumaa.

⁵¹ U ciē bemma;

u duḡnya bombolmantaamba-i.

⁵² U hūyāa fḡḡḡḡo-i fḡḡḡḡo-taamba wulaa

aa ce nawalaamba da yunḡu.

⁵³ Nyulmuḡ waa bamanḡ nuḡ-i, u hāa ba wuo ye,

aa bir waamba-i u saa hā-ba bīḡkūḡḡu.

⁵⁴ U juḡ ji kāyā *Isirahel-baamba-i.

U juḡ ji kor u cāaraamba-i.

U saa yanḡ u ānfafamma cemma-i

⁵⁵ *Abiramu-i-na baa u huonḡ-baamba-na.

Uu naa pā nuḡḡu faḡḡu yaa baa i bīncuamba-i.»

⁵⁶ Maariḡ kaa Elisabeti terienḡu-na, u ciē caamba siēi temma aa suḡ bir kūḡ.

Nsāa homma-i

⁵⁷ Elisabeti kusūḡḡuḡ juḡ vāa, wuḡ bḡḡo naacombilonḡo. ⁵⁸ U caantaamba-i baa u hu-raamba nu-ma wuḡ u buḡra. Kuḡ gbuu dḡlḡu-bei wuḡ Diilonḡo firinu u huonḡa-i baa-yo.

⁵⁹ Yinni niehāi cor, niisiēi-yiḡḡu-na, ba *jā bilonḡo-i‡ aa haa tuonḡo yerre yaa yuḡ wuḡ Sakari.

⁶⁰ Nyuḡo yagar aa cira: «I ka tiē bī-yo Nsāa.»

⁶¹ Baa cira: «Ba bī nanḡ dūḡ-wuonḡo hayo-i dumaanḡo-na?» ⁶² Aa yuu tuonḡo-i bobomma-na unḡ taaranḡ u haa yerre maḡ u biēḡo-na. ⁶³ Tuonḡ wuḡ ce ba hā-yo yilaanḡu. Unḡ hūyāa yilaanḡu-i wuḡ nyegēḡ wuḡ: «U yerre yaa Nsāa.» Kuḡ cu ba hḡmmu-i hiere. ⁶⁴ Terduonḡu faḡḡu-na, u jumelle pāḡ firnu, wuḡ doḡ tuḡ piye aa tuḡ gbēliēḡ Diilonḡo-i. ⁶⁵ Korma pāḡ bel ba nellenḡ-baamba-i baa-yo. Yibienḡa faḡa-na, nelma famma yaa waa *Yude niēiḡa faḡa-na hiere. ⁶⁶ Diilonḡo naa silaa ce baa naacombilonḡo daayo-i cor, a ce umanḡ duḡ nu nel daama-i, kutienḡo tuḡ yuu u fere wuḡ: «Aa naacombilonḡo daayo duḡ ji waa niē?»

† 1:26 Dḡrpḡpuḡrbilonḡ daayo-i ba bī-yo Gabiryel, niēḡ 1.19.

‡ 1:59 Buolmanḡ-sebe (Lévitique) 12.3

Diilonjo diyaa naláanngu Sakari nunngu-na

⁶⁷ Terduwɔngu fanɔngu-na, *Diilonj-Yalle pɔnj yu Sakari huɔŋga-i. Diilon wuɔ dii nel daama-i u nunngu-na u tuɔ hál-ma naláanngu wuɔ:

⁶⁸ «Itienjo gbɛ baa jaalungu.

*Isirahel-baamba Diilonjo temma si dii.

U juɔ ji kor u baamba-i.

⁶⁹ U háa-ye ninsoŋ-konkortienjo.

U hielaa-yo *Davidi háayɛlmba-na.

U hielaa-yo u cáarɔŋo dúŋ-nu há-ye.

⁷⁰ Wuɔ ciɛ u *pɔpɔwɔrbiemba wanj ma yaa dii ku huɔŋgu-na

⁷¹ wuɔ u ka húu-ye i bigáaráamba nammu-na.

⁷² Diilonjo firiinu u huɔŋga-i baa i bíncuɔmba-i.

Unj páa nunngu manj u *tobisínni-na, ku maama saa karaanu-yuɔ.

⁷³ U páa nunngu fanɔngu yaa baa i bíncɔiŋo-i *Abiramu-i

⁷⁴ wuɔ u ka húu-ye i bigáaráamba nyisɛnni-na

aa ce i tiɛ cáa u yaa-i aa korma baa ta ma da-ye.

⁷⁵ I ka waa nelfafaanj miɛ baa nelviinj miɛ yinni manj jonj a ji hi i kuliinɔgu.»

⁷⁶ Aa gbɛ bepɔŋo-i wuɔ:

«Mi bíɛ, nuɔ fuɔ, nj ka ta yaanɔga Itienjo-na

ka cáa u húmelle-i,§

a ce dumaanjo-na ba ka ta ba bí-ni Dɔrwuonjo pɔpɔwɔrbilonj nuɔ.

⁷⁷ Nj ka ce u baamba suɔ wuɔ

Diilonjo ka hur ba ámbabalma-i a kor-ba.

⁷⁸ Miɛ Diilonjo faa aa u tiraa waa hujantienjo.

U ka pa báfelienɔgu yiɛ.

Ku ka waa njaa báansɛniɔngu.

⁷⁹ U ka pa-ku há bamanj dii kukulma-na.

U ka pa-ku há bamanj dii kuliinj-húmelle-na.

Báfelienɔgu fanɔngu ka dii-ye yaafɛllenj-húmelle-na.»*

⁸⁰ Naacombilonj wuɔ tuɔ váa u jo, kunanj kuɔ bi ta ku naara u nelnulle-i. U waa tɛna híɛŋ-nu. Huɔŋgu nanɔgu juɔ hi, u donj tuɔ wanj Diilonj-nelma-i baa Isirahel-baamba-i.

2

Yesu homma-i

(Matie 1.18-25)

¹ Maari kusúnɔgunj juɔ váa, kuɔ saanu baa *Oromɛ ba *jámatigi wuɔ ba kán nuɔmba-i hiere nelle-na. Ba taa ba bí-yo Ogisi. ² Nuɔkál daade temma saa ce dede. Huɔŋgu fanɔngu-na, Kirinisi yaa waa Siiri yunɔngu-na. ³ Nelienjo nelienjo, u saaya u ká u nehollenj ka nyɛgɛnj u yerre-i. ⁴⁻⁵ Yosefu waa *Davidi háayɛlŋo. U waa tɛna Nasareti, dii *Galile huɔŋ-na. Fuɔ wuɔ sire terienɔgu-na tuɔ ká u tonelle-na duɔ ka nyɛgɛnj u yerre-i baa u dɔŋjo-i Maari-i. Ba bí ba nelle-i Betelemu; Davidi ba nelle yaa-i difande-i. Dii dii *Yude huɔŋ-na. ⁶ Banj káa, Maari kusúnɔgu ka bel-o dii terienɔgu-na ⁷ u honj u bilodíelánjo-i naacombilonjo. Ba saa naa da muncommu niraan-dúnɔngu-na. Wuɔ ce nyarkpátánni finya bilonjo-i aa galla-yuɔ kúnanj-na.

⁸ Nelle kɔtuwɔŋgu-na, áncínaamba namba waa ta ba cɔ ba túlmba caan-⁹nu ba niya-bei. ⁹ Ba juɔ'a ba ne da Itienjo *dɔrpɔpɔwɔrbilonjo nanjo-i ba yaanɔga-na; u caraaya-bei baa cecerma nanj temma; ba huleinɔ pánj caar. ¹⁰ Dɔrpɔpɔwɔrbilonjo gbɛ-ba wuɔ: «Baa na yanj korma da-na, mi juɔ baa neldɔdɔlma da mi ji túnu-nei. Ma ka fɛ nuɔmba hɔmmu-i hiere: ¹¹ Isuonj daaku-na, na konkortienjo huɔŋ Davidi ba nelle-na. Diilonj unj páa nunngu-i wuɔ u ka saanj *Konkortienjo manj u yaa-i, aa u yaa Itienjo-i. ¹² Nanj ka suɔ-yo dumaa ku yaa daaku: Da na ka hi, na ka da ba fɛnya bilosíelánjo nanjo baa nyarkpátánni aa galla-yuɔ kúnanj-na; u yaa-i.» ¹³ Ba'a ba ne, a da dɔrpɔpɔwɔrbiemba namba juɔ ji naara daayo-i, ba ta ba hál ba tuɔlnu Diilonjo-i. Ba maama saa waa dei baa yuliinɔgu-i. Ba taa ba hál wuɔ:

¹⁴ «Diilonjo gbɛ baa tuɔlnumma dii dɔrɔ-i-na,

aa unj dɔlɔaa nelbiliemba-i, yaafɛlle waa híɛma-na.»

¹⁵ Dɔrpɔpɔwɔrbiembanj juɔ hál tí, ba ta nyugún dɔrɔ. Banj taa, áncínaamba cira: «Yaanj i ká nellenj-huɔŋga-na i ka ne Diilonj unj puɔraa ba ji wanj mamananj baa-ye manj ciɛ dumaa.» ¹⁶ Baa sire gbáana ká ka da Maari-i baa Yosefu-i baa bilosíelánjo-i kúnanjo-na. ¹⁷ Banj daa bilonjo-i, baa donj ta ba piye dɔrpɔpɔwɔrbilonj unj waanj mamananj u kúnɔngu-na. ¹⁸ Umanj duɔ nu-ma, ku ce-yo gbɛre. ¹⁹ Maari wuɔ bella nel daama-i hiere u huɔŋ-na tuɔ jɔguonj-ma; u saa yanj ma

diei karaanu-yuo. ²⁰ Ku huongu-na, añciinaamba bir gũunu. Dərpəpuərbilonə uŋ waan-*ma* baa-ba dumaa, ba bi kaa da-ma dumai. Baa ta ba hāl neini ba gbeliēŋ Diilonjo-i ba kūŋ.

Yesu yerre haama-i

²¹ Bilon uŋ juo da yinni niisiei-i, baa *jā-yo* aa haa u yerre-i Yesu†. *Dərpəpuərbilonjo naa pigāan Maari-i yerre fande yaa-i aa u kusūŋu suo da ku yiera-yuo.

Yesu pamma-i da ba hā Diilonjo-i

²² Naacombilonə u bīncuamba yuŋ-maama migāamanj-yiingun juo hi ŋaa manj waan dumaa *Moisi* *añjīnamma-na†, baa bi kā baa naacombilonjo-i *Diilodubuo-i-na dii *Yerusalemu-i-na da ba ka pā-yo hā Diilonjo-i ²³ ŋaa manj bi nyegāan dumaa Diilon-nelma-na wuo: «*Naacombilodielāŋo saaya u pā hā Diilonjo.*» § ²⁴ Baa naa bi saaya ba pā niikonni a saa baa añjīnaduəŋ daama-i: konjhuriimba hāi siso nənsəŋ ba huriimba hāi.

²⁵ A ne da bīncuəŋo nanjo waa Yerusalemu-i-na, ba taa ba bī-yo Siminyo. U taa u nu Diilonjo nungu-i aa tiraa vii baa-yo. Umanj naa saaya u jo ji kor *Isirahel-baamba-i u taa u niya u jomma-i. *Diilonj-yalle waa-yuo. ²⁶ Dii naa tūnu-yuo wuo Itienj uŋ ka saanj *Konjortienjo manj, u ka da-yo baa u yufelle aa suo ku. ²⁷ Diilonj-Yallenj waa-yuo dumaanjo-na, wuo kā Diilodubuo-i-na. Baŋ kaa baa Yesu-i da ba ka pā-yo hā Diilonjo-i ŋaa manj nyegāan dumaa añjīnamma-na, ²⁸ Siminyo wuo hūu-yo tūu-yo aa naa cira:

²⁹ «Itie, fiēfiē fuo, niŋ waanj mamanj ma ciē.

Ŋ cāarāŋo huəŋga fiē; ŋ gbāa hūu-yo dumaa.

³⁰ Mi daa Konjortienjo-i baa mi yufelle.

³¹ Niŋ saanj umanj hā nelbiliemba-i hiere, mi daa-yo.

³² U yaa *niēraamba fitnuo-i.

U yaa ka ce ba suo ŋ saanju.

Aa ce ŋ baamba-i Isirahel-baamba da yerre.»

³³ Kuə cu naacombilonjo bīncuamba hōmmu-i. ³⁴ Siminyo wuo cārā Diilonjo-i hā-ba aa naa gbē nyuŋo-i wuo: «Ŋ biēŋo jomma ka kəsuoŋ nuamba bəi *Isirahel-na aa bi kor nuamba bəi. U ka pigāan Diilonjo sīnni-i, ŋga nuamba ka bigāan-yo. ³⁵ A ce dumaanjo-na, u ka puure nuamba bəi kusūŋ-maama. Aa nuə fuo, ciēŋ nuə, añjoguəma ka gbuu ko-ni.»

³⁶ *Diilopəpuərbilonjo nanjo bi waa ba taa ba bī-yo Ani. Aseŋ dūŋ-wuoŋo'i waa. Ba taa ba bi u to-i Faniēl. Uu naa gbuu vāa ce cicorŋo. Uŋ siire u bilosīnni-na aa naacolŋo manj jā-yo, naacolŋo ciē bienj niehāi baa-yo aa ku aa yanj-yo. ³⁷ U saa tuə naa Diilodubuo-i-na. U taa u dii sūŋgu-i aa tuə cārā Diilonjo-i bāanju-i baa isuŋgu-i. A ne da u bienj komuəŋa naa baa a naa'i waa belle fande-na. ³⁸ Fuo wuo bi jo huongu fanju-na ji da naacombilonjo-i. Wuo jaal Diilonjo-i aa naa tuə piye u maama baa bamanj taa ba niya Yerusalemu-i-na kormanj-yiingui.

³⁹ Mamanj nyegāan añjīnamma-na, Yesu bīncuəmbanj kaa ce-ma tī, baa bir kā Nasareti-i-na; ba nelle yaa-i difande-i dii *Galile-i-na.

⁴⁰ Naacombilonj wuo tuə vāa u jo; u taa u nu nelma-i ŋaa bige-i! Diilonjo naa firnu u huəŋga-i baa-yo.

Ba kaa baa Yesu-i ponsaanj-nu

⁴¹ Belle belle, Yesu bīncuəmba taa ba kā ba ce *kərsīnni tūmmanj-ponsaanju-i *Yerusalemu-i-na. ⁴² Yesuŋ juo da bienj cīncieluo a hāi, baa kā baa-yo. ⁴³ Ponsaanjuŋ kaa bāl, baa gūunu. Yesu wuo yanj-ba aa tēna dii Yerusalemu-i-na ba saa suo. ⁴⁴ Nuamba naa maara cor hūmelle-na. Baŋ naa-yo, ba da nie sī uu dii nuamba hōlma-na. Ba wuo yiiffiingj, moloŋ yufelle saa haa-yuo. Ba doŋ ta ba taara-yuo nuamba-na ⁴⁵ ba sa da-yo. Ba naa ba bir ta ba taara ba kā Yerusalemu-i-na. ⁴⁶ Yinni hāi cor, sieliŋ-yiingui, ba kā ka da-yo *Diilodubuo-i-na; u tēnaana *añjīnamma pigāataamba hōlma-na tuə yuu-ba ba ta ba piye u tuə nu. ⁴⁷ Bamanj waa hiere, u maama cu ba hōmmu-i. ⁴⁸ U bīncuəmbanj kaa da-yo dumaanjo-na, kuə ce-ba gberē. Nyuŋ wuo cira: «Naacombilo, ŋ ciē bige-i yie dumande-i-na? Ŋ ciē i huleiŋa fūnuŋ caar i sire tiē taara-niē.»

⁴⁹ Yesu wuo cira: «Bige-i ciē na ta na taara-miē? Na saa suo wuo mi saaya mi waa mi To dūŋgu-na wei?»

⁵⁰ Ba saa suo u nelma yuŋgu-i. ⁵¹ Wuo naa wuo siŋre ba ta Nasareti-i-na. U taa u nu u bīncuəmba nuŋgu-i. Mamanj ciē cor hiere, nyuŋo saa yanj ma diei karaanu-yuo.

⁵² Yesu wuo tuə vāa u jo aa kunanju bi ta ku naara u nelnulle-i. U maama taa ma dōlnu Diilonjo-i aa bi ta ma dōlnu nuamba-i.

* 2:21 Buolman-sebe (Lévitique) 12.3 † 2:21 Nieŋ Like 1.31. ‡ 2:22 Nieŋ Buolman-sebe-i-na (Lévitique) 12.3-8.

§ 2:23 Helmanj-sebe (Exode) 13.2,12

3

Nsáanj ciε u maacemma-i dumaa

(Matie 3.1-12; Marke 1.1-8; Nsáa 1.19-28)

¹ *Oromε ba *jamatigi manj ba nanj binj-yonj Tibεr, unj daa bienj cinciεluo baa a ndii-i belle manj nuo-i fɔngũo-i-na, belle fandε-na *P̄se-Pilati yaa waa *Yude yunju-na aa *Erɔdi waa *Galile yun-nu, u mɔlɔ-i Filipu fuɔ waa Iture yun-nu baa Tirakoniti bi yun-nu, Lisaniyasi fuɔ waa Abileni yun-nu. ² Ani-i baa Kayifu-i ba yaa waa *Diilojigantaamba yuntaamba-i. Belle fandε'i nuo-i Diilonj unj caraaya Sakari biεŋo-i Nsáa-i *h̄εkuraangu-na a piye baa-yo. ³ Unj piye baa-yo dumaŋo-na, wuɔ tuɔ wuɔra nileiŋa manj *Yurdē kotɔnni-na u wanj baa nuamba-i wuɔ ba nanna ba cilɔbabaŋo-i aa ba *batisenj ku yaa Diilonj ka hur ba ambabalma-i. ⁴ Diilonj unj puɔraa *Isayi wanj mamanj, ma'i s̄i daama-i wei? Isayi waanj-ma wuɔ:

«Molo dii tuɔ hohuola h̄εkuraangu-na wuɔ:

«Migáan Itienj h̄umienj-a-i.

Cáan-yaj na viinu-yei.

⁵ Diiyaanuj fonni-i!

Tannin yej terni manj nuo-i baa tántünni-i,

na herra-niε na saanu-niε.

H̄umienaj mieláa terni manj nuo-i, na viinu-yei,

aa amanj cuolaanu, na diinu-yei.

⁶ Nuamba-i hiere ba ka da Diilonj unj ka kor-ba dumaa.»*

⁷ Nuamba b̄i taa ba jo Nsáa tuɔ batisenj-ba. Wuɔ tuɔ wanj baa-ba wuɔ: «Nelbalaan namaa temma-i daana-i, hai juɔ tũnu-nei wuɔ da na batisenj Diilonj siε ka ḡanj baa-na?» ⁸ Taa na ce kumanj faa, ku yaa ka pigáan wuɔ na naana na cilɔbabaŋo-i kelkel. Baa na ta na ne wuɔ s̄i *Abiramun yej na b̄inc̄oŋo Diilonj siε ka ḡanj baa-na! Mi tũnu-nei, nanj fiε da támp̄leŋa manj daaya-i, Diilonj gbáa bir-a ce-ya Abiramu h̄aayεlmba namaa fuonju-na†. ⁹ Maale nunju saaraa j̄ina. Tibiŋgu manj da ku saa manj biefεfeŋa, ku j̄un aa senu.»

¹⁰ Nuonj baa ta ba yuu-yo wuɔ: «Kufanju terienju-na, i saaya i ce bige-i?»

¹¹ Wuɔ gbε-ba wuɔ: «Jonjorbaa-ba h̄ai da ba waa baa nuoni manj, umanj saa da b̄in̄k̄unju ŋ h̄a-yo u diei, aa niwuonj da ni bi waa baa nuoni manj, umanj saa da duɔ wuɔ ŋ h̄a-yo.»

¹² *Nampoh̄utaamba namba naa bi jo u duɔ ji batisenj-ba, bafanj baa yuu-yo wuɔ: «H̄aalátie, miε i saaya i ce bige-i?»

¹³ Wuɔ gbε bafamba-i wuɔ: «Nuombanj saaya ba ta ba p̄a kumanj ba h̄a-na, baa na ta na h̄u na cor kufanju-i.»

¹⁴ Sorosibaa-ba namba yuu-yo wuɔ: «Aa miε fuɔ, i saaya i ce bige-i?»

Wuɔ gbε bafamba-i wuɔ: «Baa na ta na du nuamba-i na h̄u ba gbein̄a-i. Taa na yii baa na cufalunju yaa yonj.»

¹⁵ Diilonj unj p̄aa nunju-i wuɔ u ka saanj *Konjortienj manj, nuamba taa ba niya u jomma-i. Banj juɔ da Nsáa-i ba da niε s̄i u yaa-i. ¹⁶ Nsáa wuɔ gbε-ba wuɔ: «Muomi batisenj-na baa h̄umma yonj, ŋga unaa jo dii, u f̄ɔngũo j̄lenya mei wuonj-o-i, mei saa piera u natáanju-i. Fuɔ ka batisenj-na baa *Diilonj-Yalle baa dáamu. ¹⁷ K̄ok̄oruŋgu dii u nanja-na. U ka pe u dímma-i. Duɔ ji pe-ma t̄i hiere torre-na, u ka k̄ul belle-i dii-de in̄onjḡo-na aa senu fuoru-i baa dáamu. Dáamu fammu sa díŋ dede.»

¹⁸ Nsáa taa u dii nelma b̄i nuamba t̄unni-na, a ce dumaanjo-na u taa u wanj *Neldɔdɔlma-i baa-ba. ¹⁹ Erɔdi wuɔ h̄uyáa u mɔlɔ cienj o a dii-yo. Ba taa ba b̄i cienj-o-i Erodidiadi. Aa naa tiraa ce weima b̄i ma saa fa. U yaa waa nellentienj-o-i Galile-i-na. Nsáa wuɔ fulnu-yuɔ wuɔ u maacemma saa fa. ²⁰ Wuɔ ce baa bel Nsáa-i dii-yo kaso, a migáan tuɔ naara kunanju u cálmuo-i-na.

Yesu batisemma-i

(Matie 3.13-17; Marke 1.9-11)

²¹ Nuamba-i hiere ba k̄aa ka *batisenj. Banj taa ba batisenj huonju-na, Yesu wuɔ bi k̄a ba ka batisenj-yo. Banj baatisenj-yo t̄i, wuɔ tuɔ cárá Diilonj-o-i. D̄ɔɔ wuɔ puur. ²² *Diilonj-Yalle hel konjhurunj temma jo ji diire-yuɔ. Baa nu molo piye d̄ɔɔ-i-na wuɔ: «Mi Biεŋo yaa nuonj-o-i, ŋ maama sa su aa d̄ɔlnu-miε; nuon̄ei f̄leŋ mi huonja-i.»‡

Yesu b̄inc̄uombanj cuu ba-naa dumaa ku yaa daaku

(Matie 1.1-17)

²³ Yesunj duonj u maacemma-i huonju manj nuo-i, u waa baa bienj komorre baa cinciεl temma. Nuamba taa ba j̄oguanj wuɔ Yosεfu biεŋo.

* 3:6 Isayi (Ésaie) 40.3-5 † 3:8 Nienj Nsáa sebe-i-na 8.33-39. ‡ 3:22 Gbeliemanj-naláanju (Psaume) 2.7; Isayi (Ésaie) 42.1

Yosefu to-i ba taa ba bi-yo Eli.
²⁴ Eli to-i ba taa ba bi-yo Mata.
 Mata to-i ba taa ba bi-yo Levi.
 Levi to-i ba taa ba bi-yo Melki.
 Melki to-i ba taa ba bi-yo Yanai.
 Yanai to-i ba taa ba bi-yo Yosefu.
²⁵ Yosefu faṅo to-i ba taa ba bi-yo Matatiyasi.
 Matatiyasi to-i ba taa ba bi-yo Amōsi.
 Amōsi to-i ba taa ba bi-yo Nahōmu.
 Nahōmu to-i ba taa ba bi-yo Esili.
 Esili to-i ba taa ba bi-yo Nagai.
²⁶ Nagai to-i ba taa ba bi-yo Maatīṅo.
 Maatīṅ to-i ba taa ba bi-yo Matatiyasi.
 Matatiyasi faṅo to-i ba taa ba bi-yo Semiε.
 Semiε to-i ba taa ba bi-yo Yosεki.
 Yosεki to-i ba taa ba bi-yo Yoda.
²⁷ Yoda to-i ba taa ba bi-yo Yohana.
 Yohana to-i ba taa ba bi-yo Eresa.
 Eresa to-i ba taa ba bi-yo Sorobabel.
 Sorobabel to-i ba taa ba bi-yo Salatiel.
 Salatiel to-i ba taa ba bi-yo Neri.
²⁸ Neri to-i ba taa ba bi-yo Melki.
 Melki faṅo to-i ba taa ba bi-yo Adi.
 Adi to-i ba taa ba bi-yo Kosamu.
 Kosamu to-i ba taa ba bi-yo Elmadamu.
 Elmadamu to-i ba taa ba bi-yo Er.
²⁹ Er to-i ba taa ba bi-yo Yesu.
 Yesu faṅo to-i ba taa ba bi-yo Elieser.
 Elieser to-i ba taa ba bi-yo Yorimu.
 Yorimu to-i ba taa ba bi-yo Mata.
 Mata faṅo to-i ba taa ba bi-yo Levi.
³⁰ Levi faṅo to-i ba taa ba bi-yo Siminyo.
 Siminyo to-i ba taa ba bi-yo Yuda.
 Yuda to-i ba taa ba bi-yo Yosefu.
 Yosefu faṅo to-i ba taa ba bi-yo Yonamu.
 Yonamu to-i ba taa ba bi-yo Eliyakimu.
³¹ Eliyakimu to-i ba taa ba bi-yo Meleya.
 Meleya to-i ba taa ba bi-yo Mena.
 Mena to-i ba taa ba bi-yo Matata.
 Matata to-i ba taa ba bi-yo Natamu.
 Natamu to yaa *Davidi.
³² Davidi to yaa Yese.
 Yese to yaa Yobedi.
 Yobedi to yaa Bosi.
 Bosi to yaa Sala.
 Sala to yaa Nasō.
³³ Nasō to yaa Aminadabu.
 Aminadabu to yaa Adime.
 Adime to yaa Arni.
 Arni to yaa Esirōmu.
 Esirōmu to yaa Peresi.
 Peresi to yaa *Yuda.
³⁴ Yuda faṅo to yaa *Yakōbu.
 Yakōbu to yaa *Isaki.
 Isaki to yaa *Abiramu.
 Abiramu to yaa Tera.
 Tera to yaa Nahōr.
³⁵ Nahōr to yaa Seruge.
 Seruge to yaa Erehu.
 Erehu to yaa Pelēgi.
 Pelēgi to yaa Eber.
 Eber to yaa Sala.

36 Sala faŋo to yaa Kanamu.
 Kanamu to yaa Arpasadi.
 Arpasadi to yaa Σεμου.
 Σεμου to yaa *Nowe.
 Nowe to yaa Lemeki.
 37 Lemeki to yaa Matusalemu.
 Matusalemu to yaa Enoki.
 Enoki to yaa Yeredi.
 Yeredi to yaa Maleleyel.
 Maleleyel to yaa Kenamu.
 38 Kenamu to yaa Enosi.
 Enosi to yaa Seti.
 Seti to yaa Adāma.
 Diilonj unj hielaa miwaanjo-i u maa Adāma faŋo yaa jina.

4

Sitāni taara duɔ guɔl Yesu gbeini-i
(Matie 4.1-11; Marke 1.12-13)

¹ *Diilonj-Yalle naa yu Yesu huɔŋga-i. Unj hilaa *Yurdē-i-na, die kā baa-yo *hiekuraanġu-na.
² Unj kāa terienġu-na, *Sitāni wuɔ nyaanu-yuɔ duɔ ka guɔl u gbeini-i. U cie yinni komuɔŋa hāi baa-yo taaalma-na. Yinni fanni-na, Yesu saa dii kuuwuɔŋgu u nuŋgu-na. Ku huɔŋgu-na, nyulmu sire cuɔl-o. ³ Sitāni wuɔ gbē-yo wuɔ: «Da kuɔ Diilonj-Bieŋo yaa nuɔŋo-i kelkel, ce tãmpɛl daade bir kuuwuɔŋgu i ne!»

⁴ Yesu wuɔ cira: «Ma nyegāan Diilonj-nelma-na wuɔ: *«Niwwuoni-i yonj, ni sie gbāa ce nelieŋ nuɔ η ba.»*» ⁵ Unj waan mafamma-i, Sitāni nyugūŋ baa-yo dɔɔ a ka pigāan-yo nileiŋa-i hiere hēma-na da hɔlhɔlhɔl ⁶ aa cira: «Nij daa nileiŋa manj daaya-i hiere baa a huɔya-niini-i, mei waanġa; da mie mi ka ce kumanj baa-ya mi ce. ⁷ Da η dūna jaal-mi, mi ka hā-ni baa-ya.»

⁸ Yesu wuɔ cira: «Ma nyegāan Diilonj-nelma-na wuɔ: *«Nj saaya η ta η dūna η jaal Itienjo-i Diilonoj yaa-i; aa η ta η cāa u yaa u diei yonj.»*†»

⁹ Sitāni wuɔ hiere baa-yo a kā baa-yo *Yerusalemu-i-na, ka haa-yo *Diilodubuɔ dɔɔ-i-na aa cira: «Da kuɔ Diilonj-Bieŋo yaa nuɔŋo-i kelkel, tie η diire hēma-na i ne. Ma sɪ ma nyegāan Diilonj-nelma-na wuɔ:

¹⁰ *«Diilonoj ka ce u *dɔɔpɔpuɔɔbiemba ta ba niya-nie.»*

¹¹ Aa tira cira:

*«Ba ka tūu-ni ba nammu-na
 η baa ka tistj η fɛɛ terienġu.»*†»

¹² Yesu wuɔ cira: «Ma bi nyegāan Diilonj-nelma-na wuɔ: *«Baa dāŋ Itienjo-i Diilonoj-i η ne.»*§»

¹³ Sitāni wuɔ ce ji gbē; u saa ji gbāa guɔl Yesu gbeini-i. Wuɔ naa u ta aa yanj-yo tuɔ cie huɔŋgu nanġu.

Yesuŋ duɔŋ u maacemma-i dumaa Galile-i-na
(Matie 4.12-17; Marke 1.14-15)

¹⁴ *Sitāniŋ juɔ ta aa yanj Yesu-i, wuɔ bir kā *Galile-i-na baa *Diilonj-Yalle fɔŋgū-i. Unj kāa, baa fūnuŋ ta ba gbelieŋ-yo terni-na hiere. ¹⁵ U taa u wanj Diilonj-nelma-i *Diilonelhaalādūnni-na. Nuumba-i hiere ba taa ba kaal-o.

(Matie 13.53-58; Marke 6.1-6)

¹⁶ Yiinġu nanġu-na, wuɔ ji kā Nasareti-i-na. U vāa kusuɔŋ-nu'i. *Yitfenaŋġuŋ juɔ hi, wuɔ kā *Diilonelhaalādūŋgu-na. U taa u kā koko. Diilonj-nelmanj juɔ hi kalamma, wuɔ sire duɔ kalaŋ. ¹⁷ Baa hā-yo *Diilopɔpuɔɔbilonoj-i *Isayi sebe yaa wuɔ u kalaŋ. Wuɔ puur terienġu manj unj nyegāan wuɔ:

¹⁸ *«Itienjo *Yalle dii mi yunġu-na.*

Na saa da, u hielaa-mi

mi da mi wanj *Neldɔɔlma-i baa sūntaamba-i.

U puɔraa-mi

mi da mi wanj baa kɔraamba-i wuɔ kɔrstnni tɛ,

aa wanj baa yiriemba-i wuɔ ba yufienġa ka puur,

aa bamanj dii pɔrtamma-na wuɔ pɔrtamma tɛ,

¹⁹ *aa wanj baa-ba wuɔ Diilonoj ka firnu u huɔŋga-i baa nuumba-i fiefie-i-na.»**

* **4:4** Anġinamma tiyemmanj-sebe (Deutéronome) 8.3 † **4:8** Anġinamma tiyemmanj-sebe (Deutéronome) 6.13 † **4:11**

Gbeliemanj-nalāanġu (Psaume) 91.11-12 § **4:12** Anġinamma tiyemmanj-sebe (Deutéronome) 6.16 * **4:19** Isayi (Ésaie) 61.1-2

²⁰ Uŋ kalaan tɪ, wuɔ suuye sebɛ-i aa hã Diilonelhãalãdũngu maacenceronjo-i baa-yo aa tɛna. Nuɔmba-i hiere baa dɪŋ-yuɔ ta ba ne-yo. ²¹ Wuɔ cira: «Mɪŋ kalaan nelma man daama-i, ma ciɛ nyunjo daayo'i nuɔ-i.» ²² Nuɔmba kar da hãmmu! Wuɔ cor tuɔ piiye. U nelma taa ma suurnu nuɔmba-i ma cor. Ba hõmmu cu; ba ta ba yuu ba-naa wuɔ: «Yosefu biɛŋo'i sɪ wei?»

²³ Yesu wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Yiingu dii baa yiingu, na ka nan gbãnalãan daaku-i baa-mi wuɔ: «Perruntie, sire ŋ fere i ne!» Aa na ka cira: «I nuɔ niŋ ciɛ maman hiere Kafarnamu-i-na, ce ma temma nan ferɛŋ nelle-na i ne.» ²⁴ Aa tiraa gbɛ-ba wuɔ: «Yaan mi wan ninsoŋo-i baa-na: Diilopɔpuɔrbilonjo-i, u nellen-baamba sa kãŋ-yo. ²⁵ Yaan mi tũnu-nei, *Eli bãangu-na, bikulcaamba bɔi waa *Isirahel-na, Diilon wuɔ ce biɛŋa sɛi baa caamba niediei u saa dãa. Nyul wuɔ suur nelle-na†. ²⁶ Nga Diilon wuɔ yan bafamba-i aa puɔr Eli-i bikulciɛŋo nan wulaa Sarɛputa, dii Sidɔ†. ²⁷ Aa Diilopɔpuɔrbilonjo-i Elise bãangu-na, *wontuɔrmba bɔi waa Isirahel-na, nga Elise saa ji sire u diei *Isirahel-baamba-na; u yaan bafamba-i aa sire uman naa hilaa Siiri mara-i-na jo, ba taa ba bi-yo Naama§.»

²⁸ Ban juɔ nu mafamma-i, ba hõmmu pãŋ guɔla hiere. ²⁹ Ba nelle waa tãnuŋ-nu. Baa sire tisŋ-yo hiel-o Diilonelhãalãdũngu-na, a hel baa-yo nellen-huɔŋga-na, a nyugũŋ baa-yo tãnuŋgu dɔrɔ-i-na wuɔ ba ka sɛ-yo nanna. ³⁰ Yesu wuɔ yan-ba aa yɛgɛl hel ba hõlma-na ta.

Yesuŋ siire jaamba-i dumaa Kafarnamu-i-na

(Marke 1.21-28)

³¹ Yesuŋ hilaa Nasarɛti-i-na, wuɔ ta kã Kafarnamu. *Galile nelle nande-i difande-i. Uŋ kãa, wuɔ kã *Diilonelhãalãdũngu-na *yitɛnanɔŋu-na ka tuɔ wan Diilon-nelma-i. ³² U taa u piiye baa bibɛsɪnni u yan *ãŋjɪnamma pigãataamba-i; a ce dumaanjo-na, u nelma taa ma suurnu nuɔmba-i ma cor. ³³ Naacoljo nanjo waa ba hõlma-na, *jɪna waa u yunɔŋu-na. Wuɔ kaasŋ da gbagaga wuɔ: ³⁴ «Nasarɛtitaan Yesu! I ciɛ-ni niɛ? N juɔ da ŋ ji kɔsuɔŋ-ye wuɔ bige-i ciɛ? Mi suɔ-ni, Diilon-noljo yaa nuɔŋo-i.»

³⁵ Yesu wuɔ cira: «Suuye ŋ nuŋgu-i aa ŋ cor ŋ hel naacoljo-na.» Jɪna wuɔ mal naacoljo-i nuɔmba-na aa naa hel u saa ce kuubabalaanɔŋu yuɔ. ³⁶ Kuɔ ce nuɔmba-i gbɛɛ, baa ta ba piiye baa ba-naa wuɔ: «Naacoljo daayo hii de! Baa jɪnabaa-ba-i hiere u donya-bɛi baa u nuŋ-ãndaanɔŋ.» ³⁷ Kun ciɛ dumaanjo-na, u yerre gbuo terni-i hiere.

(Matie 8.14-17; Marke 1.29-34)

³⁸ Uŋ hilaa *Diilonelhãalãdũngu-na, wuɔ kã Simɔ cɪŋ-nu. Simɔ cura sa waa hɪnni; u kũma naa gbuu huol da pãmpãmpãŋ, u galla. Ba cãrã Yesu-i wuɔ u sire-yuɔ. ³⁹ U kã ka ture ciɛŋo yudɔrɔ-i-na, a nuola jarma-i. Ciɛŋo pãŋ da u fere terduɔŋgu fanɔŋu-na. Wuɔ sire tuɔ ce ba nersɪnni-i.

⁴⁰ Bãanɔŋ juɔ ta ku suur huɔŋgu man nuɔ-i, jaambaŋ waa baa bamaŋ hiere nelle-na, baa jo baa-ba. Yesu wuɔ tuɔ haa u nammu-i bɛi u sire-bɛi. ⁴¹ Jaan daaba hõlma-na, *jɪnabaa-ba waa nuɔmba bɔi-na. Duɔ donya uman baamba-i, ba ta ba kaasŋ wuɔ: «Diilon-Biɛŋo yaa nuɔŋo-i kelkel!» Jɪnabaa-ba naa suɔ wuɔ Diilon uŋ pãa nuŋgu-i aa saan *Konkortienjo man, u yaa Yesu-i; a ce dumaanjo-na Yesu tuɔ nuola-bɛi, u sa yan ba da piiye.

(Marke 1.35-39)

⁴² Cuon juɔ kaal, u sire kã hɪɛŋ-nu. Nuɔmba taara-yuɔ ka da-yo aa ta ba taara ba bella-yuɔ u baa da ta aa yan-ba. ⁴³ Wuɔ wan baa-ba wuɔ: «Mɪ saaya mi wuɔra wan *Diilon-bãangu *Neldɔdɔlma-i nileiŋa nanja-na hiere; Diilonjo puɔraa-mi baa ma yaa.» ⁴⁴ Aa naa ta tuɔ wuɔra *Yude *Diilonelhãalãdũnni-na u wan Diilon-nelma-i.

5

Gberɛ-tetebelle

¹ Yiingu nanɔŋu-na, Yesu kãa Genesarɛti dalanɔŋa-na. Nuɔmba kũl ba-naa kã u wulaa da ba ka nu Diilon-nelma-i. ² Wuɔ da benni nanni-i ni hãi hũmma nuŋgu-na, ni taamba naa hel ta ba saara ba jɔnaamba-i. ³ Wuɔ kã ka suur kunanɔŋu-na, Simɔ kũŋgu'i waa aa ce u forra-kuɔ cɛllɛ konkondaanɔŋu-na. Uŋ furaaya-kuɔ, Yesu wuɔ tɛna a donj tuɔ wan Diilon-nelma-i u pigãan nuɔmba-i.

⁴ Uŋ juɔ piiye tɪ, wuɔ gbɛ Simɔ-i wuɔ: «Kã pututu terienɔŋu-na, na ka nan na jɔnaamba-i.»

⁵ Simɔ wuɔ cira: «Hãalãtie, i naan juonjo-i cɔ i saa da bɪŋkũŋgu bel, nga niŋ waan-ma dɛi, mi sɛ yagar ŋ nuŋgu-i.» Aa naa ta. ⁶ Ban kãa ka nan ba jɔnaamba-i, baa bel titiraamba-i jɔnaamba yu ta ba yii da ba kar. ⁷ Ba nabentaamba namba waa, baa fara bi ba jo baa ba beŋo-i a ji kãyã-bɛi ba jul titiraamba-i. Ban julii-ba, benni-i ni hãi-i-na niɛ yu ta ni yii da ni nyierã hũmma-na. ⁸ Simɔ-Pierŋ daa mafamma-i, wuɔ kã ka kũuna Yesu caanɔŋu-na aa

† 4:25 Jãmatigi ba sebɛdɛlãŋo (1 Rois) 17.1 schbãallɔ (2 Rois) 5.1-14

‡ 4:26 Jãmatigi ba sebɛdɛlãŋo (1 Rois) 17.8-16

§ 4:27 Jãmatigi ba

naa cira: «Itie, muoŋo-i āmbalmanceron muo, baa pie-mi.» ⁹ Titiraan daaba ciinumma diyaa korma yuo baa bamaŋ waa baa-yo hiere beŋo-na. ¹⁰ Halle u nagbosobaa-ba-i Sebede bepuamba-i korma bi bilaa-ba. Ba taa ba bi unanjo-i Sake aa bi unanjo-i Nsāa. Yesu wuo wan baa Simo-i wuo: «Baa yan korma da-ni, a don nyungo, ŋ ka yan tetebelle-i aa ta ŋ dii nuamba-i Diilon-ŋhūnu-ŋ-nu.» ¹¹ Yesuŋ waan mafamma-i, baa hel baa ba benni-i bomborma-na ka yan-ni aa cu u huon-ŋ-nu.

Yesu siire wontorŋo naŋo
(Matie 8.1-4; Marke 1.40-45)

¹² Yiingu nanŋu-na, Yesu kaa nelle nande-na. *Wontorŋo naŋo da-yo aa pie ka dūna u caan-ŋ-nu aa cira: «Itie, da ŋ ta ŋ taara mi jarma ta-mie, mi suyaa mie ku sie yar-ni.» ¹³ Yesu wuo haa u nanŋa-i yuo aa naa cira: «Mi taara ŋ jarma ta.» Naacolŋo jarma pāŋ ta yuo terduoŋgu fanŋu-na. ¹⁴ Yesu wuo wan-ma kuola-mei baa-yo wuo u baa yan ma hel; aa u kā *Diilojigantienjo wulaa u ka ne-yo, aa u pā niikoni manŋ dii pāmma u hā-yo u migāan u yuŋ-maama-i ŋaa *Moisin nyegāan-ma dumaa*. Ku yaa nuamba ka suo wuo u jarma taa-yuo kelkel.

¹⁵ Kufanŋuŋu cie, Yesu yerre migāan ta di du di kā. Nuamba boi taa ba jānu ba-naa ba nu u nelma-i. Jaamba taa ba cārā-yuo u tuo sire-bei ba jarma-na. ¹⁶ Ŋga huonŋu naŋ-nu duo ce, u yan-ba aa ta kā u deŋ ka cārā Diilonjo-i aa bir jo.

Yesu siire murgu naŋo
(Matie 9.1-8; Marke 2.1-12)

¹⁷ Yiingu nanŋu-na, Yesu taa u wan Diilon-nelma-i u pigāan nuamba-i. A ne da *Fariŋbaa-ba namba waa tēna ba hōlma-na, baa *ānjnamma pigāataamba namba. Banamba taa ba hel *Galile, banamba *Yude, halle banamba naa hel *Yerusalemu-i-na jo. Itienjo fōŋgūo waa baa-yo u tuo sire jaamba-i. ¹⁸ Balamba namba tūu murgu naŋo-i kuugallaŋ-nu jo baa-yo, wuo ba ji suur jina-yuo Yesu caanŋu-na. ¹⁹ A ne da nuamba naa yu dūŋgu-i, ba saa suo banŋ ka suur baa-yo dumaa. Ba naa ba nyugūŋ dūŋgu doro-i-na, aa kaasiŋ-ku dii-yo baa u kuugallaŋgu-i nuamba hōlma-na jina-yuo Yesu caanŋu-na. ²⁰ Yesu wuo ne da ba haa ba nanŋa-i yuo cor, wuo gbē ba jeiŋo-i wuo: «Mi jē, ŋ āmbabalma hurii hiere.» ²¹ Anjnamma pigāataamba-i baa Fariŋbaa-ba don ta ba piye wuo: «Hai moloŋo-i daayo-i aa u tuo tuora Diilonjo-i? Da ma hel Diilonjo-na, hai moloŋo-i gbāa hur u nanolŋo āmbabalma-i?»

²² Yesu wuo suo baa-ba, wuo gbē-ba wuo: «Bige-i cie na ta na jōguŋ nel daama temma-i na hōmmu-na?» ²³ A hur u āmbabalma-i, baa a ce u sire a tuo wuo-i, ma hāi-i-na, namaa daa hama-i ce fēu yan? ²⁴ Ŋga mi ka sire naacolŋ daayo-i ku yaa na ka suo wuo Diilonjo hāa *Molon-Bieŋo-i ku fōŋgūo-i hēma-na u tuo hur nelbilibamba āmbabalma-i.» Uŋ waan mafamma-i, wuo gbē murgu-i wuo: «Sire ŋ bie ŋ kuugallaŋgu-i ŋ kūŋ, muomei waan-ma dumaa.»

²⁵ Naacolŋo bi sire ba yufelle-na a bie u kuugallaŋgu-i tuo gbelieŋ Diilonjo-i u kūŋ. ²⁶ Maa ce-ba hiere gberē; baa ta ba piye wuo: «Diilonjo-i bibieŋo!» Korma taa ma da-ba a ce ba ta ba piye wuo: «I daa gberē-weima nyungo-i-na.»

Yesu bie Levi-i
(Matie 9.9-13; Marke 2.13-17)

²⁷ Yesuŋ hīlaa terienŋu-na, wuo da *nampohūtienjo naŋo tēnaana u maacemmaŋ-dūŋgu-na, ba taa ba bi-yo Levi. Wuo wan baa-yo wuo: «Levi, sire i ta.» ²⁸ Levi bi pāŋ nanna u maacemma-i aa sire cu u huon-ŋ-nu.

²⁹ Ku huonŋu-na, Levi wuo ce kalle u dumelle-na Yesu yerren aa bi u jo ba ji ta ba wuo niuuoŋo-i. Nuamba boi waa baa-ba. Nampohūtaamba waa ba hōlma-na. ³⁰ *Fariŋbaa-ba daa mafamma-i ce bige-i baa *ānjnamma pigāataamba-i? Ku gbuu jan-ba; baa ta ba waana aa naa ta ba piye baa Yesu *hāalābiemba-i wuo: «Bige-i cie na ta na wuo aa ta na nyonŋ baa nelbabalaan daaba temma-i?»

³¹ Yesu wuo gbē-ba wuo: «Da ŋ waa hīnni, ŋ ka ce bige-i perruntien terien-ŋ-nu?» ³² Mi saa jo nelfafaan maa-na, ŋga mi juo nelbabalaan maa-na ba da ba nanna ba cilobabalaŋo-i.»

Yesu piye sūŋgu maama
(Matie 9.14-17; Marke 2.18-22)

³³ Banŋ waa mafamma-na, *Fariŋbaa-ba namba yuu-yo wuo: «*Nsāa-Batisei *hāalābiemba dii sūŋgu-i aa ta ba cārā Diilonjo-i, mie baamba bi dii aa ta ba cārā, bige-i cie nanŋ baamba sa dii?»

* 5:14 Nierŋ Buolman-sebe-i-na (Lévitique) 14.2-32.

³⁴ Yesu wuɔ siɛ-ba baa gbānalāanɔ wuɔ: «Nɛliɛ gbāa tuɔ jā cɛnɔ aa na ce u jēnaamba dii sɔŋgu ku yiingɔ-na dɔrbiɛnɔ yufelle-na wɛi? ³⁵ Nga yiingɔ dii baa yiingɔ, ba ka bel dɔrbiɛnɔ-i ta baa-yo. Kufanɔ yinni'i nuɔ-i ban ka dii sɔŋgu-i.»

³⁶ Aa naa tiraa nan gbānalāanɔ nanɔ baa-ba wuɔ: «Ba sa taal jonɔrfelɛnɔ-i a nar uucɔɔnɔ. Da n ce-ma, jonɔrfelɛnɔ kompanɔa siɛ biɛ baa uucɔɔnɔ kaanɔa-i, u yaa daayo u taalaa tɪ. ³⁷ Ba sa bi dii dɔvɛnfɛlɛnɔ-i cirkpɔɔɔnɔ-na. Umanɔ duɔ ce-ma, cirkpɔɔ ka muonu aa dɔvɛnɔ ka kɔnna. ³⁸ Nga da n'a n dii dɔvɛnfɛlɛnɔ-i, n saaya n dii-yo cirkpɔfɛlɛnɔ-na. ³⁹ Na saa da, umanɔ duɔ tuɔ nyɔn dɔvɛncɔɔnɔ-i uufɛlɛnɔ sa dɔlnu-yuɔ a ce dumaanɔ-na u sa taara-yuɔ.»

6

Yitɛnanɔ maama

(Matie 12.1-8; Marke 2.23-28)

¹ *Yitɛnanɔ nanɔ-na, Yesubaa-ba taa ba karnu sonni nanni ba cor. U *hāalābiemba ta ba kar bile-i ba hu-yo ba natiɛnɔ-na ba wuɔ. ² *Fariɛlebaa-ba namba ta ba wan baa-ba wuɔ: «Bige-i ciɛ na ta na ce kumanɔ saa saaya cemma yitɛnanɔ-na?»

³ Yesu wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Nyulmu nan bilaa *Davidi-i wuɔ ce kumanɔ baa u nuɔmba-i*, ma sɪ na kalaan-ku ke? ⁴ U nan suurii Diilon-dɔŋgu-na dumaa a biɛ Diilon-buruo-i ba wuɔ. A ne da a saa baa miɛ Diilon-humelle-i, bamanɔ si dii *Diilɔjigāntaamba, ba saa saaya ba wuɔ buruo fanɔ-i.» ⁵ Uj wanɔ mafamma-i, wuɔ cira: «*Molon-Biɛnɔ yaa yitɛnanɔ tɛnɔ-i.»

Yesu siire nagāduɔla nanɔ

(Matie 12.9-14; Marke 3.1-6)

⁶ *Yitɛnanɔ bi nanɔ-na, Yesu wuɔ suurii *Diilonelhāalādɔŋgu-na tuɔ wan Diilon-nelma-i. A ne da naacolɔ nanɔ waa ba hɔlma-na, u nadienɔa naa minan. ⁷ *Anjɛnamma pigāataamba-i baa *Fariɛlebaa-ba ká ka tɛna ta ba ne Yesu-i wuɔ duɔ sɛre jɛinɔ yitɛnanɔ-na ba da āntāalamma haa-yuɔ. ⁸ Yesu wuɔ suɔ baa-ba. Wuɔ gbɛ naacolɔ-i wuɔ: «Sɛre n jo n ji yɛra nuɔmba yaanɔa-na.» Naacolɔ wuɔ sɛre jo ji yɛra. ⁹ Yesu wuɔ cira: «Yaan mi yuu-na nelma diei: A saa baa miɛ Diilon-humelle-i, bige-i faa cemma yitɛnanɔ-na? Anfafamma'i faa cemma waa āmbabalma? Da n da molo yii duɔ ku, ku saaya n kor-o waa ku saaya n yan u ku?» ¹⁰ Aa naa wuɔra ne ba yammu-i hiere aa wan baa naacolɔ-i wuɔ: «Fara n nanɔa-i.» Naacolɔ wuɔ bi fara u nanɔa-i, kaa bir ka temma-i. ¹¹ Ba hammu gbuu pān du hiere; baa ta ba yuu ba-naa wuɔ: «I ka ce Yesu daayo-i niɛ?»

Yesu fiɛlaa u pɔpuɔrbiemba-i

(Matie 10.1-4; Marke 3.13-19)

¹² Yibienɔ fanɔa-na, Yesu wuɔ kā tānɔnɔ nanɔ-na ka cārā Diilonɔ-i cɔ u yufienɔ-na. ¹³ Cuon juɔ kaal, wuɔ bi u *hāalābiemba-i a fiɛl cɪncieluɔ ba hāi bɛi, a tuɔ bi-ba *pɔpuɔrbiemba. ¹⁴ Uj fiɛlaa bamanɔ ba yireɛnɔ yaa daaya: Simɔ, (Yesu wuɔ bi Simɔ fanɔ yaa Pɛr-i), baa u hāanɔ-i Andere, baa Sake, baa Nsāa, baa Filipu, baa Batelemi, ¹⁵ a naara Matie, baa Toma, baa Alfe biɛnɔ-i Sake, baa Simɔ man taa u kuye u nelle maama-i, ¹⁶ a naara Sake biɛnɔ-i *Yuda, baa *Yuda-Isikaro man juɔ hel Yesu huonɔnɔ-na.

Jaamba bɛi juɔ Yesu ji sɛre-bɛi

(Matie 4.23-25)

¹⁷ Yesu n juɔ fiɛl u *pɔpuɔrbiemba-i tɪ, wuɔ hiire baa-ba tānɔnɔ-na ka yɛra baa-ba kpankɔpataanɔ nanɔ-na. U *hāalābiemba namba waa terienɔ fanɔnɔ-na, baa sa waa dei baa yuliingɔ-i a naara nelpɔnɔ nanɔ. Banamba taa ba hel *Yude, banamba *Yerusalemu, banamba Tiir, banamba Sidɔ dii dāmanɔ-nuoraanɔ caanɔ-nu. ¹⁸ Baa juɔ da ba ji nu Yesu nelma yaa-i aa u duɔ sɛre jaamba-i ba jarma-na. Wuɔ bi donya *jnabaa-ba-i u hiel-ba nuɔmba yunni-na. ¹⁹ Fɔnɔnɔ nanɔ taa u hel Yesu-i-na u sɛre-bɛi ba jarma-na, a ce dumaanɔ-na, baa ta ba taara ba yɛya-yuɔ hiere.

Yesu gboya u hāalābiemba-i

(Matie 5.1-12)

²⁰ Nuɔmban nii Yesu-i-na da ba yɛya-yuɔ, wuɔ wuɔra ne u *hāalābiemba-i aa naa cira: «Sūntaan namaanɔ-i, na yunni dɔlaa;

*Diilon-nelle-i namaa diele-i.

²¹ Nyulmunɔ yɛn namaa namanɔ nuɔ-i fiɛfiɛ-i-na, na yunni dɔlaa;

niiwuoni kaa haaya baa-na.

Namaa namanɔ kaalaanɔ fiɛfiɛ-i-na, na yunni dɔlaa;

na kaa waa nyɛmbɛnɔnɔ.

* 6:3 Nicn Samiel sɛbedɛlɛnɔ-na (1 Samuel) 21.2-7.

22 Nuɔɔ da ba bigāan-na,
da ba nanna-nɛi,
da ba ta ba tuora-nɛi,

sisɔ da ba ta ba blɛna na yirciŋa-i *Molon-Bieŋo maama-na, na yunni dɔlaa.

23 Taa na gbu na nyɛ yiŋgu faŋgu-na, aa na ta na muora na gbugbanni-i; Diilonɔ kaa pā-na bɔi dɔrɔ-i-na. Na saa da, ba blɛcuamba ciɛ karaaŋgu faŋgu temma yaa-i baa *Diilopɔpuɔrbiemba-i.

24 Nɔga waan namaaŋo-i, sūlma haraa-nɛi;
na ciɛ na baaŋgu-i ti.

25 Niiwuonin haaya baa namaa naman fiɛfiɛ-i-na, sūlma haraa-nɛi;
na kaa waa nyulmu-na.

Namaa naman dii nyɛmbɔnni-na fiɛfiɛ-i-na, sūlma haraa-nɛi;
na kaa waa kuliŋ-kaalun-nu.

26 Nuɔmba-i hiere da ba ta ba bi na yefafalle,

ɔaa ba blɛcuamba nan blɛ coikartaamba man naa ciɛ ba fɛrɛ Diilopɔpuɔrbiemba
ba yefafalle-i dumaa, sūlma haraa-nɛi.»

Taa na dɔl na bigāaraamba-i

(Matie 5.38-48; 7.12)

27 «Namaa naman karaa na tūnni-i ta na nu mi nelma-i, yaan mi tūnu-nɛi: Taa na dɔl na bigāaraamba-i, taa na ce ānafamma baman diyaan lunɔn nɛi. 28 Uman duɔ haa u nubabalaanɔ nuɔni man nuɔ-i, baa waasa kutienɔ-na, yan aa ŋ ta ŋ jɔguɔŋ kuufafaanɔ baa-yo. Taa na cārā Diilonɔ-i na hā baman ciɛŋ-nan kuujanɔ-i. 29 Uman duɔ caa ŋ tūŋ daaku-i, bir daaku-i ŋ hā-yo. Uman duɔ biɛ ŋ jonɔrɔbuɔ-i, baa ciɛ-yo ŋ jonɔgoryelle-na. 30 Uman duɔ cārā ŋ wulaa, hā-yo. Aa uman duɔ biɛ blɛŋkūŋ ŋ wulaa, baa yuu-yo ku maama. 31 Nan taaran nuomba ta ba ce kuman ba hā-na, taa na ce ku temma na bi hā-ba. 32 Da na ta na dɔl na dɔdɔltaamba yon, na jaalunɔ sɪ Diilonɔ wulaa. Na saa da, halle baman sa wuɔyaan Diilonɔ-hūmelle-i ba dɔl ba dɔdɔltaamba-i. 33 Da na ta na bi ce ānafamma-i baman ciɛŋ ānafamma-i nɛi yon, na jaalunɔ sɪ Diilonɔ wulaa. Halle baman sa wuɔyaan Diilonɔ-hūmelle-i ba ce kufanɔ-i. 34 Aa da na ta na dii cɛmiɛŋa-i nan suyaa wuɔ baman ka gbāa suu-ya, na jaalunɔ sɪ Diilonɔ wulaa. Halle baman sa wuɔyaan Diilonɔ-hūmelle-i, da ba suɔ wuɔ uman ka gbāa suu cɛmelle-i ba dii-de u'i nuɔ-i. 35 Nɔga, taa na dɔl na bigāaraamba-i, taa na ce ānafamma bei, taa na hā aa na baa ta na ciɛ ku solaanɔ huonɔ-nu. Ku yaa Diilonɔ ka pā-na bɔi. Aa na ka waa Dɔrɔwɔnɔ bɛŋ namaa. U yaa faa. U faa baa nuɔmba-i hiere ka hel baa baman sa suyaan ānafamma-i baa nelbabalaamba-i hiere. 36 Na saaya na waa hujantaan namaa, ɔaa na Ton yɛŋ hujantienɔ dumaa.»

Yɛsɔŋ waan mamana ka kā cālmuɔ yanɔga-na

(Matie 7.1-5)

37 «Baa na ta na cāl na-naa, ku yaa Diilonɔ sɛ ka cāl-na. Baa na ta na haa cālmuɔ-cāŋkuɔle na-naa nuɔ, ku yaa Diilonɔ sɛ ka haa cālmuɔ-cāŋkuɔle nɛi. Uman duɔ cāl nuɔni man, ce jande aa ŋ yan-yo, ku yaa nuɔ da ŋ bi cāl Diilonɔ-i u ka ce jande aa yan-ni. 38 Nin fin baa kekerienɔ man ŋ hā nuɔmba-i, ba ka fi baa ku yaa hā-ni, terienɔ faŋgu-na, yan ŋ nanɔa ta ka fara, ku yaa ba ka fi nan kūŋgu-i aa fɛl-ku ku yu kūnna hā-ni.»

39 Yesu wuɔ nan gbānalāanɔ baa-ba wuɔ: «Namaa daa yiro gbāa bel u nayiron nagāŋ-na ba kā terienɔ aa ba sɛ ka par suur fuon-nu wei? 40 *Hāalābilonɔ sa suu u yan u hāalātienɔ-i, ŋga hāalābilonɔ man duɔ hāalā ka hi u fuonɔ-i, u ka tuɔ suɔ ɔaa u hāalātien ŋ suu dumaa.

41 «Nan ciɛ niɛ da hūyāŋo-i unan yufellen aa daabolma-i nan yufelle-na ŋ saa da-ma? 42 Daabolma-i nan fɛrɛŋ yufelle-na jūnnu dumandɛ-i ŋ bir ŋ gbɛ ŋ nabentienɔ-i wuɔ: «Yan mi hiel hūyāŋo-i ŋ yufelle-na hā-ni.» Anɔbāŋgbāama! Hiel daabolma-i ŋ yufelle-na igɛna, ku yaa ŋ ka ta ŋ da dei a gbāa hiel hūyāŋo man ŋ nabentienɔ yufelle-na.»

(Matie 7.16-20; 12.33-35)

43 «Tibifafaanɔ sa man biebabaleŋa, tibibabalaanɔ sa bi man biefɛfɛŋa. 44 Ba suɔ tibinni-i ni biena'i nuɔ-i. Ba sa yagal musɛŋa kaapugammu-na, aa ba sa bi biera hālɛŋa caaterɛŋ-yun-nu. 45 Nɛliɛŋ nuɔ ŋ huonɔŋan yuu baa mamana, ma yaa hilaan ŋ nunɔ-nu. Nɛfɛŋo-i u ānafamma hel u hɔfafanɔga'i nuɔ-i aa nelbalaanɔ-i u maacembabalamma hel u hɔbabalaanɔga'i nuɔ-i.»

Jaagɔciraamba hāi maama

(Matie 7.24-27)

46 «Bige-i ciɛ na ta na bi-mi «tie, tie», aa da mi wan mamana baa-na, na sɛ ce-ma? 47 Uman duɔ jo ji nu mi nelma-i aa ce-ma, mi ka pigāan-na kutien ŋ saa baa uman; 48 U saa baa neliɛnɔ man wuɔ u ma dūŋgu, aa hɔŋ ka hi tāmpɛlle-i jina ku tuole-i. Ku tuolen jina

fafamma aa u ma-ku, diilonɔŋ juo tā, kanni gbar, hūmma bŋŋ ka naŋ-ku, ma saa gbāa naara-kuo. ⁴⁹ Nga uman juonɔŋ u nu mi nelma-i aa u sa ce-ma, u saa baa uman wuɔ u ma dŋŋgu aa u saa hiŋ jina ku tuole-i aa ma-ku. Diilonɔŋ juo tā, hūmma bŋŋ ka naŋ-ku, ku pāŋ cii hiere, biŋkŋŋgu saa tɛ.»

7

*Yesu siire sorosi ba yuntienɔŋ naŋo maacembilonɔ-i
(Matie 8.5-13)*

¹ Yesuŋ juo piiye u nelma-i tɛ baa nuamba-i, wuɔ ta kā Kafarnamu. ² *Oromɛ ba sorosi ba yuntienɔŋ naŋo waa nelle fande-na, u maacembilonɔŋ naŋo maama waa kpelle yuɔ. Maacembilonɔŋ daayo tuɔ janɔ. U jarma waa kpelle. ³ Yesuŋ juo, sorosi ba yuntienɔŋ daayo nu-ma. Wuɔ puɔr *Yuifu ba bŋŋcuamba namba-i u wulaa, wuɔ ba ka cārā-yuɔ u ji sire u maacembilonɔŋ-i hā-yo. ⁴ Bŋŋcuonɔŋ daaba kā ka ta ba cārā Yesu-i aa ta ba piiye wuɔ: «Naacolɔŋ daayo saaya kāyamma. ⁵ Yuifubaa miɛ i maama dɔlɔnu-yuɔ; ŋ saa da, u'i maa i *Diilonelhaalādŋŋgu-i hā-ye.»

⁶ Yesu wuɔ ta tuɔ kā baa-ba sorosi ba yuntienɔŋ cŋŋgu-na. Baŋ kaa piɛ cŋŋgu-i, ba suu baa sorosi ba yuntienɔŋ tiraa puɔr u jēnaamba namba Yesu wulaa. Baa wanɔ baa Yesu-i wuɔ: «Itie, i jŋŋ wuɔ i ji wanɔ baa-ni, wuɔ ŋ baa mulŋŋ ŋ fɛrɛ; kɛrɛ nuɔ ŋ saa saaya ŋ suur fuɔ temma dumelle-na ⁷ ku'i ciɛ ŋ da u saa siɛ jo u fɛrɛ ŋ wulaa. Nga da ŋ siɛ, ŋ wanɔ nelma diei, u maacembilonɔŋ ka sire. ⁸ Wuɔ fuɔ fɛrɛ-i nuamba dii u yuŋ-nu, aa fuɔ bi waa bananɔ yuŋ-nu. Duɔ gbɛ uman wuɔ: «Kā ŋ ka ce daakul» Nɔ da kutienɔŋ kaa. Duɔ bi gbɛ uman wuɔ: «Jo bandel» Nɔ da kutienɔŋ bi juo. Duɔ bi tiraa gbɛ u maacembilonɔŋ-i wuɔ: «Ce daama!» Nɔ da u ciɛ-ma.»

⁹ Yesu wuɔ kar da hāmmu! Naacolɔŋ juo piiye tɛ, Yesu wuɔ bir u yaanɔŋ-i nuamba-na aa naa cira: «Yaanɔ mi tŋnu-nei, *Isirahel-na hiere, mi saa da uman haa u nanɔŋa-i miɛ naacolɔŋ daayo temma-i.» ¹⁰ Sorosi ba yuntienɔŋ pɔpuɔrbienɔŋ baa bir ta ba kŋŋ. Baŋ kaa hi cŋŋgu-i, baa da maacembilonɔŋ daayo siire da yeryer u temma-i.

Bikulcieŋo naŋo bieŋo kuu Yesu sire-yuɔ

¹¹ Ku huonɔŋu-na, Yesu wuɔ ta tuɔ kā nelle nande-na, ba bi-de Nayine. U *hāalābiemba waa baa-yo a naara nelpŋŋgu nangu. ¹² Baŋ kaa ta ba suur nelle-na, baa suu baa ba tŋyāa bikulonɔŋ naŋo ta ba kā da ba ka fuure. U waa naacombilonɔŋ, aa u yaa waa u diei u nyu wulaa, a ne da u to naa ku aa yanɔ-ba. Nuamba bɔi taa ba kā u fuuremma-na. ¹³ Yesuŋ daa nyuŋo-i, u hujarre gbuu ko-yo, wuɔ wanɔ baa-yo wuɔ: «Cieŋ nuɔ, buɔɔi; baa kaal.» ¹⁴ Aa naa piɛ ka haa u nanɔŋa-i kulonɔŋ-na. Bamanɔ naa tŋyāa-yo baa yiera. Wuɔ wanɔ baa-yo wuɔ: «Naacombilo, sire!» ¹⁵ Wuɔ bi yiiye sire tɛna, aa doŋ tuɔ piiye. Yesu wuɔ gbɛ nyuŋo-i wuɔ: «Bie ŋ bieŋo yaa-i.» ¹⁶ Korma pāŋ bel-ba hiere terienɔŋ fanɔŋu-na. Baa ta ba gbeliɛŋ Diilonɔŋ-i aa ta ba piiye wuɔ: «*Diilopɔpuɔrbilobuo hilaa-yiɛ. Diilonɔŋ juo ji kāyā u nuamba-i.» ¹⁷ Nelma famma gbuo *Yude-i hiere baa nileiŋa manɔ u kɔtɔnni-na.

*Nsāa-Batise puɔraa u hāalābiemba-i Yesu wulaa
(Matie 11.2-6)*

¹⁸ Yesuŋ ciɛ mamanɔ hiere, Nsāa *hāalābiemba kā ka tŋnu-yuɔ baa-ma. ¹⁹ Wuɔ bir puɔr ba hāi Yesu wulaa wuɔ ba ka yuu-yo kɛrɛ *Konɔkortienɔŋ manɔ saaya u jo, u yaa ufanɔŋ-i wei sisɔ uu dii huonɔŋ-nu? ²⁰ Baa kā ka da Yesu-i, baa cira: «*Nsāa-Batise puɔraa-ye ŋ wulaa, wuɔ i ji yuu-ni kɛrɛ Konɔkortienɔŋ manɔ saaya u jo, u yaa nuonɔŋ-i wei sisɔ uu dii huonɔŋ-nu?» ²¹ A ne da huonɔŋu fanɔŋu-na, Yesu waa tuɔ sire jaamba bɔi ba jarma-na aa tuɔ donya *jɔnabaa-ba-i nuamba yunni-na aa bi tuɔ puur yiriemba yufienɔŋ-i. ²² Wuɔ wanɔ baa-ba wuɔ: «Kāan na ka tŋnu Nsāa-i baa nanɔ daa kumanɔ, baa nanɔ nuɔ mamanɔ: *Yiriemba yufienɔŋ puurii, murgubaa-ba siire ta ba wuɔ*, *wontuɔrmba jarma taa bei, *tugbentaamba tŋnni puurii, bikuomba siire aa sŋntaamba nuɔ* *Neldɔdɔlma-i.* ²³ Uman gbeini-i da ni saa ji guɔl mi huonɔŋu-na kutienɔŋ yuŋgu dɔlɔa.»

*Nsāa-Batise sŋnni-i
(Matie 11.7-19)*

²⁴ Nsāa pɔpuɔrbienɔŋ baŋ taa, Yesu wuɔ tuɔ taara u pigāanɔ nuamba-i baa Nsāa sŋnni-i, wuɔ yuu-ba wuɔ: «Na kāa ka ne bige-i? *hiɛkuraanɔŋu-na? Fafalɔmun sagallanɔ hiɛŋgu-i dumaa na kāa ka ne ku yaa wei? ²⁵ Namaa kāa ka ne bige-i? Na kāa ka ne umanɔ diyaa bŋmbifafanni wei? Ma sɛ bamanɔ diyaaŋ bŋmbifafanni-i aa ta ba ce ba bāanɔŋu-i baa dii jamatigi ba dŋnniŋ kɛ? ²⁶ Nga namaa kāa ka ne bige-i? Ma sɛ na kāa ka ne *Diilopɔpuɔrbilonɔŋ-i kɛ? Aa naacolɔŋu fanɔŋo-i, mi tŋnu-nei, u maaraa Diilopɔpuɔrbiemba-i. ²⁷ Mamanɔ nyegāanɔ Diilonɔŋ-nelma-na wuɔ: «*Mi ka puɔr mi pɔpuɔrbilonɔŋ wuɔya ta ŋ yaanɔ-na ka caa ŋ hŋmelle-i*†, ba gbɛ Nsāa yaa-i.

* 7:22 Nieŋ Isayi sebe-i-na (Ésaïe) 35.5-6; 61.1. † 7:27 Malaki (Malachie) 3.1

28 Yaari mi tūnu-nei, Nsāa temma saa hi hoŋ caaŋ-biamba-na yogo, a ne da umari si dii baa yunŋu *Diilonj-nelle-na u maaraa Nsāa-i. ²⁹ Nuamba-i hiere ka hel baa *nampohūutaamba-i ba nuɔ Nsāa nelma-i aa suɔ wuɔ Diilonj maacemma vii, ba ce Nsāa *batisen-ba. ³⁰ Nga *Fariŋɛbaa-ba-i baa *aŋjinamma pigāataamba yagaraa wuɔ Nsāa baa batisen-ba. A ce dumaano-na, Diilonj uŋ taa u taara u ce kumaŋ hā-ba, ba ciinaana-ku.»

³¹ Yesu wuɔ tiraa ciŋ: «Mi gbāa saa fieŋe ku nuamba-i baa haba-i? ³² Mi gbāa saa-ba baa bisāmba maŋ tɛnaana ponsanatigerrenj. Banamba ta ba waŋ baa banamba-i wuɔ:

«I hulii tulammu hā-na, na saa nyɛŋ,
i hāl kuliŋ-neini hā-na, na saa kaal.»

³³ *Nsāa-Batisen juɔ aa u sa dii dibelle u nuŋgu-na, u sa nyɔŋ kolma, na cira wuɔ *jina dii u yunŋu-na. ³⁴ *Molonj-Bienj uŋ wuɔ aa tuɔ nyɔŋ, na tiraa sire ta na piiye wuɔ: «Naacolj daa fuɔ bi yii baa niwuoni yaa yonj baa konyalle, aa tiraa sire bel j̄eru baa nampohūutaamba baa nelbalaamba.» ³⁵ Nga bamaŋ siyaa Diilonj nelma-i ba suyaa wuɔ ma faa.»

Yesu kaa Simɔ ciŋ-nu

³⁶ *Fariŋɛyienj nano waa, ba taa ba bi-yo Simɔ. Yiŋgu nanŋu-na, wuɔ ji bi Yesu-i wuɔ ba ka wuɔ niwuoni u terienŋu-na. Yesu wuɔ k̄a ba ka ta ba wuɔ. ³⁷ A ne da saasorienj nano waa nelle fande-na. Wuɔ nu-ma wuɔ Yesu dii Simɔ terienŋu-na ba ta ba wuɔ niwuoni. Wuɔ k̄a baa natikolo-hūmma *alabati-kamoelenj ³⁸ ka yiera saanu baa Yesu gbeini-i tuɔ kaal. Uŋ kaal dumaano-na, nyinyɔlma ta ma kūnna Yesu gbeini-na. Wuɔ ce u yukuɔsinni-i a hurrenie aa pūrā-nie nammu hāi aa ce natikolo-hūŋ daama-i a kūnna-nie.

³⁹ Simɔ daa mafamma-i ce bige-i, u p̄aŋ tuɔ piiye u huɔŋ-na wuɔ: «Kuɔ naacolj daayo waa *Diilopuɔrbilono ninsoŋo, ciɛŋo maŋ yieyaayanj-yuɔ daayo-i uu naa suɔ wuɔ cefɛŋeŋo s̄i.»

⁴⁰ Yesu wuɔ cira: «Simɔ, nelma dii mi da mi waŋ-ma baa-ni.»

Simɔ wuɔ: «Hāalatie, waŋ-ma.»

⁴¹ Yesu wuɔ cira: «Naacolj nano cɛmelle waa nuamba hāi nuɔ; dielā-wuono-i neifienj-komuoŋa hāi ba c̄ncieluo, hāalŋ-wuono-i neifienj ndii. ⁴² Ba saa gbāa da ba p̄-ya, u ce hujarre bei aa ce ba yaŋ-ya. Ba hāi-i-na, cɛmellentienj maama ka d̄olnu hai yaŋ?»

⁴³ Simɔ wuɔ cira: «Mei huɔŋ-na, umari gbeina-i waa boi u maama ka d̄olnu u yaa yaŋ.»

Yesu wuɔ cira: «ŋ waan ninsoŋo.» ⁴⁴ Aa naa bir u yaanŋa-i ciɛŋo-na, aa gb̄ Simɔ-i wuɔ: «ŋ daa ciɛŋ daayo-i k̄e? Minj diyaa mi gboluonŋu-i ŋ dumelle-na, ŋ saa hā-mi hūmma mi saara mi gbeini-i. Nga fuɔ kaalaa kūnna u nyinyɔlma-i mi gbeini-na a saara-nie hā-mi, aa hurrenie baa u yukuɔsinni-i. ⁴⁵ Ŋ saa jārā-mie pūrā-mie, nga fuɔ-i, dii uŋ suurii ŋ dumelle-na ji hi baa fieŋe, u saa yaŋ mi gbeini pūrāmma-i. ⁴⁶ Ŋ saa hure namma mi yunŋu-na, nga ciɛŋ daayo k̄ona natikolo-hūmma mi gbeini-na. ⁴⁷ Ku'i cie mi ta mi t̄-nin mie: Mi maamanj d̄olaanu-yuɔ d̄olnumma maŋ daama-i, ku pigāanŋ wuɔ u āmbabalma-i baa ma ciinumma-i hiere, ma hurii. Nga umari āmbabalma-i da ma saa hur boi, mi maama sa d̄olnu kutienj-o-i boi.» ⁴⁸ Aa naa waŋ baa ciɛŋo-i wuɔ: «ŋ āmbabalma hurii.» ⁴⁹ Bamaŋ waa juwuoterienŋu-na baa donj ta ba j̄oguŋ wuɔ: «Naacolj daa fuɔ hilaa hie aa tuɔ gb̄ u hur āmbabalma-i?» ⁵⁰ Yesu wuɔ waŋ baa ciɛŋo-i wuɔ: «Nin haa ŋ nanŋa-i mie ŋ kuraa, k̄a fiei.»

8

Caamba namba taa ba kāyā Yesu-i baa u hāalabiamba-i

¹ Ku huonŋu-na, Yesu wuɔ ji sire tuɔ wuɔra nileina-na hiere u waŋ *Diilonj-baanŋu *Neldod̄olma-i u k̄a. U *hāalābien c̄ncieluo ba hāi baamba waa baa-yo ² a naara caamba namba. Wuɔ duɔnya *jinabaa halan-ba caamba famba yunni-na, aa naa bi sire banamba jarma namma-na. Ba taa ba bi unano-i Maari. Fuɔ taa u hel Magidala. Jinabaa niehāi naa hilaa fuɔ-i-na. ³ Aa bi unano-i Sani. Fuɔ b̄olɔ waa *Er̄odi dumelle maacembiamba yuntienj nano, ba taa ba bi-yo Kusa. Aa ta ba bi unano-i Susani a naara cap̄ŋgu nanŋu. Ba taa ba ce ba nagāŋ-niini-i ba kāyā Yesu-i baa u hāalabiamba-i.

Nuomban bel Diilonj-nelma-i dumaa

(Matie 13.1-23; Marke 4.1-20)

⁴ Nuamba taa ba hel nileina-na hiere ba jo ba nu Yesu nelma-i. Yiŋgu nanŋu-na, wuɔ nanj gbānalāŋ daaku-i baa-ba wuɔ: ⁵ «Naacolj nano k̄a ka nanj fūma u suonŋu-na. Unano k̄a ka diire hūmellenj-huɔŋ-na. Nuamba ta ba cor ba f̄ena-yuɔ; huriimba jo ji wuɔ-yo hiere. ⁶ Unano k̄a ka diire tāmpellenj-terienj-nu a pa, kpekpelma ce u ku. ⁷ Unano k̄a ka diire h̄ienj-nu; h̄ienŋu tu suuye-yuɔ. ⁸ Umari diiriye suonj-huɔŋga-na, munterfafammu-na, u sire gbuu kpatalla.» Yesunj waan mafamma-i, u piiye da gbagaga wuɔ: «Umari duɔ u ka nu, u nu!»

⁹ U *hāalābiemba yuu-yo wuɔ: «Gbānalāŋ daaku yunŋu yaa wuɔ nie?»

¹⁰ U cira: «Diilonj cie baa namaano-i. U *nellentesinni maama maŋ fuyaa, u pigāan namaano-i baa-ma. Nga ma piiye baa banamba-i gbāneininj; a ce dumaano-na, da ba ne-ma, ba sie da ma terienŋu-i,

aa da ba nu-ma, ba sie suo ma yungu-l.*

¹¹ Aa naa cira: «Mi gbānalāanḡu yungu yaa daaku: Diilon-nelma yaa fūma-i, aa nuomba hōmmu yaa u mundiiremму-i. ¹² Nuomba nan hōmmu dii ḡaa hūmellen-huonḡa, da ba nu Diilon-nelma-i, ba yan *Sitāni jo ji hiel-ma ba hōmmu-na, a ce dumaanḡo-na ba sie da hūu-ma aa kor. ¹³ Banan hōmmu dii ḡaa tāmpellen-terienḡu, da ba nu Diilon-nelma-i, ma gbuu dōlnubei; ba hūu-ma. Nga ma sie gbāa nan kaasinni. Da ku ji huol, ba har jina. ¹⁴ Banan hōmmu dii ḡaa hien-terienḡu, da ba nu Diilon-nelma-i, ba yan anjoguma-i baa gbein-maama-i a naara ba kusun-maama jo ji suuye-mei. A ce dumaanḡo-na ma sie gbāa dii belle ba wulaa. ¹⁵ Banan hōmmu dii ḡaa hiefafamma, da ba nu Diilon-nelma-i, ba hūu-ma aa bel-ma baa hōfafanḡa aa nyaar ta ba wuo ma hūmelle-i diḡ saaya di wuo duma.»

*Fitin-gbānalāanḡu
(Marke 4.21-25)*

¹⁶ Yesu wuo tiraa nan gbānalāan daaku-i baa-ba wuo: «Ba sa celien fitinuo-i aa ce binḡungu cure-yuo. Da ba celien-yo, ba haa-yo dōrō ku yaa ḡ da dūn-huonḡa cie gbāa hiere. ¹⁷ Ku weima si dii manan sie ji hel bomborma-na, aa ku nelma si dii manan sie ji nu. ¹⁸ Kun yerḡ baa uman, ba ka hā-yo naara, aa uman kuu si baa-yo, celle kḡungu man unḡ haa u nanḡa-i kuo, ba ka hūu-ku aa yan-yo. Terienḡu fanḡu-na, na saaya na ta na suō nelma numma.»

*Yesu nyu-i baa u hamba juo u wulaa
(Matie 12.46-50; Marke 3.31-35)*

¹⁹ Yesu waa tuo wan Diilon-nelma-i, u nyu-i baa u hamba jo da ba ji ne-yo; jo ji da nuomba yuu, ba saa gbāa da ba pie u caan-nu. ²⁰ Baa wan ba Yesu-i wuo: «ḡ nyu-i baa ḡ hamba juo da ba ji ne-ni, baa dii gōḡḡungu-na.»

²¹ Yesu wuo cira: «Baman nuon Diilon-nelma-i aa ce-ma, ba yaa mei nyubaa-ba-i, ba yaa mei hamba-i.»

*Yesu yieraaya fafalmu
(Matie 8.23-27; Marke 4.35-41)*

²² Yiinḡu nanḡu-na, Yesu wuo ji bel nyugunḡ beno nanḡo-na baa u *hāalābiemba-i aa naa cira: «Yan i karnu dalanḡa-i i kā bombor damaalei-i.» Baa bi ta ta ba karnu ba kā. ²³ Ba'a ba kā yaanḡa-na, Yesu wuo duofun. Ba kaa hi hōlma namma-i, fafalmu nan temma sire suuye-bei. Hūmma dōn ta ma suur beno-na. Baa ta ba yii da ba kunu. ²⁴ Hāalābiemba ta ba kaasḡn wuo: «Hāalātie, sire, i yii die kul!» Yesu wuo sire nuola fafalmu-i baa hūmma-i nie kā ka ciire. ²⁵ Ku cu ba hōmmu-i, ba kūonḡ maa ta ma nyen. Wuo wan baa-ba wuo: «Namaa na'a na haa na nanḡa-i mie hie?» Baa ta ba piye ba-naa nu wuo: «Neliḡ hayo-i temma-i dumande-i? Fu dii nie aa duō nuola fafalmu-i baa hūmma-i ni kā ka ciire ni temma-i?»

*Yesu duonya jinabaa naacolḡo nanḡo-na
(Matie 8.28-34; Marke 5.1-20)*

²⁶ Yesubaa-ban karaanu ka hi Geres-a dii Galile dalanḡa bomborma namma-na, baa huol. ²⁷ *Jina ba nolḡo nanḡo waa nelle fande-na, u bāanḡu cuō. U waa tuo wuora u binḡ tāmporunḡu aa tuo kā u cō cīncuon-na. Yesubaa-ban huolaa u da-ba, u ta tuo jārā-bei. ²⁸ Unḡ juo hi, u kaasḡn aa dūuna Yesu caanḡu-na aa piye da gbagaga wuo: «Dōrwuonḡo Biḡn nuō, mi cie-ni nie?» Jande, baa ce hōdorre baa-mi.»

²⁹ Yesu wuo nuolaaya jinabaa-ba-i wuo ba hel-yuo ku'i cie wuo tuo piye dumaanḡo-na. Ku waa da ku sire-yuo yiinḡu man nuō-i, ba bel-o vaa-yo baa jōlgōbaa jina. Nga da ba fie vaa-yo, u kar jōlgōbaa-ba-i aa suur hien-nu. ³⁰ Jinabaa daaba naa ciinu cor u yunḡu-na. Yesu wuo yuu-yo wuo: «Ba bi-ni nie?»

Wuo cira: «Ba bi-mi Sālle.»

³¹ Jinabaa-ba bir yan aa ta ba cārā Yesu-i wuo u baa donya-bei ba kā yaahuol-terienḡu-na. ³² A ne da persālle nande waa ta di wuora tānunḡu-na. Jinabaa-ba cārā Yesu-i wuo u yan ba ka suur permba famba yaa nuō-i. Yesu wuo hā-ba hūmelle-i. ³³ Baa hel naacolḡo-na a kā ka suur permba-na. Permba pān ta ba gbar ba hiire, ba kā ba kunu dalanḡa-na. ³⁴ Nuomba waa ta ba cen-ba. Bar juo da ba gbaraa ka kunu hiere dumaanḡo-na, baa pisāllā baa gbarunḡu; banamba kā nellen-huonḡa-na, banamba kā sonni-na ka wan-ma. ³⁵ Nuomba hel da ba ji ne. Ban juo ji hi, baa da naacolḡ daayo diyaa bimbini tēna da welewele Yesu caanḡu-na. Korma pān ta ma da-ba. ³⁶ Baman waa da ban duonya jinabaa daaba-i duma naacolḡo-na, baa ta ba piye ba tūnu banamba-i. ³⁷ Kor maa gbuu ta ma da Geresataamba-i. Baa cārā Yesu-i wuo u ce jande aa u ta u halanḡ ba terienḡu-na. Wuo kā ka nyugunḡ beno-na duō bir. ³⁸ Unḡ duonya jinabaa-ba-i naacolḡo man nuō-i, wuo cārā-yuo wuo u yan u kā baa-yo. Yesu wuo cira: ³⁹ «Yan aa ḡ kḡn ḡ ka tūnu nuomba-i Diilon unḡ cie kumanḡ nie.» Naacolḡ wuo ta ka tuo wuora u wan Yesu cie kumanḡ yuo hiere.

* 8:10 Isayi (Ésaie) 6.9

Yesu yieraaya ciɛŋo nanj tamma aa sire bikuloŋo nanjo
(*Matie 9.18-26; Marke 5.21-43*)

⁴⁰ Yesuŋ hilaa Geresaa-i-na jo, nuɔmba kɔɔl ba-naa kaa ka yu-yuɔ. Ba taa ba niya u jomma-i hiere. ⁴¹ Naacolŋo nanjo waa, ba taa ba bi-yo Yarusi. U waa *Diilonelhhaaladɔngu yuntienjo. Wuɔ jo ji dɔuna Yesu caangu-na a tuɔ caraa-yuɔ wuɔ u kaa u dumelle-na ⁴² keɛɛ u biloduɔla yii baa u yungu. Bilonjo bienj cɔncieluo baa a haa waa belle fande-na. Yesu wuɔ ta ba ta ba kaa. Nuɔmba fɔnuŋ yu-yuɔ ta ba nogol-o terni-na hiere. ⁴³ Ciɛŋo nanjo bi waa ba hɔlma-na, u tamma taa ma kɔnna. Ku bienj cɔncieluo baa a haa waa belle fande-na. U ciɛ perru-i ji gbɛ. U gbeija tiraa ti aa tamma saa yiera. ⁴⁴ Ciɛŋ daayo pie Yesu huonj-yanga a yieya u jonjoruo tɔngu-i. Uŋ yieyaaya jonjoruo-i terienj manj nuɔ-i, tamma pɔŋ yiera. ⁴⁵ Yesu wuɔ suɔ wuɔ molo yieyaaya-yuɔ. Wuɔ yuu wuɔ: «Hai moloŋo-i yieyaaya-mie?»

Wulawula wuɔ fuɔ si, wulawula wuɔ fuɔ si. Pier wuɔ cira: «Haalatie, molo saa yieya-nie, nuɔmba yaa yuu ta ba tisɔŋ-ni.»

⁴⁶ Yesu wuɔ cira: «Molo yieyaaya-mie. Mi daa kunanju paraaya-mie ku'i ciɛ mi suɔ.»

⁴⁷ Ciɛŋ daa uŋ daa Yesu suyaa dumaanjo-na, u kɔoma donj ta ma nyen. Wuɔ pie dɔuna u yaanga-na, aa naa piye nuɔmba-i hiere ba yufelle-na kumanj ciɛ u yieya-yuɔ. Aa fafalmunj daa-yuɔ terduɔngu fangu-na dumaa, wuɔ tiraa wanj mafamma-i. ⁴⁸ Yesu wuɔ gbɛ-yo wuɔ: «Mi bilo, niŋ haa ŋ nanja-i mie, ŋ kuraa. Kaa ŋ kaa fiei.»

⁴⁹ Yesuŋ taa u wanj mafamma-i huonj manj nuɔ-i, moloŋ wuɔ hel Diilonelhhaaladɔngu yuntienjo ciɛŋu-na ji wanj baa-yo wuɔ: «Baa yanj haalatienjo mulienj u fere, ŋ bilonjo jarma yaraa-yo.» ⁵⁰ Yesu wuɔ nu-ma. Wuɔ wanj baa Yarusi-i wuɔ: «Baa tie holle. Da ŋ haa ŋ nanja-i mie, ŋ bilonjo ka sire.» Uŋ wanj mafamma-i, baa cor ta ba kaa. ⁵¹ Banj kaa hi ciɛŋu-i, u saa sie molo suur baa-yo dɔngu-na. U ciɛ fuɔ baa Pier baa Nsaa baa Sake a naara bilonjo to-i baa u nyu-i ba'i suur baa-yo yonj. ⁵² Nuɔmba-i hiere ba waa kaaluŋ-nu. Yesu wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Baa na kaal, u saa ku, u duɔfɔŋ.» ⁵³ Baa bir yanj aa ta ba cɔmuonj-yo. Bafamba wulaa ma fie. ⁵⁴ Yesu wuɔ bel bilonjo nanja-i, aa naa piye da gbagaga wuɔ: «Bilo, sire!» ⁵⁵ Bilonj wuɔ puur u yufienja-i aa pɔŋ yiye sire. Yesu wuɔ cira ba ha-yo bɔŋkɔngu u wuɔ. ⁵⁶ Kuɔ ce u bɔncuɔmba-i gberɛ. Yesu wuɔ wanj baa-ba wuɔ ba baa yanj ma hel.

9

Yesu puɔraa u haalabiemba-i
(*Matie 10.5-15; Marke 6.7-13*)

¹ Ku huonj-gu-na, Yesu wuɔ tigiŋ u *haalabienj cɔncieluo ba haa baamba-i a ha-ba himma baa fɔngɔɔ ba da ba gbaa ta ba donya *jɔnabaa-ba-i hiere aa ta ba sire jaamba-i. ² Uŋ ciɛ mafamma-i, wuɔ puɔr-ba wuɔ ba wuɔra wanj *Diilonj-baanj maama-i aa sire jaamba-i. ³ Aa naa wanj baa-ba wuɔ: «Da na'a na ta, molo baa bie buɔle, molo baa bie buɔra, molo baa bie niwuoni, molo baa bie gbeija, molo baa bi bie jonjorbaa-ba haa. ⁴ Da na kaa terienj terienj, aa ba ka ha-na dɔngu wuɔ na ta na co, na fie dɔngu fangu-na fuɔ na tamma. ⁵ Nga da na kaa da na ka har bamanj nuɔ-i aa ba yagar, na pir na nallu-i na ta. Ku yaa ba ka suɔ wuɔ ba maacemma saa fa.» ⁶ U haalabiemba ta ta ba wuɔra nileija-na hiere ba wanj *Neldadɔlma-i aa ta ba sire jaamba-i ba kaa.

Erɔdi huonja cuu

(*Matie 14.1-12; Marke 6.14-29*)

⁷ Mamanj ciɛŋ hiere, *Erɔdi manj waa *Galile yungu-na wuɔ nu-ma. Uŋ nu-ma, u huonj kaa cu. Banamba taa ba piye wuɔ *Nsaa-Batise yaa siire kuonj-nelle-na a jo. ⁸ Bananj ba'a *Eli yaa caraaya-bei. Bananj ba'a yiinataanj *Diilonj-puɔrbilonjo nanjo'i siire kuonj-nelle-na jo. ⁹ Erɔdi wuɔ cira: «Mi ciɛ ba kar Nsaa yungu-i, hai moloŋo-i daayo fuɔ?» Aa naa tuɔ taara u da Yesu yufelle.

Yesu haa nelpɔŋgu nanj wuɔ ye

(*Matie 14.13-21; Marke 6.30-44; Nsaa 6.1-14*)

¹⁰ Yesu *puɔrbiembanj kaa bir jo, baa jo ji tɔnu-yuɔ baa banj kaa ce mamanj hiere. Yesu wuɔ ce ba hel nellenj-huonja-na kaa ba denj, dii nelle nande caangu-na ba bi-de Betisada. ¹¹ Banj fie ta, nuɔmba yagar nu-ma, aa sire nyaa u huonj-nu. Banj kaa hi, Yesu wuɔ ha-ba muntɛnammu aa bie *Diilonj-nellentesinni maama-i wanj baa-ba aa bi sire jaamba manj waa ba hɔlma-na.

¹² Baanguŋ juɔ donj ta ku hir huonj manj nuɔ-i, u *haalabienj cɔncieluo ba haa baamba kaa u wulaa ka cira: «itie, iŋ yen hienj-gu-na dumande-i aa baangu ta ku suur, ŋ sa ce nuɔmba bɔɔ kaa nileija manj kɔtɔnni-na ka taara niwuoni wuɔ, baa muncɔmmu wei?»

¹³ Yesu wuɔ cira: «Namei saaya na ha-ba niwuoni-i ba wuɔ.»

Baa cira: «*Buruo u ndii dii baa-ye yon̄ baa titiraamba hāi. Da η bi'a miemei ka sāa ji hā nelpūn̄ daaku-i hiere η wan̄-ma.»¹⁴ A ne da bēmba man̄ waa, ba yuu nuamba neifien̄a hāi nuosiba ndii temma.

Yesu wuō cira: «Cieŋ ba fēna nuamba komuōŋa hā-a-hāi baa cīncielbaa.»¹⁵ U hāalābiemba ce nuamba fēna.¹⁶ Yesu wuō biē buruo u ndii daayo-i baa titiraamba hāi baan̄ daaba-i a ciir u yungu-i dōrō-i-na aa jaal Diilon̄o-i. Un̄ jaalaa Diilon̄o-i, wuō būlnu-niē hā u hāalābiemba calnu-niē hā nuamba-i.¹⁷ Nuamba wuo hiere niē yar-ba. Hāalābiemba gbura ni boini-i a dii-ni segeyufien̄ cīncieluo baa a hāi a ta baa-ni.

Yesu sīnni yaa hani-i?

(Matie 16.13-28; Marke 8.27-9.1)

¹⁸ Yiin̄gu nan̄gu-na, Yesu kāa u den̄ ka tuō cārā Diilon̄o-i. U *hāalābiemba waa baa-yo. Wuō yuu-ba wuō: «Nuamba wan̄ wuō niē mei kūn̄gu-na?»

¹⁹ Baa cira: «Banamba ciēra wuō nuōnei *Nsāa-Batīsi-i, banan̄ ba'a nuōnei *Eli-i, banan̄ ba'a yiinataan̄ *Diilop̄uwr̄bilon̄o nan̄o'i birii jo nuōŋo-i.»

²⁰ Yesu wuō yuu-ba wuō: «Namaa fuō, na'a hai molon̄ muōmei?»

²¹ Pier wuō cira: «Diilon̄ un̄ pāa nun̄gu-i wuō u ka saan̄ *Kon̄kortien̄o man̄, u yaa nuōŋo-i.»

²¹ Yesu wuō wan̄-ma kuola-mei baa-ba wuō ba baa wan̄ molo nu-ma.²² Aa naa cira: «*Molon̄-Bieŋo saaya u gbuu mulien̄. Nelle bīncuōmba-i baa *Diilojigāntaamba yuntaamba-i a naara *ānjīnamma pigāataamba ka ciina-yuō aa bel-o ko-yo. N̄ga da ba ko-yo, u ka ce yinni hāi yon̄ hēma-na, sielin̄-yiin̄gu-na u ka sire hel jo.»

²³ Aa naa wan̄ baa-ba wuō: «Nuōni man̄ da η ta η taara η nyaanu-miē, η saaya η ciina η fere aa η jo i ta. Aa η saaya η ta η siē muliēma-i baa kuliin̄gu-i yinni man̄ jon̄.²⁴ Uman̄ duō tuō kaal baa u yun̄gu yon̄, kutien̄o ka kōsuōŋ u fere; n̄ga uman̄ duō tuō kōsuōŋ u fere mei maama-na, kutien̄o ka da cicēlma man̄ siē ji tī dede.²⁵ Da η da η yufien̄-niini-i hiere hēma-na aa ka caa, yun̄ haku-i dii-kuō?»²⁶ Uman̄ duō tuō ce senserre u sa taara ba suō wuō u cuu mi huōŋ-nu, aa bi tuō ce senserre baa mi nelma wamma-i, Molon̄-Bieŋ duō ka bir jo baa u fōŋgūō-i, baa u To wuōŋo-i a naara u To u dōr̄p̄uwr̄biemba wuōŋo-i, u ka bi ce senserre baa kutien̄o maama-i.²⁷ Yaan̄ mi wan̄ nin̄son̄o-i baa-na: Banamba dii na hōlma-na bande-i-na, ba ka da *Diilon̄-bāan̄gu-i baa ba yufelle aa suō ku.»

Yesu birii u den̄ birma

(Matie 17.1-8; Marke 9.2-8)

²⁸ Yesun̄ waan̄ mafamma-i, yinni niisiei temma cor, wuō ce fuō baa Pier, baa Nsāa a naara Sake ba kā t̄an̄ungu nan̄gu-na da ba ka cārā Diilon̄o-i.²⁹ Un̄ kaa tuō cārā Diilon̄o-i u yaan̄ga f̄tun̄un̄ bir ka den̄ birma aa u jon̄gorbaa-ba bir baapiēlmba ta ba gbu ba caa da muimui.³⁰ Wuō u ne da nuamba hāi juō ji ta ba piye baa-yo: *Moisi baa *Eli.³¹ D̄orcecerma namma'i naa dii-ba huōŋa ba ta ba piye baa Yesu-i un̄ ka ku kuliin̄gu man̄ *Yerusalemu-i-na a perien̄ u maacemba-i bāl-ma.³² N̄ siē suō wuō Pierbaa-ba naa kor duōfūŋ bir ba nammu-i ba honn̄in̄, n̄ga ba yagar sire da cece daama diyaa Yesu-i huōŋa baa muōŋ daaba-i ba hāi-i-na u caan̄-nu.³³ Nuōŋ daaban̄ juō ta ba ta, Pier wuō wan̄ baa Yesu-i wuō: «Hāalātie, i jomma faa bande-i-na de! N̄ sa yan̄ i ce gbuganni siēi wēi? Ku diei nan̄ kūn̄gu, ku diei Moisi kūn̄gu, aa ku diei kūn̄gu nan̄gu-i Eli kūn̄gu.» U taa u piye dumaa u yun̄-nu, u da suō un̄ wan̄ man̄.³⁴ Un̄ taa u wan̄ mafamma-i huōŋgu man̄ nuō-i, duherru nandu jo ji cīnnu-bei. Korma ta ma da-ba.³⁵ Ba'a ba ne, da molo piye duherru-na wuō: «Mi Bieŋo yaa daayo-i, mi hiēlaa u yaa-i. Taa na nu u nun̄gu-i*».³⁶ Molon̄ daa un̄ juō piye tī, *hāalābiemba da Yesu yaa u diei yon̄; ba saa da molon̄o baa-yo. Kun̄ ciē dumaan̄o-na, ba fiinan̄ nel daama-na, ba saa wan̄-ma baa molon̄o huōŋgu fan̄gu-na.

Yesu duōnya jīna naacombilon̄o nan̄o-na

(Matie 17.14-18; Marke 9.14-27)

³⁷ Ku cuo kaala-i-na, Yesu wuō hiire t̄an̄ungu-na baa u *hāalābiemba-i. Nelpūn̄gu nan̄gu jo u wulaa.³⁸ Naacol̄on̄o nan̄o waa ba hōlma-na. Wuō piye da gbagaga wuō: «Hāalātie, jande, ne mi bieŋo-i, u yaa u diei yon̄ mi wulaa.³⁹ *Jīna dii u yungu-na. Duō sire-yuō dumandē-i, u tugol kaasīŋ. Duō kaasīŋ, jīna mal-o u tuō tārā aa s̄ampugaaru ta da hel u nun̄gu-na. Duō sire-yuō, u mulien̄-yo da suu aa suō ji ciire-yuō.⁴⁰ Mi cārā η hāalābiemba-i miē ba donya-yuō, ba saa gbāa.»

⁴¹ Yesu wuō cira: «Fiefie ku nuōŋ namaan̄o-i na sa hūu nelien̄ maama; na saa fa. Na daa niē sī mi ka fēna baa-na gbula a tiera na nonni-i wēi?» Aa naa gbē naacol̄on̄o-i wuō: «Jo baa η bieŋo-i bande.»⁴² Naacombilon̄ un̄ kaa tuō piē Yesu-i, jīna wuō sire-yuō. Wuō cii p̄an̄ tuō tārā. Yesu wuō nuola jīna-i wuō u cor hel naacombilon̄o-na. U bi siremma yaa dumaan̄o-na

* 9:35 Isayi (Ésaïe) 42.1; Like 3.22

u jarma-na. Wuɔ hã u to-i baa-yo. ⁴³ Nuɔmba manj waa hiere kuɔ ce-ba gberɛ. Wulawula wuɔ Diilonjo hii, wulawula wuɔ Diilonjo hii.

Yesu tirii u kuliŋgu maama-i
(Matie 17.22-23; Marke 9.30-32)

Yesu ancemmanj taa ma ce nuumba-i hiere gberɛ dumaŋo-na, wuɔ wanj baa u *hãalãbiemba-i wuɔ: ⁴⁴ «Karaanj na tũnni-i na nu nel daama-i fafamma: Ba ka bel *Molonj-Bieŋo-i hã nelbiliemba-i baa-yo ba ko-yo.» ⁴⁵ U hãalãbiemba saa suɔ u nelma yaanga-i; ma yunŋu naa fuo-bei, ba saa gbãa da ba suɔ-ma. Ba sie bi sie da ba yuɔ-yo.

Hayo-i nelbuɔ-i hãalãbiemba-na?
(Matie 18.1-5; Marke 9.33-37)

⁴⁶ Ku huonŋu-na, Yesu *hãalãbiemba ji ta ba fanu ba-naa da ba suɔ umanj nelbuɔ-i ba hɔlma-na. ⁴⁷ Yesu wuɔ suɔ baa-ba, wuɔ bie bisãmbilonjo nanjo jina u caangu-na aa naa wanj baa-ba wuɔ: ⁴⁸ «Umanj duɔ ne muɔŋo-i aa bel bisãmbilonj daayo-i fafamma, kuu dii ŋaa kutienjo bilaa mei ferɛ yaa-i; aa umanj duɔ bel muɔŋo-i fafamma, kuu dii ŋaa u bilaa umanj puɔraa-mi. Na saa da, umanj duɔ ce u ferɛ cɛkũo na hɔlma-na hiere, u yaa-i nelbuɔ-i.»

⁴⁹ Nsãa wuɔ wanj baa-yo wuɔ: «Hãalãtie, i daa naacolŋo nanjo taa u bi ŋ yerre-i aa tuɔ donya *jinabaa-ba-i. Mie ne da u sa nyaanu-nie baa miɛŋo-i, i ce u yanj.»

⁵⁰ Yesu wuɔ cira: «Baa na cie-yo, umanj duɔ saa bigãanj-na, kutienjo dii baa-na.»

Yesu kamma-i Yerusalemu-i-na

⁵¹ Diilonj uŋ ŋa naa saaya u hũu Yesu-i yinni manj nuɔ-i, ninj juɔ ta ni piɛ, wuɔ sire wuɔ fuɔ fuɔ kã *Yerusalemu-i-na. ⁵² Aa naa puɔr nuɔmba ta u yaanj-na. Kutaambanj kaa hi *Samari nelle nande-i, baa yiera wuɔ ba tigiinj cie-yo. ⁵³ Nga banj waa da ba cor kã Yerusalemu-i-na, nelle fande taamba saa hũu-ma u duɔ har ba nelle-na. ⁵⁴ Banj juɔ hi da-ma dumaŋo-na, Sake-i baa Nsãa-i baa cira: «Itie, ŋ sa yanj i ce Diilonjo naar ko-ba wei?» ⁵⁵ Yesu wuɔ bir nuola-bei.† ⁵⁶ Aa ba cor ta ba kã nelle nande.

Ba nyaanu Yesu-i nie?
(Matie 8.19-22)

⁵⁷ Banj kãnj hũmelle-na, naacolŋo nanjo gbɛ Yesu-i wuɔ: «Itie, mi ka ta mi nyaanu-nie ninj kãnj terni manj nuɔ-i hiere.»

⁵⁸ Yesu gbɛ-yo wuɔ: «Muncɔmmu dii baa bũɔrãamba-i, aa kamma dii baa huriimba-i; ŋga terienŋu si dii baa *Molonj-Bieŋo-i u duɔ tuɔ cɪnnu u yunŋu-i.» ⁵⁹ Aa naa miel wanj baa unanjo-i wuɔ: «Jo i ta.»

Naacolŋo gbɛ-yo wuɔ: «Yanj mi to duɔ ku mi fuure-yuɔ tɪ, mi ka suɔ jo i ji tie wuɔra.»

⁶⁰ Yesu wuɔ gbɛ-yo wuɔ: «Yanj kuomba fuure ba naakuomba-i, aa nuɔŋo-i ŋ kã ŋ ka ta ŋ wuɔra ŋ wanj *Diilonj-bãanggu maama-i baa nuɔmba-i.»

⁶¹ Unanj wuɔ tuɔ piye baa Yesu-i wuɔ: «Itie, mei ka ta mi nyaanu-nie, ŋga yanj mi ka cãrã hũmelle-i cɪŋgu-na igẽna.»

⁶² Yesu wuɔ cira: «ŋ saa da, umanj duɔ tuɔ kũ baa niimba-i aa tuɔ miel u ne u huonŋu-na, kutienjo sie gbãa guona Diilonj-suonŋu-na.»

10

Yesu puɔraa nuɔmba komuɔŋa siei baa cɪncieluo ba hãi

¹ Ku huonŋu-na, Yesu wuɔ tiraa hiel nuɔmba komuɔŋa siei baa cɪncieluo ba hãi a puɔr-ba ba hã-ba-hãi nileiŋa-na hiere baa kã terni manj uŋ ŋa naa saaya u kã-nie, ba da ba ta u yaanj-na.

² Aa naa wanj baa-ba wuɔ: «Dĩmma dii boi ŋga ma kartaamba saa ciinu. Cãarãnj suontienjo-i u puɔr nuɔmba namba naara.» ³ Aa naa cira: «Miŋ puɔraa-na dumandɛ-i, kuu dii ŋaa mi ciej tũlmba ka dii-ba maamunaamba-na. ⁴ Da na'a na ta, molo baa bie gbeija, molo baa bie buora, molo baa bi bie naatenni. Aa da na ta na kã, molo baa ka yiera hũmelle-na wuɔ u jaal moloŋo. ⁵ Da na ka suur cɪŋgu manj nuɔ-i, mamanj dii cemba igẽna ma yaa daama, na cira: «Tiyãanj dei.» ⁶ Da kuɔ yaafillientienjo dii cɪŋgu fanŋu-na, na jaalunŋu ka hi-yo, da ma'i si ku ka bir jo na wulaa. ⁷ Da ba jãrã-nei fafamma terienŋu manj nuɔ-i, na har na tɛna kusunŋu-nu'i. Da ba hã-na kumanj, na hũu na wuɔ. Da ba bi hã-na kuunyɔŋgu manj, na hũu na nyɔŋ. Maacembilonjo saaya baa u maacemba sulu. Baa na ta na horuonu na munharmunterni-i. ⁸ Da na suur nelle manj nuɔ-i, da ba bel-na fafamma aa hã-na kumanj, na hũu na wuɔ fiɛi. ⁹ Aa jaamba manj dii nelle fande-na, na sire-bei aa na wanj baa nuɔmba-i wuɔ *Diilonj-bãanggu piyaa-ba tɪ. ¹⁰ Nga da na suur nelle manj nuɔ-i, aa ba yagar ba saa hã-na muntɛnammu, na kã neller-huonŋa-na na ka cira: ¹¹ «I pirii i nallu-i na nelle-na, ŋga mamanj dii, na saaya na

† 9:55 Banamba naaraaya wuɔ: «Na saa suɔ wuɔ na balaanj cor wei? *Molonj-Bieŋo saa jo duɔ ji ko nuɔmba, ŋga u juɔ duɔ ji kor-ba.» Saa-ku baa Like 19.10.

suo wuo Diilonḡ-bāanḡu piyaa tɿ. 12 Mi tūnu-nei, bamaḡ da ba saa ka hā-na muntḡenammu, Diilonḡ duo ji tuo yuu nuamba-i yīnḡu maḡ nu-i, uḡ ka haa kumaḡ kutaamba-na, ku ka balaḡ yaḡ Sodamutaamba kūnḡu-i* .»

(Matie 11.20-24)

13 Aa naa cira: «Korasitaan namaaḡo-i, sūlma haraa-nei! Betisadataan namaaḡo-i, sūlma haraa-nei! Gberε-weima maḡ cie namaa hōlma-na, kuḡ maa naa ce Tiir nelle yaa nu-i baa Sidō nelle-na, dii yīnaa nilēiḡa fanḡa taamba naa kūnna cuongu ba ferεḡ nuḡ aa dii huḡrbaa jonḡor ba temma a pigāan wuo ba naana ba cilōbabaḡo-i. 14 Terienḡu fanḡu-na, Diilonḡ duo ji tuo yuu nuamba-i yīnḡu maḡ nu-i, uḡ ka haa kumaḡ nei, ku ka balaḡ yaḡ Tiirtaamba kūnḡu-i baa Sidōtaamba kūnḡu-i hiere. 15 Kafarnamutaan namaaḡo-i, na daa niε sɿ namei ka maar nuamba-i hiere wεi? Na tāal na saa ba hieḡo-i na ferεḡ; namei ka waa ba hieroḡo-i hiere ba huḡḡ-nu.»

16 Aa naa waḡ baa uḡ hielaa bamaḡ duo puḡr-ba wuo: «Da na kā, umaḡ duo ka nu na nunni-i, kutienḡo nuḡ mei nuḡḡu yaa-i; umaḡ duo ka cīna-nei, u cīnaana muḡmei. A ne da umaḡ duo cīna muḡo-i, u cīnaana umaḡ puḡraa-mi.»

17 *Puḡḡorbiembaḡ kāa aa jo, ba jo ji ta ba nyε da musεmusε aa ta ba piye baa Yesu-i wuo: «Itie, halle baa *jīnabaa-ba-i hiere, die piye baa-ba aa bɿ η yerre-i ba nu i nunni-i.»

18 Yesu wuo cira: «Mi daa *Sitāni hilaa dḡḡo-i-na jo ji diire ḡaa diilonḡ-nyieslmma. 19 Niεḡ, mi hāa-na himma-i-ninsoḡo na ta na gbā na fēna jēnaamba-i baa namεlmba-i, aa ta na gbā na yar bigāarāḡo-i; a ce dumaḡo-na bɿḡkūnḡu sie gbāa ce kuubabalaḡu nei. 20 Na saa da! Kumaḡ saaya ku fε na hōmmu-i ku i sɿ wuo *jīnabaa-ba nuḡ na nunni-i, ḡga ku yaa daaku: Na saaya na suo wuo na yireiḡa nyεgāan dii dḡḡo-i-na.»

Yesu huḡḡa fε

(Matie 11.25-27; 13.16-17)

21 Terduḡḡu fanḡu-na, *Diilonḡ-Yalle pāḡ ce Yesu huḡḡa fε. Wuo cira: «Baba, nuḡnei Yuntienḡ nuḡ dḡḡo-i-na baa hēma-na hiere. Niḡ fuyaa ḡ huḡḡa-i cεcēmuntaamba-na baa sebesuḡtaamba-na, aa cer pigāan bisāmbiamba-i baa-ka, ḡ jaaluḡu bōi. Ninsoḡo, ḡ cie ḡ huḡḡa yaa dumaḡo-na Baba.»

22 Aa naa cira: «Mi To birii weima-i hiere hā-mi. Da ma hel Tuḡḡo-na, molo sa suo Bepolḡo-i, aa da ma bi hel Bepolḡo-na baa uḡ taaranḡ u pigāan bamaḡ baa-yo, molo sa suo Tuḡḡo-i.» 23 Aa naa bir fulnu u *hāalābiamba-i ba kula wuo: «Naḡ daḡ kumaḡ daaku-i, bamaḡ daanḡ-kuḡ ba yunni dala. 24 Yaan mi tūnu-nei, *Diilopuḡḡorbiemba bōi baa fḡḡḡtaamba bōi taa ba taara ba da naḡ daḡ kumaḡ, aa nu naḡ nuḡ mamaḡ, ḡga ba saa ji gbāa†.»

Samariyiεḡo naḡo maama

25 *Anjīnamma pigāatienḡo naḡo sire yiera aa yuu Yesu-i baa nel daama-i duo cure-yuo wuo: «Hāalātie, da mi ta mi taara mi ka da cicēlma maḡ sa tḡεḡ dede-i, mi saaya mi ta mi ce bige-i?»

26 Yesu wuo yuu-yo wuo: «Ba nyεgāan wuo niε *anjīnamma-na?»

27 Naacolḡ wuo cira: «Ba ciera wuo: *†Ny saaya ḡ dol Itienḡo-i Diilono-i baa ḡ huḡḡa-i hiere, baa ḡ kusūḡu-i hiere, baa ḡ fḡḡḡo-i hiere, baa ḡ ānḡḡuḡma-i hiere, aa ḡ bi dol ḡ nanolḡo-i ḡaa niḡ dol ḡ ferε duma.*»†

28 Yesu wuo cira: «Ma yaanḡa yaa-i. Da ḡ ta ḡ ce mafamma-i, ḡ ka da cicēlma maḡ sa tḡεḡ dede-i.» § 29 ḡga ānjīnamma pigāatienḡo tuo taara u pigāan Yesu-i wuo u nelma saa kā hḡεḡ-nu. U bir yuu-yo wuo: «Mi nanolḡo yaa hai?»

30 Yesu wuo sie-yo baa nel daama-i wuo: «Naacolḡo naḡo hilaa *Yerusalemu-i-na a tuo hiere u kā Yeriko. Uḡ kāḡ hūmelle-na, cuobaa-ba ka cie-yo hūu u bīmḡbīnni-i, aa gbuu muo-yo ta ba yii da ba ko-yo. Baḡ muyaa-yo dumaḡo-na, ba nanna-yuo aa ta. 31 *Diilojigāntienḡo naḡo tuo jo ji da-yo, u ciel cor aa yaḡ-yo. 32 *Levitiyiεḡo naḡo jo ji ce maaduama. 33 *Samariyiεḡo naḡo jo ji hi da-yo, u hujarε gbuu ko-yo. 34 U yiera. Duvε waa baa-yo, u ce duvεḡ daayo-i a saar u pānni-i aa hure namma niε aa vaaya-niε. Uḡ cie mafamma-i, kakūmuḡ waa baa-yo; u tεtεḡ-yo haa-yo u kakūmuḡ-i-na a kā baa-yo niraanḡ-muḡharmu nammu-na ka migāan bel-o fafamma. 35 Ku cuo kaala-i-na, u hiel warbienḡa* hā terientienḡo-i, wuo u hūu u tuo bel jēiḡo-i, kεε fuḡ cor yaan-na. Da a ji yor a da u saa jo, u ce fuḡ waaḡa u tuo bel-o, duo ji jo, u ka pā-ya hā-yo.»

* 10:12 Sodamutaamba kūnḡu-i: Niεḡ Miwaanḡo jīnammanḡ-sebe-i-na (Genèse) 19.24-28. † 10:24 Niεḡ Pier dḡc. 1.10-12. ‡ 10:27 Anjīnamma tiyemmanḡ-sebe (Deutéronome) 6.5; Buolmanḡ-sebe (Lévitique) 19.18 § 10:28 Niεḡ Buolmanḡ-sebe-i-na (Lévitique) 18.5. * 10:35 Ku birii a saanu baa cerma. Ma nyεgāan ḡirekimma-na wuo: «Wuo hiel *deniebaa-ba hāi hā terientienḡo-i.»

³⁶ Yesu wuɔ yuu ʔnʔɪnamma pigʔatienjo-i wuɔ: «Nan̄ huɔŋga-na, balan̄ daaba-i ba siei-i-na, hayo-i nie jein̄ daayo-i wuɔ u nanol̄jo?»

³⁷ Anʔnʔnamma pigʔatien̄ wuɔ cira: «Uman̄ cie hujarre-i yuɔ, u yaa-i.»
Yesu wuɔ cira: «Kā ŋ ka ta ŋ ce dumei!»

Neliɛŋŋ saaya u par maman̄

³⁸ Yesuŋ taa u kā *Yerusalɛmu-i-na baa u *hāalābiemba-i, ba kā ka hi nelle nande-i. Cieŋŋ nan̄jo waa nelle fande-na, ba taa ba bɪ-yo Marti. Marti wuɔ ce ba har u wulaa. ³⁹ U hāan̄jo waa, ba taa ba bɪ-yo Maari. Maari wuɔ kā ka fɛna Yesu caan̄gu-na tuɔ nu u tuɔ piiye. ⁴⁰ A ne da huɔŋgu fan̄gu-na, Marti yaan̄ga naa gbuu huol baa gonyamma-i. Wuɔ jo ji tuɔ piiye baa Yesu-i wuɔ: «Itie, mi hāan̄ŋŋ yaan̄ mi ta mi gonya mi da-mi-diei nan̄ daa ku biyaa wɛi? N̄ sa wan̄ baa-yo u jo ji kāyā-mie wɛi?»

⁴¹ Yesu wuɔ cira: «Marti, ne hāa, ŋ huɔŋga yuu baa nelma bɔi, ku'i cie ŋ yaan̄ga huol huol̄ŋ daama temma-i. ⁴² Neliɛŋ nuɔ ŋ saaya ŋ ne wɛima diei par. Dan̄'a ŋ par, ŋ ne maman̄ faa. Maarin̄ paraa maman̄, ma yaa faa; molo si dii duɔ ji hūu-ma u wulaa.»

11

Yesu pigʔan̄ u hāalābiemba-i ban̄ cārāŋ Diilon̄jo-i dumaa
(Matie 6.9-13; 7.7-11)

¹ Yiingu nan̄gu-na, Yesu waa terien̄gu nan̄gu-na tuɔ cārā Diilon̄jo-i. Un̄ juɔ cārā tɪ, u *hāalābilon̄jo nan̄jo wan̄ baa-yo wuɔ: «Itie, hāalā-yie i tie cārā Diilon̄jo-i ŋaa Nsāa un̄ hāalāyā u hāalābiemba-i dumaa.»

² Yesu wuɔ cira: «Da na'a na cārā Diilon̄jo-i, cieraŋ:

ɿ To nuɔ,
yan̄ nuɔmba-i hiere ba suɔ wuɔ nuɔnei Diilon̄ nuɔŋo-i.
Pa ŋ bāan̄gu-i yie.

³ Ta ŋ hā-ye niwuoni-i yinni man̄ jon̄.

⁴ Uman̄ duɔ cāl miɛŋo-i i ce-yo jande.

Die bi cāl-ni ŋ ce-ye jande;

ŋ baa gāŋ baa-ye.

Baa yan̄ weima gbāa taal-e dii-ye kuubabalaan̄gu cemma-na.»

⁵ Un̄ wan̄ mafamma-i, u tiraa cira: «Namaan̄jo-na, uman̄ duɔ sire kā u jɛŋŋ nan̄ wulaa isuɔholleŋ ka tuɔ muo dūŋgu-i yuɔ, wuɔ u sire hā-yo niwuoni, ⁶ kerɛ u jɛŋŋ nan̄jo haraa-yuɔ, u saa da kuuwuon̄gu duɔ hā-yo. ⁷ U jɛŋŋ tɛe dii dūŋgu-na aa cira: «Baa mulɛŋ-muɔ; mi gaala tɪ baa mi bisālmba-i aa dūŋgu tiraa gbonu, mi sie gbāa sire da mi bie niwuoni hā-ni.» ⁸ Yaan̄ mi tūnu-nei, naacol̄ŋ duɔ cor tuɔ muo dūŋgu-i, u jɛŋ duɔ fie'a u saa ne ba jɛsɪnni-i aa sire, un̄ muo u huol u yaan̄-na u ka sire hā-yo un̄ taaran̄ niman̄ hiere.

⁹ «Yaan̄ mi tūnu-nei: Cāaran̄! Ba ka hā-na. Taaraayan̄! Na ka da. Bɛŋŋ! Ba ka sie-na.

¹⁰ Uman̄ cārāŋ ba hā u yaa-i, uman̄ taaraayan̄ u yaa daan̄, aa uman̄ bɛŋŋ ba sie u yaa-i.

¹¹ «Namaan̄jo-na, hai molon̄ bieuŋo-i duɔ cārā teterien̄jo u wulaa, u yan̄-yo aa bel jɛŋŋ hā-yo?»

¹² Sisɔ duɔ cārā cumelle, u yan̄-yo aa bel namiɛŋo hā-yo? ¹³ Namaa naman̄ balaan̄, da na ta na na suɔ-ma na hā na bisālmba-i bɪmbɪfafanni, ku ce nie aa na To-i dorɔ-i-na, baman̄ cārāŋ u *Yalle-i u sie hā-ba baa-de?»

Yesu hɪlāa baa u himma-i hie?
(Matie 12.22-30; Marke 3.22-27)

¹⁴ Yiingu nan̄gu-na, Yesu waa tuɔ donya *jɪna nan̄jo-i naacol̄ŋo nan̄jo-na. Jɪna wuɔ cie naacol̄ŋo-i bobo. Un̄ juɔ hel, naacol̄ŋo don̄ tuɔ piiye, kuɔ cu nuɔmba hɔmmu-i. ¹⁵ Banamba ta ba piiye wuɔ: «jɪna ba yuntien̄jo-i *Belsebul* yaa hā-yo himma-i u tuɔ donya jɪnabaa-ba-i.» ¹⁶ Banamba ta ba taara ba cure-yuɔ, baa cira wuɔ da kuɔ Diilon̄jo puɔraa u yaa-i, u ce bɪŋkūŋgu pigʔan̄-ba ba ne. ¹⁷ Yesu wuɔ suɔ ba huɔya-maama-i, wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Da ŋ da neduolɛŋ-baan̄ namaan̄jo-i na sa gbo, yiingu dii baa yiingu, na nelle ka muonu. ¹⁸ Namaa nan̄ ciera wuɔ Belsebul hāa-mi himma-i mi ta mi donya jɪnabaa-ba-i hāa, *Sitāni duɔ tuɔ gāŋ baa fuɔ ferɛŋ baamba-i, u fɛŋgūɔ ce nie aa cɔ u wulaa? ¹⁹ Sitāni duɔ hā-muɔ himma-i mi ta mi donya jɪnabaa-ba-i, namaa baamba fuɔ, hai molon̄jo-i hāa bafamba-i ba ta ba donya-bɛi? Na saa da, namaa ferɛŋ baamba yaa ka karnu ciiruo-i. ²⁰ Muɔ fuɔ, Wɛimantien̄jo yaa hāa-mi himma-i mi ta mi donya jɪnabaa-ba-i. Ku yaa pigʔan̄ wuɔ *Diilon̄-bāan̄gu paa-nei tɪ.

²¹ «Fɛŋgōtien̄jo man̄ jɛna kuumuon̄gu u caan̄-nu tuɔ niya u dumelle-i, cuoyuo sa sie suur-yuɔ. ²² N̄ga uman̄ fɛŋgūɔ-i jɛnya fuɔ wuon̄jo-i duɔ jo, un̄ haa u nan̄ga u kuumuon̄gu man̄ nuɔ-i, u hūu-ku aa biera u bɪmbɪnni-i hiere calnu-nie hā nuɔmba.

* 11:15 *Sitāni yerre nande yaa *Belsebul.

²³ «Umanj duo uu si dii baa-mi, kutienjo bigaaj-mi, aa umanj duo u sa tigiinj baa-mi, u pisalla.»

(Matie 12.43-45)

²⁴ «*Jina duo hel moloŋo-na, u ka ka tuo wuora u binj hien-nu duo taara muntfenammu. Duo saa ka da, u cira: «Mi ka bir kã mi muntercolommu-na.» ²⁵ Aa bi bir. Duo kã ka da kutienjo gbuu migaaŋ u huongã-i da welewele aa tigiinj-ka, ²⁶ u bir ka bĩ u najinabaa niehã, baman balaaj yanj ufaŋo-i, ba jo ji suur tiena-kei. Da ba jo ji waa dumaanjo-na, ku migaaŋ balan kutienjo-na a yanj dielã-kungu-i.»

²⁷ Yesunj taa u wanj mafamma-i, cienjo nanjo piye da gbagaga nuamba-na wuo: «Cienjo man huonj-ni aa fie-ni u yungu dõlaa!» ²⁸ Yesu wuo yanj aa gbẽ-yo wuo: «Cira, bamanj nuonj Diilonj-nelma-i aa wuo ma hũmelle-i ba yunni dõlaa.»

Nuamba ciera Yesu ce binjkungu ba ne

(Matie 12.38-42)

²⁹ Nuombanj gbuu ji ta ba ciinu huongu manj nuõ-i Yesu caangu-na, wuo cira: «Fiefie ku nuonj namaanjo-i na saa fa; na ciera mi ce binjkungu hã na ne. Nga binjkungu sa ce dii hã-na, mamanj daa *Yonasi-i ma ka saanu baa-na. ³⁰ Yonasiŋ waa kumanj Ninivetaamba wulaa†, *Molonj-Bienjo ka waa kufangu temma yaa-i namaa na wulaa. ³¹ Gẽngeryiingu-na, Seba nellentienjo ka da nunju fiefie ku nuonj namaanjo-na. Fuõ siire termaanj daaku-na a karnu nilienja-i hiere duo ji nu *Salomõ nelma-i‡, a ne da namaa holma-na bande-i-na, moloŋo dii umanj maaraa Salomõ-i aa na yagar na sa nu u nunju-i. ³² Ninivetaamba nuõ Yonasi nunju-i aa nanna ba cilobabalaŋo-i§, a ne da namaa holma-na bande-i-na, moloŋo dii umanj maaraa Yonasi-i, aa na yagar wuo na sie nu u nunju-i. Terienju fangu-na, Diilonj duo ji tuo yuu nuamba-i, Ninivetaamba ka cira na cãlãa cemma.»

Fitŋ-gbãnaldaŋgu

(Matie 5.15; 6.22-23)

³³ «Molo sa celienj fitnuõ-i aa fuo-yo, sisõ aa ce binjkungu cure-yuõ. Da ŋ celienj-yo, ŋ haayo dorõ dũŋ-huonja ce cerre hiere. ³⁴ Nelienj nuõ ŋ yufienja yaa nanj ferenj kerre fitnuõ-i. Ŋ yufienj da a fa, ŋ waa cecerma-na; nga ŋ yufienj da a saa fa, ŋ waa kukulma-na. ³⁵ Terienju fangu-na, gbãŋ fitnuõ manj dii baa-ni u baa ji dŋŋ aa yanj-ni. ³⁶ Da ŋ waa hiere cecerma-na, ŋ binjkungu diei si dii kukulma-na, ŋ ka waa ŋaa ŋ suuri fitŋ-dũŋ-nu.»

Yesu haa cãlmuõ Farisẽbaa-ba-na

(Matie 23.1-36; Marke 12.38-40)

³⁷ Yesunj juõ piye tĩ, *Farisleyienjo nanjo bĩ-yo wuo ba ka wuo niwuoni u cinggu-na. Yesu wuo kã ba ka ta ba wuo. ³⁸ Uŋ ŋa u saa saara u nammu-i aa suõ duo wuo niwuoni-i, kuõ ce Farisleyienj daayo-i gberẽ. ³⁹ Yesu wuo gbẽ-yo wuo: «Farisẽbaa namaanjo-i, naa dii ŋaa nelienjo manj saaraa kalni honni-i aa yanj ni hõmmu yu baa duganni. Da na ce na migaaŋ na kũõma yaa da welewele aa na hõmmu yu baa cuõŋni baa balaangu. ⁴⁰ Mimiel namaa temma-i daana-i, umanj cie huongu-i u'i saa ce huongã-i wei? ⁴¹ Firiinuj na hõmmu-i baa sũntaamba-i ŋ ka da na birii nõufafaŋ namaa.

⁴² «Farisẽbaa namaanjo-i, sũlma haraa-nei; da na ce na dii Diilonjo *yufelle-i ka cor baa niifielu-i du sũnni-na hiere aa na sie bi ce kumanj vii, na sie bi tiraa dõl Diilonjo-i. A ne da, naa naa saaya na ta na ce ma yaa-i igẽna aa suõ haa manamma-i ma dorõ.

⁴³ «Farisẽbaa namaanjo-i, sũlma haraa-nei; da na suur *Diilonelhãalãdũnggu-na, na taara na tiena yaan-na. Na taara da na waa nuamba-na, ba ta ba piẽ ba jaal-na. ⁴⁴ Sũlma haraa-nei; naa dii ŋaa cĩncuõŋa manj gbuyaanu, nuamba saa suõ wuo munterbabalammu, ba ta ba wuo ba cor a dorõ.»

⁴⁵ *Anjinamma pigãatienjo nanjo gbẽ-yo wuo: «Hãalãtie, da ŋ ta ŋ piye de-i-na, ma sĩ ŋ bi tuora mie fere-i ke?»

⁴⁶ Yesu wuo cira: «Anjinamma pigãataŋ namaanjo-i, sũlma bi haraa-nei; da na ce na bie congorni manj nelie sie gbãa tũu-ni a hã nuamba-i wuo ba tũu, aa na sie bi bel ba tũu.

⁴⁷ Sũlma haraa-nei; na bĩncuombanj kuõ *Diilopõpuarbiemba manj, na siire ta na ma ba cĩncuõŋa-i. ⁴⁸ Nanj cie mafamma-i, kuu dii ŋaa na pigaaŋ wuo na bĩncuombanj cie kumanj ku faa. Bafamba kuõ Diilopõpuarbiemba-i aa namaa ta na ma ba cĩncuõŋa-i. ⁴⁹ Ku'i cie Diilonj uŋ suõ weima-i hiere, u wanj-ma gbar-ma wuo: «Mi ka saanj mi põpuarbiemba namba hã-ba. Ba ka ko banamba bei, aa ce banamba kpãncõlgũõ.» ⁵⁰ Diilopõpuarbiemba manj banj kuõ-ba a dorj dii miwaanjo domma-na, Diilonjo kaa yuu fiefie ku nuonj namaanjo-i kumanj cie na ko-ba. ⁵¹ Yaanj mi tũnu-nei, banj kuõ Abel* aa ko bamanj cu-yo hiere a ji hi Sakari† manj

† 11:30 Yonasi (Jonas) 3.3-5 ‡ 11:31 Jãmatigi ba sebedlelãŋo (1 Rois) 10.1-10 § 11:32 Yonasi (Jonas) 3.5-10

* 11:51 Miwaanjo jĩnammanj-sebe (Genẽse) 4.8 † 11:51 Ancolommanj-sebehãallĩŋo (2 Chroniques) 24.20-22

banj ku-yo mumbuolmunj-terienju hólma-na baa *Diilodubuó-i, ba kaa yuu-na kumanj cie na ko-ba.

⁵² «Ánjínamma pigáataanj namaanjo-i, súlma haraa-nei! Nanj fuyaa mananj gbáa ce nuomba suó Diilonjo-i; naa dii ñaa neliénj manj gbuónu dúnju aa fuo diele-i. Fuó síe suur aa bamanj taaraayanj ba suur u síe bi yanj ba da suur.»

⁵³ Yesuj juó hel juwuoterienju-na, ánjínamma pigáataamba-i baa Farisécbaa-ba jo ji yu-yuó ta ba waana baa-yo aa ta ba yuu-yo baa nelma bóí ⁵⁴ wuó sí u ka piíye cál ba da ántaalámma haa-yuó.

12

Umanj saaya káalámma (Matie 10.26-33)

¹ Yesuj taa u piíye baa *Farisécbaa-ba-i, nuónj baa kúól ba-naa jo ji yu-yuó. Wuó wanj baa u *háalábiemba-i wuó: «Bilaanj na fere Fariséc ba dawóruó-i-na; uu dii ñaa konsiini. Baa na yanj ba ji celienj-na baa-yo. ² Nelma manj fuyaa hiere, ma ka hel. ³ Da na fie fuo wanj mananj, ma ka nu.

⁴ «Mi jénaanj namaa, yaanj mi túnu-nei, baa na ta na káalá umanj gbáa ko-na yonj aa u síe gbáa ce kunanju nei. ⁵ Mi ka pigáanj-na nanj saaya na ta na káalá umanj. Na saaya na ta na káalá Diilonjo yaa-i. Da nj ku, u yaa gbáa dii-ni dáamu-na. Coima saa fa, na saaya na ta na káalá u yaa-i. ⁶ Na saa da, ba sa suor tigáláamba ndii warbienja háí yonj wei? A ne da u diei maama sa karaanu Diilonjo-i. ⁷ Halle na yukuóšinni manj daani-i, Diilonjo káanj-ni hiere. Terienju fanju-na, baa na ta na tie holle; na bóyaa tigáláamba-na titirre.

⁸ «Mi túnu-nei: Umanj duó yiera-meí nuómbe yaanga-na wuó meí wuonjo, *Molonj-Bienjo kaa yiera-meí *dorpóurbiemba yaanga-na wuó kutienjo-i fuó bi wuonjo. ⁹ Nja umanj duó cíina-mie nuómbe yaanga-na, Molonj-Bienjo kaa bi cíina kutienjo-i dorpóurbiemba yaanga-na. ¹⁰ Umanj duó wanj noparaanj-ándaanj baa Molonj-Bienjo-i, jande gbáa ce kutienjo-na, nja umanj duó wanj noparaanj-ándaanj baa *Diilonj-Yalle-i, jande ceraa u ce kutienjo-na. ¹¹ Da ba bí-na yíinjgu yíinjgu *Diilonháláldúnni-na, síe yaataamba wulaa, síe fáamaanj ba terienju; baa na yanj na hómму cu wuó na síe ka suó nanj ka wanj mananj a kor. ¹² Da na ka hi, Diilonj-Yalle ka pigáanj-na nanj saaya na wanj mananj.»

Weíno manj miláanj u gbánaláanj

¹³ Yesuj taa u piíye, naacolho nanj fie dii nuómbe-na aa gbé-yo wuó: «Háalátie, wanj baa mi móló-i u yanj i calnu i to cilunju-i.»

¹⁴ Yesu wuó cira: «Mi jé, hai juó haa-mi genjertie muó na yunju-na, síe caltie muó, mi da mi cal namaa cilunju?» ¹⁵ Aa naa wanj baa nuómbe-i hiere wuó: «Bilaanj na fere, baa na yanj gbeinj-maama yu na hómму-i ji cor. Na suyaa wuó neliénj nuó da nj fie waa weinj nuó nie nie, nj weisínni síe gbáa haa kunanju nj yinni-na.» ¹⁶ Aa naa nanj gbánaláanj daaku-i baa-ba wuó: «Belle nande-na, weíno nanj dímma naa gbuu ce. ¹⁷ U tuó piíye u huónj-na wuó: «Mundiimu sí baa-mi, mi ka ce dínj daama-i nie?» ¹⁸ Aa ji cira: «Mi suyaa minj ka ce kumanj. Mi ka muonu mi inóngóbaa-ba-i aa ma bómbónj-baamba a dii-ma baa mi nagánj-niini-i hiere. ¹⁹ Da mi gbáa ce mafamma-i, mi dímmanj cíinu, mi ka tlena ta mi wuó yonj aa ta mi nyónj, aa bi ta mi ce mi báanjgu-i. Mi ka ce bienja bóí, mi síe guona.» ²⁰ Diilonjo gbé-yo wuó: «Nj miláanj nj sa cē, isuónj daaku-na nj ka ku. Da nj ku, ninj daa dímma manj daama-i ma ka ce hai maama-i?»»

²¹ Yesu wuó cira: «Kuudónjgu yaa baa bamanj gbaraanj ba nyaanu miwaanj daayo weisínni-i aa yanj Diilonj-niini-i.»

Hocugbángbálánde (Matie 6.25-34)

²² Ku huónju-na, Yesu wuó gbé u *háalábiemba-i wuó: «Da mi ta mi piíye baa-na wuó na baa tie holle baa na níiwuoninj-kúnju-i, baa na níidiininj-kúnju-i; ²³ kuu dii ñaa neliénj nuó nj yunju bóyaa níiwuoni-na aa nj kúóma bóyaa níidiini-na. ²⁴ Níenj hurimba-i! Ba sa guona, aa inóngóbaa-ba bi sí baa-ba, nja Diilonjo há ba ta ba wuó. Na saa buó hurimba-na titirre wei? ²⁵ Namaanjo-na, hai moloño-i baa u hóculle-i hiere u gbáa naara kunanju u yinni-na? ²⁶ Ku fónjgúo nj'a uu si dii-nei na da na ce maayilemma famma-i, bige-i cie na hómму ta mu cu baa na níiwuoninj-kúnju-i baa na níidiininj-kúnju-i? ²⁷ Níenj pulnanj purj ma fa dumaa, a ne da ma sa ce maacemma, ma sa bi sú jonjorbaa. Mi túnu-nei, halle *Salomó-i baa u weisínni-i hiere, u saa ji dii kómpañga manj faa yanj pulma-i dede. ²⁸ Híenju manj híenju, Diilonj duó diyaa-kuó fafamma nyunjo-i-na diyaanj daama temma-i, aa bisnúó dáamu waa da mu caa-ku; namaa namanj nelbilienj namaa, u ka díyaa-nei ka hi hie? Na saa haa na nanjga-i Diilonjo-na ku haama. ²⁹ Baa na yanj na hómму ta mu cu baa na níiwuoninj-kúnju-i. Baa na ta na hel na joguónj-ma. ³⁰ Bamanj sa suyaanj Diilonjo-i, ba yaa gbagbaraayanj nífanni

huoŋ-nu. Namaa To suyaa wuɔ ni maama dii-nei. ³¹ Yaaj u maama yaa yu na hoŋmu-i igɛna, na ka da u haa-na baa daani-i naara.

³² «Celle-baan namaa naman nuɔ mi babimuɔ-i, baa na yan korma da-na. Ku dɔlaanu na To-i u haa-na u nelle-i. ³³ Suoraan na nagɛn-niini-i aa na hɔ sɔntaamba baa gbeɪna faŋa-i. Da na ce mafamma-i, kuu dii ŋaa na tieraaya gbeibuɔ jina *Diilon-nelle-na. Gbeɪna faŋa sa ji tɛ dede, a sa bi ji kɛ terienɔ. Molo si dii duɔ ji biɛ-ya na wulaa terienɔ-na, nyei bi si dii duɔ ji wuo-ya. ³⁴ Neliɛn nuɔ nɪn tieraaya kusuɔŋ-nu ŋ huɔŋga dii kusuɔŋ-nu'i.»

Baa na gonya duɔfumu

³⁵ «Tigiŋ na fere, baa na yan na fitmbaa-ba diŋ. ³⁶ Na saaya na waa ŋaa maacembiemba man ba yuntienɔ kaa bilohiyalle aa ba tɛna ta ba cie u jomma-i wuɔ duɔ jo ba hɪl dumelle-i hɔ-jo. ³⁷ Ba yuntien duɔ jo ji da ba saa kor duɔfɪn, ba yunni dɔlaa. Mi tɔnu-nei, ŋ da ba yuntienɔ biyaa maacemman-joŋgoruo dii, aa ce ba tɛna u hɔ-ba niwuoni ba wuo. ³⁸ Duɔ fie jo isuɔholleŋ, sisɔ cuo kaalman-caaŋ-nu, a jo ji da ba saa duɔfɪn, ba yunni ka dɔl. ³⁹ Na saa da, da ŋ suɔ cuoyuo uŋ ka suur-nie huɔŋgu man nuɔ-i, ŋ sie yan u ji kanu ŋ dɔŋgu-i. ⁴⁰ Namaa fere-i nan'a na saa tɛna baa-ma wuɔ *Molon-Bienɔ ka jo huɔŋgu man nuɔ-i, u jo huɔŋgu fanɔu'i nuɔ-i. Terienɔ fanɔu-na, na saaya na tigiŋ na fere.»

⁴¹ Pier yuu-yo wuɔ: «Itie, gbɔnalaaŋ daaku vii *hɔalɔbien mie yon wei, sisɔ ku vii nuɔmba-i hiere?»

⁴² Yesu wuɔ cira: «Da ŋ nu wuɔ maacembiemba man vii, aa tuɔ cɛ, u yaa uman u yuntienɔ kaa nelle aa ce u tuɔ ne u dumelle-i aa tuɔ hɔ u namaacembiemba namba-i niwuoni-i fafamma. ⁴³ U yuntien duɔ ka bir jo ji da u cie u maacemma-i man saaya ma ce dumaa, fuɔ yunɔu dɔlaa. ⁴⁴ Mi tɔnu-nei, u yuntienɔ ka haa-yo u nagɛn-niini yun-nu hiere. ⁴⁵ Nga duɔ da nie sɪ u yuntienɔ sie bir jo fiefie, aa don tuɔ muo u namaacembiemba-i, ku bɛmba-i baa ku caamba-i hiere, tuɔ wuo aa tuɔ nyon u ye; ⁴⁶ uŋ ŋ'a u saa tɛna baa yiŋgu man maama-i, baa huɔŋgu man maama-i, u yuntienɔ jo huɔŋgu fanɔu'i nuɔ-i. Duɔ jo ji da-yo dumaanɔ-na, uŋ ka haa kuman yuo, u'i ka suɔ-ku. U ka ce-yo ŋaa baman sa nuɔŋ Diilon-nunɔu-i ban ceŋ-ban dumaa.

⁴⁷ «Maacembiemba man suyaa u yuntienɔŋ taaran kuman, aa u saa taara u ce-ku, fuɔ temma-i ba sa muo-yo ce hujarre-yuo. ⁴⁸ Nga maacembiemba man sa suyaan u yuntienɔŋ taaran kuman, duɔ ce maman saaya ba muo-yo, ba sa muo fuɔ temma-i boi. Da ba hɔ nuɔni man boi, ba ka yuu-ni boi, da ba hɔ nuɔni man boi ŋ tiera, ba ka yuu-ni cor nunɔu fanɔu-i.»

Yesu saa jo baa yaafelle

(Matie 10.34-36)

⁴⁹ «Muɔmi juɔ baa daamu'i hɛma-na. Mi taara daan daamu ta mu caa. ⁵⁰ Weima dii da ma da-mi, da ma saa da-mi cor, mi huɔŋga sie gbɔa tɛna terduɔŋ-nu.

⁵¹ «Na daa nie sɪ mi juɔ baa yaafelle'i hɛma-na wei? Coima, mi juɔ baa boɔamma. ⁵² Nuɔmba ka don ta ba gɛn dɔnni dɔnni. Baman da ba waa ba ndii ba dɔŋgu-na, ba siei ka ta ba gɛn baa ba hɔi aa ba hɔi bi ta ba gɛn baa ba siei. ⁵³ Tonaamba ka ta ba gɛn baa bɛpuɔmba-i; bɛpuɔmba bi ta ba gɛn baa tonaamba-i. Nyunaamba ka ta ba gɛn baa ba biemba-i; biemba bi ta ba gɛn baa nyunaamba-i. Huɔyɔamba ka ta ba gɛn baa ba caamba-i; caamba bi ta ba gɛn baa huɔyɔamba-i.*»

(Matie 16.2-3)

⁵⁴ Yesu wuɔ tiraa wan baa nuɔmba-i wuɔ: «Da na da diilonɔ biilii, na cira: «U ka daa», aa ma bi ce. ⁵⁵ Aa da na da fafalmu kɛ bɔpagunɔu-na, na cira: «Babaanɔu ka waa», aa ma bi ce. ⁵⁶ Huhurmantaan namaa temma-i daana-i, na cie nie ta na suɔ diilonɔ yammu-i na boɔmuɔ aa na sa suɔ maman cieŋ fiefie-i ma yunɔu-i? ⁵⁷ Bige-i cie na sa suɔ-ma ce kuman faa cemna? ⁵⁸ Molon cɛmɛl da di waa-nie, aa kutienɔ bi-ni, da na ta na kɛ hɔmelle-na, gbɛn baa-yo ŋ carɔ-yuo. Ni ma'i sɪ, duɔ kɛ baa-ni faamaambaa-ba wulaa, ba ka hɔ kpɛŋkpɛnintaamba baa-ni ba dii-ni kaso. ⁵⁹ Mi tɔnu-nei, da ba dii-ni kaso-i-na, da ŋ saa ji pɛ ŋ cɛmelle tɛ hiere, ŋ cɛraa ŋ da munhelmu.»

13

Yesu wuɔ nuɔmba nanna ba cilɔbabalaŋo-i

¹ *Pilati wuɔ puɔraa ba ka ko Galiletaamba namba *Diilodubuɔ-i-na. Ba waa ta ba buol. Yesuŋ waa tuɔ wan nel daama-i, nuɔmba namba jo ji ta ba piye mafamma-i baa-yo. ² Yesu wuɔ cira: «Na daa nie sɪ Galiletaan daaban kuu kuliŋgu man, ku pigaan wuɔ ba yaa balaan yan Galiletaamba-i hiere wei? ³ Na karaa coima! Da na saa nanna na cilɔbabalaŋo-i, na ka ku kulduɔŋgu baa-ba.» ⁴ Aa naa cira: «Nuɔmba cɛncieluo niisiei man Siloe dujaataama nan

* 12:53 Mise (Michée) 7.6

cii haa-bei ko-ba, na daa nie si ba yaa balaan yan Yerusalemutaamba-i hiere wei? ⁵ Na karaa coima! Da na saa nanna na cilobabalanjo-i, na ka ku kulduwɔŋgu baa-ba.»

⁶ Yesu wuɔ nan gbānalāan daaku-i baa-ba wuɔ: «Naacolŋo nanjo diyaa *ερεσε-suonŋu, aa sū *yensāanŋu kuɔ. Yiingɔ nanŋu-na, u jo ji taara u saa da belle kuɔ. ⁷ U wan baa u maacembilonjo-i wuɔ: «Bieŋa siei yaa de-i tibiin daaku sa maŋ. Jā-ku ŋ nanna! Ku tɔyāa ta ku bōnɔŋ hɛma-i gbānŋbān.» ⁸ Maacembilonjo gbē-yo wuɔ: «Yan ku cɔnu bende-i-na; mi ka hɔŋ ku yunŋu-i aa dii hūonŋu ne ⁹ si ku ka maŋ belle maŋ juɔŋ. Da ku saa maŋ, i ka suɔ jā-ku nanna.»»

Yesu siire cieŋo nanjo yitlenanŋu-na

¹⁰ *Yitlenanŋu nanŋu-na, Yesu kaa *Diilonelhaalādunŋu nanŋu-na ka tuɔ wan Diilon-nelma-i u pigāan nuɔmba-i. ¹¹ A ne da cieŋo nanjo waa baa-ba dūŋgu-na, *jina waa u yunŋu-na a ce-yo jeiŋo. Uŋ gaala jarma-na, ku bieŋ cɔncieluo baa niisiei waa belle fande-na. U saa gbāa tuɔ ciir u wuɔ. ¹² Yesuŋ daa-yo, wuɔ bi u jo. Uŋ juɔ, wuɔ cira: «Cieŋ nuɔ, ŋ jarma daa-nie.» ¹³ Aa naa bi haa u nammu-i yuɔ. Cieŋ wuɔ bi pāŋ ciir yiera derre! Uŋ ciiri yiera tamaanjo-na, wuɔ tuɔ gbelien Diilonjo-i.

¹⁴ Yesuŋ siire jeiŋo-i yitlenanŋu-na, ku saa dɔlnu Diilonelhaalādunŋu yuntienjo-i, wuɔ tuɔ wan baa nuɔmba-i wuɔ: «Maacemaŋ-yinni dii yinni niediei saaholma-na* ; na saaya na ta na jo yinni fanni'i nuɔ-i ba ta ba sire-nei na jarma-na; bige-i cie na sire jo yitlenanŋu-na?»

¹⁵ Yesu wuɔ cira: «Huhurmantaan namaa temma-i daana-i! Namaanjo-na, niintaamba-i baa kakūntaamba-i, da ku waa yitlenanŋu-i ba sa kā baa-ba ba ka nyɔŋ hūmma wei? ¹⁶ Aa cieŋo maŋ daayo-i, ma si *Abiramu hāayēlŋo nanjo-i ke? *Sitāniŋ cie-yo jeiŋo ku bieŋ cɔncieluo baa niisiei yaa de-i. Miŋ daa-yo, mi naa yan-yo baa u jarma-i wuɔ yitlenanŋu wei?»

¹⁷ Yesu bigāarāamba waa nuɔmba hɔlma-na. Uŋ piye dumaanjo-na, senserre gbuu da-ba. A ne da uŋ taa u ce himma maŋ, ma taa ma dɔlnu nuɔmba-i hiere.

Diilon-baanŋu doŋ tēntēŋ

(Matie 13.31-33; Marke 4.30-32)

¹⁸ Ku huonŋu-na, Yesu wuɔ cira: «Mi gbāa saa *Diilon-nellentesinni-i baa bige-i? ¹⁹ Mi gbāa saa-ni baa mutardi-belle†. Da ŋ duu-de, di sire pa ce tibiingɔ, huriimba ta ba jo ba se kamma ku negemmu-na.»

²⁰ Aa tiraa cira: «Mi gbāa saa Diilon-nellentesinni-i baa bige-i? ²¹ Mi gbāa saa-ni baa konsiini. Da ba par-ni ba nakoluon-nu a du farniŋ-jūmmu-i kolloyufienja siei baa-ni; ni sire ce jūmmu nyurā.»

Hūmelle maŋ kaan Diilon-nelle-na

(Matie 7.13-14,21-23)

²² Yesu wuɔ cor tuɔ suur nilēiŋa-na hiere u wan Diilon-nelma-i u kā *Yerusalemu-i-na. ²³ Naacolŋo nan wuɔ yuu-yo wuɔ: «Itie, ku ce ŋaa nuɔmba maŋ ka suur Diilon-nelle-na ba sie ciinu wei?»

Yesu wuɔ cira: ²⁴ «Gbāan kpelle na suur baa dumelle maŋ wullu diele yaa-i. Mi tūnu-nei, nuɔmba bɔi ka cira ba suur baa-de, ŋga ba sie gbāa. ²⁵ Dumellentien duo ji sire a gbonu dūŋgu-i aa yan namaa naman gōŋgōŋgu-na, na ka doŋ ta na muo dūŋgu-i aa ta na piye baa-yo wuɔ: «Itie, jande hɔl dūŋgu-i i suur!» U ka cira u sa suɔ-na.

²⁶ «Kufanŋu huonŋu-na, na ka doŋ ta na piye baa-yo wuɔ: «I saa tie wuɔ aa tie nyɔŋ baa nuonei wei? Nuonei saa ta ŋ wuɔra ŋ wan Diilon-nelma-i ŋ pigāan-ye nilēiŋa-na wei?»

²⁷ «U ka bir wan baa-na wuɔ: «Kāan na halan mi caan-nu, mi sa suɔ-na, na hieronjo-i hiere āmbabalmanciraaŋ namaa.» ²⁸ Da na ka da *Abiramu-i baa *Isaki-i baa *Yakobu-i a naara *Diilopɔpɔrbiemba-i hiere *Diilon-nelle-na, aa ba cie namaanjo-i wuɔ na sie da suur; na hōmmu ka gbuu gwala na ta na kaal. ²⁹ Nuɔmba ka hel terni-na hiere a jo u kalle-na ji ta ba wuɔ aa ta ba nyɔŋ. ³⁰ Huonŋu fanŋu-na, baman dii huonŋu-na fiefie-i-na, banamba ka ta yaan-na, aa baman dii yaanŋa-na, banamba ka bir tie huon-nu.»

(Matie 23.37-39)

³¹ Yesuŋ taa u wan mafamma-i huonŋu maŋ nuɔ-i, *Fariŋelbaa-ba namba pie u caan-nu a wan baa-yo wuɔ: «*Erɔdi taara duɔ ko-ni, ta bande-i-na ŋ kā yanŋa nanŋa!»

³² Yesu wuɔ cira: «Kāan na ka wan baa jumellēŋo fanjo-i wuɔ nyunŋo-i baa bisinuo-i mi donya *jīnabaa aa sire jaamba; daakūŋgu-i, mi bāl mi maacemma-i. ³³ Ŋga nyunŋo-i baa bisinuo-i baa daakūŋgu-i, mi saaya mi cor baa mi hūmelle-i ta mi kā *Yerusalemu-i-na. *Diilopɔpɔrbilonjo saa saaya u ku yanŋa nanŋa.»

³⁴ Aa naa cira: «E Yerusalemutaan namaa! Namei kuon Diilopɔpɔrbiemba-i. Diilon duo saan uman hā-na, na nan kutienjo-i baa tāmpēlēiŋa ko-yo. Mei cie ji gbē. Mi na'a mi tigiŋ-nan

* **13:14** Helman-sebe (Exode) 20.9-10; Anjinamma tiyemman-sebe 5.13-14 † **13:19** Mutardi-belle dii cektu ŋaa sarhehelle.

ɲaa kũnanɲonj tigiinj u biemba-i dumaa aa pũl-bei, ɲga na saa hũu-ma. ³⁵ Diilonjo ka yanj na nelle-i hã-na. Aa mi tũnu-nei, da na saa ji ta na cira: «Tienj unj saanj umanj u jo, Diilo baa-yo na sie tiraa da mi yufelle.»

14

Farisɛ ba yuntienjo nanjo cie kalle aa bɛ Yesu-i

¹ *Yitfenanɲu nanɲu-na, Yesu kaa *Farisɛ ba yuntienjo nanjo dumelle-na ba da ba ka wuo niwuoni. Nuamba bir ka yanj aa ta ba ne Yesu-i wuo sɛ u ka ce cãl. ² A ne da naacolɲo nanjo waa u yaanga-na, kũnyurãmmaɲ-jarma waa-yuo. ³ Wuo yuu *ãnjɲamma pigãataamba-i baa Farisɛbaa-ba-i wuo: «A saa baa miɛ Diilonj-hũmelle-i, da ɲ sire jeinj yitfenanɲu-na ku faa waa ku saa fa?» ⁴ Ba saa seɲ sũnuɲgu yuo. Wuo bel naacolɲo-i a sire-yuo u jarma-na, aa naa ce u kũɲ.

⁵ Naacolɲ unj taa, wuo tiraa yuu-ba wuo: «Namaanjo-na, umanj biɲo-i duɔ par suur hũnfuoɲ-nu yitfenanɲu-na, kutienjo yanj-yo dii wuo yitfenanɲu wei? Da ku fie waa u niinj, u yanj-yo dii hũnfuoɲ-nu wuo yitfenanɲu-na wei?» ⁶ Ba saa da mumpiiyemmu.

⁷ Baɲ biɛ bamanj kãlle-na, Yesu wuo ne da umanj duɔ jo, u tuɔ taara u tɛna yaan-na. Wuo wanj baa-ba wuo: ⁸ «Molon duɔ bi-ni u kãlle-na, da ɲ kã, baa wuoɲa ɲ ka tɛna yaanga-na. Unj biɛ bamanj, kunie sɛ unaa maaraa nuɔɲo-i ɲ sa suɔ. ⁹ Da ɲ kã ka tɛna yaanga-na, kãllentienjo duɔ ka jo ji cira ɲ sire ka tɛna huon-nu aa hã unanjo teterre fande-i, ɲ yaanɲa ka ce wullu. ¹⁰ Da ba bi-ni, da ɲ kã, tɛna huon-nu. Ku yaa umanj biɛ-na duɔ ka jo ji da-ni huonɲu-na, u ka cira: «Mi jɛ, sire ɲ ji tɛna yaan-na.» Kufanɲu huonɲu-na, u ka ce-ni bɔi nuamba-na. ¹¹ Umanj duɔ tuɔ tɛtɛɲ u fɛrɛ, ba ka hiire-yuo, ɲga umanj duɔ tuɔ hiire u fɛrɛ, ba ka tɛtɛɲ-yo.»

¹² Mafammanj curaa, wuo wanj baa umanj taa u ce kãlle-i wuo: «Da ɲ ta ɲ ce kãlle-i, ku saa saaya ɲ bi ɲ jãnaamba yonj, baa ɲ hãmba, baa ɲ huraamba, baa ɲ caantaamba manj waamba-i. Da ɲ bi ba yaa yonj, yiinɲu dii baa yiinɲu, bafamba ka bi ce aa bi-ni. Niɲ cie ãnfafamma manj bei, ma sãlanɲu ka suu yiinɲu fanɲu-na. ¹³ Da ɲ'a ɲ ce kãlle-i, ɲ saaya ɲ bi baa sũntaamba-i, baa jaamba-i, baa murgubaa-ba-i, baa yiriemba-i. ¹⁴ Bafamba sie gbãa pã ɲ babĩmuo sullu-i hã-ni. Diilonjo i kaa pã-ni unj ka sire nelviimba-i yiinɲu manj nuɔ-i. A ce dumaanjo-na ɲ yunɲu ka dɔl.»

¹⁵ Naacolɲo nanjo waa tuɔ wuo baa-ba, unj juɔ nu nel daama-i, wuo gbɛ Yesu-i wuo: «Jaa bamanj ka da wuo niwuoni-i *Diilonj-nelle-na ba yunni ka dɔl dumɛi!»

¹⁶ Yesu wuo nanj gbãnalãɲ daaku-i baa-yo wuo: «Naacolɲo nanjo taa u ce kãlle aa tũnu nuamba bɔi. ¹⁷ Niwuoninj-huonɲunj juɔ hi, u puɔr u maacembilonjo-i wuo u ka bi-ba. ¹⁸ Maacembilonj duɔ kã ka bi umanj, kutienjo gbɛ-yo wuo u sie gbãa kã. Diɛlã-wuonjo gbɛ-yo wuo: «Mi sãa suonɲu, mi saaya mi kã ka ne-ku. Kã ɲ ka wanj baa ɲ yuntienjo-i wuo u ce jande mi sie gbãa hi baa-na.» ¹⁹ U cor kã unanjo wulaa, fuɔ ka gbɛ-yo wuo: «Mi sãa niikũrãamba duɔɲa ndii, mi saaya mi kã ka kũ baa-ba ne. Kã ɲ ka wanj baa ɲ yuntienjo-i wuo u ce jande kerɛ mi sie gbãa hi baa-na.» ²⁰ U cor kã unanjo wulaa, fuɔ ka tiraa gbɛ-yo wuo: «Mi jãa ciɲɲo felemma mi sie gbãa hi baa-na.»

²¹ «Maacembilonjo bir kã ka tũnu u yuntienjo-i baa-ma. U yuntienjo huonɲa pãɲ guɔla, u wanj baa-yo wuo: «Baa tɛna; bir ɲ kã nellenj-huonɲa-na ɲ ka bi sũntaamba-i baa nagãduɔlbaa-ba-i baa yiriemba-i baa murgubaa-ba-i ba jo.» ²² Maacembilonjo bir ta. Unj kãa aa bir jo kufanɲu-i, u jo ji wanj baa u yuntienjo-i wuo: «Mi biɛ nuamba jo, ɲga muntɛnammu tɛyãa yogo.» ²³ U yuntienjo tiraa wanj baa-yo wuo: «Bir ɲ kã sonninj-hũmienɲa-na ɲ ka gbãɲ baa nuamba-i ba jo ji yu mi dũɲgu-i. ²⁴ Yaan mi tũnu-nei, miɲ biɛ bamanj diɛlũɔ-i-na, ba sie da wuo mi niwuoni-i.»»

ɲ saaya ɲ ce bige-i igɛna aa suɔ cu Yesu huon-nu?

(Matie 10.37-38)

²⁵ Nuamba bɔi baa cuu Yesu huon-nu ta ba kã *Yerusalemu-i-na. Yesu wuo wanj baa-ba wuo: ²⁶ «Nuɔni manj da ɲ ta ɲ nyaanu-miɛ, ɲ saaya ɲ ce-mi bɔlbɔl ɲ to-i-na, baa ɲ nyu-i-na, baa ɲ ciɲɲo-na, baa ɲ bisãlmba-na, baa ɲ hãmba-na, baa ɲ mɔlbaa-ba-na, baa ɲ tũɔbaa-ba-na, halle baa nanj fɛrɛ-i-na. Ni ma i sɛ, ɲ sie gbãa cu mi huon-nu. ²⁷ Aa nuɔni manj da ɲ'a ɲ sa sie mullɛma-i baa kuliinɲu-i, ɲ sie gbãa cu mi huon-nu. ²⁸ Na hɔlma-na, umanj duɔ cira u ma dubuo, ma sɛ u tɛna igɛna a ne dũɲɲunj ka yu dumaa, aa ne da kuɔ gbeinɲa manj dii baa-yo a ka gbãa baal-ku. ²⁹ Ni ma i sɛ, duɔ jina ku tuole-i, aa u saa ji gbãa baal-ku, nuamba ka ta ba nyɛ-yo ³⁰ aa ta ba piije wuo: «Bombolma sa suɔ aa dɔlɲu naacolɲ duɔɲo-i; u siire wuo fuɔ ma dubuo, u yaa daayo ku juɔ yar-o baalma.» ³¹ Kuuduɲgu yaa-i baa nellentienjo manj dii baa sorosibaa neifienɲa ndii. Duɔ da berru baa u nanellentienjo manj dii baa sorosibaa neifien-cĩncieluo, u saaya u tɛna igɛna a ne da kuɔ fuɔ sorosibaa neifienɲa ndii ka gbãa ce berru-i baa sorosibaa neifien-cĩncieluo-i. ³² Duɔ da u sie gbãa, ɲ da u diyaa nuamba ka cãrã-yuo; u

sie yan u ji jo ji diire-yuo. ³³ Maman dii, umanj duo saa ne u nagān-niini-i aa yan-ni, kutieno sie gbāa cu mi huon-nu.

³⁴ «Dāmma-i bīnkūfafaanḡu, ḡga da ma ji saara, ma gbāa tiraa ce nie ce kpēnne? ³⁵ Ma sie bi gbāa ce hūḡḡu, ma sie bi tiraa gbāa fa manamma ba bie ka kūnna fuoreḡ. Umanj duo u ka nu, u nu!»

15

Bige-i f1eḡ Diilonḡ huḡḡa-i? (Matie 18.12-14)

¹ *Nampohūtaamba-i baa āmbabalmanciraamba taa ba kā Yesu wulaa ba kā ba nu u nelma-i. ² *Fariḡbaa-ba-i baa *āḡḡnamma pigāataamba ta ba waana wuo u cie nie yan nelbabalaamba ta ba pie-yo aa tiraa tuo sie u wuo niwuoni-i baa-ba?

³ Yesu wuo nanḡ gbānalāan daaku-i baa-ba wuo: ⁴ «Namaanḡ-na, tūlmba komuḡḡa ndii da ba waa baa umanj, aa u diei balla-bei, kutieno sie yan komuḡḡa naa baa cīncieluo nennaa baamba ta ba wuora aa kā ka taara umanj baala wei? ⁵ Duo ka da-yo, u huḡḡa ka gbuu fē u tū-yo kūḡḡ baa-yo ⁶ ka bī u jēnaamba-i baa u caantaamba-i a wanḡ baa-ba wuo: «Mi daa mi tūmaanḡ-i, yaan na hōmmu fē mei kaanḡa temma-i.»

⁷ Yesun waan mafamma-i, wuo cira: «Yaan mi tūnu-nei, āmbabalmanceronḡ diei duo nanna u cilōbalaḡ-i, kuḡ fēḡ Diilonḡ huḡḡa-i dumaa dōḡ-i-na, nuḡmba komuḡḡa naa baa cīncieluo nennaa manḡ saa nanna ba cilōbalaḡ-i wuo sī bafamba vii, ba sie gbāa fē-ka dumaanḡ-na.»

⁸ Aa naa tiraa cira: «Neifien-cīncieluo duo waa baa cienḡ manḡ, aa neifelle balla dūḡ-huḡḡa-na u wulaa, u sie celien fitnuḡ aa pir dūḡḡu-i hiere a taara-die wei? ⁹ Duo da-de, u huḡḡa ka gbuu fē u bī u jēnaamba-i baa u caantaamba-i a wanḡ baa-ba wuo: «Mi daa mi warbelle-i, yaan na hōmmu fē mei kaanḡa temma-i.» ¹⁰ Yaan mi tūnu-nei, āmbabalmanceronḡ diei duo nanna u cilōbalaḡ-i, *dōḡpōuḡbiemba waa hōfelle fande temma yaa nuḡ-i dōḡ-i-na.»

Naacolḡ nanḡ bieḡo gbara a ka bir jo

¹¹ Yesu wuo tiraa cira: «Naacolḡ nanḡ waa baa beḡuḡmba hāi. ¹² Yiḡḡu nanḡḡu-na, bisālāanḡ gbē tuonḡ-i wuo: «Baba, mie inḡ saaya i da kumanḡ ḡ nagān-niini-na, hā muḡ baa mi kūḡḡu-i fieḡe.» Tuonḡ cal u nagān-niini-i hā-ba. ¹³ Yinni saa da, hāanḡ suor fuḡ niini-i aa bie gbeinḡ fanḡa-i kā hienḡ-nu baa-ya, kā ka biēna-yei hiere kakarkuonḡ-na. ¹⁴ U gbeinḡ kaa tī huḡḡu manḡ nuḡ-i, nyulmu nanḡ temma suur nelle fande-na a ce u sa da niwuoni u wuo. ¹⁵ A ne da naacolḡ nanḡ waa nelle fande-na tuo heḡ ḡemba, naacombilonḡ kā u wulaa wuo u ka taara maacemna. Naacolḡ bie-yo u tuo ceḡ u ḡemba-i. ¹⁶ Nyulmuḡ gbu mu ko-yo dumaanḡ-na, u tuo nenu ḡemba niwuoni-i. Nga hai ka hā fuḡ baa-ni? ¹⁷ U gbuu ji fiēna jōḡuḡ da suu, aa cira: «Maacemiemba manḡ dii baa mi to-i hiere, niwuoni sa tī-bei, aa muḡmei daami ta mi ku nyulmu-na. ¹⁸ Mi ka sire bir kā mi to wulaa ka wanḡ baa-yo wuo mi cālāa Diilonḡ-i aa tiraa cāl fuḡ fere-i. ¹⁹ U baa tiraa u tuo kāḡ-mi u bieḡ muḡ, u yan aa u bel-mi ḡaa u maacembilonḡ muḡ.» ²⁰ Aa sire ta.

«Uḡ kaa tuo pie cīḡḡu-i, tuonḡ fara da-yo, u hujarre gbuu bel-o, u gbar jārā-yuo kā ka gbuu ḡūrā-yuo u fereḡ nuḡ. ²¹ Beḡolonḡ gbē-yo wuo: «Baba, mi cālāa Diilonḡ-i aa tiraa cāl nanḡ fere-i, baa tiraa ḡ ta ḡ bī-mi ḡ bieḡ muḡ.» ²² Tuonḡ fara bī u maacemiemba-i a wanḡ baa-ba wuo: «Gbaraanḡ na ka bie jonḡoruḡ manḡ faa yan dūḡḡu-na, baa naafontarre, baa naatenni na ji dii na hā-yo. ²³ Aa inḡ muyaa balyunḡ manḡ, na kā na ka bel-ku na ji ko-ku i ce ponsaanḡ. ²⁴ Mi taa mi kāḡ mi bieḡ daayo-i baa bikuḡmba, ḡga mi daa-yo nyunḡo-i cicēlma; uu naa balla, mi daa-yo. Ponsaanḡ yaa bi duḡḡ dumaanḡ-na.»

²⁵ «A ne da huḡḡu fanḡu-na, beḡomōḡḡo waa dii suonḡ-nu. Uḡ juḡ tuo jo ji pie cīḡḡu-i, u nu niimarni du, baa kaasḡḡu. ²⁶ U bī maacembilonḡ diei a yuu-yo wuo: «Bige-i cie cīḡḡu-na?»

²⁷ «Maacembilonḡ cira: «ḡ hāanḡ yaa birii jo. Uḡ juḡ hīnni ḡ to ji da-yo, u huḡḡa gbuu fē. U ce i bel balyunḡ manḡ inḡ muyaa-ku ko-ku hā-yo.» ²⁸ Mōḡḡo huḡḡa ḡāḡ du. U cīina wuo u sie suur cīḡḡu-na.»

«Ba kā ka tūnu tuonḡ-i. U hel jo ji tuo cārā-yuo. ²⁹ Naacombilonḡ gbē-yo wuo: «Baba, mei dii ḡ caanḡu-na ta mi cāa-ni ku daa bieḡa bōi. Mi saa yagar ḡ nuḡ-āndaanḡu-i dede. Nga yinduḡḡu ḡ saa ji bel-ku a cira yolonḡ wuo: «Hūu ḡ ka ko ḡ wuo baa ḡ jēnaamba-i.» ³⁰ Aa ḡ bieḡ manḡ daayo-i, fuḡ manḡ kāa ka biēna ḡ nagān-niini-i baa saasorbaa aa bir jo, ḡ ce ba bel balyunḡ ko hā-yo.»

³¹ «Tuonḡ gbē-yo wuo: «Nuḡ ḡ dii baa muḡḡo-i bāanḡu-i baa isuḡḡu-i, mei nagān-niini-i hai niini-i? Nanḡ niini sī wei? ³² ḡ hāanḡ-i, mi taa mi kāḡ-yo baa bikuḡmba, ḡga mi daa-yo nyunḡo-i cicēlma; uu naa balla, mi daa-yo. Yan aa ḡ kūnna ḡ huḡḡa-i aa i ce ponsaanḡu-i.»

16

Cɛɛmuntienjo nanj maama

¹ Ku huongu-na, Yesu wan baa u *h̄aalābiemba-i wuo: «Weiŋo nanjo waa, kombiyie waa baa-yo. Baa ji tūnu-yu wuo kombiyien daayo biēna u nagāŋ-niini-i. ² Wuo bi-yo ji wan baa-yo wuo: «Nin cen manjan hiere mi nuɔ-ma. A bāl nyungo, ŋ sie tiraa gbāa waa mi kombiyien nuɔ. Ce aa ŋ tagaaya nin daa kumanj ŋ pigāan-mi.» ³ Kombiyienjo tiena tuɔ jɔguonj wuo: «Mi yuntienjo wuo u nanna-miē maacemma-na. Duɔ nanna-miē, mi ka ce niē? Mi sie bi gbāa kū, aa da miē mi ta mi wuɔra mi cārā, senserre ka ta di da-mi.» ⁴ Aa ji cira: «Ahā! Mi suyaa minj ka ce kumanj da ba nanna-miē nuɔmba baa bi nanna-miē.» ⁵ U yuntienjo cɛmienjanj waa baman nuɔ-i hiere, u tuɔ bi-ba ba da-ba-diei ba ta ba jo. Diēlā-wuonjo juo, u yuu-yo wuo: «Ŋ saaya ŋ pā niē hā mi yuntienjo-i?»

⁶ «U cira: «Mi saaya mi pā namma gbonjgboyufienj komuɔŋa ndii.»

«Kombiyienjo wanj baa-yo wuo: «Ŋ cɛmellenj nyegāan sebɛ manj nuɔ-i, u yaa daayo. Tiena donduo ŋ nyegēŋ gbonjgboyufienj komuɔŋa hāi baa cɛncieluo.» ⁷ Aa bi unanjo jo. Unj juo, u yuu ufanjo-i wuo: «Nuɔ ŋ saaya ŋ pā niē?»

⁸ U cira: «Mi saaya mi pā dɛmma buɔrbaa komuɔŋa ndii.»

«Kombiyienjo wanj baa-yo wuo: «Ŋ cɛmellenj nyegāan sebɛ manj nuɔ-i, u yaa daayo. Nyegēŋ buɔrbaa komuɔŋa naa.» ⁸ Unj cie baa u yuntienjo cɛmientaamba-i cemna manj daama-i, u yuntienj unj juo nu-ma, u gbɛlienj-yo wuo u cɛ u cor.»

Yesu wuo cira: «Na saa da, bamanj sa wuɔyaan Diilonj-hūmelle-i ba suɔ ba suuye ba-naa ba yanj bamanj wuɔyaan-dej. ⁹ Mi tūnu-nei, nelie sa ji ku aa ba dii-yo baa u gbeinja-i. Terienju fanju-na, gbeinja manj dii baa-na h̄iema-na bande-i-na, cienj-yanj na bel j̄enaamba baa-ya, ku yaa da na saa ji waa yiinju manj nuɔ-i, ba h̄a-na muntienammu Diilonjo caanju-na. ¹⁰ Umanj duɔ suɔ biŋkūcēkūma belma, kutienjo ka suɔ biŋkūbuɔ belma. Umanj duɔ cāl biŋkūcēkūma belma, kutienjo ka cāl biŋkūbuɔ belma. ¹¹ Da na cāl miwaanj daayo gbeinja belma, hai ka sie hā namaa ninsonj-biŋkūngu na tierā? ¹² Da ŋ cāl molonj biŋkūngu belma, Diilonj unj ŋa na'a u hā nuɔ kumanj, u ka ce niē aa h̄a-ni baa-ku? ¹³ Na suyaa wuo maacembilonjo diei sie gbāa cāa nuɔmba hāi. Ŋ ka da u bigāanj u diei aa dɔl u diei, u ka waa baa u diei aa cīna u diei. Ku yaa ŋaa namaa kūngu-i, na sie gbāa ta na kuye Diilonjo-i aa bi ta na kuye gbeinja-i terduonju fanju-na.»

¹⁴ Gbeinja taa a dɔlnu *Fariŋɛbaa-ba-i a cor. Yesuj waan nel daama-i, baa bir yanj aa ta ba nyɛ-yo. ¹⁵ Wuo wanj baa-ba wuo: «Namaanjo-i, da na da nuɔmba-i na ce na fɛɛ nelviin namaa, ŋga Diilonjo suɔ na h̄ommu-i. Nelbiliembanj kaal kumanj, Diilo sa hiel u yufelle kuɔ. ¹⁶ Yiinaa-i-na, nuɔmba taa ba nu *Moisi anjɛnamma yaa-i baa *Diilopɔpuɔrbiemba nelma-i aa ta ba ce ba weima-i. Ba cie kufanju-i a ji hi Nsāa bāangu-i. A donj Nsāa bāangu-na, ba duonj ta ba nu *Diilon-nelle maama-i. A ce dumaanjo-na, nuɔmba-i hiere ba gbāŋ kpelle da ba suur-die.»

¹⁷ «Dɔɔ-i baa h̄iema-i ni gbuonumma dii fɛu yanj anjɛnamma nelbelle diei gbuonumma-i.

¹⁸ «Na saa da; umanj duɔ nanna u cienjo-i aa jā unanjo, kutienjo cie *fuocesinni-i dumaanjo-na; aa da ba nanna cienjo manj aa ŋ biɛ-yo, ŋ bi cie fuocesinni-i dumaanjo-na.»

Weiŋo baa sūntienjo

¹⁹ «Weiŋo nanjo waa tuɔ gbu u diiya u fɛɛ. U taa u ce u bāangu-i aa bi tuɔ wuo niwuofafanni yaa yinni manj jonj. ²⁰ A ne da sūntienjo nanjo waa tuɔ galla u dumelle yaanngana, ba taa ba bi-yo Lasaar. Pānni-i naa gbuyaa u kūma-i hiere. ²¹ Weiŋo duɔ wuo aa juuru manj diere h̄iema-na, Lasaar tuɔ nenu-duɔ, ŋga u sie bi da-du. Juoraamba tiraa waa hie ta ba nallā u pānni-i? ²² Unj juo ku, *dɔɔɔpuɔrbiemba biɛ-yo kā baa-yo *Abiramu caan-nyu dii ninson-nelle-na. Ku huongu-na, weiŋo bi ji ku, ba fuure-yuɔ. ²³ U kā ka tuɔ gbu u ce sulma-i dāamu-na. U juo ciir u yungu-i ku yaa nuɔ-i, a fara da Lasaar dii Abiramu caanju-na. ²⁴ U fara tuɔ piye da gbagaga wuo: «Abiramu, mi to nuɔ, mi mulienj mi cor daanjamu-na, jande, ce hujarre miē aa ŋ puɔr Lasaar ka dii u niele-i hūmma-na a ji dii mi nunju-na mi nuhalle fɛɛ.»

²⁵ «Abiramu gbɛ-yo wuo: «Mi biɛ, ma s̄i ŋ suyaa wuo ninj waa miwaanjo-na, ŋ waa ŋ fɛɛŋ nuɔ aa Lasaar waa sulma-na ke? Fieŋi-i-na, uu dii fiisaan-nyu bande-i-na aa nuɔ ŋ cer waa sulma-na. ²⁶ Da mi fie hūu-ma, fobāmbāale dii i h̄olma-na. Molo sie gbāa hel bande-i-na a karnu kā namaa terienju-na, aa molo sie bi gbāa hel namaa terienju-na a karnu jo bande-i-na.»

²⁷ «Weiŋo gbɛ-yo wuo: «Da ma waa dumaanjo-na, yanj aa ŋ puɔr-o miē cīngu-na ²⁸ u ka piye tūnu mi hāmba-i, baa dii ba ndii; ba baa ji jo yaahuol-terienj daaku-na.»

²⁹ «Abiramu gbɛ-yo wuo: «*Moisi nelma dii baa-ba, a naara *Diilopɔpuɔrbiemba maama-i, mafamma ka saanu baa-ba.»

³⁰ «Weiŋo cira: «Abiramu, mi to nuɔ, mafamma sie gbɛ baa-ba. Ŋga molonj duɔ hel kuonj-nelle-na a ka piye baa-ba, ŋ ka da ba naana ba cilɔbabalanjo-i.»

³¹ «Abiramu gbê-yo wuo: «Da ba'a ba sa nu Moisi nelma-i baa Diilopəpuərbiemba maama-i, molo duo fiε hel kuonj-nelle-na kā, u kāa gbāṅgbāṅ.»

17

Baṅ gāaṅ hāalābiemba-i baa nelma maṅ

(Matie 18.6-7,21-22; Marke 9.42)

¹ Ku huonṅu-na, Yesu wuo waṅ baa u *hāalābiemba-i wuo: «Nuomba sie gbāa naa kuubabalaanṅu muncemmu-i, ṅga umanṅ duo dii u nanolṅo-i kuubabalaanṅu cemma-na, sūlma haraa kutienṅo-na. ² Kumāṅ ka haa-yuo, kuo baa naa to namelle u nuonṅu-na aa se-yo dii-yo nuoraanṅ-nu kuu naa ce bəlbəl yuo. ³ Terienṅu fanṅu-na, bilaanṅ na fεε.

«ṅ natobinṅ duo cāl-ni, ṅ piiey baa-yo da yambaa. Duo sie u cālmuo-i, ṅ yanṅ ma tī. ⁴ Duo fiε cāl-ni ku yu niehāi yinduonṅu-na aa tuo suo-ma u jo u cārā-niε, baa gāṅ baa-yo.»

⁵ Yesu *pəpuərbiēṅ baa waṅ baa-yo wuo: «Itie, inṅ haa i nanṅa-i niε dumaa, kāyā-yie kunanṅu naara-kuo.»

⁶ Yesu wuo gbê-ba wuo: «Halle da ku fiε waa na haa na niele'i mie yonṅ, na gbāa gbê tibiinṅ daaku-i wuo ku fuur ka sū ku fεε nuoraanṅu-na, aa ma bi ce.»

⁷ Aa naa cira: «Namaanṅo-na, umanṅ duo biε maacembilonṅo jina u suonṅu-na, sisu u biyaa-yo u tuo ceṅ u muoru, duo hel hienṅu-na jo, kutienṅo ka gbê-yo wuo u tēna donduo wuo niwuoni-i wei? ⁸ Ma sī u bir gbê-yo wuo: «Ce mei niwuoni-i aa ṅ hor ṅ niidiini-i aa ṅ biε ṅ hā mi wuo igēna. Da mi wuo tī, nuo ṅ ka suu wuo.» Ma sa ce dumei wei? ⁹ Maacembilonṅ duo ce u maacemma-i, ku saaya ba jaal-o tīnṅu wei? ¹⁰ Ku yaa ṅaa namaa kūnṅu-i. Baṅ hāa-na mamanṅ, da na ce-ma, na saaya na cira: «Mienṅo-i maacembienṅ mie yonṅ, i cie i maacemma.»

Yesu siire wontuərmba cīncieluo

¹¹ Yesuṅ taa u kā *Yerusalēmu-i-na, u bilaaya *Galile-i baa *Samari-i cor. ¹² U kaa tuo suur nelle nande-na, *wontuərmba namba sire ta ba jārā-yuo. Ba waa wontuərmba cīncieluo. Baṅ juo pie, baa yiera aa naa ta ba fara *ba piiey baa-yo wuo: ¹³ «Hāalātie, jande, ce hujarre yie.»

¹⁴ Yesu wuo fara waṅ baa-ba wuo: «Kāaṅ *Diilojigāntaamba ka ne-na.»†

Baa ta ta ba kā. Baṅ kāṅ hūmelle-na, ba jarnṅ maa ta-bei. ¹⁵ Unanṅ wuo bir tuo gbēlienṅ Diilonṅo-i da gbagaga u jo. ¹⁶ Unṅ juo hi Yesu caanṅu-na, wuo dūna jaal-o. A ne da u waa *nieryienṅ; u taa u hel Samari. ¹⁷ Yesu wuo cira: «Ba siire cīncieluo-i-na hiere, ṅga nenna baamba curaa hie? ¹⁸ Bige-i cie ba saa suu-ma bir jo ji jaal Diilonṅo-i ṅaa nieryienṅ daa unṅ birii ji jaal-o dumaa?» ¹⁹ Aa naa gbê naacolṅo-i wuo: «Sire ṅ kā! Ninṅ haa ṅ nanṅa-i mie ṅ kuraa.»

Molon-Bienṅ unṅ ka bir jo dumaa

(Matie 24.23-28,37-41)

²⁰ Yiinṅu nanṅu-na, *Fariśēbaa-ba yuu Yesu-i wuo: «*Diilonṅ-bāanṅu ka donṅ yaku-i?»

Yesu wuo cira: «Diilonṅ-bāanṅu sa ji donṅ domma nanṅ temma ba da-ku baa ba yufelle, ²¹ aa cira: «Ku yaa bande ku yanṅa; ku yaa de ku yanṅa.» Na saaya na suu wuo Diilonṅ-bāanṅu duonṅ tī na hōlma-na.»

²² Aa naa waṅ baa *hāalābiemba-i wuo: «Yiinṅu dii baa yiinṅu, *Molon-Bienṅo kūoma kaa bel-na, ṅga na sie da-yo halle yinduonṅu. ²³ Nuomba kaa ta ba taal-na wuo ba daa-yo yanṅa nanṅa. Banamba ka gbê-na wuo: «Uu dii daalei, bananṅ ba'a: «Uu dii terienṅ daaku-na.» Da ba pigāanṅ-na terienṅu maṅ, baa na kā; ba taal-na. ²⁴ Diilonṅ unṅ nyieśinṅ dumaa ba da-yo terni-na hiere, Molon-Bienṅ duo u bir jo, ba ka da-yo dumei terni-na hiere. Molo si dii duo ji pigāanṅ molonṅ baa-yo. ²⁵ ṅga, aa mafamma suu da ma ce, fiεfiε ku nuomba ka cīna-yuo aa ce-yo sūlma.

²⁶ «Mamanṅ taa ma ce *Nowe bāanṅu-na, Molon-Bienṅ duo u bir jo, ma temma ka ce. ²⁷ Nowe bāanṅu-na, nuomba naa gonya niwuoni baa kolma baa cejälle. Ba tīyāa ku yaa nuo-i a ji hi yiinṅu maṅ Noweṅ suuri begubuɔ-i-na aa yanṅ diilopepetienṅo dāa hɔr-ba hiere.† ²⁸ Mamanṅ taa ma bi ce Lōti bāanṅu-na, ma temma ka ce. Lōti bāanṅu-na, nuonṅ baa bi guonṅa wuolalle baa nyolle, suoronṅu baa sāamunṅu, kulle baa jaaguo. ²⁹ ṅga yiinṅu maṅ Lōtinṅ hilaa Sodomu-i-na, Diilonṅ wuo kūnna dāṅgboguanṅu nanṅ temma a kukul nuomba-i hiere.‡ ³⁰ Molon-Bienṅ duo u bir jo, ma temma ka ce. ³¹ Duo jo yiinṅu maṅ nuo-i, umanṅ duo ji waa gōṅgōnṅ-nu, u baa cira u suur dūnṅ-nu a biēra u bimbinni-i; umanṅ duo bi waa hienṅ-nu, u baa bi cira u bir kūnṅ. ³² Mamanṅ daa Lōti cienṅo-i ma sī ma tīyāanu-nei ke? * ³³ Umanṅ duo tuo kaal baa u yunṅu yonṅ, kutienṅo ka kōsuonṅ u fεε; ṅga umanṅ duo tuo kōsuonṅ u fεε, kutienṅo ka kor u

* 17:12 Buolmanṅ-sebe (Lévitique) 13.45-46

† 17:14 Buolmanṅ-sebe (Lévitique) 14.2-3

‡ 17:27 Miwaanṅo

jīnammanṅ-sebe (Genèse) 6.9-7.24

§ 17:29 Miwaanṅo jīnammanṅ-sebe (Genèse) 18.20-19.25

* 17:32 Miwaanṅo

jīnammanṅ-sebe (Genèse) 19.26

ferε. ³⁴ Mi tūnu-nei, yiingu fangu-na, nuamba hai gbāa waa galla mungalladuomu-na, ba biε u diei ta aa yan unano-i. ³⁵ Caamba hai gbāa waa ta ba sɔɔŋ, ba biε u diei ta aa yan unano-i. [³⁶ Nuamba hai gbāa waa ta ba guona, ba biε u diei ta aa yan unano-i.]»

³⁷ Hāalābieŋ baa yuu-yo wuo: «Itie, mafamma ka ce hie-na?»

Wuo gbε-ba wuo: «Bɛŋkukuliŋ da ku waa kusuŋ-nu, kpaalbaa-ba tigiŋ kusuŋ-nu'i.»

18

Cacāratie sa mulɛŋ

¹ Ku huonŋu-na, Yesu wuo nan gbānalāŋ daaku-i baa u *hāalābiemba-i duɔ pigāŋ-ba wuo ba saaya ba ta ba cārā Diiloŋo-i yinni man jorŋ; ba baa yan ba kūoma serŋ. U gbɛ-ba wuo: ² «Gɛŋgertieŋ nano waa nelle nande-na, u saa tuɔ kālā Diiloŋo-i aa u saa bi tuɔ kɛŋ moloŋo. ³ A ne da, bikulcieŋ nano bi waa nelle fande-na. Bikulcieŋ daayo ji da weima baa moloŋo nano; u ká ka bi kutieŋo-i gɛŋgertieŋo wulaa. ⁴ Duɔ ká, gɛŋgertieŋo siε ne u yaan-na. Cieŋo siε bi bir. Yiingu nangu-na, gɛŋgertieŋo ji cira: «Mi suyaa miε mi sa kālā Diiloŋo-i aa mi sa bi kɛŋ nelieŋo. ⁵ Nga cieŋ daa un jor u mulɛŋ-mi yinni man jorŋ dumandε-i-na, mi ka ce ba āndaanŋu-i aa gbuu da fiisa; ni ma'i sɪ u ka tuɔ jo u huol mi yaan-na.»

⁶ Yesu wuo cira: «Na nuɔ gɛŋgertiebabalan daa un waan maman kε? ⁷ Aa Diiloŋo man Diiloŋo, ku ce niε aa u yufellen hilaa baman nuɔ-i, da ba ta ba cārā-yuɔ bāanŋu-i baa isuonŋu-i u siε ne ba yaan-na? ⁸ Mi tūnu-nei: U siε dure aa ce-ma. *Moloŋ-Bieŋ duɔ ka bir jo, u ka jo ji da nuamba haa ba nanŋa yuo wei?»

Ba sa cārā Diiloŋo-i baa bombolma

⁹ Nuamba namba taa ba ne ba ferε wuo ba vii, a ce dumaanŋo-na, ba taa ba ne wuo ba bɔyaa banamba-na. Yesu wuo nan gbānalāŋ daaku-i hā-ba wuo: ¹⁰ «*Fariŋŋieŋo nano-i baa *nampohūtutieŋo nano-i ba kaa *Diilodubuo-i-na da ba ka cārā Diiloŋo-i. ¹¹ Fariŋŋieŋ wuo sire yiera aa naa cira: «Diilo, mi jaal-ni. Mi jaal-ni hama-i nuɔ-i? Mi sa ce kuubabalaanŋu ŋaa banambar ceŋ dumaa: Mi sa cuo, mi huonŋa saa balan baa nelieŋo, mi sa wuɔra mi ce caamba. Mii si dii ŋaa nampohūtutieŋo man yieraaya duɔɔɛi u temma. ¹² Mi dii sūŋu-i i hāi saaholma-na, aa da mi da bɛŋkūŋu bɛŋkūŋu, mi hiel ŋ *yufelle-i hā-ni.»

¹³ «Nampohūtutieŋ wuo yiera dii huon-nu, u saa siε duɔ ciir u yaanŋa-i, aa tuɔ muo u pampinanŋa-i aa cira: «Diilo, mi suyaa miε mi ciluɔ saa fa, jande, baa gāŋ baa-mi.»»

¹⁴ Yesu wuo wan baa nuamba-i wuo: «Yaan mi tūnu-nei, balan daaba-i ba hā-i-na, aa ba suɔ da ba bir kūŋ, Diiloŋo hurii nampohūtutieŋo āmbabalma-i aa yan Fariŋŋieŋo maama-i. Na saa da, uman duɔ tuɔ tεtεŋ u ferε, ba ka hiire-yuɔ; ŋga uman duɔ tuɔ hiire u ferε, ba ka tεtεŋ-yo.»

Yesu cārā Diiloŋo-i hā bisambiembra namba

(Matie 19.13-15; Marke 10.13-16)

¹⁵ Ku huonŋu-na, baa jo baa tontobaa-ba namba Yesu wulaa wuo u ji haa u nammu-i bei a cārā Diiloŋo-i hā-ba. U *hāalābiembanŋ daa mafamma-i, baa sire ta ba nuola baman juɔ baa-ba. ¹⁶ Yesu wuo cira: «Yaan bisālmba jo mi wulaa, baa na cie-ba». Ban juɔ, wuo cira: «Baman dii bafamba temma-i, *Diiloŋ-nelle dii bafamba diele. ¹⁷ Yaan mi wan ninsoŋo-i baa-na: Uman duɔ saa siε *Diiloŋ-nellentesinni-i ŋaa bisālāŋo, kutieŋo siε gbāa suur *Diiloŋ-nelle-na.»

Weinŋo nan maama

(Matie 19.16-30; Marke 10.17-31)

¹⁸ *Yufu ba yuntieŋo nan wuo yuu Yesu-i wuo: «Hāalātiefefei, da mi ta mi taara mi da cicɛlma man sa tieŋ dede-i, mi saaya mi ce bige-i?»

¹⁹ Yesu wuo cira: «Bige-i cie ŋ ta ŋ bi-mi nelfefeiŋ muɔ? Da ma hel Diiloŋo-na, nelfefeiŋo dii wei? ²⁰ Diiloŋ un'a i tie wuo hūmieŋa man, ma sɪ ŋ suo-ya kε? Ta ŋ wuo a yaa-i: «Baa ce *fuocesinni, baa ko nelieŋo, baa cuo, baa kar coima ŋ haa moloŋ-na, aa ta ŋ dii ŋ to-i baa ŋ nyu-i ba nunŋu-i.»*

²¹ Naacolŋ wuo bir wan baa Yesu-i wuo: «Mi duɔŋ dii mi bisānsinninŋ ta mi ce mafamma-i hiere.»

²² Un piye dumaanŋo-na, Yesu wuo cira: «Ma tiyāa ma diei: Suor ŋ nagāŋ-niini-i hiere aa ŋ cal gbeinŋa fanŋa-i ŋ hā sūntaamba baa-ya, ku yaa ŋ ka ce weinŋ nuɔ dɔrɔ-i-na. Da ŋ ce mafamma-i, ŋ jo ŋ ji ta ŋ nyaanu-miε.»

²³ Naacolŋ daayo naa silaa waa weinŋo cor. Yesuŋ juɔ wan mafamma-i, wuo gbuu pāŋ vāa u yaanŋa-i. ²⁴ Yesu wuo cira: «Kumanŋ ka ce weinŋo duɔ gbāa suur *Diiloŋ-nelle-na kuu dii

* 18:20 Helman-sebe (Exode) 20.12-16; Anjɛnamba tiyemman-sebe 5.16-20

kpelle. ²⁵ Na saa da, kumaŋ ka ce nyɔgɔmɛ duɔ gbāa cor misɛnɛ fuonɣu-na kuu dii kpelle de! Nga kumaŋ ka ce weɲo duɔ gbāa suur *Diilonj-nelle-na, kufanɣu dii kpelle yan.»

²⁶ Nuɔŋ baa yuu-yo wuɔ: «Dumaanjo-na, hai moloŋo-i ka gbāa da Diilonjo-i?»

²⁷ Yesu wuɔ cira: «Mamaŋ da ma yar nuamba-i cemma, ma sie gbāa yar Diilonjo-i.»

²⁸ Pieŋ wuɔ cira: «Itie, aa miɛ man yanŋ i nagāŋ-niini-i hiere aa tie nyaanu-nie, i ka da bige-i kuɔ?»

²⁹ Yesu wuɔ wan baa-ba wuɔ: «Yaan mi wan ninsoŋo-i baa-na: Uman duɔ ta aa yan u dumelle-i, u cieŋo-i, u hamba-i, u bɛncumba-i, u bisalmba-i Diilonj-maama-na, ³⁰ kutien un ka da kumaŋ hɛma-na bande-i-na, ku ka maar un taa aa yan kumaŋ. Aa u ka da cicɛlma man sa tieŋ dede-i bisɛnuo-i-na.»

Yesu tiraa tir u kuliŋgu maama-i
(Matie 20.17-19; Marke 10.32-34)

³¹ Ku huonɣu-na, Yesu wuɔ bi u *hāalābien cɛncieluo ba hāi baamba-i ba den, a wan baa-ba wuɔ: «Na daa in kāŋ *Yerusalemu-i-na ke? *Diilopɔpuɔrbieman nyegāan mamaŋ *Molon-Bieŋo maama-na, ma ka ce kusuɔŋ-nu'i. ³² Ba ka bel-o hā *niɛraamba-i baa-yo ba nɛ-yo sūlma, aa tuora-yuɔ, aa tu taalni yuɔ, ³³ aa muo-yo, aa ko-yo. Nga da ba ko-yo, u ka ce yinni hāi hɛma-na, sielinj-yiŋgu-na, u ka sire hel jo.» ³⁴ Hāalābiemba saa suɔ u nelma yaanɣa-i, ma yunɣu naa fuo-bei, a ce dumaanjo-na, ba saa suɔ un taaran u wan mamaŋ baa-ba.

Yesu puurii yironjo nanj yufienja
(Matie 20.29-34; Marke 10.46-52)

³⁵ Yesun kaa tuɔ pie Yeriko-i, yironjo nanjo waa tieɛna hūmelle tūŋgu-na tuɔ cārā. ³⁶ Un juɔ nu nuamba ce ijieni-i ba cor, wuu yuu wuɔ: «Bige-i cie?»

³⁷ Baa cira: «Ma si Nasarɛtitaan Yesu'i curaan.»

³⁸ Wuɔ pāŋ tuɔ fara u piye da gbagaga wuɔ: «Yesu, *Davidi hāayɛlŋ nuɔ, jande, ce hujarre miɛ!» ³⁹ Bamaŋ naa taa yaanɣa-na, baa ta ba nuola-yuɔ wuɔ u suuye u nunɣu-i. Wuɔ migāan tuɔ kaasɛŋ u naara wuɔ: «Davidi hāayɛlŋ nuɔ, jande, ce hujarre miɛ!»

⁴⁰ Yesun juɔ saanu baa-yo, wuɔ yiera aa naa ce ba jo baa-yo. Ban juɔ baa-yo, wuɔ yuu-yo wuɔ: ⁴¹ «ŋ taara mi ce bige-i hā-ni?»

Naacolŋ wuɔ cira: «Itie, mi taara ŋ puur mi yufienja-i.»

⁴² Yesu wuɔ cira: «Puur ŋ yufienja-i! Niŋ haa ŋ nanɣa-i miɛ ŋ kuraa.» ⁴³ U yufien aa bi pāŋ puur terduonɣu fanɣu-na, wuɔ cu Yesu huon-nu tuɔ gbɛlien Diilonjo-i u kā. Nuɔmban daa mafamma-i, ba hieronjo-i baa bi kā ba ta ba gbɛlien Diilonjo-i.

19

Yesu haraa Sase terien-nu

¹ Yesun suuri Yeriko-i-na tuɔ karnu duɔ cor, ² *nampohūutaamba yuntienjo nanjo waa nelle fande-na, ba taa ba bi-yo Sase. Sase waa bɛŋkuntienjo. ³ Yesun kāa, Sase wuɔ tuɔ taara u da-yo su-yo; a ne da u waa heterie. Nuɔmban yuu dumaanjo-na, u saa gbāa duɔ hi da Yesu-i. ⁴ Wuɔ gbar ta u yaan-na ka nyugun tibiŋ-nu wuɔ duɔ ji tuɔ cor fuɔ da-yo. ⁵ Yesun juɔ hi terienɣu fanɣu-i, wuɔ ciir u yunɣu-i a wan baa-yo wuɔ: «Sase, hiire i ta, mi saaya mi har nuɛni nuɔ-i nyunɣo-i-na.»

⁶ Sase huɔŋ kaa pāŋ fɛ, wuɔ hiire da donduo kŋŋ baa-yo. ⁷ Nuɔmba daa mafamma-i ce bige-i? Baa ta ba waana wuɔ Yesu cie nie jo ji har nelbalaŋ daayo temma wulaa? ⁸ Sase wuɔ sire yiera Yesu yaanɣa-na aa naa cira: «Itie, ne, mi ka calnu mi nagāŋ-niini-i sɔmma hāi, a hā sūntaamba-i sɔmma diei aa muɔmi ce sɔmma diei-maama namma-i. Miŋ duu bamaŋ a hūu ba gbeinja-i, mi ka hā-ba a temma sɔmma naa.»

⁹ Yesu wuɔ cira: «Naacolŋ daa un bi yenŋ *Abiramu hāayɛlŋo, koŋkoro suuri u dumelle-na nyunɣo-i-na. ¹⁰ *Molon-Bieŋo juɔ duɔ ji taara bamaŋ baala a kor-ba.»

Ba sa biera japunɣu hɛŋ-nu gbāŋgbāŋ
(Matie 25.14-30)

¹¹ Ban kaa ta ba pie *Yerusalemu-i, nuɔŋ baa da nie si *Diilonj-bānɣu ka pāŋ don huonɣu fanɣu'i nuɔ-i. Yesu wuɔ suɔ baa-ba. A ne da huonɣu fanɣu-na, u waa tuɔ piye baa-ba. ¹² Wuɔ nan gbānalāan daaku-i baa-ba wuɔ: «Nelbuɔ nanjo kāa nemaale ba da ba ka hā-yo nellentesinni u duɔ ji tieɛna u nelle-na. ¹³ Un'a u ta, u bi u maacemiemba cɛncieluo a ji cal gbeinja hā-ba, aa wan baa-ba wuɔ: «Taa na torgon baa gbein daaya-i, mi kā aa jo.» ¹⁴ A ne da u nellenj-baamba naa bigāan-yo. Un taa, ba sire puɔr nuamba u huon-nu dii ku yun-terienɣu-na wuɔ ba ka wan baa-ba wuɔ ba sa taara naacolŋ daayo nellentesinni-i.

¹⁵ «Naacolŋ un kaa da nellentesinni-i aa bir jo, u ce ba bi u maacemiemba man un ŋa naa cal gbeinja-i hā-ba wuɔ ba ta ba torgon, duɔ ji ne ban daa kumaŋ. ¹⁶ Dieɛl-wuonjo jo ji cira:

Yuntie, mi bibiriye mi nanğa-i baa niñ hãa-mi gbeinja man, a da gbeinyunjo temma sɔmma cɔncieluo.»

¹⁷ «Nellentienjo cira: «Ku faa, maacembilofeɛin nu; niñ suyaa cellɛ-kũn daaku helma, mi ka haa-ni nileinja cɔnciel yun-nu.»

¹⁸ «Hãalin-woonjo jo ji cira: «Yuntie, mi bibiriye mi nanğa-i baa niñ hãa-mi gbeinja man, a da gbeinyunjo temma sɔmma ndii.»

¹⁹ «Nellentienjo gbɛ-yo wuo: «Mi ka bi haa nuonjo-i nileinja ndii yun-nu.»

²⁰ «Sielin-woon wuo jo ji cira: «Yuntie, ɲ gbeinja yaa daaya, mii naa fɩnya-yiɛ baa fɔtɔruo jina kotuonju. ²¹ Nan huonğa donj ka cor a ce meɪ sa hɩrã-niɛ, ku'i ciɛ mi fɩnya-yiɛ jina kotuonju. Da ɲ saa jina kuman, ɲ biɛ ku yaa-i; aa da ɲ saa duu kuman, ɲ kar ku yaa-i.»

²² «Nellentienjo gbɛ-yo wuo: «Maacembilobabalan nu; nan temma-i daani-i, ɲ piye bel ɲ fɛrɛ. Niñ suyaa wuo mi huonğa donj, aa da mi saa jina kuman mi biɛ ku yaa-i, da mi saa duu kuman mi kar ku yaa-i; ²³ bige-i ciɛ ɲ saa kã ka jina mi gbeinja-i gbeinj-dũn-nu? Min juɔ de-i-na, mii naa saa jo ji da a huonaana mi hũu-ya wei?» ²⁴ Nuomba waa u caanġu-na, u wan baa-ba wuo: «Hũyãan u gbeinja-i na hã uman daa gbeinyunjo-i sɔmma cɔncieluo-i.»

²⁵ «Ba cira: «Yuntie, ma sɩ fuɔ daa gbeinyunjo temma sɔmma cɔncieluo ke!»

²⁶ «U cira: «Yaan mi tũnu-nei, uman duɔ da, kuanġu ka naara u kũngu-i, ɲga uman duɔ saa da, cellɛ-kũngu man dii, ku hũu.» ²⁷ Uɲ waan mafamma-i, u cira: «Mi bigãarãamba man saa ta ba taara mi waa ba yunġu-na, bilaan-ban na jo baa-ba bande, na ji ko-ba mi yufellen.»

²⁸ Yesu juɔ piye tɩ, wuo ta nuomba yaan-na ba ta ba kã Yerusalemu-i-na.

Yesu suurma-i Yerusalemu-i-na

(Matie 21.1-11; Marke 11.1-11; Nsãa 12.12-19)

²⁹ Yesubaa-ban kaa ta ba piɛ Betani-i baa Betifage-i dii *Olivi-tibinni-tãnunġu caanġu-na, Yesu wuo wan baa u *hãalãbiemba hã wuo: ³⁰ «Kãan nelle man i yaanġa-na daade-i, na suurma-na, na ka da ba vaa kakũmbilonjo nanjo, molo saa nyugũn-yuo dede. Na fir-o na jo baa-yo. ³¹ Uman duɔ yuu-na, na cira Itienjo yaa ciɛra na fir-o ka hã-yo.»

³² Uɲ puɔraa baman, baa kã ka bi da kakũmbilonjo-i ɲaa uɲ waan-ma dumaa. ³³ Ba ture ta ba fir-o, u taamba yuu-ba wuo: «Bige-i ciɛ na ta na fir kakũmbilonjo-i?»

³⁴ Baa cira: «Itienjo yaa ciɛra i fir-o ka hã-yo.» ³⁵ Aa naa fir-o ka hã Yesu-i baa-yo.

Ban kãa baa-yo, baa hiel ba jonġorbaa-ba-i haa u huonġu-na aa ce Yesu nyugũn ba ta ba wuo ba suur nelle-na. ³⁶ Nuomba man waa, baa bi hiel ba baamba-i ta ba fara-bei hiemana u tuɔ wuo ba dɔrɔ u kã. ³⁷ Ban kaa ta ba hiire Olivi-tibinni-tãnunġu-na aa da ba suur *Yerusalemu-i-na, hãalãbiemba-i ba kũngu-na hiere, ba hõmmu gbuu fɛ. Baa donj ta ba hãl neini da kabakaba ba gbeliɛn Diilonjo-i wuo u ciɛ gberɛ-weima bɔi pigãan-ba. ³⁸ Ba taa ba hãl wuo:

«Itien uɲ saan nellentienjo man u jo, Diilo baa-yo!»*

I suuriinu i-naa baa Diilonjo-i

Dɔrwuonjo gbɛ baa tuɔnnumma.»

³⁹ A ne da *Fariɛɛbaa-ba namba waa ba hõlma-na. Ban juɔ da ba hãl neini-i kabakaba dumaanjo-na, baa wan baa Yesu-i wuo: «ɩ sa wan baa ɲ hãalãbiemba budii wei?»

⁴⁰ Yesu wuo cira: «Mi tũnu-nei, da ba fiɛ budii, tãmpɛnġa ka sire ta a hãl ba sɔlaanġu-i.»

Yesu kaalaa Yerusalemutaamba maama-na

⁴¹ Yesuɲ kaa piɛ da nelle-i, wuo pãn tuɔ kaal ⁴² aa naa cira: «E! Yerusalemutaan namaa, kuɔ naa naa suɔ kuman ka fɛ na hõmmu-i nyunġo daayo-na, kuu naa fa. ɲga ku fuyaa-nei; na siɛ gbãa suɔ-ku. ⁴³ Yiinġu dii baa yiinġu, na bigãarãamba ka jo ji dii-na huonġa. Ba ka suuye-nei terni-na hiere na siɛ da muɲkormu. ⁴⁴ Diilon uɲ juɔ duɔ ji kor-na aa na saa hũu-ma, ba ka muonu na nelle-i aa ko-na hiere. Ba siɛ yan dũnġu diei ku gbeiniɲ.»

Yesu duɔnya niisuornintaamba-i Diilodubuo-i-na

(Matie 21.12-17; Marke 11.15-19; Nsãa 2.13-22)

⁴⁵ Yesuɲ kãa ka suur *Diilodubuo-i-na da niisuornintaamba-i, wuo tuɔ donya-bei ⁴⁶ aa naa tuɔ piye baa-ba wuo: «Ma nyɛgãan Diilon-nelma-na wuo: «Mi dũnġu ka ce Diilojaaldunġu.»† Ma sɩnni niɛ namaa ce-ku cuo ba terienġu†?»

⁴⁷ Yesu taa u wan Diilon-nelma-i u pigãan nuomba-i yinni man jon Diilodubuo-i-na. *Diilojigãantaamba yuntaamban daa-ma dumaanjo-na, baa *anjɩnamma pigãataamba-i, a naara nelle yuntaamba-i, baa ta ba taara ba ko-yo. ⁴⁸ ɲga u nelma taa ma suurnu nuomba-i ma cor a ce ba saa suɔ ban ka ce-yo dumaa da-yo ko-yo.

* 19:38 Gbeliman-ɲalãanġu (Psaume) 118.26 † 19:46 Isayi (Ésaïe) 56.7 ‡ 19:46 Seremi (Jérémie) 7.11

20

Hai moloŋo-i hāa Yesu-i hūmelle-i u tuɔ ce u maacemma-i?

(Matie 21.23-27; Marke 11.27-33)

¹ Yesuŋ kaa ka tuɔ wan *Neldɔdɔlma-i u pigāan nuɔmba-i *Diilodubuo-i-na, yiingu nanŋu-na, *Diilojigāntaamba yuntaamba-i baa *ānjɪnamma pigāataamba-i a naara nelle bɪncuɔŋ baa kā ² ka cira: «Naacolŋ nuɔ, hai hāa-nuɔ hūmelle-i ŋ ta ŋ ce niŋ ceŋ kumaŋ daaku-i?»

³ Yesu wuɔ cira: «Muɔmi ka bi yuu-na baa nelma diei: ⁴ Pigāan-muɔ umaŋ naa puɔraa Nsāa tuɔ *batiseŋ nuɔmba-i; Diilonoŋ'i naa puɔraa-yo sisɔ nelbiliemba'i naa puɔraa-yo?» ⁵ Baa doŋ ta ba piye ba-naa nuɔ wuɔ: «Die cira Diilonoŋ'i naa puɔraa-yo, u ka cira: «Nanŋ suyaa-ma dumaŋo-na, bige-i ciɛ na saa hūu u nelma-i?» ⁶ Die bi hɔr-ma cira nelbiliemba'i naa puɔraa-yo, bamaŋ dii bande-i hiere, ba suyaa wuɔ Nsāa waa *Diilopɔpuɔrbiloŋo; ba ka nanŋ-ye baa tāmpɛlɛiŋa ko-ye.»

⁷ Baa naa ba cira: «I saa suɔ umaŋ naa puɔraa-yo.»

⁸ Yesu wuɔ cira: «Muɔmi sie bi pigāan-na umaŋ hāa-mi hūmelle-i mi ta mi ce miŋ ceŋ kumaŋ daaku-i.»

Suontieŋo nanoŋ baa u maacembiemba

(Matie 21.33-46; Marke 12.1-12)

⁹ Ku huonŋu-na, Yesu wuɔ nanŋ gbānalāan daaku-i baa nuɔmba-i wuɔ: «Naacolŋo nanoŋ diyaa *ɛrɛsɛ-suonŋu* aa biɛ maacenciraamba jina-kuɔ aa kā nelle duɔ ka vaaya.

¹⁰ Tibibienanŋ juɔ hi karma, u puɔr u maacembiloŋo diei maacenciraamba wulaa, wuɔ u ka hūu fuɔ yufelle-i ka hā-yo. Maacembiloŋo ta kā. Uŋ kaa, maacenciraamba bel-o muo-yo aa bir-o; ba saa hā-yo bɪŋkūŋgu. ¹¹ Suontieŋo tiraa puɔr maacembiloŋo nanoŋ ba wulaa. Ba tiraa bel ufaŋo-i a muo-yo aa gbuu tuora-yuɔ aa bir-o; ba saa hā-yo bɪŋkūŋgu. ¹² U tiraa puɔr maacembiloŋo nanoŋ ba wulaa ba ce ba siei. Ba muo ufaŋo-i posol-o aa donya-yuɔ. ¹³ Suontieŋo cira: «Mi ka ce nie?» Aa ji cira: «Mi ka puɔr mi beɔuɔla yaa ba wulaa; fuɔ duɔ kā, kunie sɪ ba ka kāŋ-yo.» Aa ce u bieŋo ta kā ba wulaa. ¹⁴ Banŋ juɔ'a ba ne da u jo, ba piye baa ba-naa wuɔ: «Ciiluwuotieŋo yaa juɔŋ daayo. Yaanŋ i-ko-yo aa ciilungu ce mie kūŋgu.» ¹⁵ Ba sire ku yaa nuɔ-i a bel naacombiloŋo-i hel baa-yo suonŋu-na ka ko-yo.»

Yesu wuɔ cira: «Suontieŋ daa u ka ce bige-i? ¹⁶ U ka jo ji ko-ba aa hā banamba baa suonŋu-i.»

Nuɔŋ baa cira: «Diilo baa jo baa-ma!» ¹⁷ Banŋ piye dumaŋo-na, Yesu wuɔ cira: «Mafamma da ma saa ce, banŋ nyegāan nelma maŋ Diilonŋ-nelma-na wuɔ:

«Dumaraambaŋ ciinaana kpāŋkpara maŋ,

u yaa juɔ bella dūŋgu-i†,

nelma famma yunŋu yaa haku-i? ¹⁸ Nuɔni maŋ da ŋ par diire a nanŋ ŋ fɛrɛ kpāŋkpara daayo-na, ŋ ka kara ŋ fɛrɛ; duɔ bi par diire nanŋ nuɔni maŋ, u ka putɛnu-niɛ.» ¹⁹ *Diilojigāntaamba yuntaamba-i, baa *ānjɪnamma pigāataan baa pāŋ suɔ wuɔ Yesu naanŋ gbānalāan daaku-i hā ba yaa-i, baa ta ba taara ba bel-o huonŋu fangu-na, ŋga ba ta ba kālā nuɔmba-i.

Nampo saaya u pā hā jāmātigi-i wei?

(Matie 22.15-22; Marke 12.13-17)

²⁰ A doŋ huonŋu fangu-na, baa doŋ ta ba cumanŋ Yesu-i da ba bel-o. Banŋ puu mafamma-i, baa ce huhurmantaamba namba kā u wulaa ka ce ba fɛrɛ nelfafaamba wuɔ sɪ ba ka gbāa ce u piye cāl ba bel-o hā faamaambaa-ba-i baa-yo. ²¹ Banŋ kaa, baa cira: «Hāalātie, i suyaa wuɔ ŋ wanŋ ninsoŋo yaa-i, aa ŋ sa kālā nelieŋo baa ŋ ninsoŋo-i, ŋ sa bi ce cieɔuɔ, ŋ gbu ŋ pigāan nuɔmba-i Diilonŋ-hūmelle yaa-i kelkel. ²² Nga, a saa baa mie hūmelle-i, ku saaya i tie pā nampo-i i hā *Oromɛ ba *jāmātigi-i wei?» ²³ Yesu wuɔ suɔ baa-ba, wuɔ gbɛ-ba wuɔ: ²⁴ «Hāa-miŋ warbelle mi ne.» Baa hā-yo warbelle-i. Wuɔ yuu-ba wuɔ: «Ba ciɛ hai yunŋu-i die?»

Baa cira: «Ba ciɛ Oromɛ ba jāmātigi yunŋu.»

Wuɔ tiraa yuu-ba wuɔ: «Ba nyegāan hai yerre-i die?»

Baa cira: «Ba nyegāan Oromɛ ba jāmātigi yerre-i die.»

²⁵ Yesu wuɔ cira: «Kumaŋ da ku waa jāmātigi kūŋgu, pāanŋ-kunŋ na hā jāmātigi-i baa-ku, aa kumaŋ da ku waa Diilonŋ-kūŋgu-i, na bi pā-ku na hā Diilonŋo-i baa-ku.» ²⁶ Ba saa gbāa cure-yuɔ bel-o nuɔmba yaanŋa-na. U nel maa bir yanŋ aa naa cu ba hɔmmu-i, baa naa ba par finamma.

Kuomba siremmaŋ-kūŋgu-i

(Matie 22.23-33; Marke 12.18-27)

* 20:9 Nierŋ Isayi sebe-i-na (Ésaïe) 5.1. † 20:17 Gbeliemaŋ-nalāanŋu (Psaume) 118.22

27 *Sadusɛbaa-ba wulaa kuomba sie sire. Banan̄ baa ká ka gbɛ Yesu-i wuɔ: 28 «Háalátie, *Moisi nyegáan̄ nelma namma há-ye wuɔ: «Uman̄ duɔ ku aa yan̄ u cieŋo-i u saa da bilon̄o baa-yo, u háan̄o saaya u biɛ-yo a hon̄ bilon̄o há kulon̄o-l.» † 29 A ne da naacombiemba namba waa niehá ba nyu wulaa. Mɔl̄n̄o sire já cieŋo, u saa da bisálmba baa-yo aa ku. 30 Uman̄ cuu-yo, u biɛ cieŋo-i u saa da bisálmba baa-yo, fuɔ tiraa ku aa yan̄-yo; 31 siel̄in̄-wuon̄o-i maaduoma. Ba kuu dumɛ niehá-i-na ka gbuo hiere unaa saa da bilon̄o baa cieŋ daayo-i. 32 Ku huon̄gu-na, fuɔ ferɛ u suɔ tuɔ nyaanu-bei. 33 Ba hieron̄o-na, ban̄ diyaa-yo ba cieŋo cor, yiinḡu man̄ kuon̄ da ba ji sire, u ka ce hai wuon̄o-i?»

34 Yesu wuɔ cira: «Miwaan̄ daayo-na cadiile dii, 35 nga Diilon̄ un̄ ka fiel baman̄ wuɔ nelfafaamba a sire-bei hiel-ba kuomba hólma-na ba da ba tɛna u nelle-na, bafamba sie ji ta ba dii caamba. 36 Ba kaa waa gbula n̄aa *dɔrpɔpuɔrbiemba; ba sie tiraa gbáa ku. Ban̄ siire hel kuomba hólma-na ba cie Diilon̄-biemba. 37 Moisi bi waan̄ kuomba siremman̄-kún̄gu-i un̄ piye perfielu maama-i kusun̄-nu wuɔ dáamu bilaa-du. U gbaraa-ma wuɔ: «*Abiramu Diilon̄o, *Isaki Diilon̄o, *Yakobu Diilon̄o!» § 38 Diilon̄o-i cicɛlmantaan̄-wuon̄o, bikuon̄-wuon̄o sí. Diilon̄o wulaa nuɔmba-i hiere baa dii cicɛlma.»

39 Un̄ piye dumaan̄o-na, *anj̄namma pigáataamba nan̄ baa cira: «Háalátie, ŋ suyaa piyemma.» 40 Aa ba saa sie da ba tiraa yuu-yo baa nelma namma.

*Kon̄kortien̄o bige-i baa Davidi-i?
(Matie 22.41-45; Marke 12.35-37)*

41 Ku huon̄gu-na, Yesu wuɔ yuu-ba wuɔ: «Bige-i cie Diilon̄ un̄ p̄aa nun̄gu-i wuɔ u ka saan̄ *Kon̄kortien̄o man̄, nuɔmba ta ba piye wuɔ u ka waa *Davidi háayɛl̄n̄o? Ba taara ba wan̄ wuɔ nie dumaan̄o-na? 42 Ma sí Davidi fuɔ ferɛ waan̄-ma gbar-ma Gbeliem̄an̄-neini-na wuɔ: «Itien̄o gb̄ɛ mi Tien̄o-i wuɔ:

«Jo ŋ ji tɛna mi caan̄-nu,

43 aa ŋ yan̄ mi mal̄ ŋ bigáarɔamba-i há ŋ ce ŋ báan̄gu-i beɛ.»*

44 Diilon̄ un̄ p̄aa nun̄gu-i aa saan̄ Kon̄kortien̄o man̄, Davidi bí-yo u Tien̄o, u ce nie aa ce u háayɛl̄n̄o yon̄?»

*Yesu fir̄iye an̄j̄namma pigáataamba-i
(Matie 23.1-36; Marke 12.38-40)*

45 Ku huon̄gu-na, Yesu wuɔ wan̄ baa u *háalábiemba-i nuɔmba-na wuɔ: 46 «Bilaan̄ na ferɛ, baa na ta na ce *anj̄namma pigáataamba temma-i, ba maacemma saa fa: Ba hinu ba dii jon̄gorbɔmbɔmbaa, aa da ba waa nuɔmba-na, ba taara ba ta ba piɛ ba jaal-ba. Da ba ká *Diilonelháaládun̄gu man̄ nuɔ-i, sisɔ kálle man̄ nuɔ-i, ba taara ba tɛna yaan̄-na. 47 Da ba ce ba bel diilon̄o-i a húu bikulcaamba nagán̄-niini-i hiere a wuo-ni, a ne da da ba'a ba cárá Diilon̄o-i, ba cárá-yuɔ da agaga wuɔ nuɔmba cira bafamba faa. Kuman̄ ka haa-bei ku ka balan̄ cor.»

21

*Bikulcieŋo nan̄o cie sám̄ma
(Marke 12.41-44)*

1 Ku huon̄gu-na, Yesu wuɔ ne da waamba namba dii gbeiŋa-i kekerien̄gu-na da ba há Diilon̄o-i. 2 Wuɔ u ne da bikulcieŋo nan̄o káa ka dii tamabien̄a hái. A ne da u waa súntien̄o. 3 Yesu wuɔ cira: «Yaan̄ mi wan̄ ninson̄o-i baa-na: Cieŋ daayon̄ diyaa kuman̄, ku maaraa banamban̄ diyaa kuman̄ hiere. 4 Bafamba paraa dii aa yan̄ boluon̄gu; ŋga cieŋ daa un̄ diyaa kuman̄, ku yaa waa u yun̄gu-na yon̄; kunan̄gu si dii yan̄ga nan̄ga.»

*Maman̄ ka da nelbiliemba-i aa miwaan̄o suɔ duɔ tí
(Matie 24.1-14; Marke 13.1-13)*

5 Nuɔmba nan̄ baa yieraaya ta ba piye wuɔ: «*Diilodubuɔ daayo faa cor. Ba maa-yo baa tám̄pɛfɛfɛŋa, aa ban̄ p̄aa bímbinni man̄ há ba tuɔl̄nu-yuɔ ni bi tiraa fa cor.»

Yesu wuɔ gbɛ-ba wuɔ: 6 «Nan̄ daa dún̄gu man̄ daaku-i, yiinḡu dii baa yiinḡu, ku ka fara hiere híema-na!»

7 Baa yuu-yo wuɔ: «Háalátie, mafamma ka ce yaku-i, aa i ka ce nie suɔ huon̄gu fan̄gu-i?»

8 Yesu wuɔ cira: «Baa na yan̄ molo ji pira-nei. Nuɔmba bói ka ta ba jo. Uman̄ duɔ jo, u ka cira wuɔ Diilon̄ un̄ p̄aa nun̄gu-i wuɔ u ka saan̄ *Kon̄kortien̄o man̄, u yaa ufan̄o-i, aa tiraa cira, miwaan̄o tím̄ma híi. Baa na cu ba huon̄-nu! Ba táal-na. 9 Da na ji ta na da berru ce terni-na hiere, aa nuɔmba ta ba cína ba yuntaamba-i, baa na yan̄ korcoma da-na. Mafamma'i saaya ma ce igɛna, ŋga miwaan̄o tím̄ma'i sie p̄an̄ waa huon̄gu fan̄gu-na. 10 Nuɔmba kaa ta

† 20:28 An̄j̄namma tiyemman̄-sebe (Deutéronome) 25.5-6   § 20:37 Helman̄-sebe (Exode) 3.2,6   * 20:43 Gbeliem̄an̄-naláan̄gu (Psaume) 110.1

ba gāñ siyaabaa siyaabaa, baa nileiṅa nileiṅa. ¹¹ Hiema kaa ta ma sagalla bōmbōṅ a naara nyulmu-i baa jarcelienumma kaa waa terni nanni-na. Korda-bimbinni kaa ta ni hel dōrō-i-na. ¹² Nga, aa mafamma suō da ma ce, ba ka bel-na ce-na kpāncōlgūō. Ba ka ká baa-na *Diilonelhaaládūnni-na ka gēr-na aa dii-na kaso. Naṅ cuu muōmi huōṅ-nu, yiṅgu dii baa yiṅgu ba ka bel-na ká baa-na fáamaamba-ba wulaa, baa fōṅgōtaamba wulaa. ¹³ Huōṅgu fangu'i nuō-i na ka da na fere piye kumaṅ cie na ta na nyaanu-mie. ¹⁴ Baa na tie holle wu na sie ji suō naṅ kaa piye mamaṅ a kor. ¹⁵ Naṅ ka waṅ mamaṅ, mei fere'i ka dii-ma na nunnina. A ce dumaṅo-na, da na waṅ-ma, na bigāarāamba sie gbāa da manamma waṅ. ¹⁶ Halle na tobaa-ba-i baa na nyubaa-ba-i, baa na mōlbaa-ba-i, baa na hāmba-i, baa na huraamba-i, a naara na jēnaamba ka dii-na na bigāarāamba nammu-na ba ko banamba nei. ¹⁷ Nuōmba-i hiere ba ka bigāaṅ-na mei maama-na. ¹⁸ Nga, halle unāṅ yukuosibelle diei sie kar diire. ¹⁹ Da na hīra na kūōma-i na ka da cicēlma maṅ sa tēṅ dede-i.»

(*Matie 24.15-21; Marke 13.14-19*)

²⁰ «Da na ji da sorosibaa-ba cillāyā *Yerusalemu-i huōṅgu maṅ nuō-i, na saaya na suō wuō u muonumma hii ti. ²¹ Bamaṅ da ba ji waa *Yude-i-na, ba ta ba gbar ba ká tánniṅ; bamaṅ da ba ji waa Yerusalemu huōṅa-na ba hel; aa bamaṅ da ba ji waa hēṅgu-na, ba baa cira ba suur nelle huōṅ-na. ²² Mamaṅ nyegāaṅ hiere Yerusalemu kūṅgu-na Diilon-nelma-na, ma ka ce yinni fanni'i nuō-i. *Isirahel-baambaṅ cie āmbabalma maṅ, ba ka pā ma sullu-i yinni fanni'i nuō-i. ²³ Yiṅ daani ka huol. Kusūntaamba-i baa biantaamba-i sūlma haraa-bei yinni fanni-na. Diilōṅo ka pigāaṅ Isirahel-baamba-i u jāyamma-i yinni fanni'i nuō-i. ²⁴ Ba ka ko banamba baa jigāmmu, aa bel banamba a pisállā baa-ba jāmalābaa-ba-na hiere. *Nieraamba ka jo ji muonu Yerusalemu-i aa sere-yuō ce ba bāaṅgu-i.»

(*Matie 24.29-35; Marke 13.24-31*)

²⁵ «Bāaṅgu kaa bir ku deṅ birma baa ceṅo-i baa mōṅa-i hiere. * Dāmman-nuoraṅgu sie ji ta ku suō dumma, a ce dumaṅo-na, nuōmba hōmmu kaa cu baa-ku, korma sie ji waa dei bei. ²⁶ Bimbinni maṅ dii dōrō-i-na hiere, ni ka hel ni fanni-na. Nuōmba da ba jōṅuṅ ne mamaṅ ka da-ba, korma ka ce ba naṅ yir. ²⁷ Huōṅgu fangu'i nuō-i, baṅ ka da *Molon-Bieṅo hilaa dōrō-i-na baa u fōṅgūō-i duherru suuye-yuō u tuō jo. ²⁸ Mafamma da ma ji doṅ ta ma ce, siireṅ na ta na ne u hūmelle-i, na kormaṅ-huōṅgu piyaa.» ²⁹ Aa naa waṅ nel daama-i pigāaṅ-ba wuō: «Nieṅ *yensaṅgu-i baa tibinni nanni-i hiere, ³⁰ da na ji da ni duṅ ta ni caa fielu-i, na bi suō kerre ifelle hii ti. ³¹ Kuuduōṅgu yaa-i, da na bi ji da mamaṅ daama duṅ ta ma ce, na saaya na suō wuō *Diilon-bāaṅgu hii ti. ³² Yaṅ mi waṅ ninsoṅo-i baa-na: Nel daama ka ce hi fiefiē ku nuōmba namba aa ba suō ku. ³³ Dōrō-i baa hiema-i ni ka gbuo, ṅga mei nelma sa ji gbuo dede. ³⁴ Bilaaṅ na fere, baa na yaṅ na hōmmu yu baa ponsannin-maama, baa konyōlōṅ-maama, baa āṅṅōṅma. Da na saa bel na fere, yiṅ daaku ka tugol-na. ³⁵ Ku ka tugol nuōmba-i hiere ṅaa kolluṅ tugol biṅwuōṅo duma a bel-o. ³⁶ Yaahuolo maṅ juōṅ, vaṅ na fere baa Diilōcārälle-i ku yaa u ka kāyā-nei na hel-yuō. Da na hel yaahuolo daayo-na, na gbāa yira Molon-Bieṅo yaṅṅa-na a piye.»

³⁷ Yesu taa u dii bāaṅgu-i *Diilodubuō-i-na u waṅ Diilon-nelma-i u pigāaṅ nuōmba-i, aa tuō kā u cō *Olivi-tibinni-tānuṅ-nu. ³⁸ Cuo duō kaal, nuōmba naar kūōl ba-naa jo Diilodubuō-i-na ji ta ba nu u nelma-i.

22

Yuda suoraa Yesu-i

(*Matie 26.1-5,14-16; Marke 14.1-2,10-11; Nsāa 11.45-53*)

¹ *Baṅ'a ba sa dii siini-i *buruo maṅ nuō-i u ponsaṅṅu juō ta ku pie, ba bi bi ponsaṅṅu fangu yaa *kōrsinni tīmmaṅ-ponsaṅṅu-i, ² *Diilōjigāntaamba yuntaamba-i, baa *āṅjīnamma pigāataaṅ baa ta ba taara ba ko Yesu-i, ṅga ba taa ba káalā nuōmba-i.

³ Huōṅgu fangu'i nuō-i, *Sitāniṅ suuri *Yuda-i-na, u yerre nande yaa Isikaro. Yuda nunṅu waa Yesu *hāalābieṅ cinciēluo ba hāi baamba-na. ⁴ Wuō sire ká ba ka nunu ba-naa baa Diilōjigāntaamba yuntaamba-i baa *Diilodubuō niyataamba yuntaamba-i, uṅ ka kāyā-bei duma ba bel Yesu-i. ⁵ Kuō gbuo dōlno-bei, baa cira ba ka hā-yo gbeṅa. ⁶ Yuda wuō hūu-ma aa naa tuō ne uṅ ka da hōfafaṅgu maṅ ba bel Yesu-i nuōmba baa suō.

Yesu puōraa ba da ba ka ce kōrsinni tīmmaṅ-ponsaṅṅu niūwuoni-i

(*Matie 26.17-25; Marke 14.12-21; Nsāa 13.21-30*)

⁷ *Baṅ'a ba sa dii siini-i *buruo maṅ nuō-i u ponsaṅṅu juō hi, baṅ koṅ *kōrsinni tīmmaṅ-ponsaṅṅu tūlmba-i yiṅgu maṅ nuō-i, ⁸ Yesu wuō waṅ baa Pier-i baa Nsāa-i wuō: «Kāaṅ na ka ce ponsaṅṅu niūwuoni-i, die kā i ka wuō.»

⁹ Baa yuu-yo wuō: «I ka ce-ni hie?»

* **21:25** Nieṅ Isayi sebe-i-na (f̄saie) 13.10; Esekiel sebe-i-na (Ézéchiel) 32.7; Yowel sebe-i-na (Joël) 3.3-4.

¹⁰ Wuɔ cira: «Da na ka suur nellen-huonŋa-na, na ka da naacolŋo naŋo tūyāa hūmman-bīnanga, na cu u huonŋ-nu. Duɔ ka suur dumelle maŋ nuɔ-i, na suur baa-yo. ¹¹ Da na suur; na waŋ baa dumellentienŋo-i wuɔ hāalätienŋ wuɔ u pigāaŋ-na dūŋgu maŋ uŋ ka hā-yo baa-ku u wuɔ kōrsīnni tīmmanŋ-ponsaanŋu niwuoni-i baa u *hāalābiemba-i. ¹² U ka pigāaŋ-na dubuɔ naŋo dōrɔ-i-na; bīmbīnni dii-yuɔ tī. Na ce niwuoni-i kusuɔŋ-nu'i.» ¹³ Pīerbaa-ba ta. Baŋ kāa ka hi, baa bi da-ma ŋaa Yesuŋ waanŋ-ma dumaa. Baa ce kōrsīnni tīmmanŋ-ponsaanŋu niwuoni-i.

(*Matie 26.26-30; Marke 14.22-26; Kor. dīe. 11.23-25*)

¹⁴ Niwuoniŋ-huonŋuŋ juɔ hi, Yesu wuɔ jo ji tēna baa u *pəpuərbiemba-i. ¹⁵ Wuɔ waŋ baa-ba wuɔ: «Mi gbuu ta mi taara mi ce ponsaanŋ daaku-i baa-na aa suɔ suur yaahuolo-na. ¹⁶ Yaan mi tūnu-nei, da ŋ da yaie i da i-naa die tiraa ce ponsaanŋ daaku-i ku sie waa bande; ku ka waa *Diilonŋ-nellenŋ. Kuŋ donyaŋ kumaŋ kuu dii kusuɔŋ-nu'i.» ¹⁷ Uŋ waanŋ mafamma-i, wuɔ bie dūvēŋo ciŋŋ-na a jaal Diilonŋo-i, aa cira: «Hūyāaŋ na nyonŋ tēntēŋ. ¹⁸ Mi tūnu-nei, *Diilonŋ-bāaŋ da ku saa ji donŋ, mi sa ji tiraa dii dūvēŋo mi nuŋgu-na.»

¹⁹ Ku huonŋu-na, wuɔ bie *buruo aa jaal Diilonŋo-i aa bīlnu-yuɔ hā-ba, aa cira: «Mi kūɔma yaa-i, ma ka ce tāmmanŋ-kūŋgu na maama-na. Taa na ce miŋ cie kumaŋ daaku-i mi maama ta ma tēnu-nei.»

²⁰ Baŋ juɔ wuɔ niwuoni-i tī, wuɔ tiraa bie dūvēŋo-ciŋŋa-i hā-ba aa cira: «Mi tāmmanŋ maŋ ka kūnna na maama-na ma yaa daama ciŋŋa-na. Diilonŋo ka bel u *tobisifēlenni-i baa ma yaa-i. ²¹ Niēŋ, umaŋ ka hel mi huonŋ-nu, uu dii tēna tuɔ wuɔ baa-ye bande-i-na. ²² Ba ka ko *Molonŋ-Bieŋo-i ninsoŋo ŋaa Diilonŋ uŋ'a ma ce dumaa, ŋga umaŋ ka hā-ba baa-yo ba ko-yo, sūlma haraa kutienŋo-na.»

²³ *Hāalābienŋ baa donŋ ta ba yuu ba-naa wuɔ: «Miēŋo-na bande-i-na, hai molonŋo-i sie ce daama temma-i?»

Hāalābiemba-na hai molonŋo-i yunŋu?

²⁴ Ku huonŋu-na, *hāalābienŋ baa ta ba taara ba suɔ umaŋ yunŋu ba hōlma-na. Ku ce ijieni. ²⁵ Yesu wuɔ waŋ baa-ba wuɔ: «Nellentaamba haa fōŋgūɔ-i nuɔmba-na, fōŋgōtaamba ta ba guor nuamba ta ba bī-ba nelfafaamba. ²⁶ Ku saa saaya ku waa dumaanŋo-na namaa na wulaa. Umaŋ duɔ waa nelbuɔ-i na hōlma-na, kutienŋo saaya u ce u fere cekūɔ, umaŋ duɔ waa na yunŋu-na, kutienŋo ce u fere ŋaa maacembilonŋo. ²⁷ Yaan mi yuu-na nelma diei: Nuɔ baa ŋ maacembilonŋo-i hai nelbuɔ-i? Nuɔnei sī wei? Ŋga mei dii na hōlma-na ŋaa na maacembilonŋo muɔ. ²⁸ Miŋ cie mulēma maŋ cor hiera, na hīerā na kūɔma-i a tēna baa-mi. ²⁹ Terienŋu faŋgu-na, mi To uŋ hāa-mi fōŋgūɔ-i dumaa, muɔmi ka bi hā-na baa-yo dumai, ³⁰ i die ka waa baa i-naa mi nelle-na a tie wuɔ aa tie nyonŋ baa i-naa. Aa na ka waa *Isirahel dūnni cīncieluo ni hāi-niini yuŋ-nu.»

Yesu gboya Simɔ-Pier wuɔ u ka cīna-yuɔ

(*Matie 26.31-35; Marke 14.27-31; Nsāa 13.36-38*)

³¹ Ku huonŋu-na, Yesu wuɔ tuɔ piiye baa Simɔ-i wuɔ: «Simɔ, ne! *Sitāni cāarā-nei Diilonŋo wulaa duɔ sagalla-nei ne sī u ka gbāa hūu-na mi wulaa. ³² Ŋga mei cāarā Diilonŋo-i a hā nuonŋo-i wuɔ ŋ Diilonŋ-hūmellenŋ-kūŋgu baa ku. Ŋ ka nanna-mie ŋga ŋ ka bir jo. Da ŋ jo, ŋ kāyā ŋ nabaamba-i.»

³³ Pīer wuɔ cira: «Itie, da ba fie dii-ni kaso, ŋ ka bi da ba diyaa muonŋo-i baa-ni. Halle da ku fie waa kuliŋgu, mi dii ŋ huonŋ-nu.»

³⁴ Yesu wuɔ cira: «Pīer, yaŋ ŋ fere, muɔmei tūɔ-niŋ, isuɔduonŋ daaku-na, kōhōldēlāŋo sie hi bu, ŋ ka cīna-mie da i siei wuɔ naŋ sa suɔ-mi.»

³⁵ Ku huonŋu-na, Yesu wuɔ waŋ baa *hāalābiemba-i hiera wuɔ: «Mi naŋ puɔraa-na aa naa cira nelie baa bie gbeinŋ, nelie baa bie buɔra, nelie baa bie naatenni; bīŋkūŋgu kaa naa na wulaa wei?»

Baa cira: «E'e, ma saa ka ce.»

³⁶ Wuɔ gbē-ba wuɔ: «Fiefie ku kūŋgu-i kuuduonŋu sī: Gbeinŋ da a waa baa umaŋ, u bie-ya. Buɔra duɔ waa baa umaŋ, u bie-yo. Aa nuɔni maŋ jigāŋga sī baa-ni, ŋ suor ŋ jonŋoruo-i ŋ sāa kananga. ³⁷ Yaan mi tūnu-nei, mamaŋ nyegāaŋ Diilonŋ-nelma-na wuɔ: «*Ba ka ce-yo nelbabalaŋo*»*, ba gbē muɔmei. Ma ka bi ce. Mi maama maŋ nyegāaŋ sebe-i-na, ma cemmanŋ-yiŋgu hi.»

³⁸ Hāalābienŋ baa cira: «Itie, jigāmmu hāi daa tī.»

Yesu wuɔ cira: «Ku ka saanu.»

Yesu kuliŋgu pie ku jo

(*Matie 26.36-46; Marke 14.32-42*)

* 22:37 Isayi (Ésaie) 53.12

³⁹ Yesuŋ waŋ mafamma-i, wuɔ hel ta tuɔ kã *Olivi-tibinni-tãnuŋgu-na. Ba taa ba kã koko terienŋu fanŋu-na. U *hãalãbien baa bi sire cu u huon-nu.

⁴⁰ Ban kaa hi, wuɔ gbẽ-ba wuɔ: «Cãarãŋ Diilonŋo-i wẽima baa gbãa tãal-na dii-na kuuba-balaanŋu cemma-na.» ⁴¹ Aa fuɔ wuɔ cor kã yaan-na celle ka dũuna tuɔ cãrã wuɔ: ⁴² «Baba, da ŋ sie ŋ maaya yaahuolo daayo-i muo-na; ŋga baa cira ŋ fer muɔ, ce-ma niŋ taaran ma ce dumaa.» [⁴³ Huonŋu fanŋu-na, *dãrpãpãrãbilonŋo nan wuɔ jo ji carra-yuɔ a dii holle yuɔ. ⁴⁴ U huonŋuŋ ŋa na'a ka saa waa huonŋa dumaanŋo-na, kuanŋ kuɔ migãan naara u Diilocãrãlle-i. U cufaluŋ kuɔ ta ku kũna ŋaa tãmma.]

⁴⁵ Uŋ juɔ cãrã tĩ, wuɔ sire jo u hãalãbiemba wulaa jo ji da hõculle ciẽ ba kor duɔfũŋ. ⁴⁶ Wuɔ cira: «Bigẽ-i ciẽ na ta na duɔfũŋ? Siirenŋ na ta na cãrã Diilonŋo-i bĩŋkũŋgu baa gbãa tãal-na dii-na kuubalaanŋu cemma-na.»

Yesu belma hii

(*Matie 26.47-56; Marke 14.43-50; Nsãa 18.3-11*)

⁴⁷ Nelma saa ji tĩ Yesu nuŋgu-na, ba'a ba ne da nuɔmba namba jo. Yesu *hãalãbien cĩncieluo ba hãi baamba-na, ban taa ba bĩ umanŋ *Yuda-i, u yaa waa nuonŋ daaba yaanŋa-na. Ban juɔ hi, wuɔ piẽ duɔ pũrã Yesu-i jaal-o. ⁴⁸ Yesu wuɔ cira: «Yuda, ŋ ka jaal *Molon-Bienŋo-i baa jaaluŋ daaku yaa-i a da ŋ pigãan-ba baa-yo ba bel-o kẽ?»

⁴⁹ Bamanŋ waa baa Yesu-i baa suɔ suɔ fiẽfiẽ-i-na wuɔ ku huonŋu sie fa. Baa yuu Yesu-i wuɔ: «Itie, i biẽ i jigãmmu-i bei wei?» ⁵⁰ Unanŋ wuɔ pãŋ biẽ u kaanŋa-i a jafũŋ *Diilojigãntaamba yuntienŋo maacembilonŋo nanŋo nadietũŋgu-i a yer-ku. ⁵¹ Yesu wuɔ cira: «Yaanŋ dumaa, daaku ka saanu!» Aa naa kã ka bel naacolŋo tũŋgu-i a nar-ku ku temma-i. ⁵² Uŋ naraa-ku, wuɔ wanŋ baa *Diilojigãntaamba yuntaamba-i, baa *Diilodubuɔ niyataamba yuntaamba-i, a naara bĩncuɔmba-i wuɔ: «Na hilaa baa jigãmmu baa bõenŋa da na ji bel-mi ŋaa cuoyuo muɔ. ⁵³ Ma sĩ yinni manŋ jorŋ i da i-naa Diilodubuɔ-i-na kẽ? Bigẽ-i ciẽ na saa sie bel-mi terienŋu fanŋu-na? Fiẽfiẽ yaa namaa huonŋu-i, baa *Sitãni bi huonŋu-i; na gbãa ce kumanŋ dolaanu-nẽi.»

Pier ciinaana Yesu-i

(*Matie 26.57-58,69-75; Marke 14.53-54,66-72; Nsãa 18.12-18,25-27*)

⁵⁴ Ban bilaa Yesu-i, baa ta baa-yo ta ba kã baa-yo *Diilojigãntaamba yuntienŋo ciŋgu-na. Pier wuɔ yanŋ ba maa aa suɔ cu ba huon-nu. ⁵⁵ Uŋ kaa hi, wuɔ da nuɔmba namba yiraanŋ dãamu gõŋgõŋ-huonŋa-na, wuɔ kã ka tĩena baa-ba. ⁵⁶ Maacembilonŋo nanŋ wuɔ ne Pier da kelkelkel aa naa cira: «Naacolŋ daayo waa baa Yesu-i.»

⁵⁷ Pier wuɔ cira: «Ciẽŋ nuɔ, mei sa suɔ-yo.»

⁵⁸ Celle, naacolŋo nanŋo da-yo, wuɔ cira: «Ma sĩ nuɔ ŋ bi waa baa-ba kẽ?»

Pier wuɔ cira: «Naacolŋ nuɔ, ŋ haanu, muɔ sĩ!»

⁵⁹ Kuɔ vaaya celle, unanŋo saa hũu-ma, wuɔ cira: «Coima saa fa, naacolŋ daayo hel *Galile; u waa baa-yo.»

⁶⁰ Pier wuɔ cira: «Naacolŋ nuɔ, ŋ wanŋ wuɔ niẽ dumandẽ-i?» Uŋ taa u wanŋ mafamma-i, kõholdiẽlãŋo donŋ tuɔ bu. ⁶¹ Yesu wuɔ miel ne-yo. Uŋ ŋa naa gboya-yuɔ baa nelma manŋ wuɔ isuɔduonŋ daaku-na, kõholdiẽlãŋo sie hi bu, kere u ka ciina-yuɔ da i siei wuɔ u sa suɔ-yo† maa pãŋ tĩenu Pier-i. ⁶² Wuɔ hel fuorenŋ gbuu pãŋ tuɔ kaal.

Ba kãa baa Yesu-i da ba ka yuu-yo

(*Matie 26.59-68; Marke 14.55-65; Nsãa 18.19-24*)

⁶³ Ban bilaa Yesu-i aa jĩna nuɔmba manŋ ta ba niya-yuɔ ba taa ba muo-yo aa ta ba nyẽ-yo. ⁶⁴ Baa naa vaa u yufienŋa-i aa ta ba muo-yo. Umanŋ duɔ muo, ba yuu-yo wuɔ: «Hai molonŋo-i muayaa-ni? Bi kutienŋo yerre-i i ne!» ⁶⁵ Aa ba tuoraaya-yuɔ ŋaa ba ka ko-yo.

⁶⁶ Cuonŋ juɔ kaal, *Yuifu ba bĩncuɔmba-i, baa *Diilojigãntaamba yuntaamba-i, baa *ãnjĩnamma pigãataanŋ baa jãnu ba-naa aa naa ce ba jo baa-yo wuɔ ba ji ce u ãndaanŋu-i. ⁶⁷ Ban juɔ baa-yo, baa yuu-yo wuɔ: «Da kuɔ Diilonŋ uŋ pãa nuŋgu-i wuɔ u ka saanŋ *Konŋkortienŋo manŋ u yaa nuonŋo-i wanŋ-ma baa-ye.»

Yesu wuɔ cira: «Da mi fiẽ wanŋ wuɔ niẽ, na sie hũu-ma, ⁶⁸ aa da mi yuu-na baa mamanŋ, na sie sie-mi. ⁶⁹ ŋga mamanŋ dii, *Molon-Bienŋo ka kã ka waa Itienŋo caan-nu.»†

⁷⁰ Uŋ waanŋ mafamma-i, ba hieronŋo-i baa cira: «Diilon-Bienŋo yaa nuonŋo-i wei?»

Yesu wuɔ cira: «Muɔmei.»

⁷¹ Baa cira: «Ii si dii die ka yuu molonŋo, miẽ fere-i i nuɔ-ma u nuŋgu-na; wuɔ fuɔ Diilon-Bienŋo.»

23

Ba kaa baa Yesu-i fāamaan̄ ba terien̄-nu

(*Matie 27.1-2,11-14; Marke 15.1-5; Nsaa 18.28-38*)

¹ Ku huon̄gu-na, baa sire hiere a kã baa Yesu-i *Pilati wulaa. ² Ban̄ kaa hi, baa gbẽ Pilati-i wuɔ: «I daa naacol̄j daa u wuɔra u gbo nuɔmba-i nelle-na wuɔ ba baa pã nampo-i a hã *Oromẽ ba *jãmatigi-i. Aa cira Diilon̄j uñ pãa nuñgu-i wuɔ u ka saañ̄ *Kon̄kortien̄jo man̄, u yaa ufan̄jo-i aa tiraa cira fuɔ nellentien̄jo.»

³ Pilati wuɔ yuu-yo wuɔ: «*Yuifu ba nellentien̄jo yaa nuɔñjo-i wei?»

Yesu wuɔ cira: «Muɔmẽi.»

⁴ Pilati wuɔ wan̄ baa *Diiløjigãntaamba yuntaamba-i, baa nuɔmba-i hiere wuɔ: «Mei saa da cãlmuɔ naacol̄j daayo-na.»

⁵ Baa yagar aa naa ta ba kaas̄ñ wuɔ: «U saa fa; nelgboron̄jo. U duɔñ baa-ku dii *Galile a jo ji wuɔra gbuɔ *Yude-i hiere baa-ku, fiẽfiẽ-i u juɔ ji cor baa ku yaa-i *Yerusalemu-i-na bande-i-na; naa nuɔmba ta ba ce ba fereñ-maama.»

⁶ Pilatin̄ juɔ nu ba biẽ Galile yerre-i, wuɔ yuu-ba wuɔ: «Naacol̄j daayo-i Galileyien̄jo-i wei?»

⁷ Baa cira: «Ûu, Galileyien̄jo.» A ne da huon̄gu fan̄gu-na, *Erɔdi yaa waa Galile yun̄gu-na. Kuɔ bi saanu u juɔ yinni fanni-na Yerusalemu-na. Pilati wuɔ saañ̄ Yesu-i a hã-yo.

⁸ Erɔdi wuɔ nuɔ Yesu maama-i ku bãan̄gu cuɔ, wuɔ tuɔ taara u da u yufelle ñga u saa ji da-yo. Pilatin̄ juɔ saañ̄-yo hã-yo, kuɔ gbuu dɔlnu-yuɔ; wuɔ tuɔ taara u ce gbere-wẽima fuɔ ne. ⁹ Wuɔ yuu-yo baa nelma bɔi, ñga Yesu saa ji señ sũnuñgu yuɔ. ¹⁰ A ne da huon̄gu fan̄gu-na, *Diiløjigãntaamba yuntaamba-i, baa *ãññamma pigãntaamba waa Erɔdi terien̄gu-na gbuu ta ba kar coikãñkareñja ba haa-yuɔ. ¹¹ Erɔdi-i baa u sorosibaa-ba-i baa nyẽ-yo aa tuora-yuɔ da ðei aa dii yuntaañ̄-jongoro hã-yo ku da ku col-o aa bir saañ̄-yo hã Pilati-i baa-yo. ¹² Erɔdi-i baa Pilati-i ba saa ta ba gbo, ñga yiinḡu fan̄gu-na, baa pãñ bel ñjeru.

(*Matie 27.15-26; Marke 15.6-15; Nsaa 18.39-19.16*)

¹³ Yesuñ birii jo, *Pilati wuɔ bi *Diiløjigãntaamba yuntaamba-i, baa *Yuifu ba yuntaamba-i, a naara nellen̄-nuɔmba-i ¹⁴ a ji cira: «Namei juɔ baa naacol̄j daayo-i ji hã-mi wuɔ u wuɔra u gbo nuɔmba-i. Mei yuu-yo namaa fere-i na yufellen̄, nan̄ haa maman̄ yuɔ mi saa da-ma yuɔ. ¹⁵ Na saa da *Erɔdin̄ birii saañ̄-yo hã-mi wei? Fuɔ saa bi da uñ ciẽ kuman̄ aa ku hi u kuliinḡu. ¹⁶ Mi ka ce ba muo-yo yon̄j aa nanna-yuɔ.»

[¹⁷ Belle belle, *Yuifubaa da ba'a ba ce ba *kors̄inni ñimman̄-ponsaan̄gu-i, Pilati nanna ba kasobilon̄jo diei.] ¹⁸ Nuɔñ baa sire hiere ta ba kaas̄ñ wuɔ: «Ko naacol̄j daayo-i aa ñ nanna Barabasi yaa-i!» ¹⁹ Barabasi wuɔ gbuɔ nuɔmba ce ijieni nanni nellen̄-huon̄ga-na, aa naa tiraa ko nelien̄jo. Baa bel-o dii-yo kaso-i-na. ²⁰ Pilati saa tuɔ taara ba ko Yesu-i, wuɔ tiraa piye baa-ba. ²¹ Baa yagar aa ta ba kaas̄ñ wuɔ: «Gbu-yo *daañ̄-nu! Gbu-yo daañ̄-nu!» ²² Pilati wuɔ yuu-ba ku yu u beyufien̄ja siei wuɔ: «U guɔlaaya hama-i? Mei saa ða uñ ciẽ kuman̄ aa na'a i ko-yo. Maman̄ dii, mi ka ce ba muo-yo aa nanna-yuɔ.» ²³ Baa yagar aa naa gbuu pãñ ta ba kaas̄ñ da gbagaga wuɔ ba saaya ba gbu-yo daañ̄-nu ko-yo. ²⁴ Ban̄ kaas̄ñ dumaan̄jo-na, Pilati saa gbãa duɔ yagar, wuɔ naa u hũu-ma. ²⁵ Uñ hũyãa-ma dumaan̄jo-na, wuɔ ce ba nanna Barabasi-i, fuɔ man̄ gbuɔ nuɔmba ce ijieni-i aa tiraa ko nelien̄jo, aa hã-ba Yesu-i wuɔ ba kã, kuman̄ da ku ka dɔlnuñ-bei, ba ce-ku yuɔ.

Yesu-i u kuliñ-hũmelle-na

(*Matie 27.32-34; Marke 15.21-23*)

²⁶ *Pilatin̄ hãa-ba Yesu-i, sorosibaa baa biẽ ban̄ ka gbuñ-yon̄j *daan̄gu man̄ nuɔ-i a haa-ku hã-yo, aa naa ta baa-yo da ba ka ko-yo. Ban̄ kãñ hũmelle-na, baa suu baa Sireniyiñjo nan̄jo hilaa suon̄-nu. Ba bi-yo Simo. Baa bel-o haa daan̄gu-i hã-yo, aa ce u cu Yesu huon̄-nu. ²⁷ Nuɔmba saa waa ðei ba huon̄gu-na. Caamba bi waa ba hɔlma-na, baa haa ba nammu-i ba yunnin̄ ta ba kaal. ²⁸ Yesu wuɔ miel tuɔ piye baa-ba wuɔ: «*Yerusalemu caañ̄ namaa, baa na kaal mei maama-na, taa na kaal namaa fereñ maa-na baa na bisãlmba maa-na. ²⁹ Na saa da, yiinḡu dii baa yiinḡu, ba kaa cira: «Caamba man̄ saa hon̄j da, baa baman̄ saa fie dede, ba yunni dɔlaa.» ³⁰ Yiinḡu fan̄gu-na, nuɔmba kaa ta ba gbẽ tãnni-i wuɔ: «Ciñ na haa-yie!» aa gbẽ tãnyien̄ja-i wuɔ: «Suuyen̄-yie!» ³¹ Da ba dii daab̄inaan̄gu-i dãamu-na, ba ka ce daakuraan̄gu fuɔ niẽ?»

³² Baa bilaa gburan̄gbotaamba namba ba hãi, baa gbonu-bei baa Yesu-i da ba ka ko-ba.

Yesu gbumman̄-huon̄gu hii

(*Matie 27.35-44; Marke 15.24-41; Nsaa 19.17-27*)

³³ Tānyelle nande dii ba bī-de Yukoluonḡu. Baḡ kaa hi tānyelle fandē-i baa gbu Yesu-i baa gburanḡbotaan daaba-i ba hāi-i-na. Unanḡo-i u nadien-na, unanḡo-i u nanyunḡ-nu.† ³⁴ Baḡ gbuu-ba, Yesu wuḡ cira: «Baba, baa gāḡ baa-ba; baḡ ceḡ kumaḡ ba sa suḡ-ku.»

Sorosibaa-ba-i ba-naa nuḡ, baa ta ba taara ba calnu u jonḡorbaa-ba-i, ba saa suḡ baḡ ka hā umanḡ aa yanḡ umanḡ. Baa naa ba ful tienḡa calnu-bei.† ³⁵ Nuḡḡ baa yiera ta ba fara ba ne. *Yuifu ba yuntaanḡ ba ta ba piye wuḡ: «U kuraa banamba-i, fiēfiē-i ku hii u yaa-i, u kor u ferē i ne. Duḡ kor u ferē, ku yaa i ka suḡ wuḡ Diilonḡo uḡ pāa nunḡu-i aa saanḡ *Konḡortienḡo maḡ u yaa ufanḡo-i.» ³⁶ Sorosibaa baa bi ta ba nyē-yo aa naa hā-yo niisaarni wuḡ u nyḡḡ, § ³⁷ aa naa cira: «Da kuḡ nuḡnei Yuifu ba nellentienḡ nuḡḡo-i, kor ḡ ferē i ne.» ³⁸ Baa nyēgāanḡ u yudāḡo-i-na wuḡ: «Yuifu ba nellentienḡo yaa daayo.»

³⁹ Ba naḡ gbuu gburanḡbotaamba maḡ, unanḡ wuḡ bir gbē Yesu-i wuḡ: «Naḡ saa cira wuḡ Diilonḡo uḡ pāa nunḡu-i aa saanḡ Konḡortienḡo maḡ u yaa nuḡḡo-i wei? Kor ḡ ferē aa ḡ kor miḡḡo-i ke!»

⁴⁰ Ku saa dḡlnu u nawuḡḡo-i, wuḡ tuḡ waḡ baa-yo wuḡ: «Naḡ sa kāalā Diilonḡo-i de! Ma sī ii dii muliēnduḡma yaa nuḡ-i baa-yo ke? ⁴¹ Baḡ bilaa miḡḡo-i ba ninsonḡo. Miē āntaaramma'i diyaa-ye kuliiḡ daaku-na, aa fuḡ saa bi guḡla bīḡkūḡḡu ba bel-o da ba ko-yo gbāḡḡbāḡ.» ⁴² Aa naa waḡ baa Yesu-i wuḡ: «Yesu, da ḡ ji waa ḡ nellentesīnni-na, ḡ baa yanḡ mi maama karaanu-niē.»

⁴³ Yesu wuḡ cira: «Mi waḡ ninsonḡo-i baa-ni: Nyunḡo daayo-na, ḡ ka suur baa-mi Diilonḡo-nelle-na.»

Yesu kuliḡḡu-i
(Matie 27.45-56; Marke 15.33-41; Nsāa 19.28-30)

⁴⁴ Bāanḡuḡ juḡ hi yuhuḡḡa-i, ba'a ba ne da terienḡu cuure hiere da bīntūu. Ku tīyāa dumei fuḡ bāanḡu ji terēḡ. ⁴⁵ Kompanḡa maḡ naa karaanu *Diilodubuḡo-i, kaa pāḡ taalnu ka holle-na sḡmma hāi. ⁴⁶ Yesu wuḡ kaasīḡ da gbaga wuḡ: «Baba, hūu-mi.» Aa bi hūu u ferē. ⁴⁷ Sorosi ba yuntienḡo naḡ uḡ daa mafamma-i, wuḡ gbēliēḡ Diilonḡo-i aa naa cira: «Coima saa fa, naacolḡ daayo naa vii.» ⁴⁸ Nuumba maḡ naa kāa ka ta ba ne, baḡ juḡ da-ku dumaanḡo-na, baa bir ta ba misīrrā ba yunni-i ba kūḡ. ⁴⁹ Yesu sḡsuḡtaamba-i baa caamba maḡ naa nyaanu-yuḡ a hel *Galile-i-na kā, baa yiera da yargaa ta ba fara ba ne.

Yesu fuuremma-i
(Matie 27.57-61; Marke 15.42-47; Nsāa 19.38-42)

⁵⁰ Naacofēfiḡḡo naḡo waa *Yuifu ba *nellentaamba hḡlma-na, ba taa ba bī-yo Yosefu. Yosefu naa tuḡ kāalā Diilonḡo-i. ⁵¹ U nabaambaḡ ciē kumaḡ Yesu-i-na, u saa siē dii u nunḡu-i baa-ba. U taa u hel Arimate. Yuifu ba nelle nande'i difandē-i. U taa u niya *Diilonḡ-bāanḡu domma-i. ⁵² Yesuḡ kuu, wuḡ kā *Pilati wulaa ka cārā-yuḡ. Pilati wuḡ hā-yo baa-yo. ⁵³ Wuḡ kā ka har-o a fiḡya-yuḡ aa kā ka fuure-yuḡ cīncorre nande-na, baa hīēḡ-de tāmpēllēḡ. Baa sa fuure molonḡo diē dede. ⁵⁴ Yiinḡu fanḡu waa jumayīḡḡu, Yuifu ba *yitēnanḡu naa saaya ku doḡ bāsuuruḡḡu-na. ⁵⁵ Caamba maḡ naa hilaa *Galile-i-na a nyaanu Yesu-i, baa cu Yosefu huonḡ-nu ka ne baḡ naana dumaa. ⁵⁶ Baḡ kaa nanna tī, baa bir kūḡ da ba ka taara nantiilma baa natikolo ka kūnna-yuḡ. Baḡ'a ba ce mafamma-i bāl, bāanḡu suurii tī. Yitēnanḡu hii. Baa tīna fiisa ḡaa maḡ nyēgāanḡ dumaa *ānjīnamma-na.*

24

Yesu siire hel kuomba hḡlma-na
(Matie 28.1-10; Marke 16.1-8; Nsāa 20.1-10)

¹ *Yitēnanḡu cuo kaala-i-na,* caanḡ daaba naar kā cīncorre-na baa natikolo-i ² kā ka da tāmpēlle maḡ baḡ na naa ce-de suu cīncorre nunḡu-i di būmalāa halanḡ. ³ Ba suurii ku yaa-i, ba saa da kulonḡo-i. ⁴ Ba hēḡ muḡ cu, ba'a ba ne da nuḡmba hāi, ba jonḡorbaa-ba caa da kpeikpei. ⁵ Kor maa ta ma da-ba, baa nisiḡ ba yammu-i. Nuḡḡ daa baa gbē-ba wuḡ: «Bige-i ciē na jo ji ta na taara umanḡ dii cicēlma-i bikuḡḡ hḡlma-na? ⁶ Uu si dii bande-i, u siire hel. Uḡ taa u waḡ mamaḡ baa-na *Galile-i-na, ma tīyāanu-nei wei? ⁷ Ma sī uu naa cira: «Fuḡ ba hā nellabalaamba baa *Molon-Bienḡo-i ba gbu-yo *daanḡ-nu ko-yo. Da ba ko-yo, u ka ce yinni hāi yonḡ hīema-na, sieliḡ-yiḡḡu-i u ka sire hel jo.»† Ma saa waḡ wei?»

⁸ Yesu nel maa pāḡ tīenu-bei. ⁹ Baa ta kūḡ ka tūnu u *hāalābiemba-i ba kūḡḡu-na hiere. ¹⁰ Caamba maḡ waa da mafamma-i ba yireiḡa yaa daaya: Maari maḡ taa u hel Magidala-i-na u waa, a naara u duonḡo-i Sake nyu-i, baa Sani, a naara caamba namba. Ba yaa daa-ma

† 23:33 Nienḡ Isayi sebe-i-na (Ēsaie) 53.12. ‡ 23:34 Gbeliemaḡ-nalāanḡu (Psaume) 22.19 § 23:36 Gbeliemaḡ-nalāanḡu (Psaume) 69.22 * 23:56 Helmaḡ-sebe (Exode) 20.10; Anjīnamma tiyemmanḡ-sebe (Deutéronome) 5.14 * 24:1 Ku cuo kaala waa jumaansi. † 24:7 Nienḡ 9.22; 17.25; 18.32-33.

aa ká ka tũnu Yesu *pɔpuɔrbiemba-i. ¹¹ Baŋ tũnu-bei, pɔpuɔrbiemba da niɛ si ba ce kɔrni; ba saa hũu-ma. ¹² Pier wuɔ sire gbar ká cɛncorre-na ka gblina ne, a da kompanja yaa yon hĩema-na. U huɔŋ kaa cu, wuɔ naa wuɔ bir kũŋ.

Emawusi hũmelle-na
(Marke 16.12-13)

¹³ Yinduɔŋgu faŋgu-na, bamaŋ taa ba nyaanu Yesu-i, ba hãi baa sire ta ba kã nelle nandena, ba bi-de Emawusi. Di hɔlma yuu kilobaa cɛncieluo u diei temma baa *Yerusalemu-i. ¹⁴ Ba taa ba piye Yesu maama yaa-i ba kã. ¹⁵ Yesu wuɔ jo ji hi-ba ba gbonu. ¹⁶ Ba daa molonɔ-i, ŋga ba yammu cuu-yuɔ, ba saa suɔ-yo. ¹⁷ Yesu wuɔ yuu-ba wuɔ: «Na waŋ wuɔ niɛ?» Baa yiera, ba yammu gbuu vaa hiere. ¹⁸ Unaŋo-i ba taa ba bi-yo Kilopasi. Fuɔ wuɔ cira: «Ku ce naŋ saa nu mamaŋ ciɛ Yerusalemu-i-na yin daani-na wei?»

¹⁹ Yesu wuɔ yuu-ba wuɔ: «Bige-i ciɛ?»

Baa cira: «Mamaŋ daa Nasaretitaŋ Yesu-i, naŋ saa nu-ma wei? Da ŋ nu wuɔ *Diilopɔpuɔrbilonɔ-i, u yaa waa naacolŋ daayo-i. Uŋ taa u ce mamaŋ hiere, ma taa ma dɔlnu Diilonɔ-i aa bi ta ma dɔlnu nelbilibemba-i. ²⁰ *Diilojigantaamba yuntaamba-i, baa i yuntaamba hãa sorosibaa-ba-i baa-yo wuɔ ba ko-yo. Ba bel-o gbu-yo *daaŋ-nu ko-yo. ²¹ Ii naa haa i naŋga-i u yaa nuɔ-i wuɔ u i ka kor *Isirahel-baŋ miɛŋo-i. Nga ba kuɔ-yo ku yinni siei yaa nyunɔ-i. ²² Caamba maŋ dii baa-ye, banamba naaraa kã cɛncorre-na, aa jo ji tiraa cu i hɔmmu-i ²³ wuɔ ba saa ka da-yo. Aa tiraa cira *dɔrɔpuɔrbiemba kaa carra-bei a waŋ baa-ba wuɔ u siire hel. ²⁴ Baŋ piye dumaŋo-na, i nabaamba namba bi sire kã ka da-ma ŋaa baŋ waŋ-ma duma. Ba saa da Yesu yufelle.»

²⁵ Yesu wuɔ waŋ baa-ba wuɔ: «Namaŋo-i, na sa gbuu suɔ ku yunɔ. Na sa hũu nelieŋ maama donduo. Diilopɔpuɔrbiemba saa waŋ-ma baa-na wei? ²⁶ Ba saa waŋ-ma wuɔ Diilonɔ uŋ pãa nunɔ-i wuɔ u ka saŋ *Kɔŋkortieŋo maŋ, duɔ jo, u ka ce sũlma aa suɔ donɔ u yuntefɛnni-i wei?» ²⁷ Baŋ nyegãaŋ u maama maŋ Diilonɔ-nelma-na, wuɔ suur ma yaanɔ-na tuɔ waŋ-ma baa-ba. U duɔŋ *Moisi seɛbaa-ba yaa nuɔ-i ka cor baa Diilopɔpuɔrbiemba baamba-i hiere, aa baa cor ta ba kã.

²⁸ Baŋ kaa hi Emawusi-i, Yesu wuɔ ce ŋaa u cor yaan-na. ²⁹ Ba saa hũu-ma u duɔ cor; aa naa cira: «Bãaŋgu tɛ fi, yaŋ aa ŋ haar ŋ cɔ bande.» Yesu wuɔ haar duɔ ka cɔ baa-ba.

³⁰ Baŋ juɔ cira ba wuo niwuoni-i, wuɔ bie *buruo-i aa jaal Diilonɔ-i, aa bũl-onɔ hã-ba. ³¹ Huɔŋgu faŋgu-na, ba yammu suɔ kaala-yuɔ baa suɔ-yo. Baŋ bi suyaa-yo terieŋu maŋ nuɔ-i, ba'a ba ne naa-yo. ³² Baa ta ba piye wuɔ: «Uŋ taa u piye Diilonɔ-seɛ maama-i baa-ye hũmelle-na huɔŋgu maŋ nuɔ-i, i hɔmmu naa gbuu fɛ ŋaa ba kũna hũŋhinaŋo muɔ.» ³³ Ba saa tiraa tɛna, baa pãŋ sire bir kã Yerusalemu-i-na kã ka da *hãalãbiemba maŋ tɛyãa cɛncieluo u diei, ba tigiŋ ba-naa, a naara ba nabaamba namba. ³⁴ Baŋ kãa ka da bamaŋ, baa cira: «Itieŋo siire ninsoŋo, Simɔ daa-yo.» ³⁵ Bafambaŋ bi daa mamaŋ Emawusi hũmelle-na, baa bi suur ma yaanɔ-na waŋ-ma. Aa naa cira: «U juɔ tuɔ calnu buruo yaa i suɔ suɔ-yo.»

Yesu caraaya u hãalãbiemba-i

(Matie 28.16-20; Marke 16.14-18; Nsãa 20.19-23; Pɔpuɔr: 1.6-8)

³⁶ *Hãalãbieŋ baŋ waa ta ba piye, ba'a ba ne da Yesu fuɔ fɛrɛ-i ba hɔlma-na. Wuɔ waŋ baa-ba wuɔ: «Tɛyãaŋ dei!» ³⁷ Korma pãŋ ta ma da-ba wuɔ si *jɛna. ³⁸ Yesu wuɔ cira: «Bige-i korman-kuŋgu fuɔ? Bige-i ciɛ na ta na dii nuharunɔ miɛ? ³⁹ Nieŋ mi nammu-i baa mi gbeini-i. Muɔmei mi fere! Juon na ji yieya-mie na ne. Jɛna muɔ si. Jɛna dii ŋaa fafalmu; kũma si dii-yuɔ, kokonni bi si dii-yuɔ, ŋga ni yaa daani muɔmi-na.» ⁴⁰ Uŋ taa u waŋ mafamma-i, wuɔ tuɔ pigãaŋ-ba u nammu-i baa u gbeini-i. ⁴¹ Ba hɔŋ muɔ gbuu fɛ da yogogo, ŋga ba saa hũu-ma wuɔ u yaa-i. Baa yiera kar da hãmmu! Yesu wuɔ yuu-ba wuɔ: «Kuuwuɔŋgu dii baa-na bande-i-na wei?» ⁴² Teterieŋo naŋo waa boluonɔ, baa hĩe-yo, baa bie-yo, baa hĩe-yo. ⁴³ Wuɔ hũu-yo wuɔ-yo ba yufelle-na. ⁴⁴ Aa naa waŋ baa-ba wuɔ: «Min taa mi waŋ mamaŋ baa-na i wuɔramma-na, ma'i si daama-i wei? Mi maama maŋ nyegãaŋ *Moisi *ãnjɛnamma-na, baa *Diilopɔpuɔrbiemba seɛbaa-ba-na a naara gbɛliemaŋ-neini-na, maa naa saaya ma ce; ma bi ciɛ.» ⁴⁵ Uŋ piye dumaŋo-na, kuɔ kãyã-bei ba suɔ Diilonɔ-nelma yaanɔ-i. ⁴⁶ Uŋ waŋ mafamma-i, wuɔ cira: «Baŋ nyegãaŋ mamaŋ, ba ciɛra wuɔ: Diilonɔ uŋ pãa nunɔ-i aa saŋ *Kɔŋkortieŋo maŋ, u saaya u ku a ce yinni hãi hĩema-na aa sieliŋ-yiŋgu-na u sire hel kuomba hɔlma-na ⁴⁷ aa nuɔmba ka nu u maama-i nileiŋa-na hiere ka saa. Ba ka donɔ ta ba waŋ-ma *Yerusalemu yaa nuɔ-i wuɔ nuɔmba nanna ba cilɔbabalaŋo-i, ku yaa Diilonɔ ka ce jande ba ãmbabalma-na hiere. ⁴⁸ Mamaŋ ciɛ daama-i hiere, namei daa-ma, namei saaya na wuɔra waŋ-ma. ⁴⁹ Terieŋgu faŋgu-na, mi To uŋ pãa nunɔ-i wuɔ u ka hã-na fɛŋgũ maŋ, da mi kã, mi ka saŋ-yo hã-na. Baa na kã terieŋgu; tɛnaanaŋ na cie u jo igɛna.»†

Yesu tamma-i duɔ̄ kā dɔrɔ-i-na

(Marke 16.19-20; Pɔpuɔr. 1.9-11)

⁵⁰ Ku huɔŋgu-na, Yesu wuɔ ce ba hel *Yerusalemu-huɔŋga-na a kā Betani caaŋ-nu. Baŋ kaa hi, wuɔ sire u nammu-i dɔrɔ tuɔ cārã Diilonɔ-i u hã-ba. ⁵¹ Ba juɔ'a ba ne da u nyugũŋ dɔrɔ. ⁵² Baa jaal-o aa naa ta kũŋ, ba hɔmmu gbuu fɛ da yogogo. ⁵³ Ba saa ta ba naa *Diilodubuɔ-i-na; ba taa ba kā ba jaal Diilonɔ-i.

Nsáaŋ nyegáaŋ Yesu maama maŋ Nelmuoyamma

Nsáa nunngu waa Yesu *háalábienj cínclieluo ba hái baamba-na. Duó tuó waŋ fuó feréŋ maama-i, u sa bí u yerre-i; kunie u cira «*háalábilonjo nanjo» (18.15), kunie wuó «háalábilonjo maŋ maama-i taa ma dolnu Yesu-i ma yaŋ» (13.23).

Sebe domma-na, u taara u cira wuó Yesu yaa Diilon-ándaanngu-i, nga u cie u feré nelieŋjo jo hlema-na (sap. 1). Ku huonngu-na, Nsáa piye gberé-weima niehá maama. Yesu cie gberé-weima famma-i a pigáaŋ u sinni. Aa bi piye Yesuŋ wuóraaya suu baa nuamba maŋ ba maama. Ba suumanj káayá nuamba-i dumaa baa kutaamba famba feré-i, u nunngu hii-ma. *Yuifu ba yuntaambaŋ cúó Yesu-i dumaa, baŋ cínaana-yuó dumaa wuó u'i sí Diilon-Konkortienjo-i, Nsáa nunngu bi hii mafamma-i (sap. 2-12).

Ku huonngu-na, baŋ bílaa Yesu-i isuonngu maŋ nuó-i, mamanj cie, u suurii ma yaanga-na waŋ-ma: Yesuŋ diyaa nelma-i dumaa u *pɔpɔurbiemba túnni-na, uŋ cáará Diilonjo-i dumaa (sap. 13-17), baa baŋ cie u ándaanngu-i dumaa a ji ta ba ko-yo (sap. 18-19). Sebe periema-na, u waan Yesu siremmanj-kúnngu-i aa waŋ fuó uŋ nyegáaŋ u sebe-i yunngu maŋ nuó-i (sap. 20-21).

Nelma cie ma feré nelbilonjo

¹ Ku domma-na, Nelma naa waa tí. Nelma naa waa baa Diilonjo, aa maa naa waa Diilonjo. ² Ku domma-na, Nelma naa waa baa Diilonjo. ³ Diilonjo cie ma yaa ce bímbínni-i hiere. Bímbínni maŋ cie hiere, ma nunngu dii ni cemman-na. ⁴ Cícélma waa Nelma yaa nuó-i. Aa cícélma famma yaa waa nelbiliemba fitnuó-i. ⁵ Fitnuó uŋ juó, kukulma saa gbáa cie-yo.

⁶ Huonngu nanngu juó hi, Diilonjo saan molo jo. Ba taa ba bí kutienjo-i Nsáa. ⁷ U saan-yo wuó u ji piye fitnuó maama baa nuamba-i kumanj ka ce ba húu u maama-i. ⁸ Ku saa ce ɲaa Nsáa yaa waa fitnuó-i de! Nga uu naa jo duó ji waŋ fitnuó maama yonj baa nelbiliemba-i. ⁹ Nelma yaa waa ninsoŋ-fitnuó-i. Ma juó hlema-na ji kaala nuamba yammu-i hiere.

¹⁰ Nelma waa tí miwaanjo-na. Ma yaa jíena miwaanjo-i. Nga nelbiliemba yagaraa-ma. ¹¹ Ma juó ma feréŋ nelle-na, ma nellenj-baamba cína-méi. ¹² Nga banamba siyaa-ma aa húu ma maama-i. Ma háa kufanngu taamba-i ku fɔngúó-i ba da ba ce Diilon-bisálmba. ¹³ Diilon-bisálmba famba-i ku saa ce ɲaa u huon-ba nelbilonj temma, ku saa bi ce ɲaa ku dalaanu moloŋjo-i u ce u honj-ba, nga ku dalaanu fuó feré yaa u honj-ba.

¹⁴ Nelma cie ma feré nelbilonjo jo ji waa i hólma-na. I daa u fafaanngu-i. U waa hujantienjo aa tiraa waa ninsowaranjo. Fafaanngu fanngu-i i To-i háa u Beduála-i baa-ku. ¹⁵ Nsáa yaa juó ji tuó waŋ u maama-i. U taa u piye baa nuamba-i wuó: «Míŋ taa mi gbé umarj mie uu dii huon-nu, u yaa daayo-i. Aa méi suó da mi honj, uu naa waa tí; a ce dumaanjo-na u maaraa muonjo-i.» ¹⁶ U cie baa-ye cor. Cuobaa-baŋ kaal, u bi ce baa-ye duméi. ¹⁷ *Moisi yaa juó baa *ánjinnamma-i ji há-ye, nga hujarre-i baa ninsoŋjo-i, Yesu-Kirsa yaa juó baa-ni. ¹⁸ Moloŋ yufelle saa háa Diilonjo-na dede. Nga u Beduála pigáaŋ-ye u sinni-i. U yaa dii tlena baa-yo.

Nsáa-Batise ándaanngu-i

(Matie 3.1-12; Marke 1.1-8; Like 3.1-18)

¹⁹ Nsáa nun-ándaanngu yaa daaku. Uŋ waa tuó *batiseŋ nuamba-i, *Yuifu ba yuntaamba maŋ waa *Yerusalemu-i-na, baa puó *Diilójigántaamba namba-i baa *Levitibaa-ba namba-i wuó ba ka yuu u sinni-i. Baŋ káa ka hi, baa cira: «Naacolj nuó, naŋ hilaa hie?» ²⁰ Nsáa saa fuo ma diei bei; wuó cira: «Baa na ta na ne wuó sí Diilon uŋ páa nunngu-i wuó u ka saan *Konkortienjo maŋ, u yaa juó muonjo-i, muó sí.»

²¹ Baa cira: «Nuónei *Eli-i wei?»

Nsáa wuó cira: «E'e, muó sí.»

Baa cira: «Nuónei *Diilopɔpɔurbilonj nuonjo-i wei?»

Wuó cira: «E'e.»

²² Baa cira: «A nanj hilaa hie? Nuamba'i puóraa-ye; pigáaŋ-ye ɲ sinni-i i ka túnu-bei.»

²³ Nsáa wuó sie-ba baa *Isayi* ándaanngu daaku-i wuó:

«Muómei *hohuolaayanj *htékuraanngu-na wuó:*

«Siireŋ na cáa Itienjo hümelle-i.»†»

²⁴ *Fariśtebaa-ba waa pɔpɔurbienj daaba hólma-na. ²⁵ Baa cira: «ŋ ciera wuó Diilonj uŋ páa nunngu-i wuó u ka saan Konkortienjo maŋ, u'i sí nuonjo-i, aa cira Eli'i sí nuonjo-i aa tiraa cira Diilopɔpɔurbilonjo'i bi sí nuonjo-i; a ma bílaa nie ɲ ta ɲ batiseŋ nuamba-i?»

* 1:23 Isayi: Ku birii a saanu baa cerna. Girekimma-na ba naaraaya *Isayi yerre-na wuó *Diilopɔpɔurbilonjo. † 1:23

²⁶ Nsáa wuɔ cira: «Muɔmi batisen-na baa hũmma yon, nga moloŋo naŋo dii na hɔlma-na, na sa suɔ-yo. ²⁷ Mi juɔ yaanŋa kufanŋu tieno-na, nga mi saa piera u nataaŋgu-i.»
²⁸ Nel daama-i hiere ma cie Betani. Nsáa taa u batisen nuɔmba-i kusuɔŋ-nu'i, dii *Yurdɛ bomborma-na.

Yesu yaa Diilonŋ-Tũmbilonŋo-i

²⁹ Ku cuo kaala-i-na, Nsáa wuɔ u ne da Yesu jo u wulaa. Wuɔ cira: «*Diilonŋ-Tũmbilonŋo yaa juɔŋ daayo. U yaa piriinŋ nelbilibiamba ámbabalma-i. ³⁰ Mi taa mi gbɛ u yaa-i mie uu dii huonŋ-nu, nga u taa yaanŋa muɔŋo-na, a ce dumaanŋo-na u maaraa-mi. ³¹ Mei saa ta mi suɔ-yo, nga mi juɔ ji ta mi *batisen nuɔmba-i hũmma-na da mi ce *Isirahel-baamba suɔ-yo.»

³² Uŋ waanŋ mafamma-i, u cira: «Mi daa *Diilonŋ-Yalle hilaa dɔɔ-i-na konŋhurunŋ temma jo ji diire-yuɔ. ³³ Mi saa ta mi suɔ-yo. Nga uman puɔraa-mi wuɔ mi ji batisen nuɔmba-i hũmma-na, uu naa gbɛ-mi wuɔ: «Da ŋ ji da mi Yalle hiiriye ji diire uman nuɔ-i, u yaa ka tuɔ batisen nuɔmba-i baa-de.» ³⁴ Mi daa mafamma-i nuɔ baa mi yufelle. Mi sie fuo-ma: Naacolŋ daa u yaa Diilonŋ-Bieŋo-i.»

Bamanŋ cuu Yesu huonŋ-nu dtelũ

³⁵ Ku cuo kaala-i-na, Nsáa wuɔ tiraa ká baa u *háalábiemba hái terduɔŋgu fanŋu-na. ³⁶ U juɔ'a u ne da Yesu cor. Wuɔ cira: «*Diilonŋ-Tũmbilonŋo yaa káanŋ daayo!» ³⁷ Háalábienŋ daabanŋ nuɔ mafamma-i, baa pánŋ ta cu Yesu huonŋ-nu. ³⁸ Yesu wuɔ u miel ne ku yaa nuɔ-i, a da-ba u huonŋgu-na. Wuɔ yuu-ba wuɔ: «Kuu dii nie?»

Baa cira: «Arabi, ŋ haraa hie?» (Arabi yunŋu yaa wuɔ háalátie.)

³⁹ Yesu wuɔ cira: «Juɔŋ i ta, na ka suɔ-ku.» Baa ká baa-yo ka suɔ unŋ haraa kusuɔŋ-nu. Baaŋgu naa tɛɛŋ tɛ, baa pánŋ perienŋ baaŋgu boluonŋu-i baa-yo.

⁴⁰ Háalábienŋ daaba-i ba hái-i-na, ba taa ba bí unanŋo-i Andere, Simɔ-Pier háanŋo'i waa. ⁴¹ Fuɔ wuɔ ta ká mɔŋŋo yaa wulaa-i igéna ka wanŋ baa-yo wuɔ: «Diilonŋ unŋ páa nunŋu-i wuɔ u ka saanŋ *Konŋkortenŋ manŋ, i daa-yo.» (Ba bí u yaa-i *Kirsá-i girekimma-na.) ⁴² Aa naa ká baa Simɔ-i Yesu wulaa. Yesu wuɔ ne-yo aa naa cira: «Nsáa bieŋ nuɔ, ba bí-ni Simɔ; i ka tie bí-ni fiɛfiɛ-i-na Sefasi.» (Sefasi yunŋu yaa wuɔ támpelle.)

⁴³ Ku cuo kaala-i-na, Yesu wuɔ cira u ká *Galile. Unŋ hilaa, wuɔ suu baa naacolŋo naŋo-i ba bí-yo Filipu; wuɔ gbɛ-yo wuɔ: «Filipu, jo i ta!» ⁴⁴ Filipu taa u hel Betisada. Ba taa ba hel neduɔle baa Andere-i baa Pier hiere. ⁴⁵ Ku huonŋu-na, Filipu wuɔ bi ká ka da Natanayel; wuɔ gbɛ-yo wuɔ: «*Moisi-i baa *Diilopɔpuɔrbienŋ banŋ waanŋ naacolŋo manŋ maama-i ba sebebbaa-ba-na, i daa-yo. Ba bí-yo Yesu, Nasaretitaanŋ Yosefu bieŋo.»

⁴⁶ Natanayel wuɔ cira: «Niŋ huonŋ, ŋ nuɔ ba'a bíŋkúfafaanŋu hilaa Nasareti-i-na dede wei?»

Filipu wuɔ cira: «Jo i ta ŋ ka da baa ŋ yufelle.»

⁴⁷ Yesunŋ juɔ'a u ne da Natanayel jo, wuɔ cira: «*Isirahelyienŋ kerre yaa daade-i; huhurma diei maa si dii-yuɔ.»

⁴⁸ Natanayel wuɔ yuu-yo wuɔ: «Nanŋ suyaa muɔ hie?»

Yesu wuɔ cira: «Aa Filipu suɔ duɔ bí-ni, mii naa da-ni *yensáanŋu yunŋu-na.»

⁴⁹ Unŋ waanŋ mafamma-i, Natanayel wuɔ cira: «Háalátie, Diilonŋ-Bieŋo yaa nuɔŋo-i, *Isirahel-baamba nellentienŋo yaa nuɔŋo-i!»

⁵⁰ Yesu wuɔ cira: «Miŋ ciera mi daa-ni yensáanŋu yunŋu-na ku'i cie ŋ hũu mi nelma-i. Yiinŋu dii baa yiinŋu, ŋ ka da mamanŋ maaraa daama-i.» ⁵¹ Aa naa cira: «Mi wanŋ ninsonŋo-i baa-na: Yiinŋu dii baa yiinŋu na ka da dɔɔ puurii aa *dɔɔɔpuɔɔrbiemba ta ba nyugunŋ aa ta ba hiire *Molonŋ-Bieŋo yudɔɔ-i-na.»†

2

Yesu birii hũmma-i kolma

¹ Yesunŋ bíɛ Filipu-i baa Natanayel, yiinŋu diei cor, háalŋ-yiinŋu-na, ba ta ba já cienŋo dii nelle nande-na ba bí-de Kana; dii dii *Galile huonŋ-na. Yesu nyu waa kálle fande-na ² a naara Yesu-i baa u *háalábiemba-i. ³ Huonŋu nanŋu juɔ hi, ba kolma yor. Yesu nyu wuɔ gbɛ-yo wuɔ: «Ba kolma* yuraa.»

⁴ Yesu wuɔ cira: «Nnaa, yanŋ-ma ŋ há muɔ, ku saa hi mi wulaa yogo.»

⁵ Nyunŋ wuɔ wanŋ baa maacembiemba-i wuɔ: «Duɔ wanŋ mamanŋ baa-na, na ce-ma.» ⁶ A ne da bɔɛŋa nanŋa waa terienŋu-na; baa naa jina-yei ta ba dii hũmma ba saara ba fere a saa baa *Yuifu ba Diilonŋ-hũmelle-i. A waa bɔɛŋ niediei. Di diei gbáa yu litiribaa komuonŋ ndii temma. ⁷ Yesu wuɔ wanŋ baa maacembiemba-i wuɔ: «Káanŋ na ka hu hũmma na ji dii bɔɛŋ daaya yu.» Baa ká ka hu hũmma-i ji dii bɔɛŋa yu.

† 1:51 Niŋ Miwaanŋo jŋnamanŋ-sebe-i-na (Genèse) 28.12. * 2:3 *Yuifubaa-ba taa ba fe ba kolma-i baa tibibienŋa nanŋa ba bí-ya *eresɛ. Ba bí ba kolma-i duvɛŋo.

⁸ Wuò gbê-ba wuò: «Kaaŋ manamma na ka há umañ niɛŋ niwuoni-i.» Ba kaa ka há-yo. ⁹ Húmma birii kolma! Wuò húu nyoŋ, u saa suò maŋ híláa kusuoŋ-nu. Maacembiema fuò ba suyaa. Wuò bí dɔrbiɛŋo-i ¹⁰ a ji tuò piiye baa-yo wuò: «Kolma maŋ dɔlaaŋ, ba há nuòmba-i ma yaa-i igɛna. Da ba ji nyoŋ ye, ba suò há-ba mamaŋ sa dɔlaaŋ. Nuò fuò, naŋ bir yan kondɔdɔlma-i ji ta ŋ há-ba baa-ma huoŋ-nu!»

¹¹ Yesu kaaŋ ce hiŋ daama yaa-i. U ciɛ-ma Kana dii Galile mara nuò. U pigáaŋ u fere pigáaŋ daama temma yaa-i u háalábiemba húu u maama-i.

¹² Uŋ híláa terieŋgu-na, u ká Kafarnamu ka ce yinni cɛlle. U nyu waa baa-yo baa u hámba-i a naara u háalábiemba-i.

Yesu duɔnya torgociraamba-i Diilodubuo-i-na
(Matie 21.12-13; Marke 11.15-17; Like 19.45-46)

¹³ *Yuifu ba *korsinni tímman-ponsaanŋuŋ juò ta ku pie, Yesu wuò ká *Yerusalemu-i-na. ¹⁴ Uŋ káa, wuò ká ka da ba suor niimba baa túlmba baa nɔnsɔr ba huriimba *Diilodubuo-i-na. Aa da bamaŋ huraŋ gbeŋa-i ba tɛnaana ba taabalebaa-ba canni-na ta ba hor gbeŋa-i. ¹⁵ Wuò ce iyiemba a pál comelle a muo-ba hierɛ donya-bɛi hiel-ba Diilodubuo-i-na baa ba niimba-i baa ba túlmba-i hierɛ. Aa naa sɛ gbeihortaamba taabalebaa-ba-i nanna baa ba gbeŋa-i. ¹⁶ Aa gbê bamaŋ taa ba suor nɔnsɔr ba huriimba-i wuò: «Biyaŋ na huriimba-i na hiel-ba bande-i-na; baa na ce mi To dúŋgu-i gbeitaara-terieŋgu.»

¹⁷ Uŋ ciɛ mafamma-i, mamaŋ nyegáaŋ Diilon-nelma-na wuò: «Diilo, mi kuye ŋ dúŋgu maama-i. Ma gbu ma ko-mi»†, nelma faŋ maa tɛnu u *háalábiemba-i. ¹⁸ Yuifubaa baa yuu-yo wuò: «ŋ ka ce hiŋ hama-i pigáaŋ-ye i suò wuò niŋ ciɛ mamaŋ daama-i, ba háa-ni húmelle-i aa ŋ suò ce-ma?»

¹⁹ Yesu wuò gbê-ba wuò: «Muyaanaŋ Diilodubuo-i, na ka da mi maa-yo yinni siei hálma-na yonŋ.»

²⁰ Baa cira: «Baŋ maa bíŋkúŋgu maŋ bieŋ komuɔŋa hái baa niediei, naŋ'a naŋ ka ma-ku yinni siei hálma-na yonŋ!»

²¹ Yesuŋ taa u waŋ Diilodubuo maŋ maama-i, u yaa fuò fereŋ kerre-i. ²² Uŋ juò ku aa sire, nelma faŋ maa tɛnu u *háalábiemba-i; baa páŋ húu mamaŋ nyegáaŋ hierɛ Diilon-nelma-na baa Yesuŋ waan mamaŋ hierɛ.

Yesu suò nelbiliemba kusúnni-i

²³ Yesuŋ káa *Yerusalemu-i-na, u ciɛ gbɛɛ-weima boi *korsinni tímman-ponsaanŋu yinni-na. A ce dumaŋo-na, nuòmba maŋ daa gbɛɛ-wein daama-i, ba fɔŋgɔ baa húu u maama-i. ²⁴ Nga Yesu naa konnu-bɛi, a ce u saa haa u nanŋa bɛi. ²⁵ Fuò fere taa u suò nelbilonŋo kusúŋgu-i, u saa waa duò ka yuu molonŋo wuò melŋo dii niɛ?

3

A honŋ fɛlemma

¹ *Fariŋɛyieŋo naŋo waa ba taa ba bí-yo Nikodemu; u waa *Yuifu ba yuntieŋo. ² Isuoŋgu nanŋu-na, wuò sire ká Yesu wulaa ka cira: «Háalátie, i suyaa yiɛ nuòŋo-i Diilonŋo'i puɔraa-ni baa u nelma-i; ni ma'i sí niŋ ceŋ gbɛɛ-weima maŋ daama-i, nelgbáŋgbáláaŋ sie gbáa ce-ma.»

³ Yesu wuò cira: «Yan mi waŋ ninsoŋo-i baa-ni: Umanŋ duò saa puma honŋ fɛlemma, kutieŋo yufelle sie gbáa haa *Diilon-nelle-na.»

⁴ Nikodemu wuò yuu-yo wuò: «Nelieŋo maŋ vaa tɛ, u ce nie gbáa puma honŋ fɛlemma-i? U gbáa bir suur u nyu kusúŋgu-na u tiraa honŋ-yo wei?»

⁵ Yesu wuò cira: «Yan mi waŋ ninsoŋo-i baa-ni: Umanŋ duò saa honŋ húmma-na baa *Diilon-Yalle-na, kutieŋo sie gbáa suur Diilon-nelle-na. ⁶ Da ŋ honŋ nelbilonŋ homma-i, nelbilonŋ huonŋa'i waan-nie, da ŋ bi honŋ Diilon-Yallen homma-i, Diilon-Yallen huonŋa'i waan-nie. ⁷ Miŋ ciɛra na puma honŋ fɛlemma-i, baa yan ma cu ŋ huonŋa-i. ⁸ N sa da, terieŋgu maŋ da ku dɔlnu fafalmu-i mu sire, da ŋ ji cira ŋ suò, ŋ da mu du; ŋ sie suò muŋ híláa kusuoŋ-nu, ŋ sie bi tiraa suò muŋ káŋ kusuoŋ-nu. Bamaŋ huonŋ Diilon-Yalle homma-i baa dii dumei.»

⁹ Nikodemu wuò yuu-yo wuò: «Nel daama gbáa ce nie ce?»

¹⁰ Yesu wuò cira: «ŋ sie suò wuò nelpigáatieŋ nuò *Isirahel-na, nel daama ciɛ nie yar-ni suoma? ¹¹ Yan mi waŋ ninsoŋo-i baa-ni: In suò mamaŋ, i piiye ma yaa-i; aa in daa mamaŋ, i waŋ ma yaa-i aa na sa taara na húu-ma. ¹² Nelma maŋ ciɛŋ híɛma-na bande-i-na, da mi waŋ-ma na sa húu-ma, na ka ce nie gbáa húu dɔr-maama-i mi wulaa? ¹³ Molo saa ká dɔrɔ-i-na dede, da ku saa waa *Molon-Bieŋo yaa-i. U yaa híláa dɔrɔ-i-na jo. ¹⁴ *Moisi naŋ haa kavɛllun-jieŋo-i daanŋu-na dumaa *híɛkuraanŋu-na, ba ka bi haa Molon-Bieŋo-i daanŋu-na dumei. ¹⁵ Ku yaa bamaŋ húyáa u maama-i, ba ka da cicɛlma maŋ sa tɛŋ dede-i. ¹⁶ Na saa da,

† 2:17 Gbelieŋan-naláanŋu (Psaume) 69.10

nelbilibiema maama gbuu silaa dólno Diilonjo-i u naa u há-ba u Bɛduola-i wuɔ umanj duɔ hũu u maama-i, kutienjo baa ka caa, nga u da cicɛlma manj sa tɛn dede. ¹⁷ Diilonjo saa sanj u Biɛnjo jo híema-na duɔ ji kɔsuɔnj nelbilibiema-i, nga u saanj-yo wuɔ u ji kor-ba. ¹⁸ Umanj duɔ hũu Diilonj-Biɛnjo maama-i, ba sa ka yuu kutienjo-i baa weima. Nga umanj duɔ saa hũu-ma, kumanj ciɛ u saa hũu Diilonj-Bɛduola maama-i, Diilonjo ka gánj baa-yo. ¹⁹ Kumanj juɔ baa kufanngu-i ku yaa daaku: Fifinuo juɔ miwaanjo-na, nga nelbilibiema ciluɔnj balaanj dumaanj-na, ba bir yanj aa par kukulma. ²⁰ Neliɛnjo manj duɔ tuɔ ce kuubabalaanngu-i, cecerma sa dólno-yuɔ. U sa taara u carra wuɔ ba ka da u cilɔbabalaanj-o-i. ²¹ Nga nelfɛfɛinjo sa fuo; u ce u weima-i hiere cecerma-na wuɔ nuɔmba da unj cɛnj Diilonjo huɔngja-i dumaa.»

Nsáa taara duɔ yanj terienngu-i há Yesu

²² Ku huɔngju-na, Yesu wuɔ ji ká *Yude baa u *háalábiemba-i ka tuɔ *batisenj nuɔmba-i. ²³ *Nsáa waa terienngu nangu-na bi tuɔ batisenj. Ba bí terienngu fanngu-i Ayinɔ. Kuu dii Salimu caanj-nu. Húmma waa bóí terienngu-na ku'i ciɛ Nsáa wuɔ ká ka waa terienngu-na. ²⁴ Huɔngju fanngu-na, ba saa naa hi dii-yo kaso-i-na yogo.

²⁵ Yiingju nanngu-na, u háalábiemba namba ji ta ba fanu ba-naa baa *Yuifuyienjo nanjo-i neliɛnj nuɔ nínj saaya nj migáanj nj fɛrɛ dumaa a saanu baa Yuifu ba Diilonj-húmelle-i. ²⁶ Baa ká ka gbɛ Nsáa-i wuɔ: «Háalátie, nínj waanj naacolnjo manj maama-i baa-ye; umanj waa baa-ni dii *Yurdɛ bomborma namma-na, u duɔnj tuɔ batisenj nuɔmba-i, a ce dumaanj-o-na nuɔmba-i hiere ba ká fuɔ yaa wulaa-i.»

²⁷ Nsáa wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Diilonj duɔ saa há-ni baa kumanj, nj siɛ gbáa da-ku. ²⁸ Namaa fɛrɛ-i mi waanj-ma na yufellenj miɛ Diilonj unj páa nuɔngju-i wuɔ u ka saanj *Konkortienjo manj, u'i sí muɔnj-o-i, nga u puɔraa muɔmi da mi jo u yaanj-na yonj.»

²⁹ Unj waanj mafamma-i, wuɔ nanj gbánaláanj daaku-i baa-ba wuɔ: «Na suyaa wuɔ da nj ta nj já ciɛnj, nj huɔngja gbuu fɛ da yogogo wuɔ nj ka da hũnyɔmma. Nj jɛnj duɔ ne da nj huɔngja fɛ, nj bí da fuɔ kaannga fɛ. Muɔ mi dii njaa dɔrbienjo jɛnj-o'i baa-mi; mi huɔngja fɛ gbarnu. ³⁰ Ku saaya kunanngu ta ku suur-yuɔ ku naara aa kunanngu cɛr ta ku hel muɔmi-na.

³¹ «Umanj hilaa dɔrɔ-i-na jo, uu dii nuɔmba-i hiere ba yun-nu. Umanj duɔ honj híema-na, híemanj-wuɔnj, u wanj híemanj-tímma. Umanj hilaa dɔrɔ-i-na jo, uu dii nuɔmba-i hiere ba yun-nu. ³² Unj daa mamanj baa unj nuɔ mamanj, u wanj ma yaa-i, nga molo sa hũu u nelma-i. ³³ Umanj duɔ hũu u nelma-i, kutienjo pigáanj wuɔ Diilonjo wanj ninsonjo. ³⁴ Na saa da, Diilonj unj puɔraa umanj, u yuu kutienjo huɔngja-i baa u *Yalle-i, a ce dumaanj-o-na u wanj Diilonj-nelma. ³⁵ Bɛpolnjo maama dólno Tuonjo-i a ce Tuonjo diyaa weima-i hiere u nanj-na. ³⁶ Umanj duɔ hũu Bɛpolnjo maama-i, kutienjo ka da cicɛlma manj sa tɛnj dede-i. Nga umanj duɔ saa hũu Bɛpolnjo maama-i, u siɛ da cicɛlnj daama-i aa Diilonjo tiraa gánj baa-yo.»

4

Yesu cáarɔ húmma Samaricienjo nanjo wulaa

¹ Nuɔmbanj kánj Yesu tuɔ *batisenj-ba, ba ká ka tǔnu *Fariɛɛbaa-ba-i wuɔ Yesu da nuɔmba u batisenj u yanj Nsáa-i. ² A ne da fuɔ saa tuɔ batisenj-ba u fɛrɛ, u *háalábiemba'i taa ba batisenj-ba. ³ Manj juɔ waa dumaanj-o-na, wuɔ sire *Yude-i-na a bir tuɔ ká *Galile-i-na. ⁴ Uu naa saaya u karnu *Samar-i cor. ⁵ Unj káa ka hi tuɔ karnu, wuɔ ká ka suur nelle nande-na ba bí-de Sikaar. Dii dii Yosefu suonngu caanj-nu. Suonngu fanngu-i *Yakɔbu yaa háa Yosefu-i baa-ku.* ⁶ Yakɔbu kɔlenjo waa kusuanj-nu'i. Yesunj wuɔyaa mulɛnj dumaanj-o-na, wuɔ tɛna kɔlenj daayo nuɔngju-na tuɔ fiisa. Báanngu naa hi yuhuanngja-i tí. ⁷ Samaricienjo nanjo jo duɔ ji hu húmma. Yesu wuɔ cira: «Ciɛnj nuɔ, nj sa há-mi húmma namma mi nyɔnj wɛi?» ⁸ A ne da u háalábiemba naa ká nellenj-huɔnj-na da ba ka sáa niwuoni.

⁹ Ciɛnj gbɛ-yo wuɔ: «Ma sí *Yuifuyienj nuɔ kɛ? A bige-i ciɛ nj ta nj cáarɔ húmma-i *Samariyienj muɔmi wulaa?» Ninsie ninsie, Yuifubaa-ba saa ta ba siɛ ba ce weima baa Samaritaamba-i.

¹⁰ Yesu wuɔ cira: «Kuɔ nj taa nj suɔ Diilonj-caluo-i aa suɔ umanj cáarɔnj húmma-i nj wulaa, nuonɛi naa bir cáarɔ u wulaa aa uu naa há-ni cicɛlmanj-húmma.»

¹¹ Ciɛnj wuɔ cira: «Kɔlenjo-i filofilo dumande-i-na aa kólɛncannga bi sí baa nuɔ, nanj ka da kufanngu cicɛlmanj-húmma-i hie a há muɔ baa-ma?» ¹² I bíncɔnj-o-i Yakɔbu yaa birri kɔlenj daayo-i há-ye, fuɔ fɛrɛ nyuɔnj u húmma-i, u bisálmba sire nyɔnj-ma baa ba muɔru-i hiere. Nanj ne wuɔ sí nanj maaraa Yakɔbu-i wɛi?»

¹³ Yesu wuɔ cira: «Umanj duɔ nyɔnj hũnj daama-i, hũnjkuɔsinni ka tiraa bir bel-o. ¹⁴ Nga muɔ da mi há umanj mi húmma-i u nyɔnj, ma ka ce húnfoele kutienjo huɔngja-na, aa cicɛlma manj sa tɛnj dede ma'i ka ta ma hel húnfoele fande-na, a ce dumaanj-o-na hũnjkuɔsinni cɛraa ni ji bel-o.»

* 4:5 Nienj Miwaanjo jnanmanj-sebe (Genèse) 33.19; Yosuwe (Josué) 24.32.

¹⁵ Cíeŋ wuɔ: «Há muɔ hǔmma famma-i hǔŋkuɔsǐnni baa ji tiraa bel-mi aa mi baa ji tiraa jo bande-i-na wuɔ mi ji hu hǔmma.»

¹⁶ Yesu wuɔ: «Ká ŋ ka bí ŋ bɔlɔ-i na jo.»

¹⁷ Cíeŋ wuɔ: «Bɔlŋo si dii baa-mi.»

Yesu wuɔ: «Ma dolaa-ni! ¹⁸ Ŋ tɛnaana baa bibemba ndii cor tɛ. Aa nin yey baa uman fiɛfiɛ-i-na, ŋ bɔlɔ-i sí. Ŋ saa kar coima.»

¹⁹ Uŋ waan mafamma-i, cíeŋ wuɔ: «Ku biyaa ŋaa nuɔŋo-i *Diilopɔpɔɔrbilonɔ nuɔ.» ²⁰ Aa naa cira: «Yan mi yuu-ni nelma diei: Samari-bɛncuɔmba siire jaal Diilonɔ-i tánunɔ daaku yaa nuɔ-i, bige-i cíe Yuifubaa namaanɔ-i na'a Diilojaalterienɔ dii *Yerusalemu?»

²¹ Yesu wuɔ: «Cíeŋ nuɔ, yan mi wan ninsoŋo-i baa-ni: Yiingu dii baa yiingu na sie ji tiraa ta na jaal i To-i Diilonɔ-i tánunɔ daaku-na, na sie bi ji tiraa ta na jaal-o Yerusalemu-i-na. ²² Samaritaanɔ namaanɔ-i na sa suɔ nanɔ jaal uman, a ne da Yuifubaa miɛŋo-i, Konkortienɔ hilaa miɛmei nuɔ-i, a ce dumaanɔ-na i suɔ inɔ jaal uman. ²³ Ŋga yiingu dii baa yiingu, *Diilonɔ-Yalle ka ce ninsoŋ-Diilojaaltaamba ta ba jaal i To-i Diilonɔ-i baa huɔŋga diei. Yiingu fangu hii tɛ yere. I To-i Diilonɔ-i taara ba ta ba jaal-o dumei. ²⁴ Diilonɔ-i molo sa da-yo; baman jaalaanɔ-yan ba saaya ba ta ba jaal-o baa huɔŋga diei, aa ba yan u *Yalle dii-ba hǔmelle-na.»

²⁵ Cíeŋ wuɔ: «Mi suyaa miɛ Diilonɔ unɔ paa nunɔ-u wuɔ u ka saanɔ *Konkortienɔ man, u ka jo. Ba bí u yaa-i *Kirsai. Duɔ jo, u ka wan ma yaanɔ-ga-i hiere baa-ye.»

²⁶ Yesu wuɔ: «Nin gbɛŋ uman, u yaa piyen baa-ni daayo-i.»

²⁷ Uŋ taa u wan mafamma-i, u hǔalábiemba jo ji ta ba yiera.

Ban juɔ ji da u piye baa cíeŋ daayo-i, kuɔ cu ba hǔmmu-i. Ŋga molo saa sie duɔ yuu-yo wuɔ: «Bige-i cíe ŋ ta ŋ piye baa cíeŋ daayo-i? Ŋ'a u ce bige-i há-ni?»

²⁸ Cíeŋ wuɔ yan u bǔnanɔ-ga-i aa naa gbar ká nellen-huɔŋga-na ka tuɔ piye baa nuɔmba-i wuɔ: ²⁹ «Jɔwɔŋ i ta na ka da, ma miŋ siire ce maman hiere, naacolɔ nanɔ waan-ma baa-mi. Ku biyaa ŋaa Diilonɔ unɔ paa nunɔ-u wuɔ u ka saanɔ Konkortienɔ man, u yaa juɔ.» ³⁰ Nuɔŋ baa hel ká Yesu wulaa. ³¹ A ne da huɔŋgu fangu-na, u hǔalábiemba waa ta ba cárá-yuɔ wuɔ u wuɔ niwuoni-i. ³² Yesu wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Mi daa niwuoni nanni da mi wuɔ ŋga namaa na sa suɔ niwuoni fanni-i.»

³³ Hǔalábienɔ baa ta ba yuu ba-naa wuɔ: «Ku ce molo juɔ baa niwuoni ji há-yo wɛi?»

³⁴ Yesu wuɔ cira: «Uman puɔraa-mi, da mi gbáa ce u huɔŋga-i, a ce u maacemma ka bál, meɪ niwuoni yaa nifanni-i. ³⁵ Ma sí namaa fere-i da na ce na ta na piye wuɔ ðimma ce caamba naa aa ba suɔ kar-ma kɛ? Ciiriinɔ na yunni-i na ne; nuɔmba man juɔŋ, baa dii ŋaa ðimma man vaa hi karma. ³⁶ Uman karaanɔ ðimma-i u ka da u cufaluŋgu sulu-i aa unɔ karaanɔ ðimma man, ma ka ká Diilonɔ-nellen. A ce dumaanɔ-na, uman duunɔ baa uman karaanɔ, ba hǔfelle-i diiduɔle. ³⁷ Da ba cira: «Unanɔ-i duunɔ aa unaa kar» ba saa kar coima. ³⁸ Suonɔ man namaa saa kú-ku, mi puɔraa na ka ta na ka kufanɔ ðimma yaa-i. Banamba'i kúɔ-ku cufal, aa namaa ká ka ta na ka ku ðimma-i.»

³⁹ Cíeŋ unɔ tǔonu nuɔmba-i wuɔ unɔ siire ce maman hiere Yesu waan-ma baa-yo, ba fǔngúo hǔu Yesu maama-i nelle fande-na. ⁴⁰ A ce dumaanɔ-na, ban juɔ ji da-yo, baa cárá-yuɔ wuɔ u tɛna baa-ba. Yesu wuɔ tɛna ce yinni há ⁴¹ a piye baa-ba u fere.

Uŋ cíe mafamma-i, nuɔmba bɔi tiraa hǔu u maama-i naara. ⁴² Baa ta ba piye baa cíeŋo-i wuɔ: «Ŋ nuɔ nanɔ nelma-i aa jo ji nu fú maama-i a suɔ wuɔ u yaa miwaanɔ konkortienɔ-i kelkel, ku yaa káyá-yie i hǔu u maama-i.»

Yesu siire nelbuɔ nanɔ biɛŋo

⁴³ Yesun siire Sikaar-na, wuɔ cor baa u hǔmelle-i tuɔ ká *Galile-i-na. ⁴⁴ Fuɔ fere wuɔ waan-ma wuɔ: «Ba sa kǎŋ *Diilopɔpɔɔrbilonɔ-i u fereŋ nelle-na.» ⁴⁵ Uŋ kaa hi Galile-i, Galiletaanɔ baa gbuu bel-o da fafamma. Ban ŋa naa ká *Yerusalemu-i-na *korsǐnni tǔmmanɔ-ponsaanɔ-gu-na, ba daa unɔ cíe maman hiere, ku'i cíe unɔ ká ba terienɔ-gu-na, ba suɔ u belma.

⁴⁶ Ku huɔŋgu-na, wuɔ ji tiraa ká Kana-i-na unɔ ŋa nanɔ birii hǔmma-i kolma-i kusuwɔ-nu. A ne da faamaanɔ nanɔ biɛŋo taa u janɔ. U waa Kafarnamu. ⁴⁷ Tuon unɔ juɔ nu wuɔ Yesu hilaa *Yude-i-na jo Galile-i-na, wuɔ ká ka cárá-yuɔ wuɔ u ce jande aa u ká baa-yo Kafarnamu-i-na ka sire u biɛŋo-i há-yo, kere jarma cɔraanu-yuɔ cor. ⁴⁸ Yesu wuɔ cira: «Ku ce ŋaa da na saa da gbere-i baa na yufelle-i na sa hǔu-ma wɛi?»

⁴⁹ Naacolɔ wuɔ cira: «Itie, jande baa sere. Da ŋ sere, mi biɛŋo ka ku.»

⁵⁰ Yesu wuɔ cira: «Bir ŋ kǔŋ, ŋ biɛŋo siire.»

Naacolɔ wuɔ bi hǔu-ma aa naa bir tuɔ kǔŋ. ⁵¹ Uŋ kǎŋ hǔmelle-na, wuɔ suu baa u maacembiemba jo u wulaa. Wuɔ yuu-ba. Baa cira: «Ŋ biɛŋo siire, i taa i ká die ka wan ma yaa baa-ni.»

⁵² Wuɔ yuu-ba wuɔ: «U siire yaku-i?»

Baa cira: «U siire cicuon-*na*, báanɔŋu naa ciɛl yuhuoŋga-*na* celle.» ⁵³ Tuonɔ wuɔ bi ne da huonɔ bi fangɔ'i nuɔ-i Yesu naa gbɛ-yo wuɔ u biɛno siire. Kuɔ ciɛ dumaanɔ-*na*, fuɔ baa u dumɛllɛn-baamba-i hiere baa pán hũu Yesu maama-i.

⁵⁴ Yesuɔ hilaa Yude-i-*na* bir ká Galile-i-*na*, u gbɛrɛ daayo yaa ciɛ ba ce ba hái terienɔŋu fangɔ-*na*.

5

Yesu siire murgu nanɔ

¹ Ku huonɔŋu-*na*, *Yuifubaa-*ba* ji ta ba ce ba ponsaanɔŋu nanɔŋu-i *Yerusalemu-i-*na*. Yesu wuɔ ká. ² A ne da Tulɔŋ-dumelle* caanɔŋu-*na* hũnfunɔŋu nanɔŋu dii, ba bí-ku ebirem-*na* «Betisata»†. Gbuganni ndii waa ciɛlá-kuɔ. ³⁻⁴ [*Dɔrɔpɔpuɔrɔbilonɔ nanɔŋu waa tuɔ jo u sagalla hũmma-i hũnfunɔŋu daaku-*na*. Duɔ sagalla-mɛi, jɛinɔ manɔ duɔ gbáa suur igɛna, u jarnɔ da ma fiɛ kuola nie niɛ, fafalmu pán da-yuɔ.] A ce dumaanɔ-*na*, jaamba bɔi waa terienɔŋu-*na* ta ba cɔrɔ gbuganɔ daani-*na* [ba ciɛ hũmma sagallamma-i]: Yiriɛmba waa, cisɛduɔlbaa-*ba* waa a naara murgubaa-*ba* bi waa. ⁵ Unanɔ waa ba hɔlma-*na*, unɔ gaala jarma-*na*, ku biɛn komorre baa cɛncieluo niisɛi waa belle fande-*na*. ⁶ Yesuɔ káa ka da u gaala, aa nu wuɔ u báanɔŋu cuɔ jarma-*na*, wuɔ yuu-yo wuɔ: «Ŋ taara ŋ sire wei?»

⁷ Jɛinɔ wuɔ cira: «Háalátie, hũnɔ da ma sagalla, mi siɛ da molo dii-mi; wuɔ da mi namallá da mi ka suur dii huonɔŋu-*na*, unaa ta yaanɔŋa miɛ suur. Mi ce-*ma* nie?»

⁸ Yesu wuɔ: «Sire ŋ biɛ ŋ figinɔŋu-i ŋ kũn.»

⁹ Terduonɔŋu fangɔ-*na*, fafalmu pán da naacolɔŋu-*na*. Wuɔ sire biɛ u figinɔŋu-i tuɔ kũn. A ne da yiinɔŋu fangɔ waa *yitɛnanɔŋu. ¹⁰ Yuifu ba yuntaambaɔ daa u tũyáa figinɔŋu-i, baa ta ba wanɔ baa-yo wuɔ: «Ŋ saa suɔ wuɔ nyunɔŋo-i yitɛnanɔŋu wei? Bige-i ciɛ ŋ sire biɛ figinɔŋu tũu?»

¹¹ Naacolɔŋ wuɔ: «Umanɔ siire-miɛ u yaa ciɛra mi biɛ mi figinɔŋu-i kũn.»

¹² Baa cira: «Hai moloŋo-i ufanɔŋo-i?»

¹³ Naacolɔŋ yiera bege! U sa suɔ Yesu-i duɔ pigáan-yo. A ne da nuɔmba naa maara cor. Yesu baala ba hɔlma-*na*.

¹⁴ Ku huonɔŋu-*na*, Yesu wuɔ ji da naacolɔŋo-i *Diilodubuɔ-i-*na*. Wuɔ wanɔ baa-yo wuɔ: «Nuɔnei daani yeryer fiɛfiɛ-i-*na*, da ŋ'a ŋ sa taara weima namma da-ni mamanɔ balaanɔŋu diɛlá-maanɔ daama-i, baa tiraa ŋ cál Diilonɔŋo-i.»

¹⁵ Naacolɔŋ wuɔ ká ka wanɔ baa Yuifu ba yuntaamba-i wuɔ naacolɔŋ daayo yaa naa sire-yuɔ u jarma-*na*. ¹⁶ Yuifu ba yuntaanɔŋu baa sire ku yaa nuɔ-i a cɔ Yesu-i wuɔ u ciɛ nie sire moloŋo yitɛnanɔŋu-*na*?

¹⁷ Yesu wuɔ gbɛ-*ba* wuɔ: «Mi biyaa mi to-maama. Mi To sa nanna yiinɔŋu baa u maacemma-i.»

¹⁸ Unɔŋ waanɔ mafamma-i, Yuifu ba yuntaanɔŋu baa pán ta ba taara-yuɔ baa komma, wuɔ u saa kán yitɛnanɔŋu-i aa tiraa cira Diilonɔŋo-i fuɔ tohoiɔŋo; dumaanɔŋu-*na*, u saa u fɛrɛ baa Diilonɔŋo-i. ¹⁹ Yesu wuɔ gbɛ-*ba* wuɔ: «Yaanɔ mi wanɔ ninsoŋo-i baa-*na*: Bɛpolɔŋo siɛ gbáa da dumaa u tuɔ ce. U ne Tuonɔŋ yaa-i aa tuɔ ce. Tuonɔŋ unɔ cɛn mamanɔ, Bɛpolɔŋo bi ce ma yaa-i. ²⁰ Bɛpolɔŋo maama dɔlnu Tuonɔŋo-i, u yaa pigáan-yonɔ u maacemma-i u tuɔ ce. U ka pigáan-yo mamanɔ maaraa daama-i a ce-*na* gbɛrɛ. ²¹ Tuonɔŋ unɔ pɔnɔ bikuomba-i dumaa ba sire, Bɛpolɔŋo duɔ tuɔ taara umanɔ waa u gbɛini-*na* u sire-yuɔ dumɛi. ²² Aa Tuonɔŋo sa ce moloŋo ándaanɔŋu, u yaanɔ ándacelle-i há Bɛpolɔŋo yaa-i, ²³ ku yaa nuɔmba ka ta ba kán-yo ŋaa banɔ kán Tuonɔŋo-i dumaa. Umanɔ duɔ u sa kán Bɛpolɔŋo-i, kuu dii ŋaa u sa kán u To manɔ puɔraa-yo.

²⁴ «Yaanɔ mi wanɔ ninsoŋo-i baa-*na*: Mi To yaa puɔraa-mi, a ce dumaanɔŋu-*na* umanɔ duɔ nu mi nelma-i aa haa u nanɔŋa mi To-i-*na*, kutienɔŋo daa ciɛlma manɔ sa tɛɔŋ dede-i tɛ. Ba siɛ ka yuu-yo baa weima. Kuu dii ŋaa kutienɔŋo kuu tɛ aa sire. ²⁵ Yaanɔ mi tũnu-nei: Yiinɔŋu dii baa yiinɔŋu, bikuomba ka nu Diilonɔŋ-Bienɔŋo piye. Ku yiinɔŋu hii tɛ fɛrɛ. Umanɔ duɔ nu u nungu-i, kutienɔŋo ka da ciɛlma manɔ siɛ ji tɛ dede. ²⁶ Ciɛlmanɔŋ yɛnɔ baa Tuonɔŋo-i dumaa u tuɔ há nuɔmba-i baa-*ma*, u bi háa Bɛpolɔŋo-i baa-*ma* dumɛi u tuɔ há-*ba*. ²⁷ Aa u birii ándacelle-i há Bɛpolɔŋo yaa baa-de wuɔ u yaa *Molonɔ-Bienɔŋo-i. ²⁸ Baa na yanɔ ma ce-*na* gbɛrɛ. Na saa da, yiinɔŋu dii baa yiinɔŋu, bamanɔ suurii hɛma-*na* ba ka nu Molonɔ-Bienɔŋo piye. ²⁹ Da ba ji nu u piye, ba ka sire hel cincunɔŋa-*na*. Bamanɔ taa ba ce ánfafamma-i ba ka ká Diilonɔŋ-nellen, ŋa bamanɔ taa ba ce kuubalaanɔŋu-i ba ka ká dáamu-*na*. ³⁰ Mɛi siɛ gbáa ce bɔnɔkũnɔŋu mi fɛrɛ. Banɔ ciɛra mi ger dumaa, mi ger dumɛi. Mi sa ce kumanɔ dɔlaanu muɔ, umanɔ puɔraa-mi, mi ce fuɔ kuudalnunɔŋu'i. Terienɔŋu fangɔ-*na*, mi gbáa cira mi su germá.

³¹ «Kuu muɔmɛi taa mi wanɔ mi maama-i mi fɛrɛ, yunɔŋu naa saa waa mi nelma-*na*. ³² Nɔŋa unanɔŋo-i waanɔ-manɔ, aa mi suyaa miɛ u wanɔ ma yaanɔŋa yaa-i. ³³ Ma sí na puɔraa nuɔmba

* 5:2 Baa naa ma koko dii Yerusalemu-i huonɔŋa aa hiel dumienɔŋa. Dumienɔŋa fanɔŋa yireinɔŋa waa-yie. Dimanɔ daade-i ba taa ba bí-de Tulɔŋ-dumelle. † 5:2 «Betisata» yunɔŋu yaa wuɔ «hujarɛnɔŋ-dũnni».

Nsáa wulaa wuɔ ba ka yuure mi sínni-i ke? Ban̄ káa, Nsáa saa ka fuo ninsoŋo-i bei. ³⁴ Uŋ waŋ maman̄ baa-ba mi maama-na, ma sa káyá wuɔ, ma káyá namei. Mi waŋ mafamma-i da mi kor namei. ³⁵ Nsáa waa ŋaa fitinuɔ na hólma-na, na hūyáa-ma ce na bāan̄gu-i cɛlle yon̄ baa-yo. ³⁶ A ne da meɪ maaraa Nsáa-i. Mi Toŋ hāa-mi maacemman̄ mi ta mi ce, ma yaa pigāan̄ mi sínni-i aa ma yaa bi pigāan̄ wuɔ mi To yaa puɔraa-mi. ³⁷ Aa uman̄ puɔraa-mi, u bi bí mi yefafalle. Ŋa na saa nu u yalle-i dede, na saa bi da u yufelle dede. ³⁸ Uŋ puɔraa uman̄, nan̄'a na saa hūu u nelma-i, na ce nie aa gbāa hūu fuɔ maama-i? ³⁹ Na suyaa wuɔ cicēlma man̄ sa tɛŋ dede ma da Diilon̄-nelma yaa nuɔ-i, ku'i cɛ na vaa na fere baa ma kalamma-i. A ne da ma yaa bi piyer̄ meɪ maama-i ⁴⁰ aa na sa taara na cu mi huon̄-nu a ji kor.

⁴¹ «Mi sa taara nuɔmba dól-mi. ⁴² Mi suɔ-na. Mi suyaa mié Diilon̄o maama sa dólnu-nei. ⁴³ Mi juɔ mi To yerren̄ aa na sa taara na da mi yufelle. Ŋa molon̄ duɔ jo u fereŋ jomma, na sire ta na gbar na nyaanu-yuɔ. ⁴⁴ Namaa nan̄ birii yan̄ Diilon̄o-i aa ta na taara nelbilibemba'i dól-na, na ka ce nie gbāa hūu u maama-i? ⁴⁵ Baa na da nie sí muɔmei kaa cāl-na mi To terien̄gu-na; muɔ sí. Nan̄ haa na nan̄ga-i *Moisi man̄ nuɔ-i, u yaa ka cālāan̄-nan̄. ⁴⁶ Na saa da, Moisi nyegāan̄ meɪ maama'i u sebe-i-na. Kuɔ naa naa hūu u maama-i, naa naa bi hūu meɪ maama-i. ⁴⁷ Ŋa nan̄'a na saa hūu uŋ nyegāan̄ maman̄, na ka ce nie gbāa hūu meɪ nelma-i?»

6

Yesu hāa nelpūngu nan̄gu wuo ye

(Matie 14.13-21; Marke 6.30-44; Like 9.10-17)

¹ Ku huon̄gu-na, Yesu wuɔ ká *Galile dalanja yien̄gu nan̄gu-na; ba bi bí dalanja fan̄ga-i Tiberiyadi-dalan̄ga. ² Uŋ taa u ce himma-i u sire jaamba-i dumaan̄o-na, nuɔŋ baa kúɔl baa-na ta ba nyaanu-yuɔ. ³ Wuɔ ká ka nyugūŋ tānun̄gu nan̄gu-na tiena baa u *hāalābiemba-i. ⁴ *Yuifu ba *korsinni timman̄-ponsaan̄gu naa pié tí. ⁵ Wuɔ u ne da nelpūngu nan̄gu jo. Wuɔ yuu Filipu-i wuɔ: «I ka da niuwuoni-i hie die sáa há nuɔŋ daaba-i hiere ba wuo?» ⁶ Uu naa suɔ uŋ saaya u ce kuman̄, ŋa u taa u yuu duɔ ne Filipun̄ ka waŋ maman̄.

⁷ Filipu wuɔ cira: «Da ŋ fié bié *deniebaa nuɔsúɔ a sáa niuwuoni-i wuɔ ŋ cal há-ba tɛntɛŋ, ba sié da hiere.»

⁸ U hāalābilon̄o nan̄o waa, Simo-Pier hāan̄o; ba taa ba bí-yo Andere. Fuɔ wuɔ cira: ⁹ «*Buruo u ndii dii baa naacombilon̄o nan̄o bande-i-na a naara titiraamba hái. Ŋa nifanni gbāa fa hama-i a há nelpūŋ daaku temma-i?»

¹⁰ Yesu wuɔ waŋ baa-ba wuɔ: «Cieŋ ba tɛna hiere.» Hólma famma-na, híen̄gu waa bói. Nuon̄ baa tɛna. Bibemba man̄ waa, ba gbāa yu nuɔmba neifier̄n̄ hái nuosiba ndii temma. ¹¹ Yesu wuɔ bie buruo-i a jaal Diilon̄o-i aa naa calnu-yuɔ há-ba. Aa naa bi há-ba titiraamba-i ban̄ taaran̄ duma.

¹² Ban̄ gbuu ji wuo ye tí huon̄gu man̄ nuɔ-i, wuɔ waŋ baa u hāalābiemba-i wuɔ: «Bieraayan̄ boini man̄ t̄yáa, mi sa taara ni bíena.» ¹³ Baa biera ban̄ wuyaa buruo u ndii daayo-i aa boini man̄ t̄é, nie yu segebaa c̄ncieluo ba hái.

¹⁴ Nuomban̄ daa gberé fan̄o-i, baa ta ba piye wuɔ: «*Diilopopuɔrbilon̄o man̄ naa saaya u jo híema-na, u yaa juɔ daayo-i, nuharun̄gu si dii-meɪ.» ¹⁵ Yesu wuɔ suɔ wuɔ ba ka jo ji bel-o f̄ŋgúɔ ce-yo nellentien̄o; wuɔ ta halan̄ ba caan̄gu-na bir ka tɛna u da-u-diei dii t̄an̄un̄gu-na.

Yesu wuɔyaa hūmma d̄ɔɔ

(Matie 14.22-23; Marke 6.45-52)

¹⁶ Bāan̄gun̄ juɔ hir huon̄gu man̄ nuɔ-i, Yesu *hāalābiemba baa hiire ká dalanja-na, ¹⁷ ka bie beŋo ta ba karnu ba ká Kafarnamu yan̄ga. Bāan̄gu ji tí ba sa da Yesu-i. ¹⁸ Fafalpepetien̄o nan̄o sire tuɔ sagalla hūmma-i dalanja-na. ¹⁹ Ba gbaraa kilobaa-ba ndii, sisi niediei temma, ba'a ba ne da Yesu-i ba caan̄-nu; u wuɔ hūmma d̄ɔɔ-i-na u jo. Kor maa p̄an̄ ta ma da-ba. ²⁰ Yesu wuɔ cira: «Baa na tie holle, muɔmei!» ²¹ Ba'a ba yiera bie-yo ku yaa nuɔ-i, a da ba hii ban̄ taa ba ká kusuon̄-nu.

Niiwuoni man̄ hāan̄ nelbilibemba-i ninsoŋ-cicēlma-i

²² Ku cuo kaala-i-na, nuomba man̄ naa t̄yáa bomborma namma-na ba saa da Yesu-i. A ne da u *hāalābiemban̄ taa ba ta d̄éndilele-na, beŋo diei waa yon̄ hūmma nun̄gu-na. Ba biyaa u yaa-i ta. Cuon̄ kaalaa nuomba saa da Yesu-i, baa ta ba yuu ba-naa wuɔ: «Naacol̄n̄ daayo curaa hie? U saa naa bi suur baa u hāalābiemba-i cicuon̄gu-na!» ²³ Ba'a ba ne da benni nanni hilaa Tiberiyadi-i-na jo ji yiera Yesun̄ ŋa naa jaal Diilon̄o-i aa há-ba *buruo-i kusuon̄-nu ku caan̄gu-na. ²⁴ Baa ne da Yesu-i baa u hāalābiemba-i molo si dii benaamba famba-na. Baa bel-ba nyugūŋ ta ba karnu ba ká Kafarnamu-i-na da ba ka taara-yuɔ.

²⁵ Ban̄ karaanu ka da-yo, baa cira: «Hāalátie, ŋ juɔ yaku-i bande-i-na?»

²⁶ Yesu wuɔ cira: «Yaan̄ mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Min̄ ceŋ gberé man̄, ku saa ce ŋaa na suyaa fuɔ yun̄gu yaa-i aa ta na taara-mié, ŋa min̄ hāa-na niuwuoni-i na wuo ni yar-na, ku'i cɛ na ta na taara-mié. ²⁷ Baa na ta na ce maacemma-i na taara niuwuoni man̄ bíenaanan̄, taa

na ce na taara niwuoni man sa biënaanan aa ta ni kã baa neliëŋo Diilonj-nelle-na. *Molon-Bieŋo hã nuamba-i ni yaa-i; u To-i Diilonjo haa u danyu-i u yaa nu-i duɔ pigãan wuo u'i hãa-yo ku fɔŋgũ-i.»

²⁸ Baa yuu-yo wuo: «I saaya i tie ce Diilonjo huɔŋga-i nië?»

²⁹ Yesu wuo cira: «Diilonj uŋ taaran kumanj na wulaa, ku yaa daaku: U taara uŋ puɔraa umanj, na hũu u maama-i.»

³⁰ Baa cira: «Ŋ ka ce gbere hayo-i pigãan-ye i suɔ wuo Diilonjo puɔraa nuɔnei? ³¹ I bincumbanj waa *hɛkuraanŋu-na, Diilonjo naa tuɔ hã-ba niwuoni ba ta ba wuo. Ma nyegãan Diilonj-nelma-na wuo: «U hielaa niwuoni dɔɔ-i-na nanna hã ba wuo.»*»

³² Yesu wuo cira: «Yaaj mi wanj ninsoŋo-i baa-na: Niwuoni manj hila dɔɔ-i-na *Moisi saa hã-na baa-ni. Mi To yaa hãan-nanj ninsoŋ-niwuoni manj hilaan dɔɔ-i-na. ³³ Diilonj-niwuoni yaa nimanj hilaan dɔɔ-i-na. Ni yaa hãan nuamba-i ninsoŋ-cicɛlma-i.»

³⁴ Uj waan mafamma-i, baa cira: «Itie, ta ŋ hã-ye niwuoni fanni-i i tie wuo.»

³⁵ Yesu wuo gbɛ-ba wuo: «Muɔmei cicɛlmanj-niwuoni-i. Umanj duɔ cu mi huonj-nu, nyulmu cɛraa mu bel-o aa umanj duɔ hũu mi nelma-i, hũŋkuɔsɩnni cɛraa ni bel-o. ³⁶ Mi waan-ma baa-na cor tɩ, aa na tiraa da-ma baa na yufienja-i, ŋga na saa hũu-ma. ³⁷ Mi To duɔ hã-mi bamanj hiere, ba ka cu mi huonj-nu. Umanj duɔ cu mi huonj-nu, mi sa ji donya-yuɔ mi ferɛŋ nuɔ dede. ³⁸ Hama-i nuɔ-i? Mi saa hel dɔɔ-i-na da mi ji ce mi kuudɔlnunŋu, mi juɔ da mi ji ce umanj puɔraa-mi u kuudɔlnunŋu. ³⁹ A ne da umanj puɔraa-mi u sa taara uŋ hãa-mi bamanj, u diei balla-bɛi. U taara miwaanjo tɩmmanj-yiinŋu-i, mi sire kutaamba-i hiel-ba cɩncuɔŋa-na. ⁴⁰ Na saa da, mi To taara umanj duɔ suɔ-mi aa hũu mi nelma-i, kutienjo da cicɛlma manj sa tɩɛŋ dede-i aa mi sire-yuɔ miwaanjo tɩmmanj-yiinŋu-na.»

⁴¹ Yesuŋ ciera wuo u yaa-i cicɛlmanj-niwuoni manj hilaan dɔɔ-i-na, ku saa dɔlnu *Yuifubaa-ba-i. ⁴² Baa ta ba piiye wuo: «Yosɛfu biɛŋ daa u sa suɔ aa cɔrnu! I suɔ u to-i aa suɔ u nyu-i, u bir gbɛ-ye duma wuo fuɔ hilaan dɔɔ.»

⁴³ Yesu wuo cira: «Baa na yanj na hɔmmu guɔla. ⁴⁴ Mi To yaa puɔraa-mi, a ce dumaŋo-na molo siɛ gbãa cu mi huonj-nu u ferɛ ni u saa dii u nunŋu-i. Umanj duɔ cu mi huonj-nu, duɔ fie ku, miwaanjo tɩmmanj-yiinŋu-na, mi ka sire-yuɔ. ⁴⁵ *Diilopuɔrbiemba nyegãan nel daama-i wuo:

Diilonjo ka hãalã-bɛi hiere baa u nelma-i. †

Umanj duɔ nu mi To nelma-i aa siɛ u nunj-ãndaanŋu-i, kutienjo ka cu mi huonj-nu. ⁴⁶ Dumaŋo-na ku saa ce ŋaa molo daa mi To-i dede dɛ! Ma'i sɩ. Umanj hilaan Diilonjo wulaa jo, u yaa daa-yo u diei yonj.

⁴⁷ «Yaaj mi wanj ninsoŋo-i baa-na: Umanj duɔ hũu mi nelma-i, kutienjo daa cicɛlma manj sa tɩɛŋ dede-i tɩ. ⁴⁸ Muɔmei cicɛlmanj-niwuoni-i. ⁴⁹ Na tobaa-ba wuyaa niwuoni-i hɛkuraanŋu-na ŋga ba kuu. ⁵⁰ A ne da niwuoni manj hilaan dɔɔ-i-na, umanj duɔ wuo-ni, kutienjo sa ku. ⁵¹ Muɔmei cicɛlmanj-niwuoni manj hilaan dɔɔ-i-na jo. Umanj duɔ wuo-ni, kutienjo ka da cicɛlma manj sa tɩɛŋ dede-i. Minj ka hã nelbiliemba-i niwuoni manj ba da ba da ninsoŋ-cicɛlma-i, mɛi ferɛŋ kũma yaa-i.»

⁵² Uj waan mafamma-i, maa gbuu janj Yuifubaa-ba-i, baa ta ba yuu ba-naa wuo: «Naacolj daa wuo u hã-ye u kũma-i i wuo-ma wuonj hama-i temma-i?»

⁵³ Yesu wuo cira: «Yaaj mi wanj ninsoŋo-i baa-na: Da ŋ da na saa wuo *Molon-Bieŋo kũma-i aa nyonj u tãmma-i, na siɛ da ninsoŋ-cicɛlma-i. ⁵⁴ Umanj duɔ wuo mi kũma-i aa nyonj mi tãmma-i, u daa cicɛlma manj sa tɩɛŋ dede-i tɩ. Duɔ fie ku, miwaanjo tɩmmanj-yiinŋu-na, mi ka sire-yuɔ. ⁵⁵ Mi kũma-i ninsoŋ-niwuoni aa mi tãmma-i ninsoŋ-kuunyɔŋu. ⁵⁶ Umanj duɔ wuo mi kũma-i aa nyonj mi tãmma-i, kutienjo dii baa-mi aa mi bi waa baa-yo. ⁵⁷ Mi To manj puɔraa-mi, cicɛlma dii baa u yaa-i. U yaa hãa muonjo-i cicɛlŋ daama-i; a ce dumaŋo-na, umanj duɔ wuo mi kũma-i, mi ka bi hã kutienjo-i cicɛlma famma-i. ⁵⁸ Niwuoni manj hilaan dɔɔ-i-na jo, ni yaa daani. Nii sɩ niiduɔni baa na tobaa-banj wuyaa nimanj aa ku. Umanj duɔ wuo niwuonj daani-i, kutienjo ka da cicɛlma manj sa tɩɛŋ dede-i.»

⁵⁹ Yesuŋ waanj mamanj baa nuamba-i Kafarnamu *Diilonelhãalãdunŋu-na ma yaa mafamma-i.

Yesu nelma ciɛ kpelle u hãalãbiemba wulaa

⁶⁰ Yesuŋ piiye dumaŋo-na, u *hãalãbiemba fɔŋgũ baa cira: «Nel daama cemma dii kpelle cor; hai gbãa siɛ daama temma-i?» ⁶¹ Yesu wuo suɔ wuo ku saa dɔlnu-bɛi, wuo yuu-ba wuo: «Nel daama ciɛ kpelle na wulaa wɛi? ⁶² Aa da na ji da *Molon-Bieŋo nyugũŋ u kã u muntercɔlmmu-na, na ka wanj wuo niɛ? ⁶³ *Diilonj-Yalle yaa hãan neliɛŋ nuonjo-i cicɛlma-i, ni ma'i sɩ neliɛŋ nuonjo-i baa ŋ yundaanŋu-i ŋ siɛ gbãa ce bɩŋkũŋu. Minj waanj nelma manj baa-na, Diilonj-Yalle dii ma yaa nuɔ-i baa cicɛlma-i hiere. ⁶⁴ Ŋga banamba dii na hɔlma-na,

* 6:31 Helmanj-sebe (Exode) 16.4,15; Gbeliemanj-nalãanŋu (Psaume) 78.24 † 6:45 Isayi (Ésaie) 54.13

ba saa hũu-ma.» Ninsie ninsie, Yesu wuɔ suyaa ʼnyagarmantaamba-i dii ku domma-na, aa wuɔ bi suyaa umanj ka hel u huonj-nu, ku i ciɛ wuɔ tuɔ wanj mafamma-i. ⁶⁵ Uŋ piye dumaanjo-na, wuɔ cira: «Da na da mi ciɛra molo sie gbáa cu mi huonj-nu ni Diilo saa dii u nunju, ku yunju yaa kufanju-i.»

⁶⁶ A donj yiingu fanju-na, u hãalãbiemba fɔŋgũ bir, ba sa tiraa nyaanu-yuɔ. ⁶⁷ Banj birii, Yesu wuɔ yuu u hãalãbieŋ cincieliu ba hãi baamba-i wuɔ: «Namaa na bi taara na bir mi huonj-nu wei?»

⁶⁸ Simɔ-Pier wuɔ cira: «Itie, ciɛlma manj sa fɛŋ dede-i ma nelma dii baa nuɔnei; i bir nanj huonju-na ka nyaanu hai?» ⁶⁹ I haa i nanga-i nuɔnei nuɔ-i, aa i suyaa wuɔ Diilonj un puɔraa u noljo manj jo, u yaa nuɔŋo-i.»

⁷⁰ Yesu wuɔ cira: «Ma si naa dii cincieliu baa na hãi kɛ? Hai fiɛlaa-na? Muɔmei si wei? A ne da Sitãni-noljo dii na hɔlma-na.» ⁷¹ U gbɛ *Yuda yaa dumaanjo-na. Simɔ-Isikaro bieŋo. U nunju waa Yesu hãalãbieŋ cincieliu ba hãi baamba-na. U yaa juɔ hel Yesu huonju-na.

7

Yesu hamba taara u hel pigãan u fɛɛ

¹ Ku huonju-na, Yesu wuɔ cor tuɔ wuɔra *Galile yaa nuɔ-i, u sa taara u kã *Yude-i-na. *Yuifu ba yuntaamba taa ba taara-yuɔ baa komma ku'i ciɛ u saa tuɔ taara u kã. ² A ne da huonju fanju-na Yuifu ba ponsaanju manj banj biŋ-kunj *gbugannij-ponsaanju-i kuu naa pie ti. ³ U hãmba gbɛ-yo wuɔ: «ŋ sa ta bande-i-na kã Yude-i-na wei? Da ŋ kã, ŋ *hãalãbiemba manj dii terienju-na ba ka bi da ŋ ʼncemma-i. ⁴ Nelienj nuɔ da ŋ ta ŋ taara ba suɔ-ni, ŋ saaya ŋ hel pigãan ŋ fɛɛ. Niŋ ceŋ himma manj daama-i, ŋ saaya ŋ hel nuɔmba-i hiere ba da-ni.» ⁵ A ne da bafamba fɛɛ-i ba saa naa haa ba nanja Yesu-i-na.

⁶ Yesu wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Namaa daa ma cemmanj-huonju hii, ŋga meɪ wulaa ku saa hi yogo. ⁷ Nelbiliemba sie gbãa bigãan namaanjo-i, ŋga ba bigãan muɔŋo-i wuɔ mi ciɛ nie ta mi piye wuɔ ba maacemma saa fa?» ⁸ Aa naa cira: «Taa na kã mi yaan-na ponsaanju-na, muɔmi kãmanj-huonju saa hi.» ⁹ U waan ma yaa-i baa-ba aa bir tɛna Galile-i-na.

Yesu nelma ciɛ Yuifubaa-ba-i gbɛɛ

¹⁰ Yesu hãmbanj taa ponsaanju-na, wuɔ bi sire nyaa ba huonj-nu. ŋga u saa yanj molo da-yo. ¹¹ Ponsaanjuŋ kaa donj, *Yuifu ba yuntaamba taara-yuɔ ba saa da-yo. Baa ta ba yuu ba-naa wuɔ: «U curaa hie?» ¹² Fuɔ nelma yaa waa nuɔmba nunni-na. Bananj ba'a nelfɛɛiŋo. Bananj ba'a nelfɛɛiŋo si, kɛɛ u pira nuɔmba-i. ¹³ ŋga ba taa ba kãalã Yuifu ba yuntaamba-i a ce ba sa sie piye u maama-i gbagaga.

¹⁴ Ponsaanjuŋ juɔ hi ku holle-i, Yesu wuɔ kã *Diilodubuɔ-i-na ka tuɔ wanj Diilonj-nelma-i. ¹⁵ Kuɔ ce Yuifubaa-ba-i gbɛɛ. Baa ta ba piye wuɔ: «Naacolj daa u saa bi ce kalanjo, fuɔ ciɛ nie tuɔ suɔ Diilonj-nelma-i jeje dumandɛ-i?»

¹⁶ Yesu wuɔ cira: «Minj wanj mananj daama-i meɪ huɔya-maama si, Diilonj'i puɔraa-mi baa-ma. ¹⁷ Umanj duɔ hũu-ma duɔ ce Diilonj huonja-i, kutienjo ka suɔ wuɔ meɪ nelma si. ¹⁸ Umanj duɔ tuɔ wanj fuɔ fɛɛŋ maama-i, ŋ da kutienjo kaal u fɛɛ. ŋga umanj duɔ tuɔ taara u ce u papuortienjo ce boi, fuɔ yaa ninsontienjo-i, huhurma sa waa u nelma-na. ¹⁹ Ma si *Moisi yaa hãa-na *anjɪnamma-i kɛ? A bige-i ciɛ na sa wuɔ ma hũmelle-i? Ma bilaa nie na ta na taara na ko-mi?»

²⁰ Nuɔŋ baa cira: «ŋ yunju siire wei? Hai taaraayanj duɔ ko-ni?»

²¹ Yesu wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Mi ciɛ nelma diei yonj aa ma ce-na gbɛɛ. ²² Moisi wuɔ na ta na *jã bibemba-i; ŋga ku saa donj fuɔ bãan-nu, ku duonj i bĩncuonj-bãan-nu. ŋga Moisiŋ waan-ma, da ku fi waa *yitɛnanju-i na jã nuɔmba-i. ²³ Namaa da na ta na jã yitɛnanju-na wuɔ na wuɔ Moisi hũmelle, ku ce nie muɔ minj siire nelfiŋo-i yitɛnanju-na, na sire wuɔ hii? ²⁴ Baa na ta na ne nuɔmba yammu aa na ta na piye. Da na da mananj, na taara ma yaanja-i igãna ku yaa na ka suɔ nanj saaya na wanj mananj.»

Yesu yaa Konjortienjo-i wei?

²⁵ Yesuj waa tuɔ piye, Yerusalɛmutaamba namba da-yo. Baa ta ba piye wuɔ: «Banj taaranj naacoljo manj da ba ko-yo, u'i si daayo-i wei?» ²⁶ U yaa piyenj daayo nuɔmba-na aa ba fiinanj aa yanj-yo. Ku baa ji waa i yuntaamba daa nie si u yaa *Konjortienjo-i? ²⁷ Ba sie sie! Naacolj daayo-i i suɔ unj hilaa kusuonj-nu, a ne da Konjortienj duɔ ji jo, molo sie suɔ unj hilaa kusuonj-nu.»

²⁸ Huonju fanju-na, Yesu waa tuɔ wanj Diilonj-nelma-i *Diilodubuɔ-i-na, wuɔ piye da gbagaga wuɔ: «Ma si na'a na suɔ-mi aa tiraa suɔ mi munhelmu-i? Na saaya na suɔ wuɔ mi saa jo mi fɛɛŋ jomma; moloŋo-i ciɛ mi jo. Aa kutienjo-i huhurmantienjo si, ŋga na sa suɔ-yo. ²⁹ Muɔ fuɔ, meɪ suɔ-yo. Kumanj ciɛ mi ta mi suɔ-yo, mi hilaa fuɔ terienj-nu'i jo, aa u yaa puɔraa-mi.»

³⁰ Yesuŋ waŋ mafamma-i, baa pān ta ba taara ba bel-o. Nga u belmaŋ-huonŋu saa naa hi, a ce molo saa sie duɔ haa u nanŋa yuɔ. ³¹ Mafammaŋ fie ce, nuɔmba bɔi yagar hũu u nelma-i ba hɔlma-na aa naa ta ba cuo ba piye baa ba-naa wuɔ: «Diilonŋ uŋ pāa nunŋu-i wuɔ u ka saanŋ Konkortienŋo manŋ, duɔ fie ji jo, u ji ce gbere hayo-i u maar naacolŋ daayo wuonŋo-i?»

Yesu nelma cuu Yuifubaa-ba hɔmmu-i

³² Nuɔmbanŋ cuo ba waŋ Yesu maama-i, *Fariŋbaa-ba ji nu-ma. Banŋ nuɔ-ma, ba sire baa *Diilodubuɔ niyataamba namba wuɔ ba ka bel-o. ³³ Yesu wuɔ ka gbɛ-ba wuɔ: «Mi ka tɛna baa-na ce yinni cɛlle aa suɔ bir ká umanŋ puɔraami u wulaa. ³⁴ Minŋ kāŋ kusuonŋ-nu, na sie gbāa ká, a ce dumaanŋo-na, na ka taara-mie na sie da-mi.»

³⁵ *Yuifubaa baa ta ba yuu ba-naa wuɔ: «Wuɔ u ká hie aa cira i sie gbāa da-yo? Ku ce Yuifubaa-ba manŋ dii hienŋu-na u taara duɔ ká ba yaa wulaa-i ka waŋ Diilonŋ-nelma-i baa *niɛraamba-i wei? ³⁶ Nel hama-i temma-i dumande-i? «Minŋ kāŋ kusuonŋ-nu namaa na sie gbāa ká, a ce dumaanŋo-na na ka taara-mie na sie da-mi?»»

Yesu waŋ Diilonŋ-Yalle maama

³⁷ *Gbuganninŋ-ponsaanŋu timmanŋ-yiinŋu yaa waa yibuɔ-i. Yiinŋu fanŋuŋ juɔ hi, Yesu wuɔ sire yiera aa naa piye da gbagaga baa nuɔmba-i wuɔ: «Hünkuosinŋ da ni bel umanŋ, u jo mi wulaa u ji nyonŋ hũmma-i. ³⁸ Naa manŋ waanŋ dumaa Diilonŋ-nelma-na wuɔ: «Umanŋ duɔ haa u nanŋa mie, cicɛlmanŋ-hũmma ka ta ma bün kutienŋo huonŋa-na n̄aa nuoraanŋu.»* ³⁹ Bamanŋ naa hũyāa Yesu nelma-i, banŋ n̄aa saaya ba da *Diilonŋ-Yalle manŋ, Yesu taa u waŋ difande maama yaa dumaanŋo-na. Huonŋu fanŋu-na, Diilonŋo saa naa hi pigāanŋ Yesu bɔbɔima-i, a ce dumaanŋo-na, molo saa naa hi da Diilonŋ-Yalle-i yogo.

Nuɔmba saa nunu ba-naa Yesu künŋu-na

⁴⁰ Yesuŋ piye dumaanŋo-na, bananŋ baa ta ba piye dii nuɔmba hɔlma-na wuɔ: «Coima saa fa, naacolŋ daayo yaa *Diilodubuɔrbilonŋo-i!» ⁴¹ Bananŋ ba'a: «Diilonŋ uŋ pāa nunŋu-i wuɔ u ka saanŋ *Konkortienŋo manŋ, u yaa-i!» Bananŋ ba'a: «Diilonŋ uŋ pāa nunŋu-i wuɔ u ka saanŋ Konkortienŋo manŋ, u ce nie aa hel *Galile? ⁴² Diilonŋ-nelma saa cira wuɔ Konkortienŋo ka waa *Davidi háayɛlŋo wei? Aa tiraa cira wuɔ u ka honŋ Betelemu, Davidi ba nelle-na.» ⁴³ Kunŋ cie dumaanŋo-na, ba saa nunu ba-naa Yesu künŋu-na. ⁴⁴ Bananŋ baa ta ba taara ba bel-o, nga hai ka sie haa u nanŋa yuɔ?

⁴⁵ *Diilodubuɔ niyataamba bir ká bamanŋ puɔraa-ba ba wulaa. † Banŋ káa, baa yuu-ba wuɔ: «Ku kaa ce nie aa na saa bel-o jo baa-yo?»

⁴⁶ Baa cira: «Inŋ siire, i saa da molo piye naacolŋ daayo temma-i dede.»

⁴⁷ *Fariŋbaa baa cira: «Ku ce namaa na bi yaanŋ u pira-nei tɛ yaa de-i-na wei? ⁴⁸ Na nuɔ ba'a i yuntienŋo hayo-i cuu u huonŋ-nu? Siso Fariŋbaa hayo-i cuu u huonŋ-nu? ⁴⁹ Bamanŋ cuu u huonŋ-nu, u diei sa suɔ *anjɛnamma-i. Ninŋ daaba de-i hiere Diilonŋo gāanŋ baa-ba!»

⁵⁰ Fariŋbaa n̄anŋo waa ba hɔlma-na, ba taa ba bi-yo Nikodemu; u yaa naa káa Yesu wulaa isuonŋu nanŋu-na. ‡ Fuɔ wuɔ gbɛ-ba wuɔ: ⁵¹ «Na suyaa wuɔ a saa baa mie anjɛnamma-i, die saa yuu molonŋo-i a suɔ uŋ cie kumanŋ, i sie gbāa ce-yo binŋkũŋu de?»

⁵² Baa cira: «Nuɔ n̄ taara n̄ cu Galiletaamba huonŋ-nu wei? Ká n̄ ka migāanŋ n̄ kalanŋ Diilonŋ-nelma-i fafamma n̄ ne, n̄ sa ka da *Diilodubuɔrbilo n̄anŋo hilaa Galile-i-na.»

⁵³ [Banŋ juɔ piye tɛ, baa sire bɔrɔ künŋ ba cɛnninŋ.]

8

Ba bilaa cienŋo n̄anŋo-i baa bibienŋo jo baa-yo Yesu wulaa

¹ Nuɔmbanŋ buɔra, Yesu wuɔ ta ká *Olivi-tibinni-tanungu-na. ² Ku cuo kaala-i-na, wuɔ naar jo *Diilodubuɔ-i-na. Nuɔmba-i hiere baa kũɔl ba-naa jo u wulaa. Wuɔ tɛna tuɔ waŋ Diilonŋ-nelma-i baa-ba. ³ U juɔ a u ne da *anjɛnamma pigāataamba-i baa *Fariŋbaa-ba juɔ ji jina molonŋ cienŋo n̄anŋo-i ba yaanŋa-na, wuɔ ba bilaa-yo baa bibienŋo. ⁴ Banŋ jɛna-yuɔ, baa gbɛ Yesu-i wuɔ: «Hāalɛie, i bilaa cienŋo daayo-i baa bibienŋo. ⁵ A ne da anjɛnamma-na, *Moisi ciera wuɔ i tie nanŋ caamba famba temma-i baa tãmpɛlɛinŋa i ko-ba. Nuɔ fuɔ, nanŋ'a nie?»

⁶ Ba yuu-yo dumaanŋo-na da ba ne sɛ u ka piye cāl ba bel-o. Yesu wuɔ yanŋ-ba aa naa ture u yunŋu-i tuɔ nyegɛnŋ hɛma-na baa u niele. ⁷ Baa cor ta ba yuu-yo. Banŋ yuu-yonŋ ba titirre dumaanŋo-na, wuɔ ciir u yunŋu-i aa naa cira: «Namaanŋo-na, umanŋ duɔ saa ce kuubabalaanŋu dede, kutienŋo donŋ u nanŋ-yo mi ne.» ⁸ Aa naa tiraa ture u yunŋu-i tuɔ nyegɛnŋ hɛma-na. ⁹ Uŋ piye baa-ba dumaanŋo-na, baa donŋ ta ba ta ba da-ba-diei. Ba binŋcainŋo yaa taa igɛna

* 7:38 Nienŋ Esekiel (Ézéchiel) 47.1; Sakari (Zacharie) 14.8. † 7:45 *Diilodubuɔ niyataamba yaa naa puɔraa-ba baa *Fariŋbaa-ba-i. Nienŋ 7.32. ‡ 7:50 Nienŋ 3.1-2.

aa banamba cu. Ba taa dumei hiere aa ji wan Yesu yaa yon baa ciɛŋ daayo-i. ¹⁰ Yesu wuɔ ciir u yunɣu-i aa naa cira: «Ciɛŋ nuɔ, ba curaa hie? Molo saa nan-ni wei?»

¹¹ Ciɛŋ wuɔ cira: «Háalátie, molo saa nan-mi.»

Yesu wuɔ cira: «Áháa! Ká, muɔmi sie bi gán baa-ni. Nga baa tiraa ŋ ce kuubabalaanɣu.»]

Yesu yaa fitnuɔ-i nelbiliemba hɔlma-na

¹² Ku huonɣu-na, Yesu wuɔ ji tiraa tuɔ piye baa nuɔmba-i wuɔ: «Muɔmei fitnuɔ-i nelbiliemba hɔlma-na. Umanɣu cu mi huon-nu, u sie waa kukulma-na, u ka da gbagbaama man káan baa-yo Diilon-nelle-na.»

¹³ *Fariɛbaa baa gbɛ-yo wuɔ: «Nuɔ da ŋ ji ta ŋ wan nan ferɛŋ maama-i, yunɣu ce nie waa nan nelma-na?»

¹⁴ Yesu wuɔ cira: «Muɔ mi suyaa mi munhelmu-i aa tiraa suɔ mi munkámmu-i, a ce dumaanɔ-na, da mi fie ta mi wan manan mi kúnɣu-na, mi sa kar coima. A ne da namaanɔ-i, na sa suɔ mi munhelmu, na sa suɔ mi munkámmu. ¹⁵ Namaa ne nelma-i nelbilien nemma aa ta na cáI nuɔmba-i, a ne da mei sa cáI nelieŋo. ¹⁶ Aa da mi fie cáI uman, da ŋ ne-ma, ŋ da-ma ninsoŋo. Hama-i nuɔ-i? Mi sa ce weima-i mi diei; uman puɔraa-mi, uu dii baa-mi. ¹⁷ Ma sí ma nyegáan na *anjlnamma-na wuɔ: «Siertaan da ba yu ba hái nelma man nuɔ-i, ninsoŋo.» ¹⁸ Terienɣu fanɣu-na, muɔ baa mi To-i miemei siertaan mie mei maama-na; u yaa puɔraa-mi.»

¹⁹ Fariɛbaa-ba yuu-yo wuɔ: «ŋ to dii hie?»

Yesu wuɔ cira: «Na sa suɔ muonɔ-i na ka ce nie gbáa suɔ mi To-i. Kuɔ na taa na suɔ muonɔ-i, na naa gbáa suɔ mi To-i.»

²⁰ Yesu waa *Diilodubuu-na tuɔ wan Diilon-nelma-i aa tuɔ piye nel daama-i. U waa ban dii gbeinɔ-i kusuon-nu ba há Diilonɔ-i. U belman-huonɣuŋ ŋa naa ku saa hi dumaanɔ-na, molo saa haa u nanɣa yuɔ.

Yesu pigáan u sɔnni-i

²¹ Yesu wuɔ suonu u ándaanɣu-i baa-ba wuɔ: «Mi ka ta. Aa mi suyaa mie na ka taara-mie. Na sie bi gbáa ká min kán kusuon-nu; a ce dumaanɔ-na, na ka ku baa na ámbabalma-i.»

²² *Yuifubaa baa ta ba yuu ba-naa wuɔ: «Bige-i ciɛ wuɔ i sie gbáa ká un kán kusuon-nu? U taara duɔ ko u fere wei?»

²³ Yesu wuɔ cira: «Namaa hilaa híeman bande aa mei hel dɔɔɔ. Híeman-baamba'i namaanɔ-i aa muonɔ-i híeman-wuon mu sí, ²⁴ ku'i ciɛ mie na ka ku baa na ámbabalma-i. Coima saa fa, da na saa híu-ma wuɔ uman dii gbula u yaa muonɔ-i, na ka ku baa na ámbabalma-i.»

²⁵ Baa yuu-yo wuɔ: «Nuonɔ-i hai molon nuɔnei?»

Yesu wuɔ cira: «Mi pigáan-na mi sɔnni-i dii ku domma-na. ²⁶ Na nelma boi dii mi da mi wan-ma baa-na, na yun-maama boi bi dii mi da mi fienu-mei. Nga uman puɔraa-mi huhurmantienɔ sí. Un pigáan-mi manan, mi wan ma yaa-i baa nuɔmba-i.»

²⁷ Yesun piye baa-ba, ba saa suɔ wuɔ u gbɛ u To yaa-i. ²⁸ Wuɔ cira: «Da na ji haa *Molon-bienɔ-i dɔɔɔ huonɣu man nuɔ-i, na ka suɔ suɔ wuɔ uman dii gbula u yaa muonɔ-i. Na ka bi suɔ wuɔ mi sa ce weima mi fere. Mi Ton waan manan baa-mi, mi wan ma yaa-i. ²⁹ Uman puɔraa-mi, mi ce u huonɣa-i; a ce dumaanɔ-na uu dii baa-mi; u saa nanna-mie mi diei yon.»

³⁰ Yesun piye dumaanɔ-na, nuɔmba boi híu u nelma-i.

Ninsoŋo sa dɔlnu nelbiliemba-i

³¹ *Yuifubaa-ba man naa híyáa Yesu nelma-i, wuɔ wan baa-ba wuɔ: «Da na bel mi nelma-i nammu hái, na ka ce mi *háalábien namaa kelkel. ³² Na ka suɔ ninsoŋo-i aa ninsoŋo ka ce na waa na ferɛŋ nuɔ.»

³³ Baa cira: «ŋ wan wuɔ nie de-i? Mienɔ-i *Abiramu háayɛŋ mie, ii dii i ferɛŋ nuɔ, i saa ce nelieŋ-kɔrsɔnni dede.»

³⁴ Yesu wuɔ cira: «Yaan mi wan ninsoŋo-i baa-na: Uman duɔ ce ámbabalma-i, kutienɔ ciɛ korienɔ ámbabalma wulaa. ³⁵ A ne da korienɔ sie gbáa ce dúnɣu baa u yuntienɔ-i, nga u yuntienɔ bienɔ yaa gbáa ce dúnɣu-i baa u to-i. ³⁶ Terienɣu fanɣu-na, Bepolɔ duɔ cira nuɔni man dii ŋ ferɛŋ nuɔ, nii dii ŋ fere nuɔ kelkel. ³⁷ Mi suyaa mie Abiramu háayɛŋ namaa, nga na taara na ko-mi wuɔ mi nelma sa dɔlnu-nei. ³⁸ Muɔ min daa manan mi To wulaa, mi wan ma yaa-i. Nga namaanɔ-i, na ton háaláayá-nei manan, na ce ma yaa-i.»

³⁹ Baa cira: «Mie to yaa Abiramu.»

Yesu wuɔ cira: «Kuɔ naa naa waa Abiramu bisánɔ namaa kelkel, naa naa ta na ce Abiramu temma-i. ⁴⁰ Nga na bir yan aa ta na taara na ko-mi a ne da min daa ninsoŋo man mi To wulaa, mi waan u yaa baa-na. Nan ceŋ manan mafamma-i Abiramu maacemma'i wei?»

⁴¹ Na biyaa na to u maama.»

Baa cira: «Mienɔ-i búɔraan mie sí; i to dii u diei yon, u yaa Diilonɔ-i.»

* 8:17 Anjlnamma tiyeman-ŋ sebe (Deutéronome) 17.6, 19.15; Kámmán-ŋ sebe (Nombres) 35.30

⁴² Yesu wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Muɔmi hilaa Diilonɔ-terien-nu'i jo, aa mi juɔ fuɔ jomma'i. Kuɔ na to yaa naa waa Diilonɔ-i ninsoŋo, muɔmi kɔŋgu naa ta ku dɔlɔnu-nɛi. Mi saa jo mi ferɛŋ jomma, u yaa puɔraa-mi. ⁴³ Nanɔ'a na sa nu mi nelma-i ku'i ciɛ miŋ wanɔ mamaŋ baa-na, na sa suɔ waa yunɔgu-i. ⁴⁴ Na to yaa *Sitani. Na taara na ce fuɔ kusunɔgu yaa-i. Dii ku domma-na, u yii baa nelkolle yaa-i. Unɔ'a u sa wanɔ ninsoŋo-i dumaanɔ-na, u saa sie ninsoŋo-i dede. U yaa coima tienɔ-i, a ce dumaanɔ-na u nelma-i hiere coima. ⁴⁵ Nga muɔ fuɔ, mei wanɔ ninsoŋo yaa-i; ku'i ciɛ ŋ da na saa hɔu mi nelma-i. ⁴⁶ Namaanɔ-na, hai gbãa da cãlmuɔ haa-miɛ? Da kuɔ mi wanɔ ninsoŋo, bige-i ciɛ na ta na cɔina mi nelma-i? ⁴⁷ Umanɔ duɔ waa Diilonɔ-wuɔŋo, ŋ da kutienɔ nu Diilonɔ nelma-i. Nga namaanɔ-i, Diilonɔ-baanɔ namaa sɪ, ku'i ciɛ na sa nu mi nelma-i.»

⁴⁸ Baa cira: «Die cira nuɔŋo-i *Samariyenɔ nuɔ, i saa kar coima; aa *jina ka sire ŋ yunɔgu-i dii.»

⁴⁹ Yesu wuɔ cira: «Mi yunɔgu saa sire; mi kãŋ mi To yaa-i aa namaa na yagar wuɔ na sie kãŋ muɔŋo-i. ⁵⁰ Mei sa taara mi jina mi ferɛ dɔrɔ, moloŋo'i dii tuɔ ce mafamma-i, aa kufanɔ tienɔ yaa suyaanɔ nelienɔ nelienɔ kumanɔ gbɛ baa-yo. ⁵¹ Yaan mi wanɔ ninsoŋo-i baa-na: Umanɔ duɔ tuɔ nu mi nunɔgu-i u sa ji suu baa kuliŋgu-i dede.»

⁵² Yesuŋ waanɔ mafamma-i, Yuifubaa-ba gbɛ-yo wuɔ: «Fiefie fuɔ, nuharunɔgu si dii, i suyaa wuɔ nii si dii gbãŋgbãŋ. Abiramu-i baa *Diilopɔpuarbiemba-i ba kuu hiere, aa nanɔ ta ŋ piye wuɔ umanɔ duɔ tuɔ nu nanɔ nunɔgu-i kutienɔ sa ji suu baa kuliŋgu-i dede. ⁵³ Daa u cɔrnu de! Nanɔ daa nie sɪ nanɔ maaraa i to-i Abiramu-i wei? Nga fuɔ u kuu, Diilopɔpuarbiemba tiraa ku.»

⁵⁴ Yesu wuɔ cira: «Kuɔ muɔmei taa mi kaal mi ferɛ, yunɔgu naa saa waa-kuɔ. Nga mi To yaa kaalaanɔ-minɔ. Na gbɛ u yaa-i wuɔ namaa Diilonɔ ⁵⁵ aa na sa bi suɔ-yo. Muɔ fuɔ, mei suɔ-yo. Da mi cira mi sa suɔ-yo, mi ka ce coikartienɔ muɔ namaa temma-i. Mi suɔ-yo aa tiraa ta mi nu u nunɔgu-i. ⁵⁶ Abiramu manɔ namaa to, unɔ juɔ suɔ wuɔ u ka hi mi jommanɔ-yiŋgu-i, u huɔŋga gbuu pãŋ fɛ. Unɔ juɔ da-mi, kuɔ gbuu silaa dɔlɔnu-yuɔ ŋaa bige-i?»

⁵⁷ Yuifubaa baa cira: «Nanɔ saa bi hi da bienɔ komuɔŋa hãi baa cɔncieluo-i yogo aa cira nanɔ daa Abiramu-i; ŋ daa-yo danɔ hama-i temma-i?»

⁵⁸ Yesu wuɔ cira: «Yaan mi wanɔ ninsoŋo-i baa-na: Aa Abiramu suɔ duɔ honɔ, muɔmi manɔ dii gbula mii naa waa.»

⁵⁹ Unɔ waanɔ mafamma-i, baa biera tãmpɛlɛŋa wuɔ ba nanɔ-yo. Wuɔ yanɔ-ba aa naa fuo hel *Diilodubuo-i na ta.

9

Yesu puurii yironɔ nanɔ yufienɔ

¹ Yesuŋ taa ka hi hɔlma namma-i, wuɔ da yironɔ nanɔ. Kutienɔ huɔŋ baa u yirsinni-i. ² U *hãalãbienɔ baa yuu-yo wuɔ: «Hãalãtie, bige-i yirii naacolɔŋ daayo-i? Fuɔ ferɛŋ ãmbabalma'i yirii-yo waa u bɔncuɔŋ-maama'i yirii-yo?»

³ Yesu wuɔ cira: «Fuɔ ãmbabalma sɪ, u bɔncuɔŋ-maama bi sɪ. Diilonɔ unɔ hii dumaa, u yirii duɔ pigãanɔ nelbiliemba-i ku yaa-i. ⁴ Cuo duɔ gbãŋ kaal, i saaya i tie ce mi pɔpuarɔtienɔ maacemba-i, ni ma'i sɪ, bãanɔ da ku tɪ, molo sie gbãa ce bɔŋkɔŋgu. ⁵ Minɔ yenɔ nelbiliemba hɔlma-na, muɔmei ba fitnuɔ-i.»

⁶ Unɔ waanɔ mafamma-i, wuɔ tu taalunɔgu hɛma-na aa guɔlɔnu-kuɔ baa hɛma-i a hure yironɔ daa u yufienɔ-na ⁷ aa naa cira: «Kã ŋ ka saar ŋ yaanɔga-i Siloe hũnfuɔŋgu-na.» (Siloe yunɔgu yaa wuɔ pɔpuarɔbilonɔ.) Naacolɔŋ wuɔ kã ka saar u yaanɔga-i, u yufienɔ aa pãŋ puur; wuɔ bir tuɔ kũŋ.

⁸ Unɔ kãa ka hi, u caantaamba-i baa bamanɔ taa ba suɔ-yo hiere baa piel u maa-na. Baa ta ba piye wuɔ: «Naacolɔŋ daa u yaa saa tuɔ tɛna u cãrã wei?» ⁹ Bananɔ ba'a u yaa-i, bananɔ ba'a u'i sɪ kɛɛɛ u nabienɔŋo. Naacolɔŋ fuɔ ferɛ wuɔ cira: «Muɔmei mi ferɛ!»

¹⁰ Baa yuu-yo wuɔ: «ŋ ciɛ ŋ yufienɔ-i nie a puur?»

¹¹ Wuɔ cira: «Banɔ bɔŋ naacolɔŋ manɔ Yesu-i, u yaa ciɛ kpɔkpɔtuɔŋgu hure-yei aa cira mi kã Siloe-i-na ka saar-a. Mi kãa ku yaa-i ka saar-a, a pãŋ puur.»

¹² Baa yuu-yo wuɔ: «Naacolɔŋ fanɔ we-i-na?»

Wuɔ cira: «Na fenɔ muɔ, mei suɔ hie?»

Diilonɔ gbãa nu nelbalaŋo nunɔgu-i wei?

¹³⁻¹⁴ Yesuŋ puurii naacolɔŋ daayo yufienɔ-i yiŋgu manɔ nuɔ-i, ku waa *yitɛnanɔgu. Naacolɔŋ unɔ piye dumaanɔ-na, baa bel-o kã baa-yo *Fariɛbaa-ba wulaa. ¹⁵ Fariɛbaa baa bi yuu-yo u yufienɔŋ ciɛ dumaa puur. Wuɔ cira: «U huure kpɔkpɔtuɔŋgu yei aa cira mi kã ka saar mi yaanɔga-i. Mi kãa ka saar-ka ku yaa nuɔ-i, mi yufienɔ puur.»

¹⁶ Fariɛbaa-ba namba ta ba piye wuɔ: «Naacolɔŋ manɔ ciɛ maacenɔ daama-i u sie gbãa jo Diilonɔ-jomma. Na saa da, u sa kãŋ yitɛnanɔgu baa u maacemba-i.»

Banaŋ ba'a: «Ámbabalmanceronŋ hayo-i gbáa ce nel daama temma-i?» Kuŋ cie dumaanona, baa hel ba-naa honniŋ.

¹⁷ Farisɛbaa baa yuu naacolŋo-i wuɔ: «Nuɔ fuɔ, nanŋ'a niɛ naacolŋ daayo kũngu-na?»

Wuɔ cira: «Mei wulaa, *Diiloppuɔɔɔbilonŋ.»

¹⁸ *Yuifubaa baa sire wuɔ naacolŋ daa u saa naa yir. Baa bɪ u bĩncuɔmba jo. ¹⁹⁻²⁰ Ban juɔ, baa yuu-ba wuɔ: «Nanaa biɛŋo-i naacolŋ daayo-i wei?»

Baa cira: «Ūu, miɛ biɛŋo.»

Yuifubaa ba'a: «U huonŋ baa yirsinni-i wei?»

Naacolŋo bĩncuonŋ ba'a: «Ūu, u huonŋ baa-ni.»

Yuifubaa ba'a: «U yufienŋa cie niɛ aa puur fiefiɛ-i-na?»

²¹ U bĩncuonŋ ba'a: «Coima saa fa, i saa suɔ u yufienŋa cie dumaa puur, aa i saa bi tiraa suɔ umanŋ puurii-ya.» Aa naa cira: «Yuun fuɔ fere-i, bisálaanŋ sɪ; manŋ cie dumaa, u ka wanŋ ma baa-na.» ²² Kumanŋ naa cie ba wanŋ mafamma-i, Yuifubaa baa wurii-ba wuɔ umanŋ duɔ cira Diilonŋ uŋ paa nunŋu-i wuɔ u ka saanŋ *Konkortienŋo manŋ u yaa Yesu-i, ba nyaa kutienŋo-i *Diilonelhaaládũngu-na. ²³ Kufanŋu korma'i naa cie u bĩncuɔmba cira ba yuu fuɔ fere-i bisálaanŋo sɪ.

²⁴ Ku huonŋu-na, Farisɛbaa-ba tiraa ji bɪ naacolŋo-i ji cira: «Ne Diilonŋo-i aa ŋ nanŋonŋo-i; naacolŋ daayo-i nelfefeinŋo sɪ, miɛ fere-i i suyaa-ma.»

²⁵ Naacolŋ wuɔ cira: «Mei sie gbáa cira nelfefeinŋo, mei sie bi gbáa cira nelfefeinŋo sɪ. Nga ma diei maama manŋ meinŋ suyaa-ma: U puurii mei yufienŋa-i.»

²⁶ Baa yuu-yo wuɔ: «U cie-ni niɛ? U puurii ŋ yufienŋa-i puur hama-i temma-i?»

²⁷ Naacolŋ wuɔ cira: «Mi waanŋ ma baa-na, na saa yiera nu-ma. Bige-i cie na'a mi tir-ma? Nanaa na bi taara da na ce u *haalábienŋ namaa wei?»

²⁸ Baa pán ta ba tuora-yuɔ aa naa cira: «Nuonɛi u haalábilonŋ nuɔ! Miɛ fuɔ, *Moisi haalábienŋ miɛ. ²⁹ I suyaa wuɔ Diilonŋo piye baa Moisi-i, nga daayo-i i sa suɔ u munhelmul!»

³⁰ Naacolŋ wuɔ cira: «Nanaa gberɛ! Na sa suɔ u munhelmu a ne da u puurii mei yufienŋa-i!

³¹ Na suyaa kerre wuɔ Diilonŋ sa nu nelbabalaamba nunni-i de! Umanŋ duɔ tuɔ wuɔ u hũmelle-i aa tuɔ ce u huonŋa-i u nu fuɔ nunŋu yaa-i. ³² Moloŋo manŋ huonŋ baa yirsinni-i, inŋ siire ji hi baa nyunŋo, i saa nu-ma dede wuɔ melŋ daayo puurii kutienŋo yufienŋa-i. ³³ Kuɔ naacolŋ daa u saa naa jo Diilonŋ-jomma, uu naa saa gbáa ce bĩŋkũngu.»

³⁴ Baa cira: «Daa u cɔrnu de! Nuonɛi manŋ huonŋ baa ámbabalma-i, nuonɛi gbáa pigáanŋ miɛŋo-i nelma wei?» Aa naa pán nyaa-yo hiel-o Diilonelhaaládũngu-na.

Yirstnni dii ni hai

³⁵ Ban duonya naacolŋo-i, Yesu wuɔ nu-ma aa ká u wulaa ka yuu-yo wuɔ: «Ŋ haa ŋ nanŋa-i *Molonŋ-Bienŋo-na wei?»

³⁶ Naacolŋ wuɔ: «Haalátie, u yaa hai? Pigáanŋ-mi baa-yo; mi taara mi hũu u maama-i!»

³⁷ Yesu wuɔ: «U yaa ŋ yaanŋa-na; u yaa piyenŋ baa-ni.»

³⁸ Naacolŋ wuɔ: «Itie, mi hũyaa-ma.» Aa naa pán dtuuna Yesu yaanŋa-na.

³⁹ Yesu wuɔ cira: «Mi juɔ hẽma-na da mi ji ce nelma diei. Mi juɔ da mi ji puur yiriemba yufienŋa-i aa suuye bamanŋ daanŋ ba waanŋa-i.»

⁴⁰ *Farisɛbaa-ba namba waa u caanŋu-na, baa cira: «Miɛ fuɔ i saa yir yogo.»

⁴¹ Yesu wuɔ cira: «Kuɔ naa naa suɔ-ma wuɔ na yirii, ámbabalma naa saa waa-nei, nga nanŋ ciera namaa saa yir, na ámbabalma dii ma temma-i yogo.»

10

Yesu yaa áncɪnáfefeinŋo-i

¹ Ban tɪyáa nelma famma-na, Yesu wuɔ ji nanŋ gbánaláanŋ daaku-i baa-ba wuɔ: «Umanŋ duɔ yanŋ naatuonŋuɔ dumelle-i aa suur yanŋa nanŋa, coima saa fa, ba bɪ u yaa-i cuoyuo-i. ² Nga umanŋ duɔ suur baa dumelle-i, u yaa naatuontienŋo-i, u yaa áncɪnánŋo-i. ³ Tũlmba suɔ ba tienŋo-i. Duɔ ká de-i-na, umanŋ niɛyanŋ naatuonŋu-i u sire puur dumelle-i há-yo, u tuɔ bɪ tũlmba-i ba yirienŋ-na ba da-ba-diei, ba ta ba hel. ⁴ Ban suɔ-yonŋ dumaanŋo-na, duɔ ji bɪ-ba ba hel hiere, u ta ba yaanŋ-na aa ba cu-yo. ⁵ Nga da ba'a ba sa suɔ-ni, ba sie sie cu ŋ huonŋ-nu. Banŋ'a ba sa suɔ ŋ yalle-i, da ŋ bɪ-ba, ba bir yanŋ aa ta ba gbar-niɛ.»

⁶ Yesunŋ naanŋ gbánaláanŋ daaku-i, ba saa suɔ ku yunŋu-i. ⁷ Wuɔ tiraa cira: «Yaanŋ mi wanŋ ninsonŋo-i baa-na: Muɔmei naatuonŋuɔ dumelle-i. ⁸ Bamanŋ juɔ yaanŋa muɔmi-na hiere, cuobaa; nga tũlmba saa nu ba nunni-i. ⁹ Muɔmei dumelle-i. Umanŋ duɔ suur baa dumelle-i, kutienŋo kuraa. U gbáa tuɔ suur aa tuɔ hel kuŋ dɔlaanu-yuɔ dumaa, aa u ka tuɔ da u niwuoni-i. ¹⁰ Cuoyuo jommanŋ-yunŋu yaa a ji cuo, sisɔ a ji ko, da ma'i bi sɪ a ji guɔla. Nga muɔmi juɔ da mi ji kor nelbilibiamba-i ba waa ba fereŋ nuɔ.

¹¹ «Da ŋ nu wuɔ áncɪnáfefeinŋo-i, u yaa muonŋo-i. Umanŋ ka hũu-ma ku u tũlmba maama-na, u yaa áncɪnáfefeinŋo-i. ¹² Da ba biɛ umanŋ u tuɔ ceŋ tũlmba-i, ba sa bɪ ufanŋo-i áncɪnánŋo.

Túlm̄ba-i fuo baamba sí; u taara gbeija. Fuo temma-i, duo ji da jara jo, u gbar aa yan̄ u jo ji bel u yufellen̄-wuon̄o-i ta. ¹³Fuo juo duo ji taara gbeija; túlm̄ba maama ce nie aa waa kpelle u huon̄ga-na? ¹⁴⁻¹⁵Muomei anc̄inafefein̄j̄ muon̄o-i. Muo baa mi To-i in̄j̄ suo i-naa dumaa, muo baa mi túlm̄ba-i i bi suo i-naa dumei. Aa mi h̄ȳaa-ma da mi ku ba maama-na. ¹⁶Túlm̄ba namba bi dii baa-mi yan̄ga nan̄ga. Mi saaya mi k̄a ka nyaa-ba jo baa-ba t̄us̄elle ji ce di diei aa anc̄inao bi waa u diei. Da mi k̄a, ba ka nu mi nun̄gu-i.

¹⁷«Min̄ h̄ȳaa-ma da mi ku mi túlm̄ba maama-na aa da mi sire, ku cie mi maama ta ma dol̄nu mi To-i. ¹⁸Muo da mi saa sie, molo sie gb̄aa ko-mi. Ku dolaanu muomei mi p̄a mi fere. Ku f̄nḡũo dii-mie mi da mi ku aa sire. Mi To pūraa-mi baa ma yaa-i.»

¹⁹Yesu yan̄ mafamma-i, *Yuifubaa baa tiraa hel ba-naa honn̄in̄. ²⁰Ba f̄nḡũo baa ta ba piiye wuo: «Naacol̄n̄ daa u yun̄gu si dii! *J̄ina dii-yuo! Baa na ta na nu u nelma-i.» ²¹Banan̄ ba'a: «J̄ina duo waa molojo man̄ nu-i, u sie gb̄aa piiye dumande-i-na. Namaa daa j̄ina ba nol̄jo gb̄aa puur moloj̄ yufien̄ja wei?»

Yuifubaa-ba c̄inaana Yesu-i

²²Waan̄-huon̄gun̄ juo hi, *Yuifubaa baa ta ba ce *Diilodubuo *miḡaaman̄-ponsaangu-i *Yerusal̄emu-i-na. ²³Yesu wuo k̄a ka tuo wuora u b̄in̄ *Salom̄o kukuruun̄gu-na. ²⁴Yuifubaa baa k̄a ka ciil̄a-yuo aa naa yuu-yo wuo: «ŋ ka kaala ŋ nelma-i baa-ye yaku-i? Da kuo Diilon̄ un̄ p̄aa nun̄gu-i wuo u ka saan̄ *Kon̄kortien̄jo man̄ u yaa nuon̄o-i, wan̄ nin̄son̄o-i baa-ye ke!»

²⁵Yesu wuo cira: «Mi waan̄-ma baa-na cor t̄i, ŋga na saa h̄u-ma. Min̄ cej̄ maman̄ mi To yerre-na ma yaa piḡaan̄ mi sinn̄i-i. ²⁶Ŋga nan̄'a naa sí me t̄ul̄n̄ namaa, na saa h̄u mi nelma-i. ²⁷Mi suo mi túlm̄ba-i. Ba nu mi nelma-i aa ta ba nyaanu-mie. ²⁸Mi h̄a-ba cic̄elma man̄ sa t̄ien̄ dede. Ba c̄eraa ba ku, aa molo sie gb̄aa h̄u-ba mi wulaa. ²⁹Mi To yaa h̄aa-mi baa-ba, u f̄nḡũo j̄ien̄ya nuomba-i hier̄e ba wuon̄o-i, a ce dumaan̄o-na, molo sie gb̄aa h̄u u diei u wulaa. ³⁰Muo baa mi To-i kuuduon̄gu yaa-i.»

³¹Un̄j̄ piiye dumaan̄o-na, Yuifubaa baa tiraa biera t̄amp̄el̄ein̄ja da ba nan̄-yo. ³²Wuo gb̄e-ba wuo: «Mi To cie mi ce nelfafamma b̄oi piḡaan̄-na. Min̄ cie maman̄, na taara na nan̄-mi ko-mi hama-i yun̄-nu'i jebi?»

³³Yuifubaa ba'a: «Nin̄ cie nelfafamma man̄, i saa cira i nan̄-ni mafamma maa-na; nin̄j̄ wuoran̄ ŋ b̄iena Diilon̄o yerre-i wuo nuo Diilon̄ nuo, ku'i cie yie i nan̄-ni ko-ni.»

³⁴Yesu wuo: «Ma nyeḡaan̄ na *an̄j̄namma-na wuo Diilon̄o ciera: «*Namaan̄o-i naa dii ŋaa Diilon̄o.*» ³⁵Diilon̄-nelmaŋ vii baman̄, Diilon̄o ciera wuo baa dii ŋaa Diilon̄o. I sie bi gb̄aa maar Diilon̄-andaan̄gu-i. ³⁶Un̄j̄ hiela muomi man̄ puor-mi mi jo h̄ema-na, bige-i cie da mi cira Diilon̄-Bien̄j̄ muo, na'a mi b̄iena Diilon̄o yerre? ³⁷Da kuo mi sa ce mi To maacemma, baa na h̄u mi nelma-i. ³⁸Ŋga da kuo mi ce ma yaa-i, h̄ȳaan̄-man̄. Da na fie'a na saa haa na nan̄ga mie, min̄ cej̄ maman̄, h̄ȳaan̄-man̄ wuo Diilon̄-maacemma; ku yaa na ka suo wuo mi To dii baa-mi aa mi bi waa baa-yo.»

³⁹Un̄j̄ waan̄ mafamma-i, Yuifubaa baa tiraa sire wuo ba bel-o. Wuo kor ba wulaa.

⁴⁰Ku huon̄gu-na, Yesu wuo bir k̄a *Yurd̄e bomborre nande-na, dii Ns̄aan̄j̄ taa u *batisen̄ nuomba-i kuson̄-nu, ka t̄iena da huon̄gu c̄elle. ⁴¹Nuon̄j̄ baa k̄uol̄ ba-naa nyaa u huon̄-nu. Ba taa ba piiye wuo: «Ns̄aan̄j̄ siire, u saa ce himma dede. Ŋga un̄j̄ waan̄ maman̄ hier̄e naacol̄n̄j̄ daayo k̄un̄gu-na, nin̄son̄o.»

⁴²Nuomba b̄oi h̄ȳaa Yesu nelma-i terien̄gu fan̄gu-na.

11

Lasaar kuliŋgu-i

¹⁻²Yesu j̄ien̄jo nan̄jo waa Betani-i-na ba taa ba b̄i-yo Lasaar. U t̄uobaa-ba waa ba h̄ai: Ba taa ba b̄i un̄an̄o-i Marti aa b̄i un̄an̄o-i Maari. Maari fan̄jo yaa naa k̄uona natikolo-h̄umma-i Itien̄j̄ gbeini-na aa naa hurre-nie baa u yukuos̄inni-i.*

Lasaar wuo ji cii jarma-na. ³U t̄uobaa-ba puor ba ka wan̄ baa Yesu-i wuo u j̄ien̄jo jan̄. ⁴Ban̄ waan̄-ma, Yesu wuo cira: «Jan̄j̄ daama saa jo da ma ji ko Lasaar, ŋga ma juo da ma ji ce Diilon̄o-i b̄oi baa u Bien̄jo-i hier̄e.»

⁵Lasaar baa u t̄uobaa-ba-i, ba maama taa ma dol̄nu Yesu-i ma cor. ⁶Ban̄j̄ t̄uonu-yuo wuo Lasaar si dii h̄inni, wuo yan̄ yinni h̄ai cor ⁷aa naa suo gb̄e u *haal̄abiemba-i wuo: «I ka bir k̄a *Yude-i-na.»

⁸U haal̄abiemba cira: «H̄aal̄atie, ma sí *Yuifubaa-ba taa ba taara ba nan̄-ni baa t̄amp̄el̄ein̄ja ko-ni terien̄gu fan̄gu-na ke? Ku saa bi da yinni yogo aa ŋ'a i bir k̄a!»

⁹Yesu wuo nan̄j̄ gb̄an̄al̄aan̄j̄ daaku-i baa-ba wuo: «Ma sí l̄erbaa c̄incieluo ba h̄ai dii baangu-na ke? Da ŋ ta ŋ wuo b̄aan̄gu-na, ŋ sa tis̄in̄j̄ ŋ fere dumaa, ¹⁰ŋga da ŋ ta ŋ wuo isun̄gu-na, cecer maa sí, ŋ sa gb̄an̄j̄ aa tis̄in̄j̄ ŋ fere.»

11 Uñ waan mafamma-i, wuɔ cira: «I jñeŋo-i Lasaar yaa kuraa duɔfũñ, mi ka kã ka piñ-yo.»
 12 U hãalãbiemba cira: «Da kuɔ u kuraa duɔfũñ, yañ-yo fafalnu ka da-yuɔ.»
 13 Yesu taa u taara u wan Lasaar kuliŋgu maama yaa baa-ba dumaanjo-na, ŋga ba saa suɔ. Bafamba daa niɛ sɪ u wan duɔfũgbãŋgbãlãmmuñ maama. 14 Ban'ja ba saa suɔ Yesu nelma yaan-ŋa-i dumaanjo-na, wuɔ naa wuɔ wan-ma gbar-ma baa-ba wuɔ Lasaar jarma yaraa-yo. 15 Aa naa cira: «Uñ'a u saa ku mi caañ-nu, ku dolaanu-mie cor. Ku ka kãyã-nei na haa na nanga-i miɛ fafamma. Siirenj i ka ne kuñ yen dii dumaa.»
 16 U hãalãbilonjo nanjo waa, ba taa ba bɪ-yo Toma, Girɛkibaa ba'a Didimu; ku yunju yaa wuɔ pɛebaa. Fuɔ wuɔ gbɛ u nahãalãbiemba namba-i wuɔ: «Yaanj i kã, da ku ka waa kuliŋgu, i bi ku baa Itienjo-i hiere.»

Yesu yaa cicɛlma tienjo-i

17 Yesunj kãa ka hi, wuɔ nu wuɔ banj fuuriye Lasaar u yinni naa yaa waa yiingu fangu-na. 18 Betani-i baa *Yerusalemu-i ku saa yu kilobaa-ba siɛi, 19 a ce dumaanjo-na, *Yuifubaa bɔi baa hilaa kã da ba ka jaal kuliŋgu-i.

20 Martinj juɔ nu wuɔ Yesu jo dii, wuɔ sire tuɔ jãrã-yuɔ aa naa yañ Maari yaa tɛna dumelle-na baa niraamba-i. 21 Uñ kaa hi, wuɔ gbɛ Yesu-i wuɔ: «Itie, kuɔ nii naa waa, mi tũɔ naa saa ku. 22 Nga mi suyaa miɛ niñ yen terienju manj nuɔ-i fiɛfiɛ-i-na, da ŋ carã kumanj Diilonjo wulaa, u ka hã-ni baa-ku.»

23 Yesu wuɔ cira: «Ij tũɔ ka sire.»

24 Marti wuɔ cira: «Mi suyaa miɛ miwaaŋjo tɪmmanj-yiingu-na, kuonj da ba ji ta ba sire, u ka sire.»

25 Yesu wuɔ cira: «Muɔmei siirenj kuomba-i aa muɔmei cicɛlma-i. Umanj duɔ haa u nanja miɛ, duɔ fiɛ ku, u ka sire. 26 Aa umanj duɔ haa u nanja miɛ, u cɛraa u ku; ku yunju yaa wuɔ u daa cicɛlma manj sa tɛñ dede-i. Nj hũyãa mafamma-i wei?»

27 Marti wuɔ: «Itie, mi hũyãa-ma. Mi hũyãa-ma wuɔ *Konjortienjo manj naa saaya u jo, u yaa nuɔŋo-i. Nuɔnei Diilonj-Bienj nuɔŋo-i.»

28 Martinj waanj mafamma-i, wuɔ ta kũñ. Uñ kaa hi, wuɔ cuo bɪ Maari-i a wanj baa-yo wuɔ: «Hãalãtienjo juɔ; wuɔ mi ji wanj baa-ni ŋ kã u wulaa.»

29 Maarinj nuɔ mafamma-i, wuɔ pãñ sire baa gbarungu tuɔ kã Yesu wulaa. 30 Yesu wuɔ sa hi suur nellenj-huonja-na yogo, Martinj kãa ka da-yo terienju manj nuɔ-i, u waa yogo kusuon-nu'i. 31 Yuifubaa-ba manj waa ta ba ce jaalungu-i, banj juɔ da Maari tãanu hel dumaanjo-na, baa sire cu u huonj-nu wuɔ sɪ u kã tɔɛŋo cɪncorre-i nuɔ-i duɔ ka kaal. 32 Wuɔ kã ka hel Yesu terienju-na. Uñ kaa'a u ne da Yesu-i, wuɔ kã ka dũna u yaanja-na aa naa cira: «Itie, kuɔ nii naa waa, mi tũɔ naa saa ku.» 33 Aa pãñ haa u nammu-i u yunj-nu. Bamanj naa kãa baa-yo, baa bi kã ba ta ba kaal hiere.

Yesunj daa banj kaal dumaanjo-na, u huonj kaa pãñ kũl. 34 Wuɔ yuu-ba wuɔ: «Na fuuriye-yuɔ hie?»

Baa cira: «Itie, jo i ta i ka pigãañ-ni baa terienju-i.» 35 Yesu wuɔ pãñ donj tuɔ kaal. 36 Yuifubaa baa ta ba piye baa ba-naa wuɔ: «Na saa da, kulonjo maama taa ma dɔlnu-yuɔ de!» 37 Bananj baa ta ba piye wuɔ: «Ma sɪ u yaa puuriñ yironjo yufienja-i ke? Bige-i ciɛ u saa cie Lasaar baa ku?»

38 Yesu huonjanj ŋa naa gbuu kũl dumaanjo-na, wuɔ kã ba kã cɪncorre terienju-na. Di waa tãmpɛfuonj-nu aa ba ce tãmpɛlle suuye di nunju-i. Banj kaa hi, 39 wuɔ cira: «Halaanj tãmpɛlle-i!»

Marti wuɔ cira: «Itie, u yinni naa yaa de-i uñ fuuriye; u ka donj tuɔ hũñ dii.»

40 Yesu wuɔ cira: «Marti, ma sɪ mi waanj-ma baa-ni miɛ da ŋ haa ŋ nanja miɛ ŋ ka da Diilonj uñ hii dumaa ke?»

41 Baa halanj tãmpɛlle-i. Yesu wuɔ tã u yunju-i dorɔ aa naa cira: «Baba, niñ nuɔ mi nunju-i mi jaal-ni bɔi. 42 Mi suyaa miɛ ŋ sa yagar mi nunju-i, ŋga bamanj dii mi caanjo-na mi piye ba yaa da ba suɔ wuɔ nuɔnei puaraa-mi.» 43 Uñ waanj mafamma-i, wuɔ piye da gbagaga wuɔ: «Lasaar, sire ŋ hel ŋ jo bande!» 44 Kulonj wuɔ hel jo; u gbeini fiɛnya baa u nammu-i hiere ka hel baa u yunju-i. Yesu wuɔ cira: «Firiinj-yonj aa na yañ u kã!»

Ba taara ba ko Yesu-i

(Matie 26.1-5; Marke 14.1-2; Like 22.1-2)

45 *Yuifubaa bɔi baa kãa Maari ba terienju-na da ba ka jaal ba tũɔ kuliŋgu-i. Banj juɔ da Yesu ciɛ nel daama-i, ba fɛŋgũɔ baa hũu u maama-i. 46 Bananj baa bir yañ aa kã ka tũnu *Fariɛbaa-ba-i baa uñ ciɛ mamanj. 47 Banj tũɔnu-bei dumaanjo-na, *Diilojigãntaamba yuntaamba-i baa Fariɛbaa baa tigiinj *nellentaamba-i aa naa cira: «Naacolj daa u wuɔra u ce himma bɔi, i ka ce niɛ? 48 Diɛ bi yañ u cor tuɔ ce, nuɔmba-i hiere ba ka cu u huonj-nu. Da ŋ bi da ba cuu u huonj-nu, *Oromɛbaa-ba ka jo ji muonu i *Diilodubuɔ-i aa ko-ye hiere.»

⁴⁹ Unajo waa ba hólma-na, ba taa ba bí-yo Kayifu. U yaa waa *Diilojigántaamba yuntienjo-i belle fande-na. Fuo wuo cira: «Na sa suo ku yaanga-i de! ⁵⁰ Na saa suo wuo nelduon duo ku a kor nelle-i hiere ku boyaa nelle da di muonu wei?»

⁵¹ Kayifun waan nelma man daama-i fuo maawamma sí. Un waa Diilojigántaamba yuntienjo-i belle fande-na dumaano-na, Diilono yaa diyaa-ma u nungu-na, wuo Yesu yaa saaya u ku Yuifubaa-ba maama-na ⁵² aa bi ku tigiin Diilon-bisalmba man dii hienju-na a ce-ba kuuduonju. ⁵³ Yinduonju fangu-na, Yuifu ba yuntaan baa yiera-mei wuo fuo ba ko Yesu-i. ⁵⁴ Ban puu mafamma-i, Yesu wuo yan-ba aa tuo fuo u hel. Duo hel u sa yan ba da-yo. Ku huonju-na, wuo ji ta baa u *haalabiemba-i ka tlena nelle nande-na ba bi-de Efiramu, di saa maa baa hiekuraanju-i.

⁵⁵ *Korsinni timman-ponsaanju joo pie, *Yuifubaa baa jãnu ba-naa da bambãale *Yerusalemu-i-na da ba tigiin ba fere a saa baa ba Diilon-humelle-i aa ponsaanju suo da ku hi. ⁵⁶ Nuomban juo dumaano-na, baa ta ba taara Yesu-i Diilodubuo dumelle huonja-na, ba sa da-yo ba da-yo. Baa ta ba piye wuo: «Na yuu ba'a naacolj daayo ka jo ponsaan daaku-na wei?» ⁵⁷ A ne da Diilojigántaamba yuntaamba-i baa Farisibaa-ba naa wan baa nuomba-i wuo uman duo suo un yen kusuon-nu, kutienjo pigaan-ba baa-yo ba ka bel-o.

12

Maari kũna natikolo-hũmma Yesu gbeini-na
(Matie 26.6-13; Marke 14.3-9)

¹ *Korsinni timman-ponsaanju joo tle yinni niediei aa da ku hi, Yesu wuo kã Lasarbaa-ba wulaa dii Betani-i-na. Lasar fajo yaa naa kuu aa Yesu wuo sire-yuo. ² Un kãa, baa haa bituonju u yerren. Marti yaa cie niuwuoni-i aa bie hã-ba. Lasar waa baa-ba tuo wuo. ³ Maari wuo bie natikolo nanjo-i litiri boluonju, a kũna Yesu gbeini-na aa ce u yukuošinni-i hurre-nie. Natikolo fajo-i baa cie-yo baa *naar-yamma ma kula. U sullu waa kpelle. Wuo sire nyaayã dunju-i. ⁴ Yesu *haalabilonjo man ba nan bin-yon *Yuda-Isikaro-i, uman juo hel Yesu huonju-na, wuo cira: ⁵ «Natikolo daayo naa gbãa da *deniebaa nuosũ komuonja ndii. Bige-i cie u saa yan i suor-o a hã sũntaamba baa gbeinja fanja-i?» ⁶ Ku saa ce nja sũntaamba hujarre waa-yuo ku'i cie u tuo wan mafamma-i de! U taa u wan-ma baa u huoya-maama. U yaa taa u tiera ba gbein-a, a ne da u taa u cuo; a ce dumaano-na u taa u dii u nanja-i yei.

⁷ Un waan mafamma-i, Yesu wuo cira: «Yuda, yan ciejõ fiisa! U kũna natikolo daayo-i mie tuo cie mi kuliingu yaa-i. ⁸ Sũntaamba dii baa-na baangu-i baa isuonju-i, nga muomi sie tlena baa-na gbula.»

Nuomba gbagbarra Yesu huon-nu

⁹ *Yuifubaa-ban juo nu wuo Yesu juo dii Betani-i-na, baa sire kaal ba-naa kã da ba ka ne-yo aa bi ne Lasar. ¹⁰ *Diilojigántaamba yuntaan baa sire wuo ba ko Lasar ¹¹ wuo u siremma cie Yuifubaa boi nanna ba bincuan-humelle-i aa huu Yesu maama-i.

Yesu suurma-i Yerusalemu-i-na

(Matie 21.1-11; Marke 11.1-11; Like 19.28-40)

¹² Ku cuo kaala-i-na, nelpunju man naa juo *Yerusalemu-i-na da ba ji ce *korsinni timman-ponsaanju-i, baa nu-ma hiere ka saa wuo Yesu jo dii. ¹³ Baa sire kar nampurni ta ba kã da ba ka jãrã-yuo. Ba taa ba hãl wuo:

«Diilono temma si dii!

Itien un saan uman jo, Diilo baa-yo!

Diilo baa *Isirahel-baamba nellentienjo-i!»*

¹⁴ Yesun jon humelle-na, wuo ji da kakumuo nanjo-i, wuo bel-o nyugun. Ma bi nyegãan dumei Diilon-nelma-na wuo:

¹⁵ «*Sinyotaan namaa, baa na tie holle.

Nien, na nellentienjo-i juon daayo na wulaa.

U nyugãan tlena kakumbilon-na.»†

¹⁶ Nel daaman taa ma ce huonju man nu-i, u *haalabiemba saa naa suo ma yaanga-i. Yesun juo nyugun kã dorõ-i-na, maa suo tlenu-bei wuo *Diilopõpõrbiemban waan maman u kũngju-na, ma yaa ta ma ce-yuo dumaano-na.

¹⁷ Baman waa hiere da un siire Lasar dumaa, baa ta ba wan-ma baa nuomba-i. ¹⁸ Nuomban nuõ gberẽ daayo maama-i, baa kũl ba-naa ta ba jo u wulaa. ¹⁹ *Farisibaa baa ta ba piye baa ba-naa wuo: «Ma sí na daa ke? Nuomba-i hiere baa dii u huon-nu; ma maaraa-na na gbãa ce binjũngul»

Yesu wan u kuliingu maama

²⁰ Bamañ naa juo *Yerusalemu-i-na da ba ji jaal Diilonjo-i ponsaanju-na, Girɛkibaa-ba bi waa-bei. ²¹ Baa ká ka ta ba piye baa Filipu-i wuo: «I taara die piye baa Yesu-i.» Filipu waa Yesu *háalábilonjo. U taa u hel Betisada dii *Galile mara nuo. ²² Filipu wuo ká ka tūnu Andere. Baa sire ba hái-i-na ka hi Yesu-i baa-ma. ²³ Yesu wuo cira: «*Molonj-Bieño unj ka da yerre huonju man nuo-i, ku yaa hii daaku-i.» ²⁴ Aa naa cira: «Yaan mi wanj ninsonjo-i baa-na: Da η da dibelle saa suur hɛma-na a hɔr, di bi tɛ di diei yaa-i; nga da di suur hɛma-na a hɔr, η da di diyaa bienja boi. ²⁵ Uman duo tuo dol u fere, kutienjo ka kosuonj u fere; nga umanj duo hiel u nanja u ferenj nuo miwaan daayo-na, kutienjo ka da cicɛlma manj sa tɛn dede-i. ²⁶ Umanj duo tuo taara duo ce mi caaranjo, kutienjo saaya u tuo nyaanu-mie. Muo da mi waa kusuonj-nu, mi caaranjo ka bi waa kusuonj-nu'i. Mi To ka ce mi caaranjo ce boi.

²⁷ «Minj yen terienju manj nuo-i fiefie-i-na, mi huonga si dii huonga. Mi sa suo minj ka wanj mamañ baa mi To-i. Mi juo yaahuolo daayo maama yaa nuo-i, mi sie bi sie cira u kor-mi yuo.» ²⁸ Aa naa cira: «Baba, ce η yerre ce boi!» Unj waan mafamma-i, baa nu molo piye dorɔ-i-na wuo: «Mi cie mi yerre ce boi tɛ, mi ka tiraa ce di ce boi.» ²⁹ Bamañ waa nu molonj daa unj piye, baa ta ba piye wuo: «Diilonjo'i naaraa!» Bamañ ba'a: «*Dɔrɔpuɔrbilonjo'i piye baa-yo!»

³⁰ Yesu wuo gbɛ-ba wuo: «Molonj daa u saa piye mei maa-na, u piye namaa maa-na. ³¹ Fiefie yaa Diilonjo ka pigaanj nelbiliemba-i u jáyamma-i. Kunj hii terienju manj fiefie-i, Diilonjo ka donya miwaan daayo tienjo-i. ³² Aa da ba ji haa-mi dorɔ, mi ka fa nelbiliemba-i hierie pie-ba mi caan-nu.»

³³ Yesu waan nel daama-i a pigaanj unj ka ku kuliingju manj. ³⁴ Nuonj baa cira: «*Anjinamma ciera wuo Diilonj unj paa nungu-i wuo u ka saanj *Konjortienjo manj, u sa ku dede. Ma da nie nanja Molonj-Bieño gbɛ ba haa-yo dorɔ? Ma diei ma hái Molonj-Bieño yaa hai molonjo-i?»

³⁵ Yesu wuo gbɛ-ba wuo: «Fitnuo dii baa-na yogo, nga u sie co. Terienju fangu-na, wuosaanj manj dii na gbeini-na, siirenj na ce-ku, ku yaa na ka hi baa cecerma-i. Na saa da, da η ta η wuo kukulma-na η sa suo ninj kánj kusuonj-nu. ³⁶ Da na ta na taara na waa cecerma-na, fitnuonj yen baa-na huonju manj nuo-i, haan na nanja yuo huonju fangu'i nuo-i.»

Yesunj waan mafamma-i, wuo hel ba holma-na ka fuo.

Yuifubaa-ba saa hūu Yesu nelma-i

³⁷ Yesunj fie ce gberɛ-weima boi *Yuifubaa-ba yufelle-na, molo saa hūu u nelma-i. ³⁸ Diilonj unj puuraa *Isayin wanj mamañ, ma'i si daama-i wei? Isayi ciera wuo:

«Itie, η daa hai molonjo-i hūyáa i nelma-i?»

Ŋ pigaanj hai molonjo-i wuo η hii?» §

³⁹ Kumanj cie ba sie gbáa hūu-ma, Isayi bi waan-ma. U ciera wuo: «Diilonjo ciera:

40 «Mi cie-ba yiriemba,

a ce ba baa ta ba da baa ba yufienja-i.

Mi gwáa ba anjogwama-i,

a ce ba baa ta ba suo nelma yaanja-i.

Ku'i cie ba sie gbáa hūu mi nelma-i aa jo mi ji sire-bei ba jarma-na.» *

⁴¹ Isayi naa fara da Yesu bɔbɔima-i ku'i cie u piye nel daama-i. U waan Yesu maama'i dumaanjo-na.

⁴² *Yuifu ba yuntaamba famba fere-i, ba fɔngɔo baa hūyáa Yesu nelma-i, nga baa káalá *Fariɛbaa-ba-i wuo da ba wanj-ma, ba ka nyaa-ba *Diilonelháaládungu-na. ⁴³ Bafamba wulaa, bɔlbɔl nelbiliemba dɔl-ba aa Diilonjo bigaanj-ba.

Yesu jommanj-yiingju-i

⁴⁴ Ku huonju-na, Yesu wuo tuo piye baa nuomba-i da gbagaga wuo: «Umanj duo hūu mi nelma-i, kutienjo saa hūu mei nelma, u hūyáa umanj puuraa-mi u nelma. ⁴⁵ Da η da muonjo-i, η daa umanj puuraa-mi. ⁴⁶ Muomi dii ηaa fitnuo. Mi juo hɛma-na mie umanj duo hūu mi maama-i, kutienjo baa tɛ kukulma-na. ⁴⁷ Mi saa jo da mi ji ganj baa nelbiliemba-i, mi juo da mi ji kor-ba; a ce dumaanjo-na, umanj duo nu mi nelma-i aa yagar ma hūmelle wuosaangu-i, mei sa ganj baa-yo. ⁴⁸ Umanj duo cɛna-mie baa mi nelma-i hierie, kutienjo daa muotienjo u ferenj nuo tɛ. Minj waan nelma manj baa-yo, ma'i ka ganj baa-yo miwaanj timmanj-yiingju-na. ⁴⁹ Hama-i nuo-i? Mi sa wanj mei kusunj-maama. Mi To yaa puuraa-mi, aa minj gbɛ mi wanj mamañ hierie, u pigaanj-mi baa-ma u fere. ⁵⁰ Aa mi suyaa mie unj waan mamañ baa-mi, ma yaa diyaan nelienj nuonjo-i cicɛlmanj-hūmelle-na. A ce dumaanjo-na unj waan-ma baa-mi dumaa, mi bi wanj-ma dumɛi.»

13

Yesu saaraaya u hāalabiemba gbeini-i

¹ *Kòrsinni fimmanj-ponsaanju waa ñaa bisin ku temma. Nyungo ku temma-i, Yesu wuɔ suɔ wuɔ u tammanj-huɔŋgu hii tɪ duɔ ká Tuonjo wulaa. Bamanj waa baa-yo hɛma-na, ba maama taa ma dɔlnu-yuɔ. U dɔlaa-ba a ji hi u tamma. ² Ku isuɔŋgu-na, baa tɛna ta ba wuɔ niwuoni-i. A ne da huɔŋgu fanju-na, *Sitáni naa dii-ma tɪ *Yuda huɔŋga-na wuɔ u hel Yesu huɔŋgu-na. Yuda to yaa Simɔ-Isikaro-i. ³ Nja Yesu wuɔ suɔ wuɔ fuɔ fɛrɛ hɛlaa Diilonj-teriej-nu jo, aa u ka bir ká u wulaa. Aa tiraa suɔ wuɔ u To birii weima-i hiere hā-yo. ⁴ Wuɔ sire jukalaanju-na a hiel u jonjoruo-i aa biɛ kompanja nanja pɛyɛ u nɛgelle-i. ⁵ Uj cie mafamma-i, wuɔ biɛ bɪŋkɪŋgu a dii hūmma tuɔ saara u *hāalabiemba gbeini-i aa tuɔ hurrenie baa kompanja manj u nɛgelle-na. ⁶ Uj kaa hi Simɔ-Pier, Simɔ-Pier wuɔ gbɛ-yo wuɔ: «Itie, nanj sie gbāa saara meɪ gbeini-i.»

⁷ Yesu wuɔ: «Pier, minj cenj kumanj daaku-i nj sie gbāa suɔ ku yungu-i nyungo-i-na, nja yiinju dii baa yinju nj ka suɔ-ku.»

⁸ Pier wuɔ: «Mi sie sie aa yanj nuɔ nj saara mi gbeini-i!»

Yesu wuɔ: «Da nj saa yanj mi saara-nie, nj suɔ kerre nj nunju sɪ baa-mi weima-na!»

⁹ Simɔ-Pier wuɔ: «Da ma waa dumaanjo-na, saara-nie aa nj saara baa mi nammu-i baa mi yungu-i hiere.»

¹⁰ Yesu wuɔ: «Umanj duɔ cɛ hūmma-i u ne welewele hiere, u kuɔŋ, u saara u fɛrɛ ce nie? Mi saa yagar-ma u gbeini. Namaa na kuɔŋ, nja na hieronjo sɪ.» ¹¹ Uu naa suɔ umanj ka hel u huɔŋgu-na ku'i cie wuɔ ba saa konj hiere.

¹² Uj juɔ saara ba gbeini-i tɪ, wuɔ biɛ u jonjoruo-i dii, aa ká ka tɛna u muntɛnammu-na aa cira: «Minj cie kumanj nei daaku-i, na suyaa ku yungu-i wei? ¹³ Da na ce na ta na bɪ-mi wuɔ: «Hāalatie.» Kunie na'a: «Itie.» Ma dɔlaa-na; na saa kar coima. ¹⁴ Muɔmi manj na Tiej muɔ baa na hāalatiej muɔ, da mi saara na gbeini-i, namaa na saaya na bi ta na saara na-naa gbeini. ¹⁵ Mi pigaanj-na nelma'i. Taa na ce ku yaa-i na hɔlma-na. ¹⁶ Yaanj mi wanj ninsoŋo-i baa-na: Maacabilonjo sa maar u yuntienjo-i, aa pɔpuɔrbilonjo sa maar umanj puɔraa-yo. ¹⁷ Da kuɔ na saa naa suɔ-ma, fiefie-i-na na suyaa-ma. Da na wuɔ ma hūmelle-i, na yunni dɔlaa.

¹⁸ «Da na da mi piiye dɛ-i-na, mi sa gbɛ na hieronjo. Mi suɔ minj fieɛlaa bamanj. Nja mamanj nyɛgāanj Diilonj-nelma-na, ma gbɛ ma ce. Ma nyɛgāanj wuɔ: «Umanj taa u wuɔ baa-mi kaladuɔŋgu-na, u birii tuɔ gānj baa-mi.»

¹⁹ Mi ka wuɔya wanj-ma baa-na aa ma suɔ da ma ce; ku yaa da ma ji ce, na ka hūu-ma wuɔ umanj dii gbula u yaa muɔŋo-i. ²⁰ Yaanj mi wanj ninsoŋo-i baa-na: Umanj duɔ bel mi pɔpuɔrbilonjo-i fafamma, kutienjo bilaa muɔmei; aa umanj duɔ bel muɔŋo-i fafamma, u bilaa umanj puɔraa-mi.»

Yesu firiiye Yuda-i

²¹ Yesuj waanj mafamma-i, u huɔŋga pānj kɔɔl. Wuɔ cira: «Mi sie fuo-ma nei: Na hɔlma-na, unaa ka hel mi huɔŋ-nu.»

²² *Hāalábienj baa bir ta ba ne ba-naa aa ta ba yuu ba-naa wuɔ: «U gbɛ hai?»

²³ Hāalábilonjo manj maama-i taa ma dɔlnu Yesu-i ma yanj, u waa tɛna u caanju-na. ²⁴ Simɔ-Pier wuɔ piiye baa-yo baa u nanja, wuɔ u yuu-yo u gbɛ hai? ²⁵ Hāalábilonj wuɔ miɛl cira: «Itie, nj gbɛ hai molonjo-i?»

²⁶ Yesu wuɔ cira: «Da mi nafiiye *buruo-i hā umanj, u yaa-i.» Aa naa bɪl buruo-i a nafiiye hā *Yuda-Isikaro. ²⁷ Yudanj hūyāa buruo-i, *Sitáni wuɔ pānj sire-yuɔ. Yesu wuɔ cira: «Yuda, sire nj ce ninj saaya nj ce mamanj, baa sɛrɛ baa-ma!» ²⁸ Bamanj waa hiere juwuoterienju-na ba saa suɔ u nelma yaanja-i. ²⁹ Yudanj taa u tiera ba gbeinj-a, banamba da nie sɪ Yesu taara u ka sāa banj saaya ba ce ponsaanju-i baa nimanj, sisɔ wuɔ u ka hā sūntaamba-i bɪŋkɪŋgu. ³⁰ Yudanj hūyāa buruo-i dumaanjo-na, wuɔ pānj sire hel. Ku waa isuɔŋgu.

Taa na dɔl na-naa

³¹ *Yudanj hɛlaa, Yesu wuɔ cira: «Fiefie-i-na, nuɔmba daa *Molonj-Bienjo bɔbɔima-i baa Diilonjo maama-i Molonj-Bienjo-na. ³² [Uj cie ba da Diilonjo bɔbɔima-i yuɔ,] ku sie vaaya, Diilonjo ka bi ce ba da Molonj-Bienjo maama-i fuɔ-i-na.» ³³ Aa naa cira: «Mi jɛnaanj namaa, mi yinni saa tiraa tɛ bɔi na hɔlma-na. Na ka taara-mie na sie da-mi. Minj taa mi wanj mamanj baa *Yuihubaa-ba-i, mi wanj-ma baa namei fiefie-i-na: «Minj kānj kusuɔŋ-nu, na sie gbāa ká.» ³⁴ Mi ka hā-na nelfɛlemma aa suɔ ta. Nelfɛlemma famma yaa daama: Taa na dɔl na-naa. Muɔ minj dɔlaa-na dumaa, taa na dɔl na-naa dumɛi. ³⁵ Da na ta na dɔl na-naa, nuɔmba ka suɔ ku yaa nuɔ-i wuɔ meɪ baanj namaa.»

³⁶ Simɔ-Pier wuɔ cira: «Itie, nj ká hie?»

* 13:18 Gbeliemanj-nalāanju (Psaume) 41.10

Yesu wuɔ cira: «Píer, miŋ kǎŋ kusuɔŋ-nu, ɲ sɛ gbáa kǎ baa-mi fiɛfiɛ-i-na, ɲga ɲ ka ta ɲ jo huɔŋ-nu.»

³⁷ Simɔ-Píer wuɔ cira: «Itie, bige-i dii fiɛfiɛ-i-na aa ɲ'a mi sɛ gbáa kǎ baa-ni? Da mi fiɛ'a mi ka ku nanj maama-na, weiɓa sí.»

³⁸ Yesu wuɔ cira: «ɲ ka sɛ ku mɛi maama-na ninsoŋo wei? Ne! Yanj mi wanj ninsoŋo-i baa-ni: Kòhòldɛlǎŋo sɛ hi bu, ɲ ka ɕina-mie da i siei wuɔ nanj sa suɔ-mi.»

14

Da ɲ da Yesu-i ɲ daa Diilonjo yaa-i

¹ Ku huɔŋgu-na, Yesu wuɔ cira: «Baa na yanj na hɔmmu cu. Yaanj aa na haa na nanja-i Diilonjo-na baa muɔmi-na. ² Muntɛnammu bɔi dii mi To dumɛlle-na. Kuɔ muntɛnammu saa naa waa, mii naa waa hie wuɔ mi ka tigiŋ muntɛnammu cie-na? ³ Da mi kǎ ka tigiŋ na muntɛnammu-i tɛ, mi ka bir ji biɛ-na na ka tɛna mi caanj-nu.» ⁴ Aa naa cira: «Miŋ kǎŋ kusuɔŋ-nu na sa bi yanj ku hùɓelle-i suɔma.»

⁵ Toma wuɔ cira: «Itie, i sa suɔ miŋ kǎŋ kusuɔŋ-nu, i ce niɛ gbáa suɔ ku hùɓelle-i?»

⁶ Yesu wuɔ: «Muɔmɛi hùɓelle-i, muɔmɛi ninsoŋo-i aa muɔmɛi ciɛlma-i. Molo sɛ gbáa kǎ mi To wulaa ni kutieŋo saa cor baa muɔ. ⁷ Da na suɔ muɔŋo-i, na ka suɔ mi To-i. Nga fiɛfiɛ-i-na, na suyaa-yo aa na daa-yo.»

⁸ Filipu wuɔ cira: «Itie, da ɲ pigǎanj-ye ɲ To-i i sɛ tiraa yuu-ni baa weiɓa.»

⁹ Yesu wuɔ: «Filipu, mi bǎaŋgu cuɔ baa-na, aa nanj waa yogo nanj sa suɔ-mi! Da ɲ da muɔŋo-i, ɲ daa mi To yaa-i; ku ce niɛ ɲ'a mi pigǎanj-na mi To-i? ¹⁰ ɲ saa hùu-ma wuɔ muɔ baa mi To-i kuuduɔŋgu yaa-i wei? Miŋ wanj nelma manj baa-na, mɛi huɔya-maama sí. In yɛŋ kuuduɔŋgu baa mi To-i, u'i ciɛŋ u fɛrɛŋ biŋkúŋgu. ¹¹ Da mi cira muɔ baa mi To-i kuuduɔŋgu yaa-i, na saaya na hùu-ma wuɔ ninsoŋo. Da kuɔ coima, na sa ne miŋ ceŋ mamanj wei? ¹² Yaanj mi wanj ninsoŋo-i baa-na, miŋ ceŋ mamanj daama-i, umanj duɔ haa u nanga mie, u gbáa ce ma temma. Aa ji da miŋ kǎŋ mi To wulaa de-i-na, kutieŋo gbáa ce mamanj maaraa daama-i yɛrɛ. ¹³ Da na cǎrǎ biŋkúŋgu biŋkúŋgu, aa bí mi yerre-i, mi ka ce-ku há-na a ce mi To ce bɔi. ¹⁴ Da na cǎrǎ kumanj aa bí mi yerre-i, mi ka ce-ku há-na.»

Yesu wanj u hortieŋo maama

¹⁵ «Da kuɔ mi maama dɔlnu-nɛi, na ka vaa na fɛrɛ ta na ce miŋ waanj mamanj baa-na. ¹⁶ Mi ka wanj baa mi To-i u há-na kakáyátieŋo u ji tɛ baa-na gbula. ¹⁷ Kakáyátieŋo faŋo yaa *Diilon-Yalle-i; di yaa ninsontieŋo-i. Nelbiliemba sa da-yo, ba sa bi suɔ-yo, a ce dumaaŋo-na u sɛ gbáa jo ba wulaa. Nga unj yɛŋ baa namaaŋo-i, na suɔ-yo aa u ka tɛ baa-na gbula. ¹⁸ Mi sɛ ta aa yanj-na yombiŋ namaa; mi ka bir jo. ¹⁹ Celle, nuɔmba sɛ tiraa ta ba da-mi, ɲga namaaŋo-i, na ka ta na da-mi. Mi ka tɛ gbula aa namaa na ka tɛ gbula. ²⁰ Ku yiŋŋ da ku hi, na ka suɔ wuɔ muɔ baa mi To-i kuuduɔŋgu yaa-i, aa namaa baa muɔŋo-i kuuduɔŋgu bi yaa-i. ²¹ Umanj duɔ bella mi nelma-i aa tuɔ ce-ma, mi maama dɔlnu u yaa-i. A ne da mi maamanj dɔlnuŋ umanj, kutieŋo maama ka dɔlnu mi To-i aa bi dɔlnu mɛi fɛrɛ-i, aa mi ka pigǎanj kutieŋo-i mi fɛrɛ.»

²² *Yuda nanjo waa a naara *Yuda-Isikaro-i, fuɔ wuɔ cira: «Itie, bige-i ciɛ ɲ'a ɲ ka yanj nuɔmba namba-i aa pigǎanj miɛmɛi baa ɲ fɛrɛ?»

²³ Yesu wuɔ cira: «Mi maama da ma ta ma dɔlnu umanj, u ka tuɔ ce miŋ waanj mamanj. Duɔ tuɔ ce-ma, u maama ka dɔlnu mi To-i. Aa u maanj da ma dɔlnu mi To-i, i ka jo ji har kutieŋo-na. ²⁴ Mi maanj da ma'a ma sa dɔlnu umanj, u sa ce miŋ waanj mamanj. A ne da miŋ wanj mamanj baa-na, mɛi kusúŋ-maama sí, mi To maama. U yaa puɔraa-mi. ²⁵ Mii dii baa-na yogo aa wanj daama-i hiere baa-na. ²⁶ Mi To ka saanj Diilon-Yalle jo mɛi yerrenj. Di ka káyá-nɛi. Di ka jo ji wanj ma yaanŋa-i baa-na hiere aa miŋ waanj mamanj cor hiere, di ka ce ma tɛnu-nɛi. ²⁷ Mi fɛ na hɔmmu-i, aa mi fɛ-mu mɛi fɛmma. Mi sa fɛ-mu ɲaa nelbiliembanj fɛŋ ba-naa hɔmmu dumaa. Baa na yanj na hɔmmu cu, baa na bi yanj korma ta ma da-na. ²⁸ Ma sí mi waanj baa-na miɛ: «Mi ka ta ɲga mi ka bir jo kɛ?» Da kuɔ mi maama dɔlnu-nɛi, miŋ kǎŋ mi To wulaa, ku saaya ku dɔlnu-nɛi. Hama-i nuɔ-i? Mi To maaraa muɔŋo-i. ²⁹ Mi walieya wanj nel daama-i baa-na ku yaa da ma ji ta ma ce na ka suɔ wuɔ mi waanj ninsoŋo. ³⁰ Miwaanj daayo tieŋo* jo dii mi huɔŋ-nu; a ce dumaaŋo-na, mi sɛ tiraa da piiey bɔi baa-na. Nga u sɛ gbáa ce biŋkúŋgu mie. ³¹ Nelbiliemba saaya ba suɔ wuɔ mi To maama dɔlnu-mie, aa tiraa suɔ wuɔ mi Tonj'a mi ce mamanj, mi ce ma yaa-i ku'i ciɛ *Bigáarǎŋo tuɔ jo. Siirenj i halanj bande-i-na!»

15

Yesu dii ɲaa ɛrɛsɛ-tibiŋj-kerre

* 14:30 Miwaanj daayo tieŋo yaa *Sitáni-i.

¹ Ku huonḡu-na, Yesu wuɔ ji nan ḡbānalāan daaku-i baa u *hāalābiemba-i wuɔ: «Muɔmei *ερεσε-tibiinḡ-kerre-i aa mi To yaa ku tienḡo-i. ² Mi negemmu man sa maan hiere, u ka kar-mu nanna aa mumān maan, u ka jūrā-muɔ a ce mu migāan ta mu manḡ fafamma. ³ Minḡ waan nelma manḡ baa-na, ma migāan-na tī. ⁴ Nyaarāan-mie ḡaa muɔ minḡ nyaarāa-nei dumaa. Na suyaa wuɔ negenḡa manḡ da ka saa nyaar ka nyu-i-na ka sie ḡbāa manḡ de! Kuuduonḡu yaa baa namaanḡo-i: Da na saa nyaar muami-na, na sie ḡbāa ce bīḡkūfafaanḡu.»

⁵ «Muɔmei tibiinḡu-i, aa namei ku negemmu-i. Muɔ da mie mii si dii, na sie ḡbāa ce bīḡkūḡu. Umanḡ duɔ nyaar-mie aa muami bi nyaar-yuɔ, kutienḡo ḡbāa ce wēima bōi. ⁶ Umanḡ duɔ saa nyaar-mie, ba būul kutienḡo-i ka nanna puona ḡaa da ba jā negenḡa-i banḡ būul-kanḡ ka nanna dumaa ka kuol ba bie-ka dii-ka dāamu-na caa-ka. ⁷ Nga da na nyaar-mie, aa mi nelma waa na hōmmu-na, da na ta na taara kumanḡ, na cārā-kuɔ, na ka da-ku. ⁸ Da na ta na ce maacenfafamma na hā Diilonḡo-i, aa cu mi huonḡ-nu, ku yaa cieḡ mi To ce bōi. ⁹ Mi Toḡ dōlaa-mi dumaa, muɔmi bi dōlaa namaanḡo-i dumei. Tiyāanḡ mi caanḡ-nu mi ta mi ce baa-na. ¹⁰ Minḡ waanḡ mamanḡ baa-na, da na ta na ce-ma, na maama ka ta ma dōlnu-mie ḡaa muɔ minḡ ceḡ mi To maama-i mi maama ta ma dōlnu-yuɔ dumaa.»

Yesu hāalābiemba birii u jēnaamba

¹¹ Yesuḡ waanḡ mafamma-i, wuɔ cira: «Mi taara na hōmmu fē da yogogo mei kaanḡa temma-i ku'i cie mi ta mi waḡ nel daama-i baa-na. ¹² Mi nelma yaa daama: Taa na dōl na-naa ḡaa muominḡ dōlaa-na dumaa. ¹³ Nelieḡ nuɔ da ḡ hūu-ku ku ḡ jēnaamba maama-na, nelnyul hamu-i dii ji maar mufammu-i? ¹⁴ Minḡ waanḡ mamanḡ baa-na, da na ce-ma, na ka ce mi jēnaanḡ namaa. ¹⁵ Mi sa tiraa mi bī-na maacembienḡ namaa, mi bī-na mi jēnaanḡ namaa. Hama-i nuɔ-i? Maacembilonḡo sa suɔ u yuntienḡo kusūḡu-i. A ne da namaanḡo-i, mi Toḡ waanḡ mamanḡ baa-mi hiere, mi waanḡ-ma baa-na. Terienḡu fanḡu-na, mi sie ḡbāa bī-na mi maacembienḡ namaa. ¹⁶ Ku saa ce ḡaa namei fiela a muɔ, muɔmei fiela a namaa aa puor-na wuɔ na ka ce maacenfafamma aa na yanḡ na maacemma da belle, ku yaa da na cārā bīḡkūḡu bīḡkūḡu mi To wulaa aa bi mi yerre-i u ka hā-na baa-ku. ¹⁷ Nga minḡ taaranḡ kumanḡ na wulaa, ku yaa daaku: Taa na dōl na-naa.»

Nelbiliemba bigāan Diilonḡo-i

¹⁸ «Da na da nelbiliemba bigāan-na, na saaya na suɔ wuɔ ba bigāan muɔmei igēna. ¹⁹ Kuɔ na waa baa-ba, baa naa dōl-na wuɔ bafamba baanḡ namaa. Nga mi fiela a namaanḡo-i hiel-na ba hōlma-na; bafamba baanḡ namaa sī, ku'i cie ba bigāan-na. ²⁰ Yaanḡ mi nel daama ta ma tēnu-nei: «Maacembilonḡo sa maar u yuntienḡo-i.*» Da ba huol mi yaanḡ-na, ba ka bi huol namaa na yaanḡ-na. Da ba nu mi nuḡu-i, ba ka bi nu namaa kūḡu-i. ²¹ Ba ka ce mafamma-i mei maa-na. Banḡ'a ba saa suɔ umān puoraa-mi, ku'i cie. ²² Kuɔ mi saa naa jo ji piye baa-ba, molo naa saa cāl-ba. Nga de-i-na, ba sie ḡbāa da āntāalāmma.»

²³ «Umanḡ duɔ bigāan muɔḡo-i, kutienḡo bi bigāan mi To-i. ²⁴ Minḡ cie himma manḡ ba daa-ma. Aa ba suyaa wuɔ molo sie ḡbāa ce ma temma. Kuɔ ba saa naa da-ma, molo naa saa cāl-ba. Nga ba daa-ma aa cor ta ba bigāan-mi baa mi To-i hiere. ²⁵ Na saa da! Mamanḡ nyegāanḡ ba *ānḡinamma-na, ma'i saa ce daama-i wei? Ma nyegāanḡ wuɔ: «Ba bigāan-mi ḡbānḡbānḡ.»†

²⁶ «Mi To uḡ ka hā-mi kakāyātienḡo manḡ mi saanḡ-yo hā-na, u yaa ninsonḡienḡo-i. Duɔ jo, u ka piye mi maama-i tūnu nuɔmba-i. ²⁷ Aa namaa fere-i, inḡ waa baa i-naa dii ku domma-na, na ka bi ce mi siertaanḡ namaa.»

16

Diilonḡ-yallen ka jo ji ce mamanḡ

¹ «Mi sa taara ku ji nuol-na Diilonḡ-hūmelle-na ku'i cie mi ta mi waḡ daama-i hiere baa-na. ² Ba ka nyaa-na *Diilonelhāalādūnni-na. Aa yīnḡu dii baa yīnḡu, bamanḡ ji taa ba ko-na, ba ka da nie sī ba cāa Diilonḡo'i dumaanḡo-na. ³ Banḡ'a ba saa suɔ mi To-i baa mei fere-i hiere, ku'i ka dii-ba mafamma cemma-na. ⁴ Kumanḡ cie mi wuɔya ta mi waḡ-ma baa-na, mi taara da ma ji ta ma ce, na suɔ wuɔ mi waanḡ-ma baa-na cor tī. Mii naa waa na caanḡ-nu ku'i cie mi saa waḡ-ma baa-na dii ku domma-na. ⁵ De-i-na, mi ta da mi kā umān puoraa-mi u wulaa, aa molo saa da duɔ yuu-mi wuɔ: «Nḡ kā hie?» ⁶ Mi suyaa mie minḡ waanḡ mamanḡ baa-na daama-i, ma'i saa dōlnu-nei. ⁷ A ne da mi waanḡ ninsonḡo yaa baa-na. Da mi ta, ku ka kāyā-nei. Na saa da, da mi saa ta, kakāyātienḡo sie ḡbāa jo. Fuɔ mi kā ka hā na aa saanḡ-yo hā-na. ⁸ Duɔ jo, u ka pigāan nelbiliemba-i wuɔ ba piera āmbabalma kūḡu-na, ba piera viisīnni kūḡu-na aa pira Diilonḡ-berru kūḡu-na. ⁹ Banḡ'a ba saa hūu mei nelma-i, ku'i pigāan āmbabalma-i. ¹⁰ Aa minḡ kānḡ mi To wulaa, na sie tira a da-mi, ku'i pigāan viisīnni-i. ¹¹ Aa miwaanḡ daayo tienḡo* yunḡ-maamanḡ fielaanu tī, ku'i pigāanḡ Diilonḡ-berru-i.»

* 15:20 Nieḡ Matie 10.24; Nsāa 13.16.

† 15:25 ḡbeliemān-neini (Psaumes) 35.19; 69.5

* 16:11 Miwaanḡ daayo

tienḡo yaa *Sitani-i.

¹² «Nelma boi dii yogo mi da mi wan-ma baa-na, nga da mi wan-ma baa-na fiefie-i-na, ma ka mulien-na. ¹³ *Diilonj-Yalle da di ji jo, di yaa ninsoŋo tieŋo-i, di ka kaala ninsoŋ-belle-i baa-na. Di sa ji wan difande kusünj-maama. Diŋ nuoŋo mamanj, di ji wan ma yaa-i aa bi tūnu-nei mamanj juonj. ¹⁴ Di ka da mi kusünj-maama-i ji piye tūnu-nei, a ce dumaŋo-na di ka ce-mi boi. ¹⁵ Mi To maama-i hiere mei maama, ku'i cie na da mi ciera di ka da mi kusünj-maama-i ji piye tūnu-nei.»

Yesu tamma saa dɔlnu u hāalābiemba-i

¹⁶ Kufangu huonju-na, Yesu wuo gbē u *hāalābiemba-i wuo: «Celle na ka naa-mi, aa celle na ka bir da-mi.»

¹⁷ U hāalābiemba namba ta ba yuu ba-naa wuo: «Nel hama-i temma'i dumandε-i: «Celle na ka naa-mi, aa celle na ka bir da-mi»? Aa tiraa cira u ká u To wulaa. ¹⁸ Uŋ gbēŋ celle manj, u yunju yaa wuo nie? I saa suo u nelma yaanŋa-i.»

¹⁹ Yesu wuo suo wuo ba taara ba yuu-yo. Wuo gbē-ba wuo: «Mi waan-ma baa-na mic: «Celle na ka naa-mi, aa celle na ka bir da-mi.» Na yuu na-naa ma yaa nuo-i wei? ²⁰ Yaan mi wan ninsoŋo-i baa-na: Namaŋo-i na kaa haa na nammu-i na yunninj ta na gbu na kaal aa banamba waa ponsaan-nu. Na hommu ka guola, nga na haguola ka bir ce hofelle. ²¹ Cieŋo kusünj da ku bel-o, yaanŋa sa waa-yuo. Nga duoŋo ji gbāŋ da u yunju-i, bilonoŋo fε u huonŋa-i a ce u muliema karaanu-yuo. ²² Ku yaa ŋaa namaa künju-i: Na yammu vāa fiefie-i-na, nga yiinju dii baa yiinju, mi ka tiraa da-na. Da mi ji'a mi da-na, na hoŋoŋo ka fε aa molo ceraa u gbāa guola-muo. ²³ Ku yinŋ da ku ji hi, na sie yuu-mi baa nelma. Yaan mi wan ninsoŋo-i baa-na: Da na cārā kumanj aa bi mi yerre-i, mi To ka hā-na baa-ku. ²⁴ Na saa hi cārā binjünju yogo aa bi mi yerre-i. Cārāŋ, na ka da, aa da na da, na hommu ka fε gbarnu.»

²⁵ «Mi waan nel damaa-i hiere baa-na gbāneiniŋ. Nga yiinju dii baa yiinju, mi sie tiraa ta mi piye baa-na dumaŋo-na. Mi To u maamanj yēŋ dumaa, mi ka bi wan-ma baa-na dumai. ²⁶ Ku yiinju da ku hi, na ka cārā Diilonjo-i aa bi mi yerre-i. Mi saa cira mi kaa cārā Diilonjo-i hā-na de! Na maama dɔlnu-yuo, na gbāa cārā-yuo na ferε. ²⁷ Nanj dɔlaa muonjo-i aa hūu-ma wuo mi hilaa fuo terienj-nu'i jo, ku'i cie na maama ta ma dɔlnu-yuo. ²⁸ Mi hilaa mi To yaa wulaa-i jo hēma-na. Fiefie-i-na, mi ka ta hēma-na bir kā mi To wulaa.»

²⁹ Uŋ waan mafamma-i, u hāalābiemba baa cira: «Fiefie fuo, ŋ yaan gbāneini-i aa ta ŋ kaala ŋ nelma-i. ³⁰ I suyaa yende-i-na wuo ŋ suo weima-i hiere. Die tie taara die yuu-ni baa mamanj, ŋ wuoŋa suo-ma. Terienju fangu-na, i hūyāa-ma wuo ŋ juo Diilonj-jomma.»

³¹ Yesu wuo gbē-ba wuo: «Ma si na'a na hūyāa mi nelma-i fiefie-i-na ke? ³² Nga mi tūnu-nei, huonju nanju ka hi, aa ku hii ti yerε, na ka pisallā; nelieŋo nelieŋo baa u munjammu aa yan mi tε mi diei yonj. Nga mi sie tε mi diei; mi To dii baa-mi. ³³ Nanj cuu mi huonj-nu, mi taara na hommu fε ku'i cie mi ta mi wan mafamma-i baa-na. Nelbiliemba ka mulien-na miwaan daayo-na, nga waan na ferε, mi guolaaya ba fōŋgūo-i.»

17

Yesu Diilocaralle-i

¹ Yesun juo piye ti, wuo tā u yunju-i dɔro aa naa cira: «Baba, ku hii. Ce ŋ Biŋe ce boi, kumanj ka ce fuo bi ce nuo ŋ ce boi. ² Ŋ haa-yo nelbiliemba yun-nu wuo u hā u dombūurāamba-i cicēlma manj sa tieŋ dede-i. ³ A ne da cicēlma manj sa tieŋ dede-i ma yaa a suo ninsoŋ-Diilonj nuonjo-i aa bi suo *Konjortienjo muomi manj nin puoraa-mi. ⁴ Mi cie ŋ ce boi hēma-na. Ninj ŋa naa hā-mi maacemma manj, mi cie-ma. ⁵ Baba, minj ŋa naa waa baa-ni aa miwaanjo suo duo donj, ninj ŋa naa ce mi ce boi dumaa, ce mi ce boi dumai fiefie-i-na.»

⁶ «Ninj fiela baman miwaanjo-na hā-mi, mi pigāan-ba ŋ sŋni-i. Nanj baamba'i waa, ŋ bir-ba hā muo baa-ba. Ba nuo ŋ nunju-i. ⁷ Ba suyaa fiefie-i-na wuo ninj hāa-mi mamanj hiere, nanj kusünj-maama. ⁸ Ninj waan mamanj baa-mi, mi waan-ma baa-ba. Ba siyaa-ma. Ba suyaa wuo mi hilaa nanj terienj-nu'i jo. Aa ba suyaa wuo nuonei puoraa-mi. ⁹ Mi cārā-nie da mi hā-ba. Mi sa cārā-nie da mi hā nelbiliemba-i hiere de! Ninj hāa-mi bamanj, mi cārā-nie da mi hā ba yaa-i; nanj baamba-i. ¹⁰ Mei künju-i nanj künju, aa nanj künju-i mei künju. Mi bɔbɔima da ba yaa nuo-i. ¹¹ Muomi sa tiraa mi ye dii miwaanjo-na, mi kā nanj terienj-nu, a ne da bafama dii-yuo yogo. Baba, cālmuo si nuoni manj nuo-i, jande, ta ŋ niya-bei ŋ ferε baa nanj ferεŋ fōŋgūo; ŋ hāa muonjo-i u yaa-i. Ku yaa ba ka waa baaduomba ŋaa muo baa nuonjo-i inj yēŋ baaduonj mie dumaa. ¹² Ninj hāa-mi fōŋgūo manj, minj cie huonju manj baa-ba, mi nieya-bei baa u yaa-i. Mi nieya-bei, u diei saa ji balla mi wulaa, da ku saa waa unanj naa saaya u balla ŋaa manj nyegāan dumaa Diilonj-nelma-na.*

¹³ «Fiefie-i-na, mi ka bir kā ŋ wulaa. Mi taara ba hommu fε gbarnu mei kaanŋa temma-i, ku'i cie mi tε hēma-na aa ta mi wan mafamma-i. ¹⁴ Minj waan ŋ nelma-i baa-ba,

* 17:12 Ninj Nsáa sebe-i-na 13.18 baa naaru-i-na cicaara-i-na.

nelbiliemba bigāan-ba wuɔ ba sa wuɔ hümeduɔle baa-ba ŋaa muɔ. ¹⁵ Ku saa ce ŋaa mi cārā-niɛ wuɔ ŋ hiel-ba miwaanjo-na de! Ma'i sī. Mi cārā-niɛ wuɔ ŋ ta ŋ niya-bei *Bigāārāno baa da suur ba hɔlma-na. ¹⁶ Ba sa wuɔ hümeduɔle baa nelbiliemba-i ŋaa muɔ. ¹⁷ Nan nelma yaa ninsoŋo-i. Pigāan-ba baa-puɔ ba suɔ-ma aa ta ba cāa nuɔnei yon. ¹⁸ Niŋ puɔraa muomi-dumaa miwaanjo-na, mi bi puɔraa bafamba-i dumei miwaanjo-na. ¹⁹ Muɔ mi cāa nuɔnei yon ba da ba da ninsoŋo-i aa fulnu nuɔnei ta ba bi cāa-ni.

²⁰ «Mi sa cārā-niɛ da mi hā bafamba yon de! Baman ka nu ba nelma-i aa hūu mi maama-i, mi bi cārā-niɛ da mi hā kutaamba-i. ²¹ Baba, mi cārā-niɛ wuɔ ŋ yan ba ce kuuduɔŋgu ŋaa muɔ baa nuɔ in yey baaduɔŋ miɛ dumaa. Yan i suurnu i-naa, ku yaa nuɔmba ka suɔ wuɔ nuɔnei puɔraa-mi. ²² Niŋ ciɛ mi ce boi dumaa, mi bi ciɛ ba ce boi dumei, ku yaa ba ka gbāa ce kuuduɔŋgu ŋaa muɔ baa nuɔ in yey kuuduɔŋgu dumaa. ²³ Ku yunŋu yaa daaku: Mi ka waa baa-ba aa ŋ waa baa-mi, ku yaa ba ka gbāa ce kuuduɔŋgu kelkel. Dumaanjo-na, nuɔmba ka suɔ wuɔ nuɔnei puɔraa-mi aa tiraa suɔ wuɔ ba maama dɔlnu-niɛ ŋaa mei maaman dɔlnun-niɛ dumaa.

²⁴ «Baba, niŋ dɔlɔaa-mi dumaa aa miwaanjo suɔ duɔ don, mi taara niŋ ciɛ mi ce boi dumaa, da mi waa kusuɔŋ-nu, mi dombūurāamba waa mi caan-nu ta ba da-mi. ²⁵ Baba, ŋ faa teul Nelbiliemba saa suɔ-ni, ŋga mei suyaa-ni aa dombūurāamba suyaa wuɔ nuɔnei puɔraa-mi. ²⁶ Mi pigāan-ba ŋ sinni-i, aa mi ka cor ta mi pigāan-ba baa-ni, ku yaa niŋ dɔlɔa muɔŋo-i dumaa, bafamba ka bi dɔl ba-naa dumei, aa muɔ baa bafamba-i i gbonu ce baaduɔŋ miɛ.»

18

Yesu belma hii

(*Matie 26.47-56; Marke 14.43-50; Like 22.47-53*)

¹ Yesun juɔ cārā Diilono-i ti, wuɔ hel baa u *hāalābiemba-i a jaal Sedurɔ kaanŋu-i kā bomborma namma-na. Tibinniŋ-suonŋu nanŋu waa teriŋgu fanŋu-na, baa kā ka suur-kuɔ. ² Ba taa ba kā terien daaku-na koko; a ce dumaanjo-na, *Yuda man taa u taara u hel u huonŋu-na, u taa u suɔ ku saanŋu. ³ Wuɔ sire nyaa ba huon-nu dii tibinniŋ-suonŋu-na baa sorosibaa-ba-i a naara *Diilodubuɔ niyataamba namba. *Diilojigāntaamba yuntaamba-i baa *Fariɛbaa-ba yaa naa hāa-yo Diilodubuɔ niyataamba-i. Fifiɔmbaa-ba waa baa-ba a naara jigāmmu. ⁴ Yesu wuɔ suyaa manŋ ka da-yo. Ban kāa ka hi, wuɔ piɛ yuu-ba wuɔ: «Na taara hai moloŋo-i?»

⁵ Baa cira: «I taara Nasaretitaan Yesu.»

Yesu wuɔ cira: «Muɔmei.» Yuda man taa u taara u hel u huonŋu-na, u waa baa-ba.

⁶ Yesun ciera muɔmei terienŋu man nuɔ-i, baa bir baa ba honni kā ka cii da burɔŋ! ⁷ Yesu wuɔ tiraa yuu-ba wuɔ: «Na taara hai?»

Baa cira: «I taara Nasaretitaan Yesu.»

⁸ Yesu wuɔ cira: «Mi saa cira muɔmei wei? Da na'a na taara muɔmei, yaan baman daaba kā.» U gbɛ u hāalābiemba yaa-i. ⁹ Uŋ ŋa naa wan manŋ, ma'i sa cien daama-i wei? Uu naa cira: «Baba, niŋ hāa-mi baman, u diei saa balla mi wulaa.»*

¹⁰ A ne da jigānŋa waa baa Simɔ-Pier; wuɔ fa-ka hiel-ka pān jafun *Diilojigāntaamba yuntienjo maacembiloŋo nadietunŋu-i a yer-ku. Ba taa ba bi naacolŋo-i Malkusi. ¹¹ Yesu wuɔ cira: «Pier, dii ŋ jigānŋa-i ka fokuonŋu-na!» Aa naa cira: «Mi To uŋ ciera manŋ da-mi, ŋ sa taara ma da-mi wei?»

¹² Yesun bi waan mafamma-i, sorosibaa-ba-i baa ba yuntienjo-i a naara Diilodubuɔ niyataamba kā ka bel-o vaa u nammu-i mu hāi-i-na.

¹³ Belle fande-na, Kayifu yaa waa Diilojigāntaamba yuntienjo-i. Ban vaa-yo, baa kā baa-yo Kayifu cura yaa wulaa-i igɛna. Ba taa ba bi-yo Ani. ¹⁴ A ne da Kayifu duɔŋo fanjo yaa naa gbɛ *Yuifu ba yuntaamba-i wuɔ nelduɔŋ duɔ ku a kor nelle-i hiere ku boya nalle da di muonu.†

Simɔ-Pier ctinaana Yesu-i

(*Matie 26.69-70; Marke 14.66-68; Like 22.55-57*)

¹⁵ Ban bilaa Yesu-i ta ba kā baa-yo, Simɔ-Pier baa u nahāalābiloŋo nanjo-i baa cu ba huon-nu. *Diilojigāntaamba yuntienjo taa u suɔ Simɔ-Pier nabentienjo-i, a ce dumaanjo-na, ban kaa hi Diilojigāntaamba yuntienjo ciŋgu-i, *hāalābiloŋ daa wuɔ kā ka suur baa Yesu-i hiere. ¹⁶ Pier wuɔ yiera fondumelle-na u saa suur. Hāalābiloŋ daa wuɔ hel piye baa cienjo man taa u niya dumelle-i aa naa ce Pier suur. ¹⁷ Cien daa wuɔ yuu Pier wuɔ: «Ma sī naacolŋ daa u hāalābiloŋo nanjo-i nuonjo-i ke?»

* **18:9** Nien 6.39; 17.12. † **18:14** Nien 11.50.

Pier wuɔ cira: «U hāalābilonɔ sɪ muɔ de!» ¹⁸ Waanɔ waa; *Diilɔjigāntaamba yuntienɔ maacembiemba-i baa bamanɔ niɛyan-yuɔ baa dii dāamu ta ba yiraan. Pier wuɔ kā ka tuɔ yiraan baa-ba.

(*Matie 26.59-66; Marke 14.55-64; Like 22.66-71*)

¹⁹ Ban kāa baa Yesu-i, *Diilɔjigāntaamba yuntienɔ wuɔ yuu-yo a kā u *hāalābiemba yanɔa, baa unɔ wuaranɔ u wanɔ nelma manɔ baa nuomba-i ma yanɔa. ²⁰ Yesu wuɔ cira: «Maman waa mi wulaa, mi piye-mei nuomba-i hiere ba yufellen. Mi piye-mei *Diilonelhāalādūnni-na aa piye-mei *Diilodubuɔ-i-na. *Yuifubaa-ba jānu ba-naa terni fanni'i nuɔ-i. Mi saa fuo ma diei bei. ²¹ Ma ce niɛ n ta n yuu-mi? Minɔ piye baa baman, ba suyaa minɔ waanɔ maman baa-ba; yuu ba yaa-i, ba ka wanɔ ma yaanɔa-i baa-ni.»

²² Yesuɔ piye dumaanɔ-na, Diilɔjigāntaamba yuntienɔ niyatienɔ nanɔ wuɔ caa u tūngu-i aa naa cira: «nɔ piye baa Diilɔjigāntaamba yuntienɔ yaa de-i-na wei?»

²³ Yesu wuɔ cira: «Da kuɔ mi cālāa piyemma, pigāan-mi minɔ cālāa kusuɔn-nu; nɔa da kuɔ mi saa cāl piyemma, nɔ muyaa-mi hama-i nuɔ-i?»

²⁴ Ani wuɔ yanɔ-yo baa iyemba-i aa saanɔ-yo hā Kayifu-i baa-yo, u yaa waa Diilɔjigāntaamba yuntienɔ-i.

(*Matie 26.71-75; Marke 14.69-72; Like 22.58-62*)

²⁵ Ban taa baa Yesu-i ta ba kā Kayifu terienɔ-na, Simɔ-Pier wuɔ tēna dii dāntorre-na. Naacolɔ nanɔ wuɔ yuu-yo wuɔ: «Ma sɪ naacolɔ daa u *hāalābilonɔ nanɔ'i nuɔnɔ-i ke?»

Pier wuɔ cira: «U hāalābilonɔ sɪ muɔ de!» ²⁶ *Diilɔjigāntaamba yuntienɔ maacembiemba nanɔ waa, ba kuuduɔnɔ'u i baa Piernɔ jafāanɔ umanɔ tūngu-i yer-ku. Fuo wuɔ cira: «Ma sɪ mei daa nuɔ baa naacolɔ daayo-i tibinnɔn-suonɔ-na ke?» ²⁷ Pier wuɔ tiraa hel-kuɔ wuɔ coima, fuo sɪ. Kōhōdiefānɔ wuɔ donɔ tuɔ bu.

Ba kāa baa Yesu-i fāamaanɔ ba terienɔ-nu

(*Matie 27.1-2,11-31; Marke 15.1-20; Like 23.1-5,13-25*)

²⁸ Cuonɔ kaalaa kānkānkān, baa naar hel baa Yesu-i Kayifu terienɔ-na a kā baa-yo ba fāamaanɔ wulaa. Fāamaanɔ fanɔ waa *Oromɛyienɔ. Ban kaa hi, *Yuifu ba yuntaamba saa sie suur fāamaanɔ dumelle-na; wuɔ da ba suur, ba ka guɔla ba fere a ce ba sie gbāa wuɔ *kōrsinni timmanɔ-ponsaanɔ niwuoni-i. ²⁹ *Pilati yaa waa fāamaanɔ-i belle fandē-na. Wuɔ hel yuu-ba wuɔ: «Na'a naacolɔ daayo ciɛ bige-i?»

³⁰ Baa cira: «Kuɔ u maacemma naa fa, ii naa saa jo baa-yo ji hā-ni.»

³¹ Pilati wuɔ gbē-ba wuɔ: «Biyaanɔ-yonɔ na kā baa-yo na ka ce u āndaanɔ-i namaa cemma.» Baa cira: «Miɛ sie gbāa hā-ba hūmelle-i i fere wuɔ ba ko moloɔn.» ³² Yesuɔ nɔa na'a u ka ku kuliinɔ manɔ, ku'i sa juonɔ daaku-i wei?†

³³ Pilati wuɔ bir suur u dumelle-na aa bɪ Yesu-i ji yuu-yo wuɔ: «Nuɔnei Yuifu ba nellentienɔ nuɔnɔ-i wei?»

³⁴ Yesu wuɔ cira: «Moloɔnɔ-i waanɔ mi maama baa-ni wei? Sisɔ nanɔ kusūn-maama'i?»

³⁵ Pilati wuɔ cira: «Ne ninɔ fen-minɔ! Nɔ daa muɔ Yuifuyienɔ muɔ wei? Nɔ nellēn-baamba'i hāa muɔ baa-ni baa *Diilɔjigāntaamba yuntaamba-i, nɔ guɔlaaya bige-i ba wulaa?»

³⁶ Yesu wuɔ cira: «Mei nellentesinni sa hel hēma-na bande. Kuɔ ni taa ni hel hēma-na bande, bamanɔ cuu mi huonɔ-nu baa naa gbānɔ kpelle a hū-mi Yuifubaa-ba nammu-na. Nɔa mei nellentesinni-i miwaanɔ daayo niini sɪ.»

³⁷ Unɔ waanɔ mafamma-i, Pilati wuɔ cira: «Terienɔ fanɔ-na, nellentienɔ nuɔ wei?»

Yesu wuɔ cira: «Nellentienɔ muɔ nɔa ninɔ waanɔ-ma dumaa. Mi juɔ ji honɔ hēma-na da mi wanɔ ninsonɔ maama. Umanɔ duɔ cu ninsonɔ huonɔ-nu nɔ da kutienɔ nu mi nelma-i.»

³⁸ Pilati wuɔ yuu-yo wuɔ: «Ninsonɔ yaa bige-i fuɔ?» Aa naa tiraa hel kā Yuifubaa-ba wulaa ka cira: «Mei saa da kumanɔ ciɛ na'a na ko naacolɔ daayo-i. ³⁹ Nɔa ma diei dii, kumanɔ ciɛnɔ koko, belle belle, da na'a na ce na kōrsinni timmanɔ-ponsaanɔ-i, mi nanna kasobilonɔ diei hā-na. Na taara bende-i mi nanna Yuifu ba nellentienɔ yaa hā-na wei?»

⁴⁰ Baa kaasɪnɔ wuɔ: «I sa taara nɔ nanna ufanɔ-i! I taara nɔ nanna Barabasi!» A ne da Barabasi fanɔ waa cuoyuo.

19

Pilati hāa-ba hūmelle-i wuɔ ba ko Yesu-i

¹ Manɔ juɔ waa dumaanɔ-na, *Pilati wuɔ cira ba jo baa Yesu-i ji muo-yo. ² Sorosibaa baa ce huoni a sū nyantuoluo dii u yunɔ-na. Aa naa bi dii jonɔgorbuɔ hā-yo ce-yo nɔa nellentienɔ. Jonɔgorbuɔ fanɔ waa dāa-wuonɔ. ³ Ban ciɛ mafamma-i, baa ta ba piɛ ba jaal-o. Umanɔ duɔ piɛ, wuɔ: «*Yuifu ba nellentienɔ, mi jaalaa-ni.» Aa caa u tūngu-i.

† 18:32 Niɛnɔ 12.32-33.

⁴ Pilati wuɔ tiraa hel wan̄ baa-ba wuɔ: «Mi ka ce ba hel baa-yo jo baa-yo, ku yaa na ka suɔ wuɔ meɪ saa da kuman̄ ciɛ na'a na ko-yo.» ⁵ Aa naa bi ce ba hel baa Yesu-i baa huon̄i-nyantuoluo-i u yun̄gu-na a naara jon̄gorbuɔ-i u nuon̄gu-na. Ban̄ juɔ baa-yo, Pilati wuɔ cira: «U yaa daayo!»

⁶ *Diilojigantaamba yuntaamba-i baa *Diilodubuɔ niyataan̄ ban̄ juɔ'a ba ne da Yesu-i, baa p̄n̄ don̄ ta ba kaasn̄ wuɔ: «Gbu-yo *daan̄-nu! Gbu-yo daan̄-nu!»

Pilati wuɔ cira: «K̄ān̄ na ka gbu-yo na fere; meɪ saa da kuman̄ ciɛ na'a na ko-yo.»

⁷ Yuifubaa baa cira: «U ciɛ u fere Diilon̄-Bieŋo; a ne da a saa baa miɛ *ānjɪamma-i, fuɔ temma-i i saa saaya i yan̄-yo, i gb̄iɛ i ko-yo.»

⁸ Ban̄ waan̄ mafamma-i, Pilati holle p̄n̄ caar. ⁹ Wuɔ bir suur baa Yesu-i ka yuu-yo wuɔ: «Nan̄ hel hie?» Yesu saa ser̄ s̄un̄gu yuɔ.

¹⁰ Pilati wuɔ cira: «ŋ fiinaan̄ muɔmeɪ nuɔ-i wei? Ŋ saa suɔ wuɔ mi gb̄āa nanna-nie, mi gb̄āa bi ce ba gbu-ni *daan̄gu-na wei?»

¹¹ Yesu wuɔ cira: «Kuɔ Diilo saa naa h̄a-ni baa ku f̄n̄ḡuɔ-i, nii naa saa gb̄āa ce b̄iŋk̄un̄gu muɔmi-na. Terien̄gu fan̄gu-na, uman̄ juɔ baa-mi ji h̄a-ni, fuɔ calmuɔ maaraa nan̄ wuon̄jo-i.»

¹² Pilatiŋ nuɔ nel daama-i wuɔ p̄n̄ tuɔ taara u nanna Yesu-i. Yuifubaa baa sire ta ba kaasn̄ wuɔ: «Da kuɔ nan̄ j̄ieŋo s̄i *j̄amatigi-i, nanna-yuɔ! Uman̄ duɔ ce u fere nellentien̄jo, j̄amatigi biḡāar̄an̄jo!»

¹³ Ban̄ piye dumaan̄jo-na, Pilati wuɔ tiraa hel baa Yesu-i k̄a baa-yo terien̄gu nan̄gu-na ba b̄i-ku «Gabata» ebiremma-na. F̄āmaanō f̄ena kusuon̄-nu'i u ger. Ban̄ k̄āa, wuɔ f̄ena u teterrena. ¹⁴ B̄āan̄gu naa hi yuhun̄ga-i f̄i, aa *k̄ors̄inni f̄imman̄-ponsaan̄gu waa ŋaa bis̄iŋ ku temma. Pilati wuɔ gb̄e Yuifubaa-ba-i wuɔ: «Na nellentien̄jo yaa daayo!» ¹⁵ U waan̄ mafamma-i ce nie? Baa sire ta ba kaasn̄ wuɔ: «Ko-yo! Ko-yo! Gbu-yo daan̄-nu!»

Pilati wuɔ cira: «Na'a mi gbu na nellentien̄jo yaa daan̄gu-na wei?»

*Diilojigantaamba yuntaan̄ baa cira: «Da ma hel *Oromɛ ba *j̄amatigi-i-na, nellentien̄jo nan̄jo si dii baa-ye.» ¹⁶ Pilati wuɔ h̄a-ba Yesu-i wuɔ ba ka gbu-yo daan̄gu-na.

Ba taa baa Yesu-i da ba ka ko-yo

(Matie 27.32-44; Marke 15.21-32; Like 23.26-43)

¹⁷ *Pilatiŋ h̄āa-ba h̄umelle-i, baa hel baa Yesu-i nellen̄-huon̄ga-na k̄a baa-yo ban̄ b̄iŋ terien̄gu man̄ ebiremma-na «Golgota-i», ku yun̄gu yaa wuɔ yukoluon̄gu. Ban̄ ka gbuŋ-yon̄ *daan̄gu man̄ nuɔ-i, baa haa-ku h̄a fuɔ fere yaa t̄u-ku. ¹⁸ Ba k̄āa baa-yo kusuon̄-nu'i ka gbu-yo, a naara nuɔmba namba ba h̄ai; unan̄jo-i k̄otuon̄ daaku-na, unan̄jo-i k̄otuon̄ daaku-na.

¹⁹ Pilati wuɔ nyeḡen̄ haa Yesu yud̄o-i-na wuɔ: «Nasarētitaan̄ Yesu, *Yuifu ba nellentien̄jo.» ²⁰ Ba nan̄ gbuu-yo terien̄gu man̄ nuɔ-i, kuɔ sa maa baa nellen̄-huon̄ga-i, aa ba nan̄ nyeḡaan̄ nelma man̄ haa u yud̄o-i-na, baa nyeḡaan̄-ma ebiremma-na, baa lat̄emma-na, baa girekimma-na; a ce dumaan̄jo-na, Yuifubaa b̄oi baa kalan̄-ma. ²¹ *Diilojigantaamba yuntaan̄ baa sire k̄a Pilati wulaa ka cira: «Hur Yuifu ba nellentien̄jo-i aa ŋ nyeḡen̄ wuɔ: «Nacolon̄ daayo ciɛra u yaa Yuifu ba nellentien̄jo-i.»

²² Pilati wuɔ gb̄e-ba wuɔ: «Min̄ nyeḡaan̄ kuman̄, mi nyeḡaan̄ ku yaa-i; mi siɛ gb̄āa hur-ku aa nyeḡen̄ kunan̄gu.»

²³ Sorosibaa-ban̄ gbuu Yesu-i, baa biɛ u niidiini-i calnu-nie s̄omma naa; nelduon̄jo biɛ s̄omma diei. Aa naa bi biɛ u jon̄gorbuɔ-i. Jon̄gorbuɔ daayo-i mun̄gbom̄mu saa waa-yuɔ; kompan̄ga diei duon̄ d̄o-i-na ji hi cicaara-i. ²⁴ Baa ta ba piye baa ba-naa wuɔ: «Baa na yan̄ i taalnu jon̄gorbuɔ daayo-i, yaan̄ i ful tien̄a i ne uman̄ ka da-yo.» Maman̄ nyeḡaan̄ Diilon̄-nelma-na ma'i s̄i daama-i wei? Ma nyeḡaan̄ wuɔ: «Ba calaan̄ mi niidiini-i ba-naa nuɔ aa ful tien̄a biɛ mi jon̄gorbuɔ-i.»*

²⁵ Ban̄ gbuu Yesu-i, u nyu waa u caan̄gu-na baa u nyu h̄āan̄jo nan̄jo, a naara Maari man̄ Kulopasi ciɛŋo-i, baa Maari man̄ taa u hel Magidala-i-na. ²⁶ Yesu wuɔ ne da u nyu-i baa u *h̄aal̄abilon̄jo man̄ maama-i taa ma dolnu-yuɔ ba waa yiera ba-naa cannin̄; wuɔ gb̄e nyun̄jo-i wuɔ: «Nnaa, ŋ bieŋo yaa-i.» ²⁷ Aa gb̄e h̄aal̄abilon̄jo-i wuɔ: «ŋ nyu yaa-i.»

Uŋ piye dumaan̄jo-na, h̄aal̄abilon̄jo daa u saa bir u huon̄gu nyun̄jo-na; wuɔ biɛ-yo u ka f̄ena fuɔ terien̄-nu.

Yesu kuliŋgu-i

(Matie 27.45-56; Marke 15.33-41; Like 23.44-49)

²⁸ Yesuŋ ciɛ mafamma-i, wuɔ ne da maman̄ waa cemma hiere ma ciɛ. Wuɔ cira: «H̄un̄kuas̄inni bilaa-mi.»† U waan̄ ma yaa-i a ce maman̄ nyeḡaan̄ Diilon̄-nelma-na ma da ma gb̄āa ce. ²⁹ B̄un̄an̄ga nan̄ga waa terien̄gu-na niisaarni'i naa yuu-ka. Sorosibaa baa dii k̄ansaarma niisaarn̄ daani-na aa naa ful-ma *isopegboruon̄-nu k̄a baa-ma Yesu nun̄gu-na.

* 19:24 Gbelieman̄-nal̄aan̄gu (Psaume) 22.19 † 19:28 Nien̄ Gbelieman̄-neini (Psaumes) 69.22 baa 22.16.

³⁰ Yesu wuɔ mɔsũnya niisaarnj daani-i aa naa cira: «Fieɛɛ fuɔ, weɛma tɛ.» Aa naa bi nisɛn u yungu-i, u tamma yaa dumaanjo-na.

Ba fũo Yesu gbugbeinjo-i baa puɔlungu

³¹ Ban gbuu Yesubaa-ba-i yiingju man nuɔ-i, ku waa jumayiingju. Ku cuo kaala waa *yitɛnanngu; a ce dumaanjo-na, *Yuifu ba yuntaamba saa ta ba taara yitɛnanngu hi Yesubaa-ba-i dii dɔrɔ-i-na. A tiraa naara yitɛnanngu fanngu waa yibuɔ ba wulaa. Baa kã ka cãrã *Pilati-i wuɔ u yan ba ka kara ba gbeini-i ku yaa ba ka ku donduo ba har-ba aa yitɛnanngu suɔ da ku hi. ³² Pilati wuɔ hã-ba hũmelle-i. Sorosibaa baa kã. Ban ŋa naa gbu baman baa Yesu-i, baa kara diɛlã-wuonjo gbeini-i aa kã ka kara hãalɛn-wuonjo niini-i. ³³ Ba birii ku yaa nuɔ-i da ba kara Yesu niini-i, a da u kuu; a ce dumaanjo-na ba saa kara-niɛ. ³⁴ Sorosiyɛnjo nanjo yagar fɔ u gbugbeinjo-i baa u puɔlungu-i. Uŋ fũo-yo dumaanjo-na, tãn maa ta ma hel baa hũmma.

³⁵ Uman nyɛgãan nel daama-i, u daa-ma nuɔ baa u yufelle, u sa kar u huɔyasanga. Fuɔ fɛɛɛ suyaa wuɔ u wan ninsonjo. U taara na hũu-ma wuɔ ninsonjo ku'i ciɛ u tuɔ wan-ma baa-na.

³⁶ Diilon-nelman piye terienngu man nuɔ-i wuɔ: «*Ba sie kanu halle u gboluonngu diei*»[†], ma'i saa ce daama-i wɛi?

³⁷ Aa ma tiraa piye terienngu nanngu-na wuɔ: «*Ba ka bir ta ba ne ban fũo uman*»[§]

Yesu fuuremma-i

(*Matie 27.57-61; Marke 15.42-47; Like 23.50-56*)

³⁸ Ku huonngu-na, Yosefu man taa u hel Arimate-i-na, wuɔ kã ka cãrã *Pilati-i aa duɔ ka har Yesu-i. Fuɔ bi waa Yesu huonngu-na, ŋa fuɔ taa u kãalã *Yuifu ba yuntaamba-i, a ce dumaanjo-na, u taa u fuo u kungu-i. Pilati wuɔ hã-yo hũmelle-i u kã ka har Yesu-i. ³⁹ Nikodemu man naa kãa Yesu wulaa isuonngu nanngu-na, wuɔ kã ka naara-yuɔ. Nikodemu wuɔ guɔlãa *miir-namma baa alowesi*-namma a kã. Ma yoyondon maa yuu kilobaa komorre baa cɛnciel temma. ⁴⁰ Baa kãyã ba-naa ba hãi-i-na a tiil kulonjo-i baa natikolo-nan daama-i aa finya-yuɔ. Ba migãan-yo ŋaa Yuifubaa-ban bi migãan ba kuomba-i dumaa aa suɔ fuure-bɛi.

⁴¹ Ba nan gbuu Yesu-i kusuon-nu, tibinnin-suonngu nanngu waa ku caanngu-na. Tibinnin-suon daaku huonnga-na, cɛncorɛɛnde waa, baa sa hi fuure moloŋo die yogo. ⁴² *Yitɛnanngun hii ti dumaanjo-na, baa kã baa Yesu-i kusuon-nu'i ka fuure-yuɔ aa da ba da ba fɛɛɛ tigiin ciɛ yitɛnanngu-i.

20

Yesu siire hel kuomba hãlma-na

(*Matie 28.1-8; Marke 16.1-8; Like 24.1-12*)

¹ *Yitɛnanngu cuo kaala-i-na*, Maari man taa u hel Magidala-i-na, wuɔ sire naar cicanjãale-na a kã Yesu cɛncorre-na. Tãmpɛbuɔ nanjo naa suuye di nungu-i. Uŋ kãa ka hi, wuɔ da tãmpɛl daade bũmalãa halan. ² Wuɔ bir gũnu baa gbarungu kã ka da Simɔ-Piɛr baa *hãalãbilonjo man maama-i taa ma dɔlnu Yesu-i. Wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Ba hielaa Itienjo-i cɛncorre-na, aa i saa suɔ ban diyaa-yo kusuon-nu.»

³ Piɛr baa hãalãbilon daayo-i baa sire ta ba gbar ba kã cɛncorre terienngu-na. ⁴ Hãalãbilon daa wuɔ gbar ka hi yaannga Piɛr-na. ⁵ Uŋ hii, u saa suur, wuɔ yiera aa naa gbɛina tuɔ ne. U niɛ ku yaa-i a da kompabienja[†] yaa yon cɛncorre huonnga-na. ⁶ Simɔ-Piɛrn juɔ ji hi, wuɔ cor suur a bi da kompabienja jɛna dumandɛ hɛma-na. ⁷ Baa naa ce kompanga nannga a finya kulonjo yaannga-i, wuɔ da kafannga fiɛn jɛna ka den. ⁸ Hãalãbilon daayo suu fɛɛɛ-i-na. Uŋ suuri ka da-ku dumaanjo-na, wuɔ suɔ hũu-ma wuɔ Yesu siire ninsonjo. ⁹ Ninsie ninsie, Diilon-nelman waan maman wuɔ Yesu naa saaya u sire hel kuomba hãlma-na, u hãalãbiemba saa naa hi suɔ ma yaannga-i yogo. ¹⁰ Hãalãbiɛn daaban kaa da-ma dumaanjo-na, baa bir kũn.

Yesu caraaya Magidalataŋ Maari-i

(*Matie 28.9-10; Marke 16.9-11*)

¹¹ *Hãalãbiɛn daaban taa, Maari wuɔ yiera cɛncorre nunngu-na tuɔ kaal. Uŋ kaal, wuɔ ji gbɛina wuɔ fuɔ ne cɛncorre huonnga-i; ¹² a da bige-i daaku-i? *Dɔrɔpɔurbiemba hãi baa jonɔrɔpiɛlmba. Ba tɛnaana ban ŋa naa galla Yesu-i kusuon-nu: Unanjo-i u yungun waa kusuon-nu, unanjo-i u gbeiniŋ waa kusuon-nu. ¹³ Dɔrɔpɔurbiemba yuu-yo wuɔ: «Bige-i ciɛ ŋ ta ŋ kaal?»

Maari wuɔ cira: «Ba hielaa mi Tienjo-i aa mi saa suɔ ban diyaa-yo kusuon-nu.»

[†] 19:36 Helman-sebe (Exode) 12.46; Gbelieman-nalãanngu (Psaume) 34.21 § 19:37 Sakari (Zacharie) 12.10 * 19:39

Alowesi: Tibiingju nan yerre-i dumaanjo-na, ba ce natikolo baa-ku. * 20:1 Ku cuo kaala waa jumaansi. † 20:5 Bafamba taa ba finya ba kuomba-i baa kompabienja.

¹⁴ Wuó u miel ne ku yaa-i a da Yesu-i u huonngu-na, nga u saa suó wuó u yaa-i; ¹⁵ u daa nie si ban fuuriye Yesu-i suonngu man nuó-i kutienjo yaa-i.

Yesu wuó cira: «Cierj nuó, bige-i cie nj ta nj kaal? Nj taara hai moloŋo-i?»

Wuó cira: «Naacolj nuó, da kuó nuónei biyaa-yo, pigáan-mi ninj jfena-yuó kusuon-nu mi ka bie-yo.»

¹⁶ Yesu wuó cira: «Maari!»

U mieláa ku yaa-i a suó suó-yo. Wuó piye ebiremma-na wuó: «Araabuuni!» Ku yunngu yaa wuó: Háalátie.

¹⁷ Yesu wuó cira: «Baa bella-mie! Mi saa hi nyugünj ká mi To wulaa yogo. Mamanj dii cemna: Ká nj ka wanj baa mi baamba-i wuó mie mi nyugünj ká mi To wulaa, u yaa namaa bi To. Mi ká mi Diilonjo wulaa, u yaa namaa bi Diilonjo.»

¹⁸ Maari wuó bi ta ka tñnu háalábiemba-i wuó u daa Itienjo-i, aa bi wanj unj puóraa-yo baa mamaj.

Haalábiemba daa Yesu yufelle

(*Matie 28.16-20; Marke 16.14-18; Like 24.36-49*)

¹⁹ Yinduonngu fanngu dánambáanngu-na, *háalábiemba tigiinj ba-naa dñngu nanngu-na aa naa gbonu-kuó ba ferenj nuó. Ba taa ba káalá *Yuifu ba yuntaamba-i ku'i cie baa gbonu-kuó ba ferenj nuó. Ba juó'a ba ne da Yesu-i ba hólma-na. Wuó gbé-ba wuó: «Tiyáan dei!» ²⁰ Unj waanj mafamma-i, wuó pigáan-ba u nammu-i baa u gbugbeinj-o-i. Háalábiembanj daa-yo, ba hómму gbuu páñ fē da yogogo. ²¹ Yesu wuó tiraa cira: «Tiyáan dei!» Aa naa cira: «Mi To unj puóraa-mi dumaa, muó mi bi puó-na dumai.»

²² Unj waanj mafamma-i, wuó hul fafalmu dii-bei aa naa cira: «Mi háa-na *Diilonj-Yalle yaa-i. ²³ Da na pir bamanj ámbabalma-i, ma ka pir, nga da na saa pir bamanj maama-i, ma ka tie ba yunni-na.»

Toma daa Yesu yufelle

²⁴ *Haalábiembanj daa Yesu-i, Toma manj ba nanj bíj-yonj Píebaa-ba-i u saa waa. ²⁵ U nabaamba ká ka tñnu-yuó wuó ba daa Itienjo-i. Toma wuó cira: «Muó da mi saa da heinj fonni-i u nammu-na, da mi saa dii mi niele-i fonj daani-na, da mi saa dii mi nannga-i u gbugbeinj-o-na, mi cëraa mi hñu-ma.»

²⁶ Yinni niediei cor, niehá yiinngu-na, háalábiemba tiraa tigiinj ba-naa duduonngu fanngu-na. Toma waa baa-ba kufanngu-i. Baa gbonu dñngu-i ba ferenj nuó. Ba juó'a ba ne tiraa da Yesu-i ba hólma-na. Wuó gbé-ba wuó: «Tiyáan dei!» ²⁷ Aa naa cira: «Toma, jo baa nj niele-i bande. Ne mi nammu-i. Dii nj nannga-i mi gbugbeinj-o-na nj ne. Baa ce nj hómму-i mu hái; hñu-ma wuó muóméi!»

²⁸ Toma wuó cira: «Nuónei mi Tienj nuó, nuónei mi Diilonj nuó!»

²⁹ Yesu wuó cira: «Jj daa mi yufelle ku'i cie nj hñu-ma; yanj mi tñnu-nie: Bamanj da ba saa da mi yufelle aa hñu-ma, kutaamba yunni dóláa.»

³⁰ Yesu cie gberé-weima namma u háalábiemba hólma-na aa ma saa wanj sebe daayo-na. Gberé-weima famma bi ciinu. ³¹ Nga mamaj nyegáan daama-i, ma nyegáan wuó na suó aa hñu-ma wuó Yesu yaa *Konjortienjo manj Diilonj unj saanj-yo, u yaa Diilonj-Bienjo-i. Aa da na hñu u nelma-i, na ka da cicélma manj sa tñen dede-i fuó barguo yaa nuó-i.

21

Haalábiemba tiraa da Yesu-i

¹ Ku huonngu-na, Yesu *háalábiemba namba tiraa da-yo dii Tiberiyadi dalanga-na. Banj daa-yo dumaa ku yaa daaku: ² Simó-Pier, baa Toma manj ba nanj bíj-yonj Píebaa-ba-i, ba waa yiinngu nanngu-na baa ba-naa, a naara Natanayel manj taa u hel Kana nelle-na dii *Galile mara-i-na, baa Sebede bepuomba-i a naara háalábiemba namba ba hái. ³ Simó-Pier wuó gbé-ba wuó: «Mei taara da mi ka nanj juóŋo.»

Baa cira: «Mie feré-i i ka ká baa-ni.» Ba taa ku yaa-i, ku waa isuonngu, ká ka suur benjo-na a nanj juóŋo-i da suu, ba saa da bíjnkünjgu bel.

⁴ Kunj juó ta ku kaala huonngu manj nuó-i, baa da moloŋo nanjo yieraaya bomborma-na; nga ba saa suó wuó Yesu yaa-i. ⁵ Yesu wuó cira: «Mi jënaan namaa, na daa bel wei?»

Baa cira: «I saa da bíjnkünjgu.»

⁶ Yesu wuó cira: «Naanj juóŋo-i na nadiëyanjga-i na ka da.» Baa bi nanj juóŋo-i a bel titiraamba-i juóŋo yu tuó yar-ba famma. ⁷ *Haalábiilonjo manj maama-i taa ma dólnu Yesu-i u waa. Fuó wuó gbé Simó-Pier wuó: «Itienjo yaa-i!» Simó-Pierj nuó mafamma-i, uu naa hiel u jongoro-i, wuó páñ bie-yo dii-yo aa naa tie suur hómму-na. ⁸ U nabaanj baa fa titiraanj daaba-i ká baa-ba bomborma-na baa benjo-i. Ku saa naa gbáa maa dumaa, metiribaa komuonja ndii temma.

⁹ Baŋ huɔlaa, baa da dāamu baa teterienjo mu dɔɔ a naara *buruo. ¹⁰ Yesu wuɔ cira: «Naŋ bilaa titiraamba maŋ, juɔŋ baa banamba bande.» ¹¹ Simɔ-Pier wuɔ suur beŋo-na a fa juɔŋo-i hel baa-yo bomborma-na. Uu naa yu baa tetekāŋkarɛiŋa. Ba waa komuɔŋ-niehāi baa cɪncieluo titiraamba siei juɔŋo-na. Baŋ fie ciinu dumaŋo-na, juɔŋo saa kar. ¹² Yesu wuɔ cira: «Juɔŋ na ji wuo niuwuoni-i.» Hāalābierŋ baa pāŋ suɔ wuɔ Itienjo yaa-i, ŋga hai ka sie yuu-yo? ¹³ Yesu wuɔ pie a hie buruo-i būlnu-yuɔ hā-ba; aa naa bi hā-ba titiraamba-i.

¹⁴ Yesuŋ siire hel kuomba hɔlma-na, u caraaya u hāalābiemba-i i siei yaa de-i.

Yesu yuu Pier a ka hi u beyufienja-i

¹⁵ Baŋ juɔ wuo niuwuoni-i tɪ, Yesu wuɔ cira: «Simɔ, Nsāa bierŋ nuɔ, mi maama dɔlnu-nie a yaŋ daaba-i wei?»

Simɔ wuɔ sie wuɔ: «Ūu.» Aa naa cira: «Itie, naŋ ferɛ ŋ suyaa wuɔ ŋ maama dɔlnu-mie.»

Yesu wuɔ cira: «Bel mi dombūurāamba-i* de-i.» ¹⁶ Aa naa tiraa cira: «Simɔ, Nsāa bierŋ nuɔ, mi maama dɔlnu-nie wei?»

Simɔ wuɔ sie wuɔ: «Ūu.» Aa naa cira: «Itie, naŋ ferɛ ŋ suyaa wuɔ ŋ maama dɔlnu-mie.»

Yesu wuɔ cira: «Ta ŋ ne mi dombūurāamba-i.» ¹⁷ Aa naa tiraa yuu-yo ku yu u beyufienja-i wuɔ: «Simɔ, Nsāa bierŋ nuɔ, mi maama dɔlnu-nie wei?» Simɔ huɔŋ kaa pāŋ du baa Yesu-i, wuɔ u cie nie tuɔ yuu-yo i sa-i-siei dumaŋo-na. Wuɔ cira: «Itie, ŋ suɔ nelma-i hierɛ, aa ŋ suyaa kerre wuɔ ŋ maama dɔlnu-mie!»

Yesu wuɔ cira: «Bel mi dombūurāamba-i de-i.» ¹⁸ Aa naa cira: «Yaŋ mi waŋ ninsoŋo-i baani: Ninŋ ŋa naa waa naacolon nuɔŋo-i, ŋ taa ŋ pēyɛ ŋ nɛgelle-i ŋ ferɛ, aa terienjo maŋ dɔlaanu-nie ŋ kā kusuɔŋ-nu'i; ŋga da ŋ ji vāa, ŋ ka tetɛŋ ŋ nammu-i ba pēyɛ ŋ nɛgelle-i hā-ni, aa ninŋ'a ŋ sa taara ŋ kā kusuɔŋ-nu, ba kā baa-ni kusuɔŋ-nu'i.» ¹⁹ Yesu piye āndaŋ daaku-i duɔ pigāŋ Pierŋ ka ku kuliŋgu maŋ a ce Diilonjo ce boi. Uŋ waan mafamma-i, wuɔ gbɛ-yo wuɔ: «Suur mi nallu-na.»

²⁰ Pier wuɔ u miel ne ku yaa nuɔ-i, a da *hāalābilonjo maŋ maama-i taa ma dɔlnu Yesu-i ma yaŋ ba huɔŋgu-na. Hāalābilonjo faŋo yaa naa yuu Yesu-i jukalaŋgu-na wuɔ: «Itie, ŋ'a hai ka hel ŋ huɔŋgu-na?» ²¹ Pierŋ daa-yo dumaŋo-na, wuɔ cira: «Itie, daa fuɔ, hama-i ka da-yo?»

²² Yesu wuɔ cira: «Da mi fie cira u tɛ ji hi mi birma-i ma hii nuɔ baa bige-i? Nuɔ suur mi nallu-na.» ²³ Nel daa maa sire gbuo terni-i hierɛ wuɔ hāalābilonjo daayo sie ku. A ne da Yesu saa waŋ mafamma; u ciera: «Da mi fie cira u tɛ ji hi mi birma-i ma hii nuɔ baa bige-i?»

²⁴ Hāalābilonjo faŋo yaa daa nel daama-i aa nyegɛŋ-ma, aa i suyaa wuɔ u saa kar u huɔyasanga.

²⁵ Yesu cie nelma boi. Die i bie-ma ma yuŋ-nu hierɛ nyegɛŋ-ma maŋ cie dumaa, mei huɔŋ-na, sebebbaa-ba famba sie gbāa suur miwaanjo-na.

* 21:15 Dombūurāamba-i: Ku birii a saanu baa cerma. Girekimma-na ba bie-ba tūmbiamba. Bamaŋ hūyāa Yesu maama-i u taa u hinu u bi-ba u tūmbiamba. Nierŋ sap. 10.

Yesu pɔpuɔrbiemba maacemma seβe Nelmuoyamma

Like seβebaa-ba dii ba hāi Diilonj-nelmaŋ-seβe-i-na. Yesuŋ siire ce mamaŋ hiere, u nyegāaŋ ma yaa-i u seβeɗelāŋo-na (Yesu maama maŋ Liker nyegāaŋ-ma). Hāalŋ-wuoŋo yaa daayo-i. Mamaŋ ciε Yesu huonŋu-na, ma yaa dii-yuo: *Hāalābiembaŋ daa *Diilonj-Yalle-i dumaa kuu dii, a naara Diilonj-Yalleŋ ciε ba da holle-i dumaa a waŋ *Kirsa-nelma-i aa nuɔmba bəi hūma. Diilonj-dūŋ-baambaŋ ciε sūlma maŋ, u nuŋgu bi hii-ma. Diilonj-Yalleŋ bi kāayá-βei dumaa ba nyaar aa ma dɔl-ba, u bi waaj mafamma-i.

Hāalābiembaŋ duɔŋ dumaa ta ba waŋ Kirsa-nelma-i baa *Yuifubaa-ba-i *Yerusalɛmu-i-na, seβe daayo duɔŋ baa ku yaa-i (sap. 1–7). Ku huonŋu-na, maŋ hii *Yude-i baa *Samari-i dumaa, mafamma suɔ waŋ (sap. 8–12). Aa perieŋ baa Pol baa u nabaamba-i baŋ wuɔraaya dumaa yayargaa-terni-na a waŋ Kirsa-nelma-i baa *nieraamba-i (sap. 13–28).

Yesu pɔpuɔrbiemba maacemma seβe pigāaŋ wuɔ molo siε gbāa fillā Diilonj-nelma-i baa u Yalle-i wuɔ ni siε da ce ni maacemma-i. Yesu maama-i nelduɔŋ-maama sɪ, nuɔmba-i nileiŋa-na hiere ba maama.

Yesu nyugūmma-i duɔ kā Tuonŋo wulaa

¹⁻² Tofil, Yesuŋ siire waŋ Diilonj-nelma-i aa ce mamaŋ hiere a ji hi u nyugūmma-i, mi waaj ma yaa-i mi seβeɗelāŋo-na. Aa suɔ duɔ ta, uŋ ŋa naa hiel bamaŋ ce-ba u *pɔpuɔrbiemba, *Diilonj-Yalle ciε u pigāaŋ-ba ba maacemma-i. ³ Uŋ kuu aa siire, u taa u carra ba yaa-i ba da ba suɔ wuɔ u siire. U ciε yinni komuɔŋa hāi baa-ba tuɔ carra-βei u piye *Diilonj-baangŋu maama-i.

⁴ Yiingu nanŋu-na, ba waa ta ba wuɔ niuwuoni, wuɔ gbε-ba wuɔ: «Baa na maa *Yerusalɛmu-i-na; miŋ waaj mamaŋ baa-na wuɔ mi To pāa-na nuŋgu, ciyaar ma ce igēna. ⁵ Na saa da, Nsāa *baatiseŋ nuɔmba-i baa hūmma, ŋa namaaŋo-i, ku siε da yinni, mi ka batisen-na baa Diilonj-Yalle-i.»

⁶ Yiingu nanŋu-na, baa ji tigiin ba-naa. U pɔpuɔrbiemba yuu-yo wuɔ: «Itie, ku ce ŋ ka bir ha *Isirahel-baamba-i baa fɔŋgūo-i fiefiε dumandε wei?»

⁷ Yesu wuɔ cira: «Mi To uŋ diyaa huonŋu maŋ baa ma cemma-i, kuu sɪ namaa kuusuonŋu. ⁸ Ŋga u Yalle da di jo-nei, na ka da fɔŋgūo ta na waŋ mi maama-i Yerusalɛmu-i-na, baa *Yude-i-na, baa *Samari-i-na ka cor baa nileiŋa naŋa-i hiere hɛma-na.»

⁹ Uŋ waaj mafamma-i, ba'a ba ne da u nyugūŋ u kā dɔrɔ, u nyugūŋ u kā dɔrɔ, kā ka balla nyaasinni-na. ¹⁰ Baa bi yagar yiera tā ba yunni-ta ba ne. Ba juɔ'a ba ne da jonŋorpiɛltaamba hāi ba caanŋu-na. ¹¹ Jonŋorpiɛltaar daaba gbε-ba wuɔ: «Galiletaar namaa, bige-i ciε na yiera diŋ dɔrɔ-i-na ta na ne dumaanŋo-na? Nanj daa Yesuŋ taa dumaa kā dɔrɔ-i-na, duɔ ji cira u jo, u ka bi jo dumɛi.»

¹² Ba waa *Olivi-tibinni-tānuŋ-nu. Ku holma yuu kilo diei temma baa Yerusalɛmu huonŋa-i. Baa bir gūunu jo Yerusalɛmu-i-na. ¹³ Baŋ juɔ, baa kā ka nyugūŋ suur dūŋgu nanŋu-na, ba jo ba tigiin ba-naa kusonŋ-nu'i koko. Bamaŋ waa, ba yaa daaba: Pier, Nsāa, Sake baa Andere, Filipu baa Toma, Batelemi baa Matie, Sake maŋ Alfe bieŋo waa, Simɔ maŋ taa u kuye u nelle maama-i a naara *Yuda maŋ Sake bieŋo-i, ba'i waa dumaanŋo-na. ¹⁴ Ba hieronŋo-i, baa ta ba tigiin ba-naa kpɛkpɛ ba cārā Diilonŋo-i. Caamba namba waa baa-ba, Yesu nyu waa a naara u hāmba-i.

Hai ka suur Yuda fuonŋu-na?

¹⁵ Yiingu nanŋu-na, Pier wuɔ ji siire yiera Diilonj-dūŋ-baamba hɔlma-na, ba waa nuɔmba komuɔŋ-niedie temma, aa naa cira: ¹⁶ «Tobiŋ namaa, nelma maŋ nyegāaŋ Diilonj-nelma-na, maa naa saaya ma ce. *Diilonj-Yalleŋ ciε *Davidi waŋ mamaŋ* *Yuda kūŋgu-na, ma ciε. Yuda yaa juɔ ce tayaana ba ka bel Yesu-i. ¹⁷ Yuda waa baa-ye i tie ce maacenduɔma. ¹⁸ Uŋ ciε maacembabalaŋ daama-i da gbeiŋa maŋ, u sāa suonŋu baa-ya.† U juɔ par diire u yun-nu suonŋu faŋgu-na a muonu u kusūŋgu-i, u purru hel hiere bomborma-na. ¹⁹ Yerusalɛmutaamba nuɔ nel daama-i hiere ka saa, a ce ba haa suonŋu faŋgu yerre-i ba nelma-na wuɔ «Hakeldama», ku yunŋu yaa wuɔ tāmmanj-suonŋu. ²⁰ A ne da ma nyegāaŋ Gbeliemaŋ-neini-na wuɔ:

«U dumelle saaya di muonu;

molo baa waa tɛna-diε.»‡

Aa tiraa nyegēŋ wuɔ:

* 1:16 Nieŋ Gbeliemaŋ-nalāaŋgu (Psaume) 41.10. † 1:18 Nieŋ Matie seβe-i-na 27.3-8. ‡ 1:20 Gbeliemaŋ-nalāaŋgu (Psaume) 69.26

«Molo saaya u biɛ u maacemma-i.»[§]

²¹ «Terienɔ fangɔ-na, bamaɲ waa baa-ye i wuɔramma-na hiere baa Itienɔ-i,²² a donɔ Nsaa unɔ *baatisenɔ-ɔ huɔngɔ manɔ nuɔ-i, a ka hi u nyugummanɔ-yiingɔ-i, kutienɔ saaya u hel ba yaa nuɔ-i a naara-ye i tie wanɔ u siremma kɔngɔ-i.»

²³ Unɔ juɔ piye tɪ, baa hiel nuɔmba hɔi da ba fiɛl u diei bei: Yosefu baa Matiyasi. Yosefu yerre nande yaa waa Barsabasi aa dinande-i Yutusi. ²⁴ Banɔ ciɛ mafamma-i, baa carɔ Diilonɔ-i cira: «Itienɔ nuɔ, nuɔnei suyaanɔ i hɔmmu-i hiere. Ninɔ ka hiel umanɔ ba hɔi baanɔ daaba-na, pigaanɔ-ye baa-ye²⁵ u biɛ maacemma* manɔ Yudaɲ naana-mɛi aa kɔ u muɲkammu.» ²⁶ Banɔ juɔ carɔ tɪ, baa ful tienɔ a hiel. Tienɔ bel Matiyasi. Matiyasi wuɔ suur naara *pɔpuɔrbiemba-i. Baa naa tie cɪncieluo u diei.

2

Diilonɔ-yalle jomma-i

¹ *Pantekoti-yiingɔ-na, Diilonɔ-dunɔ-baamba waa hiere tigiin terduɔn-nu. ² Ba juɔ'a ba ne da ijieni nanɔ temma hilaa dɔrɔ-i-na nɔa fafalumu, a jo ji yu banɔ waa dunɔ manɔ nuɔ-i. ³ Ba'a ba tiraa ne, a da daamu nammu calnu mu haa ba yunni-na. ⁴ Munɔ calaanu haa-bei dumaanɔ-na, *Diilonɔ-yalle pɔnɔ yu ba hɔmmu-i a ce ba donɔ ta ba piye niɛraanɔ-nelma.

⁵ A ne da *Yuifubaa-ba manɔ wuɔyaanɔ ba Diilonɔ-humelle-i fafamma, ba fɔngɔ baa hilaa nileinɔ-na hiere jo *Yerusalemu-i-na yibienɔ fanɔ-na. ⁶ Baa tɛna ji nu ijienɔ daani-i, baa sire gbar kɔ ka yu. Bamaɲ waa hiere, nelienɔ nelienɔ u nuɔ Yesu *pɔpuɔrbiemba piye fuɔ fɛɛnɔ nelma-i. ⁷ Kuɔ cu ba hɔmmu-i, baa ta ba piye wuɔ: «Ma sɪ Galiletaamba-i daaba-i hiere ke? ⁸ Ba ciɛ niɛ ta ba nu i nelma-i hiere ba wanɔ-ma baa-ye? ⁹ Nɔ siɛ suɔ wuɔ miɛ manɔ jɔanu i-naa bande-i-na, Partitaamba dii-ye, Meditaamba dii, Elamutaamba dii, Mesopotamitaamba dii, bamaɲ hilaa *Yude-i-na baa bi dii, Kapadositaamba dii, Pɔtaamba dii, Asitaamba dii, ¹⁰ Firgitaamba dii, Pɔnfilitaamba dii, Esipitaamba dii, Libitaamba manɔ dii Sirɛni caangɔ-na baa dii, bamaɲ hilaaɲ *Orɔmu-i-na bafamba bi dii, ¹¹ Yuifukireinɔ dii, bamaɲ bi suurii Yuifusiinni-na baa bi dii, Kiretitaamba dii, Arabubaa-ba dii, aa i hieronɔ-na, Diilonɔ unɔ ciɛ maacenfafamma manɔ, nelienɔ nelienɔ u nuɔ-ma u fɛɛnɔ nelma-na.» ¹² Kuɔ ce-ba gberɛ, ba sa suɔ banɔ jɔguɔnɔ mamaɲ. Baa ta ba yuu ba-naa wuɔ: «Nel hama-i temma-i dumandɛ-i?» ¹³ Bananɔ baa bir yanɔ aa ta ba nyɛ pɔpuɔrbiemba-i wuɔ ba nyuɔnɔ kolma.

Pier andaangɔ-i

¹⁴ Manɔ juɔ waa dumaanɔ-na, Pier wuɔ sire yiera baa u nabaamba-i* aa naa donɔ tuɔ piye da gbagaɔ wuɔ: «*Yuifubaa namaa, baa namaa namaɲ dii tɛna *Yerusalemu-i-na, mi ka wanɔ nelma diei baa-na, karaanɔ na tunni-i dei na nu-ma. ¹⁵ Na suya wuɔ baaɲgu saa hi bonɔ yogo aa na'a ba nyuɔnɔ kolma, ba daa-ma hie? ¹⁶ Na saa da, Diilonɔ unɔ puɔraa Yowel wanɔ mamaɲ, ma'i ciɛnɔ. ¹⁷ Yowel waanɔ-ma wuɔ:

«Diilonɔ ciɛra wuɔ:

«Miwaanɔ timmanɔ-huɔngɔ-na,
mi ka gbuo nuɔmba-i hiere baa mi *Yalle-i.
Na bisalmba ka ta ba ce mi pɔpuɔrɔngɔ-i.
Mi kaa ta mi carra naaciemba-i mi piye baa-ba.
Aa ta mi piye baa bɪncuɔmba-i dɔnsanniɲ.

¹⁸ Coima saa fa, bamaɲ cɔa-miɲ hiere,
caamba-i baa bɛmba-i,
mi ka gbuo-ba baa mi Yalle-i huɔnɔ daaku-na,
ba ka waa mi pɔpuɔrbiemba.

¹⁹ Mi ka ce gberɛ-weima dɔrɔ-i-na baa hɛma-na hiere:
Tamma kaa waa, daamu kaa waa, nyaasɪnmi kaa bi waa bɔi.

²⁰ Baaɲgu kaa bir cure nɔa isuɔngɔ
aa cɛiɲo bir ce daa nɔa tamma.
Mafamma ka ce aa Itienɔ jommanɔ-yiingɔ suɔ hi.
Yiingɔ fangɔ temma siɛ ji waa;
ku kaa waa yibuɔ.

²¹ A ce dumaanɔ-na, umanɔ duɔ ji tuɔ gbuuse Itienɔ-i, kutienɔ ka kor.»[†]

²² Pier wuɔ suonɔ u andaangɔ-i wuɔ: «*Isirahel-baanɔ namaa, yaanɔ mi wanɔ nelma diei baa-na: Diilonɔ pigaanɔ-na Nasaretitaanɔ Yesu fɔngɔ-i. U ciɛ u ce gberɛ-weima bɔi na hɔlma-na. Namaa fɛɛ-i na saa yanɔ-ma damma. ²³ Ba bel diilonɔ-i bel-o hɔ-na. Diilonɔ suɔ weima-i

§ 1:20 Gbeliemanɔ-nalaaɲgu (Psaume) 109.8 * 1:25 Yudaɲ taa u ce maacemma manɔ baa Yesu *pɔpuɔrbiemba-i ba gbɛ na yaa-i. * 2:14 Yesu pɔpuɔrbiemba yaa banɔ gbɛnɔ-ban. † 2:21 Yowel (Joel) 3.1-5a

hiere; uu naa suɔ wuɔ na sie yan-jo. Ma bi cie: Na bilaa-yo a hā bamañ sa kāaŋ Diilonjo-i ba gbu-yo *daañ-nu ko-yo. ²⁴ Nga hēma saa naa waa ma gbāa wuo-yo. A ce dumaajo-na, bañ kuɔ-yo, Diilonjo yan-ba aa sire-yuɔ. ²⁵ Na saa da, *Davidi piye u maama wuɔ:

«Mi da Itienjo-i hanni man jon mi yaanga-na.

U sa taara mi kūma nyey,

ku'i cie u jo ji waa mi caañ-nu.

²⁶ *Kufangu hofelle yaa yuu mi huɔŋga-i*

a ce mi ta mi piye dumande-i-na.

Mi suyaa wuɔ da mi ku, mi ka fita.

²⁷ *Diilo, mi suyaa wuɔ η sie yan mi tle dii kuon-nelle-na.*

Ŋ sie sie yan nan noljo hor dii hēma-na.

²⁸ *Hūmelle man kāaŋ η wulaa,*

η pigān-mi baa-de.

Da mi waa η caañgu-na

η ka ta η ce baa-mi.»†

²⁹ Pier wuɔ cor baa u āndaangu-i wuɔ: «Tobin namaa, mi ka wan ninsonjo-i baa-na i bincōjo-i Davidi kūngu-na: Davidi kuu ba fuure-yuɔ, a ji hi baa nyungo u cncorre dii i hōlma-na. ³⁰ Davidi waa Diilopopuorbilono. Diilonjo naa pā nungu baa-yo wuɔ duɔ saa ji waa, u jāmatigisinni-i, u ka hā u hāayēljo nanjo'i baa-ni. ³¹ A ce dumaajo-na, Davidi naa tēna baa-ma wuɔ *Konkortienjo ka ku aa sire. Na saa da u ciera: «Diilonjo sie yan u noljo tle dii kuon-nelle-na» aa «u sie yan u hor dii hēma-na.» ³² Konkortienjo fañjo yaa Yesu-i. Diilonjo un siire-yuɔ, miē man daaye-i hiere i daa-ma nuɔ. ³³ Diilonjo kāa baa-yo u ka tēna u caañ-nu, aa un ŋa naa pā nungu man baa-yo wuɔ u ka hā-yo u Yalle-i, u hāa-yo baa-de u gbuo-ye baa-de hiere. Nan dan maman daama-i baa nan nun maman, difande maacemma'i. ³⁴ Davidi fuɔ fere saa kā doro-i-na, ŋga u piye Yesu kūngu-i wuɔ:

«Tienjo gble mi Tienjo-i wuɔ:

«Jo η ji tēna mi caañ-nu

aa η yan mi mal η bigāraamba-i hā η ce η baangu-i bei.»§

³⁶ Terienju fangu-na, nuharungu si dii, Isirahel-baañ namaajo-i hiere na saaya na suɔ wuɔ nan gbuu Yesu man *daangu-na, Diilonjo cie u yaa-i Itienjo-i aa tira ce-yo Konkortienjo.»

³⁷ Bañ juɔ nu nel daama-i, kuɔ ce-ba bñkūngu. Baa yuu Pierbaa-ba-i* wuɔ: «Dumaajo-na, i saaya i ce bige-i?» ³⁸ Pier wuɔ gbē-ba wuɔ: «Naanañ na cilbabalaño-i aa na jo ba ji *batisen-na Yesu-Kirsa yerre-na, ku yaa Diilonjo ka hur na āmbabala-mi. Mafan da ma ce, Diilonjo ka hā-na u Yalle-i. ³⁹ Na saa da, Diilonjo pāa nungu-i baa namei baa na bisālmba, wuɔ u ka hā-na u Yalle-i. U bi pāa-ku baa un ka bi bamañ yaayargaa-terni-na hiere ba cu u huon-nu.»

⁴⁰ Pier waañ nelma bōi baa-ba a dii sireiña bei ba da ba hūu-ma. U taa u piye baa-ba wuɔ: «Siyaan konkoro-i, ku yaa maman kaa da fiefie ku nuamba-i ma sie ka da-na.» ⁴¹ Yiinju fangu-na, nuamba bōi hūyāa Pier nelma-i aa ce ba batisen-ba. Ba yuu nuamba neifelle nuosiba ndii temma bamañ naa suurii naara Diilon-dūñ-baamba-i. ⁴² Baa bilaanu ta ba jo ba nu Diilon-nelma-i Yesu popuorbiemba wulaa. Ba waa ŋaa ceduorbiemba, ta ba wuo niwuoni-i baa ba-naa aa ta ba bi cārā Diilonjo-i baa ba-naa. ⁴³ Yesu popuorbiemba taa ba ce gbere-weima bōi, a ce dumaajo-na korma taa ma da nuamba-i baa-ba.

⁴⁴ Diilon-dūñ-baamba naa bel ba-naa hiere, ba saa ta ba ce huɔŋga baa ba nagāñ-niini-i. ⁴⁵ Ba waa uman duɔ da kuman, u suor-ku aa jo baa gbeñja-i ba ji cal-a ba-naa nuɔ a saa baa gbeñ-maamañ yeñ-bei dumaa. ⁴⁶ Yinni man jon baa dii *Diilodubuɔ-i-na, ba sa nanna yiinju. Ba taa ba wuo niwuoni-i baa ba-naa cinni-na. Ba niwuoni wuoma taa ma dōl aa ba hōmmu na firnu baa mu-naa. ⁴⁷ Ba taa ba hāl neini-i ba tuōlnu Diilonjo-i. Ba maama taa ma dōlnu nuamba-i hiere nelle-na. Aa yinnin taa ni cor dumaa, Itienjo taa u kor nuamba-i dumei u naara ba kalle-na.

3

Murgu nanjo siire

¹ Yiinju nanju-na, batarungu-na, Pier baa Nsāa-i ba taa ba kā da ba ka cārā Diilonjo-i. ² A ne da naacoljo nanjo waa, un siire, u saa gbāa wuɔ dede. Yinni man jon, ba biē-yo ba kā ba jina *Diilodubuɔ dumelle nande yaanga-na u tuɔ cārā bamañ suurin ba wulaa. Dumelle fande-i, ba bi-de wuɔ «Dumefafalle». ³ Pierbaa-bañ kāa da ba ka suor, wuɔ tuɔ cārā ba wulaa. ⁴ Baa ne-yo aa naa cira: «Ne bande.» ⁵ Naacolj wuɔ tuɔ ne-ba wuɔ sī ba taara ba hā-yo bñkūngu. ⁶ Pier wuɔ cira: «Warbelle sī mi yerren, ŋga kuman dii baa-mi, mi ka hā-ni baa-ku.» Aa naa

† 2:28 Gbeliemañ-nalāangu (Psaume) 16:8-11
gbē Pier baa u napopuorbiemba namba yaa-i.

§ 2:35 Gbeliemañ-nalāangu (Psaume) 110:1

* 2:37 Pierbaa-ba-i: Ba

cira: «Nasaretitaan Yesu-Kirsa yerre-na, sire η ta η wuɔ!»⁷ Aa kā ka bel u nadienanɔa-i duɔ sire-yuɔ. Naacolɔ gbein nie pɔn firnu.⁸ Wuɔ wuɔr sire pɔn tuɔ wuɔ. Uɔ siire dumaanɔ-na, wuɔ tuɔ gbɛliɛn Diilonɔ-i aa tuɔ tetiera aa kā ba ta ba suur baa Pɛrbaa-ba-i Diilodubuɔ-i-na.⁹ Nuamba juɔ'a ba ne da hai moloɔ-i gbɛlaan Diilonɔ-i u suur daayo-i?¹⁰ Uman tɛnaanaj Diilodubuɔ dumelle yaanɔa-na u cārā, u yaa-i. Kuɔ ce-ba gbɛrɛ aa tiraa dii kūɔnyelle-bei.

Pierrɔn waanɔn mamanan Diilodubuɔ-i-na

¹¹ Naacolɔn daa uɔ siire, wuɔ pɔn nyaarāa Pɛrbaa-ba-i. Nuɔn baa jo ji yu-bei dii *Salomɔ kukuruungu-na ta ba ne-ba.¹² Pierrɔn daa banɔn neɔn-banɔn dumaanɔ-na, wuɔ cira: «*Isirahel-baanɔn namaa, baa na yanɔn ku ce-na gbɛrɛ. Baa na ta na ne wuɔ sɪ miemei siire naacolɔn daayo-i baa i fɛrɛn fɔngɔ, sisɔ i wuɔ Diilonɔn-humelle-i fafamma ku'i cɛ i gbāa sire-yuɔ; ku'i sɪ.¹³ I bɪncuɔmbanɔn siire wuɔ Diilonɔn manɔn humelle-i, *Abiramu-i baa *Isaki-i a naara *Yakɔbu-i, banɔn siire wuɔ Diilonɔn manɔn humelle-i, u'i cɛ u cāarānɔ ce bɔl. U cāarānɔ fanɔn yaa Yesu-i. Na cɛ ba bel-o ka hā *Pilati-i baa-yo. Pilati wuɔ u nanna-yuɔ, na'a ma sɛ gbāa wuɔ.¹⁴ Na cɛnaana Diilonɔn-nolɔn-i, na cɛ ba bel nelviɔn-i aa ce ba nanna nelkoronɔn-i.¹⁵ Na cɛ ba ko cicɛlma tienɔ-i. Nɔa nanɔn fiɛ ko-yo, Diilonɔn siire-yuɔ hiel-o kuomba hɔlma-na, i daa-yo nuɔ.¹⁶ Inɔn haa i nanɔa-i yuɔ ku'i kāayā naacolɔn daayo-i; na sa bi yanɔn-yo suoma. Inɔn haa i nanɔa-i Yesu-i-na, ku'i cɛ u sire-yuɔ yeryer dumandɛ-i-na na yufelle-na.

¹⁷ «Tobinɔn namaa, mi suyaa miɛ na saa naa suɔ-ma aa ce-ma, halle baa na yuntaamba-i hiere.¹⁸ Nɔa Diilonɔn uɔn nɔa ce u *pɔpuɔrbiemba wuɔya wanɔn mamanan, wuɔ uɔn ka saanɔn *Konkortienɔn manɔn, u ka mulɛnɔn; nelma famma yaa cɛ.

¹⁹ «Mamanɔn dii cemɔn fiɛfiɛ-i-na, naananɔn na cilɔbabalanɔn-i aa na bir na jo Diilonɔn wulaa, ku yaa u ka hur na ambabalma-i.²⁰ Mafanɔn da ma ce, u ka pa kufiɛn-bāanɔn nɛi. Aa uɔn nɔa hiel Konkortienɔn manɔn dii ku domma-na, u ka bir saanɔn u jo. Konkortienɔn fanɔn yaa Yesu-i.²¹ Dumandɛ-i-na, uu dii tɛna dii dɔrɔ-i-na tuɔ cɛ miwaanɔn duɔ bibirre nɔa Diilonɔn uɔn cɛ u pɔpuɔrbiemba wanɔn-ma dumaa dii ku bembienɔn-na.²² Na saa da, *Moisi waanɔn Yesu-Kirsa maama yaa wuɔ: «Diilonɔn ka hiel u *pɔpuɔrbilonɔn nanɔn mei temma na hɔlma-na. Pɔpuɔrbilonɔn fanɔn duɔ wanɔn mamanan, baa na yagar-ma.²³ Umanɔn duɔ saa nu u nunɔn-i, ba ka hiel kutienɔn nunɔn-i Diilonɔn baamba-na aa ba ka ko-yo.»²⁴ Diilopɔpuɔrbiemba manɔn siire piye hiere, a donɔn *Samiel-na, ba waanɔn nyunɔnɔn ku yin daani maama-i.²⁵ Diilonɔn uɔn pāa nunɔn manɔn aa ce u pɔpuɔrbiemba wanɔn ku maama-i, u pāa-ku baa namei. Aa uɔn pāa nunɔn-i baa na bɪncuɔmba-i kusuɔnɔn-nu aa gbɛ Abiramu-i wuɔ: «Mi ka ta mi cor baa nanɔn hāayɛlmba yaa-i mi ce baa dūnni-i hiere hɛma-na»[†], na nunɔn dii nupalle fande-na.²⁶ Ku'i cɛ na da Diilonɔn cɛ u cāarānɔn jo namei wulaa-i igɛna duɔ ji kāyā-nɛi na nanna na maacembabalama-i.»

4

Ba bilaa Pɛrbaa-ba-i

¹ Pɛr baa Nsāa-i banɔn waa ta ba piye baa nuɔmba-i, *Diilojigāntaamba-i baa *Diilodubuɔ sorosibaa-ba yuntienɔn-i, a naara *Sadusɛbaa-ba jo ji da-ba.² Pɛrbaa-ba taa ba piye baa nuɔmba-i wuɔ Yesu kuu aa sire, kɛrɛ yinɔn dii baa yinɔn kuomba ka bi sire fuɔ temma-i. Banɔn juɔ ji da ba piye dumaanɔn-na, ku saa dɔlnu-bei.³ Baa bel-ba. Bāanɔn naa tɪ tɪ. Baa kā ka dii-ba kaso ba cɔ.⁴ Banɔn fiɛ bel-ba, banɔn hii piye baa bamanɔn hiere, ba fɔngɔ baa hū-ma. Bamanɔn naa hūyāa-ma, ba gbāa yu nuɔmba neifienɔn hāi nuɔsiba ndii temma.

⁵ Ku cuo kaala-i-na, *Yuifu ba yuntaamba-i baa nelle bɪncuɔmba-i, a naara *ānjɪnamma pigāataamba-i, baa jānu ba-naa *Yerusalemu-i-na.⁶ *Diilojigāntaamba yuntienɔn manɔn ba nanɔn bɪn-yonɔn Ani-i, u waa baa u dumellen-baamba-i hiere, a naara Kayifu, baa Nsāa, baa Alesāndire.⁷ Banɔn jānu ba-naa, baa ce ba jo baa Pɛrbaa-ba-i. Banɔn juɔ, baa yuu-ba wuɔ: «Namaa hilaa baa hinɔn daama-i hie a ji sire naacolɔn daayo-i? Hai moloɔn-i puɔraa-na?»⁸ Huɔnɔn fanɔn-na, *Diilonɔn-Yalle naa yu Pɛr huɔnɔn-ga-i, wuɔ cira: «Nelle yuntaanɔn namaa, baa bɪncuɔnɔn namaa,⁹ i cɛ ānfafamma molo-na aa na bi-ye ji ta na yuu-ye inɔ cɛ dumaa sire-yuɔ u murgusɪnni-na, dumɛi sɪ wei? ¹⁰ Nelma diei dii na saaya na suɔ-ma hiere baa *Isirahel-baamba-i: Nanɔn gbuu Nasaretitaanɔn Yesu manɔn *daanɔn-na ko-yo aa Diilonɔn sire-yuɔ, fuɔ barguɔ yaa nuɔ-i naacolɔn daayonɔn siire yeryer na yufelle-na dumandɛ-i.¹¹ Ba waanɔn Yesu fuɔ maama yaa Diilonɔn-nelma-na wuɔ:

«Tāmpɛlle manɔn dumarānɔn namaanɔn-i nanɔn cɛnaana-die,

di yaa juɔ bella dūngu-i.»^{*}

¹² Yesu yaa gbāa kor nelbiliemba-i u diei yonɔn. Da ma hel ufanɔn-na, Diilonɔn saa hā-ye moloɔn yanɔn nanɔn umanɔn gbāa kor-e.»

* 3:23 Anjɪnamma tiyemmanɔn-sebe (Deutéronome) 18.15,18,19. † 3:25 Miwaanɔn jɪnammanɔn-sebe (Genèse) 22.18
* 4:11 Gbɛliemanɔn-nalāanɔn (Psaume) 118.22

13 Pierbaa-baŋ daa holle-i piye dumaa, kuɔ cu āndacetaamba hɔmmu-i. Da ba ne, ba da-ba nelgbāngbālāamba; ba sa suɔ sebe. Baa pāŋ suɔ wuɔ Yesu wuɔrataamba. 14 Da ba ne naacolŋo maŋ siire ba caaŋgu-na, ba sie suɔ baŋ ka waŋ mamaŋ. 15 Baa ce ba hiel Pierbaa-ba-i gōŋgōŋ-nu aa naa yuu ba-naa wuɔ: 16 «I ka ce-ba nie? Nuamba-i hiere Yerusalemu-i-na ba suyaa wuɔ ba yaa siire naacolŋo daayo-i, nuharuŋgu si dii-mei; i sie bi gbāa ju-ma. 17 Nga die i sa taara nel daama gbuo nelle-i hiere, i saaya i gboya-bei wuɔ ba baa yaŋ i tiraa nu ba bŋe Yesu yerre-i baa moloŋo. Umanŋ duɔ bŋi-de, kumanŋ da ku waa, u ka da-ku.»

18 Baŋ juɔ da ba-naa tŋi, baa bŋi Pierbaa-ba-i a ji waŋ baa-ba wuɔ ba baa yaŋ ba tiraa nu ba bŋe Yesu yerre-i ba nunni-na, ba baa bi waŋ u maama baa moloŋo. 19 Pierbaa baa gbē-ba wuɔ: «Namaa fere-i nie-kurŋ na ne! I ce namaa maama yaa-i aa yaŋ Diilonŋ-maama-i wei? 20 Mie fuɔ, iŋ nuɔ mamaŋ, aa da mamaŋ, i sie gbāa fiinaŋ-mei.»

21 Baŋ siire naacolŋo-i, kuɔ gbuu dɔlŋu nuamba-i, baa ta ba gbeliŋ Diilonŋo-i, a ce dumaanŋo-na āndacetaamba saa da nelma da ba cāl-ba; baa naa ba siel ba yufienŋa yaa piye baa-ba aa nanna-bei ba kā. 22 Baŋ siire naacolŋo maŋ, u bienŋa naa cor bien komuɔŋa hāi.

Diilonŋ-dūŋ-baamba cāara Diilonŋo-i

23 Baŋ naana Pier-i baa Nsāa-i, baa ta kā ba nabaamba wulaa. *Diilojigāntaamba yuntaamba-i baa bŋincuambaŋ waanŋ mamaŋ baa-ba hiere, baa tŋnu ba nabaamba-i baama. 24 Baŋ tŋɔnu-bei dumaanŋo-na, baa gbonu cārā Diilonŋo-i wuɔ: «Itie, nuɔnei hielaa dɔrɔ-i baa hŋema-i, baa dāmmaŋ-nuoraanŋu-i. Aa bi hiel ni huɔya-niini-i hiere. 25 Nuɔnei cie ŋ *Yalle dii nel daama-i i bŋincōŋo-i *Davidi† nunŋu-na u waŋ-ma wuɔ:

*«Bige-i cie nuamba sire ta ba pepiena niliŋa-na?
Ba saa suɔ wuɔ baŋ puu mamaŋ, ma sie kā terienŋu wei?»*

26 *Fōŋgōtaamba siire tereŋ yiera,*

aa yuntaamba pūlā Itienŋo-i baa u Yufellen-Nolŋo-i.†

27 Ninsie ninsie, *Erɔdi-i baa *Pōse-Pilati-i a naara *nieraamba-i baa *Isirahel-baamba-i hiere, ba tigiŋ ba-naa nel daade^S yaa nuɔ-i, a pūlā ŋ cāarāŋo-i Yesu-i. Ba tigiŋ ba-naa a pūlā ŋ Yufellen-Nolŋo-i. 28 Dumande-i-na, niŋ ŋa naa pu mamaŋ, mamaŋ waa ŋ huɔŋga-na, ba cie ma yaa-i. 29 Fieŋie-i-na, Itie, ŋ daa baŋ wur ŋ cāarāŋ miŋŋo-i dumaa. Hā-ye holle i tie gbā i waŋ ŋ nelma-i. 30 Kāyā-yie i tie gbā i sire jaamba-i aa bi tie ce nelma bɔi baa gbere-weima bɔi ŋ cāarāŋo-i Yesu yerre-na.»

31 Baŋ juɔ cārā Diilonŋo-i tŋi, hŋŋ maa sagalla baŋ waa tigiŋ kusuɔŋ-nu. Diilonŋ-Yalle pāŋ yu ba hɔmmu-i hiere. Baa da holle ta ba waŋ Diilonŋ-nelma-i.

Diilonŋ-dūŋ-baambaŋ bilaa ba-naa dumaa

32 Diilonŋ-dūŋ-baamba-i baa ba ciinumma-i hiere baa naa gbuu bel ba-naa fafamma. Ba hɔlma-na, ŋ sie gbāa suɔ wuɔ mel kŋŋgu-i daaku-i aa mel kŋŋgu-i daaku-i. 33 Himma naŋ temma waa Yesu *pɔpuɔrbiemba āncemma-na ta ma pigāan wuɔ Yesu siire kelkel. Diilonŋ naa silaa tuɔ ce baa-ba u cor. 34-35 Sonniŋ waa baa bamaŋ hiere, baa cŋniŋ bi waa baa bamaŋ, ba taa ba suor-ni ba jo ba hā Yesu pɔpuɔrbiemba-i baa ni gbeinŋa-i. Bafaŋ da ba hŋu-ya, ba ne ba gbeinŋ-maamaŋ jŋenya ma-naa dumaa aa bi hɔnu-yei dumei. A ce dumaanŋo-na sŋntie saa waa ba hɔlma-na.

36 Uanaŋo waa ba hɔlma-na, ba taa ba bŋi-yo Yosefu. U waa *Levitiyenŋo. U taa u hel Sipire. Pɔpuɔrbiemba taa ba bŋi-yo Barnabasi, ku yunŋu yaa wuɔ Sirɛintienŋo. 37 Suonŋu nanŋu waa baa-yo, wuɔ suor-ku aa naa jo baa ku gbeinŋa-i ji hā pɔpuɔrbiemba-i baa-ya.

5

Diilo sa sie huhurma-i

1 Naacolŋo nanŋo waa, ba taa ba bŋi-yo Ananiyasi aa bŋi u cieŋo-i Safira. Terienŋu nanŋu waa baa-ba, baa suor terienŋ daaku-i 2 aa naa saa-ma aa bolŋo hiel gbeinŋa nanŋa aa kā baa a boluonŋu-i ka hā Yesu *pɔpuɔrbiemba-i baa-ya.

3 Uŋ kāa, Pier wuɔ gbē-yo wuɔ: «Ananiyasi, bige-i cie ŋ yaŋ *Sitāni taal-ni ŋ hiel kunanŋu gbeinŋa-na aa jo ji ta ŋ kar coima-i baa *Diilonŋ-Yalle-i? 4 Terienŋu-i nanŋ kŋŋgu, molo saa cira ŋ suor-ku. Niŋ fie suor-ku, gbeinŋa-i nanŋ waanŋa. Bige-i cie ŋ ce maacenŋ daama temma-i? Niŋ karaa coima maŋ, ŋ saa kar-ma baa ŋ nanuɔmba, ŋ karaa-ma baa Diilonŋo.»

5 Ananiyasiŋ nuɔ nel daama-i, u pāŋ cii, u bi kuliŋgu yaa dumaanŋo-na. Umanŋ duɔ nu nel daama-i, u kŋma pāŋ ta ma nyɛŋ. 6 Naacienŋ baa jo ji bie-yo ka fuure.

† 4:25 Ku birii a saanu baa cerma. Girekimma-na ba naaraaya Davidi yerre-na wuɔ Diilonŋ-cāarāŋo. ‡ 4:26 Gbelieman-nalāanŋu 2.1-2 § 4:27 Ba gbē *Yerusalemu.

⁷ Cienɔ saa waa. Bɔlɔŋ kuu, ɛrbaa-ba siei temma cor aa u suɔ tuɔ jo. Uŋ juɔ ji suur, u saa suɔ wuɔ weima cie. ⁸ Pier yuu-yo wuɔ: «Cienɔ nuɔ, na suora na terienɔ-gu-i sul daadu'i nuɔ-i wei?»

Cienɔ wuɔ sie wuɔ: «Ūu, ku sullu yaa-i.»

⁹ Pier wuɔ cira: «Bige-i cie na saa-ma baa ŋ bɔɔ-i aa da na cure Diilonɔ-Yalle-i? Ne, baman kaa ka fuure ŋ bɔɔ-i ba yaa bi suuriŋ daaba, ba ka bi bie nuɔŋo-i ka fuure-nie.» ¹⁰ Cienɔ wuɔ pɔŋ cii terienɔ fangu-na a ku Pier caaŋgu-na. Naacienɔ ba'a ba suur ku yaa nuɔ-i, a da u kuu. Baa tiraa bie ufaŋo-i bir gūunu ka fuure bɔlɔŋ caaŋgu-na. ¹¹ Diilonɔ-dūŋ-baamba kūoma migaaŋ ta ma nyen ma naara. Umanɔ duɔ nu nel daama-i, ku ce-yo kūonyelle.

Gberɛkulaŋo

¹² Yesu *pɔpuɔrbiemba taa ba ce nelma bɔi baa gberɛ-weima bɔi nuɔmba hɔlma-na. Ba taa ba tigiŋ ba-naa *Salomɔ kukuruuŋgu yaa nuɔ-i. ¹³ Nuɔmba-i hiere nelle-na ba taa wanɔ ba yefafalle, ŋga molo saa tuɔ sie u pie-ba. ¹⁴ Caamba-i baa bɛmba manɔ naa hūyaaŋ Itienɔ maama-i baa sa waa dei baa yuliŋgu-i. ¹⁵ Nuɔmba waa da ba ce ba hel baa gbɔŋgbaarbaa, baa figinni a galla ba jaamba-i Pier muncormu-na, wuɔ duɔ tuɔ cor aa u yalle yiya umanɔ, u sire. ¹⁶ Nileiŋa manɔ *Yerusalemu kɔtɔnni-na hiere, nuɔmba bɔi taa ba hel-yei ba jo baa ba jaamba-i pɔpuɔrbiemba wulaa. *Jinabaa-banɔ bi waa bamanɔ nuɔ-i, ba taa ba jo baa-ba. Umanɔ duɔ jo baa u wuonɔ, u sire.

Banɔ haa kumanɔ Yesu pɔpuɔrbiemba-na

¹⁷ Nuambanɔ jonɔ pipir Yesu *pɔpuɔrbiemba wulaa dumaŋo-na, ku saa dɔlu *Diilojigantaamba yuntienɔ-i baa u kuoyataamba-i *Sadusɛbaa-ba-i. Baa ce-ku nenemuŋgu ¹⁸ aa naa bel pɔpuɔrbiemba-i ka dii-ba kaso. ¹⁹ Ku isuŋgu-na, Itienɔ *dɔrɔpɔurbilonɔ jo ji hɔl kaso-i a hiel-ba aa naa gbɛ-ba wuɔ: ²⁰ «Kaaŋ *Diilodubuɔ-i-na na ka wanɔ hūmefɛlɛnde maama-i hiere baa nuɔmba-i.»

²¹ Ku cuo kaala-i-na, pɔpuɔrbiemba baa naar kɔ Diilodubuɔ-i-na ka donɔ ta ba wanɔ Diilonɔ-nelma-i. Diilojigantaamba yuntienɔ-i baa u kuoyataamba saa suɔ wuɔ ba hilaa. Cuonɔ kaalaa, baa bɔi bɛncuɔmba-i da ba ji ce andaŋgu-i. Banɔ juɔ, baa puɔr wuɔ ba ka hiel-ba kaso-i-na jo baa-ba. ²² Baa kɔ ba saa ka da-ba. Baa bir jo ji cira: ²³ «i saa ka da moloŋo kaso-i-na. Inɔ kaa, kaso naa waa bɔi u temma-i, aa bamanɔ nieyanɔ-yuɔ ba waa ba munyerammu-na hiere dumienɔ yammu-na. I hɔlɔa-yo ku yaa nuɔ-i, i saa da moloŋo huɔŋga-na.»

²⁴ Sorosibaa-ba manɔ nieyanɔ Diilodubuɔ-i ba yuntienɔ-i, baa *Diilojigantaamba yuntaambanɔ nuɔ nel daama-i, ba hɔŋ muɔ pɔŋ cu; ba sa suɔ ku huonɔŋu ka jo baa kumanɔ. ²⁵ Ba'a ba ne da naacolɔŋo nanɔ juɔ ji tuɔ tūnu-bei wuɔ: «Nanɔ bilaa balamba manɔ ka dii-ba kaso-i-na, baa dii ta ba wanɔ Diilonɔ-nelma-i dii Diilodubuɔ-i-na.» ²⁶ Sorosibaa yuntienɔ wuɔ pɔŋ sire baa u sorosibaa-ba-i ka bel-ba jo baa-ba. Banɔ kaa, ba saa kɔ baa bubuɔsɔnni, wuɔ sɔ nuɔmba ka nanɔ-ba baa tɔmpɛlɛiŋa.

Ba ce Yesu pɔpuɔrbiemba andaŋgu-i

²⁷ Banɔ kaa ka bel Yesu *pɔpuɔrbiemba-i jo baa-ba, *Diilojigantaamba yuntienɔ wuɔ yuu-ba wuɔ: ²⁸ «Ma sɔ i waanɔ-ma baa-na kuola-mei wuɔ na baa bɔi naacolɔŋ daayo yerre-i baa moloŋo ke? Ma daa nie na yanɔ-ye aa sire gbuo *Yerusalemu-i hiere baa u maama-i? Na taara na cira miemei kuɔ-yo ke?»

²⁹ Pier baa u nabaamba-i baa cira: «i sie gbɔa maar Diilonɔŋo nuŋgu-i ka ce nelbilienɔ kɔŋgu. ³⁰ Nanɔ gbuu Yesu manɔ *daŋgu-na ko-yo, i tobaa-banɔ siire wuɔ Diilonɔ manɔ hūmelle-i, u siire-yuɔ ³¹ aa kɔ baa-yo ka jɔna u caanɔ-nu. U haa-yo yuntesɔnni-a ce-yo konkortienɔ. U cie kufanɔ-gu-i duɔ kɔyɔ *Sirahel-baamba da ba nanna ba cilɔbabalaŋo-i aa u duɔ hur ba ambabalma-i. ³² Nel daama-i mie i daa-ma nuɔ, *Diilonɔ-Yalle bi daa-ma. Bamanɔ nuɔŋ Diilonɔŋo nuŋgu-i, u hɔ-ba di yaa-i.»

³³ *Nellentaambanɔ juɔ nu nel daama-i, ba hɔmmu pɔŋ guɔla. Baa pɔŋ ta ba taara ba komma. ³⁴ *Fariɛɛyienɔ nanɔ waa baa-ba, ba taa ba bɔ-yo Gamaliel. U waa *anɔŋnamma pigaaatienɔ. Nuɔmba taa ba kɔŋ-yo nelle-na. Wuɔ sire yiera ba hɔlma-na aa naa cira: «Cienɔ ba hel gɔŋgūŋ-nu.»

³⁵ Banɔ hilaa, wuɔ gbɛ nuɔmba-i wuɔ: «Sirahel-baanɔ namaa, jogaanɔ na ne igɛna aa na suɔ na ce nanɔ taaranɔ na ce kumanɔ balanɔ daaba-na. ³⁶ Ku belle-na, Tedasi siire ce u fɛrɛ nelbuɔ. Nuɔmba sire cu u huonɔ-nu ta ba kɔ nuɔmba nuɔsiba hɔi caanɔ-nu. Banɔ juɔ ko-yo, ba curaa hie? Ba saa pisallɔ hiere wei? ³⁷ Fuɔ kɔŋguŋ curaa, banɔ taa ba kɔŋ nuɔmba-i belle-na, Yuda manɔ taa u hel *Galile-i-na, u siire hiel u yerre-i. Nuɔmba bɔi cu u huonɔ-nu. Banɔ juɔ ko ufaŋo-i, bamanɔ naa cu u huonɔ-nu, na daa-ba wei? ³⁸ Fieɛie-i-na, bamanɔ daaba-i, mi gbɔa wanɔ mamannɔ; Nieŋ-banɔ aa na yanɔ-ba. Da kuɔ ba ce nelienɔ-maama, yiŋgu dii baa yiŋgu, ma ka blɛna. ³⁹ Ŋga da kuɔ Diilonɔ-maama ninsoŋo, na sie gbɔa blɛna-mei. Nieŋ torro, na baa ji ta na ganɔ baa Diilonɔŋo aa cira na ganɔ baa nelbiliemba?»

⁴⁰ Gamalielɲ piye dumaanɔ-na, ba kã ka ciire aa naa bɪ pɔpuɔrbiemba suur. Baɲ suurii, baa bel-ba muo-ba da dei aa naa waɲ baa-ba wuɔ ba baa tiraa yaɲ ba da ba biɛ Yesu yerre-i baa moloŋo! Baɲ ciɛ mafamma-i, baa nanna-bei ba ta.

⁴¹ Baɲ bilaa-ba muo-ba Yesu maama-na, kuɔ gbuu silaa dɔlnu-bei wuɔ Diilono ka tuɔ kãɲ-ba nelfafaamba Yesu huonɲu-na. ⁴² Kuɲ ciɛ dumaanɔ-na, yinni maɲ jonɲ, ba waɲ *Neldodɔlma-i *Diilodubuɔ-i-na baa cɪnni-na wuɔ Yesu yaa *Konkortieno maɲ Diilonɲ uɲ saan-yo.

6

Yesu pɔpuɔrbiemba calaanu maacemma-i

¹ Nuɔmba bɔi taa ba hũu Yesu maama-i huɔɲ daaku-na, a ce dumaanɔ-na bamaɲ piyen girekimma-i, baa ta ba waana wuɔ bamaɲ piyen ebiremma-i, ba cal niwuoni-i yinni maɲ jonɲ aa ba sa hã bafamba bikulcaamba-i. ² Yesu *pɔpuɔrbiembanɲ daa ba waana dumaanɔ-na, baa tigiɲ Diilon-dũɲ-baamba-i hiere a waɲ baa-ba wuɔ: «Tobiɲ namaa, na suyaa wuɔ i siɛ gbãa yaɲ Diilon-nelma wamma-i aa die ne niwuoniɲ-kũɲgu, ku saa biɛ dumaanɔ-na.

³ Hielaanɲ nuɔmba niehãi na hɔlma-na. Nuɔmba famba yefafalle saaya di waa nuɔmba nunni-na. *Diilonɲ-Yalle saaya di yu ba hɔmmu-i aa ba saaya ba ta ba nu nelma. Da na hiel-ba, i ka bir maaceɲ daama-i hã ba yaa-i ⁴ aa miɛ i fulnu Diilocãrãlle baa u nelma wamma.»

⁵ Bamaɲ waa hiere, baa hũu-ma aa naa sire hiel Etiɛni. Diilonɲ-maama-i baa Diilonɲ-Yalle naa yu Etiɛni huɔɲga-i. Baɲ hielaɛ Etiɛni-i, baa hiel Filipu, baa Purokor, baa Nikanor, baa Timɔ a naara Parmenasi, baa Nikola. Nikola taa u hel Antiyɔsi, ŋga uu naa suur Yuifusɪnni-na. ⁶ Baɲ hielaɛ-ba, baa pigãanɲ pɔpuɔrbiemba-i baa-ba. Baa haa ba nammu-i ba yunni-na a cãrã Diilonɲ-i hã-ba.

⁷ Diilonɲ-nelma taa ma gbuu terni-i ma kã. Yinniɲ cor dumaa, nuɔmba hũu-ma dumei *Yerusalemu-i-na. *Diilojigãntaamba maɲ naa hũyãa Yesu maama-i baa sa waa dei.

Ba bilaa Etiɛni-i

⁸ Diilonɲ naa silaa ce baa Etiɛni-i: Uu naa hã-yo himma u tuɔ ce gbɛrɛ-weima bɔi nelle-na.

⁹ A ne da *Yuifubaa-ba namba taa ba kã *Diilonelhãalãdũɲgu nanɲu-na ba kã ba nu Diilon-nelma-i. Ba taa ba bɪ Diilonelhãalãdũɲgu fangu-i «Kufiɛɲ ba dũɲgu». Yuifubaa-ba famba kã ba ta ba fanu ba-naa baa Etiɛni-i Diilon-nelma-na. Ba hɔlma-na, banamba taa ba hel Sireni, banamba Alesãndiri, banamba Silisi, banamba *Asi. ¹⁰ *Diilonɲ-Yalle naa waa baa Etiɛni a ce ba saa gbãa piye yar-o.

¹¹ Kuɲ nuɔlãa-ba, ba bir yaɲ aa biɛ nuɔmba gbeɲa-na ba ta ba wuɔra ba waɲ wuɔ: «Naacolɲ daayo u wuɔra u tuora *Moisi-i baa Diilonɲ-i; baaɲo sɪ.» ¹² Ba ciɛ ku yaa-i nuɔmba hɔmmu du baa Etiɛni-i nelle-na. Bɪncuɔmba-i baa *ãɲɲinamma pigãataamba-i hiere ba hɔmmu duu baa-yo. Baɲ ciɛ kufangu-i, ba kã ka bel-o kã baa-yo *nellentaamba wulaa.

¹³ Baɲ kãa baa-yo, ba tiraa bɪ coikartaamba namba kã, wuɔ siertaamba. Baa kã ka ta ba kar coima-i ba haa-yuɔ wuɔ: «Naacolɲ daayo sa gbuu piye *Diilodubuɔ yefafalle, halle baa *ãɲɲinamma-i hiere. ¹⁴ I daa u wuɔra u piye wuɔ Nasaretitaanɲ Yesu ka muonu Diilodubuɔ-i aa bir Moisi nelma-i birma namma.» ¹⁵ Bamaɲ waa hiere gɛɲgerteriengu-na, baa dɲɲ-yuɔ ta ba ne-yo. U yaanɲa taa ka caa ŋaa *dɔrɔpɔuɔrbilon yaanɲa.

7

Etiɛni ãndaanɲu-i

¹ Siertaambanɲ juɔ piye tɪ, *Diilojigãntaamba yuntienɲ wuɔ yuu Etiɛni-i wuɔ: «Baɲ waɲ mamaɲ ninsoɲo wei?» ² Etiɛni wuɔ cira: «Mi nellenɲ-tobiɲ namaa, baa mi tobaa namaa, mi ka waɲ nelma diei baa-na: Na suyaa wuɔ aa i bɪncɔɲo-i *Abiram u wuɔ duɔ sire Mesopotami-i-na ka tɛna Arã-i-na, Cagaanɲ-Diilonɲ naa carra-yuɔ ³ a waɲ baa-yo wuɔ u yaɲ u huramba-i aa u sire ba jãmalã-i-na, kerɛ u ka pigãanɲ-yo jãmalã naɲo u ka tɛna. ⁴ Abiram u sire *ka tɛna Arã-i-na. Uɲ kãa terienɲu-na, u tonɲ juɔ ku, Diilonɲ ce u jo ji tɛna naɲ yenɲ jãmalã maɲ nuɔ-i daayo-i.

⁵ «Uɲ juɔ, Diilonɲ saa hã-yo munturemmu aa bi cira mu yaa daamu. U yaan aa pã nunɲu baa-yo wuɔ: «Mi ka hã-ni jãmalã daayo-i. Da ŋ saa ji waa, ŋ huonɲ-baamba ka biɛ-yo cor.»[†] A ne da huonɲu fanɲu-na, bilo saa waa baa Abiram-u. ⁶ Diilonɲ gbɛ-yo wuɔ: «*Ŋ huonɲ-baamba ka waa juɔma-na, ba ka bel-ba korstɲni-na jãmalã fanɲo-na gbuu mulɛɲ-ba. Ba ka ce bienɲ nuosiba*

* **6:9** Baa bilaa Yuifubaa-ba namba-i korstɲni-na a kã baa-ba *Ɔrɔmu aa ji nanna-bei. Ku gbãa waa Yuifubaa-ba famba hãayɛmba yaa baɲ gbɛɲ-baɲ bande-i-na. * **7:4** Girekimma-na ba ciera u siire Kalde jãmalã-i-na. Kalde-i baa Mesopotami-i jãmalã duɔno yaa-i. [†] **7:5** Nieɲ Miwaanɲo ɲnammanɲ-sɛbe-i-na (Genèse) 12.7; 13.15; 15.18; 17.8.

hái mullema. ⁷ *Nga bamaŋ ka bel-ba kəršinni-na, muəmei ka pā kutaamba-i mi fere.* *Da mi ji ce mafamma-i, ŋ hāyɛlmba ka suə sire terienŋu-na ji tleŋa bande ta ba buol-mi.*†

⁸ «Uŋ waan mafamma-i, wuo bel *tobisinni baa ce Abiramu-i aa naa ce u *jā a dānya tobisinni fanni-iš. Ku'i cie na da *Isakiŋ juə hoŋ, yinni niehāi cor, niisiei yiinŋu-na, Abiramu jā-yo. Isakiŋ bi siire da *Yakəbu-i, u bi jā-yo. Yakəbu bi sire ce maaduəma baa i bincuamba-i*.

⁹ «I bincuamba sire bigaan ba hāaŋo-i Yosefu-i aa bel-o suor-o ba sāa-yo kā baa-yo Esipi. Nga Diiloŋo waa baa Yosefu-i. ¹⁰ U hielaa u yunŋu-i mullema-na hiera aa ce-yo nelnurāŋo aa tira ce u künŋu dəlŋu Esipitaan jəmatigi-i. Jəmatigi haa-yo u jəmalā yun-nu baa u dumelle bi yunŋu-na.

¹¹ «Nyulmu nammu ji suur Esipi-i-na, ka hel baa *Kanaa jəmalā-i hiera. Kuu naa balan cor, a ce i bincuamba sa da niuwuoni ba wuo dii Kanaa-i-na. ¹² Yakəbu ji nu wuo ba suor dɪmma dii Esipi-i-na. U puər i bincuamba kā ka sāa bir kün.

¹³ «Baŋ juə kā hāallŋo-i, Yosefu pigāan-ba u fere wuo fuə yaa Yosefu-i. Terienŋu fanŋu'i nuə-i, jəmatigiŋ suyaa Yosefu baamba-i. ¹⁴ Yosefu wuo ce u mɔlbaa-ba bir kün ka jo baa tuoŋo-i baa u dɛmellen-baamba-i hiera. Ba künŋu-na, ba waa nuomba komuəŋa siei baa cɪncieluo nuomba ndii. ¹⁵ Yakəbu kāa kamma famma yaa-i Esipi-i-na. Diiloŋ-babimuo kaa hi-yo kusuəŋ-nu'i baa i bincuamba-i hiera. ¹⁶ Ba waa uman duə ku, ba bie-yo ka fuure-yuə Sisemu. Ba fuuriye-bei Abiramun sāa cɪncorre maŋ Amər bisalmba wulaa†.

¹⁷ «Diiloŋ uŋ pāa nunŋu maŋ baa Abiramu-i, ku cemman-huəŋŋuŋ juə ta ku pie, mie baamba sire gbuu ciinu Esipi-i-na. ¹⁸ Jəmatigi naŋo ji nyugun. Jəmatigi faŋo saa tuə suə Yosefu-i. ¹⁹ Wuo funun tuə ce karaanŋu baa i bincuamba-i. U waa cieŋo maŋ duə hoŋ u biloŋo-i, u bel diiloŋo-i ce u nanna-yuə u kaal ji ku. ²⁰ *Moisi huəŋ huəŋŋu fanŋu'i nuə-i. U maama saa naa fa baa fafaanŋu-i. Uŋ huəŋ, u bincuamba gbāan fuo-yo ba dūŋŋu-na u ce caamba siei yoŋ baa-ba. ²¹ Baŋ juə suə baa-ba aa ce ba bie-yo ka nanna, jəmatigi biloŋ wuo bie-yo ce-yo ŋaa fuə bilohoiŋo, a fie-yo u ji vāa. ²² Ku cie dumei Moisi suə Esipitaamba āncemma-i hiera. U taa u nu nelma-i ŋaa u yunŋu ka muonu aa wɛima saa ta ma yar-o cemma.

²³ «Uŋ juə da bien komuəŋa hái, wuo kā duə ka ne u nellen-baamba-i†. ²⁴ Yiinŋu nanŋu-na, wuo ji da Esipiyiəŋo naŋo ce ba wuoŋo naŋo-i sūlma. Wuo hūu naacolŋo-i aa naa muo Esipiyiəŋo-i ko-yo. ²⁵ U taa u taara u ce u nellen-baamba suə wuo Diiloŋo cie u'i jo duə ji kor-ba. Nga ba saa suə-ma.

²⁶ «Ku cuo kaala-i-na, wuo da ba baamba namba gāŋ. Wuo karnu-bei aa naa tuə piiye baa-ba wuo: «Bige-i cie na ta na gāŋ, ma sɪ namei kuuduəŋŋu?». ²⁷ Uman taa u jinya u nawuoŋo-i wuo sɛ Moisi-i da yer, aa naa cira: «Hai moloŋo-i diyaa nan nungu-i?». ²⁸ ŋ taara da ŋ ko-mi ŋaa nin kuə Esipiyiəŋo-i dumaa cicuəŋŋu-na wɛi?». ²⁹ Uŋ piiye dumaanŋo-na, Moisi saa gbāa duə tiraa tleŋa; wuo gbar ka tleŋa Madiya. U kaa bie cieŋo-i kusuoŋ-nu'i a hoŋ bisalmba hái baa-yo.

³⁰ «Bien komuəŋa hái cor. Yiinŋu nanŋu-na, *dɔrpɔpuərbiŋoŋo naŋo carra Moisi-i dii *hɛkuraanŋu-na Sinayi tənunŋu hɔlma-na. Wuo u ne da bige-i daaku-i? Dāamu-i caan tibiyelle nande-i aa dɔrpɔpuərbiŋoŋo waa dii mu huəŋga-na. ³¹ Kuə cu u huəŋga-i. Wuo ta tuə pie duə ka ne dāamu fammu-i dei. Wuo u ne da Itieŋo piiye baa-yo wuo: ³² «Moisi, ŋ bincuamba Diiloŋo yaa muəŋo-i: Abiramu siire wuo me i hūmelle yaa-i, Isaki-i baa Yakəbu-i hiera maaduəma.» Moisi kūma pāŋ ta ma nyɛŋ, a ce u saa tiraa sie duə ne terienŋu fanŋu yanŋa-na. ³³ Itieŋo gbɛ-yo wuo: «Hiel naatenni-i ŋ gbeini-na; nin yen terienŋu maŋ nuə-i daaku-i Diiloŋ-terienŋu. ³⁴ Mi baambaŋ ceŋ sūlma maŋ Esipi-i-na, mi daa-ma; baŋ bireŋ, mi nuə, ku'i cie mi hiire jo mie mi ji kor-ba. Jo mi ji puər-ni ba wulaa.»§

³⁵ «*Isirahel-baambaŋ sie Moisi maŋ wuo u halan, molo saa dii u nunŋu ba berru-na, Moisi duəŋo faŋo yaa Diiloŋ uŋ cie dɔrpɔpuərbiŋoŋo jo ji puər-o wuo u ka waa ba yun-nu aa hūu-ba Esipitaamba nyisenni-na. ³⁶ Moisi yaa cie himma-i a hiel i bincuamba-i Esipi-i-na. U cie-ma Esipi-i-na, aa ce-ma dāmmaŋ-nuoradāama-i-na aa tira ce-ma hɛkuraanŋu-na duə gbāa kor-ba. U cie kufanŋu-i bien komuəŋa hái.

³⁷ «Moisi duəŋo faŋo yaa gbɛ Isirahel-baamba-i wuo Diiloŋo ka hiel ba nellen-wuoŋo naŋo ce-yo u *pɔpuərbiŋoŋo fuə temma hā-ba*. ³⁸ Aa i bincuambaŋ waa hɛkuraanŋu-na, u yaa waa ba hɔlma-na baa Diiloŋo-i. Dɔrpɔpuərbiŋoŋo taa u piiye baa u yaa-i Sinayi tənunŋu-na

† 7:7 Nieŋ Miwaanŋo jɪnammaŋ-sebe-i-na (Genèse) 15.13-14, Helmaŋ-sebe-i-na (Exode) 3.12. § 7:8 Nieŋ Miwaanŋo jɪnammaŋ-sebe-i-na (Genèse) 17.10-14. * 7:8 Yakəbu bepuomba waa cɪncieluo baa ba hái. Etieni bɛ ba yaa-i bande-i-na wuo ba bincuamba. † 7:16 Nieŋ Miwaanŋo jɪnammaŋ-sebe-i-na (Genèse) 23.1-18; 33.19; 50.7-13. ‡ 7:23 Moisi waa *Isirahel wuoŋo naŋo. § 7:34 Nieŋ Helmaŋ-sebe-i-na (Exode) 3.1-10. * 7:37 Anjɪnamma tiyemmanŋ-sebe (Deutéronome) 18.15.

u tuə ká u tūnu i bīncuəmba-i. U yaa taa u jo baa cicēlmaŋ-nelma-i u jo u waŋ-ma baa-ye. ³⁹ I bīncuəmba bir yaŋ ba sa nu u nungu-i. Ba cīnaana-yuə aa ta ba taara ba bir ká Esipi-i-na.

⁴⁰ «Baŋ diyaa mafamma-i ba həmmu-na, ba gbē *Aarə-i wuə: *«Ce tīnni ŋ hā-ye, nimaŋ ka kāyá-yiē i hi i muŋkammu-i. Moisi hielaa-ye Esipi-i-na, u yaa daayo i sa suə uŋ curaa kusuəŋ-nu.»*† ⁴¹ Yibienja faŋa-na, baa sire kul nambilonjo a ce-yo tīngu ta ba buol. Baŋ kulii nambilonjo-i, kuə silaa gbuu dōlnu-bei ŋaa bige-i! Baa ce ponsaŋgu ma yerrenj. ⁴² Diilonj wuə ne-ba aa yaŋ-ba ba ta ba buol məeŋja baa cēiŋo baa bāaŋgu ŋaa maŋ nyegāaŋ dumaa Diilopəpuərbiemba sebe-i-na wuə:

*«Isirahel-baaŋ namaa,
naŋ ciē bienj komuəŋa hāi maŋ hēkuraaŋgu-na,
na taa na ko niikonni-i na hā muəmei wei?»*

«Na taa na bi pā nūpānni-i na hā muəmei wei?»

⁴³ *«Ma sī na birii yaŋ aa kul tīnni ta na buol?»*

«Na saa tūu Moloki† dūŋgu-i

baa Erefa§məele-i ta baa-ni wei?»

«Na ciē kolluŋ-nobimba famba-i ta na buol-ba.

«Mi ka ce ba ká baa-na dūi *Babilōni huonj-nu.»*»

⁴⁴ Etieni wuə cor baa u āndaanŋu-i wuə: «*Tobisīnniŋ-dūŋgu waa baa i bīncuəmba-i hēkuraanŋu-na. Diilonj-nelma waa ku yaa nuə-i. Moisi ciē-ku ŋaa Diilonj pigāaŋ-yo ku cemba-i dumaa. ⁴⁵ Ku huonŋu-na, i bīncuəmba huonj-baamba ji wuə dūŋ daaku ciilunŋu-i. Yosuwe yaa waa ba yaanŋa-na. Diilonj wuə kāyá-bei ba donya nuəmba maŋ waa hiere jāmālā daayo-na aa biē dūŋ daaku-i ji tēna baa-ku. Ku tīyāa dumei ji hi *Davidi bāaŋgu-i.

⁴⁶ Diilonjo taa u ce baa Davidi-i u cor; Davidi wuə cārā hūmelle-i u wulaa wuə u yaŋ u ma ninson-dūŋgu hā-yo *Isirahel-baamba ta ba jo ba jaal-o kuə.† ⁴⁷ Dūŋgu faŋgu-i, *Salomə'i juə ma-ku hā Diilonjo-i.‡ ⁴⁸ ŋga Dərwuonjo sa cə dūŋ-nu ŋaa Diilopəpuərbiemba uŋ waan-ma dumaa wuə: ⁴⁹ «Itienjo ciera wuə:

«Dərwə yaa meī fəŋgətesīnniŋ-teterre-i.

«Mi ciē hēma-i ta mi haa mi gbeini.

«Namaa gbāa ma dūŋ haku-i hā muəŋo-i?»

«Mi muŋfīsammuj-terieŋgu yaa hie hēma-na?»

⁵⁰ *«Bīmbīnni maŋ dūi hiere,*

mei napərren-niini'i sī wei?»»§

⁵¹ Etieni wuə cira: «ŋyagarmanantaan namaa temma-i daana-i, Diilonjo blē-na ji gbē! Na sa siē *Diilonj-Yalle wulaa. Na biyaa na bīncuəmba-maama. ⁵² Diilopəpuərbiemba hayo-i siire aa na bīncuəmba saa ce-yo sūlma? Halle bamaŋ siire piye Nelviinjo jommaŋ-kūŋgu-i, na bīncuəmba kuə-ba. Fiēfiē-i-na Nelviin uŋ juə, namaa na hel u huonj-nu aa bel-o ko-yo. ⁵³ ŋ siē suə wuə Diilonjo puəraa dərpəpuərbiemba ji hā namei baa u *āŋjinamma-i, na yaŋ aa hūu-ma nanna.»

«Ba naan Etieni-i ko-yo

⁵⁴ Etieniŋ piye dumaanjo-na, u piye suur *nellentaamba-na. Baa pāŋ pu baa-yo. ⁵⁵ A ne da *Diilonj-Yalle naa yu u huonŋa-i. Wuə tā u yunŋu-i tuə ne dərə. Wuə u ne da Diilonjo yaanŋa caa da kpoikpoi aa da Yesu yieraaya Diilonjo caanŋu-na. ⁵⁶ Wuə cira: «Nienj, dərə puuri, aa *Molonj-Bienjo yaa yieraaya daayo Diilonjo caanŋu-na!» ⁵⁷ Baa pāŋ suunu ba tūnni-i aa naa ta ba kaasŋ, aa ká ka yu-yuə bel-o.

⁵⁸ Baŋ bilaa-yo, baa hel baa-yo nellenj-huonŋa-na, ká baa-yo kətuəŋgu ka ta ba naŋ-yo baa tāmpēlēiŋa da ba ko-yo. Naacombilonjo naŋo waa baa-ba, ba taa ba bl-yo Sol. Siertaan baa hielaa ba jonŋorbaa-ba-i hā u yaa tuə niya-bei aa ká ka ta ba naŋ Etieni-i. ⁵⁹ Baŋ naŋ-yonj dumaanjo-na, wuə ji cira: «Yesu, Itiej nuə, hūu-mi.» ⁶⁰ Uŋ waan mafamma-i, wuə dūuna aa naa piye da gbagaga wuə: «Itie, baa ne baŋ ceŋ kumaŋ.» Uŋ waan mafamma-i, wuə cii, u kuliiŋgu yaa dumaanjo-i.

8

Solj haa kumaŋ Diilonj-dūŋ-baamba-na

† 7:40 Helmaŋ-sebe-i-na (Exode) 32.1,23.

‡ 7:43 Moloki: Tīngu naŋ yerre-i dumaanjo-na. Isirahel-baamba naa bie

tīngu faŋgu-i Kanaataaŋ wulaa ta ba buol-ku.

§ 7:43 Erefa: Tīngu naŋ yerre-i dumaanjo-na. Baa kulii-ku ŋaa məele ta

ba buol-ku, Isirahel-baamba bi niya kutaamba-i kul ku temma ta ba bi buol.

* 7:43 Amosi (Amos) 5.25-27

† 7:46

Nienj Samiel sebhāaŋŋo-na (2 Samuel) 7.1-16.

‡ 7:47 Nienj Jamatigi ba sebedeləŋo-na (1 Rois) 6.1-38.

§ 7:50 Isayi

(Ésaie) 66.1-2a

¹ Etieni kuliingu dɔlaanu Sol ŋaa bige-i! Etienin kuu yiiŋgu man nuɔ-i, baa sire suuye Diilon-dūŋ-baamba-i *Yerusalemu-i-na. Baa pisállá hiere; banamba ta ba ká *Yude, banamba *Safari aa naa yan Yesu *pɔpuɔrbiemba yaa yon. ² Nelfafaamba namba biɛ Etiɛni-i ka fuure aa ce maman waa cemma hiere u kuliingu-na. ³ Sol wuɔ gbuu faya u fere tuɔ ce karaangu-i baa Diilon-dūŋ-baamba-i: U taa u wuɔra cinni-na u bel caamba-i baa bamba-i hiere u ká u dii-ba kaso.

Diilon-nelma hii Samari-i

⁴ Diilon-dūŋ-baamba man gbaraa pisállá, ba taa ba wuɔra ba wan *Neldɔdɔlma-i nileiŋa-na. ⁵ Filipu wuɔ ká ka hel *Safari nelle nande-na, a don tuɔ piye *Konkortienjo maama-i. ⁶ U bi taa u ce gberɛ-wɛima ba hɔlma-na. U waa duɔ wan mamin, u ce-ma nuɔmba yufelle-na. A ce dumaano-na duɔ tuɔ piye, ba kar ba tūnni-i fafamma ta ba nu. ⁷ U duɔnya *jinabaa bɔi nuɔmba-na. Duɔ donya uman, u kaasŋ da gbagaga aa hel. U bi siire murgubaa bɔi baa jaamba bɔi. ⁸ Kuɔ gbuu fūnun dɔlnu nuɔmba-i nelle fande-na.

⁹ A ne da hironjo nanjo waa nelle fande-na, ba taa ba bi-yo Simɔ. Simɔ himma naa ce *Samaritaamba-i gberɛ, a ce dumaano-na u saa tuɔ jina u fere kpaga. ¹⁰ Bincuɔmba-i baa bisálmba-i hiere, ba taa ba káala-yuɔ. Ba taa ba piye wuɔ: «Diilon-himma yaa dii baa naacolŋ daayo-i, ban bɔn mamin «ninsoŋ-himma-i.» ¹¹ Simɔ naa da yinni baa u himma cemma-i ba hɔlma-na, ku'i cie ba ta ba káala-yuɔ káalán daama temma-i. ¹² Filipun juɔ ká ka wan *Diilon-baangu maama-i baa Yesu-Kirsa maama-i, caamba-i baa bamba-i hiere baa hū Neldɔdɔlŋ daama-i aa naa ce ba *batisen-ba. ¹³ Simɔ fuɔ fere wuɔ bi hū-ma aa ce ba *batisen-yo. Ban baatisen-yo, wuɔ pán nyaaráa Filipu-i. Filipu himma bir yan aa ta ma ce fuɔ fere-i gberɛ.

¹⁴ Yesu *pɔpuɔrbiemban juɔ nu-ma dii *Yerusalemu-i-na wuɔ Samaritaamba hūyáa Diilon-nelma-i, baa saan Pier-i baa Nsáa-i ba wulaa. ¹⁵ Pier-i baa Nsáa-i ban káa, baa cára Diilonjo-i há-ba wuɔ u há-ba u *Yalle-i. ¹⁶ Huɔŋgu fanŋu-na, Samaritaamba saa naa hi da *Diilon-Yalle-i yogo. Baa baatisen-ba yaa yon. ¹⁷ Ku'i cie Pierbaa-ban káa, baa haa ba nammu-i ba yunni-na a cára Diilonjo há-ba u Yalle-i. ¹⁸ Simɔ daa mafamma-i ce bige-i? Wuɔ hiel gbeiŋa duɔ há Pierbaa-ba-i. Aa naa cira: ¹⁹ «Háan-muɔ baa hiŋ daama-i; da mi haa mi nammu-i uman nuɔ-i, kutienjo da Diilon-Yalle-i!» ²⁰ Pier wuɔ cira: «Simɔ, ŋ daa nie sí ba sáa Diilon-caluɔ-i baa gbeiŋa wɛi? Niŋ diyaa mafamma-i ŋ huɔŋga-na, mi waasaan-ni baa ŋ gbeiŋa-i hiere. ²¹ Ŋ saa kon baa Diilonjo-i. Ŋ sie gbáa da bɔnkungu bande-i-na. ²² Hiel nel daama-i ŋ huɔŋga-na, ma saa fa, aa ŋ cára Itienjo-i si u ka ce jande nie. ²³ Mi nie da ŋ balaan cor, aa da *Sitáni taa yaanŋa nie.»

²⁴ Un piye dumaano-na, Simɔ wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Namaa fere-i, cáarāŋ Itienjo-i na há-mi, wuɔ nan wan mamin daama-i, u baa yan ma da-mi.»

²⁵ Pierbaa-ban juɔ wan Itienjo melma-i tɛ, baa bir ká Yerusalemu-i-na. Ba taa ba wan Neldɔdɔlma-i Samari nileiŋa bɔi-na ba ká.

Faamaano nanjo hūyáa Yesu maama-i

²⁶ Yiiŋgu nanŋu-na, Itienjo *dɔrɔpɔurbielonjo ji wan baa Filipu-i wuɔ: «Sire ŋ ka biɛ hūmelle man hilaa *Yerusalemu-i-na ta di ká Gasa-i-na. Hūmelle fande-i nuɔmba sa biɛ-de dumaa.»

²⁷ Filipu wuɔ sire ta, u saa sere. Un biyaa hūmelle-i tuɔ ká, wuɔ fara da wotortienjo nanjo ká u yaanga-na. Fāamaano nanjo'i waa u huɔŋga-na. U taa u hel Etiyopi. Jámatigi* man waa Etiyopi-i-na ba ta ba bi-yo Kándasi, u yaa waa u nagāŋ-niini yunŋu-na. Wuɔ juɔ Yerusalemu-i-na ji jaal Diilonjo ²⁸ aa bir tuɔ kún. U taa u kalan *Isayi seɛ-i u kún.

²⁹ *Diilon-Yalle gbɛ Filipu-i wuɔ: «Gbáana ŋ ka hi wotortienjo daayo-i.» ³⁰ Filipu wuɔ gbar ka hi-yo. Un hii, wuɔ da u kalan *Isayi seɛ. Wuɔ yuu-yo wuɔ: «Niŋ kalan mamin, ŋ suɔ-ma wɛi?» ³¹ Naacolŋ wuɔ cira: «Molo duɔ saa hielnu-mɛi baa-mi, mi sie gbáa suɔ-ma.» Aa naa ce Filipu nyugūŋ tɛna u caangu-na. ³² Un taa u kalan terienŋu man, ku yaa daaku:

«Ba ce-yo súlma

u saa ji puur u nunŋu-i wan wɛima ŋaa túmaano.

Ba bilaa-yo da ba ka ko-yo wa,

ba bilaa-yo ta ba karra u kuɔsnni-i wa,

u sa wan wɛima.

³³ *Ba cie-yo nelsɔsɔiŋo*

aa hūu ninsoŋo-i u wulaa.

Ban kuɔ-yo, u ka ce nie da huɔŋgu molo duɔ ji wan ku maama?»†

³⁴ Naacolŋ wuɔ yuu Filipu-i wuɔ: «*Diilopɔurbielonjo piye hai maama-i dumande-i? U piye fuɔ maama waa u piye unan maama?» ³⁵ Filipu wuɔ suur nelma yaanŋa-na, a don tuɔ piye

* 8:27 Jámatigi daayo waa cienjo a saanu baa mamin nyegāŋ girekimma-na. † 8:33 Isayi (Ésaïe) 53.7-8a

Yesu *Neldodolma-i baa-yo. ³⁶ Baŋ kaa hi yaanŋa-i, baa da hūmma namma. Naacolŋ wuɔ cira: «Hūmma namma yaa daama, ŋ sa *batiŋeŋ-mi wei?» [³⁷ Filipu wuɔ cira: «Da kuɔ ŋ hūyāa Yesu maama-i hīŋ, mi gbāa batiŋeŋ-ni, wei ma si dii.» Naacolŋ wuɔ cira: «Mi hūyāa ma wuɔ Yesu-Kirsa yaa Diilonŋ-Bieŋo-i.»] ³⁸ Aa naa ce ba yiera. Baŋ yieraaya, baa hiire ba hāi-i-na suur hūmma-na, Filipu wuɔ batiŋeŋ-yo. ³⁹ Baŋ hilaa, naacolŋo huonŋa gbuu fē. Wuɔ u ne naa Filipu-i; Diilonŋ-Yalle biyaa-yo ta baa-yo. Ku saa ce-yo biŋkūŋgu; wuɔ cor baa hoŋelle-i tuɔ kūŋ. ⁴⁰ Filipu juɔ'a u suɔ da u fere Asoti. Wuɔ cor tuɔ waŋ Neldodolma-i nileiŋa-na hiere u kā. U cie dumei fuɔ ka hi Sesare.

9

Solŋ hūyāa Yesu maama-i dumaa (*Papuor: 22.5-16; 26.12-18*)

¹ A ne da huonŋu fanŋu-na, Sol waa yogo u sa taara u da Itienŋo baamba-i baa u yufelle, wuɔ duɔ hi umanŋ, u ko-yo. Yiinŋu nanŋu-na, wuɔ ji sire kā *Diiloiŋgāntaamba yuntienŋo wulaa, ² wuɔ u ce seɛbaa hā-yo, u kā Damasi *Diilonelhaalādūnni-na, wuɔ ba hā-yo hūmelle-i duɔ da bamanŋ suuri Itienŋo hūmelle-na; caamba-i ka hel baa bamba-i hiere, u bel-ba jo baa-ba *Yerusalemu-i-na. ³ Diiloiŋgāntaamba yuntienŋo ce seɛbaa-ba-i hā u ta.

Uŋ kaa tuɔ piɛ Damasi-i, wuɔ u ne da cecerma nanŋ temma hilaa doro-i-na jo ji dii-yo huonŋa. ⁴ Wuɔ pāŋ hel cii. Uŋ cii dumaanŋo-na, wuɔ nu molo piye baa-yo wuɔ: «Sol, bige-i cie ŋ ta ŋ ce karaanŋ daaku temma-i baa-mi?» ⁵ Wuɔ yuu wuɔ: «Hai moloŋo'!» Kutienŋ wuɔ cira: «Muɔ Yesu. Ŋ ce karaanŋu-i baa muɔmei. ⁶ Sire ŋ perienŋ ŋ suur nelle-na; mamanŋ dii cemma, da ŋ suur ba ka waŋ-ma baa-ni.»

⁷ Nuɔmba namba waa baa Sol-i, bafamba bi nuɔ moloŋ daayo piye, da ba ne, ba sie da-yo. Baa yiera kar da hāmmu! ⁸ Sol wuɔ sire. Duɔ puur u yufienŋa-i, u sie da biŋkūŋgu. Baa bel u nanŋ-na, a perienŋ suur baa-yo Damasi-i-na. ⁹ U cie yinni siei aa u yufienŋa suɔ da a puur. Yiŋ daani-i ni siei-i-na, u saa dii biŋkūŋgu u nunŋu-na.

¹⁰ A ne da Itienŋo wuoŋo nanŋo waa Damasi-i-na, ba taa ba bi-yo Ananiyasi. Itienŋ wuɔ carra-yuɔ aa naa cira: «Ananiyasi!»

Ananiyasi wuɔ cira: «Mi siyaa.»

Itienŋ wuɔ cira: ¹¹ «Sire mi puor-ni naacolŋo nanŋo wulaa, ba bi-yo Sol; u hel Tarse. U haraa Yuda dumellenŋ, dii hūmelle manŋ baŋ biŋ-deŋ Hūmeviile-i di tūŋgu-na. Dumandɛ-i-na, uu dii tuɔ cārā Diilonŋo-i, ¹² aa u daa ŋ kāa u wulaa dii dūŋgu-na ka haa ŋ nammu-i yuɔ a cārā Diilonŋo-i u yufienŋa da a puur.»

¹³ Ananiyasi wuɔ cira: «Itie, nuɔmba boi waanŋ naacolŋ daayo maama baa-mi. Bamanŋ cuu ŋ huonŋ-nu Yerusalemu-i-na, uŋ haa kumanŋ bei, mi nuɔ-ku. ¹⁴ Niŋ daa uŋ juɔ bande-i-na, *Diiloiŋgāntaamba yuntaamba-i hāa-yo hūmelle-i u duɔ ji bel bamanŋ gbuusiŋ ŋ yerre-i.»

¹⁵ Itienŋ wuɔ cira: «Yaŋ aa ŋ kā, mi hielaa naacolŋ daayo-i u duɔ pigāanŋ *niɛraamba-i mi sinni-i, aa bi pigāanŋ nellentaamba-i baa-ni, baa *Isirahel-baamba-i hiere. ¹⁶ Uŋ ka mulienŋ dumaa mi maama-na, mei fere yaa ka pigāanŋ-yo baa-ku.»

¹⁷ Uŋ juɔ piye dumaanŋo-na, Ananiyasi wuɔ sire ta kā Yuda cīŋgu-na ka haa u nammu-i Sol-na aa naa cira: «Sol, Itienŋo yaa puɔraa-mi ŋ wulaa wuɔ mi ji puur ŋ yufienŋa-i aa yu ŋ huonŋa-i baa *Diilonŋ-Yalle-i. Ba bi-yo Yesu. Niŋ taa ŋ jo hūmelle-na u yaa caraaya-nie.» ¹⁸ Uŋ bi waanŋ mafamma-i, ninanni nanni yer u yufienŋa-na ŋaa tetefuoru a diire. U yufienŋa pāŋ puur. Wuɔ pāŋ sire baa *batiŋeŋ-yo. ¹⁹ Ku huonŋu-na, wuɔ wuɔ niwuoni-i a da fŋŋgūo.

Sol yufienŋaŋ puuri, wuɔ tiɛna Damasi-i-na ce yinni cɛlle baa Yesu baamba-i. ²⁰ Uŋ tiɛnaana, wuɔ doŋ tuɔ waŋ Yesu maama-i Diilonelhaalādūnni-na, wuɔ Yesu yaa Diilonŋ-Bieŋo-i. ²¹ Kuɔ cu nuɔmba hōmmu-i. Baa ta ba yuu ba-naa wuɔ: «Bamanŋ taa ba gbuuse Yesu yerre-i Yerusalemu-i-na, naacolŋ daayo' i saa tuɔ huol ba yammu-i wei? Ku baa ji waa u suyaa u fere jo duɔ ji bel-ba ka hā Diiloiŋgāntaamba yuntaamba yaa baa-ba?» ²² Baŋ fie ba waŋ mafamma-i, Sol kūɔma saa kara; yinninŋ cor dumaa, kunanŋu' i suuriŋ-yuɔ ku naara. Duɔ bie tagaaya pigāanŋ wuɔ Diilonŋ uŋ saanŋ *Konŋkortienŋo manŋ, u yaa Yesu-i, *Yuifubaa-ba manŋ Damasi-i-na ba sie da nelma waŋ.

²³ Ku huonŋu-na, Yuifubaa-ba ji saa-ma wuɔ ba ko-yo. ²⁴ Baŋ puu mafamma-i, baa ta ba niya nelle munsuurmu-i* bāanŋu-i baa isuonŋu-i. Sol wuɔ nu-ma wuɔ ba'a ba ko-yo. ²⁵ Isuonŋu nanŋu-na, bamanŋ waa u huonŋu-na, baa dii-yo sām̄baga nuɔ a hiire-yuɔ jina nelle huonŋ-yanŋa-na.

Sol birii kā Yerusalemu-i-na

* **9:24** Nelle munsuurmu: Yiinaa-i-na, nuɔmba boi taa ba ma kokobaa ba cilāa ba nileiŋa-i aa hiel dumienŋa. Ba taa ba ce mafamma-i ba bigaarāamba baa gbāa tugol-ba. Dumienŋa yammu-na, ba taa ba jina nuɔmba ta ba niya-yei.

²⁶ Baŋ hiiriye Sol jina nelle huonŋu-na, wuɔ ta bir kã *Yerusalemu-i-na. Uŋ kãa ka hi, wuɔ kã Diilonŋ-dünŋ-baamba wulaa. Baa bir waŋ aa ta ba kãalã-yuɔ dumaanŋo-na, wuɔ kã baa-yo Yesu *pəpuərbiemba wulaa. Baŋ kãa, Itienŋ uŋ caraaya-yuɔ dumaa Damasi hümelle-na a piye baa-yo, Barnabasi wuɔ suur ma yaanŋa-na hiere a waŋ-ma baa-ba, aa uŋ bi daa holle-i dumaa a waŋ Yesu maama-i Damasi-i-na, wuɔ bi waŋ mafamma-i baa-ba. ²⁸ A donŋ huonŋu faŋgu-na, Sol wuɔ ce ba wuɔratienŋo: U taa u wuɔra baa-ba Yerusalemu huonŋa-na u waŋ Itienŋo maama-i. Uu naa fɛ u huonŋa-i baa ma wamma-i. ²⁹ Ba taa ba bi fanu ba-naa baa *Yuifubaa-ba maŋ piyenŋ girekimma-i, a ce bafamba ta ba taara-yuɔ baa komma. ³⁰ Diilonŋ-dünŋ-baambaŋ juɔ nu wuɔ ba taara-yuɔ baa komma, baa saanŋ-yo ba kã Sesare, ka ce u cor kã Tarse.

³¹ Huonŋu faŋgu-na, Diilonŋ-dünŋ-baamba waa ba fɛrɛŋ nuɔ *Yude-i-na, baa *Galile-i-na, baa *Samari-i-na hiere. Kunanŋu taa ku naara ba Diilonŋ-hümellenŋ-künŋu-na. Ba taa ba sie Itienŋo wulaa aa *Diilonŋ-Yalle naa ce ba ta ba ciinu ba kã.

Ene siire u jarma-na

³² Pier fuɔ taa u wuɔra terni-na hiere u waŋ Diilonŋ-nelma-i. Yiingu nanŋu-na, wuɔ ji kã Lida duɔ ka ne Diilonŋ-dünŋ-baamba maŋ waa terienŋu-na. ³³ A ne da murgu nanŋo waa nelle fande-na, ba taa ba bi-yo Ene. U bienŋ niisiɛi waa belle fande-na u sa gbãa sire. ³⁴ Pier wuɔ kã ka da-yo. Wuɔ cira: «Ene, Yesu-Kirsa siire-nie! Sire ŋ pŋŋ ŋ figiŋgu-i ŋ jina.» Ene wuɔ bi pãŋ yiye sire. ³⁵ Uŋ siire dumaanŋo-na Lidataamba da-yo, baa pãŋ hüu Itienŋo maama-i baa Sarɔtaamba-i hiere.

Tabita kuu aa sire

³⁶ Diilonŋ-dünŋ-wuonŋo nanŋo waa Yope-i-na, ba taa ba bi-yo Tabita, Girekibaa ba'a Dorkasi. Ku yungu yaa wuɔ yorŋo. U waa cienŋo. Uu naa firnu u nanŋa-i cor baa nuɔmba-i. U taa u kãyã sũntaamba-i. ³⁷ Pierŋ waa yibienŋa maŋ nuɔ-i Lida-i-na, Dorkasi wuɔ cii jarma-na a ji yii ji ku. Baa ce-yuɔ hũmma-i aa bie-yo ka galla-yuɔ dũŋgu nanŋu-na. Dũŋgu faŋgu waa darɔ. ³⁸ Lida-i baa Yope-i ni saa gbãa da hɔlma baa ni-naa, a ce dumaanŋo-na, Diilonŋ-dünŋ-baamba naa nu-ma Yope-i-na wuɔ Pier juɔ ji waa dii Lida-i-na. Baa puɔr nuɔmba hãi u wulaa wuɔ ba ka cãrã-yuɔ u jo donduo.

³⁹ Pəpuərbiembaŋ kãa ka hi, baa waŋ ma yaanŋa-i baa Pier. Pier saa tiraa fɛna; wuɔ kã ba gbonu ta ba jo Yope-i-na. Baŋ juɔ ji hi, baa nyugũŋ baa Pier kulonŋ uŋ waa dũŋgu maŋ nuɔ-i. Bikulcaamba sire baa kaalunŋu-i jo ji ta ba pigãaŋ Pier kulonŋ uŋ waa baa-ba aa nyɛ jonŋorbaa-ba maŋ hã-ba. ⁴⁰ Pier wuɔ ce nuɔmba hel hiere dũŋgu-na aa wuɔ dũna cãrã Diilonŋo-i. Uŋ juɔ cãrã tɛ, wuɔ bir u yaanŋa-i kulonŋo-na aa naa cira: «Tabita, sire!» Kulonŋ wuɔ puur u yufienŋa-i. Uŋ puurii u yufienŋa-i da-yo, wuɔ sire fɛna. ⁴¹ Pier wuɔ bel u nanŋa-na u sire u gbeiniŋ. Uŋ siire, wuɔ bi Diilonŋ-dünŋ-baamba-i baa bikulcaamba-i ji pigãaŋ-ba baa-yo. ⁴² Nel daa maa sire gbuo Yope-i hiere, a ce dumaanŋo-na, Yopetaamba fɔŋgũɔ baa hüu Itienŋo maama-i. ⁴³ Pier wuɔ fɛna Yope-i-na da huonŋu. U nanŋ haraa naacolŋo maŋ nuɔ-i, ba bi-yo Simɔ, u waa jeruo.

10

Kørnei hüyãa Yesu maama-i

¹ *Orome ba sorosibaa-ba namba waa Sesare-i-na, ba taa ba bi-ba *Italitaanŋ-sorosibaa. Ba yuntienŋo nanŋo waa, ba taa ba bi-yo Kørnei. ² U taa u wuɔ *Yuifu ba Diilonŋ-hümelle-i fafamma baa u dumellenŋ-baamba-i. U taa u kãalã Diilonŋo-i. U taa u kãyã sũntaamba-i aa bi tuɔ cãrã Diilonŋo-i bãanŋu-i baa isuonŋu-i.

³ Bãtarunŋu nanŋu-na, wuɔ fɛna u dũŋgu-na a ji da *dərɔpəpuərbiilonŋo nanŋo suurii-yuɔ ka cira: «Kørnei!» ⁴ Kørnei kũɔma pãŋ donŋ ta ma nyɛŋ. Wuɔ dŋŋ dərɔpəpuərbiilonŋo-na tuɔ ne aa yuu-yo wuɔ: «Kuu dii nie?»

Dərɔpəpuərbiilonŋo cira: «Diilonŋo'i puɔraa-mi ŋ wulaa; ninŋ cãrãŋ-yuɔ aa bi tiraa ta ŋ kãyã sũntaamba-i ku dɔlaanu-yuɔ. ⁵ Ku'i ciɛ wuɔ mi ji waŋ baa-ni ji puɔr nuɔmba Yope-i-na, ba ka bi naacolŋo nanŋo jo; ba bi-yo Simɔ. U yerre nande yaa Pier. ⁶ Uŋ haraa umanŋ nuɔ-i, ba bi bi-yo Simɔ; jeruo. U cŋŋu dii dãmmanŋ-nuoraanŋu nuŋ-nu.»

⁷ Dərɔpəpuərbiilonŋoŋ juɔ piye tɛ aa ta, Kørnei wuɔ bi u maacembiemba hãi baa u sorosiyienŋo nanŋo. Sorosiyienŋo faŋgo taa u bi wuɔ Yuifu ba Diilonŋ-hümelle-i fafamma. ⁸ Baŋ juɔ, u bie piye mamanŋ ciɛ hiere tũnu-bei, aa puɔr-ba Yope-i-na Pier wulaa.

⁹ Ku cuo kaala-i-na, Pier fuɔ saa bi suɔ wuɔ ba puɔraa nuɔmba ta ba jo dii u wulaa. Bãanŋuŋ juɔ hi yuhuonŋa-i, u nyugũŋ dũŋgu nanŋu dərɔ-i-na duɔ jaal Diilonŋo-i. A ne da huonŋu faŋgu-na, Kørnei pəpuərbiemba naa piɛ nelle-i tɛ. ¹⁰ Nyulmu ji bel Pier dii dərɔ-i-na, u ce ba ta ba ce niwuoni da ba hã-yo. Wuɔ u ne dərɔ-i-na, a da bige-i daaku-i? ¹¹ Dərɔ puurii aa

bɪŋkũngu nanɔu ta ku hiire ku jo. Ku waa ŋaa kompanɔa, da bɔmbɔale aa to ka nunni naa-i-na hiere. ¹² Bɪmbaamba-i ba sɪnni-na hiere ba waa: Hieŋ-baamba-i, baa hurimba-i a naara baabũulɔamba waa hiere. ¹³ Kaŋ juɔ saanu baa Pɪɛr, wuɔ nu molo piiye wuɔ: «Pɪɛr, sire ŋ bel ŋ ko ŋ wuɔ!»

¹⁴ Pɪɛr wuɔ cira: «Mɪ sie wuɔ; niwuoni maŋ nyaa-ye, niwuoni maŋ saa fa hiere, miŋ siire mi saa wuɔ-ni dede.»

¹⁵ Moloŋ daa wuɔ cira: «Diiloŋ duɔ migaaŋ kumaŋ, nuɔ baa ce-ku kuubabalaŋgu.» ¹⁶ Ku tirii ce i siei aa kompanɔa bir nyugũŋ dɔrɔ-i-na.

¹⁷ Kɔrnei pɔpuɔrbiemban kaa ka hi Yope-i, baa yuure ba pigaaŋ-ba Simɔ dumelle-i. A ne da huɔngu faŋgu-na, Pɪɛr waa tuɔ jɔguɔŋ nel daama-i u sa da yaanga meɪ. Pɔpuɔrbiemban kaa ka hi fondumelle-i, ¹⁸ ba fara ta ba yuu wuɔ: «Baŋ bɪŋ Simɔ maŋ Pɪɛr, u haraa bande yaa nuɔ-i wei?»

¹⁹ *Diiloŋ-Yalle gbɛ Pɪɛr wuɔ: «Sire, nuɔmba namba juɔ ji ta ba yuu ŋ maama, baa dii nuɔmba siei. ²⁰ Hiire ŋ kɔ na kɔ, muɔmei puɔraa-ba ŋ wulaa, baa ce ŋ hɔmmu-i mu hɔi.»

²¹ Pɪɛr wuɔ hiire jo ji cira: «Muɔmei Pɪɛr. Ku faa wei?»

²² Baa cira: «Ku faa. Sorosi ba yuntienɔ nanɔ'i puɔraa-ye ŋ wulaa, ba bɪ-yo Kɔrnei. Naacolŋ daayo-i nelfefɛiŋ aa u kaalɔ Diiloŋo-i. Yuifubaa-ba-i hiere ba bɪ u yefafalle. Diiloŋo puɔraa dɔrɔpuɔrbilonoŋ nanɔ ji wan baa-yo wuɔ u ce ŋ kɔ u wulaa kɛre nelma dii ŋ da ŋ ka piiye baa-yo.» ²³ Pɪɛr wuɔ ce ba suur nyɔŋ hũmma-i aa naa cɔ yĩngu faŋgu-na. Ku cuo kaala-i-na, wuɔ sire baa-ba ba ta ba kɔ Sesare-i-na. Diiloŋ-dũŋ-baamba maŋ waa Yope-i-na, banan baa sire kɔ baa-ba.

²⁴ Pɪɛrbaa-ba wuɔyaa yiffiingu diei. Ku cuo kaala-i-na, ba suɔ hi Sesare-i. Ba kaa ka da Kɔrnei tigiŋ u dũŋ-baamba-i baa u jɛnakpekpɛlmba-i tuɔ cie-ba. ²⁵ Pɪɛrŋ kaa ka tuɔ suur, Kɔrnei wuɔ sire jɔrɔ-yuɔ kɔ ka dũna duɔ jaal-o. ²⁶ Pɪɛr wuɔ cira: «Baa ce dumaa, Diiloŋ muɔ sɪ, sire!» Aa naa bel u sire. ²⁷ Uŋ siire, baa ta ba piiye ba suur. Pɪɛr suurii ku yaa-i, a da nuɔmba tɛnaana da bɔmbɔale. ²⁸ Wuɔ jaal-ba aa naa cira: «Na suyaa wuɔ a saanu baa *Yuifubaa mie Diiloŋ-hũmelle-i, Yuifubaa-ba saa saaya ba ta ba pie *niɛraamba-i, ba saa bi saaya ba ta ba suur ba dumɛŋa-na. Nga ma miŋ yen terienɔ maŋ nuɔ-i nyungo-i-na, Diiloŋo pigaaŋ-mi wuɔ mi baa ta mi ne moloŋo wuɔ u balaŋ. ²⁹ Ku'i cie na da nan bɪ-mi, mi saa ce mi hɔmmu-i mu hɔi, mi sire ta jo. De-i-na mi taara mi suɔ, ku faa na bɪ-mi wei?»

³⁰ Kɔrnei wuɔ cira: «Ku faa. Ku yinni naa yaa de-i, baaŋgu naa bi doŋ ta ku tɛrɛŋ fiefie ku bi temma yaa de-i. Mi suur mi dũngu-na ta mi jaal Diiloŋo-i. Mi juɔ'a mi ne da naacolŋo nanɔ-i mi yaanga-na, u jɔngɔrbaa-ba carra ŋaa duɔlenɔ. ³¹ Naacolŋo gbɛ-mi wuɔ: «Kɔrnei, niŋ carɔŋ kumaŋ Diiloŋo wulaa u ka hɔ-ni baa-ku. Aa niŋ kɔyɔŋ sũntaamba-i u daa-ni. ³² Puɔr nuɔmba Yope-i-na, ba ka bɪ naacolŋo nanɔ jo, ba bɪ-yo Simɔ. U yerre nande yaa Pɪɛr. Uŋ haraa naacolŋo maŋ nuɔ-i, ba bi bɪ-yo Simɔ; jeruo. U cɪngu dii dɔmmaŋ-nuɔraaŋgu nuŋ-nu.» ³³ Miŋ nuɔ mafamma-i mi saa sere; mi pɔŋ puɔr mie ba ka bɪ-ni. Niŋ hũyaa-ma jo, ku faa. Itien ŋ hɔi-ni maman ŋ da ŋ ji wan baa-ye, i tigiŋ i-naa die nu ma yaa-i.»

Piɛrŋ ɔndaŋgu-i

³⁴ Pɪɛr wuɔ bɛ ɔndaŋgu-i aa naa cira: «Yende-i-na, meɪ suyaa mie Diiloŋo sa ce ciɛluɔ. ³⁵ Da ŋ fie ta ŋ hel hie, aa ta ŋ kɔŋ-yo, aa bi ta ŋ ce kuuviingu, ŋ maama ta ma dɔlnu-yuɔ.

³⁶ U puɔraa ba ka wan *Neldɔdɔlma-i baa *Isirahel-baamba-i, wuɔ Yesu-Kirsa diyaa-ye i-naa nuɔ baa-yo, kɛre u yaa nuɔmba-i hiere ba Tienɔ-i. ³⁷ Nsaaŋ waan Diiloŋ-nelma-i aa *batiŋen nuɔmba-i aa kumaŋ ce *Yude-i-na hiere na suyaa-ku. Ku duɔŋ *Galile yaa nuɔ-i.

³⁸ Diiloŋ ŋ hielaa Nasarɛtitaan Yesu-i dumaa aa hɔ-yo u *Yalle-i baa himma-i, na suyaa-ku. Diiloŋo waa baa-yo, a ce duɔ cor terienɔ terienɔ, u kɔyɔ nuɔmba-i aa donya *jɪnabaa-ba-i nuɔmba-na. ³⁹ Uŋ cie maman *Yerusalɛmu-i-na baa *Yuifu ba nileŋa nanɔ-na hiere i daa-ma nuɔ. Ba yan a bel-o gbu-yo *daan-nu ko-yo. ⁴⁰ Baŋ fie ko-yo, u cie yinni hɔi ŋo hɛma-na, sieŋiŋ-yiingu-i, Diiloŋo sire-yuɔ aa ce u wuɔra carra nuɔmba-i. ⁴¹ Nuɔmba hiero saa da-yo. Diiloŋ ŋ hielaa mie maŋ ku domma-na wuɔ siertaan mie, miɛmei daa-yo. I wuyaa baa i-naa, aa nyɔŋ baa i-naa. ⁴² U puɔraa-ye wuɔ i wan Neldɔdɔlma-i baa Isirahel-baamba-i, aa wan baa-ba wuɔ Diiloŋo haa u yaa-i gɛŋgɛrtienɔ-i nuɔmba-i hiere ba yungu-na ka hel baa bikuomba-i. ⁴³ *Diiloŋo-puɔrbiemba-i hiere ba siire wan u maama cor, wuɔ nuɔni maŋ da ŋ hũu u maama-i, ŋ ɔmbabalma hur halaŋ.»

Niɛraamba daa Diiloŋ-Yalle-i

⁴⁴ Nelma saa ji tɪ Pier nungu-na, Diiloŋ wuɔ saan u *Yalle-i Kɔrneibaa-ba-na hiere. ⁴⁵ *Yuifubaa-ba maŋ naa hɪlaa jo baa Pɪɛr, kuɔ ce-ba gbɛre wuɔ *niɛraamba bi daa *Diiloŋ-Yalle-i. ⁴⁶ Niɛraan ban daa Diiloŋ-Yalle-i, baa doŋ ta ba piiye nelfɛlemma-na aa ta ba hɔl neini ba tuɔlnu Diiloŋo-i. Pɪɛr wuɔ cira: ⁴⁷ «Ba daa Diiloŋ-Yalle-i mie bi temma-i, hai gbɔa cie-ba wuɔ ba sie da *batiŋen.» ⁴⁸ Aa naa ce ba *batiŋen-ba Yesu-Kirsa yerre-na. Kɔrneibaa baa carɔ-yuɔ wuɔ u tɛna ce yinni cɛlle baa-ba.

11

Yerusalɛmutaamba cɔl Pier

¹ *Niɛraamban hũyáa Yesu maama-i, Yesu *pɔpuərbiemba-i baa Diilon-dũn-baamba man waa *Yude-i-na baa nu-ma. ² Pierɲ juɔ bir ká *Yerusalɛmu-i-na, Diilon-dũn-baamba man waa *Yuifubaa-ba-i, baa ta ba wan baa-yo ³ wuɔ u ciɛ niɛ suur *niɛraamba dũnni-na, aa tiraa wuo niwuoni-i baa-ba? ⁴ Man ciɛ dumaa hiere, Pier wuɔ suur ma yaanga-na a wan-ma baa-ba wuo: ⁵ «Mi waa Yope-i-na ta mi cɔrɔ Diilono-i, mi juɔ'a mi ne da bɪŋkũngu nanɲu hilaa dɔrɔ-i-na ta ku jo. Ku waa ŋaa kompanɲa, da bɔmbáale aa to ka nunni naa-i-na. Kanɲ juɔ saanu baa-mi, ka yiɛra. ⁶ Mi ne ka huɔŋga-na da suu a da bɪmbaamba-i ba sɪnni-na hiere: Hɛɛɲ-baamba-i, baa huriimba-i a naara baabũuláamba waa hiere. ⁷ Minɲ daa-ba dumaanɔ-na, mi nu molo piye baa-mi wuo: «Pier, sire ŋ bel ŋ ko ŋ wuo!» ⁸ Miɛ: «Molon nuɔ, mɛi siɛ wuo. Niwuoni man nyaa-ye baa nimanɲ saa fa hiere, min siire mi saa dii ku diei mi nuɲɲu-na dede.» ⁹ Molonɲ daa u tɛ dii dɔrɔ-i-na aa cira: «Diilonɲ duɔ migáan kumanɲ, nuɔ baa ce-ku kuubabalaanɲ.» ¹⁰ Ku tirii ce i siɛi aa kompanɲa bir nyugũɲ baa bɪmbaamba-i hiere dɔrɔ-i-na.

¹¹ «Kanɲ bi birii nyugũɲ, miɛ mi ne da nuɔmba siɛi juɔ ji ta ba suur minɲ haraa dumɛlle man nuɔ-i, wuɔ ba hilaa Sesare. Ba puɔraa-ba muɔmɛi wulaa-i. ¹² *Diilonɲ-Yalle gbɛ-mi wuo: «Baa ce ŋ hommu-i mu hɛi, sire na ká.» Nanɲ daa nuɔmba niediei man daaba-i, ba yaa saan-mi i ká Kɔrnei terienɲu-na. ¹³ In káa, u biɛ piye pigáan-ye, wuɔ u tɛnaana u dũngu-na, a ji da *dɔrɔpɔurbilonoɲ nanɲ caraaya-yuɔ a wan baa-yo wuɔ u puɔr bi ba bi-mi Yope-i-na ¹⁴ mi ka wan nelma namma baa-yo, kɛɛɛ nelma famma ka kor-o baa u dumellen-baamba-i hiere. ¹⁵ Minɲ káa ka hi doɲ ta mi piye, ku saa vaaya, Diilonɲ-Yalle suur ba hommu-na ŋaa diɲ bi suurii miɛno-na dumaa ku domma-na. ¹⁶ Itienɲ unɲ waan nelma man, wuɔ Nsáa *baatischen-ye baa hũmma, ŋa yiingu dii baa yiingu Diilono ka batisen-ye baa u *Yalle-i; nelma famma pɔn tɛnu-miɛ. ¹⁷ Miɛ inɲ hũyáa Itieno-i Yesu-Kirsa maama-i aa Diilono hã-ye kumanɲ, u bi hãa bafamba-i kuuduɔŋɲu fangu yaa-i. Muɔmi naa gbáa ciɛ Diilono-i wuɔ u baa hã-ba wɛi?» ¹⁸ Pierɲ juɔ piye dumaanɔ-na, ba hommu suɔ ciire. Baa ta ba piye wuo: «Diilono-i bibiɛno! U bi káayá niɛraamba da ba nanna ba cilɔbabalaɲo-i aa duɔ kor-ba.»

Antiyosi Diilon-dũn-baamba maama

¹⁹ Banɲ kuɔ Eteni-i aa pisállá* Diilon-dũn-baamba man, banamba ká ka hel dii Fenisi, banamba Sipire, banamba Antiyosi. Baa naa fulnu *Yuifubaa-ba yaa yon ta ba wan Yesu maama-i baa-ba. ²⁰ Sipiretaamba namba waa ba hɔlma-na baa Sirenitaaamba namba. Banɲ kaa hi Antiyosi-i, baa bi piye-mɛi baa *niɛraamba-i. ²¹ Itienɲo taa u káayá-bei, a ce dumaanɔ-na, nuɔmba bɔi baa hũyáa Diilon-nelma-i a cu Itienɲo huon-nu. ²² Nel daama ká ka hi Diilon-dũn-baamba-i *Yerusalɛmu-i-na. Banɲ nuɔ-ma, baa saan Barnabasi-i ba wulaa dii Antiyosi-i-na. ²³ Barnabasiɲ káa ka hi da Diilon unɲ ciɛ baa-ba cemma man, kuɔ gbuu fununɲ dalnu-yuɔ. Wuɔ dii sireiɲa bei, wuɔ ba baa hel Itienɲo huon-nu. ²⁴ Barnabasi waa nelviinɲ, *Diilonɲ-Yalle naa yu u huɔŋga-i baa Yesu maama-i, a ce dumaanɔ-na, nuɔmba bɔi baa hũyáa Itienɲo maama-i.

²⁵ Ku huonɲu-na, Barnabasi ji ta ká Tarse duɔ ka taara Sol-i. ²⁶ Unɲ kaa da-yo, wuɔ ce ba bir ká Antiyosi-i-na ka tɛna ce benfille baa Diilon-dũn-baamba-i. Ba hãaláayá nuɔmba bɔi Diilon-hũmelle-i terienɲu-na. Ba duonɲ Antiyosi yaa nuɔ-i ta ba bi Diilon-dũn-baamba-i «Kertɛbaa-ba-i».

²⁷ Huonɲu fangu-na, *Diilopɔpuərbiemba namba hel Yerusalɛmu-i-na a ká Antiyosi-i-na. ²⁸ Ba taa ba bi unanɲo-i Agabusi. Diilon-Yal die sire-yuɔ a ce u tuɔ piye wuɔ nyulbabalammu ka suur nileiɲa-na hiere. (Ninsie ninsie, nyulmu fammu yaa juɔ suur *Oromɛ ba *jamatigi man ba nanɲ bɪŋ-yon Kulodi-i u bãanɲu-na.)

²⁹ Unɲ piye dumaanɔ-na, Diilon-dũn-baamba-i Antiyosi-i-na, baa saa-ma wuɔ umanɲ duɔ saanu kumanɲ, u jo baa-ku ba saan-ku hã tobimba manɲ *Yude-i-na ba káayá ba fɛɛɛ. ³⁰ Banɲ saanu baa kumanɲ hiere, baa jãnu-kuɔ a puɔr Barnabasi baa Sol ba ka hã yaataamba-i baa-ku dii Yude-i-na.

12

Ba diyaa Pier kaso

¹ Huonɲu bi fangu-na, jãmatigi man waa *Yude-i-na, wuɔ bel Diilon-dũn-baamba namba-i tuɔ ce-ba sũlma. Ba taa ba bi-yo *Erɔdi*. ² U tɛyáa kufangu-na ji ce ba ko Nsáa mɔlɔ-i Sake-i†. ³ Unɲ ciɛ mafamma-i, wuɔ ne da ku dɔlaanu *Yuifubaa-ba-i, wuɔ tiraa ce ba bel Pier. Banɲ bilaa

* 11:19 Niɛɲ 8.1.4. * 12:1 Ba gbɛ *Erɔdi man ba nanɲ bɪŋ-yon Agirpa-dɛlanɲo-i. † 12:2 Ba gbɛ Sebede bemba man waa Yesu *pɔpuərbiemba yaa-i. Yesu pɔpuərbiemba-na, ba kaanɲ ko Sake yaa Yesu maama-na.

Pier yibienja man nuo-i, *banj'a ba sa dii siini-i *buruo man nuo-i, ba taa ba ce u ponsaanju-i yinni fanni yaa nuo-i. ⁴ Wuɔ ce ba k̄a ka dii-yo kaso aa naa ce sorosibaa c̄ncieluo niediei ba ta ba niya-yuɔ ba hor ba-naa, ba na-ba-naa. U taa u ne wuɔ *k̄ors̄inni t̄imman-ponsaanj da ku cor, u b̄i nuɔmba-i ji ce u andaangu-i. ⁵ Pier wuɔ t̄ie ba nammu-na dii kaso-i-na. Diilonj-d̄un-baamba gbuu faya ba fere ta ba c̄ar̄a Diilonjo-i ba h̄a-yo.

⁶ Andaangu naa saaya ku ce ŋaa bis̄ŋ ku temma, is̄uŋgu-na, sorosibaa-ba h̄ai jo ji yiera Pier yud̄o-i-na u tuɔ duɔf̄uŋ aa banamba waa dumelle yaan̄ga-na. Baa naa vaa-yo baa j̄olḡobaa-ba h̄ai. ⁷ Itienjo *d̄orp̄puorbilonoŋ nano hiire jo. Pierŋ waa d̄un̄gu man nuo-i, kuɔ p̄an ce da cerre. Wuɔ k̄a ka muo Pier aa cira: «Sire donduo!» Pier wuɔ sire. J̄olḡobaa-ba fir u nammu-na hiere. ⁸ D̄orp̄puorbilonoŋ cira: «Miḡaan ŋ vaa ŋ k̄pankpaan̄gu-i aa ŋ vaa naatenni comien̄a-i.» Pier wuɔ miḡaan vaa u k̄pankpaan̄gu-i aa naa bi vaa u naatenni comien̄a-i. D̄orp̄puorbilonoŋ wuɔ cira: «Dii ŋ jon̄goruo-i i ta.» ⁹ Pier wuɔ dii u jon̄goruo-i aa naa hel ba ta. Ku waa u wulaa ŋaa d̄ans̄aangu. ¹⁰ Ba k̄a ka cor munniyadiel̄amm̄u-i, aa sire ka cor h̄aal̄ŋ-muumu-i. Banj kaa hi dum̄ebuɔ-i, wuɔ puur u fere ba hel. Dumelle fande waa kollun̄-diele. Banj hilaa a wuɔ maa c̄elle, Pier wuɔ u ne naa d̄orp̄puorbilonoŋ-i, u taa. ¹¹ Uŋ taa huɔŋgu-na, Pier wuɔ suɔ suɔ wuɔ d̄ans̄aangu s̄i. Wuɔ cira: «Fieŋ-i-na, mi suyaa mie Itienjo yaa puɔraa d̄orp̄puorbilonoŋ ji h̄u-mi Er̄odi nyis̄enni-na. Yuifubaa-banj taa ba j̄oguŋ-mi baa maman, Diilonjo saa h̄u-ma.»

¹² Pierŋ juɔ suɔ u fereŋ maa-na dumaano-na, wuɔ ta k̄a Ns̄aa man ba nan̄ b̄iŋ-yon̄ Marke-i u nyu dumelle-na; ba taa baa b̄i nyun̄jo-i Maari. Nuɔmba bai waa terien̄gu-na ta ba c̄ar̄a Diilonjo-i. ¹³ Uŋ k̄aa ka hi tuɔ muo dumelle-i, maacembilonoŋ† nano waa, ba taa ba b̄i-yo Er̄odi, wuɔ k̄a duɔ ka h̄il-de. ¹⁴ Uŋ kaa nu Pier yalle-i, u huɔŋga p̄an f̄e a ce dumelle h̄ilma maama karaanu-yuɔ. Wuɔ bir ḡunu baa gbarun̄gu ka t̄unu-bei wuɔ Pier juɔ. ¹⁵ Nuon̄ baa cira: «ŋ yun̄gu si dii wei?» Maacembilonoŋ wuɔ cira: «Mi sa kar coima, Pier yaa-i.» Baa cira: «Pier s̄i, ku ka waa u jufoin̄jo.» ¹⁶ Pier wuɔ bi faya u fere tuɔ muo dumelle-i. Ba ji naa ba k̄a ka h̄il-de a da-yo; kuɔ ce ba gb̄e. ¹⁷ Pier wuɔ ce u nan̄ga-i ce ba budii aa naa suur ma yaan̄ga-na piye t̄unu-bei Itienj uŋ hiela-yo duma kaso-i-na. Uŋ juɔ piye t̄i, wuɔ cira: «K̄aan̄ na ka t̄unu Sake-i§ baa tobimba namba-i.» Aa naa hel ta tuɔ k̄a yan̄ga nan̄ga.

¹⁸ Cuon̄ juɔ kaal, sorosibaa-ba saa suɔ Pierŋ curaa kusun̄-nu. Baa ta ba yuu ba-naa wuɔ: «U curaa hie?» ¹⁹ J̄amatigi wuɔ ce ba wuɔra taara-yuɔ ba saa da-yo. Wuɔ ce ba bel sorosibaa daaba-i ka yuu-ba banj cie duma u ji tuɔ kor, aa naa ko-ba. Uŋ cie mafamma-i, wuɔ ta k̄a Sesare ka da yinni c̄elle.

Er̄odin̄ kuu duma

²⁰ *Er̄odi waa berrun̄ baa Tiirtaamba-i baa Sid̄staamba-i. A ne da niuwuoni hel *Er̄odi j̄amal̄a yaa nuo-i ni k̄a ba wulaa. Baa nunu ba-naa da ba ka c̄ar̄a-yuɔ. Uman̄ taa u ce maacemma-i Er̄odi duc̄on̄gu-na, ba taa ba b̄i-yo Bilatusi; baa c̄ar̄a u yaa duɔ ta ba yaan̄-na. ²¹ Banj diyaa yin̄gu man kun̄ juɔ hi, Er̄odi wuɔ dii u nellentes̄inn̄in̄-jon̄goruo-i ka t̄ena u f̄an̄ḡs̄inn̄in̄-teterre-na tuɔ gbu u piye baa nuɔmba-i. ²² Duɔ piye, nuon̄ ba'a: «Diilonjo'i piyen̄ daayo-i, nelbilonoŋ s̄i.» ²³ Terduɔŋgu fan̄gu-na, Itienjo *d̄orp̄puorbilonoŋ p̄an nan̄ Er̄odi-i baa jarma, wuɔ u cie nie h̄u Diilonjo yerre-i ce-de u diele? U naan̄-yo baa j̄an̄-jarma. J̄amba wuɔ-yo ko-yo.

²⁴ Diilonj-nelma taa ma muonu terni-na hiere ma k̄a. ²⁵ Barnabasi-i baa Sol banj k̄aa baa con̄goruon̄gu* man̄ *Yerusalemu-i-na, banj kaa h̄u-ku, baa ḡunu k̄a Antiȳosi-i-na. Ba k̄amma-na, baa k̄a baa Ns̄aa man̄ ba nan̄ b̄iŋ-yon̄ Marke-i†.

13

Diilonjo puɔraa Sol baa Barnabasi

¹ *Diilop̄puorbien̄ba namba waa Antiȳosi Diilonj-d̄un̄-baamba-na, baa Diilonelpiḡaataamba namba. Ba h̄olma-na Barnabasi waa a naara Siminyo. Siminyo fan̄jo-i, ba taa ba b̄i-yo Uubilonjo. Lusiwusi man̄ taa u hel Sireni-i-na, u waa. Manahai man̄ cie nienḡu-i baa *Er̄odi-Antipasi-i, u waa; Sol bi waa. ² Yin̄gu nangu-na, ba ji dii s̄un̄gu aa tigiin̄ ba-naa ta ba c̄ar̄a Itienjo-i. *Diilonj-Yalle gb̄e-ba wuɔ: «Min̄ h̄aa Barnabasi-i baa Sol maacemma man̄, yaan̄-banj ba fereŋ nuɔ ba ce-ma.» ³ Banj juɔ b̄al s̄un̄gu-i baa Diilojaale-i, baa haa ba nammu-i Barnabasibaa-ba-na aa c̄ar̄a Diilonjo-i h̄a-ba, aa h̄a-ba h̄umelle-i ba ta.

Barnabasibaa-ba k̄aa Sipire

⁴ *Diilonj-Yallen̄ cie Barnabasi-i baa Sol ba ta dumaano-na, baa k̄a Selusi ka bie baaton̄jo-i ta ba k̄a Sipire. ⁵ Banj kaa hi Sipire-i, baa hiire Salamine ta ba wan̄ Diilonj-nelma-i *Yuifu

† 12:13 Maacembilonoŋ daayo waa cien̄jo. § 12:17 Ba gb̄e Yesu h̄aan̄jo yaa-i. * 12:25 Nieŋ 11.30. † 12:25 Barnabasi horonoŋ-i Ns̄aa fan̄jo-i. Nieŋ Kol. 4.10.

ba *Diilonelhaaládúnni-na. Baŋ bɪŋ Nsáa maŋ Marke-i, u waa baa-ba tuɔ káyá-bei. ⁶ Baa karnu Salamine huɔŋga-i hiera ka hi Pafosi. Baŋ káa Pafosi-na, ba da hironɔ naŋo-i, ba bɪ-yo Bar-Yesu. U waa Yuifuyierɔ. U taa u wuɔra u táal nuɔmba-i wuɔ fuɔ Diilopɔpuɔrbiɔlɔŋo. ⁷ U waa Serju-Polusi dumellenɔ. Serju-Polusi yaa waa fáamaaŋo-i nelle fande-na. U taa u cɛ ŋaa jumɛɛɛŋo. Barnabasibaa-baŋ káa, wuɔ ce ba bɪ-ba wuɔ ba ka waŋ Diilon-nelma-i baa-yo, kɛɛɛ na nyulmu dii-yuɔ. Baa ká ku'i nuɔ-i ka ta ba piye. ⁸ Hiron daayo-i Girekibiaa-ba taa ba bɪ-yo Elimasi, ku yuŋgu yaa wuɔ hironɔ. Wuɔ sire wuɔ hɪi, wuɔ Serju-Polusi baa hɪu ba nelma-i, kɛɛɛ ba táal-o. ⁹ Sol yerre nande yaa wuɔ Pol, Diilon-ŋalle naa yu u huɔŋga-i. Wuɔ dɪŋ hironɔ-na tuɔ ne, ¹⁰ aa ji gbɛ-yo wuɔ: «Huhurmantienɔ nuoni maŋ daani-i, ŋ balaanɔ cor: Nuɔŋo-i Sitánitienɔ nuɔ. N sa taara ŋ da ánfafamma-i baa ŋ yufelle. N sa yanɔ Itienɔ maacemma bɛnamma-i dumaa wɛi? ¹¹ Ne! Diilonɔ ka gáŋ baa-ni, u ka ce ŋ yir suur dɪŋ-nu a da huɔŋgu cɛlle.» Terduɔŋgu fanɔŋu-na, hironɔ daa u yufienɔ pán dɪŋ aa yanɔ-yo. Wuɔ da terienɔŋu-i hiera da kullu. Wuɔ tuɔ wuɔra u tafúrrá u taara molo duɔ bel u naŋ-na. ¹² Serju-Polusij daa mafamma-i, Itienɔ nelma pán ce-yo gbɛɛ; wuɔ pán hɪu-ma.

Polbaa-ba káa Písidi

¹³ Ku huɔŋgu-na, Pol baa u wuɔrataamba sire Pafosi-i-na a biɛ baatonɔ-i ká Perge, dii Pánfli mara nuɔ. Baŋ káa Perge-i-na, Nsáa wuɔ ka bir ká *Yerusalemu aa yanɔ-ba. ¹⁴ Pol baa Barnabasi baa cor ká Antiyosi, dii Písidi mara nuɔ. *Yitɛnanɔŋu juɔ hi, baa ká *Diilonelhaaládúŋgu-na ka suur tɛna. ¹⁵ Baŋ juɔ kalanɔ *anjɪnamma seɛ-be-i tɪ, baa *Diilopɔpuɔrbiemba baamba-i, Diilonelhaaládúŋgu yuntaamba puɔr ba waŋ baa Polbaa-ba-i wuɔ da kuɔ nelma dii ba da ba piye dii sireiŋa nuɔmba-na, kɛɛɛ ba gbáa sire piye.

¹⁶ Pol wuɔ sire yiera aa naa ce nuɔmba budii baa u nanga. Baŋ budii, wuɔ cira: «*Isirahel-baanɔ namaa, baa *nieraanɔ namaa namanɔ suurii *Yuifu ba Diilon-húmelle-na, karaanɔ na túnni-i na nu mi nelma-i. ¹⁷ Isirahel-baanɔ mie inɔ wuɔ Diilonɔ maŋ húmelle-i, Diilonɔ fanɔ yufelle hilaa mie bɪncuɔmba yaa nuɔ-i u há-ba huɔŋgu boi baŋ ŋa naa waa juɔma-na huɔŋgu-na dii Esipi-i-na. Uŋ ciɛ mafamma-i, u káyá-bei ba hel terienɔŋu fanɔŋu-na, ¹⁸ aa fie-ba bienɔ komuɔŋa hái temma *hɛkuraanɔŋu-na. ¹⁹ Mafammanɔ curaa, u ko siyaabaa niehái *Kanaa jámalá-i-na aa há Isirahel-baamba-i baa ba terienɔŋu-i*²⁰. Ne daalmá-i hiera ma ciɛ bienɔ nuɔsiba hái komuɔŋa hái baa cɪnciel temmanɔ hɔlma-na. Ku huɔŋgu-na, u há-ba yuntaamba. Yuntaanɔ daaba tɪyáa baa-ba a ji hi *Samiel† báanɔŋu.

²¹ «Kufanɔŋu huɔŋgu-na, i bɪncuɔmba ji cira ba taara jámatigi. Diilonɔ há-ba Sawul. Ba taa ba bɪ u to-i Kisi. *Bensaamie dɪŋ-baamba'i waa. Sawul ciɛ bienɔ komuɔŋa hái jámatigisɪnni-na. ²² Ku huɔŋgu-na, Diilonɔ halanɔ-yo aa haa *Davidi. Uŋ haa Davidi-i, u cira: «Minɔ taa mi taara umanɔ, mi daa-yo, u yaa Davidi-i Yese bienɔ-i. U'i ka tuɔ ce mi huɔŋga-i.»

²³ «Diilonɔ ciɛ Davidi háayɛɛŋo naŋo yaa jo Yesu-i ji kor Isirahel-baamba-i ŋaa unɔ ŋa naŋ paa ma nungu-i dumaa. ²⁴ Aa Yesu suɔ duɔ donɔ u maacemma-i, Nsáa waanɔ Diilon-nelma-i baa Isirahel-baamba-i hiera, aa cira ba nanna ba cilɔbabalaŋo-i aa jo u ji *batisen-ba.

²⁵ «Nsáa maacemmanɔ juɔ piɛ tɪmma, wuɔ tuɔ piye wuɔ: «Umanɔ saaya u jo, uu dii huon-nu. Baa na ta na ne wuɔ sí muɔmei; muɔ sí. Naacolɔŋo fanɔ-i meɪ saa piera u nataanɔŋu-i.»

²⁶ «Tobij namaa, nelma manɔ kuraanɔ-yenɔ, Diilonɔ saanɔ maŋ suurii Yuifu ba Diilon-húmelle-na. ²⁷ Yerusalemutaamba-i baa ba yuntaamba saa suɔ Yesu sɪnni-i, ba bel-o ko-yo. Baŋ waŋ mamanɔ yitɛnanni-na hiera *Diilopɔpuɔrbiemba seɛbebaa-ba-na, ba ciɛ ma yaa-i.

²⁸ «Baŋ bilaa-yo a fie ka da u saa cál, ba yagar ce *Pilati ko-yo. ²⁹ Maama nyegáanɔ Yesu kɪŋgu-na, maŋ juɔ ce-yuɔ hiera, ba har-o *daanɔŋu-na ka fuure-yuɔ. ³⁰ Diilonɔ yanɔ-ba aa sire-yuɔ hiel-o kuomba hɔlma-na. ³¹ Bamanɔ cuu u huon-nu a hel *Galile-i-na a ká Yerusalemu-i-na, unɔ siire, u caraaya ba yaa-i yinni boi-na. Nyungo ku báanɔŋu-na, ba yaa dii ta ba waŋ u maama-i baa Isirahel-baamba-i. ³² Mie fere-i, i juɔ die ji waŋ *Neldɔdɔlma fama yaa baa-na wuɔ Diilon unɔ paa nungu maŋ baa i bɪncuɔmba-i, ³³ u ciɛ-ku há ba huon-baanɔ miɛmei: U siire Yesu-i hiel-o kuomba hɔlma-na ŋaa maŋ nyegáanɔ dumaa Gbeliemannɔ-naláanɔŋu maŋ háalɪŋ-kɪŋgu-na wuɔ:

«Mi bienɔ yaa nuɔŋo-i.

Muɔmei huon-ni nyurɔŋo-i-na.»†

³⁴ Diilonɔ siire-yuɔ hiel-o kuomba hɔlma-na, u saa yanɔ u hɔr: Uu naa hi waŋ-ma wuɔ:

«Minɔ paa nufafaanɔŋu maŋ baa Davidi-i,

nuharunɔŋu si dii, mi ka ce-ku há-na.»§

³⁵ Ku'i ciɛ na da ma waanɔ terienɔŋu nangun-na wuɔ:

* 13:19 Nieŋ Anjɪnamma tiyemmanɔ-seɛ-be-i-na (Deutéronome) 7.1; Yosuwe (Josué) 14.1. † 13:20 Ku birii a saanu baa cerna. Girekimma-na ba naaraaya *Samiel yerre-na wuɔ *Diilopɔpuɔrbiɔlɔŋo. ‡ 13:33 Gbeliemannɔ-naláanɔŋu (Psaume)

Ɔy sie sie yarŋ ŋ nolŋo hɔr hɛma-na.*

³⁶ A ne da Davidi maŋ waan mafamma-i, u siire ce Diilonŋo huonŋa-i ji ku. Uŋ kuu, ba fuuriye-yuɔ baa u bincuɔmba-i aa u hɔraa. ³⁷ Nga Diilonŋo siire Yesu yaa hiel-o hɛma-na, u saa da hɔr. ³⁸ Tobinŋ namaa, terienŋu fanŋu-na, na saaya na suɔ wuɔ fuɔ barguɔ yaa nuɔ-i inŋ juɔ ji tiɛ waŋ ɔmbabalma hurmanŋ-maama-i baa-na. *Moisi ɔnŋinamma saa gbɔa hur na ɔmbabalma-i. ³⁹ Nga bamanŋ huyɔa fuɔ maama-i, ba ɔmbabalma hurii aa yarŋ-ba ba fereŋ nuɔ. ⁴⁰ Terienŋu fanŋu-na, bilaanŋ na fere, baa na yarŋ Diilopɔpuɔrbiembanŋ waan mamanŋ, ma ji wuɔ-na. ⁴¹ Ba ciera wuɔ: «Diilonŋo ciera:

«Bombolmantaanŋ namaa, niɛŋ!

Mi ka ce nelma namma na bɔanŋu-na.

Nelma famma-i molo duɔ waŋ-ma baa-na na sie hɛtu-ma.

Ma ka ce-na gberɛ aa na ka ku halanŋ.»†

⁴² Ban juɔ hel Diilonelhɔalɔdɔnŋu-na, nuɔmba jo ji ta ba cɔrɔ Pol baa Barnabasi-i wuɔ yitɛnanŋu maŋ juɔŋ, ba tiraa ba tir nelduɔŋ daama-i. ⁴³ Nuɔmbanŋ juɔ bɔrɔ, Yuifubaa-ba-i baa niɛraamba maŋ suuri Yuifusinni-na, baa cu Pol baa Barnabasi-i ba huonŋ-nu ta ba piiye baa-ba ba dii sirenŋa bei wuɔ ba ne Diilonŋo ɔnfafamma-i aa ba nyaar-yuɔ. Ba maama saa waa dei baa yuliinŋu-i.

⁴⁴ Yitɛnanŋuŋ juɔ hi, nuɔmba-i hiere nelle-na baa tigiŋ ba-naa da ba nu Itienŋo nelma-i. ⁴⁵ Yuifubaa-banŋ juɔ da nelpɔnŋ daaku temmanŋ hilaa, ba bir yarŋ aa ce-ku nenemunŋu. Pol duɔ waŋ mamanŋ, ba'a coima aa ta ba tuora-yuɔ. ⁴⁶ Polbaa-ba donŋ holle waŋ baa-ba wuɔ: «Diilonŋ-nelma naa vii Yuifubaa namei igɛna. Nga nanŋ juɔ ta na cina-mei wuɔ na sa taara na da cicɛlma maŋ sa tɛŋ dede-i, i ka yarŋ-na aa ka waŋ-ma baa niɛraamba. ⁴⁷ Itienŋo waanŋ ma yaa baa-ye wuɔ:

«Mi cie-ni nileiŋa-i hiere a fitnuɔ nuɔ

ŋ da ŋ gbɔa hi terni-i hiere baa koŋkor-nelma-i.»†

⁴⁸ Niɛraambanŋ juɔ nu nel daama-i, kuɔ gbuu dɔlnu-bei. Baa pɔn ta ba kaal Itienŋo nelma-i wuɔ ma faa. Bamanŋ naa waa da ba da kor, baa hɛtu-ma. ⁴⁹ Itienŋo nelma donŋ ta ma gbuo nileiŋa fanŋa-i hiere. ⁵⁰ Yuifubaa-ba bir yarŋ aa tɔal caamba maŋ waa biŋkɔntaamba-i aa suur Yuifu ba Diilonŋ-hɛmelle-na, baa nellenŋ-bincuɔmba-i a gbo-ba Polbaa-ba-na. Baa bel-ba huol ba yammu-i da dei aa donya-bei ba nelle-na. ⁵¹ Pol baa Barnabasi-i baa pir ba nallu-i ba terienŋu-na, aa ta kɔ Ikoniyɔmu. ⁵² Banŋ fie donya-bei, bamanŋ naa cu Yesu huonŋu-na, baa cor baa ba hɔfɛlle-i. *Diilonŋ-Yalle naa bi yu ba hɔmmu-i.

14

Polbaa-banŋ cie kumanŋ Ikoniyɔmu-i-na

¹ Pol baa Barnabasi-i banŋ kɔa Ikoniyɔmu-i-na, baa tiraa kɔ *Yuifu ba *Diilonelhɔalɔdɔnŋu-na ka ta ba waŋ Diilonŋ-nelma-i. Banŋ waŋ-maŋ duma, Yuifubaa-ba saa gbɔa da ba yagar-ma baa *niɛraamba-i. Ba boi baa huyɔa-ma. ² Yuifubaa-ba maŋ saa hɛtu-ma, baa yarŋ aa kɔ ka gbo niɛraamba-i baa Diilonŋ-dɔnŋ-baamba-i. ³ Banŋ fie gbo-ba, Polbaa-ba saa ta; baa tɛna da huonŋu Ikoniyɔmu-i-na. Baa naa haa ba nanŋa Itienŋo-na aa ta ba piiye. U taa u kɔyɔ-bei ba ta ba ce nelma boi baa gberɛ-weima boi a pigɔan wuɔ banŋ waŋ u ɔnfafamma maŋ, coima sl. ⁴ Kuŋ cie dumaanŋo-na, nuɔmba saa gbɔa nunu ba-naa nelle-na: Banamba waa baa Yuifubaa-ba-i, banamba waa baa Yesu *pɔpuɔrbiemba-i. ⁵ Yuifubaa-ba-i baa niɛraamba-i a naara ba yuntaamba-i, baa nunu ba-naa da ba bel Polbaa-ba-i huol ba yammu-i aa nanŋ-ba baa tɔmpɛleiŋa ko-ba. ⁶⁻⁷ Polbaa-ba nu-ma. Banŋ nuɔ-ma, baa gbar kɔ Likawoni ka ta ba waŋ *Neldɔdɔlma-i. Ba waanŋ-ma Lisire-i-na, baa Derbu-i-na baa nileiŋa maŋ kɔtɔnni-na hiere.

Mamanŋ cie Lisire-i-na

⁸ Naacolŋo nanŋo waa Lisire-i-na, u saa gbɔa tuɔ sire u yiera. Uŋ siire, u saa gbɔa tɛtɛŋ u gboluonŋu-i dede. ⁹ Yiinŋu nanŋu-na, wuɔ tɛna tuɔ nu Pol tuɔ piiye. Pol wuɔ ji dɔnŋ-yuɔ tuɔ ne, a ji da u suyaa wuɔ Diilonŋo gbɔa sire-yuɔ u jarma-na. ¹⁰ Wuɔ piiye baa-yo da gbagaga wuɔ: «Sire ŋ yiera ŋ gbeyinŋ!» Naacolŋ wuɔ tie sire pɔn tuɔ. ¹¹ Lisiretaambanŋ daa mafamma-i, baa ta ba piiye likawonimma-na wuɔ: «i tɛnni cɛŋ nelbiliemba a hiire* jo ji tɛna baa-ye.» ¹² Kuŋ cie dumaanŋo-na, baa ta ba bi Barnabasi-i Yewusi. Ba waa da ba cor kusuwŋ-nu Pol yaa piiyerŋ, a ce dumaanŋo-na baa ta ba bi ufanŋo-i Hɛrmesi.†

* 13:35 Gbeliemanŋ-nalaanŋu (Psaume) 16.10 † 13:41 Abakuke (Habaquq) 1.5 † 13:47 Isayi (Ésaïe) 49.6 * 14:11 Bafamba wulaa tɛnni waa tɔnuy-nu. † 14:12 Girekibaa-ba wulaa, tɛnni waa boi. Ba tɛnni yuntienŋo yaa banŋ taa ba bi-yo Yewusi-i, aa u pɔpuɔrbiilonŋo-i Hɛrmesi.

¹³ Yewusi jigántienj wuɔ ká ba nunu ba-naa baa nuɔmba-i aa wuɔ bel balmba namba a tuɔlnu-bei jo baa-ba u tinnin-dünju-na duɔ ji ko-ba tinni-na há Pol baa Barnabasi-i. U tinnin-dünju waa nelle munsuurmu-na†. ¹⁴ Polbaa-ba saa suɔ ku yunju. Ban juɔ suɔ, ba hommu pán guɔla; baa taalnu ba jongorbaa-ba-i aa gbar ká ba wulaa ka ta ba wanj baa-ba wuɔ: ¹⁵ «Na ce bige-i maacemma-i dumande-i-na? Caamba'i bi huɔŋ miɛŋo-i namaa temma-i. I juɔ baa *Neldɔdɔlma'i die ji tũnu-nei, wuɔ na nanna ánsɔsɔŋ daama-i aa na cu Cúɛlmantienjo huonju. U yaa hielaa dorɔ-i baa hɛlma-i baa dámmanj-nuoraanju-i baa ni huɔya-niini-i hierie. ¹⁶ Yiinaa-i-na, u yaan nuɔmba-i ba ferɛŋ nuɔ ba sire wuɔ ba hũmienja. ¹⁷ Nanj fie waa na ferɛŋ nuɔ, u saa yanj u ánfafamma cemma-i: U dáa u há-na dii, u ce na dímma ta ma ce fafamma, u há na ta na wuɔ na ye aa tiraa tuɔ fɛ na hommu-i.» ¹⁸ Polbaa-banj fie piiye dumaanjo-na, nuamba saa ta ba ne da ba yanj niij daaba komma-i da ba há-ba.

¹⁹ Ku huonju-na, *Yuifubaa-ba namba ji jo; banamba hilaa Ikoniyoɔmu, banamba hel Antiyosi manj Pisidi mara-i-na. Ban juɔ, baa gbo nuamba-i Polbaa-ba-na. Ba sire ta ba nanj Pol baa támpɛlɛŋja wuɔ ba ko-yo. Huɔŋju nanju juɔ hi, ba da nie sí u kuu, baa búul-o hel baa-yo nelle-na ka nanna. ²⁰ Diilon-dünj-baamba ká ka tigiinj u caanju-na, wuɔ sire ba bir suur nellenj-huɔŋga-na.

Polbaa-ba birii ta ba ká Antiyosi manj Siiri-i-na

Ku cuo kaala-i-na, Pol wuɔ ta baa Barnabasi-i ta ba ká Dɛrbu. ²¹ Banj kaa hi, baa wanj *Neldɔdɔlma-i baa Dɛrbutaamba-i. Nuamba fɔŋgũɔ baa hũu-ma. Banj siire Dɛrbu-i-na, baa bir ká Lisire-i-na ka cor ká Ikoniyoɔmu. Banj hilaa Ikoniyoɔmu-i-na, baa ká Antiyosi manj Pisidi mara-i-na. ²² Ba waa da ba cor terienju terienju, ba ta ba piiye ba dii sireinja Diilon-dünj-baamba-na wuɔ ba bel Yesu maama-i nammu hái. Aa bi ta ba piiye baa-ba wuɔ: «I saaya i mulɛŋ da dei aa suɔ die suur *Diilon-nelle-na.» ²³ Diilon-dünj-baamba manj waa hierie niɛinja fanja-na, Polbaa-ba hiel yaataamba bei aa dii sünju, aa cárá Itienjo-i há-ba, ba haa ba nanja-i u yaa nuɔ-i.

²⁴ Banj cie mafamma-i, baa sire karnu Pisidi mara-i a ká Pánfli mara nuɔ. ²⁵ Banj káa Pánfli-i-na, baa wanj Diilon-nelma-i Pɛrge-i-na, aa cor ká Atali ²⁶ ka bie baatonjo-i ta ba ká Antiyosi manj Siiri-i-na. Ba wuɔsaanju duɔŋ kusuwɔŋ-nu'i. Banj wuɔraaya ce manj daama-i hierie, ba cáará Diilonjo-i há-ba kusuɔŋ-nu'i aa ba suɔ ta. ²⁷ Diilonj unj káayá-bei ba ce mananj hierie, banj káa ka hi, baa tigiinj Diilon-dünj-baamba-i hierie tũnu-bei baa-ma, aa unj bi káayá *niɛraamba-i dumaa ba hũu Yesu maama-i, baa tiraa wanj mafamma-i baa-ba. ²⁸ Banj cie mafamma-i, baa tɛna ce huɔŋju baa-ba celle.

15

Nieraamba saaya ba já wei?

¹ Nuamba nanj baa hilaa *Yude-i-na jo Antiyosi-i-na ji ta ba piiye baa *niɛraamba manj hũyáa Yesu maama-i wuɔ: «Da na saa *já ŋaa *Moisi *ánjinmanj waanj-ma dumaa, na sie gbáa kor.» ² Pol baa Barnabasi-i ba saa hũu-ma baa-ba. Kuɔ sire bel vaa.

Diilon-dünj-baamba ji naa ba hiel Pol baa Barnabasi-i a naara terienju fanju taamba namba, wuɔ ba ká *Yerusalemu-i-na ka hi Yesu *pɔpuɔrbiemba-i baa yaataamba-i baa-ma. ³ Aa naa tigiinj ba hũmelle-i há-ba; ba sire ta. Ba kámma-na, ba curaa baa Fenisi, a ká ka hel *Samar. Niɛraambanj hũyáa Itienjo maama-i dumaa, da ba hi nelle nelle, ba tũnu Diilon-dünj-baamba-i baa-ma aa cor. Da ba wanj-ma baa bamanj, ku gbuu fununj dɔlnu kutaamba-i.

⁴ Banj kaa hi Yerusalɛmu-i, Diilon-dünj-baamba járá-bei. Yaataamba waa hierie baa Yesu pɔpuɔrbiemba-i. Diilonj unj káayá Polbaa-ba ce mananj hierie, baa tũnu-bei baa-ma.

⁵ Banj juɔ piiye tí, *Fariɛlɛbaa-ba manj hũyáa Yesu maama-i ba hɔlma-na, banamba sire wuɔ niɛraamba manj hũyáa Yesu maama-i, ba saaya ba já aa ta ba wuɔ Moisi ánjnamma hũmelle-i.

Nelma ka da yaanjo

⁶ Banj piiye dumaanjo-na, Yesu *pɔpuɔrbiemba-i baa yaataamba da ba-naa ku ándaanju-na. ⁷ Andaan daaku waa pánna cor. Pɛr wuɔ ji naa u sire yiɛra aa naa cira: «Tobinj namaa, na suyaa wuɔ dii ku domma-na Diilonj unj hielaa-mi na hɔlma-na wuɔ mi ka wanj *Neldɔdɔlma-i baa *niɛraamba-i ba nu-ma aa hũu-ma. ⁸ Fuɔ manj suyaan nuamba kusũnni-i, da na da u háa-ba u *Yalle-i ŋaa unj háa miɛŋo-i baa-de dumaa, kuu dii ŋaa u pigáan wuɔ u hũyáa-ma ba da ba pie-yo. ⁹ Diilonjo kánj-ye kuuduɔŋgu hierie baa-ba. Ba hũyáa u maama-i ku'i cie u hur ba ámbabalma-i aa yanj-ba welewele waan daama temma-i. ¹⁰ Congoruonju manj i bĩncuɔmba saa gbáa tũu-ku, mie fere-i i saa gbáa tũu-ku, bige-i cie na'a i haa-ku há niɛraamba-i baa-ku? Baa na feŋ Diilonjo-i. ¹¹ I hũyáa-ma wuɔ Yesu kuraa-ye gbánjgbánj, kuuduɔŋgu yaa baa bafamba-i.»

† 14:13 Nelle munsuurmu: Nieŋ 9.24 baa naaruɔ-i-na cicaara-i-na.

¹² Piernj piye dumaŋo-na, terienju ce da sensensenj ŋaa molo si dii. Diilonj uŋ k̄ayā Pol baa Barnabasi-i ba ce nelma manj hiere niɛraamba hɔlma-na, ka hel baa gbere-weima-i, bafan baa suur ma yaan̄ga-na ta ba wan̄-ma. ¹³ Ban juɔ piye ti, Sake* wuɔ cira: «Tobin namaa, niɛj, ¹⁴ dii ku domma-na, Diilonj uŋ curaa corma manj duɔ hiel niɛraamba namba ce-ba fuɔ baamba, Simo† waan̄ ma yaan̄ga-i hiere baa-ye. ¹⁵ Kunj curaa corma manj, ku juɔ ji ce kuuduɔŋgu baa *Diilopɔpuɔrbiemba nelma-i. Diilopɔpuɔrbiemba nyeḡaanj wuɔ:

¹⁶ Itienjo ciera: «Yiin̄gu dii baa yin̄gu, mi ka bir jo.

Da mi jo, *Davidi d̄in̄gu manj cii,

mi ka sire-kuɔ.

Mi ka miḡaŋ-ku ma-ku

ku yiera ku gbeiniŋ.

¹⁷ *Mafan da ma ce, nuɔmba manj saa hi suɔ-mi yogo,*

ba ka taara-mie suɔ-mi.

Miŋ b̄ie bamanj nileiŋa-na hiere da mi ce-ba mi baamba,

ba ka ta ba taara ba Tienjo-i.

Muɔmei waan̄-ma dumaa.

Da mi wan̄ manj, mi ce-ma.

¹⁸ *Aa miŋ waan̄-ma ku b̄aŋgu cuɔ.»†»*

¹⁹ Sake wuɔ suonu u āndaan̄gu-i wuɔ: «Ku'i cie na da niɛraamba manj cuu Itienjo huon̄-nu, mei sa taara i mulien̄-ba. ²⁰ Nga manj dii cemma, i nyeḡeŋ sebe a wan̄ baa-ba wuɔ ba wan̄ cufien̄-k̄uɔma wuoma-i, baa b̄imbaamba manj ba saa c̄aa ba nonni-i, ka hel baa t̄amma-i hiere. Aa ba hiel ba nan̄ga b̄in̄wosinni-na. ²¹ Na saa da, a donj dii i b̄in̄cuɔŋ-b̄aŋ-nu, *Moisi *an̄j̄n̄amma wan̄ nileiŋa-na hiere, aa ba sa nanna *yit̄enaŋgu baa ma kalamma-i *Diilonh̄aal̄ad̄unni-na.»

²² Sakenj juɔ piye dumaŋo-na, Yesu pɔpuɔrbiemba-i baa Diilonj-d̄in̄-baamba-i, ka hel baa ba yaataamba-i hiere, baa cira ba ka hiel nuɔmba ba hɔlma-na a puɔr-ba baa Polbaa-ba-i Antiyosi-i-na. Aa naa sire hiel yaataamba h̄ai; Silasi baa *Yuda. Yuda yerre nande yaa waa Barsabasi.

²³ Ban hielaa-ba, baa nyeḡeŋ sebe-i h̄a-ba. Sebe huɔya-maama yaa daa-ma:

«I natobin̄ namaa naman̄ niɛraan̄ namaan̄jo-i Antiyosi-i-na, baa Siiri-i-na, baa Silisi-i-na, i jaalaa-na.

Yesu pɔpuɔrbien̄ miɛŋo-i a naara *Yerusalemu Diilonj-d̄in̄-baamba yaataamba-i, miɛmei nyeḡaanj sebe daayo-i die h̄a-na.

²⁴ I nuɔ wuɔ i nellen̄-baamba namba k̄aa na terienju-na ka piye cu na h̄ommu-i. Baa na tie holle, mie saa puɔr-ba. ²⁵ In̄ nuɔ-ma, i daa i-naa aa hiel nuɔmba die puɔr-ba na wulaa. Kutaamba ka gbona baa Pol baa Barnabasi-i. ²⁶ Ba yaa i j̄enaamba. Ba siyaa kuliin̄gu-i Itienjo-i Yesu-Kirsa maama-na. ²⁷ I hielaa Yuda baa Silasi ba da ba ka wan̄ in̄ nyeḡaanj manj sebe-i-na h̄a-na baa ba fereŋ nunni. ²⁸ *Diilonj-Yalle-i baa mie fere-i i sa taara i haa con̄goruɔŋgu nan̄ temma h̄a-na, n̄ga manj sie gb̄aa cieɔ k̄ɔtuɔŋgu ma yaa daa-ma: ²⁹ Na hiel na nan̄ga cufien̄-k̄uɔma wuoma-na, baa b̄imbaamba manj ba saa c̄aa ba nonni-i, baa t̄amma-i. Aa na ne b̄in̄wosinni-i aa na wan̄-ni. Da na ce-ma ŋaa in̄ waan̄-ma dumaa, ku ka fa.

I ka waa Diilonj-yiin̄gu.»

³⁰ Ba taa baa sebe-i ku yaa nuɔ-i, k̄a ka hi Antiyosi-i; ba tigiin̄ Diilonj-d̄in̄-baamba-i hiere a h̄a-ba baa-yo. ³¹ Diilonj-d̄in̄-baamba h̄u-u-yo kalan̄-yo. Ban kalaan̄-yo, u huɔya-maama gbuu silaa d̄ɔlnu-bei hiere ŋaa bige-i! Ba k̄uɔma p̄an̄ firnu.

³² Yuda-i baa Silasi-i ba waa *Diilopɔpuɔrbiemba, baa piye nelma boi baa Diilonj-d̄in̄-baamba-i a dii sireiŋa bei ba miḡaŋ bel Yesu maama-i nammu h̄ai. ³³ Ba daa huɔŋgu celle baa-ba aa suɔ da ba bir k̄un̄. Ban'a ba ta yin̄gu-na, Diilonj-d̄in̄-baamba gbuu jaal-ba da dei aa h̄a-ba h̄umelle-i. ³⁴ [Ban h̄aa-ba h̄umelle-i, Silasi saa ta.]

³⁵ Pol baa Barnabasi-i bafamba waa t̄ena Antiyosi ta ba wan̄ Itienjo maama-i. Nuɔmba boi waa baa-ba naara.

Pol baa Barnabasi-i ba buɔra

³⁶ Huɔŋgu nan̄gu juɔ hi, Pol wuɔ gb̄e Barnabasi-i wuɔ: «In̄ curaa wan̄ Itienjo maama-i nileiŋa manj nuɔ-i hiere, yan̄ i bir i k̄a-yei i ka ne baman̄ h̄uȳaa-ma ban̄ yen̄ manj nuɔ-i.»

³⁷ Barnabasi wuɔ tuɔ taara ba k̄a baa Ns̄aa manj ba nan̄ b̄in̄-yon̄ Marke-i. ³⁸ Pol saa h̄u-u-ma, wuɔ uu naa k̄a baa-ba aa ka bir aa yan̄-ba dii P̄anfili. ³⁹ Kuɔ sire bel vaa. Ba saa ji nuni ba-naa, ba naa ba b̄ɔɔ. Barnabasi wuɔ biɛ Marke-i ba k̄a ba biɛ baatonjo ta ba k̄a Sipire.

* 15:13 Ba gb̄e Yesu h̄aan̄jo yaa-i. Niɛŋ 12.17 baa 21.18. † 15:14 Ba gb̄e Pier yaa bande-i-na, u yerre nande yaa Simo-i.

‡ 15:18 Amasi (Amos) 9.11-12

⁴⁰ Diilon-dün-baamba cārā Diilon-o-i hā Pol aa u biē Silasi-i ba ta. ⁴¹ Ba wuəraaya bīn Siiri nileiŋa-na hiere baa Silisi waan̄a-i ta ba dii sireiŋa Diilon-dün-baamba-na.

16

Timote cuu Polbaa-ba huon̄-nu

¹ Pol baa Silasi-i ban̄ taa dumaan̄o-na, ba kā ka hel Dərbu, cor ka hel Lisire. A ne da Yesu wuon̄o nan̄o waa nelle fande-na, ba taa ba bī-yo Timote. U nyu waa *Yuifuyieŋo aa hūu Yesu maama-i aa u to-i Girekiyiēŋo. ² Tobimba man̄ waa Lisire-i-na baa Ikoniyomu-i-na, ba taa ba bī Timote yefafalle. ³ Pol wuə tuə taara u ta baa-yo. A ne da Yuifubaa-ba man̄ waa terien̄gu-na, baa suyaa wuə Timote to-i Girekiyiēŋo. Pol wuə naa u *jā-yo aa ba suə ta. ⁴ Yesu *pəpuərbiemba-i baa *Yerusalemu Diilon-dün-baamba yaataamban̄ yiēraaya nelma* man̄ nuə-i, Polbaa da ba cor terien̄gu terien̄gu, ba wan̄ ma yaa-i baa Diilon-dün-baamba-i; aa cira ba wuə ma hūmelle-i ŋaa ban̄ waan̄-ma dumaa. ⁵ Yinnin̄ taa ni cor dumaa, Diilon-dün-baamba taa ba nan̄ kaasinn̄i Diilon-hūmelle-na dumēi, aa bi ta ba ciinu ba kā.

Pol dānsaŋ Torasi-i-na

⁶ Ku huon̄gu-na, Polbaa-ba ji ta ba taara ba ka wan̄ Diilon-nelma-i *Asi nileiŋa-na. *Diilon-Yalle saa hūu-ma. Ba naa ba karnu Firgi mara-i cor baa Galasi wuon̄o-i. ⁷ Ban̄ kaa piē Misi-i, baa ta ba taara ba kā Bitini. Yesu Yalle saa hūu-ma. ⁸ Ba naa ba karnu Misi-i cor, a kā ka hi Torasi. ⁹ Isuon̄gu nan̄gu-na, Pol wuə dānsā da Maseduaniyiēŋo nan̄o juə ji yiēra tuə cārā-yuə wuə u kā ka kāyā-bēi dii Maseduani-i-na. ¹⁰ Yiē† pān̄ suə yiē Diilon̄o taara i ka wan̄ *Neldodolma-i baa Maseduon̄itamba-i. I saa tiraa tēna, yiē pān̄ sire tiē tigiin̄ i hūmelle-i. ¹¹ In̄ juə'a i ta yin̄gu man̄ nuə-i Torasi-i-na, yiē biē baaton̄o-i pān̄ kar vii Samotirase, ka hiire. In̄ hii yin̄gu man̄ nuə-i, ku cuo kaala-i-na, yiē cor kā Neyapolisi. ¹² In̄ siire terien̄gu-na, yiē kā Filipu ka tēna da yinni terien̄gu fan̄gu-na. Filipu yaa waa nebuə-i Maseduani-i-na. *Oromēbaa-ba'i waa tēna terien̄gu-na.

Lidi hūyāa Itien̄o maama-i

¹³ In̄ kaa Filipu-i-na, *yitien̄nan̄gu juə hi, yiē hel nellen̄-huon̄ga-na a kā kaan̄gu nan̄gu nun̄gu-na. Ii naa suə wuə Diilojaalterien̄gu ka waa terien̄gu-na. In̄ kaa, yiē da caamba namba; yiē tēna piye baa-ba. ¹⁴ Unan̄o waa ba hālma-na, ba taa ba bī-yo Lidi. U taa u hel Tiyatire. U taa u suor nelbōmbōŋ ba kompammu aa u taa u kuye Diilon-kūngu-i. In̄ kaa ka tiē piye dumaan̄o-na, wuə kar u tūngu-i tuə nu in̄ wan̄ maman̄. Poln̄ waan̄ maman̄ hiere, Itien̄ wuə kāyā-yuə ma suur u tūnni-na dei. ¹⁵ Man̄ suurii u tūnni-na dei dumaan̄o-na, wuə ce ba *batiseŋ-yo baa u dumellen̄-baamba-i hiere aa naa gbē-ye wuə: «Da kuə na hūyāa-ma wuə mi hūyāa Itien̄o maama-i kelkel, juəŋ na ji har mei terien̄-nu.» Aa naa gbān̄ baa-ye i ji hūu-ma.

Ba diyaa Polbaa-ba-i kaso Filipu-i-na

¹⁶ Yin̄gu nan̄gu-na, i taa i kā Diilojaalterien̄gu-na a suu baa maacembilon̄† nan̄o. Maacembilon̄ daayo-i, *jīna waa u yungu-na a ce u tuə suə maman̄ juəŋ u wan̄-ma. U taa u da gbeiŋa bōi kufan̄gu-na u hā baman̄ biyaa-yo maacemma-na. ¹⁷ Maacembilon̄ daa wuə cu i huon̄-nu tuə piye da gbagaga wuə: «Balan̄ daaba cāa Dərwuon̄o. Ba pigāan̄-na kon̄kor-hūmelle yaa-i.» ¹⁸ U ciē kufan̄gu-i da yinni bōi i huon̄gu-na. Pol huon̄ga ji guəla baa-yo. Wuə wan̄ baa u jīna-i wuə: «Yesu-Kirsa yerre-na, cor ŋ hel ciēŋo-na!» Terduon̄gu fan̄gu-na, jīna wuə pān̄ yan̄ ciēŋo-i.

¹⁹ U taamban̄ juə da u sa tiraa u da bīnkūngu u hā-ba, baa bel Pol baa Silasi-i kā baa-ba āndacetaamba wulaa dii gēŋerterien̄gu-na[§] ²⁰ ka hā *Oromē ba faamaambaa-ba-i baa-ba aa cira: «*Yuifubaa-ba'i daaba-i, ba juə ji ta ba guəl nelle-i ba hā-ye. ²¹ Ba juə baa hūmefelēnde. A ne da hūmelle fande nyaa Oromēbaa miēŋo-i: I siē gbāa siē-de, i siē bi gbāa wuə-de.»

²² Ban̄ piye dumaan̄o-na, nuəmba man̄ waa hiere, baa sire wuə ba siē yan̄ Polbaa-ba-i. Faamaambaa-ba ce ba col ba jon̄gorbaa-ba-i aa hā-ba hūmelle-i wuə ba muo-ba. ²³ Baa fūnuŋ muo-ba da dei aa kā ka dii-ba kaso. Ban̄ diyaa-ba, baa wan̄ baa uman̄ niēyan̄ kasobiemba-i wuə u tuə ne-ba dei. ²⁴ Naacolŋ un̄ nuə mafamma-i, wuə kā baa Polbaa-ba-i dubilon̄o man̄ dii tuogbuole-na ka sōgōnu ba gbēini-i daan̄gu nan̄-nu.

²⁵ Isuohollen juə hi, Pol baa Silasi-i baa ta ba cārā Diilon̄o-i aa ta ba hāl neiini ba tuəlnu-yuə. Kasobiemba namba waa dii ba dūnni-na aa ta ba fara ba nu. ²⁶ Ba juə'a ba suə, da hēma sagalaaya hōduon̄gu, ka hel baa kasodūngu-i hiere! Dūnfenni pān̄ puur. Ban̄ ŋa naa vaa kasobiemba-i baa jōgōbaa-ba man̄, ba fir hiere. ²⁷ Uman̄ taa u niya kasobiemba-i u taa

* **16:4** Nelma famma yaa piye cor 15.29. † **16:10** Like naa bi tuə wuəra baa Pol hōnni nanni. ‡ **16:16** Maacembilon̄ daayo waa ciēŋo. § **16:19** Bafamban̄ ger āndenni-i kusuon̄-nu ba bi nyon̄ sangā-i kusuon̄-nu'i. Terien̄gu fan̄gu dii yuoyuə hōnni-na hiere.

u duɔfɔn; wuɔ cɛ. Wuɔ u ne da dɔnfenni puurii hiere. Wuɔ fa u taacɛrɛŋo-i hiel-o duɔ ko u fere wuɔ sɪ kasobiemba gbara hiere. ²⁸ Pol wuɔ kaasɪŋ wuɔ: «Baa ce ɲ fere gbomma, molo saa kɔ terienɔ!»

²⁹ Naacolɔŋo kɔma nyɛŋ duma ma fereŋ nuɔ. Wuɔ ce ba hɔ-yo dɔamu; u gbar kɔ ka dɔuna Polbaa-ba caaŋgu-na ³⁰ aa cira ba hel gɔŋgɔŋ-nu. Ban hilaa, wuɔ yuu-ba wuɔ: «Mi jɛnaaŋ namaa, muɔmi saaya mi ce bige-i a gbɔa da mi kor?» ³¹ Baa cira: «Da ɲ hɔu Itienjo-i Yesu maama-i, ku yaa gbɔa kor-ni baa ɲ dumellen-ɔbaamba-i hiere.» ³² A naa doŋ ta ba waŋ Itienjo maama-i baa-yo baa u dumellen-ɔbaamba-i hiere.

³³ Isuɔduɔŋgu fangu-na, wuɔ kɔ baa-ba ka saar ba panni-i aa naa pɔŋ ce ba *batisen-yo baa u baamba-i hiere. ³⁴ Ban juɔ batisen-ba tɪ, wuɔ kɔ baa Polbaa-ba-i u dumelle-na ba ka wuɔ niwuoni. Uŋ hɔyɔa Yesu maama-i baa u baamba-i hiere, ba hɔmmu gbuu pɔŋ fɛ da yogogo.

³⁵ Cuɔŋ juɔ kaal, fɔamaamba-ba puɔr sorosibaa-ba ka waŋ baa kasobiemba niyatienjo-i wuɔ u nanna Polbaa-ba-i. ³⁶ Naacolɔŋ wuɔ kɔ ka cira: «Pol, fɔamaamba-ba puɔraa ba jo wuɔ mi nanna-nei. Hilaaŋ na kɔ na munɔkammu.» ³⁷ Pol wuɔ yagar aa naa gbɛ sorosibaa-ba-i wuɔ: «Ku ciɛ niɛ ba bel-e ba saa bi yuu-ye, ba muo-ye nuɔmba-na ɲ siɛ suɔ wuɔ Oromɛbaa miɛ*, aa jo ji dii-ye kaso. Fieɛi-i, ba ta ba taara ba fuo nanna-yi! Ma siɛ gbɔa wuɔ dumaanjo-na! Kaaŋ na ka waŋ baa-ba wuɔ ba jo ba fere ba ji hiel-e.»

³⁸ A ne da fɔamaamba-ba saa naa suɔ wuɔ Pol baa Silasi-i Oromɛbaa. Sorosibaa-ban kaa ka hi-ba baa nelma-i, ba kɔma pɔŋ ta ma nyɛŋ. ³⁹ Baa sire jo ba wulaa ji cɔrɔ-bei aa ce ba hel kaso-i-na. Ban hilaa, baa cɔrɔ-bei wuɔ ba ce jande aa ba hel nelle-na. ⁴⁰ Baa ta kɔ Lidi terien-nu; kɔ ka da Diilon-dɔn-ɔbaamba-i. Baa piye dii sirenja bei aa naa cɔrɔ hɔmelle-i ta.

17

Mamaŋ daa Polbaa-ba-i Tesalonike-i-na

¹ Pol baa Silasi-i ban taa Filipu-i-na, baa cor baa Anfipolisi, kɔ ka hel Apoloni a suɔ ta ba kɔ Tesalonike-i-na. *Diilonelhaalɔdɔŋgu waa baa *Yuifubaa-ba-i nelle fande-na. ² A ne da Pol sa da Diilonelhaalɔdɔŋgu aa cor-ku. Wuɔ kɔ ka suur a tuɔ firnu Diilon-nelma-i baa-ba. U ciɛ mafamma-i *yiɛnanni siɛi. ³ U tagaaya pigaaŋ-ba wuɔ *Konkortienjo naa saaya u mulien aa ku. Aa duɔ ku, Diilonjo sire-yuo. Aa Konkortienjo faŋjo yaa Yesu maŋ uŋ waŋ u maama-i baa-ba.

⁴ Polŋ piye dumaanjo-na, Yuifubaa-ba namba hɔu-ma cu ba huon-nu fuɔ baa Silasi-i, a naara Girekibaa-ba maŋ taa ba kuye Diilon-kɔŋgu-i ba boi bi cuu ba huon-nu, baa caamba boi. Caamba famba waa nelbɔmbɔmbaa. ⁵ Ku saa dolnu Yuifubaa-ba namba-i. Baa ce-ku nenemungu aa wuɔra taara naŋgalbaa a tigiŋ nuɔmba-i ta ba wuɔra ba ce ijieni ba du nelle-i. Aa naa kɔl ba-naa kɔ Yasɔ dumelle-na wuɔ ba ka bel Polbaa-ba-i ka hɔ fɔamaamba-ba-i baa-ba. Polbaa-ba naa har kusuɔŋ-nu'i. ⁶ Ba kaa ku yaa-i ba saa ka da-ba. Baa bel Yasɔ yaa-i baa Diilon-dɔn-ɔbaamba namba kɔ baa-ba fɔŋgɔtaamba wulaa ka ta ba piye da gbagaya wuɔ: «Balaŋ daaba wuɔraaya du nilienja-i hiere, ba hii bande yaa fieɛi-i-na. ⁷ Yasɔ yaa haraa-ba u dumelle-na. Ba maacemma saa fa; ba yagaraa *jamatigi nunɔgu-i aa ta ba piye wuɔ jamatigi naŋo dii, kere ba bi-yo Yesu.»

⁸ Nel daama saa dolnu nuɔmba-i baa fɔŋgɔtaamba-i hiere. ⁹ Yasɔbaa-ba juɔ pɔ gbeibuɔ hɔ-ba aa ba suɔ nanna-bei.

Polbaa-ba kɔa Bere

¹⁰ Ku isuɔŋgu-na, Diilon-dɔn-ɔbaamba ce Polbaa-ba ta kɔ Bere. Ban hii, baa kɔ *Yuifu ba *Diilonelhaalɔdɔŋgu-na ka ta ba waŋ Diilon-nelma-i. ¹¹ Yuifubaa-ba maŋ waa Bere-i-na baa naa fa yan bamaŋ waa Tesalonike-i-na. Diilon-nelma numma taa ma dolnu bafamba-i ɲaa bige-i! Yinni maŋ jon ba kalaŋ-ma ba ne da kuɔ Polŋ waŋ mamaŋ baa-ba ma yaanga yaa-i. ¹² Nuɔmba boi baa hɔyɔa Yesu maama-i ba hɔlma-na. Aa Girekibaa-ba maŋ bi waa, ba fɔŋgɔ baa hɔyɔa-ma. Caamba waa-bei. Caamba famba waa nelbɔmbɔmbaa.

¹³ Yuifubaa-ba maŋ waa Tesalonike-i-na ban juɔ nu wuɔ Pol kaa Bere-i-na ka tiraa tuɔ waŋ Diilon-nelma-i, baa sire nya u huon-nu wuɔ ba ka du terienɔ-i aa gbo nuɔmba-i yuo. ¹⁴ Diilon-dɔn-ɔbaambaŋ daa-ma dumaanjo-na, baa kɔ baa Pol daman-ɔbaambaŋ-gu-na ka bie baatonjo ta, aa yan Silasi yaa baa Timote-i Bere-i-na. ¹⁵ Ba saan Pol ka hi Atenɪ aa bir. Ban'a ba bir, wuɔ puɔr-ba wuɔ ba ka waŋ baa Silasi-i baa Timote-i ba jo u wulaa donduo.

Polŋ waan mamaŋ baa Atenitaamba-i

* 16:37 *Yuifubaa boi saa naa gbɔa da *Orome ba sinni-i, ɲga Pol naa da-ni (niɛŋ Pɔpuɔr: 22.25-29; 23.27). Da ɲ waa Oromeyien nuɔŋo-i, molo saa saaya u muo-ni baa daangu, molo saa bi saaya u muo-ni baa nyangbɔangu.

¹⁶ Polŋ tɛnaana Ateni-i-na tuɔ cie Silasi-i baa Timote-i, duɔ cor kusuɔŋ-nu, u da cufɛllu, a cor kusuwɔŋ-nu, u da tɛnni; kuɔ gbuu funuŋ ta ku kukul-o. ¹⁷ A ce duɔ ká *Diilonelháaládúŋgu-na, u wanŋ ma yaa-i baa *Yuifubaa-ba-i baa *niɛraamba manŋ taa ba kuye Diilon-kúŋgu-i. Aa yiŋgu yiŋgu, duɔ ká nellen-huɔŋga-na ka da bamanŋ, u bi piye baa-ba.

¹⁸ Bamanŋ naa cie Epikure ba kalaŋo-i baa Sitoysi ba kalaŋo-i ká yaan-na, yiŋgu nanŋu-na, banamba jo ji ta ba piye baa Pol. Banamba ta ba yuu ba-naa wuɔ: «Ándapirrentienŋ daa u wanŋ wuɔ niɛ?» Bamanŋ naa nuɔ Polŋ piyeŋ Yesu maama-i baa kuomba siremmanŋ-kúŋgu-i, baa cira: «Ku biyaa ŋaa u piye Diilohúmeŋelɛnɛnŋ-maama.»

¹⁹ Banŋ piye dumaanŋo-na, baa bel Pol ká baa-yo gɛŋgertaamba* wulaa ka cira: «Nin juɔ ji ta ŋ piye húmeŋelɛnɛnŋ manŋ maama-i, i taara i suɔnu kunanŋu die. ²⁰ Nin wanŋ mamanŋ, ma cie nerma miɛŋo-na, i taara i suɔ ma yaanŋa-i.» ²¹ A ne da nelŋeŋema numma-i baa ma wamma taa ma dɔlnu Atenitaamba-i baa niraamba manŋ waa ba hɔlma-na ŋaa bige-i! ²² Pol wuɔ sire yiera gɛŋgertaamba yaanŋa-na aa naa cira: «Atenitaanŋ namaa, ma miŋ daa-na damma manŋ, ku biyaa ŋaa cufɛllu sa cor-na. ²³ Na saa da, mi wuɔramma-na, mi daa na cufɛllu-i hiere nellen-huɔŋga-na. Aa mi daa ba nyegáanŋ dunandu-na wuɔ: «Cufɛnerienŋ.» Nanŋ buol cufɛnerienŋ manŋ aa na sa suɔ-yo, muɔmi juɔ da mi ji pigáanŋ-na u yaa-i. ²⁴ U yaa Diilonŋo-i. U yaa hielaa bímbínni-i hiere. U yaa dɔrɔ-i baa híɛma-i ni Tienŋo-i. Molo sie gbáa ma dúŋgu a há u suur. ²⁵ U yaa háanŋ-yenŋ fafalmu-i i tie fiisa. Bíŋkúŋgu bíŋkúŋgu, u yaa háanŋ nelbilibemba-i baa-ku, a ce dumaanŋo-na, u sa taara molonŋ napɔrrenŋ-bíŋkúŋgu. ²⁶ U hielaa siyaabaa-ba-i hiere nelduɔŋo diei nuɔ ba tɛna gbuo híɛma-i hiere. U huɔnu huɔŋgu-i há-ba belle-na aa dii yumma ba nilɛŋa-na. ²⁷ U taara nelbilibemba taara-yuɔ, ku'i cie u ce-ma dumaanŋo-na. Da ku fie balanŋ niɛ niɛ, ŋ gbáa tafúrrá da-yo. Coima saa fa, Diilonŋo saa maa baa-ye. ²⁸ Fuɔ barguɔ yaa nuɔ-i inŋ yenŋ híɛma-na tie gbáa i ce i weimambaa-ba-i. Na fáanaamba namba wanŋ ma yaa-i wuɔ: «Diilonŋo bisálmba namba'i miɛŋo-i.» ²⁹ Inŋ yenŋ Diilonŋ bisálnŋ miɛ, bige-i cie da na ce na kul sɛne jina wuɔ Diilonŋo yaa dumaanŋo-na? Bige-i cie da na ce na kul wargbe? Bige-i cie da na ce na sislnŋ támpɛlle jina? Diilonŋo-i nelie sie gbáa suɔ-yo kul-o. ³⁰ Mamanŋ cie cor ku huɔŋgu-na, Diilonŋo sa ne-ma, wuɔ nuɔmba saa ta ba suɔ kuyunŋu. Fieŋie-i yu-fu, u nannaŋo nelieŋo nelieŋo, duɔ fie waa hie, u nanna u cilɔbabalanŋo-i. ³¹ Biyeŋ-i cie wuɔ ma ce dumaanŋo-na? U diyaa yiŋgu duɔ ce nuɔmba-i hiere ba ándaanŋu-i ku cemba-i. U hielaa molo duɔ ji ce-ma. U siire kutienŋo-i hiel-o kuomba hɔlma-na a pigáanŋ wuɔ u yaa hielaa-yo.»

³² Polŋ juɔ cira Diilonŋo siire molonŋo hiel-o kuomba halma-na, bananŋ baa bir yanŋ aa ta ba nyɛ-yo, bananŋ baa cira: «Cie yiŋgu nanŋu ŋ ji wanŋ mafamma-i baa-ye.» ³³ Pol wuɔ ta aa naa yanŋ-ba.

³⁴ Kunŋ fie ce dumaanŋo-na, banamba yagar húu Yesu maama-i a cu u huonŋ-nu. Ba hɔlma-na, gɛŋgertienŋo nanŋo waa, ba taa ba bí-yo Deni, aa cienŋo nanŋo bi waa, ba taa ba bí-yo Damarisi, a naara nuɔmba namba.

18

Pol káa Korɛnti

¹ Ku huonŋu-na, Pol wuɔ ji ta Ateni-i-na ká Korɛnti. ² Belle fandɛ-na, *jámatigi manŋ waa *Ɔrɔmu-i-na, wuɔ ciɛra *Yuifubaa-ba sire hiere Ɔrɔmu-i-na. Ba taa ba bí-yo Kulodi. A ne da Yuifuyienŋo nanŋo waa, ba taa ba bí-yo Akilasi, u taa u hel P5. Ba taa ba bí u cienŋo-i Pirsili. Bafamba waa tɛna *Itali. Banŋ juɔ cira ba sire, baa sire ká Korɛnti-i-na. Banŋ káa, ku saa da huonŋu Pol wuɔ ká ka da-ba; wuɔ bel jɛru baa-ba. ³ Ba taa ba ce maacenduɔma hiere. Ba taa ba ce kompadúnni. Polŋ wuɔ har ba yaa nuɔ-i ba ta ba gbonu ba ce maacemma-i. ⁴ Da ku waa *yitɛnɛnŋu-i, u ká *Diilonelháaládúŋgu-na ka tuɔ gbáŋ baa Yuifubaa-ba-i baa *niɛraamba-i ba da ba húu Yesu maama-i.

⁵ Silasi-i baa Timote-i banŋ juɔ hel Maseduɔni-i-na jo, Pol wuɔ yanŋ u maacemma-i aa fulnu Diilonŋ-nelma wamma yaa yonŋ. U taa u piye u pigáanŋ Yuifubaa-ba-i wuɔ Yesu yaa *Konŋkortienŋo-i. ⁶ Baa bir yanŋ aa bigáanŋ-yo aa ta ba tuora-yuɔ. Pol wuɔ muora u jonŋorbaa-ba-i* aa gbɛ-ba wuɔ: «Mamanŋ da ma ji da-na, namaa yanŋ-maama-i; na baa fenŋ-mi! Mi ka ta ká niɛraanŋ wulaa.»

⁷ Unŋ taa terienŋu-na, wuɔ ká niɛryienŋo nanŋo cingŋu-na, ba taa ba bí-yo Titiyusi-Yutusi. U taa u kuye Diilonŋ-kúŋgu-i. U cingŋu naa kuo Diilonelháaládúŋgu-na. ⁸ Umanŋ waa Diilonelháaládúŋgu yunŋu-na, ba taa ba bí-yo Kiripusi. Fu wuɔ húu Itienŋo maama-i baa u dumellenŋ-baamba-i hiere. Korɛntitaamba bó i taa ba húu Yesu maama-i Pol wulaa aa ta ba ce ba ta ba *batisenŋ-ba.

* 17:19 Ba taa ba bí gɛŋgertaanŋ daaba belienŋu-i Aropasi.

* 18:6 Pol cie kufanŋu-i a pigáanŋ wuɔ u sie tiraa dii u nunŋu-i ba weima-na.

⁹ Isuonngu nanngu-na, Itienjo ji piye baa Pol dānsāan-nu wuɔ: «Baa kāalā, cor ŋ ta ŋ piye. ¹⁰ Mi dii baa-ni, molo sie gbāa ce-ni bɪŋkūngu. Mi baamba dii boi nel daade-na, ta ŋ piye.»

¹¹ Pol wuɔ tēna Korēnti-i-na tuɔ wan Diilon-nelma-i. U tēnaana ce belle diei baa boluonngu.

¹² Yiinggu nanngu-na, Yuifubaa-ba ji gbo ba-naa bel Pol kā baa-yo fāmaan ba terien-nu. Uman waa ku huonngu-na Akayi† yungu-na, ba taa ba bi-yo Galinyɔ. ¹³ Ban kāa baa-yo, baa gbē-yo wuɔ: «Naacolŋ daa u juɔ baa u den Diilojaale, a ne da di sa kā hūmeduɔle baa *anjɪnamma-i.» ¹⁴ Pol wuɔ u puur u nungu-i duɔ piye, Galinyɔ wuɔ sɪŋ-yo cira: «Yuifubaa namaa, kuɔ uu naa ce kuubabalaanngu nan temma-i, mii naa ce āndaanngu-i ku cemma-i. ¹⁵ Ŋga nan ceŋ na-naa na Diilon-hūmellen-kūŋ-nu, baa yireiŋ-kūŋ-nu, baa na ānjɪnamman-kūŋ-nu, namei saaya na fiɛnu-kuɔ na-naa nuɔ; mēi nungu sɪ.» ¹⁶ Aa naa hiel-ba gēŋgerdūngu-na.

¹⁷ Ban hilaa, ba hieronjo-i baa bel Diilonelhāalādūngu yuntienjo-i ta ba muo-yo gēŋgerdūngu yaanga-na. Ba taa ba bi naacolŋo-i Sɔsiteni. Galinyɔ wuɔ gbuu fiinaaŋ ce ŋaa u saa da-ba.

Pol birma-i duɔ kā Antiyosi-i-na

¹⁸ Ijien daaniŋ ciɛ cor, Pol wuɔ tiraa tēna da huonngu Korēnti-i-na. Ku huonngu-na, wuɔ ji cārā hūmelle-i tobimba wulaa duɔ kā Siiri mara nuɔ; fuɔ baa Akilasi-i baa u ciɛŋo-i Pirsili-i hiere. Wuɔ pāa nunngu baa Diilonjo-i, a ce dumaanjo-na ban kaa hi Sāŋkire-i, wuɔ ce ba cir u yungu-i aa ba suɔ da ba suur baatonjo-na.

¹⁹ Ban kaa hi Efesi-i, baa bɔɔɔ. Pol wuɔ kā *Diilonelhāalādūngu-na ka tuɔ piye baa *Yuifubaa-ba-i. ²⁰ Uŋ juɔ'a u ta, baa cārā-yuɔ wuɔ u yan aa tēna ce yinni cellɛ baa-ba. ²¹ Wuɔ cira: «Yaan mi ta. Diilon duɔ sie, mi ka bir jo.» Aa naa ta ka biɛ baatonjo-i ka hiire Sesare.

²² Uŋ hiiriye Sesare-i-na, wuɔ kā *Yerusalemu-i-na ka jaal Diilon-dūŋ-baamba-i aa suɔ tuɔ kā Antiyosi-i-na.

²³ Polŋ kāa Antiyosi-i-na, wuɔ tēna da huonngu cellɛ aa naa tiraa sire biɛ Galasi niɛiŋa-i a yun-nu baa Fergi waanŋa-i tuɔ wuɔra u dii sireiŋa bamaŋ cuu Yesu huon-nu hiere.

Apolosi maama

²⁴ Polŋ taa u wuɔra u dii sireiŋa-i Diilon-dūŋ-baamba-na huonngu man nuɔ-i, *Yuifuyienjo nan wuɔ jo Efesi-i-na, ba taa ba bi-yo Apolosi. U taa u hel Alɛsāndiri. Naacolŋ daa u taa u suɔ u piye aa tiraa tuɔ suɔ Diilon-nelma-i ŋaa bige-i! ²⁵ U taa u suɔ Yesu hūmelle-i aa u taa u hinu pāama baa u nelma wamma-i. Aa duɔ u wan-ma, ma sa ciɛ; ŋ sie suɔ wuɔ u taa u suɔ Nsāa *batemu yaa yon.

²⁶ Yiinggu nanngu-na, wuɔ gbuu fɛ u huonnga-i baa nelma-i *Diilonelhāalādūngu-na. Akilasi waa baa u ciɛŋo-i. Ban juɔ hel, baa bi-yo ka migāan kaala Diilon-hūmelle-i baa-yo. ²⁷ Akayi kāmman-maama waa-yuɔ, Diilon-dūŋ-baamba dii sireiŋa yuɔ aa naa nyegēŋ sebe hā Akayi Diilon-dūŋ-baamba-i wuɔ duɔ kā, ba bel-o dei.

Uŋ kāa, Diilon uŋ ciɛ baa bamaŋ ba hūu Yesu maama-i, ku kāayā-bei boi. ²⁸ U waa duɔ ce u biɛ Diilon-nelma-i a tagaaya pigāan Yuifubaa-ba-i nuɔmba-na, wuɔ ba suuri hien-nu, keɛ Diilon uŋ pāa nunngu-i wuɔ u ka saan *Konkortienjo man, u yaa juɔ Yesu-i.

19

Pol birii kā Efesi-i-na

¹ Apolosiŋ waa Korēnti-i-na huonngu man nuɔ-i, Pol wuɔ karnu tānni-i kā ka hi Efesi-i. Uŋ kāa, wuɔ da Diilon-dūŋ-baamba namba-i, ² wuɔ yuu-ba wuɔ: «Nan hūyāa Yesu maama-i, na daa *Diilon-Yalle-i wei?»

Baa cira: «Ba bi bige-i Diilon-Yalle-i? I saa nu di maama dede!»

³ Pol wuɔ yuu-ba wuɔ: «Namaa daa *batemu hayo-i?»

Baa cira: «Nsāa batemu.»

⁴ Pol wuɔ cira: «Bamaŋ naana ba cilɔbalaanjo-i Nsāa taa u hā ba yaa-i u batemu-i aa tuɔ piye baa nuɔmba-i wuɔ uman ka jo fuɔ huonngu-na, ba haa ba nanŋa yuɔ. U taa u gbē Yesu yaa-i.»

⁵ Polŋ piye baa-ba dumaanjo-na, baa ce ba *batisen-ba Itienjo-i Yesu yerre-na. ⁶ Ban baatisen-ba, wuɔ haa u nammu-i bei aa cārā Diilonjo saan u *Yalle-i hā-ba. Ban juɔ da Diilon-Yalle-i, baa donj ta ba piye nelfelɛmma-na. Diilon uŋ diyaa mamaŋ ba nunni-na, baa ta ba wan-ma baa nuɔmba-i. ⁷ Bamaŋ naa ciɛŋ mafamma-i, ba gbāa yu nuɔmba cɪncieluo baa ba hāi temma.

⁸ Pol saa tuɔ naa *Diilonelhāalādūngu-na. Duɔ kā, u biɛ *Diilon-baanngu maama-i a piye ma yaanga-i baa nuɔmba-i ba da ba hūu-ma. U nunngu saa ta ku ce yelma baa ma wamma-i. U ciɛ mafamma-i caamba siei. ⁹ Ŋga banamba saa hūu-ma, aa bir ta ba nyɛ Itienjo hūmelle-i

† 18:12 Korēnti dii Akayi huon-na.

nuamba-na. Polŋ juo da ba ce dumaanjo-na, wuɔ ká baa bamanŋ hūyāa-ma Tiranusi nakoleŋ-
cīngu-na ka tuɔ wanŋ Diilonŋ-nelma-i baa-ba kusuɔŋ-nu'i yinni manŋ jonŋ. ¹⁰ U cie mafamma-i
bieŋa hāi. A ce dumaanjo-na, *Yuifubaa-ba manŋ waa hiere *Asi-i-na baa *nieraamba-i, baa
nu Itienjo maama-i.

¹¹ Diilonjo naa hā Pol himma nanŋ temma u tuɔ ce gberɛ-wɛima-i. ¹² A ce nyarkpātāanŋu
manŋ da ku yieya Pol kūoma-i aa ba haa-ku jeinjo manŋ nuɔ-i, u sire. Jaamba bɔi siire dumaanjo-
na, aa *jinabaa-ba bi hilaa nuamba bɔi-na dumaanjo-na.

Sikeva bɛpuɔmba maama

¹³ *Yuifubaa-ba namba bi waa ta ba wuɔra ba donya *jinabaa-ba-i ba hiel-ba nuamba-na.
Yiinŋu nanŋu-na, baa ji sire wuɔ bafamba cɪŋ Yesu-i-na aa donya-bɛi ne si ba ka gbāa. Aa
naa maa cira: «Polŋ piijenŋ Yesu manŋ maama-i, fuɔ yerre-na curaanŋ na hel naacolŋ daayo-
na!» ¹⁴ Diilojigāntaamba yuntienjo manŋ ba nanŋ biŋ-yonŋ Sikeva-i, fuɔ bɛpuɔmba'i naa cie
maacemma famma-i. Ba waa nuamba niehāi.

¹⁵ Banŋ piye dumaanjo-na, jina bir gbɛ-ba wuɔ: «Mi suɔ Yesu-i baa Pol hiere, namaa fuɔ,
namaa hilaa hie?» ¹⁶ Uŋ waa naacolŋ manŋ nuɔ-i wuɔ pān diire-bɛi baa muoru. Ma saa ji
fa baa gbar. Ba gbaraa hel tāmporni naacolŋo cīngu-na, baa tamma-i nyelɛɛ ba kūoma-na.
¹⁷ Korma pān ta ma da Yuifubaa-ba manŋ waa Efesi-i-na hiere baa *nieraamba-i, a ce ba sa
siɛ bɪ Yesu yerre-i ānsɔsɔmma-na.

¹⁸ Bamanŋ naa hūyāa Yesu maama-i, banŋ cie guɔyuo manŋ cor hiere, ba fɔŋgūo baa ta ba
jo ba yiera nuamba-na ba wanŋ-ma a pigāanŋ wuɔ ba siɛ tiraa ce ma temma. ¹⁹ Bamanŋ naa
bi waa hiriemba-i, ba fɔŋgūo baa jo baa ba himmanŋ-sebebaa-ba-i ji tigiinŋ-ba caa-ba nuamba
yufelle-na. Baa tagaaya sebebbaa daaba sullu-i, a da ba yuu bafamba neifienŋ-komorre baa a
ndii* temma. ²⁰ Itienjo barguo-i-na, Diilonŋ-nel maa da fɔŋgūo ta ma gbuo terni-i hiere ma ká.

Efesi siire yiera u gbeiniŋ

²¹ Ku huonŋu-na, Pol wuɔ, Pol wuɔ ji cira u ka cor ká *Yerusalemu. Nga aa suɔ duɔ ká Yerusalemu-i-
na, u ka cor Maseduɔni igɛna baa Akayi. U taa u bi piye wuɔ duɔ hi Yerusalemu-i, u
saaya u bi ká *Oromu. ²² Uŋ puu mafamma-i dumaanjo-na, wuɔ saanŋ kakáyātaamba hāi
Maseduɔni-i-na: Timote baa Erati; aa fuɔ wuɔ tɛna *Asi-i-na a ce yinni cɛɛɛ. ²³ Kufanŋu
yinni-na, Itienjo hūmelle kūŋ kuɔ ce nelle sire du. ²⁴ Fānanjo nanŋo waa tuɔ kul niikulni, ba
taa ba bɪ-yo Demetursi. Uu naa biɛ maacenciraamba ta ba kul baa-yo. Tīingu nanŋu waa
Efesi-i-na, ba taa ba bɪ-ku Artemisi. Tīingu fanŋu dūngu-i, Demetursibaa-ba taa ba kul ku
temma baa wargbɛ ba suor. Ba taa ba kūɔl gbeinŋa-i ku maacemma-na.

²⁵⁻²⁶ Polŋ káa ka tuɔ wanŋ Yesu maama-i, Demetursi wuɔ da u gbuonu bafamba sanŋa. Wuɔ
bɪ u maacenciraamba-i baa u nafānaamba-i hiere a ji tuɔ piye baa-ba wuɔ: «Naacolŋo manŋ
juo ji tuɔ wuɔra u piye daayo-i, wuɔ ba bɪ-yo Pol; uŋ wuɔraŋ u wanŋ mamanŋ na saa bi yanŋ-ma
numma. Wuɔ inŋ kul tinni manŋ, yunŋu si dii-niɛ. A ne da miɛ i wuɔ ma'i nuɔ-i. Nuamba cuu u
huonŋ-nu wuɔ u wanŋ ninsonjo. U saa bāl-ku Efesi bande yonŋ; u yii duɔ gbuo Asi nileinŋa-i hiere
baa nel daama-i. ²⁷ Mamanŋ jaanŋ muɔ, ku saa ce ŋaa u yii duɔ bɛna hā miɛ yonŋ, ŋga u ka ce
Artemisi dūngu nuonŋu hel nuamba-na, a ce ba siɛ tiraa ta ba kāŋ Artemisi fuɔ fɛɛ-i, a ne
da Asitaamba-i baa nuamba-i hiere miwaanjo-na ba buol u yaa-i.»

²⁸ Demetursinŋ piye dumaanjo-na, nuamba hōmmu gbuu pān guɔla; baa sire ta ba kaasɪŋ
wuɔ: «Efesitaanŋ Artemisi temma si dii!» ²⁹ Ijienŋ daa niɛ ce nelle-i hiere di sire yiera di
gbeiniŋ. A ne da Maseduɔniitaamba namba naa nyaanu Pol jo. Ba waa ba hāi. Ba taa ba
bɪ unanjo-i Gawusi aa bɪ unanjo-i Aritarke. Baa bel bafamba-i ká baa-ba ponsanatigerre-na.
³⁰ Pol wuɔ cira u ká. Diilonŋ-dūŋ-baamba cie-yo wuɔ u baa ká. ³¹ U jēnaamba namba bi waa
nelbōmbōmbaa Asi-i-na, bafamba puɔr ba ji wanŋ baa-yo wuɔ u baa ká. ³² Ijieni saa waa dei
ponsanatigerre-na: Hooi haai! Hooi haai! Ba fɔŋgūo waa da ŋ yuu-ba, ba siɛ suɔ kumanŋ cie
nuamba tigiinŋ ba-naa.

³³ *Yuifuyienjo nanŋo waa ba hōlma-na, ba taa ba bɪ-yo Alesāndiri. Baa wanŋ ma yaanŋa-i
baa-yo aa naa titiire-yuɔ dii-yo nuamba hōlma-na wuɔ u piye baa-ba. Wuɔ sire u nanŋa-i
wuɔ nuamba budii. ³⁴ Nuamba saa naa suɔ wuɔ Yuifuyienjo. Banŋ juo suɔ, baa cor ta ba kaasɪŋ
wuɔ: «Efesitaanŋ Artemisi temma si dii! Efesitaanŋ Artemisi temma si dii!» Ba cie lɛrbaa-ba
hāi temma kaasɪŋu-na.

³⁵ Kombiyienjo manŋ waa ba nelle-na, u yaa juo gbāŋ baa nuamba-i ba budii. Banŋ budii,
wuɔ cira: «Efesitaanŋ namaa, hai moloŋo-i dii aa u saa suɔ wuɔ Artemisi dūngu-i baa ku
nobiŋo manŋ hilaa dɔrɔ-i-na diire, miɛ niini? ³⁶ Kutienjo si dii. Terienŋu fanŋu-na, na saaya
na budii. Aa da na'a na ce kumanŋ, na jɔguɔŋ na ne aa na suɔ na ce-ku. ³⁷ Nanŋ siire bel
balanŋ daaba-i ta na jo baa-ba, ba saa bi guɔla bɪŋkūŋgu Artemisi dūngu-na, ba saa bi bɪ u
yebabalande, na'a i ce-ba niɛ? ³⁸ Demetursi-i baa u nabaamba-i, da ba'a ba ka bɪ umanŋ,

* 19:19 Huonŋu fanŋu-na, ku waa ba gbāa pā maacembienŋ komuɔŋ-niehāi baa cɪncieluo baa gbeinŋ daaya-i belle diei-i-na.

gēngertaaamba dii, ba bī kutieŋo-i kusuŋ-nu'i; ba j̄lena yinni ta ba ce āndenni-i. ³⁹ Da ku bi waa nelma namma dii na wulaa, die ji tigiin i-naa hiere, na jo, i ka fielnu-mēi. ⁴⁰ Ni ma'i sī, dumandē-i-na, f̄ngōstaŋ da ba bī-ye yuu-ye wuɔ: «Bige-i dii nyuŋgo-i-na aa na tigiin na-naa?» I da hama-i waŋ-ma aa ba hūu-ma? I ka ce ba da niē sī i taara i hel ba huŋ-nu, a ne da ma'i sī.» ⁴¹ Uŋ waŋ mafamma-i, wuɔ ce nuɔmba b̄rɔ k̄ŋ ba c̄innj̄.

20

Pol taa Efesi-i-na

¹ Ij̄iej̄ daanij̄ juɔ b̄al, Pol wuɔ tigiin Diilon-đūŋ-baamba-i a dii sireiŋa b̄ei, aa c̄ārā h̄umelle-i ba wulaa a ta tuɔ k̄ā Maseduoni. ² Uŋ kaa hi, wuɔ tuɔ waŋ Diilon-nelma-i baa tobimba-i u dii sireiŋa b̄ei u k̄ā, ka hi Gireŋi. ³ Uŋ hii Gireŋi-i wuɔ t̄ena ce caamba siei. Ku huŋgu-na, u ji tuɔ taara u biē baatonjo-i k̄ā Siiri. Baa gbuya-yuɔ wuɔ *Yuifubaa-ba taara-yuɔ baa w̄eima. Wuɔ yan baatonjo-i aa naa bir hel Maseduoni yan̄ga. ⁴ Bamaŋ taa ba wuɔra baa-yo, ba yireiŋa yaa daaya: Sopater waa. Sopater to-i ba taa ba bī-yo Pirusi, ba taa ba hel Bere. Aritarke waa, baa Sek̄andusi. Bafamba taa ba hel Tesalonike. Gawusi waa, fuɔ taa u hel Derbu. Tisike waa baa Turofimu. Bafamba taa ba hel *Asi. A naara Timote-i. ⁵ Yie ce ba ta yaan̄ga ka ta ba cie-ye Torasi. ⁶ *Ban'a ba sa dii siini-i *buruo maŋ nuɔ-i, u ponsaan̄gu naa piē t̄i, kuŋ juɔ ce cor t̄i, yie biē baatonjo-i Filipu-i-na a nyaa ba huŋ-nu Torasi-i-na. I cie yinni ndii h̄umelle-na aa suɔ die hi.

Pol siire naacombilonjo naŋo

Iŋ k̄āa Torasi-i-na, yie ce yinni nieh̄ai terien̄gu-na. ⁷ S̄amadi-d̄anamb̄aan̄gu-na, yie tigiin i-naa baa Diilon-đūŋ-baamba-i die wuɔ Itieŋo niiwuoni-i. Pol naa saaya u ta ku cuo kaala-i-na, a ce dumaan̄jo-na u nelma sa t̄i. U piiye ji tuɔ hi isuɔholle. ⁸ Ii naa waa s̄an̄k̄āns̄o d̄oro. Iŋ waa d̄uŋgu maŋ nuɔ-i, fiŋmbaa-ba waa b̄oi kuɔ. ⁹ Naacombilonjo naŋo waa baa-ye t̄ena f̄enetiri-i-na tuɔ nu Pol tuɔ piiye; ba bī-yo Etike. Nelman juɔ'a ma sa t̄i ma t̄i dumaan̄jo-na, naacombilon daa wuɔ kor duɔf̄uŋ. Iŋ juɔ'a i suɔ, u hilaa dii s̄an̄k̄āns̄o d̄oro-i-na a cor d̄ūnni siei jo ji diire h̄l̄ema-na. I k̄āa ka sire-yuɔ ku yaa nuɔ-i, a da u kuu. ¹⁰ Pol wuɔ hiire p̄an̄ jo ji t̄uu-yo aa naa cira: «Baa na tie holle, uu dii cic̄elma!» ¹¹ Iŋ birii nyuḡuŋ kufan̄gu-i, wuɔ calnu Itieŋo niiwuoni-i i wuɔ aa tiraa cor baa u nelma-i. U piiye dum̄ei ji kaal cuo-i aa suɔ ta. ¹² Uŋ siire naacombilonjo-i, kuɔ f̄un̄uŋ d̄alnu nuɔmba-i ŋaa bige-i! Baa saan̄-yo k̄ūŋ baa-yo.

Pol curaa k̄ā Mileti

¹³ Iŋ siire Torasi-i-na, yie k̄ā As̄osi. Iŋ'a i ta, Pol wuɔ fuɔ ka wuɔ k̄ā. Mie yie suur baaton-na ta yaan̄ga ka tie cie-yo. ¹⁴ Uŋ juɔ jo, wuɔ suur baa-ye yie cor k̄ā Mitil̄eni. ¹⁵ Iŋ siire Mitil̄eni-i-na yiiŋgu maŋ nuɔ-i, ku cuo kaala-i-na, yie k̄ā ka tie hi Kiȳosi. Iŋ siire Kiȳosi-i-na, cuo kaal yie k̄ā ka tie hi Sam̄osi. Sielin̄-yiiŋgu-i, i suɔ tie suur Mileti-i-na.

¹⁶ Pol taa u taara u hi *Yerusalemu-i donduo a ce *P̄ant̄ekoti-i kusuŋ-nu'i, a ce dumaan̄jo-na, wuɔ bella Efesi-i cor; wuɔ duɔ haar ba kaa bella-yuɔ.

¹⁷ Iŋ hii Mileti-i, wuɔ puɔr ba ka bī Diilon-đūŋ-baamba yaataamba yaa Efesi-i-na ba jo. ¹⁸ Ban̄ juɔ, wuɔ cira: «Min̄ waa waama maŋ na h̄olma-na ji ta mi ta, na suɔ-ku. ¹⁹ Mi saa ce Itieŋo maacemma-i baa bombolma. Da ku ce kun̄i mi ji ta mi hiel nyinȳolma. *Yuifubaa-ban̄ haa kumaŋ mie, Diilonjo'i s̄uyaŋ-kun̄. ²⁰ Mamaŋ gb̄aa fa na maama-i hiere, mi saa fuo ma diei nei: Mi waan̄-ma baa-na puoŋa-na aa tiraa waŋ-ma baa-na na dumien̄a-na. ²¹ Mi muyaa mi natiēŋa Yuifubaa-ba-na baa *niēraamba-i hiere wuɔ ba nanna ba cil̄obabalan̄jo-i a gb̄aa cu Diilonjo huŋ-nu, aa hūu Itieŋo-i Yesu maama-i. ²² Dumandē-i, *Diilon-Yalle cie mi ta mi k̄ā Yerusalemu; mi saa suɔ mamaŋ ciyaŋ-min̄ terien̄gu-na. ²³ Min̄ suyaa mamaŋ, da mi k̄ā terien̄gu terien̄gu, Diilon-Yalle gbuya-mie wuɔ ba kaa huol mi yaan̄-na aa dii-mi kaso. ²⁴ Da mi fiē ku, m̄ei wulaa w̄eima s̄i. Kumaŋ gb̄aan̄, min̄ biyaa mi gboluŋgu-i mamaŋ nuɔ-i, mi ce-ma ma cemma-i. Diilon uŋ cie baa nelb̄iliemba-i cemma maŋ, aa Itieŋ wuɔ mi wuɔra waŋ-ma, mi donya ku yaa-i.

²⁵ «Mi curaa na terni-na hiere a waŋ *Diilon-b̄aan̄gu maama-i baa-na, ŋga fiefiē-i-na, mi suyaa mie na sie tiraa da mi yufelle. ²⁶ Ku'i cie mi ta mi kuola-m̄ei baa-na nyuŋgo-i-na mie nuoni maŋ da ŋ hūu mi nelma-i nanna, m̄ei yuŋ-maama s̄i. ²⁷ Diilon uŋ taaran̄ kumaŋ, mi waan̄-ku baa-na hiere, mi saa fuo ma diei nei. ²⁸ Bilaan̄ na f̄ere fafamma, aa na bi hel Diilon-Yallen̄ h̄āa-na bamaŋ. Taa na ne Diilon-đūŋ-baamba-i fafamma. Diilonjo p̄āa fuɔ f̄er̄ej̄ Bieŋjo yaa duɔ gb̄aa da-ba. ²⁹ Mi suyaa mie da mi bir mi huŋgu-i, nelbabalaamba ka jo ji suur na h̄olma-na a guɔla-nei. Ba sa ce hujarre ŋaa maamunaamba. ³⁰ Namaa f̄ere-i na h̄olma-na, banamba ka sire baa coima-i a t̄aal Diilon-đūŋ-baamba cu ba huŋ-nu. ³¹ Terien̄gu fan̄gu-na, s̄uyaŋ na f̄er̄ej̄ belma, aa na baa yan̄ ma karaanu-nei wuɔ mi cie bien̄a siei baa-na ta mi dii nelma-i na t̄ūnni-na b̄aan̄gu-i baa isuŋgu-i, kun̄i mi ji ta mi kaal baa-ma yere.

³² «Fiefiē-i-na, mi diyaa-na Diilonjo naŋ-na aa tiraa dii-na u hujarren̄-nelma naŋ-na. U yaa gb̄aa ce na nan̄ kaasinn̄i na h̄umelle-na aa h̄ā-na ciŋgu maŋ j̄lena ta ku cie u

baamba-i.³³ Miŋ waa baa-na, mi saa ji nenu molon warbelle dede, mi saa bi nenu molon nyarkpátaangu dede.³⁴ Nieŋ mi nammu-i, mi cie maacemma-i baa mu yaa-i a yiera baa i yun-maama-i wuɔ baa mi nabaamba-i hiere; namaa fere-i na suyaa-ma.³⁵ Mi taa mi ce da mi pigáan-na wuɔ na saaya na sieya na napuɔŋa-i dumɛi a gbáa da na da káyá sũntaamba-i aa yan Itien-o-i Yesu nelma ta ma tɛnu-nei wuɔ: «Yudɔdalle dii hamma-na yan hũuma-na.»

³⁶ Polŋ juɔ piye tɛ, baa dũna hiere cārã Diilon-o-i.³⁷ Ban juɔ ta ba jaal-o aa u duɔ ta, baa nanŋ yunju hiere ta ba kaal.³⁸ Uŋ ciera ba sie tiraa da u yufelle, ku yaa migáan ce ba ta ba kaal. Ban juɔ jaal-o tɛ, baa saan-yo u ka suur baaton-o-na.

21

Pol kamma-i Yerusalemu-i-na

¹ In huɔra baa Efesi Diilon-dũn-baamba yaataamba-i, mie yie ta baa baaton-o-i tɛ kã Kosi. Ku cuo kaala-i-na, yie sire Kosi-i-na a kã Jɔrdi. In siire Jɔrdi-i-na, yie kã Patara.² In kã Patara-i-na, yie da baaton-o naŋo kã Fenisi; yie suur ufaŋo-na a ta.³ In kaa pie Sipire-i, yie yan-yo i nanyuɔŋ-nu aa naa bella cor tɛ kã Tiir; dii Siiri mara nuɔ. Congorni man waa baaton-o-na, nii naa saaya ni hiire kusuɔŋ-nu'i.⁴ In hii terienŋu-i, yie da Diilon-dũn-baamba namba, yie tɛna ce yinni niehã baa-ba. Bafan baa ta ba piye baa Pol wuɔ u baa kã *Yerusalemu-i-na. *Diilon-Yalle'i naa diyaa nelma famma-i ba nunni-na.⁵ In juɔ'a i ta yiiŋgu man nuɔ-i, baa hel hiere baa ba caamba-i baa ba bisãlmba-i a saan-ye kã baa-ye dammaŋ-nuoraanŋu-na. In kaa hi nuoraanŋu nuŋgu-i, yie dũna cārã Diilon-o-i⁶ aa sire jaal-i-naa. In jaalaa i-naa, mie yie suur baaton-o-na aa bafan baa gũunu ta ba kũŋ.

⁷ In siire terienŋu-na, yie kã Pitolemayisi. In hiiriye Pitolemayisi-i-na, molo saa ji tiraa suur baaton-na. In hiiriye, yie kã ka jaal tobimba man dii terienŋu-na aa tɛna ce yiiŋgu diei baa-ba.⁸ Ku cuo kaala-i-na, yie sire cor kã Sesare. In hii, yie har Filipu terien-nu. Filipu fanŋo waa Diilonelwaranŋo. Ba nanŋ hielaa nuɔmba niehã man Yerusalemu-i-na wuɔ ba ta ba káyá Yesu *pɔpuərbiemba-i, u waa ba hɔlma-na.*⁹ U biemba waa ba naa. Ba saa naa hi sonŋ yogo. Ba waa *Diilopɔpuərbiemba hiere.

¹⁰ Yiiŋgu nanŋu-na, *Diilopɔpuərbielonŋo nan wuɔ hel *Yude-i-na jo, ba taa ba bi-yo Agabusi.¹¹ In juɔ ji da-ye, wuɔ bie Pol kpankpaanŋu-i a vaa fuɔ fereŋ gbeini-i baa u nammu-i aa cira: «Diilon-Yalle ciera wuɔ kpankpaan daaku tien duɔ kã Yerusalemu-i-na, *Yuifubaa-ba ka bel-o vaa-yo dumande yaa nuɔ-i a hã *nieraamba-i baa-yo.»¹² Uŋ piye dumaanŋo-na, mie fere-i yie gbuu cārã Pol baa terienŋu fanŋu taamba-i wuɔ u baa kã Yerusalemu-i-na.¹³ Wuɔ bir gbɛ-ye wuɔ: «Bige-i cie na ta na kaal da na caar mi holle-i? Da ba ka vaa-mi, weima sí. Da ba fie ka ko-mi, weima sí. Mi hũyãa-ma da mi ku Yerusalemu-i-na Itien-o-i Yesu maama-na.»¹⁴ Uŋ yagaraa mie nuŋgu-i, i saa ce-ku ku hã; yie yan-yo aa naa cira: «Ma ce ŋaa Itien uŋ taaran-mɛi dumaa.»

¹⁵ Ku huonŋu-na, yie tigiŋ ta tɛ kã Yerusalemu-i-na.¹⁶ Diilon-dũn-baamba namba hel Sesare-i-na a cu i huonŋu-nu. In kaa hi, baa ce i kã ka har naacolŋo nanŋo-na, ba bi-yo Minasɔ. U taa u hel Sipire. U huonŋu cuɔ Yesu hũmelle-na.

Pol kã Sake dumellen

¹⁷ In kã *Yerusalemu-i-na, kuɔ fũnuŋ dɔlnu tobimba man waa terienŋu-na!¹⁸ Ku cuo kaala-i-na, Pol wuɔ kã baa-ye Sake† dumelle-na. Yie kã ka da Diilon-dũn-baamba yaataamba-i hiere terienŋu-na.¹⁹ Pol wuɔ jaal-ba, aa Diilon uŋ káyá-yuɔ u ce maman hiere *nieraamba hɔlma-na, wuɔ suur ma yaanŋa-na a wan-ma baa-ba.

²⁰ Uŋ juɔ piye tɛ, baa gbɛlien Diilon-o-i aa naa cira: «Pol, ne, *Yuifubaa-ba man cuu Yesu huonŋu-na aa yagar nyaar *Moisi *anjɔnamma-na ba ciɔn cor.²¹ Ba nuɔ ŋ maama-i. Ba gbɛ-ba wuɔ nan wuɔra ŋ piye baa Yuifubaa-ba man dii juɔma-na wuɔ ba nanna Moisi anjɔnamma-i. Wuɔ nan ciera ba baa tiraa ba ta ba *já ba bisãlmba-i aa ba nanna ba bincuoŋ-maama-i.²² De-i-na, nuharaŋgu si dii-mɛi, ba ka suɔ wuɔ ŋ juɔ. Terienŋu fanŋu-na, i ka ce-ma niɛ?»²³ Aa naa cira: «Ne, maman dii cemma, nuɔmba naa dii bande-i-na, ba pãa nuŋgu baa Diilon-o-i,²⁴ ne-ba na ka migáan na yunnin-maama-i aa ŋ yiera baa niman dii pãmma hiere ba yunni-na aa ba cir ba yunni-i. Da ŋ ce mafamma-i, nuɔmba ka ne da nan fere-i ŋ wuɔ Moisi anjɔnamma hũmelle-i. Ba ka suɔ terienŋu fanŋu-na wuɔ banŋ manŋan ŋ kũŋgu-na hiere coima.²⁵ Aa nieraamba manŋ cuu Yesu huonŋu-nu, in yieraaya maman‡, i nyegãan-ma hã-ba, wuɔ ba yan cuffien-kũɔma wuoma-i, baa bimbaamba manŋ ba saa cãa ba nonni-i, baa tãmma famma fere-i aa ba hiel ba nanŋa binŋwosinni-na.»

* 21:8 Nieŋ 6.5. † 21:18 Sake yaa waa Diilon-dũn-baamba yun-nu Yerusalemu-i-na. Nieŋ Gal. 1.19. ‡ 21:25 Nieŋ 15.1-29.

²⁶ Baŋ piye dumaanjo-na, ku cuo kaala-i-na, Pol wuɔ gbonu baa balan daaba-i ka doŋ tuɔ migāan u yuŋ-maama-i. Baŋ hilaa migāmmaŋ-terienju-na, wuɔ ká *Diilodubuɔ-i-na ka tūnu *Diilojigāntaamba-i kuŋ saaya ku bál yiinju maŋ nuɔ-i aa ba ko ba niikonni-i.

Ba bilaa Pol Diilodubuɔ-i-na

²⁷ Polbaa-ba yunnin-maama migāama naa saaya ma ce yinni niehá. Yin daanin juɔ ta ni ká bálma-i, *Yuifubaa-ba naŋ baa da Pol *Diilodubuɔ-i-na, baa gbo nuumba-i yuɔ ba bel-o. Yuifubaa-ba famba taa ba hel *Asi. ²⁸ Ba siire ta ba kaasŋ wuɔ: «*Isirahel-baan namaa, kuraan-kun! Naacolŋo maŋ wuɔraayan u bŋena i yerre-i terni-na hiere u yaa daayo. U wuɔra u piye wuɔ Isirahel-baan miɛ i saa fa, nuɔŋ miɛ sŋ. Aa tiraa cira *Moisi *anjinamma saa fa baa Diilodubuɔ-i hiere. U yaa tiraa sire biɛ *niɛraamba jo ji suur baa-ba Diilodubuɔ-i-na a guɔla-yuɔ há-ye.» ²⁹ Kumaŋ cie ba ta ba piye wuɔ u juɔ baa niɛraamba Diilodubuɔ-i-na, ba daa-yo baa Efesiyeŋo nanjo nellen-huɔŋga-na, ba da niɛ sŋ u juɔ baa-yo Diilodubuɔ-i-na. Efesiyeŋo faŋo-i, ba taa ba bí-yo Turofimu.

³⁰ Ijien daani sire gbuo nelle-i hiere. Nuumba hel terni-na hiere jo ji yu Pol-na a bel-o hiel-o Diilodubuɔ-i-na^s aa paŋ bŋ dūnfenni-i. ³¹ Baŋ hielaa-yo, baa ta ba taara ba ko-yo. Yalle ká ka hi *Oromɛ ba sorosi ba yuntienjo-i, wuɔ *Yerusalemu huolaa. ³² Sorosi ba yuntienjo paŋ sire ne sorosibaa-ba namba baa u nayuntaamba namba, ba ta ta ba gbar ba ká. Nuumbaŋ juɔ'a ba ne da sorosibaa-ba jo dii, baa yaŋ Pol muoma-i aa naa yiera ta ba ne.

³³ Baŋ juɔ ji hi, sorosi ba yuntienjo bel Pol aa ce ba vaa-yo baa jolɔɔbaa-ba hái. Baŋ vaa-yo, wuɔ yuu u sŋni-i aa naa yuu uŋ cie kumaŋ. ³⁴ Nga, nuumbaŋ yuu dumaanjo-na, ba piye ba da-ba-deŋ hiere; a ce sorosi ba yuntienjo saa ji suɔ baŋ waŋ mamaŋ. Wuɔ naa wuɔ cira ba ká baa-yo sorosi ba ciŋ-nu. ³⁵⁻³⁶ Baa biɛ-yo ta. Nuumba-i hiere baa cu ba huon-nu ta ba kaasŋ wuɔ: «Kuɔŋ-yon! Kuɔŋ-yon!» Baŋ kaa ta ba nyugŋŋ baa-yo munyugŋmmu-na da ba suur baa-yo, baa ta ba nii-yuɔ. Sorosibaa baa naa ba tūu-yo ta ba suur baa-yo.

Polŋ waan mamaŋ baa Yerusalemutaamba-i

³⁷ Baŋ suur baa Pol sorosi ba ciŋju-na, wuɔ yuu sorosi ba yuntienjo-i girekimma-na wuɔ: «Mi gbāa piye baa-ni wei?»

Sorosi ba yuntienjo cira: «Naŋ daa girekimma-i hie ta ŋ nu-ma? ³⁸ Esipiyieŋo maŋ siire pu aa nuumba neifienja hái cu u huon-nu hienju-na, mei na'a sŋ u yaa nuɔŋo-i.»

³⁹ Pol wuɔ cira: «Muɔŋo-i, *Yuifuyieŋ muɔ, mi huon Tarse, dii Silisi mara nuɔ; mi hel nebuɔ-na; nelgbāŋbālāŋ muɔ sŋ. Jande mi cārā-niɛ, yaŋ mi piye celle baa nuumba-i.» ⁴⁰ Sorosi ba yuntienjo há-yo hūmelle-i. Pol wuɔ yiera munyugŋmmu-na aa naa ce u nanŋa-i wuɔ nuumba budii. Baa bi budii. Wuɔ biɛ nelma-i ebiremma-na wuɔ:

22

¹ «Mi mɔlbaa namaa, baa mi tobaa namaa, yaan mi waŋ nelma yaanŋa-i baa-na.» ² Polŋ duon tuɔ piye ebiremma-na, baa gbuu budii da tententen ŋaa molo si dii. Wuɔ cira: ³ «Muɔŋo-i *Yuifuyieŋ muɔ. Mi huon Tarse, dii Silisi mara nuɔ; ŋga mi vāa bande yaa nuɔ-i. Mi waa baa Gamaliel. U yaa hāalāyā-miɛ bincuaŋ-hūmelle-i hiere. Mi Diilon-kūŋgu waa kpelle ŋaa kŋŋ yeŋ kpelle namaa na wulaa dumaa nyunŋo-i-na. ⁴ Bamaŋ naa suur Itienjo hūmelle-na, mi taa mi ko-ba. Mi cie ba bel caamba namba baa bɛmba namba dii-ba kaso. ⁵ Da na'a mi tāal-na, na yuu *Diilojigāntaamba yuntienjo-i baa nelle bincuaŋba-i, ba ka waŋ-ma baa-na.»

(Pɔpuɔr. 9.1-19; 16.12-18)

«Ba nyɛgāan seɛbaa há-mi wuɔ mi ka há i nellen-tobimba maŋ dii Damasi-i-na, wuɔ ba há-mi hūmelle-i mi bel bamaŋ cuu Yesu huon-nu terienju-na jo baa-ba *Yerusalemu-i-na bande-i-na ji huol ba yammu-i. ⁶ Mi taa ku yaa-i. Miŋ kaa ta mi piɛ Damasi-i, bāanŋu naa hi yuhuonŋa-i tŋ. Mi juɔ'a mi suɔ da cecerma naŋ temma hilaa dɔɔɔ-i-na jo ji dii-mi huonŋa. ⁷ Mi paŋ cii. Miŋ cii dumaanjo-na, mi nu molo piye baa-mi wuɔ: «Sol, bige-i cie ŋ ta ŋ ce karaan daaku temma-i baa-mi?»

⁸ «Mi yuu miɛ: «Hai moloŋo-i piyen?»

Kutienjo gbɛ-mi wuɔ: «Muɔ Nasaretitaan Yesu, muɔmei piyen. Ŋ ce karaanŋu-i baa muɔmei.» ⁹ Bamaŋ waa baa-mi, ba daa cecerma-i, nga moloŋ daa uŋ waan mamaŋ ba saa nu-ma. ¹⁰ Uŋ piye dumaanjo-na, mi yuu miɛ: «Mei Tie, mi saaya mi ce niɛ?»

U gbɛ-mi wuɔ: «Diilon uŋ taaran ŋ ce mamaŋ, sire ŋ ká Damasi-i-na ba ka pigāan-ni baa-ma.» ¹¹ Cecern daama paŋ yir muɔ gbula. Baa bel mi naŋ-na ká baa-mi Damasi-i-na.

¹² «A ne da naacolŋo nanjo waa Damasi-i-na, ba taa ba bí-yo Ananiyasi. U taa u wuɔ *anjinamma-i fafamma. *Yuifubaa-ba maŋ waa hiere Damasi-i-na, ba taa ba bí u yefafalle.

¹³ Wuɔ jo ji da-mi. Wuɔ piɛ mi caan-nu aa naa cira: «Sol, puur ŋ yufienja-i!» Mi yufienja bi paŋ

puur terduŋgu fanġu-na mi ta mi da. ¹⁴ Wuə gbē-mi wuə: «I bincuəmbanj siire cu Diilonoj maŋ huonj-nu'i, u hielaa-ni duə pigāan-ni u huonġa-i aa duə ce ŋ da ŋ da Nelviinjo-i baa ŋ yufelle, aa tiraa ce u piye baa-ni baa fuə fereŋ nuŋgu. ¹⁵ U taara niŋ daa mamanj aa nu mamanj, ŋ wuəra ŋ waŋ-ma baa nuəm̄ba-i hiere. ¹⁶ Baa sere, sire ŋ ce ba *batiseŋ-ni aa ŋ gbuuse-yuə u hur ŋ ħəmbabalma-i hiere nie.»

¹⁷ «Miŋ juə bir kə Yerusalemu-i-na, yiinġu nangu-na, mi kə *Diilodubuə-i-na ka ta mi cārā Diilonoj-i. Itieŋ wuə carra-mie. ¹⁸ Mie mi ne da-yo. U gbē-mi wuə: «Pol, da ŋ fie waŋ wuə nie mi maama-na, Yerusalemutaamba sie hūu-ma. Sire ŋ hel ba nelle-na donduo, baa tlena!»

¹⁹ «Mie cira mie: «Itie, ba suyaa wuə bamanj cuu ŋ huonj-nu muəm̄ei taa mi wuəra *Diilonelhaalādūnni-na mi bel-ba mi muo-ba aa ta mi dii-ba kaso. ²⁰ Aa mi waa banj taa ba ko Etieni maŋ taa u waŋ ŋ maama-i. U kuliinġu dolaanu-mie. Bamanj kuə-yo, muəm̄ei taa mi niya ba jonġorbaa-ba-i.» ²¹ Miŋ waŋ mafamma-i, Itieŋo gbē-mi wuə: «Sire ŋ kə, mi taara mi puər-ni termaan-nu *nieraamba wulaa.»

²² Nuəm̄ba naa kar ba tūnni-i ta ba nu Pol tuə piye. Uŋ juə cira wuə Diilonoj wuə u ka saan ŋ yaa-i nieraamba wulaa, baa pāŋ doŋ ta ba kaasŋ wuə: «Kuəŋ naacolj daayo-i, baa na yanj-yo!» ²³ Ba taa ba kakarra aa hiel ba jonġorbaa-ba-i ta ba nanj-ba dərə aa ta ba bi kūəl hēma-i ba nanj dərə-i-na. ²⁴ Maŋ juə waa dumaanjo-na, sorosi ba yuntieŋ wuə cira ba suur baa Pol ba cīŋgu-na ka muo-yo, ku yaa u ka waŋ ninsoŋo-i. ²⁵ Baa suur baa-yo ka vaa-yo aa da ba muo-yo. Wuə yuu sorosi ba yuntieŋ maŋ waa u caanġu-na wuə: «Hai hāa-na hūmelle-i wuə da na bel *Oromeyieŋo maŋ, na gbāa muo-yo a ne da na saa ce u āndaanġu-i yogo?»

²⁶ Uŋ piye dumaanjo-na, yuntieŋ daayo kə ka gbē ba yuntieŋo maŋ naa cira ba muo-yo wuə: «Yuntie, i taa i yii die cāl dē! Naacolj daayo-i Oromeyieŋo.» ²⁷ Sorosi ba yuntieŋ wuə sire jo ji yuu Pol wuə: «Nuonjo-i Oromeyieŋ nuə wei?»

Pol wuə cira: «Ūu.»

²⁸ Sorosi ba yuntieŋo cira: «Muəmi hielaa gbeibuə da mi gbāa da Oromesīnni-i.»

Pol wuə cira: «Muə fuə, mi huəŋ baa-ni.» ²⁹ Uŋ piye dumaanjo-na, bamanj naa saaya ba muo-yo, baa pāŋ forra u caanġu-na. Sorosi ba yuntieŋ uŋ cie ba vaa-yo, kor maa pāŋ ta ma da-yo.

Ba juə baa Pol Yuifu ba nellentaamba wulaa

³⁰ Ku cuo kaala-i-na, sorosi ba yuntieŋo ce ba bi *Diilojigāntaamba yuntaamba-i baa *nellentaamba-i duə ji suə banj cāl Pol mamanj nuə-i jebi. Banj juə, wuə ce ba fir Pol jo baa-yo ba wulaa.

23

¹ Pol wuə tuə ne *nellentaamba-i da kelkelkel, aa naa cira: «Tobiŋ namaa, mi suyaa mie ji hi baa nyunġo, mi wuəyaa Diilonoj-hūmelle-i baa huonġa diei; terieŋgu fanġu-na, mi sa cāl mi fere baa weima.» ² *Diilojigāntaamba yuntieŋo-i ba taa ba bi-yo Ananiyasi; wuə gbē bamanj waa Pol caanġu-na wuə: «Muyaŋ u nuŋgu-i na hā-yo!»

³ Pol wuə cira: «Ŋ ciera ba muo muəm̄ei wei? Diilonoj ka bi muo nuəŋo-i. Huhurmantieŋ nuəni maŋ daani-i; ma sī ŋ juə da ŋ ji ce āndaanġu-i a saanu baa *ānjŋamma yaa ke? Ma ce nie ŋ bir ciel-ma jŋna aa cira ba muo-mi?»

⁴ Nuəŋ baa cira: «Ŋ tuora Diilojigāntaamba yuntieŋo yaa wei?»

⁵ Pol wuə cira: «Aoo! Tobiŋ namaa, mi saa naa suə wuə u yaa-i Diilojigāntaamba yuntieŋo-i, mi cālāa. Diilonoj-nelma ciera wuə: «*Baa piye babalaa ŋ hā nellentieŋo-i.*»^{*}

⁶ Pol wuə suyaa wuə nellentaamba namba waa *Sadusiebaa aa banamba *Farisiebaa, wuə cira: «Tobiŋ namaa, muəŋo-i Farisieyieŋ muə, mi bincuəm̄ba-i Farisiebaa. Da na da na ce mei āndaanġu-i nyunġo-i-na, kuu dii ŋaa miŋ hŋŋ taalunġu-i kuomba siremma-na, ku'i juə baa mafamma-i.» ⁷ Uŋ piye dumaanjo-na, Sadusiebaa-ba-i baa Farisiebaa-ba sire ta ba fanu ba-naa u nelma-na, a ji ce calnu samma hāi. ⁸ Kumaŋ cie ku ce ijieni-i, Sadusiebaa-ba ciera bafamba saa hūu-ma wuə kuomba ka sire, ba saa bi hūu-ma wuə *dərəpuərbiemba dii baa Diilonoj-i, ba saa bi tiraa hūu-ma wuə jŋnabaa-ba dii. Farisiebaa ba'a bafamba hūyāa-ma wuə daani-i hiere nii dii; ku'i juə baa ijieni-i.

⁹ *Anjŋamma pigāntaamba namba waa ba həlma-na, ba waa Farisiebaa; bafamba sire muə jāŋ wuə bafamba saa da Polj cālāa kusuəŋ-nu, kere jŋna'i ka carra-yuə dii; da ma'i sī dərəpuərbielono. ¹⁰ Kuə sire bel vaa. Korma doŋ ta ma da sorosi ba yuntieŋo-i wuə sī ba ka honu Pol. Wuə ce sorosibaa-ba jo ji hiel-o ba həlma-na a kə baa-yo ba cīŋgu-na.

¹¹ Ku isuəŋgu-na, Itieŋ wuə carra Pol a waŋ baa-yo wuə: «Vaa ŋ fere! Niŋ waŋ mi maama-i dumaa *Yerusalemu-i-na bande-i-na, da ŋ kə, ŋ waŋ-ma dumai *Oromu-i-na.»

Yuifubaa-ba saa-ma da ba ko Pol

* 22:20 Nieŋ 7:58; 8:1. * 23:5 Helman-sebe (Exode) 22:27

¹² Ku cuo kaala-i-na, *Yuifubaa-ba sire nunu ba-naa cucuuyungu-na da ba ko Pol, aa naa waasa wuɔ da ba saa ko-yo, juuru sa wuɔ, hūmma sa nyɔŋ. ¹³ Bamaŋ naa cie mafamma-i baa curaa nuɔmba komuɔŋa hāi-i. ¹⁴ Baa sire kā ka ne *Diilojigāntaamba yuntaamba-i, baa nelle bīncuɔmba-i a waŋ baa-ba wuɔ: «I daa i-naa, aa i waasaŋ wuɔ die saa ko Pol, molo sa dii bīŋkūŋgu u nuŋgu-na. ¹⁵ Fiefie-i-na, namaa da na sie baa *nellentaamba-i, na kā sorosi ba yuntienjo wulaa, wuɔ u ce ba jo baa-yo na ji migāaŋ ce u āndaanġu-i fafamma. Da ba ta ba jo baa-yo, mie i ka gbāŋ kpelle ko-yo hūmelle-na.»

¹⁶ Pol hāsŋo naŋo waa nu-ma. Wuɔ kā ka tūnu Pol baa-ma dii sorosi ba cīŋgu-na. ¹⁷ Pol wuɔ bī sorosi ba yuntienjo naŋo-i a ji waŋ baa-yo wuɔ: «Kā baa naacombilonj daayo-i na yuntienjo wulaa, nelma dii u duɔ waŋ-ma baa-yo.» ¹⁸ Sorosiyer wuɔ kā baa naacombilonj-i ba yuntienjo wulaa ka cira: «Pol yaa bīe-mi hā-mi naacombilonj daayo-i wuɔ mi jo baa-yo ŋ wulaa, keŋe ŋ papuorunġu dii u wulaa.» ¹⁹ Ba yuntien wuɔ bel naacombilonjo naŋ-na ba kā ba denj ka yuu-yo wuɔ: «Ku faa wei?»

²⁰ Naacombilonj wuɔ cira: «Ku faa. Kuu dii ŋaa Yuifubaa-ba saa-ma wuɔ ba ka jo ji waŋ baa-ni ŋ kā baa Pol bisīnuɔ-i-na ba ka migāaŋ ce u āndaanġu-i. ²¹ Da ba jo, ŋ baa hūu-ma. Bamaŋ taaraayan-yuɔ baa komma-i ba curaa nuɔmba komuɔŋa hāi-i. Ba waasaŋ wuɔ da ba saa ko-yo, molo sa dii bīŋkūŋgu u nuŋgu-na. Bafamba tigiin tī, ba cie nuɔnei.» ²² Sorosi ba yuntien wuɔ cira: «Mi nuɔ, ŋga ma diei dii: Baa yanj molo suɔ wuɔ ŋ tūnu-mie.» Aa naa ce u bir kūŋ.

Ba saan Pol hā fāamaanjo-i baa-yo

²³ Naacombilonj unj taa, sorosi ba yuntienjo bī bamaŋ cuu ufaŋo-i ba hāi, a ji gbē-ba wuɔ: «Hielaan sorosibaa nuɔsūɔ na tigiin-ba, baa sūŋgbartaamba komuɔŋa siei baa cīncieluo, a naara puɔlnintaamba nuɔsūɔ. Die wuɔ isuɔniwuoni-i tī, na ka kā Sesare. ²⁴ Nieŋ sūnaamba namba na ji kā baa Pol. Mi taara u hi fāamaanjo terienġu-i u yunġu baa jaŋ-yo.» Fāamaanjo faŋo-i ba taa ba bī-yo Felisi. ²⁵ Aa nyegēŋ sebe daayo-i hā-ba wuɔ ba ka hā-yo. U nyegāaŋ wuɔ:

²⁶ «Fāamaa, mi pāa-ni jaalunġu.

Muɔ Kulodi-Lisiyasi, muɔmēi nyegāaŋ sebe daayo-i da mi hā-ni. ²⁷ Baŋ kāa baa naacolŋo maŋ, *Yuifubaa-ba naa bel-o ta ba taara ba ko-yo. Miŋ juɔ suɔ mie *Oromeyiŋo, mi kā baa sorosibaa-ba-i ka hūu-yo ba wulaa ²⁸ kā baa-yo ba *nellentaamba wulaa da mi ka suɔ baŋ cāl-oŋ mamaŋ nuɔ-i jebi. ²⁹ Mi kāa ku yaa nuɔ-i, ka da ba cāl-o ba hūmellenj-kūŋ-nu. U saa ce mamaŋ hii ba bel-o dii-yo kaso aa ji da baa a ko-yo. ³⁰ Dumandē-i-na, mi nuɔ ba'a ba joguŋ-yo baa komma, ku'i cie mi saan-yo hā-ni. Mi waan-ma baa-ba mie da kuɔ weima dii, ba kā naŋ wulaa.

I ka waa.»

³¹ Sorosibaa baa bi bīe Pol isuɔŋgu fanġu-na a kā ka hi Antipatirisi. ³² Ku cuo kaala-i-na, bamaŋ waa baa ba gbeini-i, baa gūunu aa naa yanj bamaŋ waa baa sūnaamba yaa cor baa Pol.

³³ Baŋ kaa hi Sesare-i, baa dii sebe-i fāamaanjo naŋ-na baa Pol hiere. ³⁴ Fāamaan wuɔ kalaŋ sebe-i aa naa yuu Pol unj hel yasīnni maŋ nuɔ-i. Pol wuɔ cira u hel Silisi mara nuɔ. ³⁵ Fāamaan wuɔ cira: «Bamaŋ cālāaŋ-niŋ da ba jo, nelma maŋ dii yuuma-i, mi ka yuu-ni baa-ma.» Aa naa ce ba kā baa-yo ka jīna-yuɔ *Erɔdi cīŋ-nu.

24

Fāamaanjo tēnaana Pol āndaanġu-na

¹ Baŋ juɔ baa Pol ji hā fāamaanjo-i, yinni naa cor, diilun-yiŋgu-na, *Diilojigāntaamba yuntienjo-i Ananiyasi wuɔ sire baa nelle bīncuɔmba namba-i a jo baa āndaanġu-i fāamaanjo wulaa. Baa naa bi jo baa naacolŋo naŋo u duɔ ji piye cu ba huonŋo-i. Ba bī naacolŋo-i Tertulusi. ² Baŋ juɔ, fāamaan wuɔ ce ba bī Pol jo. Unj juɔ, Tertulusi wuɔ donj tuɔ piye wuɔ: «Yuntie, inj yer fiisaanġu maŋ nuɔ-i daaku-i nuɔnei juɔ baa-ku. Ŋ migāaŋ weima bōi hā-ye. ³ I sie gbuu gbāa jaal-ni. ⁴ Mi sa taara mi bella-nie jīna ku'i cie mi ta mi carā-nie mie ŋ ce jande aa ŋ kar ŋ tūŋgu-i i piye celle yonj baa-ni. ⁵ Naacolj daayo-i nelieŋo sī; i daa u wuɔra u gho *Yuifubaa-ba-i baa ba-naa terni-na hiere. Nasaretitaan Diilonj-hūmelle yuntienjo naŋo'i. ⁶ U taa u yii duɔ bi bīena *Diilodubuɔ-i hā-ye, ku'i cie i bel-o. [Ii naa cira i ce āndaanġu-i mie cemma, ⁷ Lisiyasi* yanj aa kā ka hūu-yo i wulaa fōŋgūɔ ⁸ aa cira mamaŋ da ma waa i jo naŋ wulaa.] Miŋ waan mamaŋ, da kuɔ coima, u yaa-i ŋ yuu-yo.» ⁹ Yuifubaa baa cira ma yaanġa yaa-i, keŋe ma cie dumēi.

¹⁰ Fāamaan wuɔ hā Pol baa āndaanġu-i. Pol wuɔ cira: «Yuntie, mi suyaa mie nyunġo saa jīna-nie āndacelle-na mie jāmālā-i-na. Terienġu fanġu-na, mi holle sa tie baa weima. ¹¹ Mi

* **24:7** Sorosi ba yuntienjo maŋ bilaa Pol ba bī u yaa dumaanjo-na. Nieŋ 23.26.

kāa *Yerusalemu-i-na da mi ka jaal Diilonjo. Miñ kaa, ku saa cor yinni cñcieluo ni hāi yogo. Da ŋ'a mi taal-ni yuu-ba ŋ ne. ¹² Aa ŋ yuu-ba da kuɔ ba daa mi cie āndapirre baa moloŋo Diilodubuɔ-i-na, siɔ *Diilonelhaalādūnni-na, da ma'i bi sɪ yanŋa nanŋa, ba wan-ma. Da kuɔ ba bi daa mi wuɔra mi gbo nuɔmba-i, ba bi tiraa ba wan mafamma-i.

¹³ «Barj waanj mamarj hiere daama-i āngbāngbālāmna. ¹⁴ Mi gbāa wanj mamarj baani, ma yaa daama: Hūmelle manj bafamba cira di saa fa, muɔ mi suurii di yaa nuɔ-i ta mi cāa i bincūmbarj siire cu Diilonjo manj huonj-nu'i. Mamarj nyegāan *anjnamma-na baa *Diilopəpuərbiemba seɛbaa-ba-na, mi hūyāa-ma wuɔ ninsoŋo. ¹⁵ Mi hūyāa-ma miɛ nelfafaamba manj kuu baa nelbabalaamba-i hiere, yiŋgu dii baa yiŋgu, Diilonjo ka sire-bɛi. Bafamba fɛrɛ manj daaba-i ba bi hūyāa-ma mɛi temma-i. ¹⁶ Terienŋu fanŋu-na, ku'i cie mi ta mi gbāŋ kpelle, mi baa cāl Diilonjo-i, mi baa bi cāl moloŋo.

¹⁷ «Miñ hilaa Yerusalemu-i-na ku bāanŋu cuɔ. Miñ kaa wuɔra, mi da gbeŋa cɛlle bel mi nan-na da mi ji kāyā mi nellenj-baamba-i aa bi da hā Diilonjo-i. ¹⁸ Da ŋ da ŋ daa-mi Diilodubuɔ-i-na, kuu dii ŋaa mii naa kā baa ma yaa-i: Mi kaa ka migāan mi yun-mama. Nuɔmba bɔi saa waa baa-mi! Ijieni saa bi waa! ¹⁹ Da ku waa weima, Yuifubaa-ba manj hilaan *Asi-i-na, ba yaa waa. Kuɔ mii naa cāl, ba yaa naa saaya ba waa nyungo-i-na a pigāan-ni miñ cālāa terienŋu manj nuɔ-i. ²⁰ Barj kaa baa-mi *nellentaamba wulaa, ba kaa da cālmuɔ hayo-i haa-miɛ? ²¹ In kaa, aa mi sire yiera wanj nelma manj miɛ: «Mi suyaa miɛ da ŋ da ba ce mɛi āndaanŋu-i nyungo-i-na, kuu dii ŋaa miñ hɪŋ taalunŋu-i kuomba siremma-na ku'i juɔ baa mafamma-i», ba ka ta ba nii-miɛ ma yaa nuɔ-i, ni ma'i sɪ, ba nuɔ wuɔ mi guɔlaaya bige-i?»

²² Fāmaanjo-i ba taa ba bɪ-yo Felisi, wuɔ suyaa Yesu hūmelle-i konnu-die. Polŋ juɔ piiye tɪ, u saa kar āndaanŋu-i yiŋgu fanŋu-na, wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Lisiyasi duɔ ji jo, mamarj da ma waa, mi ka tūnu-nei baa-ma.» ²³ Aa naa wanj baa sorosi ba yuntienjo nanjo-i wuɔ u dii Pol kaso jina. Duɔ dii-yo, u yanj u waa u fɛrɛŋ nuɔ u jēnaamba ta ba gbā ba kā ba ne-yo aa ta ba ce u pəpuərni-i.

²⁴ Ku saa da yinni, wuɔ jo baa u cieŋo-i aa naa puɔr ba ka bɪ Pol wuɔ u ji piiye Yesu-Kirsa hūmellenj-kūŋgu-i pigāan-ba. U cieŋo-i, ba taa ba bɪ-yo Durusil, u waa Yuifuyieŋo. ²⁵ Pol wuɔ jo ji tuɔ piiye baa-ba nelieŋ nuɔ niŋ saaya ŋ ce Diilonjo huŋga-i dumaa, baa niŋ saaya ŋ bel ŋ fɛrɛ dumaa, baa Diilonj unj kaa yuu-ye dumaa. Unj piiyen, Felisi hol die donj ta di tie, wuɔ cira: «Yiera dumaa nyungo-i-na; da mi ji da mi fɛrɛ yiŋgu manj nuɔ-i, mi ka tiraa ce ba bɪ-ni ŋ jo.» ²⁶ U taa u bi ne wuɔ sɪ Pol ka hā-yo gbeŋa. A ce dumaanjo-na, wuɔ tuɔ puɔr ba ta ba bɪ-yo kpɛkpɛ ba hā-yo. ²⁷ U cie dumei suu! Naacolŋo nanjo ji jo ji hor-o fāamaansinni-na. A ne da bieŋa hāi naa cor tɪ. Naacolŋo fanjo-i ba taa ba bɪ-yo Pərkusi-Fetusi. Felisinj taa u taara Yuifubaa-ba dɔl-o dumaanjo-na, wuɔ yanj Pol dii kaso-i-na u saa hiel-o.

25

Fetusi tɛnaana Pol āndaanŋu-na

¹ Fetusinj juɔ ji hor Felisi-i, wuɔ ce yinni siɛi aa naa sire kā *Yerusalemu-i-na. ² Unj kaa, *Diilojigāntaamba yuntaamba-i baa nelle yuntaamba sire kā baa Pol maama-i u wulaa ka ta ba waana. ³ Aa naa cira wuɔ u ce jande aa u jo baa-yo Yerusalemu-i-na ba ji ce u āndaanŋu-i. A ne da ba taa ba taara u jomma-na ba ko-yo hūmelle-na. ⁴ Fetusi wuɔ wanj baa-ba wuɔ Pol siɛ gbāa jo, uu dii kaso. Aa cira fuɔ fɛrɛ-i u saa jo duɔ ji vaaya Yerusalemu-i-na; ⁵ da kuɔ Pol cālāa, duɔ u ta, ba hiel nuɔmba ba gbonu, da ba ka hi Sesare-i ba ka ce u āndaanŋu-i.

⁶ Fetusinj cie yinni manj Yerusalemu-i-na aa bir kā Sesare-i-na, ni saa cor yinni cñcieluo-i. Unj kaa yiŋgu manj nuɔ-i, ku cuo kaala-i-na, wuɔ kā gɛŋgɛrterienŋu-na aa naa ce ba jo baa Pol. ⁷ Barj juɔ baa-yo, *Yuifubaa-ba manj hilaan Yerusalemu-i-na kā, baa sire cɪila-yuɔ hiere ta ba gbu ba kar coikāŋkareŋa ba haa-yuɔ. ⁸ Pol wuɔ cira: «Mi saa cāl manamma Yuifu ba Diilonj-hūmelle-na, mi saa bi cāl manamma *Diilodubuɔ-i-na, mi saa bi tiraa cāl *Oromɛ ba *jamatigi-i, na hiere-miɛ hama-i nuɔ-i?»

⁹ Fetusinj taa u taara Yuifubaa-ba dɔl-o dumaanjo-na, wuɔ yuu Pol wuɔ: «ŋ taara mi kā baa āndaanŋ daaku-i ka ce-ku Yerusalemu wɛi?»

¹⁰ Pol wuɔ cira: «Mɛi āndaanŋunj hii fāamaanj ba terienŋu-i ku kar kusuɔŋ-nu'i, ku siɛ gbāa bir kā terienŋu nanj-nu. Nanj fɛrɛ-i ŋ suyaa kerre wuɔ mi saa cāl Yuifubaa-ba-i. ¹¹ Da kuɔ mi cālāa ninsoŋo, aa miñ cie mamarj ma hii ba ko-mi, mi siɛ cɪina kuliŋgu-i. Nga barj haa mamarj miɛ, da kuɔ mi saa ce-ma, molo siɛ gbāa hā-ba baa-mi. Kunj hii terienŋu manj daaku-i, yaanj āndaanŋu-i na hā Oromɛ ba jamatigi-i baa-ku.» ¹² Fetusi wuɔ piiye baa u caantaamba-i aa naa wanj baa Pol wuɔ: «Niŋ'a i yanj āndaanŋu-i hā jamatigi-i, ŋ ka kā u wulaa.»

Fetusbāa-ba saa Pol āndaanŋu maama

¹³ A ne da nellentienjo nanjo waa ba taa ba bi-yo Agirpa*. Agirpa tũo nanjo waa, ba taa ba bi-yo Berenisi. Fetusiñ cie Pol andaangu-i, ku saa da yinni, Agirpa-i baa u tũo-i baa jo Sesare-i-na wuo ba ji jaal Fetusi-i. ¹⁴ Ban juo ji ta ba da yinni dumaango-na, yingu nanju-na, Fetusi wuo bie Pol kũngu-i tũo piye baa-ba wuo: «Mi juo ji da Felisi bilaa naacolho nanjo-i jina dii kaso-i-na. ¹⁵ Minj kaa *Yerusalemu-i-na, *Diilojigantaamba yuntaamba-i baa *Yuifu ba bincuaamba jo mi wulaa wuo mi ko-yo, mi baa yan-yo. ¹⁶ Mi gbẽ-ba mie *Oromẽba mie die bel moloño-i aa i saa ce u andaangu-i i sie gbãa ko-yo. ¹⁷ Ba sire jo baa-mi. In juo mi saa sere; ku cuo kaala-i-na, mi ce ba jo baa-yo i die ji ce u andaangu-i. ¹⁸ Mei na'a sũ u cie kuubalaangu nan temma-i, a ji da ma'i sũ. ¹⁹ Ba fanu ba-naa ba Diilon-humellen-kũn-nu, baa naacolho nan kũn-nu. Naacolho fanjo-i wuo ba bi-yo Yesu. U kuu, Pol fuo wuo u kuu aa sire. ²⁰ Mei ne nel daama cu mi huõnga-i; mi saa suõ minj ka ce kumanj. Mi naa mi yuu Pol da kuõ u taara andaang daaku kã Yerusalemu. ²¹ Pol wuo fuõ andaangu sa kã terienju, kefe kunj hii terienju manj nuõ-i, i yan-ku i hã *jamatigi-i baa-ku. Mi naa mi ce ba bir dii-yo jina mie da mi da yingu, mi saanj-yo hã jamatigi-i baa-yo.»

²² Agirpa wuo cira: «Naacolh daayo-i mei taara mi da-yo baa mi yufelle u piye mi nu.»

Fetusi wuo cira: «Weima sũ, bisũno ñ ka da-yo.»

²³ Ku cuo kaala-i-na, baa saanj Agirpa-i baa niimarni u jo ji suur gẽngerdũngu-na baa u tũo-i baa sorosi ba yuntaamba-i a naara nelbõmbõmbaa-ba manj waa nelle-na. Ban juo, Fetusi wuo ce ba jo baa Pol. ²⁴ Ban juo baa-yo, Fetusi wuo cira: «Nellentienjo-i baa namaa namanj dii bande-i-na hiere, na daa naacolh daayo-i ke? Minj kaa Yerusalemu-i-na, Yuifubaa-ba-i hiere ba sire jo mi wulaa, aa tiraa nyaanu-mie jo bande-i-na, wuo naacolh daa u saa baa kuliingu. ²⁵ Muõ da mi ne, mi sie da uñ cie kumanj aa ba'a ba ko-yo. Nga uñ ciera i yan andaangu-i hã jamatigi-i baa-ku, mi ka saanj-yo hã-yo baa-yo. ²⁶ Mi saa da nelma jebi u kũngu-na da mi nyegẽñ saanj hã jamatigi-i, ku'i cie na da mi cie ba jo baa-yo nyungo-i-na i die ji yuu-yo Agirpa nanj fere-i ñ yufelle-na, ku nie sũ mi ka gbãa da manamma nyegẽñ. ²⁷ Mei nie da, da na bel moloño-i da na saanj-yo terienju nanj-nu, uñ cie kumanj na bel-o, na saaya na nyegẽñ-ku hã terienju fanju taamba-i bafamba bi suõ.»

26

Polj waan manj baa Agirpa-i

¹ Agirpa wuo cira: «Pol, andaangu-i dii nuõnei wulaa-i; piye manj dii nanj wulaa.» Pol wuo fara u nanja-i aa naa cira: ² «Nellentie, *Yuifubaa-banj haa manj mie hiere, niñ hãami hũmelle-i mi da mi wan manj bilaa dumaa tũnu-nie nyungo-i-na, ku dolaanu-mie cor. ³ Na niñ yey terienju manj nuõ-i, molo sie gbãa pigãañ-ni Yuifu ba bincuoñ-maama-i, aa ñ suõ banj fanuj ba-naa nelma manj nuõ-i hiere. Terienju fanju-na, jande, fe ñ huõnga-i aa ñ nu mi nelma-i.

⁴ «Ma minj siire ce kumanj *Yerusalemu-i-na, Yuifubaa-ba-i hiere ba suyaa-ku. ⁵ Nyungo saa jina-yie baa i-naa. Ba suyaa wuo *Fariseyienj muõ, aa tiraa suõ wuo i Diilon-humellen-kũngu kuolaaya yan Yuifubaa-ba namba-i. Da ñ yuu-ba, da ba'a ba ka wan ninsoño-i baa-ni, ba ka wan-ma baa-ni. ⁶ Aa da ñ da ba ce mei andaangu-i nyungo-i-na, kuu dii ñaa Diilonj uñ pãa nungu manj baa i tobãa-ba-i, minj hĩñ ku taalungu-i, ku'i juõ baa mafamma-i. ⁷ *Isirahelbaamba-i hiere ba kũngu-na ba hĩñ ku taalungu-i, ku'i cie ba ta ba carã Diilonjo-i bãangu-i baa isuõngu-i.

«Nellentie, muõ minj bi hĩñ taaluduõngu fanju-i, Yuifubaa-ba gãñ baa-mi ma yaa nuõ-i. ⁸ Namaa nie-ma nie, Yuifubaa namaango-i, aa cira Diilonjo sie gbãa sire kuomba-i? ⁹ Mei fere manj daami-i, mii naa da nie sũ mi saaya mi gbãñ kpelle a hiel Nasaretitaan Yesu yerre-i nuõmba nunni-na. ¹⁰ Mi taa mi ce ma yaa-i Yerusalemu-i-na. Bamanj naa cu Yesu huõn-nu, *Diilojigantaamba yuntaamba naa hã-mi hũmelle-i mi bel ba fõngũ dii-ba kaso, aa da ba'a ba ko-ba, mi sa yagar. ¹¹ Mi taa mi wuõra *Diilonelhãalãdũnni-na hiere mi ce-ba gbomma. Mi taa mi taara mi kpakpaa-ba hiel-ba Yesu hũmelle-na. Mi huõngan ña naa gbuu du baa-ba dumaango-na, da mi ce mi hel nyaa ba huõn-nu nilieñja nanja-na.»

(Papuor. 9.1-19; 22.5-16)

¹² «Minj waa ta mi ce karaangu fanju-i, yingu nanju-na, Diilojigantaamba yuntaamba ji hã-mi hũmelle-i mi ta mi kã Damasi. ¹³ Mi waa baa nuõmba namba. Nellentie, muõmei tũo-niñ, bãanguñ juõ hi yuhuõnga-i, mie mi ne da cecerna nanj temma hilaa dorõ-i-na jo ji dii-ye huõnga. Cecernj daama taa ma carra ma yan bãangu-i. ¹⁴ Yie pãñ cii hiere, mei nu molo piye baa-mi ebiremna-na wuo: «Sol, bige-i cie ñ ta ñ ce karaan daaku temma-i baa-mi? Ñ saa suõ wuo ñ ce gbãngbãñ wei?»

¹⁵ «Mie yuu mie: «Hai moloño-i piiyen?»

* 25:13 Ba gbẽ Erod-i-Agirpa manj haallj-wuõño yaa-i. Nienj *Erodi slnni-na dii anfirnumma-na.

«Kutienjo gbɛ-mi wuɔ: «Muɔ Yesu, muɔmei piijen, η ce karaanɔ-ɔ i baa muɔmei. ¹⁶ Sire η yiera. Mi caraaya-nie da mi ce-ni mi cārānɔ wuɔ, aa niη daa manan daama-i nyunɔgo-i-na, η ce ma watienɔ wuɔ baa miη ka ta mi pigāan-ni manan hiere. ¹⁷ Mi ka puor-ni η nellen-ɔ baamba wulaa baa *nieraamba bi wulaa. Mi ka waa baa-ni, molo sie gbāa ce-ni biηkūngu. ¹⁸ Kā η ka hiel-ba kukulma-na η dii-ba cecerma-na. Kā η ka hūu-ba *Sitāni wulaa η hā Diilonɔ-ɔ i baa-ba. Da ba hūu mi maama-i, ba āmbabalma ka hur aa ba nunɔu ka waa baa Diilonɔ-ɔ baamba-i.»

¹⁹ «Nellentie, Itienɔ uη caraaya-mie a wanɔ manan baa-mi mi sie gbāa yagar-ma. ²⁰ Mi duonɔ Damasi yaa nuɔ-i igēna ta mi wanɔ u maama-i, aa hel terienɔ-ɔ na kā *Yerusalemu. Miη siire Yerusalemu-i-na, mi wuora gbuo *Yude nilēiη-ɔ i hiere ka cor baa nieraamba-i. Mi taa mi piye baa-ba mie: «Naanɔ na cilɔbabalanɔ-ɔ i aa na suur Diilonɔ-ɔ hūmelle-na. Yaan na ciluɔ tuɔ fa ku yaa pigāan wuɔ na naana na cilɔbabalanɔ-ɔ i ninsonɔ.» ²¹ Da η da *Yuifubaa-ba bilaa-mi *Diilodubu-ɔ i-na ta ba taara ba ko-mi, ku yunɔu yaa kufanɔgu-i. ²² Nga Diilonɔ saa hūu-ma. Ji hi baa nyunɔgo, muɔmei daami ta mi wanɔ u maama-i baa nuamba-i hiere, mi sa bɔ moloη baa-ma. *Diilopəpuərbiemban siire wanɔ manan a naara *Moisi-i, mi tir ma yaa-i; mi saa haa manamma mei. ²³ Ba waanɔ-ma wuɔ: «Diilonɔ uη ka saanɔ *Konjortienɔ man, u ka mulien. Aa duɔ ku, u yaa ka sire igēna kuomba hɔlma-na. Duɔ sire, u ka pigāan i baamba-i konjor-hūmelle-i baa nieraamba-i hiere.»

²⁴ Polη juɔ piye hi terienɔ daaku-i, Fətusi wuɔ kaasɔnɔ da gbagaga wuɔ: «Pol, nuɔ η sie waa dii η fere nuɔ! Sebe siire η yunɔgu-i!»

²⁵ Pol wuɔ cira: «Fətusi, mi saa piel. Miη wanɔ-manɔ dumaa ma cie dumei. ²⁶ Manɔ cie terienɔ manɔ nuɔ-i, ku saa fuo. Agirpa suyaa-ma hiere, ku'i cie mi da holle yiera u yaanɔ-ɔ na ta mi wanɔ-ma.» ²⁷ Aa naa cira: «Nellentie, Diilopəpuərbiemban waanɔ manan, η hūyāa-ma wei? Mi suyaa mie η hūyāa-ma.»

²⁸ Agirpa wuɔ cira: «Pol, η taara η ce-mi Kirsu wuonɔ muɔ hoi dumandɛ-i-na wei?»

²⁹ Pol wuɔ cira: «Da ku fie waa fiefie sɔ, weima sɔ. Aa nanɔ diei sɔ, miη piijen baa namaa nanan hiere nyunɔgo-i-na, mi cārā Diilonɔ-ɔ i mie u ce-na mei temma-i; nga manan daa-mi daama-i u baa yanɔ ma yaa da-na.»

³⁰ Polη juɔ piye tɔ, Agirpa-i baa Fətusi-i a naara Berenisi-i baa bamanɔ waa hiere, baa sire ta ba hel. ³¹ Umanɔ duɔ puur duɔ piye, wuɔ: «Mei saa suɔ kumanɔ cie ba bel naacolɔ daayo-i aa migāan ta ba taara ba ko-yo.» ³² Agirpa wuɔ tuɔ piye baa Fətusi-i wuɔ: «Kuɔ u saa naa cira na yanɔ āndaanɔgu-i hā *jāmatigi-i baa-ku, dumandɛ-i-na nii naa nanna-yuɔ.»

27

Ba kaa baa Pol jāmatigi wulaa

¹ I tamman juɔ hel yiinɔ-ɔ na die kā *Itali-i-na, baa cira i ta baa baatonɔ, aa naa dii Pol sorosi ba yuntienɔ nanɔ nanɔ-ɔ na naara kasobiemba namba. Ba taa ba bi sorosi ba yuntienɔ fanɔ-ɔ i Yulusi. U waa *jāmatigi sorosibaa-ba yaa nuɔ-i. ² Inɔ taa baa baatonɔ man, uu naa hel Adarmiti jo aa bir tuɔ kā *Asi-i-na. Naacolɔ nanɔ waa baa-ye, ba taa ba bi-yo Aritarke; u taa u hel Tesalonike, dii Maseduani mara nuɔ. ³ Inɔ taa yiinɔ man nuɔ-i, ku cuo kaala-i-na, yie kā ka hi Sidɔ. Yulusi taa u ce baa Pol u cor. Inɔ hii Sidɔ-i, wuɔ hā-yo hūmelle-i u suur nellen-huonɔ-ɔ na ka taara u yufien-niini-i u jēnaamba wulaa bir jo.

⁴ Inɔ siire Sidɔ-i-na die cor, fafal wuɔ ta mu jārā-yie. Yie naa yie cilɔ ka bella Sipire kotuonɔgu-i tie kā, ⁵ kā ka cor Silisi-i aa sire ka cor Pānfili-i kā ka hi Mira, dii Lisi mara nuɔ. ⁶ Inɔ hii Mira-i, sorosi ba yuntienɔ wuɔ da baatonɔ nanɔ hilaa Alesāndiri tuɔ kā Itali-i-na, wuɔ ce i hel suur u yaa nuɔ-i.

⁷ Inɔ biyaa hūmelle-i, i saa gbāa tie gbar fafamma; i cie sūlma-i dumei die ka hi Kinide-i. Kunɔ cie dumaanɔ-ɔ na, i daa yinni hūmelle-na. Inɔ juɔ ne da fafalmu sa hūu-ma, yie karnu hel Salmone, a cilɔ Kireti kotuonɔgu nangu-na. ⁸ Inɔ fie kā terienɔgu-na, i cie sūlma-i dumei aa die hi baatonɔ ba munyerammu manɔ banɔ biη-munɔ «Munyerafafammu-i»; dii Lase caanɔgu-na.

⁹ I bāanɔ cuɔ hūmelle-na cor, a ce *Yuifu ba sūnɔ manɔ banɔ dii-kunɔ dikara-huonɔgu-na, ku ji cor. Kuɔ migāan ta ku balanɔ-yie baatonɔ gbarma-na ku kā. Polη daa-ku dumaanɔ-ɔ na, wuɔ gboya bamanɔ waa baatonɔ-ɔ na wuɔ: ¹⁰ «Mi jēnaan namaa, die suuye i yufienɔ-ɔ i aa cor; i sie ka hi. Baatonɔ sie hi, congorni sie hi! Aa mie fere-i die saa gbān, i ka tie-manɔ.» ¹¹ Baatonɔ yuntienɔ-ɔ i baa u tienɔ-ɔ i baa yagar Pol nunɔgu-i. Sorosi ba yuntienɔ wuɔ bi cu ba huonɔ-nu. ¹² Inɔ ηa naa yiera munyerammu manɔ nuɔ-i, mu saa fa waanɔ-huonɔgu-i. Munyerammu nammu bi waa Feniki-i-na dii Kireti bāsuurunɔgu-na. Inɔ waa baa bamanɔ, ba fānɔgū baa cira i gbān kpelle a hi terienɔgu fanɔgu-i, kere ba taara ba ka tēna kusonɔ-nu'i aa waanɔ cor. ¹³ Fafalmu manɔ taa mu jo huonɔgu fanɔgu-na, mu saa waa baa fānɔgū dumaa. Muɔ hilaa cicaaryanɔ ta mu kā doryanɔ. Baa da nie sɔ ma ka dɔl-ba. Baa ce yie sire bella Kireti kotuonɔgu-i tie kā.

¹⁴ I saa maa, fafalmu nanɔ tenɔ muɔ sire i doryanɔ-ɔ na a jo ji suuye-yie; ba bi fafalmu fammu-i «Erakilɔ». ¹⁵ Baatonɔ wuɔ tuɔ kā kotuonɔgu; i saa gbāa die yiera-yuɔ, yie naa yie yanɔ

muo ta mu kā baa-ye mu munjāmmu. ¹⁶ Yiē kā ka cor terienḡu nanḡu koṭuoṅgu-na aa yan-ku i nadien-na. Ba bi terienḡu-i Koda. Kuō cinnu-yiē cēle fafalmu-na. Beṅo nanḡo waa baa-ye tuo kāyā-yiē. Inḡ cēnu dumaṅo-na, yiē gbāṅ baa ufaṅo-i haa-yo baatonḡo-na. ¹⁷ Inḡ haa-yo, maacenciraamba maṅ dii baatonḡo-na, baa ce iyiemba a pērā baatonḡo-i wuo u baa ji biēna. Yiē kāalā yiē sī fafalmu ka kā baa baatonḡo-i Libi jāmalā yanga u ka nyugūṅ hīemugāṅgu-na yiera i wulaa; a ce dumaṅo-na, yiē hiire baatonḡo kompaṅga-i aa naa yan i fere hā fafalmu ta mu kā baa-ye mu munjāmmu.

¹⁸ Ku cuo kaala-i-na, fafalmu yagar ce hūmma ta ma sagalla-yiē bōmbōṅ ma naara. Yiē naa yiē parra conḡorni-i nanna hūmma-na. ¹⁹ Yiinḡu faṅgu curoṅo-na, bamaṅ cīeṅ maacemba-i baatonḡo-na, baa biē baatonḡ-bīmbīnni-i baa ba fereṅ nammu a nanna-niē.

²⁰ I cīe yinni bōi molo sa da bāṅgu yufelle baa mōeṅa-i hiere. Faḡal muō bi tē mu temma-i kunanḡu sa parra-muo. I saa tiraa tīe hīṅ taalunḡu i fereṅ nuō. ²¹ I daa yinni i saa wuo kuuwuonḡu. Pol wuo sire yiera i hōlma-na aa cira: «Mi jēnaaṅ namaa, kuō naa naa nu mi nunḡu-i aa i tēna dii Kireti-i-na, mamaṅ juō ta ma da-ye daama-i a ji ce i tē nanna conḡorni-i, maa naa saa da-ye. ²² Mamaṅ dii fiēfiē-i-na, fiēṅ na hōmmu-i, molo siē ku, baatonḡo yaa ka tē-manḡ yonḡ. ²³ Miṅ cuo Diilonḡo maṅ huonḡ-nu' i ta mi cāa-yo, u puōraa *dorpapuorbielonḡo nanḡo-i mi wulaa isuonḡu-na u ji wanḡ baa-mi ²⁴ wuo mi baa kāalā, kerē da ku fiē ce niē niē, mi ka hi jāmatigi-i u ce mi āndaanḡu-i. A ce dumaṅo-na, bamaṅ dii baa-niē hiere u ka bi kor-ba, u siē yanḡ ba ku. ²⁵ Terienḡu faṅgu-na, fiēṅ na hōmmu-i, mi haa mi nanḡa-i Diilonḡo-na. Uṅ waanḡ-ma dumaa u ka bi ce-ma dumēi. ²⁶ Mi suyaa miē fafalmu ka kā baa-ye ka nanna bomborma nammanḡ.»

²⁷ Faḡalmu biēṅ baa-ye da suu hūmma-na a ce yinni cīncieluo ni siēi. Cīncieluo ni naa yiinḡu isuonḡu-na, isuōholleṅ juō ta di hi, bamaṅ cīeṅ maacemba-i baatonḡo-na, baa suō wuo i piē bomborma namma. ²⁸ Baa fi hūmma pupurma-i a da ma yuu metiribaa komorre baa cīncieluo niehāi. Yiē cor. Inḡ kaa maa cēle, ba tiraa fi-ma, a da ma yuu metiribaa komorre baa niisiēi. ²⁹ Baa ta ba kāalā wuo sī baatonḡo ka kā ka jūṅ tāmpleṅa hūmma-na. Baa ful baatonḡo faḡammu naa huonḡ-yanḡa-na aa tēna ta ba niya cuo kaalma-i. ³⁰ Ku huonḡu-na, baa ji ta ba taara ba hel gbar. Baa hiire beṅo maṅ waa baa-ye baatonḡo-na aa gbē-ye dumaa wuo ba taara ba hiire gbu baatonḡo faḡammu nammu yaanḡa-na a bella-yuo u baa ji bibirre. ³¹ Pol wuo gbē sorosibaa-ba-i baa ba yuntienḡo-i wuo: «Da ṅ da na yaanḡ balan daaba hel, na ka tē-manḡ.» ³² Baa naa hiel beṅo-i aa vaa-yo baa iyiemba namba bella-yuo. Polṅ juō piye dumaṅo-na, sorosibaa baa kar iyienḡ daaba-i aa naa yanḡ beṅo ta.

³³ Inḡ tēnaana tiē cie cuo kaalma-i, Pol wuo cira: «I cīe yinni cīncieluo baa ni naa yaa dei hōculle-na, aa molo saa dii kuuwuonḡu u nunḡu-na. ³⁴ Jande, wuyaaṅ! Ku yaa fāṅgūō ka da-nei na hel-mēi. Baa na tie holle, i ka hi hūnni hiere unanḡ yunḡu siē janḡ-yo.» ³⁵ Uṅ piye dumaṅo-na, *buruo nanḡo waa, wuo biē-yo aa jaal Diilonḡo-i ba yaanḡa-na hiere aa būl-onḡ a doṅ tuo wuo. ³⁶ Sireṅa suō da-ba hiere baa kā ba ta ba wuo. ³⁷ Miē maṅ waa baatonḡo-na, i waa nuonḡ miē nuōsūō komuōṅa siēi baa cīncieluo nuonḡ miē niediēi.

³⁸ Baatonḡ daa wuo tūyāa dīmma yaa bōi. Baṅ juō wuo tī, baa huōl-ma kūnna hūmma-na a parra conḡorni-i aa baatonḡo duō ce fiēfiē.

³⁹ Cuonḡ juō kaal, maacenciraanḡ baa fara da terienḡu nanḡu-i ba saa suō-ku, aa da hūmma wuyaa terienḡu faṅgu yiēṅgu nanḡu-i. Baa cira ba ka gbāṅ kpelle hi terienḡu faṅgu-i. ⁴⁰ Baa fir baatonḡo-i aa yanḡ faḡammu-i dii hūmma-na, aa naa bi fir yilemmu iyiemba-i. Baṅ cīe mafamma-i, baa vaa baatonḡo kompaṅga-i yaanḡa-na fafalmu da mu kā baa-ye terienḡ daaku-na.

⁴¹ Inḡ taa ka hi hōlma namma-i, hīemugāṅgu kuō yiera baatonḡo-i u saa gbāa duō cor. U yaanḡa suuriḡ hiere hīemugāṅgu-na. Hūṅ maa ta ma jo ma nanḡ u tuole-i ma kara-diē. ⁴² Sorosibaa-baṅ daa-ma dumaṅo-na, baa cira ba ko kasobiemba maṅ waa baa-ye hiere wuo sī da ba sō hel ba ka gbar. ⁴³ Baa yuntienḡ wuo cie-ba. U saa tuo taara ba ko Pol ku' i cīe wuo cie-ba aa naa cira: «Bamaṅ suyaanḡ somma, ba ta yaanḡ ba ta ba sō ba kā bomborma-na, ⁴⁴ banamba ka nyugūṅ baatonḡ-yilanni-na cu ba huonḡ-nu.» Ba cīe dumēi a gbāa huōl hiere; molo saa tē-manḡ.

28

Polbaa-ba huōlāa kā Malti

¹ Inḡ namalāayā huōl hūmma-na tī huonḡu maṅ nuō-i, yiē yuu, baa cira terienḡu faṅgu-i ba bi-ku Malti. ² A ne da diilo taa u dāa, waanḡu' i daaku. Terienḡu faṅgu taamba silaa ce baa-ye, a dii dāṅgbōḡuonḡu nanḡ temma aa bi-ye i ka tīe yiraanḡ. ³ Pol wuo kaal daamiēṅa nanḡa duō dii dāamu-na, a ne da gbeina waa galla-yēi, Pol saa da-yo. Dāamuṅ wuriḡ bel-o, wuo doṅ Pol nanḡa-i a pāṅ nyaar. ⁴ Terienḡu faṅgu taambaṅ daa mafamma-i, ba tīnḡu nanḡu waa ba taa ba bi-ku «Ninsontienḡo», baa ta ba piye baa ba-naa wuo: «Naacolḡ daayo siē waa dii nelfēfiēṅo,

* 28:1 Hūmma-i diyaa Malti-i huonḡa.

u ka waa nelkoronjo. Na saa da, uŋ fiε kor hūmma-na, Ninsontienjo saa yaŋ-yo.» ⁵ Pol wuɔ misirra jleŋjo-i dii-yo dii daamu-na aa yiera tuɔ ne; bɪŋkūngu saa ce-yo. ⁶ Ba taa ba ne wuɔ sɪ u ka pāŋ nyurā terduɔŋgu fanju-na, sisɔ u ka pāŋ ku. Baa niya, niya, ba saa ji da bɪŋkūngu ciε. Baa bir yaŋ aa ta ba piye wuɔ: «Naacolŋ daa u siε waa dii gbāŋgbāŋ.»

⁷ Inj waa terienju man nuɔ-i, ba faamaanojɔ dumelle saa naa maa baa-ku. Ba taa ba bi-yo Pubilusi. Wuɔ gbuu bel-e ŋaa u jɛnaaŋ miε aa ce i ce yinni siei baa-yo u dumelle-na. ⁸ U to wuɔ waa galla; wuɔ sa waa hinni, tɔgɔtɔgɔŋiŋo'i waa-yuɔ aa u kɔma tiraa huol da pāmpāmpāŋ. Pol wuɔ suur ka haa u nammu-i yuɔ aa cārā Diilonjo-i hā-yo; wuɔ pāŋ sire.

⁹ Polŋ siire bɪncɔiŋjo-i, jaamba manj waa nelle-na, baa jo u ji sire-bei. ¹⁰ Uŋ siire jaamba-i dumaanojɔ-na, baa migāaŋ bel-e fafamma naara. Inj juo'a i ta, bɪmbɪnni manj maama-i waa-yiε hiere, baa hā-ye baa-ni wuɔ i bel i nanj-na tie kā.

Polbaa-ba curaa Ōromu

¹¹ I ciε caamba siei Malti-i-na aa suɔ diε cor. Inj'a i ta, yiε suur baatonjo nanjo-na, ba bi-yo «Diyosikuur» ku yungu yaa wuɔ pɛbaa.† Baatonjo fanj wuɔ hilaa Alesāndiri a jo ji yiεra ciε waan-huɔŋgu cor. ¹² Inj taa dumaanojɔ-na, yiε kā ka hi Sirakuse; yiε ce yinni siei kusuɔŋgu-na aa cor. ¹³ Inj curaa, yiε bella konkondaanngu-i kā ka hi Erejo.

Ku cuo kaala-i-na, fafalmu nanj muɔ sire i huonj-yaŋga-na ta mu tisiŋ-ye; a ce dumaanojɔ-na, yiε ce yinni hāi yonj aa hi Pusoli-i. ¹⁴ Inj hii nelle fande-i, yiε da Diilonj-dūŋ-baamba namba. Baa cira i tɛna ce yinni niehāi baa-ba. Yiε tɛna ce yinni fanni-i aa suɔ cor tie kā *Ōromu-i-na. ¹⁵ Diilonj-dūŋ-baamba manj Ōromu-i-na ban juo nu wuɔ i jo dii, baa sire jārā jo nelle nande-na, ba bi-de «Ducɔnni siei». Banaj baa cor jo Apiyusi saŋga-na da ba ji jārā-yiε. Polŋ juo'a u ne da-ba, wuɔ jaal Diilonjo-i aa naa migāaŋ dii sireiŋa u fereŋ nuɔ. ¹⁶ Inj kaa hi Ōromu-i, ba saa dii Pol kaso-i-na baa kasobiemba namba-i; baa ce u kā ka bie dūŋgu u deŋ, aa jina sorosiyiε tuɔ niya-yuɔ.

Polŋ ciε kumanj Ōromu-i-na

¹⁷ Polbaa-ban hii *Ōromu-i, wuɔ ce yinni hāi, sielinj-yiŋgu-i, wuɔ bi *Yuifu ba bɪncuɔmba manj waa terienju-na ba jo u wulaa. Ban juo, wuɔ gbε-ba wuɔ: «Tobij namaa, nanj daa mi bɛna de-i, ku saa balaj. Mi saa cāl miε nellenj-baamba-i, mi saa bi guɔla manamma i bɪncuɔŋ-hūmelle-na, ŋga ba bilaa-mi *Yerusalemu-i-na a hā *Oromεbaa-ba-i baa-mi. ¹⁸ Oromεbaa-ba yuu-mi, mi bie piye. Ba ne da mafamma saa hi mi kuliŋgu. Ba'a ba nanna-miε, ¹⁹ ŋga i nellenj-baamba yagar wuɔ ma siε gbāa ce. Ku yaa nuɔ-i mi naa miε ba yaŋ mi āndaanngu-i hā *Oromε ba *jāmatigi ka ce-ku. Na baa ji da nie sɪ mi taara da mi dii mi nellenj-baamba yunni-i weima-na? Ma'i sɪ. ²⁰ Ku'i ciε mi bi-na da mi ji wanj ma yaannga-i baa-na. *Isirahel-baambaŋ hɪŋ kumanj taalungu-i, ba bilaa muɔŋjo-i kufanngu maama'i nuɔ-i dumande-i-na.» ²¹ Bɪncuɔŋ baa cira: «Fε ŋ huɔŋga-i; i saa da sebe hilaa *Yude-i-na jo wuɔ ŋ ciε weima, i saa bi da i natobinjo nanjo juo wuɔ ŋ guɔlaaya bɪŋkūngu. ²² I suyaa yiε ninj suurii Diilon-hūmelle manj nuɔ-i, nuɔmba ciina-diε terni-na hiere, ŋga miε taara nanj fere-i ŋ wanj di maama baa-ye.» ²³ Banj piye dumaanojɔ-na, baa dii yiŋgu baa ba-naa.

Yiŋgu fanjun juo hi, baa jo maar yidielāŋgu-i Pol wulaa dii u dumelle-na. Pol wuɔ bie *Diilon-bāanngu maama-i tuɔ piye baa-ba, a doŋ cucuuyunngu-na ji tuɔ hi dānambāanngu. Duɔ tuɔ piye u kā, u ka bie *Moisi *ānjɪnamma-i piye baa-ba, kuniε u bie *Diilopəpuərbiemba maama-i a piye baa-ba. U taa u ce mafamma-i ba da ba suɔ wuɔ uŋ wanj manaj Yesu kūŋgu-na coima sɪ. ²⁴ Banaj baa hūu-ma, banamba saa hūu-ma. ²⁵ Kunj ciε dumaanojɔ-na, baa hel ba-naa honniŋ aa naa sire ta ba ta. Pol wuɔ cira: «Ma dɔlāa *Diilonj-Yalle puor *Isayi-i i bɪncuɔmba wulaa. Diilonj-Yalle gbɛ-yo wuɔ:

²⁶ *Kā ŋ ka wanj baa Isirahel-baamba-i wuɔ ba nu nelma-i ŋga ba sa suɔ ma yaannga-i; ba ne colcol ŋga ba sa da bɪŋkūngu.*

²⁷ *Ba nyaaya ba fere.*

Ba suye ba tūnni-i ba sa taara ba nu baa-ni, aa suye ba yufienja-i ba sa taara ba da baa-ya.

Ba sa taara ba suɔ mi nelma yaannga-i aa jo mi ji kor-ba.»†

²⁸ Pol wuɔ cira: «Terienju fanju-na, na saaya na suɔ wuɔ fiεfiε-i-na, Diilonjo birii saan konkor-nelma-i hā *niεraamba baa-ma. Bafamba fuɔ, ba ka nu-ma.» [²⁹ Polŋ piye dumaanojɔ-na, Yuifubaa baa gbuu ta ba fanu ba-naa u nelma-na ba kūŋ.]

³⁰ Pol wuɔ biyaa u yerren dūŋgu Ōromu-i-na. U ciε bienja hāi dūŋgu fanju-na. Nuɔmba taa ba kā u wulaa. U saa tuɔ donya molonjo u fereŋ nuɔ. ³¹ U taa u wanj Diilonj-bāanngu maama-i

† 28:11 Pɛbaa daaba-i, ba taa ba bi unanojɔ-i Kasitor aa bi unanojɔ-i Polusi. Girɛki ba tɪŋgu-i waa. Baatonj-maacenciraan baa biyaa-ku ku ta ku niya-bei. ‡ 28:27 Isayi (Ésaïe) 6.9-10

baa nuɔmba-i aa tuɔ kalaŋ-ba baa Itienjo-i Yesu-Kirsa maama-i. U holle saa ta di tie baa maacemma-i aa u waa u ferɛŋ nuɔ.

Polɔ nyegāan seɓe maɓ hā Ɔrɔmɔtaamba-i Nelmuoyamma

Ɔrɔmɔtaamba nuɔ Diilonɔ-nelma-i nuomba naɓ wulaa aa hūu-ma. Polɔ nuɔ ba maama-i dumaanjo-na, uɓ juɔ'a u kā, u nyegēɓ seɓe daayo-i duɔ tūnu-bei wuɔ u ka kā ba terienɓu-na ka jaal-ba.

Pol firiinu *Neldɔɔɗɗalma-i baa-ba seɓe daayo-na. U nelma-i hiere ma kāa ka jūɓ nelma diei nuɔ; wuɔ *Yuifuyieɓ nuɔ o, Yuifuyieɓ nuɔ sɓ o, da ɓ haa ɓ naɓga-i Yesu-i-na yonɓ, Diilonɔ tuɔ kāɓ-ni nelviin nuɔ aa u *Yalle ta di kāyā-nie ɓ wuɔsaɓɓu-na (sap. 1–8).

U piye Yuifubaa-ba maɓ ciinaana Yesu-i ba kūɓu-i: Wuɔ baɓ ciinaana Yesu-i, Diilonɔ firiinu u huɓɓa-i baa *niɛraamba maɓ hūyāa u maama-i a kor-ba. U ciɛ kufanɓu-i a piɓaɓ wuɔ nuɔmba-i hiere ba maama dɔɓnu-yuɔ, u sa ce ciɛluɔ. A ce dumaanjo-na u saa bi nanna Yuifubaa-ba-i. Yiinɓu dii baa yiinɓu ba ka hūu Yesu maama-i aa Diilonɔ kor-ba (sap. 9–11).

U bi tagaaya piɓaɓ Diilonɔ-dūɓ-baambaɓ saaya ba waa dumaa ba-naa nuɔ, baa baɓ bi saaya ba bel banamba-i dumaa fiɛnamma-na (sap. 12–15). U perienɓ u seɓe-i baa jaalupalle, aa cira ba ta ba cārā Diilonɔ-i ba hā-yo u wuɔsaɓɓu-na, aa duɔ hi ba terienɓu-i ba kāyā-yuɔ u cor baa u hūmelle-i (sap. 15–16).

Jaaluɓu

¹ Muɔ Pol, muɔmei nyegāan seɓe daayo-i. Yesu-Kirsa cāarāɓ muɔ. Diilonɔ ciɛ-mi Yesu *pɔpuɔɓbilon muɔ aa bɔ-mi mi deɓ mi ta mi wuɔra mi waɓ u *Neldɔɔɗɗalma-i baa nuɔmba-i.

² Nelma famma-i Diilonɔ uɓ paa ma nuɓɓu-i ku bāaɓu cuɔ. Wuɔ ciɛ u *pɔpuɔɓbiemba yaa nyegēɓ-ma u seɓe-i-na. ³ Ma vii u Biɛɓo yaa-i Itienɔ-i Yesu-Kirsa-i. A saa baa u nelbilosinni-i, u waa jamaɓiɓi *Davidi hāayɛɓo. ⁴ Nga uɓ kuu aa sire, *Diilonɔ-Yalle piɓaɓ wuɔ Diilonɔ-Biɛɓo kelkel. ⁵ Fuɔ barguɔ yaa nuɔ-i Diilonɔ uɓ ciɛ baa-mi a ce-mi u pɔpuɔɓbilon muɔ u yerre fafaanɓu maama-na, nuɔmba-i niɛiɓa-na hiere ba da ba haa ba naɓga yuɔ aa ta ba nu u nuɓɓu-i. ⁶ Diilonɔ uɓ biɛ namaa namaɓ a hā Yesu-Kirsa-i, na nuɓɓu bi dii nuɔɓ daaba-na.

⁷ Diilonɔ uɓ dɔɗaa namaa namaɓ Ɔrɔmɔ-i-na hiere aa bi-na ce-na u baanɓ namaa, mi nyegēɓ seɓe daayo-i da mi hā namei.

I To-i Diilonɔ-i, baa Itienɔ-i Yesu-Kirsa-i ba kāyā-nei aa fɛ na hɔmmu-i.

Pol taara u ce horre baa Ɔrɔmɔtaamba-i

⁸ Mi ka jaal Diilonɔ yaa igēna na maama-na, Yesu-Kirsa barguɔ-i-na. Hama-i nuɔ-i? Ku yuɓu yaa daaku: Niɛiɓa-na hiere ba waɓ na Diilonɔ-hūmellen-kūɓu-i. ⁹ Yinni maɓ jon na maama sa karaanu-mie mi Diilocārälle-na; Diilonɔ yaa mi siɛra. Mi waɓ u Biɛɓo *Neldɔɔɗɗalma-i baa nuɔmba-i, kuu dii ɓaa mi cāa Diilonɔ-i baa huɓɓa diei yonɓ. ¹⁰ Mi bi cārā-yuɔ bāaɓu-i baa isuɓɓu-i, wuɔ duɔ siɛ, u yaɓ mi da kā na wulaa. ¹¹ Mi gbu mi taara mi da na yufelle a cal Diilonɔ sāmama-i baa-na ku yaa fɔɓgūɔ ka da-nei. ¹² Mi taara mi cira: Da mi kā i ka da i-naa, i ka gbāa dii siɛiɓa i-naa nuɔ i Diilonɔ-hūmelle wuɔsaɓɓu-na.

¹³ Tobin namaa, mi taara na suɔ wuɔ miɓ duɔɓ ta mi dii yinni-i wuɔ mi kā na terienɓu-na ku yuu niele, nga ji hi baa nyuɓo, mi saa hi da mi fere yogo. Mi taara mi maacemma da belle na holma-na ɓaa maɓ daa belle dumaa yammu nammu-na. ¹⁴ Mi saaya mi hi nuɔmba-i hiere baa Neldɔɔɗɗalma-i: bamaɓ yufienɓa-i puurii baa bamaɓ yufienɓa-i saa puur, ka cor baa bamaɓ suyaan yiɓɓu-i baa bamaɓ sa suyaan yiɓɓu-i hiere. ¹⁵ Ku'i ciɛ mi ta mi taara mi ka waɓ-ma baa namaa namaɓ bi dii fiɛna Ɔrɔmɔ-i-na.

Fɔɓgūɔ dii Neldɔɔɗɗalma-na

¹⁶ Senserre sa da-mi baa *Neldɔɔɗɗalma wamma-i. Ma yaa Diilonɔ fɔɓgūɔ-i. U ce ma yaa-i u kor bamaɓ hūyāa-na hiere, a donɓ *Yuifubaa-ba-na ka cor baa *niɛraamba-i hiere. ¹⁷ Neldɔɗɗal daama piɓaɓ Diilonɔ uɓ kāɓ nuɔmba-i dumaa nelviimba. Viisinni da Yesu yaa nuɔ-i yonɓ; da ɓ haa ɓ naɓga-i yuɔ, Diilonɔ tuɔ kāɓ-ni nelviin nuɔ ɓaa maɓ nyegāan dumaa u nelma-na wuɔ: «*Umaɓ duɔ haa u naɓga-i Diilonɔ-na, nelviinjo; u ka kor.*»*

Nelbiliemba cal ba cor

¹⁸ Diilonɔ tɔyāa dii dɔɔ-i-na aa tuɔ piɓaɓ nelbiliemba-i wuɔ u huɓɓa duu baa-ba, keɛɛ ba sa kāɓ-yo aa ba sa bi tiraa ce u huɓɓa-i. Ba ce ba maacembabalamma-i ba fiɛna ninsoɓo-i. ¹⁹ N siɛ suɔ wuɔ kumaɓ gbāa suɔ Diilonɔ-kūɓu-na, ku saa fuo-bei. Diilo fuo fere yaa piɓaɓ-ba baa-ku. ²⁰ U piɓaɓ-ba baa-ku nie nie? Molon yufelle saa haa Diilonɔ-na dede, nga die ne uɓ hiɛlaa miwaanjo-i dumaa dii ku huɓɓu-na ji hi baa nyuɓo, i da u sinni-i baa u

* 1:17 Abakuke (Habaquq) 2:4

himma-i u maacemma-na. A ce dumaajo-na nelbiliba sie da antaalamma. ²¹ Ba suyaa Diilono-i aa yagar ba sa dii u nunngu-i ku diima, ba sa jaal-o ku jaalungu. Ba yunni kuu aa yan-ba, ba anjoguoma piera-bei dii-ba kukulma-na. ²² Ba daa nie si ba ce a ne da ba milaan. ²³ Ba birii yan Cagaan-Diilono man sa ji kaan terienngu aa sish nelbiliba baa bimbaamba-i ta ba buol. Huriimba-i dii, baabulamba bi dii. A ne da tamman-binkungu sa co. ²⁴ Diilono daa-ma dumei u yan-ba ba fere nu ba kakarkuon-maacemma-na ba ta ba ce kuman dalaanun-bei. Ba tya ku yaa nu-i ta ba ce sensenda-weima-i ba-naa nu. ²⁵ Ba yaan Diilono ninso-i aa cu coiman huon-nu. Diilon un hiela biminni man, ba buol ni yaa-i aa ta ba pa niipanni ba ha-ni aa bir yan uman hiela-ni. A ne da u yaa saaya gbelima hanni man jon. Ma cie! ²⁶ Diilono daa-ma dumei u yan-ba ba fere nu ba ta ba ce ba sensenda-weima-i. Ba caamba birii yan bamba-i aa ta ba galla baa ba nacaamba. ²⁷ Bamba-i maaduoma, ba yaan caamba-i aa ta ba ku ba-naa maa-na. Ba naan binkwosinnij; ba galla baa ba nabamba. A ce dumaajo-na, ban taaran kuman ba da-ku. ²⁸ Ban ju'a Diilon-maama saa hi-ba, Diilono naa u yan-ba baa ba anjogobabalamma-i ba ta ba ce kuman saa saaya cemma. ²⁹ Balaangu-i hiere ku gbuora ku-naa bei. Ba sa funun su ban bin kuman anfafamma-i gbula: cancaaya'i daayo, hababalan'ga'i daaka, nenemungu'i daaku, nelkolle'i daade, berri'i daadu, hukurma'i daama, balaangu'i daaku. Ba yaa sikwontaamba, ³⁰ yeblenataamba. Ba bigaan Diilono-i, bublaamba, bumbolmantaamba, fofortaamba, ba hinu kuubabalaangu cemma'i nja bige-i, ba sa nu ba bincin nunngu. ³¹ Ba yunni kuu aa yan-ba, ba sa ka yaduanga, hoduraamba, ba sa ce hujarre neli-ni. ³² A ne da ba suyaa wu Diilono wulaa, baman cin kuman daaku temma-i, ba saa baa kuliingu! Nga ba suye ba yufenja-i ta ba ce-ku, aa tiraa ta ba dii sunungu ba ha baman cin-ku.

2

Diilon un ger duma

¹ Nuoni man daan nelma n cal banamba-i, da n fie waa nie nie, n sie kor. Da n ta n cal banamba-i, kuu dii nja n cal n fere. Hama-i nu-i? Naa dii kuuduungu yaa hiere. ² I suyaa wu baman cin maacembalan daama temma-i, Diilon un haa kuman bei, u ninso. ³ Nu da n ta n cal banamba-i, aa bi ta n ce ba temma-i, n yuu wu n ka kor Diilono wulaa wei? ⁴ Sis Diilon un gbu funun fa aa waa hahinantieno, nan daa kufangu-i ansosomma wei? N saa su wu u fafangu saaya ku ce n bir n cilu-i wei? ⁵ Nga nin'a n sa nu baa n tunni-i, aa yagar wu n sie bir n cilu-i, nan fere'i taaraayan yaahuolbalaano-i n ha n fere Diilon un ka pigan nuamba-i u jayamma-i yingu man nu-i. U su u pa. ⁶ U ka pa neli-ni nuamba-i u maacemma sulu-i. ⁷ Baman vaa ba fere baa anfaano-i Diilono du gbelen-ba aa da ba da cicelma man sa tin dede-i, ma ka dal-ba. ⁸ Nga baman puu bubusinni baa-yo, baman ciinaana ninso-i aa faya ba fere baa ambabalma cemma-i, u ka pigan-ba u jayamma-i. ⁹ Baman cin ambabalma-i, ba ka da yaahuolo-i baa mulima yar-ba. A don *Yufubaa-ba-na ka cor baa *nieraamba-i hiere. ¹⁰⁻¹¹ A ne da uman cin anfafamma-i, du fie tu hel hie, Diilono sa ce cilu; u ka gbelen kutieno-i aa ce-yo boi aa fe u huanga-i. A don Yufubaa-ba-na ka cor baa nieraamba-i hiere.

¹² Baman saa su *Moisi *anjnamma-i aa ta ba wu ba cal, Diilono ka caa-ba; nga u sa ka ne anjnamma aa caa-ba. A ne da baman suyaa-ma hiere aa suye ba yufenja-i ta ba wu ba cal-ma, u ka yuu-ba saa baa ma yaa-i aa caa-ba. ¹³ Baa na ta na ne wu si baman nuon anjnamma-i yon ba yaa nelviimba-i Diilono wulaa; ba'i si. Baman wuyaan ma humelle-i di kungu-na hiere, ba yaa nelviimba-i. ¹⁴ Na saa da, anjnamma si dii baa nieraamba-i, nga ba su-ma ba karnu ba wu ma humelle-i. Man fie'a maa si dii baa-ba ba nammu-na, maa dii ba hammu-na. ¹⁵ Dumaajo-na, ba cilu pigan wu anjnamman taaran nuamba ta ba ce kuman, kuu dii ba hammu-na. A naara kufangu-i, ban su anfafamma-i bo-ma ambabalma-na, ba hammu sa hu-ma ba ce manan temma, ku bi pigan wu anjnamma dii ba hammu-na. ¹⁶ Genyeyingu-na, mafamma-i hiere ma ka su. A saanu baa min wan *Neldodolma man, yingu fangu-na, Diilono ka ce Yesu-Kirsa ger nuamba yun-maama-i. Maman fuyaa hiere, ma ka hel bomborma-na.

Yufubaa-ba-i baa anjnamma-i

¹⁷ Nuoni man wu nu *Yufuyien nu, wu nan su *Moisi *anjnamma-i, n kaal n fere wu Diilono-i namaa wuono, ¹⁸ n su Diilono kusungu-i, aa anjnamma cin n ta n su kuman faa cemma. ¹⁹ Nuoni man wu nuonei diyaan nuamba-i humelle-na, wu nuonei puuriin nuamba yufenja-i, ²⁰ wu nuonei pigan baman sa suyaan kuyungu, wu nuonei kalaan baman sa suyaan yingu, wu anjnamma cin nan su nelma-i hiere baa ninso-i hiere. ²¹ Nuoni man haalayan banamba-i, bige-i cin n sa haal n fere? Nuoni man wu cuoyungu saa fa, bige-i cin nan ta n cuo? ²² Nuoni man wu *fuocesinni saa fa, bige-i cin nan ta n ce-ni?

Nuɔni maŋ sa taaraayan ŋ da tɔnni-i baa ŋ yufelle, bige-i ciɛ ŋ ta ŋ biɛ bimbɔnni-i tɔnni-
dɔnni-na? ²³ Nuɔni maŋ kaalaan ŋ fɛrɛ wuɔ ʔnɔnamma dii baa-ni, bige-i ciɛ ŋ ta ŋ cāl ma
wuɔsaŋgu-i ŋ biɛna Diiloŋo yerre-i. ²⁴ Diiloŋ-nelma gbaraa-ma wuɔ: «Namei ciɛ *niɛraamba
sa kɔŋ Diiloŋo-i.»*

²⁵ Da ŋ ta ŋ wuɔ ʔnɔnamma-i, yuŋgu dii ŋ *jamma-na. Ŋga da ŋ'a ŋ sa wuɔ ʔnɔnamma-i,
yuŋgu si dii ŋ jamma-na. ²⁶ Ŋaa uman duɔ saa *jɔ aa tuɔ wuɔ ʔnɔnamma-i fafamma, ku ce
Diiloŋo ka cɔina-yuɔ wuɔ u saa jɔ wei? ²⁷ Terienŋu fanŋu-na, nuɔni maŋ jaa aa ʔnɔnamma
seɓe waa baa-ni aa ŋ sa wuɔ ma hɔmelle-i, fuɔ maŋ saa jɔ aa tuɔ wuɔ-de u ka cira ŋ cālɔa
cemma. ²⁸ Da ŋ nu wuɔ Yuifuyienŋo-i, yufien-nemma si; aa *sɔnɔaŋgu-i padorre si. ²⁹ Ŋga da
ŋ nu wuɔ Yuifuyienŋo-i, ba suɔ-yo u huɔŋ-na. Aa da ŋ bi nu wuɔ sɔnɔaŋgu-i ba da-ku ŋ huɔŋ-
na. *Diiloŋ-Yallen-sɔnɔaŋgu yaa kufanŋu-i, ʔnɔnamman-sɔnɔaŋgu si. Yuifuyien fuɔ temma-i
nuɔmba sa gbɛlien-yo, ŋga Diiloŋo'i gbɛlaan-yon.

3

¹ Terienŋu fanŋu-na, yuŋ haku-i dii Yuifusɔnni-na? Yuŋgu dii sɔnɔaŋgu-na wei? ² Yuŋgu
dii Yuifusɔnni-na bɔmbɔale. Diɛlɔ-kɔŋgu yaa daaku: Diiloŋo diyaa u nelma-i *Yuifubaa-
ba nammu yaa nuɔ-i. ³ Ban fie'a ba hiero saa ji yiera-mɛi, ku ce Diiloŋo ka bir baa huon-
andaanŋu wuɔ ba saa ji yiera-mɛi wei? ⁴ U siɛ bir baa huon-andaanŋu. Nelbilien da ba fie
waa hukurmantaamba hiere, Diiloŋo siɛ gbɔa ce hukurmantienŋo dede, ŋaa maŋ nyegɔan
dumaa u nelma-na wuɔ:

«Ninsoŋo ka waa baa-ni ŋ nelma-na hiere.

Uman duɔ cāl-ni, u cālɔa-ni gbɔŋgbɔŋ.»*

⁵ Nelbiliemba gbɔa bi cira wuɔ diɛ tie ce ʔmbabalma-i ku saa balan, kerɛ ku faa. Ku faa
yuŋgu maŋ nuɔ-i ku yaa daaku: Diɛ ne miɛ ʔncemba-i baa Diiloŋo-maama-i, i suɔ ku i nuɔ-i
wuɔ Diiloŋo faa. Wuɔ da kuɔ miɛ ʔmbabalma ce i tie da Diiloŋo fafaanŋu-i, ma bilaa niɛ
u tuɔ gɔŋ baa-ye? ⁶ Diiloŋ duɔ tuɔ gɔŋ baa-ye, u ninsoŋo! Kuɔ u saa naa fa, u naa
ce niɛ tuɔ suɔ nuɔmba pɔmma baa ba maacemba sultu-i? ⁷ Ŋga da kuɔ miŋ kar coima
maŋ, ma kaala Diiloŋo sɔnni-i ninsoŋo aa ta ma ce Diiloŋo-i bɔi, ma da niɛ u dii-mi baa
ʔmbabalmanciraamba tuɔ gɔŋ baa-mi? ⁸ Da kuɔ miɛ ʔmbabalma yaa ciɛŋ i tie da Diiloŋo
fafaanŋu-i, i gbɔa cira ku saaya i tie ce ʔmbabalma-i Diiloŋo tuɔ pigɔan u fafaanŋu-i kɛ?
Yɛbiɛnataamba gbɛle-ku dumaa wuɔ mei wuɔra mi wan ma yaa-i. Kutaamba-i Diiloŋo ka
gɔŋ baa-ba; aa ba yaa taaraaya-mɛi.

Molo saa vii

⁹ Mi gbɔa wan wuɔ niɛ? *Yuifubaa miɛ i bɔyaa banamba-na wei? I saa buɔ-bei! Mi tagaaya
pigɔan-na cor miɛ Yuifubaa-ba-i baa *niɛraamba-i hiere ʔmbabalma nyugɔan-bei hiere ka
saa. ¹⁰ Ma nyegɔan Diiloŋ-nelma-na wuɔ:

«Nelviŋo si dii aa bi cira u yaa daayo.

¹¹ Molo sa nu nelma, molo si dii uman taaraayan Diiloŋo-i.

¹² Ba naana hɔmelle-i hiere, ba ciɛ nelsɔsɔyaamba.

Anfafammancero si dii aa bi cira u yaa daayo.†

¹³ Ba nuŋ-ʔndɛnni balaan ŋaa kuudɔlanŋu.

Ba nunnii yii baa hukurma yaa yon.

Ba nuŋ-ʔndɛnni dii ŋaa tɔmma.‡

¹⁴ Ba haa ba nubabalaanŋu yaa nuɔmba-na ka nan baaŋgu-i.

Ba nunnii yuu baa ʔndababalanni. §

¹⁵ Aa ba nammu dii fieɛ nelkolle-na.

¹⁶ Da ba cor kusuwɔ-nu, ba guɔla-kuɔ aa kusuwɔ nuɔmba-i aa cor baa ba fɛrɛ.

¹⁷ Ba sa suɔ ban bɔŋ kuman yafɛlle-i.*

¹⁸ Ba sa kɔalɔ Diiloŋo-i halle cɛkɔ.»†

¹⁹ A ne da i suya wuɔ *ʔnɔnamman wanŋ maman hiere, ma vii baman dii ʔnɔnamma
yaa nuɔ-i. Mafamma ciɛ molo baa gbɔa duɔ da ʔntaalamma aa nuɔmba-i hiere ba da ba suɔ
wuɔ ba cālɔa Diiloŋo-i. ²⁰ Na saa da, molo siɛ gbɔa wuɔ ʔnɔnamma-i ma kɔŋgu-na hiere a
vii Diiloŋo wulaa. ʔnɔnamma ce nelien nuɔ ŋ suɔ wuɔ ʔmbabalmanceroŋ nuɔ.

Viisɔnni da niɛ?

²¹ Ŋga fieɛ-i-na, Diiloŋo pigɔan-ye uŋ kɔŋ-yerŋ nelviŋ miɛ dumaa aa u sa ne *Moisi
*ʔnɔnamma-i, ŋaa maŋ nyegɔan dumaa ʔnɔnamman-seɓe-i-na baa *Diilopɔpuɔrbiemba

* 2:24 Isayi (Esaie) 52.5 * 3:4 Gbeliemɔn-nalɔanŋu (Psaume) 51.6 † 3:12 Gbeliemɔn-neini (Psaumes) 141.3; 53.2-4

‡ 3:13 Gbeliemɔn-nalɔanŋu (Psaume) 140.4 § 3:14 Gbeliemɔn-nalɔanŋu (Psaume) 10.7

* 3:17 Isayi (Esaie) 59.7-8

† 3:18 Gbeliemɔn-nalɔanŋu (Psaume) 36.2

sebebaa-ba-na. ²² Diilonjo ne nelbiliembanj haa ba nanja Yesu-Kirsa-i-na dumaa aa suo tuo kãnj-ba nelviimba. Nuoni manj da nj hũu *Kirsa maama-i, u tuo kãnj-ni nelviinj wuo. Na saa da, nuamba-i hiere baa dii kuuduonju, ²³ ba cãlãa Diilonjo-i; a ce dumaanjo-na molo sa gbãa piẽ Diilonjo-i. ²⁴ Nga Diilonjo-i baa u fafaanju-i u ce-ba nelviimba ba ta ba gbã ba piẽ-yo. U ce mafamma-i gbãngbãnj u sa hũu bĩnkũngu ba wulaa. U ciẽ Yesu-Kirsa yaa hũu-ba ambabalma nammu-na ce-ba nelviimba. ²⁵ Diilonjo ciẽ u yaa-i tãmmaj-kũngu a pir ambabalma-i bamanj haa ba nanja yuo ba yunni-na. Ambabalma manj ciẽ yiinaa-i-na, uu naa suuye u yufienja meĩ, u saa yuu ma cẽmelle; nga u pigãanj baa tãmmaj-kũnj daaku-i wuo u wuo hũmelle. ²⁶ Tãmmaj-kũnj daaku bi pigãanj Diilonjo viisĩni-i nyunjo ku bãanj daaku-na. Ku pigãanj wuo Diilonjo-i nelviinj dii yiinaa, aa u bi kãnj bamanj haa ba nanja-i Yesu-i-na nelviimba.

²⁷ Da ma waa dumaanjo-na, molo gbãa kaal u ferẽ wuo fuo nelviinj wei? Molo siẽ gbãa kaal u ferẽ. Hama-i nuo-i? Diilonjo sa kãnj-ye nelviinj mie wuo i wuo añjĩnamma, nga inj haa i nanja Yesu-Kirsa-i-na, ku'i ciẽ u tuo kãnj-ye nelviinj mie. ²⁸ I gbãa wan mamanj ma yaa daama: Diilonjo kãnj neliej nuonjo-i nelviinj nu wuo nj haa nj nanja-i Yesu-Kirsa-i-na, u sa kãnj-ni wuo nj wuo yaa añjĩnamma. ²⁹ Mi saa yagar-ma da ku Diilonjo ciẽ *Yuifu ba wuonjo yonj. Diilonjo bi si dii baa banamba-i wei? Uu dii baa-ba. ³⁰ Diilonjo dii u diei yonj, unanj si dii yanga nanja. Yuifubaa-ba manj haa ba nanja Yesu-i-na u ka tuo kãnj-ba nelviimba, aa *nieraaamba manj bi haa ba nanja Yesu-i-na u ka bi tuo kãnj bafamba-i nelviimba. ³¹ Die cira wuo Diilonjo ne neliej nuonjo ni nj haa nj nanja Yesu-i-na dumaa aa suo tuo kãnj-ni nelviinj nuonjo, ku pigãanj wuo yunju si dii añjĩnamma-na wei? Ku'i sĩ; nga ku ce i migãanj suo añjĩnamma munyierammu-i Diilonj-hũmelle-na.

4

Abiramu nahaale maama

¹ Nienj i bĩncõnjo-i *Abiramu kũngu-i. I gbãa wanj wuo nie u maama-na? Unj siire u daa bige-i? ² Unj ciẽ kumanj, ku Diilonjo naa ne ku yaa-i aa cira nelviinj, uu naa gbãa tuo kaal u ferẽ. Nga u siẽ gbãa kaal u ferẽ Diilonjo yaanja-na. ³ Diilonj-nelma waanj wuo nie u kũngu-na? Ma ciera wuo: *«Abiramu haa u nanja Diilonjo-na, Diilonjo ne u nahaale-i aa cira nelviinj.»* ⁴ Neliej nu da nj ta nj taara bĩnkũngu, nj ce maacemma-i a gbãa da ku bĩnkũngu-i. Dumaanjo-na, nj saa da-ku gbãngbãnj; nj cufalaa aa da-ku. ⁵ Kuuduonju si baa viisĩni-i. Nj siẽ gbãa ce maacemma da viisĩni-i; nga da nj haa nj nanja-i Diilonjo-na yonj, wuo u yaa ciẽnj nelbalaanjo-i nelviinj, Diilonjo ne ni nj haa nj nanja-i yuo dumaa aa tuo kãnj-ni nelviinj nuonjo. ⁶ Diilonj unj'a u saa ne umanj cilu-i aa suo tuo kãnj-yo nelviinj, *Davidi hãlãa kutienjo yudõdõllenj-nalãanjgu yaa wuo:

⁷ *«Diilonj unj ciẽ jande bamanj cãlmuo nuo-i, unj hurii bamanj ambabalma-i, kutaamba yunni dõlãa.»*

⁸ *Itiej unj'a u sa kãnj umanj ambabalma-i, kutienjo yunju dõlãa.»*†

⁹ Yudõdõlle fande vii bamanj *jãa yonj wei? Bamanj saa jã, ba nunju bi si dii-die wei? I waanj ma yaa cor yie: «Diilonjo nie Abiramunj haa u nanja-i yuo dumaa yaa aa cira nelviinj.» ¹⁰ Mafamma ciẽ yaku-i? Abiramu naa jã tĩ siso u saa naa hi jã yogo? U saa naa hi jã yogo. ¹¹ Aa Abiramu suo duo jã, uu naa haa u nanja Diilonjo-na, a ce dumaanjo-na Diilonjo naa tuo kãnj-yo nelviinj. Ku huonju yaa nuo-i Diilonjo ciẽ u suo jã a duo pigãanj wuo fuo viisĩni dãnyuo yaa *jãmma-i‡. A ce dumaanjo-na, bamanj saa jã hiere aa haa ba nanja-i Diilonjo-na, Abiramu ciẽ ba to. Diilonjo bi kãnj bafamba-i nelviimba. ¹² Bamanj jãa, u yaa bi ciẽ ba to-i. Mi sa gbẽ bamanj jãa yonj de; nga mi gbẽ bamanj jãa aa tiraa haa ba nanja-i Diilonjo-na njaa fuonj nj naa haa-ka yonj dumaa aa suo duo jã.

Diilonj-nupãlle vii bamanj haa ba nanja yuo

¹³ Ku saa ce njaa Diilonjo nie *Abiramunj wuo yaa *añjĩnamma-i dumaa aa pã nunju-i baa-yo de! Nga unj haa u nanja-i Diilonjo-na dumaa, Diilonjo nie ku yaa-i aa pã nunju-i baa-yo. Diilonjo kãanj-yo nelviinj aa pã nunju-i baa-yo wuo u ka hã fuo baa u huonju-i hẽma-i§. ¹⁴ Diilonj unj pãa nunju manj, ku bamanj ta ba wuo añjĩnamma-i ba yaa naa saaya ba da-ku yonj, yunju naa saa waa nahaale-na, aa Diilonj nupãlle naa waa ändagbãngbãlãanjgu. ¹⁵ Die i ne, añjĩnamma jo baa Diilonj-berru; a ne da añjĩnamma da ma'a maa si dii kusuonj-nu, cãlmuo si dii.

* 4:3 Miwaanjo jĩnammanj-sebe (Genèse) 15.6 † 4:8 Gbeliemanj-nalãanjgu (Psaume) 32.1-2 ‡ 4:11 Nienj Miwaanjo jĩnammanj-sebe-i-na (Genèse) 17.9-14 § 4:13 Nienj Miwaanjo jĩnammanj-sebe-i-na 12.2-3; 17.4-6; 22.15-18.

¹⁶ Ku'i cie ŋ da Diilonɔ paa u ciilunɔ nungu-i baa baman haa ba nanɔa yuo, ku da ku ce gbangban-kungu a vii Abiramu haayɛlmba-i hiere. Ku saa ce ŋaa baman wuoɔyaan anɔɔnamma-i bafamba da-ba-dieɛ kungu-i; Abiramun yey i to hiere, baman haa ba nanɔa-i Diilonɔ-na fuo temma-i, ba nungu bi dii-kuo. ¹⁷ Ma nyegaaŋ Diilon-nelma-na wuo: «*Mi ka ce-ni siyaabaa boi bincɔɔŋ nu.*»* Diilonɔ man siireŋ bikuomba-i, uman hielaan bimbinni man saa hi hel yogo baa u nun-ɔndaanɔ, Abiramu haa u nanɔa-i Diilonɔ fanɔ yaa nuo-i. Diilonɔ fanɔ wulaa Abiramu yaa i to-i.

¹⁸ Nelma man nelie sie gbaa hu-ma, Abiramu huyaa ma yaa-i. U haa u nanɔa-i Diilonɔ-na ma yaa nuo-i aa tɛna tuo cie. U cie dumeɛ a ce siyaabaa boi bincɔɔŋ ŋaa Diilon un' a naa wan-ma dumaa baa-yo wuo: «*ŋ huonɔgu ka ciinu.*»† ¹⁹ U biena taa a ka bien komuɔŋa ndii-i-na; duo ne, u da fuo kuu ti aa u cieŋo-i Sara naa cor bilodalle-i aa u nanɔa saa ka u huon-nu dede; ŋaa Abiramu saa kor Diilonɔ-na. ²⁰ Uu naa tɛna baa-ma wuo Diilon un' paa nungu man, u ka ce-ku. U saa naa ce u hommu-i mu hai. Un haa u nanɔa-i Diilonɔ-na, ku diyaa sireiŋa yuo a ce u gbelieŋ Diilonɔ-i. ²¹ Uu naa funun suo wuo Diilon un' waan maman, ku fɔŋɔɔ dii-yo u duo ce-ma. ²² Ku'i cie *Diilonɔ ne un' haa u nanɔa-i yuo dumaa aa cira nelviinɔ.* ²³ «*Diilonɔ nie un' haa u nanɔa-i yuo dumaa aa cira nelviinɔ*»‡: Nelma famma saa nyegɛŋ vii fuo da-u-dieɛ. ²⁴ Ma bi vii mie man haa u nanɔa-i Diilonɔ-na. U yaa siire Itieŋo-i Yesu-i hiel-o kuomba holma-na. U ji ne in haa i nanɔa-i yuo dumaa aa cira nelviin mie. ²⁵ U siyaa ba ko Yesu-i i ambabalma maama-na aa sire-yuo ce-ye nelviin mie.

5

I suuriinu i-naa baa Diilonɔ-i

¹ In haa i nanɔa Diilonɔ-na a ce nelviin mie u wulaa, Itieŋo-i Yesu-Kirsa diyaa-ye i-naa nuo baa-yo fiefie-i-na. ² In haa i nanɔa Diilonɔ-na, fuo yaa cie i tie da u hujarre-i. Hujar daade dii baa-ye baanɔgu-i baa isuonɔgu-i. Aa in tɛnaana baa-ma wuo i ka ce i baanɔgu-i baa Diilonɔ-i, ku'i gbu ku fe i hommu-i. ³ Aa ku' i si yon, die fie waa yaahuolo-na, i hommu fe. I suyaa wuo yaahuolo yaa cieŋ i doloonu-meɛ. ⁴ Aa die doloonu-meɛ ku ce i nyaar-meɛ. Aa die nyaar-meɛ ku ce i tie hin ma taalunɔgu. ⁵ In hin taalunɔgu man, ku sie gbaa taal-e. Hama-i nuo-i? Diilonɔ silaa ce baa-ye cor; un' haa-ye u *Yalle man di cie i tie suo un' kunj i maama-na dumaa.

⁶ Coima saa fa, kunj ŋa naa gbuu bin dunɔgu ye huonɔgu man nuo-i, Diilon un' ŋa naa dii huonɔgu man, kunj juo hi, *Kirsa kuu ambabalmanciraan mie i maama-na. ⁷ A hu-ma ku nelviin maama-na kuu dii kpelle! Molo gbaa ji da sireiŋa a ku nelfefieŋ maa-na. ⁸ A ne da mie in ŋa naa gbuu suur ambabalma-na bal i nuhoŋ-na, Kirsa kuu i maama-na. Diilonɔ cie ku yaa-i a pigaaŋ-ye un' dɔlaa-ye ka hi kusuon-nu. ⁹ Fiefie-i-na, Yesun cie u fere tamman-kungu a ce-ye nelviin mie Diilonɔ yaanga-na, u ce nie aa u sie kor-e u beru-na? ¹⁰ I naa waa bigaarun baa Diilonɔ-i, u sie u Biɛnɔ ku a dii-ye i-naa nuo baa-yo. In suuri i-naa nuo ti, fiefie-i-na u Biɛnɔ siire, u ce nie aa u sie kor-e? ¹¹ A naara kufanɔgu-i, Itieŋo-i Yesu-Kirsa cie i hommu gbuu fe baa Diilonɔ-i. U yaa diyaa-ye i-naa nuo fiefie-i-na baa Diilonɔ-i.

Adaman gwolaaya kuman Yesu migaaŋ-ku

¹² Adama yaa diyaa ambabalma-i hɛma-na. Kuu dii ŋaa nelduonɔ'i diyaa ambabalma-i hɛma-na aa kuliinɔgu nyaanu ambabalma-i jo. A ce dumaanɔ-na nuomba-i hiere ban cie ambabalma-i, kuliinɔgu naa cure-bei hiere. ¹³ Aa Diilonɔ suo duo ha *Moisi-i *anɔɔnamma-i, ambabalma naa suur ti hɛma-na, ŋaa anɔɔnamman ŋa na'a ma saa waa dumaanɔ-na, Diilonɔ saa tuo kan ambabalma-i. ¹⁴ A ne da a don Adama baanɔgu-na, a ji hi Moisi kungu-i, kuliinɔgu cie ku baanɔgu-i, halle baman saa cal Adama temma-i a yagar Diilonɔ nungu-i, ku taa ku wuo-ba.

Adama-i baa *Konkortieŋo man naa saaya u jo, ba maacemma nyaanu ma-naa. Adama gwolaaya nelbiliemba-i, Konkortieŋo jo ji migaaŋ-ba. ¹⁵ Adama calmuo sie gbaa fi baa Diilon-samma-i. Nelduon calmuo maama-na kuliinɔgu wuyaa nuomba boi ninsonɔ, ŋaa Diilon hujarre temma si dii. Aa un cie samma man nelduon maama-na, Yesu-Kirsa maama-na, ma maaraa kufanɔgu-i aa ma bi hii nuomba boi. ¹⁶ Aa Diilon-sammaŋ juo baa kuman, kuuduonɔgu si baa nelduon calmuon juo baa kuman. Ambabalma diein juo baa gengeruo man, gengeruo fanɔ juo baa Diilon-beru, a ne da in cie ambabalpepetieŋo man, Diilonɔ cie hujarre ye u saa cal-e. ¹⁷ Da kuo calmuotieŋo diei maama-na kuliinɔgu cie ku baanɔgu-i ninsonɔ, baman siyaa Diilonɔ samma-i aa u ce-ba nelviimba u saa hu hu bin kungu ba wulaa, Yesu-Kirsa da-u-dieɛ cie ba da ba ce ba baanɔgu-i ka hi hie?

¹⁸ Terienɔgu fanɔgu-na, nelduon ambabalan cie Diilonɔ gan baa nelbiliemba-i hiere dumaa, nelduon ancenviima bi kuraa nelbiliemba-i hiere dumeɛ aa hiel-ba

* 4:17 Miwaanɔ ŋnamman-sebe (Genese) 17.5 † 4:18 Miwaanɔ ŋnamman-sebe (Genese) 15.5 ‡ 4:23 Miwaanɔ ŋnamman-sebe 15.6

kuliingu-na. ¹⁹ Nelduɔŋo diei un yagaraa Diilonɔ nunɔu-i dumaa a ce nuɔmba boi ce ɔmbalmanciraamba, nelduɔŋo diei bi siyaa Diilonɔ nunɔu-i dumei a ce nuɔmba boi ce nelviimba Diilonɔ wulaa.

²⁰ Kuman ɲaa *ɔnjɲamma-i, Diilonɔ haa-ye baa-ma i diei suɔ wuɔ i ɔmbabalma maaraaya cor. Nga i ɔmbabalma-i baa ma maaramma-i hiere Diilonɔ-hujarre maaraa-ma aa bir jarã. ²¹ Diilonɔ cie hujarre yie aa ce-ye nelviin mie i diei da cicɛlma man sa tɛŋ dede-i Itienɔ-i Yesu-Kirsa barguɔ-i-na. A ce dumaanɔ-na ɔmbabalman cie ma baangɔu-i baa nelkole-i dumaa, Diilonɔ-hujarre ce di baangɔu-i baa konkoro-i dumei.

6

I karaanu i-naa nuɔ baa ɔmbabalma-i

¹ Kufanɔu terienɔu-na i gbãa cira nie? I saaya i cor baa ɔmbabalma-i Diilonɔ duɔ ce hujarre yie boi wei? ² Ma'i sl! Ii dii ɲaa i kuu a karnu i-naa nuɔ baa ɔmbabalma-i, i ce nie gbãa tiraa cor baa-ma?

³ Na saa suɔ wuɔ mie man *baatisen hiere a suur Yesu-Kirsa horre-na, kuu dii ɲaa i kuu baa-yo'i wei? ⁴ In daa *batemu-i, kuu dii ɲaa i kuu baa *Kirsa-i aa ba fuure-yie baa-yo i To-i Diilonɔ duɔ sire-yie ɲaa un siire fuɔ-i dumaa baa u himma-i i diei waa bafɛliɛŋ-nu. ⁵ Na saa da, da kuɔ i kuu kuldɔŋɔ baa Kirsa-i, i ka bi sire sireduɔma baa-yo. ⁶⁻⁷ Uman duɔ kuu, u kuraa ɔmbabalma nammu-na. Terienɔu fanɔu-na na saaya na suɔ wuɔ ba gbuu i cicuɔŋɔu-i baa Kirsa-i a ko i balaanɔu-i a huɔ-ye ɔmbabalma nammu-na. ⁸ Da kuɔ i kuu baa Kirsa-i, i suyaa wuɔ i ka sire waa baa-yo. ⁹ I suyaa kerre wuɔ Kirsan siire hel kuomba holma-na, u sie tiraa ku; kuliingu sie tiraa gbãa ce binɔkɔŋɔ yuɔ. ¹⁰ Kirsa kuu i diei a kure ɔmbabalma-i gbula. Un siire fiefie-i-na, u cãa Diilonɔ. ¹¹ Kuuduɔŋɔ yaa baa namaa bi fere-i: Na gbɛ na dii-ma na hommu-na wuɔ na kuu a karnu na-naa nuɔ baa ɔmbabalma-i aa sire waa Yesu-Kirsa horre-na ta na cãa Diilonɔ.

¹² Terienɔu fanɔu-na, ɔmbabalma saa saaya ma tiraa ta yaanɔa nei a ce na ta na ce kuman dolaanun-nei. ¹³ Baa na tiraa na nanna na fere na hã ɔmbabalma-i ma ce-na koraan namaa ta ma ce kuubabalaaŋɔ baa-na. Nga nan kuu aa sire waa cicɛlma fiefie-i-na, yaan aa na hã Diilonɔ-i baa na fere u ce-na ɔnfafammanciraan namaa, tuɔ ce ɔnfafamma baa-na. ¹⁴ Nan yaan ɔnjɲamma-i aa cu Hujarrentienɔ huon-nu, ɔmbabalma sie tiraa gbãa ce binɔkɔŋɔ nei.

¹⁵ Nga in yaan ɔnjɲamma-i aa cu Hujarrentienɔ huon-nu, i ka cor tie ce ɔmbabalma-i wuɔ ɔnjɲamma sa tiraa ma ye dii i yun-nu wei? Ma'i sl! ¹⁶ Na saa suɔ wuɔ da ɲ nanna ɲ fere hã nelienɔ ɲaa korienɔ nuɔ, a ta ɲ nu u nunɔu-i, ɲ cie kutienɔ korienɔ nuɔ ninsonɔ wei? Ku gbãa waa ɲ naana ɲ fere hã ɔmbabalma, mafamma kã baa-ni kuliin-nu. Ku gbãa bi waa ɲ naana ɲ fere hã Diilonɔ ta ɲ nu u nunɔu-i; kufanɔu kã baa-ni viisinnin. ¹⁷ Nga yaan i tie jaal Diilonɔ-i: Namaa naman ɔmbabalma naa ce-na koraan namaa, na yaan fiefie-i-na aa ta na nu Diilonɔ nunɔu-i baa huɔŋga diei, aa sie ban waan manan baa-na. ¹⁸ Na hilaa ɔmbabalma korsinni-na a suur viisinnin-korsinnin. Kuu dii ɲaa na hielaa na nanɔa ɔmbabalma cemma-na, na suurii kuuviiŋ-nu fiefie-i-na. ¹⁹ Na nelnulle gbɛ baa-na ku'i cie mi bie nel daama-i da mi tagaaya pigãan-na. Dielũ-i-na, nan ɲ naa nanna na fere dumaa ɲaa koraan namaa a hã ɔmbabalma-i ta na ce kakarkuonɔ-i, a ji ce na pu baa Diilonɔ-i, naanan na fere dumei fiefie-i-na na hã Diilonɔ-i, na ta na ce kuuviiŋɔ a waa nelfafaan namaa.

²⁰ ɔmbabalman ɲa naa ta na yaan-na huɔŋɔu-na, na saa ta na yuure viisinnin-maama. ²¹ Nan taa na ce kuman ku huɔŋɔu-na, na daa bige-i kuɔ? Ma si nyunɔu-i-na ku da-na senserre ke? Maacemma famma temma kã baa nelienɔ kuliin-nu.

²² Nga fiefie-i-na, na kuraa ɔmbabalma nammu-na ta na cãa Diilonɔ. Nan daa kuman kuɔ, ku yaa daaku: Na ciluɔ faa a saanu baa Diilonɔ un taaran-yuɔ dumaa, aa na ka da cicɛlma man sa tɛŋ dede-i. ²³ Na saa da, ɔmbabalma pã ma tienɔ-i baa kuliingu, a ne da da ɲ waa Itienɔ-i Yesu-Kirsa horre-na, Diilonɔ hã-ni baa cicɛlma man sa tɛŋ dede-i gbãŋgbãŋ.

7

I karaanu i-naa nuɔ baa ɔnjɲamma-i

¹ Tobin namaa, mi suyaa mie na suɔ kun wuɔ dumaa i holma-na. Na suyaa wuɔ nelienɔ nuɔ da ɲ waa cicɛlma yaa-i ɲ saaya ɲ ta ɲ wuɔ hũmienɔa-i an saaya a wuɔ dumaa. ² Terienɔu fanɔu-na, casoŋo bolɔ duɔ waa cicɛlma, u sie gbãa hel ɔnsorre-na. Nga bolɔ duɔ ku, binɔkɔŋɔu sie gbãa bella-yuɔ ba ɔnsorre-na. ³ Duɔ yan u bolɔ-i cicɛlma aa kã ka son bibienɔ nan-na, u cãlãa; u cie *fuocesinni. Nga u bolɔ duɔ ku, nelma sie gbãa yuu-yo; u gbãa son bibienɔ nan-na aa u sie cãl. ⁴ Tobin namaa, kuuduɔŋɔ yaa baa namaanɔ-i; nan kuu baa *Kirsa-i, kuu dii ɲaa na karaanu na-naa nuɔ baa *Moisi *ɔnjɲamma-i. Na cie unan baan namaa. Uman siire kuomba holma-na, i cie fuɔ baan miemei diei gbãa tie ce kuman dolaanun Diilonɔ-i. ⁵ In waa tie ce kuman dolaanun-yie, ɔnjɲamma taa ma pigãan kuman saa fa cemma. Da

ma cira kumaŋ saa fa, i tie taara i ce ku yaa-i, a ne da ku yaa kaaŋ baa-ye kuliŋgu-na. ⁶ Nɔga fiefie-i-na, iŋ kuu baa Kirsa-i, kuu dii ŋaa i karaanu i-naa nuɔ baa aŋjɔnɔmma-i. Iyɔŋo maŋ waa i gbeini-na, u karaa aa yaŋ-ye i feɾeŋ nuɔ; i gbāa cāa Diilonɔ-i cāafelemma. I yaŋ cāacolɔmma-i, Moisiŋ nyegāaŋ mamaŋ, aa i tie nu *Diilonɔ-Yalle yaa wulaa-i.

Anjɔnɔmma stɔni-i

⁷ Teriengu fangu-na, i gbāa cira niɛ? Anjɔnɔmma balaan āmbabalma temma-i wei? Ma'i sɔ! Anjɔnɔmma yaa ciɛ mi suɔ āmbabalma-i. Kuɔ aŋjɔnɔmma saa naa cira: «Baa ce nenemungu-i»*, mii naa saa suɔ wuɔ nenemungu balaan. ⁸ Ambabalma deɾaa aŋjɔnɔmma yaa nuɔ-i a ce muɔŋo-i nenemuntieŋ muɔ. Anjɔnɔŋ da ma'a maa si dii, āmbabalma kure. ⁹ Dieɔlɔ-i-na, aŋjɔnɔmmaŋ ŋa na'a ma saa waa, mi taa mi ce mi bāaŋgu-i; ŋga aŋjɔnɔmmaŋ juɔ jo, āmbabalma yaa ciɛŋ ma bāaŋgu-i ¹⁰ aa muɔmi ceɾ kure. Anjɔnɔmma maŋ naa saaya ma kāyā-yie i tie ce i bāaŋgu-i, ma birii yaŋ aa kɔsuɔŋ muɔŋo-i. ¹¹ Ambabalma deɾaa aŋjɔnɔmma yaa nuɔ-i a taaɔl-mi kɔsuɔŋ-mi.

¹² Anjɔnɔmma famma feɾe-i Diilonɔ-maama, ma hūmienɔ-i Diilonɔ-waana. A vii aa tiraa fa. ¹³ Biŋkufafaanɔŋu gbāa jo baa mei kɔsuɔma-i wei? Ku sie gbāa! Ambabalma yaa juɔ baa-ma. Ma ciɛŋ biŋkufafaanɔŋu yaa nuɔ-i a kɔsuɔŋ-mi da ma pigāaŋ ma balaanɔŋu-i baa ma hɔdorre-i.

Ambabalma taa yaanɔga nelbilonɔ-na

¹⁴ I suyaa wuɔ *aŋjɔnɔmma hilaa Diilonɔ wulaa, a ne da muɔŋo-i nelbilogbāŋgbālāŋ muɔ, aa āmbabalma tiraa ta yaanɔga mie. ¹⁵ Mi sa suɔ miŋ ceŋ kumaŋ; Miŋ taaraŋ kumaŋ mi sa ce kufangu, kumaŋ sa dɔɔɔa-miŋ mi bir mi ce ku yaa-i. ¹⁶ Mi suyaa wuɔ miŋ ceŋ kumaŋ ku saa fa. Teriengu fangu-na mi suyaa wuɔ aŋjɔnɔmma faa. ¹⁷ A ce dumaanɔŋo-na ku pigāaŋ wuɔ mei maacemma sɔ mafamma-i; āmbabalma maŋ mi huɔŋga-na, mafamma maacemma'i. ¹⁸ Kumaŋ ciɛ mi waŋ-ma dumaanɔŋo-na, mi suyaa wuɔ ānfafamma si dii mi kusūŋgu-na. Mi niɛ da ānfafamma cemman-ɔnuɔŋu dii-mie, ŋga ma cemman-ɔŋgūɔ yaa hie? ¹⁹ Miŋ taaraŋ ānfafamma maŋ, mi sa ce mafamma; miŋ'a mi sa taara āmbabalma maŋ, mi ce ma yaa-i. ²⁰ Da mi ta mi ce kumaŋ mi sa taara-kuɔ, mei maacemma sɔ mafamma-i; āmbabalma maŋ mi huɔŋga-na, mafamma maacemma'i.

²¹ Fiefie-i-na, mi suyaa kumaŋ dii-mie: Da mi ta mi taara mi ce ānfafamma-i, āmbabalma yaa bir ta yaanɔga. ²² Mi huɔŋga-na, Diilonɔ-aŋjɔnɔmma dɔɔɔnu-mie. ²³ Nɔga mi niɛ da nelma namaa'i dii ta ma gāŋ baa mamaŋ dɔɔɔa-miŋ mi huɔŋga-na. Ma ciɛ āmbabalma ta yaanɔga mie, a ce mi ta mi hel mi ce ma yaa-i. ²⁴ Mei sūɔŋ daama fuɔ! Ma kā baa muomei daami da ma ka kɔsuɔŋ-mi, hai ka hūu-mi? ²⁵ Mi jaal Diilonɔ yaa Itienɔ-i Yesu-Kirsa maama-na, u yaa hūyāa-mi.

Mi gbāa cira: Muɔ fuɔ, mi siyaa Diilonɔ aŋjɔnɔmma-i, ma dɔɔɔnu-mie, ŋga mi kusūŋ-maama ce mi ta mi cu āmbabalmaŋ-huɔŋ-ɔnu.

8

Iyunnɔ dii Diilonɔ-Yalle nammuna

¹ Fiefie-i-na fuɔ! Bamaŋ suuri Yesu-Kirsa horre-na, Diilonɔ sie ka gāŋ baa-ba. ² Bige-i ciɛ mi waŋ-ma dumaanɔ-na? *Diilonɔ-Yalle ɔŋgūɔ maŋ haan-yeŋ ninsoŋ-cieɔɔɔma-i Yesu-Kirsa horre-na, u kuraa-ye āmbabalma nammuna baa kuliŋgu bi nammuna. ³ *Moisi *aŋjɔnɔmma saa waa ma gbāa ce mafamma-i. Nelbiliemba nayusɔnni yaa naa ce ku ta ku yar aŋjɔnɔmma-i. Kumaŋ yaraa aŋjɔnɔmma-i, Diilonɔ ciɛ u Biɛŋo ce-ku: U saan-ɔ u jo āmbabalmaŋciraan mie temma, a ji bāl baa āmbabalma-i nelbilieŋ mie i holma-na. U ciɛ dumei a kure-mei. ⁴ Mie maŋ yaan i kusūŋ-maama-i aa tie ce Diilonɔ-Yalle kusūŋu, Diilonɔ ciɛ mafamma-i i die gbāa tie wuɔ aŋjɔnɔmma-i maŋ saaya ma wuɔ dumaa. ⁵ Bamaŋ ciɛŋ ba feɾeŋ kusūŋ-maama-i, ba yii baa kumaŋ dɔɔɔaanuŋ Diilonɔ-Yalle. ⁶ Da ŋ ta ŋ yii baa naŋ kusūŋ-maama yon, ma kā baa-ni kɔsuɔma-na; ŋga da ŋ ta ŋ yii baa kumaŋ dɔɔɔaanuŋ Diilonɔ-Yalle-i, ku kā baa-ni cieɔɔɔma-na baa hɔfellen. ⁷ Bamaŋ hɔmmu-i yuu baa bafamba feɾeŋ kusūŋ-maama yon, kutaamba-i Diilonɔ-bigāaraamba; ba sa sie Diilonɔ wulaa aa ba sie gbāa sie u wulaa. ⁸ Bamaŋ yaan ba kusūŋ-maama ta yaanɔga bei, ba sie gbāa ce biŋkūŋgu hel Diilonɔ yufellen. ⁹ Nɔga namaanɔ-i, Diilonɔ-Yallen yeŋ na hɔmmu-na, na sa ce na kusūŋ-maama. Diilonɔ-Yallen taaraŋ kumaŋ, na ce ku yaa-i. *Kirsa Yal da die di sɔl umaŋ nuɔ-i, kutienɔ-i Kirsa wuonɔ sɔ. ¹⁰ A ne da da kuɔ Kirsa dii na hɔmmu-na, Diilonɔ ciɛ-na nelviin namaa, a ce dumaanɔŋo-na u Yalle hāa-na cieɔɔɔma maŋ sa tieŋ dede-i. Ambabalma ka ce na ku banamba temma-i, ¹¹ ŋga umaŋ siire Yesu-i hiel-o kuomba hɔɔma-na, u Yallen yeŋ baa-na, u ka bi sire namaanɔŋo-i baade.

* 7:7 Helmaŋ-scebe (Exode) 20.17; Anjɔnɔmma tiyemman-scebe (Deutéronome) 5.17

¹² Terienḡu faṅḡu-na tobij namaa, cɛmelle dii-yie. Nḡa cɛmelle maṅ dii-yie di yaa daade: I yanḡ i kusũṅ-maama-i aa i tie ce kumaṅ dɔlaanuj Diilonḡ-Yalle yaa-i. ¹³ Na saa da, da na ta na ce kumaṅ dɔlaanuj-nei, na ka kɔsuwṅ na fere. Nḡa da na yanḡ Diilonḡ-Yalle kãyã-nei na hiel na gboluonḡu kuubabalaṅḡu cemna-na, na ka da ciɛlma maṅ sa tɛṅ dede-i.

Diilonḡ-Yalle ce-ye Diilonḡ-bisãḡ miɛ

¹⁴ Bamaṅ yaanḡ *Diilonḡ-Yalle ta ba yaanḡ-na hiere, Diilonḡ-bisãḡlmba. ¹⁵ Kumaṅ ciɛ mi waṅ-ma dumaanḡo-na, maṅ daa Diilonḡ-Yalle maṅ, di sa ce-na kɔraanḡ namaa, a ce na ta na kãalã; nḡa di ce-na Diilonḡ-bisãḡḡ namaa, a ce i tie gbã i bi Diilonḡ-o-i «Baba!» ¹⁶ Diilonḡ-Yalle fande fere yaa fiɛṅ i hɔmmu-i a pigãanḡ-ye wuɔ Diilonḡ-bisãḡḡ miɛ. ¹⁷ Aa inḡ yey Diilonḡ-bisãḡḡ miɛ, u ciḡḡḡḡu vii miɛmɛi; i ka wuo-ku baa i-naa baa *Kirsã-i. Inḡ mulɛṅ baa-yo, i ka bi ce i bãanḡu-i baa-yo u yunteŕinni-na.

¹⁸ Mi suyaa miɛ inḡ ceṅ mulɛma maṅ nyunḡo-i-na, ma siɛ gbãa fi baa inḡ ka ce i bãanḡu-i dumaa bisãḡnuo-i-na. ¹⁹ Na saa da, Diilonḡ-bisãḡlmba sɛnninḡ ka suɔ yinḡu maṅ nuɔ-i, hɛmaṅ-niini-i hiere ni niya yinḡu faṅḡu himma-i. ²⁰ Hɛmaṅ-niini-i hiere ni naa yunḡu, aa ni nagãṅ-na sɛ, Diilonḡo yaa ciɛ-ni dumaanḡo-na. Mafammaṅ fiɛ ce, kuu dii nḡa ku ciṅ nḡa ku saa kũna. ²¹ Yinḡu dii baa yinḡu, Diilonḡo ka hũu-ni guoyuɔ namma-nu ni waa ni fereṅ nuɔ Diilonḡ-bisãḡḡ temma, ta ni ce ni bãanḡu-i. ²² I suyaa kerre wuɔ ji hi baa nyunḡo, hɛmaṅ-niini-i hiere ni gbũ ni bireṅ aa ta ni cufal nḡa kusũṅḡu bilaa ciɛṅo. ²³ Aa ni'i sɛ yonḡ, Diilonḡ-bisãḡḡ miɛ i bi bireṅ dii cicaara. Diilonḡo hãa-ye u Yalle-i i diɛ suɔ wuɔ uṅ pãa nyunḡu maṅ, u ka ce-ku. I ciɛ Diilonḡo duɔ hã-ye Diilonḡ-bisãḡlmba munyerammu-i a kor-e mulɛma-na hiere gbula. ²⁴ I kuraa, nḡa i hɛnḡ koṅkoro faṅḡo taalunḡu yonḡ. Ninḡ hɛnḡ kumaṅ taalunḡu-i, da ḡ da-ku, ḡ siɛ gbãa tiraat ta ḡ hɛnḡ ku taalunḡu-i. Hai moloṅo'i daa biṅkũṅḡu dede aa tiraat cor tuɔ hɛnḡ ku taalunḡu-i? ²⁵ Nḡa ninḡ hɛnḡ kumaṅ taalunḡu-i, da ḡ'a ḡ sa da ku yufelle, ḡ da ḡ fiɛ ḡ huɔṅḡa-i ta ḡ cie-ku.

²⁶ A naara kufanḡu-i, kuṅ nuɔl-ey dumaanḡo-na, Diilonḡ-Yalle bi kãyã-yie. Na saa da, i sa suɔ kumaṅ saaya cãrãmma Diilonḡo wulaa. Nḡa Diilonḡ-Yalle fande fere yaa gbuu di bireṅ di cãrã Diilonḡo-i di hã-ye. Dinḡ bireṅ baa mamaṅ, ma siɛ gbãa hel nelieṅ nuṅ-nu. ²⁷ Diilonḡ uṅ suɔ nuɔmba kusũṅ-maama-i dumaanḡo-na, u suɔ u Yalleṅ cãrãṅ kumaṅ u wulaa. Diilonḡ uṅ taaranḡ kumaṅ, u Yalle cãrã ku yaa-i u wulaa di hã u baamba-i. ²⁸ I suyaa wuɔ Diilonḡo maamanḡ dɔlnunḡ bamaṅ, uṅ biɛ bamaṅ a saanu baa uṅ yieraaya-mɛi dumaa, weima-i hiere ma fa ba maama. ²⁹ Kumaṅ ciɛ mi waṅ-ma dumaanḡo-na, Diilonḡo yufellenḡ hilaa bamaṅ nuɔ-i dii ku domma-na, u ciɛ ba yaa da ba ce u Biɛṅo nabieraamba a ce u Biɛṅo duɔ da hãmba boi. ³⁰ U yufellenḡ hilaa bamaṅ nuɔ-i dii ku domma-na, u biɛ ba yaa-i piɛ-ba u caanḡ-nu. Aa uṅ biɛ bamaṅ, u ciɛ ba yaa-i nelviimba. Aa uṅ ciɛ bamaṅ nelviimba-i, u ciɛ ba yaa da ba ce ba bãanḡu-i baa u Biɛṅo-i.

Diilonḡ-nelyulmu temma si dii

³¹ I gbãa tiraat naara hama-i? Diilonḡ duɔ gbãṅ waa baa-ye ti, hai gbãa biɛna i maama-i? ³² U saa nyaayã fuɔ fereṅ Biɛṅo-i; u hãa-ba baa-yo ba ko-yo i maama-na hiere. U ce niɛ aa u siɛ hã-ye biḡbiḡniini-i hiere a naara u Biɛṅo-i? ³³ Diilonḡo yufellenḡ hilaa bamaṅ nuɔ-i, hai moloṅo'i gbãa cãl-ba? Diilonḡ fuɔ fere wuɔ ba saa cãl, ³⁴ hai gbãa cira ba cãlãa? Yesu-Kirsã yaa kuu i solaanḡu-i, aa ku'i sɛ yonḡ; u siire ka waa Diilonḡo caanḡu-na tuɔ cãrã Diilonḡo-i u hã-ye. Terienḡu faṅḡu-na molo siɛ gbãa cãl-e. ³⁵ I maamanḡ dɔlnunḡ *Kirsã-i dumaa, bige-i gbãa boɔ-yie baa-yo? Mulɛma siɛ gbãa, sũlma siɛ gbãa, yaahuolo siɛ gbãa, nyulmu siɛ gbãa, naaluɔ siɛ gbãa, bãani siɛ gbãa, kuliinḡu siɛ bi gbãa. ³⁶ Naa maṅ nyegãanḡ dumaa Diilonḡ-nelma-na wuɔ:

«Itie, naṅ maama-na, cuo duɔ kaal, kuliinḡu hũṅ ku cu-ye dumaa ka naṅ bãanḡu-i. Ba hɔmmu doṅ baa-ye mu cor:

Ba ce-ye nḡa baṅ kãṅ baa tũlmba maṅ da ba ka ko-ba baṅ ceṅ-baṅ dumaa.»*

Miɛ ii bi dii dumei i muntɛnammu-na.

³⁷ Nḡa mafammaṅ fiɛ ma ce, i maamanḡ dɔlnunḡ umanḡ, u ce ma ta ma tɛ miɛ maama'i nuɔ-i. ³⁸ Coima saa fa, mi suyaa miɛ Diilonḡ uṅ dɔlaa-ye dumaa, biṅkũṅḡu siɛ gbãa boɔ-yie baa-yo. Kuliinḡu siɛ gbãa, ciɛlma siɛ bi gbãa, *dɔɔpɔpɔɔbiamba siɛ gbãa, *jɛnabaa-ba siɛ bi gbãa, isuɔtaamba siɛ gbãa, nyunḡo ku weima siɛ gbãa, bisɛṅ ku weima siɛ bi gbãa, himma siɛ gbãa, ³⁹ dɔɔr-niini siɛ gbãa, hɛmaṅ-niini siɛ bi gbãa. Diilonḡ uṅ pigãanḡ-ye uṅ dɔlaa-ye dumaa Itienḡo-i Yesu-Kirsã jomma-na, ku biṅkũṅḡu si dii kumaṅ gbãa boɔ-yie baa-yo.

* 8:36 Gbelieman-nalãanḡu (Psaume) 44.23

¹ Muɔŋo-i *Kirsɔ wuonj muɔ, a ce dumaŋo-na minj ka wanj mamanj coima si; ninsoŋo yaa-i. *Diilonj-Yalle ce mi ta mi suɔ-ma mi huonja-na wuɔ mi wanj ninsoŋo. ² Minj taaranj mi wanj mamanj ma yaa daama: Mi huonja si dii huonja, ma gbu ma kukul-mi. ³ Kuɔ Diilonj naa gɔnj baa muɔmei aa hiel mi nunju-gi Kirsɔ horre-na aa ceɛ yanj mi nellenj-tobimba-i, kuu naa dɔlnu-mie yanj. ⁴ Ba yaa haba-i? Ba yaa *Isirahel-baamba-i. Diilonj cie ba yaa-i u bisalmba, u caraaya ba yaa-i, u bilaa *tobisinni-i baa ba yaa-i, u haa ba yaa u *anjnamma-i, u pigaanj ba yaa ba ta ba buol-o, u paa nunju-gi baa ba yaa-i. ⁵ Bafamba bincuamba yaa Abiramubaa-ba-i. Aa nelsinni-na, Kirsɔ manj bimbinni-i hiere ni yungu-na, u bincuamba yaa bafamba-i. Kirsɔ-i Diilonj, u gbɛ baa gbɛliema honni manj jonj. Ma cie!

⁶ Nga banj'a ba saa huɔ Kirsɔ maama-i, ku pigaanj wuɔ Diilonj-nupalle cie gbangbanj wei? Ku'i si! Na saa da, Isirahel-baamba-i hiere, ba hieronj si Isirahel-baamba Diilonj wulaa; ⁷ aa *Abiramu bisalmba-i hiere, ba hieronj si Abiramu bisalnj-kireinj. Hama-i nuɔ-i? Diilonj gbɛ Abiramu-i wuɔ: «*Minj paa nunju manj baa-ni wuɔ mi ka ha-ni huonju.*» *Isaki yaa ka ha-ni baa huonju fanju-i.» ⁸ U taara u cira wuɔ Abiramunj huonj bisalmba manj hiere fuɔ homma-i, Diilonj sa kaŋj-ba Abiramu bisalmba. Nga unj paa nunju-gi aa ha-yo bamanj, u kaŋj ba yaa-i Abiramu bisalmba-i. ⁹ Diilonj paa nunju-gi baa-yo wuɔ: «*Mi ka bir jo belle manj juonj fiefe ku temma-i, huonju fanju-na, Sara ka da bepoljo.*»†

¹⁰ Aa u'i si yonj. Erebeke bi daa piebaa baa i bincɔŋo-i Isaki-i. ¹¹ Bisalnj daaba saa naa hi honj yonj, ba saa naa ce kuufafaanju dede, ba saa naa bi ce kuubabalaanju dede. Nga Diilonj hiel nuamba-i fuɔ hielma. ¹² Wuɔ gbɛ Erebeke-i wuɔ: «*Bepomljo ka tuɔ cɔa haanjo-i.*»† U cie mafamma-i duɔ pigaanj wuɔ u sa ne moloŋo ancemma aa hiel-o, nga u nyaanu fuɔ ferɛnj nunj-andaanju. ¹³ Ma bi nyegaanj dumei wuɔ: «**Yakɔbu-i baa Esawu-i, mi yufelle hilaa Yakɔbu yaa nuɔ-i.*»§

Diilonj yufelle bi hilaa banamba-na

¹⁴ Terienju fanju-na, i gbɔa cira nie? Diilonj maacemma saa fa wei? Ku'i si! ¹⁵ U gbaraama baa *Moisi-i wuɔ: «*Da mi ta mi taara mi ce hujarre umanj nuɔ-i, mi ce-yuɔ. Da mi ta mi bi taara mi ce baa umanj, mi bi ce baa-yo.*»* ¹⁶ Diilonj sa ne nj huonja, u sa bi ne nj ancemma. U ne u hujarre yonj. ¹⁷ Diilonj-nelmaŋ-sebe-i-na, Diilonj gbɛ Esipi jamatigi-i wuɔ: «*Mi cie-ni jamatigi nuɔ da mi pigaanj-ni mi fɔŋgɔ-i, ku yaa mi yerre ka du terni-na hiere ka saa.*»† ¹⁸ Terienju fanju-na, Diilonj duɔ tuɔ taara u ce hujarre umanj nuɔ-i, u ce. Duɔ bi tuɔ taara u naara kunanju anyagarma manj nuɔ-i, u bi naara.

¹⁹ Unaa ka gbɛ-mi wuɔ: «*Bige-i cie Diilonj tiraa tuɔ cɔl-e? Hai moloŋo-i gbɔa cie Diilonj-o i huɔya-maama cemma-na?*» ²⁰ Nanj hilaa hie, nuoni manj nelbilonj nuɔ, aa ta nj fanu baa Diilonj-o-i? Birenja gbɔa gbɛ ka matienjo-i wuɔ: «*Bige-i cie nj ma-mi dumande-i?*» ²¹ Kumanj da ku dɔlnu bitomarano-i u ma ku yaa-i baa u yemaanju-i. Da ku dɔlnu-yuɔ u ma sukpepellunj-bituonju, da ku bi dɔlnu-yuɔ u ma sudɔdallunj-bituonju baa yemaduonju fanju-i.

²² Bamanj duu Diilonj huonja-i, bamanj gbɛ kɔsuɔma-i, Diilonj duɔ tiera ba nuonju-gi duɔ ji pigaanj-ba u jayamma-i baa u fɔŋgɔ-i yiiŋgu nanju, nanj'a nie? ²³ Aa unj cie hujarre-i bamanj nuɔ-i, unj tigiinj bamanj dii ku domma-na ba da ba ta ba ce ba baanju-gi baa-yo, duɔ ce baa-ba ceŋ daama temma-i, a pigaanj wuɔ hujantienjo, nanj'a nie? ²⁴ Unj bɛ mie manj *Yuifubaa-ba holma-na baa *nieraaamba bi holma-na hiere, u cie baa miemei, u saa ce baa Yuifubaa yonj. ²⁵ U waanj ma yaa-i Ose sebe-i-na wuɔ:

«*Bamanj saa waa mi baamba, mi ka ce-ba mi baamba.*

Bamanj maama-i saa ta ma dɔl-minj, mi ka ta mi ku ba maama-na njaa nelienjo baa u dɔrjo.

²⁶ *Aa banj nja naa gbɛ nuamba-i terni manj nuɔ-i wuɔ meɪ baamba si, kufanju terni-na, ba ka ta ba bi-ba CiceImantienjo bisalmba.*»†

²⁷ *Isayi bi waanj *Isirahel-baamba maama wuɔ: «*Halle da ku fie'a Isirahel-baamba ka ciinu nie nie, ba da-ba-diei ka kor-bei yonj;*» ²⁸ keɛ Itienj unj waanj mamanj nelbiliema kɔŋju-na, u ka ce-ma hiere aa u ka tiraa ce-ma pampanj.»§ ²⁹ Isayi duonj fanjo naa bi wuɔya wanj-ma wuɔ: «*Kuɔ Dombuɔ saa naa yanj huonju ha-ye, ii naa gbuo hiere nja Sodmɔtaambanj gbuyaa dumaa.*

* 9:7 Miwaanjo jɔnmanj-sebe (Genɛse) 21.12 † 9:9 Miwaanjo jɔnmanj-sebe (Genɛse) 18.10 ‡ 9:12 Miwaanjo jɔnmanj-sebe (Genɛse) 25.23 § 9:13 Malaki (Malachie) 1.2-3 * 9:15 Helmanj-sebe (Exode) 33.19 † 9:17 Helmanj-sebe (Exode) 9.16 ‡ 9:26 Ose (Osée) 2.1,25 § 9:28 Isayi (Ésaie) 10.22-23

Mamanj daa Gomortaamba-i maa naa bi da-ye.»*

Viisinni da Diilon-na, ni sa da anjinamma-na

³⁰ In taaranj i wanj mamanj ma yaa daama: *Nieraamba manj saa ta ba wuɔ *anjinamma-i da ba da viisinni-i, ba daa-ni. Ba daa-ni danj hama-i temma-i? Barj haa ba nanja-i *Kirsana ku'i cie ba da-ni. ³¹ A ne da *Isirahel-baamba famba manj taa ba wuɔ anjinamma-i da ba da-ni, ba saa gbãa da-ni. ³² Bige-i cie ba saa gbãa da-ni? Ba saa haa ba nanja Kirsana taara-nie, ba taaraaya-nie baa ba ciluɔ, ku'i cie ba saa gbãa da-ni. Ba kãa ka tisinj ba fere tãmpelle† manj malãan nuɔmba-i. ³³ Diilonj uŋ waanj dimanj maama-i u sebe-i-na wuɔ:

«Mi kajna tãmpelle *Sinyɔ-i-na, nuɔmba ka ta ba tisinj ba fere die.

Di ka ta di mal nuɔmba-i.

Nga umanj duɔ haa u nanja die, u yaanja sie ture.»‡

10

¹ Tobinj namaa, mananj yuu mi huɔŋga-i, mi taara *Yuifubaa-ba kor. Mi gbu mi cãrã ku yaa Diilonjo wulaa mi hã-ba. ² Coima saa fa: Ba hinu pãama baa Diilonj-kũngu-i, nga ba saa suɔ hũmefafalle-i. ³ Neliɛnj nuɔ ninj saaya nj ce kumanj Diilonjo tuɔ kãnj-ni nelviinj nuɔ, ba saa suɔ-ku aa ta ba taara ba ce nelviimba bafamba fereŋ cemma. A ce dumaanj-na, Diilonj uŋ cie kumanj duɔ gbãa ce-ye nelviinj miɛ, ba saa sie-ku. ⁴ A ne da *Kirsana yaa juɔ ji baal *Moisi *anjinamma-i. U cie mafamma-i kumanj ka ce bamanj da ba haa ba nanja-i yuɔ Diilonjo tuɔ kãnj-ba nelviimba.

⁵ Na saa da, umanj taaraayanj viisinni-i anjinamma barguɔ-i-na, Moisinj waanj mananj ku kũngu-na, ma yaa daama wuɔ: *«Umanj duɔ gbãa wuɔ anjinamma hũmienja-i hiere, a ka kor-o.»**

⁶ Nga umanj hũyãa Diilonj-maama-i duɔ taara viisinni-i, mananj waanj baa-yo ma yaa daama wuɔ: *«Baa cira: «Hai ka nyugũnj dɔrɔ-i-na ka bɩ Kirsana-i?»* ⁷ Baa bi tiraa nj cira: *«Hai ka suur hĩema-na ka sire Kirsana-i?»* ⁸ Ma nyegãanj wuɔ: *«Diilonj-nelma dii nj caanj-na; maa dii nj nunju-na, maa dii nj huɔŋga-na.»†* Ma cira wuɔ na hũu Diilonj-maama-i. I wuara i wanj ma yaa-i baa nuɔmba-i. ⁹ Na saa da, da nj puur nj nunju-i a wanj-ma nuɔmba yufelle-na wuɔ Yesu yaa Itienjo-i, aa hũu-ma hĩnj wuɔ Diilonjo siire-yuɔ hiel-o kuomba hãlma-na, nj ka kor. ¹⁰ Da nj hũu-ma hĩnj, Diilonjo tuɔ kãnj-ni nelviinj nuɔ. Da nj puur nj nunju-i a wanj-ma, Diilonjo kor-ni. ¹¹ Na saa da, Diilonj-nelma ciɛra wuɔ: *«Umanj duɔ haa u nanja yuɔ, kutienjo yaanja sie ture.»‡*

¹² A ce dumaanj-na Yuifubaa-ba-i baa *nieraamba-i kuuduɔŋgu yaa-i; bĩnkũngu saa bɔrɔ-bei. Yunteduɔŋjo-i yienj ba yun-nu hiere tuɔ ce ãnfafamma-i bamanj muyaanj ba natiɛnja yuɔ. ¹³ Naa manj nyegãanj dumaa Diilonj-nelma-na wuɔ: *«Umanj duɔ muo u natiɛnja Itienjo-na, u ka kor-o.»§*

¹⁴ Nga da ba saa haa ba nanja yuɔ, ba ka ce nie gbãa muo ba natiɛnja yuɔ? Aa da ba saa nu u maama-i, ba ka ce nie gbãa haa ba nanja yuɔ? Aa molonj duɔ uu si dii duɔ tuɔ wanj u nelma-i, ba ka ce nie gbãa nu-ma? ¹⁵ Aa molonj duɔ saa puor ma yerrenj, ma ka ce nie gbãa wanj? Ma waanj Diilonj-nelma-na wuɔ: *«Bamanj juɔnj baa neldɔlma-i, ba jomma sa suɔ aa fẽ huɔŋga.»** ¹⁶ Nga nuɔmba-i hiere ba saa sie *Neldɔlma-i. *Isayinj waanj-ma wuɔ: *«Itie, inj wanj nelma manj, nj daa hai hũyãa-ma?»†* ¹⁷ Terienjgu fanju-na, Kirsana nelma numma yaa juɔnj baa ma hũuma-i.

¹⁸ Yaanj mi yuu-na: Nuɔmba saa nu nelma famma-i wei? Ba nuɔ-ma! Diilonj-nelma ciɛra wuɔ:

«Ba nelma gbuyaa hĩema-i hiere.

Nuɔmba nuɔ ba nelma-i nileinja-na hiere ka saa.»‡

¹⁹ Mi ka tiraa yuu ne: *Isirahel-baambanj nuɔ-ma, ba saa naa suɔ ma yaanja-i wei? Ma yaanja suyaa! Moisi yaa waanj-ma ðĩɛlũ wuɔ: «Diilonjo ciɛra:

«Nanj'a na sa kãnj bamanj wuɔ nieraamba, mi ka ce na ta na ce yelma bei.

Mi ka ce na hõmmu du baa bamanj sa suyaanj bĩnkũngu.»§

²⁰ Aa Isayinj daa holle cira: «Diilonjo ciɛra:

«Bamanj saa ta ba taara-mie, ba daa-mi.

Bamanj saa ta ba yuu-mi baa wei, mi caraaya ba yaa-i.»*

* **9:29** Isayinj (Ésaïe) 1.9. Mamanj daa Sodõmutaamba-i baa Gomortaamba-i ku da Miwaanjõ jnammanj-sebe-i-na (Genèse) 19.23-28. † **9:32** Tãmpelle manj malãan nuɔmba-i: Ba gbẽ Yesu yaa-i. Nienj Pier ðĩɛ. 2.4.8. ‡ **9:33** Nienj 10.11; Isayinj sebe-i-na (Ésaïe) 8.14; 28.16; Pier ðĩɛ. 2.6-8. * **10:5** Buolmanj-sebe (Lévitique) 18.5; Gal. 3.12 † **10:8** Anjinamma tiyemmanj-sebe (Deutéronome) 30.12-14 ‡ **10:11** Isayinj (Ésaïe) 28.16 § **10:13** Yowel (Joël) 3.5 * **10:15** Isayinj (Ésaïe) 52.7 † **10:16** Isayinj (Ésaïe) 53.1 ‡ **10:18** Gbeliemanj-nalãanjgu (Psaume) 19.5 § **10:19** Anjinamma tiyemmanj-sebe (Deutéronome) 32.21 * **10:20** Isayinj (Ésaïe) 65.1

21 Nga kumanŋa ɲaa Isirahel-baamba kũngu-i, Diilongo ciera: «Bãanɲu-i baa isuwɲu-i mi bɪ mi baamba-i, ɲga ba sa sie-mi. Ba sa nu mi nuɲgu-i aa tira a pu bubuasiɲni baa-mi.»†

11

Diilongo saa cɪna Isirahel-baamba-i

1 Terienɲu faɲgu-na, yaan mi yuu-na: Diilongo cɪnaana u baamba-i *Isirahel-baamba-i wei? U saa cɪna-bei. Mei fere-i Isirahel nellen-woɲ muɔ, *Abiramu haayɛɲ muɔ aa *Bensaamiɛ dũɲ-woɲ muɔ. 2 Diilong u yufellen hɪlaa bamaɲ nuɔ-i dii ku domma-na, u sie gbãa cɪna-bei. *Eliɲ muyaa u natiɛɲa Diilongo-na Isirahel-baamba maama-na kusuwɲ-nu Diilong-nelma-na, ma sɪ na suɔ ku terienɲu-i ke? 3 U ciera wuɔ: «Itie, ba kuɔ ɲ *pɔpɔarbiemba-i aa muonnu mumbuolmuɲ-terni-i. Muɔmei tɪyãa mi diei ɲ huɔɲgu-na, ɲga baa dii ta ba taara-miɛ baa komma.»* 4 Uɲ waan mafamma-i Diilongo siyaa-yo baa hama-i? U ciera wuɔ: «ɲ saa tɛ ɲ diei! Nuɔmba neifienɲa siei nuɔsiba ndii dii baa-mi mi jɲamma-na, kutaamba saa pigen dede Baal†yaanɲa-na.»‡ 5 Kuubiduɲ daaku yaa nyuɲgo ku bãangu-na: Diilong uɲ fiɛlaa cɛɛɛ-baamba maɲ Isirahel-baamba-na, baa dii yogo. 6 U cɛɛ baa-ba aa fiɛɛ-ba, u saa ne ba maacemma. Kuɔ uu naa ne ba maacemma, baa naa saa cira u cɛɛ baa-ba.

7 Ku yuɲgu yaa daaku wuɔ Isirahel-baambaɲ taa ba taara kuman, ba saa da-ku; Diilong uɲ fiɛlaa bamaɲ bei, ba i daa-ku yon. Ba boluɲgu cɛɛ aɲyagarmantaamba 8 ɲaa maɲ nyegãan duma Diilong-nelma-na wuɔ: «ɲi hi baa nyuɲgo Diilongo cɛɛ ba hɔmmu ku aa yaɲ-ba, aa cu ba yammu-i, aa suuyɛ ba tũnni-i ba sa nu baa-ni.»§ 9 *Davidi bi ciera wuɔ:

«Baɲ wuo niidɔɔlni maɲ,
mi taara Diilongo ce-ni ɲaa kɔllu a bel-ba,
u ce-ni ɲaa juɔɲo a cure-bei,
u ce ni yaa u sɔgɔlnu ba gbeini-i a suu ba ambabalma sɔlaanɲu-i.

10 Mi taara u yir-ba, ba baa tira ta ba da baa ba yufienɲa-i.

Aa u haa yaahuolo-i bei, ba baa gbãa ciir wuɔ baa-yo.»*

11 Yaan mi yuu-na: Isirahel-baambaɲ tisãan ba fere a cii, ba ka paɲ tɛ dii hɛɛma-na wei? Ba sie paɲ tɛ dii. Ba cãlmuɔ birii yaɲ aa kãyã *nieraamba kor. A ce dumaanɲo-na, Isirahel-baamba ka ta ba ce yɛɛma bei. 12 Da kuɔ ba cãlmuɔ cɛɛ aɲfafamma nelbilibemba-na, da kuɔ ba ciima kãyã nieraamba-i, da ba sire, ku ka kãyã nelbilibemba-i ka hi hie?

Nieraamba korman-kuɲgu-i

13 Fieɛɛ-i mi nelma vii *nieraan namei. Namaa namaɲ *Isirahel-baan namaa sɪ, Diilongo puɔraa-mi namaa hɔɛma yaa nuɔ-i. Mi maacemma sa suɔ aa dɔɔlnu-miɛ. 14 Mi bi ce kufanɲu-i da mi ce mi nellen-tobimba-i hã Diilongo-i, tibinegemmu-i hierɛ mu cɛɛ Diilong-muumu. 17 Isirahel-baamba dii ɲaa cɪɲ-tibiɲgu aa nieraan namaanɲo-i na waa ɲaa hɛɲ-tibiɲgu. Diilongo karaa cɪɲ-tibiɲgu negemmu nammu nanna, aa bie hɛɲ-tibiɲgu negemmu gbo mu fonni-na. Cɪɲ-tibiɲgu negemmu danɲ tibiɲɔmma maɲ, namaa na bi da maaduɔma famma yaa-i, aa ma hel hierɛ kaasɪduɔɲ daani yaa nuɔ-i. 18 Kufanɲu terienɲu-na, baa na nyɛ ban karaa negemmu maɲ. Na ce niɛ aa nyɛ-mu? Negenɲa sa tũu kaasɪnni, ɲga kaasɪnni i tũyãan negenɲa! 19 Unaa gbãa bi cira: «Diilongo karaa negemmu fammu-i aa dii muamei mu fuɔɲgu-na.» 20 U waan ninsonɔ, ɲga kuman cɛɛ Diilongo kar-mu, ku yaa daaku: Mu saa haa mu nanɲa yuɔ ku i cɛɛ u kar-mu halan-mu. Nuɔɲɲi haa ɲ nanɲa-i yuɔ ku i cɛɛ u dii-ni mu fuɔɲgu-na. Yan aa ɲ nanna bombolma-i aa ɲ ta ɲ kãalã Diilongo-i. 21 Diilong duɔ kar cɪɲ-tibiɲgu negemmu-i nanna, bige-i gbãa cɛɛ-yo hɛɲ-tibiɲgu muumu karma-na? 22 ɲ saa da, Diilongo pigãan u fafaanɲu-i baa u hɔdorre-i pigãan daama temma yaa-i: U huɔɲga donɲ baa bamaɲ naana u hũmelle-i aa fa baa nuɔni maɲ nyaarãa-yuɔ. Da ɲ bi nanna-yuɔ, u bi kar-ni nanna cɪɲ-negemmu temma. 23 Aa Isirahel-baan da ba nanna ba aɲyagarma-i, Diilongo ka bir dii-ba ba fonni-na. Ku fɔɲgũ dii-yuɔ u duɔ ce-ma. 24 Nuɔɲo-i, naɲ waa hɛɲ-tibiɲ-nu, ba kar-ni jo ji gbo-ni cɪɲ-tibiɲ-nu; mafan da ma saa yar Diilongo-i, cɪɲ-tibiɲgu ferenɲ negemmu gbomma ce niɛ gbãa yar-o?

Isirahel-baamba korman-kuɲgu-i

† 10:21 Isayi (Ésaïe) 65.2 * 11:3 Jãmatigi ba sebediɛlãɲo (1 Rois) 19.10,14 † 11:4 Baal: Tiɲgu naɲ yerre-i dumaanɲo-na. ‡ 11:4 Jãmatigi ba sebediɛlãɲo (1 Rois) 19.18 § 11:8 Anɲɲamma tiyemman-sebe (Deutéronome) 29.3; Isayi (Ésaïe) 6.10; 29.10 * 11:10 Gbeliemãɲ-nalãanɲu (Psaume) 69.23-24

²⁵ Tobin namaa, mi taara na suɔ Diilonɔ kusɔŋgu-i, ku yaa na ka suɔ wuɔ na nelnulle gbɛ baa-na. *Isirahel-baamba namba nyaayɔ ba fere. A ce dumaanɔ-na Diilonɔ yaan-ba tuɔ cie *niɛraamba manɔ dii da ba kor hiere, ba kor aa u suɔ kor-ba. ²⁶ Isirahel-baamba ka kor hiere dumei ɲaa manɔ nyegãanɔ duma a wuɔ:

«Korɔkortierɔ ka hel *Sinyɔ;
u ka hiel *Yakɔbu haayɛlmba-i anyagarma-na.

²⁷ Mi ka hur ba ambabalma-i halar-ma bei aa bel *tobistnni baa-ba.»†

²⁸ Isirahel-baambaɲ'a ba saa sie *Neldɔdɔlma-i, die i ne-ku, ba cie Diilon-bigãarãamba, ɲaa ku kuraa niɛraanɔ namaanɔ-i. A ne da die ne Diilon u yufellenɔ hilaa-bei duma, i ne da ba maama dɔlnu-yuɔ yogo ba bɛncuɔmba maa-na. ²⁹ Na saa da, Diilonɔ duɔ hã-ni, u hã-ni. U yufel da di hel-nie, di hilaa-nie; u sa bir baa huɔŋ-ãndaanɔ. ³⁰ Yiinaa-i-na, namaa na saa ta na nu Diilonɔ nuŋgu-i, Isirahel-baambaɲ juɔ cɛina u nuŋgu-i huɔŋgu manɔ nuɔ-i, u suɔ ce hujarre namaanɔ-na. ³¹ Ba yagaraa Diilonɔ nuŋgu-i fiefie-i-na a ce u ce hujarre namaanɔ-na, aa bafamba da ba bi da u hujarre-i. ³² Kumanɔ cie mi wan-ma dumaanɔ-na, Diilonɔ yaanɔ Isirahel-baamba-i baa niɛraamba-i hiere ba fereɲ nuɔ ba suur ambabalma-na bãl ba nuhɔɛɲ-na aa suɔ duɔ ce hujarre bei hiere.

³³ Coima saa fa, Diilonɔ fafaanɔ temma si dii! U nu nelma-i ma numma-i aa tuɔ suɔ weima-i hiere. Molo sie gbãa suɔ u huɔya-maama-i tɛ-ma, molo sie bi gbãa konnu u kusɔŋgu-i ³⁴ ɲaa manɔ nyegãanɔ duma u nelma-na wuɔ:

«Hai gbãa suɔ Itienɔ kusɔŋ-maama-i?

Hai gbãa dii nelma u tɔŋ-nu?»‡

³⁵ Hai diyaa cemelle yuɔ dede aa u duɔ ji suu-de huɔŋ-nu?»§

³⁶ Bimbɛnni-i hiere u yaa hielaa-ni, nii dii fuɔ nagãɲ-na aa ni tɛyãa fuɔ tɛma. Yaanɔ i tie gbɛliɛɲ u yaa-i hɔnni manɔ jon! Ma cie.

12

Diilon-bilon-wuɔsaanɔ

¹ Tobin namaa, Diilonɔ unɔ cie hujar daade temma-i yie, jande, mi carã-nei, hãanɔ-yonɔ baa na fere ɲaa banɔ hãɲ-yonɔ tãmmaɲ-kũŋgu duma. Yaanɔ na ciluɔ tuɔ fa. Taa na ce kumanɔ dɔlaanunɔ-yuɔ. Ba buol Diilonɔ-i dumei ninsonɔ-buolma-i. ² Baa na ta na nyaanu nelbilibamba kuucenɔ-i, yaanɔ Diilonɔ bir-na u birma a hã-na ãnɔgɔfɛmma, ku yaa na ka ta na suɔ Diilonɔ huɔŋga-i: Kumanɔ faa, kumanɔ dɔlaanunɔ-yuɔ baa kumanɔ vii, na ka ta na suɔ-ku.

³ Diilonɔ unɔ firinu u huɔŋga-i aa ce baa-mi, mi ka dii nelma na tũnni-na hiere: Yaanɔ bombolma-i aa nelienɔ nelienɔ u jina u fere u fuonɔ-na. Nanɔ haa na nanɔga-i Diilonɔ-na aa u hã-na fɔŋgɔbaa-ba manɔ, taa na ce na weimambaa-ba-i na saanu baa ba yaa-i. ⁴ Nelbilonɔ unɔ yey duma baa terni bɔi u kũɔma-na, terienɔ terienɔ baa ku maacemma, ⁵ mie inɔ fie ciinu, i suuriinu i-naa dumei. Ii dii ɲaa i gbuɔnu ce nelduɔŋɔ *Kirsã horre-na, nelienɔ nelienɔ baa u munyierammu. ⁶ Diilonɔ firinu u huɔŋga-i a hã-ye i de-i-denɔ fɔŋgɔbaa. Duɔ hã nuɔni manɔ u pɔpuɔrunɔ cemmaɲ-fɔŋgũɔ-i, baa haar baa-yo u hũmelle-na. ⁷ Kãyanmanɔ-fɔŋgũɔ duɔ waa baa umanɔ, u tuɔ kãya. U nelma pigãamanɔ-fɔŋgũɔ duɔ waa baa umanɔ, u tuɔ wan-ma u pigãanɔ. ⁸ Sireinɔ-fɔŋgũɔ duɔ waa baa umanɔ, u tuɔ dii sireinɔ-i banamba-na. Umanɔ duɔ da u nagãɲ-na, kutienɔ yanɔ u nanɔga ta ka fara baa huɔŋga diei. Umanɔ duɔ da yaanɔga-i, u ce u yaatesɛnni-i baa pãama. Duɔ hã umanɔ fɔŋgũɔ-i wuɔ u tuɔ kãyã sũntaamba-i, kutienɔ tuɔ ce-ma baa hɔfɛlle.

⁹ Na nelnyulmu saaya mu konɔ, huhurma saa saaya ma waa-muɔ. Gbuu na bigãanɔ ambabalma-i aa na vaa na fere baa ãnfafamma yaa-i. ¹⁰ Taa na dɔl na-naa ɲaa ceduɔŋ-bienɔ namaa. Taa na jina na fere banamba huɔŋ-nu. ¹¹ Taa na hinu pãama-i, baa na ce yentaanɔ namaa. Vaaɲ na fere baa Itienɔ maacemma-i, baa na fɛ baa-ma. ¹² Nanɔ hinɔ kumanɔ taalunɔ-i, yaanɔ ku ta ku fɛ na hɔmmu-i. Weinɔ da ma da-na, na doluonu-mɛi. Taa na hinu Diilocarãlle-i. ¹³ Taa na kãyã Diilonɔ-dũɲ-baamba manɔ naaluɔ unɔ suuri-bei. Taa na ce niraamba nersɛnni-i fafamma. ¹⁴ Taa na carã Diilonɔ-i na hã bamanɔ cɛɛɲ-nanɔ kpãncɔlgũɔ-i. Taa na carã kuufafaanɔ na hã-ba; baa na haa na nubabalaanɔ bei. ¹⁵ Taa na nyɛ baa bamanɔ nyienɔ, aa na ta na kaal baa bamanɔ kaalaanɔ. ¹⁶ Taa na nunu na-naa. Baa na ta na tetɛɲ na fere; yaanɔ aa na ta na sie maacemma manɔ sɔlsɔl-maama-i*. Baa na da nie sɛ na suɔ weima-i hiere.

¹⁷ Baa na ta na suu ambabalma sɔlaanɔgu-i baa ambabalma. Gbãanɔ na ta na ce kumanɔ faa na hã nuɔmba-i hiere. ¹⁸ Gbãanɔ na ta na gbo baa nuɔmba-i hiere; baa na yanɔ ma hella

† 11:27 Isayi (Ésaïe) 59:20-21 ‡ 11:34 Isayi (Ésaïe) 40:13 § 11:35 Yɔbu (Job) 41:3 * 12:16 Yaanɔ aa na ta na sie maacemma manɔ sɔlsɔl-maama-i: Girekimma-na terienɔ daaku gbãa bi nu nunɔ daama-i: «Yaanɔ aa na ta na sie na pie nawalaamba-i.»

namaa. ¹⁹ Mi jēnaaj namaa, baa na ta na suu sɔlaaŋgu-i na fere, yaaj Diilonjo yaa tuɔ suuku. Na saa da, ma nyegāaj Diilonj-nelma-na wuo: Itienjo ciera wuo: «Yaaj sɔlaaŋgu-i na hā muɔ. *Muɔmɛi ka pā neliɛŋo neliɛŋo baa kumaŋ saaya baa-yo.*»[†] ²⁰ Nɔga kumaŋ namaa kũŋgu-i, ku yaa daaku: «Nyul da mu ta mu ko ŋ bigāarāŋo-i, hā u wuo. Hũŋkuɔstŋ da ni bel-o, hā u nyɔŋ. Da ŋ ce mafamma-i kuu dii ŋaa ŋ gbɔlāa dāncien'a'i kũnna u yuŋgu-na.»[‡] ²¹ Baa na yaŋ āmbabalma da yuŋgu nei, cienj ānfafamma-i na hiel āmbabalma-i na hɔlma-na.

13

Taa na sie fŋŋgɔtaamba wulaa

¹ Neliɛŋo neliɛŋo u saaya u tuɔ sie fŋŋgɔtaamba wulaa. Kumaŋ cie mi waŋ-ma dumaanjo-na, fŋŋgɔtesinni-i hiere ni hel Diilonj-na, u yaa jēna fŋŋgɔ-i hiere. ² A ce dumaanjo-na umaj duɔ tuɔ gāŋ baa fŋŋgɔtaamba-i, u gāŋ baa Diilonjo. Bamaŋ cinaanaŋ fŋŋgɔtaamba nuŋ-āndaanŋgu-i, baŋ taaran kumaŋ ba ka da-ku. ³ Da ŋ ta ŋ ce kuuviŋgu, korma sa da-ni baa fŋŋgɔtaamba-i. Korma da āmbabalmanciraamba'i baa-ba. Terienŋu faŋgu-na, da ŋ'a ŋ sa taara korma ta ma da-ni baa-ba, yaŋ aa ŋ ta ŋ ce kuuviŋgu, ku yaa bafamba fere-i ba ka ta ba gbɛliɛŋ-ni. ⁴ Fŋŋgɔtaamba ce Diilonj-maacemma'i dumaanjo-na da ba dii-ye hũmefafalle-na. Nɔga da ŋ bir yaŋ aa ta ŋ ce kuubabalaanŋgu, ŋ saaya ŋ káalá-bei. Diilonj uŋ hāa-ba comelle maŋ, u saa hā-ba baa-de gbāŋgbāŋ, ba ce fuɔ maacemma'i baa-de. Umanj duɔ cāl, baŋ haa kumaŋ yuɔ, ku pigāaj Diilonj-berru. ⁵ Ku'i cie i gbɛi i tie sie fŋŋgɔtaamba wulaa. I baa ne muoru yonj aa tie sie, i ne i hɔmmu, i suyaa wuo ku faa.

⁶ Ku'i bi cie ŋ da na saaya na ta na pā na nampobaa-ba-i. Bamaŋ hũyāaj nampo-i, Diilonjo'i bi hāa bafamba-i maacemma famma-i. ⁷ Niŋ saaya ŋ pā kumaŋ, pā-ku ŋ hā kuŋ vii umaj. Taa na pā nampobaa-ba-i na hā ba taamba-i, umaj duɔ saaya baa kāmma, na kāŋ-yo. Umanj duɔ saaya baa bɔbɔima, na ce-yo bɔi.

Anjɔnamma tuole-i

⁸ Da ma hel nelyulmu-na, baa na yaŋ bɔŋkũŋ cɛmelle waa unaj nuɔ-na. Na saa da, umaj duɔ yaŋ banamba maama ta ma dɔlnu-yuɔ, kuu dii ŋaa kutienjo tɛ baa *Moisi *anjɔnamma-i ma kũŋgu-na hiere. ⁹ Kumaŋ cie mi waŋ-ma dumaanjo-na, mamaŋ nyegāaj ānjɔnamma-na wuo: «Baa ce *fuocesinni, baa ko neliɛŋo, baa cuo, baa nenu neliɛŋo» * ka cor baa manamma-i hiere, ma juɔ ji gbura ma-naa nelma diei maaj daama yaa nuɔ-i wuo: «Ŋ saaya ŋ dɔl ŋ nanolŋo-i ŋaa niŋ dɔl ŋ fere duma.»[†] ¹⁰ Da ŋ ta ŋ dɔl ŋ nanolŋo-i, ŋ sa jɔguonjo-yo baa kuubabalaanŋgu. Terienŋu faŋgu-na, nelyulmu da mu waa-nie, kuu dii ŋaa ŋ tɛ baa ānjɔnamma-i hiere ma kũŋgu-na.

Ku pie ku jo dii

¹¹ Baa na hũu nel daama-i na nanna. Inj yerj huɔŋgu maŋ nuɔ-i daaku-i, namaa fere-i na suɔ-ku. Baa na duɔfũŋ, siirenj, ku hii! Konkoro piyaa-ye fiefie-i-na a yaŋ inj ŋa naa hũu Diilonj-maama-i felemma-i huɔŋgu maŋ nuɔ-i. ¹² Isuɔŋgu niinu tɛ, cuo piyaa kaalma. Yaaj i nanna kukulmaŋ-maacemma-i aa i tie ce bāantɔmma. ¹³ Yaaj i tie ce kuuviŋgu, bāantaamba ce dumɛi. I yaŋ niwuonij-gbuolaanŋgu-i, baa kolmaŋ-gbuolaanŋgu-i, baa bɔŋwosinni-i ni sinni-na hiere. I yaŋ bɛrkarre-i baa nenemunŋgu-i. ¹⁴ Yaaj i biɛ Itienjo-i Yesu-Kirsa maama aa i ne i kusũnnij-maama-i aa i yaŋ-ma.

14

Baa cāl ŋ nawuonjo-i

¹ Baa na ta na tɛl umaj saa naŋ kaasinni dei yogo Diilonj-hũmelle-na; taa na pie-yo na caan-nu. Baa na ta na fanu na-naa baa-yo u ānjɔguɔma-na. ² Naa unaj dii u suyaa wuo niwuoni-i hiere ni gbāa wuo. A ne da umaj saa naŋ kaasinni dei yogo Diilonj-hũmelle-na u sa dii kũma u nuŋgu-na, u wuo dɔmma yonj. ³ Umanj wuyaaj niwuoni-i hiere, u baa nyɛ umaj wuo ninanni nyaa-yo, aa umaj sa wuyaaj niwuoni-i hiere u baa cāl umaj wuyaaj-nij. Diilonj uŋ siyaa dii-yo u horre-na, yuŋgu si dii u cālma-na. ⁴ Naŋ hilaa hie aa da manamma ta ŋ cāl unaj cāarāŋo-i? Ku nuɔlāa-yo wa, ku saa nuɔl-o wa! Ma hii nuɔ baa bige-i? Aa ku sie gbāa nuɔl-o; Itienjo dii tuɔ káyá-yuɔ. Ku fŋŋgɔ dii-yuɔ u tuɔ káyá-yuɔ.

⁵ Banaŋ wulaa, yinni-i hiere ni sa saa; ni maar yini-naa. Banaŋ ba'a yinni-i hiere nii dii niiduɔni. Neliɛŋo neliɛŋo, u yaŋ mamaŋ dii u huɔŋga-na ma ye-yo. ⁶ Umanj buɔraŋ yinni-i, u bɔɔ-nie Itienjo maa-na. Umanj wuyaaj bɔmbɔnni-i hiere, u bi wuo-ni Itienjo maa-na. Kumaŋ cie mi waŋ-ma dumaanjo-na, kutienjo jaal Diilonjo-i ni maama-na. Aa umaj wuo niwuoni

† 12:19 Anjɔnamma tiyemmanj-sebe (Deutéronome) 32.35 ‡ 12:20 Bincuoŋ-nelmaŋ-sebe (Proverbes) 25.21-22 * 13:9 Helmaŋ-sebe (Exode) 20.13-17; Anjɔnamma tiyemmanj-sebe (Deutéronome) 5.17-21 † 13:9 Buolmaŋ-sebe (Lévitique) 19.18

nanni nyaa-yo, u bi ce-ma Itienjo maa-na. Fuo bi jaal Diilonjo-i. ⁷ Na saa da, i holma-na, molo si dii tiena u fereɗ maa-na, molo sa bi ku ka u fereɗ maa-na. ⁸ Da ɗ hoɗ Diilonj-horre-na, ɗ huɗ Itienjo maa-na, aa da ɗ bi ku, ɗ kuu Itienjo maa-na. A ce dumaajo-na ii dii cicelma wa, i kuu wa, i tienjo yaa Yesu-Kirsa-i. ⁹ Bige-i cie mi wanj-ma dumaajo-na? U kuu aa sire jo ji waa bikuomba-i baa cicelmantamba-i hiere ba yun-nu. ¹⁰ Nga ma bilaa nie nanj da manamma ta ɗ cal ɗ nawuonjo-i? Ma bilaa nie nanj ta ɗ nye ɗ nawuonjo-i sulma? I ka cor hiere Diilonj-fuore-na u yuu-ye i de-i-diei. ¹¹ Na saa da, ma nyegaaɗ Diilonj-nelma-na wuo:

«*Muo Cicelmantienj muo,
mi sie kar ku coima,*

nuomba-i hiere ba ka jo ji duuna mi yaanga-na.

Aa nelienjo nelienjo u ka puur u nunngu-i wanj-ma wuo muomei Diilonjo-i kelkel.»*

¹² Terienju fanju-na, nelienjo nelienjo unj cie kumanj, u ka yiera Diilonjo yaanga-na a wanj-ku.

Baa guɗ ɗ nawuonjo gbeini-i

¹³ A ce dumaajo-na, yaan ɗ yanj i-naa calma. Yaan aa na bel na fere unan nuɗ ɗ baa ji guɗ unan gbeini-i a pira-yuo Diilonj-humelle-na. ¹⁴ Itienjo-i Yesu cie mei suo, aa tiraa tir suo wuo kuuwuonju saa nyaa nelienjo. Nga uman duɗ tuo joguon wuo kuuwuonj daaku nyaa-yo, ɗ bi da ku nyaa-yo. ¹⁵ Da ɗ ta ɗ ce kuujangu ɗ natobinjo-na baa ninj wuo kumanj, ɗ naana nelnyulmunj-humelle-i. *Kirsanj kuu uman maa-na-i, ɗ ka kosuonj-yo kuuwuonj maa-na yonj wei? ¹⁶ Kumanj faa nanj yufelle-na, da ɗ suo wuo ku cemma gbaa biena Diilonj-humelle yerre-i, ne-ku aa ɗ yanj-ku. ¹⁷ Na saa da, *Diilonj-neller-kungu-i niwuonin-kungu si, niinyonnin-kungu bi si. Diilonj-neller-kungu yaa viisinni, baa yaafelle baa hafelle, ni da *Diilonj-Yalle yaa wulaa-i. ¹⁸ Uman duɗ tuo caa Kirsa-i caama famma temma-i, u kungu dolnu Diilonjo-i aa nuomba bi bi u yefafalle.

¹⁹ Terienju fanju-na, kumanj juonj baa yaafelle-i muntfenammu-na aa ta ku ce i hieronjo-i i tie nanj kaasinni Diilonj-humelle-na, yaan ɗ vaa i fere baa kufangu cemma yaa-i. ²⁰ Baa na guɗa Diilonj-maacemma-i baa niwuoni. Niwuoni-i hiere ni faa ninsonjo, nga kuuwuonju manj ka guɗ ɗ natobinjo gbeini-i Diilonj-humelle-na, ku wuoma saa fa. ²¹ Binjangu binjangu, kumanj gbaa guɗ ɗ natobinjo gbeini-i Diilonj-humelle-na, ne-ku aa ɗ yanj-ku. Da kus nanj kuɗuwole-i siso ɗ konyalle ka guɗ u gbeini-i, ne-ku aa ɗ yanj-ku. ²² Ninj suo kumanj ɗ huongana kufangu binjangu yaanga-na, yanj ku tie nuɗ baa Diilonjo na holma-na. Uman sa ciej u weima-i baa hommu hai, kutienjo yungu dala. ²³ Nga uman duɗ tuo wuo binjangu aa u huonga saa hu-ma baa-ku a ka u Diilonj-humelle yaanga-na. Diilonjo ka yuu-yo. U ka yuu-yo nie nie? U ancemma-i baa u Diilonj-humelle sa ka yanduonja. A ne da kumanj sa kaan yanduonja baa ɗ Diilonj-humelle-i kuwabalaanjo.

15

Biyaan Yesu-Kirsa maama

¹ Mie manj yieraaya donj Diilonj-humelle-na, ku saaya i tie kayay bamanj saa yiera donj mie temma-i. I saa saaya i tie ce kumanj dolaanuj mie yonj. ² Nelienjo nelienjo i halma-na, u saaya u vaa u fere baa kumanj dolaanuj banamba-i a kayay-bei ba nanj kaasinni Diilonj-humelle-na. ³ Na saa da, *Kirsa saa tuo ce kumanj dolaanuj fuo. Ma nyegaaɗ Diilonj-nelma-na wuo: «*Diilo, bamanj taa ba tuora-nie, ba tuosinni birii haa muomei nuo-i.»**

⁴ Mamanj nyegaaɗ Diilonj-nelma-na hiere dii ku biena-na, ma nyegaaɗ da ma pigaan-ye nelma. Ma ce-ye hohlnantaan mie aa ta ma dii sireinja ye i die gbaa die tie hin Diilonj-ciilungu taalungu. ⁵ Diilo fuo manj hohlnammu tienjo-i baa sireinja tienjo-i, u kayay-nai na ta na nunu na-naa ɗaa Yesu-Kirsanj waan-ma dumaa. ⁶ Ku yaa na ka gbonu hiere ce noduonju ta na gbelien Diilonjo-i Itienjo-i Yesu-Kirsa To-i.

⁷ Terienju fanju-na, taa na sie na-naa Diilonjo yerre fafaangu maama-na, ɗaa Kirsanj siyaa namaajo-i dumaa. ⁸ Yaan mi tunu-nei, Kirsa juo duɗ ji kayay *Yuihubaa-ba-i. Diilonj unj ɗa naa pa nunju manj baa ba bincuomba-i, Yesu juo ji ce ku yaa-i a pigaanj wuo Diilonj duɗ wanj mananj, u ce-ma. ⁹ U bi juo *nieraaamba da ba gbaa gbelien Diilonjo-i u anfafamma maama-na ɗaa manj nyegaaɗ dumaa Diilonj-nelma-na wuo:

«*Ku'i cie mi ka ta mi gbelien-ni nieraaamba halma-na,
aa ta mi hal neini mi tuolnu-nie.»†*

¹⁰ Ma bi nyegaaɗ wuo:

«*Nieraanj namaa, yaan na hommu fe Itienjo baamba muumu temma-i.»‡*

¹¹ Ma bi tiraa nyegaaɗ wuo:

* 14:11 Isayi (Esaie) 45.23 * 15:3 Gbeliemanj-nalaangu (Psaume) 69.10 † 15:9 Gbeliemanj-nalaangu (Psaume) 18.50

‡ 15:10 Anjinamma tiyemmanj-sebe (Deuteronomie) 32.43

«Nieraan namaanjo-i hiere, taa na gbelien Itienjo-i!
 Nelbilien namaanjo-i hiere nileinja-na, taa na hal neini na tuɔnu-yuɔ.»[§]
¹² Aa bi tiraa nyegɛn *Isayi seɓe-i-na wuɔ:

«Yese *haayɛlho nanjo ka jo.
 U ka sire waa nieraamba yun-nu.

Nuɔmba-i nileinja-na hiere ba ka haa ba nanɔga-i u yaa nuɔ-i.»[†]
¹³ Nan haa na nanɔga Diilonjo-na, fuɔ man jɛ cicuɔŋgu tienjo-i, u fɛ na hɔmmu-i da hinni, aa gbuu dii yaafɛlle na muntɛnammu-na, ku yaa *Diilonjo-Yalle ka ce na ta na hin jɛ ciilunɔgu taalunɔgu boi.

Maman yuu Pol huɔŋga-i

¹⁴ Tobin namaa, mei fere-i mi suyaa-ma wuɔ na hɔmmu yuu baa anfafamma, na suɔ weima-i hiere, aa na gbɔa dii nelfafamma na-naa tunnin. ¹⁵ Nga mi suuye mi yufienja-i aa wan manamma cor seɓe daayo terni boi-na, da mi ce nelma namma tɛnu-nei. Diilonjo firinu u huɔŋga-i baa-mi ku'i cie mi ce-ma dumaanjo-na. ¹⁶ U cie-mi Yesu-Kirsa caaran muɔ *nieraamba hɔlma-na. U diyaa u *Neldɔdɔlma-i mi nammu-na mi ta mi wan-ma baa-ba kuman ka ce *Diilonjo-Yalle bo-ba ba den, a migaan-ba ba pa ba fere ha Diilonjo-i.

¹⁷ Terienɔgu fanɔgu-na, Diilo baa Yesu-Kirsa-i, mi gbɔa gbelien mi fere Diilonjo-maacemma-na. ¹⁸ Mi gbɔa cira *Kirsa yaa kaaya-mie mi bir nieraamba yammu-i Diilonjo-na ba ta ba nu u nunɔgu-i. U cie-ma baa mi nun-andaanɔgu a naara mi ancemma. ¹⁹ U cie-ma baa himma baa gberɛ. U cie-ma baa Diilonjo-Yalle fɔŋgɔ yaa-i. Ku cie dumɛi mi gbuo terni-i hiere baa Kirsa Neldɔdɔlma-i, a doŋ dii *Yerusalemu, jo ji hel baa Iliri nileinja-i hiere. ²⁰ Maman naa yu mi huɔŋga-i, mi taa mi taara mi fulnu nileinja man saa nu Kirsa maama-i dede, a wan Neldɔdɔlma-i baa-ba. Mi saa ta mi taara mi haaya unan dɔŋgu ku'i cie mi fulnu nileinja man saa nu u maama-i dede. ²¹ Mi cie-ma naa man nyegɛan dumaa Diilonjo-nelma-na wuɔ:

«Ban na na'a ba saa wan u maama baa baman dede,
 ba ka da-yo,
 aa baman saa naa nu u maama da,
 ba ka suɔ ma yaanɔga-i.»[‡]

Wuɔsaanɔgu man dii Pol gbeini-na

²² Maacej daama yaa taa ma bella-mie a ce mi saa gbɔa ka ka ne-na. ²³ Fieɛ-i-na ma tɛ terien daaku-na. Min duɔŋ ta mi taara da mi ka ka ne-na ku daa bienja boi. ²⁴ Mi ka ka Esipanyi. Mi kamma-na, mi ka yiera na terienɔgu-na a ce yinni celle baa-na aa suɔ cor, ku yaa mi huɔŋga ka fɛ. Aa mi hil mi ne na kakayanɔgu yaa-i da mi gbɔa ka cor baa mi humelle-i. ²⁵ Dumande-i-na, mi ka *Yerusalemu da mi ka ha Diilonjo-dun-baamba-i popuɔrunɔgu. ²⁶ Diilonjo-dun-baamba man Maseduɔni-i-na, baa baman dii Akayi-i-na, ba nan gbeinja da ba kayɔ Diilonjo-dun-baamba man nawalaaamba-i Yerusalemu-i-na. Mi ka baa congoruɔnɔgu fanɔgu yaa-i. ²⁷ Ku dɔlaanu ba yaa-i ba ce-ma. Aa ma cemma faa, baa naa saaya ba ce-ma. Baa naa saaya ba ce-ma yun haku-i nuɔ-i? *Yuifubaa-ba man huya Yesu maama-i, ba calaa ba Diilonjo-humelle-i baa *nieraamba-i; nieraamba saaya ba bi cal ba nagɛn-niini-i baa bafamba-i ke! ²⁸ Da mi ji bal baa mafamma-i, da mi gbɔn ka ka ha-ba congoruɔnɔgu fanɔgu-i, mi pan bie Esipanyi humelle a ka yiera na terienɔgu-na aa suɔ cor. ²⁹ Mi suyaa mie da mi hi na terienɔgu-i, *Kirsa ka silaa ce baa-ye cor.

³⁰ Tobin namaa, min ka taara kuman na wulaa, ku yaa daaku: Nieŋ Itienjo-i Yesu-Kirsa-i baa *Diilonjo-Yallen diyaa nelnyulmu man jɛ hɔmmu-na, aa na ta na cara Diilonjo-i na ha-mi, a kayɔ-mie mi malunɔgu-na. ³¹ Caaran Diilonjo-i u kor-mi *Yude anyagarmantaamba nammu-na, aa min kan baa popuɔrunɔgu man Yerusalemu-i-na, Diilonjo-dun-baamba ka hu-ku mi wulaa. ³² Mafan da ma ce, mi ka hi na terienɔgu-i baa hafelle, aa Diilonjo duɔ sie, mi kaa bi da fiisa celle. ³³ Diilonjo-i Hɔfɛllentienjo waa baa-na hiere. Ma ce dumaa.

16

Jaalupalle

¹ Mi ka dii i tɔo-i Febe-i na nan-na, u ce Diilonjo-maacemma-i u kayɔ Diilonjo-dun-baamba man Sanjkire-i-na*. ² Duɔ ka, na ne Itienjo-i aa na bel-o fafamma naa man saaya ma ce dumaa Diilonjo-dun-baan mie i hɔlma-na. Kuman maama-i da ma waa-yuɔ, na kayɔ-yuɔ baa ku binjɔnɔgu-i. U kaaya nuɔmba boi, halle mei fere man daami-i.

§ 15:11 Gbeliemannalaaŋgu (Psaume) 117.1 * 15:12 Yese: Davidi to yaa-i. Nieŋ u sinni-i Samiel seɓɛɛɛleŋo-na (1 Samuel) 16.5-13. U bi waa Yesu haayienjo. Nieŋ Matie seɓe-i-na 1.6. † 15:12 Isayi (Esaie) 11.10 ‡ 15:21 Isayi (Esaie) 52.15 * 16:1 Sanjkire: Nieŋ Popuɔr. 18.18.

- ³ Mi jaalaa Pirsika-i† baa Akilasi-i, ba yaa mi namaacenciraamba Yesu-Kirsa suonɔ-
⁴ Ba h̄ierā kuliingɔ-i da ba gbāa h̄uu muɔŋo-i kuɔ. Mi jaal-ba. Aa mei da-mi-diei s̄i yon̄.
 Diilon̄-d̄un̄-baamba man̄ *nīeraan̄-nilein̄a-na hiere, ba jaalaa-ba.
⁵ Mi jaalaa Diilon̄-d̄un̄-baamba man̄ tigiin̄ ba cārā Diilon̄o-i Akilasi ba dumelle-na.
 Mi jaalaa mi j̄ien̄o-i Epayineti-i. U yaa h̄uyāa *Kirsa maama-i igēna *Asi-i-na.
⁶ Mi jaalaa Maari-i, u yaa u fere baa na maama-i.
⁷ Mi jaalaa Andorkusi-i baa Yuniya-i. Bafamba-i mei nellen̄-tobimba. I waa kaso-i-na baa
 i-naa. Yesu *pɔpuɔrbiemba namba'i bafamba-i, ba k̄un̄gu d̄olnu nuɔmba-i. Bafamba
 daa yun̄-b̄incos̄l̄n̄i muɔ-na Kirsa horre-na.
⁸ Mi jaalaa Ampilatusi-i, u maama dii kpelle mi huɔŋga-na Itien̄o horre-na.
⁹ Mi jaalaa Urbē-i, u yaa i namaacenceron̄o Kirsa suonɔ-
 na. Aa bi jaal Sitakisi-i; fuɔ
 maama bi dii kpelle mi huɔŋga-na.
¹⁰ Mi jaalaa Apelesi-i, u pigāan̄ wuɔ u nyaarāa Kirsa-i-na.
 Mi jaalaa Aritobul dumellen̄-baamba-i.
¹¹ Mi jaalaa mi nellen̄-tobin̄o-i Erod̄iyō-i. Aa jaal Narsisi dumellen̄-baamba man̄ h̄uyāa
 Itien̄o maama-i.
¹² Mi jaalaa Tirfeni-i baa Tirfosi-i. Caan̄ daaba-i ba h̄ai-i-na, ba vaa ba fere baa Itien̄o
 maacemma-i. Aa bi jaal P̄erside-i, fuɔ maama bi dii kpelle mi huɔŋga-na, aa u bi vaa
 u fere baa Itien̄o maama-i.
¹³ Mi jaalaa Urufusi-i, Itien̄o yufellen̄-nol̄n̄o-i. Aa bi jaal u nyu-i, uu dii ŋaa mei fere-i mi bi
 nyu.
¹⁴ Mi bi jaalaa As̄en̄kiri-i, baa Filegō-i, baa Er̄mesi-i, baa Paturobasi-i, baa Er̄masi-i baa
 tobimba man̄ dii baa-ba hiere.
¹⁵ Mi jaalaa Filologi-i baa Yulusi-i, aa jaal Nerien̄o-i baa t̄on̄cier̄o-i, aa bi jaal Ol̄empasi-i
 baa Diilon̄-d̄un̄-baamba man̄ dii baa-ba hiere.
¹⁶ Taa na jaal na-naa fafamma ŋaa ceduon̄-bien̄ namaa.
 Baman̄ dii Kirsa horre-na hiere ba p̄aa-na jaalun̄gu.

¹⁷ Tobin̄ namaa, jande mi cārā-nei, Diilon̄-h̄umelle man̄ maama-i waan̄ baa-na, baman̄
 mielāa-ma, bilaan̄ na fere kutaamba-na; ba jo baa b̄oromma, aa ba pira nuɔmba-i Diilon̄-
 h̄umelle-na. Baa na ta na piē kutaamba-i. ¹⁸ Ba sa cāa Itien̄o-i *Kirsa-i, ŋga ba cāa ba
 kus̄un̄ni. Ba t̄aal baman̄ sa s̄uyaan̄ ku yaan̄ga-i baa ba nud̄ɔd̄olle-i. ¹⁹ Namaan̄o-i, nuɔmba-i
 hiere ba s̄uyaa wuɔ na nu Itien̄o nun̄gu-i. Terien̄gu fangu-na, ku d̄olnu-mie baa-na. Ŋga
 mi taara na ta na suɔ ānfafamma-i na ce-ma aa na baa yan̄ āmbabalma ji kpatalla-nei.
²⁰ Diilon̄o-i H̄of̄ellentien̄o-i, a saa baa celle, u ka mal *Sitāni-i h̄a na ce na b̄aan̄gu-i yuɔ.
 Itien̄o-i Yesu u kāyā-nei.

²¹ Mi nabentien̄o-i Timote jaalaa-na, a naara mi nellen̄-tobimba-i Lusiwusi-i baa Yasō-i baa
 Sosipater hiere.

²² Muɔ Tertusi, mi bi jaalaa-na. Ii dii baa i-naa Itien̄o horre-na. Muɔmei nyegāan̄ Pol sebe
 daayo-i h̄a-yo.

²³ Gawusi bi p̄aa na jaalun̄gu. Muɔ Pol, mi haraa u yaa nuɔ-i. Diilon̄-d̄un̄-baamba-i hiere ba
 tigiin̄ fuɔ terien̄-nu'i ba jaal Diilon̄o-i. Nelle gbeitieratien̄o-i Erati jaalaa-na baa i natobin̄o-i
 Kartusi-i.

[²⁴ Itien̄o-i Yesu-Kirsa u kāyā-nei hiere. Ma ce dumaa.]

Jaaluperien̄gu

²⁵ Yaan̄ i tie jaal Diilon̄o-i! Min̄ wan̄ *Neld̄ɔd̄olma man̄ baa-na Yesu-Kirsa maama-na, u
 yaa gbāa ce na yiera don̄ u h̄umelle-na a saa baa nelma famma-i. Diilon̄o kus̄un̄gu man̄ naa
 fuo dii ku domma-na, ku puur̄iye fiēfiē-i-na Neld̄ɔd̄ol daama yaa nuɔ-i. ²⁶ Diilon̄o man̄ si dii
 duɔ ji kā terien̄gu, u ciē u *pɔpuɔrbiemba wan̄ u kus̄un̄gu-i ba sebebbaa-ba-na nuɔmba-i hiere
 nilein̄a-na ba da ba suɔ-ma aa h̄uu-ma aa ce-ma.

²⁷ Diilon̄o yaa u diei yon̄ nelnurān̄o-i. Yaan̄ i tie jaal-o h̄on̄nin̄ jon̄ Yesu-Kirsa barguɔ-i-na!
 Ma ciē!

† 16:3 Pirsika yerre nande yaa wuɔ Pirsili. Nien̄ Popuɔr. 18.2.

Polj nyegān sebediēlāno man hā Korēntitaamba-i Nelmuoyamma

Pol cie belle diei baa boluonju Korēnti-i-na. Korēntitaamba nuō Yesu maama-i u yaa wulaa-i igēna. Huonju fanju-na, gbeija saa waa dei Korēnti-i-na, baa biḥwosinni-i ka hel baa sitāni-maacemma-i ma sinni-na hiere. A ce dumaano-na Diilonj-hūmelle wuosaangu waa kpelle Diilonj-dūn-baamba wulaa.

Huonju nanju juo hi, Pol wuo nu wuo ba sa tiraa ba nunu ba-naa. Bafamba fere-i baa bi nyegān sebe hā Pol a yuu-yo baa nelma boi. Pol wuo nyegēn sebe daayo-i duo dii nelma ba tūnni-na; wuo ba yanj berru-i aa ba bel ba-naa fafamma ku yaa faa Diilonj-dūn-baamba hōlma-na (sap. 1–4). Aa cira ba hiel ba nanja biḥwosinni-na, aa weinj da ma suur ba hōlma-na, ba fiēlnu-mei ba fere; ba baa kā nelgbānjbālān wulaa wuo u ka fiēlnu-mei hā-ba (sap. 5–6). U nunju hii ānsorren-maama-i (sap. 7), baa cufien-kūma wuomanj-kūngu-i (sap. 8–10), baa Itienj niwuonij-kūngu-i (sap. 11). *Diilonj-Yallen hān nuomba-i fōngōbaa-ba man, u nunju hii ba kūngu-i (sap. 12–14). U nunju bi hii kuomba siremmanj-kūngu-i (sap. 15).

Aa suu duo pā-ba jaaluperienju-i, u diyaa sireija bei wuo ba nanj gbeija ba hā *Yerusalemu Diilonj-dūn-baamba-i (sap. 16).

Sebe daayo-na, Pol yuu nyōlma baa nelnyulmunj-kūngu-i: Wuō Diilonj-dūn-wuonj duō tuō ce biḥkūngu biḥkūngu, u saaya u ce-ku baa nelnyulmu (sap. 13).

Jaalunju

¹ Muō Pol, Diilonjo biē-mi ce-mi Yesu-Kirsa *pōpuorbilōn muō ḥaa un'a ma ce dumaa. Muō baa i natobiḥo-i Sositeni-i ² miemei nyegān sebe daayo-i die hā Diilonj-dūn-baan namaa naman dii Korēnti-i-na. I nyegān-yo die hā Diilonj unj buō namaa naman na deŋ a ce-na fuō baan namaa Yesu-Kirsa horre-na. I bi nyegān-yo die hā bamanj biēn Itienjo yerre-i terni-na hiere. Bafamba Yuntienjo miē bi Yuntienjo.

³ I To-i Diilonjo-i baa Itienjo-i Yesu-Kirsa-i ba kāyā-nei aa fē na hōmmu-i.

Pol pā Diilonjo-i jaalunju

⁴ Diilonjo niē na horre-i baa Yesu-Kirsa-i aa ce baa-na. Terienju fanju-na, mi jaal-o yinni manj jon mafamma-na. ⁵ Coima saa fa, nanj hūyāa *Kirsa maama-i Diilonjo cie-na biḥkūntaanj namaa weima-na hiere: Na nu nelma-i ma numma-i aa tiraa ta na suō yienju. ⁶ Kumanj cie ma ce dumaano-na, Kirsa nelma daa muntienafafammu na hōlma-na ku'i cie. ⁷ A ce namaa naman nieyanj Itienjo-i Yesu-Kirsa jommanj-yiinju himma-i, Diilonj unj hān nuomba-i fōngōbaa-ba man, u diei saa naa-nei. ⁸ Diilo fuō fere yaa ka kāyā-nei na nyaar u nelma-na a ji hi yiinju fanju-i; ku yaa cālmuo sie ji da haa-nei. ⁹ U yaa biē-na wuo na ce horre baa u Biēno-i Yesu-Kirsa-i; u sa wanj weima aa ji bir baa huonj-āndaangu.

Korēnti Diilonj-dūn-baamba sa nunu ba-naa

¹⁰ Tobinj namaa, jande mi cārā-nei, niēn Itienjo-i Yesu-Kirsa-i aa na bel na-naa. Baa na bir na honni-i na-naa nuō. Bilaanj na-naa fafamma na ce noduonju aa na waa baa ānjōgōduoma. ¹¹ Tobinj namaa, kumanj cie mi ta mi wanj mafamma-i Kiloē dumellenj-baamba tūōnu-miē wuo na sa nunu na-naa. ¹² Wuō na hōlma-na, banamba ciēra wuo ba cuu mei huonj-nu, bananj ba'a bafamba cuu Apolōsi huonj-nu, bananj ba'a bafamba dii Pier* huonj-nu, bananj ba'a bafamba dii *Kirsa huonj-nu. ¹³ Namaa wulaa, Kirsa calaanu wēi? Ba gbuu muōmei *daanju-na ko-mi na maama-na wēi? Na daa *batemu-i mei yerre yaa nuō-i wēi? ¹⁴ Da ma hel Kiripusi-i-na baa Gawusi-i-na, mi jaal Diilonjo-i miḥ'a mi saa *batisenj moloḥo na hōlma-na. ¹⁵ Ku yaa molo sie gbāa cira na baatisenj mei yerrenj. ¹⁶ Ninsonjo! Muōmei baatisenj Sitefanasi dumellenj-baamba-i, mafamma naa karaanu-miē. Da ma hel bafamba-na, mi saa hūu-ma miē mi baatisenj moloḥo na hōlma-na. ¹⁷ Kirsa saa puōr-mi wuo mi ji batisenj nuōmba, ḥga u puōraa-mi wuo mi wuōra wanj *Neldōdōlma yaa-i aa mi baa ce-ma baa nelbilienj-cēcēmungu ku yaa Kirsa kuliingu ka waa baa yunju daanju-na.

¹⁸ Na saa da, da ba ta ba wanj Kirsa kuliingu maama-i daanju-na, bamanj piera, ba da-ku miminsinni. Nga miē manj biyaa konjkor-hūmelle-i, i suyaa wuo Diilonjo hii. ¹⁹ Na saa da, ma nyegān Diilonj-nelma-na wuo:

«Mi ka biēna nelnurāamba nelnulle-i
aa biēna cēcēmuntaamba cēcēmungu-i.»†

* 1:12 Pier yerre nande yaa Sefasi. Nienj Nsāa 1.42. † 1:19 Isayi (Ésaie) 29.14

²⁰ Terienḡu fanḡu-na, nelnurâamba gbâa da hama-i waḡ? Bamaḡ suyaan yienḡu-i, ba gbâa da hama-i? Bamaḡ wuɔ ba suɔ ba piye, ba gbâa da hama-i? Ma sí Diilonḡo birri nelbiliba cêcêmunḡu-i miminsinni ke?

²¹ Na saa da, Diilonḡoḡ ciê u cêcêmunḡu-i kusuḡ-nu, nelbiliba-i baa ba cêcêmunḡu-i hiere ba saa suɔ-yo. Ku'i ciê Diilonḡo cira wuɔ nelbilibanḡ neḡ kumaḡ wuɔ miminsinni, u ka ce ku yaa-i kor bamaḡ hũyâa u maama-i. ²² Yuifubaa-ba taara ba da gberê-weima-i baa ba yufelle aa suɔ hũu-ma, Girekibaa ba'a bafamba taara cêcêmunḡu. ²³ Nga miê fuɔ, baḡ gbuu Kirsa maḡ daanḡu-na ko-yo, miê waḡ fuɔ maama yaa-i. Yuifubaa da ba nu-ma, ku gbuu jaḡ-ba wuɔ i tuora Diilonḡo-i. Girekibaa ba'a i ce miminsinni. ²⁴ Nga Diilonḡo uḡ biê bamaḡ kor-ba hiere, Yuifubaa o, Girekibaa o, iḡ waḡ Kirsa maḡ maama-i daayo-i, ba suya wuɔ u yaa pigâan Diilonḡo himma-i baa u nelnulle-i. ²⁵ Nelbilibanḡ neḡ Diilonḡo maacemma maḡ wuɔ miminsinni, ma bɔyaa bafamba cêcêmunḡu-na, aa baḡ neḡ kumaḡ wuɔ nayusinni Diilonḡo wulaa, ku bɔyaa bafamba fɔḡḡotesinni-na.

²⁶ Tobin namaa, niêḡ na holma-na na ne. Diilonḡoḡ biê namaa namaḡ, nelbiliba ne wuɔ nelnurâamba si dii bɔi nei, fɔḡḡotaamba si dii bɔi, nelbɔmbɔmbaa-ba bi si dii-nei dumaa. ²⁷ Nga nelbilibanḡ neḡ bamaḡ wuɔ mimiêlmba, Diilonḡo hiela ba yaa-i a ture nelnurâamba yammui. Aa baḡ neḡ bamaḡ wuɔ yunḡu sí-bei, u hiela ba yaa-i a dii senserre-i fɔḡḡotaamba-na. ²⁸ Nelbilibanḡ'a ba sa kâḡ bamaḡ, baḡ neḡ bamaḡ wuɔ nelsɔɔyaamba, Diilonḡo hiela ba yaa-i duɔ pigâan wuɔ baḡ neḡ kumaḡ hiêma-na wuɔ biḡkũbuɔ, fuɔ wulaa yunḡu si dii-ku. ²⁹ U ciê mafamma-i molo baa gbâa duɔ kaal u ferê u yaanḡa-na. ³⁰ U yaa ciê na ce Yesu-Kirsa baan namaa, aa Yesu-Kirsa yaa ciê u hã-ye u cêcêmunḡu-i: Na saa da, Yesu-Kirsa yaa ciê Diilonḡo ce-ye nelviiḡ miê, aa ce-ye fuɔ baan miê aa tiraa hũu-ye *Sitâni nammu-na. ³¹ Terienḡu fanḡu-na, ḡaa maḡ nyegâan dumaa Diilonḡo-nelma-na wuɔ: «*Umaḡ duɔ tuɔ taara u kaal u ferê, u saaya u cira: «Diilo baa Itienḡo yaa-i.»*»[†]

2

¹ Tobin namaa, muɔ minḡ bi kâa na terienḡu-na da mi ka waḡ Diilonḡo-kusũḡu-i baa-na, mi saa ka piye pigâan wuɔ muɔmei suyaan mi piye mi yaḡ nuɔmba-i hiere, mi saa bi ka piye pigâan wuɔ muɔmei suyaan yienḡu mi yaḡ-ba. ² Mii naa waḡ-ma aa yiera-meî wuɔ baḡ gbuu Yesu-Kirsa maḡ *daanḡu-na ko-yo, mi kâ ka waḡ fuɔ maama yaa yonḡ baa-na, mi siê haa manamma mei. ³ Minḡ taa mi kâ na terienḡu-na, fɔḡḡuɔ saa waa-miê aa korma naa ce mi kũɔma ta ma nyenḡ. ⁴ Minḡ kâa, mi saa ka puur-na baa neldɔdɔlma na da na cu mi huonḡ-nu ḡaa nuɔmbanḡ puur ba-naa dumaa, ḡaa *Diilonḡo-Yalle himma yaa ciê na siê mi nelma-i. ⁵ A ce dumaanḡo-na, naḡ hũyâa Yesu maama-i ku saa ce ḡaa nelbilienḡ-cêcêmunḡu'i ciê na hũu-ma, ḡaa Diilonḡo-himma yaa ciê na hũu-ma.

Diilonḡo nu nelma

⁶ Bamaḡ naanḡ kaasinni Diilonḡo-hũmelle-na i hãalã-bei nelnulle. Nga nelnulle fandê-i diiduule sí baa nelbiliba diele-i, diiduule bi sí baa miwaanḡ daayo yuntaamba diele-i. Bafamba yuntesinni sa cɔ. ⁷ I pigâan nuɔmba-i Diilonḡo-nelnulle. Diilonḡo kusũḡu maḡ fuyaa nelbiliba-na, i hãalã nuɔmba-i ku yaa-i. Aa miwaanḡ suɔ duɔ donḡ, Diilonḡo naa yiera-meî duɔ pigâan-ye u kusũḡu-i i diê ji tiê ce i bãanḡu-i baa-yo. ⁸ Diilonḡo kusũḡ daaku-i miwaanḡ yuntaamba sa suɔ-ku. Kuɔ ba taa ba suɔ-ku, baa naa saa gbu yuntaamba Yuntienḡo-i *daanḡu-na ko-yo. ⁹ Nga ma ciê ḡaa maḡ nyegâan dumaa Diilonḡo-nelma-na wuɔ:

«*Molonḡ yufellen'a di saa haa kumaḡ nuɔ-i dede,*
kumaḡ maama-i saa suur nelienḡ tũḡ-nu dede,*
kumaḡ molo saa jɔḡuḡ ku maama dede,

Diilonḡo tigiḡ ku yaa-i a hã u maamanḡ dɔlnunḡ bamaḡ.»

¹⁰ Biḡkũḡu fanḡu-i, Diilonḡo ciê u *Yalle pigâan miêmei baa-ku. *Diilonḡo-Yalle suɔ nelma-i hiere; halle di suɔ Diilonḡo huɔya-maama-i. ¹¹ Hai moloḡo-i gbâa suɔ u nanolḡo kusũḡ-maama-i ji cor kutienḡ fuɔ ferê-i? Ku yaa ḡaa Diilonḡo kũḡu-i: Da ma hel u Yalle-na, molo siê gbâa suɔ u kusũḡu-i. ¹² A ne da miê iḡ daa Yalle maḡ, nelbilienḡ diele sí, Diilonḡo diele. U hãa-ye baa-de i diê suɔ uḡ ciê ânfaamma maḡ yiê hiere. ¹³ Anfananḡ daama-i, diê i waḡ ma maama-i, i sa waḡ-ma baa miê cêcêmunḡu, i waḡ-ma baa nelma maḡ Diilonḡo-Yallenḡ hãalãayã-yiê baa-ma. A ce dumaanḡo-na, i waḡ Diilonḡo-Yalle maama-i baa Diilonḡo-Yallenḡ yenḡ bamaḡ nuɔ-i. ¹⁴ Nelbilonḡ nuonḡo-i ḡ yundaanḡu-i, ḡ siê gbâa hũu Diilonḡo-Yalle maama-i. Diilonḡo-Yallenḡ'a di si dii ḡ huonḡa-na, ma maaraa-ni ḡ suɔ ma yaanḡa-i. Da ḡ nu-ma, ḡ da-ma miminsinni. ¹⁵ Diilonḡo-Yal da di waa umaḡ nuɔ-i, u gbâa suɔ nelma-i hiere ma yaanḡa-i, a ne da fuonḡ cenḡ mamaḡ, nelgbãḡbãlãanḡ siê gbâa suɔ ma yaanḡa-i. ¹⁶ Na saa da, ma nyegâan Diilonḡo-nelma-na wuɔ:

«Hai suyaan Itienjo kusūṅgu-i?

Hai gbāa pigāan-yo nelma?»†

Nga miēṅo-i i suo *Kirsa kusūṅgu-i.

3

I hieroṅo-i Diilonj-maacenciraan mie

¹ Tobin namaa, coima saa fa, *Diilonj-Yallen yerj baman nuo-i, banj piiyerj baa-ba dumaa, mi saa gbāa piiye baa-na dumaanjo-na. Mi piiye baa-na ṅaa nuomba manj ciej ba ferēj kusūṅ-maama, aa tiraa piiye baa-na ṅaa tontobaa namaa *Kirsa horre-na. ² Mi hāa-na nyolma'i dumaanjo-na na māsūṅ. Kuṅ mii naa hā-na juuru, naa naa saa gbāa wuo-du. Halle ji hi baa fiefie, na sie gbāa wuo bīṅkūṅgu. ³ Kumanj cie mi wanj-ma dumaanjo-na, ku yaa daaku: Naa dii ta na ce na kusūṅinj-maama-i yogo. Nenemunṅu manj dii na hōlma-na, baa beru manj bi dii, ni yaa pigāan wuo na ce na kusūṅinj-maama, na saa nanna nelbilibemba cilu-i yogo. ⁴ Da na ta na piiye wuo: «Mei dii baa Pol», «Mei dii baa Apolosi*», bamanj sa suyaan Diilonjo-i ba'i sa piiyerj dumaanjo-na wei?

⁵ Ma diei ma hāi, hai moloṅo-i Apolosi-i? Aa hai moloṅo-i Pol? Ma si Diilonj-maacembienj mie yonj ke? Kunanṅu si dii ji cor kufanṅu-i. Mie waan Yesu maama-i baa-na yonj aa na bi sie-ma. Itienj unj calaanu maacemma manj hā-ye, i cie ma yaa-i. ⁶ Kuu dii ṅaa, mei sūṅ tibinni-i aa Apolosi kūnna hūmma-i nie, ṅga Diilonjo yaa cie ni cē. ⁷ Umanj sūṅ, baa umanj kūṅna hūmma-i, i sa kāṅ bafamba-i. Umanj cie ni cē, i ne u yaa-i. U yaa Diilonjo-i. ⁸ Umanj sūṅ baa umanj kūṅnanj hūmma-i ba saa hiere, unaa saa maan unanjo; nelieṅo nelieṅo u ka da u maacemma sulu-i. ⁹ Kumanj cie mi wanj-ma dumaanjo-na, i ce maacemma-i baa Diilonjo aa namei u suonṅu-i.

Mi gbāa saa-na baa dūṅgu manj Diilonj unj yerj tuṅ ma-ku. ¹⁰ Diilonjo cie baa-mi a hā-mi baa-ku mi fu ku tuole-i. Mi fuu-ku fafamma ṅaa dumaráfefeij wuo. Fiefie-i-na, banamba dii ta ba haaya-kuṅ. Nṅa nelieṅo nelieṅo, unj manj dumaa, u tuṅ ne-ku torro. ¹¹ Dūṅgu tuole jīna ti; Yesu-Kirsa yaa ku tuole-i, molo sie gbāa tiraa jīna dūṅgu nanj tuole. ¹² Banamba ka jo baa sene ji ma, banamba wargbe, banamba tāmpēfefeijna, banamba jo baa denni ji ma, banamba hieṅgu, banamba tirējina. ¹³ Nṅa maacenfafamma-i baa maacembabalamma-i ma ka suṅ gēṅgeriyiṅgu yaa nuṅ-i. Yiṅgu fanṅu kaa waa dāamunj-yiṅgu. Aa dāamu fammu yaa kaa pigāan nelieṅo nelieṅo u maacemma sinni-i. ¹⁴ Umanj duṅ ma baa kumanj aa dāamu sie gbāa caa-ku, kutienjo ka da u maacemma sulu-i. ¹⁵ Nṅa umanj maacemma-i da ma caa, kutienjo cii. Fuṅ fuṅ, u ka kor, ṅga u ka waa ṅaa nelieṅo manj u dūṅgu bilaa ta ku caa aa u gbāṅ gbar hel.

¹⁶ Na saa suṅ wuo namei Diilonjo dūṅgu-i aa u *Yalle waa na hōmmu-na wei? ¹⁷ Umanj duṅ bīna Diilonj-dūṅgu-i, Diilonjo ka kōsuṅ kutienjo-i. Kumanj cie mi wanj-ma dumaanjo-na, Diilonjo cie dūṅgu fanṅu-i fuṅ da-u-diei kūṅgu aa namei dūṅgu fanṅu-i.

¹⁸ Molo baa tāal u ferē na hōlma-na! Umanj duṅ fer nelbilibemba-i a tuṅ ne u ferē wuo nelnurāṅo, kutienj duṅ tuṅ taara Diilonj-nelnulle-i, u saaya u ce u ferē mimilāṅo. ¹⁹ Bige-i cie mi wanj-ma dumaanjo-na? Nelbilienj banj bīṅ kumanj nelnulle-i, Diilonjo daa-ku miminsinni. Na saa da, Diilonj-nelma ciera wuo: «Diilonjo bel cēcēmuntaamba-i baa bafamba ferēj cēcēmunṅu yaa-i.»† ²⁰ Ma tiraa nyegēṅ wuo: «Itienjo suṅ nelnurāmba anjoguṅma-i. U suyaan wuo yunṅu si dii-mei.»‡ ²¹ Terienṅu fanṅu-na, molo baa kaal u ferē wuo fuṅ dii baa meljo. Na saa da, bīmbīnni-i hiere namaa niini-i: ²² Muṅ baa Apolosi-i baa Pier, namaa baan mie. Miwaanjo-i baa cicēlma-i a naara kuliṅgu-i, namaa niini-i. Nyunṅo-i baa bisinuo-i, namaa niini-i. ²³ Nṅa namaanjo-i Kirsa baan namaa, aa Kirsa-i Diilonj-wuṅjo.

4

Kirsa pəpuərbiemba maama

¹ Kumanj ṅaa mie kūṅgu-i, wuo baa Apolosi-i, na saaya na ta na kāṅ-ye *Kirsa maacembienj mie. Diilonj-kusūṅgu manj naa fuṅ, u hā-ye baa-ku i die puure-kuṅ pigāan nuomba-i baa-ku. ² A ne da da ba dii weima nelieṅ nuṅ ṅ nanj-na, ba taara ṅ ce-ma manj saaya ma ce dumaa.

³ Mei wulaa, da na fie ta na wanj wuo nie, sisṅ nelbilienj da ba fie ta ba wanj wuo nie, maasūmpie. Mei ferē-i, mi sa ji cira mi maacemma faa, mi sa ji cira ma balaan. ⁴ Mi saa da mi cālmuo terienṅu-i, ṅga miṅ fie'a mi saa da cālmuo mi ferēṅ nuṅ, kufanṅu sa pigāan wuo mi vii de. Itienjo yaa gbāa cira mi maacemma faa sisṅ ma balaan. ⁵ Terienṅu fanṅu-na, baa na wuṅya na ta na cāl nuomba-i a ne da ba cālmanj-huṅṅu saa hi. Yaan Itienjo jo. Duṅ

† 2:16 Isayi (Ésaie) 40.13 * 3:4 Nieṅ Popuor. 18.24-28. † 3:19 Yəbu (Job) 5.13 ‡ 3:20 Gbeliemān-nalāanṅu (Psaume) 94.11

jo, maman cié kukulma-na hiere, u ka puure-mei aa bi puure nuamba kusūnniŋ-maama-i. Mafan da ma ce, neliŋo neliŋo Diilono ka pá-yo baa jaaluŋgu manj saaya baa-yo.

⁶ Tobin namaa, neliŋ nuɔ ŋ saa saaya ŋ ce ji cor kumanj nyegāan. A ce dumaanjo-na, mi biyaa nelma bɔi muɔ baa Apolosi-i i kungu-na a tagaaya pigāan-na na da na suɔ nelma famma yaanŋa-i. Mi sa taara na hɔlma-na, unaa tuɔ wuɔra u hogorra na fere wuɔ fuɔ dii baa melno aa cina unanjo-i. Ku'i cié mi bié mié maama-i tagaaya pigāan-na. ⁷ Da ŋ ta ŋ wuɔra ŋ hogorra ŋ fere dumaanjo-na, hai molono-i juɔ ce-ni bɔlbɔl banamba-na? Bige-i dii baa-ni nanj yerren-kungu-i? Nimanj dii baa-ni hiere, Diilono'i saa hã-ni baa-ni wei? Da kuɔ Diilono'i hã-ni baa-ni, ma bilaa nié ŋ ta ŋ wuɔra ŋ hogorra ŋ fere ŋaa nanj niidanni?

⁸ Tobin namaa, na daa nié sɪ na yie. Namaa wulaa na cié biŋkūntaanj namaa. Na duɔŋ yaanŋa miŋo-na ta na ce na yuntesinni-i. Kuɔ naa naa ce ninsoŋ-yuntaanj namaa, kuu naa saa gbuu suɔ aa dɔlnu-mié. Ii naa ká ka tié ce i baanŋu-i baa-na. ⁹ Mei huɔŋ-na Yesu *pɔpuɔrbienj miŋo-i, Diilono jɛna miémei huonŋu-na ŋaa kasobiemba manj banj jɛna-bɛi ba deŋ da ba ka ko-ba. A ce dumaanjo-na, nelbiliemba-i baa *dɔrɔpuɔrbienba-i hiere ba ta ba hel ba nyé-ye. ¹⁰ Miémei birii ce mimiel mié Kirsa maama-na, aa namaa na ce nelnurāan namaa Kirsa horre-na! Mié i naa yungu aa fɔŋgũɔ cer waa namaanjo-na! Nuamba sa kãŋ miŋo-i, aa ta ba kãŋ namaanjo-i! ¹¹ A ji hi baa nyungo, ii dii nyulmu-na baa hũŋkuɔsinni-na. Niidiini sɪ baa-ye, ba sie yanj i muoma-i, i sie bi da tuolen-muntienammu: Dié cor dei, i cor dei. ¹² I ce maacemma-i ŋaa i ka ku dié gbãa dié da i nunj-juuru-i. Umanj duɔ tuora-yie, i cãrã Diilono-i hã kutienjo-i. Umanj duɔ ce-ye kpãncãlgũɔ, i hirã i kũama-i. ¹³ Umanj duɔ tuɔ bɛna i yireŋa-i, i suɔ nuonŋu baa kutienjo-i. A ji hi baa nyungo, nelbiliemba ne-ye nelsaananj mié, ba ne-ye ŋaa juoraanj mié.

¹⁴ Ku saa ce ŋaa mi nyegēŋ nel daama-i da mi ture na yammu-i de! Ku'i sɪ. Kuu dii ŋaa nanj yey mi bisãlŋ namaa, aa na maama tiraa ta ma dɔlnu-mié, ku'i cié mi ta mi nyegēŋ-ma da mi tigāan-na nelma. ¹⁵ Na saa da, halle da na fié da nuamba neifienja ndii ba ta ba kalaŋ-na Kirsa maama-i, na to dii u diei yonj; u yaa muɔ. Bige-i cié mié na to yaa muɔŋo-i? Muɔmei waan *Neldɔdɔlma-i baa-na na hũu-ma a ce Yesu-Kirsa baanj namaa. ¹⁶ Terienŋu fanŋu-na, jande, mi cãrã-nei, taa na ce mei temma-i. ¹⁷ Mi puu ma yaa-i mi saanj mi biŋo-i* Timote-i na wulaa. Timote maama sa suɔ aa dɔlnu-mié, u vii Diilonj-hũmelle-na. Mij wuɔ wuɔsaanŋu manj Yesu-Kirsa hũmelle-na, mi saanj-yo u duɔ ka tir kufanŋu maama yaa baa-na ŋaa mij wuɔraanj mi wanj-ma dumaa baa Diilonj-dũŋ-baamba-i terni-na hiere.

¹⁸ Na hɔlma-na, banamba daa nié sɪ mi sie bir kã, ba donj ta ba hogorra ba fere. ¹⁹ Nŋa Diilonj duɔ sie, ku sie vaaya mi ka kã na wulaa. Da mi kã, bombolmantaamba famba-i, mi ka ne da kuɔ banj wanj mamanj ba gbã ba ce-ma. ²⁰ Da ŋ sie Diilonj nuŋgu-i, ku sa bãl nunj-andaanj-nu yonj, ku saaya ku da ŋ ciluo-i-na. ²¹ Na taara da mi ta mi kã, mi bel nyangbãanŋu mi nanŋa-na ta mi kã, sisɔ na taara mi ta mi kã baa hɛhɛŋo? Nienj na par.

5

Korēntitaambanj ceŋ biŋwosinni manj

¹ I wuɔra i nu-ma terni-na hiere wuɔ biŋwosinni nanni cié na hɔlma-na. Biŋwosinj daani-i, halle bamanj sa suyaan Diilono-i ba sa sie ce-ni: Ba'a na hɔlma-na unaa galla baa u to ciŋo.

² Mafammanj fi ce, na cor ta na kaal na fere. Ma sɪ kuu naa saaya ku janj-na, aa umanj cié maacembabalamma famma-i na donya-yuɔ hiel-o na hɔlma-na. ³ Muɔ fuɔ, mii si dii baa-na terienŋu-na, ŋga mi huɔŋga dii. Kumanj saaya ku ce kutienjo-na, mi yieraaya-kuɔ tɪ ŋaa mii dii baa-na terienŋu-na. ⁴ Terienŋu fanŋu-na, tigiin na-naa Itienjo Yesu yerre-na. Da na tigiin na-naa, u ka kãya-nei aa muɔmi ka ta mi bi jɔguɔŋ na maama. ⁵ Da na tigiin, na yaa-yo na hiel-o na hɔlma-na na hã *Sitãni-i baa-yo. Mi taara u nanna u cilobabalanjo-i aa Diilonj kor-o Itienjo jommanj-yiinŋu-i ku'i cié mié na donya-yuɔ hiel-o na hɔlma-na.*

⁶ Na kaal na fere gbãŋgbãŋ! Na saa suɔ wuɔ siini-i baa ni yornumma-i ni gbãa sire burjũmmu bɔi wei? ⁷ Ambabalma dii ŋaa siini. Hielaanj-manj na hɔlma-na, ku yaa na ka korj hiere, na ka waa ŋaa burjũmmu manj siini saa dii muɔ. Aa na kuɔŋ tɪ. Yesu-Kirsa cié u fere tãmmanj-kungu a migāan na hɔmmu-i. U yaa *kɔrsinni tãmmanj-ponsaanŋu tũmbilono-i†. ⁸ Terienŋu fanŋu-na, yaanj i nanna i cilobabalanjo-i baa biŋwosinni-i, nii dii ŋaa siini; aa i ce ponsaanŋu-i baa huɔŋga diei, ku yaa ŋaa burjũmmu manj siini saa dii muɔ.

⁹ Mij nyegāanj sebe‡ manj hã-na cor; mi waan-ma yuɔ mié baa na ta na pié kakarkuontaamba-i. ¹⁰ Da mi cira na baa pié kakarkuontaamba-i, mi sa gbɛ kakarkuontaamba-i hiere

* **4:17** Timote-i, Pol ferenj bienjo sɪ, ŋga u taa u kãŋ-yo u bienjo Diilonj-hũmelle-na. Nienj Pɔpuɔr. 16.1. * **5:5** Nienj Kor. hãa. 2.6-11: Terienŋu-na, ŋ gbãa da wuɔ u donyamma-i Diilonj-dũŋgu-na ku kãya-yuɔ bɔi. Ku cié u nanna u cilobabalanjo.

† **5:7** Kɔrsinni tãmmanj-ponsaanŋu tũmbilono-i: Nienj ku nelma-i Helmanj-sebe-i-na (Exode) 12.3-21. ‡ **5:9** Sebe fanjo nunŋu saa dii Diilonj-nelmanj-sebebaa-ba-na.

miwaanjo-na, mi sa bi gbē bamanj ciej cāncaaya-i hiere miwaanjo-na, mi sa gbē bamanj ciej dudubūle-i hiere miwaanjo-na, mi sa bi gbē cufēbuoltaamba-i hiere miwaanjo-na. Da ņ'a ņ sa taara ņ piē bafamba-i hiere daaba-i, ņ ka naa ņ hel miwaanjo-na. ¹¹ Da mi cira na baa piē kakarkuontaamba-i, mi gbē bamanj wuō ba hūyāa Yesu-Kirsa maama-i aa ta ba ce kakarkuonjo-i. Mi gbē bamanj wuō ba hūyāa Yesu-Kirsa maama-i aa ta ba ce cāncaaya-i. Mi gbē bamanj wuō ba hūyāa Yesu-Kirsa maama-i aa ta ba buol cufēņa-i. Mi gbē bamanj wuō ba hūyāa Yesu-Kirsa maama-i aa ta ba bīēna nuōmba yirēiņa-i. Mi gbē bamanj wuō ba hūyāa Yesu-Kirsa maama-i aa yaņ kolma ta yaanga bēi. Mi gbē bamanj wuō ba hūyāa Yesu-Kirsa maama-i aa ta ba du nuōmba-i. Halle na saa saaya na wuo niuwuoni baa kufanĝu taamba-i. ¹² Bamanj saa hūu Yesu maama-i, mēi siē gbāa waņ bafamba yuņ-maama-i. Bamanj dii hūmeduōle-na baa namaa, na saaya na ta na waņ bafamba yuņ-maama yaa-i ¹³ aa na yaņ puonj-nuōmba-i na hā Diilonjo baa-ba, u'i ka suō uņ ka ce-ba dumaa. Terienĝu fanĝu-na, «*duonyaj nelbabaļaj-o na hiel-o na hōlma-na*»^S, ņaa manj nyēgāaņ dumaa Diilonj-nelma-na.

6

Taa na fielnu na nelma-i na fere

¹ Bige-i ciē nel da ma suur Diilonj-dūņ-baaņ namaa na hōlma-na, na sa fielnu-mēi na-naa nuō, na sire bī na-naa bamanj sa suyaaj Diilonjo-i ba wulaa wuō ba ka fielnu-mēi? ² Namaa saa suō wuō Diilonj-dūņ-baamba yaa kaa ger nuōmba-i hiere hēma-na ba yuņ-maama-i wēi? Da na waa da na ji ger nuōmba-i hiere ba yuņ-maama-i, nelyilemma gbāa yar-na germa wēi? ³ Na saa suō wuō i ka bi ger *dorpōpūrbiemba yuņ-maama-i wēi? Aa ji da baa miwaanj daayo nelma! ⁴ Da na da wēima-i baa na-naa, na bir yaņ aa kā ka ne umaj si dii baa-na na Diilonj-hūmelle-na u duō fielnu-mēi hā-na! ⁵ Senserre sa da-na wēi? Ku ce namaa hōlma-na nelnurā si dii umaj gbāa fielnu na nelma-i wēi? ⁶ Ma ce nīē Diilonj-dūņ-baaņ namaaņo-i na-naa nuō, na ji ta na bī na-naa? Aa tiraa bī na-naa nelgbāņgbālāaņ wulaa?

⁷ Da na gbāņ bī na-naa tī, ku'i pigāaņ wuō na naana Diilonj-hūmelle-i. Bige-i ciē molonj duō ce-na kuujanĝu, namaa sa tiil-ku nammanj temma? Bige-i ciē na sa siē ba cuo-na? ⁸ Namaa sa siē ba ce kuujanĝu nēi, aa namaa cer ta na ce kuujanĝu banamba-na. Na sa siē ba du-na, aa namaa ta na du banamba-i. ņ siē suō wuō na wuō Diilonj-hūmeduōle yaa-i hiere. ⁹ Ma sī na suyaa wuō bamanj ciej kuubabalaanĝu-i ba siē ka da munsuurmu *Diilonj-nelle-na kē? Baa na tāal na fere: Bamanj ciej kakarkuonjo-i, baa cufēbuoltaamba-i, baa bamanj ciej fuocesinī-i, baa bamba manj ciej ba-naa, ¹⁰ baa cuobaa-ba-i, baa cāncaayataamba-i, baa konyōrāamba-i, baa yebīēnataamba-i, baa bamanj ciej dudubūle-i, ba siē da suur Diilonj-nelle-na. ¹¹ Na hōlma-na banamba waa daama yaa nuō-i. ņga fiēfiē-i-na, naņ suurii Yesu-Kirsa horre-na, *Diilonj-Yalle ciē Diilonjo hur na āmbabalma-i, aa bō-na na deņ a ce-na fuō baaņ namaa, aa ce-na nelviin namaa.

¹² Da na ce na ta na piyye wuō: «Bīņkūņĝu saa nyaa-mi», ninsonjo, ņga bīmbīnni hieronjo saa fa baa-ni. Mi gbāa cira: «Bīņkūņĝu saa nyaa-mi.» ņga bīņkūņ maama sa ji ta yaanga mi dede. ¹³ Da na ce na bi ta na piyye wuō: «Nīuwuoni ciē kusūņĝu maa-na aa kusūņĝu bi ce niuwuonij maa-na.» Mafamma-i ninsonjo, ņga yiņĝu dii baa yiņĝu Diilonjo ka dīņ-ni ni hāi-i-na hiere. I kūōma saa ce da ma ta ma ce kakarkuonjo, ma ciē i diē tie cāa Itienjo yaa baa-ma; ma tienjo yaa ufanjo-i. ¹⁴ Na saa da, Diilonjor siire Itienjo-i kuomba hōlma-na baa kumanj, u ka bi sire mienjo-i baa kuuduņĝu fanĝu yaa-i.

¹⁵ Ma sī na suyaa wuō na kūōma-i *Kirsa kūōma kē? Terienĝu fanĝu-na, mi gbāa biē Kirsa kūōma-i ka ce-ma saasorciēņ maama wēi? Ma nu deņ wēi? ¹⁶ Na saa suō wuō da ņ galla baa saasoro-i ņ ciē kuuduņĝu baa-yo wēi? Ma nyēgāaņ Diilonj-nelma-na wuō: «*Ba hāi-i-na ba gbonu ce kuuduņĝu.*»^{*} ¹⁷ ņga umaj duō waa horre-na baa Itienjo-i, Diilonj-Yalle ce-yo kuuduņĝu baa-yo.

¹⁸ Hielaan na nanĝa-i figiņj-kakarkuonjo-na. Nuōmbanj ceņ āmbabalma manj, ma sa kpatalla ba kūōma-na, ņga umaj duō ce figiņj-kakarkuonjo-i, kuu dii ņaa u ciē gbomma fuō fereņ kūōma yaa nuō-i. ¹⁹ Na saa suō wuō na kūōma yaa Diilonj-Yalle dūņĝu-i wēi? Diilonj-Yalle fande-i Diilonjo'i hāa-na baa-de; dii dii na hommu-na. Na saa suō wuō na kūōma-i namaa maama si wēi? ²⁰ Diilonjo sāa-na sukpekpellunj. Terienĝu fanĝu-na, taa na ce-yo boi baa na kūōma-i.

7

Pol piyye cejālļeņ-kūņĝu

¹ Naņ nyēgāaņ sebe manj hā-mi, i ka waņ fuō maama yaa fiēfiē-i-na. Na ciera wuō bibieņ nuō da ņ saa biē ciejno ku faa. ² Ma miņ ka waņ mamaj, ma yaa daama: Da na ta na taara na hiel na nanĝa-i kakarkuonjo-na, bibieņ nuō ņ saaya ņ biē ņ yerreņ ciejno, aa ciejno bi soņ u

yerrenj bə́lə nuə. ³ Biebieŋj saaya u tuə ce kumanj u hā u cieŋj-o-i u tuə ce-ku, aa cieŋj-oj bi saaya u tuə ce kumanj u hā u bə́lə-i u bi tuə ce-ku. ⁴ Ansorre-na, cieŋj sie gbāa ce kumanj dolaanu-yuə baa fuə fereŋ kúəma-i; u bə́lə maama. Aa bə́ljə sie bi gbāa ce kumanj dolaanu-yuə baa fuə bi maama-i, u cieŋj maama. ⁵ Unaa baa yagar unajo munjallammu-na. Mi saa yagar-ma da na'a na saa-ma wuə na ka bel na fere a da huəŋgu cəlle a gbāa da na cārā Diiləŋj-o-i fafamma aa suə cor baa na ānsorre-i di temma-i. Ni ma'i sɪ da na yanj ku vaaya, na sie ji gbāa bel na fere, a ce dumaanjo-na, *Sitāni ka hi-na guol na gbeini-i. ⁶ Mi waan nelma'i, ku saa ce ŋaa mi guor-na na da na ce-ma de!

⁷ Coima saa fa, kuə nuəmba-i hiere baa naa waa siraamba mei temma-i, ku yaa naa dəlnu muə. Ŋga Diiləŋj saa ce-ye kuuduəŋgu hiere: U hāa unajo daaku aa hā unajo daaku. ⁸ Mamanj dii mi da mi wanj-ma baa siraamba-i baa bikulcaamba-i, ma yaa daama: Da na tɛ dei ŋaa muəminj tɛyāa dumaa mi saa biə cieŋj, ku faa. ⁹ Ŋga nuəni manj da ŋ suə wuə ŋ sie gbāa bel ŋ fere, biə cieŋj. Da ŋ biə cieŋj-o-i ku bəyaa ŋ tɛna ŋ diei aa ce-maama ta ma ko-ni. Da ku bi waa cieŋj nuə, ŋ soŋ. Da ŋ soŋ bibieŋ-na ku bəyaa ŋ tɛ ŋ diei aa be-maama ta ma ko-ni.

¹⁰ Bamanj dii ānsorre-na aa waa Diiləŋj-dūŋ-baamba hiere, bafamba maama yaa daama; mei saa wanj-ma, Itienjo'i waanj-ma. Wuə cieŋj saa saaya u hel u bə́lə wulaa. ¹¹ Duə hel, u saa saaya u biə bə́ljə nanjo. Da kuə bibieŋ maama dii-yuə, u bir u ká ba ka nunu ba-naa baa u bə́lə-i. Aa bibieŋ nuə ŋ saa bi saaya ŋ nanna ŋ cieŋj-o-i.*

¹² Mei fere-i, minj ka wanj mamanj baa banamba-i ma yaa daama: Da ŋ hūu Diiləŋj-maama-i, aa ŋ cieŋj saa hūu-ma, aa hūu-ma duə tɛna baa-ni, ŋ saa saaya ŋ nanna-yuə wuə u saa hūu Diiləŋj-maama-i. ¹³ Kuuduəŋgu yaa baa caamba-i; nuə da ŋ hūu Diiləŋj-maama-i, aa ŋ bə́lə saa hūu-ma, aa hūu-ma ŋ da ŋ tɛna baa-yo, ŋ saa saaya ŋ hel u wulaa. ¹⁴ Bə́ljə fanj temma-i, uŋ hūyāa-ma kertɛciə soŋ-yuə, u piyaa Diiləŋj-o-i. Aa cieŋj manj saa hūu Diiləŋj-maama-i aa hūu-ma soŋ kertɛyieŋj-o-na, u piyaa Diiləŋj-o-i. Kuə ma saa naa waa dumaa, baa naa cira ba bisāmba-i sie gbāa piə Diiləŋj-o-i a ne da ba piyaa-yo. ¹⁵ Ŋga umanj duə u saa hūu Diiləŋj-maama-i, aa u tɛnatienjo hūu Diiləŋj-maama-i, aa wuə fuə si dii u tɛnatienjo maama-na, ba baa cie-yo; ba yanj u ká. Kufanju terienju-na, u tɛnatienjo manj hūyāa Diiləŋj-maama-i, u yaa bə́ljə-i wa, u yaa cieŋj-o-i wa, uu dii u fereŋ nuə. Diiləŋj biə-na wuə na waa yaafɛllenj. ¹⁶ Da ŋ yagar aa nyaar, nanj ka gbāa kor ŋ tɛnatienjo-i wei? Ŋ sie gbāa ce Diiləŋj nuə suə mafamma-i.

Tɛyāan na temma-i

¹⁷ Da ma hel daama-na, nanj ŋa naa waa dumaa aa Diiləŋj bi-na, na tɛ duməi; Diiləŋj yaa wuə ma ce dumaa. Mi wuəra mi wanj ma yaa-i terni-na hiere baa Diiləŋj-dūŋ-baamba-i.

¹⁸ Diiləŋj-oj taa u bi-na huəŋgu manj nuə-i, da kuə unanj nuə ŋ naa *jā, baa yanj senserre ta di da-ni baa ŋ *jām-ma-i. Da kuə ŋ saa naa bi jā, baa yanj senserre ta di da-ni wuə ŋ saa jā, tɛ dumaa, baa cira ŋ jā. ¹⁹ Ŋ jā o, ŋ saa jā o, ŋ yunju si dii-kuə. Kumanj gbāan, ŋ baa yagar Diiləŋj nunju-i. ²⁰ Nanj ŋa naa waa waama manj aa Diiləŋj suə duə bi-na, na hierəŋj-o-i hiere na saaya na tɛ duməi. ²¹ Diiləŋj-oj taa u bi-ni, da kuə nūi naa waa kəriəŋ nuə, baa yanj ma jan-ni. Ŋga da ba hā-ni hūmelle-i ŋ da ŋ hel kərsinni-na, hel-niə. ²² Na saa da, Itienjo-i Yesu-Kirsa duə bi kəriəŋj manj, u jo ji ce nebiŋj u wulaa, aa umanj duə waa nebiŋj aa u bi-yo, u jo ji ce u kəriəŋj. ²³ Diiləŋj sāa-na sukpekpellunj, baa na bir na ce nelbiliemba kəraan namaa. ²⁴ Tobinj namaa, mi sie kar ku coima, nanj waa dumaa aa Diiləŋj bi-na, waan waama famma yaa-i u hūmelle-na.

Bamanj saa hi suur ānsorre-na

²⁵ Kumanj ŋaa bamanj saa hi suur ānsorre-na ba kūŋgu-i, mi ka piie cəlle kuə. Minj ka wanj mamanj, ma saa hel Itienjo nunj-nu, mei huəya-maama. Diiləŋj faa baa-mi, a ce huhurma si dii mi nelma-na.

²⁶ Mulɛmanj maaraaya fiefiə-i-na, mei wulaa ku bəyaa nuəmba tɛ ba temma-i ba baa suur ānsorre-na. ²⁷ Da kuə cieŋj dii baa-ni tɛ, baa nanna-yuə. Da kuə cie si baa-ni, baa dii ŋ yunju-i cakūŋgu-na. ²⁸ Ku saa ce ŋaa da ŋ biə cieŋj-o-i ku balaan de! Ku saa bi ce ŋaa cieŋj duə soŋ ku balaan de! Ŋga bamanj suurii ānsorre-na ba ka mulɛŋ yanj siraamba-i ku'i cie miə na baa suur-die.

²⁹ Tobinj namaa, minj taaranj mi wanj mamanj ma yaa daama: Huəŋgu saa tiraa tɛ bai. Terienju fanju-na, a doŋ fiefiə-i-na, caantaamba saaya ba waa ŋaa ba saa dii caamba.

³⁰ Bamanj kaalaan ba ce ŋaa weima saa da-ba. Bamanj nyieŋ ba ce ŋaa ba hōmmu saa fə. Bamanj sāa bimbinni-i, ba baa haa ba nanja niə. ³¹ Bamanj daan miwaanjo tənə-i, ba baa haa ba nanja yuə. Miwaanj daa uŋ yenj waama manj, u sie tiraa co.

³² Mi sa taara ānjoŋuəma yu na hōmmu-i. Na saa da, umanj duə saa dii cieŋj, ŋ da u yii baa Itienjo maacemma yaa yonj; u taara u ce kumanj dolaanunj Itienjo-i. ³³ Ŋga umanj duə dii cieŋj,

* 7:11 Nierj Matie sebe-i-na 5.32.

u yii baa miwaanj daayo maama; u taara u ce kumanj dolaanuj u ciejņo. ³⁴ A ce dumaņņo-na uu dii sōmma hāi. Kuuduņģu yaa baa caamba-i, umañ duō saa soņ, ņ da u gbu u yii baa Itieņņo maacemma yaa yonj. U weima-i hiere ma kāa ka jūņ Diilonj yaa nuō-i. Nga ciejņo maņ duō soņ, u yii baa miwaanj daayo maama; u taara u ce kumanj dolaanuj u bōlō.

³⁵ Da na da mi piye dumandē-i-na, mi taara namaa fafaņģu'i. Na baa da niē sī mi taara mi cie-na, ma'i sī. Mi taara na nyaar Itieņņo'i nuō-i baa huōņģa diei aa na ta na ce kumanj faa cemma.

³⁶ Fiefiē-i-na, umañ duō ne da u dōrņo maama yuu u huōņģa-i, aa ne da fuō duō saa biē-yo ku ka ce kpelle u wulaa, u gbāa biē-yo, bāaniņņo sī. ³⁷ Nga umañ duō yiera-mei wuō u sa taara u dii ciejņo, aa ne da da ba bōrō baa u dōrņo-i ku siē ce bāaniņņo, aa u gbāa bel u fere cakūņģu-na, da kuō ma hilaa fuō fereņ huōņ-na, ku faa. ³⁸ Terieņģu faņģu-na, umañ duō jā u dōrņo-i ku faa, umañ duō hiel u naņģa u dōrņo maama-na, kufaņģu tiraa fa yaņ.

³⁹ Casoiņ nuōņo-i, ņ bōlō duō waa cicēlma, ņ siē gbāa kā ka soņ yaņģa naņģa. Nga duō ku, nii dii ņ fereņ nuō, ņ gbāa soņ bibieņņo maņ dolaanu-niē. Kumanj gbāaņ, bibieņņo faņģo saaya u hūu Yesu maama-i. ⁴⁰ Nga mei wulaa duō tē u saa soņ, ku ka buō-yuō yaņ duō kā ka soņ bibieņņo naņ-na. Mafamma-i mei huoya-maama, aa mi suyaa miē *Diilonj-Yalle bi dii baa muōņo-i.

8

Cufteņ-kūōma maama-i

¹ Fiefiē-i-na, i ka ne cufteņ-kūōma kūņģu-i. I hieroņņo-i i suō weima bōi fuō ninsoņņo ņaa naņ waaņ-ma dumaa, ņģa na saaya na suō wuō sōsuōmuņģu jo baa bōlbōlsīnni, a ne da nelnyulmu ce i naņ kaasīnni Diilonj-hūmelle-na. ² Umaņ duō tuō ne wuō fuō suō bīņkūņģu, u saa hi tuō suō ņaa uņ saaya u suō dumaa. ³ Nga umañ duō yaņ Diilonj maama ta ma dōlnu-yuō, Diilonj suō u yaa-i.

⁴ Terieņģu faņģu-na, cufteņ-kūōma-i i gbāa tie wuo-ma wei? I suyaa wuō cufēllu-i bīņkūņģu sī, aa tiraa suō wuō Diilonj dii u diei yonj! ⁵ Banamba daa ninanni ta ba buol-ni dōrō-i-na baa hīēma-na hiere wuō bafamba diiliemba yaa-i. Bafamba wulaa diiliemba dii bōi aa yuntaamba bi dii bōi. ⁶ A ne da miē fuō miē wulaa, Diilonj dii u diei yonj. U yaa i To-i. U'i hielaa bīmbīnni-i hiere aa i tēnaana fuō maa-na'i. Aa Itieņņo bi dii u diei, u yaa Yesu-Kirsa-i. Diilonj ciē u yaa hiel bīmbīnni-i hiere aa fuō barguō yaa nuō-i iņ yēņ cicēlma dumandē-i-na. ⁷ Nga i hieroņņo saa suō wuō cufēllu-i bīņkūņģu sī. Banamba miēņ cufteņģa-i a ce ji hi baa nyuņģo, da ba ta ba wuo cufteņ-kūōma-i ba ta ba jōģuņ cufteņģa maama, aa da ņaa ba ģuōla ba Diilonj-hūmelle-i. Ba saa hi naņ kaasīnni yogo ku'i juōņ baa āņjōģuōma famma-i. ⁸ A ne da ku saa ce ņaa niuwuoni yaa gbāa piē-ye Diilonj-na. Die saa wuo, kunaņģu sa hel-yiē, die bi wuo, kunaņģu sa suur-yiē.

⁹ Naņ yēņ na fereņ nuō dumaa ta na ce kumanj dolaanuj-nei, gbāaņ bamaņ saa hi naņ kaasīnni yogo Diilonj-hūmelle-na, na baa ji bīēna ba Diilonj-hūmellen-kūņģu-i. ¹⁰ ņaa bamaņ saa hi naņ kaasīnni-i yogo, unaa kā ka da nuōni maņ suyaaņ yieņģu ņ tēnaana tīnniņ-dūņ-nu ta ņ wuo kūōma; fuō u siē bi kā na ta na wuo wei? ¹¹ Duō wuo aa u huōņģa saa ji hūu-ma, naņ sōsuōmuņģu'i saa jo baa mafamma-i wei? Nuōnei ciē u kōsuōņ u fere. A ne da *Kirsa kuu fuō bi maama-na. ¹² Da na ta na ce gbomma famma-i Diilonj-dūņ-baamba maņ saa hi naņ kaasīnni-i yogo na ģuōl ba gbeini-i Diilonj-hūmelle-na, na saaya na suō wuō na ce-ma Kirsa fuō fere yaa nuō-i. ¹³ Ku'i ciē na da muō da mi suō wuō da mi wuo daaku-i, mi ka ģuōl melņģo gbeini-i Diilonj-hūmelle-na, mi ne ku bīņkūņģu-i aa yaņ-ku; mi siē tiraa dii-ku mi nuņģu-na.

9

Kumaņ saaya baa Yesu pōpuōrbieba-i

¹ Muō mi siē gbāa ce kumanj dolaanu-miē wei? Yesu *pōpuōrbiloņ muō sī wei? Mi saa da Itieņņo-i Yesu-i baa mi yufelle-i wei? Miņ ciē maacemma maņ hā Itieņņo-i, ma'i sī namaaņņo-i wei? ² Banaņ da ba fi'a ba saa hūu-ma wuō Yesu pōpuōrbiloņ muō, namaa fuō na saaya na hūu-ma. Naņ hūyāa Itieņņo maama-i mi wulaa, ku yaa piģāaņ wuō Yesu pōpuōrbiloņ muō.

³ Bamaņ ciēra mi maacemma saa fa, miņ ka waņ mamaņ baa-ba ma yaa daama: ⁴ Yesu pōpuōrbieņ mieņo-i i sa wuo wei? I sa nyōņ wei? ⁵ Mi saa saaya mi jā ciejņo Diilonj-dūņ-baamba-na u tuō wuōra baa-mi ņaa Yesu pōpuōrbiebaņ ceņ-maņ dumaa baa Itieņņo hāmba-i a naara Pīer wei? ⁶ Sisō muō baa Barnabasi-i yonj, miēmei saaya i ce maacemma-i a taara i nuņ-juuru-i? ⁷ Naņ siire, na nuō wuō molo kāa sorosīmma-na aa tuō pā u fere wei? Sisō melņģo daayo sūō tibinni-i aa u sa wuo ni bieņa-i? Da ma'i bi sī āncīnaņ daayo sa nyōņ u muōru nōnō-i? Na nuō-ma dede wei?

⁸ Miñ wañ nelma mañ daama-i, nelbiliba'i jogaanj dumaano-na yonj wei? Ma si maaduoma famma yaa bi nyegään *Moisi *änjinamma-na ke? ⁹ Ma nyegään änjlnamma-na ninsonjo wuo: «*Niiñ duo tuo muo dïmma-i ñ saa saaya ñ vaa u nuñgu-i.*» * Ku ce namaa na'a Diilonjo kaalaaya niimba yaa aa wañ mafamma-i wei? ¹⁰ Ma si nel daama waanj a vii miemei ke? Coima saa fa, ma fuliinu miemei. Ma si umanj duo tuo kü, u suyaa wuo u ka da bñjküñgu ku'i cie u tuo kü ke? Nuo da ñ suw wuo nanj dïmma cie dedieni hiere, ñ waa hie kä wuo nanj ka muo-ma? Da ñ da umanj muyaan u dïmma-i, u suyaa kerre wuo u ka da belle-mei ku'i cie. ¹¹ Inj cie Diilonj-maacemma-i na hõlma-na, kuu dii ñaa i duu dïmma. Da ñ duu dïmma-i, ñ saa saaya ñ kar-ma wei? ¹² Bamañ wuyaan na nagãñ-niini-i wuo ni vii-ba, ni vii miexo-i yanj bafamba-i. Nga i fiinaanj aa bel i mullema-i nammu hai. I sa taara *Kirsã *Neldodõlma bir baa ma huonju ku'i cie i hirã i mullema-i.

¹³ Ma si na suyaa kerre wuo bamañ ciej maacemma-i *Diilodubuo-i-na, ba niwuoni hel Diilodubuo yaa nuo-i ke? Aa suw wuo *Diilojigãntaamba niini bi hel ba maacemma'i nuo-i ke? ¹⁴ Kuuduwoñgu yaa baa bamañ waanj Neldodõlma-i. Itiej wuo ba ta ba wuo ma'i nuo-i.†

¹⁵ Na nagãñ-niini vii-mi, nga mi nie-ni aa yanj-ni. Baa na da nie si mei taara na ta na hã-mi bñjküñgu ku'i cie mi ta mi wañ nel daama-i de! Ma'i sl. Aa mi da mi cãrã na wulaa, bõlbõl mi ku. Miñ wañ Diilonj-nelma-i gbãñgbãñ mi sa hũu bñjküñgu, ku fe mi huonja-i. Aa molo sie gbãa ce mi yanj kufangui. ¹⁶ Mi sie gbãa gbeliñ mi fere wuo mi wañ Neldodõlma. Maacemma nama-i, ku dõlaanu-mie o, ku saa dõlnu-mie o, mi ka ce-ma. Aa da mi saa ce-ma, sũlma haraa-mie. ¹⁷ Kuw muomei naa sire mi ferex nuw ta mi ce-ma, mii naa saaya baa pãmma, nga mei saa sire mi ferex siremma, Diilonjo'i ciera mi ce-ma. ¹⁸ Terienju fangu-na, mei maacemma sully yaa hadu-i? Du yaa a wañ Diilonj-nelma-i gbãñgbãñ, mi baa hũu bñjküñgu a ne da mii naa saaya mi hũu.

¹⁹ Mii dii mi ferex nuw, nga mi cie mi fere na hieronjo-i na korienj muo da mi gbãñ da nuamba boi hã Kirsã-i. ²⁰ Da mi waa baa *Yuifubaa-ba-i, mi ce mi fere Yuifuyienj muo da mi gbãñ da-ba. Na saa da, Moisi änjlnamma sie gbãa yuu-mi baa weima, nga da mi waa baa bamañ wuoyaan-manj, mi ta mi wuo-ma da mi gbãñ da-ba. ²¹ Kuuduwoñgu yaa baa bamañ sa suyaañ Moisi änjlnamma-i, da mi bi waa bafamba hõlma-na, mi ce mi fere ba temma-i da mi gbãñ da-ba. Ku saa ce ñaa mi taara mi cira mi cinaana Diilonjo änjlnamma-i de! Ma'i sl. Mi wuo ma yaa-i Kirsã wuosaanju-na. ²² Da mi waa baa bamañ saa nanj kaasinni yogo Diilonj-hũmelle-na, mi ce mi fere ñaa mei fere-i mi saa hi nanj kaasinni yogo, da mi gbãñ da-ba. Da mi suur terienju terienju, mi ce mi fere terienju fangu taamba temma, da mi gbãñ da banamba kor-bei. ²³ Mi ce daama-i hiere Neldodõlma da ma gbãa hi terni-i hiere aa muomi bi da mi küñgu-i.

²⁴ Na suyaa wuo gbaruntaamba gbar hiere, nga umanj duo ta yanj banamba-i u yaa yaraa; aa ba pã u yaa-i. Terienju fangu-na, gbãñ ba baa ta aa yanj-na. ²⁵ Bamañ taaraayan ba ka finu gbarunju-na, ba hirã mullema-i ku tigiima-na. Ba ce mullema famma-i da ba ka da kumanj ku sa gbãñ bienammas. A ne da mie inj donyanj kumanj, ku sa biena da. ²⁶ Ku'i cie na da muo miñ gbar mi kä, mi sa gbar mi yun-nu. Mi saa baa ciekurãño manj sa jafãanj u yun-nu. ²⁷ Mi ce mi küoma-i kpãncõlgũo aa mi suw mi ferex belma. Mi sa taara da mi ji yanj Diilonj-nelma-i ti baa banamba-i muomi hel hõntabilonjo.

10

Yaanj cuftenja buolma-i

¹ Tobinj namaa, mamanj daa i bñncuamba-i *Moisi bãanju-na, mi taara na suw-ma hiere. Duherru nandu naa cinnu-bei a saanj-ba ba kä ka karnu dãmmanj-nuoraanju-i. ² Ku cie ñaa ba *baatienj duherru-na baa dãmmanj-nuoraanju-na a ce kuuduwoñgu baa Moisi-i. ³ Ba hieronjo-i ba wuyaa Diilonj-niiwuodonni, ⁴ aa nyonj Diilonj-hũnduoma. Hũmma famma taa ma hel tãmpõllen, aa tãmpõlle fande yaa waa *Kirsã-i. U waa baa-ba terni-na hiere. ⁵ Mafammanj fie ce, ba fõngũo saa ta ba ce Diilonjo huonja-i, ku'i cie ba wuora ku dii *hiekuraanju-na.

⁶ Nel daama cie da ma pigãanj-ye wuo i saa saaya i yanj ãmbabalma cemmanj-maama ta ma dõlnu-yie ñaa manj taa ma dõlnu i bñncuamba-i dumaa. ⁷ Baa na ta na buol cuftenja-i ñaa i bñncuambanj taa ba ce dumaa. Diilonj-nelma waanj-ma wuo: «*Ba tãnaana wuo niwuoni-i aa nyonj kolma-i. Banj juw wuo ti, ba sire ce ba bãanju-i.*» * ⁸ Baa na yanj i tie ce figiñ-kakarkuonjo-i ñaa i bñncuamba nanj ceñ dumaa. Ba cie ku yaa-i nuamba neifierj-cincieluo baa di diei nuamba nuosiba ndii kuu-bei yinduwoñgu-na.† ⁹ Baa na yanj i feñ Kirsã-i ñaa i bñncuamba nanj

* 9:9 Anjinamma tiyemmanj-sebe (Deutéronome) 25.4; Tim. dië. 5.17-18 † 9:14 Nieñ Like sebe-i-na 10.7. * 10:7 Helmanj-sebe (Exode) 32.6 † 10:8 Nieñ Kammanj-sebe-i-na (Nombres) 25.1-9.

fiēņ-yo dumaa, a ce jēnaamba doņ-ba ko-ba.† 10 Baa na ta na waana ņaa i bīncuamba nanj waanaņ dumaa, a ce *dōrpōpōrbilōņo maņ kuōņ nuōmba-i u jo ji ko-ba.‡

11 Nel daama cie nuōmba da ba gbāa suō ba fereņ helma. Ba nyegāaņ-ma da ba gbōya mie maņ piyaa miwaano tīmma-i. 12 Terieņgu faņgu-na, umaņ duō tuō ne wuo sī fuō yieraaya u gbeiniņ, u gbāņ u baa ji cii. 13 Maman guōlaaņ nelbiliemba gbeini-i Diiloņ-hūmelle-na, ma yaa bi guōlaaņ namaa niini-i. ņga Diiloņo-i nunni hāi tieņo sī; u sie yaņ ma jīna-ņei. Kumaņ da ku ta ku guol na gbeini-i, u ka kāyā-ņei aa pigāaņ-na nanj ka ce dumaa hel-kuo.

14 Mi jēnaaņ namaa, terieņgu faņgu-na, jande, nieņ cufieņa buolma-i aa na yaņ-ma. 15 Mi suyaa mie na suō kuyunģu ku'i cie mi ta mi piye baa-na dumandē-i. Miņ waņ mamaņ, namaa fere-i nieņ-maņ na ne, coima wei? 16 Die tie wuo Itieņo niuwuoni-i, iņ jaal Diiloņo-i ciņģa maņ maa-na-i, ka sa pigāaņ wuo Kirsā tāmma yaa cie i waa u horre-na wei? Iņ bi calnuņ *buruo maņ baa i-naa, u'i sa pigāaņ wuo Kirsā kūōma yaa cie i waa u horre-na wei? 17 Buruo diei dii; iņ fie ciinu, i wuo burduōņo faņo yaa-i. Ku yaa pigāaņ wuo ii dii horduolenj.

18 Nieņ *Isirahēl-baamba-i, ba mumbuolmuņ-terieņgu-i Diiloņ-kūņģu, a ce dumaņo-na, bamaņ wuyaaņ bīmbaamba maņ baņ koņ-baņ terieņģu-na, kutaamba dii Diiloņo horre-na. 19 Ku saa ce ņaa mi taara mi cira cufēllu-i baa du kūōma-i nii dii baa yunģu waama nama, 20 ma'i sī. ņga mi taara mi cira baņ koņ bīmbaamba maņ cufieņa-na, ba sa ko-ba ba hā Diiloņo, ba ko-ba ba hā *jīnabaa. A ne da mi sa taara weima waa na hōlma-na baa jīnabaa-ba-i. 21 Na sie gbāa nyōņ baa Itieņo ciņģa-i aa miel nyōņ baa jīna ba kaanģa-i. Na sie gbāa wuo Itieņo niuwuoni-i aa tira a miel wuo jīna ba niini-i. 22 Die vaaya kufaņģu-i, Itieņo huōņģa ka du baa-ye; a ne da i sie gbāa fi baa-yo.

Yaņ i tie kāyā i-naa Diiloņ-hūmelle-na

23 Na ciera bīņkūņģu saa nyaa-ye. Niņsoņo, bīņkūņģu saa nyaa-ye, ņga bīmbinni hieroņo saa fa baa-ye. Bīņkūņģu saa nyaa-ye, ņga bīmbinni hieroņo sa ce i maņ kaasīnni Diiloņ-hūmelle-na. 24 Nelieņo nelieņo, u saaya u tuō taara banamba fafaaņģu, u baa tuō ne fuō kūņģu-i.

25-26 Ma nyegāaņ Diiloņ-nelma-na wuo: «Miwaano-i baa u huōya-niini-i hierē Itie fuō niini-i»*, a ce dumaņo-na, da na da kūōma maņ saņģa-na, na baa cira na yuu ma sīnni-i, na sāa na wuo; na baa jaana na hōmmu-i.

27 Molōņ duō bī-ni wuo ņ kā na ka wuo niuwuoni, da kuō kutieņo saa hūu Yesu maama-i, da ņ kā, da ba hā-ni kumaņ, ņ baa jaana ņ huōņģa-i, ņ hūu ņ wuo fieya aa ņ baa yuu molōņo baa weima. 28 ņga molōņ duō da tūnu-nie wuo kūōņ daama-i cufēlluņ-kūōma, ne kutieņo-i aa ņ yaņ; baa wuo. Da ņ wuo, ņ ka hā kutieņo-i aņģōgababamma. 29 Mi saa ne namaa aņģōģuōma aa piye, mi nie umaņ gbuōya-ņei fuō maama'i aa piye.

Unaa gbāa cira: «Da kuō bīņkūņģu saa nyaa-mi, ma da nie na'a mi saa saaya mi wuo daaku-i, wuo da mi wuo-ku mi ka hā unajo aņģōgababamma? 30 Da mi da kuuwuongu-i aa jaal Diiloņo-i aa suō da mi wuo-ku, ma ce nie unaa jo ji tuō gāņ baa-mi wuo mi cie nie wuo-ku?» 31 Mi gbāa waņ mamaņ, ma yaa daama: Na wuo wa! Na nyōņ wa! Sisō da na ta na ce bīņkūņģu bīņkūņģu, na saaya na ta na ce-ku Diiloņ-yerre fafaaņ-nu. 32 Baa na yaņ na ciluō tuō guōl banamba gbeini-i; u baa guōl *Yuifu ba niini-i, u baa guōl *niēraamba niini-i, u baa bi guōl Diiloņ-dūņ-baamba niini-i. 33 Taa na ce mēi temma: Muōmi vaa mi fere weima-na hierē ta mi ce kumaņ kāayāņ nuōmba-i. Mi sa taara mēi fafaaņģu, mi taara nuōmba-i hierē ba fafaaņģu Diiloņo duō kor-ba.

11

1 Muōmiņ biyaa *Kirsā maama-i dumaa, namaaņo-i biyaaņ mēi bi maama-i dumēi.

Cieņo saaya u suuye u yunģu-i Diilocārālle-na

2 Kasi saa da-na: Miņ waaņ nelma maņ baa-na, na wuo ma hūmelle-i. Weima-na hierē mi nelma sa karaanu-ņei. 3 ņga mi taara na suō wuo *Kirsā yaa nuōmba-i hierē ba yunģu-i. Bibieņo yaa cieņo yunģu-i aa Diiloņo yaa Kirsā yunģu-i. 4 Bibieņ nuō da ņ yaņ ņ cucūņģu-i ņ yunģu-na aa ta ņ cārā Diiloņo-i, sisō ta ņ waņ Diilopōpōruņģu-i, kuu dii ņaa ņ saa kāņ Kirsā yaa-i. 5 Aa cieņ duō yaņ u yunģu-i gbāņgbāņ aa tuō cārā Diiloņo-i sisō duō yaņ-ku aa tuō waņ Diilopōpōruņģu-i, kuu dii ņaa u saa kāņ u bōl yaa-i, a ne da u yaa u yunģu-i. Cieņo faņo temma dii ņaa cieņo maņ cirii u yunģu-i. 6 Cieņo maņ duō u sa taara u vaa bīņkūņģu u yunģu-na, u sa hāyā-kuō bōlbał wei? ņga i suyaa wuo cieņ duō cir u yunģu-i, sisō duō hāyā-kuō, ku da-yo senserre, terieņģu faņģu-na bōlbał u tuō suuye-kuō. 7 Bibieņo yaa Diiloņo nabieraņo-i, u yaa pigāaņ Diiloņo fafaaņģu-i, a ce dumaņo-na, duō tuō cārā Diiloņo-i, u saa saaya u suuye u yunģu-i. Aa cieņo pigāaņ bibieņo fafaaņģu. 8 Na saa da, Diiloņo saa hiel bibieņo-i cieņ-na,

† 10:9 Nieņ Kāmmanj-sebe-i-na (Nombres) 21.4-7.

‡ 10:10 Nieņ Kāmmanj-sebe-i-na (Nombres) 17.6-14.

* 10:25-26

u hielaa ciefno yaa bibiefno-na. ⁹ Aa ku saa ce nya ba maa bibiefno yaa a hä ciefno-i de! Ba maa ciefno yaa a hä bibiefno-i. ¹⁰ Terienju fanju-na, ciefno saaya u ne *dörpöpuörbiemba-i aa tuo suuye u yunju-i a pigään u munyerammu-i. ¹¹ Nga na saaya na suo wuo Itiefno wulaa, bibiefno sie gbäa muo säntorma baa ciefno-i, aa ciefno sie bi gbäa muo säntorma baa bibiefno-i. ¹² Mi taara mi cira, ciefno hilaa bibiefno-na aa bibiefno hel ciefno-na, aa ba häi-i-na hiere ba hilaa Diilon-na.

¹³ Namaa fere-i nieng-kun na ne! Ciefno duo yan u yunju-i u saa suuye-kuo aa tuo cärä Diilon-o-i, ku biyaa wei? ¹⁴ Ma si na daa bibiefno yukuosin da ni tu cor ku ta ku da-yo senserre ke? ¹⁵ A ne da ku'i saaya caamba-i. Diilonjo häa bafamba-i yukuosinni-i ni da ni ta ni suuye ba yunni-i. ¹⁶ Uman duo u dii nuharungu nel daama-na, kutiefno saaya u suo wuo Diilon-dün-baamba-i terni-na hiere a naara mie fere-i i ce-ma dumei.

Itiefno niuwuoni maama-i

¹⁷ Min ka dii mi nunju-i maman nuo-i fiefie-i-na, mi sie gbeliefno-na. Na tigiima sa käyā-nei Diilon-hümelle-na, ma guola-nei. ¹⁸ Mi nuo ba'a da na tigiin na-naa, banamba bo ba den, aa mi suyaa mie ma gbäa ce. ¹⁹ Mi suyaa mie na saaya na boro ku yaa baman nyaaräa Diilonjo-na ba ka suo. ²⁰ Da na jänu na-naa da na wuo Itiefno niuwuoni-i, na sa wuo-ni nin saaya ni wuo duma. ²¹ Niwuonjo da ni hi wuoma, na kä ka bie na juurumbaa. A ce dumaano-na, banan da ba ce ba tie baa nyulmu-i aa banamba wuo ye aa nyon ye ta ba ce konhilingu. ²² Da na da na sa taara na cäl baa molojo, bige-i cie na ta na wuo dii na cinnin aa ta na jo? Sisö na taara na biäna Diilon-dün-baamba yerre yaa wei? Bige-i cie na ta na ture süntaamba yammu-i? Na'a mi wan wuo nie baa-na? Na taara mi gbeliefno-na wei? Mi sie sie aa gbeliefno-na.

²³ Min daa maman Itiefno wulaa aa wan-ma baa-na ma yaa daama: Ban nya naa saaya ba bel Itiefno-i Yesu-i isungu man nuo-i, wuo bie *buruo ²⁴ aa jaal Diilonjo-i, aa bülnu-yu aa cira: «Mi küöma yaa daama-i min häñ-nan baa-ma, taa na ce min cie kuman daaku-i mi maama ta ma tñenu-nei.» ²⁵ Ban juo wuo niuwuoni-i ti, wuo bie duvengo ciin-na hä-ba aa cira: «Ba ka bel-mi ko-mi. Mi tämma man ka küöna, kuu dii nya ma yaa daama-i ciing-na. Diilonjo ka bel u *tobisiflenni-i baa ma yaa-i. Da na ta na nyon-jo huonju huonju, na ce min cie kuman daaku-i mi maama tñenu-nei.» ²⁶ Na saa da, aa Itiefno suo duo bir jo, huonju huonju, da na wuo buruo-i wuonjo daama temma-i aa nyon duvengo-i, na wan u kullingu maama yaa dumaano-na. ²⁷ Ku'i cie na da uman duo waa waama namma aa wuo Itiefno buruo-i, sisö aa nyon Itiefno duvengo-i, kutiefno saa kan Itiefno küöma-i baa u tämma-i hiere; a ce dumaano-na, Diilonjo ka yuu-yo. ²⁸ Terienju fanju-na, neliefno neliefno, u saaya u ne u fere igena aa suo duo wuo buruo daayo-i aa nyon duveng daayo-i. ²⁹ Uman duo saa kan buruo daayo-i baa duveng daayo-i wuo Itiefno küöma*, aa suuye u yufienja-i a wuo-ni, Diilonjo ka gan baa-yo. ³⁰ Ku'i cie na da jaamba-i baa jeliemba maaraaya na hölma-na baa kullingu-i hiere. ³¹ Kuo i taa i ne i fere igena aa suo tie wuo, Diilonjo naa waa hie tuo gan baa-ye? ³² Nga Diilonjo sa taara i ka caa baa banamba-i ku'i cie u tuo gan baa-ye u dii-ye hümelle-na.

³³ Tobin namaa, terienju fanju-na, da na jänu na-naa da na wuo Itiefno niuwuoni-i, ciyaan na-naa. ³⁴ Nyul da mu waa uman nuo-i, u wuo dii u cinn-nu aa u tuo jo, ku yaa da na ji jänu na-naa u sie cäl Diilonjo ji tuo gan baa-yo.

Nelma man tñyaa, da mi kä mi ka fienu-mei.

12

Diilon-Yallen hän nuömba-i fönjöbaa-ba man

¹ Tobin namaa, mi nunju ka hi *Diilon-Yalle maacemma yaa fiefie-i-na; mi taara ma kaala na wulaa. ² Na suyaa wuo nan nya na'a na saa hi hüu Itiefno maama-i na taa na gbar na nyaanu tñni, a ne da nunni si baa-ni ni ta ni piye. ³ Ku'i cie mi ta mi taara mi wan-ma baa-na mie Diilon-Yalle sie gbäa waa molojo-na aa kutiefno wuo Yesu dangaan! Ma sie gbäa ce. Aa molo sie bi gbäa cira Yesu yaa Itiefno-i, da Diilon-Yalle saa dii-ma u nun-nu.

⁴ Diilon-Yallen hän nuömba-i fönjöbaa-ba man ba ta ba ce Diilon-maacemma-i baa dii sinni boi, nga Diilon-Yalduul daade yaa haan-ban baa-ba. ⁵ Maacemma sinni dii boi, nga ma ce hä Yunteduonjo yaa-i. ⁶ Ancemma dii boi, nga Diiloduonjo fanjo yaa haan i hieronjo-i ku fönjö-i i tie ce-ma. ⁷ Diilonjo häa-ye fönjöbaa i yun-nin i tie fa i-naa maama. Fönjöbaa-ba famba yaa pigään Diilon-Yalle maacemma-i. ⁸ Diilon-Yalle ce unajo nelnurajo, aa ce unajo ansuamantiefno. ⁹ Diilon-Yalduul daade hä unajo fönjö-i u haa u nangga-i Diilonjo-na ninsonj-haama, aa hä unajo fönjö-i u tuo sire jaamba. ¹⁰ Di hä unajo fönjö-i u tuo gbä u ce himma, aa hä unajo u tuo ce Diiloppuörni, aa hä unajo u tuo suo Diilon-maacemma-i u boro-mei baa *jina ba maama-i. Di hä unajo fönjö-i u tuo gbä u piye nelfemma, aa hä unajo u tuo gbä

* 11:29 Verse daayo gbäa bi nu nun daama-i: «Uman duo saa kan Itiefno horre-i aa suuye u yufienja-i wuo buruo daayo-i aa nyon duveng daayo-i, Diilonjo ka gan baa-yo.»

u hielnu-mei. ¹¹ Diilon-Ŷal daade yaa cieŋ mafamma-i di diei yon. Fəŋgūo maŋ duo dōlnu-die di hā-ni baa u yaa-i.

Diilon-dūŋ-baamba dii ŋaa nelfifŋo

¹² Terni bōi dii nelieŋ nuo ŋ kūōma-na. Ŋga ni gbuōnu hiere ce kūōduōma. Terŋ daani-baa ni ciinumma-i ni gbuōnu ce nelduōŋo. Bamaŋ hūyāa *Kirsā maama-i baa dii dumei. ¹³ I hieroŋo-i hiere i daa batēmu-i Diilon-Ŷalduol daade'i nuo-i a gbonu ce ŋaa nelduōŋo; *Yuifubaa o, *niēraamba o, kōraamba o, nebibma o, Diilon-Ŷalduol daade yaa dii i hōmmuna. ¹⁴ Nelbilon kūōma-i terieŋgu diei sī, terni bōi gbuōnu ce-ma. ¹⁵ Gboluoŋ da ku cira: «Muō sī nanŋa-i, mi nuŋgu si dii kūōma-na», gbāŋgbāŋ sī wei? Kufanŋu gbāa bō ku deŋ wei? ¹⁶ Tūŋ da ku cira: «Muō sī yufelle-i, mi nuŋgu si dii kūōma-na», ku saa kar coima wei? ¹⁷ Kuō nelbilon kūōma-i hiere maa naa waa yufelle yon, ii naa tiē nu niē? Aa kuō maa naa waa hiere tūŋgu, ii naa tiē nu hūllāŋgu-i niē? ¹⁸ Na saa da, Diilonŋo saa maa-ye u yuŋ-nu. U maa-ye kuŋ dōlaanu-yuō dumaa; a sōŋolnu i terni-i uŋ taaraŋ ni waa kusuōŋ-nu. ¹⁹ Kuō terieŋgu diei waa nelbilonŋo-na, baa naa saa ta ba bi u kūōma-i wuo kūōma. ²⁰ Terni bōi dii nelbilonŋo kūōma-na, ŋga ni gbuōnu ce kūōma diei.

²¹ Yufelle siē gbāa gbē nanŋa-i wuo: «Mi sa taara-niē.» Yuŋgu siē bi gbāa gbē gboluoŋgu-i wuo: «Mi sa taara-niē.» ²² Iŋ neŋ terni maŋ i kūōma-na wuo yuŋgu si dii-niē, ni yaa faaŋ i maama-i ni yaŋ. ²³ Iŋ'a i sa kāŋ terni maŋ, i bel ni yaa-i fafamma. Iŋ fuo nimaŋ aa i sa siē waŋ ni maama, i ne ni yaa-i fafamma ²⁴ a ne da terni maŋ niifuoni sī i sa ne-ni dumaŋo-na. Iŋ'a i sa kāŋ terni maŋ i kūōma-na, Diilonŋo maa-ye aa ce terni fanni waa baa yuŋgu. ²⁵ U saa tuō taara i kūōma terni muo sāntorma baa ni-naa; u taa u taara ni ta ni jōguōŋ ni-naa maama aa ta ni fa ni-naa maama. ²⁶ Terieŋgu diei da ku ta ku jaŋ, terni nanni ce kuuduōŋgu baa-ku hiere. Da ba ce terieŋgu diei bōi, ninanni hōmmu bi fē hiere. ²⁷ A ne da namei Kirsā kūōma-i. Na hieroŋo-i hiere naa dii baa na terni u kūōma-na. ²⁸ Ku'i cie na da Diilonŋo hāa nuomba-i ba da-ba-deŋ maacemma u dūŋgu-na. U duōŋ ce banamba Yesu *pōpuorbiemba igēna, aa ce banamba ta ba ce u pōpuorungu, aa ce banamba Diilonelpigāataamba, banamba ta ba ce gberē-weima, banamba ta ba sire jaamba, banamba ta ba kāyā nuomba, banamba yaataamba, banamba bi ta ba piye nelfelemma. ²⁹ Ba hieroŋo-i Yesu pōpuorbiemba wei? *Diilopōpuorbiemba wei? Ba hieroŋo-i nelpigāataamba wei? Ba ce gberē-weima wei? ³⁰ Ba hieroŋo-i ba sire jaamba wei? Ba gbā ba piye nelfelemma-i wei? Ba gbā ba hielnu-mei wei? ³¹ *Diilon-Ŷalleŋ hāŋ nuomba-i fəŋgōbaa-ba maŋ, gbāaŋ na da bamaŋ faa yaŋ bei. Gbāaŋ na da bamaŋ kāyāŋ nuomba-i ba yaŋ. Mi ka pigāaŋ-na kumaŋ yuŋgu yaŋ hiere; ku yaa ŋaa nelnyulmu-i.

13

Nelnyulmu

¹ Halle da ŋ fiē ta ŋ nu nelma-i hiere hīema-na ka cor baa *dōrpōpuorbiemba maama-i, da kuō nelnyulmu si dii-niē, ŋ ce gbāŋgbāŋ. Dumaŋo-na nii dii ŋaa joloŋo maŋ baŋ mar-oŋ ba yuŋ-nu, siēo kpoŋo maŋ baŋ mar-oŋ ba yuŋ-nu; u tuō du u ce ijieni nuomba tūnni-na yon. ² Da ŋ fiē ta ŋ gbāŋ ŋ ce Diilopōpuorŋo-i; aa ta ŋ suō weima-i hiere, aa bi ta ŋ suō Diilonŋo kusūŋgu-i, da ŋ fiē haa ŋ nanŋa-i Yesu-i-na fuō a gbāa ta ŋ ce tānni ta ni forra, nelnyul da muō muu si dii-niē, ŋ ce gbāŋgbāŋ. ³ Da ŋ fiē cal ŋ nagāŋ-niini-i hiere hā sūntaamba, da ŋ fiē siē ba dii-ni dāamu-na Diilon-hūmelle maama-na, nelnyul da muō muu si dii-niē, ŋ ce gbāŋgbāŋ.

⁴ Nelnyulmuŋ yeŋ umaŋ nuō-i, u huōŋga sa huol, u faa, u sa nenu, u sa teteŋ u fere, bombolma sa dōlnu-yuō. ⁵ Nelnyulmuŋ yeŋ umaŋ nuō-i, u sa ce senda-weima, u sa taara u fereŋ fafaaŋgu, u huōŋga sa guōla, u sa tiera nelma u huōŋ-na. ⁶ Nelnyulmuŋ yeŋ umaŋ nuō-i, āmbabalma sa dōlnu-yuō, ninsoŋo yaa dōlaanuŋ-yuō. ⁷ Nelnyulmuŋ yeŋ umaŋ nuō-i, u tiil weima-i hiere namjan temma, u hūu weima-i hiere, u haa u nanŋa-i Diilonŋo-na weima-na hiere aa tira a tuō hīrā u kūōma-i.

⁸ Nelnyulmu sa ji tī dede, ŋga yiŋgu dii baa yiŋgu Diilopōpuorungu cemma ka bāl, nelfelemma wamma ka bāl, mel suō yiŋgu, ku siē ji waa. ⁹ Na saa da, miē sōsuōmuŋgu saa hi ku fuoŋgu-i aa iŋ ceŋ Diilopōpuorungu maŋ, i siē gbāa ce-ku hi ku fuoŋgu-i. ¹⁰ Ŋga Diilonŋo duō ji hā-ye kumaŋ hii ku fuoŋgu-i, kumaŋ saa hi ku fuoŋgu-i ku ka gbuo.

¹¹ Na saa da, iŋ ŋa naa waa bisāŋ miēŋo-i, i taa i piye bisānsīnni aa tiē jōguōŋ bisānsīnni aa bi tiē ce bisānsīnni. I yammun juō cē huōŋgu-na, i saa nanna bisānsīnni-i wei? ¹² Kuuduōŋgu yaa baa daaku-i; iŋ dan mamaŋ nyuŋgo-i-na ma saa kaala i wulaa, ŋga yiŋgu dii baa yiŋgu, ma ka kaala i wulaa hiere da gbāa! I sa suō Diilonŋo-i fafamma fiēfiē-i-na, ŋga yiŋgu dii baa yiŋgu i ka suō-yo ŋaa fuō fere uŋ suō-yeŋ dumaa.

¹³ Iŋ yeŋ terieŋgu maŋ nuō-i nyuŋgo-i-na, bīmbīnni siēi dii: āŋhūuma, baa nahaale, baa nelnyulmu. Ŋga ni siēi-i-na, nelnyulmu yaa yuŋgu.

14

Nelfelemma kungu-i baa Diilopopuorni kungu-i

¹ Gbään kpelle nelyulmu waa-nei. *Diilonj-Yallen häñ nuomba-i fõngõbaa-ba man, taa na kuye ba maama. Ku huraa ban ceñ Diilopopuorni-i baa umanj. ² Umanj duo tuõ piye nelfelemma-na, molo sa nu u nelma-i, u sa piye baa nelbiliemba, u piye baa Diilono. Nelma man fuyaa nelbiliemba-na, Diilonj-Yalle diyaa ma yaa kutienõ nungu-na u tuo waj-ma. ³ Nga umanj ciej Diilopopuorungu-i, u käyã banamba-i ba ta ba nanj kaasinni Diilonj-hümelle-na, u dii sireija bei, aa bi dii holle bei. ⁴ Umanj piyey nelfelemma-na, ku käyã fuõ da-u-diei yon. A ne da umanj ciej Diilopopuorni-i, ku käyã Diilonj-dünj-baamba-i hiere ba kungu-na.

⁵ Mi taara na hieronõ-i na ta na piye nelfelemma-na, nga mamanj yuu mi huõnga-i yan, ma yaa ñaa na ta na gbã na ce Diilopopuorni-i. Umanj ciej Diilopopuorni-i u fa weima u yan umanj piyey nelfelemma-na. Mi saa yagar-ma duo tuõ piye aa tuõ hielnu-mei u hä Diilonj-dünj-baamba-i.

⁶ Tobinj namaa, ñaa muõ da mi gbuu kä na terienju-na häa, aa Diilo saa carra-mie baa nelma mi da mi ka piye tũnu-nei, mi saa kä baa sosuomufelenju da mi ka pigãanj-na, mi saa kä baa Diilopopuorungu da mi ka waj baa-na, mi saa bi kä da mi ka häalã-nei bñjkungu, aa kä ka ta mi piye nelfelemma-na, ku gbãa käyã-nei bige-i nuõ-i? ⁷ Kuuduõngu yaa baa niimarni-i, da ba ta ba mar-ni ba yun-nu, nanj gbãa ce nie suõ banj mar nalãanj manj? ⁸ Aa umanj buuj yerre-i, duo saa bu-de fafamma, hai ka suõ wuõ ku duu aa hel kä berru-na? ⁹ Kuuduõngu yaa baa namaanõ-i; da na ta na piye nelma manj nuõmba sa nu-ma, ba ka ce nie suõ nanj manj mananj? Kuu dii ñaa na hiel na nuñ-fafalmu yon. ¹⁰ Nelma bai dii hie-ma-na, aa yungu dii ma hieronõ-na hiere. ¹¹ Nga moloñ duo tuõ piye baa-mi aa unj piyey baa-mi nelma manj nuõ-i mi sa nu-ma, kutienõ waa nerienõ muõmi wulaa aa mei fere-i mi bi waa nerienõ muõ fuõ u wulaa. ¹² Terienju fanju-na, Diilonj-Yallen häñ nuomba-i fõngõbaa-ba manj, nanj kunj ba huon-nu, gbãanj na da bamanj käyãñ Diilonj-dünj-baamba kä yaanj-na.

¹³ A ce dumaanõ-na, umanj piyey nelfelemma-na, u saaya u carã Diilonj hä-yo ku fõngõ-i u tuo hielnu unj waj manj. ¹⁴ Da mi ta mi carã Diilonj-i nelfelemma-na, mi huõnga carã ninsonõ, nga mi sa suõ minj waj mananj. ¹⁵ Terienju fanju-na, mi ka ce bige-i? Mi ka carã Diilonj-i nelfelemma-na, mi ka bi carã-yuõ mi nelma-na. Mi ka häl nei-ni-i a tuõlnu Diilonj-i nelfelemma-na, mi ka bi häl-ni tuõlnu-yuõ mi nelma-na. ¹⁶ Ni ma'i sã, da ñ jaal Diilonj-i nelfelemma-na yon, niñ yey baa bamanj ba ka ce nie suõ wuõ ñ pãa Diilonj-i jaalungu aa da ba sie wuõ: «Ma cie?» ¹⁷ Ñ jaalunj da ku fie fa nie nie, ku sie gbãa käyã moloñ Diilonj-hümelle-na.

¹⁸ Muõ minj yar-nanj hiere nelfelemma wamma-na, mi jaal Diilonj-i mafamma-na. ¹⁹ Nga Diilonj-dünj-baanj mie die tigiinj, mei sa piye nelfelemma-na agaga aa nuõmba sie da manamma künj. Mei taara mi piye da ku fie waa nelma häi yon, ma suur nuõmba tũnni-na ba sire baa-ma.

²⁰ Tobinj namaa, baa na ta na jõguonj ñaa bisãlj namaa, taa na ce bincõmma. Nga da kuõ kuubabalaanj cemma-i, ciej na fere bisãmbienj namaa. Bafamba sa suõ kuubabalaanj cemma-i. ²¹ Ma nyegãanj *anjñamma-na wuõ: Itienõ ciara:

«Minj taaranj mi waj mananj baa *Israhel-baamba-i,

mi ka ce niëraamba yaa waj-ma baa-ba.

Mi ka piye niertimma baa-ba.

Mafanj da ma fie ce, ba sie nu mi nuñgu-i.»*

²² Terienju fanju-na, ku pigãanj wuõ nelfelemma saa ce Diilonj-dünj-baanj maa-na, ma cie bamanj saa hüu Yesu maama-i ba maa-na; aa Diilopopuorungu saa ce bamanj saa hüu Yesu maama-i ba maa-na, nga ku cie Diilonj-dünj-baanj maa-na.

²³ Ñaa Diilonj-dünj-baanj da ba tigiinj hiere aa donj ta ba piye nelfelemma-na ba hieronõ-na hiere, nelgbãngbãlãñ duo jo ji suur na hõlma-na, sisõ umanj saa hi hüu Itienõ maama-i, a da na ce dumaanõ-na, u sie cira na pielaaw wei? ²⁴ Nga da na waa hiere ta na ce Diilopopuorni, aa umanj saa hi hüu Itienõ maama-i u jo ji suur nu na piye, u ka suõ terienju-na wuõ u maacemma saa fa. Nanj waj mananj hiere u kungu-na u sie gbãa ju-ma. ²⁵ Kufanj huõnguna, u maama manj naa fuõ, ma ka hel bomborma-na hiere. Mafanj da ma ce, u ka dũna jaal Diilonj-i aa cira: «Coima saa fa, Diilonj dii baa-na kelkel!»

Diilojaalenj saaya di ce dumaa

²⁶ Tobinj namaa, nanj saaya na ta na ce dumaa ku yaa daaku: Da na tigiinj na-naa, umanj duo da nalãanjgu, u häf. Umanj duo da nelma duo piye pigãanj banamba-i, u gbãa piye-mei. Diilonj duo carra umanj baa nelma, u gbãa waj-ma. Umanj duo waa duo piye nelfelemma-na, u piye. Umanj duo waa duo hielnu nelfeñ daama-i ba nelma-na, u hielnu-mei. Mamanj

* 14:21 Isayi (Ésaie) 28.11-12

daama-i hiere ma saaya ma ta ma kāyā Diilon-dūn-baamba-i Diilon-hūmelle wuosaanġu-na. ²⁷ Bamañ piijen nelfełemma-na, ba saa saaya ba cor nuomba hāi sisō ba siei. Aa da ba'a ba piye, ba ta ba piye ba hā ba-naa; aa molo saaya u waa tuō hielnu-mei. ²⁸ Da kuō molo saa da duō hielnu-mei, ba yañ aa ba ta ba piye ba huōn-na baa Diilonjo. ²⁹ Diilon uñ puar bamañ baa u nelma-i, ba hāi sisō ba siei da ba piye, banamba ne da kuō bañ waan mamañ ninsoño. ³⁰ Nga Diilon duō carra moloño na hōlma-na baa nelma, uamañ duōñ tuō piye, u saaya u budii aa Diilon uñ caraaya uamañ, u piye u maama-i. ³¹ Diilon duō puor-na hiere baa nelma, na gbāa wañ-ma, nga na saaya na ta na piye na da-na-diei, ku yaa ma ka suur nuomba tūnni-na aa sirēiña ka da-ba. ³²⁻³³ Diilonjo sa taara nuomba ta ba ce weima-i ba yuñ-nu, u taara ma ta ma ce mañ saaya ma ce dumaa. A ce dumaano-na, bamañ cieñ u pōpuorñi-i, ku fōngūō dii-bei ba ta ba gbā ba bel ba fere.

Naa mañ ceñ dumaa Diilon-dūnni-na hiere, ³⁴ Diilon-dūn-baan da ba tigiin ba-naa, caamba saaya ba suuye ba nunni-i; ba saa saaya ba ta ba piye. Naa mañ bi nyegāan dumaa *añjnamma-na wuō ba saaya ba ta ba hiere ba fere. ³⁵ Cieño mañ duō tuō taara u yuu nelma namma suō, u cie da ba kūñ cīngū-na u ka yuu u bōlō-i. Cieño saa saaya u piye Diilon-dūn-baamba hōlma-na, ku saa fa.

³⁶ Na daa nie sī Diilon-nelma hilaa namaa terieñ-nu'i wēi? Sisō na daa nie sī namei nuō-ma na da-na-diei yōñ wēi? ³⁷ Uamañ duō cira fuō ce Dilopōpuorunġu, sisō *Diilon-Yalle hāa fuō fōngūō, kutieño saaya u suō wuō miñ nyegāan mamañ hā-na daama-i ma hilaa Itieño nuñ-nu. ³⁸ Uamañ duō cīna nel daama-i, Diilonjo ka bi cīna kutieño-i.

³⁹ Tobin namaa, terieñġu fangu-na, taa na taara Diilopōpuorñi cemmañ-fōngūō yaa-i, nga baa na cie moloño wuō u baa piye nelfełemma-na. ⁴⁰ Kumañ gbāañ, da na'a na ce mamañ, ma saaya ma ce fafamma, ijieni saa saaya ni waa ma cemma-na.

15

Kirsa siremmañ-kūngū-i

¹ Tobin namaa, miñ waan *Neldōdōlma mañ baa-na na hūu-ma aa bel-ma nammu hāi, mi taara mi tir ma yaa baa-na fiefie-i-na. ² Miñ waan-ma baa-na dumaa, da na saa bibirre-mei, aa gbāa bel-ma nammu hāi, ma ka kor-na, da ma'i sī na ce gbāngbāñ. ³ Nelma mañ suurii mei fere-i mi tūnni-na, mi bi diyaa ma yaa-i na tūnni-na. Maa dii baa yungu. Ma yaa daama wuō: *Kirsa kuu i āmbabalma maama-na nga mañ waan dumaa Diilon-nelma-na. ⁴ Uñ kuu ba fuure-yuō, sieliñ-yiingū-i u sire hel cīncorre-na nga Diilon-nelmañ waan-ma dumaa. ⁵ Uñ hilaa, u caraaya Pier aa sire carra u *hāalābiemba mañ waa cīncieluo ba hāi baamba-i. ⁶ Ku huongū-na, tobimba mañ daa-yo, ba curaa nuomba nuōsiba hāi komuonja ndii-i. Ba waa hiere terduōñ-nu aa da-yo. Banamba kuu-bei, nga ba bōi dii yogo. ⁷ Kufanġu huongū-na, u carra Sake-i, aa carra u *pōpuorbiemba-i hiere.

⁸ Kufanġu huongū-na fiefie-i-na, u suō carra muōño-i. Mi waa nga bilonjo mañ saa vāa aa ba hon-yo. ⁹ Na saa da, Yesu pōpuorbiemba-i hiere ba bōyaa muōmei nuō-i. Mi cie karaanġu baa Diilon-dūn-baamba-i cor, ba saa naa saaya ba ta ba bī-mi Yesu pōpuorbilon muō. ¹⁰ Nga miñ yeñ dumaa nyungo-i-na, mi saaya mi ta mi jaal Diilonjo yaa-i. Diilon uñ cie baa-mi aa hā-mi fōngūō mañ, mi saa hūu-yo nanna, mi cie maacemma-i baa-yo a yañ Yesu pōpuorbiemba namba-i hiere. Mi suyaa mie mi saa ce-ma baa mei fereñ fōngūō, mi cie-ma baa Diilon-fōngūō. ¹¹ Terieñġu fangu-na, bafamba o, muō o, i wañ Neldōdōlduōñ daama yaa-i baa nuomba-i. Namaa na bi hūyāa ma yaa-i.

Kuomba siremmañ-kūngū-i

¹² Bige-i cie die tie piye yiē *Kirsa siire hel kuomba hōlma-na, banamba ta ba piye na hōlma-na wuō kuomba sie gbāa sire? ¹³ Da kuō kuomba sie gbāa sire ninsoño, suō Kirsa saa sire ke! ¹⁴ Aa da kuō Kirsa saa sire, in wañ mamañ nelgbāngbālamma, aa na haa na nanġa-i yuō gbāngbāñ. ¹⁵ A naara kufanġu-i, mie in wuoran i wañ mamañ, da kuō kuomba sie gbāa sire, ma sī kuu dii nga i wuōra i kar coima i haa Diilonjo-na wuō u siire Kirsa-i hiel-o kuomba hōlma-na. ¹⁶ Da kuō kuomba sie gbāa sire, suō Kirsa saa sire. ¹⁷ Aa da kuō Kirsa saa sire, na haa na nanġa-i yuō gbāngbāñ aa na āmbabalma dii ma yungu. ¹⁸ Dumaano-na, ku bi pigāañ wuō Diilon-dūn-baamba mañ kuu ba sie ka da Diilonjo-i. ¹⁹ Da kuō in haa i nanġa-i Kirsa-i-na ku kāyā-yiē hīema-na bande yōñ, nuomba-i hiere ba bōyaa miemei nuō-i.

²⁰ Nga Diilon wuō i wañ ninsoño-i, Kirsa siire hel kuomba hōlma-na. Diilonjo siire u yaa igēna duō pigāañ wuō kuomba ka sire fuō temma-i. ²¹ Na saa da, nelduōño diei uñ diyaa kuliñġu-i dumaa hīema-na, nelduōño diei ka ce kuomba sire dumēi. ²² Adāma huon-baambañ kuñ hiere dumaa Adāma maama-na, Yesu huon-baamba ka bi sire hiere dumēi Yesu barguō-i-na. ²³ Bañ ka sire cu ba-naa dumaa ku yaa daaku: Kirsa fuō siire tī, u yaa siire dīelūō. Duō ji jo, bamañ cuu u huon-nu, ba ka suō sire. ²⁴ Mafañ da ma ce, miwaanjo tīmma yaa hii: Kirsa ka hūu fōngūō-i baa yunteslñni-i a naara himma-i ni taamba wulaa,

aa hā i To-i Diilonjo-i baa nelle-i. ²⁵ Dumandē-i-na, Kirsa ka tē yuntesinni-na, Diilonj duo ji mal u bigāarāamba-i huonju man nuo-i, u suō bir nelle-i hā Diilonjo-i. ²⁶ Uŋ ka kōsuonj u bigāarāno man tuogbuole-na u yaa kuliŋgu-i. ²⁷ Ma nyegāan Diilonj-nelma-na wuo: «*Diilonj diyaa weima-i hiere u nan-na.*» * Nga da ba cira Diilonj diyaa weima-i hiere u nan-na, ku saa ce ŋaa fuo fere u dii u nan-na de! Ku'i sī. ²⁸ Diilonj duo ji dii weima-i hiere Bepoljo nan-na, Bepoljo ka bir dii u fere Diilonj nan-na. A ce dumaano-na, Diilonj yaa ka waa weima-i hiere ma yunju-na.

²⁹ Kuō bikuomba saa naa waa da ba sire, bamanj baatisen ba solaŋgu-i, baa naa waa hie ta ba batisen? Da kuō kutienjo sie sire, ŋ ce ba batisen-ni u maama-na yun haku-i nuo-i? ³⁰ Aa miē fere-i, kuō ba saa naa waa da ba sire, ii naa waa hie tie sāa kuliŋgu-i hōnni man jonj? ³¹ Coima saa fa, muō baa kuliŋgu-i i huul i-naa yinni man jonj. Ma sī na suyaa wuo nanj hūyāa Itienjo-i Yesu-Kirsa maama-i mi huonja fie baa-na ke? Terienju fanju-na na saaya na bi suō wuo kuliŋgu hūnj ku cu-mi yinni man jonj. ³² Efesi-i-na bande-i-na, mi bigāarāamba dii mi huonju-na ŋaa jarbaa. Minj malāa baa-ba dumaa, da kuō mi malāa baa-ba da mi da bīŋkūngū hīema-na bande yonj, yunj haku-i dii-kuo? Da kuō kuomba sa sire, banj wanj-manj dumaa: «*Juonj i tie ce i baanju-i, kuliŋgu saa maa.*» †

³³ Baa na tāal na-naa: Nelfefēin duō cu nelbalaŋ huonj-nu, ku blēna u fafaanju-i. ³⁴ Na piera bōi, yaan aa na bir na jo hūmefafalle-na aa na ne kuubabalaanju cemma-i aa na yan-ku. Mi suyaa miē na hōlma-na banamba saa hi suō Diilonjo-i yogo, ku'i ciē mi ta mi wanj-ma senserre da di da-na.

Kuombanj ka sire waa dumaa

³⁵ Unaa gbāa tuō jōguonj wuo: «*Kuomba ka sire niē? Aa da ba sire, ba ka waa niē?*» ³⁶ Mimiilā, ma sī da ŋ duu dīmma-i ma pa aa dībelle hōr ke? ³⁷ Niŋ duu kumanj, dībelle yaa yonj fielu si dii. Ku gbāa waa jijabelle, ku gbāa bi waa kunanju. ³⁸ Da ŋ duu-de, Diilonjo ce di sire pa a hiel fielu-i kuŋ dolaanu fuo dumaa. Dīmma dii baa ma fielu ma fielu. ³⁹ Tāmanj-niini-i hiere nii bi dii dumei: Nelbiliemba kūōma dii ma denj, bīmbaamba maama-i ma denj, huriimba maama-i ma denj, titiraamba maama-i ma bi denj. ⁴⁰ Bīmbinni bi dii dōrō-i-na baa hīema-na hiere. Dōr-niini dii ni denj baa hīemanj-niini-i. ⁴¹ Bāanju carramma dii ma denj, ceinjo maama-i ma denj, mōnja maama-i ma bi denj. Halle mōnja-i a-naa nuō, a sa carra carraduōma.

⁴² Kuomba siremmanj-kūngū ka waa dumei. Da ba dii kuloŋo-i hīema-na u hōr ŋaa dībellenj hōr dumaa. Duō ji sire, u sa tiraa suō banj bīŋ kumanj kuliŋgu-i. ⁴³ Umanj duō tuō suur hīema-na, u ko hujarre aa fōngūō sa waa-yuō. Duō ji sire hel, u maama sa fa baa fafaanju-i aa fōngūō tiraa waa-yuō. ⁴⁴ Da ba ta ba fuure, ba fuure kūōsōsōmma, ŋga bamanj ka sire, ba ka sire baa dōr-kūōma. Inj yenj hīema-na baa kūōma-i dumaa, *Diilonj-Yalle ka bi hā-ye kūōfēmma dumei dōrō-i-na. ⁴⁵ Na saa da, Diilonj-nelma ciēra wuo: «*Diilonj unj maa nelbilonj manj dēlētō-i-na, u diyaa cicēlma-i yuō*» †; ba taa ba bī u yaa Adāma-i. Nga Adāmaš man juō jo huonju-na, u yaa hāan nuōmba-i cicēlma-i. ⁴⁶ Kūōsōsōmma yaa juonj dēlētō aa suō hā dōr-maama-i. ⁴⁷ Ba maa Adāma manj dēlēt-wuonjo-i baa hīema, aa hāalīŋ-wuonjo hel dōrō jo. ⁴⁸ Hīemanj-baamba dii ŋaa banj manj umanj baa hīema-i unj yenj dumaa, aa dōr-baamba waa ŋaa umanj hilaa dōrō-i-na jo unj yenj dumaa. ⁴⁹ Inj yenj hīemanj-wuonjo temma-i dumaa, i ka bi waa Dōrwuonjo temma dumei.

⁵⁰ Tobin namaa, minj taaranj mi wanj mamanj baa-na, ma yaa daama: Inj yenj baa i kūōma manj daama-i, i sie gbāa suur *Diilonj-nelle-na baa-ma. I kūōn daama-i kūōsōsōmma, ma hōr, i ce niē gbāa tie baa-ma aa da cicēlma manj sa tēŋ dede-i?

⁵¹ Mi ka puure Diilonjo kusūngū-i pigāan Diilonj-dūŋ-baan namaano-i: Na saa da, i sie ku hiere ŋga i hieronjo-i hiere i kūōma ka bir. ⁵² Miwaanjo tīmmanj-yiŋgu-i, yerre ka bu. Yer da diē ji bu, i kūōma ka pān bir hōduonju aa kuomba ka sire baa kūōfēmma a waa gbula ba sie gbāa ku. ⁵³ I kūōn daama-i kuliŋgu yar-ma, aa ma hōr, a ce dumaano-na, ma saaya ma bir kuliŋgu baa ta ku yar-ma, aa ma baa ta ma bi hōr. ⁵⁴ Inj kuŋ aa tie hōr, i kūōn da ma ji bir a ce i sa tiraa i ku aa i sa tiraa i hōr, mamanj nyegāan Diilonj-nelma-na, ma'i saa ce mafamma-i wei? Ma nyegāan Diilonj-nelma-na wuo:

«*Kuliŋgu gbaraa fuo, ba yaraa-ku!*» *

⁵⁵ *Kuliŋ nuō, ŋ fōngūō curaa hie?*

Ŋ naana ŋ puōlungu-i hie?» †

⁵⁶ Kuliŋgu puōlungu yaa āmbabalma-i aa āmbabalma fōngūō hel *ānjīnamma yaa nuō-i.

⁵⁷ Nga yaan i tie jaal Diilonjo-i. U yaa ciē ku sa yar-e Itienjo-i Yesu-Kirsa barguō-i-na.

* 15:27 Gbeliemanj-nalāanju (Psaume) 8.7 † 15:32 Isayi (Ésaïe) 22.13 ‡ 15:45 Miwaanjo jīnammanj-sebe (Genèse) 2.7 § 15:45 Adāma manj juō huonju-na u yaa *Kirsa-i. * 15:54 Isayi (Ésaïe) 25.8 † 15:55 Ose (Osée) 13.14

⁵⁸ Terienḡu fanḡu-na, mi jēnaaḡ namaa, yiēraayaḡ na doḡ, molo baa ji gbāa halanḡ-na na munyieḡrammu-na. Taa na gbu na kā yamma baa Itienḡo maacemḡma-i. Na saaya na suḡ wuḡ naḡ ceḡ muliēma maḡ Itienḡo maacemḡma-na, na sa ce-ma gbāḡḡbāḡ.

16

Korēntitaamba kakāyāḡḡu-i

¹ Kumaḡ ḡaa gbainalle kūḡḡu-i da na kāyā *Yerusalēmu Diilonḡ-dūḡ-baamba-i, miḡ waanḡ mamaḡ baa Galasi Diilonḡ-dūḡ-baamba-i, cieḡ maaduḡma famma yaa-i. ² Jumaansi jumaansi, nelieḡo nelieḡo, uḡ saanu baa kumaḡ, u hiel-ku u tiera-kuḡ u fereḡ nuḡ u jīna. Baa na cira na cie-muḡ aa suḡ da na doḡ gbēiḡa nama-i. ³ Da mi ji kā, na ka hiel nuḡmba, mi puḡr-ba baa naḡ daa kumaḡ Yerusalēmu-i-na, aa nyegēḡ seḡe haa-kuḡ ba ka hā-ba. ⁴ Da kuḡ mei fere-i mi saaya mi kā, i ka kā hiere.

Polḡ saaya u cor terni maḡ nuḡ-i

⁵ Mi ka kā Maseduḡni aa suḡ cor kā na wulaa. ⁶ Da mi kā, mi taara mi da huḡḡu cello baa-na, halle mi jḡḡuḡ da mi ce waanḡ-huḡḡu-i hiere kusuḡḡ-nu'i, ku yaa da mi ji'a mi cor kā kusuḡḡ-nu, na ka kāyā-miē mi cor. ⁷ Mi sa taara mi ka yiēra mi gbēiniḡ aa cor. Mi taara Diilonḡ duḡ sie, mi da yinni baa-na cello. ⁸ Nga mi taara mi ce *Pāntekḡti-i Efesi bande aa suḡ ta mi kā. ⁹ Diilonḡo tigiḡḡ terfafaanḡu hā-mi mi da mi ce mi maacemḡma-i, ḡ sie suḡ wuḡ mi bigāarāamba ciinu.

¹⁰ Timote duḡ kā, na bel-o fafamma u kūḡma baa seḡ. Fuḡ baa muḡḡo-i i ce maacenduḡma yaa-i Itienḡo suḡḡu-na. ¹¹ Molo baa bēḡ-yo. Duḡ ji hi tamma, na kāyā-yuḡ u jo ji hi-mi baa hoḡelle. Mi cie-yo bande-i-na baa Diilonḡ-dūḡ-baamba-i.

¹² Mi diyaa sireiḡa Apolḡsi-i-na ji gbē; miē u gbonu baa tobimba-i kā na terienḡu-na, u saa hūu-ma duḡ kā fieḡe. Duḡ ji da huḡḡu maḡ u ka kā.

Nelperiema

¹³ Baa na duḡfūḡ, yiēraayaḡ na doḡ Diilonḡ-hūmelle-na. Baa na yaḡ na kūḡma seḡ, waanḡ na fere. ¹⁴ Naḡ ceḡ mamaḡ hiere, ma saaya ma ta ma pigāaḡ na nelnyulmu nolaanḡu-i.

¹⁵ Ma sī na suḡ Sitefanasi-i baa u dumellenḡ-baamba-i ke? Ma sī na suyaa wuḡ Akayi-i-na hiere ba yaa hūyāa Yesu maama-i igēna, aa ba yaa bi vaa ba fere baa Diilonḡ-maacemḡma-i Diilonḡ-dūḡ-baamba hōlma-na ke? Terienḡu fanḡu-na, tobiḡ namaa, jande, mi cārā-nei, ¹⁶ taa na nu bafamba temma-i ba wulaa baa bamaḡ nyaarāa ta ba ce maacemḡma-i baa-ba.

¹⁷ Sitefanasi-i, baa Förtunatusi-i, a naara Akayikusi-i ba jomma dōlaanu-miē cor. Miḡ daa bafamba-i, ku cie ḡaa mi daa namei. ¹⁸ Baḡ juḡ, ba fie mi huḡḡa-i ḡaa baḡ bi fēḡ namaa muumu-i dumaa. Bafamba temma-i na gbīe na ta na gbēlieḡ-ba, nelfafaamba.

¹⁹ *Asi Diilonḡ-dūḡ-baamba-i hiere ba jaalaa-na. Akilasi-i baa Pirsika-i* a naara Diilonḡ-dūḡ-baamba maḡ tigiḡḡ ba terienḡu-na, ba pāa-na Itienḡo horre jaaluḡḡu. ²⁰ Diilonḡ-dūḡ-baamba maḡ dii hiere bande-i-na, ba jaalaa-na.

Taa na jaal na-naa fafamma ḡaa ceḡduḡḡ-bieḡ namaa.

²¹ Muḡ Pol, mi pāa na jaaluḡḡu; muḡmei nyegāaḡ terieḡ daaku-i baa mi fereḡ nanḡa.

²² Umanḡ duḡ cira Itienḡo maama sa dōlnu-yuḡ, kutienḡo dāḡḡāaḡ! «Maranata!»† — Itie, jo!

²³ Itienḡo-i Yesu-i u kāyā-nei.

²⁴ Na maama dōlnu-miē hiere Yesu-Kirsa horre-na.

* **16:19** Pirsika yerre nande yaa wuḡ Pirsili. Nieḡ Pḡpuḡ: 18.2.
Nieḡ Amp. 22.20.

† **16:22** Maranata: Ku yunḡu yaa wuḡ: Itienḡo nuḡ, jo!

Polŋ nyegāaŋ sebeháallŋo maŋ há Korēntitaamba-i Nelmuoyamma

Polŋ nyegāaŋ sebedelēlŋo-i há Korēntitaamba-i, ku huonŋu-na, nuomba namba ji ta ba piyye wuɔ Yesu *pɔpuɔrbilono sɩ. Ku saa dɔlnu-yuɔ. Unj juw'a u bir duɔ ká ba wulaa, u nyegēŋ sebe daayo-i duɔ kaala nelma namma baa-ba.

Nelma diei yuu u huonŋa-i: U taara terni-na hiere nuomba suɔ i To-i Diilono-i baa Itienjo-i Yesu-Kirsa-i ka saa. U maacemma mulɛma ciinu cor. Nga u fie u huonŋa-i baa-ma (sap. 1–7).

U piyye kpɔkpuɔla naŋ maama; wuɔ Korēntitaamba firnu ba nammu-i a gbāa da káyá *Yerusalemu Diilon-dūŋ-baamba-i fafamma (sap. 8–9).

U nunŋu hii bamaŋ yaan fuɔ nelma-i aa jo baa ba deŋ maama ji ta ba waŋ baa Korēntitaamba-i. Wuɔ kutaamba ciɛ ba fere Yesu pɔpuɔrbiemba yuntaamba a ne da Yesu pɔpuɔrbiemba sɩ. Bombolma sa suɔ aa dɔlnu-bei. Wuɔ Yesu pɔpuɔrbilono-maacemma sɩ mafamma-i. Fuɔ fere-i Yesu pɔpuɔrbilono, ŋga u ciɛ u fere cekúɔ duɔ gbāa ce banamba da yunŋu. U sa taara yerre, u sa bi taara gbeina. U waan Diilon-nelma-i baa Korēntitaamba-i gbāngbāŋ; u saa ji hūu warbelle molon wulaa. U pigāaŋ wuɔ Diilono ce u nelnyulmu-i gbāngbāŋ (sap. 10–13).

Jaaluŋgu

¹ Muɔ Pol, Yesu-Kirsa *pɔpuɔrbilono muɔ ŋaa Diilon un'a ma ce dumaa. Muɔ baa mi natobino-i Timote-i, miɛmei nyegāaŋ sebe daayo-i die há Diilon-dūŋ-baan namaa naman dii Korēnti-i-na a naara bamaŋ bi dii Akayi* huonŋa-na hiere. ² I To-i Diilono-i baa Itienjo-i Yesu-Kirsa-i ba káyá-nei aa fɛ na hɔmmu-i.

³ Yaan i tie tuɔlnu Diilono-i Itienjo-i Yesu-Kirsa To-i. U yaa hujarre tienjo-i. U yaa Diilono maŋ diyaan sireina-i yie weima-na hiere. ⁴ U dii sireina yie i mulɛmaŋ-honni-na hiere i die gbāa tie bi dii sireina bamaŋ ciɛŋ mulɛma-i ma sɩnni-na hiere ŋaa fuɔ unj dii-yie dumaa. ⁵ Na saa da, in siire bie *Kirsa mulɛma-i bāmbāale dumaa, Diilono bi dii sireina yie bāmbāale dumei Kirsa bargu-i-na. ⁶ Die tie mulɛŋ, i sa mulɛŋ gbāngbāŋ, ku ce sireina ta a da-na aa ta ku bi kor-na. Aa Diilon duɔ duɔ dii sireina yie, u taara i bi tie dii namaano-na na ta na hɩrɩ mulɛma-i miɛ temma-i. ⁷ Terienŋu fanŋu-na, i huleina sa tie baa na maama-i. I suyaa wuɔ naŋ siyaa ta na mulɛŋ miɛ temma-i, na ka bi da sireina-i miɛ bi temma-i.

⁸ Tobin namaa, i taara na suɔ mamaŋ daa-ye *Asi-i-na. Mulɛma naa silaa jinya-yie cor, i taa i taara i yunni, i saa naa hūu-ma wuɔ i ka hel-meɪ. ⁹ Ii naa tɛna baa-ma wuɔ i kuliin-belle hii. Nga mafamma ciɛ pigāaŋ-ye wuɔ i baa haa i naŋga-i miɛ fereŋ fɔŋgúo-i-na. I haa-ka Diilon-na, wuɔ u yaa gbāa sire kuomba-i. ¹⁰ U yaa kuraa-ye kuliin daaku-na aa u ka tiraa kor-e ku temma-na. Coima saa fa, i haa i naŋga yuɔ haama famma-i wuɔ u ka tiraa kor-e. ¹¹ Aa namaa bi fere-i na káyá-yie baa na Diilocārälle-i u kor-e. A ce dumaano-na duɔ nu nuomba bɔi cacārāŋgu aa ce baa-ye, ku ka bi ce nuomba bɔi da nelma jaal-o i maama-na.

Pol buraana u kamma-i Korēnti-i-na

¹² In bilaa i fere dumaa terni nanni-na ku huraa namaa terienŋu-na, ku yaa gbu ku fɛ i hɔmmu-i. I suyaa wuɔ i ciɛ maacenfafamma. I sa ká molon terien-nu baa hɔmmu há; i ká baa huonŋa diei. Diilon-āncemna, nelbilier-maama sɩ. Diilono káyá-yie i firnu i hɔmmu-i baa-na weima-na hiere. ¹³ Aa in nyegēŋ nelma maŋ i há-na, ma yunŋu saa fuo. Da na kalan da mamaŋ, ma yaa-i. Mi huon-na ma ka kaala na wulaa. ¹⁴ Dumandē-i-na ku saa kaala na wulaa wuɔ Itienjo-i Yesu jommaŋ-yiinŋu-i, na hɔmmu ka fɛ baa-ye aa miɛ muumu bi fɛ baa namaano-i.

¹⁵⁻¹⁶ Minŋ ŋa naa haa mi naŋga-i nei dumaano-na wuɔ na hɔmmu fie baa-ye, mi cira mi ka ká namaa terienŋu yaa nuɔ-i igēna aa suɔ cor ká Maseduɔni-na. Aa da mi ka hel Maseduɔni-i-na, mi tiraa bir jo na wulaa ku ce i há a naara kunaŋgu na hɔfelle-na. Aa da mi ji ta mi cor da mi ká *Yude-i-na, na káyá-miɛ mi hi. ¹⁷ Nga mi kámmaŋ'a ma saa ji hel, ku ce ŋaa ku pigāaŋ wuɔ mii naa bel-ma baa mi nanyuonŋu wei? Sisɔ hukurmantien muɔ; da mi waŋ mamaŋ, cuo sie kaal, mi bir baa mi huonŋu. ¹⁸ In waŋ nelma maŋ baa-na, hukurma diei maa si dii mei; Ninsontienjo yaa mi siera. ¹⁹ Mei fere-i baa Silasi-i a naara Timote-i in waŋ Diilon-Bienjo maŋ maama-i baa-na, in waŋ Yesu-Kirsa maŋ maama-i baa-na, hukurma diei maa si dii-yuɔ. U weima-i hiere maa naa koŋ. ²⁰ Na saa da, Diilon unj pāa nunni maŋ hiere, fuɔ yaa ka ce-ni. Ku'i ciɛ fuɔ yerre-na i tie jaal Diilono-i wuɔ «Ma ciɛ!» a tie ce-yo bɔi. ²¹ Aa Diilo fuɔ fere

* 1:1 Korēnti dii Akayi huon-na.

yaa káayāŋ miēŋo-i baa namaaŋo-i hiere *Kirsaa huonŋu-na. U yaa hielaa u yufelle yiē ²² aa haa u dányuo-i yiē a ce-ye fuo baaj miē. U bi hāa-ye u *Yalle-i i diē suō wuō i ka da unj jīna ciilunŋu maŋ tuō cie-ye.

²³ Na saa da, kumaŋ ciē mi saa tiraa bir kā Korēnti-i-na na wulaa, mi saa ta mi taara mi ce kuujanŋu nei ku'i ciē. Diilonŋo yaa mi siera; da kuō mi kar coima u baa yaŋ-mi. ²⁴ I sa taara i guor-na baa Diilonŋ-hūmellenŋ-kunŋu-i. Na bilaa-de nammu hāi tī, ŋga i taara i kāyā-nei na hōmmu fē baa di wuosaanŋu-i.

2

¹ A ce dumaanŋo-na miē mi siē bir kā na wulaa ka tiraa du na hōmmu-i. ² Namei fēŋ mi huonŋa-i, da mi kā ka du na hōmmu-i, hai ka da fē mei kaanŋa-i? ³ Bamaŋ saaya ba fē mi huonŋa-i, mi sa taara mi kā ba ka du-ka, ku'i ciē mi naa mi bir aa nyegēŋ sebe* hā-na. Mi suyaa miē mi huonŋ da ka fē, ku bi dōlnu namaanŋo-i hiere. ⁴ Coima saa fa, miŋ taa mi nyegēŋ sebe faŋo-i mi huonŋa saa naa waa huonŋa, mi nyegāan-yo baa nyinyōlma. Mi saa nyegēŋ-yo da mi ce-na kuujanŋu, ŋga mi nyegāan-yo na da na suō wuō mi kuye na kunŋu-i.

Ba sa muo calmuotienŋo cīla cīŋgu

⁵ Umaŋ ciē kuujanŋu-i miē na hōlma-na, kutienŋo saa ce-ku muō-na, ŋga u ciē-ku na hieronŋo'i nuō-i. Da miē mi siē dii gbuoya-kuō, mi gbāa cira u ciē-ku na fōŋgūō nuō. ⁶ Naŋ nuolaaya kutienŋo-i dumaa, ku ka gbē baa-yo. ⁷ Fiefiē-i-na, yaan aa na ce jande yuō aa na dii siriŋa yuō, ku yaa hōdulle siē cōruōnu-yuō a seŋ u kōōma-i. ⁸ Jande, mi cārā-nei, bilaan-yonŋo fafamma u suō wuō u maama dōlnu-nei. ⁹ Na saa da, miŋ nyegāan sebe-i† hā-na yunŋu maŋ nuō-i ku yaa daaku: Mi taa mi taara mi ce-na ne da kuō na nu mi nuŋgu-i weima-na hiere. ¹⁰ Da na ce jande umaŋ nuō-i, mei bi ce jande kutienŋo-na. Na saa da, da kuō naacolŋ daayo cālāa-mi, mi ciē jande yuō, aa mi niē namei aa ce jande faŋo-i. *Kirsaa yaa mi siera. ¹¹ Mi sa taara i yaŋ ma dōl *Sitāni-i ku'i ciē mi ta mi ce-ma dumaanŋo-na. I saa bi yaŋ u kusūŋ-maama-i suōma.

Pol saa yiēra Torasi-i-na

¹² Miŋ kaa Torasi-i-na da mi ka waŋ *Kirsaa *Neldōdōlma-i, Itienŋo naa gbuu tigiin terienŋu-i hā-mi mi da mi waŋ-ma. ¹³ Ŋga miŋ kaa, mi saa ka da mi natobiŋo-i Tite-i, mi huonŋa saa gbāa tēna terduonŋ-nu. Mi naa mi cārā hūmelle-i Torasitaamba wulaa a nyaanu-yuō jo Maseduōni-i-na.

Kirsaa hūlāanŋu dii-yiē

¹⁴ I siē gbuu gbāa jaal Diilonŋo-i! In yenŋ horre-na baa *Kirsaa-i, Diilonŋo taa i yaan-na. A ce diē cor terienŋu terienŋu, nuōmba suō wuō Kirsaa yaraa bigāarāŋo-i. U ciē diē cor terienŋu terienŋu, ba ta ba nu Kirsaa hūlāanŋu-i yiē. ¹⁵⁻¹⁶ Na saa da, Diilonŋo wulaa, ii dii ŋaa Kirsaa natikolo nuōmba hōlma-na. Bamaŋ biyaa hūmebabalalle-i, bafamba wulaa kuliin-hūlāanŋu'i dii-yiē ta ku jo baa kuliinŋu. Bamaŋ biyaa konkor-hūmelle-i, cicēlman-hūlāanŋu'i dii-yiē ta ku jo baa cicēlma. Hai gbāa ce maacen daama temma-i? ¹⁷ Ŋga miēŋo-i Diilonŋo'i hāa-ye baa-ma wuō i ce-ma. Nuōmba bōi ciē Diilonŋ-nelma-i ta ba taara gbeinŋa baa-ma. Miē ii si dii kufanŋu taamba temma-i. Miē in yenŋ Kirsaa horre-na, i sa waŋ Diilonŋ-nelma-i baa hōmmu hāi; i waŋ-ma baa huonŋa diei Diilonŋo yufelle-na.

3

Tobisifēlenni maaraa anjīnamma-i

¹ Namaa wulaa, miŋ waanŋ mamaŋ daama-i, na ka tiraa cira i kaal i fere wei? Sisō na taara diē i kā na terienŋu-na, i kā baa sebe ka pigāan wuō nelfafaan miē ŋaa banambaŋ ceŋ-maŋ dumaa wei? Mi siē siē aa ce-ma. Mi sa bi taara namaa sebe-i da mi gbāa kā yaŋga nanŋa. ² Miē sebe yaa namaa fere-i. Sebe faŋo nyegāan i hōmmu-na. Nuōmba-i hiere ba gbāa da-yo aa kalaŋ-yo. ³ Sebe faŋo-i *Kirsaa yaa nyegāan-yo. Ku da-nei wuō u yaa nyegāan-yo aa puar miē fuo baa-yo. U saa nyegēŋ-yo baa nyegēdiele, u nyegāan-yo baa Cicēlmantienŋo *Yalle. U saa bi nyegēŋ-yo tāmpēllen, u nyegāan-yo nelbilien-hōmmu-na.*

⁴ Kirsaa ciē i haa i nanŋa Diilonŋo-na, ku'i ciē i tiē waŋ mafamma-i. ⁵ I suyaa wuō ma maaraa-ye i diē gbāa ce maacen daama-i baa miē fereŋ fōŋgūō-i. I fōŋgūō hel hiere Diilonŋo. ⁶ U yaa hāa-ye baa ku fōŋgūō-i i tiē waŋ *tobisifēlenni maama-i baa nuōmba-i. Tobisifēlenni fanni

* **2:3** Sebe faŋo saa dii Diilonŋ-nelma sebe-i-na; nyunŋo ku bāanŋu-na molo sa suō unj yenŋ kusuoŋ-nu. † **2:9** U waan sebe faŋo maama yaa-i verse 3-i-na. * **3:3** Tāmpēllen: Pol piye *Moisi *anjīnamma maama yaa bande-i-na. Maa naa nyegēŋ tāmpēllen. Niēŋ Helman-sebe-i-na (Exode) 24.12. Nelbilien-hōmmu-na: *Seremi ciera wuō anjīnafelmma ka nyegēŋ nelbilieba hōmmu-na. Niēŋ Seremi sebe-i-na (Jérémie) 31.33.

saa nyegɛn tãmpɛllɛn ŋaa *Moisi *ãnjɛnamman nyegãan tãmpɛlle-na dumaa. Ŋa ni hilaa *Diilonj-Yalle-na. Anjɛnamma jo baa kuliŋgu a ne da Diilonj-Yalle jo baa cicɛlma.

⁷ Anjɛnamman taa ma nyegɛn huɔŋgu man nuɔ-i tãmpɛllɛna-na, Diilonjo naa carra Moisi-i baa cecerma nanj temma, a ce *Isirahel-baamba saa gbãa da ba ne u yaannga-i. † Anjɛnamma man juɔŋ baa kuliŋgu, ma jomma da ma fa fafaan daaku temma-i a ne da ma sa co, ⁸ Diilonj-Yalle maacemma ka fa ka hi hie? ⁹ Anjɛnamma man calãan nuɔmba-i, ma maacemma da ma fa fafaan daaku temma-i, Diilonj-Yalle man ciɛn nuɔmba-i nelviimba, difande maama ka fa ka hi hie? ¹⁰ Halle i gbãa cira fafaanngu man waa ãnjɛnamma huɔŋgu-na, ku sie gbãa fi baa fiɛfiɛ ku kũŋgu-i. ¹¹ Bɛn kũŋgu man saa waa da ku co, Diilon duɔ migãan-ku migãan daama temma-i, kumanj cuɔŋ u ka migãan-ku ka hi hie? ¹² I haa i nannga-i ku yaa nuɔ-i ku'i ciɛ i nenni sa ce yelma baa nelma-i. ¹³ I sa ce ŋaa Moisinj taa u ce dumaa. Fuɔ taa u suuye u yaannga-i baa kompanɔa† wuɔ *Isirahel-baamba baa da u yaanngan dɛn ka kã dumaa. ¹⁴ Ŋa kuu naa gbuu bɛn dũŋgu Isirahel-baamba-na a ce ba saa ta ba suɔ u nelma tuole-i. Halle ji hi baa nyunngo, da ba ta ba kalanj *Tobiscalonniŋ-sebe-i, kompanɔa cɛnu-bei yogo, ba sa da ma tuole-i. Da ŋ haa ŋ nannga-i Kirsa yaa nuɔ-i, kompanɔa halan ŋ yaannga-na. ¹⁵ Ji hi baa nyunngo, Isirahel-baanj da ba ta ba kalanj Moisi sebebãa-ba-i, ku ce ŋaa kompanɔa cɛnu-bei ba sa da ma tuole-i deɪ. ¹⁶ Ŋa ŋaa man nyegãan dumaa: «*Umanj duɔ bir jo Itienjo wulaa, kompanɔa halan u yaannga-na.*» § ¹⁷ Banj gbɛn Itienjo man bande-i, Diilonj-Yalle yaa-i. A ne da Itienjo Yal da di waa kusuwɛn-nu, kutaamba waa ba fɛrɛn nuɔ. ¹⁸ Miɛ manj kompanɔa halan i yammu-na hiere, Itienjo fafaanngu da-yiɛ. I duɔŋ tiɛ bibirre i kã deɪ ka fa Itienjo temma. Itienjo Yalle maacemma yaa mafamma-i.

4

Pol kũɔma saa seŋ baa Diilonj-maacemma-i

¹ Diilonjo yaa ciɛ baa-ye aa hã-ye maacenfafaŋ daama-i ku'i ciɛ i kũɔma sa seŋ baa-ma. ² I cɛnaana kukulmanj-maacemma-i baa sensenda-wɛima-i hiere. I sa tãal nelɛŋjo, i sa bi wanj Diilonj-nelma-i baa huhurma. I wanj ninsoŋ-belle yaa-i i kaala-diɛ baa nuɔmba-i Diilonjo yufelle-na. I ce mafamma-i nelɛŋjo nelɛŋjo u duɔ suɔ wuɔ huhurmantaan miɛ sɪ. ³ Inj wanj *Neldɔdɔlma man, da kuɔ ma cɛnu, da kuɔ ma sa kaala, kuu dii ŋaa ma saa kaala bamanj biyaa hũmebabalalle-i ba yaa wulaa-i. ⁴ Kufanngu taamba cɛnaana Neldɔdɔlma-i. *Sitãni cuu ba yammu-i hiere. U yaa miwaanj daayo tienjo-i. U ciɛ ba da cecerma man dii Neldɔdɔlma-na ta ma pigãan *Kirsa fafaanngu-i. A ne da ŋ da Kirsa-i ŋ da Diilonjo yaa-i. ⁵ I sa wanj miɛ fɛrɛn-maama baa nuɔmba-i; i wanj Yesu-Kirsa maama'i baa-ba, wuɔ u yaa Itienjo-i. Miɛ fuɔ, i gbãa wanj kumanj i kũŋgu-na, i gbãa cira i cãa namei Yesu fuɔ maama-na. ⁶ Diilonjo man naa ciera: «Cecerma saaya ma hel a karnu kukulma-i», uduwɛnjo fanjo yaa bi diyaa cecerma-i i hommu-na i tiɛ da u fafaanngu-i Kirsa yaannga-na i suɔ-ku.

⁷ Na saa da, i sa gbãŋ muonumma ŋaa yerrunj-bitonni, ŋa Diilonjo hãa miɛŋjo-i nelfafaŋ daama temma-i i die hi nelbillemba-i baa-ma. Mafamma ciɛ nuɔmba da ba suɔ wuɔ hiŋ daama temma hilaa Diilonj-na, miɛ maacemma sɪ. ⁸ I ce sũlma-i ma sɪnni-na hiere, ŋa ku saa nuɔl-e dede. I hommu calaanu, ŋa i kũɔma saa seŋ. ⁹ Ba huol i yammu-i, ŋa Diilonjo saa nanna-yiɛ dede. Ba se-ye ba nanna, ŋa i saa tɛ-manj. ¹⁰ Yinni manj jonj Yesu mulɛma temma haa-yiɛ, i nal u kuliŋgu-i i ne. Diilonjo ce mafamma-i Yesu-Kirsa himma da ma ta ma bi da-yiɛ. ¹¹ Miɛ manj dii cicɛlma-i, yinni manj jonj kuliŋgu hiŋ ku cu-ye Yesu maama-na. Mafamma ce u himma da ma ta ma da tãmmaŋ-nuɔŋ miɛŋjo-na. ¹² Terienjo fanngu-na, miɛ i mal baa kuliŋgu-i namaa na da na gbãa da cicɛlma manj sa tɛŋ dede-i.

¹³ Ma nyegãan Diilonj-nelma-na wuɔ: «*Mi hũyãa-ma ku'i ciɛ mi wanj-ma.*» * Miɛ i bi hũyãa Yesu maama-i dumɛi ku'i ciɛ i tiɛ wanj-ma. ¹⁴ I suyaa wuɔ umanj siire Itienjo-i Yesu-i hiel-o kuomba hɔlma-na, u ka bi sire miɛŋjo-i u temma-i, aa kã baa-ye ka jɛna u caan-nu baa namaanjo-i hiere. ¹⁵ Kumanj haan-yiɛ daaku-i hiere, ku haa-yiɛ namaa maa-na. Ku haa-yiɛ Diilonj-hujarre da di ta di hi nuɔmba-i hiere di kã. A ce dumaanjo-na, jaaluŋgu manj ka ta ku hã Diilonjo-i, ku ka ciinu, aa nuɔmba ka ta ba bi u yefafalle.

¹⁶ Ku'i ciɛ na da i kũɔma sa seŋ da. I kũɔŋ da ma fiɛ ta ma pɔɔɔ, kuanngu'i naaraayanj i huleiŋa-na yinni manj jonj. ¹⁷ Mulɛma manj haan-yiɛ fiɛfiɛ-i-na, ma ka tɪ. Aa i gbãa cira mulɛma sɪ. Ma tigiŋj fafaanngu'i ma cie-ye, aa fafaanngu fanngu temma sɪ dii, aa ku sa ji tɪ dede. ¹⁸ Banj'a ba sa da kumanj baa ba yufelle, miɛ i fara i ne ku yaa-i. Banj danj kumanj baa ba yufelle-i ku sa co, ŋa banj'a ba sa da kumanj baa ba yufelle, ku sa ji kã terienjo.

† 3:7 Nienj Helmanj-sebe-i-na (Exode) 34.27-35. ‡ 3:13 Nienj Helmanj-sebe-i-na (Exode) 34.33-35. § 3:16 Helmanj-sebe (Exode) 34.34 * 4:13 Gbeliemanj-nalãanngu (Psaume) 116.10

5

¹ Na saa da, híema-na bande-i-na, i kúoma dii ŋaa gbuganni, ma sa cɔ. Ŋga i suyaa wuɔ die ku, Diilonŋo ka há-ye kúofelemma dɔrɔ-i-na. Kúofelemma famma ka waa ŋaa kolluŋ-dünni a ce i sie tiraa gbáa ku. ² In yey terienŋu maŋ nuɔ-i fiefie-i-na, i gbu i niya kúoma famma damma-i a ce i tie waana.* ³ Ŋga i suyaa wuɔ die hel gbugaŋ daani-na, i sie tie bebellé. ⁴ I sa taara i ku aa suɔ da kúŋŋ daama-i, i taara i da-ma cicélma ku'i cie i tie niya aa tie waana. ⁵ Diilo fuɔ fere yaa tigiin i cicuŋŋu-i dumaanŋo-na tuɔ cie-ye, aa há-ye u *Yalle-i i die suɔ wuɔ uŋ tigiin kumaŋ hiere i ka da-ku. ⁶ A ce dumaanŋo-na siriŋa da-ye yinni maŋ jon, aa i suyaa wuɔ die waa baa i kúŋŋ daama-i, i maa baa Itienŋo nelle-i. ⁷ Kumaŋ cie mi waŋ-ma dumaanŋo-na, i ne in haa i naŋga-i kumaŋ nuɔ-i aa tie wuɔ, i sa ne in daŋ kumaŋ baa i yufienŋa. ⁸ Siriŋa dii-ye ninsonŋo, ŋga i taara i yaŋ i kúŋŋ daama-i aa ká ka waa Itienŋo caaŋ-nu. ⁹ Ŋga kumaŋ yunŋu, i taara i fɛ Itienŋo huŋŋa-i. Ii dii baa i kúŋŋ daama-i wa, ii si dii baa-ma wa, i taara i fɛ u huŋŋa-i. ¹⁰ Na saa da, i ka cor hiere *Kirsá wulaa u yuu-ye. Nelienŋo nelienŋo, uŋ cie kumaŋ híema-na bande-i-na, ku faa wa, ku balaanŋ wa, u ka da u maacemma sullu-i.

Koŋkor-maacemma

¹¹ Baŋ biŋ kumaŋ a káŋ Itienŋo-i i suɔ-ku, ku'i cie i tie gbáŋ baa nuɔmba da ba sie-ku. Diilonŋo suɔ i kusünni-i hiere fafamma. Aa namaa fere-i mi suyaa wuɔ na bi suɔ-ye fafamma. ¹² I sa taara i tiraa kaal i fere baa-na, ŋga i taara na hɔmmu fɛ baa-ye. Ku yaa bamaŋ yaan hɔmmu-i aa ta ba ne bomborma, na ka ta na suɔ ba siema. ¹³ Aa miŋŋo-i, die pepiana kusuŋŋ-nu, i pepianaana Diilon-maa-na; die bi waa welewele kusuŋŋ-nu, i cie welewele namaa maa-na. ¹⁴ Na saa da, *Kirsá nelnyulmu taa yaanŋa ye i áncemma-na hiere. Mie maŋ hüyáa-ma wuɔ i kuu baa kutienŋo-i, Kirsá nelnyulmu taa yaanŋa ye i áncemma-na hiere. ¹⁵ Kumaŋ cie u ku nuɔmba-i hiere ba maama-na, u taa u taara bamaŋ dii cicélma-i hiere, ba baa tiraa tie bafamba ferenŋ maa-na, ba tie fuɔ maa-na. Fuɔ maŋ kuu ba salaanŋu-i aa sire.

¹⁶ Terienŋu fanŋu-na, i sa tiraa i ne moloŋo munyierammu aa káŋ-yo. Dielúo-i-na, i taa i ne Kirsá-i nelbilogbáŋgbálanŋo, ŋga fiefie-i-na, i sa tiraa i ne-yo duma. ¹⁷ Da ŋ gbáŋ suur Kirsá horre-na, ŋ cie nelfeŋ nuɔ: Ancólomma curaa, ánfelmma'i duŋŋ. ¹⁸ Kufanŋu-i daaku-i hiere Diilon-maacemma. U yaa cie Kirsá dii-ye i-naa nuɔ baa-yo aa dii koŋkor-maacemma-i i naŋ-na. ¹⁹ Na saa da, Diilonŋo puɔraa Kirsá ji dii nelbiliemba-i ba-naa nuɔ baa-yo, u saa fer ba cálmuo-i. Aa u háa miemei baa koŋkor-ándaanŋu-i.

²⁰ Terienŋu fanŋu-na, i cie Kirsá pɔpuɔrbienŋ mie. Kuu dii ŋaa Diilonŋo muo u natiŋŋa nei. Jande, niŋŋ Kirsá-i aa na sie Diilon-kororo-i na suur na-naa nuɔ baa-yo. ²¹ Kirsá saa naa ce halle ámbabalma diei, ŋga Diilonŋo haa i ámbabalma-i há u yaa-i duɔ gbáa duɔ ce-ye nelviinŋ mie fuɔ barguo-i-na.

6

¹ Terienŋu fanŋu-na, in cen maacemma-i baa Diilonŋo-i, jande, i cārā-nei, Diilonŋ uŋ cie baa-na cemma maŋ, baa na bel-ku baa na nanyuŋŋu. ² Na saa da, Diilonŋo cierra wuɔ: *«Niŋ cāarā kumaŋ, ku huŋ da ku hi, mi ka ce-ku há-ni.»*

Koŋkor-yiinŋ da ku hi, mi ka kor-ni.»*

Mi tūnu-nei, koŋkor-yiinŋu yaa daaku-i. Diilonŋo taara u kor-na huŋŋ daaku yaa nuɔ-i.

³ I sa taara i guɔl unanŋ gbeini a ce nuɔmba ji da muncálm u maacemma-na. ⁴ I yaan aa tie ce weima-i hiere i pigáanŋ wuɔ Diilon-cāaraanŋ mie kelkel. Muliema-i baa súlma-i a naara korma sa ce-ye biŋkūŋŋu, i caa-ni hūmmaŋ-temma. ⁵ Ba muyaa-ye babalaa, aa dii-ye kaso-i-na, aa tūu nuɔmba-i kūnna-ye. Kuniŋ maacemma maaramma ce i sa da duɔfūŋ, i sa bi da wuo niwuoni. ⁶ I pigáanŋ wuɔ Diilon-cāaraanŋ mie i viisinni-na, baa i Diilon-hūmelle suɔma-na, baa i hɔhɔnanŋa-na, baa i fafaanŋu-na, baa *Diilon-Yalle maacemma-na, baa i nelnyufamma-na, ⁷ baa i ninsonŋo wamma-na, baa Diilon-fŋŋgúo bi barguo-i-na. I cie viisinni yaa-i i bercebimbiinni-i tie muo baa-ni aa tie ceya i fere baa-ni. ⁸ Yiinŋu naŋŋu ba ce i ce bɔl, yiinŋu naŋŋu ba ture i yammu-i. Ba waŋ i yebabalande-i dii, ba waŋ i yefafalle-i dii. Ba ne-ye wuɔ coikartaanŋ mie, a ne da i waŋ ninsonŋo yaa-i. ⁹ Ba ne-ye ŋaa ba sa suɔ-ye, a ne da ba suɔ-ye fafamma. Ba ne-ye wuɔ bikuonŋ mie, a ne da miemei daaye i gbeini-na. Ba huɔl i yammu-i ŋga ba saa gbáa ko-ye. ¹⁰ Ba ce kuujanŋu ye, i hɔmmu bir yaŋ aa ta mu fɛ. Ba ne-ye wuɔ nawalaanŋ mie, a ne da miemei cienŋ nuɔmba bɔl waamba. Ba ne-ye wuɔ biŋkūŋŋu sí baa-ye, ba saa suɔ wuɔ miemei biŋkūntaanŋ miŋŋo-i kelkel.

¹¹ Mi jēnaanŋ namaa, Korēntitaanŋ namaa, i fūnuŋ firnu i hɔmmu-i a piye baa-na. ¹² I saa fuo i kusünni-i nei, ŋga namei fuyaa na kusünni-i mie-na. ¹³ A ce dumaanŋo-na mi ka piye baa-na ŋaa mi piye baa mi bisálmaba: Firiinunŋ na bi hɔmmu-i baa-ye fafamma!

* 5:2 Nicŋ Jrom. 8.2.

* 6:2 Isayi (Ésaie) 49.8

Cecerma-i baa kukulma-i ni sie gbáa gbonu

¹⁴ Bamanj saa hūu Kirsaa-maama-i, baa na dii na nuŋgu baa-ba ba áncemma-na. Kuu-fafaangu-i baa kuubabalaangu gbáa ce niε ká húmeduále? Cecerma gbáa nunu ma-naa baa kukulma-i nunuŋ hama-i temma-i? ¹⁵ *Kirsaa-i baa *Sitáni-i, ba gbáa suurnu ba-naa niε niε? Sisó umanj Kirsaa horre-na, u gbáa gbonu ce hama-i baa umanj si dii-die? ¹⁶ Diilonj-dūŋgu-i baa tinni-i ni piyaa ni-naa bige-i nuo-i? Miemei Cicełmantienjo dūŋgu-i ŋaa fuo fereŋ waan-*ma* dumaa wuo:

«Mi ka tlena ce mi baaŋgu-i baa-ba.

Mi ka waa ba Diilonj muo

aa ba waa mi baamba.»[†]

¹⁷ Terienju fanju-na, Itienjo nel daama vii namei wuo:

«Hilaŋ ba hólma-na, biriŋ ba huon-*nu*.

Barj bíŋ kumanj bíŋkūbabalaangu-i, baa na yiεya-kuo,

ku yaa mi ka yan na piε-mi.[‡]

¹⁸ Mi ka waa na To muo

aa na waa mi bepuoŋ namaa baa mi bieŋ namaa.»[§]

Itienjo-i Weimantienjo ándaangu yaa-i.

7

¹ Mi jēnaaŋ namaa, nuŋ daaku temmanj pāa baa-ye, yaan i migāaŋ i kūoma-i baa i hōmmu-i i halan dugaangu manj dii-niε hiere aa i vaa i fere i tiε kāŋ Diilonjo-i a ce nelfafaan miε kelkel.

Pol huonja fle

² Baa na fuo na kusūnni yie! I saa ce kuujanju molo-na, i saa kōsuonj moloŋo, i saa bi du moloŋo. ³ Na baa da niε sí mi piye de-i-na da mi cāl-na, ma'i sí. Mi waan-*ma* baa-na cor tī miε: I kuye na maama-i baaŋgu-i baa isuonju-i, halle kuliŋgu sie gbáa hiel na maama-i i hōmmu-na. ⁴ Mi haa mi nanja-i nei cor. Mi huonja fle baa-na cor. Ku'i ciε in fle i mulleŋ, mi kūoma saa kara yinduonju, aa mi huonja fle da yogogo.

⁵ Na saa da, in juo Maseduoni-na* i saa da tuoleŋ-muntienammu. I ciε mullema-i ma sinni-na hiere: I bigáarāamba sie yan-ye, korma sie tiraa yan-ye. ⁶ Ŋga Diilo fuo manj diyaan sireiŋa-i nuomba-na, u ciε Tite jomma dii sireiŋa yie. ⁷ Aa Tite jomma yaa saa dii sireiŋa-i yie yon, nanj diyaa sireiŋa-i yuo baa nelma manj, u juo ji hi-ye baa-ma a fē i hōmmu-i. U ciεra wuo mi kūoma gbuu bel-na, wuo mananj ciε cor ma saa dolnu-nei, wuo na vaa na fere ta na ce na kāyā-miε. Ku'i ciε mi huonja tiraa fē naara.

⁸ Na saa da, miŋ saan sebe manj hā-na cor, uu naa guola na hōmmu-i. Miŋ nuo-*ma*, maa naa jan-mi, aa kuu naa ce-mi bíŋkūŋgu. ⁹ Ŋga fiεfiε-i-na, u maama sa jan-mi. Mi huonja fle. Ku saa ce ŋaa na hōmmuŋ ŋa naa guola ku'i fiε mi huonja-i de, ŋga hōguola daayon juo baa kumanj, ku'i fiε-ka. U ciε na bir na ciluo-i. Na hōguola fanjo naa jo Diilonj-jomma, a ce dumaanjo-na i saa ce kuujanju nei. ¹⁰ Bige-i ciε mi wan-*ma* dumaanjo-na? Hōguola manj duo jo Diilonj-jomma-i, u jo baa bibirremma a ce ŋ biε koŋkor-hūmelle. Hōguola fanjo temma-i u maama sa jan-ni. A ne da hōguola manj juoŋ nelbilienj-jomma-i, u jo baa nelieŋ-kosuoma. ¹¹ Namaa wuonjon juo Diilonj-jomma, niεŋ u ánfaaŋo-i na hólma-na: U ciε na sire yiera na gbeiniŋ, u ciε na gbáa piye kor na fere, u ciε mananj ciε cor ma jan-na, u ciε na ta na káalá Diilonjo-i, u ciε mi kūoma bel-na, u ciε Diilonj-maama yu na hōmmu-i, u ciε na cāl ámbabalma cetienjo-i. Na ciluo pigāaŋ wuo namaa nuŋgu saa waa nel daama-na.

¹² Terienju fanju-na, da na da mi nyegāaŋ sebe-i hā-na, mi saa nyegēŋ-yo umanj cālāa cemma-i fuo maa-na, uŋ cālāa umanj[†], mi saa bi nyegēŋ-yo fuo maa-na; ŋga nanj vaa na fere baa i maama-i dumaa, mi nyegāaŋ-yo na da na suo ma yaa-i Diilonjo yufelle-na.

¹³ Ku'i ciε ŋ da sireiŋa daa-ye. A naara kufanju-i, na hieronjo-i nanj bilaa Tite-i fafamma dumaa a fē u huonja-i, kufanju juo ji tiraa naara kunangu i hofelle-na boi. ¹⁴ Miŋ wanj ninsonjo-i baa namaanjo-i dumaa yinni manj jon, mi bi wanj-yo baa Tite-i dumei. Miŋ kaalaa na kūŋgu-i baa-yo dumaa, u bi kaa da-ku dumei, a ce dumaanjo-na, na saa ture mi yaanja-i. ¹⁵ Duo ne na hieronjo-i nanj taa na nu u nuŋgu-i dumaa, nanj taa na káalá-yuo dumaa, baa nanj bilaa-yo fafamma dumaa, na maama migāaŋ ta ma dolnu-yuo ma naara. ¹⁶ Terienju fanju-na mi huonja fle, mi gbáa haa mi nanja-i nei weima-na hiere.

[†] 6:16 Buolmanj-sebe (Lévitique) 26.12; Esekiel (Ézéchiel) 37.27

[‡] 6:17 Isayi (Ésaie) 52.11; Esekiel (Ézéchiel) 20.34

[§] 6:18 Samiel sebeháallŋo (2 Samuel) 7.14; Isayi (Ésaie) 43.6

* 7:5 In juo Maseduoni-na: Nienj 2.13. [†] 7:12

Ku biyaa ŋaa kutienjo cālāa Pol fuo fere yaa-i. Saa-ku baa 2.5.

8

Yaarij na nammu ta mu fara

¹Tobij namaa, Diilonj uŋj ciε baa Maseduani Diilonj-dūŋ-baamba-i dumaa, i taara i pigáaŋ-na ku yaa-i na suɔ-ku. ²Weima boi daa-ba. Nga banj ŋa naa fiε waa muliema-na, ba hommu naa gbuu fε da yogogo a ce ba firnu ba nammu-i, ŋ siε suɔ wuɔ nawalkireiŋa. ³Mi daa-ma nuɔ! Ba muoraaya ba fere. Mi gbáa cira ba muoraaya ba fere cor yere, a ne da molo saa guor-ba. ⁴Ba fūnuŋ nyaar wuɔ i ce jande aa i yanj bafamba bi da saanŋ ba kakáyāŋgu-i a há Diilonj-baamba manj *Yerusalēmu-i-na. ⁵Inj taa i jɔguɔŋ kuman, ba ciε cor kufanŋu-i: Ba siyaa Itienjo wulaa, aa tiraa sire siε miε i wulaa ŋaa Diilonj uŋj taaranj-kuɔ dumaa.

⁶Manj ciε dumaanjo-na, i dii sireiŋa Tite-i-na wuɔ uŋj ciε namaa na donj kpɔkpɔla manj da na káyā sūntaamba-i, u gbāŋ u ka perienj-yo. ⁷Namaanjo-i Diilonoj friinu u huŋŋa-i baa-na weima-na hiere. Na wuɔ u hūmelle-i diŋ saaya di wuɔ dumaa, na suɔ u nelma wamma-i, na suɔ ma belle-i, na hinu pāama-i aa inj hāalāyā-nei nelnyulmu* manj, na bilaa-mu nammu hái. Terienŋu fanŋu-na gbāan na firnu na nammu-i kpɔkpɔla daayo-na.

⁸Ku saa ce ŋaa mi guor-na na da na ce-ma. Nga mi piye da mi tūnu-nei yonj na da na suɔ banambanj yuu nyolma baa-ma dumaa aa ce ba temma, ku yaa mi ka suɔ na nelnyulmu nolaanŋu-i. ⁹Itienjo-i Yesu-Kirsanj ciε baa-ye dumaa, na saa bi yanj-ku suɔma: U waa muɔrēŋo dorɔ-i-na, ŋga u niε u muɔrētesinni-i aa yanj-ni duɔ gbáa duɔ ji káyā nawalaan mienjo-i. U ciε ku yaa-i a ce-ye muɔrāan miε.

¹⁰Mi piye mi kusūŋ-maama yaa baa-na, aa ma yaa faa cemna na wulaa. Na saa da, belle manj curaa, namei siyaa kpɔkpɔla daayo kūŋgu-i igēna, aa namei tiraa sire baa-ku igēna. ¹¹Nanj ŋa naa sire yiera baa-ma dumaa, ciεŋ-manj dumei bende-i-na a saanu baa kumanj dii na nammu-na. ¹²Da ŋ firnu ŋ huŋŋa-i baa Diilonjo-i, ŋ da u siyaa ninj daa kumanj da ŋ há-yo; u siε cira ŋ ka cuo ji há-yo.

¹³Ba saa cira na muora na fere a há banamba-i wuɔ na káyā-bei. Nga ba taara na waa kuuduɔŋgu hiere a ta na saa. ¹⁴Dumandε-i-na, ku haaya baa namaanjo-i, na gbáa káyā bamanj dii naaluɔ-i-na. Ku yaa yiŋgu nanŋu namaa da na ji waa naaluɔ-i-na aa ku haaya baa bafamba-i ba ka ne na yaan-ŋa. Na ka ce dumei gbáa ce kuuduɔŋgu ¹⁵ŋaa manj nyegāan dumaa Diilonj-nelma-na wuɔ:

*«Ku waa amanj duɔ fiε biera *mani-i boi, u sa haaya u wulaa,
aa amanj duɔ fiε biera-yuɔ cεkūɔ, u sa yor-yuɔ.»†*

Titebaa-ba ka ká Korēnti-i-na

¹⁶I siε gbuu gbáa jaal Diilonoj-i, u ciε na maama waa kpelle Tite huŋŋa-na ŋaa manj yenj kpelle miε hommu-na dumaa. ¹⁷Inj ciera u bir ká na wulaa, u saa dure. U ciera na terienŋu kāmmanj-maama waa u huŋŋa-na dii yiinaa. ¹⁸Inatobinjo nanjo dii, Diilonj-dūŋ-baamba kaal-o terni-na hiere *Neldodolma wamma-na; i ka ce u saan-yo ba ká. ¹⁹Diilonj-dūŋ-baamba hielaa u yaa-i u duɔ ká baa-ye *Yerusalēmu-i-na ka há-ba congoruɔŋ daaku-i. I ce kufanŋu-i Itienjo duɔ da yefafalle nuɔmba nunni-na, aa ba bi suɔ wuɔ i jɔguɔŋ kuufafaanŋu baa-ba. ²⁰I sa taara nuɔmba ji biεna i yerre-i congorbuɔ daayo maama-na. ²¹I taara i tiε ce kumanj faa Itienjo yaanŋa-na halle baa nelbiliba bi yaanŋa-na.

²²Inatobinjo nanjo bi dii, i daa u hinu pāama. Dumandε-i-na, u fūnuŋ haa u nanŋa nei a ce kunanŋu migāanj naara u pāama-na. I ka ce u ká baa-ba. ²³Terienŋu fanŋu-na, kumanj ŋaa Tite kūŋgu-i, u yaa mi wuɔratienjo, u yaa mi namaacenceronjo. Aa tobimba hái baamba manj ka saan-yo, bafamba-i Diilonj-dūŋ-baamba pɔpuɔrbiemba; ba ancemna ce nuɔmba ta ba bi *Kirsaa yefafalle. ²⁴Da ba ka hi, na bel-ba ku belma. Ciεŋ ba suɔ wuɔ ba maama dɔlnu-nei kelkel, ku yaa Diilonj-dūŋ-baamba-i terni-na hiere ba ka suɔ wuɔ na sa dɔl-ba na nur-nu yonj, aa ba ka suɔ wuɔ i sa kaal-na gbāŋgbāŋ.

9

Kakáyāŋgu

¹Kakáyāŋgu manj saaya ku ká *Yerusalēmu Diilonj-dūŋ-baamba wulaa, manamma si dii mi da mi naara ku kūŋgu-na. ²Mi suyaa miε na taara na ce binj kūŋgu. Mi gbelaan-na Maseduonitaamba yaanŋa-na miε: «Akayi* Diilonj-dūŋ-baamba tigiin tɪ dii bendiala da ba káyā Yerusalēmu Diilonj-dūŋ-baamba-i.» Manj yenj kpelle na hommu-na dumaa, ku diyaa sireiŋa ba boi-na. ³Mi sa taara mi ce coikartienj muɔ ku i ciε mi wuɔya puor tobij daaba-i na wulaa. Gbāan da mi ji ta mi ká, mi ká ka da na tigiin ninsonjo ŋaa minj waan-ma baa-ba dumaa. ⁴Ni ma'i sɪ, minj waan baa Maseduonitaamba-i miε i haa i nanŋa nei, die ká baa-ba ka da na saa tigiin tɪ, senserre ka da-mi baa-ba; mi siε gbáa wanj namaa diele maama. ⁵Ku i

* **8:7** Inj hāalāyā-nei nelnyulmu manj: Nienj Kor. dle. 13. † **8:15** Helmanj-sebe (Exode) 16.18. * **9:2** Korēnti dii Akayi huɔŋ-na. Nienj 1.1.

cië nanj pãa kakâyãngu manj nunju-i, mi cãrã tobinj daaba-i mië ba ta yaannga mië ka tigiinj-ku cie-mi. Da mi kã ka da-ku mi yaan-na, ku yaa ka pigãan wuõ ku dõlaanu namei na ce; molo saa guor-na.

Nij duu kumanj η kar ku yaa-i

⁶ Na saa da, da η duu cekũõ, η ka kar cekũõ. Da η bi duu bõi, η ka kar bõi. ⁷ Neliηño neliηño, u fara u nannga-i ηaa manj yenj dumaa u huõnnga-na, u baa ce u hõmmu-i mu hãi u baa bi guor u fere. Bige-i cië mi wanj-ma dumaanjo-na? Ku yungu yaa daaku: Umanj faaranj u nanga-i baa hõfafannga, fuõ maama yaa dõlaanuj Diilonjo-i. ⁸ Aa Diilonjo yaa gbãa haaya bimbinni-i ni sinni-na hiere hã-na, a ce-na bijnkũntaanj namaa, na ta na par na ce sãmma-i ma sinni-na hiere ⁹ ηaa manj nyegãan dumaa Diilonj-nelma-na wuõ:

«U friinu u nanja baa sũntaamba-i.

U sãmma sa ji ku dede!»†

¹⁰ Umanj hãan gonjuonanj-o i dũduuma-i, aa tuõ hã-yo u nunj-juuru-i, u ka bi firnu u huõnnga-i hã namaanjo-i na dũduuma-i aa ce na sãmma da belle. ¹¹ Na ka ce ninsonj-waanj namaa, ta na gbã na ce na sãmma-i hõnni-na hiere. A ce dumaanjo-na dië hi bamanj baa na kakâyãngu-i, ba ka gbuu jaal Diilonjo-i ku maama-na. ¹² Na saa da, nanj cej kakâyãngu manj daaku-i, ku sa kãyã Diilonj-dũnj-baamba yonj, ηga ku ka ce nuõmba bõi ta ba ce Diilonjo-i kasi saa da-yo. ¹³ Kakâyãnj daaku ka pigãanj nanj yuu nyõlma baa Diilonj-maama-i dumaa. Nanj siyaa *Kirsã *Neldõdõlma-i ta na wuõ baa-ma dumaa, ku ka ce Diilonj-dũnj-baamba famba ta ba gbeliηj Diilonjo-i. Nanj friinu na hõmmu-i a cal na nagãnj-niini-i baa bafamba-i dumaa, ka cor baa banamba-i hiere, ba ka gbeliηj-yo ku maama-na. ¹⁴ Diilonj unj cië baa-na cemmanj, ku ka ce ba ta ba cãrã Diilonjo-i ba hã-na a pigãanj wuõ na kũnju dõlnu-bei. ¹⁵ Yaanj i tië jaal Diilonjo-i! Unj cië sãmma manj yië ma sië gbãa wanj.

10

Pol pigãanj u fõngõtestinni-i

¹⁻² Muõ Pol, mi taara nelma diei na wulaa. Nuõmba gbïë-ku dumaa wuõ da mi waa na hõlma-na mi waa hĩnni, aa da mi hel na hõlma-na mi ta mi cë. Jande, mei fere'i cãarãnj-nei baa *Kirsã hõhĩnannga temma. Baa na yanj da mi ji kã na wulaa mi kã baa bubuõsĩnni. Banamba gbïë-ku dumaa wuõ nelgbãngbãlãnj muõ, kere fõngũõ si dii-mië Diilonj-hũmelle-na. Mi ka pigãanj kutaamba-i mi jãyãmma-i. ³ Nelgbãngbãlãnj mië ninsonjo, nga i sa mal nelgbãngbãlãnj-malungu. ⁴ Inj kuoraaya i fere baa nimanj maluj daaku-na, nelgbãngbãlãnj-niini sĩ; Diilonj-niikuoranni. Ni yaa kãayãnj-yië i tië muonu Diilonj-bigãarãambanj ciënj terni manj nuõ-i. I suuye coikartaamba nunni-i baa ni yaa-i. ⁵ Bombolmantaamba manj ciyaanj nuõmba-i Diilonjo suõma-na, i yar-ba baa ni yaa-i. Bamanj sa hũyãnj ãnjhũuma-i, i gbãnj baa-ba ba ta ba nu Kirsã nunju-i baa ni yaa-i. ⁶ Aa da na ji ta na nu i nunju-i fafamma huõnju manj nuõ-i, i ka pigãanj ãnyagarmantaamba-i i jãyãmma-i.

⁷ Na ne nelma-i dõrõ yonj aa ta na piye. Umanj duõ suõ wuõ fuõ Kirsã wuõnj, kutienjo saaya u bi suõ wuõ miënj-o i Kirsã baanj mië fuõ temma-i. ⁸ Itienjõnj hãa-ye fõngũõ manj, da ku fië waa mi cië bombolma baa-yo celle, senserre sië gbãa da-mi. U hãa-ye baa-yo i dië kãyã-nei na nanj kaasĩnni Diilonj-hũmelle-na, u saa hã-ye baa-yo wuõ i kõsuõnj-na. ⁹ A ce dumaanjo-na, mi sa taara na ta na jõguõnj wuõ mi du-na baa mi sebebãa-ba-i. ¹⁰ Banamba ciëra wuõ mi cë mi cor mi sebebãa-ba-na a ne da da mi waa na hõlma-na, mi waa ηaa ciënj muõ aa da mi ta mi piye, mi nelma sa sire kũõma. ¹¹ Bamanj waanj mafamma-i, ba saaya ba suõ wuõ inj maa aa tië nyegãnj mamanj i hã-na, dië kã i ka bi ce-ma.

¹² Na saa da, bamanj kaalaanj ba fere, mië i sië sië saa i fere baa-ba, i sië bi gbãa fi baa-ba. Bafamba saa ba fere baa bafamba fere yonj. Ba fi ba fere ba-naa nuõ. Mimiĩsĩnni nannĩ maaraa nifanni-i wõi? ¹³ A ne da miënj-o i sië sië kaal i fere ji cor ku terienju-i. Diilonj unj hãa-ye maacemma manj, i bãl ma yaa nuõ-i. Ma yaa kãa baa-ye i ka hi namaa terienju-i. ¹⁴ Diilonj unj 'a i kã terni manj nuõ-i hiere, namaa terienju nunju bi dii. A ce dumaanjo-na, inj kãa ka hi-na baa Kirsã *Neldõdõlma-i, i saa cor ku terienju-i. ¹⁵ Terienju fanju-na, i sa kaal i fere bananj maacemma-na. Njã i taara na yiëra donj Diilonj-hũmelle-na i maacemma ta ma da belle ma kã na hõlma-na a saanu baa Diilonj unj huõnu suõnj-o-i dumaa.* ¹⁶ Mafanj da ma ce, i ka bi gbãa tië wanj Neldõdõlma-i niëiηja manj na kõtõnni-na, ku yaa i sië tië kaal i fere bananj maacemma-na ba terni-na.

¹⁷ Diilonj-nelma ciëra wuõ: «Umanj duõ tuõ taara u kaal u fere, u saaya u cira: «Diilo baa Itienjo yaa-i.»† ¹⁸ Terienju fanju-na, ku saa ce ηaa umanj kaalaanj u fere u yaa faa de! Njã Itienj unj kaal umanj u yaa faa.

† 9:9 Gbeliemanj-nalãanjgu (Psaume) 112.9 * 10:15 Niej Jrom. 15.17-21. † 10:17 Seremi (Jérémie) 9.23; Kor. dië.

11

Baa na ta na sie nelma-i hiere

¹ Mi ka ce mi miminsinni-i baa-na celle, jande, tieraayan mi nuonŋu-i. ² Na saa da, na maama dól-minj a ce mi ta mi ce yeľma nei. Aa yeľma famma hilaa Diilonj-na. Kuu dii ŋaa mi fii-na hiere dōrru a hā bibieŋo diei baa-na. Bibieŋo faŋo yaa *Kirs-a. Mi taara na tŋe fafamma dumandē-i-na a ji hi na nyemurj-yiŋgu-i mi hā-yo baa-na. ³ Mi suyaa mie fuo da-u-diei maama yaa yuu na hōmmu-i. Mi káalá mie na baa ji yanj ba tál-na bir-na u huonj-nu ŋaa Awanj yaan jŋeŋo táal-o duma a baa u nudōdōlŋu-i.* ⁴ Mi nie da umarj duo jo baa mamanj, na tiera u nuonŋu-i: Ba juo baa Yesu nanj maama o, na sie-ma. Ba juo baa *Diilonj-yalle nanj maama o, na sie-ma. Ba juo baa neldōdōlma nanj maama o, na hūu-ma.

⁵ Nanj kaal bamanj wuo Yesu *pōpuorbieŋ-kirēiŋa, mei wulaa, ba saa buo muo-na. ⁶ Nelma dii yonduo mi nuŋgu-na ninsoŋo, ŋga weima sa yar-mi suoma. Namaa fere-i na suo-mi nyunŋo sí.

⁷ Mi waan Diilonj-*Neldōdōlma-i baa-na gbāngbāŋ mi saa hūu bŋŋkūŋgu na wulaa. Mi cie mi fere cekūo a gbāa da mi ce na ce boi. Minj cie kufanŋu-i, ku ce mi cálaa cemna wei? ⁸ Minj waa na terieŋgu-na, yammu nanj Diilonj-dūŋ-baamba'i taa ba káyá-mie. Kuu dii ŋaa mi hūyāa bafamba nagāŋ-niini yaa a fa namaa maama. ⁹ Ku saa ce ŋaa bŋŋkūŋ-maama saa waa-mie na terieŋgu-na de! Ŋga mi saa ji ká yinduonŋu unanj nuo ŋ wulaa wuo ŋ hā-mi daaku baa daaku. Nimanj maama-i waa-mie hiere, tobimba manj naa hel Maseduoni-na ká, ba káa baa-ni ka hā-mi.† Weima-na hiere mi bilaa mi fere, kumanj ka ce mi baa ji ce congoruonŋu na wulaa, aa mi ka cor ta mi bel mi fere dumei. ¹⁰ Mi huonŋa fie baa ma mafamma-i. Aa Akayi huonŋa-na hiere, molo sie gbāa ce mi nanna nelma famma-i. Minj wanj mamanj coima sí. Kirs-a yaa mi siera; u hāalāyá-mie u ninsoŋo wamma-i. ¹¹ Ku ce na maama sa dól-minj ku'i cie mi sa sie na nagāŋ-niini-i wei? Ma'i sí. Diilo fuo fere suyaa wuo na maama dōlnu-mie. ¹² Ŋga mi sie hūu warbelle na wulaa ku yaa bamanj taaraayanj da ba saa ba fere baa-ye ba sie gbāa. ¹³ Kufanŋu taamba-i Kirs-a pōpuorbiemba sí; huhurmantaamba. Ba cie ba fere Kirs-a pōpuorbiemba. ¹⁴ Baa na yanj ku ce-na gberē: *Sitāni fuo fere sa ce u fere dōrpōpuorbilōŋo dii wei? ¹⁵ U cáarāanj da ba ce ba fere ánfafammanciraamba, ku ce nie aa ce-na gberē? Ŋga banj cie maacembalamma manj, Diilonj ka pá-ba baa ma sullu-i.

Polj daa sūľma manj

¹⁶ Mi ka tiraa tir-ma baa-na: Molo baa tuo ne-muo mimilāŋ muo. Da na yagar ta na ne-mi mimilāŋ muo, dumaanŋo-na yaan mi bi kaal mi fere baa-na celle a ce mi miminsinni-i. ¹⁷ Minj ka wanj mamanj fiefie-i-na, Itieŋo kusūŋ-maama sí. Mi ka kaal mi fere ŋaa mimilāŋ muo. ¹⁸ Nuomba boi kaal ba fere a saanu baa banj yerj dumaa; muomi ka bi kaal mi fere. ¹⁹ Namaa namaŋ wuo na nu nelma, namei tieraayanj mimielmba nonni-i, duma sí wei? ²⁰ Na sie ba ta ba ce-na ŋaa kōraan namaa. Na sie ba ta ba du-na. Na sie ba ta ba hūu na nagāŋ-niini-i. Na sie ba ta ba fiēna-nei. Na sie ba ta ba ture na yammu-i aa na sa wanj weima. ²¹ Mie i saa da holle ce kufanŋu temma-i nei; jande, baa na gāŋ baa-ye!

Mi ka tiraa cor baa mi miminsinninj-āndēnni-i. Banambanj sie ba kaal ba fere mamanj nuo-i, muomi ka bi sie kaal mi fere mei. ²² Kutaamba-i *Ebierebaa ninsoŋo. Mei fere-i Ebiereyanj muo. *Isirahel-baamba. Mei fere-i Isirahel-wuonj muo. *Abiramu háayēľmba. Mei fere-i unanŋo-i muonŋo-i. ²³ Ba cie mi da mi piye ŋaa mi yunŋu siire. Ba'a bafamba *Kirs-a cáarāamba; ŋga mei curaa bafamba-i. Mi mulāŋj ku maacemma-na yanj-ba. Banj diyaa-mi kaso-i-na dumaa, ku maaraa bafamba kūŋgu-i. Banj muyaa-mi dumaa, ku maaraa bafamba kūŋgu-i. Minj yuraaya kuliŋgu-i dumaa, ku maaraa bafamba kūŋgu-i. ²⁴ *Yuifubaa-ba muyaa-mi i ndii. Muoru da-du-diei-na hiere, ba muyaa-mi comeyufieŋ komorre baa cīncieluo nennaa.† ²⁵ *Oromēbaa-ba muyaa-mi i siei aa mi bigāarāamba nanj-mi baa támpēľeŋa-i da ba ko-mi i diei.‡ Baatonŋo ciinu baa-mi i siei, aa mi cie isuoyiŋgu diei baa bāanj-yiŋgu diei hūmma-na i diei. ²⁶ Mi wuoramma-na nileiŋa-na, hōnni boi dii hūmma wuyaa-mi naa, cuobaa-ba bilaa-mi naa, mi nellenj-tobimba-i Yuifubaa-ba bilaa-mi naa, *nieraamba bilaa-mi naa. Mi curaa nilebabaleiŋa-na aa cor terbabalani-na hēhuleiŋa-na. Dāmmaŋ-nuoraanŋu wuyaa-mi naa, coikartaamba manj wuo bafamba Kirs-a-baamba, ba cie-ye sūľma.

²⁷ Mi cie maacēŋkpekelma boi, mi mulāŋj cor. Hōnni boi dii, mi taa mi co mi yufieŋ-na; nyulmu'i daamu, hūŋkuasinni'i daani! Hōnni boi dii, da mi ce mi naa mi co nyulmu. Waanŋu

* 11:3 Awanj yaan jŋeŋo táal duma: Nieŋ Miwaanŋo jŋnammanj-sebe-i-na (Genèse) 3.1-6,13. † 11:9 Nieŋ Filip. 4.15-18.

‡ 11:24 A saa baa ba *Moisi *anjŋamma-i ba saa saaya ba muo neliŋe-i ku cor comeyufieŋ komorra baa cīncieluo nennaa. Nieŋ Anjŋamma tiyemmanj-sebe-i-na (Deutéronome) 25.3. § 11:25 Nieŋ Pōpuor. 16.22; 14.19.

muláañ-mi aa niidiini saa bi tiraa waa baa-mi. ²⁸ Mi ka fiinanj ma boluonju-na. A naara mafamma-i hiere, yinni manj jonj mi joguonj Diilon-dünj-baamba-i hiere ba maama. ²⁹ Umanj duo saa nanj kaasinni dei Diilonj-hümelle-na, mi da ñaa muomei saa nanj kaasinni. Molonj duo nanna Diilon-hümelle-i, ku sa suo aa janj-mi.

³⁰ Da kuo mi saaya mi kaal mi fere, mi ka kaal mi fere mi nayusinni yaa nuo-i. ³¹ Diilonjo-i Itienjo-i Yesu To-i, banj gbelienj umanj hanninj jonj, u suyaa wuo mi sa kar coima. ³² Minj waa Damasi-i-na, fáamaañj manj waa terienju-na Aretasi baanj-na, wuo ñena nuamba nelle dumienja yammu-na hiere wuo da mie mi hel, ba bel-mi. ³³ Nga ba yaanj-ba aa dii-mi sambaga nuo a hiel-mi baa fontálma koko-i-na a jina-mie bomborma-na mi ta. Ku cie dumei mi gbáa kor u nammu-na.*

12

Diilonjo caraaya Pol

¹ Na saa da, a kaal ñj fere yunju si dii-kuo, ñga mi sie gbáa budii; fuo mi kaal mi fere. Minj ka kaal mi fere mamanj nuo-i gboluonj daaku-na, Itienj unj caraaya-mie a pigáañ-mi mamanj, mi ka dii mi nunju-i ma yaa nuo-i. ² Mi suo Diilon-dünj-wuonjo nanjo-i*, Diilonjo biyaa-yo ká baa-yo dii u terienju-na dii fénfelle-na aa bir jo baa-yo; ku bienj cíncieluo a naa yaa de-i. U káa baa fuo fere yaa wa, u káa baa u yalle wa, meí sa suo kunaanju ji cor Diilo fuo fere-i. ³⁻⁴ Minj suyaa ma diei maama manj, Diilonjo káa baa naacolj daayo-i u nelle-na. U káa baa fuo fere yaa wa, u káa baa u yalle wa, mi sa suo kunaanju ji cor Diilonjo-i. Unj káa terienju-na ka nu nelma manj, ma sie gbáa wanj; aa molo saa saaya u hiel-ma u nunju-na. ⁵ Mi gbáa kaal fuo temma yaa-i a yanj meí fere-i. Muomi kaal mi fere mi nayusinninj yonj. ⁶ Da ku dol-minj, mi gbáa kaal mi fere aa mi sie kar mi huoyasanja ñaa mimilánj muo. Nga mi sie kaal mi fere. Mi sa taara ba haa-mi dorjo ji cor. Mi taara banj nunj mamanj mi nunju-na baa banj daa mi ciluo-i dumaa ba kánj-mi saa baa ni yaa-i.

⁷ Na saa da, Diilonj unj biyaa-mi ka pigáañ-mi nelma manj u nelle-na ma waa nelbuo cor. U sa taara mi ce bombolmantienj muo ku'i cie u yanj mi ta mi mullej mi kúoma-na. Ku cie ñaa u háa *Sitáni-i hümelle-i u tuo gánj baa-mi mi baa gbáa ce bombolmantienj muo. ⁸ Mi cáarā Itienjo-i i siei wuo u hiel-mi mullej daama-na. ⁹ Minj cáarā-yuo dumaanjo-na, u gbē-mi wuo: «Minj ceñ baa-ni dumaa ku ka gbē baa-ni. Mi fōngūo da nayusinninj-huonju'i nuo-i fafamma.» Unj juo piye dumaanjo-na, mi naa mi yanj aa ta mi kaal mi fere mi nayusinni'i nuo-i. Ku yaa *Kirsa fōngūo ka hiel-mi. ¹⁰ Ku'i cie na da mi huonja fie baa mi nayusinni-i, baa mi tuosinni-i, baa mi yaahuolo-i, baa mi sülma-i, baa mi mullema-i Kirsa maama-na. Muo da mi naa yunju huonju manj nuo-i, huonju fangju'i nuo-i fōngūo da-mie.

Pol huonja cuu baa Korëntitaamba-i

¹¹ Na cie mi ta mi piye ñaa mi yunju siire, a ne da namei naa saaya na ta na kaal-mi. Mi sie gbáa cii muonu carja ninsonjo, ñga nanj kaal bamanj bafamba-i wuo Yesu *pöpuorbienj-kireinja, ba saa buo muo-na halle cekūo. ¹² Kumanj pigáañ wuo Yesu pöpuorbilanj muo, ku cie na holma-na: Mi fie mi huonja-i baa weima-i hiere, Diilonjo káayā-mie mi ce gbēre-weima boi baa nelma boi na holma-na. ¹³ Mi cie bige-i há Diilonj-dünj-baamba namba-i aa mi saa ce-ku há namaanjo-i? Mi saa yagar-ma minj'a mi saa ce na yiera baa mi yunj-maama-i. Da kuo minj cie mafamma-i mi cáláa cemma, cienj-minj jande.

¹⁴ Muomei daami mi tigiinj ti da mi ká na wulaa sielinj-kámma-i, aa namaa nunju sie waa mi yunj-maama-na. Mi taara namei, mi sa taara na nagánj-niini. Na saa da, bisálmba sa fie ba bíncuomba, bíncuomba'i fiyaanj ba bisálmba. ¹⁵ Mi ka hiel mi nanja-i mi fere aa tiraa sieya mi kúoma-i na maama-na. Ku ce na maamanj fúnunj ma dólno-mie dumandē-i-na, mi maama ka ta ma balannu namaanjo-i wei? ¹⁶ Na suyaa wuo mi saa har mi yunj-maama-i haa há-na. Nga banamba ka cira hukurmantienj muo; kere mi yaanj-na aa cure-nei. ¹⁷ Minj saanj bamanj ba ká na wulaa hiere, mi cie u diei ka táal-na hūu bíñkūngu na wulaa dede wei? ¹⁸ Mi nanj cáarā Tite ká na wulaa baa tobijnj manj minj waanj u maama-i baa-na; Tite kaa táal-na hūu bíñkūngu na wulaa wei? Tite-i baa muonjo-i i saa ce maacenduoma yaa wei? I saa wuo hümeduule yaa wei?

¹⁹ Dii yinaa na joguonj wuo si i piye die kor i fere. Ma'i sí. Inj yenj *Kirsa horre-na, ku'i cie i tie piye dumaanjo-na; Diilonjo yaa i siera. Mi jēnaanj namaa, i taara na nanj kaasinni Diilonj-hümelle-na ku'i cie i tie wanj daama-i hiere baa-na. ²⁰ Mi holle tie baa kámma-i na terienju-na wuo sí mi sie ka da-na minj taaranj mi ka da-na dumaa. Da mi saa bi ka da-na dumaanjo-na, namaa na ka bi piel mi maa-na. Berru-i, baa yelma-i, baa hodulle-i, baa nenemungu-i, baa yebñnande-i, baa dondorre-i, baa bombolma-i, baa ánguolma-i, mi sa taara mi ka da-ni na terienju-na. ²¹ Mi holle tie wuo sí da mi ká na terienju-na Diilonjo ka tiraa ture mi yaanja-i na

* 11:33 Nienj Popuor. 9.23-25. * 12:2 Pol gbē fuo fere yaa dumaanjo-na. Nienj verse 7-i-na.

hɔlma-na. Mi holle tie wuɔ sɪ mi ka k̄a ka da nuɔmba bɔi saa nanna ba maacembabalamma-i yogo. Wuɔ sɪ mi ka k̄a ka da ba curaa baa ba *fuocesɪnni-i baa ba bɪŋwosɪnnɪŋ-maacemba-i. Kufanŋu ka ce mi kaal ba yunŋ-nu.

13

Nelperiema

¹ Mi k̄amma i sɪeɪ yaa de-i na wulaa. Ma nyeḡaŋ Diilonŋ-nelma-na wuɔ: «*Sirtaamba h̄ai sisɔ ba sɪeɪ da ba da nelma maŋ nuɔ-i hiere, ma ka fiɛlnu.*»^{*} ² Miŋ ŋa naa k̄a h̄aalŋ-k̄amma-i mii naa hi gboya āmbabalmanciraamba-i. Dumande-i-na, miŋ yenŋ yargaa yogo, mi ka tirma baa-na na hieroŋo-i hiere: Da mi k̄a ka da umaŋ sa wuɔyaan h̄umelle-i, mi sɪe yañ-yo. ³ Ma sɪ na taara na suɔ da kuɔ miŋ waŋ mamaŋ *Kɪrsa nuŋ-āndaanŋu ke? Na ka suɔ-ma. Kɪrsa-i nayusɪnnintienŋo sɪ, u ka ce bibesɪnni na hɔlma-na. ⁴ Baŋ taa ba gbu-yo huɔŋgu maŋ nuɔ-i, u waa nayusɪnnintienŋo ninsoŋo, ŋa uŋ kuu aa sire, Diilonŋ-f̄ɔŋḡuɔ dii-yuɔ. Miɛ fere-i maaduɔma, iŋ yenŋ horre-na baa-yo, i naa yunŋu, ŋga Diilonŋ-f̄ɔŋḡuɔ cie i ka da f̄ɔŋḡuɔ. Diɛ k̄a, i ka piḡaŋ-na baa-yo i ciluɔ-i-na.

⁵ Niɛŋ na h̄ommu-i aa na yuu na fere na ne da kuɔ na wuɔ Diilonŋ-h̄umelle-i fafamma. Niɛŋ na h̄ommu-i na ne, Yesu-Kɪrsa sɪ dii-muɔ wei? Mi saa yagar-ma da kuɔ na saa h̄uu u maama-i. ⁶ ŋga mi suyaa miɛ da na ne miɛ ciluɔ-i, na ka suɔ wuɔ i wuɔ Diilonŋ-h̄umelle-i fafamma. ⁷ Iŋ c̄ar̄aŋ kumaŋ Diilonŋo wulaa, ku yaa daaku: Na hiel na nanŋa āmbabalma cemba-na. Ku saa ce ŋaa i taara i piḡaŋ wuɔ miɛ i faa de! Ma'ɪ sɪ. ŋga i taara na vaa na fere baa ānfafamma cemba yaa-i, halle nuɔŋ da ba fiɛ cira miɛ i sa wuɔ Diilonŋ-h̄umelle-i fafamma, weiɪma sɪ. ⁸ Na saa da, miɛ i gb̄aa cu ninsoŋo huonŋ-nu yonŋ, ŋga i sɪe gb̄aa cie-yo u maacemba-na. ⁹ Namaa da na da f̄ɔŋḡuɔ Diilonŋ-h̄umelle-na, aa ba fiɛ ta ba piiye wuɔ miɛ i naa yunŋu, weiɪma sɪ. Iŋ c̄ar̄aŋ kumaŋ Diilonŋo wulaa i h̄a-na, i taara u k̄aȳa-neɪ na bir jo h̄umefafalle-na a ji hi na fuonŋu-i Diilonŋ-h̄umelle-na.

¹⁰ Mi sa taara da mi k̄a, mi ka ta mi nuola-neɪ ku'ɪ cie mi waa yargaa aa nyeḡeŋ seɛ daayo-i h̄a-na. Na saa da, Itienŋ uŋ h̄aa-mi f̄ɔŋḡuɔ maŋ, u h̄aa-mi baa-yo wuɔ mi k̄aȳa-neɪ na nanŋ kaasɪnni u h̄umelle-na, u saa h̄a-mi baa-yo wuɔ mi k̄os̄uɔŋ-na.

¹¹ Tobinŋ namaa, mamaŋ t̄iȳa ma yaa daama: Taa na nyɛ! Gb̄aaŋ na hi na fuonŋu-i Diilonŋ-h̄umelle-na. Taa na dii sireiŋa na-naa nuɔ. Taa na nunu na-naa. Bilaanŋ na-naa fafamma. Mafaŋ da ma ce, Diilonŋo-i nelnyulmuntienŋo-i baa yaaf̄ellentienŋo-i u ka waa baa-na.

¹² Taa na jaal na-naa fafamma ŋga c̄eduɔŋ-bienŋ namaa.

Diilonŋ-d̄uŋ-baamba-i hiere ba p̄aa na jaalunŋu.

¹³ Itienŋo-i Yesu-Kɪrsa k̄aȳa-neɪ. Diilonŋo piḡaŋ-na uŋ d̄ɔl-nanŋ dumaa aa u *Yalle waa baa-na hiere.

* 13:1 Anŋɪnamma tiyemmanŋ-sebe (Deutéronome) 19.15

Polj nyegáan sebe manj há Galasitaamba-i Nelmuoyamma

Pol nyegáan sebe daayo-i há Galasi Diilonj-dúnj-baamba. *Yuifubaa-ba waa-bei, *nieraamba bi waa. Ba nuó Yesu-Kirsa maama-i Pol yaa wulaa-i aa húu-ma. Nga huongu nanju juó hi, nuomba namba ká ka ta ba guol ba gbeini-i. Kutaamba taa ba piye wuó Pol fuó fere-i Yesu *pəpuərbilonj-kerre sí, aa uŋ wanj Diilonj-nelma-i dumaa, ma yaanŋa'i sí. Ba taa ba bi piye wuó nieraamba manj hūyáa Yesu maama-i ba saaya ba *já a saa baa Yuifu ba *ánjɪnamma-i.

Banj piyen dumaanjo-na, ma ká ka hi Pol. Pol wuó nyegēŋ sebe daayo-i a tagaaya pigáan-ba ba da ba suó wuó fuó-i Yesu pəpuərbilonjo-i kelkel (sap. 1–2). U biyaa *Tobiscilónnɪŋ-sebe maama-i tagaaya pigáan-ba wuó molo sie gbáa wuó Yuifu ba ánjɪnamma-i a ce nelviinjo Diilonjo yufelle-na; kere da ŋ húu Yesu maama-i ku yaa gbáa ce-ni nelviin nuó (sap. 3–4). Wuó Yesu-Kirsa hūyáa Diilonj-dúnj-baamba-i ánjɪnamma nyisēnni-na a ce ba waa ba fereŋ nuó; kere ba yanj ba hōmmu fē barnu. Nga wuó banj yen ba fereŋ nuó, ba baa nanj hálmaan-ju baa kufanŋu-i a ta ba ce kumanj dolaanuj-bei. Ba yanj *Diilonj-Yalle ta di ta ba yaan-na ba áncemma-na hiere (sap. 5–6).

Jaalŋgu

¹ Muó Pol, Yesu-Kirsa *pəpuərbilonj muó. Pəpuərbilosinni fanni-i mi saa da-ni nuonj nammu-na, mi saa bi da-ni nelieŋ bargo-na, ŋga Yesu-Kirsa-i baa i To-i Diilonjo manj siire-yuó hiel-o kuomba hólma-na, ba yaa háa-mi baa-ni. ² Muó baa tobimba manj dii bande-i-na hiere, i jaalaa Diilonj-dúnj-baanj namaa manj dii Galasi-i-na. ³ I To-i Diilonjo-i, baa Itienjo-i Yesu-Kirsa-i, ba káyá-nei aa fē na hōmmu-i.

⁴ Yesu-Kirsa cie u fere támmaŋ-kúŋgu a pir i ámbabalma-i i yunni-na a duó húu-ye miwababalanj daayo nammu-na ŋaa i To-i Diilonj uŋ taaranj-kuó dumaa. ⁵ Terienŋu fanŋu-na, yaanj hóbaima ta ma haa Diilonjo-na hōnni manj jorj! Ma ce dumaa.

Neldodólma dii ma diei yorj

⁶ Nanj duonj ta na cíina Diilonjo-i donduo dumaanjo manj nuó-i, ku cuu mi huongu-i; ŋ sie suó wuó u yaa cie baa-na aa bí-na *Kirsa barguó-i-na duó ce-na u baanj namaa; na bir yanj ufanjo-i aa ta na gbar na nyaanu neldodólma namma. ⁷ A ne da neldodólma namma si dii ji fa yii baa Kirsa maama-i. Ba táal-na. Ba taara ba cure Kirsa *Neldodólma-i. ⁸ Inj waanj Neldodólma manj baa-na, umanj duó ká ka wanj u denj maama baa-na, Diilo baa yanj kutienjo-i. Halle da ku fie'a miemēi, Diilo baa yanj-ye. Da ku fie'a *dərəpəpuərbilonjo, Diilo baa yanj-yo. ⁹ I gbuoya-nei baa-ma corj, mi tiraa mi tir ma yaa baa-na daama-i: Nanj hūyáa Neldodólma manj, umanj duó ká ka wanj u denj maama baa-na, Diilo baa yanj kutienjo-i. ¹⁰ Namaa wulaa, dumandē-i-na mi taara nelbilibemba'i dól-mi waa mi taara Diilonjo'i dól-mi? Mi taara mi ce kumanj dolaanuj nelbilibemba wei? Kuó mi taa mi taara nelbilibemba dól-mi, mii naa saa gbáa waa Kirsa cáarāŋ muó.

Polj daa Yesu pəpuərbilosinni-i dumaa

¹¹ Tobinj namaa, yaanj mi wanj ninsonjo-i baa-na: Minj waanj *Neldodólma manj baa-na, nelbilonj huoyasanjga sí. ¹² Mi saa nu-ma nelieŋ nuŋ-nu, mi saa bi háalá-mei molonj wulaa; Yesu-Kirsa fuó fere yaa tigáan-mi baa-ma.

¹³ Minj ŋa naa ta mi wuó *Yuifu ba Diilonj-hūmelle-i dumaa, na saa bi yanj-ma numma. Mi taa mi ce Diilonjo dúnj-baamba-i kpāncəlgúo mi cor. Mi taa mi taara mi muonu Diilonjo dúnju-i. ¹⁴ Mii naa silaa vaa mi fere cor baa Yuifu ba Diilonj-hūmelle wuósaanjgu-i; a ce dumaanjo-na, mi nabaamba-na, nuomba bəi saa ta ba fi baa-mi. ¹⁵ ŋga ku huonguŋ juó hi, umanj hielaa u yufelle mie dii mi nyu kusŋgu-na, u cie baa-mi aa bí-mi ce-mi u wuonj muó, ¹⁶ aa pigáan-mi u Bienjo-i mi da mi wanj u maama-i baa *nieraamba-i. Mafammanj cie, mi saa pie molonj caan-ŋu wuó mi ka yuu-yo baa nelma. ¹⁷ Mi saa bi ká *Yerusalemu-i-na ka ne bamanj taa yaanŋa muó-na Yesu pəpuərbilontesinni-na. Mi yaanj aa sire ká Arabi*. Ku huongu-na, mi suó bir jo Damasi-i-na. ¹⁸ Mi cie bienja siei aa suó da mi ká Yerusalemu-i-na da mi ka taara Pier† suó-yo. Minj kaa da-yo, mi cie yinni cíncieluo baa ni ndii yorj baa ufanjo-i. ¹⁹ Minj káa terienŋu-na, da ma hel fuó baa Itienjo háanjo-i Sake-i-na, mi yufelle saa haa Yesu *pəpuərbilonjo nanj-na. ²⁰ Minj wanj mamanj daama-i coima sí; Diilonjo yaa mi siera.

²¹ Minj hilaa terienŋu-na, mi ká Siiri mara nuó, aa sire terienŋu-na a ká Silisi mara nuó. ²² Bamanj cuu Kirsa huonj-nu *Yude-i-na, ba saa naa hi da mi yufelle yogo. ²³ Ba taa ba nu

* 1:17 Arabi: Nelle nanj yerre-i dumaanjo-na. † 1:18 Pier yerre nande yaa wuó Sefasi. Nieŋ Nsaa 1.42.

nuamba piye yon wu: «Uman̄ taa u ce-ye kpāncōlgūo-i, u yaan̄ fiēfiē-i-na aa tuō wan̄ Yesu maama baa nuamba-i; ŋ siē suō wuō uu naa gbuu cō-ma.» ²⁴ Kuŋ ciē dumaan̄o-na, baa ta ba gbēliē Diilon̄o-i mi maama-na.

2

Yesu pɔpuɔrbiemba daa ba-naa Yerusalemu-i-na

¹ Bien̄ cīncieluo baa a naa ku huon̄gu-na, mi tiraa bir kã *Yerusalemu-i-na baa Barnabasi. Mii naa bi ce Tite kã baa-mi. ² Mi kãa Diilon̄-kãmma. Miŋ kãa, yiingu nan̄gu-na, yiē da i-naa baa Diilon̄-dūŋ-baamba yaataamba-i ba kula. Miŋ wan̄ *Neldōdōlma-i dumaa baa *niēraamba-i, miē suur ma yaan̄ga-na a piye tūnu-bēi. Mi saa ta mi taara mi maacemma ce maacēŋgbāŋgbālām̄ma ku'i ciē miē suur ma yaan̄ga-na a piye tūnu-bēi. ³ Halle mi nawuon̄o-i Tite waa niēryiēŋ, nga molo saa ji guor-o yinduon̄gu wuō u *jã. ⁴ Ŋ siē suō wuō huhurmantaamba namba waa guōl baa Diilon̄-dūŋ-baan̄ miēŋo-i. Bafamba taa ba taara u jã. Ba yagalaa suur baa-ye da ba ne iŋ yeŋ i fereŋ nuō dumaa Yesu-Kirsa horre-na aa da ba bir ce ku yaa sōgōlnu *Moisi *añjīnamma-i i gbēini-na. ⁵ I saa hūu aa hã-ba halle cēkūō. I ciē mafamma-i ninsoŋo man̄ dii Neldōdōlma-na u duō gbãa tiē u temma-i na da na suō-yo.

⁶ Miŋ piye tūnu yaataamba-i, ba saa da manamma naara. A ne da ba kãŋ ba yaa-i nelbōmbōmbaa-ba-i Diilon̄-dūŋgu-na, nga ban̄ niē kuman̄ aa ta ba kãŋ-ba, mēi sa ne ku-fan̄gu-i. Diilon̄o sa ce ciēluō. ⁷ Ba saa da manamma haa. Nga ba daa Diilon̄ uŋ puōraa Pier dumaa wuō u wan̄ Neldōdōlma-i baa *Yuifubaa-ba-i, u bi puōraa muōŋo-i dumēi wuō mi wan̄-ma baa niēraamba-i. ⁸ Uŋ puōraa Pier dumaa Yuifubaa-ba wulaa, u bi puōraa muōŋo-i dumēi banamba wulaa. ⁹ Sake-i baa Pier a naara Nsãa-i ba taa ba kãŋ ba yaa-i Diilon̄-dūŋ-baamba yuntaan̄-kiriŋa-i. Bafamban̄ juō suō wuō Diilon̄o'i ciē baa-mi aa hã-mi maacēŋ daama-i, baa dii hūmma muō baa Barnabasi-i i nammu-na a pigāan̄ wuō ba hūyãa-ma. Terien̄gu fan̄gu-na, yiē saa-ma baa i-naa; miē yiē i ka kã niēraamba hōlma-na ka tiē wan̄ Yesu maama-i, bafan̄ ba'a ba ka kã Yuifu ba wulaa. ¹⁰ Ba taaraaya nelma diei yon̄ i wulaa: wuō i baa yan̄ ba sūntaamba maama karaanu-yiē Yerusalemu-i-na. Mi bi ciē-ma ma cemma-i.

Pol calaa Pier nuamba-na

¹¹ Ku huon̄gu-na, Pier wuō ji jo Antiyōsi-i-na i wulaa. Uŋ juō, mi saa yan̄-yo; uu naa silaa cāl cor. ¹² Uŋ juō, u taa u gbonu u wuo niwuoni-i baa tobimba man̄ *niēraamba-i. Huon̄gu nan̄gu juō hi, Sake wuō saan̄ nuamba jo. Bafamba taa ba kuye *jāmman̄-kūŋgu-i. Ban̄ juō, Pier wuō kãalã, u sa tiraa wuo niwuoni-i baa niēraamba-i. ¹³ *Yuifubaa-ba namba waa baayo, bafamba-i hiere baa bi suuye ba yufiēŋa-i aa cu Pier huon̄-nu. Halle Barnabasi fuō fere yaan̄ ba taal-o dii-yo ba dawuruo-i-na. ¹⁴ Miŋ juō da ba ciluō sa kã hūmeduōle baa ninsoŋo man̄ dii *Neldōdōlma-na, miē fulnu Pier nuamba-na miē: «Nuōni man̄ Yuifuyiēŋ nuō, nuō da ŋ yan̄ Yuifusinni-i aa ce ŋ fere niēryiēŋ nuō, ma da niē ŋ ta ŋ taara ŋ guor niēraamba-i ce-ba Yuifubaa?

¹⁵ «Miē fuō, miē huōŋ baa Yuifusinni-i; niēraan̄ miē sī, ba kãŋ ba yaa-i āmbabalmanciraamba-i wuō ba sa wuō *Moisi *añjīnamma-i. ¹⁶ Nga i suyaa wuō nelie siē gbãa wuō añjīnamma-i a ce nelviin̄o Diilon̄o yufelle-na. Da ŋ hūu Yesu-Kirsa maama-i, ku yaa Diilon̄o tuō kãŋ-ni nelviin̄ nuō. Ku'i ciē miē i bi hūu Yesu-Kirsa maama-i diē gbãa ce nelviin̄ miē Diilon̄o yufelle-na. Ku saa ce ŋaa añjīnamma wuōsaan̄gu yaa ka ce-ye nelviin̄ miē Diilon̄o yufelle-na de! In̄ hūyãa Yesu-Kirsa maama-i, ku yaa ka ce-ye nelviin̄ miē, ni ma'i sī añjīnamma wuōsaan̄gu siē gbãa ce moloŋo nelviin̄o. ¹⁷ Miē man̄ Yuifubaa miē, da kuō in̄ hūyãa Yesu maama-i diē vii Diilon̄o yaan̄ga-na, i ciē āmbabalmanciraan̄ miē baa niēraamba-i hiere kuuduon̄gu, ku yungu yaa wuō *Kirsa yaa diyaan̄ nuamba-i āmbabalma cemma-na ke! A ne da ma'i sī. ¹⁸ Miŋ naana hūmelle man̄, da mi tiraa bir jo-diē, ku pigāan̄ wuō mi cālãa cemma. ¹⁹ Na saa da, añjīnamma ciē mēi hiel mi nan̄ga ma wuōsaan̄gu-na da mi ta mi ce baa Diilon̄o. Kuu dii ŋaa ba gbuu-mi baa Kirsa-i ko-mi. A ce dumaan̄o-na añjīnamma siē gbãa yuu-mi baa weima. ²⁰ Kuu dii ŋaa mi kuu, mi yalle taa aa Kirsa diele yaa cēr waa-miē. Miŋ yeŋ terien̄gu man̄ nuō-i nyun̄go-i-na, mi haa mi nan̄ga-i Diilon̄-Biēŋo yaa nuō-i. U yaa dolaa-mi aa hūu-ma ku mi maama-na. ²¹ Mi siē cīina Diilon̄o hujarre-i. Kuō añjīnamma yaa taa ma ce-ye nelviin̄ miē Diilon̄o yufelle-na, dumaan̄o-na Kirsa kuliin̄gu naa ce gbāŋgbāŋ.»

3

Añjīnamma sa ce nelieŋo nelviin̄o

¹ Galasitaan̄ namaan̄o-i daana-i, na yunni kuu aa yan̄-na. Hai moloŋo-i biēnaana na yunni-i biēnan̄ daama temma-i? Ŋ siē suō wuō Yesu-Kirsan̄ kuu yun̄gu man̄ nuō-i *daan̄gu-na, ma waan̄ kaala baa namaan̄o-i.

² Mi ka yuu-na baa nelma diei yonj: Diilonj hãa-na u *Yalle-i wuõ na wuõyaa *Moisi *ãnjnamma yaa fafamma sisõ u hãa-na baa-de wuõ na yieraaya nu *Neldõdõlma-i aa hũu-ma? ³ Bige-i ciẽ na yunni ku aa wan-na dumaanj-na? Bige-i ciẽ nanj duõnj mamañ baa *Diilonj-Yalle-i na ta na taara na perienj-ma fiẽfiẽ-i-na baa namaa ferẽj fõnjgũõ? ⁴ Na daa nelma bõi. Na yuu bu'a Diilonj pigãan-na baa-ma gbãngbãñ wei? U saa pigãan-na baa-ma gbãngbãñ! ⁵ Diilonj duo hã-na u Yalle-i aa tuõ ce gbẽrẽ-weima-i na hõlma-na, u ce kufanngu-i wuõ na wuõ ãnjnamma sisõ u ce-ku wuõ na nuõ Neldõdõlma-i aa hũu-ma?

⁶ Na saa da, Diilonj-nelma ciẽra wuõ: «*Abiramu hũyãa Diilonj-nelma-i aa haa u nannga yuõ ku'i ciẽ Diilonj tuõ kãñ-yo nelviinjõ.»* ⁷ Terienngu fanngu-na, na saaya na suõ wuõ bamañ hũyãa Diilonj-nelma-i Abiramu temma-i, ba yaa Abiramu bisãlj-kireinjã-i. ⁸ A saanu baa mamañ nyegãanj Diilonj-nelma-na, Diilonj taara *niẽraamba manj da ba hũu u maama-i u dii-ba baa nelviimba, ku'i ciẽ u wuõya wanj neldõdõl daama-i baa Abiramu-i wuõ: «Mi ka ta mi cor baa nuõnei mi ce baa dũnni-i hiere hẽma-na.»† ⁹ A ce dumaanj-na, Abiramunj haa u nannga-i Diilonj-na u ce baa-yo dumaa, umanj duo bi haa u nannga-i yuõ u ka bi ce baa-yo Abiramu temma-i.

¹⁰ A ne da bamañ haa ba nannga ãnjnamma wuõsaanjgu-na, Diilonj waasaanj-ba. Bige-i ciẽ mi wanj-ma dumaanj-na? Ma nyegãanj Diilonj-nelma-na wuõ: «Bamañ sa wuõyaanj ãnjnamma-i hiere ma kũngu-na, Diilonj ka waasa-bei.»‡ ¹¹ Aa bi tiraa nyegẽnj wuõ: «Umanj duo haa u nannga Diilonj-na, nelviinj; u ka kor.»§ Terienngu fanngu-na, ku kaalaaya wuõ molo sie gbãa wuõ ãnjnamma-i a ce nelviinj Diilonj yufelle-na. ¹² Nga ma bi tiraa nyegẽnj wuõ: «Umanj duo gbãa wuõ ãnjnamma hũmiena-i hiere, a ka kor-o.»* Terienngu fanngu-na, ku pigãanj wuõ a haa nj nannga-i Diilonj-na baa a haa nj nannga-i ãnjnamma wuõsaanjgu-na, nelduõma sí.

¹³ Nga molo saa gbãa wuõ ãnjnamma-i ma kũngu-na hiere. A ce dumaanj-na Diilonj naa waasa-yie. Nga Yesu-Kirsanj kuu *daangu-na, ku pigãanj wuõ u hũyãa miẽ waasamma-i ce-ma u maama. Kumañ ciẽ mi wanj-ma dumaanj-na, ma nyegãanj Diilonj-nelma-na wuõ: «Da ba nunj umanj daanj-nu, ku pigãanj wuõ Diilonj waasaanj kutieno-i.»† ¹⁴ Ku ciẽ dumei Diilonj unj nã naa pã nunngu manj baa Abiramu-i wuõ u ka ce baa-yo, Yesu-Kirsa ce ku jo ji bure bi hi niẽraamba-i. Aa Diilonj unj pãa u Yalle manj nunngu-i, i hieronj-o-i inj hũyãa u maama-i ku'i ciẽ i tiẽ da-de.

¹⁵ Tobinj namaa, mi ka wanj nelma diei a pigãanj-na a saa baa kunj cenj dumaa i tiẽ da-ku: Molonj duo pã nunngu baa u nanoljõ aa nyegẽnj sebe aa haa u niele, u sie gbãa ka bir jo baa huonj-ãndaanjgu. ¹⁶ A ne da Diilonj pãa u nunngu-i baa Abiramu-i baa u huonngu-i. Ba saa ciãra: «U huonj-baamba». Ku ka ce njaa baa dii bõi. Ba ciẽra: «U huonngu». A pigãanj wuõ uu dii u diei; aa u yaa *Kirsa-i. ¹⁷ Minj taaranj mi wanj mamañ ma yaa daama: Diilonj unj pãa nunngu manj baa Abiramu-i, Moisi ãnjnamma sie gbãa jo biej nuõsiba hãi baa biej komorre baa cĩncieluo ku huonngu-na ji boruona-kuõ. Ma sie gbãa ce. ¹⁸ Da kuõ Diilonj unj pãa nunngu manj, ku da ãnjnamma wuõsaanjgu'i nuõ-i, ba sa tiraa bi kufanngu-i nupãlle. A ne da Diilonj unj ciẽ baa Abiramu-i uu naa pã nunngu'i baa-yo aa ce-ma.

Anjnamma yunngu yaa haku-i?

¹⁹ Terienngu fanngu-na, Diilonj hãa-ye *ãnjnamma-i yunj haku-i nuõ-i? U naaraaya-mei u nupãlle-na i die tiẽ da i maacembabalamma-i. U ciẽ ku yaa-i a tuõ ciẽ *Abiramu hãayẽljõ jomma-i; nupãlle vii u yaa-i. Anjnamma famma-i *dõrõpõurbiemba'i hãa *Moisi-i baa-ma u jo baa-ma ji hã-ye. ²⁰ A ne da Diilonj unj pãa nunngu manj baa Abiramu-i, molo saa waa ba hõlma-na, Diilo fuõ ferẽ yaa piyie baa Abiramu-i. ²¹ Terienngu fanngu-na, ãnjnammañ waañ mamañ, ma hilaa ma deñ baa Diilonj-nupãlle-i wei? Ma saa hel ma deñ! Kuõ ãnjnamma namaa waa ta ma gbã ma kor nuõmba-i, maa naa gbãa ta ma ce nelienj-o-i nelviinjõ Diilonj yufelle-na. ²² Nga Diilonj-nelma karaa ãndaanjgu-i wuõ ãmbabalma cuure nuõmba-i hiere, a ce dumaanj-na bamañ da ba hũu Yesu-Kirsa maama-i, Diilonj unj pãa nunngu manj, u ka ce-ku hã-ba.

²³ Aa *Kirsa maama suõ da ma jo, ãnjnamma naa ce-ye njaa kasobienj miẽ fuõ Diilonj ji pigãanj-ye Kirsa maama-i i die hũu-ma. ²⁴ A ce dumaanj-na, ãnjnamma naa waa i yunj-nu ta ma dii-ye hũmelle-na ma ciẽ Kirsa duo jo i die hũu u maama-i a ce nelviinj miẽ Diilonj yufelle-na. ²⁵ Kirsanj juõ aa i hũu u maama-i, ãnjnamma sa tiraa ma ye i yunngu-na.

²⁶ Fiefiẽ-i-na, nanj hũyãa Yesu-Kirsa maama-i, na ciẽ Diilonj-bisãlj namaa hiere. ²⁷ Namaa namañ *baatisenj hiere a suur Kirsa horre-na, na biyaa Kirsa maama. ²⁸ *Yuifuyienj nuõ

* 3:6 Miwaanjõ jnammañ-sebe (Genèse) 15.6 † 3:8 Miwaanjõ jnammañ-sebe (Genèse) 12.3 ‡ 3:10 Anjnamma tiyemmanj-sebe (Deutéronome) 27.26 § 3:11 Abakuke (Habaquq) 2.4 * 3:12 Buolmanj-sebe (Lévitique) 18.5; Jrom. 10.5 † 3:13 Anjnamma tiyemmanj-sebe (Deutéronome) 21.23

o, Yuifuyien nuó sí o, kórien nuó o, kórien nuó sí o, bibien nuó o, cicien nuó o, yungu si dii-kuo. Na cie baaduon namaa Yesu-Kirsa horre-na. ²⁹ Aa da na waa Kirsa baan namaa, na cie Abiramu huonj-baan namaa, a ce dumaanjo-na, Diilonj unj pãa nunju manj baa Abiramu-i na nunju dii-kuo.

4

¹ Minj taaranj mi wanj mamanj baa-na ma yaa daama: Kuu dii ñaa bisálãanjo manj saaya u sire wuo u bincóinj-ciilunju. Ciilunju vii u yaa-i, ñga u yaanjanj'a ka saa hi kaala yogo, uu dii ñaa kórienjo: U sie gbãa ce kumanj dolaanu-yuó baa ciilunj daaku-i. ² Nuómba'i dii ta ba ne fuó fere-i aa bi ta ba ne u weima-i ba cie u bincóinj unj diyaa huonju manj ku da ku hi. ³ Ku yaa naa waa ñaa mié kungu-i. I waa ñaa bisálj mié. Bincóinj-húmelle naa guor i tie wuó-de ñaa kóraanj mié. ⁴ Nga Diilonj unj ña naa dii huonju manj, kunj juó hi, u saanj u Biéno jo. U juó ciejó'i ji honj-yo *anjñamma baangu-na ⁵ duó gbãa saa i yunni-i, mié manj waa anjñamma nyisenni-na. U cie mafamma-i i die gbãa die ce Diilonj-bisálj mié.

⁶ Nanj yenj Diilonj-bisálj namaa, ku'í cie Diilonjo saanj u Biéno *Yalle-í† na hómumu-na. Di yaa ciejó i tie bí Diilonjo-i «Baba». ⁷ Terienju fanju-na, na sa tiraa na ye kóraanj namaa, naa dii bepúonj namaa. Nanj yenj u bepúonj namaa, u ka há-na ciilunju manj unj j̄ena-kuó duó há u bisálmba-i baa-ku.

Galasitaamba maama yuu Pol huonja-i

⁸ Diélú-i-na, na saa ta na suó ninsoj-Diilonjo-i, a ce dumaanjo-na naa naa ta na ko na fere na há diiliesosóyaamba. ⁹ Nga fiefie-i-na, na suó ninsoj-Diilonjo-i, mi gbãa cira Diilonjo yaa suyaanj-nanj fiefie-i-na, ma da nie na ta na taara na bir dii na yunni-i ánsosomma-na? Na taara na bir jo kórsinni-na wei? ¹⁰ Na fielaa yinni nanni, baa caamba namba, baa bienja nanja ta na ce ponsanni aa ta na tie maraama wuo na ce Diilonj-huonja. ¹¹ Na ce korma ta ma da-mi baa-na. Ku ce minj cie mulléma manj baa-na, mi cie-ma gbãngbãnj wei?

¹² Tobinj namaa, muó minj cie mi fere namaa temma-i dumaa, jande, mi cára-nei, ciejó na fere mei bi temma-i dumei. Na saa ce kuujanju diei mie. ¹³ Na suyaa wuó minj waanj *Neldodólma-i baa-na dielá-wamma-i, jarma'i cie mi wanj-ma baa-na. ¹⁴ Minj waa jarma-na, naa naa gbãa ciina-mié, naa naa gbãa bi ta na ce nyenyelma mie, ñga mafamma saa ce. Na yaanj aa bel-mi ñaa *dórpópuorbilónj muó, na bilaa-mi ñaa muómei Yesu-Kirsa-i. ¹⁵ Mi suyaa mie kuó naa na'a na ka gbãa, naa naa hiel na yufienja-i há-mi. Na hómumu naa gbuu fe huonju fanju-na da yogogo. Bige-i juó ce? Hofelle falle curaa hie? ¹⁶ Minj waanj ninsoj-o-i baa-na ku'í cie na da nie sí mi bigãanj-na wei?

¹⁷ Bamanj gbaraanj ba nyaanu-nei, banj jógúonj mamanj baa-na, ma saa fa. Ba taara ba karna muonjo-na na waa baa ba yaa-i ta na gbar na nyaanu-bei. ¹⁸ Da ñ ta ñ kuye ánfafamma-i honni manj onj, ku faa; ku saa saaya ku waa mei yufellenj yonj. ¹⁹ Mi bisálj namaa, na maama gbu ma ko-mi, ma janj-mi ñaa ciejó kusúnj da ku bel-o kunj janj-yonj dumaa. Da mi ji suó wuó na cie baaduon namaa baa *Kirsa-i, ku yaa janj daama ka ciire-mié. ²⁰ Mi huonja cuu baa-na, a ce dumaanjo-na mi gbuu ta mi taara dumande-i-na mi waa na holma-na a suó minj ka wanj mamanj baa-na.

Abiramu horre maama

²¹ Namaa namanj taaraayan na bir kã *Moisi *anjñamma-na, na'a nie? Na saa nu mamanj waanj anjñammaj-sebe-i-na wei? ²² Ma nyegãanj wuo: *Abiramu daa bepóljo diei baa kórciejó-i, aa u bi diei baa nebiciejó-i.† Kórciejó-i ba taa ba bí-yo Agaar aa bí nebiciejó-i Sara. ²³ Kórciejó biéno huonj nelbilienj homma, a ne da nebiciejó biéno-i Diilonjo'i pãa nunju baa-yo aa há-yo baa-yo.

²⁴ Nelma famma gbãa bi pigãanj-ye bige-i? I gbãa saa caanj daaba-i ba hái-i-na baa *tobisinni hái. Dielá-tobisinni yaa nimanj cie Sinayi tánunju-na.‡ Ni yaa juó baa kórsinni-i. I gbãa saa ni yaa baa Agaar. ²⁵ Agaar yerre yaa haa Sinayi tánunju-na dii Arabi-i-na. Agaar bi dii ñaa ninj daa *Yerusalemu-i dumaa nyungo-i-na, bamanj dii-yuó, ba yaa u bisálmba-i; anjñamma cie-ba kóraamba. ²⁶ Nga Yerusalemu manj dóro-i-na, u yaa dii ñaa nebiciejó-i, uu dii u ferenj nuó; u yaa mié nyu-i. ²⁷ Na saa da, Diilonj-nelma ciera wuo:

«Ceparjo bisálmba ka ciinu yanj cenikéruo baamba-i.

Terienju fanju-na, ciejó nuóni manj ñ nanja saa kã ñ huonj-nu dede, fe ñ huonja-i.

Ta ñ nyé ñ tataala, nuóni manj saa da ku jamma-i dede.»*

* 4:2 Pol ba baangu-na, Girekibaa-ba wulaa, tuonjo yaa pigãanj u bepóljonj hii bibiejó huonju manj nuó-i. Huonju fanju'i nuó-i tuonj duó uu si dii, bepóljo gbãa wuo u ciilunju-i. † 4:6 Diilonj-Yalle-i baa u Biéno Yalle-i Yaduóle yaa-i. ‡ 4:22 Nienj Miwaanjo jñammaj-sebe-i-na (Genèse) 15–21. § 4:24 Nienj Helmanj-sebe-i-na (Exode) 19–24. * 4:27 Isayi (Ésaie) 54:1

²⁸ Tobin namaa, *Isakin yey nupällen-bilonjo dumaa, namaa naa bi dii nupällen-bisälñ namaa dumei. ²⁹ Nga naacombilonjo manj huonj nelbilienj homma-i, unj taa u ce umanj huonj *Diilonj-Yalle homma-i kpāncōlgū-i dumaa, kuu bi dii dumei nyunjo-i-na. ³⁰ Nga Diilonj-nelma waanj wuō nie kufanjo künjo-na? Ma ciera wuō: «Korciējo biējo sie gbāa wuō tuonjo ciilunjo-i kuuduonjo baa nebiciējo biējo-i. A ce dumaajo-na, donya korciējo-i baa u biējo-i.»†
³¹ Tobin namaa, terienjo fanjo-na, mie ii si dii korciējo bisälñ mie, nga ii dii nebiciējo bisälñ mie; ii dii i ferēj nuō.

5

Ii dii i ferēj nuō

¹ *Kirsa hüyāa-ye i die waa i ferēj nuō kelkel. Terienjo fanjo-na, gbāan ba baa ji tiraa dii-na koršinni-na!

² Nien, muō Pol, minj ka wanj manaj baa-na ma yaa daama: Da na ce ba *jā-na, Kirsa maama sie tiraa waa baa yunjo na wulaa. ³ Yaanj mi tiraa tir-ma baa-na: Umanj duō ce ba jā-yo, kutienjo saaya u wuō *Moisi *anjñamma-i ma künjo-na hiere kpānjkaani. ⁴ Namaa manaj vaa na ferē baa anjñamma-i wuō na taara na vii Diilonjo yaanjo-na, na buōra baa Kirsa-i; Diilonjo anfafamma kuraaya-nei.

⁵ Mie fuō, inj hüyāa Kirsa maama-i, i suyaa wuō Diilonjo ka tuō kānj-ye nelviinj mie. *Diilonj-Yalle cie i tēna kufanjo tēnamma yaa-i. ⁶ Da nj waa Yesu-Kirsa horre-na, nj *jāa o, nj saa jā o, yunjo si dii-kuō. Kumanj yunjo, ku yaa i hūu u maama-i a tie dōl baa i-naa.

⁷ Naa naa bie hūmefafalle. Hai molojo-i juō ce na nanna-die? Hai juō ce na cīna ninsoro-i? ⁸ Na saaya na suō wuō umanj biē-na ce-na u baanj namaa, fuō maacemma sī mafamma-i. ⁹ Siini-i baa ni yornumma-i ninj sirenj burjūmmu-i dumaa, nelduōjo diei gbāa guōla Diilonj-dūnj-baamba-i hiere dumei. ¹⁰ Muō fuō, Itienjo cie mi holle sa tie baa na maama-i. Mi suyaa wuō na sie jōguōnj na denj maama baa muōminj jōguōnj manaj. Nga umanj guōlaanj na gbeini-i, duō fie waa nie nie, Diilonjo ka yuu-yo.

¹¹ Tobin namaa, manaj ŋaa mei maama-i, kuō mi Diilonj-nelma wamma-na, mii naa cor ta mi piyye baa nuōmba-i wuō da nj ta nj taara nj vii Diilonjo yaanjo-na fuō nj jā, baa naa waa hie ta ba huol mi yaanj-na? Aa Kirsanj kuu *daanjgu-na, baa naa waa hie ta ba cīna ku nelma-i? ¹² Bamanj huolaanj na yammu-i baa *jāmmānj-künjo-i, ba yaanj bafamba ferēj canni-i ta ba cie bige-i? Ba sa fūnunj kar-ni nanna bōlbōl wei? Ku yaa i ka suō wuō jāmmānj-maama dii kpelpe ba wulaa.

I baa fer i kusūnj-maama-i

¹³ Tobin namaa, namaajo-i Diilonjo biē-na ce-na u baanj namaa, na da na waa na ferēj nuō. Nga baa na ce kufanjo-i gboruonjo a ta na ce kumanj dolaanu-nei. Yaanj aa na yanj na maama ta ma dōlnu na-naa na ta na kāyā na-naa. ¹⁴ Na saa da, *Moisi *anjñamma-i hiere ma juō ji gbura ma-naa nelma diei maanj daama yaa nuō-i wuō: «*Ta nj dōl nj nanoljo-i ŋaa ninj dōl nj ferē dumaa.*»* ¹⁵ Nga da na bir yanj aa ta na hel na gānj baa na-naa, na bigāanj na-naa ŋaa bīmbaanj namaa; da na saa gbānj, na ka kōsuōnj na-naa.

¹⁶ Minj ka wanj manaj baa-na ma yaa daama: Yaanj *Diilonj-Yalle ta di ta na yaanj-na, ku yaa na ka ne na kusūnninj-maama-i aa yanj-ma. ¹⁷ Nelbilonjo kusūnj-maama-i baa Diilonj-Yalle kusūnj-maama-i maaduōma sī. Diilonj-Yalle kusūnj-maama-i baa nelbilonjo kusūnj-maama-i ma sa kā hūmeduōle. Ma hāi-i-na, ma sa gbo baa ma-naa; ku'i cie na sa gbā na ce kumanj dolaanunj-nei. ¹⁸ Da na yanj Diilonj-Yalle ta na yaanj-na, anjñamma sie tiraa gbāa yuu-na baa weima.

¹⁹ Kumanj daanj nelbiliemba hōlma-na ku sa puul. Ku yaa daaku: saasorsinni, tīlāsinni, bīnjwosinni, ²⁰ cufēbuole, isōmma, bigāaru, berru, nahuōnga, hōdulle, yelma, bōrōmma, nuharunjo, ²¹ nenemunjo, konjiliinj, gbuolaanj, ni yaa kāanj dumaajo-na. Minj waanj manaj baa-na cor, mi ka tiraa tir-ma baa-na: Bamanj ciej kufanjo-i, ba sie da munsuurmu *Diilonj-nelle-na.

²² Nga Diilonj-Yallen dii kumanj nelienj nuō nj huōnga-na, ku yaa daaku: nelnyulmu, hōfēlle, yaafēlle, hōhīnanja, hujjarre, fafaangu, viisinni, ²³ hēhēienjo, gbānjgbāmungjo. Anjñamma sa cīna nifanni-i daani-i. ²⁴ Bamanj hüyāa *Kirsa maama-i, ba gbuu ba kusūnninj-maama-i baa ba hōbabalammu-i *daangu-na ko-ni hiere. ²⁵ Da kuō ii dii tēna Diilonj-Yalle tēnamma, i saaya i tie ce dij taaranj i tie ce kumanj. ²⁶ Yaanj i nanna bombolma-i baa āntaaramma-i baa nenemunjo-i i hōlma-na.

† 4:30 Miwaajo jñammanj-sebe (Genèse) 21.9-10

* 5:14 Buolmanj-sebe (Lévitique) 19.18

6

Yaan i tie káyá i-naa

¹ Tobin namaa, *Diilon-Yallen yey baa namaa naman, da na da molo ce kuubabalaangu, na bel-o da hihiɛ na dii-yo hümefafalle-na. Aa na bel na fere unan nuɔ ɲ baa ji suur fuɔ nallu-na. ² Taa na káyá na-naa. *Kirsa taara ku yaa na wulaa. ³ Uman duɔ tuɔ ne wuɔ sɪ u temma si dii, a ne da u sie gbáa cii muonu canga, kutienjo taal u fere. ⁴ Neliɛɲo neliɛɲo, u ne fuɔ feren ciluɔ-i u ne. Duɔ da u faa, u gbáa tuɔ muo u pámpinanga-i a saa baa fuɔ feren ciluɔ-i; ɲga u baa muo-ka wuɔ fuɔ boyaa mel-na. ⁵ Neliɛɲo neliɛɲo baa u yur-maama.

⁶ Uman duɔ tuɔ hel u wan Diilon-nelma-i baa-ni, kutienjo saaya u da kunganju ɲ nagāɲ-niini-na.

⁷ Baa na taal na fere: Molo sie gbáa bɪɲ Diilonjo yaanga-i. Da ɲ duu kuman, ɲ ji kar ku yaa-i. ⁸ Uman duɔ vaa u fere baa kuman dɔlaanun fuɔ fere, ma ka wuo-yo; ɲga uman duɔ vaa u fere baa kuman dɔlaanun Diilon-Yalle-i, di ka pá-yo baa cicɛlma man sa tɛɲ dede. ⁹ Baa na yan i kúɔma sen baa ánfafamma cemma-i. I kúɔɲ da ma saa kara, i ka da i maacemma sullu-i dun saaya du da huɔɲgu man nuɔ-i. ¹⁰ Terienju fanju-na, die da i fere huɔɲgu huɔɲgu, i saaya i tie ce ánfafamma-i nuɔmba-na hiera, ku huraa baman dii Diilon-dúr-baamba horre-na.

Andaperienju

¹¹ Muɔmei hüyáa ta mi nyegɛɲ fiefie-i-na baa mi feren nanja, na saa da mei nyegɛmma dii wagaga. ¹² Baman guoraan-nan wuɔ na *já, ba sa taara nelbiliemba bigaan-ba *Kirsa kuliingu maama-na *daangu-na, ku'i cie. Ba taara yerre yon. ¹³ Baman kuuyen *jamman-kungu-i daaba-i wuɔ *anjɪnamma, bafamba fere-i ba sa wuɔ anjɪnamma-i. ɲga ba guor-na da na já aa ba da ba gbɛliɛɲ ba fere. ¹⁴ Muɔ fuɔ, mi sa gbɛliɛɲ mi fere, ɲga mi gbɛliɛɲ Itienjo-i Yesu-Kirsa yaa u diei yon. U yaa siyaa ba ko-yo i sɔlaangu-na. Fuɔ kuliingu yaa cie miwaanjo bimbɪnni nuonju hel muɔ-na; ni sa tiraa gbáa yuu-mi baa weima. ¹⁵ Terienju fangu-na, ɲ *jáa o, ɲ saa já o, yungu si dii-kuɔ. Kuman yungu, ku yaa ɲ ce nelfɛɲ nuɔ. ¹⁶ Baman wuɔyaan hümɛl daade-i hiera, Diilonjo fɛ ba hɔmmu-i aa káyá-bei, ba yaa Diilon-baamba-i kelkel.

¹⁷ Páduɔɲa man mi kúɔma-na, a pigaan wuɔ Yesu nolɲ muɔ, molo baa tiraa u mulɛɲ-mi.

¹⁸ Tobin namaa, Itienjo-i Yesu-Kirsa u káyá-nei hiera. Ma ce dumaa.

Polj nyegāan sebe man hā Efesitaamba-i Nelmuoyamma

Polj taa u nyegēn sebe daayo-i u waa kaso. U nyegāan-yo hā Diilonj-dūn-baamba man waa Efesi. Ba hōlma-na, *Yuifubaa-ba waa, *niēraamba bi waa. Pol taa u taara ba hieroŋo-i ba ba suɔ Diilonjo kustuŋgu-i ku yaa ku ka gbāa kāyā-bei ba tēnamma-na.

Diilonj unj taa u taara mamanj aa miwaanjo suɔ duɔ donj, u waanj ma yaa pigāan-ba sebe domma-na; wuɔ Diilonjo ciēra *Kirsā yaa ka waa bimbinni-i hiere ni yunju-na baa nuamba-i hiere ba bi yunju-na; a ce dumaanjo-na, bamanj hūyāa Yesu-Kirsā maama-i, Yuifubaa-ba-i baa niēraamba-i hiere, ba ciē baaduɔmba fiefiē-i-na (sap. 1–3).

Diilonj-dūn-baambanj saaya ba bel ba-naa dumaa, u nunju hii kufanju-i; wuɔ ba yanj ba maama ta ma dōlnu ma-naa, ba ta ba kānj ba-naa aa bi ta ba kānj Diilonjo-i (sap. 4–6).

Jaaluŋgu

¹ Muɔ Pol, Yesu-Kirsā *pɔpuɔrbilonj muɔ ŋaa Diilonj unj'a ma ce dumaa. Muɔmei nyegāan sebe daayo-i da mi hā namaa namanj hūyāa Yesu-Kirsā maama-i Efesi-i-na a ce Diilonj-dūn-baanj namaa. ² I To-i Diilonjo-i, baa Itienjo-i Yesu-Kirsā-i, ba kāyā-nei aa fē na hōmmu-i.

Diilonj unj ciē baa-ye dumaa Yesu-Kirsā barguɔ-i-na

³ Yaanj i tie tuɔlnu Diilonjo-i, Itienjo-i Yesu-Kirsā To-i. Inj yenj horre-na baa *Kirsā-i, u ciē baa-ye aa hā-ye dōrciilunju-i ku sinni-na hiere dōrɔ-i-na. ⁴ Aa Diilonjo suɔ duɔ jina miwaanjo-i, u yufelle naa hel-yiē i diē waa fuɔ baanj miē Kirsā barguɔ-i-na. U ciē mafamma-i i diē waa welewele u yaanŋa-na cālmuo baa waa-yiē. ⁵ I maama dolaanu-yuɔ, a ce dii ku domma-na, u taa u taara u ce-ye u bisālŋj miē Yesu-Kirsā barguɔ-i-na. ⁶ Terienju fanju-na, yaanj i tie jaal Diilonjo-i wuɔ u friinu u huŋŋa-i baa-ye cor a hā-ye u Beduɔla-i. ⁷ U yaa ciē tammānj-kūŋgu a sāa i yunni-i aa pir i āmbabalma-i. Diilonjo pigāan-ye u fafaanju-i dumei ku sinni-na hiere. ⁸ U friinu u huŋŋa-i baa-ye a ce-ye nelnurāan miē baa cēcēmuntaanj miē. ⁹ U pigāan-ye u kusūŋgu-i. Anfafamma manj waa u huŋŋa-na dii ku domma-na, u pigāan-ye baa-ma. ¹⁰ Ma cemmaŋ-huɔŋj da ku hi, u ka ce-ma: U ka tigiŋj dōrbimbinni-i hiere baa hīemānj-niini-i aa haa Kirsā-i ni yun-nu.

¹¹ Diilonjo hielaa u yufelle yiē dii ku domma-na a saanu baa fuɔŋj taaranj ku ce dumaa. Diilonjo ce weima-i hiere kuŋ dolaanu fuɔ dumaa. Terienju fanju-na inj yenj Kirsā horre-na, unj paa nunju manj baa-ye, u hāa-ye baa-ku. ¹² A ce dumaanjo-na, miē manj haa i nanŋa-i Kirsā-i-na igēna, yaanj i tie gbelienj Dombuɔ-i.

¹³ Namaa fere-i nanj bi nuɔ ninsoŋo-i, nanj nuɔ konkor-*Neldōdōlma-i, na hūyāa Kirsā maama-i. Nanj hūyāa-ma dumaanjo-na, Diilonjo dāanya-nei baa u *Yalle-i unj ŋa naa pā dimanj nunju-i baa-na. ¹⁴ Di yaa fienj i hōmmu-i wuɔ Diilonj duɔ ji kor-e gbula i ka da i niēluɔ-i. Terienju fanju-na, yaanj i tie jaal Dombuɔ-i.

Pol cāarā Diilonjo-i hā Efesitaamba-i

¹⁵ Tobinj namaa, ku'i ciē minj juɔ nu wuɔ na haa na nanŋa Itienjo-i Yesu-i-na aa ta na dōl Diilonj-dūn-baamba-i hiere, ¹⁶ mi sa nanna yiinju baa Diilonjo jaalma-i na maama-na. Na maama sa karaanu-miē. ¹⁷ Aa mi cārā Itienjo-i Yesu-Kirsā Diilonjo-i, i To manj fafaanju tienjo-i, wuɔ u hā-na u *Yalle-i di ce-na nelnurāan namaa a pigāan-na baa-yo na suɔ-yo dei. ¹⁸ U puur na yufienja-i na suɔ unj bīē-na mamanj nuɔ-i, aa unj jīēna ciilufafaanju manj tuɔ ciē u baamba-i na bi suɔ ku sinni-i, ¹⁹ aa bi tiraa suɔ unj ceŋ maacemama-i baa himma manj temma-i u hā miē manj hūyāa u maama-i. ²⁰ U siire Yesu-i hiel-o kuomba hōlma-na baa hiduɔma famma yaa-i a jina-yuɔ u caanju-na dii dōrɔ-i-na. ²¹ Yuntēsinni-i hiere, baa fōŋgōtesinni-i hiere, baa nellentesinni-i hiere ka hel baa himma-i hiere, *Kirsā dii ni dōrɔ. Nelbōmbōmbaa-ba manj dii nyunjo-i-na baa bamanj juɔŋ bisīnuɔ-i-na hiere, Kirsā dii ba yun-nu. ²² Diilonjo haa-yo bimbinni-i hiere ni yun-nu, aa bi haa-yo fuɔ dūŋ-baamba bi yun-nu. ²³ Diilonj-dūn-baamba yaa Kirsā borre-i; ba weima-i hiere ma kāa ka jūŋ u yaa nuɔ-i. U yaa weima-i hiere miwaanjo-na.

2

Diilonjo kuraa-ye gbāŋgbāŋ

¹ Diēluɔ-i-na, na āmbabalma-i baa na cālmuo naa ce-na ŋaa bikuonj namaa Diilonjo wulaa. ² Na taa na wuɔ nelbilienj temma; naa naa cu *jina ba yuntienjo huonj-nu. Bamanj cīnaana Diilonjo nunju-i u yaa diyaa-ba kuɔ. ³ Miē fere-i ii naa bi waa dumei; i taa i ce kumanj dolaanu-yiē, i taa i ce i yufienj-maama. A ce dumaanjo-na, Diilonjo naa ka gāŋ baa-ye ŋaa unj kaa gāŋ baa bafamba-i dumaa.

⁴ Nga Diilono hujarre temma si dii, i maama silaa dɔlnu-yuɔ cor, ⁵ a ce i ɔmbabalman ɲa naa fie ce-ye bikuon mie, u siire-yie baa *Kirs-a-i. Diilono cie baa-na ku'i cie na kor. ⁶ In suuri Kirs-a horre-na, Diilono siire-yie baa-yo a hiel-e kuomba hɔlma-na i ka tie ce i bɔangu-i baa-yo dɔrɔ-i-na. ⁷ U cie mafamma-i duɔ pigɔan baman juɔn mie huɔngu-na hiere wuɔ Yesu-Kirs-a horre cie u fa baa-ye cor. ⁸ Nan huyɔa Kirs-a maama-i ku'i ce Hujarrentieɲ kor-na gbɔngbɔn. Namaa cufalungu sɪ; Diilono-maacemma. ⁹ U saa ne na ɔnfamma a kor-na, ku yaa molo sie gbɔa gbeliɲ u fere. ¹⁰ Na saa da, Diilono yaa maa-ye aa ce-ye nuofelaɲ mie Yesu-Kirs-a horre-na i die tie ce ɔnfamma. ɔnfamma famma-i u tigiin-ma dii ku domma-na i die tie ce-ma.

Kirs-a horre cie Yuifubaa-ba-i baa niɛraamba ce baaduɔmba

¹¹ Ma sɪ na suyaa wuɔ dɛlɛɔ-i-na na waa *niɛraɲ namaa? *Yuifubaa-ba taa ba bɪ-na wuɔ na saa *jɔ, aa ta ba gbɛ ba fere wuɔ ba jaa a saa baa pɔduɔnɲa man ba kɔɔma-na. ¹² Huɔngu fanɲu-na, naa naa maa *Kirs-a-i-na; na waa niɛraɲ namaa, na nuɲgu saa waa baa *Isirahel-baamba-i; na nungu saa waa Diilono-nupɔnɲu-na, na saa ta na hɪn bɪnɲuɲ taaluɲgu, aa na saa ta na suɔ Diilono-i. ¹³ Nga fiefie-i-na, namaa naman naa gbuu maa Diilono-na, nan suuri Yesu-Kirs-a horre-na, u tamma piyaa-na yuɔ. ¹⁴ Yesu-Kirs-a yaa juɔ baa yaafɛlle-i. U cie Yuifubaa-ba-i baa niɛraamba ce baaduɔmba. Bigaaru man waa ba hɔlma-na ɲaa dɪnɲuɲgu ta ku karnu-bei, u kuu naara-kuɔ. ¹⁵ U burana Yuifu ba *ɔnɲamma-i baa ma hɔmɛnɲa-i hiere, aa gbonu niɛraamba-i baa Yuifubaa-ba-i ce-ba baaduɔmba u horre-na. U juɔ baa yaafɛlle-i jomma famma yaa-i. ¹⁶ Kirs-a kuu *daɲgu-na a tigiin niɛraamba-i baa Yuifubaa-ba-i hiere ce-ba baaduɔmba, aa dii-ba ba-naa nuɔ baa Diilono-i. U kuu a hiel bigaaru-i ba hɔlma-na.

¹⁷ Terienɲu fanɲu-na, namaa naman naa maa, baa namaa naman naa pie hiere, Kirs-a juɔ baa yaafɛllen-nelma ji wan baa-na. ¹⁸ Na saa da, Kirs-a cie i hieroɲo-i hiere i gbɔa tie pie Diilono-i *Diilono-Yalle barguɔ-i-na.

¹⁹ A ce dumaɲo-na, na sa tiraa na ye niɛraɲ namaa Diilono-baamba hɔlma-na; na cie Diilono-dɪn-baɲ namaa, gbulɲugbul. ²⁰ Naa dii ɲaa kpɔnɲarabaa namaa aa Diilono ce-na tuɔ ma dubuɔ baa-na. Dubuɔ fanɲo-i Yesu *pɔpuɔrɛmba yaa ku tuole-i baa *Diilono-pɔpuɔrɛmba-i, aa Kirs-a yaa tintɲngbo-i. ²¹ Fuɔ yaa bilaaya-ku ku yiera ku gbeini-na ta ku yuure ku ka da ku ce Diilono-dɪnɲu. ²² Namaa nan bi yɛn Kirs-a horre-na, na nuɲgu dii dɪn daaku-na. Diilono-Yalle dɪnɲu yaa ka waa dɪnɲu fanɲu-i.

3

Polɲ saaya u ce maacemma man

¹ Ku'i cie muɔ Pol, ban diyaa muɔmi man kaso-i-na wuɔ mi waɲ Yesu-Kirs-a maama-i baa *niɛraɲ namaɲo-i, mi ta mi carɔ Diilono-i mi ha-na. ² Diilono un cie baa-mi a ha-mi maacemma man, wuɔ mi ce-ma a kɔyɔ-nei, na saa bi yan nelma famma-i numma. ³ Diilono pigɔan-mi u kusɲngu-i. Mi hii dii mi nungu-i cɛlle nelma famma-na baa-na cor. ⁴ Da na kalan mi sebe-i, na ka da min suyaa Diilono kusɲngu-i dumaa a ka *Kirs-a maama-na. ⁵ Nelma famma-i, Diilono saa naa pigɔan yinantaamba-i baa-ma. Nga fiefie-i-na, u *Yalle pigɔan Yesu *pɔpuɔrɛmba-i baa fuɔ ferɲ baamba-i baa-ma hiere. ⁶ Nelma famma yaa daama wuɔ: Niɛraɲ namaɲo-i nan suuri Yesu-Kirs-a horre-na, *Neldɔɔlma cie na da na wuɔ ciiluduɲgu baa *Yuifubaa-ba-i, na cie baaduɲ namaa baa Yuifubaa-ba-i; Diilono un paa nuɲgu man, na nuɲgu dii-kuɔ.

⁷ Diilono-i bibienɲo! U cie baa-mi a ce-mi Neldɔɔl daama watien muɔ. ⁸ Nɲ sie suɔ wuɔ Diilono-dɪn-baamba-i hiere ba bɔyaa muɔmi nuɔ-i, ɲa Diilono cie baa-mi aa hiel-mi mi da mi ka wan Kirs-a ɔnfamma man maatɪmma sɪ baa niɛraamba-i. ⁹ Aa Diilono un ceɲ u kusɲngu-i dumaa, mi kaala-kuɔ baa nuɔmba-i. U yaa hielaa bɪmbɪnni-i hiere. Dii ku domma-na u yaɲ nel daama-i u huɔnɲa-na. ¹⁰ U cie-ma dumɛi duɔ ce Diilono-dɪn-baamba da ba pigɔan yuntaamba-i baa fɲngɔtaamba man dii dɔrɔ-i-na u cɛcɛmɲngu-i ku sɪnni-na hiere. ¹¹ Mafamma-i daama-i hiere ma waa u huɔnɲa-na dii ku domma-na. U cie Itienɲo-i Yesu-Kirs-a ce ma yaa daama-i. ¹² In yɛn baa Yesu-Kirs-a aa tiraa haa i nanɲa yuɔ, i ka da holle pie Diilono-i. ¹³ Terienɲu fanɲu-na, jande, min ceɲ sɪlma man na maama-na, baa na yan ma seɲ na kɔɔma-i. Sɪlɲ daama yaa ka ce na ce bɔi.

Polɲ carɔn kuman Diilono wulaa

¹⁴ Ku'i cie mi ta mi dɪuna i To-i Diilono yaɲnɲa-na aa ta mi carɔ-yuɔ. ¹⁵ Tonaamba-i hiere dɔrɔ-i-na baa hɛma-na ba toɪnni hilaa u yaa nuɔ-i. ¹⁶ Wuɔ un yɛn nelbuɔ, u ce u *Yalle dii holle nei. ¹⁷ Aa nan haa na nanɲa-i *Kirs-a-i-na, u ce u maama yu na hɔmmu-i. U kɔyɔ-nei na nan kaasɪnni u hɔmelle-na aa nelnyulmu da muntɛnammu na hɔmmu-na, ¹⁸ ku yaa Diilono-dɪn-baɲ namaɲo-i hiere na kɲngu-na, na ka gbɔa suɔ Kirs-a nelnyulmu nolaɲngu-i.

¹⁹ Kirsa nelyulmu manj cuu nelbiliemba hõmmu-i, mi cārā Diilõnõ-i wuõ u kãýā namaañõ-i na suõ mu yaanãa-i, ku yaa na hõmmu ka gbuu yu baa Diilõnõ maama-i.

²⁰ Umanj gbãa hã-ye cor inj cārār kumanj baa inj jõguõn-ma dumaa a saanu baa u fõnjgõo manj ciej maacemba-i i hõmmu-na, ²¹ jaaluõngu gbïe baa u yaa-i Diilõn-dünngu-na yinni manj jonj Yesu-Kirsa barguõ-i-na! Ma cie.

4

Diilõn-dün-baamba dii baaduõmba

¹ Jande, terienngu fanngu-na, banj diyaa muõmi manj kaso-i-na wuõ mi cãa Itienõ-i, mi cārã-nei, yaan na wuõsaanngu saa baa Diilõn unj taaranj-kuõ dumaa. ² Taa na hiire na fere aa na waa hiehie baa na-naa. Baa na yanj na hõmmu ta mu huol. Taa na dol baa na-naa aa umanj duõ ce umanj kumanj, kutienjo tiil-ku nammanj-temma. ³ *Diilõn-Yallen cie na ce kuuduõnngu dumaa, gbãan yaafelle ce na tie dumei. ⁴ *Kirsa borre dii di diei yonj, Diilõn-Yalle-i di bi diei nãa Diilõn unj cie na haa na nanãa-i nelduõma diei nuõ dumaa. ⁵ Itienõ dii u diei pe, aa na hũyãa nelduõma diei, aa *batemu duõnõ yaa nanj daa-yõ. ⁶ Diilõnõ bi dii u diei, aa u yaa i hierõnõ-i hiere i To-i. U yaa i yunj-nu hiere. U bie i hierõnõ-i hiere u ce maacemba-i, aa waa i hierõnõ-i i hõmmu-na.

⁷ Nga i hierõnõ-i hiere, Kirsa cie baa-ye a hã-ye i de-i-denj maacemba a saanu baa unj taaranj-kuõ dumaa. ⁸ Ba nyegãan fuo maama'i Diilõn-nelma-na wuõ:

«Unj nyugãanj kã dõrõ-i-na,

u kãa baa kasobiemba

aa u calaa bĩmbĩni hã nelbiliemba-i.»*

⁹ A ne da da ba cira: «U nyugãanj kã dõrõ-i-na» ku pigãan wuõ u hiiriye igẽna hẽma-na. ¹⁰ Umanj hiiriye, uuduõnõ fanjo yaa tiraa bir nyugũnj kã dõrõ-i-na duõ gbãa duõ gbuo terni-i hiere. ¹¹ U yaa hãa nuõmba-i ba da-ba-denj maacemba: U cie banamba Yesu *põpuõrbiemba, aa ce banamba ta ba ce u põpuõrunngu, banamba *Neldõdõlma waraamba aa banamba tayaanabaa sisõ Diilõnelpigãataamba. ¹² U cie ma yaa-i a ce Diilõn-baamba ta ba gbã ba ce u maacemba-i ba kãýā ba-naa ba nanj kaasĩnni Diilõn-hũmelle-na. ¹³ Mafanj da ma ce, i ka suõ Diilõn-Bienõ-i hiere kuuduõnngu aa hũu u maama-i. I ka ce babĩncuõnj mie Diilõn-hũmelle-na a tie suõ weima-i hiere Kirsa temma-i. ¹⁴ I sie tiraa waa nãa bisalnj mie nuõmba ta ba tãal-e ba pira-yie Diilõn-hũmelle-na nãa fafalmunj wuõranj mu bĩnj baa benjo dumaa hũmmanj dõrõ. Nuõmba sie tiraa ta ba gbã ba guõl i gbeini-i. ¹⁵ Nga yaan nelyulmu waa i ninõnõ wamma-na, ku yaa i ka bie Kirsa maama-i hiere. U yaa i yungu-i aa mie i waa u borre-i. ¹⁶ Fuo yaa cie i bel i-naa fafamma bel daama temma-i tie kãýā i-naa; nelienõ nelienõ baa u maacemba. Die tie ce i maacemmabaa-ba-i manj saaya ma ce dumaa, nj da kuanngu naara-yie aa nj da i nanj kaasĩnni fafamma nelyulmu-na.

Anfelenõ

¹⁷ Minj gbu mi cārã kumanj na wulaa Itienõ yerre-na ku yaa daaku: Jande, baa na tiraa na ta na ce nãa bamanj sa suyaan Diilõnõ-i banj cenj dumaa. Yungu si dii ba añjõgõuma-na. ¹⁸ Ba nyaayã ba fere aa ba ba bi tiraa suõ bĩnjkũngu; a ce dumaanõ-na ba nungu si dii Diilõn-horre-na. Ba añjõgõuma cuure aa yanj-ba. ¹⁹ Ba sa suõ banj bĩnj kumanj senser-re-i; a ce dumaanõ-na ba maacemba yaa tilãĩnni-i; ba naa ma yaa-i ba wuõ juuru-i. ²⁰ Na suyaa *Kirsa-i baa ma yaa wẽi? ²¹ Mi suyaa mie na nuõ u maama-i aa ba hãalãayã-nei baa ninõnõ manj dii u hũmelle-na ²² wuõ na nanna na añcõlõmma-i. Nanj taa na ce mananj dielũõ-i-na, na hiel na gboluõnõ meĩ. Ambabalma cemba taa ma dõlnu-nei nãa bige-i! Ma yaa taa ma dii-na hũmebabalalle-na. ²³ Aa bi hãalã-nei wuõ na yanj *Diilõn-Yalle bir na añjõgõuma-i. ²⁴ Wuõ na bie Diilõn-huõnga a ce nuõfelaanj namaa aa ninõnõ ce na waa nelviin namaa baa nuõfafaanj namaa.

²⁵ Terienngu fanngu-na, hielaanj na nanãa coima-na. I cie duduõn-baanj mie, a ce dumaanõ-na na hierõnõ-i hiere na saaya na ta na wanj ninõnõ-i baa na-naa. ²⁶ Umanj u huõnj da ka guõla, u bel u fere u baa ji ce cãl. Aa u gbãnj u hiire u huõnga-i aa bãanj-yufelle suõ da di suur. ²⁷ Baa na yanj *Sitãni da mumbelmu nei. ²⁸ Umanj duõ tuõ cuo, u yanj cuoyunngu-i aa u sieya u napuõnã-i a taara u yerren-kũngu aa bi da kãýā sũntaamba-i. ²⁹ Baa na yanj ändababalaanngu diei hel na nunni-na. Nelma manj gbãa kãýā tobimba-i aa dii sireinã-bei, na ta na wanj ma yaa-i. ³⁰ Baa na guõla Diilõn-Yalle huõnga-i, Diilõnõ dãanya-nei baa di yaa-i tuõ cie konkor-yiinngu-i. ³¹ Baa na ta na nyõ na nonni-i baa na-naa. Yaanj yavãale-i baa hõdulle-i. Yaanj jijiini-i baa tuosĩnni-i. Nienj ambabalma-i ma sĩnni-na hiere aa na yanj-ma. ³² Taa na ce añfafamma na-naa nuõ aa na ta na ce hujarre na-naa nuõ. Taa na ce jande na-naa nuõ nãa Diilõn unj cie jande nei dumaa Kirsa barguõ-i-na.

* 4:8 Gbelimanj-malãanngu (Psaume) 68.19

5

Na weima-i hiere ma saaya ma waa cecerma-na

¹ Namei Diilonj-bisälñ namaaño-i, na maama sa suɔ aa dɔlnu-yuɔ. Terienju fangu-na, gbãañ na ta na ce u temma. ² Nelyulmu saaya mu ta na weima-i hiere ma yaanj-na *Kirsa temma-i. Kirsa dɔlaa-ye fuɔ a ji hũu-ma ku i maama-na. U pãa u fere, a ce u fere tãmmañ-kũngu manj dɔlaanuj Diilonjo-i.

³ Namaaño-i Diilonj-baan namaa, a ce dumaano-na bñjwosinni-i baa pɔpɔrsinni-i ni sinni-na hiere ka hel baa cãncãaya-i mi sa taara mi nu ni maama na hɔlma-na. ⁴ Tilãstinniñ-ãndaangu saa bi saaya ku hel na nunni-na, baa miminsinniñ-ãdenni-i ka hel baa ãndasɔnni-i hiere. Yaanj aa na ta na jaal Diilonjo yaa. ⁵ Na saa da, da ñ ta ñ ce cãncãaya-i, kuu dii ñaa ñ yaanj Diilonjo-i aa ta ñ kuye ñ yufien-ñiini, a ce dumaano-na bamañ ciej cãncãaya-i, baa bñjwosinni-i, baa pɔpɔrsinni-i, ba sie da munsuurmu Kirsa-i baa Diilonjo-i ba nelle-na.

⁶ Baa na yañ ba tãal-na baa nelsɔsɔmma pira-ñei. Daaku temma yaa ciej Diilonjo tuɔ gãñ baa ãnyagarantaamba-i. ⁷ Terienju fangu-na, baa na cu ba huonj-nu. ⁸ Dieľu-i-na, naa naa waa kukulma-na; fiefie-i-na, nañ yej Itienjo horre-na, naa dii cecerma-na. A ce dumaano-na, taa na wuɔ ñaa cecermanj-biemanj wuɔ dumaa; ba hɔmmu kuonj. ⁹ Cecermanj-bisãlmba ãncemma yaa ãnfafamma, baa viisinni, baa ninsowalle. ¹⁰ Gbãañ na ta na suɔ kumañ dɔlaanuj Itienjo-i. ¹¹ Baa na dii na gboluonju kukulmanj-maacemma-na; belle si dii-mei. Yaanj aa na ta na firre bamañ ciej-mañ. ¹² Banj fuɔ ba ce mamañ; senda-weima; ma sie gbãa wanj. ¹³ Na saa da, da ñ firre moloño-i, uñ ceñ mamañ ñ da ma hilaa hiere bomborma-na. ¹⁴ A ne da weinj da ma hel bomborma-na, ma kaala nuɔmba-i hiere ba wulaa. Ku'i cie ba'a: «Duɔfũmmuntie, sire!

Sire ñ hel kuomba hɔlma-na

Kirsa ka pa bãangu nie.»

¹⁵ Terienju fangu-na, niñ na wuɔsaangu-i torro. Baa na ta na ce bisãnsinni, taa na ce bincɔmma. ¹⁶ In yej yinni manj nuɔ-i daani-i, yifafanni sɩ. A ce dumaano-na, yaanj na fere baa kuufafaangu cemuma-i. Baa na gonya ãnsɔsɔmma. ¹⁷ Baa na ce bisãnsinni, yaanj aa na taara Itienjo huɔngã-i na suɔ-ka.

¹⁸ Baa na ta na nyonj kolma-i na ye. Konjbuolaangu biɛna neliɛño. Yaanj *Diilonj-Yalle yaa ta di yu na hɔmmu-i hɔnni manj jonj. ¹⁹ Diilonj-Yallenj diyaa ñeini manj na nunni-na, taa na hãl-ñi na dii sireña na-naa nuɔ. Taa na hãl gbeliemanj-ñeini-i na tuɔlnu Itienjo-i baa huɔngã diei. ²⁰ Taa na jaal i To-i Diilonjo-i hɔnni-na hiere baa weima-na hiere Itienjo-i Yesu-Kirsa maama-na.

Diilonj-dũñ-baanj ãnsorre

²¹ Niɛñ *Kirsa-i aa na ta na sie na-naa wulaa. ²² Caanj namaa, taa na sie na bɔlbaa-ba wulaa ñaa nañ sie Itienjo wulaa dumaa. ²³ Na saa da, bibiɛño yaa ciejño yungu-na ñaa Kirsanj yej Diilonj-dũñ-baamba yungu-na dumaa. Diilonj-dũñ-baamba yaa fuɔ borre-i aa fuɔ u ce ba konjortienjo. ²⁴ A ce dumaano-na, ciejño saaya u tuɔ sie u bɔlɔ wulaa weima-na hiere ñaa Diilonj-dũñ-baambañ sie Kirsa wulaa dumaa.

²⁵ Bolaanj namaa, taa na dɔl na caamba-i ñaa Kirsanj dɔlãa Diilonj-dũñ-baamba-i dumaa aa hũu-ma ku ba maama-na ²⁶ a bɔ-ba ba deñ hã Diilonjo-i baa-ba. U cie u nelma-i baa hũmma a caya-bei da welewele ²⁷ ba da ba ta ba ne fafamma u yaangã-na; dugaangu baa waa molo-na, unanj kũma baa yii iyimba, aa cãlmuɔ baa bi waa molo-na. ²⁸ Bibiɛño saaya u yañ u ciejño maama ta ma dɔlnu-yuɔ dumei ñaa fuɔ fereñ kũma maamanj dɔlnuñ-yuɔ dumaa. Umanj duɔ tuɔ dɔl u ciejño-i, kuu dii ñaa u dɔl u fere. ²⁹ Na saa da, ñ sie gbãa bigãañ ñ fere, ñga ñ taara niwuoni ñ hã ñ fere aa ta ñ ne ñ fere fafamma ñaa Kirsanj neñ Diilonj-dũñ-baamba-i dumaa. ³⁰ Ba yaa miɛño-i aa miɛmei Kirsa kũma-i. ³¹ Ma nyegãañ Diilonj-nelma-na wuɔ: «Ku'i cie bibiɛño ka yañ u to-i baa u nyu-i aa waa baa u ciejño ba gbonu ce kuuduɔnggu.»* ³² Nel daama tuole dii purru. Muɔ fuɔ, mei ciera ma vii Kirsa yaa-i baa Diilonj-dũñ-baamba-i. ³³ Nga ma bi vii namaano-i: Bibiɛño bibiɛño, u saaya u tuɔ dɔl u ciejño ñaa uñ dɔl u fere dumaa; aa ciejño ciejño, u tuɔ sie u bɔlɔ wulaa.

6

Bincuɔmba-i baa ba bisãlmba-i banj saaya ba waa dumaa

¹ Bisãlñ namaa, taa na nu na bincuɔmba nunni-i ñaa Itiej uñ taaranj-kuɔ dumaa, ku'i faa. Namaa maama yaa mafamma-i. ²⁻³ «Ta ñ kãñ ñ to-i baa ñ nyu-i ku yaa ñ huɔngã ka fẽ aa ñ ka da yinni hẽma-na.»* Nelma famma yaa Diilonj-ãñjnadieľamma manj baa nupãlle-i.

* 5:31 Miwaano jñnammanj-sebe (Genèse) 2.24

* 6:2-3 Helmanj-sebe (Exode) 20.12; Anjñnamma tiyemmanj-sebe

(Deutéronome) 5.16

⁴ Bientobaa namaa, baa na ta na du na bisálmba hõmmu-i, yaan aa na nuola-bei fafamma, na dii nelfafamma ba túnni-na nja Itienj uŋ taaranj-kuo dumaa.

Kõraamba-i baa ba yuntaamba-i banj saaya ba waa dumaa

⁵ Kõraanj namaa, taa na nu na yuntaamba nunni-i, aa na firnu na hõmmu-i baa-ba na ta na kãnj-ba nja nanj ceŋj dumaa baa *Kirsai-i. ⁶ Baa na ta na ce ba yufellenj yonj ba da ba dõl-na. Nanj yenj Kirsai kõraanj namaa, firinunj na hõmmu-i na ta na ce Diilonj uŋ taaranj kumanj. ⁷ Fienj na hõmmu-i baa ba maacemma-i. Baa na ta na ne-ma nja nelienj-maama, taa na ne-ma nja Itienjo maama. ⁸ Na saaya na suo wuo kõrienj nuo o, kõrienj nuo sí o, ninj cie ãnfafamma manj, Itienjo ka pã-ni baa-ma.

⁹ Yuntaanj namaanjo-i, taa na bi ce maaduoma yaa-i baa na kõraamba-i. Baa na ta na nuola-bei. Na saaya na suo wuo namaa baa bafamba-i hiere Yunteduonjo'i dii-nei dõro-i-na. Aa Yuntienjo fanjo sa ce cielu.

Diilonj uŋ hãa-ye bercebimbinni manj

¹⁰ Mamanj tãya ma yaa daama: Itienjo fõngũo temma sí, a ce dumaanjo-na yaan na fõngũo tuo hel u yaa nuo-i. ¹¹ Diilonj uŋ hãa-na bercebimbinni manj, biyaanj-ninj na terenj na yiera, ku yaa *Sitãni sie gbãa yii baa-na. ¹² Na saa da, i sa gãnj baa nelbiliemba, i gãnj baa jlnabaa, baa kartaamba, baa hiriemba, baa isuotaamba. ¹³ Terienju fanju-na, Diilonj uŋ hãa-na bercebimbinni manj hiere, biyaanj-ninj; baa na yanj ku diei! Ku yaa Sitãni duo diire-nei yiiŋgu yiiŋgu, na yiera ku diei nuo. Ma ka dõl-na. ¹⁴ Siirenj na terenj na yiera: Na ce ninsonjo-i nja kpaŋkpaanjo na pëyë na nageinã-i, aa na ce viisinni-i nja kollunj-jongoruo na dii. ¹⁵ Na ce *Neldõdõlma wamma-i nja naatenni na dii na gbeini-na; yaafelle da ma yaa nuo-i. ¹⁶ Nanj hũyãa Yesu-Kirsai maama-i baa huõnga manj, taa na cinnu na fere baa huõnga fanga yaa-i hõnni-na hiere *Bigaarãnjõ heinã baa ji hi-na. ¹⁷ Cieŋ Diilonj-kõŋkoro-i nja kollunj-cucũngju na dii na yunni-na, aa na bie *Diilonj-Yalle jigãnga-i, ka yaa Diilonj-nelma-i.

¹⁸ Diilonj-Yalle barguo-i-na, taa na gbu na cãrã Diilonjo-i weima-na hiere. Vaanj na fere baa Diilocãrãlle-i aa na ta na cãrã na hã Diilonj-dũnj-baamba-i hiere. ¹⁹ Taa na bi cãrã na hã muõnjõ-i, wuo u kãyã-mie, da mi puur mi nunju-i da mi wanj Neldõdõlma-i huõngju huõngju, mi kũõma baa nyenj, aa u pigãanj-mi minj saaya mi wanj mamanj. ²⁰ Minj fenj mi ye kaso-i-na, ba puõraa muõmei baa nel daama-i. Terienju fanju-na, manj gbie ma wanj dumaa, taa na cãrã Diilonjo-i wuo u kãyã-mie mi kũõma baa nyenj baa ma wamma-i.

Jaaluperienju

²¹ Mamanj dii bande-i-na, i natobinjo-i Tisike duo kã, u ka wanj-ma baa-na na suo minj yenj mamanj nuo-i. Tisike maama dii kpelle mi huõnga-na, u vaa u fere baa Itienjo maacemma-i. ²² Mi siire-yuo baa ma yaa-i mie u ka wanj ma yaanga-i baa-na a fe na hõmmu-i.

²³ I To-i Diilonjo-i, baa Itienjo-i Yesu-Kirsai-i, ba fe tobimba hõmmu-i aa ce-ba nelnyulmuntamba baa ãnhũumantaamba. ²⁴ Bamanj gbu ba kuye Itienjo-i Yesu-Kirsai maama-i bãangju-i baa isuõngju-i, Diilo kãyã-bei hiere.

Polŋ nyegāaŋ sebe maŋ hā Filiputaamba-i Nelmuoyamma

Pol yaa waan Diilon-*nelma*-i baa Filiputaamba-i ba nu-ma aa hūu-ma (Pɔpuɔr. 16.11-40). Ku huonŋu-na, baa bel-o dii-yo kaso Yesu maama-na. Filiputaan baa hiel moloŋo ba hōlma-na baa conŋoruonŋu u kā ka hā Pol dii kaso-i-na. Ba bī naacolŋo-i Epafuroditi. Kufanŋu maama yaa nuɔ-i Pol nyegēŋ sebe daayo-i duɔ jaal-ba.

U duɔŋ a dii sireiŋa bei wuɔ ba nyaar *Neldɔdɔlma-na aa ba muonu-mei terni-na hiere. Wuɔ ba ta ba hiire ba fere ŋaa Yesuŋ taa u hiire u fere dumaa (sap. 1–2). U gbuɔya-bei wuɔ ba bel ba fere coikartaamba-na, wuɔ da ŋ haa ŋ nanŋa-i Yesu-i-na, ku yaa gbāa ce-ni nelviin nuɔ Diilonŋo yufelle-na, Yuifu ba Diilon-*hūmelle* wuɔsaanŋu sī (sap. 3). U bi piye baa-ba wuɔ ba yan aa ba nunu ba-naa ba ce Itienŋo maacemma-i (sap. 4).

U sebe huonŋa-na hiere, u diyaa sireiŋa Diilon-*dūn*-baamba-na wuɔ ban yen Itienŋo horrena, ba ta ba nyɛ. Wuɔ Yesuŋ hāa-ye kumanŋ, ku maaraa bīmbīnni-i hiere, a ce dumaanŋo-na uman duɔ haa u nanŋa-i yu weima-na hiere, kutienŋo huonŋa gbāa fɛ.

Jaalunŋu

¹ Muɔ Pol, muɔ baa Timote, miɛmei nyegāaŋ sebe daayo-i. Yesu-Kirsa cāaraŋ miɛ. I nyegāaŋ-yo die hā namaa manan hūyāa Yesu-Kirsa maama-i a ce Diilon-*dūn*-baan namaa Filipu-i-na, baa na yaataamba-i, baa bamanŋ kāayāŋ-bei ba maacemma-na Diilon-*dūnŋu*-na. ² I To-i Diilonŋo-i, baa Itienŋo-i Yesu-Kirsa-i, ba kāyā-nei boi aa fɛ na hōmmu-i.

Polŋ cārāŋ kumanŋ u hā Filiputaamba-i

³ Da mi jɔguɔŋ na maama huonŋu huonŋu, mi jaal Diilonŋo-i ma yerren. ⁴ Da mi ta mi cārā Diilonŋo-i mi hā-na huonŋu huonŋu, mi huonŋa fɛ da yogogo. ⁵ Man diyaa na nanŋa-i baa-mi *Neldɔdɔlma wamma-na, a donŋ dii yidelanŋu man nan nuɔ Diilon-*nelma*-i, ji hi baa nyunŋo, ku i fienŋ mi huonŋa-i. ⁶ Mi suyaa kerre miɛ Diilonŋ uŋ duɔŋ maacenfafamma manŋ na hōmmu-na, u sie yan-ma boluonŋu. U ka ce-ma ka bāl-ma Yesu-Kirsa jommanŋ-yiinŋu-na. ⁷ Na maama dii kpelle mi huonŋa-na cor, a ce da mi ta mi jɔguɔŋ na kūnŋu-i jɔguɔŋ daama temma-i, mi ninŋonŋo. Diilonŋ uŋ cie baa-mi aa hā-mi maacemma manŋ, na kāayā-miɛ mi ce-ma. Na kāayā-miɛ kaso-i-na bande-i-na. Miŋ ŋa naa bi waa mi ferenŋ nuɔ huonŋu-na ta mi wanŋ Neldɔdɔlma-i mi pigāan nuomba-i, ba da ba hūu-ma wuɔ ninŋonŋo, na kāayā-miɛ. ⁸ Yesu-Kirsaŋ dɔl-enŋ dumaa, nuɔmi bi dɔl-na dumei, Diilonŋo yaa mi siɛra.

⁹ Miŋ cārāŋ mananŋ Diilonŋo wulaa mi hā-na, ma yaa daama: Mi taara nanŋ dɔl na-naa dumaa, u yanŋ kunanŋu ta ku suur-kuɔ ku naara a ce na ta na suɔ ninŋonŋo-i aa ta na nu nelma-i ma numma-i. ¹⁰ Ku yaa na ka ta na suɔ kumanŋ faa cemma. Mafanŋ da ma ce, molo sie da cāl-na, na ka waa nelviinŋ namaa ta na cie *Kirsa jommanŋ-yiinŋu-i. ¹¹ Yesu-Kirsa ka ce na āncemma-i hiere ma fa. Ku yaa ka ce nuomba ta ba gbelenŋ Diilonŋo-i aa ta ba tuɔlnu-yuɔ.

Pol weima-i hiere ma kaa ka jūŋ Kirsa yaa nuɔ-i

¹² Tobinŋ namaa, mi taara na suɔ wuɔ mananŋ daa-mi daama-i, ma birii yanŋ aa ce *Neldɔdɔlma kā yaan-na. ¹³ A ce dumaanŋo-na, sorosibaa-ba manŋ nieyanŋ *jāmatigi-i a naara nuomba-i hiere ba suyaa wuɔ ba diyaa-mi kaso-i-na *Kirsa maama yaa nuɔ-i. ¹⁴ Ban bilaa-mi, ku kāayā Diilonŋ-*dūn*-baamba boi ba da holle Itienŋo hūmelle-na. Ba wuɔra ba wanŋ Neldɔdɔlma-i halle ba sa kālāl neliŋo baa ma wamma-i. ¹⁵ Mi suyaa miɛ ba hōlma-na, banamba wanŋ Kirsa maama-i baa nenemunŋu, banamba ta ba wanŋ-ma baa yelma; ŋga banamba bi dii ta ba wanŋ-ma baa hofafanŋa. ¹⁶ Kufanŋu taamba-i mi maama dɔlnu-bei. Ba suyaa wuɔ Diilonŋo cie mi jo Neldɔdɔlma maama yaa nuɔ-i da mi ji kaala-mei baa nuomba-i. ¹⁷ Aa yanŋ bamanŋ waanŋ-manŋ baa yelma-i, ba huɔya-maama saa fa, ba taara kunanŋu naara mi mullema-i kaso-i-na. ¹⁸ Ŋga ba waanŋ-ma baa yelma o, ba waanŋ-ma baa hofafanŋa o, weima sī. Kumanŋ gbāanŋ, Kirsa maama yaa waanŋ. Mi huonŋa fɛ baa ku yaa-i aa mi sie yanŋ ka guɔla. ¹⁹ Mi suyaa miɛ mafamma-i daama-i hiere, na Diilocārālle-i a naara Yesu-Kirsa *Yalle ka ce ma dɔl-mi. ²⁰ Mi tɛnaana baa mafamma cemmanŋ-maama-i mi huonŋa-na aa mi yaanŋa sie ture gbula. Mi suyaa miɛ mi cicēlma o, mi kuliinŋu o, mi ka ta mi ce Kirsa yerre ta di du. ²¹ Mei wulaa, da mi waa cicēlma-i, mi weima-i hiere ma kaa ka jūŋ Kirsa yaa nuɔ-i. Da mi bi tiraa ku, mi saa cii. ²² Ŋga da kuɔ da mi tɛ cicēlma-i mi ka gbāa fa weima, terienŋu fanŋu-na da ba yuu-mi, mi sa suɔ miŋ ka par mananŋ. ²³ Da ba cira mi par, mi huonŋa dii sōmma hāi: Kananŋa'a mi ku, kananŋa'a mi tɛ cicēlma. A ku ka waa baa Kirsa-i, mi taara ku yaa-i. Ku yaa faa yanŋ. ²⁴ Ŋga namaa maama-na, da mi tɛ cicēlma, ku ka buɔ-nei. ²⁵ Miŋ suyaa mafamma-i, mi suyaa miɛ mi ka tiraa da huonŋu baa-na, a kāyā-nei Diilonŋ-*hūmelle*-na aa bi

fɛ na hɔmmu-i diɛ. ²⁶ Terienɔŋ faŋgu-na, da mi ji gbāa hel kaso-i-na bir kā na wulaa, ku ka fɛ na hɔmmu-i Kirsa horre-na aa naara kunanɔŋ u jaaluŋgu-na.

Vaan na fɛɛ baa Diilon-maama-i

²⁷ Kumanj gbāan, na ta na wuo na saanu baa *Kirsa *Neldɔdɔlma-i. A ce dumaanɔ-na, mi juɔ gbāa kā wa, mi saa ji gbāa kā wa, da mi jaal yuu, mi nu ba'a na bilaa Diilon-maama-i nammu hāi, aa bel na-naa fafamma aa ce kuuduɔŋgu aa vaa na fɛɛ baa maacemma-i nuɔmba bɔi da ba nu Neldɔdɔlma-i. ²⁸ Baa na ta na kālā na bigāarāamba-i, ku yaa ba ka suɔ wuo ba kā dāamu-na aa namaa na ta na kā Diilon-nellen. Diilonɔ'i ciɛ mafamma-i hiere. ²⁹ Kumanj ciɛ mi ta mi wanj mafamma-i, Diilonɔ saa ce baa-ye wuo i hūu Kirsa maama yonj, u bi ciɛ baa-ye wuo i mulɛɛɛ u maama-na. ³⁰ Nanj ŋa naa da-mi malunɔŋ man nuɔ-i, mi dii-kuɔ yogo, na saa bi yanj-ma suɔma; namaa na suurii ku yaa nuɔ-i dumandɛ-i-na.

2

Biyaan Yesu-Kirsa gboluonɔŋu-i

¹ Nanj dii siriɛŋa na-naa nuɔ *Kirsa horre-na, aa u nelnyulmu ta mu fɛ na hɔmmu-i, nanj yɛɛ kuuduɔŋgu baa *Diilon-Yalle-i, nanj dɔl baa na-naa aa ta na ce hujarre na-naa nuɔ, ² da na ta na taara mi huɔŋga fɛ gbarnu, taa na nunu na-naa. Terienɔŋ faŋgu-na, na saaya na ta na dɔl na-naa aa ce na hɔmmu-i kuuduɔŋgu baa na aŋjɔɔuma-i hiere. ³ Da na'a na ce kumanj, baa na ce-ku baa yelma, baa na bi ce-ku baa bombolm. Yaan aa na ta na hiire na fɛɛ. Taa na jina na fɛɛ banamba huon-nu. ⁴ Baa na ta na jɔɔuɔŋ namaa maama yonj; taa na bi jɔɔuɔŋ banamba maama. ⁵ Biyaan Yesu-Kirsa gboluonɔŋu-i:

⁶ Uu dii kuuduɔŋgu baa Diilonɔ-i dii ku domma-na, ŋga u saa ne kufanɔŋu-i.

⁷ U yaan aa ce u fɛɛ ŋaa kɔriɛɛɔ.

U ciɛ u fɛɛ kuuduɔŋgu baa nelbilibiɛmba-i.

U ciɛ u fɛɛ nelbilonɔ nelbilibiɛmba hɔlma-na.

⁸ U siyaa hiire u fɛɛ a nu Diilonɔ nunɔŋu-i aa hūu-ma ku kulbabalaanɔŋu-i *daanɔŋu-na.

⁹ Ku'i ciɛ Diilonɔ haa-yo dɔɔ

aa hā-yo yuntesinni man maaraa yuntesinni-i hiere.

¹⁰ U taara bamanj dii dɔɔ-i-na baa hɛma-na baa bamanj suurii hɛma-na, ba ta ba dūna ba jaal-o.

¹¹ U taara nuɔmba-i hiere ba suɔ-ma aa wanj-ma wuo:

«Yesu-Kirsa yaa Itienɔ-i!» a ce i To-i Diilonɔ yerre ce bɔi.

Diilon-dūn-baamanj saaya ba waa dumaa

¹² Terienɔŋ faŋgu-na, mi jēnaan namaa, minj ŋa naa waa baa-na, na taa na nu mi nunɔŋu-i. Nyunɔŋu-i-na, minj fiɛ'a mii si dii, diyaan kunanɔŋu na naara-kuɔ. Vaan na fɛɛ baa na konkoro kūŋgu-i aa na ta na kālā Diilonɔ-i. ¹³ Na saa da, Diilonj uy taaranj kumanj, u yaa diyaan ku cemmaŋ-maama-i na hɔmmu-na aa hā-na ku fɛŋgū-i na ta na ce-ku.

¹⁴ Da na ta na ce mamanj, molo baa waana, molo baa bi ce āndapirre; ¹⁵ ku yaa na ka waa nelfafaan namaa, na hɔmmu ka waa welewele. Na ka waa Diilon-bisālŋ namaa. Cālmuo siɛ waa nei huhurmantaamba hɔlma-na baa nelbabalaamba hɔlma-na miwaan daayo-na. Na ka waa ŋaa fitnuɔ ba hɔlma-na ¹⁶ ta na wanj cicɛlman-nelma-i baa-ba. Ku yaa *Kirsa jommanj-yiinɔŋu-i mi huɔŋga ka fɛ baa-na da yogogo. Dumaanɔ-na, mi maacemma ka waa baa yunɔŋu, mi mulɛma siɛ ce gbāŋgbāŋ. ¹⁷ Nanj hūyāa Yesu maama-i aa ce mamanj hiere hā Diilonɔ-i, kuu dii ŋaa na hielaa na fɛɛ sɔrguo; a ce dumaanɔ-na, da ba fiɛ ko-mi, ku ka perienj yulliye na sɔrguo-i. Mafan da ma ce, mi huɔŋga ka fɛ; aa mi huɔŋ da ka fɛ, namaa muumu ka bi fɛ mei kaanɔŋa temma-i. ¹⁸ Namaa fɛɛ-i, na hɔmmu saaya mu fɛ aa mei kaanɔŋa bi fɛ namaa muumu temma-i.

Pol taara u puɔr Timote-i baa Epafuroditi-i

¹⁹ Itienɔ-i Yesu-Kirsa duɔ siɛ, ku siɛ vaaya, mi ka puɔr Timote ka ne-na aa jo ji tūnu-miɛ mi huɔŋga fɛ. ²⁰ Fuɔ yaa dii tuɔ hel u jɔɔuɔŋ na maama-i kelkel mei temma-i. U yaa u da-u-diei yonj. ²¹ Banamba-i hiere ba yaan Yesu-Kirsa maama-i aa ta ba yii baa ba fɛɛɛ-maama. ²² Namaa fɛɛ-i na daa Timotenj ciɛ maacemma-i cemma manj; U vaa u fɛɛ ce Diilon-maacemma-i baa-mi ŋaa bisālāanj uy vaa u fɛɛ ce maacemma-i baa u bincɔiɔ duma. ²³ Mi yunj-maanj da ma gbāŋ kaala, mi ka puɔr u yaa na wulaa. ²⁴ Aa mi siyaa miɛ Itienɔ siɛ yanj ku da huɔŋu u ka ce mei fɛɛ-i mi da mi fɛɛ kā na wulaa.

²⁵ Mi niɛ da ku saaya mi ce mi natobiɔ-i Epafuroditi bir kā na wulaa. U yaa mi nabentienj maacen daama-na, u yaa kāayāŋ-miɛ malun daaku-na. Na puaraa u yaa baa na kakāyāŋgu-i u ji hā-mi. ²⁶ Na kūɔma gbuu bel-o. U nuɔ wuo na nuɔ u jarma kūŋgu-i, a ce dumaanɔ-na u huɔŋga saa tɛna terduɔŋ-nu. ²⁷ Coima saa fa, u jaan. U jaan fuɔ tuɔ yii duɔ ku;

nga Diilonjo cie hujarre-yuo aa sire-yuo. Aa fuo da-u-die i nuo si yon, u bi cie hujarre muonjo-na ni ma'i si kuanju naa naara mi sulma-i. ²⁸ Mi ka gbaj hã-yo humelle-i donduo u ka na ka da-yo si na honmu ka fe. Mafan da ma bi ce, kuanju ka bi parra mei anjoguama-na. ²⁹ Duo hi, na bel-o fafamma. Namaa wuonjo-i Kirsã horre-na. Nuomba famba temma saaya na ta na kan-ba. ³⁰ Bige-i cie mi wan-ma dumaano-na? U taa u yii duo ku *Kirsã maacemma maama-na. Nan saan-yo u duo ji ce maacemma man hã-mi na fuonju-na, u cie-ma fuo tuo yii duo tle-manj.

3

Yesu maama yaa yungu

¹ Tobin namaa, maman tãya ma yaa daama: Nan yej Itienjo horre-na, taa na gbu na nye. Minj waan mamin baa-na cor, da mi fie bir jo-mei, mei wulaa weima si. Aa ku yaa faa baa namaano-i. ² Bilaan na fere nelbabalaamba-na. Juoraan daaba temma-i, ba yii baa *Jamman-kungu yaa yon. ³ Da n nu wuo ninsoj-*sinjangu-i, ku yaa mie kungu-i. Hama-i nuo-i? ⁴ Diilonj-Yalle fande fere yaa kaayan-yie i tie caa Diilonjo-i, aa i sa ne *Kirsã-i ye. A naara kufanju-i i saa haa i nanja-i nelbilien-ancemmanj. ⁵ A ne da mei naa gbãa bi haa mi nanja-i nelbilien-ancemma-na a yan nuomba-i hiere. Mii naa gbãa haa-ka yan-ba nie nie? ⁶ Muonjo-i *Ebireyien muo, mi bincumba-i Ebirebaa. *Isirahel haayen muo aa *Bensaamie dun-wuon muo. Minj huon, yinni niehai cor, niisei yingun-na ba ja-mi. Mi waa *Fariſeyien muo, mi wuoyaa *Yuifu ba Diilonj-humelle-i Fariſebaa-ban wuo-dej dumaa. ⁷ Mii naa vaa mi fere baa di kungu-i fuo ta mi wura mi ce Diilonj-dun-baamba-i sulma. Mi wuoyaa-de din saaya di wuo dumaa, molo saa naa waa u gbãa cal-mi di wuosaangu-na. ⁸ Daama-i hiere mii naa da nja ma gbãa kayã-mie, nga nyungo-i-na, minj suyaa Yesu-Kirsã-i, mi daa yungu si dii-mei. ⁹ Coima saa fa, minj juo gbãa suo Itienjo-i Yesu-Kirsã-i, mi daa ku temma si dii aa da daama-i hiere ansosomma. Fuo maama'i nuo-i minj siyaa hiel mi nanja-i weima-na hiere. Mi daa daama-i hiere nja hutini. Mi cie mafamma-i da mi gbãa da mi da Kirsã-i ¹⁰ a waa baa u yaa-i. Ku saa ce nja minj wuoyaa Yuifu ba Diilonj-humelle-i ku'i cie-mi nelviinj muo de! Ku'i si. Minj huya Kirsã maama-i, ku'i cie-mi nelviinj muo. Viisinni fanni-i, da n hu Kirsã maama-i, Diilonjo jarã-nie baa-ni.

¹¹ Minj taaran kumanj, mi taara mi suo Kirsã-i baa himma manj cie u sire hel kuomba holma-na. Mi taara mi mulien fuo temma-i aa ku fuo kuliingu temma-i ¹² a gbãa da mi bi sire kuomba holma-na.

Minj donyan kumanj mi donya ku yaa-i

¹³ Ku saa ce nja minj donyan kumanj mi hii-ku de! Mi saa hi-ku. Yesu-Kirsã-i hii muonjo-i bel-mi, ku'i cie mi vaa mi fere da mi bi hi minj donyan kumanj.

¹⁴ Tobin namaa, mei huon-na, minj donyan kumanj mi saa hi-ku yogo, nga mi cie nelma diei: Mamanj cie cor hiere, mi hielaa-ma mi huonga-na aa vaa mi fere baa mamin juonj. ¹⁵ Teriengu fanju-na, Diilonj unj cie Yesu-Kirsã bi-ye duo ka pa-ye baa kumanj doro-i-na, mi donya ku yaa-i.

¹⁶ Mie manj naan kaasinni Diilonj-humelle-na hiere, nel daama yaa saaya ma waa i hommu-na. Nga da ku na hommu calaan teriengu nan-nu, Diilonjo ka kaala ku teriengu-i baa-na. ¹⁷ Da ku fie ce nie nie, inj wuoyaa humelle manj ji hi baa nyungo, yaan i cor baa-de.

¹⁸ Tobin namaa, taa na ce nja muo minj cie dumaa. Bamanj suuri mie nallu-na, taa na ne ba yaa-i aa na ta na ce. ¹⁹ Mi waan-ma titirre-mei cor baa-na mie *Kirsãan kuu yungu manj nuo-i *daangu-na, nuomba boi sa kan-ku, a ce dumaano-na kutaamba cie Yesu bigaarãamba. Mi tira mi tir ma yaa baa-na aa ta mi kaal. ²⁰ Kufangu taamba yaan Diilonjo-i aa ta ba caa ba kusunni. Kumanj saaya ku da-ba senserre, ba gbelien ba fere ku yaa nuo-i. Ba sa joguon manamma miwaanjo huonju-na. Ba ka da ba ka kusonj ba fere. ²¹ A ne da mienjo-i, Diilonj-nelle taamba yaa mienjo-i. Itienjo-i Yesu-Kirsã ka hel kusonj-nu'i ji kor-e. I ne fuo humelle yaa-i de-i-na. ²² Duo jo, u ka bir i kusosonj daama-i ce-ma ma waa ba fonjo nja fuo maamanj yej dumaa. Unj cej weima hiere baa himma manj, u ka ce-ma baa ma yaa-i.

4

Andaperienju

¹ Tobin namaa, na maama dolnu-mie, na kuma gbuu funun bel-mi! Namei fienj mi huanga-i aa namei mi mulema sullu-i! Nan saaya na bel Itienjo nelma-i kpelle dumaa, mi waan ma yaa baa-na daama-i.

² Evodi, nuo baa Sentisi-i, jande mi gbu mi carã-nei, nan yej Itienjo horre-na baa naa, yaan aa na ta na nunu na-naa. ³ Mi nahãal, nan fere-i, jande, mi haa mi nanja-i nuonei nuo-i, kayã caan daaba-i ba suur ba-naa nuo. Ba yaa mulãan baa-mi baa Kilema-i a

naara mi nabaamba namba-i *Neldɔdɔlma wamma-na. Diilonjo nyegāanɔɔ bafamba yireinɔ-i tɪ cɪcɛlmanɔ-sebɛ-i-na.

⁴ Nanɔ yɛn Itienjo horre-na, taa na nyɛ yinni manɔ jonɔ. Mi tiraa tir-ma: Taa na nyɛ! ⁵ Bilaanɔ nuɔmba-i hiere da hɛhɛ. Itienjo jomma piyaa. ⁶ Baa na tie holle baa bɪnkɔngu, kumanɔ maama-i da ma waa-nei na cārā-kuɔ Diilonjo wulaa aa na ta na bi jaal-o. ⁷ Mafanɔ da ma ce, Diilonjo-hɔfɛlle manɔ maaraa nelbillemba ānjɔguɔma-i hiere, di ka ce Yesu-Kirsa maama tɛ na hommu-na baa na ānjɔguɔma-na.

⁸ Tobinɔ namaa, minɔ ka perienɔ baa mamanɔ ma yaa daama: Nelma manɔ ninsonjo-i hiere, baa mamanɔ sa bɛnaananɔ nelienɔ yerre, mamanɔ vii, mamanɔ kuɔnɔ, mamanɔ huhurma si dii-mɛi, nelma manɔ faa hiere, mi taara na ta na yii baa ma yaa-i. ⁹ Minɔ hāalāyā-nei baa nelma manɔ, nanɔ nuɔ mamanɔ mi nunɔgu-na baa nanɔ daa minɔ cɛ mamanɔ, taa na ce ma yaa-i. Mafanɔ da ma ce, Diilonjo-i Hɔfɛllentienjo ka waa baa-na.

Pol jaalaa Filiputaamba-i

¹⁰ Na gbāanɔ tiraa pigāanɔ-mi wuɔ na saa nanna-miɛ. Maa naa waa na hommu-na dii yiinaa, nɔga na saa naa da na fɛrɛ da na ce-ma. A ce dumaanjo-na, mi huɔnɔga gbuu fɛ da yogogo baa Itienjo hūmelle wuɔsaanɔgu-i. ¹¹ Ku saa ce nɔaa mɛi naaluɔ-i cɛ mi ta mi piiye daama-i de! Ma'i sɪ. Mɛi sa jaana bɪnkɔngu; ku miɛn-mi. ¹² Mi suɔ mi fɛrɛnɔ belma naaluɔ-huɔnɔgu-na, aa bi suɔ mi fɛrɛnɔ belma kunɔ yɛn baa-mi huɔnɔgu-na. Hɔnni-na hiere baa weima-na hiere mɛi dii mi fɛrɛnɔ nuɔ. Mi wuyaa ye o, mi saa wuo ye o, mii dii mi fɛrɛnɔ nuɔ. Mi daa bɪnkɔngu o, mi saa da bɪnkɔngu o, mii dii mi fɛrɛnɔ nuɔ. ¹³ *Kirsa cɛ mi ta mi gbā mi hɪrā ku makpāanjo-i. U yaa diyaanɔ ku fɔnɔgū-i miɛ. ¹⁴ Nɔga nanɔ suyaa-ma kāyā-miɛ mi sūlma-na, ku faa.

¹⁵ Filipu Diilon-dūn-baanɔ namaanjo-i, na saa bi yan-ma suɔma, minɔ duɔnɔ *Neldɔdɔlma wamma-i huɔnɔgu manɔ nuɔ-i aa hel Maseduɔni-i-na, Diilon-dūn-baamba-na hiere, namei kāyā-miɛ yonɔ baa na nagān-niini-i. ¹⁶ Minɔ nɔ naa fɛ waa Tesalonike-i-na, na kāyā-miɛ ku yuu niele. ¹⁷ Ku saa ce nɔaa mi taara na ta na hel na kāyā muɔ yinni manɔ jonɔ, nɔga mi taara kunanɔgu naara na ānfafamma sulu-i. ¹⁸ Nanɔ saanɔ nimanɔ miɛ hiere, mi daa-ni; Epafuroditi juɔ ji hā-mi baa-ni. Na cɛ mi ce bɪnkɔntienɔ nuɔ. Mi sa tiraa taara bɪnkɔngu. Na kakāyānɔgu dii nɔaa tāmmanɔ-kūnɔgu. Tāmmanɔ-kūnɔgu manɔ ku hūlāanɔgu dɔlaanu Diilonjo-i u sie-ku. ¹⁹ Minɔ cuu Diilonjo manɔ huɔn-nu'i, bɪnkɔngu saa naa baa-yo. Nanɔ taaranɔ nimanɔ hiere u ka hā-na baa-ni Yesu-Kirsa horre-na. ²⁰ Yaanɔ i tie gbɛlienɔ i To-i Diilonjo-i hɔnni manɔ jonɔ. Ma cɛ.

Jaaluperienɔgu

²¹ Jaalaanɔ na nellen-baamba manɔ hūyāa Yesu-Kirsa maama-i a ce Diilon-dūn-baamba. I baamba manɔ dii baa-mi bande-i-na, ba jaalaa-na.

²² Diilon-dūn-baamba manɔ dii bande-i-na hiere, ba jaalaa-na. I baamba manɔ bi cɛnɔ *jamatigi maacemma-i ba gbuu pā na jaalunɔgu. ²³ Itienjo-i Yesu-Kirsa u kāyā-nei hiere.

Polŋ nyegāaŋ seβε maŋ hā Kolossitaamba-i Nelmuoamma

Pol nyegāaŋ seβε daayo-i hā Diilon-dūŋ-baamba maŋ waa Kolosi. Ku biyaa ŋaa Pol fuo fere saa hi nelle falle-i dede, u wuoratiengo naŋo-i kaa ka waŋ Diilon-nelma-i baa-ba ba hūu-ma. U wuoratiengo faŋo-i ba taa ba bl-yo Epafirasi. Fuo taa u bi hel Kolosi yaa nuo-i.

Huonŋu naŋu juo hi, baa dii Pol kaso. Huhurmantaamba namba kã ka ta ba guol Kolossitaamba gbeini-i wuo da ŋ ta ŋ taara ŋ ka da Diilonŋo-i ŋ saaya ŋ ta ŋ buol *dɔrɔpɔurbiemba-i aa ŋ saaya ŋ *jã. Ŋ saaya ŋ bi ne niwuoni nanni baa niinyonni nanni aa yaŋ-ni, baa ma temma bɔi. Epafirasi wuo kã ka hi Pol baa-ma.

Pol wuo nyegēŋ seβε daayo-i a gbuya Diilon-dūŋ-baamba-i wuo Diilon uŋ cie Yesu-Kirsa korba dumaa, ku gbŋe; kuanŋu si dii da ku ce naara-kuo. Nelbilien āncemma sie gbāa ce nelien nuo ŋ ka da Diilonŋo-i. Da ŋ haa ŋ naŋga-i Yesu-Kirsa-i-na yonŋ, ŋ kuraa nyuŋgo, ŋ kuraa bislno (sap. 1-2).

Ku huongu-na, u dii u nuŋgu-i a piye pigāaŋ-ba baŋ saaya ba ta ba wuo hūmefelēŋ daade-i dumaa ku ta ku dolnu *Kirsa-i (sap. 3.1-4.1-6). U piraan u seβε-i baa jaalupälle (sap. 4.7-18).

Jaaluŋgu

¹ Muo Pol, Yesu-Kirsa *pɔpɔurbielon muo ŋaa Diilon uŋ'a ma ce dumaa. Muo baa mi natobiŋo-i Timote-i, miemei nyegāaŋ seβε daayo-i ² die hā namaa namaŋ hūyāa Yesu-Kirsa maama-i Kolosi-i-na a ce Diilon-dūŋ-baan namaa. I natobimba yaa namaanŋo-i Yesu-Kirsa horre-na.

I To-i Diilonŋo kãyã-nei aa fē na hōmmu-i.

Polŋ cārāŋ Diilonŋo baa mamar

³ Hōnni maŋ jonŋ i cārā Itienŋo-i Yesu-Kirsa To-i i hā-na, aa tie jaal-o na maama-na. ⁴ Ku yunŋu yaa daaku wuo: Naŋ haa na naŋga-i Yesu-Kirsa-i-na dumaa, baa naŋ dɔl Diilon-dūŋ-baamba-i hiere dumaa, i nuo-ku. ⁵ *Neldɔdɔlma yaa ninsoŋ kerre-i, maŋ hii-na, ma pigāaŋ-na Diilon uŋ tigiŋ kuman tuo cie-na dɔrɔ-i-na. Naŋ haa na naŋga-i kufangŋ bŋŋkūŋu-na, ku'i cie na hūu Yesu maama-i aa ta na dɔl na-naa dumandē-i-na. ⁶ Neldɔdɔlma gbuo terni-i hiere ma kã, aa ta ma bi ce ma maacemma-i ŋaa maŋ ceŋ dumaa namaa na hōlma-na. Dii yiŋŋu maŋ nuo-i naŋ nuo-ma, maa dii ta ma ce maacemma-i na hōlma-na. Naŋ nuo-ma, na suyaa wuo ninsoŋo aa tiraa su wuo Diilonŋo-i hujarrentienŋo. ⁷ Epafirasi yaa cie kufangŋ maacemma-i baa-na, u yaa i ŋeŋo, u yaa i nabentienŋo. Maacembilofefelēŋo'i *Kirsa suonŋu-na na hōlma-na. ⁸ *Diilon-Yalleŋ diyaa nelyulmu maŋ na hōmmu-na, u waan mu maama baa-ye. ⁹ Ku'i cie dii iŋ nuo na maama-i, i faya i fere tie cārā Diilonŋo-i i hā-na. I cārā-yuo wuo u yaŋ u *Yalle ce-na nelnurāŋ namaa baa cēcēmuntaanŋ namaa, ku yaa na ka su u huonŋa-i fafamma. ¹⁰ Ku yaa na ka gbāa ta na ce kuman dolaanun-yuo weima-na hiere. Na ka ta na ce ānfafamma-i ma sŋnni-na hiere, aa na ka migāaŋ ta na suo Diilonŋo-i na kã. ¹¹ I cārā-yuo, fuo maŋ u fŋŋgūo temma si dii, wuo u hā-na ku fŋŋgūo-i na gbāa ta na yiera baa weima-i hiere na hōmmu baa ta mu huol. ¹² I Ton ŋena ciilufafaanŋu maŋ dii gbagbaaman-nelle-na tuo cie u baamba-i, u cie namaanŋo-i ku wuotaanŋ namaa; a ce dumaanŋo-na yaan na hōmmu fē na ta na jaal-o. ¹³ U hūyāa-ye kukulma nyisēnni-na a kã baa-ye u Biēŋo nelle-na. U Biēŋo maama sa suo aa dɔlnu-yuo. ¹⁴ Fuo yaa cie i kor aa i āmbabalma hur halanŋ.

Da ŋ da Yesu-i ŋ daa Diilonŋo yaa-i

¹⁵ Molon yufelle sie gbāa haa Diilonŋo-na, ŋga uŋ yēŋ dumaa, ku da u Biēŋo yaa nuo-i. Diilon uŋ maa bŋmbŋnni maŋ hiere, uu dii ni yaan-na. ¹⁶ Bige-i cie mi waŋ-ma dumaanŋo-na? Diilonŋo cie u yaa hiel bŋmbŋnni-i hiere dɔrɔ-i-na baa hēma-na. Iŋ danŋ nimanŋ baa iŋ'a i sa da nimanŋ hiere; himma-i baa nellentesŋnni-i baa fŋŋgōtesŋnni-i ka hel baa yuntesŋnni-i hiere, fuo yaa hielaa-ni a vii u fere baa-ni. ¹⁷ U yaa taa yaanŋa bŋmbŋnni-na hiere, aa bŋmbŋnni-i hiere fuo yaa cie ni tē. ¹⁸ U yaa Diilon-dūŋ-baamba yunŋu-i aa bafamba waa u borre. U yaa mundommu-i. U yaa siire igēna kuomba hōlma-na a duo gbāa waa yaanŋa hiere. ¹⁹ Ku dolaanu Diilonŋo-i u dii u sŋnni-i hiere u Biēŋo-na. ²⁰ U cie u yaa dii fuo fere-i baa nelbilibemba-i ba-naa nuo. U Biēŋ uŋ kuu kŋnna u tamma maŋ *daanŋu-na, ma yaa diyaa yaafelle-i hēma-na baa dɔrɔ-i-na hiere. ²¹ Namaa fere-i, dŋeluo-i-na, naa naa maa Diilonŋo-na. Naŋ taa na ce āmbabalma maŋ, a naara ānŋogɔbabalamma maŋ waa na kusŋnni-na, maa naa ce na bigāaŋ Diilonŋo-i. ²² Ŋga fiefie-i-na, u cie u Biēŋo jo ji ku nelbilonŋ temma a dii-na na-naa nuo baa-yo, na da na waa nelfafaanŋ namaa u caanŋu-na cālmuo baa waa-nei. ²³ Ŋga na saaya na ce Yesu maama-i ŋaa gboruonŋu a yiye-mei yiera; na baa yaŋ molo tāal-na halanŋ-na na

munyiεrammu-na. Nanj nuo *Neldodolma-i aa haa na nanjga-i Diilonjo ciilunju-na, baa na yanj molo pira-nei. Nelma famma-i ba wanj ma yaa-i terni-na hiere baa nuamba-i aa muo Pol mi ce ma watienj muo.

Pol maacemma-i

²⁴ Minj ceŋ mullema manj daama-i fiefie-i-na na maama-na, ma dolnu-mie mi ta mi nye baa-ma. *Kirsanj mulleŋ mullema manj Diilonj-dunj-baamba* maama-na, muomi suyaanu mullema famma yaa-i dumandε-i-na. ²⁵ Mi cie Diilonj-dunj-baamba famba caaranj muo. Diilonjo haa-mi maacemma famma yaa-i na holma-na wuo mi wanj u nelma-i hiere baa-na. ²⁶ Nelma famma naa fuo yiinataamba-na, nja fiefie-i-na u pigaanj u dunj-baamba-i baa-ma. ²⁷ U taara ba suo nel daama gbaa kayā nuamba-i nileiŋa-na hiere kayamma manj. Nelma famma yaa daama: Kirsaa dii na hommu-na, u yaa fieŋ na hommu-i wuo na ka da Diilonjo-i. ²⁸ I wanj Kirsaa fanjo maama yaa-i baa nuamba-i hiere; die da umanj, i dii bincuanj-nelma u tunni-na a tigiinj-yo fafamma Kirsaa horre-na a hā Diilonjo-i baa-yo. ²⁹ Ku'i cie na da mi ce maacerj daama-i aa Kirsanj haa-mi fonguo manj, mi vaa mi fere baa u yaa-i. U yaa kaayanj-mie.

2

¹ Namaano-i baa Lawodisetaamba-i, ka hel baa bamanj bi nuo mi maama-i namaa temma-i aa ba sa suo-mi, mi taara na suo minj vaa mi fere dumaa na maama-na. ² Mi vaa mi fere vaama famma-i da mi dii sireiŋa nei aa nelnyulmu da mu ce na bel na-naa fafamma, aa Diilonjo duo hā-na cεcεmunju-i ku sinni-na hiere. Ku yaa na ka suu u kusunju-i, ku yaa na ka suo *Kirsaa-i. ³ Nelnulle-i hiere baa cεcεmunju-i hiere nii dii baa u yaa-i.

⁴ Mi sa taara nudodaltie naa taal-na, ku'i cie mi ta mi wanj mafamma-i. ⁵ Minj fie'a mii si dii na caanj-nu, mi huonja dii. Aa da mi da nanj ceŋ na weima-i fafamma dumaa, baa nanj bilaa Kirsaa maama-i kpelle dumaa, ku sa gbuu suo aa dolnu-mie.

Kirsaa yaa weima-i hiere

⁶ Nanj hūyāa Itienjo-i Yesu-Kirsaa maama-i dumaa, taa na wuo na saanu baa-ma dumεi. ⁷ Naanj kaasinni u horre-na aa na yanj na weimambaa-ba-i hiere na hā u yaa-i. Nyaaranj-yuo nja manj waanj baa-na dumaa aa na gbu na ta na ce Diilonjo-i kasi saa da-yo.

⁸ Baa na yanj molo ji kar u huoyasanj cure-nei bie-na-nei. Banj wanj mananj baa-na, ba bincuanj-maama. Ma hilaa nelbilienj anjoguoma-na hεma-na bande, *Kirsaa maama si.

⁹ Bige-i cie mi wanj-naa dumaaŋo-na? Ku yunju yaa daaku wuo: Sinni manj dii Diilonjo-na hiere, ni yaa bi dii Kirsaa-i-na. ¹⁰ Aa u yaa cie namaa na da Diilonj-bimbinni-i hiere ni kunju-na. U yaa fongotesinni-i hiere baa yuntesinni-i hiere ni yunju-na. ¹¹ Fuo maama yaa nuo-i namaa na *jā, aa *jamma famma-i nelbilienj-maama si, Kirsaa maama. Ku yaa hilaanj anjogabalamma-i i hommu-na. ¹² Nanj daa *batemu-i kuu dii nja ba fuuriye-nei baa Kirsaa-i aa na sire baa-yo. Diilonjo himma manj siire-yuo hiel-o kuomba holma-na, nanj haa na nanjga-i mei ku'i cie na sire baa-yo.

¹³ Dieuo-i-na, na ambabalma-i baa nanj nja na'na saa jā, kuu naa ce-na nja bikuonj namaa Diilonjo yaanjga-na. Nja fiefie-i-na, u siire-nei baa Kirsaa-i. U hurii i ambabalma-i hiere. ¹⁴ I calmuo nja naa nyegεŋ sebe manj nuo-i, Kirsaa kuliŋgu cie u taalnu-yuo. ¹⁵ U Bieŋo kuliŋgu bi cie u yar u bigaarāamba-i aa hūu fongotesinni-i baa yuntesinni-i ba wulaa, aa bel-ba vaa-ba hel baa-ba nuamba-i hiere ba da ba suo wuo u yaraa-ba.

¹⁶ Terienju fanju-na, nuombanj cal-nanj dumaa na niwuoninj-kunju-na baa na niyooninj-kunju-na, baa na ta na kanj-ku. Banj bi cal-nanj dumaa ponsanni kunju-na, baa ceifeleŋo kunju-na a naara *yittenanju kunju-na, baa na bi ta na kanj kufanju-i. ¹⁷ Banj nyaarāa mananj nuo-i daama-i hiere, ma waa nja nelma manj juonj ma foguonja, a ne da Kirsaa yaa ma belle-i. ¹⁸ Bamanj wuo bafamba sa ce bombolma aa ta ba buol *daropuorbimba-i, baa na yanj ba taal-na hiel-na hontobilonjo. Banj wanj mananj hiere, ba ciera wuo Diilonjo'i caraaya-bei baa-ma. Bafamba fereŋ anjoguoma ce ba ta ba hogorra. ¹⁹ Ba saa bel Kirsaa maama-i nammu hāi, a ne da u yaa i yunju-i aa mie i waa u borre-i. Fuo yaa cie i bel i-naa fafamma bel daama-i temma-i tie kayā i-naa aa kunanju ta ku suur-yie ku naara nja Diilonj unj taaranj-kuo dumaa.

²⁰ Nanj kuu baa Kirsaa-i, nelbilibemba nunnii sie tiraa gbāa bel-na. Ma daa nie na ta na nu ba nunnii nja naa dii baa-ba? Da ba ce ba'a: ²¹ «Daaku saa saaya ŋ yieya-kuo, daaku saa saaya ŋ wuo-ku, daaku saa saaya ŋ bie-ku.» ²² Nimanj nifanni-i daani-i hiere ni cor ni kā baa ni yaanja. Ancemma famma-i daama-i nelbilibemba'i juo baa-ma. ²³ Da ŋ ta ŋ ne-ma, ma biyaa nja ma faa; ma guor-ni ŋ carā Diilonjo-i, aa ce ŋ hiire ŋ fere, aa tiraa ce ŋ ce ŋ kũoma-i kpāncōlgũo. Nja yunju si dii-mei, ma sa ce nelienj nuo ŋ suu ŋ fereŋ belma kelkel.

* **1:24** Diilonj-dunj-baamba: Ma nyegāanj girekimma-na wuo: «Kirsanj mulleŋ mullema manj u borre maama-na...» Ba gbε Diilonj-dunj-baamba yaa dumaaŋo-na. Nienj Kol. 2.19.

3

¹ Nan siire baa *Kirsa-i kuliingu-na, vaan na fere baa dor-niini taaramma yaa-i. Kirsa dii kusuon-nu'i tiena Diilonjo caangu-na. ² Yaan hieaman-niini-i aa na vaa na fere baa dor-niini yaa-i. ³ Na saa da, naa dii nja na kuu aa na yaleija ka ka cin baa Kirsa-i Diilonjo-na. ⁴ Na yaleija tienjo yaa Kirsa-i. Duo jo yingu man nuo-i, na ka bi waa baa-yo ta na ce na baangu-i.

Ancolomma baa anfelemma

⁵ Terienju fangu-na, hielaan anjogobabalamma-i na hommu-na; ma yaa diyaan-nan binwosinni-na, baa tilasinni-na hiere, baa figlin-halmaanngu-na, baa cancaaya-i-na. Na saa da, da n ta n ce cancaaya-i, kuu dii nja n yaan Diilonjo-i aa ta n kuye n yufien-niini. ⁶ Mafamma temma yaa juon baa Diilon-berru-i. ⁷ Namaa nan nja na' na saa hi suo *Kirsa-i, na ta na ce ku yaa-i. ⁸ Nga fiefie-i-na, hodulle-i, baa hoguola-i, baa hababalanga-i, baa tuosinni-i, baa tilasinnin-andenni-i, nien-nin hiere aa na yan-ni. ⁹⁻¹⁰ Nan naana na ancolomma-i aa suur anfelemma-na, hielaan na nanja coima-na. Yinni man jon Diilonjo ce-na nelfelaan namaa na da na waa fuo temma a ta na suo-yo fafamma. ¹¹ Terienju fangu-na, *Yuifuyien nuo o! Yuifuyien nuo si o! N *jaa o! N saa ja o! N suo sebe o! N sa suo sebe o! Perruntiyien nuo o! Korien nuo o! Nebin nuo o! Na cie hiere kuuduonngu, unaa saa buo unan-na. Nga kuman yungu, ku yaa Kirsa-i. U yaa weima-i hiere na hieronjo-i hiere na wulaa.

¹² Diilonjo yufellen hilaa-nei u ce-na u baan namaa aa tuo dol-na, namaa na bi saaya na waa hujantaan namaa, aa na ta na kayä na-naa. Na saaya na waa hiehe, aa na ta na hiere na fere. Baa na bi yan na hommu ta mu huol. ¹³ Uman duo ce umaj kuujangu, kutiejo tiil-ku namman-temma. Aa wein da ma waa baman holma nuo-i, ba yan ma ti nja Itien un yaan namaa maama ti dumaa u huonga-na. ¹⁴ Nga kuman yungu hiere, ku yaa nja nelnyulmu-i. Nelnyul da mu waa-nei, ku yaa na ka gbäa bel na-naa fafamma. ¹⁵ Kirsan juo baa yaafelle man, Diilo yan na ta na kuye ti maama. Na saa da, Diilonjo joguon difande namaa yaa-i baa-na na da na gbäa ce baaduon namaa. Taa na gbu na ce-yo kasi saa da-yo. ¹⁶ Yaan Kirsa nelma da muntienafammu na hommu-na. Taa na haala na-naa baa-ma aa na ta na dii nelma na-naa tunnin. Na ta na ce-ma bincomma. Taa na jaal Diilonjo-i baa *Diilon-Yallen dii nei man na nunn-na. Taa na hal-ni na tuolnu-yuo aa hal-ni gbelien-yo baa na hommu-i hiere. ¹⁷ Nan wan maman hiere, baa nan cen maman hiere, taa na ce-ma nja Kirsan taaran-kuo dumaa. Aa fuo barguo-i-na, taa na ce i To-i Diilonjo-i kasi saa da-yo.

Diilon-dun-baaman saaya ba waa dumaa ba dunnin-hommu-na

¹⁸ Caan namaa, taa na sie na bolbaa-ba wulaa nja Itien un taaran-kuo dumaa. ¹⁹ Balaan namaa, yaan na caamba maama ta ma dolnu-nei; baa na ta na va na yammu-i baa-ba.

²⁰ Bisaln namaa, da ku fie ce nie nie, taa na nu na bincumba nunn-i, ku yaa dolaanun Itienjo-i. ²¹ Bientobaa namaa, baa na ta na ce kuujangu na bisalmba-na, ku gbäa sen ba kuma-i.

²² Karaan namaa, da ku fie ce nie nie, taa na nu na yuntaamba nunn-i. Baa na ta na ce ba yufellen yon ba da ba dol-na. Da ba ha-na maacemma-i, nien Itienjo-i aa na ce-ma baa huonga diei. ²³ N maacemma da ma fie waa hama-i temma-i, firnu n huonga-i n ce-ma. Baa ta n ne-ma wuo nelien maama, ta n ne-ma nja Kirsa maama. ²⁴ Na saaya na suo wuo Itienjo ka pa-na. Un jena cilung man tuo cie u baamba-i, na ka da-ku. Itienjo yaa Kirsa-i aa na caa u yaa-i. ²⁵ Diilonjo sa ce cielu; a ce dumaano-na, uman duo ce maacembabalamma-i ma ka wuo-yo.

4

¹ Yuntaan namaa, bilaan na karaamba-i fafamma ban bel nelienjo dumaa. Na saaya na suo wuo unanjo dii dor-i-na namaa bi yungu-na.

Amperiema

² Vaan na fere na ta na cara Diilonjo-i honni man jon. Taa na ce-yo kasi saa da-yo. ³ Aa na bi ta na cara-yuo na ha mienjo-i; wuo u tigin terienju-i u ha-ye i gbän wan *Kirsa maama-i baa nuomba-i. Dielu-i-na maa na fuo, nja fiefie-i-na Diilonjo pigaan-ye baa-ma. Mii dii kaso-i-na mafamma maama yaa nuo-i. ⁴ Min saaya mi wan-ma kaala-mei dumaa nuomba suo-ma, caran-yuo u ha-mi ku fonjo-i. ⁵ Taa na suo na feren bel-ma baman saa hi hu Yesu maama-i ba holma-na. Baa na gonya ansomma aa na yan kuufafaangu cemma-i. ⁶ Na saaya na ta na suo nuongu baa nuomba-i aa na yan belle waa na nelma-na, ku yaa uman duo yuu-na baa nelma na ka suo u siema.

Jaaluperienju

⁷ Maman dii-mie bande-i-na, Tisike duo ka, u ka wan-ma baa-na. Mi kuye u maama-i. U yaa mi natobinjo, u yaa mi wuoratiejo, u ce paama baa-mi Itienjo maacemma-na. ⁸ Mi siire-yuo baa ma yaa-i mie u ka wan ma yaanga-i baa-na a fe na hommu-i. ⁹ Ba ka ce humelle-i

kuuduɔŋgu baa na nellen-wuonjo-i Onesimu-i. I natobinjo nanjo'i ufanjo-i *Kirsa horre-na, u wuɔ Kirsa hūmelle-i fafamma. Mi bi kuye fuɔ maama-i. Da ba kā, mamaj dii bande-i hiere, ba ka warj-ma baa-na.

¹⁰ Aritarke manj dii baa-mi kaso-i-na, u jaalaa-na. Marke manj Barnabasi ba horonjo bi paa na jaaluŋgu. Kumanj ŋaa Marke kūŋgu-i, mi waan-ma baa-na tɪ; duɔ kā yiŋgu manj nuɔ-i na terienju-na, na bel-o fafamma. ¹¹ Banj binj Yesu manj Yutusi-i u bi jaalaa-na. Na saa da, *Yuifubaa-ba manj hūyāa Kirsa maama-i, ba siei baan daaba yaa dii baa-mi i tie warj *Diilonj-baanju maama-i. Ba kāayā-mie bɔi.

¹² Epafirasi* bi paa na jaaluŋgu. Uj yej Kirsa cāarāŋo, u vaa u fere tuɔ cārā Diilonjo-i u hā-na honni manj jon na da na bel Diilonj-hūmelle-i nammu hāi aa nanj kaasinni die a gbāa ta na ce Diilonjo huɔŋga-i weima-na hiere. ¹³ Mi ka gbelienjo-yo u huon-nu: U vaa u fere na maama-na baa Lawodisetaamba maama-na ka hel baa Irapolisitaamba-i hiere. ¹⁴ I jienjo-i Like-i daatoryienjo-i a naara Demasi-i ba bi paa-na jaaluŋgu.

¹⁵ Jaalaan i natobimba manj dii Lawodise-i-na, baa Ninfa-i baa Diilonj-dūŋ-baamba manj tigiin ba cārā Diilonjo-i u dumelle-na. ¹⁶ Da na kalanj sebe daayo-i tɪ, na saanj-yo na hā Diilonj-dūŋ-baamba manj dii Lawodise-i-na bafamba bi ka kalanj-yo. Mi nyegāan unanjo bi hā bafamba-i, da ba kalanj-yo ba ka saanj-yo bi hā namaa na kalanj. ¹⁷ Waan baa Arsipe-i wuɔ mei ciera Itienj unj hāa-yo maacemma manj, u gbāŋ u ce-ma fafamma.

¹⁸ Mi paa-na jaaluŋgu bɔi. Muɔ Pol, muɔmei nyegāan terienj daaku-i baa mi ferenj nanja. Yaan ma ta ma tɪenu-nei wuɔ mii dii kaso.

Diilo kāyā-nei.

---

* 4:12 Ma nyegāan girekimma-na wuɔ: Na nellen-wuonjo-i Epafirasi bi paa na jaaluŋgu. Saa-ku baa 1.7.

Polj nyegáañ sebedieláño man há Tesaloniketaamba-i Nelmuoyma

Polj hilaa háallj-helma-i tuo wuora u wanj Diilonj-nelma-i, u hii Tesalonike nelle-i ku yaa nuo-i. Uj hii wanj-ma, nuomba namba hu-ma. Nga *Yuifubaa-ba manj waa terienju-na, banamba saa hu-ma baa-yo, a ce u saa da huonju, wuo ta ka Bere (Popuor: 17.1-10). Ku huonju-na, u wuoratienjo-i Timote wuo ji nyaanu-yuo ka da-yo dii Korenti.

Uj birii u huonju-i aa kumanj ce Tesalonike-i-na, Timote wuo suur ku yaanja-na a tunu-yuo. Ku gbuu silaa dolnu-yuo. Wuo nyegaji sebe daayo-i a saanj-yo há Tesaloniketaamba-i.

U duoj baa Diilojaale; wuo u nuu wuo ba nyaaraa Yesu maama-na aa ba maama tira ta ma dolnu ma-naa (sap. 1). Ku huonju-na, u dii u nunju-i uj cie maacemma-i dumaa ba holma-na Tesalonike-i-na (sap. 2-3). U diyaa sireija bei wuo ba ta ba ce kumanj dolaanuj Diilonjo-i. Kumanj saa bi kaalaa ba wulaa kuomba siremanj-kunju-na, baa *Kirsaa jommanj-kunju-na, u kaalaya-kuo baa-ba wuo Itienjo ka jo, aa bamanj huyaa u maama-i ba ka waa baa-yo (sap. 4-5).

Jaaluñju

¹ Muo Pol, muo baa Silve* a naara Timote, miemei nyegaji sebe daayo-i a die há Diilonj-dun- baanj namaa namanj cuu Itienjo-i Yesu-Kirsaa huonju-nu dii Tesalonike-i-na. Diilonjo kayane-i aa fe na hommu-i.

Tesaloniketaambanj wuo Diilonj-humelle-i dumaa

² Yinni manj jonj i jaal Diilonjo-i na maama-na hiere, aa die tie cara-yuo huonju huonju, na maama sa karaanu-yie. ³ Ninsie ninsie, nanj haa na nanja-i Itienjo-i Yesu-Kirsaa-i-na dumaa, baa nelnyulmuj yenj kpelle dumaa na hommu-na, a naara nanj gbu na niya u jomma-i dumaa, die tie jaal i To-i Diilonjo-i, mafamma sie gbaa karaanu-yie. ⁴ Tobinj namaa, i suyaa wuo Diilonjo dolaa-na aa fie-na ce-na u baanj namaa. ⁵ Inj waanj *Neldodolma manj baa-na, ma saa waa nelgbangbalamma yonj, *Diilonj-yalle himma waa-mei aa ninsoj-kerre yaa-i. I suyaa i ferenj belma na holma-na die kayane-i na da na fa. ⁶ Na cie nya mie baa Itienjo-i inj cie dumaa: a hu Diilonj-nelma-i ba ta ba gbu ba mulienj-na ma maama-na. Nga, banj fie ba mulienj-na, Diilonj-yalle fie na hommu-i. ⁷ Nanj cie mafamma-i, bamanj huyaa Diilonj-nelma-i Maseduoni-i-na, baa Akayi-i-na hiere, na pigaanj-ba humefafalle yaa-i. ⁸ Itienjo maama hilaa na terienju-na a bure ka hi Maseduoni-i baa Akayi-i hiere; aa ba'i sl yonj, nanj haa na nanja-i Diilonjo-na dumaa, nuomba nuo-ma terni-na hiere ka saa. A ce ii si dii die mulienj i fere wanj manamma mei. ⁹ Inj kaa na terienju-na aa na ka bel-e fafamma dumaa, ba wanj-ma terni-na hiere, aa tira ta ba wanj wuo na naana na cufienja-i aa cu ninsoj-Diilonjo huonju-nu ta na caa-yo. U yaa Cicelmantienjo-i. ¹⁰ De-i-na, na cie u Biejo-i Yesu jomma yaa-i a hel dor-i-na. U plenj u yaa-i sire-yuo kuomba holma-na. U yaa ka kor Diilonjo-i ha-ye.

2

Polj cie maacemma manj Tesalonike-i-na

¹ Tobinj namaa, namaa fere-i na suyaa wuo i saa ka na nelle-na gbangbanj. ² Banj tuoraaya-yie dumaa aa ce-ye kpancoguo-i Filipu-i-na aa i suo die ka na terienju-na, na saa yanj-ku suoma. Aa inj kaa, i bigaaramba fie ka cira ba sie yanj-ye, Diilonjo haa-ye holle i gbang wanj *Neldodolma-i baa-na. ³ Inj wanj mamanj baa-na, ninsoj-kerre yaa-i, i sa jognonj-na baa kuubabalaangu, i sa bi taara i taal moloño. ⁴ Diilonjo nie da i hommu faa, ku'i cie u ha-ye baa Neldodolma-i wuo i wanj-ma baa nuomba-i. Uj ciera i wanj mamanj, i wanj ma yaa-i. Ku saa ce nya i piye nuomba da ba dol-e, nga i piye Diilonjo'i duo dol-e. U yaa suyaa i hommu-i hiere. ⁵ Na suyaa kerre wuo i saa tie piye dawuro, i saa bi tie piye na da na ha-ye binjkinju; Diilonjo yaa i siera. ⁶ I saa taara yerre na terienju-na, ka fenj ji bi terni nanni-na. ⁷ A ne da inj yenj Yesu-Kirsaa *popuorbienj mie, ii naa gbaa haa i fonguo-i nei. Nga mafamma saa ce; i yaanj aa bel-na da hiehe nya banj bel bisalaano dumaa. ⁸ Na maama dolnu-yie ma cor, a ce inj nya naa ka die ka wanj Neldodolma-i baa-na, ku kuliingu na fie jo, ii naa hu-ma ku na maama-na. Coima saa fa, na maama dii kpelle i hommu-na cor.

⁹ Tobinj namaa, inj cie muliema manj na holma-na, ma maama tiyaaanu-nei ke? I cie maacemma-i baangu-i baa isungu-i a taara i nunjuuru-i i fere. I waa mafamma-na aa bi tie wanj Neldodolma-i baa-na. ¹⁰ Inj cie kumanj na daa-ku, Diilo fuo fere bi daa-ku. I ciluo naa

* 1:1 Silve yerre nande yaa wuo Silasi.

fa aa vii baa-na na hólma-na. I saa cáł moloño. ¹¹ Na suyaa kerre wuó ii naa bel Diilon-dün-baanj namaaño-i hiere ñaa i bisálñj namaa ¹² a dii nelma-i na túnni-na, aa dii siréiña nei, aa wanj-ma kuola-mei baa-na wuó na ta na ce Diilonjo huəŋga. U yaa bíeñ-nan wuó na ka ce na báanġu-i baa-yo u nelle-na.

¹³ Inj waanġ Diilonj-nelma-i baa-na, na suó-ma wuó Diilonj-nelma, keře nelieñ-nelma sí, aa hūu-ma; i bi jaal Diilonjo-i yinni manġ jonġ mafamma-na. Ninsie ninsie, Diilonj-nelma. Ma káyā ma hūutaanġ namaaño-i na hómumu-na.

¹⁴ Tobinj namaa, Diilonj-dün-baamba manġ dii *Yude-i-na, *Yuifubaa-banġ haa yaahuolo manġ bei, namaa nellenġ-baamba bi haa yaahuolo fanġo temma yaa nei. Mamanġ daa bafamba-i, ma'í bi daa namaaño-i. ¹⁵ Yuifuduəñ daaba'í kuó Itienjo-i Yesu-i baa *Diiloppuorbiemba-i, aa tiraa haa yaahuolo-i miəño-na. Ba bigáanġ nuómbea-i hiere; ba maacemma sa dólno Diilonjo-i. ¹⁶ Ba sa taara i piye pigáanġ *niəraamba suó banġ ka kor dumaa. A ce dumaanjo-na, ba migáanġ ba naara kuanġu ba ámbabalma-na. Ma saa ji fa Diilonjo juó yagar gāñ baa-ba.

Tsaloniketaamba kúoma bilaa Pol

¹⁷ Tobinj namaa, inj fie ta hel na hólma-na, i hómumu dii kusuəñ-nu'í. Inj taa, ku saa da yinni na kúoma fúnunġ bel-e, a ce i gbuu vaa i fere die gbāñ bir ká ka ne-na. ¹⁸ Inj duəñ tie wanj-ma wuó i ka ká ka ne-na, ku yuu niele. Muó Pol, muó fuó mei suyaa mi maama-i. Nġa hōnni manġ jonġ *Sitáni tuó boruona i hūmelle-i. ¹⁹ Haba-i cieñ i tie hūñ Diilonj-papámungu taalungu-i? Haba-i fieñ i hómumu? Namei sí wei? Itienjo-i Yesu duó ji jo, namei ka ce i ce bóí. ²⁰ Coima saa fa, namei ka ce i ce bóí, namei ka fē i hómumu-i.

3

¹ Ku'í cie na da inj buəra i-naa nuó aa i sa tiraa nunu-nei, ma saa ji fa, i naa i tlena i kula Ateni-i-na ² aa puor i natobinj-o-i Timote-i na wulaa. Timote ce Diilonj-maacemma; u wuəra u wanġ *Neldódlma-i baa nuómbea-i. I puəraa u duó ka dii siréiña nei na Diilonj-hūmellenġ-kūngu-na ³ kumanġ ka ce yaahuolo manġ haanġ-yie daayo-i u baa ji ce unanġ nuó ñanna hūmelle-i. Namaa fere-i na suyaa wuó mie manġ hūyáa Kirsu-maama-i kuu dii ñaa i bi hūyáa-ma die mulleñ yaa-i. ⁴ Inj waa na hólma-na, ii naa gbuya-nei wuó mie manġ hūyáa Diilonj-maama-i, ba ka ce-ye kpáncólġú. Ninsie ninsie, ma bi cie; na saa wanj-ma damma. ⁵ Ku'í cie na da min'la mi sa nunu-nei, mi da mi sie gbáa tlena da mi cie, mi naa mi puor Timote-i u duó ka ne Diilonj-maamanġ yeyj dumaa na hómumu-na aa ji túnu-mie. Mi holle naa ta di tie wuó sí *Sitáni daa munsuormu na hólma-na a ce i maacemma ce maacengbāngbálamma. ⁶ Nġa Timotenġ káa aa jo, u juó baa nelfafamma ji túnu-yie. U ciera wuó Diilonj-maama dii kpelle na hómumu-na yogo, aa na dól na-naa. Aa tiraa cira na gbu na kuye i maama; wuó na kúomanġ bilaa miəño-i dumaa, mie maama bi bilaa namaaño-i dumei. ⁷ Tobinj namaa, inj fie i ye yaahuolo-na baa mullema-na, inj juó nu wuó Diilonj-maama dii kpelle na hómumu-na, siréiña daa-ye. ⁸ Nanġ nyaaráa Itienjo maama-na, i kúoma friinu fiefie-i-na. ⁹ Nanġ fēñ i hómumu-i dumaa Diilonj-hūmelle-na, i sie gbuu gbáa jaal Diilonjo-i! ¹⁰ Báanġu-i baa isuəñġu-i, i gbu i cárā-yuó wuó u káyā-yie i bir ká na wulaa ka da-na baa i yufelle, aa nelma manġ saa kaala na wulaa Diilonj-hūmelle-na, i kaala-mei baa-na.

¹¹ I To-i Diilonj fuó fere-i, baa Itienjo-i Yesu-i, ba há-ye hūmelle-i i gbāñ bir ká na wulaa. ¹² Aa nanġ dól na-naa dumaa, aa bi ta na dól nuómbea-i hiere, Itienjo tuó dii kuanġu u naara-kuó, a ce na ta na dól na-naa ñaa mie inj dól-nanġ dumaa. ¹³ U migáanġ na hómumu-i a ce-na nelfafaanġ namaa a ce Itienjo-i Yesu duó ji jo baa u baamba-i, i To-i Diilonjo baa da cáłmuó nei.

4

Wuósaanġu manġ dlaanunġ Diilonjo-i

¹ Tobinj namaa, mananġ tlyáa i die wanj-ma baa-na, ma yaa daama: Nanġ saaya na ta na wuó wuósaanġu manġ ku ta ku dólno Diilonjo-i, i pigáanġ-na baa-ku. Ninsie ninsie, na bi wuó wuósaanġu fanġu yaa-i. Nġa fiefie-i-na, i gbu i cárā-nei, nieñ Itienjo-i Yesu-i aa na dii kuanġu na naara-kuó. ² Itienjo-i Yesuñ'a i tie wuó wuósaanġu manġ, na saa bi yanġ-ku suoma; i waanġ-ku baa-na cor. ³ Diilonj unġ taaranġ kumanġ, u taara na ciluó fa; u sa taara na ta na ce blñwosinni. ⁴ U taara na hierojo-i na vii baa na caamba-i fafamma, na baa yanġ nelbiliemba da na yiréiña mumbíenammu, ⁵ na baa yanġ cakūngu ta yaanġa nei ñaa bamanġ sa káaláayāñ Diilonjo-i kunġ taa yaanġa bei dumaa. ⁶ Cakūñ daaku-i, molo baa ce gbomma famma temma-i, Diilonjo ka suu ma sálaanġu-i hiere bei. ⁷ Na saa da, Diilonjo saa cira i tie wuəra i ce papərsinni, nġa wuó i yanġ i ciluó fa. ⁸ Terienġu fanġu-na, umanġ duó cíina nel daama-i, u baa da nie sí u cíinaana nelbilieñ-nelma, nġa Diilonjo manġ háa-na u *Yalle-i, kutienjo cíinaana u yaa-i.

⁹ Tobinj namaa, nanġ saaya na ta na dól na-naa dumaa, Diilo fuó fere pigáanġ-na baa-ku tí. A ce dumaanjo-na, molo sie tiraa mulleñ u fere wuó u nyegēñ-ku há-na. ¹⁰ Diilonj unġ taaranġ

na ta na dōl na natobimba-i dumaa, ninsie ninsie na bi dōl na-naa dumei Maseduoni-i-na hiere. Nga tobij namaa, jande, i cārā-nei, diyaan kunanḡu na naara-kuo. ¹¹ Taa na kuye yaafellen-kūṅgu-i na muntienammu-na, baa na ta na dii na nunni-i nelma maṅ saa hi-na, taa na bi taara na nuṅ-juuru-i na fere ṅaa in waan-ma baa-na dumaa. ¹² Mafan da ma ce, puon-ṅuomba ka ta ba kān-na, aa na ka gbāa ta na fa na yunnin-maama-i na fere.

Itienjo jomman-kūṅgu-i

¹³ Tobij namaa, i taara na suō ninsoṅo-i bamaṅ suurii hīema-na tī ba kūṅgu-na, ku yaa ku sie ta ku jaṅ-na ṅaa bamaṅ sa hīeṅ taalunḡu Yesu jomma-na kuṅ jaṅ-baṅ dumaa. ¹⁴ In hūyāa-ma wuo Yesu kuu aa sire, kuu dii ṅaa i bi hūyāa-ma wuo bamaṅ hūyāa u maama-i aa ku, yiṅgu dii baa yiṅgu, Diilonḡo ka sire-bei ba ka waa baa Yesu-i.

¹⁵ I gbāa waṅ mamaṅ baa-na a saa baa Itienjo nuṅ-āndaanḡu-i ma yaa daama: wuo duō ji tuō jo yiṅgu maṅ nuō-i, miē maṅ kaa waa cicēlma-i, i sie ta yaanḡa bamaṅ suurii hīema-na. ¹⁶ Yiṅgu faṅgu-na, Diilonḡo ka ce ku donḡ. I ka nu *dōrḡpōurbiemba yuntienjo piiye da gbaga, aa Diilon-yerre bu. Die i ne, i da Itienjo hiire u jo. Bamaṅ hūyāa u maama-i aa ku, ba yaa ka sire igēna. ¹⁷ Bafan da ba sire, miē maṅ kaa waa cicēlma-i huonḡu faṅgu-na, u gbonu-yiē baa-ba a tēteṅ-ye kā baa-ye dii nyaasinni-na i ka jārā Itienjo-i dii dorō-i-na aa paṅ tē baa-yo gbula. ¹⁸ Tobij namaa, taa na waṅ nel daama-i na dii sireiṅa na-naa nuō.

5

¹ Tobij namaa, Itienjo jomman-belle-i baa u jomman-yiṅgu-i ku kaalaaya na wulaa. ² Namaa fere-i na suyaa wuo u jomman-yiṅgu ka tugol nuōmba-i ṅaa cuoyuo uṅ tugol dumaa isuonḡu-na. ³ Huonḡu maṅ nuō-i nuōmba da ba ji ta ba cira: «Fiefie-i-na, terienḡu fie, i huleiṅa sa tie baa weima»; kufanḡu huonḡu'i nuō-i yaahuolbalaṅo ka tugol-ba ṅaa cakusüntien u kusunḡuṅ tugol-o dumaa. Molo cēraa u kor yaahuolo daayo-na. ⁴ Nga namaanḡo-i, mi natobij namaa, naa si dii kukulma-na yiṅ daaku da ku gbāa tugol-na ṅaa cuoyuo uṅ tugol dumaa. ⁵ Na hieronḡo-na hiere, ceerman-bisālḡ namaa, na ce na weima-i gbagbaama-na. Kukulman-ṅuon miē sī, isuōtaanḡ miē sī. ⁶ Terienḡu faṅgu-na, baa na yaṅ i gonya duōfūmu banamba temma-i, ku saaya i tē i yufien-na, aa i suō i fereṅ belma. ⁷ Nuōmba hinu ba duōfū isuonḡu'i nuō-i, aa ba bi hinu ba nyon ba kure isuonḡu'i nuō-i. ⁸ Nga miē in yer ceerman-bisālḡ miē, ku saaya i suō i fereṅ belma. In hūyāa Yesu maama-i baa huonḡa maṅ, i ce huonḡa faṅga-i baa i nelnyulmu-i i tie cīnuu i fere *Bigāarāṅo heiṅa baa ji hi ye. Aa in hīṅ konkoro taalunḡu-i, kuu dii ṅaa i diyaa kollun-cucūnni-i tēna. ⁹ Diilonḡo saa fie-e duō ji gāṅ baa-ye, u fiela-ye Itienjo-i Yesu-Kirsa duō kor-e. ¹⁰ U kuu miē maama yaa nuō-i, wuo duō ji bir jo, i kuu tī wa, ii dii cicēlma yogo wa, i waa baa-yo. ¹¹ Terienḡu faṅgu-na, na saaya na cor ta na dii sireiṅa na-naa nuō aa ta na kāyā na-naa Diilon-ḡumelle-na.

Pol diyaa nelma Tesaloniketaamba tūnni-na

¹² Tobij namaa, bamaṅ ciēṅ Diilon-maacemma-i na hōlma-na, Itien uṅ haa bamaṅ na yunḡu-na ba da ba ta ba pigāan-na hūmelle-i, jande, i cārā-nei, taa na kān-ba. ¹³ Taa na kān-ba fafamma, aa na ta na dōl-ba ba maacemma maama-na. Taa na nuu na-naa fafamma.

¹⁴ Tobij namaa, bamaṅ yagaraa maacemma-i, jande, i cārā-nei, diyaan nelma ba tūnni-na aa na ta na dii holle kortaamba-na. Taa na kāyā bamaṅ saa naṅ kaasinni Diilon-ḡumelle-na yogo. Baa na yaṅ na hōmmu ta mu huol baa moloṅo. ¹⁵ Bilaan na fere unan nuō ḡ baa ji ce ḡ nanolḡo kuubalaanḡu wuo ḡ suu solaanḡu. Yaan aa na ta na kuye kuufafaanḡu maama yaa-i bāanḡu-i baa isuonḡu-i, namaanḡo-i na-naa nuō a ka cor baa niēraamba-i hiere.

¹⁶ Yaan na hōmmu ta mu fē yinni maṅ jon. ¹⁷ Taa na cārā Diilonḡo-i hōnni maṅ jon. ¹⁸ Taa na jaal Diilonḡo-i weima-na hiere. Naṅ hūyāa-ma cu Yesu-Kirsa huon-ṅu, Diilonḡo taara na ta na ce ku yaa-i.

¹⁹ Baa na ta na cie *Diilonḡo Yalle-i di maacemma-na. ²⁰ Da ba waṅ nelma maṅ baa-na aa cira Diilopōurunḡu, baa na biē-ma nelsōmma. ²¹ Nga taa na ne nelma-i hiere torro; da na da mamaṅ faa, na ce ma yaa-i. ²² Niēṅ āmbabalma-i ma sīnni-na hiere aa na yaṅ-ma.

Jaaluperienḡu

²³ Diilonḡo-i Hofēllentienḡo bir-na fuō birma aa u tuō niya-nei fafamma. Ku yunḡu yaa daaku: U tuō niya na yaleiṅa-i baa na hōmmu-i baa na kūōma-i; cālmuo baa ji da-nei Itienjo-i Yesu-Kirsa jomman-yiṅgu-i. ²⁴ Diilonḡo maṅ bīe-na, u pāa nuṅgu wuo u ka ce-ma, u ka bi ce-ma. U sa waṅ weima aa ji bir baa huon-āndaanḡu.

²⁵ Tobij namaa, taa na bi cārā Diilonḡo-i na hā miēṅo-i.

²⁶ Taa na jaal tobimba-i hiere fafamma ṅaa ceduoṅ-bien namaa.

²⁷ Mi gbu mi cārā-nei, jande, niēṅ Itienjo-i aa na kalaṅ sebe daayo-i na pigāan Diilon-dūṅ-baamba-i hiere.

²⁸ Itienjo-i Yesu-Kirsa u kāyā-nei hiere.

Polŋ nyegáaŋ sebeháallŋo maŋ há Tesaloniketaamba-i Nelmuoyamma

Tesaloniketaamba saa naa da tuolen-muntienammu baa Yesu-Kirsa jommaŋ-künŋu-i. Ba hólma-na, banamba naa cira wuó *Kirsa juó tí, banamba yagar maacencelle wuó miwaanjo tle tí aa nuamba namba'i bir yiera baa ba yuŋ-maama-i. Polŋ daa-ma dumaanjo-na, u nyegéŋ sebe daayo-i duó kaala nelma yaanŋa-i baa-ba. U jaalaa Diilonjo yaa igéna ba maama-na aa cárá-yuó wuó u káyá-bei ba ta ba wuó u hümelle-i fafamma (sap. 1).

Ku huonŋu-na, u suó dii u nuŋgu-i Yesu jommaŋ-künŋu-na, wuó «Nelbalaŋo» yaa saaya u jo igéna. U ka jo ji ce u fere wuó u yaa Diilonjo-i, a taal nuamba bigáaŋ Diilonjo-i.

Polŋ suyaa mafamma-i dumaanjo-na, u donj tuó dii nelma Diilon-dün-baamba túnni-na, wuó muŋeŋ da ma fie'a ma ka ko-ba, ba nyaar Diilon-hümelle-na (sap. 2). U bi taaraaya-kuó Tesaloniketaamba wulaa wuó ba ta ba cárá Diilonjo-i ba há fuó fere-i, aa yentaamba ta ba ce maacemma ba taara ba nuŋ-juuru-i yinni maŋ jonj fuó temma-i, aa ba baa bi yarj ánfafamma cemma-i (sap. 3).

Jaaluŋu

¹ Muó Pol, muó baa Silvé* a naara Timote, miemei nyegáaŋ sebe daayo-i die há Diilon-dün-baanj namaa namaŋ cuu Itienjo-i Yesu-Kirsa huon-*nu* dii Tesalonike-i-na. ² I To-i Diilonjo-i baa Itienjo-i Yesu-Kirsa-i, ba káyá-nei aa fê na hõmmu-i.

Pol dii siréiŋa Tesaloniketaamba-na

³ Tobij namaa, Diilon-hümellen-künŋuŋ yuŋ na hõmmu-i ku ká dumaa, a naara naŋ dól na-naa na bi ká dumaa, i sie gbáa yarj Diilonjo jaalma-i; aa ku yaanŋa yaa dumaanjo-na. ⁴ Naŋ ceŋ súlma maŋ nuamba nammu-na, a naara naŋ muŋeŋ muŋeŋma maŋ, aa na yagar nyaar Yesu maama-na, ku sa gbuu fê i hõmmu-i puona. A ce dumaanjo-na die ká terienŋu terienŋu, i bie na künŋu-i a piye pigáaŋ Diilon-dün-baamba maŋ dii terienŋu-na.

⁵ Tobij namaa, naŋ muŋeŋ *Diilon-nelle maŋ maan-na-i, kumaŋ haan-nei daaku-i, ku'i ka ce di saaya-nei. Ku yaa pigáaŋ wuó Diilonjo suó pámma. Neliŋ nuó niŋ saaya baa kumaŋ, Diilonjo bi pá-ni baa ku yaa-i. ⁶ Na saa da, bamaŋ cieŋ-naŋ súlma-i, Diilonjo daa ku saaya u bi ce kutaamba-i súlma a suu ku sólaanŋu-i. ⁷ Aa baŋ ceŋ namaa namaŋ súlma-i, u ka hiel-na súlma-na baa miéŋo-i hiere Itienjo jommaŋ-yiinŋu-i. I ka da u jo dóro-i-na baa u *dóro-puórbimba-i; ba hii hiere. ⁸ Dáncaamu ka dii-yo huonŋa u tuó jo. Duó jo, bamaŋ cínaana Diilonjo-i aa bi cína Itienjo *Neldóolma-i, u ka gbo kakálle-i ba yunni-na. ⁹ Kumaŋ ka haa-bei ku yaa daaku: Diilonjo ka kósuon-ba gbula, ba sie da pie Itienjo-i, ba sie da uŋ ceŋ u báanŋu-i dumaa. ¹⁰ Nga bamaŋ hüyáa u maama-i, yiinŋu daaku-na, ba ka ta ba tuolnu-yuó aa gbuu ta ba ne-yo ŋaa ba ka wuo-yo. Inj waan u maama-i baa-na na hũu-ma, namaa na kaa bi waa ba hólma-na.

¹¹ Ku'i cie na da i cárá Diilonjo-i yinni maŋ jonj i há-na, wuó uŋ bíe-na mamaŋ nuó-i, u há-na ku fñgüó-i na gbáa ce-ma. Aa ánfafamma maŋ yuu na hõmmu-i, u há-na ma cemmaŋ-fñgüó-i, aa ce na yu nyolma baa Diilon-hümellen-künŋu-i. ¹² Da ma ce dumaanjo-na, na ka ce Itienjo-i Yesu ce bói aa fuó ka bi ce na ce bói. Diilonjo-i baa Itienjo-i Yesu-Kirsa-i baŋ yarj hujantaamba, ba yaa wuó ma ce dumaanjo-na.

2

Itienjo jommaŋ-künŋu-i

¹ Tobij namaa, kumaŋ ŋaa Itienjo jommaŋ-künŋu-i baa i tigiima-i u caanŋu-na ku künŋu-i, ² jande, i cárá-nei, da na nu ba'a Itienjo juó, baa na yarj na hõmmu cu donduo dumaa, baa na bi yarj na huleiŋa caar. Umanj duó cira Itienjo jomma hii, cira ba da-yo. ⁴ Nuombanj buol nimanj hiere, ka hel baa Diilo fuó fere-i, u ka sire wuó fuó sa taara-nie, keŋe fuó maaraa-ni hiere. Aa u ka bel diilonjo-i ká ka suur tšena *Diilodubuó-i-na wuó fuó yaa Diilonjo-i. ⁵ Ma sí ma tšyáanu-nei wuó miŋ waa na terienŋu-na, mi taa mi waŋ-ma baa-na ke? ⁶ Fieŋe-i-na, na suyaa kumaŋ bilaaya-yuó ta ku cie u yiinŋu da ku hi u duó jo. ⁷ Na saa da, Nelbalaŋo duóŋ u maacemma-i tí dii cicaara, ku tšyáa umanj bilaaya-yuó u halarj u yaanŋa-na. ⁸ Duó

* 1:1 Silvé yerre nande yaa wuó Silasi.

halan u yaanŋa-na, i ka da-yo. Kufanŋu huonŋu yaa nuɔ-i Itienŋo ka bál-o baa u nufafalmu, aa unŋ juɔ baa hibesinni man, ku ka kosuon-yo. ⁹ Nelbabaŋ daa u ka jo baa *Sitáni himma a ji ce gbere-weima-i ma sinni-na hiere duɔ gbáa duɔ táal nuamba-i cure-bei. ¹⁰ U ka jo ji ce kuubabalaanŋu-i ku sinni-na hiere a cure bamaŋ káanŋ dáamu-na. Ninsonŋo manŋ naa waa u gbáa kor-ba, u saa dólnu-bei ba ciina-yuɔ. ¹¹ Ku cie dumei Diilonŋo há-ba piramanŋ-hõmmu a ce ba ta ba hũu coima-i wuɔ ninsonŋo. ¹² Terienŋu fanŋu-na, bamaŋ saa hũu ninsonŋo-i aa kuubabalaanŋu cemmu ta ma dólnu-bei, Diilonŋo ka pigáan-ba u jáyamma-i.

Diilonŋo fiela-na duɔ kor-na

¹³ Tobinŋ namaa, na maama dii kpelle Itienŋo huonŋa-na. Diilonŋo fielaa namei dii ku domma-na * duɔ kor-na u *Yalle manŋ ciɛn-nanŋ nelfafaanŋ namaa di barguɔ-i-na, baa ninsonŋo manŋ nanŋ siyaa-yo u bi barguɔ-i-na. A ce dumaanŋo-na, miɛ i sie gbáa yanŋ u jaalunŋu-i na maama-na. ¹⁴ Inŋ waanŋ *Neldódlma manŋ baa-na, u biɛ-na baa ma yaa-i duɔ kor-na na da na ta na ce na báanŋu-i baa Itienŋo-i Yesu-Kirsa-i.

¹⁵ Tobinŋ namaa, terienŋu fanŋu-na, bilaanŋ Diilonŋo-maama-i kpelle, aa inŋ waanŋ mamaŋ baa-na i nunni-na, baa inŋ nyegáanŋ mamaŋ há-na hiere, baa na yanŋ ma karaanu-nei. ¹⁶ Itienŋo-i Yesu-Kirsa fuɔ fere-i, baa i To-i Diilonŋo manŋ dóláa-ye aa ce hujarre yiɛ tuɔ dii sireinŋa yiɛ, aa ce i haa i nanŋa-i binŋkúfafaan-nu, ¹⁷ ba há-na holle aa ta ba dii sireinŋa nei, a ce na maacemmu-i baa na ándenni ta ni fa hiere.

3

Taa na cárá Diilonŋo-i na há-ye

¹ Tobinŋ namaa, mamaŋ tŷyáa ma yaa daama: Taa na cárá Diilonŋo-i na há-ye; wuɔ u yanŋ Itienŋo nelma gbuo terni-i hiere donduo donduo, aa ma da fãŋgũɔ ŋaa manŋ daa fãŋgũɔ dumaa namaa terienŋu-na. ² Nuamba hiero saa hũu-ma, a ce dumaanŋo-na, taa na bi cárá Diilonŋo-i wuɔ u hũu-ye nelbabalaamba nyisenni-na. ³ Itienŋo sa bir baa huon-ándaanŋu; u ka dii holle nei aa bi tuɔ niya-nei na baa ji suur *Bigáarãŋo nammu-na. ⁴ Itienŋo cie i suɔ wuɔ die wanŋ mamaŋ baa-na na ce-ma aa na ka cor ta na ce-ma.

⁵ Itienŋo-i Yesu-Kirsa ce na ta na dól Diilonŋo-i aa ce na ta na hirá mulɛma-i fuɔ temma-i.

Na saaya na suur miɛ nallu yaa nuɔ-i

⁶ Tobinŋ namaa, na hólma-na, bamaŋ bilaa yelma-i tlena aa ba sa ce inŋ waanŋ mamaŋ baa-na, niɛnŋ Itienŋo-i Yesu-Kirsa-i aa na kar-bei hiere.

⁷ Namaa fere-i na suyaa nanŋ saaya na ta na ce kumanŋ a biɛ miɛ maama-i. Inŋ káa na terienŋu-na, na daa i cie i fere yentaanŋ miɛ wei? ⁸ I saa hũu molonŋ kuuwuonŋu dede wuokubãŋbãŋ. I cie maacemmu-i báanŋu-i baa isuonŋu-i ŋaa i ka ko i fere tie da i nunŋ-juuru-i i fere ⁹ a ne da namei naa saaya na yiɛra baa i yunŋ-maama-i. Nga i cie mafamma-i die pigáan-na nelma. ¹⁰ Inŋ waa na terienŋu-na, i saa fuo-ma nei; i taa i wanŋ-ma baa-na yiɛ: «Umanŋ duɔ u sa taara u ce maacemmu-i u bi ne niiwuoni-i aa u yanŋ-ni.» ¹¹ Da na da i wanŋ mafamma-i, i nuɔ wuɔ na hólma-na banamba bilaa diilonŋo-i yanŋ ba maacemmu-i aa ta ba wuɔra ba dii ba nunni-i mamaŋ saa hi-ba. ¹² Inŋ taaranŋ kumanŋ kutaamba wulaa ku yaa daaku: Ba ne Itienŋo-i Yesu-Kirsa-i aa ba belnu maacemmu-i ba ta ba ce-ma manŋ saaya ma ce dumaa a yiɛra baa ba yunŋ-maama-i ba fere.

¹³ Tobinŋ namaa, namaa fuɔ, baa na yanŋ kuufafaanŋu cemmu-i. ¹⁴ Inŋ waanŋ mamaŋ sebe daayo-na, umanŋ duɔ saa ce-ma, na ne kutienŋo-i aa na yanŋ-yo; baa na tiraa na gbonu na ce weima baa-yo, ku yaa senserre ka da-yo. ¹⁵ Mi saa cira na pãŋ bigáanŋ kutienŋo-i, ŋga na dii nelma u tũŋ-nu; namaa wuonŋo'i.

¹⁶ Hõfɛllentienŋ fuɔ fere u tuɔ fẽ na hõmmu-i weima-na hiere baa hõnni-na hiere. Itienŋo waa baa-na hiere.

¹⁷ Muɔ Pol, mi pãa-na jaalunŋu. Muɔmei nyegáanŋ jaalunŋ-terienŋ daaku-i baa mi fereŋ nanŋa. Mi haa mi niele-i dumei koko mi sebebaa-ba-na. ¹⁸ Itienŋo-i Yesu-Kirsa u káyã-nei hiere.

* 2:13 Girekimma-na terienŋ daaku gbáa bi nu nunŋ daama-i: «U fielaa namei igẽna...»

Polņ nyegāņ sebedielāņo maņ hā Timote-i Nelmuoyamma

Timote to waa Girēkiyiēņo, aa u nyu-i Yuifuciēņo. Nyuņo naa hūu Yesu maama-i. Timote-i baa Pol ba kaņj da ba-naa Lisire (Pəpuər. 16.1-3). Ku huonģu yaa nuo-i Timoten jūo ce Pol namaacenceronjo tuo wuora baa-yo nileiņa-na. Huonģu nanģu juo hi, Pol wuo kar-o jina Efesi u duo kāyā Diilon-dūņ-baamba-i ba suō tigiima (1.3). U nyegāņ sebebaa-ba hāi hā-yo a dii sireiņa yuo ku maacemma-na.

Diēlā-wuonjo yaa daayo-i. U gbuoya-yuo wuo nuomba namba dii ta ba guol Diilon-dūņ-baamba gbeini-i wuo miwaanj daayo bimbinni saa fa, wuo cadiile saa bi fa, aa niuwuoni nanni saa bi tiraa fa wuoma-i. Pol yanj aa tagaaya pigāņ Timote-i wuo Diilonj uņ hielaa nimanj hiere ni faa (sap. 1 baa 4).

U bi tagaaya pigāņ-yo Diilon-dūņ-baambanj gbiē ba ta ba cārā Diilonjo-i dumaa, aa yaataamba-i baa ba huonģ-baambanj gbiē ba waa dumaa (sap. 2–3).

Timotenj saaya u bel nuomba-i dumaa Diilon-dūņgu-na a saanu baa ba sinni-i, Pol waan ku yaa-i perienj aa dii nelma u tūnni-na (sap. 5–6).

Jaalunģu

¹ Muo Pol, muomei nyegāņ sebe daayo-i. Yesu-Kirsa *pəpuərbiļonj muo ņaa i koņkortienjo-i Diilonj uņ'a ma ce dumaa baa iņ haa i nanģa-i Yesu-Kirsa maņ nuo-i. ² Mi nyegāņ-yo da mi hā Timote nuonei. Diilonj-hūmelle-na, nii dii mei ferēņ biēņ nuo. I To-i Diilonjo-i, baa Itienjo-i Yesu-Kirsa-i, ba ce hujarre niē aa kāyā-niē aa fē ņ huonģa-i.

Nelpirataamba kūņģu-i

³ Mi tamma-na da mi kā Maseduoni-i-na, mii naa hi dii sireiņa niē wuo ņ tiena Efesi-i-na ņ yiera bamanj waņj Diilonj-nelma-i baa coima-i. ⁴ Waņj baa-ba wuo ba hiel ba nanģa bīncuoņ-nelsosomma-na baa huolonj-maama-i, ma jo baa ijiesosōnni. Ma sa kāyā nelie suō Diilonj-huonģa-i. Da ņ haa ņ nanģa-i Diilonjo-na, ku yaa ņ ta ņ suō u huonģa-i. ⁵ Kumāņ ciē miē ņ ce-ma dumaanjo-na, mi taara Diilonj-dūņ-baamba-i hiere ba ta ba dōl nuomba-i baa huonģa diei, ba waa nelfafaamba, aa ba haa ba nanģa Diilonjo-na ku haama. ⁶ Banamba yaan daama-i hiere aa biē nelsosomma ta ba waņ. Ba haaraa hūmelle-na. ⁷ Ba ciē ba ferē *āņjnamma pigāataamba, a ne da baņ nyaarāa mamanj nuo-i ta ba waņ-ma, bafamba ferē-i ba sa suō ma yunģu-i.

Anjnamma ānfaanjo-i

⁸ I suyaa wuo da ņ wuo *āņjnamma-i maņ saaya ma wuo dumaa, ma faa. ⁹ Aa i saaya i suō wuo Diilonjo saa jina āņjnamma-i nelviin maa-na, u jēna-mei nelbabalaan maa-na. Ba yaa haba-i? Ba yaa bubōlaamba-i, baa yaagbārāamba-i, baa āmbabalmanciraamba-i, baa bamanj sa kāaņ Diilonjo-i, baa bamanj biēnaanaņ u yerre-i, baa bamanj kuonj ba tobaa-ba-i sisō ba nyubaa-ba-i, baa nelkuraamba namba-i, ¹⁰ baa bamanj ciēņ bīņwosōnni-i, baa bamba maņ ciēņ ba-naa, baa bamanj suoraanj pərtōbaa-ba-i, baa coikartaamba-i, baa bamanj hielaanj ba niēņa-i Diilonjo-na coima-na. Bamanj sa wuoyaanj ba saanu baa ninsoņo-i hiere, āņjnamma jēna bafamba maama yaa nuo-i. ¹¹ Baņ hāa-mi *Neldōdolma maņ wuo mi waņ-ma, ninsoņ daayo da ma yaa nuo-i. Neldōdōl daama piye Diilonjo yuntesinnij-maama baa u fafaan-maama.

Pol pā Kirsa-i jaalunģu

¹² Mi jaal Itienjo-i Yesu-Kirsa-i, u haa u nanģa miē aa hiel-mi kāyā-miē mi ta mi cāa-yo, ¹³ ņj siē suō wuo diēlūo-i-na mi taa mi biēna u yerre-i aa ta mi ce karaanģu baa u baamba-i. Mi huonģa taa ka doņj ka cor. ņģa u yaanj aa ce hujarre miē wu miņ'a mi saa hūu Yesu maama-i, mi sa suō ku yunģu. ¹⁴ Itienjo Yesu-Kirsa ciē baa-mi cor. U ciē mi haa mi nanģa yuo aa tiraa ce mi ta mi dōl-o. ¹⁵ Nel daama-i nuharunģu si dii-mei: Yesu-Kirsa juo hēma-na duō ji kor āmbabalmanciraamba. A ne da muomei ba yuntienj muonjo-i. ¹⁶ ņģa u ciē hujarre āmbabalmanceronj muō mi temma-na duō pigāaņ u hōhnanģa-i. U ciē kufanģu-i duō dii sireiņa nuomba-na ba da ba hūu u maama-i a da cicēlma maņ sa tēņ dede-i. ¹⁷ Yaan j tē gbelieņ Diilonjo-i aa i tē tuōlno-yuo. Uu dii gbula, u sa ji kā terienģu. Molonj yufelle siē gbāa haa-yuo. U yaa u diei-i Diilonjo-i. Ma ciē.

¹⁸⁻¹⁹ Mi biē, mi ka hā-ni maacemma a saa baa Diilonj uņ ņa naa ce ba waņ mamanj ņ kūņģu-na cor. Baņ waanj mamanj, da ma tēnu-niē, ņ ka tē Diilonj-hūmelle-na aa gbāa ce maacenfafamma baa huonģa diei. Banamba suyaa kumanj sa dolaanuj Diilonjo-i aa cor ta

ba ce-ku. A ce dumaanjo-na ba Diilonj-hümellenj-künŋu kūona. ²⁰ Imene nunŋu dii kutaamba-na baa Alesändire-i hiere. Mi nyaa-ba hä *Sitāni baa-ba, ku yaa ba ka yanj Diilonjo yerre bienamman-i.

2

Diilocārälle faa

¹ Miŋ taaranj kumanj dīelā-künŋu-i Diilonj-dünj-baanj mie i wulaa, mi taara i tie jaal Diilonjo-i aa tie cārā-yuo i hä nuomba-i hiere. ² Na ta na cārā-yuo na hä fōŋgōtaamba-i baa yuntaamba-i hiere, kumanj ka ce i kūoma fē, i waa i ferēŋ nuō tie cāa Diilonjo-i aa tie ce kuuviŋgu. ³ Da na ta na jaal-o aa ta na cārā-yuo na hä nuomba-i hiere, ku yaa faa aa tiraa ta ku dōnu i koŋkortienjo-i Diilonjo-i. ⁴ Diilonjo taara nelbiliemba-i hiere ba kor aa suō ninsoŋo-i. ⁵ Na saa da! Diilonjo dii u diei yonj, aa koŋkortienjo diei dii nelbiliemba hōlma-na baa-yo. Koŋkortienjo faŋjo-i nelbilonjo. U yaa Yesu-Kirsa-i. ⁶ Diilonj unj ŋa naa dii huōŋgu manj duō kor nelbiliemba-i ba āmbabalma-na kor juō hi, u yaa pāa u ferē a sāa ba yunni-i. U cie ku yaa-i a pigāanj wuo Diilonjo taara u nelbiliemba-i hiere. ⁷ Ku'i cie na da Diilonjo cie-mi u nelwaranj wuo, aa bi ce-mi Yesu *pōpūrabilonj wuo, mi ta mi wanj Yesu maama-i *niēraamba hōlma-na, ba da ba nu ninsoŋo-i aa hūu-yo. Mi sa kar mi huoyasanja, mi wanj ninsoŋo yaa-i.

⁸ Terienju faŋgu-na, mi taara bibemba ta ba cārā Diilonjo-i terni-na hiere. Aa da ba'a ba cārā-yuo, ba cārā-yuo baa hōfafanja; ba baa cārā-yuo baa hōdulle, ba baa bi cārā-yuo baa berru ba hōmmu-na.

⁹ Mi bi taara caamba ta ba suō ba ferēŋ diiyamma. Ba baa yanj bisinni ta yaanja bei; ba yanj ni gbē baa-ba. Ba baa ta ba dii gbeibuō ba yukuošinni migamma-na, baa niibilenni-na, baa kompammu-na. ¹⁰ Ba yanj aa ba ta ba kuye ānfafamma cemma yaa-i. Cienjo manj wuo fuō kāalā Diilonjo-i u saaya u tuō ce ku yaa-i. ¹¹ Aa da ba ta ba wanj Diilonj-nelma-i baa-ba, ba saaya ba finanj aa hiire ba ferē ta ba nu. ¹² Mi sa taara cienjo sire yiēra wuo u wanj Diilonj-nelma, u saa bi saaya u waa bibienjo yun-nu, u par finamma yonj. ¹³ Yunj haku-i nuō-i mi ta mi wanj mafamma-i? Mi nie da Diilonjo maa bibienjo yaa igēna aa suō ji ma cienjo-i. ¹⁴ Aa *Sitāni saa gbāa tāal bibienjo-i, u tāalāa cienjo yaa-i u cāl Diilonjo-i. ¹⁵ Nga cienjo manj duō hūu Yesu maama-i, aa wuo Diilonj-hümelle-i fafamma, aa nelnyulmu waa-yuo, u horre ka kor-o.

3

Yaatesinnij saaya ni da dumaa Diilonj-dünŋu-na

¹ Umanj duō tuō taara yaatesinni-i Diilonj-dünŋu-na, kutienjo taara maacenfafamma; nuharunju si dii-meī. ² Diilonj-dünj-baamba yaatienjo-i, cālmuō saa saaya u da-yuo, u saaya u waa cienjo diei tienjo, u saaya u tuō suō u ferēŋ belma, u saaya u waa nelnurāŋo, u saaya u waa nelfeieŋo aa tuō sie u har niraamba-i. U saaya u gbāa tuō kalan nuomba-i Diilonj-nelma-i. ³ U saa saaya u waa konyōrōŋo, u saa saaya u waa hōdoroŋo, u saa bi saaya u waa berkartienjo, ŋga u saaya u waa hiēhiēntienjo, u saa saaya u yanj gbeinj-maama ta yaanja yuo. ⁴ U saaya u suō fuō ferēŋ dumellenj-baamba nuolamma a ce u bisālmba ta ba nu u nunŋu-i aa ta ba kāŋ-yo weima-na hiere. ⁵ Nelienjo manj sie gbāa nuola u dumellenj-baamba-i fafamma u ce nie gbāa bel Diilonj-dünj-baamba-i fafamma? ⁶ Yaatienjo saa saaya u waa nelfeieŋo Diilonj-hümelle-na. Duō waa nelfeieŋo, bombolma gbāa cōruonu-yuo. A ce dumaanjo-na, mananj daa *Sitāni i ma ka da-yo. ⁷ Ku bi saaya u yefafalle waa puonj-nuomba nunni-na, ku yaa ba sie ji dii ba yaanja-i yuo a ce Sitāni da mumbelmu yuo.

Diilonj-dünŋu maacenciraamba maama

⁸ Kuuduōŋgu yaa baa Diilonj-dünŋu maacenciraamba-i, ba ciluō saaya u vii aa ba baa waa huhurmantaamba. Ba saa saaya ba yanj kolma ta yaanja bei, aa ba baa taara huhurmanj-gbeinja-i. ⁹ Diilonj unj pigāan-ye ninsoŋo manj u hümelle-na, ba sie-yo aa ba bel-o baa huōŋga diei. ¹⁰ Da na'a na hä umanj Diilonj-dünŋu maacemma-i, na saaya na ne kutienjo ciluō-i igēna. Da na da u faa, na suō na hä-yo baa-ma. ¹¹ Caamba* manj cienj maacenduoma famma-i ba saaya ba bi vii, ba saa saaya ba waa yebienataamba. Ba saaya ba ta ba suō ba ferēŋ belma aa yanj huhurma-i weima-na hiere.

¹² Diilonj-dünŋu maacenceroŋo saaya u waa cienjo diei tienjo. U saaya u tuō suō u dumellenj-baamba nuolamma. ¹³ Diilonj-dünŋu maacenceroŋo manj cienj u maacemma-i fafamma, nuomba bi u yefafalle aa u da holle u piije unj haa u nanja-i Yesu-Kirsa-i-na mananj nuō-i.

Diilonj unj puuriye nelma manj pigāan-ye

¹⁴ Timote, Diilonj duō sie, ku sie da huōŋgu mi ka kā ka ne-ni. Nga mi nyegēŋ sebe daayo-i da mi hä-ni, ¹⁵ wuo da ŋ saa ji ta ŋ da-mi, u kāyā-nie ŋ suō ŋ ferēŋ belma Diilonj-dünj-baamba

* 3:11 Girekimma-na terienj daaku gbāa bi nu nunj daama-i: «Ba caamba ciluō saaya u vii...»

hölma-na, η suō η ferēη belma Cicēlmantienjo baamba hölma-na. Ba yaa ninsoηo tuole-i¹⁶ Coima saa fa, Diilonj uη pigāan-ye nelma maη Yesu-Kirsa küngü-na ma temma si dii.

Wuō *Kirsa juō nelbilonj temma i ji da-yo.

*Diilonj-Yalle cie i suō wuō nelviinjo.

*Dörpöpuörbiemba daa-yo.

Ba waan η maama-i baa nieraamba-i nilēinja-na hiere.

Ba hüyāa u maama-i terni-na hiere.

Aa Diilonjo biyaa-yo ka jina u caan-nu.

4

Bilaan na ferē coikartaamba-na

¹ *Diilonj-Yalle waan-ma gbar-ma wuō miwaanjo timman-huonju-na, banamba ka cina Yesu-i aa cu coikartaan huon-nu ta ba nu Sitāni-nelma. ² Ba ka yanj huhurmantaamba famba tāal-ba pira-bei. ³ Ba wuōra ba piye wuō ānsorre saa saaya di ce, aa cira niwuoni nanni dii ni saa saaya wuoma. Nga η saaya η suō wuō niwuoni fanni-i Diilonjo hiela-ni hā bamanj hüyāa u maama-i aa ta ba suō ninsoηo-i wuō ba ta ba jaal-o aa ta ba wuo-ni. ⁴ Diilonj uη hielaa nimanj hiere ni faa. I saa saaya i cina kuuwuonju nangu wuō ku saa fa. Nga da η'a η wuo kumanj, η saaya η jaal Diilonjo-i ku maama-na. ⁵ Ku yunju yaa daaku: Diilonj-nelma-i baa u cāramma yaa migāan niwuoni-i hiere.

⁶ Da η ta η piye nel daama-i η pigāan tobimba-i, η ka ce maacembilofefēin nuō Yesu-Kirsa suonju-na. Ku yaa ka pigāan wuō η flāa Diilonj-hümelle-na aa η kalaanj hümefafalle-i hi η fuonju-i. ⁷ Nelma maη sa kāan hūmeduole baa miē Diilonj-hümelle-i, baa yanj ma ta ma suur η tūnni-na. Ta η kuye Diilonj-kūngü yaa-i. ⁸ Da η ta η kuye ponsaanju maη firinju η kūōma-i, ku faa, nga ku sa fa wēima bōi. A ne da da η ta η kuye Diilonj-kūngü-i ku fa nyunju ku maama-i aa tira fa bisin ku maama-i hā-ni. ⁹ Nel daama-i nuharunju si dii-mēi, nuōmba-i hiere ba saaya ba hū-ma. ¹⁰ Inj haa i nanja Cicēlmantienjo-na, ku' i cie i tie ce maacemma-i aa vaa i ferē vaan daama temma-i. U yaa nelbiliemba-i hiere ba konkortienjo-i, ku huraa bamanj hüyāa u maama-i. ¹¹ Ninj saaya η ta η wanj mamanj baa-ba ma yaa mafamma-i.

¹² Baa yanj molo dii u yaanja-i nie wuō bisālāan nuō. Diilonj-dünj-baamba saaya ba ta ba ne nuōnei aa ta ba ce. A ce dumaanjo-na, η nunj-āndaangu saaya ku ta ku fa baa η ciluō-i hiere. Nj saaya η ta η dal nuōmba-i hiere aa η haa η nanja-i Diilonjo-na ku haama. Cālmuo saa saaya u da-nie. ¹³ Vaa η ferē η ta η kalarj Diilonj-nelma-i baa nuōmba-i aa η ta η firnu-mēi η cie mi jomma-i. ¹⁴ Diilonj uη puōraa ba wanj mamanj η kūngü-na aa yaataamba haa ba nammu-i nie aa cārā Diilonjo hā-ni fōngūō maη, baa hū-yo η nanna. ¹⁵ Minj waan mamanj baa-ni hiere, bel-ma nammu hai aa η ta η ce-ma maη saaya ma ce dumaa, ku yaa nuōmba ka suō wuō Diilonj-maacemma wuō η wulaa. ¹⁶ Suō η ferēη belma, aa ninj wanj Diilonj-nelma maη, η ta η ne-ma torro. Vaa η ferē baa ma cemma-i, ku yaa η ka kor η ferē aa bi kor bamanj ka nu-ma η wulaa.

5

Timotenj saaya u bel Diilonj-dünj-baamba-i dumaa

¹ Bincōinjo maη duō cāl, piye baa-yo da yambaa nja η tohoiηo η dii-yo hümelle-na. Da ku waa naacoloηo, piye baa-yo nja ceduōη-bien namaa. ² Da ku waa cabincōinjo, η piye baa-yo nja η nyu, aa da ku waa cabisālāanjo, η piye baa-yo nja η tūō; baa huōnga diei.

Bikulcaamban saaya ba bel dumaa

³ Bikulcaamba maη taamba si-bei koikoi, bel-ba fafamma. ⁴ Nja bisālñ da ba waa baa umanj, sisō u hāyēlmba, ba yaa saaya ba yiera baa ba dünj-maama-i a pigāan wuō ba kāalā Diilonjo-i ninsoηo. Da ba yiera baa-ma dumaanjo-na, ba bincuōmban cie kumanj hā-ba, ba suu ku sōlaanju yaa dumaanjo-na. Diilonjo taara ku yaa-i.

⁵ Da η nu wuō bikulcienjo-i, u yaa umanj tienjo si-yuō. Fuō temma-i u haa u nanja-i Diilonjo yaa nuō-i, u cārā u yaa-i bāanju-i baa isuonju-i wuō u kāyā-yuō. ⁶ A ne da bikulcienjo maη cienj u bāanju-i, u ne colcol nga u kuu, u Diilonj-hümellenj-huōnga kuu aa yanj-yo. ⁷ Nj saaya η ta η titirre nel daama yaa baa-ba, ku yaa ba sie ji ce cāl.

⁸ Umanj duō u sa ne u huraaamba-i fafamma, ku huraa fuō ferēη dünj-baamba-na, kutienjo hilaa Diilonj-hümelle huon-nu. Bamanj sa suyaan Diilonjo-i ba bōyaa-yuō.

⁹ Bikulcaamba maη naa vii baa ba hōlbaa-ba-i aa ba bienja yu bienj komuōηa sa-a-sie, na saaya na bie bafamba yirēinja yaa-i ta na kāyā-bei. ¹⁰ Da na'a na kāyā umanj, u yefafalle saaya di waa nuōmba nunni-na, u saaya u suō u bisālmba nuolamma, u saaya u tuō ce niraamba

nersinni-i fafamma, u saaya u tuo saara Diilon-dün-baamba gbeini-i*, u saaya u tuo káyá sün̄taamba-i aa bi tuo ce ánfafamma-i ma sínni-na hiere.

¹¹ Bikulcaamba man̄ saa v̄a yogo, baa dii ba nun̄gu-i káyámma-na. Da ŋ dii-ku, bekün̄ da ku ji muonu ba yunni-i, ba ka ciel *Kírsa maama-i j̄na kotuon̄gu aa ta ba taara ba soŋ. ¹² A ce dumaan̄o-na ban̄ p̄a nudléláŋgu man̄ baa Kírsa-i, ba ka guola-kuo a taara weima h̄a ba fere. ¹³ A naara kufangu-i, da na bié-ba ta na káyá-bei, ba ka ce yentaamba ta ba wura ba b̄n̄ nuon̄-dumier̄-na, ba nunni ka ta ni ko-ba, ba ka ta ba dii ba nunni-i nelma man̄ saa hi-ba. ¹⁴ Terien̄gu fan̄gu-na, mei taara bikulcabisálmba bir soŋ a hoŋ bisálmba aa yiera terduon̄-nu ta ba ce ba dún-huoya-maacemma-i, ku yaa i bigaaráamba sie da nun̄gu yie. ¹⁵ Kuman̄ cie mi ta mi wan̄ mafamma-i, bikulcaamba namba naana h̄umelle-i t̄f aa cu *Sitáni huon̄-nu.

¹⁶ Cien̄o man̄ duo h̄u Yesu maama-i aa bikulcaamba waa u dún-baamba-na, u'i saaya u tuo káyá-bei aa yan̄ Diilon-dün-baamba ta ba káyá baman̄ taamba sí-bei.

Diilon-dün-baamba yaataamban̄ saaya ba bel duma

¹⁷⁻¹⁸ Diilon-nelma ciera wuo: «Nin̄ duo tuo muo dt̄mma-i, ŋ saa saaya ŋ vaa u nun̄gu-i» aa tiraa cira: «Maacembilon̄o saaya baa u maacemma sullu-i».† Terien̄gu fan̄gu-na, Diilon-dün-baamba yaataamba man̄ cien̄ ba maacemma-i fafamma, na saaya na ta na bi ne ba yaan̄-na fafamma; ku huraa baman̄ vaa ba fere baa Diilon-nelma wamma-i.

¹⁹ Da ba ta ba cāl yaatien̄o-i baa man̄, aa siertaamba saa yu ba h̄ai sis̄ ba siei, baa h̄u-ma. ²⁰ Uman̄ duo cāl, wan̄ baa-yo banamba yufelle-na, ku yaa bafamba ka káal̄.

²¹ Jande, ne Diilon̄o-i baa Yesu-Kírsa-i baa *d̄ar̄p̄oɔurbiemba-i aa ŋ ce nel daama-i ŋaa min̄ waan̄-ma baa-ni dumaa. Baa ta ŋ ce cielu. ²² Da ŋ'a ŋ sa suo uman̄ ku kaala, baa tugol ŋ haa ŋ nammu-i u yun̄gu-na ŋ c̄ar̄ Diilon̄o-i ŋ h̄a-yo wuo u tuo ce maacemma Diilon-dün̄gu-na. Baa yan̄ banamba ji celien̄-ni baa ba balaan̄gu-i. Baa yan̄ c̄almu da-nie.

²³ Ŋ kus̄n̄gu ŋ'a ku sa dol-ni, baa ta ŋ nyon̄ h̄un̄kol̄o-i yon̄, ta ŋ nyon̄ duv̄en̄o-i t̄ent̄en̄.

²⁴ Nuomba nan̄ c̄almu dii u sa fuo; a ne da banamba dii ba t̄ena ba ándaan̄gu-na aa su da ba c̄almu-i. ²⁵ Anfafamma sa bi fuo dumai. Halle da ku fie vaaya nie nie, ma ji hel.

6

K̄raamba saaya ba waa dumaa baa ba yuntaamba-i

¹ K̄raamba saaya ba ta ba k̄n̄ ba yuntaamba-i fafamma, ku yaa molo sie da b̄ena Diilon̄o yerre-i aa bi b̄ena i h̄umelle diele-i. ² K̄raamba man̄ ba yuntaamba h̄uyáa Yesu maama-i, ba baa yagar ba nunni-i wuo ba natobimba. Ba saaya ba su wuo ba yuntaamba h̄uyáa Yesu maama-i aa ba maama bi dolnu Diilon̄o-i. Terien̄gu fan̄gu-na, ba saaya ba firnu ba h̄ommu-i ta ba ce maacemma-i fafamma ba h̄a-ba. Nin̄ saaya ŋ ta ŋ wan̄ man̄ baa nuomba-i ma yaa mafamma-i.

Pol d̄iyaa nelma Timote t̄inni-na

³ Uman̄ duo yan̄ Itien̄o-i Yesu-Kírsa nelman̄-kerre-i aa tuo wan̄ u den̄ maama baa nuomba-i, uman̄ duo haar Diilon̄o-h̄umelle-na, ⁴ kutien̄o ce bombolma. U sa suo kuyun̄gu, aa nuharun̄gu'i dolaan̄-nu-yu baa ándapirre aa tiraa tuo ce berru nels̄os̄omma-na. Ku yaa juon̄ baa nenemun̄gu-i, baa c̄ocoḡolu-i, baa tuosinni-i, baa ánjoḡobabalamma-i, ⁵ baa ándapirre-i baman̄ sa j̄ogaan̄ k̄a yaan̄-na ba h̄olma-na. Ba c̄inaana ninson̄o-i aa bir ta ba ne wuo sí Diilon̄o-h̄umelle-i gbeitaara-h̄umelle.

⁶ Coima saa fa, da ŋ haa ŋ nan̄ga-i Diilon̄o-na, weis̄nni nanni saa maar nifanni-i, nga ŋ saaya ŋ waa nelien̄ nuoni man̄ sa nien̄un̄ molon̄ b̄n̄k̄un̄gu. ⁷ Ŋ saa da, i juo miwaan̄o-na baa i nien̄a ndii, i ka bi bir baa i nien̄a ndii. ⁸ Kuman̄ gb̄aŋ, die t̄ie da i nuŋ-juuru-i baa kompammu-i i h̄i, nifanni ka saanu baa-ye.

⁹ Baman̄ kuun̄ gbein̄a huon̄-nu, *Sitáni hi ba yaa-i u dii-ba u juon̄o-na. U gbu-ba baa bafamba feren̄ yufien̄-niini yaa-i u bel-ba. A ne da yun̄gu si dii-nie, ni kasuon̄-ba yon̄. ¹⁰ Ŋ saa da, gbein̄ da a ta a dolnu-nie a cor, ku yaa diyaan̄-nin̄ ámbabalma sínni-na hiere. Gbein̄-maama taa yaan̄ga banamba-na a ce ba nanna Diilon̄o-h̄umelle-i, a ce dumaan̄o-na mul̄ema si dii bei dei. ¹¹ Nga nuo nin̄ yer̄ Diilon̄o-wuon̄ nuo, baa dii ŋ gboluon̄gu maacembalan̄ daama-na. Ta ŋ kuye viis̄nnin̄-k̄un̄gu-i, baa nelnyul̄mun̄-k̄un̄gu-i aa ŋ haa ŋ nan̄ga-i Diilon̄o-na. Ta ŋ h̄ir̄á ŋ k̄úma-i aa ŋ ta ŋ ce nuomba-i h̄ie h̄ie. ¹² Vaa ŋ fere Diilon̄o-h̄umelle-na. Baa yan̄ Diilon̄o-nelle korra-nie. Diilon̄o j̄ogun̄-ni baa difande maama yaa-i ku' cie u bi-ni ce-ni u wuon̄-nu. Ŋ waan̄ difande maama yaa-i fafamma nuomba yufelle-na ku belle-na.

¹³ Fiefe-i-na, mi ka piye baa-ni Diilon̄o man̄ haan̄ nelbilibemba-i baa b̄imbaamba-i cic̄ilma-i u nu, aa Yesu-Kírsa man̄ waan̄ ninson̄o-i baa *P̄se-Pilati-i u bi nu. ¹⁴ Nin̄ nu nelma man̄, ce-ma man̄ saaya ma ce dumaa, baa yan̄ c̄almu da-nie, baa yan̄ ba da

* 5:10 *Yufubaa-ba j̄ar̄a ba niraamba-i dumai. Nien̄ Like 7.44.

† 5:17-18 Nien̄ Anjlnamma tiyemman̄-sebe-i-na

(Deutéronome) 25.4 baa Kor. d̄e. 9.9; Matie 10.10; Like 10.7.

əntaaləmna haa-nie a ji hi Itienjo-i Yesu-Kirsa jomma-i. ¹⁵ Diilo fuo fere yaa diyaa yinggu fangu-i.

U yaa u diei Itienjo-i;

ənfafamma-i hiere ma tienjo-i.

U yaa jəmatigibaa-ba-i hiere ba Jəmatigi-i,

aa bi waa yuntaamba-i hiere ba Yuntienjo-i.

¹⁶ Fuo yaa sa kuun u diei yon.

Cecerma man dii u terienju-na

molo sie gbəa pie ma caan-nu.

Molo saa da u yufelle dede

aa molo sie bi gbəa da u yufelle.

Yuntesinni-i baa fəngətesinni gbie baa u yaa-i kudei.

Ma cie.

Bɨnkuntaamba maama

¹⁷ Wan baa baman bɨnkuntaamba-i wuo ba yan bombolma-i, aa ba baa haa ba nanga ba nagəŋ-niini-na; ni gbəa biena aa yan-ba. Ba yan aa ba haa ba nanga-i Diilon-na. Bɨnkungu bɨnkungu, u yaa firiinu u huəŋga-i hā-ye baa-ku bəmbəale i tie ce i bəangu-i. ¹⁸ Wan baa-ba wuo ba ta ba ce kuufafaangu. Ba yan ba ənfafamma maara. Ba ta ba ce samma aa ba yan ba nammu ta mu fara fiefie. ¹⁹ Da ba ta ba ce mafamma-i, kuu dii ŋaa ba tiera munterfafamu-na ba jina da ba gbəa ji da cicelma man sa tien dede-i.

Andaperienju

²⁰ Timote, Diilon un hāa-ni nelma man, bel-ma nammu hāi. Andasəsonni man sa kəan hūmeduəle baa mie Diilon-hūmelle-i, hiel ŋ nanga nie. Baman karaan coima-i wuo bafamba suo yienju, ban fanun ba-naa nelma man nuə-i, baa dii ŋ nunju-i me. ²¹ Ba daa nie si ba suo yienju, a ce dumaanjo-na, ba naana Diilon-hūmelle-i.

Diilo kāyā-nei.

Poln nyegáan sebeháallijno man há Timote-i Neltuoyamma

Pol waa kaso aa nyegēn sebe daayo-i a há Timote-i. Huonju fangu-na, u taa u mulien aa nuamba naa nanna-yuo. Un juo suo wuo u yinni tie ti, maman waa u huonja-na, wuo nyegēn-ma duo há Timote-i baa-ma. Pol nyegáan sebe daayo yaa perien Diilonj-nelma-na.

U duon u sebe-i baa jaalungu. U jaalaa Diilonjo-i Timote maama-na aa suo gboya Timote-i wuo u tuo ce fuo temma; u vaa u fere baa Diilonj-maacemma-i kere baman ciejn-manj ba yammu huol baa ma cemma-i (sap. 1–2).

Wuo nuamba bir baa ba huonju aa ta ba wan Diilonj-nelma-i baa coima, nga Timote u yan aa u bel Diilonj-maama-i nammu hái, aa un háláayá maman, u nyaar-mei fafamma (sap. 3).

Sebe periena-na, Pol kaalaa u súlma-i, nga wuo yinduonju u saa ji hel Diilonjo huonj-nu dede. Diilonj un káayá-yuo dumaa, u nunju bi tiraa hi mafamma-i (sap. 4).

Jaalungu

¹ Muo Pol, muomei nyegáan sebe daayo-i. Yesu-Kirsa *pəpuərbilonj muo nga Diilonj un'la ma ce dumaa. Diilonj un paa nunju-i wuo umanj duo suur Yesu-Kirsa horre-na un ka da cicelma manj, wuo mi wuora wan mafamma maama yaa-i.

² Timote, mi bien nuo, mi nyegēn sebe daayo-i da mi há nuonei. I To-i Diilonjo-i baa Itienjo-i Yesu-Kirsa-i ba ce hujarre nie aa káayá-nie aa fe n huonja-i.

Pol dii sireinja Timote-i-na

³ Mi jaal Diilonjo-i. Mi caa u yaa-i baa huonja diei nga mi bincuambanji siire ce-ma dumaa. Da mi ta mi cárá-yuo huonju huonju, n maama sa karaanu-mie. ⁴ Ninj kaalaa kaalungu manj*, ku maama saa karaanu-mie; a ce dumaanjo-na, n kúoma gbuu bel-mi. Mi taara mi da n yufelle ku yaa mi huonja ka fe. ⁵ Ninj hūyáa Yesu maama-i baa huonja diei dumaa, mafamma saa bi karaanu-mie. Ku duon baa n nyubincainjo-i Losi yaa igēna, n nyu-i Enisi sire die-ku, mi suyaa mie nuo n bi siire bie kuuduonju fangu yaa-i.

⁶ Teriengu fangu-na, mi ka tir nel daama-i baa-ni: Minj haa mi nammu-i nie aa cárá Diilonjo-i u há-ni fongūo manj, baa yan n kusirre n wulaa. ⁷ Baa tie holle; Diilonj un háa-ye u *Yalle manj, di sa ce-ye kortaanj mie, di dii holle yie aa ta di ce i tie dol i-naa aa tie suo i ferenj belma.

⁸ Teriengu fangu-na, baa ce senserre baa Itienjo nelma wamma-i. Aa ban diyaa muonjo-i kaso-i-na fuo maama-na, baa bi ce senserre aa n hel mi huonj-nu. Diilonj un háa-ye fongūo manj, yan i ce u yaa gboruonju aa i hírá muliema-i *Neldodolma maama-na. ⁹ Diilonjo yaa kuraa-ye aa ce-ye u baanj mie. U saa ne i fafaanju aa ce-ma! U taa u taara u cor baa Yesu-Kirsa-i ce-ye dei ku'i cie. Ma waa u huonja-na aa miwaanjo suo duo jina. ¹⁰ Fiefie yaa nuo-i i Konjortienjo-i Yesu-Kirsa jomma cie i da cedienj daayo-i. U yaa juo ji yiera kuliinju-i ku maacemma-na aa pigáan wuo die hūu Neldodolma-i i ka da cicelma manj sa tienj dede-i.

¹¹ Diilonjo cie-mi Yesu *pəpuərbilonj muo mi ta mi wuora mi wan Neldodol daama yaa-i mi pigáan nuamba-i baa-ma. ¹² Ku'i cie n da mi ce súlnj daama temma-i. Nga senserre sa dami baa-ma. Mi suo minj haa mi nanja-i umanj nuo-i aa mi suyaa mie un háa-mi mamanj, ku fongūo dii-yuo u duo gbáa ce mi bella-mei ji hi gēngeryiinju-i.

¹³ Minj waanj ninsonj nelma manj baa-ni, ta n wuo ma hūmelle-i. Nelnyulmu manj dii-yie baa Diilonj-hūmelle huonja manj dii-yie Yesu-Kirsa horre-na, bel-ni fafamma. ¹⁴ *Diilonj-Yallenj yan n huonja-na, bel nel daama-i fafamma.

¹⁵ N saa bi yanj-ma suoma, Diilonj-dūnj-baamba manj *Asi-i-na ba naana-mie hiere, halle baa Fisel baa Ermoseni-i hiere ba naana-mie. ¹⁶ Nga Diilo káayá Onesifor dumellenj-baamba-i. Minj fie mi ye kaso-i-na, senserre sa da-yo baa nuamba-i; u juo u dii sireinja mie. ¹⁷ Un diyaa u gboluonju-i *Dromu-i-na, u taaraaya-mie fuo ji da-mi. ¹⁸ Gēngeryiinju-na, Itienjo káayá-yuo a ce Diilonjo ce hujarre yuo. Un cie kumanj há-mi Efesi-i-na, nanj fere-i n suo-ku n yan nuamba-i hiere.

2

Nj saaya n hírá n kúoma-i Yesu-Kirsa maama-na

¹ Mi bie, nuo fuo, Yesu-Kirsanj cie baa-ye cemma manj, yan ku ta ku dii sireinja nie. ² Minj waanj nelma manj baa-ni nuamba boi yufelle-na, ne nuamba namba n dii-ma ba nammu-na. Kutaamba saaya ba vii, aa ba saaya ba gbáa ta ba hálá banamba baa-ma.

* 1:4 Ku gbáa waa un kaalaa kaalungu manj Yesu pəpuərbieamba maacemma sebe-i-na 20.37.

³ Ta ŋ h́írǎ ŋ kúōma-i ŋaa sorosiyieŋ nuō Yesu-Kirsa huonŋu-na. ⁴ Sorosiyieŋo maŋ duō tuō taara u ce u yuntieŋo huonŋa-i, u sa dii u nanŋa-i weiŋa namma-na, u tuō yii baa sorosiŋni yaa yonŋ. ⁵ Aa da ba'a na finu gbarunŋ-nu aa nanŋ sa gbar banŋ'a na gbar dumaa, nanŋ ka ce nie gbāa yar? ⁶ Suontieŋ unŋ mulāanŋ baa u suonŋu-i, fuō yufelle yaa saaya di hel igēna u d́imma-na. ⁷ Miŋ warŋ nelma maŋ baa-ni, ne-ma torro aa Itieŋo ka ce ŋ suō ma yaanŋa-i hiere.

⁸ Yarŋ Yesu-Kirsa maama ta ma t́enu-nie, *Davidi háayēŋo, u kuu aa sire ŋaa maŋ warŋ dumaa *Neldodóŋma-na. Mi wuōra ni warŋ Neldodóŋma famma yaa-i. ⁹ Mi mulēŋ nelma famma maama yaa nuō-i. Ba bilaa-mi vaa-mi ŋaa nelbabaŋ muō. Nga banŋ fie vaa-mi, ba saa gbāa vaa Diilonŋ-nelma-i. ¹⁰ Ku'i cie ŋ da mi nie Diilonŋo yufelleŋ hulaa bamaŋ nuō-i aa h́ierǎ mulēŋ daama-i hiere. Mi cie mafamma-i Yesu-Kirsa duō bi kor bafamba-i ba da suur Diilonŋ-nelle-na. ¹¹ Nel daama-i coima sí:

Da kuō i h́uyāa-ma a ku baa Yesu-Kirsa-i,
i ka bi sire a waa baa-yo.

¹² Aa die h́írǎ mulēma-i fuō maama-na,
i ka ce i bāanŋu-i baa-yo.

Die ćina-yuō,
fuō ka bi ćina-yie.

¹³ Da kuō huhurmantaanŋ mie,
fuō-i huhurmantieŋo sí;
u sie gbāa yagar fuō fereŋ nuŋ-āndaanŋu-i.

Timoteŋ saaya u bel u fere dumaa

¹⁴ Diilonŋo yufelle-na, ta ŋ warŋ nel daama ta ma t́enu nuōmba-i, wuō ba baa gāŋ baa molonŋo nelmaŋ-yunŋ-nu. Ijieni fanni sa fa weiŋa. Umanŋ duō waa nu-ni, ku blēna u Diilonŋ-h́umelleŋ-kūŋgu-i. ¹⁵ Gbāŋ waa nelfeŋeŋ nuō Diilonŋo yufelle-na. Ŋ maacemaa saa saaya ma ta ma da-ni senserre. Warŋ Diilonŋ-nelma-i maŋ saaya ma warŋ dumaa. ¹⁶ Hiel ŋ nanŋa āndasōŋni-na baa āndenni maŋ sa káanŋ h́umeduole baa mie Diilonŋ-h́umelle-i. Bamaŋ waanŋ nifanni temma-i, ba maa Diilonŋo-na ba kā. ¹⁷ Ba nelma dii ŋaa pácōro ta ma guōla nuōmba yunni-i ma kā. Umanŋ yaa Imene-i aa unanŋo yaa Filēti-i. ¹⁸ Ba yaanŋ ninsoŋo-i aa ta ba pira nuōmba-i Diilonŋ-h́umelle-na wuō kuomba siire cor t́. ¹⁹ Nga Diilonŋ unŋ j́ena d́untuole maŋ, dii dii di temma-i. Ma nyegāan d́untuole fande-na wuō: «Itieŋo suō u baamba-i.» Aa tiraa nyegēŋ wuō: «Umanŋ duō cira fuō dii baa Itieŋo-i, kutieŋo saaya u hiel u nanŋa kuubabalaanŋu-na.»

²⁰ Da ŋ suur weiŋ d́unŋu-na, ma sí ŋ da jukalni-i ni sínni-na hiere ke? Da ku waa yibuō, u hiel sukpekpellunŋ-niini yaa-i, aa da ku waa yigbāŋgbālaanŋu-i u hiel sudōdallunŋ-niini. ²¹ Kuu bi dii dumēi baa mieŋo-i. Miŋ tagaaya āmbabalma sínni maŋ pigāanŋ-ni daani-i, umanŋ duō bel u fere nie, kutieŋo ka waa ŋaa jukalni maŋ banŋ tieraaŋa-nie j́ina ta ba hiel-ni yibōmbōmbaa-ba-na. Ni ka waa ta ni fa ni tieŋo maama-i u tuō bie-ni u ce maacenfafamma-i ma sínni-na hiere.

²² Timote, naaciembanŋ kuyeŋ niibabalanni maŋ, ne-ni aa ŋ yarŋ-ni. Ta ŋ kuye viisínni, baa Yesu maama, baa nelnyulmu. Taa na nunu na-naa fafamma baa bamaŋ ćaarāŋ Itieŋo-i baa huonŋa diei. ²³ Baa dii ŋ nuŋgu-i miminsínniŋ-āndenni-na baa nelsōŋomma-na, ni jo baa beŋru. ²⁴ A ne da Itieŋo ćaarāŋo saa saaya u ce beŋru. U saaya u fa baa nuōmba-i hiere aa tuō suō ba h́aalámma baa Diilonŋ-nelma-i, aa waa h́ah́inantieŋo. ²⁵ U saaya u tuō tagaaya Diilonŋ-nelma-i da yambaa u pigāanŋ ānyagarmantaamba-i, ku nie sí Diilonŋo ka kāyā-bei ba nanna ba cilōbabaŋo-i aa sie ninsoŋo-i. ²⁶ *Sitāni bilaa-ba ce-ba u kōraamba; mafanŋ da ma ce, ku yaa ba ka gbāa h́uū ba fere u kōrsínni-na aa waa ba fereŋ nuō.

3

Balaanŋu maŋ ka waa miwaanŋo t́imma-na

¹ Ŋ saaya ŋ suō wuō miwaanŋo t́imma-na yinni nanni ka huol. ² Nuōmba ka ta ba ce nahuonŋa, gbeinŋ-maama ka ta yaanŋa bei, bombolma ka ce ba ta ba kaal ba fere. Ba ka ta ba tuora Diilonŋo-i. Ba sie ji ta ba nu ba b́incuōmba nunni-i. Ba sie ji ta ba suō ānfafamma-i. Ba sie ji ta ba kāŋ Diilonŋ-b́inŋkūŋgu. ³ Ba ka waa h́oduraamba, yeb́ienataamba, kakarkuontaamba, bubōlaamba, ba sie ji ta ba suō banŋ b́inŋ kumanŋ ānfafamma-i. ⁴ Ba ka ta ba hel ba-naa honniŋ aa waa h́ohuoltaamba. Bombolma ka cōruōnu-bei. Ba yufieŋ-maama ka ta yaanŋa bei a yarŋ Diilonŋ-maama-i. ⁵ Ba ka ta ba cu nuōmba yammu-i wuō ba wuō Diilonŋ-h́umelle, a ne da ba h́ommu-na ba ćinaana u fōŋgūō-i. Baa ta ŋ pie kufanŋu taamba-i. ⁶ Ba h́olma-na, banamba wuōra dumieŋa-na ba táal cakakarkuontaamba-i ba

dii-ba ba kuocuŋgu-na. Caamba famba saa nanj kaasinni Diilonj-hümelle-na, ba yufienj-maama taa yaanŋa beŋ. ⁷ Baaŋgu-i baa isuŋgu-i ba taara ba suw yienŋu, ŋa ninsoŋo yaraa-ba suoma. ⁸ Sanesi-i baa Sámbiresi-i* banj cŋinaana *Moisi-i dumaa, daaba bi cŋinaana ninsoŋo-i dumei. Banj jŋguŋj mamaŋ ma saa fa. Ba Diilonj-künŋu saa jaal kaanŋu. ⁹ Ŋga ku sie vaaya nuamba ka suw wuŋ daaba sa wanj ninsoŋo ŋaa banj suyaa baa Sanesibaa-ba-i† dumaa.

¹⁰ Nuw fuo, ŋ daa minj haaŋaayá nuamba-i kumaŋ. Ŋ daa mi ciluŋ-i. Ŋ suw minj donyanj kumaŋ. Ŋ suw mi Diilonj-hümellenj-künŋu-i. Ŋ daa minj koŋ mi huŋŋa-i dumaa. Ŋ suw mi nelnyulmuŋ-künŋu-i aa ŋ suw minj nyaaraa Diilonj-maama-na dumaa. ¹¹ Kumaŋ haa-mie Antiyosi-i-na, baa Ikoniyomu-i-na, a naara Lisire-i-na, ŋ suw-ku. Minj cie súlma maŋ, ŋ suw-ma. Mulienj hama-i mi saa ce-ma? Ŋga Itienjo hiela mi yunŋu-i mei hiere. ¹² Ku yaanŋa yaa dumaaŋo-na; bamaŋ da ba ta ba taara ba wuŋ Diilonj-hümelle-i diŋ saaya di wuŋ dumaa Yesu-Kirsa horre-na, ba ka mulienj. ¹³ Ŋga nelbabalaamba-i baa hukurmantaamba ka cor baa ba balaanŋu-i. Ba ka pira banamba-i aa bi pira ba fere.

¹⁴ Nuw fuo, ninj haaŋaayá kumaŋ aa sie-ku wuŋ ninsoŋo, bel-ku nammu hai. Ŋ suyaa ninj haaŋaayá-ku umanj wulaa-i. ¹⁵ Ŋ suyaa Diilonj-nelma-i dii ŋ bisánsinnij. Da ŋ haa ŋ nanga-i Yesu-Kirsa-i-na, ma yaa gbáa ce-ni nelnuráŋ nuw ŋ kor. ¹⁶ Mamaŋ nyegáan Diilonj-nelma-na hiere, ma hilaa Diilonj nuŋ-nu. Ma káyá nelie suw ninsoŋo-i, ma hiel coima molonj nuŋ-nu, ma dii nelienjo hümefafallenj aa ce-ni nelviin nuw. ¹⁷ Diilonj-nelma tigiin Diilonj-nolŋo-i fafamma u hi u fuonŋu-i tuw gbá u ce ánfafamma-i ma sínni-na hiere.

4

Wanj Diilonj-nelma-i

¹ Yesu-Kirsa jomma maama-na duw ji ger cicelmantaamba-i baa bikuomba-i, baa u *nellentesinni bi maama-na, mi ka wanj nel daama-i kuola-mei baa-ni Diilonjo yufelle-na baa Yesu-Kirsa fuw fere bi yufelle-na: ² Ta ŋ wanj Diilonj-nelma-i baa nuamba-i. Ku balaanŋ o, ku faa o, ta ŋ wanj-ma. Dii nuamba-i hümefafalle-na. Umanj duw cäl, wanj-ma baa-yo wuŋ u cálaa, aa ŋ ta ŋ bi dii siriŋa beŋ. Mafamma-i daama-i hiere, ta ŋ ce-ma baa hohinŋa. ³ Ŋ saa da, yiinŋu dii baa yiinŋu, nuamba ka ta ba gbar ninsoŋo-na ba nyaanu ba yufienj-maama. Ba ka hiel ba yufellenj-nuamba da bámbáale ba ta ba piiye kumaŋ suuriinunj-beŋ. ⁴ Ba ka cŋina ninsoŋo-i aa ta ba nu nelsosomma. ⁵ Ŋga nuŋŋo-i, ta ŋ suw ŋ ferenj belma weimana hiere, ta ŋ híra ŋ kúoma-i, ta ŋ kuye *Neldodolma wamma-i. Diilonj unj háa-ni mamaŋ hiere, ce-ma maŋ saaya ma ce dumaa.

Polyinni tŋe tŋ

⁶ Muw fuo, mi yinni tŋe tŋ. Mi ka ce ŋaa támmaŋ-künŋu há Diilonjo-i. ⁷ Mi kúo ciefafaanŋu. Minj taa mi donya kumaŋ mi hii-ku. Mi saa nanna Diilonj-hümelle-i. ⁸ Fieŋe-i-na, mi viisinnij-nyantuoluo dii tuw cie-mi. Itienj unj suw u ger, u ka há-mi baa-yo gēŋgeryiinŋu-na. Aa muw sí mi diei yonj, u jommaŋ ka dólno bamaŋ hiere, bamaŋ niyanj u jomma-i, u ka há kutaamba-i baa ba bi baamba-i.

⁹ Gbáŋ ŋ jo donduo mi wulaa. ¹⁰ Demasi nanna-mie aa tuw yii baa miwaan daayo huŋya-niini. Dumandε-i-na, u taa ká Tesalonike. Kiresá fuw ká Galasi aa Tite ká Dalmasi. ¹¹ Like yaa tŋyáa baa-mi u diei yonj. Ta ŋ jo baa Marke-i, u maacemma dii mi wulaa bai. ¹² Mi puwraa Tisike-i Efesi. ¹³ Da ŋ ta ŋ jo, ŋ bie mi waan-jonjgoruo-i Karpusi wulaa dii Torasi-i-na ŋ ji há-mi, baa sebebbaa-ba-i. Cáaniŋ-sebebbaa-ba* künŋu yaa dii kpelle yanj.

¹⁴ Alεsándire maŋ fánaŋo-i, u cie karaanŋu baa-mi cor, Itienjo ka pá-yo ku solaanŋu. ¹⁵ Inj waan Diilonj-nelma maŋ, u cŋinaana-mei hiere, a ce dumaaŋo-na bel ŋ fere yuŋ.

¹⁶ Barj a ba ce mi ándaanŋu-i yidielánŋu-na, molo saa cu mi huonj-nu, ba naana-mie hiere. Diilo baa yuu-ba ku cémelle. ¹⁷ Banj fie nanna mie, Itienjo saa nanna-mie; u háa-mi holle mi wanj u maama-i maŋ saaya ma wanj dumaa. *Nieraamba-i nilienj-na hiere ba nuw-ma ka saa. Aa u tiraa húu-mi kuliinŋu nammu-na†. ¹⁸ Itienjo ka cor tuw hiel mi yunŋu-i weima-na hiere; u ka kor-mi aa ce mi suur u nelle-na. Bóboima gbé baa u yaa-i hōnni maŋ jonj. Ma cie.

Jaaluperienŋu

¹⁹ Jaal Pirsika-i‡ baa Akilasi-i a naara Onesifor dumellenj-baamba-i ŋ há-mi. ²⁰ Erati tŋyáa dii Korēnti. Turofimu saa da hínni mi yanj-yo dii Mileti. ²¹ Gbáŋ ŋ jo aa waanŋu suw da ku tá.

* 3:8 Sanesi-i baa Sámbiresi-i: *Yuifu ba bíncuamba taa ba bi Esipitaan hiriemba-i dumei. Nienj ba maacemma-i Helmaŋ-sebe-i-na (Exode) 7.11-12. † 3:9 Sanesibaa: Ku birii a saanu baa cerma Girekimma-na ma nyegáan wuŋ «Sanesi baa Sámbiresi». Nienj 3.8. * 4:13 Cáaniŋ-sebebbaa-ba: Bafamba taa ba ce cáani yaa ŋaa sebebbaa ba nyegēŋ.

‡ 4:17 Kuliinŋu nammu-na: Ku birii a saanu baa cerma. Ma nyegáan girekimma-na wuŋ: Aa tiraa húu-mi jara nunŋu-na.

† 4:19 Pirsika yerre nande yaa Pirsili. Nienj Popuŋ: 18.2.

Ebulusi p̄aa ŋ jaaluŋgu, baa Pudēnsi-i, baa Linusi-i, baa Kulodiya-i a naara Diilon-dūŋ-
baamba namba-i hiere.

²² Itienŋo t̄e baa-ni. U kāyā-nei hiere.

Polη nyεgān sebε maη hā Tite-i Nelmuoyamma

Tite waa Pol wuɔratieŋo nanjo. Nga u saa waa *Yuifuyieŋo; u waa *nieryieŋo aa hūu Yesu maama-i (Gal. 2.1-3). U kāyā Pol bɔi u maacemma-na. Polη nyεgān sebε daayo-i hā-yo huonŋu maη nuɔ-i, u waa Kireti. Pol naa ce u tɛna terieŋgu-na duɔ kāyā Diilon-ɗūŋ-baamba-i ba suɔ ba maacemma belma Diilon-ɗūŋgu-na.

Pol piye Diilon-ɗūŋ-baamba yaataambaŋ gbɛ ba waa dumaa, aa cira bamaŋ miɛlaŋ Diilon-nelma-i ba pira nuɔmba-i, ba ta ba nuola-bei (sap. 1). U pigān Tite-i uŋ saaya u waŋ mamaŋ baa Diilon-ɗūŋ-baamba-i: Bincuɔmba-i, cicɔraamba-i, naaciemba-i baa kɔraamba-i, nelieŋo nelieŋo baa u nelma (sap. 2). Ku huonŋu-na, u dii u nuŋgu-i Diilon-ɗūŋ-baambaŋ saaya ba ta ba wuɔ gboluonŋu maη, aa da na ta na nunu na-naa tɛnamma-na kuŋ faa dumaa (sap. 3).

Jaaluŋgu

¹ Muɔ Pol, muɔmei nyεgān sebε daayo-i. Mi cāa Diilonjo aa tiraa waa Yesu-Kirsa *pɔpuɔrbilon muɔ. Diilonjo yufellen hilaa bamaŋ nuɔ-i, u puɔraa-mi wuɔ mi kāyā-bei ba hūu u maama-i aa pigān-ba ninsoŋo-i ba da ba ta ba wuɔ u hūmelle-i fafamma. ² Mafamma da ma ce, Diilonjo-i Ninsontieŋ uŋ pāa cicɛlma maη nuŋgu-i aa suɔ duɔ jina miwaanjo-i, ba ka ta ba hūŋ ma taalunŋu. ³ Diilonjo-i i koŋkortieŋ uŋ ŋa naa dii huonŋu maη duɔ kor nelbiliemba-i, kuŋ juɔ hi, u puɔr-mi baa u nelma-i mi ta mi wuɔra mi waŋ-ma baa nuɔmba-i ba da ba suɔ-ma.

⁴ Tite, mi nyεgēŋ sebε daayo-i da mi hā nuɔnei baa-yo. Mɛi fɛrɛŋ bieŋo'i nuɔŋo-i i Diilon-hūmelle-na. I To-i Diilonjo-i baa i Koŋkortieŋo-i Yesu-Kirsa-i ba kāyā-nie aa fɛ ŋ huonŋa-i.

Diilon-ɗūŋ-baamba yaatieŋo sŋni-i

⁵ Tite, mi yaan-ni Kireti-i-na ŋ da ŋ perieŋ maacemma maη tɛyāa cemma terieŋgu-na aa ŋ da ŋ wuɔra fiɛl yaataamba hā Diilon-ɗūŋ-baamba-i nileiŋa-na hiere ŋaa miŋ waan-ma baa-ni dumaa. ⁶ Da ŋ'a ŋ fiɛl umaŋ, cālmuo saa saaya u da-yuɔ aa u saaya u waa cieŋo diei tieŋo. U bisālmba saaya ba hūu Yesu maama-i, ba ciluɔ saaya u vii aa ba saaya ba ta ba nu ba bincuɔmba nunni-i. ⁷ Diilon-ɗūŋ-baamba yaatieŋo ce Diilon-maacemma, a ce dumaanjo-na cālmuo saa saaya u da-yuɔ. U saa saaya u waa bombolmantieŋo, u huonŋa saa saaya ka maar-o, u saa saaya u tuɔ ce koŋhiliŋgu, u saa saaya u waa berkartieŋo, u saa bi saaya u tuɔ wuɔ huhurma-na. ⁸ Ku saaya u tuɔ suɔ niraamba belma aa waa ānfafammanceronjo. Ku saaya u waa nelnurāŋo, aa waa nelviŋjo, aa tiraa waa Diilon-noljo. Ku saaya u tuɔ suɔ u fɛrɛŋ belma. ⁹ Kutieŋo saaya u nyaar Diilon-nelma-na a wuɔ ma hūmelle-i ŋaa uŋ hāalāyā-mɛi dumaa, ku yaa u ka gbāa waŋ-ma fafamma a dii siriŋa nuɔmba-na aa da nuŋgu nuharuntaamba-na.

Bel ŋ fɛrɛ coikartaamba-na

¹⁰ Na saa da, yaagbārāamba maaraaya; ba nunni sa suɔ aa ɔɔl. *Yuifubaa-ba maη suuri Yesu horre-na, ba yaa bɔi. Da ba ce ba ta ba piye ba tāal banamba-i. ¹¹ Mamaŋ saa saaya wamma, ba waŋ ma yaa-i da ba da nallā ba nienja-i. Baa yarŋ ba cor baa-ku, ba guɔla dumieŋa bɔi dumaanjo-na. ¹² Ba nellen-tobiŋo nanjo waa tuɔ suɔ yieŋgu, u saa fuo-ma, u waan-ma wuɔ: «Kiretitaamba sa waŋ ninsoŋo gbula. Ba balaan ŋaa kɛlāamba aa tiraa waa yentaamba. Ba yii baa ba kusūnni yon.» ¹³ Uŋ waan mamaŋ, u saa kar coima. Terieŋgu faŋgu-na, fulnu-bei ŋ waŋ ninsoŋo-i baa-ba ku yaa ba ka vii Diilon-hūmelle-na. ¹⁴ Waŋ baa-ba wuɔ ba baa fer Yuifu ba yiinatimma-i, ninsoŋo si; aa nuɔmba maη ciinaana ninsoŋo-i, ba baa cu ba nelma huon-nu. ¹⁵ Nelieŋ nuɔ ŋ huon da ka waa welewele, ŋ weima-i hiere ma bi waa welewele dumɛi. Nga bamaŋ guɔlaaya ba fɛrɛ aa ciina Diilonjo-i, fafaanjo diei kuu si dii-bei. Ba balaan baa ba hōmmu-i hiere. ¹⁶ Ba wuɔra ba piye wuɔ bafamba suɔ Diilonjo-i, a ne da ban ceŋ kumaŋ ku pigān wuɔ ba sa suɔ-yo. Ba balaan cor, ba sa nu nelieŋ āndaanŋu, ānfafamma yaraa-ba cemma ma kūŋgu-na hiere.

2

Babincuɔmbaŋ saaya ba waa dumaa

¹ Tite, Diilon-hūmellen taaran kumaŋ, nuɔ ta ŋ hāalā nuɔmba-i ku yaa-i. ² Waŋ baa babincuɔmba-i wuɔ ba ta ba suɔ ba fɛrɛŋ belma, ba waa bincɔfafaamba, ba waa nelnurāamba aa ba nyaar Diilon-maama-na, ba yarŋ nelnyulmu waa-bei, aa ba waa hōhlnantaamba.

³ Aa η bi wan̄ baa cicɔraamba-i wuɔ ba ta ba ce Diilon̄-bisāl̄n̄ temma. Ba yan̄ sikuɔŋa-i, ba baa bi yan̄ kolma ta yaanga bɛi. Ba ta ba dii nelfafamma nuɔmba tūnni-na. ⁴ Ku yaa cabisāl̄mba ka ta ba suɔ ba dɔl ba bɔlbaa-ba-i baa ba bisāl̄mba-i. ⁵ Ba ka ce nelnurāamba, baa cafafaamba. Ba ka yiera terduɔŋ-nu aa vii aa ta ba siɛ ba bɔlbaa-ba wulaa. Mafan̄ da ma ce, molo siɛ da bɛna Diilon̄-hūmelle yerre-i.

Titeŋ saaya u ce kumaŋ hā naaciemba-i

⁶ Dii nelma naaciemba tūnni-na wuɔ ba yan̄ bisānsinni-i. ⁷ Nan̄ fere-i, η saaya η yan̄ η ciluɔ fa weima-na hiere; ba ta ba ne u yaa-i aa ta ba ce. Ta η wan̄ Diilon̄-nelma-i baa-ba man̄ yan̄ dumaa; baa ta η puona baa-ma. ⁸ N̄ nelma saaya ma koŋ, huhurma saa saaya ma waa-mɛi, ku yaa η bigāarāamba siɛ da cāl-e. Mafan̄ da ma ce, ba yammu ka ture.

Kɔraambaŋ saaya ba waa dumaa

⁹ Kɔraamba saaya ba ta ba siɛ weima-i hiere ba nebimba wulaa. Ba ta ba ce ba hɔmmu-i. Ba baa ta ba fanu baa-ba. ¹⁰ Ba baa bi ta ba cuo ba nagāŋ-niini-i. Ba yan̄ aa ba firnu ba hɔmmu-i baa-ba, ku yaa nuɔmba ka siɛ Diilon̄-nelma-i, u yaa i koŋkortieŋo-i.

Diilon̄o hujarre yaa kuraa-ye

¹¹ Na saa da, Diilon̄o pigāan̄-ye u hujarre-i a ce nelbiliemba-i hiere ba da ba gbāa kor. ¹² Diilon̄ uŋ cie hujarre-i yie, ku cie i hiel i nan̄ga kuubabalaan̄gu cemna-na, aa ce i sa gbar nyaanu i yufien̄-niini-i banamba temma-i. U cie kufan̄gu-i i die gbāa bel i fere fafamma nyun̄go ku bāan̄ daaku-na, aa vii aa tie ce Diilon̄o huɔŋga-i ¹³ i cie yibuɔ man̄ in̄ h̄n̄ u taalun̄gu-i. Yiin̄gu fan̄gu-na, i ka da Dombuɔ bɔbɔima-i, i ka da i koŋkortieŋo-i Yesu-Kirsa bɔbɔima-i. ¹⁴ U yaa hāa-ba u fere ba ko-yo i sɔlaan̄gu-i duɔ hiel i yunni-i āmbabalma-na aa migāan̄ i hɔmmu-i da welewele ce-ye fuɔ baan̄ mie i die gbāa tie kuye ānfafamma cemna-i.

¹⁵ Nin̄ saaya η ta η wan̄ man̄ ma yaa mafamma-i. Nuɔnei yaatieŋ nuɔŋo-i, ta η dii sireiŋa bɛi aa η bi ta η nuola-bɛi. Baa yan̄ molo ce yaadolle baa-ni.

3

Diilon̄ uŋ taaran̄ wuɔsaan̄gu man̄

¹ Ta η titirre-mɛi baa Diilon̄-dūŋ-baamba-i wuɔ ba saaya ba ta ba siɛ fāamaambaa-ba wulaa baa yuntaamba bi wulaa. Ba ta ba nu ba nunni-i aa ta ba kuye kuufafaan̄gu cemna-i. ² Ba baa wan̄ āndaparaan̄ga a hā moloŋo, ba baa ce berru baa moloŋo. Ba suɔ ba fereŋ belma aa ba bi bel nuɔmba-i hiere da h̄h̄h̄ɛ. ³ Na saa da, mie fere-i i waa dumɛi, i saa tie suɔ kuyungu. I saa tie h̄u ānh̄uma. Ii naa pira, i taa i ce kumaŋ dɔlaan̄uŋ-yie yon̄, aa i yufien̄-maama naa ta yaan̄ga yie. I maacemma saa naa fa, nenemungu waa-yie. I waa popɔraan̄ mie aa i taa i bigāan̄-i-naa. ⁴ Nga Diilon̄o-i i koŋkortieŋ uŋ juɔ'a u ka pigāan̄ nuɔmba-i u fafaan̄gu-i baa u nelnyulmu-i yiin̄gu man̄ nuɔ-i kun̄ juɔ hi, ⁵ u kuraa-ye. In̄ hii ce ānfafamma man̄, u saa ne mafamma aa kor-e de! Nga i hujarre'i kuɔ-yo u kor-e. U hāa-ye u *Yalle yaa a kor-e. U Yalle caya-yie hūmman̄ temma a hur i āmbabalma-i a ce-ye nelfelaan̄ mie i don̄ tie ce ānfelɛŋo. ⁶ U puɔraa i koŋkortieŋo-i Yesu-Kirsa yaa jo baa-de sām̄baga yufelle ji hā-ye. ⁷ U cie mafamma-i wuɔ uŋ dɔlaa-ye aa ce-ye nelviin̄ mie, in̄ h̄n̄ cieɛlma man̄ taalun̄gu-i, i ce ma taan̄ mie.

Bel η fere terbiɛnataamba-na

⁸ Nel daama-i nuharun̄gu si dii-mɛi, mi taara η wan̄-ma kuola-mɛi, ku yaa baman̄ haa ba nan̄ga Diilon̄o-na ba ka ta ba kuye ānfafamma cemna-i. Ku faa aa ku kāyā nuɔmba-i hiere. ⁹ Baa nyieŋ nelma man̄ yun̄gu si dii-mɛi, b̄ncuɔŋ-yireiŋa-i, cɔcɔgɔluɔ-i, āndapirre-i *ānj̄namma-na, hiel η nan̄ga nie. Maman̄ mafamma-i daama-i hiere yun̄gu si dii ma diei nuɔ, ma sa kāyā nelieŋo. ¹⁰ Da kuɔ nelgboroŋo dii na hɔlma-na, da η gboya-yuɔ ku yu i hāi aa u saa nanna, hiel-o na hɔlma-na. ¹¹ N̄ suyaa kerre wuɔ fuɔ temma-i u naana Diilon̄-hūmelle-i. Aa uŋ yagaraa cor tuɔ ce kuubabalaan̄gu-i, u kɔsuɔŋ u fere-i dumaan̄o-na.

Andaperieŋgu

¹² Artemasi-i baa Tisike-i mi ka saan̄ unaa kā na wulaa. Duɔ kā, η gbāŋ η jā-mi Nikopolisi-i-na; mi taara mi ka ce waan̄-huɔŋgu-i kusuɔŋ-nu'i. ¹³ Senasi man̄ piien̄ u kāyā nuɔmba-i gēŋgerbaa-ba-na, gbāŋ η kāyā-yuɔ baa Apolosi-i, da ba biɛ hūmelle-i b̄n̄kūŋgu baa naa ba wulaa. ¹⁴ I natobimba saa saaya ba waa yon̄ nelbiliemba; ba saaya ba hāalā ānfafamma cemna-i ta ba gbā ba kāyā sūntaamba-i.

¹⁵ Baman̄ dii baa-mi hiere bande-i-na ba pāa η jaalun̄gu. In̄ daa jēnaamba man̄ Yesu horre-na, jaal-ba η hā-ye.

Diilo kāyā-nei hiere.

Polɔ nyɛgʌan sebɛ man hʌ Filemɔ-i Nelmuoamma

Filemɔ waa nelbuɔ. U nuɔ Yesu maama-i Pol yaa wulaa-i aa hūu-ma. U waa tɛna Kolosi. Kɔraamba waa baa-yo. U kɔriɛŋo nanɔ-i ba taa ba bi-yo Onesimu. Onesimu ji gbar aa naa yan-yo. Uɲ gbara dumaanɔ-na, yiiŋgu nanɲu-na u kʌ ka da Pol dii kaso-i-na. Pol wuo piye Yesu maama-i baa-yo fuɔ wuo bi hūu-ma.

Huɔŋgu nanɲu juɔ hi, Pol wuo saan-yo hʌ u yuntienɔ-i baa-yo. Ku waa kɔriɛŋo man duɔ gbar aa ba hi-yo bel-o, ba sa puona baa u kɔma huolma-i. Sebɛ daayo nyɛgʌman-yunɲu yaa kufanɲu-i duɔ cʌrʌ Filemɔ-i wuo u ce jande aa u yanɲ Onesimu bir suu u dumelle-na, u baa gʌn baa-yo, u yan aa u bel-o fafamma kɛrɛ ba ciɛ baaduɔmba *Kirs horre-na.

Pol hiiriye u yalle-i baa u jɛŋo-i u sebɛ-i-na. U sa guor-o, u sa kpakpaa-yo, u saa bi cie-yo wuo u baa ce kuman saaya cemma Onesimu-i-na. Nɲa Kirs nelnyulmuɲ migʌan tɛnamma-i dumaa, u piye ma yaa da ma tɛnu u jɛŋo-i baa baman ka kalan sebɛ daayo-i hiere.

Jaaluŋgu

¹ Muɔ Pol, ba bilaa-mi dii-mi kaso-i-na Yesu-Kirs maama-na. Muɔ baa mi natobinɔ-i Timote-i, miɛmei nyɛgʌan sebɛ daayo-i die hʌ-ni Filemɔ. Nuɔnei i jɛŋ nuɔ, nuɔnei i nabentien nuɔ maacemman-humelle-na. ² I bi nyɛgʌan-yo die hʌ Diilonɲ-dun-baamba man tigiɲ ɲ dumelle-na baa i tɔ-i Apiya-i a naara Arsipe-i fuɔ man vaa u fɛrɛ tuɔ ce Diilon-maacemma-i baa-ye. ³ I To-i Diilonɲ-i, baa Itienɔ-i Yesu-Kirs-i, ba kʌyʌ-nei aa fɛ na hommu-i.

Pol nuɔ Filemɔ maama-i

⁴⁻⁵ Filemɔ, nin dɔl Diilonɲ-dun-baamba-i dumaa, baa nin haa ɲ nanɲa-i Itienɔ-i Yesu-i-na dumaa, mi nuɔ-ma hiere. A ce dumaanɔ-na, da mi ta mi cʌrʌ Diilonɲ-i huɔŋgu huɔŋgu, mi ta mi jaal-o ɲ maama-na. ⁶ Mi cʌrʌ Diilonɲ-i wuo nin hʌyʌa u maama-i i waa horre man nuɔ-i daade-i, u yan di ta di kʌ baa di yaanɲa, ku yaa *Kirsan cie ʌnfafamma man ye, nuɔmba ka suɔ-ma. ⁷ Kpɔr, nin dɔl Diilonɲ-dun-baamba-i dumaa, ku fɛ ba hommu-i, a ce dumaanɔ-na ku dɔlaanu-miɛ cor aa tiraa dii sireɲa miɛ.

Pol cʌrʌ Filemɔ-i a hʌ Onesimu

⁸ Filemɔ, *Kirs yerre-na mi gbʌa guor-ni ɲ ce kuman saaya cemma. ⁹ Nɲa mi niɛ da ku boyaa mi ne nin dɔl nuɔmba-i dumaa, aa cʌrʌ-niɛ ku yaa faa. Muɔ Pol, mi yaanɲa cʌa, a naara kufanɲu-i ba diyaa-mi kaso Yesu-Kirs maama-na. ¹⁰ Mi cʌrʌ-niɛ da mi hʌ Onesimu* yaa-i. U nuɔ Kirs maama-i mi nunɲu-na kaso-i-na bande-i-na aa hūu-ma, a ce dumaanɔ-na u ciɛ mi biɛŋo. ¹¹ Diɛlɔ-i-na, u saa tuɔ fa weima u hʌ-ni, ɲga fiɛfiɛ-i-na, u ka fa a hʌ nuɔŋo-i aa bi fa hʌ muɔŋo-i.

¹² Mi saan-yo da mi hʌ-ni, uu dii ɲaa mei fɛrɛɲ tʌmman-wuɔŋo ¹³ Min yɛɲ kaso-i-na bande-i-na *Neldɔɔlma maama-na, mi taa mi taara mi jɲna-yuɔ mi caan-nu u tuɔ ce mi maacemma-i nanɲ fuɔŋgu-na. ¹⁴ Nɲa mi sa taara mi ce kuman sa dɔlaanɲ-niɛ. Mi sa taara mi guor-ni ɲ ce ʌnfafamma hʌ-mi. Mi taara da ɲ'a ɲ ce kuman hʌ-mi ku hel nanɲ fɛrɛɲ huɔŋ-na.

¹⁵ Ku gbʌa ce Onesimu furaaya ɲ caanɲu-na da huɔŋgu cɛɛ aa duɔ bir kʌ ka waa baani gbula hai gbʌa suɔ? ¹⁶ Gboluɔŋ daaku-na, baa bel-o ɲaa kɔriɛgbʌnɲgbʌlʌnɲ, bel-o ɲaa ɲ nelkpɛpɛlɲo. U maama dii kpelle mi huɔŋga-na; ɲga uɲ kʌn na da na ka tɛna baa na-naa, a naara nan tiraa na ye Itienɲ baanɲ namaa na hʌ-i-na, u maama saaya ma waa kpelle nan huɔŋga-na a yan muɔŋo-i. ¹⁷ Da ɲ ta ɲ kʌn-mi ɲ jɛŋ muɔ, bel-o ɲaa nin bilaa muɔŋo-i dumaa. ¹⁸ Da kuɔ u cʌlʌa-ni baa weima, sisɔ ɲ cɛmelle dii-yuɔ, muɔmei ka pʌ-de hʌ-ni. ¹⁹ Muɔ Pol, muɔmei nyɛgʌan nel daama-i baa mi fɛrɛɲ nanɲa wuo mi ka suu u cɛmelle-i. Nɲa ɲ saaya ɲ suɔ wuo meɪ bi cɛmelle dii nuɔŋo-na: N saaya ɲ pʌ ɲ fɛrɛ a hʌ-mi.† ²⁰ Mi natobin nuɔ, jande, ne Itienɲo-i aa ɲ ce-ma ɲaa min waan-ma dumaa; ne Kirs-i aa ɲ fɛ mi huɔŋga-i.

²¹ Min yɛɲ terienɲu man nuɔ-i, mi suyaa wuo min waanɲ manɲ baa-ni daama-i ɲ ka ce-ma, aa tiraa suɔ wuo ɲ ka ce cor kufanɲu-i.

²² Nan cʌrʌn Diilonɲo-i, mi suyaa meɪ mi ka da humelle-i kʌ na wulaa, terienɲu fanɲu-na, ta ɲ tigiɲ mi muncɔmmu-i ɲ cie-mi.

Jaaluɲerienɲu

* **1:10** Onesimu yunɲu yaa wuo «fa weima». † **1:19** Filemɔ hʌyʌa Yesu maama-i Pol yaa wulaa-i ku'i cie Pol wuo u cɛmelle dii-yuɔ.

²³ Epafirasi pãa η jaaluŋgu. Uu bi dii baa-mi kaso-i-na Yesu-Kirsa maama'i nuɔ-i.
²⁴ Marke-i baa Aritarke-i baa Demasi-i a naara Like-i, bafamba dii baa-mi i tie ce Diilon-
maacemma-i, ba bi pãa η jaaluŋgu. ²⁵ Itienɔ-i Yesu-Kirsa kãyã-nɛi.

Sεβε maη nyεgáan há Ebirebaa-ba-i Nelmuoamma

Umanη nyεgáanη Ebire ba sebe-i, kutienjo ηyεgáan-yo a vii *Yuifubaa-ba maη hūyáa Yesu maama-i aa ba ta ba mulleη-ba ma maama-na. U diyaa sireiηa bei Yesu hūmelle wuosaan-gu-na; wuɔ da ba fie ta ba mulleη-ba di maama-na, ba baa yaη ba kūoma seη.

U tagaaya pigáan-ba wuɔ Yesu-i ponsaan-wuonjo sí: U yaa Diilon-βieηo-i. Diilonjo cie u yaa-i *jigántaamba yuntienjo-i. Yesu jigántesinni deη baa Yuifu ba niini-i. Bafamba taa ba kor Diilonjo-i baa támman-niini, ηga ba niikonni saa ta ni gbā ni pir nelieη ámbabalma. A ne da Yesu yaa cie u fεε támman-kūngu a pá u fεε há Diilonjo-i. U cie ku yaa-i a pir i ámbabalma-i a dii-ye i-naa nuɔ baa Diilonjo-i. Dumande-i-na, u taa yaanga yie ka tlena Diilonjo caan-nu tuɔ cārā-yuɔ u há-ye (sap. 1–9).

Seβetienjo diyaa sireiηa bei Diilon-dūη-baamba-na. Seβe periema-na, u tiraa dii sireiηa bei wuɔ ba baa bir baa ba huongu Diilon-hūmelle-na. Ba ne yiinataambanη wuɔyaa-de dumaa aa ba ta ba ce ba temma. Ba ta ba ne Yesu yaa u diei yonη. Ba hírá mullema-i aa ba sieya ba kūoma-i fuɔ ku bálma (sap. 10–13).

Diilonjo puɔraa u βieηo-i baa u nuη-ándaanηu-i

¹ Yiinaa-i-na, Diilonjo taa u ce u *pɔpuɔrbiemba yaa ta ba piye baa i bincuamba-i. Baη piye baa-ba ku yuu niele, aa ba piye baa-ba sinni bei-na. ² Nga fiεfiε-i-na, yiperieη daani-na, u cie u βieηo yaa piye baa-ye. Diilonjo curaa baa u yaa-i a hiel miwaanjo-i, aa bir bimbinni-i hiere dii u naη-na. ³ Diilonjo bɔbɔima da u yaa nuɔ-i, u fūnuη ko Tuonjo-i. U nuη-ándaanηu dii baa fəngúu. U bilaaya bimbinni-i hiere baa ku yaa-i. U piriη nelbiliemba ámbabalma-i aa nyugūη ka tlena Diilonjo-i Weimantienjo caan-nu dii dɔɔ-i-na. ⁴ Diilon-βieηonη maaraa *dɔrɔpuɔrbiemba-i dumaa, u yerre bi maaraa ba yireiηa-i dumei.

Diilon-βieηo maaraa dɔrɔpuɔrbiemba-i

⁵ Na daa Diilonjo gbie *dɔrɔpuɔrbilonη hayo-i dede wuɔ:
«Mi βieηo yaa nuηo-i.

Muɔmei huon-ni nyunjo-i-na.»*

Sisɔ u piye dɔrɔpuɔrbilonη hayo-i maama-i dede wuɔ:

«Mi ka ce u To muɔ, u ka waa mi βieηo.»†

Na nuɔ-ma dede wεi? ⁶ Nga un'a u saan u βepoldfelāηo-i híema-na, u ciεra wuɔ:

«Dɔrɔpuɔrbiemba-i hiere ba ta ba dūuna ba jaal-o.»‡

⁷ Uη waan mamanaη dɔrɔpuɔrbiemba kūngu-na, u ciεra wuɔ:

«Mi gbáa ce mi dɔrɔpuɔrbiemba bir fafalmu,

mi gbáa ce mi maacembiemba bir dáamu.»§

⁸ Nga u βieηo kūngu-na, u ciεra:

«Nuɔηo-i Diilon nuɔ, η yuntestni dii gbula.

η sa ce η fáamaansinni-i baa huhurma.

⁹ Kumanaη vii, ku yaa dlaanun-nie, η bigáanη ámbabalma fuɔ.

Diilo, ku'i cie η Diilonjo hiel nuɔnei η nabaamba hálma-na

a hure namma-i nie a ce-ni nelbuɔ nuɔ a fε η huonηga-i.»*

¹⁰ U bi tiraa cira:

«Itie, nuɔnei hielaa híema-i dii ku domma-na,

naη fεeη nammu yaa maa dɔɔ-i.

¹¹ Nifanni-i daani-i hiere ni ka gbuo, ηga nuɔ fuɔ η sa ji gbuo dede.

Ni ka váa hiere ηaa kompammu.

¹² η ka pumannu-nie ηaa baη pumannunη jonηgoruo dumaa ína kɔtuonηgu.

η ka hor-ni ηaa baη hor niidiini dumaa.

ηga nuɔ nii dii η temma-i η sa ji ká terieηgu.»†

¹³ Diilonjo gbie dɔrɔpuɔrbilonη hayo-i dede wuɔ:

«Jo η ji tlena mi caan-nu;

aa η yaη mi mal η bigáaráamba-i há η ce η báanηu-i bei.»‡

* 1:5 Gbelieman-naláanηu (Psaume) 2.7 † 1:5 Samiel seβeháallηo (2 Samuel) 7.14 ‡ 1:6 Gbelieman-naláanηu (Psaume) 97.7 § 1:7 Gbelieman-naláanηu (Psaume) 104.4 * 1:9 Gbelieman-naláanηu (Psaume) 45.7-8 † 1:12 Gbelieman-naláanηu (Psaume) 102.26-28 ‡ 1:13 Gbelieman-naláanηu (Psaume) 110.1

14 Dɔrɔpɔurbiemba dii yonj ta ba ce Diilonj maacemba; molo sa da ba yufelle. Diilonj puor-ba ba ta ba jo ba kɔyɔ uŋ ka kor bamanj.

2

Bilaaj Diilonj-nelma-i nammu hai

1 Manj juɔ waa dumaanjo-na, inj nuɔ Diilonj-nelma manj, i saaya i gbuu bel-ma nammu hai, ku yaa i sie ji nanna hūmelle-i. 2 Na saa da, *dɔrɔpɔurbiemba manj dɔrɔpɔurbiemba, ba nelma waa baa fɔŋgɔ. Umanj duɔ yagar ba nunngu-i uŋ taaranj kumanj u da-ku. 3 Nga konjkoro daayo temma nelma-i, die bel-ma baa i nanyuɔŋgu, i ka ce nie gbɔa kor yaahuolo-na? Itie fuɔ fere yaa juɔ baa nel daama-i dɛlɛɔ, ku huɔŋgu-na, bamanj nuɔ-ma Itienjo nunngu-na, ba tiraa tir-ma wuɔ ninsoŋo. 4 Ma tirma-na, Diilonj taa u ce gberɛ-weima bɔi, baa nelma bɔi, duɔ hiel coima-i ba nunni-na, aa bi tuɔ cal u *Yalle papɔmɔŋgu-i a saa baa kunj dɔlaanu fuɔ fere-i dumaa.

Yesu juɔ baa konjkoro

5 Inj wanj miwaanfelɛŋjo manj maama-i wuɔ u jo dii, Diilonj saa hɔ *dɔrɔpɔurbiemba baa u teslɛni-i. 6 Ma nyɛgɔan Diilonj-nelma-na terienju nanju-na wuɔ:

«Diilo, yunj haku-i dii nelienjo-na
aa η bel-o fafamma belj daama temma-i?
Yunj haku-i dii nelbilienjo-na

aa η vaa η fere baa u kɔŋgu-i vaaŋ daama temma-i?

7 N birii-yo dɔrɔpɔurbiemba huonj-nu cɛlle. Nj cie u ce bɔi.

8 N haa-yo bɔmbɔnni-i hiere ni yunj-nu.»*

Da kuɔ Diilonj haa nelienjo-i bɔmbɔnni-i hiere ni yunj-nu, ku yunju yaa daaku wuɔ bɔŋkɔŋgu si dii kumanj tɔyɔa nelienjo si dii ku yunj-nu. A ne da i sa da nelienjo yunteslɛni-i bɔmbɔnni-na hiere fiefie-i-na yogo. 9 Nga Diilonj uŋ birii Yesu manj dɔrɔpɔurbiemba huɔŋgu-na cɛlle, i daa u cie u ce bɔi. Uŋ kuu kuliŋgu manj, Diilonj nie ku yaa-i aa ce u ce bɔi. Terienju fanju-na, Diilonj hujarje yaa cie u nal kuliŋgu-i ne nelbiliemba-i hiere ba maama-na.

10 Diilonj manj hielaa bɔmbɔnni-i hiere, aa bɔmbɔnni-i hiere ni tɔyɔa fuɔ tɛma, u taa u taara nuomba bɔi suur u nelle-na ta ba ce ba baaŋgu-i baa-yo. A ce dumaanjo-na uu naa saaya u yanj Yesu mulɛŋj a perienj u jommanj-yunju-i duɔ gbɔa duɔ puur hūmelle-i hɔ-ba. 11 Yesu yaa piriŋ nelbiliemba ambabalma-i. Fuɔ fere-i baa uŋ piriŋ bamanj ambabalma-i, Toduwj bisɔlmba. Ku'i cie senserre sa da-yo u duɔ bɔi-ba u hamba. 12 U ciera wuɔ:

«Diilo, mi ka wanj η maama baa mi hamba-i,

mi ka gbɛliɛŋ-ni η baamba hɔlma-na.»†

13 U tiraa cira wuɔ:

«Muɔmi ka haa mi nanja-i Diilonjo yaa nuɔ-i.»‡

Aa tiraa cira:

«Muɔmɛi daami baa Diilonj uŋ haa-mi bisɔlmba manj.»§

14 Uŋ gbɛŋ bisɔlmba manj, baa dii tammaj-niemba hiere. Ku'i cie fuɔ bi ce u fere tammaj-noljo ba temma, a ku kɔsuɔŋ *Sitɔni; u yaa diyaan kuliŋgu-i nuɔŋ dumienja-na. 15 Yesu cie ku yaa-i a kor kuliŋguŋ taa ku mulkorma bamanj nuɔ-i. Kuu naa ce-ba ŋaa kɔraamba. 16 Ku saa ce ŋaa u juɔ duɔ ji kɔyɔ dɔrɔpɔurbiemba de, u juɔ duɔ ji kɔyɔ *Abiramu haayɛlmba. 17 Ku'i cie uu naa saaya u ce u fere u hamba nabieranjo weima-na hiere a jo ji ce *Diilojigantaamba yuntienjo manj hujantienjo aa vii baa Diilonj-jigɔŋga-i duɔ pir nuomba ambabalma-i halan-ma ba yunni-na. 18 Fuɔ fere uŋ mulaaŋ banj taa ba taara ba guol u gbeini-i huɔŋgu manj nuɔ-i, u suyaa ku yaanja-i, a ce dumaanjo-na u gbɔa kɔyɔ bamanj gbeini-i guɔlaan.

3

Yesu maaraa Moisi-i

1 Tobin namaa, ku'i cie Diilonj uŋ blɛ namaa namanj hiere ce-na u baan namaa, na saaya na ta na ne Yesu yaa-i. Diilonj puɔraa u yaa-i. Inj wanj Diilonj-hūmelle manj maama-i, u yaa di *jigantaamba yuntienjo-i. 2 Diilonj yaa haa-yo baa maacemba famma-i. U cie u maacemba-i Diilonj yaanja-na manj saaya ma ce dumaa ŋaa *Moisinj cie u maama-i Diilonj-dūŋgu-na dumaa. 3 Yesu maaraa Moisi-i. U maaraa-yo nie nie? Ba sie gbɔa gbɛliɛŋ dūŋgu-i ji cor ku matienjo-i. 4 Dūnni-i hiere nuomba'i maa-ni ninsoŋo, ŋga na saaya na suɔ wuɔ bɔmbɔnni-i hiere Diilonjo'i maa-ni. 5 Moisi fuɔ waa maacembilienjo yonj. U cie u maacemba-i manj saaya ma ce dumaa Diilonj-dūŋ-baamba hɔlma-na. Diilonj naa saaya u ji ce mamanj, Moisi naa wuɔya tuɔ suɔr ma yaa-i. 6 Nga *Kirsaa fuɔ fere yaa Bepoljo-i. U bi

* 2:8 Gbeliemaj-nalaaŋgu (Psaume) 8.5-7 † 2:12 Gbeliemaj-nalaaŋgu (Psaume) 22.23 ‡ 2:13 Samiel sebhɛaalljo (2 Samuel) 22.3 § 2:13 Isayi (Ésaïe) 8.18

ciε u maacemma-i maŋ saaya ma ce duma. U yaa Diilon-dūŋ-baamba yunŋu-na. In haa i nanga-i kumaŋ nuɔ-i aa tiε gbeliεŋ i fεrε, ku maama da ma saa hel i hɔmmu-na, miemei u dūŋ-baaj mienjo-i.

Diilono tigiin fiisaan-terienŋu tuɔ cie u baamba-i

⁷*Diilon-Yalle daa ma yaa di cira wuɔ:

«Da na nu Diilono nelma-i nyunŋo-i-na, ⁸baa na ctina-mei

ŋaa na bɪncuɔmba naŋ puu baa-yo duma

yiinŋu maŋ ba naŋ fiεŋ-yo dii *hɛkuraanŋu-na.»

⁹Diilono ciera wuɔ:

«Na bɪncuɔmba daa miŋ ciε kumaŋ bien komuɔŋa hɛi hɔlma-na,

ŋga ba bilaa diilono-i a feŋ-mi da ba ce-mi ne

¹⁰ku'i ciε mi cira:

«Ba sa gbɔŋ haarma,

miŋ taaraŋ ba ce kumaŋ ba yaan-ku.»

Mi huɔŋga duu baa-ba cor.

¹¹Kaŋ duu baa-ba dumaŋo-na mi waasa miε:

«Miŋ tigiin fiisaan-terienŋu maŋ, ba cεraa ba da suur-ku.»*

¹²Tobiŋ namaa, terienŋu fanŋu-na, bilaan na fεrε, na hɔlma-na unaa baa ji ce ɔnyagarmantienjo a ji tuɔ ctina Cicɛlmantienjo-i. ¹³Nyunŋo ku baaŋ daaku-na, Diilono tiraa u taara u piye baa-ye. A ce dumaŋo-na taa na dii sirɛŋa na-naa nuɔ yinni maŋ jon; ku yaa bɪŋkūŋu siε gbɔa taal unan nuɔ dii-ni ɔmbabalma cemma-na a ce-ni ɔnyagarmantien nuɔ.

¹⁴Ii dii *Kirsu kuoyataaŋ miε nyunŋo-i-na. Nga die tiε taara i tiε u kuoyataaŋ miε, in haa i nanga-i kumaŋ nuɔ-i dii ku domma-na, i saaya i haa i nanga kuɔ. ¹⁵Ma waan wuɔ: «Da na nu Diilono nelma-i nyunŋo-i, baa na ctina-mei ŋaa na bɪncuɔmba naŋ puu baa-yo aa ctina-mi duma.»†

¹⁶A ne da na bɪncuɔŋ haba-i nuɔ Diilono nelma-i aa pu baa-yo? *Moisiŋ hiela bamaŋ hiere Esipi-i-na ba'i si wei? ¹⁷Aa Diilono huɔŋga duu baa haba-i bien komuɔŋa hɛi hɔlma-na? Baaduɔŋ daaba'i si wei? Ba yaa calaa aa ka ka ku dii hɛkuraanŋu-na. ¹⁸Diilono waasaan wuɔ haba-i siε da suur u fiisaan-terienŋu-na? Baaduɔŋ daaba'i si wei? Ba yaa naa yagaraa wuɔ ba siε nu Diilono nunŋu-i. ¹⁹Terienŋu fanŋu-na, kumaŋ ciε i bɪncuɔmba saa gbɔa suur fiisaan-terienŋu-na, ku yunŋu yaa daaku: Ba yagaraa wuɔ ba siε haa ba nanga Diilono-na ku'i ciε.

4

¹Diilon un paa nunŋu maŋ wuɔ i gbɔa suur u fiisaan-terienŋu-na, u saa bir-ku yogo. Terienŋu fanŋu-na, bilaan na fεrε, na hɔlma-na unaa baa ji hel hɔntɔbilono. ²Na saa da, miε in nuɔ *Neldɔɔlma-i duma, i bɪncuɔmba bi nuɔ-ma dumεi. Nga ban nuɔ mamaŋ, ba saa hūu-ma hɪŋ, a ce dumaŋo-na ma saa gbɔa fa weima hɔ-ba. ³Miε maŋ haa i nanga Diilon-ɔndaanŋu-na, i ka suur fiisaan-terienŋu daaku-na. Miŋ gbɛŋ fiisaan-terienŋu maŋ, Diilono waan kufanŋu maama yaa u nelma-na wuɔ:

«Ku'i ciε mi huɔŋgaŋ duu baa-ba mi waasa miε:

«Miŋ tigiin fiisaan-terienŋu maŋ, ba cεraa ba da suur-ku.»*

Diilono yaa piye duma, a ne da u balaa u maacemma-i dii miwaanjo jɪnamman-huɔŋ-nu. ⁴Diilon-nelma piye *yifɛnanŋu maama terienŋu nanŋu-na wuɔ: «Diilon un balaa u

maacemma-i, wuɔ fiisa niehɛi yiinŋu-na.»†

⁵Ma bi waan bande-i-na wuɔ:

«Miŋ tigiin fiisaan-terienŋu maŋ ba cεraa ba da suur-ku.»‡

⁶Bamaŋ nuɔ Neldɔɔlma-i dɛlɛɔ, ba yagaraa Diilono nunŋu-i, a ce ba saa da suur fiisaan-terienŋu-na, a ne da nuɔmba saaya ba suur-ku. ⁷Ku'i ciε Diilono tiraa dii nyunŋo ku yiinŋu-i a hɔ-ye. Ban yagaraa Diilono nunŋu-i, biena boi ku huonŋu-na, u juɔ ce *Davidi wan ku maama u gbeliεman-nεini-na. Mi nunŋu hii nelma famma-i cor ti wuɔ:

«Da na nu Diilono nelma-i nyunŋo-i-na, baa na ctina-mei.»§

⁸Yosuwen kaa baa *Isirahel-baamba-i kusuɔŋ-nu, ku fiisaanŋu waa, Diilono naa waa hie tuɔ piye fiisaanŋu naŋ maama? ⁹Terienŋu fanŋu-na, Diilon un ciε u maacemma-i bal aa fiisa fiisaanŋu maŋ niehɛi yiinŋu-na, ku temma dii ta ku cie u baamba-i. ¹⁰Uman duɔ da fiisaan daaku-i, u ka fiisa ŋaa Diilon un ciε u maacemma ti aa fiisa duma. ¹¹Terienŋu fanŋu-na, yaan i gbɔŋ i da fiisaanŋu fanŋu-i. Yaan i vaa i fεrε unaa baa ji yagar Diilon nunŋu-i a ji

* 3:11 Gbeliεman-nalaaŋu (Psaume) 95.7-11

† 3:15 Gbeliεman-nalaaŋu (Psaume) 95.7-8

* 4:3

Gbeliεman-nalaaŋu (Psaume) 95.11 ‡ 4:4 Miwaanjo jɪnamman-sce (Genεse) 2.2 † 4:5 Gbeliεman-nalaaŋu (Psaume)

95.11 § 4:7 Gbeliεman-nalaaŋu (Psaume) 95.7

hel hantɔbilonɔ ɲaa i bɪncuɔmɔɔn ciɛ duma. ¹² Diilonɔ-nelma-i nelkulemma sɪ, maa dii baa fɔŋgɔ. Ma dɔl ma yan nunnɪ hɔi jigɔŋga-i. Da ɲ nu-ma, ma suur ɲ huɔŋga-na a fiɛlnu ɲ kusɔŋ-maama-i baa ɲ ɔnɲɔgɔma-i. Ma hɔnu ɲ kusɔŋ-maama-i ɲaa bɔn hɔnnuɲ bɪŋwuɔnɔ duma baa jigɔdɔdɔŋga. ¹³ Diilonɔ unɲ hielaa bɪmbɪnnɪ mɔnɲ hiere, ku diei saa fuo-yuɔ, u yufele dii-niɛ hiere, u da-ni hiere. U yaa kaa yuu-ye baa inɲ ciɛ mamanɲ cor hiere.

Yesu yaa Diilɔjigantaamba yuntebuɔ-i

¹⁴ *Diilɔjigantienɔ dii baa-ye. Diilɔjigantienɔ faŋo yaa Diilɔjigantaamba yuntebuɔ-i. U yaa Yesu-i Diilonɔ-Bienɔ-i. U yaa nyugaaŋ kɔ Diilonɔ wulaa dii dɔrɔ-i-na. Terienɲu faŋgu-na, unɲ pigaaŋ-ye hɔmelle mɔnɲ, yaanɲ i bel-de nammu hɔi. ¹⁵ Mie *Diilɔjigantaamba yuntienɔ-i hujantienɔ, da ku ta ku nuɔl-e, u tuɔ kaal u kɔyɔ-yiɛ. Ba ciɛ wei-ma-i hiere da ba guɔl u gbeini-i ɲaa bɔn guɔl mie niini-i duma, ɲga yinduɔŋgu u saa ji cɔl Diilonɔ-i. ¹⁶ Terienɲu faŋgu-na, baa na kɔalɔ, yaanɲ i pie Diilonɔ-i hujarrentienɔ-i. Die pie-yo, u ka ce hujarre yiɛ aa firnu u huɔŋga-i baa-ye aa weinɲ da ma da-ye u kɔyɔ-yiɛ.

5

¹ *Diilɔjigantaamba yuntienɔ mɔnɲ duɔ hel nelbiliemba hɔlma-na, u maacemma yaa a tiɛna tuɔ fa ba maama-i Diilonɔ-hɔmelle-na. U yaa buolaan Diilonɔ-i aa tuɔ pɔ niipɔnni-i u hɔ-yo ɔmbabalma maama-na. ² Fuɔ fɛrɛ-i ku bi nuɔl-o Diilonɔ-hɔmelle-na, a ce dumaŋo-na bamanɲ sa suyaanɲ kuyunɲu aa ta ba pira, u suɔ ba belma. ³ Aa kuɲ nuɔl-onɲ dumaŋo-na, u saaya u kor Diilonɔ-i baa tɔmmanɲ-kunɲu a ce, aa bi kor-o hɔ banamba-i. ⁴ Molo sie gbɔa bi sire u fɛrɛɲ nuɔ duma wuɔ fuɔ Diilɔjigantaamba yuntienɔ; Diilonɔ'i hɔa-ninɲ kufanɲu munyierammu-i ɲaa unɲ hɔa *Aarɔ-i baa-mu duma. ⁵ Kuuduɔŋgu yaa baa *Kirs-a-i, fuɔ fɛrɛ saa jina u fɛrɛ munyierammu fammu-na, Diilonɔ'i jɛna-yuɔ. U gbɛ-ye wuɔ:

*«Mi Bienɔ yaa nuɔnɔ-i,
muɔmɛi huɔn-ni nyunɲo-i-na.»**

⁶ Terienɲu nanɲu-na, u tiraa cira:

«ɲ ciɛ jigantienɲ nuɔ a waa ku maacemma-na hɔnninɲ jonɲ Melkisedeki temma.»†

⁷ Yesu naa suɔ wuɔ Diilonɔ gbɔa hɔu-yo kuliŋgu-na, a ce dumaŋo-na, unɲ waa hɛma-na, u cɔarɔ-yuɔ, gbuu cɔarɔ-yuɔ baa kaasɔŋgu baa nyinyɔlma. Unɲ hiiriye u fɛrɛ dumaŋo-na Diilonɔ yaanɲa-na, Diilonɔ sie u cɔarɔmma-i‡. ⁸ Unɲ ɲa naa fiɛ waa Diilonɔ-Bienɔ, u hɔyɔa-ma ce sɔlma-i a nu Diilonɔ nuɲgu-i. ⁹ Unɲ ciɛ u maacemma-i ka hi u fuonɲu-i, ku'i ciɛ bamanɲ nuɔnɲ u nuɲgu-i hiere, u ciɛ ba Korɲortienɔ a kor-ba gbula. ¹⁰ A ce dumaŋo-na Diilonɔ ciɛ-yo jigantaamba yuntienɔ Melkisedeki temma.

Bɪncuɔnɔ-niiwuoni

¹¹ Terienɲ daaku-na, nelma bɔi dii i die wanɲ-ma, ɲga na tɔnni sa tiraa ni ye fiɛfiɛ, a ce dumaŋo-na ma wamma dii kpelle. ¹² Na huɔŋgu cuɔ hɔmɛl daade-na. Naa naa saaya na suɔ yiɛnɲu ta na hɔalɔ banamba-i, ɲga namei daana yogo ba saaya ba tiraa hɔalɔ-nei Diilonɔ-hɔmelle-i ɲaa na suurɪ-die fɛlemma. Na birii jo nyɔlma-na, a ne da naa naa saaya na ta na wuɔ bɪncuɔnɔ-niiwuoni. ¹³ Umanɲ duɔ tuɔ mɔsɔŋ yogo, tonto; u sa suɔ kumanɲ vii baa kumanɲ saa vii. ¹⁴ A ne da niiwuoni yaa bɪncuɔnɔ-niini-i. Ni wuoma miɛnɲ-ba, a ce dumaŋo-na ba suɔ kuufafaanɲu-i bɔ-ku kuubabalaanɲu-na.

6

¹ Terienɲu faŋgu-na, i ka cor Kirs-a hɔmelle dommanɲ-kalanɔ-i a tiɛ kɔ ku yunɲ-terienɲ-nu. Kuu dii ɲaa dɔŋgu tuole jɛna ti, i saaya i haaya-kuɔ. I sie gbɔa tiɛ titirre nelduɔnɲ daama-i yinni mɔnɲ jonɲ wuɔ na nanna na cilɔbbalaanɔ-i aa na haa na nanga-i Diilonɔ-na. Mafamma waanɲ cor ti baa-na. ² *Batɛmu ba kunɲu-i baa a haa ɲ nanga-i nuɔmɔba yunni-na aa cɔrɔ Diilonɔ-i, ku waanɲ ti baa-na. Kuomɔba siremanɲ-kunɲu-i baa Diilonɔ unɲ ka ger nuɔmɔba yunɲ-maama-i duma, ku bi waanɲ ti baa-na. ³ I ka yan mafamma-i duma aa Diilonɔ duɔ sie i kɔ yamma.

⁴ Nuɔmɔba mɔnɲ daa Diilonɔ gbagbaama-i, bamanɲ nalɔa Dɔrɔwuɔnɔ papɔmunɲu-i ne, bamanɲ daa *Diilonɔ-Yalle-i, ⁵ bamanɲ daa Diilonɔ-nelma fafaanɲu-i, bamanɲ nalɔa bɔanɲu mɔnɲ juonɲ ku fɔŋgɔ-i ne ⁶ aa tiraa bir bie ba ɔncɔlɔmma-i cor baa-ma, molo cɛraa u gbɔa tiraa hiel-ba kuɔ bir dii-ba hɔmɛfalalle-na. Banɲ yaanɲ Diilonɔ-i aa bir suur ba cilɔbbalaanɔ-na, kuu dii ɲaa ba birii gbu Diilonɔ-Bienɔ-i *daanɲu-na a hɔ nuɔmɔba ta ba nye-yo.

⁷ Na saa da, diilonɔ duɔ tuɔ dɔa fafamma, suonɲu mɔnɲ da ku ta ku ce dɪmma-i fafamma ku hɔ ku taamba-i, ɲ da Diilonɔ firinu u huɔŋga-i baa suonɲu faŋgu-i. ⁸ ɲga da ku yan aa ta ku pa huɔni baa jukɛɲu u kula, ku pigaaŋ wuɔ sofafaanɲu sɪ, ku sie vaaya Diilonɔ ka waasa-kuɔ aa daamu'i ka caa-ku.

* 5:5 Gbeliemanɲ-nalaaŋgu (Psaume) 2.7 † 5:6 Gbeliemanɲ-nalaaŋgu (Psaume) 110.4 ‡ 5:7 Nienɲ Like sebe-i-na 22.42-43.

⁹ Mi jënaañ namaa, inj feñ i piye dumandë-i, i suyaa wuɔ namaaño-i na biyaa hümeafalle yaa-i da na ka kor. ¹⁰ Diilono saa balan. Nan cie maacemma man hä-yo, ma sie gbãa karaanu-yuɔ. Nan käyãñ u baamba-i dumaa, ku pigãñ wuɔ u maama dolnu-nei. ¹¹ I taara na hieroño-i na vaa na fere dumei fuɔ ku bälma; ku yaa nan hññ kumanj taalungu-i, na ka da-ku ku temma-i. ¹² Terienju fanju-na, baa na dii yelma na fereñ nuɔ. Diilonj unj pãa nunju manj, bamanj haa ba nanja yuɔ aa fë ba hömmu-i ta ba cie-ku, taa na ce ba temma.

Diilon-nupälle

¹³ Diilonj u nanj pãa nunju-i baa *Abiramu-i wuɔ hielaa u niele u fereñ nuɔ wuɔ u ka ce-ma. Bññkũngu si dii kumanj maaraa Diilono-i u duɔ hiel u niele-i kuɔ, ku'i cie wuɔ hiel u niele-i u fereñ nuɔ ¹⁴ aa naa cira: «*Coima saa fa, mi ka silaa ce baa-ni aa hä-ni huongu boi.*»* ¹⁵ Abiramu wuɔ bi fë u huongu-i tãna. Unj fë u huongu-i tãna tuɔ cie dumaño-na, Diilonj unj pãa nunju manj baa-yo, wuɔ bi ce-ku hä-yo.

¹⁶ Moloñ duɔ wanj nelma aa tuɔ taara na suɔ wuɔ ninsoño, ñ da u hielaa u niele-i bññkũngu manj maaraa fuɔ fere-i. ¹⁷ Diilonj unj pãa nunju-i baa bamanj, unj taaranj ba suɔ wuɔ ninsoño, kere u sie ji bir baa huon-ãndaanju, ku'i cie u hiel u niele-i u fereñ nuɔ a haa nupälle-na. ¹⁸ Nelma häi maanj daama-na, Diilono sie gbãa bir baa huon-ãndaanju. Unj pãa nunju-i aa hiel u niele-i u fereñ nuɔ, u sie gbãa ni u saa ce-ma. Terienju fanju-na, mie manj gbaraaj ji cññ Diilono-na, unj'a u ka hä-ye kumanj, nel daama dii sirëinja yie bambaale i tie hññ ku taalungu-i. ¹⁹ Inj hññ kumanj taalungu-i, ku yaa mie kollunj-gboruonju-i. I bilaaya ku yaa yiera Diilonj-hümelle-na. Ku yaa cie i suɔ wuɔ i ka ciel kompanga-i suur Diilodubilonj-na†. ²⁰ Yesu taa yaanja yie suur kusuon-nu'i baa i yunninj-maama-i. U yaa cie *Diilojigantaamba yuntienjo-i a waa ku maacemma-na hönñinj jonj Melkisedeki temma.

7

Melkisedeki sñni-i

¹ Melkisedeki* waa Salemu jãmatigi, aa tiraa waa Dorwuonjo jigãntienjo. *Abiramunj kãa ka ce berru-i baa jãmatigibaa-ba-i a yar-ba aa bir tuɔ jo, Melkisedeki wuɔ sire ka jãrã-yuɔ a cãrã Diilono-i hä-yo. ² Abiramunj daa bñmbñni manj berru-na, wuɔ hä-yo cñciel calnumma da-ma-diei nie hiere. Melkisedeki yerre yunju yaa wuɔ: «jãmatigiviiñjo». A naara kufanju-i u waa Salemu jãmatigi, ku yunju yaa wuɔ Yaafellenj-jãmatigi. ³ Molo sa suɔ u to, molo sa suɔ u nyu, molo sa suɔ u bñcõinj nanjo. U hommanj-maama saa wanj terienju, u kullinj-maama saa bi wanj terienju. A ce dumaño-na uu dii ñaa ninj daa Diilonj-Bienjo-i dumaa: U cie *jigãntienjo a waa ku maacemma-na hönñinj jonj.

⁴ Nelbuɔ kelkel! Na saa da Abiramu fuɔ manj i bñcõinj, unj kaa da nimanj hiere berru-na, u birii ni cñciel calnumma da-ma-diei hä-yo wei? ⁵ A ne da *Levi baamba manj jigãntaamba, a saa baa *Moisi *ãñjnamma-i, ba yaa saaya ba ta ba hüu *Isirahel-baamba nagãñ-niini cñciel calnumma da-ma-diei-i, ñ sie suɔ wuɔ bafamba fere-i Abiramu häyãlmba namba'i. ⁶ Melkisedeki saa waa ba horre-na, ñga Abiramu häa-yo u bñmbñni cñciel calnumma da-ma-diei-i aa u cãrã Diilono-i hä-yo; fuɔ manj Diilono naa pãa nunju-i baa-yo. ⁷ A ne da i suyaa wuɔ umanj maaraa u'i cãarãñ Diilono-i hä umanj cëkũ. ⁸ Isirahel-baambanj pãñ ba cñciel calnumma-i ba hä Levi baamba manj, bafamba ku, a ne da Abiramunj pãa a hä umanj, uu dii u saa ku ñaa manj waanj dumaa Diilonj-nelma-na. ⁹ Terienju fanju-na, i gbãa cira Isirahel-baambanj pãñ ba cñciel calnumma-i ba hä Levi manj, Abiramunj pãa u maama-i a hä Melkisedeki-i Levi fanjo saa naa hi honj yogo ñga u pãa. ¹⁰ U pãa nie nie? Tuonjo-i baa Melkisedeki-i banj daa ba-naa huongu-na, u waa hümellenj tuɔ jo, a ce dumaño-na tuonjoñ pãa kumanj, u nunju dii-ku.

Kirsa cie jigãntienjo Melkisedeki temma

¹¹ Diilonj unj häa *Isirahel-baamba-i *ãñjnamma manj, ma yunju waa *Levi baamba jigãntesñni yaa nuɔ-i. Kuɔ ba jigãntesñni naa hi ni fuonju-i, Diilono naa waa hie yanj bafamba-i aa hiel *jigãntienjo nanjo Melkisedeki temma? Bafamba manj *Aarõ baamba. ¹² A ne da jigãntesññ da ni hor, fuɔ ãñjnamma bi hor. ¹³ Inj wanj umanj maama-i, jigãntesññ daani vii u yaa-i, u bñcõinj-niini sl. U bñcõinj nanjo saa sire cãa jigãñga-i dede. ¹⁴ I suyaa-ma hiere wuɔ Itienjo tobaa-ba haayienjo yaa *Yuda-i, *Moisi saa wanj ba jigãntesññinj-maama dede.

¹⁵ Ku migãñ tiraa kaala dei, jigãntie daa Melkisedeki temma, uduuñoñ sñ baa Levi baamba-i. ¹⁶ U saa ce jigãntienjo a bie u bñcõinj-maama ñaa manj cenj dumaa ãñjnamma-na, ñga unj yenj u sie gbãa ku, ku yaa cie-yo jigãntienjo-i. ¹⁷ Diilonj-nelma gbaraaj-ma wuɔ:

«*Ŋ cie jigãntienj nuɔ a waa ku maacemma-na hönñinj jonj Melkisedeki temma.*»†

* 6:14 Miwaanjo jñnammanj-sebe (Genèse) 22.16-17 † 6:19 Nieñ Matie sebe-i-na 27.51 baa Ebare ba sebe-i-na 10.20.

* 7:1 Nieñ Miwaanjo jñnammanj-sebe-i-na (Genèse) 14.18-20. † 7:17 Gbelimanj-nalãangu (Psaume) 110.4

18 Terienġu fanġu-na, Diilonoġu gbuyaanu nelma namma anġnamma-na wuɔ yunġu si dii-mei; ma sie gbāa kāyā nelieŋo. 19 Na saa da, anġnamma saa gbāa migāaŋ weima ma hi ma fuonġu-i Diilonoġu yufelle-na. Nġa fiefie-i-na, Diilonoġu diyaa-ye hūmelle maŋ faa yaŋ. I haa i nanġa-i di yaa nuɔ-i aa tlena. Di yaa cie i gbāa pie Diilonoġu-i.

20 A naara kufanġu-i, Diilonoġu pāa nuŋgu aa ce Yesu-i jigāntienġo. Ma temma saa ce banamba jigāntesinni damma-na. 21 Nġa ma cie Yesu niini damma-na. Diilonoġu-nelma gbaraama wuɔ:

«Itienġo hielaa u niele u ferēŋ nuɔ aa u sa ji bir u nuŋgu-i dede.

U ciera wuɔ: «N cie jigāntienġu nuɔ a waa ku maacemma-na hōnninġ jon.»

22 Terienġu fanġu-na, Diilonoġu bilaa *tobisfelenni maŋ baa nelbiliemba-i, Yesu yaa yieraaya baa ni maama-i. 23 A naara kufanġu-i Levi bisalmba huraa ba-naa bōi cor jigāntesinni-na; umanġ duɔ nyugūŋ duɔ saa ji waa, unaa hor-o. Ku cie dumei ba ciinu. 24 Nġa Yesu fuɔ dii gbula aa molo sa ji hor-o u jigāntesinni-na 25 ku'i bi tiraa ce bamanġ piyaan Diilonoġu-i fuɔ barguɔ-i-na, u gbāa tuɔ kor-ba fafamma. Uŋ yeŋ u sie gbāa ku, u carā Diilonoġu-i u hā-ba. 26 Terienġu fanġu-na, Yesu yaa *Diilojigāntaamba yuntienġo maŋ gbiē baa-ye. U huonġa kuonġ, u saa cāl, u saa ce āmbabalma. Diilonoġu biyaa-yo ka jina u caan-nu a maa-yo āmbabalmanciraambana. 27 Uu si dii nġa *Diilojigāntaamba yuntaamba namba-i: Bafamba kor Diilonoġu-i yinni maŋ jon baa tāmman-niini bafamba ferēŋ āmbabalma maama-na aa tiraa sire kor-o ba nellenġ-baamba bi maama-na. A ne da fuɔ pāa fuɔ ferēŋ kerre yaa-i a kor Diilonoġu-i i diei yonġ gbula. 28 Anġnammanġ cie bamanġ Diilojigāntaamba yuntaamba-i, ku nuɔl-ba Diilonoġu-hūmelle-na. Nġa Diilonoġu uŋ hielaa u niele-i u ferēŋ nuɔ aa ce umanġ Diilojigāntaamba yuntienġo-i anġnamma huonġu-na, fuɔ ferēŋ Biēŋo yaa-i. U jigāntesinni hii ni fuonġu-i aa mumbalmu sī-nie.

8

Tobisfelenni-maama

1 In waŋ mamanġ, mamanġ yunġu mei, ma yaa daama: In waanġ *Diilojigāntaamba yuntienġo maŋ maama-i baa-na, u yaa dii baa-ye. Uu dii tlena Diilonoġu-i Weimantienġo caan-nu dii doro-i-na 2 tuɔ ce u maacemma-i Diilonoġu-dūŋ-kerre-na. Dūŋgu fanġu-i, Itie fuɔ fere yaa maa-ku; nelbiliemba sī.

3 Diilojigāntaamba yuntienġo maacemma yaa a tuɔ buol Diilonoġu-i aa tuɔ pā niipanni-i u hā-yo. Terienġu fanġu-na, fuɔ mie wuonġo bi da kunanġu a hā Diilonoġu-i ke. 4 Kuɔ uu naa waa hēma-na, uu naa saa gbāa ce halle *jigāntienġo. Hama-i nuɔ-i? Jigāntaamba dii tī ta ba pā niipanni-i ba hā Diilonoġu-i a saa baa *anġnamma-i. 5 Bamanġ dii hēma-na bande-i-na, baŋ ceŋ ba maacemma-i dūŋgu maŋ nuɔ-i, ku kerre yaa doro-i-na. Diilonoġu pigāan *Moisi-i kufanġu cemma yaa-i. U gbuɔya-yuɔ wuɔ: «Ne, ce-ku fafamma nġa minġ pigāan-ni ku cemma-i dumaa tūnuŋgu-na.»* 6 Nġa fiefie-i-na, Diilonoġu uŋ pāa nufeliengu maŋ *tobisfelenni-na, ku bōyaa dielā-kūŋgu-na. Yesu yaa dii i holma-na baa Diilonoġu-i tobisinni fanni cemma-na. Terienġu fanġu-na, Diilonoġu hāa mie jigāntienġo-i maacemma maŋ maaraa hēmanġ-jigāntaamba maama-i titirre.

7 Kuɔ tobisidielānni naa fa, Diilonoġu naa waa hie tuɔ bel ninanni? 8 Nġa i daa Itienġo taa u cāl u baamba-i uŋ piye terienġu maŋ nuɔ-i wuɔ:

«Yiŋgu dii baa yiŋgu mi ka bel tobisfelenni baa *Isirahel-baamba-i a naara *Yuda-baamba-i.

9 Ni sie waa niiduɔni baa mi naŋ bilaa ba tobaa-ba nammu-i hiel-ba Esipi-i-na aa naa bel nimanġ baa-ba.

Ba bēnaana tobisinni fanni-i

ku'i cie mei bi ne-ba aa yaŋ-ba.

10 *Miŋ ka bel tobisinni maŋ baa Isirahel-baamba-i bienġa maŋ juonġ,*

mi ka dii mi anġnamma-i ba kusūnni-na,

mi ka nyegēŋ-ma ba hommu-na.

Mi ka waa ba Diilonoġu muɔ

aa ba waa mi baamba.

11 *Yunġu si dii unaa duɔ ji cira u pigāan unanġo baa mi stnni-i.*

Ba ka suɔ-mi hiere ka saa;

a donġ bisalmba-na ka hel baa bīncuamba-i hiere ba ka suɔ-mi.

12 *Baŋ cālāa-mi baa mamanġ,*

mi ka yaŋ ma tī, mi ka hiel ba āmbabalma-i mi huonġa-na.»†

13 Diilonoġu uŋ bīe tobisinnġ daani-i niifelenni, kuu dii nġa u cie dielā-niini-i niicolōnni. A ne da bīŋkūŋgu maŋ vāa, ku kā gbuoma-na.

* 8:5 Helmanġ-sebe (Exode) 25.40 † 8:12 Seremi (Jérémie) 31.31-34

9

Jigántie buṛa jigántien-ṇa

¹ Dielá-^{*}tobisinni waa baa ni buolman-^{*}húmiēṇa baa ni buolman-^{*}teriēṅgu híēma-na bande-i-na. ² Baa naa ce kompadūṅgu aa karnu ku huōṅga-i somma hái. Nin suur gbuya kuman, ba taa ba bí-ku Diilon-^{*}dūṅgu. Fitimbaa-ba waa kusuōṅ-nu'i baa Diilon-^{*}buruōṅ waa taabale man nuō-i hiere. ³ Hāalṅ-kūṅgu-i, ba taa ba bí-ku Diilodubiloṅo. ⁴ Wusūnan-igāṅga nanṅa waa teriēṅgu-na, ka waa sēne-kaaṅga, a naara ^{*}tobisinnin-^{*}kpuruo-i; baa naa tṅ-yo baa sēne. Kporuo huōṅga-na, sēne-bireṅga nanṅa waa baa ^{*}mani ka huōṅga-na. ^{*}Aarō gboruōṅgu man naa puu púlma-i[†] kuu naa bi waa a naara tobisinnin-nelmaṅ nyegāṅ tāmṇiēṇa man nuō-i. ⁵ Ba taa ba kūnna tāmma-i kporuo daayo suuluo yaa nuō-i ba kor Diilon-^{*}o-^{*}āmbabalma maama-na. Baa naa kul Seribēbaa-ba[†] namba jṇa suuluo dōrō-i-na ba ta ba pigāṅ wuō Diilon-^{*}o dii. Seribēbaa daaba naa paarnu ba būncemmu-i kporuo yudōrō-i-na a cīnu-yuō. Mii si dii da mi biē bimbīṇ daani-i ni yunnin da mi waṅ ni maama; ma wammaṅ-huōṅgu sí fiēfiē-i.

⁶ Kompadūṅgu waa waan daama temma yaa-i aa ^{*}Diilojigāntaamba ta ba suur dudielāṅgu-na yinni man jōṅ ba ce ba maacemma-i. ⁷ Hāalṅ-kūṅgu-na, ba yuntien-^{*}o yaa taa u suur u diei yōṅ. Aa u taa u suur i diei belle-na. Fuō fere-i, baa nuōmba-i, baṅ calāa Diilon-^{*}o baa mamaṅ hiere, duō u suur; u suur baa bṅwuōṅ-tāmma, ka kor-o.

⁸ Teriēṅgu faṅgu-na, ^{*}Diilon-Yalle pigāṅ-ye wuō mamaṅ taa ma ce kompadudielāṅgu-na, man taa ma ce huōṅgu-na, Diilodubiloṅo dumelle saa naa hi puure yogo. ⁹ Kompadūṅ daaku pigāṅ-ye nelma nyūṅgu ku bāaṅgu-na. Ku pigāṅ-ye wuō baṅ pāṅ niipānni man ba há Diilon-^{*}o-i a naara niikonni-i hiere a saanu baa mamaṅ nyegāṅ, ni sie gbāa fē ni pātaamba hōmmu-i gbarnu. ¹⁰ Mamaṅ nyegāṅ, ma pigāṅ niuwuonin-kūṅgu yōṅ baa niinyōnnin-kūṅgu a naara nelien nuō nin saaya ṇ migāṅ ṇ kūōma-i dumaa Diilon-^{*}o yufelle-na. Nifanni-i daani-i hiere nelbilien-āncemma. Ba taa ba ce-ma ba cie Diilon-^{*}o duō birbirre-mēi.

¹¹ Fiēfiē-i-na, ^{*}Kirsa juō ji ce ^{*}Diilojigāntaamba yuntien-^{*}o, i die da biṅṅ ku fafaaṅgu-i. Uṅ cen ṇ jigāntesinni-i kompadūṅgu man nuō-i, ku maaraa híēman-kūṅgu-i aa tiraa fa yaṅ-ku. Kompadūṅgu faṅgu-i nelbiliemba saa ce-ku, ku yunṅgu yaa wuō híēman-kūṅgu sí. ¹² Kirsa suurii-kuō i diei yōṅ. U saa suur ka buol baa kaagbuōṅ-tāmma, u saa bi suur ka buol baa baalun-tāmma. Nga u suurii ka buol baa fuō fereṅ tāmma a kor-e gbula. ¹³ Bamaṅ guōlaaya ba fere, ba migāṅ-ba baa kaagbuōṅ-tāmma, sisō balaan-tāmma, da ma'i bi sí naanōṅ-cuōṅgu. ¹⁴ Bimbaan-tāmma da ma gbāa migāṅ nelien-^{*}o migāṅ daama temma-i, miē iṅ cie guōyūō man, Yesu fuō man saa ce kuubabalaanṅu da, aa pā u fere há Diilon-^{*}o Diilon-Yalle barguō-i-na, fuō tāmma ka hur i balaanṅu-i ka hi hie a migāṅ i hōmmu-i i tie cāa Diilon-^{*}o Cicēlmantien-^{*}o?

¹⁵ Ku cie dumei u jo ji waa i hōlma-na baa Diilon-^{*}o tobisifelenni-na. Cālmuo man cie tobisicōlōnni-na, Yesu kuu a kor nuōmba-i cālmuo faṅo-na. A ce dumaan-^{*}o-na, Diilon-^{*}uṅ biē bamaṅ duō ji há-ba u ciilunṅgu man sa tṇēṅ dede, ba ka gbāa da-ku ṇaa uṅ pāa nunṅgu-i baa-ba dumaa.

¹⁶ Da ṇ nyegēṅ sebe a pigāṅ ṇ ciilunṅgu calnumma-i, da ṇ saa ku, ku sie gbāa cal. ¹⁷ Da ṇ waa cicēlma yogo, sebe huōya-maama sie gbāa ce. Da ṇ ku, ku yaa ma suō gbāa ce. ¹⁸ Kuuduōṅgu yaa-i baa Diilon-tobisinni-i. Halle dielā-niini bilaa baa tāmman-kūṅgu. ¹⁹ Kuṅ cie dumaa ku yaa daaku: Diilon-^{*}uṅ'a ba ta ba wuō húmiēṇa man, ^{*}Moisi kalaan-ya baa-ba hiere igēna ṇaa aṅ nyegāṅ dumaa ^{*}āṅṇnamma-na. Uṅ cie mafamma-i, baa naa ko nambiema namba baa kaagbolaamba namba, wuō biē ba tāmma-i a guōl baa húmma, aa ce kumitedāama a vaa ^{*}isopefēlu a dii misírrā āṅṇnamman-sebe-i-na aa bi dii misírrā nuōmba-na hiere ²⁰ aa cira: «*Diilon-^{*}uṅ bilaa tobisinni-i baa-na baa tāmman-niini man, ni tāmma yaa-i.*»[†] ²¹ Aa naa bi misírrā kompadūṅgu-na baa ku bimbīnni-na hiere. ²² A saa baa āṅṇnamma-i, ba migāṅ bimbīnni bōi baa tāmma-i. Aa āmbabalma sie gbāa pir ni tāmman-kūṅgu saa ko.

²³ Híēman-bimbīnni migāṅ migāṅ daama temma yaa-i baa bimbaan-tāmma, ṇaa dōr-niini yaa kirēiṇa-i, nifanni migāṅ baa tāmma man bōyaa bimbaan-tāmma-na. ²⁴ Bige-i cie mi waṅ-ma dumaan-^{*}o-na? Ku yunṅgu yaa daaku, nelbiliemban maa Diilon-^{*}dūṅgu man, Kirsa saa suur kufanṅgu-na, u suurii Diilon-dūṅ-kerre yaa nuō-i dōrō-i-na, ka waa u caan-^{*}u tuō waṅ i yunṅ-maama-i baa-yo. ²⁵ Aa tobisicōlōnni-na, belle belle, Diilojigāntaamba yuntien-^{*}o suur Diilodubiloṅo-na baa bṅwuōṅ-tāmma ka kor Diilon-^{*}o. Nga Kirsa suurii a ka pā fuō fereṅ kerre yaa-i i diei yōṅ a há Diilon-^{*}o. ²⁶ Die i ne miwaan-^{*}oṅ duōṅ dii huōṅgu-na ji hi baa nyunṅgo,

* 9:4 Nien Kāmman-sebe-i-na (Nombres) 17.16-25. † 9:5 Seribēbaa-ba: Ba bí^{*}dōrpopuōrbiemba namba'i dumaan-^{*}o-na.

† 9:20 Helman-sebe (Exode) 24.3-8

kuo uu naa u pã u fere ku yu niele, uu naa mulien boi de! Nga u juo i diei yonj gbula miwaanjo tammaj-huonj daaku-na, a ji ce u fere tammaj-kungu duo gbuonu ambabalma-i.

²⁷ Nelien nuo η ku i diei yonj a ka Diilonjo ka yuu-ni. ²⁸ Kuuduonju yaa baa Kirsai-i, u cie u fere tammaj-kungu a ha Diilonjo-i i diei yonj a pir nuamba ambabalma-i. U ka bir jo. Duo jo gboluonju fanju-na, u sa ji pir ambabalma, u ji kor bamanj ciyaan u duo ji kor-ba.

10

¹*Anjnamma cie ta ma pigaan bisin ku fafaanju yalle yaa yonj; nga ma'i si fafaanju fanju fere-i. A ce dumaanjo-na, bamanj kuraan Diilonjo-i baa tammaj-niini-i bienan jon, tammaj-niini fanni ceraa ni gbãa migaan-ba ba hi ba fuonju-i Diilonjo yufelle-na. ² Kuo nii na'a ni ka gbãa, nii naa pir ba calmuo-i bei i diei gbula aa ba sie tiraa nunu-yuo. A ce dumaanjo-na dii yiinaa baa naa hiel ba nanja buolma-na. ³ Na saa da, belle belle, buoln daama ce nuamba ambabalma maama ta ma tɛnu-bei. ⁴ Hama-i nuo-i? Baln-tamma-i baa kaagbolaan-tamma sie gbãa pir nelienjo ambabalma-i halan-ma u yunju-na. ⁵ Ku'i cie Kirsan taa u jo hɛma-na, u gbɛ Diilonjo-i wuo:

«Ŋ ciera η sa taara tammaj-kungu baa bɛɲkũpãŋgu.

Nga η hãa-mi kũma mi da mi bir-ma hã-ni.

⁶ Baŋ koŋ tammaj-niini maŋ aa kukul-ni, ni maama sa dɔlɛnu-niɛ, ambabalmaŋ-tammaj-kungu-i maaduoma.

⁷ Ku'i cie mi cira:

Diilo, muɔmei daami!

Mi juo da mi ji ce niŋ taaranj kumanj,

ŋaa maŋ nyɛgãan dumaa mi kũŋgu-na Diilonj-nelma-na.»*

⁸ Uŋ puurii u nunju-i, neldielamma maŋ juo, ma yaa daama: «Ŋ ciera η sa taara tammaj-kungu baa bɛɲkũpãŋgu, η sa taara baŋ koŋ tammaj-niini maŋ aa kukul-ni, η sa bi taara ambabalmaŋ-niini-i, keɛ ni sa dɔlɛnu-niɛ.» A ne da anjnamma yaa juo baa niipãŋ daani-hiere.

⁹ Aa tiraa cira: «Muɔmei daami, mi juo da mi ji ce niŋ taaranj kumanj.»

Ku pigaan wuo u huraa ancencolomma-i baa maafelomma. ¹⁰ Diilonj uŋ taa u taara kumanj, Yesu-Kirsai cie ku yaa-i. U pãa u fere i diei yonj gbula tammaj-kunj temma, a pir i ambabalma-i.

¹¹ Yinni maŋ jon Diilojigãntaamba ka ba ce ba maacemma-i. Ba hinu ba kor Diilonjo-i korduonj daama yaa-i baa tammaj-niini, a ne da tammaj-niini ceraa ni gbãa pir nelienj ambabalma. ¹² Nga *Kirsai pãa u fere i diei yonj a pir nuamba ambabalma-i aa ka ka tɛna Diilonjo caan-nu gbula ¹³ tuo cie Diilonjo duo mal u bigaarãamba-i ha u ce u baanju-i bei. ¹⁴ A ce dumaanjo-na, uŋ pirii bamanj ambabalma-i, u pãa u fere-i diei yonj a migaan-ba ba hi ba fuonju-i gbula. ¹⁵ *Diilonj-Yalle bi waan ma yaa-i wuo:

¹⁶ «Itienjo ciera:

«Minj ka bel *tobistni maŋ baa-ba bieŋa maŋ juonj,

mi ka dii mi anjnamma-i ba hɔmmu-na,

mi ka nyɛgɛŋ-ma ba kusũnni-na.»

¹⁷ Aa tiraa cira:

«Mi ka hiel ba ambabalma-i mi huonja-na

baa ba calmuo-i hierɛ.»†

¹⁸ Da kuo Diilonjo hielaa i ambabalma-i u huonja-na, yunj haku-i dii η ka tiraa pã kuupãŋgu da η hur-ma?

Yaanj i pie Diilonjo-i baa huonja diei

¹⁹ Terienju fanju-na, tobij namaa, Yesu tamma cie i suo wuo i ka gbãa tie suur Diilodubilonjo-na. ²⁰ U pãa u fere tammaj-kunj temma, a taalnu kompanja maŋ waa Diilodubilonjo dumelle yaanja-na a puure humefelende ha-ye. Humelle fande yaa cicelmaŋ-humelle-i. ²¹ A ce dumaanjo-na, *Diilojigãntaamba yuntienjo maŋ dii baa-ye Diilon-dunju yunju-na, u temma si dii. ²² Terienju fanju-na, i ambabalma anjɔwãan hilaa i hɔmmu-na aa i ce koŋ, yaan j pie Diilonjo-i baa huonja diei aa i gbu i haa i nanja yuo ku haama. ²³ U sa pã nunju aa ji bir baa huonj-ãndaanju, a ce dumaanjo-na, in faran j ne kumanj aa tie wan ku maama, yaan j nyaar-kuo kpelle. ²⁴ Yaan j tie kãya i-naa i dii sirɛŋa i-naa nuo nelnyulmu cemna-na baa anfafamma bi cemna-na. ²⁵ Baa na yan j tie bir i tigiimambaa-ba-na ŋaa banamban mieŋ-kuo dumaa. Aa ji tiraa da nanj daa Itienjo jomma pie ma jo de-i-na, yaan aa i tie dii sirɛŋa i-naa nuo.

* 10:7 Gbelicman-nalaanju (Psaume) 40.7-9 † 10:17 Seremi (Jérémie) 31.33-34

²⁶ Na saa da, in̄ suyaa ninsoŋo-i, die suuye i yufien̄a-i aa cor tie ce kuubabalaan̄gu-i, tãmmaŋ-kũngu nan̄gu si dii kumaŋ gbãa pir i ãmbabalma-i. ²⁷ Die suuye i yufien̄a-i, kumaŋ t̄yãa ku yaa daaku: I t̄ena baa hotiele-i i tie cie ḡeŋḡeryiŋgu-i baa d̄aŋgb̄oũŋgu maŋ ka wuo Diilon̄o bigãaraamba-i.

²⁸ Uman̄ duõ cãl *Moisi *ãnj̄inamma-i, aa nuõmba hãi sisõ ba siei da-yo aa waŋ-ma, hujarre si dii-kuõ; ba ko kutien̄o-i. ²⁹ Terien̄gu fan̄gu-na, uman̄ duõ saa dii Diilon̄-bien̄o nun̄gu-i, uman̄ duõ saa kãŋ *tobis̄inn̄iŋ-tãmma maŋ pirii u ãmbabalma-i, uman̄ duõ tuõ b̄ena *Diilon̄-Yalle yerre-i, ŋ sie suõ wuõ di yaa pigãaŋ-yeŋ Diilon̄o hujarre-i, fuõ kũngu ka waa nie? Ku sie balan̄ yaŋ uman̄ cãlãa ãnj̄inamma-i w̄ei? ³⁰ Uman̄ ciera:

*«Muõmei ka suu sõlaan̄gu-i;
muõmei ka pã n̄eliŋo n̄eliŋo baa uŋ cie kumaŋ.»*

Ma si i suõ kutien̄o-i k̄e? U yaa Diilon̄o-i. U tiraa cira wuo:

«Itien̄o ka ce u baamba ãndaan̄gu-i.»†

³¹ Diilon̄o-i Ciel̄mantiŋo-i, u nel da ma bel-ni, hotiele dii-kuõ de!

³² Yaan̄ aa na ne kumaŋ curaa: Nan̄ hilaa kukulma-na, ku domma-na mul̄ien̄ hama-i saa haa-nei? Nga ma saa gbãa j̄inya-nei. ³³ Na hõlma-na, ba taa ba tuora banamba aa ce-ba kpãncõlgũõ nuõmba-na. Bamaŋ naa t̄ie, ba saa nanna ban̄ ceŋ bamaŋ kpãncõlgũõ-i; ba taa ba kãyã-b̄ei. ³⁴ Na siyaa mul̄ien̄ baa kasobiemba-i aa na bi siyaa ba hũu na nagãŋ-niini-i ni maama saa jaŋ-na, aa suõ kerre wuõ b̄imb̄ifafanni nanni dii baa-na a yaŋ ban̄ hũyãa niman̄ aa ni sa ji kã terien̄gu.

³⁵ Terien̄gu fan̄gu-na, nan̄ daa holle maŋ dii ku domma-na, baa na yaŋ di korra-nei, ku yaa Diilon̄o ka pã-na b̄ei. ³⁶ Vaan̄ na fer̄e na ta na ce Diilon̄o uŋ taaraŋ kumaŋ a gbãa da na da uŋ pãa nun̄gu maŋ. ³⁷ Na saa da, ma nyegãaŋ Diilon̄o-nelma-na wuo:

*«Ku saa maa, ku t̄yãa celle
aa uman̄ saaya u jo, u jo.*

U sie vaaya.

³⁸ Uman̄ vii mi hũmelle-na, uŋ haa u nan̄ga-i mie, u ka kor;

ŋga duõ nanna hũmelle-i, ku sie dõlnu-mie baa-yo.»§

³⁹ Bamaŋ naana hũmelle-i aa ta ba kã da ba ka balla, mie ii si dii baa-ba. Nga bamaŋ hũyãa-ma da ba ka kor; ii dii baa ba yaa-i.

11

Nagãhaalen̄-maama

¹ A haa ŋ nan̄ga-i Diilon̄o-na ku yun̄gu yaa wuõ nin̄ h̄iŋ kumaŋ taalun̄gu-i, ŋ suyaa wuõ ŋ ka da-ku, ku bi pigãaŋ wuõ nin̄'a ŋ sa da kumaŋ baa ŋ yufelle, ŋ suyaa wuõ kuu dii.

² Yinataamba naa haa ba nan̄ga Diilon̄o-na ku'i cie Diilon̄o gbelien̄-ba.

³ I haa i nan̄ga Diilon̄o-na ku'i cie i suõ wuõ Diilon̄o hielaa miwaan̄o-i baa u nun̄-ãndaan̄gu yon̄, a ce dumaan̄o-na in̄ dan̄ niman̄ hiere baa i yufien̄a-i ni hilaa in̄'a i sa da kumaŋ baa i yufien̄a yaa nuõ-i.

⁴ Abel naa haa u nan̄ga Diilon̄o-na ku'i cie u pã b̄iŋkũfafaan̄gu hã Diilon̄o-i a yaŋ Kayine-i*. Uŋ ŋa naa haa u nan̄ga Diilon̄o-na, ku'i cie Diilon̄o gbelien̄-yo wuõ u vii aa cira u niipãnni dõlaanu-yuõ. Abelŋ haa u nan̄ga-i Diilon̄o-na, uŋ fie ku, u nelma dii-ye hũmefafalle-na yogo.

⁵ En̄aki naa haa u nan̄ga Diilon̄o-na ku'i cie Diilon̄o bie-yo ka j̄ina u caaŋ-nu u saa yaŋ u ku†. Ba juõ'a ba ne naa-yo; molon̄ yufelle saa ji tiraa haa-yuõ. Aa u suõ duõ ta, Diilon̄o naa waŋ-ma wuõ u kũngu dolaanu-yuõ. ⁶ Da ŋ saa haa ŋ nan̄ga-i Diilon̄o-na, ku sie gbãa dõlnu-yuõ baa-ni. Uman̄ piyaan̄ Diilon̄o-i, u saaya u hũu-ma wuõ Diilon̄o dii, aa u pã bamaŋ taaraayan̄-yuõ.

⁷ *Nowe naa haa u nan̄ga Diilon̄o-na ku'i cie Diilon̄o uŋ gbuõya-yuõ baa mamaŋ, u hũu-ma a ne da ma saa naa hi ce yogo. U nuõ Diilon̄o nun̄gu-i aa ce begubuõ-i a suur baa u dumellen̄-baamba-i hiere hũmma saa da wuo-ba. Uŋ cie mafamma-i u pigãaŋ wuõ mamaŋ daa banamba-i ba'i taaraaya-m̄ei. Aa uŋ haa u nan̄ga Diilon̄o-na ku'i cie u ce nelviin̄o Diilon̄o wulaa.‡

⁸ *Abiramu naa haa u nan̄ga Diilon̄o-na ku'i cie u nu u nun̄gu-i aa hũu-ma hel ba nelle-na ta tuõ kã Diilon̄o uŋ pãa nun̄gu-i baa-yo wuõ u ka hã-yo nelle maŋ; a ne da u saa tuõ suõ di saan̄gu. ⁹ Uu naa haa u nan̄ga Diilon̄o-na ku'i cie uŋ pãa nun̄gu-i wuõ u ka hã-yo nelle maŋ u kã ka t̄ena-die ŋaa nerien̄o tuõ cõ kompadũŋ-nu. *Isaki-i baa *Yakõbu-i, ba bi waa kompadũnni yaa nuõ-i aa nuduõŋgu yaa bi pãa baa bafamba-i. ¹⁰ Diilon̄o uŋ fuu nelle maŋ aa ma-de u fer̄e, dũnni yieraaya dei, Abiramu yufelle waa di yaa nuõ-i.

† **10:30** An̄j̄inamma tiyemman̄-sebe (Deutéronome) 32.35-36 § **10:38** Abakuke (Habaquq) 2.3,4 * **11:4** Nien̄ Miwaan̄o j̄inamman̄-sebe-i-na (Genèse) 4.3-10. † **11:5** Nien̄ Miwaan̄o j̄inamman̄-sebe-i-na (Genèse) 5.21-24. ‡ **11:7** Nien̄ Miwaan̄o j̄inamman̄-sebe-i-na (Genèse) 6-9.

11 Sara waa cencyeño, nga uu naa bi haa u nannga Diilono-na ku'i cie u gbãa duo da bilono; ñ sie suò wuo uu naa cor bilodalle-i gbuu maa. Uu naa suò wuo umañ pãa nunngu-i baa-yo wuo u ka da bilono u sie gbãa tãal-o, ku'i cie ma bi døl-o. 12 Ku cie dumei bibieño diei honj a dii hẽma yu a ne da uu naa tuo yii baa u yungu. U huonngu ciinu ñaa ninj daa mœña-i dumaa dɔɔ-i-na; molo sie gbãa kãn-ku. §

13 Bamañ bafamba-i daaba-i hiere, ba haa ba nannga Diilono-na ji ku. Diilonj unj pãa nunngu manj, ba saa hi-ku; nga ba faara da-ku yaa-i a ce ba hõmmu gbuu fẽ baa-ku. Bafamba fere waan-*ma* wuo bafamba-i hũncortaamba, bafamba muntienammu si hẽma-i. 14 Bamañ piyyer dumaño-na, ku pigãañ wuo ba taara ba nelle. 15 Banj hilaa dimañ nuò-i, ku di kũoma naa bel-ba, baa naa gbãa bir kã-die. 16 Nga ba taa ba taara dimañ faa yanj difande-i. Ba taa ba taara dõrnelle. Ku'i cie Diilono sie ba ta ba bĩ-yo ba Diilono. Na saa da, u migãañ terienngu hã-ba u nelle-na.

17 Abiramu naa haa u nannga Diilono-na ku'i cie Diilonj unj fie ce-yo ne wuo u pã Isaki-i hã-yo, u saa yagar. U siyaa duo pã u beɖuola-i hã Diilono-i. 18 A ne da Diilono naa pã nunngu baa-yo wuo: «Isaki yaa ka hã-ni huonngu.»* 19 Abiramu naa suò wuo Isaki duo fie ku, Diilono ka gbãa sire-yuo, ku'i cie Diilono bir u bieño-i hã-yo. Nel daama cie antigãama.

20 Isaki naa bi haa u nannga Diilono-na ku'i cie u cãrã-yuo hã Yakõbu-i baa Esawu-i ba bisnuò maama-na. † 21 Yakõbu naa haa u nannga Diilono-na ku'i cie unj juò tuo yii duo ku u cãrã-yuo hã Yosefu bepuõmba-i ba yunninj aa yiye u bũle-i a dũuna jaal Diilono-i. ‡

22 Yosefu naa haa u nannga Diilono-na ku'i cie unj juò pie kuliingju huonngu manj nuò-i, u wañ-*ma* wuo *Isirahel-baamba ka hel Esipi-i-na aa pigãañ banj saaya ba ce kumañ baa u kogonni-i. §

23 *Moisi bĩncuõmba naa haa ba nannga Diilono-na ku'i cie banj huonj-yo ba fuo-yo u ce caamba siei. Baa naa da u faa cor a ce ba saa kãn jãmatigi andaanju-i.*

24 Moisi naa haa u nannga Diilono-na ku'i cie u yaanjan juò cã u yagar wuo ba baa bĩ-yo jãmatigi hãayẽño. 25 U nie fisaanngu-i aa yanj-ku; wuo fisaanngu manj banj ceñ-kuñ ambabalma hõlma-na ku sa cõ; aa hĩrã u kũoma-i ka mulien baa Diilonj-baamba-i. 26 Uu naa ne da da ñ hĩrã tuosĩnni-i *Konkortienjo manj ka jo u temma-i, kuu dii baa yungu a yanj weisĩnni-i hiere Esipi-i-na. U taa u fara u ne Diilonj unj ka pã-yo baa kumañ.

27 Moisi naa haa u nannga Diilono-na ku'i cie u hel Esipi-i-na u saa kãn jãmatigi hõdulle-i. U nyaarãa ñaa u da Diilono-i baa u yufelle. 28 Uu naa haa u nannga Diilono-na ku'i cie u ce *kõrsĩnni tũmmanj-ponsaanngu-i. U cie Isirahel-baamba hure tãmma ba dumien-yammu-na wuo *dõrpõuõrbilono manj kuonj nuõmba-i duo ji tuo cor, u baa ko Isirahel-baamba bepuõmba-i. †

29 Isirahel-baamba naa haa ba nannga Diilono-na ku'i cie hũmma taal sõmma hãi dãmmanj-nuoradãama-i-na ‡ aa ba wuo cor terkuraan-*nu*. Esipitaan ba'a ba niya-bei ce ba temma-i hũmma wuo-ba.

30 Isirahel-baamba naa haa ba nannga Diilono-na ku'i cie ba nu u nunngu-i aa wuo ciilã Yeriko-i yinni niediei. Niehãi yingju-na nelle-koko wuo cii.

31 Araabu manj waa saasorcieño-i uu naa haa u nannga Diilono-na ku'i cie u har Isirahel-baamba manj naa juò da ba ji cuo ne nelle-i, a ce dumaño-na ba saa ko-yo baa bamañ saa ta ba nu Diilono nunngu-i. §

32 Mi tiraa wañ wuo nie? Mi sie da mi fere a piye Sedeõ maama-i, baa Baraku maama-i, baa Samusõ maama-i, baa Yefite maama-i, baa *Davidi maama-i, baa *Samiel maama-i a naara *Diilõpõuõrbiemba bi maama-i.* 33 Banj haa ba nannga Diilono-na, ba cie beñru-i a hũu jãmalãbaa boi. Ba wuoyaa hũmelle aa Diilonj unj pãa nunngu manj baa-ba, ba daa-ku. Ba suuye jarbaa-ba nunni-i. 34 Ba diyaa-ba dãamu-na nga bĩnkũngu saa ce-ba. Ba kuraa jigãnga-na. Fõngũ saa waa-bei, nga Diilono diyaa fõngũ be. Ba cie nanjkarabaa beñru-na. Ba duõnya nileija boi sorosibaa ba gbar. 35 Caamba nama naa haa ba nannga Diilono-na ku'i cie u sire ba kuomba-i hã-ba.

§ 11:12 Nienj Miwaano jnammanj-sebe-i-na (Genèse) 22.17. * 11:18 Miwaano jnammanj-sebe (Genèse) 21.12

† 11:20 Nienj Miwaano jnammanj-sebe-i-na (Genèse) 27.28-29,39-40. ‡ 11:21 Nienj Miwaano jnammanj-sebe-i-na (Genèse) 48.1-20; 47.31. § 11:22 Nienj Miwaano jnammanj-sebe-i-na (Genèse) 50.24-25 baa Helmanj-sebe-i-na (Exode) 13.19. * 11:23 Ba gbẽ Esipi jãmatigi manj naa cie ba ko bisãlmba-i. Nienj Helmanj-sebe-i-na (Exode) 1.8-22. † 11:28 Nienj Helmanj-sebe-i-na (Exode) 12.1-30. ‡ 11:29 Nienj Helmanj-sebe-i-na (Exode) 14.21-31 baa Põpuor. 7.36. § 11:31 Nienj Yosuwe sebe-i-na (Josué) 2.

* 11:32 Sedeõ: Nienj u kũngu-i Gẽngertaamba sebe-i-na (Juges) 6-8. Baraku: Nienj u kũngu-i Gẽngertaamba sebe-i-na (Juges) 4.6-16. Samusõ: Nienj u kũngu-i Gẽngertaamba sebe-i-na (Juges) 14-16. Yefite: Nienj u kũngu-i Gẽngertaamba sebe-i-na (Juges) 11. *Davidi: Nienj u kũngu-i Samiel sebedelãño-na (1 Samuel) 17.23-51. *Samiel: Nienj u kũngu-i Samiel sebedelãño-na (1 Samuel) 7.9-11.

Ba muyaa nuamba namba ko-ba wuɔ ba cie nie ta ba wuɔ Diilonɔ-hümelle-i. Kuɔ baa naa cina-die baa naa gbãa yan-ba, nga ba yagaraa kufanɔu-i wuɔ da ba ku, Diilonɔ ka sire-bei ba ta ba ce ba bãanɔu-i baa-yo. ³⁶ Ba bi nyie banamba sülma aa muo-ba aa vaa banamba dii-ba kaso. ³⁷ Ba naan banamba baa tämpfɛɲa ko-ba. Ba karaanu banamba sɔmma häi, aa fɔ banamba baa jigãmmu ko-ba. Muncãmmu saa waa baa banamba. Kutaamba taa ba wuɔra ba bɪŋ. Ba taa ba hɪ cãani. Bɪŋkũŋu saa waa baa-ba. Nuamba mulãan-ba aa ce-ba sülma. ³⁸ Miwaanɔ saa naa saaya baa-ba. Ba taa ba wuɔra ba bɪŋ hɛɲ-nu, tänni-na aa ta ba cɔ fonnɪŋ.

³⁹ Bamanɔ bafamba-i daaba-i hiere, Diilonɔ gbelaan-ba wuɔ ba haa ba nanɔa yuɔ, a ne da unɔ pãa nunɔu manɔ, ba saa da-ku. ⁴⁰ Bige-i cie ba saa da-ku? Diilonɔ nie da mie die hi i fuonɔu-i baa bafamba-i hiere kuuduonɔu aa da-ku, ku yaa bɔyaa. U saa tuɔ taara bafamba da-ku mie i yaan-na ku'i cie.

12

Yaan i hɪrã i kũma-i

¹ Terienɔu fanɔu-na, nelpunɔu manɔ siire wuɔ Diilonɔ-hümelle-i daaku-i, ku taa i yaan-na ta ku pigãan-ye hümelle-i. A ce dumaanɔ-na, kumanɔ bilaayan-yie i sa gbã i kã yamma Diilonɔ-hümelle-na, yaan i hiel i nanɔa kuɔ. Ambabalma manɔ sɔgolaanunɔ i gbeini-na fɛu, yaan i yan-ma aa i vaa i fere baa gbarunɔu manɔ dii i gbeini-na. ² Yaan i tie ne Yesu yaa-i. U yaa cie i haa i nanɔa-i yuɔ aa u yaa ka ce i haa-ka hi i fuonɔu-i. U hɛrã kuliŋu-i *daanɔu-na, u saa ne ku sannerre-i. Hafɛlle manɔ taa di cie-yo, u taa u fara u ne di yaa-i. Fiefie-i-na, uu dii tɛna Diilonɔ caan-nu.

³ Nieŋ unɔ hɛrã nelbabalaamba bigãaru-i dumaa, ku yaa kũɔkaralle sie ta di mulɛɲ-nu. ⁴ Nanɔ yerŋ malunɔu manɔ nuɔ-i baa ambabalma-i, unaa saa tɛe-manɔ yogo do! ⁵ Aa Diilonɔ unɔ dii sirɛiŋa manɔ nei wuɔ u bisãlɔ namaa, sirɛiŋa fanɔ maama karaanu-nei wei? Ma nyegãan wuɔ:

«Mi bie, Itienɔ duɔ kaya ŋyunɔu-i manan nuɔ-i, baa bie-ma ansɔsɔmma.

Duɔ nuola-nie, baa yanɔ ŋ kũma kara.

⁶ Umanɔ maama-i dɔlaanunɔ Itienɔ-i, u dii u yaa-i hümefafalle-na.

Uŋ bɪŋ umanɔ u bieŋo, u muo u yaa-i.»*

⁷ Taa na hɪrã mulɛma-i, Diilonɔ dii-na hümefafalle-na baa ma yaa-i. U ce dumei baa u bisãlmba-i. Namaa daa bisãlãan hayo-i dii aa u to sa nuola-yuɔ? ⁸ Diilonɔ nuola u bisãlmba-i hiere. Duɔ yanɔ namaanɔ-i u sa nuola-nei, na saaya na suɔ wuɔ u bisãlɔ-kireiŋ namaa sɪ; na to dii u denɔ.

⁹ Tonaamba dii baa-ye hɛma-na bande-i-na ta ba nuola-yie aa i tie kãŋ-ba. Ku ce nie i sie nu i To manɔ dɔrɔ-i-na u nunɔu-i aa da cicɛlma manɔ sa tɛɛɲ dede-i? ¹⁰ I tobaa-ba nuolaaya-yie a saanu baa kunɔ dɔlaanu bafamba dumaa, aa ba nuolamma bãlãa hɛma-na bande yonɔ. A ne da Diilonɔ ne mie fafaanɔu'i aa tuɔ nuola-yie i die bir fuɔ birma.

¹¹ Da ba ta ba nuola-nie, banɔ nuolan-nie huonɔu manɔ nuɔ-i ku sa dɔlnu-nie, ku bir yanɔ aa ta ku jan-ni. Nga da ŋ sie ba nuola-nie, ku huonɔu jo baa viisɪnni baa yaafɛlle.

¹² Terienɔu fanɔu-na, baa na yanɔ na kũma kara. ¹³ Biyaan hümefafalle ku yaa bamanɔ gbeini-i nuyãanu ku ka ta ku buɔ-bei ku kã, ku sie hor-bei.†

Anɔgbuyamma

¹⁴ Gbãanɔ kpelle na ta na dɔl nuamba-i hiere aa na yanɔ Diilonɔ bir-na u birma. Umanɔ duɔ saa yanɔ Diilonɔ bir-o, u sie gbãa da Itienɔ yufelle. ¹⁵ Bilaanɔ na fere unanɔ nuɔ ŋ baa ji cina Diilonɔ hujarre-i. Baa na yanɔ cɛiŋ-purru da unanɔ-na na hɔlma-na a ji tuɔ celienɔ banamba-i baa u balaanɔu-i. ¹⁶ Molo baa ji dii u nanɔa bɪŋwosɪnni-na, molo baa bi bel Diilonɔ-bɪŋkũŋu nanɔu baa u nanyuanɔu Esawu temma-i: Esawu huaraa u bepolsɪnni-i baa jukalaanɔu. ¹⁷ Na suyaa wuɔ ku huonɔu-na u juɔ tuɔ taara tuonɔ cãrã Diilonɔ-i hã-yo bɛpuamba namba temma, nga tuonɔ saa hũu-ma. Uŋ fie kaal cãrã-yuɔ ma saa dɔl-o.‡

¹⁸ Namaanɔ-i nanɔ piyaa Diilonɔ-i dumaa, kuuduonɔu sɪ baa *Isirahel-baamba-i. Bafamba kãa tãnunɔ-nu. Ba daa dãamu-i, baa fafalmu-i a naara kukulberre nanɔ temma tãnunɔu-na. ¹⁹ Ba nuɔ yerre buu, aa bi nu molo piiye da gbagaga. Ba cãrã kutienɔ-i wuɔ u baa tiraa u piiye baa-ba. ²⁰ Uŋ waanɔ mananɔ, ma saa ta ma du dei ba tũnni-na ku'i cie. U gbɛe-ba wuɔ: «Umanɔ duɔ yieya tãnunɔ daaku-i, halle da ku fie waa bɪŋwuonɔ, na nanɔ kutienɔ-i baa tämpfɛɲa na

* 12:6 Bɪncuon-nelman-sebe (Proverbs) 3.11-12
 † 12:13 Isayi (Ésaie) 35.3

‡ 12:17 Nieŋ Miwaanɔ

ŋnamman-sebe-i-na (Genèse) 25.29-34; 27.30-40.

ko-yo.»[§] 21 Nelma manj cie tãnuŋgu-na*, maa naa silaa ta ma nyenj kũoma ma cor, a ce *Moisi fuo fere u cira: «Korma cie mi kũoma gbuu ta ma nyenj!»†

²² Nga kuuduŋgu sl baa namaaŋo-l. Namaa na kãa *Sinyo-tãnuŋ-nu, na kãa Cicelmantienjo nelle yaa nuo-i; *Yerusalemu manj doro-i-na, na kãa u yaa nuo-i. *Dorɔpɔurɔbiemba dii u yufelle ta ba ce ba bãangu-i. ²³ Namaaŋo-i, na suurii Diilonj-beruamba-na. Ba yireŋja nyegãan doro-i-na. Na piyaa Diilonjo-i, u yaa nelbiliemba-i hiere ba gẽngertienjo-i. Na suurii nelviimba-na. Ba yaa hii ba fuonju-i Diilonj-terienju-na. ²⁴ Namaaŋo-i, na piyaa Yesu manj *tobisifelenni yaanga-na. U yaa kuu kũna u tãmma-i. U tãmma kãayã-yie a yanj Abel maama-i.† ²⁵ Terienju fanju-na, bilaan na fere! Baa na yagar wuɔ na sie nu umanj piijen baa-na u nelma-i. Umanj taa u piije baa Isirahel-baamba-i hẽma-na bande-i-na, bamanj naa yagar wuɔ ba sie nu u nelma-i, ba saa gbãa kor yaahuolona. Umanj piijen baa miẽjo-i, unj yenj doro, die saa nu u nuŋgu-i, i ka ce nie gbãa kor-yuɔ? ²⁶ U piije dede fuo hẽma sagalla[§]; nga fiefie-i-na, u pãa nuŋgu baa-ye wuɔ: «Mi ka tiraa sagalla hẽma-i i diei baa doro-i naara.»* ²⁷ Unj waanj mafamma-i, ku pigãan wuɔ ku yiingju-na, unj hielaan bimbinni manj hiere, ni ka bĩena halanj aa yanj nimanj sie gbãa bĩena.

²⁸ Inj ka ce i bãangu-i nelle manj nuo-i, di sie gbãa bĩena. Terienju fanju-na, yaanj i tie ce Diilonjo-i kasi saa da-yo. I tie cãa-yo aa i tie jaal-o kunj dolaanu-yu duma. I tie dii u nuŋgu-i aa i tie kãalã-yuɔ. ²⁹ Ni ma'i sl u ce ŋaa daamu.†

13

Kumanj dolaanun Diilonjo-i

¹ Namaaŋo-i, yaanj na maama cor ta ma dõlnu ma-naa ŋaa ceduoŋ-bien namaa. ² Baa na yagar niraamba harma na dumienja-na. Na saa da, banamba tĩyãa niraamba harma-na, a ji har *dorɔpɔurɔbiemba aa ba saa suɔ. ³ Yaanj bamanj dii kaso-i-na ba maama ta ma fẽnu-nei; ku waa ŋaa naa dii baa-ba kaso-i-na. Aa nanj yenj tãmmanj-nuɔŋ namaa, baa na yanj banj ceŋ bamanj sũlma-i ba maama karaanu-nei.

⁴ Nelienjo nelienjo, u saaya u tuo kãŋ ansorre-i aa bamanj dii ansorre-na ba vii baa ba-naa, ni ma'i sl, bamanj cienj saasorsinni-i baa *fuocesinni-i Diilonjo ka gãŋ baa-ba.

⁵ Gbeŋj-nyulmu saa saaya mu ta yaanga nei. Yaanj na nagãŋ-niini ta ni ye-na. Na saa da, Diilo fuo fere ciera wuɔ:

«Mi sie yan-ni ŋ diei,

Mi sie nanna-nie gbula.»*

⁶ Terienju fanju-na, nelienjo nelienjo, u gbãa da holle cira:

«Itienjo yaa kãayãŋ muɔ;

mi sie kãalã bĩŋkũŋgu

Nelbilo fuo gbãa ce bige-i mie?»†

⁷ Na yaataamba manj siire wanj Diilonj-nelma-i baa-na, baa na yanj ba maama karaanu-nei. Nienj banj siire haa ba nanja-i Diilonjo-na duma ji ta ba ku, aa na ce ba temma.

⁸ Yesu-Kirsanj waa dumaa cicuoŋgu-na, uu dii dumei nyuŋgo-i-na, aa u ka bi tĩe dumei yinni manj jonj. ⁹ Baa na yanj ba hel baa nelma yanja nanja a ji pira-nei mie hũmelle-na. Baa na yanj ba cu na yammu-i baa niuwoninj-maama. Na saa da, ku saaya Diilonj-hujarre yaa ce nelienj nuɔ ŋ huonja fĩena terduon-nu, niuwoninj-maama sl. Bamanj firaa niuwoninj-maama-i, ma saa kãyã-bei dede gbula.

¹⁰ Yesu cie u fere tãmmanj-kũŋgu a pir i ambabalma-i. *Diilojigãntaamba manj curaa baa bĩncuoŋ-jigãŋga-i kompadũŋgu-na, ba nuŋgu si dii baa-ye. ¹¹ Da ba ko bĩmbaamba-i dumande-i-na. *Diilojigãntaamba yuntienjo suur baa tãmma yaa Diilodubilonjo-na ka kor Diilonjo-i ambabalma maama-na, aa bĩmbaamba famba fere-i ba hel baa-ba gborsanninj ka caa-ba. ¹² Ku'i cie na bi da Yesu kuu gborsanninj duɔ pir nuamba ambabalma-i baa fuo fereŋ tãmma-i.

¹³ Terienju fanju-na, yaanj i hĩrã tuosinni-i fuo temma-i aa i hel i nyaanu-yuɔ dii gborsanni-na. ¹⁴ Na saa da, ninsoŋ-nelle si dii baa-ye hẽma-na bande-i-na dimanj cuonj, i taara bisinj ku diele yaa-i. ¹⁵ Yaanj i tie pã jaaluŋgu-i hõnni manj jonj i hã Diilonjo-i Yesu maama-na. Mie tãmmanj-kũŋgu yaa kufanju-i. I tie ce-yo boi baa i nuŋ-ãndenni-i. ¹⁶ Baa na

§ 12:20 Helmanj-sebe (Exode) 19.12-13 * 12:21 Nienj Helmanj-sebe-i-na (Exode) 19-20 baa Anjĩnamma tiyemmanj-sebe-i-na (Deutéronome) 4-5. † 12:21 Nienj Anjĩnamma tiyemmanj-sebe-i-na (Deutéronome) 9.19. ‡ 12:24 Yesu kuliingju cie i suɔ hujarre-i a ne da Abel kũŋgu taa ku taara solaangu. § 12:26 Nienj Helmanj-sebe-i-na (Exode) 19.18.

* 12:26 Ase (Aggée) 2.6 † 12:29 Anjĩnamma tiyemmanj-sebe (Deutéronome) 4.24 * 13:5 Anjĩnamma tiyemmanj-sebe (Deutéronome) 31.6,8; Yosuwe (Josué) 1.5 † 13:6 Gbeliemanj-nalaŋgu (Psaume) 118.6,7

yan ānfafamma cemma maama karaanu-nei, aa na bi ta na kāyā na-naa ṅaa cɛduɔŋ-bien namaa, kufanɔ temma saa baa tāmman-kūŋgu man dolaanun Diilonɔ-i.

¹⁷ Taa na nu na yaataamba nunni-i, taa na siɛ ba wulaa. Ba yaa kāyāŋ-nei Diilon- hūmelle-na. Ba suyaa wuɔ yiinɔ dii baa yiinɔ, Diilonɔ ka yuu-ba ban ciɛ kuman na hɔlma- na. Gbān ba ta ba ce ba maacemma-i baa hɔfɛlle. Da na du ba hɔmmu-i ku siɛ fa weima hā-na.

¹⁸ Taa na cārā Diilonɔ-i na hā-ye. I suyaa wuɔ i hɔmmu kuɔŋ; i taara i tiɛ ce kuman faa hɔnni-na hiere. ¹⁹ Jande mi gbu mi cārā-nei: Cāran Diilonɔ-i u yan mi bir donduo kā na wulaa.

Jaaluperienɔ

²⁰⁻²¹ Diilonɔ yaa hɔfɛlle tienɔ-i, u siire Itienɔ-i Yesu-i hiel-o kuomba hɔlma-na. U kāyā-nei na ta na gbā na ce ānfafamma-i ma sɔnni-na hiere a gbāa ta na ce u huɔŋga-i. U ce Yesu-Kirsa bir-e un taaran i waa dumaa. Yesu-Kirsa yaa i ninson-tayaana-i[†]. U yaa ciɛ u fere tāmman- kūŋgu a bel Diilonɔ *tobisɔnni-i baa-ye. Tobisɔnni fanni sa ji boruona dede. Jaalunɔ gbɛ baa u yaa-i hɔnni man jon! Ma ciɛ!

²² Tobin namaa, mi diyaa nelma'i na tūnni-na. Mi saa nyegɛŋ-ma boi. Jande fɛŋ na hɔmmu-i baa ma numma-i. ²³ Yaan mi tūnu-nei, ba naana i natobiŋo-i Timote-i. Duɔ jo donduo, mi ka kā baa-yo i ka ne-na.

²⁴ Mi jaalaa yaataamba-i baa Diilon-dūŋ-baan namaanɔ-i hiere. *Italitaamba pāa-na jaalunɔ.

²⁵ Diilo kāyā-nei hiere.

[†] **13:20-21** Girekimma-na ba ble Yesu-i «āncɔlɔnanɔ» bande-i-na. Ba taara ba pigān wuɔ u yaa i yaanɔ-na Di- ilon-hūmelle-na tuɔ kāyā-yiɛ. Fuɔ fere yaa ble u fere dumaanɔ-na. Nieŋ Nsāa sebe-i-na 10.11.

Saken nyεgāan seβε man Nelmuoyamma

Sake man nyεgāan seβε daayo-i u waa yaafienjo Diilon-dünġu-na *Yerusalemu-i-na (Gal. 2.9). U nyεgāan-yo a hä Diilon-dün-baamba man dii hienġu-na hiere, a duo pigāan-ba ban saaya ba ta ba hel ba ce dumaa yinni man jon.

Sake nunġu hii nelma bəi: U waan gbeintesinni maama, baa nawalsinni maama. Aa wein da ma da-ni nin saaya n nyaar dumaa Diilon-hümelle-na u waan-ku (sap. 1). Wuo cieluɔ saa fa tienamma-na aa bi tiraa cira Diilon-nelma sa hüu yon nun-nu, da n hüu-ma, ma saaya ma ta ma da n ciluɔ-i-na, ni ma'i sɪ n ce gbāngbān (sap. 2). Wuɔ i bel i fere i nunni-na, aa tagaaya pigāan Diilon un bɪn kumaɲ nelnulle-i (sap. 3). Wuɔ Diilon-dün-baamba yan berru-i baa ba-naa cālma aa ba hiel ba nanġa bombolma-na (sap. 4).

Seβε periema-na, u gbwoya waamba-i aa dii sirienġa Diilon-dün-baamba-na wuo ba fε ba hōmmu-i ba ta ba cie Itienjo jomma-i aa ba ta ba cārā Diilonjo-i weima-na hiere (sap. 5).

Jaalunġu

¹ Diilon-dün-baan* namaa namaj dii hienġu-na hiere, mi jaalaa-na! Muo Sake, mi cāa Diilonjo baa Itienjo-i Yesu-Kirsa, muəmēi nyεgāan seβε daayo-i da mi hä-na.

Taa na nyε baa na sülma-i

² Tobin namaa, weima weima da ma da-ni, ta n gbu n nyε baa-ma. ³ Na saa da, wein da ma da-ni aa n nyaar Diilonjo-na, ku yaa cien n nan kaasinni fafamma Diilon-hümelle-na. ⁴ Nġa na saaya na gbān, na kaasinni suur kā yaan-na, ku yaa na ka da fōnġuɔ yiera fafamma aa bɪnkünġu sie naa-nēi.

⁵ Nelnulle da di yo umaj nuɔ-i, u cārā-diε Diilonjo wulaa, u ka hä-yo baa-de. Diilonjo friinu u huonġa-i baa nuɔmba-i hiere. ⁶ Nġa ma diei dii, da n'a n cārā bɪnkünġu bɪnkünġu Diilonjo wulaa, baa ce n hōmmu-i mu häi, haa n nanġa-i yuo wuo u ka hä-ni nin cārān kumaɲ. Uman cien u hōmmu-i mu häi, uu dii nġaa hümma, fafalma ta mu wuɔra mu pira-mēi. ⁷⁻⁸ Fuɔ temma-i un'a u sa kā yaduonġa u weima-na hiere dumaanjo-na, u baa tuɔ hɪn taalunġu wuo sɪ u ka da bɪnkünġu Itienjo nammu-na.

⁹ Diilon-dün-baamba man nawalaamba-i, ba ta ba nyε; Diilonjo ka ce-ba nelbōmbōmbaa u hümelle-na. ¹⁰ Aa waamba ta ba bi nyε; Diilonjo ka hiire-bēi. Baa dii nġaa pülma; ba sa cɔ. ¹¹ Da ma ce ma pu ta ma ne da fafamma, bāan da ku huol, ma pɔtɔr hül diire hiere, n sa tiraa da ma fafaanġu-i. Waamba dii dumei, da ba ce ba tē ba maacemma-na ji kanu aa yan-ma.

¹² Wein da ma da umaj aa u nyaar Diilonjo-na, kutienjo yunġu dɔlaa. Un nyaarāa Diilonjo-na, Diilonjo ka pā-yo baa cicēlma man sa tēn dede. U maaman dɔlnun baman, u pāa cicēlma famma nunġu yaa baa-ba.

¹³ Anjogɔbabalamma da ma waa umaj huon-na'i, u baa cira Diilonjo'i diyaa-ma u huonġa-na. Molo sie gbāa taal Diilonjo-i dii-yo kuubabalaanġu cemma-na, aa fuɔ fere sa bi taal nelienjo dii-yo kuubabalaanġu cemma-na. ¹⁴ Nelien nuɔ n kusün-maama yaa kāan baa-ni ka taal-ni dii-ni kuubabalaanġu cemma-na. ¹⁵ Da n sie n kusün-maama-i, ku'i juon baa āmbabalma-i. A ne da āmbabaln da ma gbuu vāa, ma jo baa kuliinġu.

¹⁶ Terienġu fanġu-na, mi jēnaan namaa, baa na taal na fere! ¹⁷ Anfafamma-i hiere, baa bɪmbɪfafanni-i hiere ni hel dɔɔ; Diilonjo yaa hāan-yeɲ baa-ni. Bāanġu-i baa cēinjo-i a naara nɔɔnġa-i hiere, fuɔ yaa hielaa-ni. U hielaa-ni ni ta ni pa aa ta ni suur cuobaa-ban kaal dumaa, nġa fuɔ fere-i u sa tɪ bāan temma aa yan-ye kukulma-na. ¹⁸ U waan ninson-nelma-i baa-ye a ce i hon diε gbāa waa yaanġa bɪmbɪnni man un hielaa-ni hiere. Ku dɔlaanu u yaa-i u ce-ma dumaanjo-na.

A nu nelma-i aa ce-ma

¹⁹ Mi jēnaan namaa, baa na yan nel daama karaanu-nēi: Yan n tünni waa fiεfiε. Baa na yan n nunni ta ni dɔl. Baa na bi yan n hōmmu ta mu du fiεfiε. ²⁰ Na saa da, nelien nuɔ n huon da ka du, n sa ce ānviima Diilonjo yufelle-na. ²¹ Terienġu fanġu-na, nelma man balaan hiere, hielaan n gboluonġu mēi; aa na bi ne hɔbabalanġa-i aa na yan-ka. Yan bombolma-i aa Diilon un diyaa nelma man n hōmmu-na, na bel-ma nammu häi; ma yaa ka gbāa kor-na.

²² Baa na gonya Diilon-nelma numma yon aa na sa ce-ma. Uman duɔ dii mafamma-i u huonġa-na u taal u fere. ²³ Na saa da, umaj nuon Diilon-nelma-i aa u sa ce-ma, u saa baa umaj

* **1:1** Ma nyεgāan girekimma-na wuo: «*Sirahel dünni cɪncieluo baa ni häi baamba.» Ba bɪε Diilon-baamba yaa dumaanjo-na.

niε u fere duoleŋ-na²⁴ aa hel ta. U saa maa u maama karaanu u fere.²⁵ Nga aŋjinafamma man cιε i waa i fereŋ nuo, uman duo tuo ne-ma torro, aa bel-ma nammu hai, uman duo yan ma tɛnu-yuo, aa tuo wuo ma hūmelle-i, fuo temma-i duo dii u nanŋa-i maman nuo-i ma fa u wulaa.

²⁶ Uman duo cira wuo fuo wuo Diilon-hūmelle-i, aa u nunŋu ta yaanŋa yuo, kutieŋo taal u fere; yunŋu si dii u Diilon-hūmelle wuoŋaŋgu-na.²⁷ Diilon uŋ bŋŋ kuman Diilohūmefalle-i, ku yaa daaku: A ta η káyá yombimba-i baa bikulcaamba-i aa η baa yan nelbiliba celieŋ-ni baa ba balaanŋu-i. Diilonŋo taara ku yaa-i.

2

Baa na ta na ce ciɛluo

¹ Tobin namaa, Itieŋo-i Yesu-Kirsan yen nelbuo aa na haa na nanŋa-i yuo, baa na ta na ce ciɛluo.² Naa nuomba hai da ba jo ji suur na halm-na, unanŋo-i weinŋo, unanŋo-i nawalŋo. Weinŋo gbuu diiya u fere da fafamma aa dii sɛne-naafonterre, aa nawalŋo dii nyarkpātanni ká ka hel.³ Na sire jaal weinŋo-i aa gbɛ-yo wuo: «Jo η ji tɛna yaan-na bande.» Aa bir gbɛ nawalŋo-i dumaa wuo: «Hai daayo-i, yiera dii terienŋu-na! Sisɔ jo η ji tɛna hɛma-na bande!»⁴ Da na ta na ce kufanŋu-i, ba sa bi ku yaa-i ciɛluo-i wɛi? Anjogɔbabalamma'i saa dii-na mafamma-na wɛi?

⁵ Mi jɛnaan namaa, na saa da! Nelbilibanŋan nɛŋ baman wuo nawalaamba, Diilonŋo yufelle hilaa ba yaa-i nuo-i u ce-ba waamba u hūmelle-na aa ba da ba suur u *nelle-na ŋaa uŋ paa ma nunŋu-i dumaa baa u maaman dɔlnu baman.⁶ A ne da namaa birii yan nawalŋo-i aa ta na kɛŋ weinŋo yaa-i! Ma sɪ waamba yaa ciɛŋ-nan sūlma-i aa ta ba bi-na faamaan ba terni-na kɛ? ⁷ Ban haa yefafalle man nɛi, ba yaa sa blɛnaanŋ-die wɛi?

⁸ Nelma man maaraa *aŋjinaŋna-na hierɛ, da na wuo-ma ŋaa man nyegaaŋ dumaa Diilon-nelma-na, ku faa. Ma nyegaaŋ wuo: «*ŋsaaya ŋ dɔl ŋ nanolŋo-i ŋaa niŋ dɔl ŋ fere dumaa.*»⁹ Nga namaa da na ta na ce ciɛluo, kuu dii ŋaa na cɔlɔa aŋjinaŋna-i, na ciε ambabalma'i dumaanŋo-na. Aŋjinaŋna ka bel-na.¹⁰ Da η ta η wuo aŋjinaŋna-i hierɛ aa ma diei yar-ni wuoŋaŋgu, kuu dii ŋaa η cɔlɔa-ma hierɛ ma kungu-na.¹¹ Hama-i nuo-i? Uman ciera: «*Baa ce *fuocɛsɪnni*»[†], uduoŋo fanŋo yaa bi ciera: «*Baa ko nelieŋo.*»[‡] Da η fiε'a η saa ce fuocɛsɪnni-i aa sire ká ka ko moloŋo, η saa cɔl aŋjinaŋna-i wɛi?

¹² Terienŋu fanŋu-na, nanŋ suyaa wuo Diilonŋo kaa yuu-na a saa baa aŋjinaŋna man ciɛŋ i waa i fereŋ nuo, taa na piye aa na ta na ce na weima-i na saa baa ma yaa-i.¹³ Na saa da, uman duo u sa ce hujarre, gɛŋgeryiŋgu-na, Diilonŋo siε bi ji ce hujarre kutieŋo-na. Nga hujarrentieŋo baa tie holle baa yiŋgu fanŋu maama-i.

Ba suo Yesu nolŋo-i u aŋcemma-i nuo-i

¹⁴ Tobin namaa, uman duo tuo piye wuo fuo haa u nanŋa Diilonŋo-na, aa ba sa da-ku u ciɛluo-i-na, yuŋ haku-i dii-kuo? Uŋ haa u nanŋa-i dumaa Diilonŋo-na, ku gbɔa ce u ka da Diilonŋo-i wɛi?

¹⁵ Naa na halm-na, niidiini si dii baa unanŋo, niwuoni bi sɪ baa-yo u tuo wuo.¹⁶ Nan'a na boro, na bir gbɛ-yo wuo: «I ka waa! Baa yan waanŋu ko-ni, baa bi yan nyulmu ko-ni.» Kuman maama-i dii-yuo da na saa ha-yo baa-ku, yuŋ haku-i dii na nelma famma-na? ¹⁷ A haa η nanŋa-i Diilonŋo-na kuu dii dumei, da kuo ku sa da η ciɛluo-i-na, yunŋu si dii-kuo.

¹⁸ Unaa bi gbɔa cira: «Banamba haa ba nanŋa Diilonŋo-na, aa banamba ta ba ce aŋfamma.» Mi ka gbɛ kutieŋo-i mie: «Nuɔ da η saa ce bŋŋkungu, nanŋ ka pigaaŋ-mi niε mi suɔ wuo nanŋ haa η nanŋa-i Diilonŋo-na? Muo fuo, mei ka pigaaŋ-mi mi nahaale-i mi aŋcemma-na.»¹⁹ Ma sɪ η huyaa-ma wuo Diilonŋo dii u diei yon kɛ? Ku faa. Nga η saaya η suɔ wuo *jinabaa-ba bi huyaa-ma nanŋ temma-i wuo Diilonŋo dii u diei aa ba kɔɔma nyɛŋ baa-yo yere.²⁰ N sa gbuu joguon ká yaan-na! N taara mi pigaaŋ-ni wuo da η haa η nanŋa-i Diilonŋo-na aa ku sa da η ciɛluo-i-na η ce gbɔngban wɛi? ²¹ Bige-i naa ciε Diilonŋo wuo tuo kɛŋ i bɪncɔiŋo-i *Abiramu-i nelviŋo? U ciɛluo'i sɪ wɛi? Uŋ ciε u bɛpolŋo-i *Isaki-i tammann-kungu duo pɔ-yo hɔ Diilonŋo-i, ku'i ciε Diilonŋo tuo kɛŋ-yo nelviŋo.[§] ²² N saa da, uŋ haa u nanŋa-i Diilonŋo-na dumaa, ku ká baa u ciɛluo-i. U aŋcemma pigaaŋ wuo u haa u nanŋa-i Diilonŋo-na ninsoŋ-haama.²³ Maman nyegaaŋ Diilon-nelma-na wuo: «*Abiramu haa u nanŋa Diilonŋo-na, Diilonŋo ne u nahaale-i aa cira nelviŋo*»*, nelma famma'i saa ce daama-i wɛi? Kunŋ ciε dumaanŋo-na, Diilonŋo tuo bi-yo u jɛŋo.²⁴ Terienŋu fanŋu-na, na saa da, Diilonŋo ne nelieŋo aŋcemma yaa-i aa dii-yo baa nelviimba-i, u sa ne uŋ haa u nanŋa-i fuo-na dumaa yon.

* 2:8 Buolman-sebe (Lévitique) 19.18 † 2:11 Helman-sebe (Exode) 20.14 ‡ 2:11 Helman-sebe (Exode) 20.13

§ 2:21 Nieŋ Miwaanŋo jɪnmanŋan-sebe-i-na (Genèse) 22. * 2:23 Miwaanŋo jɪnmanŋan-sebe (Genèse) 15.6

²⁵ Kuuduɔŋgu yaa baa Araabu man waa saasorcienjo-i. U ciluɔ yaa naa cie Diilon wuɔ tuɔ kɛn-jo nelviŋjo. U haraa *Isirahel-baamba pɔpuarbiemba-i. Ban ju'a ba ta, u pigaaŋ-ba ban saaya ba bie hŋmelle man ka suur hinni. ²⁶ Na saa da, nelien nuɔ ŋ yal da die hel aa yan-ni, ba gbɔa tiraa hi-ni nelien nuɔ wei? Kuuduɔŋgu yaa baa daaku-i: Anfafaŋ da ma'a maa si dii ŋ Diilon-hŋmelle wuɔsaanŋu-na, ŋ ce gbɛŋgbɛŋ.

3

Taa na suɔ nuonŋu

¹ Tobin namaa, na suyaa wuɔ Diilon un ka ger u nelpigaaŋan miɛŋo-i dumaa ku ka kuola yan banamba kŋngu-i. Terienŋu fanŋu-na, namaa naman taaraayan na ce Diilonelpigaaŋan namaa, baa na ciinu. ² I hieronjo-na hiere i cal. Uman sa calaan u piyuo-i-na, fuɔ fuɔ u faa. Mi gbɔa cira, u faa hi u fuonŋu-i. U gbɔa bel u ferɛ u ancemma-na hiere. ³ Ba dii iyonjo-i sŋŋo nuŋgu-na wuɔ u tuɔ ce nin taaran u ce kuman: Da ŋ bir-o de, u bir; da ŋ bi bir-o de, u bir. ⁴ Kunanŋu yaa baatonjo-i. Baatonjo-i baa u bɔbɔima-i hiere, fafal da muɔ fie maara nie nie, u gbartienjo miel-o baa yilenga yon.

⁵ Kuuduɔŋgu yaa-i baa nelien nuɔ ŋ jumelle-i: Di yuraanu, nga di ce nelkɛŋkarɛinŋa aa ta di kaal di ferɛ.

Na saa da, dancoinjo diei gbɔa caa nelle-i hiere! ⁶ Jumelle dii ŋaa dɔamu. Bin kŋbabaalaanŋu nanŋu-i i kŋɔma-na dumaanjo-na. Di celien nelien nuɔŋo-i baa di balaanŋu-i. Di balaanŋu hilaa *Sitani wulaa. Di kɔsuɔŋ-ni baa balaan daaku-i fuɔ ŋ kuliŋgu.

⁷ Nelbilonjo gbɔa nuola bɛmbaamba-i hiere ba bir fuɔ birma a ta ba nu u nuŋgu-i: Huriimba-i baa niibulni-i a naara titiraamba-i, u birii banamba u birma. ⁸ Nga jumelle-i, molo sie gbɔa nuola-die. Di balaan cor aa di sa bi tiraa yiera terduɔŋ-nu. Di yuu baa tɛmma. ⁹ I tuɔlnu i To-i Diilonjo-i baa di yaa-i, aa bi tie waasa nuomba-i baa di yaa-i. A ne da Diilonjo'i hielaa-ba aa ce-ba fuɔ nabieraamba. ¹⁰ Nuŋgu man tuɔlaanun Diilonjo-i, ku'i bi waasaan nuomba-i. Tobin namaa, yaan i hiel i nanŋa kufanŋu-na. ¹¹ Namaa daa hŋnfafamma-i baa hŋmbabalamma gbɔa ta ma hel hŋnfoeduɔle-na wei? ¹² Tobin namaa, *yensaanŋu gbɔa man musienŋa wei? Sisɔ hɔlaanŋu gbɔa man *yensabienŋa wei? Terienŋu fanŋu-na, hŋnfafamma sie gbɔa da hŋnfoebabalande-na.

Diilon un bin kuman nelnulle-i

¹³ Na hɔlma-na, uman duɔ fuɔ nu nelma aa tuɔ cɛ, kutienjo pigaaŋ-ku u ciluɔ-i-na i ne. Die da u ancemma faa aa u sa ce bombolma, i ka suɔ suɔ wuɔ u nu nelma-i aa tiraa tuɔ cɛ. ¹⁴ Nga da na ta na ce nenemunŋu-i baa yelma-i, baa na ta na kaal na fere wuɔ namaa nu nelma. Na kar coima. ¹⁵ Nelnulle fande temma sa hel dorɔ; di hel hɛma-na, nelbilien-diele; *Sitani'i juɔ baa-de. ¹⁶ Ku yunŋu yaa daaku: Nenemunŋu-i baa yelman yer kusunŋu-nu, berri-i baa ambabalma-i ma sinni-na hiere nii dii kusunŋu-nu'i. ¹⁷ Nga uman u nelnulle hilaa dorɔ, kutienjo huonŋa dii welewele igɛna, ijieni sa dolnu-yuɔ, uu dii hɛhɛ, u kŋngu si dii kpelle, u ce hujarɛ aa u ancemma-i hiere ma faa, u sa ce ciluɔ aa huhurmantienjo si. ¹⁸ Berrun'a du sa dolnu baman, ba fe ba muntɛnammu-i. Ba maacemma sullu yaa viisinni.

4

Baa na yan na yufien-niini ta yaanŋa-nei

¹ Bige-i juon baa ijieni-i na hɔlma-na? Bige-i juon baa berri-i? Na kusunŋu-maama'i si wei? ² Bin kŋn-maama dii-nie, da ŋ saa da ku bin kŋnŋu-i, ŋ sire ta ŋ taara ŋ ko molonjo mafamma-na. N yufelle hilaa bin kŋn-nu aa ŋ saa gbɔa da ŋ da ku bin kŋnŋu-i, ŋ sire ta ŋ kar berri. Nan taaran niman, na sa carɔ-nie Diilonjo wulaa ku'i cie na sa da-ni. ³ Aa na anjoguma balaan ku'i cie da na fie carɔ kuman Diilonjo sa ha-na baa-ku. Na carɔ na yufien-niini yon, da na ta na ce na baanŋu. ⁴ Naa dii ŋaa saasorbaa namaa. Na saa suɔ wuɔ uman gbaraan u nyaanu miwaan daayo bɛmbinni-i kutienjo bigaaŋ Diilonjo-i wei? Uman duɔ tuɔ kuye miwaan daayo bɛmbinni-i, ku pigaaŋ wuɔ u bigaaŋ Diilonjo-i. ⁵ Maman nyegaaŋ Diilon-nelma-na wuɔ: «Diilon un diyaa u *Yalle man i hommu-na, u sa gbuu sieya-die; u ce yelma di maama-na»; na yuu ba'a nelsosomma wei? ⁶ Nga Diilonjo ce baa-ye u cor, ŋaa man nyegaaŋ dumaa Diilon-nelma-na wuɔ: «Diilonjo sa gbo baa bombolmantaamba-i, nga u faa baa baman hiiriyen ba fere.» ⁷ Terienŋu fanŋu-na, taa na nu Diilonjo nuŋgu-i, aa na baa hu-ma baa *Sitani-i, ku yaa u ka yan na da fiisa. ⁸ Piyaan Diilonjo-i, na ka bi da u piyaa-na. Ambabalmanciraan namaa daana, hielaan na nanŋa ambabalma-na. Hommu ha-mu-hai taan namaa temma-i daana-i, hielaan anjogobabalamma-i na hommu-na. ⁹ Na saaya na suɔ wuɔ na maacemma saa fa. Haan na nammu-i na yun-nin na ta na kaal kuliŋ-kaalunŋu. Yaan nyembinni-i aa na ta na

* 4:6 Bincun-nelmaŋ-sebe (Proverbs) 3.34

kaal. Yaaj ponsaanḡu-i aa na haa na nammu-i na yuḡ-niḡ. ¹⁰Hiiriyeḡ na fere na há Itieḡo-i ku yaa u ka teḡeḡ-na dərɔ.

Yaaj na-naa cáłma

¹¹Tobiḡ namaa, baa na ta na bíena na-naa yireiḡa. Umanḡ duɔ tuɔ bíena u nabentaamba yireiḡa-i, siśɔ duɔ tuɔ cáł-ba, kuu dii ḡaa u bíena Diilonḡ-āḡḡnamma yerre yaa dumaanḡo-na aa tuɔ bí cáł-ma. A ne da uu naa saaya u tuɔ wuɔ ma húmelle'i, u bir yanḡ aa tuɔ cáł-ma. ¹²Diilonḡo yaa *āḡḡnamma tieḡo-i, u yaa ḡeḡḡertieḡo-i u diei yoḡ. U yaa ḡbāa kor nelbiliemba-i, u yaa ḡbāa kɔsuḡ-ḡa. Terieḡu fanḡu-na, nanḡ hilaa hie aa da manamma ta ḡ cáł banamba-i?

Yaaj bombolma-i

¹³Nieḡ, da na ce na ta na piye wuɔ: «Bisiḡuɔ mi ka kā nel daade-na ka ce torguḡḡu belle diei a taara ḡbeiḡa.» ¹⁴Namaa nananḡ piyeḡ dumaanḡo-na, na suɔ Diilonḡo kusḡḡu-i wei? Na suɔ cuo uḡ ka kaal baa mamān wei? Yuḡ haku-i dii namaanḡo-na? Ma sí naa dii ḡaa finfiirunḡu. Cuo duɔ kaal, da ḡ da-ku, celle da ḡ'a ḡ ne, ḡ naa-ku. ¹⁵Da na'a na piye, na ḡbíe na cira: «Diilonḡ duɔ si'e, i ka ce daama baa daama baa daama.» ¹⁶ḡḡa na sa ce mafamma-i; na yii baa bombolman-āḡḡenni yaa yoḡ. Bombolma famma temma saa fa. ¹⁷Terieḡu fanḡu-na, umanḡ duɔ suɔ āḡḡafamma-i aa yagar ma cemma, kutieḡo cie āḡḡabalma'i dumaanḡo-na.

5

Waamba cilɔbabalaḡo-i

¹Fieḡe-i-na, waanḡ namaa nieḡ, súłma manḡ ka har-nei, duḡḡ na ta na kaal higohigo! ²Na nagāḡ-niini hɔraa, nyei wuyaa na bímbínni-i hiere. ³ḡbéllúɔ bilaa na sēne-i baa na ḡbeiḡa-i hiere. ḡbéllúɔ daayo yaa ka piḡāan-na na balaanḡu-i. U ka kɔsuḡ-ḡa ḡaa dáamuḡ kɔsuḡ daanḡu duma. Miwaanḡo tie ḡi, aa namaa miḡāan ta na kúɔl ḡbeiḡa-i na ḡina kɔtuḡḡu. ⁴Maacenciraamba manḡ cie maacemma-i na sonni-na aa na yagar na saa pá-ba, ba kaal baa na yireiḡa-i. Banḡ kaal baa-ya Dombuɔ nuɔ. ⁵Híema-na bande-i-na, na cie na báanḡu-i. Kumān dalaanu-nei, na cie ku yaa-i. Na wuyaa niidɔdɔłni-i cel da kpēḡkpēḡni'e ḡaa bímbaanḡ namaa ta na cie na kuliḡḡ-yiḡḡu-i. ⁶Na karaa coima-i haa nuɔmba-na aa bel-ba ko-ba, a ne da ba saa ce weima. Kutaamba saa ḡbāa húu ba fere na nyisēnni-na.

Fieḡ na hɔmmu-i

⁷Tobiḡ namaa, fieḡ na hɔmmu-i na ta na cie Itieḡo jommanḡ-yiḡḡu-i. Na saa da kúráamba-i wei? Da ba duu dímma-i ifelle domma-na, ba fē ba hɔmmu-i ta ba cie di tímma aa da ba suɔ kar-ma. ⁸Namaa na bi saaya na fē na hɔmmu-i dumei aa na dii sireiḡa na fereḡ nuɔ; Itieḡo jomma piyaa.

⁹Tobiḡ namaa, da na ta na waana baa na-naa, Diilonḡo ka yuu-na. Umanḡ ḡi geraanḡ nuɔmba yuḡ-maama-i u jomma piyaa. ¹⁰*Diilonḡo puarbiembanḡ híerá mulíema-i hírámma manḡ, ma sí ma tíyāanu-nei ke? Híerāḡ mulíema-i bafamba temma-i. ¹¹Na saa da, bamanḡ nyaarāa tie Diilonḡ-húmelle-na, i ciera wuɔ ba yunni dɔlaa. Yɔbuḡ híerá mulíema-i hírámma manḡ, ma sí na nuɔ ma maama ke? Aa ma sí na daa Itieḡonḡ juɔ pá-yo baa kumanḡ ke? Coima saa fa, Itieḡo faa baa nelbiliemba-i aa tiraa waa hujantieḡo.

¹²Tobiḡ namaa, mamān ḡbāanḡ, nuɔni manḡ da ḡ'a ḡ sa taara Diilonḡo ka yuu-ni, da ḡ'a ḡ piye, ḡ baa cira «muɔ baa Diilonḡo», ḡ baa bí cira «muɔ baa híema», ḡ baa ḡbuḡ bí bíḡkúḡ yerre. Mamānḡ da ma ce, ḡ cira ma cie, mamānḡ da ma saa ce, ḡ cira ma saa ce; gere.

Fəḡḡúɔ dii Diilocáralle-na

¹³Na hálma-na umānḡ duɔ tuɔ mulíeḡ, u tuɔ cārā Diilonḡo-i. Umanḡ huḡḡa-i da ka fē, u tuɔ hál neini u tuɔłnu Diilonḡo-i. ¹⁴Umanḡ duɔ tuɔ janḡ, u bí Diilonḡ-dūḡ-baamba yaataamba-i ba ḡi hure namma u yaanḡa-na Itieḡo yerre-na aa cārā Diilonḡo-i há-yo. ¹⁵Da ba haa ba nanga Itieḡo-na aa cārā-yuɔ cārāmma famma temma-i, jeiḡo ka sire. Itieḡo ka sire-yuɔ aa da kuɔ u cie āḡḡabalma, u ka bi hur-ma. ¹⁶Terieḡu fanḡu-na, da na ce āḡḡabalma manḡ, na túnu na-naa baa-ma aa na cārā Diilonḡo-i na há na-naa ku yaa na ka sire na jarma-na. Fəḡḡúɔ manḡ dii nelviḡo Diilocáralle-na ponsaanḡ-woḡo sí. ¹⁷Na saa da, *Eli waa nelbilonḡo mie temma yaa-i; ḡa u cārā Diilonḡo-i, cārā-yuɔ, cārā-yuɔ wuɔ u baa dáa; Diilonḡo ce bieḡa siei baa caamba niediei u saa dáa. ¹⁸Ku huḡḡu-na, u tiraa cārā-yuɔ, u doḡ tuɔ dáa ḡonḡorre ḡbāa da di ta di ce.*

¹⁹Tobiḡ namaa, na hálma-na, umānḡ duɔ pira Diilonḡ-húmelle-na, umānḡ duɔ maaya ninsonḡo-i aa umānḡ nuɔ ḡ dii-yo húmelle-na, ḡ cie maacenfamma. ²⁰Na saaya na suɔ wuɔ molonḡ duɔ pira aa ḡ ḡbānḡ baa-yo dii-yo húmefafalle-na, ḡ kuraa-yo kuliḡḡu-na aa uḡ cie āḡḡabalma manḡ cor hiere, Diilonḡo ka hur-ma.

* 5:18 Nieḡ Jamatigi ba sebedíelāḡo-na (1 Rois) 17-18.

si-yuo, pãdorre si-yuo. A ko-yo sãa na yunni-i. ²⁰ Diilonjo naa par ma yaa hã-yo aa miwaanjo suo duo donj. U cie ma yaa daama hõperienj daaku-na duo kor-na. ²¹ Fuo yaa cie na haa na nanja Diilonjo-na. Diilonjo siire-yuo hiel-o kuomba hõlma-na aa ce u ce boi ku'i cie na haa na nanja Diilonjo-na aa ta na hil na ne-yo.

²² Nanj siyaa ninsonjo-i, kuu dii njaa na migãanj na hõmmu-i da na gbãa ta na dõl na-naa fafamma njaa ce duoj-biej namaa. Terienju fangu-na, yaanj na maama gbuu ta ma dõlnu manaa. ²³ Na saa da, na cie nelfelaanj namaa, na huõnj felemma. Gboluonj daaku-na nelbilo saa honj-na, Diilonjo'i huõnj-na. Nelbilonjo ku, nja Diilonjo sa ku. U huõnj-na baa u nunj-ãndaanjo yaa-i. Ku sa ji gbuo dede. ²⁴ Na saa da, ma nyegãanj Diilonj-nelma-na wuo:

«Nelbiliemba-i hiere baa dii njaa htejngu.

Ba fafaanjo dii njaa pũlma.

Hiej da ku kuol, ku pũlma hul.

²⁵ Nja Itienjo nelma dii gbula, ma sa ji gbuo dede.»†

Itienjo nelma yaa hama-i? Ma yaa *Neldõdõlma manj banj wanj-manj baa-na.

2

Piyaanj Cicẽlmantienjo-i

¹ Nanj cie nelfelaanj namaa, hielaanj na nanja balaanjo-i ku sinni-na hiere, baa nuõmba tãalma-na, baa hukurma-na, baa nenemungu-na, baa yebẽnande-na. ² Tonto mõsũnj nyõlma yaa a vãa. Nyõlman dõlnunj-yuo dumaa, yaanj Diilonj-nelma ta ma dõlnu namaanjo-i dumei, ku yaa na ka nanj kaasinni a kor. ³ Na daa Itienj unj faa dumaa ke*?

⁴ Piyaanj-yonj, u yaa cicẽlmantienjo-i, uu dii njaa tãmpõlle manj nuõmbanj cinaana-die nja di yaa hilaa Diilonjo yufelle-na u hiel-de. ⁵ Namaa fere-i naa dii cicẽlma aa naa bi dii njaa tãmpõlẽinja. Da na pie-yo, Diilonjo ka ce-na ma u *Yalle dũngju-i baa-na. Na ka waa jigãntaanj namaa ta na pã niipãnni-i na hã Diilonjo-i a saa baa u Yallenj taaranj-kuo dumaa. Yesu maama-na, u ka tuo sie na niipãnni-i fafamma. ⁶ Diilonj-nelma waanj-ma wuo:

«Niej, mi hielaa tãmpõfafalle,

mi ka jina-die dũngju tuole-na *Sinyo-i-na.

Umanj duo haa u nanja die, u yaanja sie ture.»†

⁷ Namaa namanj haa na nanja-i tãmpõl daade-na, Diilonjo cie na ce boi. Nja bamanj saa haa ba nanja die, ma nyegãanj ba kũngju-na wuo:

«Dũmarãambanj cinaana tãmpõlle manj,

di yaa juo bella dũngju-i.»†

⁸ Ma tiraa nyegẽnj terienju nanjo-na wuo:

«Nuõmba tistj ba fere tãmpõl daade-na.

Di mal nuõmba-i.»§

Banj'a ba saa nu Diilonjo nunjo-i ku'i cie ba ta ba tistj ba fere die. Ma yaa naa saaya ma daba. ⁹ A ne da Diilonjo yufellenj-nuõmba yaa namaanjo-i. Namei Itienjo jigãntaanj namaanjo-i. Namei Diilonjo baan namaanjo-i. Namei Diilonjo napõrrenj-nuõnj namaanjo-i. U bĩe-na hiel-na kukulma-na a jo baa-na u gbagbaama-na na da na ji ta na wanj u maacenfafamma maama-i baa nuõmba-i.* ¹⁰ Dielõo-i-na, na saa naa waa Diilonj-baanj namaa; fiefie-i-na, na cie Diilonj-baanj namaa. Dielõo-i-na, u saa tuo ce hujarre nei; nja fiefie-i-na, u ce hujarre nei.†

Taa na kanj na yuntaamba-i

¹¹ Mi jẽnaan namaa, naa dii hũncortaan namaa hẽma-na bande-i-na. Terienju fangu-na, mi cãrã-nei, nanj kuyenj ãmbabalma manj, hielaanj na nanga mei; ma kõsuõnj nelienjo. ¹² Nanj yenj *nieraamba hõlma-na, yaanj na ciluo vii ku yaa da ba fie ta ba bĩena na yireinja-i wuo nelbabalaanj namaa, ba ka da na maacenfafamma-i aa ba ka gbelielj Diilonjo-i u jommanj-yiinjgu-i.

¹³ Niej Itienjo-i aa na ta na sie fõngõtaamba wulaa. Na ta na sie *jãmatigi wulaa, u yaa nuõmba-i hiere ba yungu-na. ¹⁴ Na ta na sie fãamaambaa-ba wulaa; jãmatigi jiena ba yaa-i nilienja-na ba ta ba nuola ãmbabalmanciraamba-i aa ta ba gbelielj ãnfafammanciraamba-i. ¹⁵ Na saa da, Diilonjo taara na ta ce ãnfafamma ku yaa mimiemba manj sa suyaanj kuyungu aa ta ba bĩena na yireinja-i ba nunnika suuye. ¹⁶ Naa dii na ferenj nuõ ninsonjo, nja baa na pãnj na ce kufanjgu-i gboruõngu na ta na ce kuubabalaanjgu-i. Na saaya na waa njaa Diilonj-cãrãanj namaa. ¹⁷ Taa na dii nuõmba-i hiere ba nunjo-i. Nanj yenj baa bamanj

† 1:25 Isayi (Ésaie) 40.6-8 * 2:3 Gbeliemanj-nalãanjo (Psaume) 34.9 † 2:6 Isayi (Ésaie) 28.16 ‡ 2:7

Gbeliemanj-nalãanjo (Psaume) 118.22 § 2:8 Isayi (Ésaie) 8.14 * 2:9 Niej Helmanj-sche-i-na (Exode) 19.5-6;

Anjlnamma tiyemmanj-sche-i-na (Deutéronome) 4.20, 7.6; Isayi sche-i-na (Ésaie) 9.1; 43.20-21. † 2:10 Niej Ose sche-i-na

(Osée) 1.6,9; 2.1,23,25.

Yesu horre-na, yaan̄ ba maama ta ma dólnu-nei. Taa na káalá Diilon̄o-i. Taa na dii jámatigi nun̄gu-i.

Biyaan̄ Kirsa maama

¹⁸ Maacembien̄ namaa, taa na sie na yuntaamba wulaa aa na ta na kán̄-ba fafamma. U balaan̄ baa-ni wa, u faa baa-ni wa, ta ŋ sie u wulaa. ¹⁹ Na saa da, mul̄ema man̄ nan̄ maama sl, da ba haa-ma há-ni aa ŋ sie-ma Diilon̄o maama-na, ku faa. ²⁰ Da ŋ cál aa sie muoru-i, yer hade-i dii-kuo? Nga da ba ta ba huol ŋ yaan̄ga-i ŋ ánfafamma maama-na aa ŋ sie yaahuolo fan̄o-i, yerre dii ku yaa nuo-i aa ku faa Diilon̄o wulaa. ²¹ Diilon̄o taara ku yaa na wulaa. *Kirsa fuo fer̄e mul̄aan̄ namaa maama-na. U pigáan̄-na nelma'i dumaan̄o-na na da na ta na ce u temma-i. ²² «Fuo man̄ saa cál, aa huhurma diei saa hel u nun̄gu-na dede»[†] ²³ ba tuoraaya-yuo, u saa ji sie molon̄o. Ba cie-yo súlma-i, u saa ji wur molon̄o. U yaan̄ aa yan̄-ma há Diilon̄o wuo u yaa suyaan̄ u pá. ²⁴ U biyaa i ámbabalma-i túu-ma fuo fer̄en̄ yun̄gu-na a ká baa-ma *daan̄gu-na. U cie ku yaa-i a ce i hiel i nan̄ga ámbabalma cemma-na a ce-ye nelviin̄ mie i tie ce kuman̄ dolaan̄ Diilon̄o-i. Fuo mul̄ema yaa cie na waa na fer̄en̄ nuo dumand̄e-i-na. ²⁵ Naa naa waa ta na wuora na yun̄-nu ŋaa túlmba man̄ baala; ŋga fiefie-i-na na birii jo na tien̄o wulaa, u yaa niéyan̄-nei.

3

Ansorren̄-tienamma

¹ Kuuduon̄gu yaa baa caan̄ namaan̄o-i; taa na sie na bálbaa-ba wulaa, ku yaa baman̄ saa hũ Diilon̄o-maama-i ba hólma-na, na ciluo ka ce ba hũ-ma. Ku sie hi na puur na nunni-i wuo na piye baa-ba. ² Da ba da na ciluo faa, aa ne da na kán̄-ba, ba ka hũ Diilon̄o-maama-i. ³ Baa na ta na kuye bomborman̄-fafaan̄gu-i: Baa na gonya yumigáale, baa s̄ene ba diima, baa kompafafammun̄-vaama. ⁴ Yaan̄ aa na ta na taara huoya-fafaan̄gu: Na ta na taara hofafammun̄ baa hólmannu; nifanni sa vaa dede. Aa ni yaa dii baa yun̄gu Diilon̄o wulaa. ⁵ Yiinaticamba man̄ naa hũyaa Diilon̄o-maama-i aa haa ba nan̄ga-i yuo, ba taa ba diyaa ba fer̄e baa ni yaa-i ba sie ba bálbaa-ba wulaa. ⁶ Unan̄o yaa Sara-i. Sara taa u nu *Abiramu nun̄gu-i, a ce dumaan̄o-na u taa u bí-yo «Baba». Da na da holle ta na ce ánfafamma-i, namei Sara biej namaan̄o-i kelkel.

⁷ Kuuduon̄gu yaa baa bólaan̄ namaan̄o-i; bilaan̄ na caamba-i fafamma na t̄enamman̄a, aa na saaya na suó wuo na f̄nḡd̄baa-ba sa saa. Diilon̄o un̄ cie baa-na aa cira u ka há-na cic̄lma man̄, ba nun̄gu bi dii-mei. Terien̄gu fan̄gu-na, taa na kán̄-ba ku yaa na cacár̄an̄gu sie gbáa son̄ yan̄ga nan̄ga.

Htrá mul̄ema-i ŋ ánfafamma cemma-na

⁸ Min̄ ka perien̄ baa maman̄ ma yaa daama: Yaan̄ nelduoma yaa yu na hõmmu-i hiere. Bilaan̄ na-naa kpelle. Taa na dól baa na-naa ŋaa ceduoŋ-biej namaa. Bilaan̄ na-naa h̄eh̄e, baa na ta na tet̄en̄ na fer̄e. ⁹ Baa na ta na suu ámbabalma sólaan̄gu-i baa ámbabalma. Baa na bi ta na suu tuos̄inni sólaan̄gu-i baa tuos̄inni. Yaan̄ aa na ta na haa na nufafaan̄gu kutaamba-na. Diilon̄o taara ku yaa na wulaa. Da na haa na nufafaan̄gu bei, Diilon̄o ka bi haa u nufafaan̄gu namaan̄o-na. ¹⁰ Na saa da, ma nyegáan̄ Diilon̄o-nelma-na wuo:

«Uman̄ duó tuó taara u ce u báan̄gu-i,

uman̄ duó tuó taara u huon̄ga f̄e,

kutien̄o saaya u hiel u nan̄ga noparaan̄-ándenni-na baa coima-na.

¹¹ U saaya u nanna kuubabalaan̄gu-i aa tuó ce kuufafaan̄gu.

U vaa u fer̄e weima baa ji suur u hólma-na baa molon̄o.

¹² Na saa da, Itien̄o saa nanna nelviimba-i.

U t̄an̄gu dii ba cacár̄an̄gu-na.

N̄ga u sa gbo baa baman̄ cien̄ kuubabalaan̄gu-i.»*

¹³ Da na vaa na fer̄e baa ánfafamma cemma-i hai ka ce kuubabalaan̄gu nei? ¹⁴ Halle da ba fie ce-na súlma na ánfafamma maama-na, na yunni dóláa. Baa na ta na káalá nuomba-i, baa na bi yan̄ na hõmmu ta mu cu baa-ba. ¹⁵ Na saaya na suó wuo *Kirsa yaa u diei Itien̄o-i. Taa na dii u nun̄gu-i fafamma. Tigiin̄ na ta na cie, uman̄ duó yuu-na wuo bige-i cie na haa na nan̄ga Kirsa-i-na, na wan̄ ma yaan̄ga-i baa-yo. ¹⁶ Na f̄e na hõmmu-i baa ma wamma-i aa na baa bi t̄el molon̄o. Nan̄ suyaa kuman̄ faa, taa na ce ku yaa-i. Ku yaa baman̄ bínaanan̄ na yirein̄a-i Kirsa huon̄gu-na ba yammu ka ture. ¹⁷ Diilon̄o duó cira ŋ mul̄en̄, da ŋ mul̄en̄ ánfafamma cemma-na, ku b̄yaa ŋ mul̄en̄ ámbabalma cemma-na.

¹⁸ Na saa da, Kirsa fuo fer̄e bi mul̄aan̄ aa ku nelbiliba ámbabalma maama-na. U cie-ma i diei gbula. Fuo man̄ waa nelviin̄o, u siyaa ku nelbabalaamba sólaan̄gu-na, duó dii-na

† 2:22 Isayi (Ésaie) 53.9

* 3:12 Gbelieman̄-naláan̄gu (Psaume) 34.13-17

na-naa nuo baa Diilono-i. Ba ku-yo, nga *Diilon-Yalle siire-yuo. ¹⁹ Diilon-Yalle yaa bi cie u ka ka piye Diilon-nelma-i baa baman dii kuliingu nyisenni-na. ²⁰ *Nowe baaingu-na, ba yaa naa puu bubuosiinna baa Diilono-i. Ban puu bubuosiinna baa-yo dumaango-na, Diilon wuo fe u huonga-i aa yan Nowe ce bejo-i. Nuomba bai saa suur bejo fango-na; nuomba niisiie suuri yon a kor humma-na. ²¹ I gbaa saa humma famma-i baa *batemu humma. Nuomba bi kor dumei nyungo-i-na batemu humma-na. Batemu humma-i maacemma si n kuoma-na, nga ma yungo yaa wuo n ha Diilono-i n fere baa huonga diei. Yesu-Kirsa siremma yaa cie batemu tuo kor-e. ²² U siire nyugun ka doro-i-na ka tlena Diilono caan-nu, a waa *dorpapurbiemba yun-nu baa fongotaamba-i hiere.

4

Taa na ce kuman dolaanuy Diilono-i

¹ *Kirsan mulan u kuoma-na dumaa, namaa fere-i na saaya na tlena baa-ma wuo na ka mulen fuo bi temma-i. Na saa da, uman duo mulen u kuoma-na, n da da hielaa u nanga ambabalma cemna-na. ² U ce mafamma-i duo gbaa nanna nelbiliemba kuucenju-i aa tuo ce Diilon-huonga u yinni boluonju man tya hama-na. ³ Na cie na baangu-i dei baa *nieraamba-i ba kuucenju-na: Na cie na baangu-i tlasinni-na, baa bihwosiinna-na, baa konhiliingu-na, baa wuolalle-na, baa nyolle-na. Aa na duu Diilono huonga-i baa na tinni-i. ⁴ Fefie-i-na, nieraamban daa na sa tiraa na ce kakarkuonjo fango-i baa-ba, ku bir yan aa cu ba hommu-i ba bigaan-na. ⁵ Nga ban cej kuman hiere, Diilono ka gan baa-ba. U tigiin ti duo yuu cicelmantaamba-i baa bikuomba-i hiere. ⁶ Ku'i cie na da *Neldodolma bi waan halle baa kuomba-i. A ce dumaango-na, ban waa hama-na aa maman fe da-ba a saanu baa ba ancemma-i, fefie-i-na *Diilon-Yalle ka gbaa ce ba sire waa baa Diilono-i.

Taa na suo Diilon-caluo belma

⁷ Weima-i hiere ma piyaa timma. Terienju fangu-na, baa na dii na yunni-i, aa na saaya na suo na feren belma ta na gba na cara Diilono-i. ⁸ Kuman gbaan, yan na maama ta ma gbu ma dolnu ma-naa. Na saa da, *nelnyulmu sa kan ambabalma bai*. ⁹ Taa na ce niraamba nersinni-i fafamma, baa na ta na waana baa-ba. ¹⁰ Diilono haa-na na da-na-den fongobaa hiere. Neliengo neliengo u saaya u suo u wuonjo belma a gbaa duo tuo kayaa banamba-i baa-yo. ¹¹ Diilon duo ha uman jumefafalle-i, kutienjo saaya u ce-de tuo wan Diilon-nelma baa-de. Duo ha uman kakayamma-finguo-i, u tuo kayaa nuomba-i baa u yaa-i. Yesu-Kirsa maama-na, ku saaya na ancemma-i hiere ma ta ma ce nuomba ta ba bi Diilono yefafalle. Yefafalle-i baa finguo-i ni vii u yaa-i honni man jon. Ma cie.

Taa na hira mulama-i Yesu-Kirsa maama-na

¹² Mi jenaan namaa, yaahuolo man haan-nei daayo-i, baa na yan na hommu cu baa-yo; u sagalla-nei duo ne. Baa na da nie si ba fieng-na baa-yo. ¹³ Yaan aa ku ta ku dolnu-nei wuo na nalaa *Kirsa mulama temma ne. Terienju fangu-na, duo ji jo u fongotesinnin-jomma-i, na hommu ka fe gbarnu. ¹⁴ Da ba tuora-nei Kirsa maama-na, na yunni dolaa. *Diilon-Yalle dii baa-na aa Diilono boboima da di yaa nuo-i. ¹⁵ Molo baa yan ba ji bel-o ta ba huol u yaanga-i wuo u ku neliengo, siso u cuyaa, siso u cie kuubabalaangu nan temma, da ma'i bi si u diyaa u nunju-i nelma man saa hi-yo. ¹⁶ Nga da ba ta ba huol n yaanga-i wuo Kirsa wuon nuo, baa yan senser da-ni. Nin yer Kirsa horre-na, yan aa n ta n jaal Diilono-i mafamma-na. ¹⁷ Genjeryingu hii. Diilono duon tuo gan baa u dun-baan mieme igena. A ne da duo don tuo gan baa miengo-i, genjer periema ka waa nie baa baman cinaana Diilon-*Neldodolma-i? ¹⁸ A saa baa Diilon-nelma yan-ma dumaa:

«Da kuo nelviingo korma dii kpelle,

ambabalmanciraamba kungu ka waa nie?»†

¹⁹ Terienju fangu-na, Diilon duo nuoni man mulen, baa yan n kuoma kara; cor n ta ce anfafamma-i aa n dii n fere Weimantienjo nan-na. U yaa maa-ni. U sa wan weima aa ji bir baa huon-andaangu.

5

Bilaan Diilon-dun-baamba-i dei

¹ Fefie-i-na, mi ka fulnu Diilon-dun-baamba yaataamba yaa-i. Mei fere-i yaatien muo; mi daa *Kirsa mulama-i nuu baa mi yufelle. Duo ji bir jo duo ji ce u yuntesinni-i, mi ka ce mi baangu-i baa-yo. Min ka wan maman baa yaataan namaango-i ma yaa daama: ² Diilon un haa-na nuomba man, bilaan-ban dei n aa ancinan un bel u muoru-i dumaa. Baa na bel-ba n aa ba guuraa-na, bilaan-ban baa hafafanga n aa Diilon un taaran-kuo dumaa. Baa na bi

* 4:8 Nicj Bincuanj-nelma-scbe-i-na (Proverbs) 10.12. † 4:18 Bincuanj-nelma-scbe (Proverbs) 11.31

ce-ku gbeitaara-húmelle; yaan aa na ta na ce-ku baa páama. ³ Diilonj unj diyaa bamanj na nammu-na, baa na ta na haa na fõngũ-i bei; yaan ba ta ba da namaa cilofafanjo yaa aa ta ba ce. ⁴ Ku yaa ánciinaamba yuntienj* duwõ ji jo, na ka da nyantuoluo manj sa cuõraayan dede.

⁵ Kuuduõngũ yaa baa naacienj namaanjo-i, taa na sie yaataamba wulaa. Aa na hieronjo-i na saaya na nanna bombolma-i. Na saa da, Diilonj-nelma ciëra wuõ:

«Diilonjo sa gbo baa bombolmantaamba-i,

nga u firiinu u huõnga-i baa bamanj hiiriijen ba ferë.»†

⁶ Terienjgu fanjgu-na, taa na hiire na ferë Weimantienjo yaannga-na ku yaa na tetemmanj-yiinj da ku hi, u ka teten-na. ⁷ U yaa yieraaya baa na yunninj-maama-i, haraanj-manj hiere na há-yo.

⁸ Baa na dii na yunni-i! Siirenj na yiera! Na bigaarãnj-o-i *Sitãni dii tuõ wuõra u bñj aa tuõ bure ñaa nyulmu bilaa jara. U taara molojõ duõ wuõ. ⁹ Bilaanj Diilonj-maama-i nammu hái na bigaarãnjõ baa ji yar-na. Na saaya na suõ wuõ terni-na hiere yaahuolo fanjo temma yaa daanj Diilonj-dũnj-baamba-i. ¹⁰ Na ka mulienj cellë yogo, nga Diilo fuõ manj ãnfafamma-i hiere ma tienjo-i, u ka bir dii-na na fonni-na. U ka dii sireinã nei aa ce na yiera donj u húmelle-na. U yaa blë-na na da na ta na ce na bãanjgu-i baa-yo Kirsã horre-na hõnni manj jonj. ¹¹ Fõngũõ dii baa u yaa-i hõnni manj jonj! Ma cië.

Jaaluperienjgu

¹² Mi nyegãanj sebeyel daade-i da mi dii sireinã nei aa wanj baa-na wuõ nanj vaa na ferë baa Diilonjo manj maama-i, u yaa ninsonj-Diilonjo-i. Mi waanj fuõ hujarre maama yaa baa-na. U hujarre temma si dii. Silasi yaa kãayã-mië mi nyegãnj sebeyel daade-i. U nyaarãa Yesu huõnjgu-na.

¹³ Diilonj-dũnj-baamba manj *Babilõni-i-na bande-i-na, Diilonjo yufellenj hilaa bamanj nuõ-i namaa bi temma-i, ba páa-na jaalunju. Mi bienjo-i‡ Marke bi jaalaa-na.

¹⁴ Taa na jaal na-naa fafamma ñaa ceduõnj-bienj namaa.

Namaa namanj dii *Kirsã horre-na Diilo kãayã-nei.

* 5:4 Ancinaamba yuntienjo-i: Ba gbë Yesu fuõ ferë yaa. Niej Nsãa sebe-i-na 10.11. † 5:5 Bincuanj-nelmanj-sebe (Proverbs) 3.34 ‡ 5:13 Niej Tim. ðe. 1.2; Tite sebe-i-na 1.4.

Pierñ nyegãañ sebháallño man Nelmuoyamma

Pierñ taa u nyegēñ sebe daayo-i huõngu man nuõ-i, uu naa suõ wuõ u yinni saa tiraa tfe boi. U taa u taara halle duõ fie'a u saa ji waa, uñ waañ mamarñ baa Diilon-dññ-baamba-i Yesu kũngu-na, ma baa hel ba hõmmu-na.

U duõñ piye pigãañ-ba wuõ ba saaya ba waa ñaa Diilon uñ taaranñ ba waa dumaa, aa Yesu *põpuarbiembanñ pigãañ-ba ninsoño manñ, ba nyaar-yuõ nammu hãí, ba baa yanñ u ji korra-bei (sap. 1).

U gbuõya-bei wuõ ba bel ba fere coikartaamba manñ wuõ bafamba hãalã nuõmba-i baa Diilon-ñelma aa cakũngu cer muonu ba yunni-i (sap. 2). Sapitiri daayo nyaanu u-naa baa Yuda sebe-i.

U piraanñ u sebe-i baa Yesu jommanñ-maama. Banamba ciera wuõ Yesu sa tiraa u ye dii jomma-na. Pier wuõ kutaamba kar coima. Wuõ da ñ da Yesu hii yñ daani-u sa jo u jo, kuu dii ñaa u fie u huõnga-i baa nuõmba-i ba da ba suõ-yo hiere aa bir ba hõmmu-i (sap. 3).

Jaaluñgu

¹ Muõ Simõ-Pier, Yesu-Kirsa cãarãñ muõ aa tiraa waa u *põpuarbilõn muõ. Muõmei nyegãañ sebe daayo-i da mi hã Yesu-Kirsa fafaanñguñ cie namaa manañ haa na nanga-i yuõ mie temma-i. U yaa i Diilonõ, u yaa i Konkortienõ. ² Nanñ suyaa Diilonõ-i baa Itienõ-i Yesu-i, Diilonõ firnu u huõnga-i u tuõ kãyã-ñei aa tuõ fe na hõmmu-i.

Kertlestinni fafaanñgu-i

³ Na saa da, Diilonõ himma pigãañ-ye kumanñ gbãa fa i maama-i hiere i die gbãa tie wuõ Diilon-ñumelle-i diñ saaya di wuõ dumaa. Inñ suõ-yo, ku'i cie u ce kufanñgu-i hã-ye. U yaa bie-ye duõ ji pigãañ-ye u bõbõima-i baa u fafaanñgu-i. ⁴ Ku cie dumei uñ ña naa pã nufafaanñgu manñ baa-ye, uñ ña naa pã nubãmbãale manñ baa-ye, u ce-ku hã-ye. U cie-ku hã-ye i die gbãa hiel i nanga nelbiliemba kusũñ-maama-na, ma kõsuõñ nelienõ; aa bie fuõ kusũñ-maama. ⁵ Terienñgu fanñgu-na, gbãañ kpelle na naara ãnfafamma-i na ãñhũuma-na, aa na taara Diilonõ huõnga-i na suõ-ka na naara na ãnfafamma-i. ⁶ Na ta na suõ na ferenñ belma a naara Diilonõ huõnga suõma-i. Na naara pãama-i na bel-ñ-fere-sĩnni-na, aa na naara Diilon-ñumelle wuõsafafaanñgu-i na pãama-na. ⁷ Na ta na ce horre-i a naara na Diilon-ñumelle wuõsafafaanñgu-i, aa na naara nelnyulmu-i na horre cemma-na. ⁸ Mamanñ daama-i hiere, da ma waa-ñei aa na firnu na hõmmu-i baa ma cemma-i, ku yaa pigãañ wuõ na suõ Itienõ-i Yesu-Kirsa-i aa yunñgu dii u suõma-na. ⁹ Nãga da ma'a maa si dii umañ nuõ-i, kutienõ dii ñaa yironõ; u sa da dei. Kuu dii ñaa u yaanñ ma karaanu-yuõ wuõ Diilonõ hurii u ãmbabalma-i cor.

¹⁰ Terienñgu fanñgu-na, tobinñ namaa, Diilonñ u yufellenñ hilaa-ñei u bĩ-na, gbãañ kpelle na baa ji bir u babĩmuõ-i-na. Da na siẽ u babĩmuõ-i, na sa ji gbãa cii u ñumelle-na gbula. ¹¹ Mafanñ da ma ce, Yesu-Kirsa nellen-ñumelle ka puure da gbãa a hã-na. U yaa Itienõ-i, u yaa i konkortienõ-i aa u nelle sa ji muonu dede.

Bilaanñ ninsoño-i nammu hãí

¹² Nanñ feñ na suõ nel daama-i, mi siẽ budii mi nuñgu-na. Mi suyaa mie na nyaarãa ninsoñ-belle-na, ñga mi ka cor ta mi titirre-meñ baa-na ma ta ma tfeñu-ñei. ¹³ Da mi waa yogo mi saa ku, meñ wulaa ku saayi mi ta mi hãl-ma nalãanñgu baa-na, ku yaa ma siẽ karaanu-ñei. ¹⁴ Mi suyaa mie ku siẽ da huõngi Diilon-ñababĩmuõ ka hi-mi. Itienõ-i Yesu-Kirsa gbuõya-mie tĩ baama. ¹⁵ Terienñgu fanñgu-na, mi ka gbãñ kpelle, da mi saa ji waa, nel daama baa karaanu-ñei.

¹⁶ Na saa da, inñ waanñ Itienõ-i Yesu-Kirsa jommanñ-maama-i baa u fẽngũõ maama manñ baa-na, ku saa ce ñaa i karaa i huõyasanga de! I saa kar i huõyasanga, mie fere-i i daa u bõbõima-i nuõ baa i yufelle. ¹⁷ I To-i Diilonõ yaa hãa-yo bõbõima famma-i. U tñyã dii u yuntesĩnni-na dõrõ-i-na aa fara cira: «Mi Bieñõ yaa daayo-i, u maama sa suõ aa dõlñu-mie. U yaa fienñ mi huõnga-l.*»

¹⁸ Uñ taa u piye mafamma-i, mie fere-i i waa u tãnuñgu-na baa Yesu-i a nu uñ piyenñ. ¹⁹ Ku'i cie i fũnuñ haa i nanga-i *Diilopõpuarbiemba nelma-na. Maa dii ñaa fitnuõ ta ma ce cecerma kukulmanñ yey terni manñ nuõ-i. Ma ce kufanñgu-i ta ma cie cicãñjãale-i. Huõngu fanñgu yaa nuõ-i cuomõele† ka hel a kaala weima-i hiere na hõmmu-na. Terienñgu fanñgu-na,

* 1:17 Nienñ Matie sebe-i na 17.1-5; Marke sebe-i na 9.2-7; Like sebe-i na 9.28-35. † 1:19 Cuomõele-i: Ba gbẽ Yesu yaa-i. Nienñ Amp. 22.16.

taa na ne-ma torro. ²⁰ Maman̄ yun̄gu, na saaya na suw̄ wuō nelieñ nuōño-i η yundaan̄gu-i, η sie gb̄aa hielnu Diilop̄op̄uorbiemban̄ nyeḡaan̄ mamanan̄ Diilon̄-nelma-na.† ²¹ Na saa da, Diilop̄op̄uorun̄gu nan̄gu saa jo nelbilon̄-jomma-i dede, *Diilon̄-Yalle'i diyaa-kun̄ ba nunni-na.

2

Sulma haraa baman̄ cie ba fere Diilop̄op̄uorbiemba (Yuda 4-13)

¹ Nuōmba nan̄ cie ba fere *Diilop̄op̄uorbiemba dumaa *Sirahel-baamba hōlma-na, ma temma ka bi ce namaa hōlma-na. Ba ka jo baa coima nan̄ temma ji ta ba tāal-na. Kutaamba ka cīna Itieño-i, η sie suw̄ wuō u yaa sāa ba yunni-i. A ce dumaan̄go-na ba sie gb̄an̄ aa kōsuōñ ba fere. ² Nuōmba b̄ai ka cu ba huon̄-nu ba b̄in̄wos̄inni-na. Ba ka ce ninson̄-hūmelle yerre biēna. ³ Gbein̄-nyulmu ka ce coikartaan̄ daaba kar ba huoyasammu baa-na a hūu na naḡan̄-niini-i. Nga kuman̄ ka haa-bei, ku suyaa t̄i j̄ina; ba kōsuōman̄-yinni saa maa.

⁴ Na saa da, halle *d̄orp̄op̄uorbiemba man̄ naa cal̄aa ku huon̄gu-na, Diilon̄go saa yan̄-ba; u vaa-ba dii-ba fobabalaan̄gu-na dii kukulma-na a j̄ina tuō cie ḡeñgeryiinḡu-i. ⁵ U saa bi yan̄ yīinataamba-i, baa naa silaa balan̄ baa-yo cor. U d̄aa hūmma wuo-ba hiere aa ji yan̄ *Nowe yaa yon̄ baa nuōmba nieh̄ai baa-yo*. Nowe taa u hel u wan̄ viis̄inn̄i-maama-i baa-ba, nga molo saa ji hūu-ma. ⁶ Diilon̄go bi p̄aa Sod̄omutaamba-i baa Gom̄ortaamba-i ba āmbabalma sullu-i; u kukulii n̄ilein̄ daaya-i a piḡaan̄ bubōlaamba-i mamanan̄ ka da-ba.† ⁷ Nga u kuraa L̄oti-i. Fuō waa nelfeifein̄go ba hōlma-na. Baa naa silaa mul̄leñ-yo baa ba b̄in̄wos̄inn̄i-maacem̄ma-i.† ⁸ Un̄j waa nelfeifein̄go dumaan̄go-na aa waa ba hōlma-na tuō da ba ciluō-i aa tuō nu ba piyyuo-i yinni man̄ jon̄, ku taa ku jan̄-yo ku cor.

⁹ Na saa da, Itieño suw̄ un̄j ka hiel nelviimba-i dumaa mul̄lema-na aa f̄e nelbabalaamba-i j̄ina tuō cie ḡeñgeryiinḡu duō ji piḡaan̄-ba u j̄aȳamma-i. ¹⁰ Kakarkuon̄-maacem̄man̄ d̄olnuñ baman̄ ba ta ba ce-ma aa ba sa k̄an̄ Itieño-i, u ka gbo kak̄alle-i bafamba yunni-na.

Coikartaamba man̄ wuō bafamba h̄aal̄a nuōmba-i Diilon̄-nelma, bombolma sa suw̄ aa d̄olnu-bei, aa ba yamm̄u sa suw̄ aa gb̄an̄; ba tuora d̄orn̄iemba-i halle ba sa k̄aal̄a. ¹¹ A ne da d̄orp̄op̄uorbiemba man̄ d̄orp̄op̄uorbiemba, ba f̄eñḡuō j̄ienya coikartaan̄ daaba wuon̄go-i, aa ba tiraa hi yan̄-ba; nga ba sa wan̄ d̄orn̄iemba yebabalalle baa Diilon̄go-i. ¹² Nga coikartaan̄ daaba sa c̄e, ba ce ba weima-i ba yun̄-nu nga b̄imbaamba. Ban̄'a ba sa suw̄ maman̄, ba diyaa lun̄gu ma yaa nuō-i. Ba ka ko-ba nga ban̄ kon̄ b̄imbaamba dumaa. Na suyaa wuō b̄imbaamba gb̄ie baa komma yaa yon̄. ¹³ Ban̄ cie āmbabalma man̄, ma sol̄aan̄gu ka suu-bei. Til̄as̄inn̄i-maacem̄ma sa suw̄ aa d̄olnu-bei, halle b̄ah̄ulaan̄gu-na ba ce-ma. Da ba waa baa-na na ponsanni-na, coikarre d̄olnu-bei nga bige-i! A ce dumaan̄go-na ku biēna na yerre-i aa ta ku ce-na senserre. ¹⁴ Ba sa da cieño baa ba yufelle aa cor-o, aa ba sa ye āmbabalma cem̄ma-na. Baman̄ saa nan̄ kaas̄inni Diilon̄-hūmelle-na ba hi ba yaa-i ba tāal-ba. Gbein̄-maama yuu ba h̄ommu-i cor. Diilon̄go waasaan̄-ba. ¹⁵ Ba naana hūmefafalle-i aa cu Bos̄or bieño-i Balamu huon̄-nu. Balamu naa ce u fere Diilop̄op̄uorbilono. Huhurman̄-gbein̄a damma taa ma d̄olnu-yuō nga bige-i! ¹⁶ Nga un̄'a naa yagar Diilon̄go nun̄gu-i aa tuō taara kuman̄, u daaku: Kak̄umuo'i piyye baa-yo p̄an̄ ce u nanna u mimins̄inni-i.§

¹⁷ Coikartaan̄ daaba dii nga hūnfonni man̄ kuolaa; baa dii nga diilon̄go man̄ biilii aa cor baa fafalmu. Diilon̄go tigiin̄ kukulberre nand̄e'i tuō cie-ba ba da ba ka f̄ena. ¹⁸ Bombolman̄-ānd̄enni sa suw̄ aa d̄olnu-bei, a ne da yun̄gu bi si dii ba nelma-na. Ba ce ma yaa-i ba tāal baman̄ naana hūmefabalalle-i f̄el̄emma-i wuō ba ta ba ce b̄in̄wos̄inni bafamba temma-i. ¹⁹ Ba waan̄-ma kuola-meī baa-ba wuō da ba sie ba nun̄gu-i ba ka waa ba fereñ nuō; a ne da bafamba fere-i baa si dii ba fereñ nuō. Ba kus̄ūñ-maama cie-ba nga koraamba. Ma ka wuo-ba. Na saa da, nelieño nelieño, duō yan̄ b̄in̄kūñ-maama ta yaan̄ga yuō, ku b̄in̄kūñgu ce-yo nga ku kor̄ieñ! ²⁰ Baman̄ suyaa Itieño-i Yesu-Kirsa-i, baman̄ suyaa kon̄kortieño-i a kor nelb̄iliemba āmbabalma cem̄ma-na, da ba ji tiraa yan̄ ma ta yaan̄ga bei, ku miḡaan̄ balan̄-bei a yan̄ d̄iel̄a-kūñgu-i. ²¹ Kuō ba saa naa suw̄ hūmefafalle-i, kuu naa buō-bei yan̄ ban̄ suyaa-de aa yagar Diilon̄go nun̄-āndaan̄gu-i. ²² B̄inc̄uōmba ciēra wuō: «Juoro sa ta yan̄ u wuosaan̄gu», aa «P̄er̄ieñ duō tuō hel hūncelle-na u tuō suur kp̄okp̄ot̄uōñgu-na.» Ku yaa nga bafamba kūñgu-i.

3

Itieño ka bir jo

† **1:20** Girekimma-na terieñ daaku gb̄aa bi nu nun̄ daama-i: «Diilop̄op̄uorbiemban̄ nyeḡaan̄ mamanan̄ hiere, nelieñ huoyas̄an̄ga sl.» * **2:5** Nowe: Nieñ u kūñgu-i Miwaan̄go j̄inamman̄-sebe-i-na (Gen̄ese) 6.1-7.24. † **2:6** Nieñ Miwaan̄go j̄inamman̄-sebe-i-na (Gen̄ese) 19.24. ‡ **2:7** Nieñ Miwaan̄go j̄inamman̄-sebe-i-na (Gen̄ese) 19.1-16. § **2:16** Nieñ K̄amman̄-sebe-i-na (Nombres) 22.4-35.

¹ Mi jēnaaŋ namaa, mi nyegāaŋ sebe naŋo hā-na cor tī, hāalīŋ-wuoŋo yaa daayo-i. Ba hāi-i-na hiere, mi tirii nelma bai baa-na da mi kāyā-nei na ta na joŋuŋ ānjoŋofafamma. ² *Diilonpapurbiemban waan mamaŋ cor yiinaa-i-na, yaan ma ta ma tēnu-nei a naara Itienjo nuŋ-āndaanŋu-i. U yaa koŋkortienjo-i. U *papurbiemba yaa hii-na baa u nuŋ-āndaanŋu-i. ³ Kumaŋ yunŋu, na saaya na suw wuw yiperieni-na, nuamba namba ka sire ta ba ce ba kuudolnuŋu yon. Ba ka ta ba nyē-na ⁴ aa ta ba piye wuw: «Na Yesu paa nuŋu wuw u ka bir jo, u cie bige-i aa duw jo? I bīncuomban kuu ji hi baa nyunŋo, weima dii ma temma-i ŋaa maŋ waa dumaa dii ku domma-na; ma saa bibirre.» ⁵ Bamaŋ piienŋo dumaanjo-na, ba yaan ma karaanu-bei wuw Diilonjo cie u nuŋ-āndaanŋu yon a hiel dōrō-i baa hēma-i. Ba yaan ma karaanu-bei wuw u hielaa hēma-i hūmma yaa nuw-i aa tigiin-ma terduw-ŋu hūmma huŋga-na*. ⁶ U bi cie hūnduwŋ daama yaa-i a kōsuwŋ yiinataamba-i *Nowe bāanŋu-na†. ⁷ Aa inŋ daŋ hēma maŋ daama-i baa dōrō maŋ daayo-i, Diilon nuŋ-āndaduŋ daaku yaa bilaayanie jīna ta ku cie dāamu-i gēŋgeryiŋgu-na. Yiinŋu fanŋu-na, bamaŋ sa kāalāayāŋ Diilonjo-i, u ka kōsuwŋ-ba.

⁸ Ŋga mi jēnaaŋ namaa, nelma diei dii na saa saaya na yaŋ ma karaanu-nei: Na saaya na suw wuw Itienjo wulaa, yiinŋu diei dii ŋaa bien nuosiba ndii, aa bien nuosiba ndii dii ŋaa yiinŋu diei‡. ⁹ Itienjo sa fēfē baa u nupalle cemma-i ŋaa banambaŋ joŋuŋ-ma dumaa. Ŋga namaa maama yaa cie u kūnna u huŋga-i; u sa taara molo ji kōsuwŋ u fēfē; u taara nelienjo nelienjo u ne u cilōbabaŋo-i aa yaŋ-yo.

¹⁰ Na saa da, Itienjo jommaŋ-yiinŋu ka tugol nuamba-i ŋaa cuoyuo unŋ tugol dumaa. Yiinŋu fanŋ da ku ji hi, ijiebabalanni naŋ temma ka ce aa dōrō pāŋ balla. Dāamu ka hāl ceinjo-i baa bāanŋu-i baa mōeŋa-i hiere, aa hēma-i baa bimbīnni maŋ dii ma dōrō-i-na hiere, ni ka caa. ¹¹ Nimaŋ daani-i hiere niŋ yēŋ da ni caa, namaa ciluw saaya u waa nie? U saaya u fa ŋaa Diilon unŋ taaraŋ u fa dumaa aa na vaa na fēfē baa Diilon-maama-i ¹² na ta na cie Diilon unŋ diyaa yiinŋu maŋ, aa na gbāŋ ku hi donduo. Yiinŋu fanŋu-na, dōrō ka bel dāamu caa, aa ceinjo ka hāl baa bāanŋu-i baa mōeŋa-i hiere! ¹³ Ŋga miēŋo-i, Diilon unŋ pāa nuŋu-i baa-ye wuw u ka hiel dōrfelenjo baa hēfēlemma hā-ye; i cie ni yaa-i. Balaanŋu sie waa terienŋu-na.

¹⁴ Terienŋu fanŋu-na, mi jēnaaŋ namaa, inŋ yēŋ tie cie yiinŋu fanŋu-i, gbāanŋu kpelle Diilonjo baa ji da balaanŋu nei, u baa ji da cālmuw nei, ku yaa na huleiŋa sie ta a tie baa-yo. ¹⁵ Na saaya na suw wuw Itienjo vaayamma kor nuamba ŋaa i jienjo-i Polŋ bi nyegāaŋ-ma dumaa hā-na. Diilonjo yaa diyaa-ma u nuŋu-na. ¹⁶ Pol waan nel daama-i u sebebbaa-ba-na hiere. Nelma nama dii u sebebbaa-ba-na ma suoma dii kpelle. A ce dumaanjo-na, bamaŋ sa suyaŋ Diilon-nelma-i kā yaan-na aa ba saa tiraanŋ kaasīnni u hūmelle-na, ba miel-ma. Kutaamba bi miel Diilon-nelma-i hiere ma kūŋgu-na dumei. Ba kōsuwŋ ba fēfē-i dumaanjo-na.

¹⁷ Mi jēnaaŋ namaa, namaa fuw mi gbuaya-nei tī baa nel daama-i. Bilaanŋ na fēfē nelbabalaanŋ daaba baa ji pira-nei a ce naŋ daa munyieraafafamma maŋ, mu korra-nei. ¹⁸ Itienjo-i Yesu-Kirsa cie hujarre yiē, yaan aa na ta na naŋ kaasīnni u huonŋu-na, aa na ta na bi hāalā na suw-yo na kā. U yaa koŋkortienjo-i, jaalunŋu gbīē baa u yaa-i fiefie-i-na baa hōnni-na hiere. Ma cie.

* 3:5 Nien Miwaanjo jīnammaŋ-sebe-i-na (Genèse) 1.6-9.

† 3:6 Nien Miwaanjo jīnammaŋ-sebe-i-na (Genèse) 7.11.

‡ 3:8 Nien Gbeliemaŋ-malaanŋu-na (Psaume) 90.4.

Nsáan nyegáan sebedíeláño man Nelmuoyamma

Nuamba namba naa ji sire ta ba guol Diilon-dün-baamba gbeini-i wuo Diilon-Bienjo sie gbáa jo ji hon nelbilon temma; aa tiraa cira Diilon unj páa nunju-i wuo u ka saan *Konkortienjo man, u'i sí Yesu-i, aa cor ta ba ce kuubabalaangu-i ba ká. Nsáan daa-ma dumaano-na, u nyegén sebe daayo-i há Diilon-dün-baamba-i wuo ba bel ba fere kutaamba-na. U waan-ma kaala-mei u sebe-i-na wuo Yesu yaa Diilon-Bienjo-i aa u juo ji hon nelbilon temma. U waan-ma baa-ye wuo: Nelnyulmu tienjo yaa Diilonjo-i. Aa cira Diilonjo dii njaa gbagbaama hiere; kukubelle diei dii si dii-yuo. A ce dumaano-na inj yen Diilon-bisálj mie, ku saaya i hiel i nannga ámbabalma-na aa ku saaya i tie dól banamba-i a pigáan wuo i dól Diilonjo-i.

Cicélanj-nelma

¹ Umanj* waa dii ku domma-na, i daa-yo baa i yufienja-i aa ne-yo aa nu u nelma-i baa i tunni-i aa yiya-yuo baa i nammu-i. Kufangu tienjo yaa cicélanj-nelma-i. I wanj fuo maama yaa baa-na. ² Cicélmantienjo caraaya i da-yo aa tie wanj u maama. U waa baa Diilonjo, fiefie-i-na u caraaya i da-yo. I cie cicélanj man sa tien dede-i ma wataan mie a tie wanj-ma baa-na. ³ Inj daa mamanj aa nu mamanj, i bi wanj-ma baa namaano-i i die gbáa ce baaduonj mie i To-i Diilonjo horre-na. Inj yenj horre man nuo-i baa Diilonjo-i, ii dii di yaa nuo-i baa u Bienjo-i Yesu-Kirsa-i. ⁴ Da na da i nyegénj nel daama-i die há-na, i taara i hieronjo-i i hommu fe gbarnu.

Diilonjo yaa gbagbaama-i

⁵ Inj nuo mamanj Yesu-Kirsa nunju-na aa tie wanj-ma baa-na, ma yaa daama: Diilonjo dii njaa gbagbaama; kukubelle diei dii si dii-yuo. ⁶ Die cira ii dii u horre-na, aa tie ce kukulmanj-maacemma-i, i cie coikartaanj mie, i saa cu ninsonjo huonj-nu. ⁷ Nga die tie ce i weima-i hiere gbagbaama-na njaa Diilo fuo fere unj kuonj dumaa, i ka waa horre-na baa i-naa aa u Bienjo-i Yesu támma ka ta ma pir i ámbabalma-i hiere ma halanj-ma yie.

⁸ Die cira ámbabalmanciraanj mie sí, i taal i fere; aa i naana ninsonjo hümelle-i. ⁹ Nga die sie i cálmuo-i Diilonjo yaanga-na u ka ce jande yie aa pir i ámbabalma-i hiere halanj-ma yie. U faa, u sa wanj nelma aa ji bir baa huonj-ándaangu. ¹⁰ Diilonj wuo nuamba-i hiere ba cálaa; die cira i saa cá, kuu dii njaa i cie Diilonjo-i coikartienjo, ku pigáan wuo u nelma si dii i hommu-na.

2

¹ Mi bisálj namaa, mi sa taara na ta na ce kuubabalaangu-i ku'i cie na da mi nyegénj nel daama-i da mi há-na. Nga umanj duo pira ce kuubabalaangu-i, kakáyátienjo dii baa-ye i To caangu-na; u yaa Yesu-Kirsa-i, u yaa Nelviinjo-i, u saa cá dede. ² U yaa páa u fere támmanj-kunj temma a pir i ámbabalma-i halanj-ma i yunni-na. Aa mie sí yonj; u páa u fere duo bi pir nelbilibamba-i hiere ba ámbabalma-i.

³ Die tie nu Diilonjo nunj-ándaangu-i, ku yaa i gbáa cira i suo-yo. ⁴ Umanj duo puur u nunju-i cira: «Mi suo Diilonjo-i» aa kutienjo sa nu u nunj-ándaangu-i, u kar coima, u sa suo Diilonjo-i aa u naana ninsonjo hümelle-i. ⁵ Nga umanj nuonj Diilonjo nunju-i, Diilonj-nelnyulmu hii mu fuonju-i fuo huonja yaa nuo-i kelkel. Die tie nu Diilonjo nunju-i, ku yaa i gbáa cira ii dii u horre-na. ⁶ Umanj duo cira fuo dii Diilonjo horre-na, kutienjo saaya u bie Yesu maama-i.

Dadolunj-maama

⁷ Mi jénaan namaa, minj nyegénj nelma manj da mi há-na daama-i, maafelomma sí; maacalomma. Na nuo-ma dii ku domma-na. Nel daama-i na nuo-ma cor tí wuo na saaya na ta na dól na-naa.* ⁸ Mi gbáa bi cira maafelomma. Ma da *Kirsa wuosaangu-na aa bi da namaa wuosaangu-na. Na saa da! Kukulma duonj ta ma ta aa terienju ta ku kaala baa gbagbaamanj-kerre-i.

⁹ Umanj duo cira fuo dii gbagbaama-na aa tuo bigáan u natobinjo-i, kutienjo dii kukulma-na yogo. ¹⁰ Umanj u natobinjo maama dolnu-yuo, u yaa dii gbagbaama-na. Unj yenj gbagbaama-na dumaano-na, u sie gbáa pira. ¹¹ Nga umanj duo bigáan u natobinjo-i, uu dii kukulma-na. Kukulma yirii-yo a ce u tuo wuo u sa suo unj kánj kusuonj-nu.

¹² Mi bisálj namaa, Yesu-Kirsa maama-na na ámbabalma hurii halanj, ku'i cie mi ta mi nyegénj sebe daayo-i da mi há-na. ¹³ Bincuoan namaa, nanj suyaa umanj waa dii ku domma-na, ku'i cie mi ta mi nyegénj sebe daayo-i da mi há-na. Naacien namaa, nanj yaraa *Bigáarano-i, ku'i cie mi ta mi nyegénj sebe daayo-i da mi há-na. ¹⁴ Bisálj namaa, nanj suyaa i To-i, ku'i

* 1:1 U gbé Yesu-Kirsa yaa-i. * 2:7 Nienj Nsáa sebe-i-na 13.34.

cié mi ta mi nyegēñ sebe daayo-i da mi há-na. Bíncuəñ namaa, nanj suyaa umanj waa dii ku domma-na, ku'i cié mi ta mi nyegēñ sebe daayo-i da mi há-na. Naacienj namaa, na gbāñ, ku'i cié mi ta mi nyegēñ sebe daayo-i da mi há-na. Diilonj-nelma dii na hómumu-na aa na yaraa Bigáarāño-i.

¹⁵ Terienju fanju-na, baa na fer miwaanjo-i baa u balaanju-i. Da na fer-o, i To maama sie gbáa ta ma dólnu-nei. ¹⁶ Na saa da, kumanj balaan miwaanj daayo-na: Nuomba gbar ba nyaanu ba kusúñ-maama, ba ce cáncáaya aa tiraa ta ba ce bombolma baa ba nagāñ-niini-i. Mafamma-i daama-i hiere Diilonj-maama sí, nelbilien-huəya-maama. ¹⁷ Miwaanjo tñ u ká baa u balaanju-i hiere, ŋga umanj cienj Diilonjo huəŋga-i, kutienjo dii gbula; u sa ji ká terienju.

Kirsa bigáarāmba maama

¹⁸ Mi bisálñ namaa, miwaanjo tmmanj-huəŋgu hii tñ. Ma sí ma waanj baa-na wuə *Kirsa bigáarāño ka jo ké? Ku yaa daaku fiefie-i-na nuomba bəi bigáan Kirsa-i i hólma-na. Ku pigáan wuə miwaanjo tmmanj-huəŋgu hii tñ. ¹⁹ Kutaamba waa baa miemei aa ji bir i huəñ-nu. Kuə baa naa waa mié baamba kelkel, baa naa saa bir. Ŋga mafamma cié i dié suə wuə ba hieronjo-na, molo saa waa mié wuonjo.

²⁰ Kirsa háa namaanjo-i *Diilonj-Yalle-i, a ce dumaanjo-na na hieronjo-i, na suə ninsonjo-i. ²¹ Ku saa ce ŋaa na sa suə ninsonjo-i ku'i cié mi ta mi nyegēñ sebe daayo-i da mi há-na de! Na suə-yo ku'i cié mi ta mi nyegēñ-yo; aa na bi suyaa wuə coima-i baa ninsonjo-i ni sa gbo.

²² Umanj duə cira: «Diilonj unj páa nunju-i wuə u ka saanj *Konkortienjo manj u'i sí Yesu-i» ba bi kufanju tienjo yaa coikartienjo-i. U yaa Kirsa bigáarāño-i. U cíinaana i To-i Diilonjo-i baa u Biəño-i Yesu-i hiere. ²³ Umanj duə cíina Bepoljo-i, kuu dii ŋaa u cíinaana Tuonjo yaa-i; aa umanj duə sie Bepoljo-i, kuu dii ŋaa u bi siyaa Tuonjo yaa-i.

²⁴ Terienju fanju-na, banj waanj mamanj baa-na dii ku domma-na, yaanj ma tñe na hómumu-na. Nanj nuə mamanj ku domma-na, da na yaanj ma tñe na hammu-na, na ka tñe i To horre-na baa u Biəño-i hiere. ²⁵ Unj páa nunju manj baa-ye, ku yaa daaku: Wuə u ka há-ye cicéłma manj sa tñej dede-i.

²⁶ Bamanj taaraayanj ba pira-nei, ba yaa cié mi ji ta mi nyegēñ nel daama-i da mi há-na. ²⁷ Namaa fuə, Kirsa háa-na Diilonj-Yalle-i, dii dii na hómumu-na. Di pigáan-nya weima-i hiere. Aa diñ pigáan-nya mamanj coima sí; ninsonjo yaa-i. Terienju fanju-na, na taara pigáatienjo nanjo da na ce bige-i baa-yo? Nyaarāanj Kirsa-i-na ŋaa Diilonj-Yallen waanj-ma baa-na dumaa.

²⁸ Mi bisálñ namaa, nyaarāanj Kirsa-i-na, ku yaa duə ji tuə jo yinju manj nuə-i korma sie da-ye baa-yo, aa i yammu sie bi ture u yaannga-na. ²⁹ Na suyaa wuə Kirsa-i nelviinjo. Terienju fanju-na, na saaya na bi suə wuə umanj duə tuə ce ánviiima-i Diilonj-bilonjo.

3

Ba suə Diilonj-bisálmba-i nie?

¹ Nieñ i To-i Diilonj unj dóláa-ye dumaa! Ku cié u tuə bi-ye u bisálñ mié! Ninsie ninsie, u bisálñ mié. Ŋga nelbilibanjanj a ba saa suə Diilonjo-i, ba saa suə wuə u bisálmba'i miəño-i.

² Mi jénaanj namaa, nyungo-i-na, ii dii Diilonj-bisálñ mié, ŋga inj ka waa dumaa jebi bisínuə-i-na, i saa suə ku yaa yogo. Inj suyaa ma diei maama manj, ma yaa daama: *Kirsa duə ji jo, unj yenj dumaa, i ka bi da-ya dumei; aa unj yenj dumaa, i ka bi waa dumei. ³ Bamanj haa ba nannga-i Kirsa-i-na aa tñena kufanju tñenamma-i, ba hielaa ba nannga ámbabalma-na da ba gbāñ ce nelfafaamba Kirsa temma-i.

⁴ Ámbabalma yaa a maar Diilonjo nunju-i. Terienju fanju-na, umanj duə tuə ce ámbabalma-i, kutienjo maar Diilonjo nunju yaa dumaanjo-na. ⁵ Na suyaa wuə Yesu-Kirsa juə híema-na duə ji pir ámbabalma. Fuə-i ámbabalanj-huəŋga si dii-yuə. ⁶ A ce dumaanjo-na, umanj duə nyaar-yuə, ŋ da kutienjo yaanj ámbabalma-i. Ŋga umanj duə cor tuə ce ámbabalma-i, ŋ suə kerre kutienjo sa suə-yo aa u saa da-yo dede.

⁷ Mi bisálñ namaa, baa na yaanj ba pira-nei baa viislnnñ-künju-i. Umanj cienj kuuviinju-i u yaa nelviinjo-i a bie Yesu-Kirsa maama-i. ⁸ Ŋga umanj duə tuə ce ámbabalma-i, kutienjo dii baa *Sitáni. Na saa da, Sitáni duəñ baa ámbabalma cemma-i dii ku domma-na. Diilonj-Biəño jommanj-yunju-i híema-na, u juə duə ji bíena Sitáni maacemma.

⁹ Umanj duə ce Diilonj-bilonjo, Diilonjo támma'i dii-yuə, a ce dumaanjo-na ŋ da u yaanj ámbabalma cemma-i. Unj cie Diilonj-bilonjo, u ce nie gbáa cor tuə ce ámbabalma-i? ¹⁰ Banj suə Diilonj-bisálmba-i dumaa ba bə-ba Sitáni-baamba-na ku yaa daaku: Umanj sa cienj kuuviinju-i baa umanj sa dóláanj u natobimba-i, ba há-i-na hiere Diilonj-bisálmba sí, Sitáni-baamba.

Nij saaya ŋ dól ŋ natobinjo-i dumaa

¹¹ Ma waan̄ baa-na dii ku domma-na wuɔ: «I saaya i tie dól i-naa.»* ¹² Molo baa suur Kayine gboluon̄gu-na; fuɔ waa *Sitáni-nol̄ho ku'i cie u ko u háaño-i. Kayine maacemma naa balan̄ aa u háaño maama cer fa, ku'i cie u bigáan̄-yo aa ko-yo.†

¹³ Tobin̄ namaa, terien̄gu fan̄gu-na, nelbilien̄ da ba bigáan̄-na, baa na yan̄ ku ce-na gber̄e. ¹⁴ Mie i suyaa wuɔ i hilaa kuliin̄-húmelle-na a bie cicēlman̄-húmelle. I natobimba maaman̄ dólnun̄-yie, ku'i cie i suɔ mafamma-i. Uman̄ sa taaraayan̄ u da u natobin̄o-i baa u yufelle, kutien̄o dii kuliin̄-húmelle-na yogo. ¹⁵ Uman̄ duɔ bigáan̄ u natobin̄o-i, kutien̄o saa baa nelkoron̄o. Aa ma sí na suyaa wuɔ nelkoron̄o-i baa cicēlma man̄ sa t̄en̄ dede-i ba maaya ba-naa ke? ¹⁶ Yesu-Kirsa juɔ ji ku i maama-na ku yaa cie i suɔ nelien̄ nuɔ nin̄ saaya ŋ dól ŋ natobin̄o-i dumaa. Mie fer̄e-i i bi saaya i h̄u-ma ku i natobimba maama-na. ¹⁷ Da ku waa baa nuɔ aa ŋ da ŋ natobin̄o-i mul̄ema-na aa yagar wuɔ ŋ sie k̄yá-yuɔ, nan̄ ka bel-ma nie cira Diilon̄-nelnyulmu temma dii nuɔ-na? ¹⁸ Mi bisál̄n̄ namaa, baa na yan̄ i tie dól i-naa i nunnin̄ yon̄; yaan̄ ku ta ku da i ciluɔ-i-na wuɔ i dól i-naa kelkel.

¹⁹ Die tie dól i natobimba-i, ku yaa pigáan̄ wuɔ i cuu ninson̄o huon̄-nu aa i hulein̄a sie ta a tie baa Diilon̄o-i. ²⁰ Diilon̄o suɔ weima-i hier̄e; halle i h̄on̄ da mu fie'a mu sa h̄u-ma, baa na yan̄ ku ce-ye bl̄nk̄un̄gu. Diilon̄ un̄ suɔ maman̄, ma maaraa mie h̄ommu-i. ²¹ Aa mi j̄enaan̄ namaa, da kuɔ i h̄ommu h̄yáa-ma, terien̄gu fan̄gu-na i gb̄aa da holle yiera Diilon̄o yaan̄ga-na a cár̄a aa u há-ye. ²² In̄ nun̄ u nun̄-ándaan̄gu-i aa tie ce u huon̄ga-i, ku'i cie die cár̄a kuman̄ u há-ye baa-ku. ²³ U nun̄-ándaan̄gu yaa daaku: Wuɔ i h̄u u Biɛño-i Yesu-Kirsa maama-i aa i tie dól i-naa ŋaa Kirsan̄ taaran̄-kuɔ dumaa i wulaa.‡ ²⁴ Uman̄ nuɔn̄ Diilon̄o nun̄-ándaan̄gu-i, kutien̄o dii baa Diilon̄o-i aa Diilon̄o bi waa baa kutien̄o-i. Diilon̄ un̄ háa-ye u *Yalle man̄, di yaa pigáan̄ wuɔ uu dii baa-ye.

4

Ba suɔ Diilon̄-Yalle maacemma-i nie?

¹ Mi j̄enaan̄ namaa, bilaan̄ na fer̄e. Na saa da, baman̄ karaan̄ coima-i wuɔ bafamba *Diilon̄o-puorbiemba, ba gbuyaa terni-i hier̄e. A ce dumaan̄o-na uman̄ duɔ cira fuɔ ce u weima-i baa *Diilon̄-Yalle f̄ɛnḡuɔ, baa na p̄an̄ na cu kutien̄o huon̄-nu. Cien̄-yon̄ na ne iḡna, da kuɔ Diilon̄-Yalle yaa kelkel, na ka suɔ. ² Na gb̄aa suɔ Diilon̄-Yallentien̄o-i dumaa ku yaa daaku: Uman̄ duɔ tuɔ piye wuɔ Yesu-Kirsa juɔ ji h̄on̄ nelbilon̄ temma, kufan̄gu tien̄o yaa Diilon̄-Yalle dii-yuɔ. ³ Nga uman̄ duɔ yagar mafamma-i, kutien̄o-i Diilon̄-wuon̄o sí, *Kirsa bigáaran̄o. Na nuɔ fuɔ maama yaa wuɔ u ka jo, u juɔ t̄i.

⁴ Nga mi bisál̄n̄ namaa, namaan̄o-i Diilon̄-baan̄ namaa. Diilon̄ un̄ háa namaan̄o-i f̄ɛnḡuɔ man̄, u maaraa *Sitánin̄ háa nelbiliemba-i f̄ɛnḡuɔ man̄, a ce dumaan̄o-na, na maama yaraa coikartaan̄ daaba-i. ⁵ Bafamba-i bande ku taamba; ba piye bande ku t̄imma. Aa bande ku taamba'i nuon̄ ba nelma-i. ⁶ A ne da mieño-i Diilon̄-baan̄ mie. Uman̄ duɔ tuɔ suɔ Diilon̄o-i ŋ da u nu i nelma-i. Nga uman̄ duɔ Diilon̄-wuon̄o sí, ŋ da kutien̄o sa nu i nelma-i. I suɔ ninsontien̄o-i dum̄e a b̄o-yo coikartien̄o-na.

Nelnyulmu tien̄o yaa Diilon̄o-i

⁷ Mi j̄enaan̄ namaa, nelnyulmu hel Diilon̄-na, a ce dumaan̄o-na yaan̄ i tie dól i-naa. Uman̄ duɔ tuɔ dól banamba-i, kutien̄o-i Diilon̄-bilon̄o; ku yun̄gu yaa wuɔ u suɔ Diilon̄o-i. ⁸ Nelnyulmu tien̄o yaa Diilon̄o-i. Uman̄ duɔ u sa dól u nabaamba-i, kutien̄o sa suɔ Diilon̄o-i. ⁹ Diilon̄ un̄ pigáan̄-ye u nelnyulmu-i dumaa ku yaa daaku: U saan̄ u B̄eduɔla jo h̄ema-na a ji há-ye baa ninson̄-cicēlma-i. ¹⁰ Nelnyul daamu-i, ku saa ce ŋaa miemei d̄ɔlaa Diilon̄o-i de! Nga u yaa dalaa-ye aa saan̄ u Biɛño jo ji ce u fer̄e t̄amman̄-k̄un̄gu a pir i ámbabalma-i halan̄-ma i yunni-na.

¹¹ Mi j̄enaan̄ namaa, da kuɔ Diilon̄o d̄ɔlaa-ye dól daama temma-i, mie fer̄e-i i bi saaya i dól i-naa. ¹² Molon̄ yufelle saa háa Diilon̄o-na dede, nga die tie dól i-naa, u ka waa baa-ye aa u nelnyulmu ka hi mu fuon̄gu-i i h̄ommu-na.

¹³ Diilon̄o háa-ye u *Yalle-i ku'i cie i suɔ wuɔ uu dii baa-ye aa i bi waa baa-yo. ¹⁴ A naara kufan̄gu-i un̄ saan̄ u Biɛño jo h̄ema-na duɔ ji kor nelbiliemba-i, mie i daa-yo nuɔ baa i yufelle, ku'i cie i tie wan̄-ma. ¹⁵ Uman̄ duɔ tuɔ piye wuɔ Yesu-i Diilon̄-Bien̄o; kutien̄o dii Diilon̄o horre-na aa Diilon̄o bi waa baa kutien̄o-i. ¹⁶ Aa Diilon̄ un̄ d̄ɔlaa-ye dumaa, i daa-ku aa i háa i nan̄ga yuɔ. Nelnyulmu tien̄o yaa Diilon̄o-i. Nelnyul da mu waa uman̄ nuɔ-i, Diilon̄o dii baa kutien̄o-i aa kutien̄o bi waa Diilon̄o horre-na. ¹⁷ Nelnyul da mu hi mu fuon̄gu-i i h̄ommu-na, i hulein̄a sie ta a tie baa ḡen̄geriinj̄u maama-i. In̄ biyaa Yesu maama-i h̄ema-na bande-i-na, ku'i cie i hulein̄a sie tie baa-ma. ¹⁸ Nelnyul da mu waa-nie, ŋ holle sa tie baa weima. Nelnyul da mu hi mu fuon̄gu-i nie, korma ta hier̄e. Diilon̄-berru yaa juon̄ baa korma-i. Uman̄ duɔ suɔ

* **3:11** Nien̄ Nsáa sebe-i na 13.34. † **3:12** Kayine: Nien̄ u k̄un̄gu-i Miwaan̄o j̄inamman̄-sebe-i na (Genèse) 4.1-8. ‡ **3:23** Nien̄ Nsáa sebe-i na 13.34; 15.12,17.

wuɔ Diilonjo kaa gān baa-yo, ŋ da kutienjo holle tie. Umanɔ duɔ tuɔ kǎalǎ, ŋ suɔ kerre Diilonj-nelnyulmu saa hi mu fuonɔgu-i u huɔŋga-na. ¹⁹ Mienjo-i, da ŋ da i dɔl nuɔmba-i baa Diilonjo-i hiere, kuu dii ŋaa Diilonjo dɔlǎa-ye dǐelɔ ku'i ciɛ. ²⁰ Umanɔ duɔ tuɔ bigǎan u natobinjo-i aa cira fuɔ dɔl Diilonjo-i, kutienjo kar coima. Ninɔ danɔ umanɔ baa ŋ yufelle, da ŋ saa gbǎa dɔl ufanjo-i, ŋ ce niɛ gbǎa dɔl Diilonjo manɔ ŋ sa da-yo? ²¹ *Kirsanɔ hǎa-ye mananɔ, ma yaa daama: Umanɔ duɔ dɔl Diilonjo-i u saaya u bi tuɔ dɔl u natobinjo-i.

5

Ba dɔl Diilonjo-i niɛ?

¹ Umanɔ duɔ hũu-ma wuɔ Diilonj unɔ saanɔ *Konjortienjo manɔ u yaa Yesu-i, kutienjo-i Diilonj-bilonjo. Aa da ŋ ta ŋ dɔl Tuonjo-i ŋ siɛ gbǎa ni ŋ sa dɔl u bisǎlmba-i. ² Diɛ tie dɔl Diilonjo-i aa tie nu u nuɔ-ǎndaanɔgu-i, ku yaa pigǎan wuɔ i dɔl u bisǎlmba-i. ³ A dɔl Diilonjo-i, ku yaa haku-i? Ku yaa a tie ce u nuɔ-ǎndaanɔgu-i. A ne da u nuɔ-ǎndaanɔgu saa kuola. ⁴ Ku saa kuola niɛ niɛ? Umanɔ duɔ ce Diilonj-bilonjo, ŋ da u maama yaraa nelbiliemba-i. Unɔ haa u nanɔga Yesu-i-na, u hielaa u nanɔga nelbiliemba balaanɔgu-na. Ku'i ciɛ u maama yar-ba. ⁵ Da ma hel bamanɔ hũyǎa-ma wuɔ Yesu-i Diilonj-Bienjo, hai molonjo-i gbǎa hiel u nanɔga nelbiliemba balaanɔgu-na?

⁶ Yesu-Kirsa yaa juɔ hǐema-na ji *batischen hũmma-na aa ce u ferɛ tǎmmanɔ-kũngu. Ku saa ce ŋaa u juɔ ji batischen yonɔ dɛ! U juɔ ji batischen aa tiraa ce u ferɛ tǎmmanɔ-kũngu. *Diilonj-Yalle yaa ninsonjo tienjo-i; di yaa pigǎan Yesu-Kirsa sɔnni-i. ⁷ Bimbɔnni siei pigǎan-yen u sɔnni-i. Bimbɔnni siei niinɔ daani yaa daani: ⁸ Diilonj-Yalle, baa hũmma, a naara tǎmma. Aa ni siei-na hiere ni pigǎan ǎnduɔma.

⁹ Ma sɔ nelbilienɔ da ba da mananɔ aa wanɔ-ma baa-ye, i hũu-ma wuɔ ninsonjo kɛ? A ne da Diilonj-nelma dii baa yunɔgu yanɔ nelbiliemba maama-i. Diilonj-nelma yaa hama-i? Ma yaa unɔ waanɔ mananɔ a vii u Bienjo-i. ¹⁰ Terienɔgu fanɔgu-na, umanɔ duɔ hũu Diilonj-Bienjo maama-i, Diilonj unɔ waanɔ mananɔ u Bienjo kũngu-na, ma ka tie kutienjo huɔŋga-na. Nɔga umanɔ duɔ saa hũu-ma, kutienjo ciɛ Diilonjo-i coikartienjo. U ciɛ-yo coikartienjo niɛ niɛ? Diilonj unɔ waanɔ mananɔ u ferɛnɔ Bienjo kũngu-na, kutienjo bilaa diilonjo-i ciina-mɛi. ¹¹ Diilonjo waanɔ wuɔ niɛ u Bienjo kũngu-na? Wuɔ u hǎa-ye ciɛlma manɔ, ma da u Bienjo yaa nuɔ-i. Ciɛlma famma sa tɔ dede. ¹² Umanɔ duɔ siɛ Bɛpolnjo-i, ciɛlɔnɔ daama dii baa kutienjo-i; ŋga umanɔ duɔ saa siɛ Bɛpolnjo-i, u siɛ gbǎa da ciɛlɔnɔ daama-i.

Diilonjo sa yagar u baamba wulaa

¹³ Namaa mananɔ hũyǎa Diilonj-Bienjo maama-i, mi nyɛgɛnɔ nel daama-i da mi hǎ namei, na da na suɔ wuɔ na daa ciɛlma manɔ sa tɛnɔ dede-i tɔ. ¹⁴ Diɛ tie cǎrǎ Diilonjo-i i huleinɔ sa tie baa-yo. I suyaa wuɔ diɛ cǎrǎ kumanɔ dɔlaanunɔ-yuɔ, u siɛ yagar. ¹⁵ A ce dumaanjo-na, inɔ suyaa wuɔ u sa yagar i wulaa, i bi suyaa wuɔ diɛ cǎrǎ kumanɔ u ka hǎ-ye baa-ku.

¹⁶ Da ŋ da ŋ natobinjo ce ǎmbabalma, da kuɔ ǎmbabalma famma gbǎa hur a hiel-o dǎamuɔ-hũmelle-na, cǎrǎ Diilonjo-i ŋ hǎ-yo; Diilonjo ka kor-o. Kufanɔgu vii bamanɔ ba ǎmbabalma gbǎa hur halanɔ-bei. Nɔga ǎmbabalma diei dii, ma siɛ gbǎa hur aa ma kǎ baa ma cetienjo-i dǎamu-na*, mi saa cira na cǎrǎ Diilonjo-i mafamma-na. ¹⁷ Mananɔ saa vii hiere, ǎmbabalma. Nɔga ǎmbabalma-i hiere ma sa kǎ baa ma cetienjo-i dǎamu-na; manamma gbǎa hur.

¹⁸ I suyaa wuɔ Diilonj-bilonjo sa ce ǎmbabalma, Diilonj-Bienjo dii tuɔ neya-yuɔ, a ce dumaanjo-na *Bigǎarǎnjo yufelle yuɔ. ¹⁹ I bi suyaa wuɔ mienjo-i Diilonj-baanɔ mɛi, a ne da banamba-i hiere baa dii Bigǎarǎnjo nanɔ-na. ²⁰ I bi tiraa suɔ wuɔ Diilonj-Bienjo juɔ, u yaa Yesu-Kirsa-i. U juɔ ji ce i tie suɔ ninsonj-Diilonjo-i. Ii dii baa-yo ninsonj-Diilonjo horre-na. U yaa ninsonj-Diilonjo-i. U yaa ciɛlma manɔ sa tɛnɔ dede-i ma tienjo-i.

²¹ Mi bisǎlɔnɔ namaa, bilaanɔ na ferɛ cuffienɔ-na.

* 5:16 Umanɔ duɔ tuora *Diilonj-Yalle-i, jande cɛraa u ce-yuɔ hǐema-na bande-i-na baa dɔro-i-na hiere. Nienɔ Matie sebe-i-na 12.31.

Nsáaɲ nyɛgáaɲ sebɛháalɔ maɲ Nelmuoyamma

Nsáa nyɛgáaɲ sebɛ daayo-i há Diilonɔ-dūɲ-baamba namba. U bɛ ba yaa wuɔ ciɛɲo naɲo baa u bisálmɛba.

Nsáa kuye dɔdɔlɔɲ-maama'i baa-ba; wuɔ ba ta ba dɔl ba-naa; aa ba ta ba wuɔ ba saanu baa Diilonɔ-nelma-i. U gbuɔya-bɛi wuɔ bamaɲ ciinaana Yesu-Kirsa-i, ba bel ba fɛɛ kutaamba-na.

Jaalɔngu

¹ Ciɛɲ nuɔ, Diilonɔ yufellen hilaa nuɔni maɲ nuɔ-i, na yaatiɛɲo nyɛgɛɲ sebɛ daayo-i duɔ há nuɔni baa ɲ bisálmɛba-i. Coima saa fa, na maama sa suɔ aa dɔlɔ-miɛ. Aa na maama sa dɔlɔ nuɔ mi diei yon; bamaɲ siyaa ninsoɲo-i hiere, na maama bi dɔlɔ-bɛi. ² Ninsoɲo maɲ dii i hɔmmu-na, u yaa ciɛ na maama ta ma dɔlɔ-yiɛ. Ninsoɲ daayo dii i hɔmmu-na u sa ji ká teriɛngu. ³ I To-i Diilonɔ-i baa u Biɛɲo-i Yesu-Kirsa-i, ba ka káyá-yiɛ aa ce hujarre yiɛ aa fɛ i hɔmmu-i i die gbáa tɛ ninsoɲo húmelle-na aa tɛ dɔl i-naa.

A dɔl ɲ nanolɔ-i ku yaa yuɲgu

⁴ Mi nuɔ wuɔ ɲ bisálmɛba namba wuɔ ninsoɲo húmelle-i ɲaa i Tonɔ taaraaya-kuɔ dumaa i wulaa. Nel daama gbuu silaa fɛ mi huɔɲga-i cor. ⁵ Ciɛɲ nuɔ, miɲ taaraɲ kumaɲ ɲ wulaa fiɛfiɛ-i-na, ku yaa daaku: Yaan i tɛ dɔl i-naa. Ku saa ce ɲaa mi nyɛgɛɲ nelfɛlemma'i da mi há-ni; nelfɛlemma sí. In nuɔ mamaɲ cor dii ku domma-na, ma yaa-i. ⁶ Die tɛ dɔl i-naa, kuu dii ɲaa i ce Diilonɔ nuɲ-ándaanɲu yaa-i. Aa Diilonɔ nuɲ-ándaanɲu yaa haku-i? Ku yaa naɲ nuɔ nelma maɲ dii ku domma-na wuɔ na saaya na ta na dɔl na-naa.*

Bilaan na fɛɛ Kirsa bigáaraamba-na

⁷ Na saa da, coikartaamba bɔi wuɔra terni-na hiere ba táal nuɔmba-i. Kutaamba yagaraa-ma wuɔ Yesu-Kirsa juɔ ji honɲ nelbilɔɲ temma. Ba bɛ ba yaa-i táalnuɔmbaa-ba-i. Ba yaa *Kirsa bigáaraamba-i. ⁸ Teriɛngu fanɲu-na, bilaan na fɛɛ i maacemma baa ji ce maacɛngbáɲgbálamma na hɔlma-na. Gbáan na da ma sullu-i du kúɲgu-na hiere.

⁹ Umanɲ duɔ yan Kirsa maama-i aa tuɔ ce u deɲ-maama, kutiɛɲo nuɲgu si dii baa Diilonɔ-i. Nga umanɲ duɔ bel-ma nammu hái, u nuɲgu dii baa Diilonɔ-i baa u Biɛɲo-i hiere. ¹⁰ Bamaɲ yaan Kirsa maama-i aa ta ba wuɔra ba wanɲ ba deɲ-maama, umanɲ duɔ ká na wulaa, baa na há-yo muntɛnammu. Halle baa na jaal-o ku jaalɔngu. ¹¹ Umanɲ duɔ jaal-o, kutiɛɲo nuɲgu dii baa-yo u maacembabalamma-na.

Nelperiema

¹² Nelma bɔi dii mi da mi wanɲ-ma baa-na, ɲga mi sa taara mi nyɛgɛɲ-ma sebɛ nuɔ há-na. Diilonɔ duɔ siɛ, mi ka ká na wulaa. Da mi ká, mɛi fɛɛɲ nuɲgu yaa ka wanɲ-ma baa-na, ku yaa i hɔmmu ka fɛ gbarnu.

¹³ Ciɛɲ nuɔ, Diilonɔ yufellen hilaa ɲ mɔlɔ maɲ nuɔ-i, u bisálmɛba páa-ni jaalɔngu.

* 1:6 Niɛɲ Nsáa sebɛ-i-na 13.34; 15.12,17.

Nsáaŋ nyegáaŋ sebesielĩño maŋ Nelmuoyamma

Nsáa nyegáaŋ sebe daayo-i há Diilon-dũŋ-baamba yaatiẽño naŋo-i baa-yo; ba taa ba bĩ-yo Gawusi. Gawusi taa u káyá Diilon-dũŋ-baamba-i ku'i cie Nsáa nyegãŋ sebe daayo-i duo jaal-o aa duo gbuya-yuo wuo u bel u fere Diyotirefu-i-na kere yaatesĩnni dõlnu-yuo a ne da u maacemma saa fa.

Nsáa gbelaan Gawusi-i bõi wuo u vii baa Diilon-o-i aa tiraa firnu u huõŋga-i baa Diilon-dũŋ-baamba-i. U bi kaalaa Diilon-dũŋ-wuõŋo naŋo-i, ba taa ba bĩ-yo Demetursi. Nuõmba taa ba bĩ u yefafalle-i terni-na hiere.

Nsáa pigáaŋ-ye u sebe daayo-na wuo i baa cu nelbabalaamba huõŋ-nu, i yan aa i tie ce añfafamma-i bãaŋgu-i baa isuõŋgu-i, ku yaa pigáaŋ Diilon-dũŋ-wuõŋo sĩnni-i.

Gawusi wuõsaŋgu-i

¹ Gawusi, yaatiẽño nyegãŋ sebe daayo-i duo há nuõnei. Kpõr, coima saa fa, ŋ maama sa suo aa dõlnu-mie. ² Mi cãrã Diilon-o-i da ŋ dii ŋ naŋga-i mamaŋ nuõ-i ma fa ŋ wulaa, aa ŋ kũõma waa ma fereŋ nuõ ŋaa niŋ yeŋ ŋ fereŋ nuõ dumaa Diilon-hũmelle-na.

³ Tobimba namba juo a hel na terieŋgu-na a jo ji tũnu-mie wuo ŋ bilaa ninõŋo-i nammu hãi aa ŋ wuo u hũmelle-i. Nel daama gbuu silaa fẽ mi huõŋga-i cor. ⁴ Da mi gbuu nu wuo mi bisãlmba wuo ninõŋo hũmelle-i diŋ saaya di wuo dumaa, ku yaa fleŋ mi huõŋga-i ku yan weĩma-i hiere.

⁵ Kpõr, niŋ káyãŋ tobimba-i dumaa, ku yaa pigáaŋ wuo ŋ wuo Diilon-hũmelle-i fafamma. Halle niŋ fie'a ŋ sa suo bamaŋ, ŋ káyã-bei. ⁶ Tobimba namba juo bande-i-na aa waŋ-ma baa Diilon-dũŋ-baamba-i wuo ŋ bilaa-ba fafamma. Ta ŋ káyã-bei dumẽi ŋaa Diilon uŋ taaraŋ-kuõ dumaa, ba ta ba cor baa ba hũmelle-i. ⁷ Ba hilaa ba nilẽiŋa-na Itieŋo maacemma maama'i nuõ-i, ba sa hũu bĩŋkũŋgu bamaŋ si dii Yesu horre-na ba wulaa. ⁸ Tobimba famba temma-i, i saaya i dii i naŋga baa-ba a káyã-bei ninõŋo wamma-na.

Diyotirefu maama baa Demetursi

⁹ Mi nyegáaŋ sebeyũgu nangu a há-na Diilon-dũŋgu-na. Nga yaatesĩnniŋ dõlnuŋ Diyotirefu-i, die waŋ mamaŋ u sa ce-ma. ¹⁰ Da mi kã, uŋ ceŋ kumaŋ, mi ka waŋ-ku tũnu-nei: U wuõra u bĩena i yireiŋa-i. Aa u saa bãl mafamma-na, tobimba maŋ da ba kã da ba ka har-yuo, u yagar. Molõŋ duo hũu-ma ba da ba har-yuo wuo hĩi; aa donya kutieŋo-i Diilon-dũŋgu-na.

¹¹ Kpõr, baa dii ŋ gboluõŋgu-i nelbabalaamba maacemma-na, yan aa ŋ cu nelfafaamba. Uman cieŋ añfafamma-i, Diilon-wuõŋo. Nga umaŋ cieŋ kuubabalaanŋgu-i, u sa suo Diilon-o-i.

¹² Kumaŋ ŋaa Demetursi kũŋgu-i, nuõmba-i hiere ba bĩ u yefafalle. Uŋ wuo ninõŋo hũmelle-i dumaa, ku pigáaŋ wuo nelfefeĩño. Mie fere-i i bi bĩ u yefafalle. Aa ŋ suyaa wuo iŋ waŋ mamaŋ u kũŋgu-na, ninõŋo yaa-i.

¹³ Nelma bõi dii mi da mi waŋ-ma baa-ni, ŋga mi sa taara mi nyegãŋ-ma sebe nuõ hã-ni.

¹⁴ Diilon duo sie, ku sie vaaya, i ka da i-naa; die da i-naa, i ka saa-ma.

¹⁵ Diilo káyã-nie. N jẽnaamba pãa-ni jaaluŋgu. Jaal i jẽnaamba maŋ dii terieŋgu-na hiere ba da-ba-diei ŋ há-mi.

Yudan nyegāan sebe man Nelmuoyamma

Sebe daayo-i Yuda'i nyegāan-yo. U nyaanu u-naa baa Pier sebehāalŋo-i (Pier hāa. 2). Yuda-i baa Pier ba sa gbo baa baman waan Diilonj-nelma-i baa coima-i aa ba sie bi tiraa hiel ba nanja bŋwosinni-na.

Yuda piye duɔ tūnu Diilonj-dūnj-baamba-i wuɔ ban nuɔ Diilonj-nelma-i dumaa Yesu *pɔpuɔrbiemba wulaa, ba bel-ma dumei aa ba ta ba kāyā ba-naa Diilonj-hūmelle-na.

Jaaluŋgu

¹ Muɔ Yuda, Sake hāan muɔ, mi cāa Yesu-Kirsa. Muɔmei nyegāan sebe daayo-i da mi hā i To-i Diilonj unj dala baman aa fiel-ba jŋna tuɔ cie Yesu-Kirsa-i.

² Diilonjo firnu u huŋga-i u tuɔ ce hujarre-nei aa u fē na hɔmmu-i aa yu-mu baa nelnyulmu.

Nelbabalaamba ka da-ma (Pier hāa. 2.1-17)

³ Mi jēnaan namaa, Diilonj unj kuraa-ye hiere dumaa, mi gbuu ta mi taara mi nyegēŋ ku yaa-i hā-na, ŋga sebe daayo kŋŋgu cie mi naa mi yanj mafamma-i aa da mi nyegēŋ u yaa-i da mi dii sirēiŋa nei, wuɔ na vaa na fere baa Diilonj-maama-i unj hāa u baamba-i baa mamanj i diei gbula. ⁴ Na saa da, nelbabalaamba namba yagalaa suur na hɔlma-na; kutaamba sa kāalā Diilonjo-i. Ba siire ta ba tāal-na wuɔ Diilonj unj faa, da ŋ fie ta ŋ ce bŋwosinni-i u sie gāŋ baa-ni. Ba cīnaana Yesu-Kirsa-i, a ne da u yaa i Yuntienjo-i u diei yonj aa tiraa waa Itienjo. Mamanj ka da-ba, ma waan Diilonj-nelma-na ku bāanjo.

⁵ Yaan mi tir nel daama-i baa-na: Ma sī Itienj unj kuraa *Isirahel-baamba-i dumaa Esipi-i-na ma tīyāanu-nei ke? Aa ku huŋgu-na unj kuɔ bamanj saa haa ba nanja-i yuɔ dumaa, ma diei saa fuo-nei. ⁶ Aa *dɔrɔpɔuɔrbiemba manj cīnaana ba munyerammu-i aa ta halanj ba muntermu-na, Diilonjo bilaa-ba suuye-bei kukulma-na jŋna tuɔ cie gēŋgeryiŋgu-i duɔ yuu-ba. Yaan mafamma ta ma bi tienu-nei. ⁷ Kuuduŋgu yaa baa Sodɔmutaamba-i baa Gomɔrtaamba-i a naara nileiŋa manj a kɔtɔnni-na, ba taa ba galla baa ba-naa ba yun-nyu aa ba saa bāl-ku nelbilibemba-na yonj.* Ku'i cie Diilonjo dii bafamba-i dāamu-na ba ta ba ce sŋlma-i. Dāamu fammu sa dŋŋ da. U diyaa-ba duɔ pigāan nuɔmba-i nelma.

⁸ Mafamanj fie ce, nelbabalaan daaba siire ta ba ce maaduɔma yaa-i. Ba pepiŋgu cie ba ta ba guɔla ba fere, ku cie ba sa kāŋ yuntienjo, aa tiraa ce ba ta ba tuora dɔrɔpɔuɔrbiemba-i. ⁹ Ma sī na suɔ Misel manj dɔrɔpɔuɔrbiemba yuntienjo-i ke? Banj taa ba ce ba-naa baa *Sitāni-i huŋgu manj nuɔ-i *Moisi fuuremanj-kŋŋgu-na, Misel saa sie piye babalaa hā-yo. Unj waan mamanj ma diei maama-i, u ciera: «Itienjo baa yanj-ni.»

¹⁰ Ŋga nelbabalaan daaba-i, banj'a ba sa suɔ mamanj, ba diyaa luŋgu ma yaa nuɔ-i. Ba ce ba wɛima-i ba yun-nyu ŋaa bɛmbaamba. Ma ka wuo-ba. ¹¹ Sŋlma haraa-bei! Ba suurii Kayine† nallu-na, aa gbeij-maama cie ba nanna hūmelle-i Balamu‡ temma-i. Ba ānyagarma ka kɔsuɔŋ-ba ŋaa Kore§ maamanj kɔsaanjo-yo dumaa. ¹² Da na tigiŋ na-naa da na wuo niwuoni-i, ba yaa bɛnaanan na niwuoni wuoma-i. Senserre sa da-ba baa ba gbuolaanjo-i. Ba yii baa ba kusŋni yonj. Baa dii ŋaa diilonjo manj biilii aa cor baa fafalumu. Baa dii ŋaa tibiŋgu manj sa maan bienja; da ba jŋŋ kufanjo temma-i kuu dii ŋaa ku kuu hŋŋ. ¹³ Ba hel baa ba senserrenj-maacemma-i bomborma-na ŋaa dāmanj-nuoraanjo hiel ku sāmpugaaru-i ku nanna bomborma-na dumaa. Baa dii ŋaa mɔeŋa manj wuɔraayanj a bŋŋ. Diilonjo tigiŋ kukulberre* nande'i tuɔ cie-ba da da ba ka tē terienjo-na gbula.

¹⁴ Enɔki manj Adāma hāayētiluo† waan bafamba maama yaa cor. U ciera wuɔ: «Nienj, Itienjo ka jo baa u dɔrɔpɔuɔrbiemba-i nellenj-yufelle ¹⁵ a ji ger nelbilibemba-i hiere ba āndaanjo-i. U ka cāl āmbabalmanciraamba-i ba āmbabalma-na hiere. Banj'a ba sa kāŋ-yo, aa ba sa bi nu u nunjo-i, ba sie bi tiraa waan āndafafaanjo hā-yo, u ka cāl-ba babalaa.»

* **1:7** Nienj Miwaanjo jŋnammanj-sebe-i-na (Genèse) 19.1-29. † **1:11** Kayine: Nienj u kŋŋgu-i Miwaanjo jŋnammanj-sebe-i-na (Genèse) 4.3-8. ‡ **1:11** Balamu: Nienj u kŋŋgu-i Kāmanj-sebe-i-na (Nombres) 31.16. § **1:11** Kore: Nienj u kŋŋgu-i Kāmanj-sebe-i-na (Nombres) 16.1-35. * **1:13** Kukulma pigāan wuɔ ba sa ka da suur Diilonj-nelle-na; saa-ku baa Matie 22.13. † **1:14** Hāayētiluo: Ku birii a saanu baa cerma. Ku kaalaaya girskimma-na wuo Enɔki naa waa Adāma hāayēlŋo hāayēlŋo hāayēlŋo. Adāma hāayēlmanj cuu ba-naa dumaa, nienj-kunj Miwaanjo jŋnammanj-sebe-i-na (Genèse) 5.1-24.

¹⁶ Nelbalaan daaba-i ba hommum sa fe da, ba hel ba waana yaa yinni man jon; kuman dolaa-ban ba gbar ba nyaanu ku yaa-i. Bombolman-andenni sa suw aa dolnu-bei aa ta ba puur nuamba ta ba kayä-bei.

Angbuyamma

¹⁷ Nga mi jënaañ namaa, namaañ-o-i, Itienjo-i Yesu-Kirsa *pɔpuɔrbiemban waan maman, yaan ma ta ma tɛnu-nei. ¹⁸ Ba waan-ma baa-na wuw: «Miwaanjo tɛmman-huɔŋgu-na, nuamba namba kaa ta ba nye Diilonjo-i aa ta ba ce kuman dolaanun-bei.» ¹⁹ Baman buɔrañ nuamba-i ba-naa nuw, ba yaa bafamba-i. Ba ce ba weima-i ba yun-nu; *Diilonj-Yalle si ba hommum-na. ²⁰ Nga mi jënaañ namaa, namaañ-o-i, taa na ce na weima-i na saanu baa na Diilonj-hümellen-künju yaa-i. Di maama saa fa baa fafaanju-i; aa na ta na carä Diilonjo-i baa Diilonj-Yalle-i yaa na hommum-na. ²¹ Baa na yan Diilonjo nelnyulmu maama karaanu-nei. Taa na ce-mu na cie Itienjo-i Yesu-Kirsa duw ce hujarre nei aa hä-na cicelma man sa tɛɛ dede-i. ²² Taa na ce hujarre baman cɛɛ ba hommum-i mu hä-mu-häi. ²³ Kuraan-ban daamu-na. Banamba dii na saaya na ta na ce hujarre-bei, nga na saaya na bel na ferɛ ba baa ji celien-na baa ba kakarkuonj-maacemma-i. Halle ba niidiini gbäa celien-na.

Diilonj-jaalunju

²⁴ Taa na jaal Diilonjo-i, u yaa gbäa ce na siɛ cii u hümelle-na aa ce-na welewele na yiera u yaanga-na baa hofelle. ²⁵ Yaan i tɛɛ jaal-o, u yaa u diei Diilonjo-i. U cie Itienjo-i Yesu-Kirsa jo ji kor-e. Bɔbɔima-i baa yuntesinni-i, baa fɔŋgɔtesinni-i baa nellentesinni-i, nii dii baa u yaa dii ku domma-na ji hi baa fiefie aa ni sa ji ti dede! Ma cie.

Ampigáaman-**sebe** Nelmuoyamma

Sebe daayo huoya-maama-i Yesu-Kirsa yaa caraaya Nsáa-i baa-ma aa ce u nyegēŋ-ma hā Diilon-*dūŋ*-baamba-i ba da ba su-ma.

Huongu fanḡu-na, *Oromē ba *jāmatigi taa u ce Diilon-*dūŋ*-baamba-i kpāncōlḡū wuō ba ciē niē yan ufaŋo-i aa ce Yesu-Kirsa yaa ba Yuntieno-i ta ba jaal-o. Sebe daayo dii sireiŋa Diilon-*dūŋ*-baamba-na Diilon-*hūmelle* wuōsaŋgu-na. Uu dii ŋaa gbānalāŋgu, bīmbaamba-i baa nelbiliemba-i baa *dōrpourbiemba-i ba ce weima-i baa ba-naa. U gbuyaa baa āntigāama: Bīm̄bīpiēlni dii, dadāa-niini dii, jūŋo dii, *Tūmbilono dii baa u dōrŋo, saasorciēŋo dii; ba haa u yerre-i *Babiloni-i. Babiloni-i nelle naŋ yerre-i dumaŋo-na, ŋga di maacemma saa naa fa ku'i ciē sebe daayo-na ba haa di yerre-i saasorciēŋo-na. Bīm̄bīpiēlni pigāŋ fafaŋgu, dadāa-niini pigāŋ yaahuolo. Jūŋo pigāŋ *Sitāni-i. Tūmbilono-i baa u dōrŋo-i, Yesu yaa baa Diilon-*dūŋ*-baamba-i. Bīm̄bīnni boi dii, nii dii niehā-niehāi. Niehāi pigāŋ Diilono beyuŋfienja yaa-i.

Sebe domma-na, Yesuŋ caraaya Nsáa-i a waŋ maman baa-yo *Asi Diilon-*dūŋ*-baamba maama-na, ma yaa dii (sap. 1–3). Asi faŋo yaa, baŋ bīŋ-yoŋ Turki-i nyuŋo-i-na.

Ku huongu-na, *Diilon-Yallen kāa baa-yo dōrō-i-na u ka da maman, u waŋ ma yaa-i (sap. 4–22). Wuō yīŋgu dii baa yīŋgu, Diilono ka kor baman haa ba naŋga yuō hiere aa nyaar-yuō, aa kōsuŋ Sitāni-i baa u huon-*baamba*-i hiere. U ka hiel hīfēlemma baa dōrfēŋo a tēna baa u baamba-i.

Domma

¹ Nelma maŋ naa fuo aa Diilono hā Yesu-Kirsa-i baa-ma u duō puure-mē pigāŋ u cāarāamba-i, ma yaa dii sebe daayo-na. Nelma famma ka doŋ ta ma ce yibien daaya-na. Yesu-Kirsa puōraa u *dōrpourbilono-i baa nelma famma-i u ka tūnu u cāarāŋo-i Nsáa-i baa-ma. ² Nsáa uŋ daa maman, Yesu-Kirsaŋ puōraa ba ji tūnu-yuō baa Diilon-nelma maŋ, u waŋ ma yaa-i sebe daayo-na. ³ Nelma famma cemman-huongu hii tī, a ce dumaŋo-na, u maŋ duō kalaŋ sebe daayo-i, kutieno yuŋgu dōlaa. Bamaŋ da ba bi nu u huoya-maama-i aa bel-ma nammu hāi, kutaamba yunni bi dōlaa.

Nsáa jaaluŋgu-i

⁴ Muō Nsáa, muōmē nyegāŋ sebe daayo-i da mi hā Diilon-*dūnni* niehāi maŋ dii *Asi-i-na. Diilono maŋ dii, u yaa waa, u yaa ka waa; fuō baa yaleiŋa niehāi* maŋ u caaŋgu-na ba kāyā-nei aa fē na hōmmu-i. ⁵ Yesu-Kirsa fuō maŋ sa ciēŋ hukurma baa Diilon-nelma-i, u bi kāyā-nei aa fē na hōmmu-i. U yaa siire igēna kuomba hōlma-na, aa u yaa yuntaamba-i hiere hēma-na ba yuntieno-i.

I maama dōlnu *Kirsa-i. U siyaa ce u fere tāmman-kūŋgu a hūu-ye i āmbabalma nyisēnni-na. ⁶ U ciē-ye u nelle taan miē aa tiraa ce-ye jigāntaan miē i diē tiē cāa u To-i Diilono-i. Bōbōima-i baa fōŋgōtesīnni gbē baa u yaa-i hōnni-na hiere. Ma ciē!

⁷ Niēŋ u yaa juōŋ daayo duherru-na.†
Nuōmba-i hiere ba yufelle ka haa-yuō.

Halle bamaŋ fūō-yo baa puōluŋgu-i ba ka da-yo.‡

Nuōmba-i nīlēiŋa-na hiere ba ka haa ba nammu-i ba yunninŋ ta ba kaal u maama-na. Ninsoŋo! Ma ka ce.

⁸ Itieno-i Diilono-i Weimantieno maŋ dii, u yaa waa, u yaa ka waa; u ciēra wuō: «Muōmē yaanga-i, muōmē huongu-i.»

Yesu pigāŋ Nsáa-i baa u fere

⁹ Muō Nsáa, muōmē dii baa-na Yesu-Kirsa horre-na. Mullēduōma yaa haan-yiē, Diilon-nellen-*baaŋ* miēmiē hiere, aa i nyaarāa Yesu-i-na nyaarduōma yaa hiere. Ba bilaa-mi kā baa-mi Patimōsi, dii dāmman-*nuoraan*gu holle-na, wuō mi ciē niē ta mi waŋ Diilon-nelma-i baa nuōmba-i mi pigāŋ-ba Yesu-Kirsaŋ juō baa ninsoŋo maŋ. ¹⁰ Baŋ naana yīŋgu maŋ ta ba jaal Itieno-i kuŋ juō hi, *Diilon-Yal diē sire-miē. Miē mi ne da molo piye mi huon-*yaŋga*-na da gbagaga ŋaa ba bu yerre. ¹¹ Kutieno taa u piye wuō: «Niŋ daŋ maman, nyegēŋ-ma sebe nuō ŋ saan-ma ŋ hā nīlēiŋa niehāi waŋ daaya Diilon-*dūŋ*-baamba-i: Efesi, Simine, Pergamu, Tiyatire, Sardesi, Filadēlfi a naara Lawodise.»

* 1:4 Yaleiŋ daaya pigāŋ *Diilon-Yalle yaa-i. † 1:7 Niēŋ Daniel sebe-i-na (Daniel) 7.13 baa Marke sebe-i-na 14.62.

‡ 1:7 Sakari (Zacharie) 12.10, Nsáa 19.37

¹² Mi mieláa ku yaa da mi ne umanj piiyenj baa-mi, a da sēne-fítimbaa niehá. ¹³ Fítimbaa daaba hólma-na, moloŋo naŋo waa yiera ŋaa Moloŋ-Bieŋo, uu naa dii jonŋorbuo aa pēyē-yuo u pāmpinanŋa-na baa sēne-kpāŋkpaanŋu. ¹⁴ U yunŋu naa gbuu pu da cagaa aa u yufienja ta a caa ŋaa dáamu. ¹⁵ U gbeini taa ni caa ŋaa da ba kul kovellun-biŋkūŋu-i aa hu-ku kunj caa dumaa, aa u yalle waa ŋaa hūnjulammaŋ dunj dumaa. ¹⁶ Mœŋa niehá waa u nadienŋa-na aa jigāpōruoŋu nanŋu waa u nunŋu-na, ku waa yammu hái aa ku maama saa naa fa baa dodólma-i. U yaanŋa taa ka carra ŋaa báan da ku hi yuhuoŋa-i kunj carraŋ dumaa. ¹⁷ Minj daa-yo, mi pāŋ cii nanyir u caanŋu-na. U haa u nadienŋa-i miē aa cira: «Baa yanj ŋ holle tie. Muōmei dielūo-i, muōmei tuogbuole-i, ¹⁸ muōmei Cicēlmantienŋo-i. Mii naa ku, ŋga fiefiē-i-na mi siire waa cicēlma, mi ka tie gbula. Kuliŋgu-i baa kuon-nelle-i hiere nii dii mei nanj-na. ¹⁹ Terienŋu fanŋu-na, nyegēŋ ninj daa mamanj: Mamanj cienj fiefiē-i-na baa mamanj ka jo hiere, nyegēŋ-ma. ²⁰ Aa ninj daa mœŋa niehá manj mi nadienŋa-na daaya-i, baa sēne-fítimbaa niehá-baan daaba-i, yanj mi wanj ni yunŋu-i pigāan-ni: Mœŋa niehá-waan daaya yaa *dōrpōpōrbiemba manj nieyan Diilon-dūŋ-baamba manj nileiŋa niehá-waan daaya-na^š, aa fítimbaa niehá-baan daaba yaa Diilon-dūŋ-baamba manj nileiŋa niehá-waan daaya-na.»

2

Yalle manj kaa Efesi Diilon-dūŋ-baamba wulaa

¹ «Nyegēŋ sebe ŋ wanj baa *dōrpōpōrbilono manj nieyan Efesi Diilon-dūŋ-baamba-i wuo: «Mœŋa nieháŋ yeyj umanj nadien-na-i, aa u tuo wuora sēne-fítimbaa niehá-baamba hólma-na, u nunj-āndaanŋu yaa daaku. ² Mi suo na maacemma-i baa na mulēma-i baa na pāama-i hiere. Mi suyaa miē na sa gbāa ko na hōmumu-i baa nelbabalaamba-i. Bamanj karaan coima-i wuo mei *pōpōrbiemba, na firiiye-bei. ³ Na hinu pāama, na mulāan maama-na aa na kūōma saa ji senj yinduuoŋu. ⁴ Ŋga nelma diei dii ma sa dōlnu-miē baa-na: Mi maamanj taa ma dōlnu-nei dumaa dielūo-i-na, ma sa tiraa dōlnu-nei dumaa fiefiē-i-na. ⁵ Jogaan na ne kunj ŋa naa waa dumaa yūnaa-i-na baa fiefiē-i, ku saa pie ku-naa! Yaan aa na ta na ce nanj taa na ce dumaa dielūo-i-na. Da na yagar, mi ka jo ji bie na fítinuo-i halanjo-yo u terienŋu-na. ⁶ Kumanj dolaan-minj baa-na ku yaa daaku: Nikola-baamba maacemmaŋ balannunj muoŋo-i dumaa, ma bi balannu namaanjo-i dumei.»

⁷ «*Diilon-Yallenj wanj mamanj baa Diilon-dūŋ-baamba-i, ma yaa mafamma-i. Umanj duo u ka nu, u nu! Da ku saa yar umanj, cicēlmanj-tibiŋgu manj dii Diilon-suonŋu-na^{*}, mi ka há kutienjo-i kufanŋu bienja yaa u wuo.»

Yalle manj kaa Simine Diilon-dūŋ-baamba wulaa

⁸ «Nyegēŋ sebe ŋ wanj baa *dōrpōpōrbilono manj nieyan Simine Diilon-dūŋ-baamba-i wuo: «Umanj dielūo-i baa tuogbuole-i, umanj naa ku aa sire, u ciera: ⁹ Mi suo na mulēma-i baa na nawalsinni-i. Ŋga coima saa fa, nawalaan namaa si, waan namaa. Banj bienanj na yireŋa-i bienamma manj, mi suyaa-ku. Bamanj cienj kufanŋu-i ba ciera bafamba *Yuifubaa, a ne da Yuifukireŋa si; ba hieroŋo-i hiere Sitānitaamba! ¹⁰ Banj ka haa mulēma manj nei, baa na yanj ma tie na huleiŋa-i. Na saa da, *Sitāni ka ce ba dii banamba na hólma-na kaso a sagalla-nei ne. Ba ka ce-na sūlma-i yinni cīncieluo. Da ba fie'a ba ka ko-na, baa na cīna Diilonjo hūmelle-i. Mafanj da ma ce, mi ka pá-na baa cicēlma manj sa tienj dede.»

¹¹ «*Diilon-Yallenj wanj mamanj baa Diilon-dūŋ-baamba-i, ma yaa mafamma-i. Umanj duo u ka nu, u nu! Da ku saa yar umanj, hāalŋ-kuliŋgu yufelle-yuo.»

Yalle manj kaa Pergamu Diilon-dūŋ-baamba wulaa

¹² «Nyegēŋ sebe ŋ wanj baa *dōrpōpōrbilono manj nieyan Pergamu Diilon-dūŋ-baamba-i wuo: Jigāpōruoŋu yeyj baa umanj, u piye baa-na. U jigānŋa dii baa yammu hái aa ku maama saa fa baa dodólma-i. U ciera wuo: ¹³ «Mi suo na nelle-i. Mi suyaa miē *Sitāni yaa di tienjo-i. Ŋga na bilaa mi maama-i kpele cor, a ce halle banj fie ko Antipasi-i yibienja manj nuo-i na Sitāni-nelle-na, na saa cīna-miē. Antipasi saa tuo kar u huoyasanga baa Diilon-nelma-i. ¹⁴ Ŋga nelma diei dii ma sa dōlnu-miē baa-na: Na hólma-na, nuōmba namba cuu Balamu āndaanŋu huonj-nu. A ne da u yaa pigāan Balaki-i u taa! *Isirahel-baamba-i dii-ba cufienj-kūōma wuoma-na baa biŋwosinni cemma-na.[†] ¹⁵ A naara kufanŋu-i, nuōmba namba bi cuu Nikola-baamba huonj-nu na hólma-na. ¹⁶ Terienŋu fanŋu-na, da na saa bir na ciluo-i, ku siē vaaya, mi ka ká kutaamba huonj-nu baa jigāpōruoŋu manj mi nunŋu-na.»

¹⁷ «*Diilon-Yallenj wanj mamanj baa Diilon-dūŋ-baamba-i, ma yaa mafamma-i. Umanj duo u ka nu, u nu! Da ku saa yar umanj, mi ka há-yo *manj manj fuyaa u tuo wuo aa bi há-yo

š 1:20 Nileiŋa faŋa yaa verse 11-na. * 2:7 Cicēlmanj-tibiŋgu: Nienj ku kūŋgu-i Miwaanjo jnammanj-sebe-i-na 2.8-9 baa Ampigāamanj-sebe-i-na 22.2. † 2:14 Balamu-i baa Balaki-i: Nienj ba kūŋgu-i Kāmmaŋj-sebe-i-na (Nombres) 25.1-2; 31.16.

tämpäpilande. Yefelette nyegãan tämpelle fande-na. Da ma hel fuo-i-na, molo sa suo yerre man nyegãan-die.»

Yalle man kaa Tiyatire Diilon-dün-baamba wulaa

¹⁸ «Nyegëñ sebe ñ wan baa *dörpöwörbilonjo man nieyan Tiyatire Diilon-dün-baamba-i wuo: «Diilon-Bienjo-i, umanj u yufienja caa ñaa dáamu aa u gbeini ta ni caa ñaa kòvèllu, u ciera wuo: ¹⁹ Mi suo na maacemma-i, aa suo na nelnyulmu-i, aa suo wuo na haa na nanja mie, aa tiraa suo na páama-i. Mi daa nan káyän banamba-i dumaa. Mi suyaa mie na vaa na fere fiefié-i a yanj díelüo-i-na. ²⁰ Nga nelma diei dii ma sa dölnu-mié baa-na: Na tiera cienj daayo nuonju-i na cor. Mi gbë Sesabel yaa-i. Mi daa-yo so wuo Diilonjo'i puoraa-yo. U kar coima. U taal mi cáarãamba-i u dii-ba bíñwosinni cemna-na baa cuffienj-küoma wuoma-na. ²¹ Mi háa-yo huonju wuo sí u ka nanna, nga u sa taara u nanna u bíñwosinni-i. ²² Mi ka ce u galla yaahuol-gallamma. Bamanj cienj bíñwosinni-i baa-yo hiere, mi ka bi haa yaahuolo bei, mi saa yagar-ma da ba hiel ba gboluonju cienj daayo bíñwosinni-na. ²³ Mi ka ko u huonj-baamba-i ku yaa Diilon-dün-baamba-i nileinja-na hiere ba ka suo wuo muomei suyaan nelbiliemba kusünni-i baa ba hömmu-i. Mi ka pá-na hiere a saa baa nanj cie kumanj na da-na-diei na hiere.†

²⁴ « «Aa yanj namaa namanj saa cu cienj daayo huonj-nu Tiyatire-i-na, banj bíñ kumanj wuo «Sitáni-kusüñgu» na saa taara na suo-ku, a ce dumaño-na mi sie yuu-na baa weima. ²⁵ Nga ma diei dii: Nanj nuo mi nuñgu-i dumaa aa hüu-ku, bilaanj-kunj kpelle dumei fuo mi jomma.

²⁶ ««Da ku saa yar bamanj, bamanj da ba gbãa ce mi huonja-i ji hi mi jommanj-yiinju-i, mi ka haa kutaamba-i nileinja yun-nu.

²⁷ Ba ka ta ba ce ba fñngotesinni-i baa köllunj-böenja;

umanj duo ce ba muonu-yuo ñaa ba muyaanu bituonju.§

²⁸ ««Fñngüo fanjo-i muomi daa-yo mi To yaa wulaa-i; mi ka há kutaamba-i baa-yo. Mi ka bi há-ba cuomæle.»

²⁹ «*Diilonj-Yallenj wanj mamanj baa Diilon-dün-baamba-i, ma yaa mafamma-i. Umanj duo u ka nu, u nu!»

3

Yalle man kaa Sardesi Diilon-dün-baamba wulaa

¹ «Nyegëñ sebe ñ wanj baa *dörpöwörbilonjo man nieyan Sardesi Diilon-dün-baamba-i wuo: «Diilon-Yaleinja niehãï* yenj baa umanj, baa mænja niehãï-i; u ciera wuo: Mi suo na maacemma-i. Nuumba daa nie sí naa dii cicëlma, a ne da na kuu. ² Bige-i cie mi wanj-ma dumaño-na? Mi nie da na weima sa hel Diilonj-yufellenj. Terienju fanju-na, siirenj! Aa kuufafaanju manj tyaã cèlle-künju-i na wulaa, na ne-ku dei ku baa ji kusirre gbuo! ³ Nanj nuo Diilonj-nelma-i dumaa aa hüu-ma, yaanj ma maama ta ma tñenu-nei na wuo ma hümelie-i dei aa na nanna na cilababalanjo-i. Da na saa sire yiera na gbeinij, mi ka jo ji tugol-na ñaa cuoyuo muo. Aa ma maaraa-na na suo minj ka jo huonju manj nuo-i.† ⁴ Nga banamba dii na holma-na Sardesi-i-na, ba saa guola ba fere. Kufanju taamba yaa gbãa pie-mi. Ba ka dii jonjorpiemba i tie wuora.

⁵ « «Terienju fanju-na, da ku saa yar umanj, kutienjo ka bi dii jonjorpilano bafamba temma-i, aa mi sa ji hur u yerre-i gbula cicëlmanj-sebe-i-na†. Mi ka bi sie-ma mi To yaanga-na baa u dörpöwörbiemba bi yaanga-na wuo kutienjo-i mei wuonjo.»§

⁶ «*Diilonj-Yallenj wanj mamanj baa Diilon-dün-baamba-i, ma yaa mafamma-i. Umanj duo u ka nu, u nu!»

Yalle man kaa Filadelfi Diilon-dün-baamba wulaa

⁷ «Nyegëñ sebe ñ wanj baa *dörpöwörbilonjo man nieyan Filadelfi Diilon-dün-baamba-i wuo: «Diilon-nolho manj cálmuo sí yuo, Ninsontienjo-i, *Davidi dielenj yenj baa umanj, umanj duo híl dññgu-i molo sie gbãa bíñ-ku, aa duo bíñ-ku molo sie gbãa híl-ku, u ciera wuo: ⁸ Mi suo na maacemma-i. Mi suyaa mie fñngüo sí dii-nei, nga na nuo mi nuñgu-i aa na saa cina-mié. Terienju fanju-na, mi puurii dumelle há-na, molo sie gbãa suu dumelle fande-i. ⁹ Nienj, Sitánitaamba manj karaanj coima-i wuo bafamba *Yuifubaa, minj ka ce

† 2:23 Nienj Gbeliemanj-nalãanjgu-na (Psaume) 62.13 baa Seremi sebe-i-na (Jérémie) 17.10. § 2:27 Gbeliemanj-nalãangu

2.8-9. * 3:1 Diilonj-Yaleinja niehãï: Da ba cira Diilonj-Yaleinja niehãï, ku saa ce ñaa Yaleinja niehãï dii baa Diilonjo-i, nga ba taara ba pigãanj wuo u *Yalle dii terni-na hiere aa dii suo weima-i hiere. † 3:3 Nienj Matie sebe-i-na 24.43-44; Like sebe-i-na 12.39-40; Tes. die. 5.2; Pier háa. 3.10. ‡ 3:5 Cicëlmanj-sebe: Diilonj-dün-baamba yireinjanj nyegãanj sebe manj nuo-i ba gbë u yaa-i. Ba yaa daa cicëlma manj sa tñen dede-i. Nienj Filip. 4.3. § 3:5 Nienj Matie sebe-i-na 10.32 baa Like sebe-i-na 12.8.

kumanj bei ku yaa daaku: Mi ka guor-ba ba ta ba dūna ba jaal-na. Ba ka suɔ ku yaa nuɔ-i wuɔ na maama dɔnu-miɛ. * ¹⁰ Nanj nuɔ mi nunju-i aa vaa na fɛrɛ, yaahuolo manj ka jo ji sagalla nuɔmba-i hiere miwaanjo-na, muɔ mi ka bi káyá namaajo-i yaahuolo daayo-na. ¹¹ Mi jomma saa maa; a ce dumaanjo-na nanj hii fuonju manj, gbáan molo baa ji bir baa u huonju a ce unaa hūu u maacemma sullu-i.

¹² « Da ku saa yar umanj, mi ka ce-yo tibibuɔ Diilonjo dubuɔ-i-na, u waa kusuɔn-nu'i kudei. Mi ka nysɛŋ Diilonjo yerre-i baa mi yefɛlɛlɛ-i yuɔ. Aa bi nysɛŋ Diilonjo nelle yerre-i yuɔ. † Diilonjo nelle yaa Yerusalemufɛlɛnjo manj unj saanjo-yo u hel dɔrɔ-i-na tuɔ hiire u jo.»

¹³ «*Diilonj-Yallenj wanj mamanj baa Diilonj-dūnj-baamba-i, ma yaa mafamma-i. Umanj duɔ u ka nu, u nu!»

Yalle manj káa Lawodise Diilonj-dūnj-baamba wulaa

¹⁴ «Nysɛŋ sebe nj wanj baa *dɔrɔpɔwɔrbilonjo manj niɛyanj Lawodise Diilonj-dūnj-baamba-i wuɔ: «Banj blɛnj umanj «Ninsoŋo-i», umanj sa ciɛnj huhurma baa Diilonj-nelma-i, Diilonj unj ciɛ umanj hiel bimbɛlɛnɛ-i hiere, u ciɛra wuɔ: ¹⁵ Mi suɔ na maacemma-i. Na saa huol, na saa bi fɛ. Naa naa gbɛ na par ma diei! ¹⁶ Nanj yɛnj hɔlma-na, na saa huol, na saa bi fɛ, mi ka ture-nei taalunj temma. ¹⁷ Da na ce na ta na piye wuɔ namaa waan namaa, wuɔ bimbɛlɛnɛ-i hiere nii dii baa namaa. A ne da na saa suɔ wuɔ namei sūntaanj namaanjo-i, namei kuɔnj hujarre, namei nawalaan namaanjo-i, namei yirɛi, namei tãmporni. ¹⁸ Teriengju fangu-na, mi ka dii nelma na tūnni-na: Da na ta na taara na ce waan namaa kelkel, juɔnj na ji sãa sɛnɛ kerre-i mi wulaa, baa bimbɛpiɛlɛni, na ta na dii na cɛnnu na kũoma-i, ku yaa senserre siɛ ta di da-na, aa na sãa yufiɛnj-tiɛnjgu na ta na dii na yufiɛnja-na a ka buɔ na ta na da baa-ya.

¹⁹ Muɔ minj dɔl bamanj hiere, umanj duɔ cãl, mi nuola-yuɔ, mi dii-yo hũmelle-na. ‡ Teriengju fangu-na, gbáanj kpelle na nanna na cilɔbabalanjo-i. ²⁰ Na saa da, muɔmei yieraaya daami dumelle yaanjo-na ta mi bɛ, umanj duɔ nu aa siɛ mi suur, i ka wuɔ niwuoni-i baa i-naa.

²¹ « «Kun' a ku saa yar muɔnjo-i aa mi kã ka tɛna baa mi To-i u fɔnjgũɔ-i-na dumaa, da ku saa yar umanj, mi ka ce kutienjo jo ji tɛna baa muɔnjo-i dumei mi fɔnjgũɔ-i-na.»

²² «*Diilonj-Yallenj wanj mamanj baa Diilonj-dūnj-baamba-i, ma yaa mafamma-i. Umanj duɔ u ka nu, u nu!»

4

Banj tuɔlnunj Diilonjo-i dumaa dɔrɔ-i-na

¹ Kufanju huonju-na, miɛ mi tiraa ne a da dumelle nande puurii dɔrɔ-i-na. Minj ŋa naa nu molonjo manj piye baa-mi, umanj yalle-i waa ŋaa ba bu yerre, wuɔ gbɛ-mi wuɔ: «Nyugɛnj nj jo bande mi ji pigáan-ni mamanj juɔnj bisɛnuɔ-i-na.»

² Terduonju fangu-na, *Diilonj-Yalle sire-miɛ. Miɛ mi ne da mi fɛrɛ dɔrɔ. Aa da fɔnjgɔtaanj-teterre nande-i baa molonjo di dɔrɔ. ³ Kutienjo taa u caa ŋaa jape-tãmpɛlle, u caa ŋaa sarduɔni-tãmpɛlle. Diilonj-pɔruonju naa cilã teter de daade-i. Ku taa ku caa ŋaa emerodi-tãmpɛlle*.

⁴ Titienj † komorre baa a naa waa cilã fɔnjgɔtaanj-teter de daade-i. Bincumba komorre baa ba naa-i waa tɛna-yɛi aa dii bimbɛpiɛlɛni baa sɛnɛ-nyantuolbaa ba yunni-na. ⁵ Teterre manj waa hɔlma-na, di taa di nyiesɛnj aa ta di naar ŋaa diilonjo, di taa di bi ce ijieni. Fitmbaa niehã naa celienj jɛna di yaanjo-na. Fitmbaa daaba yaa Diilonj-Yalɛnja niehã-waanja-i. ⁶ Fɔnjgɔtaanj-teterre yaanjo-na, ku waa ŋaa hũmma, da kilekilekile. Da nj yiera, nj ta nj da nj yalle-i. Bimuɔmba namba naa dii-de huɔnjo. Ba waa ba naa. Yufiɛnja-i naa gbuo ba yammu-i baa ba honni-i hiere. ⁷ Dɛlã-wuonjo waa ŋaa jara, hãalɛnj-wuonjo waa ŋaa balyunju, siɛlinj-wuonjo yaanjo waa ŋaa nelbilonj-yaanjo aa Naalinj-wuonjo waa ŋaa kuɔcuro duɔ tuɔ yuul unj yɛnj dumaa. ‡ ⁸ Bimuɔnj daaba waa baa bũncɛmmu niede-niedei. Ba kũoma naa gbuo hiere baa yufiɛnja ka hel baa ba bũncɛmmu cicaara-i hiere. Bãnjgu-i baa isunju-i ba bi hãl neini yaa-i. Ba taa ba hãl wuɔ:

«U faa, u faa, u faa,

Itienjo-i Diilonjo-i Weimantienjo

manj naa waa, u yaa dii, u yaa ka waa;

u faa kelkel.» §

⁹ Da ba ta ba hãl ba tuɔlnu fɔnjgɔsɛnnin-teterre Tienjo-i, umanj dii gbula u sa ji kã teriengju-i, da ba ta ba hãl ba tuɔlnu-yuɔ, ba ta ba gbɛliɛnj-yo aa ta ba jaal-o. ¹⁰ Da ba ta ba ce kufanju-i,

* **3:9** Nienj Isayi sebe-i-na (Ésaïe) 49:23; 60:14. † **3:12** Nienj Isayi sebe-i-na (Ésaïe) 62:2. ‡ **3:19** Bincunjo-nelmanj sebe (Proverbs) 3:12; Ebiere 12:6. * **4:3** Tãmpɛlle nande-i banj blɛnj-denj dumaanjo-na, ba ce niibilenni baa-de. † **4:4** Titienj daaya bi waa fɔnjgɔtaanj-titienj; ku kaalaaya girekimma-na.

‡ **4:7** Nienj Esekiel sebe-i-na (Ézéchiel) 1:5-10,22; 10:14.

§ **4:8** Nienj Isayi sebe-i-na (Ésaïe) 6:2-3.

bíncuamba komorre baa ba naa-baan daaba sire dũna jaal umarj dii gbula aa u sa ji kã terienju-i. Da ba'a ba ce mafamma-i, ba hiel ba nyantuolbaa-ba-i jina u yaannga-na aa cira: ¹¹ «Diilonj nuɔ, Itienj nuɔ, tuɔlnumma saaya-nie, gbeliema saaya-nie, jaaluŋgu saaya-nie, himma saaya-nie wuɔ nuɔnei hielaa bĩmbĩnni manj dii hiere. Bĩmbĩnni manj dii hiere ni hilaa nanj helma aa tɛ nanj tɛma.»

5

Hai ka gbãa puur sebe-i?

¹ Miε mi ne da umarj tɛnaana fɔŋgɔtaanj-teterre-na u bilaaya sebe nanjo u nadiennga-na. Sebe fanjo-i baa naa nyegɛŋj u yaannga-na baa u huonju-na hiere aa pĩn-yo ŋaa figĩŋgu aa nyaar-o sɔmma niehã aa danya-mei. ² Aa da *dɔrpɔpuɔrbilɔŋo* nanjo piiye da gbagaga wuɔ: «Hai moloŋo-i ka gbãa yer danyɔbaa daaba-i halaŋ-ba aa puur sebe-i?» ³ Molo saa da! Molo saa da dɔrɔ-i-na, molo saa da hɛma-na, molo saa bi da kuon-nelle-na duɔ puur sebe-i a ne u huoya-maama-i. ⁴ Moloŋ unj'a u saa da dumaanjo-na, miε pãŋ ta mi kaal higoŋo! ⁵ Bĩncuɔŋ daaba-i, unarjo gbɛ-mi wuɔ: «Budii; baa kaal! Ne, jara manj hilaa *Yuda-baamba-na†, u yaraa u bigãarãamba-i. *Davidi hãayɛlŋo yaraa. U ka gbãa yer danyɔbaa daaba-i aa puur sebe-i.»

⁶ Miε mi ne da *Tũmbilɔŋo nanjo yieraaya fɔŋgɔtaanj-teterre caanju-na bimuamba naa-baan daaba halma-na, bĩncuamba yaannga-na. U taa u ne ŋaa ba cãa u nuon-nu. U waa baa yienja niehã baa yufienja niehã. Yufien daaya yaa Diilonj-Yaleiŋa niehã-waanja-i‡. U saan j yaa-i terni-na hiere hɛma-na.

⁷ Tũmbilɔŋ wuɔ piε umarj tɛnaana fɔŋgɔtaanj-teterre-na a hũu sebe-i u nadiennga-na. ⁸ Bimuamba naa-baan daaba-i baa bĩncuamba komorre baa ba naa-baan daa baa pãŋ sire dũna Tũmbilɔŋo yaannga-na. Ba waa baa koncoyenja ba yunnij hiere baa sɛne-biremму. Birenj daamu naa yu baa wusũnanjo. Wusũnanj daayo yaa pigãan Diilonj-baamba cacãranju-i. ⁹ Ba taa ba hãl nalãfelienju wuɔ:

«Banj kuɔ-ni,
ŋ ciε ŋ tãmma-i a sãa nuɔmba yunni-i terni-na hiere,
baa dũnni-na hiere,
baa nelmambaa-ba-na hiere,
baa nilienja-na hiere
a hã Diilonjo-i.
Nuɔnei gbãa biε sebe-i a yer danyɔbaa-ba-i aa puur-o.

¹⁰ Niŋ sãa bamanj,
ŋ ciε-ba Diilonj-nellenj-baamba
aa ce-ba jigãntaamba
ba ta ba cãa Diilonjo.
Ba ka waa hɛma yun-nu.»

¹¹ Miε mi tiraa ne, a da dɔrpɔpuɔrbiemba-i ŋaa slamba! Ba waa ŋaa nyienjo; molo sie gbãa kãŋ-ba. Ba waa kalla bimuɔŋ daaba-i baa bĩncuɔŋ daaba-i baa fɔŋgɔtaanj-teter daade-i hiere. § ¹² Ba taa ba hãl kabakaba wuɔ:

«Banj cãa Tũmbilɔŋo manj nuon-nu'i,
himma saaya-yuɔ, weiŋni saaya-yuɔ,
nelnulle saaya-yuɔ, fɔŋgũɔ saaya-yuɔ,
bɔbɔima saaya-yuɔ, gbeliema saaya-yuɔ,
tuɔlnumma saaya-yuɔ!»

¹³ Diilonj unj hielaa bĩmbĩnni manj hiere, nimanj dɔrɔ-i-na, baa nimanj hɛma-na, baa nimanj kuon-nelle-na a naara nimanj hũmma-na, bĩmbĩnni-i hiere miwaanjo-na, miε nu ni hãl wuɔ: «Umarj tɛnaana fɔŋgɔtaanj-teterre-na, fuɔ baa Tũmbilɔŋo-i, tuɔlnumma saaya ba yaa-i, bɔbɔima saaya ba yaa-i, gbeliema saaya ba yaa-i,

* 5:2 Girekimma-na ba pigãan *dɔrpɔpuɔrbilɔŋo daayo sɔnni-i wuɔ u waa baa fɔŋgũɔ ŋaa manj waan dumaa 10.1. † 5:5 Jara manj hilaa Yuda-baamba-na: Nienj Miwaanjo jɔnammanj-sebe-i-na (Genɛse) 49.9. ‡ 5:6 Diilonj-Yaleiŋa niehã: Nienj 3.1 baa naaru-i cicaara-i-na. § 5:11 Nienj Daniel sebe-i-na (Daniel) 7.10.

fǽngǽo saaya ba yaa-i hǽnni manǽ jonǽ!

¹⁴ Bimuǽmba naa-baanǽ daa baa sie wuo: «Ma cie.» Aa bǽncuǽnj daa baa dǽuna jaal-ba.

6

Dǽnyǽbaa-ba yerma-i

¹ Ku huǽngǽu-na, mi da *Tǽmbilǽnjǽ yiraa dǽnyǽdǽlǽnjǽ-i. Bimuǽmba naa-baanǽ daaba-i mie nu unanǽjǽ piye da gbagaga ǽaa diilǽnjǽ-i naaraa wuo: «Jo bande!» ² Mie mi ne da sǽmpilǽnjǽ nanǽ hilaa. Umanǽ waa u dǽrǽ-i-na tǽangǽ waa u nanǽga-na. Unǽ juǽ, baa hǽ-yo nyantuoluuo wuo u yaraa cor; wuo ta duǽ ka tiraa yar u bigǽarǽamba-i.

³ Tǽmbilǽnjǽ unǽ juǽ yer hǽalǽnjǽ-dǽnyuǽ-i, mie nu hǽalǽnjǽ-bimolǽnjǽ ciǽra wuo: «Jo bande!» ⁴ Sǽnjǽ nanǽ tiraa hel, fuǽ waa dǽa ǽaa tǽmma. Unǽ juǽ, umanǽ waa u dǽrǽ-i-na, baa hǽ-yo ku fǽngǽo-i u duǽ tuǽ dii berru terni-na hiere hǽma-na, a ce nuǽmba ta ba hel ba ko ba-naa. Ba hǽa ufanǽ-jǽ jigǽǽruǽnjǽ.

⁵ Tǽmbilǽnjǽ unǽ juǽ yer siǽljǽnjǽ-dǽnyuǽ-i, mie nu siǽljǽnjǽ-bimolǽnjǽ ciǽra wuo: «Jo bande!» Mie mi ne da sǽnjǽ nanǽ hilaa da kirkirkir. Umanǽ waa u dǽrǽ-i-na, kilo waa u nanǽga-na. ⁶ Mie nu ǽaa molo piye bimuǽmba naa-baanǽ daaba hǽlma-na wuo: «Yuure dǽmma sullu-i. Nǽ ce yinduǽnjǽ-maacemmanǽ-sullu gbǽa sǽa mahǽbiǽnjǽ-i kilo diei yonǽ aa da kuǽ jǽjaanǽ-i, kilobaa-ba siei. Namma-i baa duvǽnjǽ-i baa yuure nifanni sullu-i.»

⁷ Tǽmbilǽnjǽ unǽ juǽ yer naalǽnjǽ-dǽnyuǽ-i, mie nu naalǽnjǽ-bimolǽnjǽ ciǽra wuo: «Jo bande!» ⁸ Mie mi ne da sǽnjǽ nanǽ hilaa, u waa puguu. Umanǽ waa u dǽrǽ-i-na, ba taa ba bi-yo Kuliingǽ, aa u saatǽnjǽ-i ba taa ba bi-yo «Kuǽnjǽ-nelle». Banǽ juǽ, baa hǽ-ba fǽngǽo-i wuo ba ko nelbiliemba namba. Da ba calnu nelbiliemba-i sǽmma naa-i, ba hǽa-ba fǽngǽo-i sǽmma diei nuǽ wuo ba ce berru ko banamba, aa ce nyulmu ko banamba, aa ce jarma ko banamba, aa ce bǽmbabalmba ko banamba.

⁹ Tǽmbilǽnjǽ unǽ juǽ yer diilǽnjǽ-dǽnyuǽ-i, banǽ kuǽ bamanǽ Diilǽnjǽ-nelma maama-na, mie da ba yalǽnjǽ-i mumbuolmuǽjǽ-teriǽngǽ cicaara-i-na ¹⁰ a piye da gbagaga wuo: «Yuntǽnjǽ nuǽ, nuǽni manǽ faa aa tiraa ta ǽ wǽjǽ ninǽnjǽ-i; bamanǽ kuǽ mieǽnjǽ-i, ǽ cie bige-i aa da ǽ yuu-ba? Nǽ cie bige-i aa da ǽ juǽ kuǽ solaanjǽ-i nelbiliemba-na?» ¹¹ Baa hǽ-ba jonǽgorpiǽlmba hiere ba yunnǽnjǽ, ba dii. Aa naa wǽnjǽ baa-ba wuo ba fǽ ba hǽmmu-i cellǽ, kǽre banǽ taaranǽ nungǽ manǽ kuǽ saa yu yogo. Banǽ taa aa yanǽ ba natobimba manǽ, banǽ taa aa yanǽ ba namaacembiemba manǽ Diilǽnjǽ-suǽnjǽ-na, ba ka bi ko-ba bafamba temma-i. Ba'i ka jo jǽ yuliye-bǽi.

¹² Ku huǽngǽu-na, mi da Tǽmbilǽnjǽ yiraa dǽnyuǽ manǽ niediei-wuǽnjǽ-i. Unǽ yiraa-yo teriǽngǽ manǽ nuǽ-i, hǽma gbuu sagalla da dǽi! Bǽanjǽ-yufel die bir kau ǽaa kompabilǽnjǽ, ceinjǽ bir ǽaa tǽmma da dǽa! ¹³ Mǽǽnjǽ par diire hiere hǽma-na ǽaa fafalmuǽnjǽ hǽl kpaani dumaa nanna. ¹⁴ Dǽrǽ wuo pǽnjǽ halanjǽ ǽaa ba pǽnjǽ figǽnjǽ. Tǽnni-i baa dǽmmanǽ-nuoraanjǽnjǽ cǽlǽayǽ nilǽnjǽ manǽ hiere nie halanjǽ ni terni-na hiere. ¹⁵ Nuǽmba-i hiere baa gbar ka fuo tǽnnǽnjǽ: Yuntaamba-i, nelbǽmbǽmbaa-ba-i, sorosi ba yuntaamba-i, waamba-i, fǽngǽtaamba-i, baa nuǽmba namba-i hiere, kǽraamba-i baa nebimba-i hiere, baa gbar ka fuo tǽnfonǽnjǽ! ¹⁶ Aa naa ta ba wǽnjǽ baa tǽnni-i wuo: «Ciinjǽ na haa-yǽe na fuo-ye, umanǽ tǽnaana fǽngǽtaanjǽ-tetterre-na u baa da i yufelle aa Tǽmbilǽnjǽ baa bi da-ye gǽnjǽ baa-ye. †

¹⁷ Banǽ ka pigǽanjǽ ba jǽyǽmma-i yǽnjǽ manǽ nuǽ-i ku hǽi. Hai ka gbǽa kor?» §

7

Dǽrǽpǽurǽbilǽnjǽ haa dǽnyuǽ Diilǽnjǽ-cǽarǽamba-na

¹ Kufanjǽ huǽngǽu-na, mie da *dǽrǽpǽurǽbiemba naa calaanu yǽra hǽma-na a suu fafalmu-i terni-na hiere wuo mu baa jo hǽma-na, mu baa sagalla hǽmma-i, mu baa bi sagalla tǽbiingǽ diei. ² Diilǽnjǽ hǽa ba yaa-i fǽngǽo-i ba da ba guǽla hǽma-i baa hǽmma-i. Mie mi ne tiraa da dǽrǽpǽurǽbilǽnjǽ nanǽ hilaa bǽpagǽngǽ-na tuǽ jo. Cicǽlmantǽnjǽ unǽ haa u dǽnyuǽ-i baa kumarǽ, ku waa u nanǽga-na. Unǽ juǽ hi, wuo piye da gbagaga baa ba naa-baanǽ daaba-i wuo: ³ «Baa na hi na guǽla hǽma-i, baa hǽmma-i, baa tibinni-i! Yaanjǽ i haa dǽnyǽbaa Diilǽnjǽ-cǽarǽamba yammu-na igǽna.» ⁴ Banǽ juǽ haa-bǽi tǽ, baa bi ba nungǽ-i baa-mi: Ba waa nuǽmba neifǽnjǽ-komuǽnjǽ siei baa cǽncieluo neifǽnjǽ hǽi *Isirahǽl-dǽnni cǽncieluo baa ni hǽi baamba-na hiere.

⁵ Ba hǽlma-na, *Yuda baamba waa neifǽnjǽ-niediei,

Urubǽ baamba-i neifǽnjǽ-niediei,

Gadi baamba-i neifǽnjǽ-niediei,

* **6:5** Nǽnjǽ Sakari scbe-i-na (Zacharie) 1.8; 6.1-8. † **6:14** Nǽnjǽ Isayi (Ésaie) 13.10-13; 34.4; Esekǽl (Ézéchiel) 32.7-8; Amosi (Amos) 8.9 baa Yowel (Joél) 2.10; 3.3-4. ‡ **6:16** Nǽnjǽ Ose scbe-i-na (Osée) 10.8 baa Like scbe-i-na 23.30. § **6:17** Nǽnjǽ Yowel scbe-i-na (Joél) 2.11 baa Sofoni scbe-i-na (Sophonie) 2.2-3. * **7:3** Nǽnjǽ Esekǽl scbe-i-na (Ézéchiel) 9.4-6.

6 Aser baamba-i neifien-niediei,
 Nefutali baamba-i neifien-niediei,
 Manase baamba-i neifien-niediei,
 7 Siminyo baamba-i neifien-niediei,
 *Levi baamba-i neifien-niediei,
 Isakaar baamba-i neifien-niediei,
 8 Sabulō baamba-i neifien-niediei,
 Yosfu baamba-i neifien-niediei,
 *Bensaamiē baamba-i neifien-niediei.

Nelpūngu maŋ kuraa

9 Kufanġu huonġu-na, miē mi tiraa ne, a da nelpūngu naŋ temma molo sie gbāa kāŋ-ba. Baa naa hel terni-na hiere, dūnni-na hiere, nūleinġa-na hiere baa nelmambaa-ba-na hiere a jo ji yiera fōŋgōtaan-teterre yaanġa-na *Tūmbilonġo yaanġa-na. Ba waa hiere baa jonġorpielmba baa nampurni† ba nammu-na. 10 Ba taa ba piye da gbagaga wuo:

«Uman tēnaana fōŋgōtaan-teterre-na, Diilonġo yaa-i.

Fuo baa Tūmbilonġo-i ba'i kuraa-ye.»

11 *Dōrpōpuorbiemba-i hiere baa dii fōŋgōtaan-teterre-i huonġa baa bīncuamba-i a naara bimumba naa-baan daaba-i. Baŋ diyaa-ba huonġa dumaanġo-na, baa dūuna hiere teterre yaanġa-na a jaal Diilonġo-i. 12 Ba taa ba piye wuo:

«Ninsoŋo!

Tuolnumma saaya Diilonġo-i, gbēliēma saaya-yuo,
 nelnulle saaya-yuo, jaalunġu saaya-yuo, bōbōima saaya-yuo,
 himma saaya-yuo, fōŋgū bi saaya-yuo hōnni maŋ jon!

Ma ciē.»

13 Bīncuon daaba-na, unanġo yuu-mi wuo: «Bamaŋ diyaa jonġorpielmba-i daaba-i, ŋ suyaa-ba wei? Ŋ suyaa baŋ hilaa kusuon-nu wei?»

14 Mi gbē-yo miē: «Yuntie, mi daa-ba hie ta mi suo-ba? Jande ŋ sa pigāan-mi ba sīnni-i wei?»

Wuo cira: «Bamaŋ hilaa yaahuolbalaŋo-na, ba yaa-i. Ba saaraa ba jonġorbaa-ba-i Tūmbilonġo tāmna-na ba pusūŋ. 15 Ku'i ciē ŋ da ba yieraaya Diilonġo-teterre yaanġa-na aa ta ba jaal-o bāanġu-i baa isuonġu-i u dubuo-i-na. Uman tēnaana teterre-na u ka tuo neya-bei. 16-17 Aa Tūmbilonġo-i fōŋgōtaan-teterre-na, u'i ka waa ba āncīnanġo-i. U ka ceŋ-ba kā baa-ba cicēlmaŋ-hūnfoenġa-na.

Nyulmu sa ji tiraa bel-ba,

hūŋkuosīnni sa ji tiraa ko-ba,

bāanġu sa ji tiraa ye-ba,

babāanġu sa ji tiraa mulleŋ ba kūma-i.

Aa Diilo fuo fere yaa ka hur ba nyinyolma-i hiere.»‡

8

Dānyuo maŋ niehāi-wuonġo yerma-i

1 *Tūmbilonġo uŋ juo yer dānyuo maŋ niehāi-wuonġo-i, kuō ce da sensensen dōro-i-na ler boluon temma. 2 *Dōrpōpuorbiemba namba dii niehāi Diilonġo caanġu-na u tuo puor. Miē mi ne da ba hāa-ba yienġa niehāi ba yunninġ.

3 Dōrpōpuorbilonġo naŋo jo ji yiera mumbuolmun-terienġu caanġu-na baa sēne-bitiele u nanġa-na. Bitiel daade-i ba ciē-de ta ba dii wusūnaŋo diē. Uŋ juo ji yiera dumaanġo-na, baa hā-yo wusūnaŋo-i da bāmbāale wuo u pā-yo mumbuolmun-terienġu-na a hā Diilonġo-i baa Diilon-baamba cacārāŋgu-i fōŋgōtaan-teterre yaanġa-na. Mumbuolmun-terienġu daaku waa sēne-kūŋgu. 4 Baŋ hāa-yo wusūnaŋo-i, wuo dii-yo bitiele-na, wuo wur kā Diilonġo-na baa Diilon-baamba cacārāŋgu-i.

5 Ku huonġu-na, dōrpōpuorbilonġo wuo gbāl dāamu mumbuolmun-terienġu-na a yu bitiele-i aa fara nanna-diē hēma-na. Diilonġo wuo pāŋ doŋ tuo nyiesŋ aa tuo naar, terni-i hiere ijieni aa hēma sagalla.

Yienġa hii bumma

6 Hēmaŋ sagalaaaya dumaanġo-na, *dōrpōpuorbiemba niehāi maŋ baŋ hāa-ba yienġa-i, baa tigiiŋ da ba bu-ya.

7 Diēla-wuonġo bu u yerre-i. Uŋ buu-de terienġu maŋ nuō-i, diilon-tālēiŋa naŋ aa kūnna hēma-na, aa guolaa baa dāamu baa tāmna. Hēma yienġu diei kuō caa baa ku tibinni-i ka

† 7:9 Ba taa ba jarā yuntaamba-i baa nampurni yaa ba nammu-na. Nieŋ Nsāa sebe-i-na 12.13. ‡ 7:16-17 Nieŋ Isayi sebe-i-na (Ésaïe) 25.8; 49.10 baa Esekiel sebe-i-na (Ézéchiel) 34.23.

hel baa híebínaangu-i hiere. Yienḡu manḡ caa, da ba calnu híema-i sǝmma siei, kuu dii ḡaa sǝmma diei caa.

⁸Háaíḡ-wuoḡo bu u diele-i. Baa nanḡ kulanḡu nanḡu dii-ku dámmaḡ-nuoraanḡu-na. Ku waa ḡaa tánunḡu ta ku caa. Nuoraanḡu yienḡu diei bir támma hiere. Da ba calnu-kuǝ sǝmma siei, kuu dii ḡaa sǝmma diei birii támma-i. ⁹Ku bímbaanḡ baa ku hiere aa baatombaa-ba manḡ waa hǝlma famma-na baa bí bǝna hiere.

¹⁰Sielinḡ-wuoḡo bu u yerre-i. Mǝekánkarre nande hel dǝrǝ-i-na ta di caa dáamu di jo; jo ji suur nuoranni-na baa húnfonni-na. Da ba calnu-nie sǝmma siei, kuu dii ḡaa di suurii sǝmma diei nuǝ. ¹¹Ba taa ba bí mǝele falle-i «Gbagagama». Dinḡ suurii hǝmma manḡ nuǝ-i, maa bir hiere da gbagaga. Manḡ cie gbagaga dumaanḡo-na, nuǝmba manḡ nyuǝḡ-ma ba fḡḡḡǝ baa ku.

¹²Naalinḡ-wuoḡo bu u diele-i. Báanḡ-yufelle yienḡu diei kuǝ pánḡ ku, ceinḡo-i maaduǝma, mǝeḡa nanḡ aa balla, a ce cecerma parra. Da ba calnu báanyufelle-i baa ceinḡo-i sǝmma siei, kuu dii ḡaa sǝmma da-ma-diei naa kuu-nie. Aa calnu mǝeḡa-i sǝmma bi siei, sǝmma diei naa baala-yei. A ce dumaanḡo-na báanḡu saa ta ku ye dumaa aa ceinḡo saa tuǝ muora dumaa.

¹³Mie mi tiraa ne a da kuocurǝ nanḡo bíḡ dii fénfelle-na aa tuǝ kaasḡ wuǝ: «Gbǝre o gbǝre! Gbǝre o gbǝre! Dǝrǝpuǝrbiemba manḡ tíyáa ba siei-baamba-i, da ba bu ba yienḡa-i súlma haraa nelbiliemba-na!»

9

¹*Dǝrǝpuǝrbilono manḡ diilunḡ-wuoḡo bu u yerre-i. Mie da mǝele nande diiriye híema-na. Dinḡ diiriye dumaanḡo-na, baa há-de fobabalaanḡu diele-i. ²Die puur fobabalaanḡu-i. Nyaasíbabalanni nanḡ temma ta ni hel da kirkirkir, a ce terienḡu pánḡ bir ce da kullu hiere. ³Dúnḡbermba nanḡ temma hel nyaasḡḡ daani-na a gbuo híema-i hiere. Baa naa ce ba ta ba ce ḡaa namelmba. ⁴Baa gbǝ-ba wuǝ ba baa yieya híenḡu-i, baa dímma-i, baa tibinni-i, ḡa Diilonḡ-dányuǝ unḡ'a u sí bamanḡ yammunḡ, keḡe ba ta ba yii baa ba yaa-i yoḡ. ⁵Ba saa cira ba ko-ba, ba'a ba huol ba yammu-i caamba ndii. Namienḡ duǝ dorḡ-ni kunḡ janḡ-ninḡ dumaa, bafamba ka haa jamma famma temma yaa kutaamba-na. ⁶Caamba ndii daayo-na, nuǝmba ka ta ba taara kulinḡu-i ḡa ba sie da-ku. Ba ka mul dáamu taara-kuǝ, ḡa molon yufelle sie gbáa haa-kuǝ.

⁷Dúnḡberḡ daaba taa ba niya beru domma-i ḡaa bercesúnaamba. Ninanni nanni waa ba yunni-na ḡaa sǝne-nyantuolbaa, aa ba yammu waa ḡaa nelbilienḡ-yammu. ⁸Ba yukuǝsinni waa pámpǝr ḡaa caanḡ-niini aa ba nyieni-i ḡaa jar-nyieni. ⁹Ba pámpinammu waa ḡaa ba diyaa kollunḡ-joḡgorbaa-ba'i muǝ, aa da ba ta ba yuul, ba búncemmu ta mu du ḡaa súḡ-wotorbaa-banḡ dunḡ dumaa berunḡ-húmelle-na. ¹⁰Pelni waa baa-ba baa tureinḡa ḡaa namelmba. Ba ka ce nuǝmba-i súlma baa tureinḡa fanḡa yaa-i caamba ndii daayo hǝlma-na. ¹¹Fobabalaanḡu dielenḡ yerḡ baa dǝrǝpuǝrbilono† manḡ, u yaa dii ba yunḡu-na. Ba bí-yo ebiremma-na «Abadǝ», girekimma-na «Apolinyǝ» ku yunḡu yaa wuǝ Guǝyǝtienḡo.

¹²Yaahuol-dielánḡo curaa. Ba hái tíyáa.

¹³Dǝrǝpuǝrbilono manḡ niedie-i-wuoḡo wuǝ bu u yerre-i. Mie nu molo piye sǝne-mumbuolmunḡ-terienḡu katǝnni naa-i-na, Diilonḡo yaanḡa-na. ¹⁴Kutienḡo taa u piye baa dǝrǝpuǝrbilono manḡ niedie-i-wuoḡo yaa wuǝ: «Ba vaa dǝrǝpuǝrbiemba‡ namba jina Efurata§ caanḡu-na, baa dii ba naa. Fir-ba ḡ nanna.» ¹⁵Wuǝ fir-ba nanna. Diilonḡo naa dii bel daade yaa-i, baa ceinḡ daayo yaa-i, baa yiinḡ daaku yaa-i, baa huǝḡ daaku yaa-i, a há dǝrǝpuǝrbienḡ daaba-i ba da ba ko nelbiliemba-i parra-bei. Da ba calnu-bei sǝmma siei, banḡ ka ko bamanḡ, ba ka waa sǝmma diei. ¹⁶Bercetaamba waa baa dǝrǝpuǝrbienḡ daaba-i. Ba waa baa súnaamba. Baa bí ba nunḡu-i baa-mi. Ba waa nuǝmba milnyǝmbaa nuǝsǝ. ¹⁷Minḡ daa súnaamba-i damma manḡ baa ba gbartaamba-i ku yaa daaku: Ba kollunḡ-joḡgorbaa-ba waa dádáa ḡaa dáamu, banamba kakau ḡaa bula-húmma, banamba bojǝmmu. Súnaamba yunni waa ḡaa jar ba yunni. Dáamu taa mu hel ba nunni-na, baa nyaasinni, baa naarjǝmmu. ¹⁸Dáamu manḡ taa mu hel ba nunni-na baa nyaasinni-i a naara naarjǝmmu-i, guǝyǝ-bímíbinni. Nelbiliembanḡ calaanu sǝmma siei-i, nie ko sǝmma diei bei. ¹⁹Súnaanḡ daaba himma waa ba nunninḡ, baa ba pelninḡ. Na saa da! Ba pelni waa ḡaa jǝnaamba. Yunni waa-nie, aa ba taa ba kǝsuḡ nelbiliemba-i baa ni yaa-i.

²⁰Guǝyǝ-bímíbinni siei ninḡ daaninḡ'a ni saa ko bamanḡ, ba saa nanna ba cilǝbabalanḡo-i; ba saa yanḡ ba cuffienḡa buolma-i. Ba buol *jinabaa-ba-i dii, ba buol tinni-i dii, a ne da ba yaa cie-ni ba ferǝ. Ba cie ninanni baa sǝne, ninanni baa wargbe, ninanni baa kǝvǝllu, ninanni baa

* **9:9** Nienḡ Yowel sebe-i-na (Joél) 1.6; 2.4-5. † **9:11** Dǝrǝpuǝrbilonḡ daayo-i, ba yaa cínaana ba munyerammu-i.

Nienḡ Yuda sebe-i-na 6. ‡ **9:14** Dǝrǝpuǝrbiemba daaba-i, ba yaa cínaana ba munyerammu-i. Nienḡ Yuda sebe-i-na 6.

§ **9:14** Efurata-i nuorabuǝ nanḡ yerre-i dumaanḡo-na, ku kaalaaya girekimma-na.

támpíeŋa, ninanni baa daanġu. Ni sa da, ni sa nu, ni sa bi wuó. ²¹ Ba saa nanna ba nelkolle-i, baa ba isomma-i, baa ba bñjwosinni-i, baa ba cuoyunġu-i.

10

Nsáa wuyaa sebeyelle-i

¹ Ku huonġu-na, mi tiraa da *dorpapurbilonġo nanġo hilaa dərɔ-i-na tuó hiire u jo. U waa baa fñġũ. Duherru naa dii-yo huonġa aa diilonġ-pəruonġu waa u yudərɔ-i-na. U yaanġa taa ka caa ŋaa bāanġu, aa u gbeini-i ŋaa dáamu. ² Sebeyelle nande waa u nanġa-na, sebeyel daade naa puur. Uŋ juó hi, wuó dii u nadiegboluonġu-i dāmman-nuoraanġu-na aa jina u nanyuó-kunġu-i bomborma-na. ³ Aa naa kaasñġ da gbagaga ŋaa jara buure. Uŋ kaasān, diilonġ wuó naar da niehái a sie-yo. ⁴ Uŋ siyaa-yo baa maman mié mi nyegēŋ-ma jina, mié mi ne da molo nié piye baa-mi dərɔ-i-na wuó: «Diilonġ uŋ naaraa wanġ maman, baa yanġ molo nu-ma; baa nyegēŋ-ma.»

⁵ Dərpapurbilonġ daa wuó sire u nadienāŋa-i dərɔ-i-na ⁶⁻⁷ aa naa cira: «Ku hiil Dərpapurbilonġ manġ tŷyáa niehái-wuonġo-i, duó donġ tuó bu u yerre-i Diilonġ uŋ ŋa naa wanġ u kusunġu manġ baa u cáarāamba-i, uŋ ŋa naa wanġ u kusunġu manġ baa u *pəpaurbiemba-i, u ka ce-ku. Diilonġo yaa mi siera. U yaa hielaa dərɔ-i baa hĕma-i, aa hiel dāmman-nuoraanġu-i baa bimbinni-i hiere, uu dii gbula, u sa ji ká terienġu.»

⁸ Umanġ naa piye baa-mi dərɔ-i-na u tiraa gbē-mi wuó: «Ká dərpapurbilonġo manġ yieraaya a dii u gboluonġu diei dāmman-nuoraanġu-na, aa jina ku diei bomborma-na u wulaa, ŋ ka hūu sebeyelle manġ puurii u nanġa-na.» ⁹ Mi piyaa ká ku yaa-i ka gbē dərpapurbilonġo-i mié u hā-mi sebe-i. U gbē-mi wuó mi hūu-yo mi wuo-yo. Da mi wuo-yo, u ka waa kpēnne mi nunġu-na ŋaa sǎllu, ŋga u ka waa gbegēge mi kusunġu-na. ¹⁰ Mié hūu sebe-i u wulaa a wuo-yo. U waa ŋaa sǎllu mi nunġu-na da kpēnne, ŋga minġ juó hñŋ-yo, u bir da gbegēge mi kusunġu-na.*

¹¹ Ku huonġu-na, baa gbē-mi wuó: «Diilonġo taara u puor-ni baa nuomba bói maama, baa nileiŋa bói maama, baa fñġōtaamba bói maama, ŋ gbĕŋ ŋ ka tiraa wanġ-ma.»

11

Diilopəpaurbiemba hāi maama

¹ Ku huonġu-na, baa hā-mi gboruonġu nanġu, ba fi baa-ku; aa gbē-mi wuó: «Sire ŋ ka fi *Diilodubuó-i baa mumbuolmun-terienġu-i, aa ŋ kán bamanġ dii ta ba jaal Diilonġo-i Diilodubuó-i-na. ² Baa ji cira ŋ fi gñġũnġ-huonġa-i, ba yaanġ-ka hā *nieraamba baa-ka. Ba ka sere Diilonġo nelle-i* caamba komuonġa hāi baa ba hāi. ³ Kuu dii ŋaa yinni nuosiba niediei komuonġa siei. Mi ka puor mi nuomba hāi baa mi nelma-i ba ka ta ba wanġ-ma yinni fanni-na hiere. Kutaamba ka dii balaanġ-jonġorbaa.»

⁴ Nuomba hāi baanġ daaba dii hĕma Tienġo† caanġ-nu. Baa dii ŋaa *Olivi-tibinni, baa dii ŋaa fitmbaa.‡ ⁵ Umanġ duó tuó taara u ce-ba kuujanġu, dáamu nammu hel ba nunni-na a kɔsuonġ kutienġo-i. Ba bigāarāamba ka ku kuliinġu fanġu temma yaa-i. ⁶ Banġ ka ta ba wanġ Diilonġ-nelma-i bieŋa manġ nuó-i hiere, ba gbāa bella diilonġo-i u sie dáa bieŋa fanġa-na. Ba gbāa bi ce hūmma bir támma hiere. Aa āmbabalma manġ da ma dǎlnu-bei, ba gbāa dii-ma miwaanġo-na huonġu manġ dolaanu-bei.

⁷ Ŋga da ba ji wanġ Diilonġ-nelma-i tí, bñjwobalġo manġ dii fobabalaanġu-na, u ka hel kar berru-bei aa ko-ba. ⁸⁻⁹ Duó ko-ba, ba sie yanġ ba fuure-bei; ba ka nanna-bei nellerġ-huonġa-na ponsanaterre-na. Ba ka tíe terienġu-na a ce yinni siei baa boluonġu nuomba ta ba jo ba ne-ba. Nuomba ka hel terni-na hiere, baa nileiŋa-na hiere, baa dūnni-na hiere, baa nelmambaa-ba-na hiere a ji ne-ba. Manġ ka ce nelle manġ nuó-i, nelle fande-i nebuó; ba gbuu Itienġo-i kusuonġ-nu'i ko-yo. Ba gbāa bí nelle falle-i Sodomu§; ba gbāa bi bí-de Esipi dii balaanġu maama-na. ¹⁰ *Diilopəpaurbiemba hāi-baanġ daaba kuliinġu ka silaa dǎlnu nelbiliemba-i ji cor. Ba mulāanġ nuomba-i cor baa ba nelma-i; a ce dumaanġo-na, ba ka ce ponsaanġu ma yerrenġ aa hā ba-naa bimbinni ponsaanġ daaku-na.

¹¹ Ŋga yinni siei baa boluonġ daakunġ juó cor, Diilonġo hul fafalnu dii ba memmu-na, ba sire. Bamanġ taa ba ne-ba, korma fūnuġ bel-ba. ¹² Diilopəpaurbieŋ daaba nu molo piye baa-ba da gbagaga dərɔ-i-na wuó: «Nyugāan na jo bandel!» Ba ta ta ba nyugunġ ku yaa nuó-i baa duherru, ba bigāarāamba ta ba ne ba ta ba ká. ¹³ Huonġu fanġu-na, hĕma gbuu sagalla. Manġ sagalaaya dumaanġo-na, nelle muonu yiēŋu diei. Da ba calnu-die sǎmma cñcieluo-i,

* 10:10 Nienġ Esekiel sebe-i-na (Ézéchiel) 2.8, 3.1-3. * 11:2 Diilonġo nelle-i bande-i, ba gbē *Yerusalemu yaa-i. † 11:4 Hĕma Tienġo yaa Diilonġo-i. ‡ 11:4 Nienġ Sakari sebe-i-na (Zacharie) 4.3,11-14. § 11:8-9 Sodomu: Nienġ u künġu-i Miwaanġo jnammanġ-sebe-i-na (Genèse) 18-19.

somma diei-i muyaanu. Nuomba neifienja siei nuosiba ndii tfe-manj. Bamanj tyaá ba saa ku, ba kúoma ta ma nyen. Ba ta ba piye wuo: «Diilonjo-i bibienjo».

¹⁴ Haałin-yaahuolo curaa, nga ma saa ti; sielin-woonjo jo dii.

Yerperiele buu

¹⁵ Ku huonju-na, *dorpuparbilonjo manj niehái-wuonjo bu u yerre-i. Nuomba namba ta ba piye doro-i-na da gbagaga wuo:

«Miwaanjo yuntesinni-i fiefie-i-na ni cie Itienjo da-u-diei niini, fuo baa unj saanj *Konjortienjo manj.

Yuntesin daani ka tfe baa ba yaa-i ni sa ji ti dede.»

¹⁶ Nuonj daabanj piye dumaanjo-na, bincuomba komorre baa ba naa manj tlenaana Diilonjo caanju-na, ba sire duna hiera a jaal Diilonjo-i ¹⁷ aa cira:

«Itien nuo, Diilon nuo, Weimantien nuo,
nii naa waa, aa nii dii.

Ninj huyaá nelle-i a pigaan nj fongotesinni-i

i ce-ni kasi saa da-ni.

¹⁸ *Nieraamba taa ba ganj baa-ni.

Nga fiefie-i-na nuonei ka ganj baa-ba.

Nj ka pigaan-ba nj jayamma-i.

Bikuomba germa hii.

Nj caaraamba manj waanj nj nelma-i, ba pammanj-huonju hii,

ka hel baa nj baamba manj kaanj-ninj hiera,

nelbombombaa-ba-i baa nyuonyu-baamba-i hiera ba pammanj-huonju hii.

Bamanj bi guolaayanj hlema-i, ba kosuomanj-huonju yaa hii daaku-i.»

¹⁹ Banj juo piye ti, *Diilodubuo manj doro-i-na wuo puur, *tobisinninj-kporuo wuo carra dii u huonja-na, diilon wuo donj tuo nyiesinj aa tuo naar. Terni-i hiera ijieni. Hlema sagalla, diilonjo wuo tuo gbu u daa baa tampelinja.

12

Gberε

¹ Ku huonju-na, mie mi ne da gberε nanj temma doro-i-na: cienjo nanjo. Uu naa dii baanyufelle-i jongor temma, aa haa u gbeini-i ceinjo-na aa dii nyantuoluo baa mænja cinciueluo baa a hai yuo. ² Kusinju waa-yuo a hi homma. Kunj bilaa-yo ta ku jan-yo, wuo tuo kaasinj.

³ Mie mi ne tiraa da gberε nanjo doro-i-na: Jünjo nanjo da daa baa yunni niehái baa yienja cinciuelo! Nyantuolbaa-ba waa u yunni-na hiera. ⁴ U pelienju pir mænja-i yienju diei nanna hlema-na. Da ba calnu mænja-i somma siei, u pirii somma diei nanna. Wuo jo ji yiera cienj daayo caanju-na wuo duo boro u hinj bilonjo-i. ⁵ Cienj wuo boro naacombilonjo. Unj bi buora, baa bie bilonjo-i ka baa-yo ka jina-yuo Diilonjo caanju-na. U waa tlena u fongotaanj-teterre-na. Naacombilon daayo yaa saaya u sire waa nilenja-i hiera a yunju-na. U ka sire ce u fonguo-i baa kollun-buole. ⁶ Banj hiyaa bilonjo-i ta baa-yo, nyun wuo gbar suur hien-nu. Diilonjo naa tigiinj terienju nanju dii hienju-na duo ka fie-yo yinni nuosiba niediei komuonja siei.

⁷ Huonju fangu-na, beru nandu sire doro-i-na. Misel-i* baa u napuparbiemba yaa kaa ka suuye jünj daayo-i baa u baamba-i. ⁸ Banj daa ba-naa dumaanjo-na, baa yar jünjo-i baa u baamba-i, a ce dumaanjo-na ba saa gbáa da ba tlena doro-i-na. ⁹ Ba sie-yo nanna hlema-na. U yaa jebincinjo-i. U yerre yaa *Sitáni, dinande yaa *Bigaaränjo. U yaa taalánj nuomba-i hlema-na hiera. Ba sie-yo nanna baa u puparbiemba-i hiera hlema-na.†

¹⁰ Mie mi ne da molo piye doro-i-na da gbagaga wuo:

«Fiefie fuo, i kuraa.

U Diilonjo pigaan u fongotesinni-i baa u nellentesinni-i.

Diilonj unj saanj *Konjortienjo manj,

fongotesinni dii u nanj-na.

Umanj taa u cal i baamba-i baanj-gu-i baa isuonju-i Diilonjo yaanja-na,

ba duonyayuo doro-i-na.

¹¹ Tumbilonjo tamma-i

baa Diilonj-nelma manj hilaa i baamba nunni-na,

ma yaa cie ba yar-o.

Ba hlerá kulinju-i njaa ku sa jan-ba.

¹² Terienju fanju-na, namaa namanj dii doro-i-na hiera, taa na nye.

* 12:7 Misel yaa *dorpuparbiemba yuntienjo-i. Nienj Yuda sebe-i-na 9. † 12:9 Nienj Miwaanjo jnammanj-sebe-i-na (Genése) 3.1 baa Like sebe-i-na 10.18.

Nga namaa namanj dii hĕma-na, baa hŭmma-na, sŭlma haraa-nei!
 Sitáni hiiriye ká na wulaa baa hódulle,
 u suyaa wuó u yinni saa tĕe bói.»

¹³ Jŭnŭŋ jwó'a u ne da u fere hĕma-na, wuó sire cu cĕhuonacieŋ daayo huonj-nu. ¹⁴ Baa hā cieŋo-i kuócuó bŭncemmu hái, u yuul ka diire dii *hĕŋgu-na banj tigiŋ terienju manj há-yo u duó ka tĕna ce bieuja siei baa boluonju jĕno baa da u yufelle. ¹⁵ Uŋ yuulii ka diire dumaŋo-na, jĕno wuosa hŭmma, kuó pánj ce nuoraanju ta ku bŭn da ku ka wuo cieŋo-i. ¹⁶ Hĕma yan-yo aa naa yiernu hŭnj daama yaanĝa-na, maa bŭnj jo ji suur hiere. Hĕma bir suuye. ¹⁷ Jŭnŭŋ huonĝa fŭnuŋ du baa cieŋo-i. Bisálmba namba waa baa cieŋo-i. Jŭno ĝunu ka tuó ĝánj baa ba yaa-i. Bisálŋ daaba yaa bamanj nuonj Diilonjo nunĝu-i aa bel Yesu nelma-i nammu hái. ¹⁸ Ku huonĝu-na, jŭno jo ji yiera dāmmaŋ-nuoraanĝu nunĝu-na tuó ne.

13

Bŭjwobaljo nanjo hilaa hŭmma-na

¹ Ku huonĝu-na, mié mi ne da bŭjwobaljo nanjo hilaa dāmmaŋ-nuoraanĝu-na. U waa baa yunni niehá baa yieŋa cŭncieluo. Nyantuolbaa-ba waa yieŋ daaya-na hiere. Aa Diilonjo tuosŭnniŋ-yiereŋa naa nyegĕŋ u yunni-na hiere. ² Bŭjwobalj daayo waa ŋaa kĕljo, u gbeini waa ŋaa dāŋkilaanĝ-gbeini aa u nunĝu waa ŋaa jara nunĝu.* Jŭn wuó há-yo himma-i baa yuntesŭnni aa bi há-yo fŭŋĝóbambáale. ³ Baa naa posol bŭjwuonj daa u yunĝu nanĝu-i babalaa, da ŋ ta ŋ ne-yo ŋaa u ka ku, ŋga páanĝ daaku jo ji fĕ. Kuó ce nuómba-i hiere gberĕ, baa ta ba nyaanu-yuó ba ne-yo. ⁴ Jŭn uŋ háa bŭjwuonj daayo-i fŭŋĝuó-i, nuonj baa donj ta ba dŭuna ba jaal jŭno-i. Ba taa ba bi dŭuna ba jaal bŭjwuonjo-i aa ta ba piye wuó: «Hai gbáa saa u fere baa bŭjwuonj daayo-i? Hai gbáa yii baa-yo?»

⁵ Baa há bŭjwuonjo-i hŭmelle-i wuó u kaal u fere aa u tuora Diilonjo-i. Ba háa-yo hŭmelle-i wuó u ce u báanĝu-i caamba komuonja hái baa ba hái. ⁶ Wuó donj tuó tuora Diilonjo-i, u bĕna u yerre-i baa u dŭŋgu yerre-i ka cor baa bamanj dii u nelle-na hiere ba yiereŋa-i. ⁷ Baa bi háa-yo hŭmelle-i wuó u ce berru baa Diilonj-baamba-i. Kerĕ duó ce berru-i baa-ba, u ka yar-ba. Ba haa-yo dŭnni-i hiere ni yun-nu, baa terni-i hiere ni yun-nu, baa nelma-i hiere ma yun-nu, baa nileŋa-i hiere a yun-nu.† ⁸ Da ma hel bamanj yiereŋa-i nyegĕan cicełmanj-sebe-i na dii miwaanjo jŭnamma-na, nelbiliba-i hiere ba ka ta ba dŭuna ba jaal-o. Cicełmanj-sebe daayo-i, banj kuó *Tŭmbilonjo manj, fuó wuonjo-i.

⁹ Umanj duó u ka nu, u nu! ¹⁰ Diilonj duó cira ba bel umanj, ba ka bel-o; duó cira ba cáa umanj nuonj-nu-i, ba ka bi cáa-ku. Terienĝu fanĝu-na, Diilonj-baamba saaya ba hírá ba kŭoma-i aa haa ba nanĝa-i Diilonjo-na.

Bŭjwobaljo nanjo hilaa hĕma-na

¹¹ Mié mi ne tiraa da bŭjwobaljo nanjo hel hĕma-na u jo. Yieŋa hái waa u yunĝu-na. A waa ŋaa terbeyun-waanja. U taa u piye ŋaa jŭn daa uŋ piyeŋ dumaa. ¹² Bŭjwobaljo manj hilaa hŭmma-na uu naa há-yo fŭŋĝuó-i u duó tuó ce himma-i aa fuó tĕna tuó ne u tuó ce. A ce dumaŋo-na, uŋ hilaa, u guor nelbiliba-i ba ba dŭuna ba jaal bŭjwobaljo manj hilaa hŭmma-na. Fuó yunĝu yaa naa posol babalaa aa fĕ. ¹³ Umanj hilaa hĕma-na, u taa u ce himma bói. Halle u taa u ce dáamu ta mu hel dŭó-i-na mu diire hĕma-na nuómba-i hiere ba yufelle-na. ¹⁴ Uŋ daa fŭŋĝuó manj tuó gbá u ce himma-i umanj hilaa hŭmma-na u yufelle-na, u taa u pira nelbiliba-i. Uu naa wanj baa nuómba-i wuó banj posolaa bŭjwobaljo manj baa jigápŭruonĝu-i aa u saa ku, ba ce daanĝu ba sisŭŋ-yo ba jŭna ba ta ba dŭuna ba jaal-o. ¹⁵ Baa naa há bŭjwobaljo manj hilaa hĕma-na ku fŭŋĝuó-i u ce banj sisáan umanj jŭna u tuó fiisa aa gbáa tuó piye aa tuó bi ko bamanj sa dŭunaananj ba jaal-o hiere. ¹⁶ Mafammanj cie, bŭjwuonj daa wuó guor nuómba-i hiere, nelbŭmbŭmbaa-ba-i baa nyuonjuo-baamba-i, waamba-i baa nawalaamba-i, kŭraamba-i baa nebimba-i wuó ba dánya ba fere ba nademmu-na sisŭ ba yaadámma-na. ¹⁷ Dányuó duó uu si dii nuóni manj nuó-i, ŋ sie gbáa sáa bŭnkŭŋju, ŋ sie bi gbáa suor bŭnkŭŋju. Bŭjwobaljo yerre yaa waa dányuó fanjo-i sisŭ niele manj saa baa u yerre-i.

¹⁸ Terienĝ daaku-i nelnuráan-terienĝu. Niel daade yaa nuómba siei komuonja siei baa niediei (666). Di pigáan molonjo nanj sŭnni-i dumaŋo-na. Umanj duó tuó cĕ u jŭgwanj u ne.

14

Bamanj kuraa ba maama-i

¹ Mié mi tiraa ne da *Tŭmbilonjo yieraaya *Sinyó-tánunĝu-na baa nelpŭŋgu nanj temma. Ba waa nuómba neifienj-komuonja siei baa cŭncieluo nuómba neifienja hái. Tŭmbilonjo yerre-i baa u To diele naa nyegĕŋ ba yaadámma-na. ² Mié ta mi nu ba yaleŋa-i dŭó-i-na. A taa a

* 13:2 Nierj Daniel sebe-i-na (Daniel) 7.3-6. † 13:7 Nierj Daniel sebe-i-na (Daniel) 7.8,21,25.

du ɲaa húnjulamma, a taa a du ɲaa diilonjo³i naaraa. A taa a du ɲaa ba mar konconni. ³Ba waa ta ba hál naláfeliɲgu fɔŋgɔtaan-tettere yaanga-na, bimuɔmba naa-baanj daaba yaanga-na, bíncuɔmba bi yaanga-na. Da ma hel bafamba-na, molo sie gbáa suɔ naláanj daaku-i hálku. Diilonjo sáa bafamba yunni yaa híema-na. Baa dii nuɔmba neifieɲ-komuɔɲa siei baa cíncieluo neifieɲa hái. ⁴Baa dii welewele, ba saa guɔla ba fere baa caamba. Ba yaan aa ta ba cu *Túmbilono huonj-nu unj kánj terni manj nuɔ-i hiere. Diilonjo yufelle hilaa ba yaa-i nuɔ-i igéna nelbilibiema hólma-na u sáa ba yunni-i ba da ba ce fuɔ baa Túmbilono-i ba baamba. ⁵Ba nunni saa puur baa coima-i dede. Cálmuɔ si dii-béi.

Dɔrpɔpuɔrbiema siei maama

⁶Mie mi ne da *dɔrpɔpuɔrbilono nanjo yuul dii fɛnfɛlle-na u jo baa neldɔdɔlma namma. Nelma famma sa ji saara dede. U jo baa-ma duɔ ji wanj-ma baa nelbilibiema-i terni-na hiere, dúnni-na hiere, nelmambaa-ba-na hiere baa níleɲa-na hiere. ⁷U taa u piye da gbagaga wuo: «Diilonj unj ka ger nuɔmba ándaangu-i huɔngu manj nuɔ-i ku hii tí, a ce dumaanjo-na, taa na kánj-yo aa na ta na gbeliɲ-yo. Taa na dúnna na jaal umanj hielaa dɔrɔ-i baa híema-i. Taa na jaal umanj hielaa nuoranni-i baa húnfonni-i!»

⁸Dɔrpɔpuɔrbilono nanjo tiraa cu díelá-wuonjo-i tuɔ piye wuo: «U muyaanu! *Babiloni muyaanu! Nebuɔ manj cilaanj níleɲa-i hiere baa u saasorsinni-i, u muyaanu!»

⁹Unaa tiraa cu háalɲj-wuonjo-i tuɔ piye da gbagaga wuo: «Umanj duɔ tuɔ dúnna bíɲwobalɲo yaanga-na, sisɔ u karkuuyo^{*} yaanga-na, aa dánya u nadiɲga-na, sisɔ u yaadamma-na, ¹⁰kutierno sie kor Diilonj-berru-na. Diilonjo ka pigáan-jyo u jáyamma-i. U ka waa ɲaa ba guoraa moloɲo há-yo kombabalamma u nyɔɲ. Kufanjo taamba ka mulɲɲeɲ dájgbɔguɔɲgu-na, dɔrpɔpuɔrbiema yaanga-na, baa Túmbilono yaanga-na. ¹¹Dáamu manj muláan-ban, mu sa ji díɲ dede. Mu nyaasinni sa ji yanj wurma-i dede. Bamanj dúnnaanaj bíɲwobalɲo yaanga-na, sisɔ u karkuuyo yaanga-na, bamanj dánya ba fere baa u yerre-i, ba ceraa ba da fiisaangu gbula.»

¹²Ku¹i cíe Diilonj-baamba-i, bamanj nuɔɲ u nuɲgu-i aa haa ba nanja-i Yesu-i-na, ba saaya ba híra ba kúɔma-i.

¹³Ku huɔngu-na, mi nu molo piye baa-mi dɔrɔ-i-na wuo: «Nyegéɲ nel daama-i: «A donj fiefiɛ-i-na, bamanj kuɲ baa Itienjo maama-i ba hɔmmu-na, ba yunni dɔlaa. *Diilonj-Yalle waan-ma wuo ninsoɲo, kére ba ka fiisa, ba silaa ce weima; ba ka da ba mulɲema sullu-i.»»

Dímma híi karma

¹⁴Mie mi tiraa ne a da nyaasípilanni nanni dɔrɔ-i-na, moloɲo nanjo waa tlena ni dɔrɔ-i-na, ɲaa Moloɲ-Bienjo. Sɛne-nyantuoluo waa u yunju-na baa jukɔrdɔdɔlɲgu u nanga-na. ¹⁵*Dɔrpɔpuɔrbilono nanjo hel *Diilodubuɔ-i-na a piye da gbagaga baa umanj waa tlena nyaasinni-na wuo: «Dímma váa hí karma híema-na, bie ɲ jukɔruɔngu-i ɲ donj!» ¹⁶Umanj waa tlena nyaasinni-na wuo bie u jukɔruɔngu-i a kar dímma-i hiere híema-na.

¹⁷Dɔrpɔpuɔrbilono nanjo tiraa hel Diilodubuɔ-i-na dii dɔrɔ-i-na; jukɔrdɔdɔlɲgu bi waa baa fuɔ-i.

¹⁸Dɔrpɔpuɔrbilono nanjo tiraa hel mumbuolmuɲ-teriɲgu-na, u yaa waa dáamu tienjo-i. Wuo piye da gbagaga baa jukɔruɔntienjo-i wuo: «Ne! *Eresé bie híema-na, ká baa ɲ jukɔruɔngu-i ɲ ka kar-o.» ¹⁹⁻²⁰Wuo ce u jukɔruɔngu-i a kar eresé-i hiere híema-na aa kúl-o ká baa-yo banj kámal-ɔɲ kusuɔɲ-nu. Ku waa gborsannɲ. Baa jámallá eresé daayo-i kámal-o, támma bir yanj aa ta ma hel-yuɔ, gbuu ta ma búɲ ɲaa nuoraanjo. Ma búɲ kilobaa nuɔsɔ komuɔɲa ndii temma.† Ma pupurma waa súɲ duɔ suur, u bál u nuonj-nu. Daaku-i hiere ku pigáan Diilonjo jáyamma yaa-i.

15

Dɔrpɔpuɔrbiema juɔ baa ámbalma niehá

¹Mie mi ne a tiraa da gberɛ nanj temma dɔrɔ-i-na: *dɔrpɔpuɔrbiema niehá baa ámbalma niehá ba nammu-na. Ámbalperiemaa yaa-i. Diilonjo ka pigáan u jáyamma-i baa ma yaa-i a perienj.

²Aa da kulanjo nanjo ɲaa nuoraanjo, ku caa ɲaa duɔlenjo, baa dáamu ku huɔnga-na. Bamanj yaraa bíɲwobalɲo-i, bamanj saa húu-ma ta ba dúnna u karkuuyo^{*} yaanga-na, bamanj saa sie ba haa u dányuɔ-i bie, ba waa yiera nuoraanjo daaku-na. Diilonjo naa há-ba konconni ³ba ta ba hál *Túmbilono naláanjo-i. Diilonj-cáarɲo-i *Moisi háláa-ku cor.

* **14:9** Karkuuyo: Banj gbɛɲ karkuuyo manj bande-i-na, da ba sisɲj daan-bíɲkúɲgu, ba bí-ku yaa karkuuyo-i. Ku gbáa waa nelienjo, ku gbáa bi waa bíɲwuonjo¹i banj sisáan. † **14:19-20** Ma nyegáan girekimma-na wuo: «Ma búɲ sitadibaa nuɔsɔba níisie.» A saanu baa mie níifinni-i, i gbáa saa-ba baa kilobaa nuɔsɔ komuɔɲa ndii temma. * **15:2** Karkuuyo: Nieɲ 14.9 baa naaruɔ-i-na cicaara-i-na.

Ba taa ba hál wuo:
 «Itiej nuó, Diilonj nuó, Weimantiej nuó.
 Nj maacemma temma si dii fafaangu-na.
 Nileiŋa-i hiere a Itiej nuó.
 Nj áncemma faa aa tíraa vii.
⁴Itiej nuó, nuónei Diilonj nuóŋo-i nj diei yonj.
 Hai moloŋo-i ka sie cira u sie káalá-nie?
 Hai moloŋo-i ka sie cira u sie bí nj yefafalle?
 Nuómba-i nileiŋa-na hiere ba daa ninj pánj fafamma dumaa baa ba yufelle.
 Ba ka jo ji dũuna jaal-ni hiere.»

⁵Ku huonŋu-na, mie mi ne da *Diilodubuo-i dərɔ-i-na u puurii, aa da *Tobisinnij-dünŋu-i dii huonŋa-na. ⁶Uj puurii dumaanjo-na, dərɔpɔwərbiemba niehái manj naa bella ámbalma-i, baa hel. Baa naa dii jonŋorpielmba aa p̄yē-bei baa sēne-kpāŋkpanni. Ba jonŋorbaa-ba taa ba carra. ⁷Bimuamba naa-baanj daaba-na, unanjo há *dərɔpɔwərbiemba niehái-baanj daaba-i sēne-cimmu niehái. Muu naa yu hiere baa Diilonj-berru, fuo manj dii gbula. ⁸Diilonjo bobɔima-i baa u himma ce Diilodubuo wuo pánj yu baa nyaasinni a ce molo saa naa waa u gbáa suur-yuo, fuo dərɔpɔwərbiembanj juo baa ámbalma niehái manj ma cor igēna.

16

¹Ku huonŋu-na, mie nu molo piye da gbagaga Diilodubuo-i-na baa dərɔpɔwərbiemba niehái-baanj daaba-i wuo: «Diilonj-berru manj cimmu niehái-muunj daamu-na, káanj na ka kúnna-duo híema-na.»

²Dərɔpɔwərbielo-díeláŋo ta ká ka jier u kaanŋa-i híekuole-na. Pábabalanni nanj temma donj ta ni kar bíŋwobalŋo dányuonj waa bamanj nuó-i aa ba ta ba dũuna u karkuuyo* yaanŋa-na. Pánj daani maama saa naa fa baa jamma-i.

³Háallŋ-wuonjo ká ka jul u kaanŋa-i dámanj-nuoraanŋu-na. Húmma bir hiere njaa bikulonj-támma, a ce dumaanjo-na bímbaamba manj waa hiere húmma-na baa ku.

⁴Sielij-wuonjo ká ka jier u kaanŋa-i nuoranni-na baa hünfonni-na, húmma bir hiere támma. ⁵Mie nu dərɔpɔwərbielonj manj húmma tienjo-i u cierra wuo:

«Diilo, nuóni manj dii, nuóni manj waa;
 nuóni manj Diilonj nuó, nj fafaangu temma si dii.
 Ninj cie nel daama-i dumaa, ma yaanŋa yaa dumaanjo-na.

⁶Banj kuó nj baamba-i baa nj *pɔwərbiemba-i,
 ku'i cie nj há-ba támma wuo ba nyonj.
 Banj taa ba taara kumanj ba daa-ku.»

⁷Ku huonŋu-na, mi nu molo piye mumbuolmunj-terienŋu-na wuo: «Ninsoŋo! Itiej nuó, Diilonj nuó, Weimantiej nuó, nj maacemma-i hiere ma faa. Da nj pá umanj baa kumanj, ku'i saaya baa-yo.»

⁸Naalij-wuonjo ká ka jier u kaanŋa-i báanyufelle-na. Die pánj bir njaa dáamu gbuu ta ku ye nuómba-i. ⁹Báanŋunj fie ku ye-ba, ba saa nanna ba cilobabalanjo-i a fē Diilonjo huonŋa-i, ba bir yanj aa ta ba tuora-yuo, nj sie suó wuo mamanj daan-banj daama-i ma tienjo yaa ufanjo-i.

¹⁰⁻¹¹Diilonj-wuonjo ká ka jier u ciinŋa-i bíŋwobalŋo f̄ŋgōtaanj-teterre-na, u nileiŋa-i hiere aa pánj bir da kullu. Pánninj karaa nuómba-na ta ni mulienj-ba, baa gbuu ta ba wuo ba nyieni-i, ba saa nanna ba cilobabalanjo-i, ba bir yanj aa ta ba tuora Dərwuonjo-i.

¹²Niediei-wuonjo ká ka jul u kaanŋa-i nuorabuó nanjo-na, ba bí-yo Efurata. Nuoraanj daa kuó pánj kuol a ce jámatigibaa-ba manj hilaanj bápagünŋu-na ba da ba da muncormu.

¹³Ku huonŋu-na, mi da *jinabaa-ba siei. Unanjo taa u hel jünjo nunŋu-na, unanjo-i bíŋwobalŋo nunŋu-na, unanjo-i u pɔwərbielonj nunŋu-na.† Jinabaa daaba waa njaa ma-maalmba. ¹⁴Ba yaa *Sitáni caaraamba-i ta ba ce himma-i. Ba ka wuora gbura jámatigibaa-ba-i hiere híema-na wuo ba ji gánj baa Diilonjo-i Weimantienjo-i unj ka pigáanj u jáyamma-i yiinŋu manj nuó-i.

¹⁵Itienjo waan-ma wuo: «Nienj, mi ka jo njaa cuoyuo muó. Umanj duo saa gonya duófümmu aa tigiinj tíena baa u jonŋorbaa-ba-i u nuonŋu-na, u yunŋu dɔlaa. U sie hel bebelle, a ce dumaanjo-na senserre sie da-yo baa banamba-i.»

¹⁶Jinabaa baa tigiinj jámatigibaa-ba-i terienŋu nanŋu-na, ba bí-ku ebiremma-na «Ar-magedō».

¹⁷Dərɔpɔwərbielonjo manj niehái-wuonjo fara jier u ciinŋa-i a guola fafalmu-i. Mie nu molo piye da gbagaga f̄ŋgōtaanj-teterre-na Diilodubuo-i-na wuo: «Ma tíe!» ¹⁸Huonŋu fanŋu-na, diilonj wuo donj tuo nyiesinj aa tuo naarj, terni-i hiere ijieni. Híema gbuu sagalla baa f̄ŋgúo.

* **16:2** Karkuuyo: Nienj 14.9 baa naaruó-i-na cicaara-i-na. † **16:13** Bíŋwobalŋo yaa bíŋwuonjo manj hilaa húmma-na aa u pɔwərbielonjo yaa umanj hilaa híema-na. Nienj sapitiri-i-na 13.

Diilonj unj hielaa nelbiliba-i ma temma saa sagalla dede! ¹⁹ Manj sagalaaya dumaano-na, nebuo manj banj binj-yonj *Babiloni-i wuo taalnu somma siei. U maacembalamma saa karaanu Diilonjo-i, wuo pigáan-yo u jáyamma-i. U cie-yo nja ba háa moloño kombabalamma u nyonj. Aa nileinja nanja-i jámalábaa-ba-na hiere aa muono. ²⁰ Tanni gbuo hiere baa dámmañ-nuoraanjonj diyaa hēma manj huonja-i, molo saa suu ninj curaa kusuoñ-nu. ²¹ Diilonj wuo tuó dáa baa támpēkänkareinja u nanj nuamba-i. Talle diei gbáa yu kilobaa komuonja hái. Kuñ gbuo silaa balan cor dumaano-na, nuamba ta ba tuora Diilonjo-i.

17

Babiloni dii nja saasorcienj

¹ Ku huonju-na, *dorpöpuarbiemba niehái manj waa baa cimmu niehái, unanjo jo ji gbē-mi wuo: «Jo mi ji pigáan-ni kumanj ka haa saasorcienj manj tēnaana kanni hólma-na. ² Jámatigibaa-ba-i hēma-na hiere ba gaala baa-yo, u guolaaya nuamba yunni-i cor baa u saasorsinni-i nileinja-na hiere.»

³ Unj waanj mafamma-i, *Diilonj-Yal die sire-mie. Mi da dorpöpuarbilonj daa u káa baa-mi hēñ-nu. Mie mi ne da cienjo nanjo tēnaana binjwodáama nanjo-na, Diilonj tuosinnin-jireinja'i nyegáan gbuo binjwuoñ daayo-i hiere. U waa baa yunni niehái baa yienja cñcieluo. ⁴ Cienj daayo naa gbuo diyaa u ferē baa kompafafanja nanja, ka waa dáa kaanja. Sēne saa waa dei u nuonju-na baa u nieñja-na a naara u niibilenni-i. Sēne-ciinja waa u nanja-na, kaa naa yu baa kakarkuonj-bimbinni, baa saasor-bimbinni. ⁵ Yerre nande naa nyegēñ u yaadamma-na. Di yunju naa fuo. Ku yaa daaku wuo: «Babilonibu yaa-i, saasorbaa-ba nyu yaa-i, kakarkuonjo manj cienj hiere miwaanjo-na u nyu yaa-i.»

⁶ Mi ne da cienj daayo nyuonj Diilonj-baamba támma-i a ye cor kolmanj temma. Banj kuó bamanj Yesu maama-na, u nyuonj ba támma-i ye. Minj daa cienj daayo-i danj damma-i, kuó ce-mi gbere. ⁷ Dorpöpuarbilonj wuo gbē-mi wuo: «Baa yanj ku ce-ni gbere! Cienj daayo-i baa binjwuoñ manj tūyáa-yo, mi ka firre-bei pigáan-ni. ⁸ Ninj daa binjwuoñ manj daayo-i baa yunni niehái baa yienja cñcieluo-i, uu naa waa yiinaa-i-na, nja fieñe-i-na uu si dii, u kuu. Nja u ka sire hel fobabalaanjo-na. Duo hel, u ka ká baa u yaanja ka kusuoñ u ferē. Nelbiliba manj ba yireinja si dii cicēlmanj-sebe-i-na dii miwaanjo jñamma-na, da ba ji da-yo, ku ka ce-ba gbere. Uu naa waa, fieñe-i-na, uu si dii, nja u ka bir jo.

⁹ «Terienj daaku-na fuo nj waa cēcēmuntienj nuó baa nelnurāñ nuó. Binjwuoñ yunni niehái pigáanj tanni niehái cienj daayonj tēnaana nimanj nuó-i. Ni bi pigáanj jámatigibaa niehái. ¹⁰ Jámatigibaa niehái-baanj daaba-na, ba ndii cie ba bāanjo-i cor tñ, aa u diei dii tuó ce u künju-i; niehái-wuoñ saa hi nyugūñ yogo. Duo ji nyugūñ, u sie cō. ¹¹ Binjwuoñ manj naa waa aa u saa ji waa, u nuñju dii jámatigibaa niehái-baanj daaba-na. U ka tiraa bir jo ji ce jámatigi, ba ce jámatigibaa niisiei. U ka ká baa u yaanja ka kusuoñ u ferē.

¹² «Yienja cñcieluo manj ninj daa-ya binjwuoñ-na daaya-i, jámatigibaa-ba'i dumaano-na, nja ba saa donj ba bāanjo-i yogo. Ba ka há-ba hūmelle-i ba ce ba bāanjo-i baa binjwuoñ-i ler diei yonj. ¹³ Nelma diei dii jámatigibaa daaba hōmmu-na hiere; ma yaa daama: a ce ba fōñgū-i ta ba cāa binjwuoñ-i baa-yo. ¹⁴ Ba ka sire ka kar berru *Tūmbilonjo-na, nja Tūmbilonj unj yenj yuntaamba-i hiere ba Yuntienjo, aa tiraa waa jámatigibaa-ba-i hiere ba jámatigi, u ka yar-ba. U baamba-i, unj bíe bamanj, u yufellen hilaa bamanj nuó-i, bamanj haa ba nanja-i yuo ba ka bi yar jámatigibaa daaba-i.»

¹⁵ Dorpöpuarbilonjo tiraa gbē-mi wuo: «Ninj daa kanni manj saasorcienj unj tēnaana kusuoñ-nu, ni pigáan nuamba'i dumaano-na, ni pigáan nileinja'i dumaano-na, ni pigáan nelmbaa-ba'i dumaano-na. ¹⁶ Ninj daa yienja cñcieluo manj daaya-i, mi waanj-ma baa-ni mie jámatigibaa-ba'i dumaano-na; bafamba-i baa binjwuoñ-i ba ka bigáan saasorcienjo-i. Ba ka hūu u nagāñ-niini-i aa firre-yuo yanj-yo bebelle. Ba ka wuo-yo aa caa u boini-i baa dáamu. ¹⁷ Diilonjo yaa diyaa-ma ba hammu-na wuo ba ce-ma dumaano-na, kerē u taara-mei dumēi. Ba ka ce kuuduonjo a ce ba fōñgū-i ta ba cāa binjwuoñ-i baa-yo. Ba ka ta ba ce dumei ba cie Diilonjo unj waanj mamanj hiere manj ka perienj ce yiinju manj nuó-i.

¹⁸ «Aa ninj daa cienjo manj daayo-i, u yaa *Babiloni-i, u yaa nebuo-i, u yaa jámatigibaa-ba-i hēma-na hiere ba yunju-na.»

18

Babiloni muonumma hii

¹ Ku huonju-na, mi da *dorpöpuarbilonjo nanjo hilaa doro-i-na tuó hiire u jo. U waa nelbuo, u taa u caa nja duolenjo, a ce hēma-i hiere da cerre. ² U piije da gbagaga wuo:

«U muyaanu! Babilonibu muyaanu hiere.

Terienju cie *jina ba terienju fieñe-i-na, ku cie jina ba muncōmmu.

Huribabalaamba manj molo sa taara u da ba yufelle, ba káa ka tŕe kusuŋ-nu'í.*

³ Nuamba-i nileiŋa-na hiere ba diyaa ba gboluŋgu u saasorsɪbalanni-na.

Jámatigibaa-ba-i híema-na hiere ba gaala baa-yo aa u bisinnij-hálmaanġu cie torgoci-raamba ce waamba híema-na hiere.»

⁴ Ku huŋgu-na, mi tiraa nu molo piiye dɔɔ-i-na wuɔ: «Mei baan namaa, siireŋ na hel *Babilŋni huŋga-na, ni ma'í sí, na nunni ka waa u ámbabalma-na, aa kumanj ka haa-yuɔ, da na tŕena, ku ka bi haa-nei. ⁵ U ámbabalma haaya ma-naa fuɔ ka ta ma yieya diilonġo-i. Ma diei-maama saa karaanu Diilonġo-i. ⁶ Uŋ haa kumanj banamba-na, suuŋ ku solaŋgu-i yuɔ. Uŋ cie karaanġu manj baa nuamba-i, cieŋ ku temma yuɔ na tir. Uŋ háa nuamba-i konġbaanġo manj temma-i ba nyŋŋ, diyaanj manj bié yanj mafamma-i tir na há-yo. ⁷ Uŋ taaraaya yerre-i dumaa, aa ce u báanġu-i dumaa baa gbeiŋa-i, haan mulŕema-i yuɔ dumei baa yaahuolo-i. Duɔ ce u tuɔ piiye u huŋgu-na wuɔ: «Mii dii ta mi ce mi báanġu-i ɳaa jámatigi muɔ. Bikulcieŋ muɔ sí, aa balaanġu cɛraa ku da-mi.» ⁸ Yinduŋgu yonj ámbabalma-i hiere ma ka cure-yuɔ: Jarma ka har-yuɔ, balaanġu ka har-yuɔ, nyulmu ka bi har-yuɔ. Fuɔ fere-i dáamu ka caa-yo. Ku piġaŋ wuɔ Diilonġ-berru-i ponsaan-duulo sí.»†

⁹ Jámatigibaa-ba-i híema-na hiere banj gaala baa-yo aa ce ba báanġu-i baa-yo, da ba ji da nyaasŋni-i tugugu u yudɔɔ-i-na, ba ka pánj haa ba nammu-i ba yunnij ta ba kaal. ¹⁰ Korma ka da-ba ba yiera da yargaa ta ba fara ba ne aa ta ba piiye wuɔ:

«Gbɛɛ hayo-i temma-i daayo-i!

Babilŋni nanj súlŋ daama!

Nuɔ baa ɳ fŋŋgú-i baa ɳ bɔbɔima-i hiere ɳ guɔlamma saa gbuu bonj báanġu.»†

¹¹ Torgociraamba-i hiere híema-na ba ka bi waa kuliij-kaaluŋ-nu wuɔ molo sie da sáa ba niisuorni-i. ¹² Sɛɛ dii baa-ba, baa wargbe, baa niibilefanni-i ni sŋni-na hiere, baa kompafafammu-i mu sŋni-na hiere, baa dɛnni manj húŋ vámmu, baa gbéŋ-nyieninj-bimbŋni-i ni sŋni-na hiere, baa daafafannij-bimbŋni-i ni sŋni-na hiere, baa kɔvɛllun-bimbŋni-i ni sŋni-na hiere, baa kɔllun-nobimba-i ba sŋni-na hiere, baa tálefeiŋa-i a sŋni-na hiere. ¹³ Banj ceŋ nantilma-i baa fielu manj, duu dii du sŋni-na hiere, baa natikolobaa-ba-i, baa *miir baa wusunambaa-ba-i. Duvɛŋo dii, namaa dii, júmmu dii, dímma dii, niimba dii, túlmba dii, súnaamba dii, wotorobaa-ba dii, kɔraamba bi dii. ¹⁴ Ba ka ta ba piiye wuɔ: «Babilŋni, ninj taa ɳ kuye nimanj hiere ni taa nyaasŋniŋ, ɳ bimbŋfanni taa aa yanj-ni; ɳ cɛraa ɳ tiraa da-ni.»

¹⁵ Torgociraamba manj cie bŋŋkúntaamba Babilŋni-i-na, korma ka da-ba ba yiera da yargaa ta ba fara ba ne aa ta ba kaal kuliij-kaaluŋgu* ¹⁶ aa ta ba piiye wuɔ:

«Gbɛɛ hayo-i temma-i daayo-i!

Nebuɔ manj taa u diyaa u fɛɛ baa kompafafammu-i mu sŋni-na hiere, baa niibilefanni-i ni sŋni-na hiere, baa sɛɛ-bimbŋni-i ni sŋni-na hiere.

¹⁷ Bimbŋfannij daani bíenammasaa gbuu bonj báanġu.»

Bamanj taaraayanj ba nuŋ-juuru-i dámmanj-nuoraanġu-na: Baatonj-gbartaamba-i, húncortaamba-i, baa bamanj cieŋ maacemma baatombaa-ba-na, da ba ji da nyaasŋni-i tugugu nelle yudɔɔ-i-na, ba ka yiera da yargaa ¹⁸ ta ba fara ba ne aa ta ba piiye da gbagaga wuɔ: «Nel daade bɔbɔima temma saa waa!» ¹⁹ Ba ka kúɔl híema kúna ba yunni-na aa haa ba nammu-i ba yunnij ta ba kaal aa ta ba piiye wuɔ:

«Gbɛɛ hayo-i temma-i daayo-i!

Nebuɔ manj cie baatontaamba ce waamba hiere baa u bisinnij-hálmaanġu-i, u bíenammasaa gbuu bonj báanġu.»†

²⁰ Dɔɔtaan namaa, taa na nye! Diilon-baanj namaa, taa na nye! Yesu *pɔpɔurbienj namaa, taa na nye! *Diilopɔpɔurbienj namaa, taa na bi nye! Nebuɔ daa uŋ cie karaanġu manj baa-na, Diilonġo páa-yo baa kufanġu sullu yaa-i.

²¹ Ku huŋgu-na, mi da *dɔɔpɔpɔurbilonġo nanġo-i, fŋŋgú waa-yuɔ. U biyaa támpɛbuɔ nanġo-i, uu dii ɳaa namelle, a fara nanj-yo dii-yo dámmanj-nuoraanġu-na aa cira: «Babilŋni, nuɔ baa ɳ bɔbɔima-i hiere, ba ka fara nanna-nie dumandɛ'i nuɔ-i, molo sie tiraa da ɳ yufelle. ²² Fánaa sie ji waa ɳ huŋga-na, koncomaraamba sie ji waa, tulahlultaamba sie ji waa, gbamaraamba sie ji waa, nagánj-maacenciraamba sie ji waa. Molo cɛraa u tiraa nu buonj dumma ɳ huŋga-na. ²³ Fitŋj-cɛcerma ka gbuo gbula. Molo sa ji tiraa wanj cejállen-maama ɳ huŋga-na. Kumanj cie ku gbuo-nie dumaanġo-na, ɳ torgociraamba cie ba fɛɛ ba temma si dii híema-na hiere, aa ɳ piera nuamba-i nileiŋa-na hiere baa ɳ isomma-i. ²⁴ A naara kufanġu-i,

* **18:2** Nienj Isayi sebe-i-na (Ésaïe) 13.19-22. † **18:8** Nienj Isayi sebe-i-na (Ésaïe) 48.8-9. ‡ **18:10** Nienj Esekiel sebe-i-na (Ézéchiel) 26.16-17. § **18:13** Nienj Esekiel sebe-i-na (Ézéchiel) 27.12-13,22. * **18:15** Nienj Esekiel sebe-i-na (Ézéchiel) 27.31,36. † **18:19** Nienj Esekiel sebe-i-na (Ézéchiel) 27.29-34.

ba kuõ Diilopõpuõrbiemba-i baa Diilonj-baamba-i nanj huõnnga yaa nuõ-i. Banj kuõ bamanj hiere hie-ma-na, nj nunngu dii ba kuliingu-na.»

19

¹ Ku huõnngu-na, mi nu njaa nelpõnngu'i piijen da gbagaga dõrõ-i-na wuõ:

«Yaanj i tie jaal Diilonj-o!

Konjoro dii baa u yaa-i, bõboima gbie baa u yaa-i,

himma dii baa u yaa-i.

² U maacemma faa aa ma yaanga yaa dumaanjo-na.

U gaañ baa saasõrcenampãnto manj taa u celienj nuõmba-i hie-ma-na hiere baa u kakarkuõnjo-i.

Uñ kuõ Diilonj-cãarãamba manj,

Diilonjõ suu ku sõlaangu-i yuõ.

³ Nebuõ daayo dãamu sa ji dñj dede,

u nyaasinni sa ji yanj wurma-i dede.»

Aa naa tiraa cira:

«Yaanj i tie jaal Diilonj-o!»

⁴ Bincuaõmba komorre baa ba naa-baanj daaba-i, a naara bimuaõmba naa-baanj daaba-i*, ba sire dũuna jaal Diilonjõ-i fõngõtaanj-tetterre-na aa ta ba piiye wuõ:

«Ninsoñõ! Yaanj i tie jaal Diilonj-o!»

Tũmbilõnjo dõrnjo ponsaanngu-i

⁵ Mafamanj ciẽ, molo niẽ piiye fõngõtaanj-tetterre yannga-na wuõ:

«Yaanj i tie jaal Diilonj-o!

Namaa namanj cãañ-yõñ, namaa namanj kãañ-yõñ,

nelbõmbõmbaa namaanjo-i, baa nyuõnyuõ-baanj namaanjo-i hiere,

taa na jaal Diilonjõ-i.»

⁶ Ku huõnngu-na, mi da njaa nelpõnngu'i piijen. Ba piiyuo taa u du njaa hũnjulamma. Ku waa njaa diilonj-naarma. Ba taa ba piiye wuõ:

«Yaanj i tie jaal Diilonj-o!

Itienjo-i Diilonjõ-i Weimantienjo yaa weima-i hiere ma yunj-nu fiẽfiẽ-i.

⁷ Yaanj i yanj i hõmmu fẽ i tie nyẽ

aa tie gbelienj Diilonjõ-i!

*Tũmbilõnjo dõrnjo ponsaanngu hii tĩ,

u dõrnjo tigiinj u fere tĩ.

⁸ Ba hãa dõrcienjo-i jonjorfelenjo u dii.

Banj nyie-yo baa kompanja manj, ka caa da muimui!»

Kompanj daaka pigãañ Diilonj-baamba maacenfafamma yaa-i.

⁹ *Dõrõpuõrbiõnjo gbẽ-mi wuõ: «Nyegẽñ nel daama-i wuõ: «Banj bie bamanj *Tũmbilõnjo kãlle-na, ba yunni dõlaa.» Aa tiraa cira: «Nel daama-i hiere ma hilaa Diilo fuõ ferenj nunj-nu, huhurma si meĩ.»

¹⁰ Mi dũuna u yaanga-na miẽ mi jaal-o, u gbẽ-mi wuõ: «Baa ce dumaa! Muõ baa nuõnjo-i baa bamanj wuõyaanj Yesunjuõ baa ninsoñõ manj u hũmelle-i, ii dii kuuduõnngu yaa-i. Diilonj-cãarãañ miẽ hiere, unaa saa maar unajo. Diilonjõ'i gbie baa jaaluñ daaku temma-i.»

Yesunjuõ baa ninsoñõ manj, *Diilopõpuõrbiembanj waanj mamanj hiere, ma hilaa u yaa nuõ-i.

Berru wuyaa bñjwobalõnjo-i

¹¹ Ku huõnngu-na, mi da dõrõ puurii. Uñ puurii dumaanjo-na, mi da naacolõnjo nanjo nyugãañ sũmpilanj-na. Ba bi naacolõnjo-i Nelviinjo, u yerre nande yaa Ninsontienjo. U suõ germa aa u ce berru-i u ninsoñõ-na. ¹² U yufienja taa a caa njaa dãamu, aa nyantuõlbaa-ba waa bõl u yunngu-na. Yerre nande naa nyegẽñ yuõ, da ma hel fuõ-i-na molo sa suõ di yunngu-i. ¹³ Jonjõgoro manj waa u nuõnngu-na, uu naa gbuo baa tãmma hiere. U yerre nande yaa waa wuõ: Diilonj-nelma.

¹⁴ Dõrsorosibaa-ba cu u huõn-nu baa sũmpielmba aa naa dii bĩmbĩpielni, dugaangu saa waa ku diei nuõ. ¹⁵ Jigãporuõnngu waa u nunngu-na, ku maama saa naa fa baa dadõlma-i. U ka ce ku yaa-i a muõ nuõmba-i nilenja-na hiere. U yaa ka waa ba yunj-nu baa kollunj-bũõle. U yaa ka bi kãmal-ba njaa banj kãmal *eresẽ dumaa a hiel u hũmma-i, ku yaa ba ka suõ Itienjo-i Diilonjõ jãyãmma-i. ¹⁶ U sñni nyegãañ u jonjõruo-i-na baa u corre-na wuõ: «Jãmatigi ba Jãmatigi, yuntaamba Yuntienjo.»

¹⁷ Ku huõnngu-na, mi da *dõrõpuõrbiõnjo nanjo yieraaya bãanyufelle-na. Wuõ piiye da gbagaga baa dũnaamba-i baa kpaalbaa-ba-i dii fẽnfelle-na wuõ: «Diilonjõ ciẽ kãlle, juõñ na

* 19:4 Bincuañ daaba-i baa bimuañ daaba-i, niẽñ 4.4.6.

ji wuo niwuoni-i. ¹⁸ Juoŋ na ji wuo jámatigi ba kúoma-i baa sorosi ba maama-i, baa ba yuntaamba bi maama-i. Juoŋ na ji wuo súnaamba-i baa ba taamba kúoma-i. Nelbilibiamba-i hiere ba kúoma dii: Kóraamba-i baa nebimba-i, ba kúoma dii; nelbómbómbaa-ba-i baa nyuonyuo-baamba maama bi dii, juoŋ na ji wuo.»

¹⁹ Ku huonngu-na, mi da bíŋwobalŋo-i baa jámatigibaa-ba-i híema-na hiere ba tigiŋ baa ba sorosibaa-ba-i da ba ce berru baa súmpilantienŋo-i baa u bi sorosibaa-ba-i. ²⁰ Súmpilantien wuo bel bíŋwobalŋo-i baa u pɔpuɔrbilɔŋo-i†. Pɔpuɔrbilɔŋo fanɔ yaa taa u ce gbere-weima-i u cu nuamba yammu-i ba ta ba cu bíŋwobalŋo huon-nu. Bamanŋ naa haa bíŋwobalŋo dányuo-i ba fererŋ nuɔ aa ta ba dúuna u karkuuyo‡ yaannga-na, u ciɛ gbere-weima famma yaa a pira-bei. Súmpilantien uŋ bilaa-ba, wuo dii-ba cicéŋma dánŋgbɔguonŋu naŋ temma-na, ku maama saa fa baa húlɔanngu-i. ²¹ Aa naa ko ba sorosibaa-ba-i hiere nanna baa jigápuɔruonŋu manŋ waa u nunngu-na. Dúnaamba-i hiere baa kpaalbaa-ba-i baa jo ji ta ba ce ba báanngu-i.

20

Bien nuosiba ndii yuntestni-i

¹ Ku huonngu-na, miɛ mi ne da *dɔrɔpɔurbilɔŋo naŋo hiere u jo. Fobabalaanngu diele waa u nanŋa-na baa jɔlgbɔuɔ naŋo. ² Uŋ juo ji hi, u bel jɛbɛncɔŋo-i. U yerre yaa *Sitáni, dinande yaa *Bigáarɔŋo. U bilaa-yo vaa-yo baa jɔlgbɔ-i u duɔ ce bien nuosiba ndii. ³ Uŋ vaa-yo dumaanŋo-na, u se-yo dii-yo fobabalaanngu-na aa gbonu-kuɔ baa diele-i aa tiɛlaa-kuɔ wuo u baa gbáa hel ka pira molonŋo bien daaya hólma-na. Bien daaya da a cor, ba ka suɔ hiel-o nanna u da yinni celle.

⁴ Kufanngu huonngu-na, mi da fɔŋgɔtaan-titiɛŋa. Bamanŋ waa tɛna-yei ba háa-ba fɔŋgɔ-i ba ta ba ger. Aa banŋ kuɔ bamanŋ wuo ba cuu Yesu ninsonŋo huon-nu, banŋ kuɔ bamanŋ Diilon-nelma maama-na, miɛ bi da bafamba yaleiŋa-i. Kufanngu taamba saa ta ba dúuna bíŋwobalŋo yaannga-na baa u karkuuyo* bi yaannga-na. Ba saa naa bi haa u dányuo-i ba fererŋ nuɔ. Kuŋ ciɛ dumaanŋo-na, baa sire kuon-nelle-na a jo ji tɛna fɔŋgɔ-i-na baa *Kírša-i da ba ce bien nuosiba ndii. ⁵ Kuomba siredɛlámma yaa-i mafamma-i. Banamba ka cie bien daaya ka tɛ aa ba suɔ sire. ⁶ Bamanŋ ka sire siredɛlámma-na, ba yunni dɔlaa! Banŋ yerŋ Diilon-baamba, háalŋ-kuliŋgu yufelle bei. Ba ka ce *Diilɔjigántaamba baa *Kírša jigántaamba aa ba ka tɛna fɔŋgɔ-i-na baa Kírša-i bien nuosiba ndii daayo-na.

Ba yaraa Sitáni-i

⁷ Bien nuosiba ndii-waanŋ daaya da a cor, ba ka hiel *Sitáni-i u kaso-i-na. ⁸ Duɔ hel, u ka wuɔra bíŋ nileiŋa-na hiere a táal Gɔgi-i baa Magɔgi-i†. Ba bí nelbilibiamba yaa dumaanŋo-na. U ka wuɔra gbura-bei wuo ba ji ce berru baa Diilonŋo-i. Ba ka hel ŋaa nyeiŋo. ⁹ Ba hilaa terni-na hiere a jo ji dii Diilon-baamba terienngu-i huonŋa, Diilon uŋ kuyenŋ nelle manŋ maama-i, ba juo ji dii-de huonŋa. Nga dáamu hilaa dɔrɔ-i-na a jo ji kukul-ba hiere. ¹⁰ Sitáni manŋ taa u táal-ba, ba bilaa ufanŋo-i dii-yo dánŋgbɔguonŋu-na u ká ka yuo bíŋwobalŋo-i baa u pɔpuɔrbilɔŋo-i‡. Ba ka ce súlma-i terienngu-na báanngu-i baa isuonngu-i ba sa ji hel-meɪ dede.

Diilon uŋ ka ger dumaa

¹¹ Ku huonngu-na, mi da fɔŋgɔtaan-tetembuɔ naŋo-i, u waa uupilanŋo; baa u Tienŋo-i u dɔrɔ. Dɔrɔ-i baa híema-i ni gbar halanŋ kutienŋo caanngu-na, molo saa ji tíraa da-ni. ¹² Ku huonngu-na, mi da nelbómbómbaa-ba manŋ kuu baa nyuonyuo-baamba-i hiere, ba yieraaya fɔŋgɔtaan-teterre yaannga-na, aa da sebebbaa-ba namba puurii, aa bi da cicéŋman-wuonŋo puurii. Baa ger kuonŋ daaba-i hiere ba ándaanngu-i a saanu baa banŋ ciɛ kuman híema-na, a saanu baa mamanŋ nyegáanŋ sebebbaa daaba-na. ¹³ Húmmanŋ wuyaa nuamba manŋ hiere, maa jo baa-ba. Kuliŋgu-i baa kuonŋ-nellenŋ wuyaa bamanŋ hiere, niɛ jo baa-ba. Baa ger ba ándaanngu-i hiere a saanu baa ba maacemma-i. ¹⁴ Banŋ juo ger-ba tɛ, baa se kuliŋgu-i baa kuonŋ-nelle-i dii-ni dánŋgbɔguonŋu-na. Háalŋ-kuliŋgu yaa dánŋgbɔguonŋ daaku-i. ¹⁵ Bamanŋ yireiŋa-i saa waa cicéŋman-sebe-i-na hiere baa bi se bafamba-i dii-ba dánŋgbɔguonŋu-na.

21

Dɔrfelɛŋo baa híefelɛmma

† **19:20** Bíŋwobalŋo yaa bíŋwuonŋo manŋ hilaa húmma-na aa u pɔpuɔrbilɔŋo yaa umanŋ hilaa híema-na. Nienŋ sapitiri 13 baa 16.13. ‡ **19:20** Karkuuyo: Nienŋ 14.9 baa naaruɔ-i-na cicaara-i-na. * **20:4** Karkuuyo: Nienŋ 14.9 baa naaruɔ-i-na cicaara-i-na. † **20:8** Gɔgi-i baa Magɔgi-i: Ba bí Diilon-bigáaráamba yaa dumaanŋo-na bande-i-na. Nienŋ Esekiel sebe-i-na (Ézéchiel) 38.2; 39.1. ‡ **20:10** Bíŋwobalŋo-i baa u pɔpuɔrbilɔŋo-i, ne-ku 19.20 baa naaruɔ-i cicaara-i-na.

¹ Ku huongu-na, mi da dorfelenjo baa híefelemma*. Nimanj waa díelúo-i-na ni gbuyaa. Dámmanj-nuoraanjgu saa waa. ² Aa da Diilonjo nelle hílaa doro-i-na ta di híere di jo. Yerusalemufelenjo yaa juoj dumaanjgo-na. U maama saa fa baa fafaanjgu-i. U gbuu migáanj u fere njaa sínjáránj ujj diijan u fere dumaa duo ka puona baa u doro-i. ³ Mie nu molo piije da gbagaga fongóttaanj-teterre-na wuo: «Diilonj-muntienammu dii nelbiliba hólma-na híefie-i-na! U ka tíena baa-ba, ba ka ce u baamba. Fuo fere yaa ka waa baa-ba, u'i ka waa ba Diilonjo-i.† ⁴ U ka hur ba nyinyolma-i híere. Kuliingú sie tíraa waa, balaanjgu sie tíraa waa, kaalunjgu sie tíraa waa, mulíema sie tíraa waa. Ancólomma gbuyaa híere.‡»

⁵ Kufanjgu huongu-na, umanj tíenaana fongóttaanj-teterre-na u cira: «Fíefie-i-na, mi bir bímbínni-i híere níífelenni.» Aa gbé-mi wuo: «Nel daama-i híere ninsojgo, nyegéj-ma nj jina. Huhurma si dii-mei.»

⁶ Aa tíraa cira: «Fíefie-i-na, mi cie mi maacemma-i tí! Muómei yaanjga-i, muómei huongu-i; muómei mundommu-i, muómei mumbálmú-i.§ Húnkúosíj da ni bel umanj, mi ka há-yo cíelímanj-húnfoelenj-húmma-i gbángbájj u nyoj.* ⁷ Da ku saa yar umanj, mi ka pá-yo pájj daama yaa-i. Mi ka waa u Diilonj muo aa u waa mi bepóljo. ⁸ Aa kortaamba-i baa bamanj naana mi húmelle-i, baa pópóraamba-i, baa nelkuraamba-i, baa bamanj cíej bíjwosínni-i, baa ísuotaamba-i, baa cufébuoltaamba-i ka hel baa coikartaamba-i ba ka dii bafamba-i dángbóguojgu nanj temma-na, ku maama saa fa baa húláanjgu-i. Háálíj-kuliingú yaa ka waa kufanjgu-i.»

Yerusalemufelenjo

⁹ *Dórópúarbiemba niehá-baamba manj naa bella cimmu niehá-muumu-i baa ámbalperiema-i mu hammu-na, unanjgo jo jí gbé-mi wuo: «jo mi jí pigáanj-ni sínjáránjo-i, jo nj jí da *Túmbílonjo dorojo-i.»

¹⁰ *Diilonj-Yal díe síre-míe. Mi da dórópúarbílonjo káa baa-mi tánújaataama nanjo doro-i-na ka píggáanj-mi Diilonjo nelle-i, ka píggáanj-mi Yerusalem manj hílaa doro-i-na tuó híere u jo. ¹¹ Diilonjo naa ce u tuó caa da kpoikpoi njaa fuo ujj caa dumaa. U taa u caa njaa jape-támpélle, da muimui njaa kamoeyilánni. ¹² Kokojaataama nanjo naa dii-yo huongga, baa dumíejja cíncieluo a hái, baa dórópúarbiemba cíncieluo ba bi hái ba ta ba níya dumíejja daaya-i. Baa naa nyegéj *Ísrahel dúnni cíncieluo ni hái níni yírejja-i dumíejja yammuna, dúngú dúngú baa ku dumélle. ¹³ Dumíejja sa-a-síeí waa koko yammú naa-i-na híere: a síeí bápagúngú-na, a síeí básuurungú-na, a síeí doryanjga-na, a bi síeí cícaaryanjga-na.† ¹⁴ Baa naa jina koko daayo tuole-i baa támpílej cíncieluo a hái. Baa naa bi nyegéj Túmbílonjo *pópúarbíej cíncieluo ba hái baamba yírejja-i támpílej daaya-na.

¹⁵ Kuufíngú waa baa dórópúarbílonjo manj taa u píye baa-mi. Ku waa séne-gboruonjgu. Uu naa saaya u fi nelle-i baa di dumíejja-yammú-i baa koko fuo fere-i híere. ¹⁶ Nelle naa waa pógónni naa, di pópórma taa ma saa baa di kpoikpomumma-i. Dórópúarbílonj wuo fi-de híere baa u gboruonjgu-i a da yíejgu díeí yuu sítaadíbaa‡ neífíej-níedíeí; ku saa baa kílobaa neífelle nuósúo. Di pópórma-i baa di kpoikpomumma waa kuuduonjgu, halle baa di jajaatamma-i híere. ¹⁷ Wuo fi koko jajaatamma-i a da u yuu nelbílij mié nakórni§ komuonj-níehái baa ni naa; ku saa baa metíríbaa komuonja síeí baa ba ndíi temma. ¹⁸ Koko daayo naa ma baa jape-támpélle, aa nelle fande fere-i di ma baa séne kerre. Séne daayo taa u ne u tánu njaa kamoole. ¹⁹ Támpéfefíejja-i a sínni-na híere a yaa naa ce tuólnu koko tuole-i:

Díelá-díeí-i jape-támpélle,
háálíj-díeí-i safír-támpélle,
síelíj-díeí-i agate-támpélle,
naalíj-díeí-i emerodí-támpélle,
²⁰ díilíj-díeí-i oníke-támpélle,
níedíeí-díeí-i sarduóni-támpélle,
nieháí-díeí-i kírsolítí-támpélle,
níisíeí-díeí-i beríl-támpélle,
nennaa-díeí-i topasí-támpélle,
cíncíel-díeí-i kírsopasí-támpélle,
cíncíeluo baa díelá-díeí-i turkúosí-támpélle

* 21:1 Dorfelenjo baa híefelemma: Níej Isayí sebe-i-na (Ésaíe) 65.17. † 21:3 Níej Esekíel sebe-i-na (Ézéchéel) 37.27.

‡ 21:4 Níej Isayí sebe-i-na (Ésaíe) 25.8; 35.10; 65.19. § 21:6 Níej 1.8. * 21:6 Níej Isayí sebe-i-na (Ésaíe) 55.1.

† 21:13 Níej Esekíel sebe-i-na (Ézéchéel) 48.30-35. ‡ 21:16 Sítaadíbaa: Gíreki ba nííffínni-i. Sítaadí díeí yuu metíríbaa nuósúo. Teríejgu fájjgu-na, sítaadíbaa neífíej-níedíeí yuu kílobaa neífelle nuósúo temma. § 21:17 Nakórni: Yíinaatamba taa ba fi baa ba nakórni-i, a ce dumaanjgo-na ba kuufíngú-i ba bí-ku nakórúonjgu. Nakórúonjgu díeí saa baa metírí boluonj temma.

aa cincielluo baa hääliŋ-diele-i ametisi-tämpälle.

21 Baa naa sisŋ dumiŋa cincielluo baa a hâi-waanj daaya dūnfenni-i baa niibilennij-tämpieŋa. Dūnfieŋgu diei tämpëffille diei. Baa naa ce sēne-kerre a haa ponsanatigerre-na hiere. U taa u ne u tãnu ŋaa kamoole.*

22 Diilon-dūngu saa waa nel daade-na. Itieŋo-i Diilono-i Weimantieŋo-i, baa *Tūmbilono-i, banj yej ba fere, yuŋgu si dii Diilon-dūngu waama-na. 23 Diilon uŋ cie di ta di caa kpoikpoi dumaŋo-na, bāaŋ-maama saa waa bei, cieŋ-maama saa bi waa bei. Tūmbilonj yaa waa ba fitnuo-i. 24 Nuomba-i nileiŋa-na hiere, ba ka ta ba ce ba bāaŋgu-i nel daade cecerma-na. Jāmatigibaa-ba-i hēma-na hiere, ba ka jo baa ba nagāŋ-niini-i kusuŋ-nu'i. 25 Ba sa suŋ isuŋgu nel daade-na, a ce dumaŋo-na di dumiŋa yammu sa biŋ da. 26 Ba ka jo baa nileiŋa-i hiere a bimbafanni-i baa a daluo-i kusuŋ-nu'i. 27 Ŋga biŋkūbabalaŋgu sie gbāa suur-die, pōpōraamba sie gbāa suur, coikartaamba sie bi gbāa suur. Banj nyegāŋ bamaŋ yireiŋa-i Tūmbilonj cicēlmaŋ-sebe-i-na, ba yaa ka suur yonj.†

22

1 *Dōrpōpōrbilonj wuo pigāaŋ-mi cicēlmaŋ-nuoraŋgu-i. Ku gbuu ta ku ne da kilekilekile. Ku taa ku būŋ ku hel Diilonj-o-i baa Tūmbilonj-o-i ba teterre yaa nuŋ-i* 2 ku suur nellen-huŋga-na. Cicēlmaŋ-tibiŋgu waa nuoraŋj daaku kōtōnni hâi-i-na hiere. Ku taa ku maŋ cincielluo i hâi benduŋle-na; cieŋo cieŋo ku maŋ. Ba taa ba ce perru baa ku fielu-i nileiŋa-na hiere. 3 Diilonj uŋ haa u nubabalaŋgu-i kumaŋ nuŋ-i, ku sie gbāa da nel daade-na.

Diilonj-o-i baa Tūmbilonj-o-i ba teterre ka waa nellen-huŋga-na. Diilonj cāarāamba ka ta ba jo ba jaal-o die. 4 Ba ka ta ba da u yufelle, u yerre ka nyegēŋj ba yaadamma-na. 5 Itieŋo-i Diilonj ka ce terieŋgu-i cerre hā-ba. A ce dumaŋo-na ba sie tiraa ta ba suŋ isuŋgu nel daade-na; fitŋ-maama sie tiraa waa-bei, bāaŋ-maama sie bi tiraa waa-bei. Ba ka tie fŋgūo-i-na gbula, ba sa ji kã terieŋgu.

Yesu jomma piyaa

6 Ku huŋgu-na, *dōrpōpōrbilonj gbē-mi wuo: «Nel daama-i hiere ninsoŋo, huhurma si dii-mei. Itieŋo-i Diilonj maŋ diyaŋj nelma-i u *pōpōrbiemba nunni-na, u puŋraa u dōrpōpōrbilonj dūŋ ji tūnu u cāarāamba-i mamaŋ ka ce yibienj daaya-na.»

7 Yesu waanj-ma wuo: «Niej, mi ka jo yibienj daaya-na! Bamaŋ bilaa nelma maŋ nyegāŋj sebe daayo-na nammu hâi, kutaamba yunni dolaa.»

8 Nel daama-i hiere, muŋ Nsāa mi daa-ma nuŋ, aa tiraa nu-ma baa mi tūnni-i. Miŋ daa-ma dumaŋo-na, dōrpōpōrbilonj maŋ pigāaŋ-mi baa-ma, mi dūna u yaanŋa-na da mi jaal-o.

9 U gbē-mi wuo: «Baa ce dumaa! Muŋ baa nuŋo-i hiere Diilonj-cāarāaŋ mie. Ii dii kuuduŋgu yaa baa ŋj natobimba-i *Diilopōpōrbiemba-i, baa bamaŋ bilaa sebe daayo nelma-i nammu hâi hiere; unaa saa maar unajo. Diilonj-i gbē baa jaaluj daaku temma-i!»

10 Aa naa cira: «Nel daama cemmanj-huŋgu hii tī, a ce dumaŋo-na baa fuo mamaŋ nyegāŋj sebe daayo-na. 11 Bamaŋ cieŋ kuubabalaŋgu-i, ba cor baa ba kuubabalaŋgu cemma-i. Bamaŋ guŋlaaya ba fere, ba cor ba ta ba guŋla ba fere ba kã. Bamaŋ cieŋ ānfafamma-i, ba faya ba fere baa ma cemma-i. Bamaŋ biyaa Diilonj-maama-i, ba cor ba ta ba ce Diilonj huŋga-i.»

12 Yesu waanj-ma wuo: «Niej, mi ka jo yibienj daaya-na! Aa da mie mi jo, mi ka bel biŋkūŋgu mi nanj-na ji pã nelieŋo nelieŋo baa u maacemma sullu-i.†

13 Muŋmei yaanŋa-i muŋmei huŋgu-i, muŋmei dielūŋ muŋmei tuogbuole-i, muŋmei mundommu-i muŋmei mumbālmui-i.†» 14 Bamaŋ saaraan ba jonŋorbāa-ba-i ba yunni dolaa. Ba ka da wuo cicēlmaŋ-tibiŋgu bienj-a aa da munsuurmu Yerusalemufelēŋo-na. 15 Ŋga pōpōraamba-i, baa isuŋtaamba-i, baa kakarkuontaamba-i, baa nelkuraamba-i, baa cufēbuoltaamba-i, baa coimaŋ muyaanu bamaŋ yunni-i hiere ba sie da munsuurmu.

16 «Muŋ Yesu, muŋmei puŋraa mi dōrpōpōrbilonj-o-i baa nel daama-i u dūŋ ji waŋ-ma pigāaŋj Diilon-dūŋj-baaŋ namaŋo-i hiere. Muŋmei *Davidi hāayēŋj muŋo-i. Muŋmei cuomæle-iŝ.»

17 *Diilonj-Yalle-i baa Tūmbilonj dōrŋo-i* ba cira: «Jo!»

Umaŋ dūŋ bi nu-ma, u gbē u cira: «Jo!»

Hūŋkuōsŋj da ni bel umaŋ, kutieŋo jo. Umaŋ dūŋ tuŋ taara cicēlmaŋ-hūmma-i, u jo u ka da-ma gbāŋgbāŋ.

* 21:21 Niej Isay i sebe-i-na (Ésaïe) 54.11-12. † 21:27 Niej Isay i sebe-i-na (Ésaïe) 60.3-5,11,19-20; 52.1 baa Esekiel sebe-i-na (Ézéchiel) 44.9. * 22:1 Cicēlmaŋ-nuoraŋgu: Niej Esekiel sebe-i-na (Ézéchiel) 47.1 baa Sakari sebe-i-na (Zacharie) 14.8. † 22:12 Niej Gbeliemāŋ-nalāaŋgu-na (Psaume) 28.4 baa Seremi sebe-i-na (Jérémie) 17.10. † 22:13 Niej 1.8. † 22:16 Niej 2.28; 5.5. * 22:17 *Tūmbilonj dōrŋo yaa Diilon-dūŋj-baamba-i. Niej 19.5-10.

Andaperienju

¹⁸ Muo Nsáa, mi ka gboya-nei baa nel daama-i: Nelma man waan sebe daayo-na, nuoni man da η nu-ma aa dii kunanju mei naara, ámbalma man maama-i waan sebe huonga-na, Diilonjo ka naara-mei η muliema-na. ¹⁹ Uman duo bi hiel kunanju nel daama-na, Diilonjo ka hiel kutienjo nunju-i bimbifafanni man maama-i waan sebe daayo-na: U sie da wuo cicelman-tibiingu bienja-i, u sie bi da suur Diilonjo nelle-na.

²⁰ Ninsowarajo yaa waan daama-i baa-mi hiere, u gbaraa-ma wuo: «Mi ka jo yibien daaya-na ninsojo.»

Yesu, Itien nu, jo! Mi taara ku yaa-i.

²¹ Itienjo-i Yesu u káyá-nei hiere.